

• DATE LABEL

THE ASIATIC SOCIETY.

1, Park Street, CALCUTTA-16.

The Book is to be returned on
the date last stamped.

NOV 19 1967

14372

Department of Public Instruction, Bombay.

THE

ĀS'RAYAKĀVYA

BY

MACHANDRA

WITH

A COMMENTARY

BY

AYATILAKAGANĀ

Part II—Cantos XI to XX.

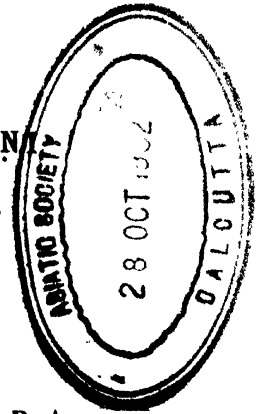
EDITED BY

VISHNU KATHAVATE, B. A.

1921.

[All rights reserved]

Price Rs. 9.

1921. LXXVI.

। इति योगिनीं प्रति राज्ञ उक्तिः । ससैन्यस्य राज्ञः प्रस्थानम् ।
। नीर्विजित्य यशोवर्मनृपं गृहीत्वा च तं गुप्तावक्षेप्सीत् । सीमनृपती-
प्रात् ॥

पञ्चदशः सर्गः । ख. २, पृ. २०४-२६१

स्वपुरीं निवृत्य जयसिंहो हार्दिक्यसाम्राज्यानन्यांश्च भूपजाल्मान्
नेत्याशिक्षयत् । सोमनाथयात्रायै गमनम् । पूजया प्रीतः शंभुखि-
नपालपुत्रः कुमारपालस्त्वदन्ते क्ष्मां धरिष्यतीति नृपमुक्त्वान्तर्दधौ ।
। क्रतुदेवायतनस्थापनादिवर्णनम् । जयसिंहस्य स्वर्गगमनं च ॥

षोडशः सर्गः । ख. २, पृ. २६२-३३२

कुमारपालस्य राज्याभिषेकः । कुमारपालमसमर्थं मन्यमानोऽन्यै-
समेत आन्नोऽनेन सह व्यरुद्ध । कुमारपालस्यार्जुदगिरिं प्रत्यागम-
। अर्जुदाद्रिवर्णनम् । सर्वर्तुवर्णनम् ॥

सप्तदशः सर्गः । ख. २, पृ. ३३३-४१६

स्त्रीणां पुष्पोन्नयार्थं बल्लभैः सहगमनम् । वर्णासानद्यां जलक्रीडा-
त्नम् । निशावर्णनम् । सुरतवर्णनम् । सूर्योदयवर्णनम् ॥

अष्टादशः सर्गः । ख. २, पृ. ४१७-४९०

कुमारपालान्नयोर्युद्धवर्णनम् । आन्नस्य पराभवः ॥

एकोनविंशः सर्गः । ख. २, पृ. ४९१-५५९

आन्नो जह्णणां नाम स्वकन्यां कुमारपालाय प्रददौ । विवाहवर्ण-
। कुमारपालविरोधिनो बल्लालस्य कुमारपालसेनानीकृतपराभव-
। कुमारपालोऽन्यानप्यरीन्विजित्य वसुधां न्यायेनाशात् ॥

विंशः सर्गः । ख. २, पृ. ५६०-६४२

कुमारपालस्य खाटिकशालायां विक्रेतुं पशून्नयतां केनचिद्ब्राम्ह्यनरेण
। तत आत्मनो राज्येऽधिकारिणामार्याघोषणामचीकरत् ।

अन्यदा कुमारपालो निशीथ आर्तस्वरं श्रुत्वा परिहितनीलवासास्तत्प
 ज्ञानाय बहिर्जगाम । तरोरधो रुदतीं पतिपुत्ररहितां राजकृतधनाप
 रभीतां कांचिद्धनवतीं स्त्रियं दृष्ट्वा एष राजा न प्रहीष्यति तव
 पतिपुत्राभ्यां पयो दातुं स्थेया इति तां सान्त्वयित्वा वधोद्यम
 न्यवर्तयत् । गृहमागम्य चासूनोः परासोर्वित्तं न ग्राह्यमित्यमा
 न्यदिक्षत् । अपरेद्युः केदारहर्म्यं खसराजभग्नं चारमुखाच्छु
 खसराजं संतर्ज्य तदुद्वाराय सोमेशवेश्मनश्चोद्वाराय मन्त्रिणमादिदेश
 आर्हतैर्दत्ताशीर्वादोऽणहिलपुरे श्रीदेवपत्तनतले च पार्श्वचैत्ये अकारयत्
 स्वप्ने शंभुनादिष्टः कुमारपालोऽणहिलपुरे कुमारपालेश्वराख्यायतः
 मकारयत् । अन्ते ऋषीणामाशीर्वचनम् ॥

व्याश्रयमहाकाव्ये

एकादशः सर्गः ।

उपभुक्तं देवीमुपभुक्तोथ भूपतिः ।

जग्धे जग्धं तदैकस्मिन्नुद्यानान्तर्यया सह ॥ १ ॥

१. अथ सौधगमनानन्तरं भूपतिः कर्णो देवीं मयणल्लामुपभुक्तो रमितवान् । किंभूतां सतीम् । उपभुक्तोतिक्रान्त ऋतुः पुष्पकालो यया ताम् । ऋतुस्नातामित्यर्थः । यया देव्या सहोद्यानान्तर्लीलोपवन-
मध्ये तदोपभोगकाल एकस्मिन्नभिन्नेद्यतेस्मिन्निति जग्धं भोजनपात्रं
सिः जग्धं कर्णेन भुक्तम् । एतेन विशिष्टगर्भाधानहेतुर्भित्थो नुरागाति-
शय उक्तः ॥

तयोर्वृत्त एकत्र पीतं पीतेशितेशितम् ।

आसिते चासितं सृप्तं सृप्ते च प्रीतियोगतः ॥ २ ॥

२. तयोर्दम्पत्योः प्रीतिर्योगतो मिथोनुरागसंबन्धादेकत्राभिन्ने पीते
पात्रपात्रे पीतं जलादिपानं^१ वृत्ते संजातम् । तथैकत्राशिते भोजनपात्रे-
शितं भोजनं तथैकत्रासित आसन आसितं चावस्थानं च तथैकत्र सृप्ते
गमनस्थाने सृप्तं च गमनं च ॥

१ ए ० क्तं तुं. २ ए जग्धे ज०. ३ ए ० र्यमां स०.

४ ए सी डी ० न्तः पु०. ५ ए सी ० न्तलीलो०. ६ ए ० न्नन्यते०. ७ सी
० मु०. ८ सी डी ० यो रा०. ९ ए ० योगितो. १० ए सी डी ० नं प्रव०. ११ ए
आसिते. १२ ए तथेक०. १३ ए आसित आसितं पाव०.

रौप्यभुक्तोज्ज्वलमुखी गर्भं देवी ततो दधौ ।

विदित्वायतत त्रातुं ध्यायं ध्यायं स भीमजः ॥ ३ ॥

३. ततो देवी गर्भं दधौ । कीदृक्सती । गर्भवशादौप्यं रूप्यस्य विकारो यद्भुक्तं पात्रं तद्भुज्ज्वलं श्वेतं मुखं यस्याः सा । ततो भीमजः कर्णो विदित्वा गर्भं ज्ञात्वा ध्यायं ध्यायं रक्षोपायान्विचिन्त्य विचिन्त्य त्रातुं गर्भं रक्षितुंमयतत ॥

भीष्मवायुबलोपृच्छदाशातन्तुप्रवर्धनीम् ।

देवीं दोहदकार्याणि नन्दनोत्कः स नन्दकः ॥ ४ ॥

४. भीष्मवायुबोर्गाङ्गेयवातयोरिव बलं सामर्थ्यं यस्य स तथा :- नन्दको जगदाह्लादकः स कर्णो देवीं दोहदकार्याण्यपृच्छन् । यतो नन्दनोत्कः पुत्र उत्कण्ठितः । किंभूतां देवीम् । आशैव पुत्रमनोरथएव सन्तानपटहेतुत्वात्तन्तुः सूत्रं तस्य प्रवर्धनीं वर्धिकाम् ॥

वाक्येन तस्यास्तु समवसर्ग्यः पाणिसर्ग्यया ।

दिवोपि कृष्टै र्ज्ज्वेव वाप्यैर्लाव्यैश्च वस्तुभिः ॥ ५ ॥

डेप्ययाव्यैर्जलासाव्यै राप्यालाप्यरसाञ्चितैः ।

आचाम्यैर्युध्यनानाम्यः स दोहदमपूरयत् ॥ ६ ॥

५, ६. स कर्णो दोहदं गर्भानुभावजनितां श्रद्धां देव्या अपूरः ।

१ वी ०थं च भी० २ ए ०सर्ग्यया. ३ ए रज्ज्वेव. ४ डी ०साद्यै र

१ ए ०क्षोमायान्विचिन्त्य विचिन्त्य त्रा० २ वी रक्षयितुं. ३ ए ०क्षि०
४ ए ०वायोर्गां. ५ ए ०र्थ्यं तस्य. ६ डी ०नोत्को नन्दने पु० ७ सी ०
नन्दकपु० ८ ए ०तन्तुयु० ९ ए सी डी ०म्य व० १० ए ०त् । कौवे

कैः कैरियाह । वाप्यैर्वस्तुभिर्द्राक्षाफलादिभिर्लाव्यैश्चावश्यं छेद्यैश्च वस्तु-
भिर्जातिपुष्पादिभिः । तानि हि नोप्यन्तेवश्यं त्रोच्यन्ते च । तथा डेष्य-
याव्यैर्डेप्यैः प्रथैः किंकरादिभिर्याव्यैश्चात्मना सह संबन्धनीयैः प्रियस-
ख्यादिभिः स्वाङ्गेन संबन्धनीयैर्वस्त्राभरणादिभिर्वा । तथा जलासौ-
व्यैर्जल आसौव्यानि भावेन घ्यण् । तैस्तीर्थस्नानैरित्यर्थः । तथा चाम्यै-
र्भक्ष्यैः परमान्नादिभिः । किंभूतैः । राण्यालाप्यरसाच्चितै राण्या माधुर्या-
दिगुणोपेता अमी इति सामान्येन वक्तुं शक्या अलाप्याश्चैतावन्मात्र-
माधुर्यादिगुणा अमी इति विशेषतो वक्तुमशक्याश्च ये रसा माधुर्या-
दयः । उक्तं च ।

इक्षुक्षीरगुडादीनां माधुर्यस्यान्तरं महर्त् ।

तथापि न तदाख्यातुं सरस्वत्यापि पार्यते ॥ १ ॥

तैरिच्चितैर्युक्तैः । सर्वैरप्येतैः कीदृशैः । तस्यास्तु देव्याः पुनर्वाक्ये-
नामुकस्मिन्फलादौ ममेच्छेति वाचा समवसर्ग्यैर्मेलनीयैः । तथा दिवोपि
स्वर्गादपि पाणिभ्यां सृज्यते क्रियते पाणिसर्ग्या तथा रज्ज्वेव कृष्टैराकृ-
ष्टैरतिदुःप्रा(दुष्प्रा)पैरपीत्यर्थः । नन्वेनेपां दिवोप्याकृष्टिः कुत इत्यार्हं ।
यतो युध्यनानाम्यो देवैरपि नमयितुं जेतुमशक्यः ॥

नापत्राप्यं त्वया दाभ्यो नेच्छयात्मेति तां बुवन् ।

अमावास्याभेवामार्वस्येन्दुमपृणन्नृपः ॥ ७ ॥

१ बी °वश्येन्दु°.

१ ए °करोदि° . २ ए °येवस्वा° . ३ ए सी डी °साधैर्न° . ४ ए सी डी
°साद्यानि . ५ ए सी डी °नान्यैर्भ° . ६ ए रापाला° . ७ ए सी डी
°क्या आला° . ८ सी °त् । तदा° . ९ ए नदा° . १० ए °तुं रसस्व° .
११ ए °तिदुप्रा° . १२ सी डी नन्वेपां . १३ ए °बोया कृ° . १४ ए °ह । अतो .
१५ सी नमयितुं, ए °मयितुं .

७. स कर्णस्तां देवीमपृणद्दोहदपूरणेनापोषयत् । कीदृक्सन् । तां
ब्रुवन् । कथमित्याह । त्वया नापत्राप्यं न लज्जनीयमिच्छया श्रद्धया
कृत्वात्मा त्वया न दाभ्यो न वञ्चय इति । यथाभावस्येन्दुममावास्या-
र्यमा पृणोति । अमावास्यायां हि रवेः सुखमणालयकिरणं लब्ध्वा चन्द्रो
वर्धत इति प्रसिद्धिः ॥

उपभुक्तैः उपभुक्तकृतम् । अत्र “गत्यर्थ०” [११] इत्यादिर्ना वा क्तः कर्तेरि ॥

ज्ञेधे जग्धम् । अशिते अशितम् । सृष्टे सृष्टम् । आसिते आसितम् । पीने
पीर्तम् । भुक्त उपभुक्तैः उपभुक्तकृतम् । अत्र “अद्यर्थाच्चाधारे” [१२] इत्यार्धारे
क्तो वा ॥

विदित्वा । ज्ञातुम् । ध्यायं ध्यायम् । अत्र “क्त्वा०” [१३] इत्यादिना क्त्वा-
तुममो भावे ज्ञेयाः ॥

भीम । भीष्म । इत्येतौ “भीम” [१४] इत्यादिनापादाने साधू ॥

वायु । तन्तु । इत्यत्र “संप्र०” [१५] इत्यादिना संप्रदानापादानाभ्यामन्य-
त्रोणादयः ॥

नन्दं नन्दकः । अत्र “अंसरूप०” [१६] इत्यादिनापवादविषय औत्स-
र्गिकः प्रत्ययो वा । अंसरूप इति किम् । ध्यणि यो न स्यात् । कार्याणि ॥ प्राक्
केरिति किम् । प्रवर्धतेनया प्रवर्धनी । अनेन्द्रिपये न क्तिः । आशायते
तनूक्रियते लाभादसावित्याशा । “उपसर्गादातः” [५.३.११०] इत्येन्द्रिपये
न क्तिः ॥

कार्याणि । वाक्येन । इत्यत्रे “ऋवर्ण०” [१७] इत्यादिना ध्यण् ॥

१ ए सी °ति × × × × प्रसि०. २ डी शृणाति. ३ ए °क्तकृतम् । सी
°क्तकृत् । अ०. डी °क्तकृ०. ४ ए ना क्तः. ५ ए जग्धौ ज०. ६ सी डी
°म् । उ०. ७ ए °भुक्तकृ०. ८ डी °धार क्तो. ९ सी °न्दकः. १० ए
अस्वरू०. ११ ए °र्गिकप्र०. १२ ए अस्वरू०. १३ ए °नट्टुविष०. बी °नट्टुविष०.
१४ ए °लद्विष०. सी डी °लद्विष०. १५ ए °त्र कर्ण०.

पाणिसर्ग्या । समवसर्ग्यैः । अत्र “पाणि०” [१८] इत्यादिना घ्यण् ॥

लाव्यैः । अत्र “उवर्णात्०” [१९] इत्यादिना घ्यण् ॥

जलासाव्यैः । याव्यैः । वाप्यैः । राप्य । अलाप्य । अपत्राप्यम् । डेप्य । दाभ्यः ।
आंचार्यैः । आनाम्यः । अत्र “आसुयु०” [२०] इत्यादिना घ्यण् ॥

अमावस्यार्मावास्याशब्दौ “वाधारेमावस्या” [२१] इति साधू ॥

ऊचे च तुकुण्डपाठ्यसंचाय्यराजसूयकृत् ।

निकाय्योपाय्यपुण्यानां भावी विश्वाप्रणाय्यकः ॥ ८ ॥

देवि यद्द्रष्टुमैच्छस्त्वं धाय्यासान्नाय्यपावितान् ।

परिचाय्योपचाय्यानाय्यसमूहान्संचित्यकान् ॥ ९ ॥

८, ९. राजोचे । किमित्याह । हे देवि यद्यस्मात्त्वं परिचाय्योपचाय्यानाय्यसमूहानग्निभेदान्द्रष्टुमैच्छः । किभूतान् । धाय्या रुदिशब्दत्वात्कांश्चिदेव ऋचः । सान्नाय्यं हविः । द्दृष्टे तैः पावितान् । तथा संचित्यकांश्चित्तेनाग्निविशेषेण युक्तान् । तस्मात्तुक् तव पुत्रो भावी भविष्यति । कीदृक् । कुण्डपाठ्यसंचाय्यराजसूयकृत्कुण्डपाठ्यादियागविशेषकारकः । तथापाय्यपुण्यानामपाय्यानामविद्यमानमानानां पुण्यानां निकाय्यो निवासः । तथा विश्वाप्रणाय्यको विश्वसंमतो विजिगीपुत्वाद्विश्वामिलापुको वेत्यर्थः ॥

१ ए बी तुकुण्ड०. २ ए ०द्रष्टुमै०. ३ ए ०स्त्वं ध्यायासा०. ४ ए ०न्सजो०.

१ ए सी डी ०ण ॥ जलासा०. २ ए ०व्यैः । व्याप्यैः. ३ बी राप्या । लाप्या । अ०. ४ बी सी दाभ्य । आ०. ५ ए सी डी ०मावास्या०. ६ सी डी ०मावस्या०. ७ सी डी ०मावास्या. ८ ए साधूः ॥. ९ ए ०मित्या०. १० बी ०श्चिदेव०. ११ सी डी पाचिता०. १२ ए सी डी ०सात्तव तुक् पु०. १३ सी ०मानां.

गर्भविघ्नच्छिदे भूवन्भुव्यनानाय्यगोदुहः ।

संवाह्याश्रौ च याज्याभिर्यष्टव्यमृषयोयजन् ॥ १० ॥

१०. गर्भविघ्नच्छिदे गर्भापायच्छेदाय ऋषयो भुव्यनानाय्यगोदुहो नित्यगोदोहका अभूवन् । गोषु हि भुवि दुग्धासु विघ्ना विलीयन्त इति श्रुतिः । तथा संवाह्याख्याभिभेदे याज्याभिर्दानकग्भिः कृत्वा यष्टव्यं हव्यमृषयोयजंश्चाजुहवुः ॥

करणीयेष्वहेयेष्वशेयैः शक्येष्टसिद्धिभिः ।

प्रशस्यं यत्यमारंभे यज्यैर्भज्यैः पुरोहितैः ॥ ११ ॥

११. प्रशस्यं शसू हिंसायाम् । धातूनामनेकार्थत्वात्स्तुतावपि तेर्न स्तुत्यं यद्वा प्रगतं शस्यं हिंसा यस्य तत्प्रशस्यं यत्यं गर्भशान्तिकर्मविषयो यन्नः पुरोहितैरारंभे । यतः किंभूतैः । अहेयेषु धर्महेतुत्वेनात्याज्येषु करणीयेषु विघ्नच्छेदादिकर्मसु विषयेशेयैर्जागरूकैस्तथा महामात्रिकत्वाच्छक्या शक्तिः स्वभावाद्वात्स्वन्तरार्थानुमंहित एव प्रयुज्यते ततः कर्तुं शक्येष्टसिद्धिर्यैर्नैरत एव यज्यैः पूज्यैर्भज्यैः सेव्यैः ॥

असह्यतक्यतप्योयं याज्यश्चल्यो विजन्यताम् ।

गर्भः क्षेमेण भाग्यैर्न इति दध्यौ गुरुस्तदा ॥ १२ ॥

१२. गुरू राजाचार्यस्तदा गर्भवृद्धिकाले दध्यौ । किमित्याह । अयं गर्भो नोस्माकं भाग्यैः पुण्यैः क्षेमेण विजन्यतामुत्पद्यताम् । कीदृक् ।

१ ए सी °नामास्थ° । २ ए °शेये श° ।

१ बी °घ्नच्छेदे, २ ए सी डी °म् । सं° । ३ ए सी डी °त्वात्सुता° । ४ सी °न मुल्यं । ५ बी यस्मात्तन्त्र° । ६ ए °स्य त्वत्प्र° । ७ ए °र्ममु द्विप° । ८ ए सी डी °च्छक्याः श° । ९ ए °र्थानुमंहि° । १० बी °संहमित् । ११ बी °भज्यै से° ।

विशेषणकर्मधारये नञ्समासे च असह्यतक्यतप्यो महाप्रतापित्वाच्छु-
भिरनभिभाव्योनुपहास्योसंताप्यश्च । तथा याज्यः पूज्यस्तथा चत्यो
दानेश्वरत्वाद्याचकैर्याच्य इति ॥

संचार्यकुण्डपाय्यराजसूयाः “संचार्य०” [२२] इत्यादिना निपात्याः ॥

प्रणार्य । इति “प्रणार्य०” [२३] इत्यादिना निपात्यते ॥

धार्या । पार्य । सान्नार्य । निकार्य । पुने “धार्या०” [२४] इत्यादिना
निपात्याः ॥

परिचार्योपचार्यानार्यसमूहान् । चित्यं । इत्येते “परिचार्य०” [२५] इ-
त्यादिना निपात्याः ॥ केचिदानार्येत्यग्निविशेषादन्यत्राप्यनित्यविशेष इच्छन्ति ।
अनानार्यगोदुहैः ॥ अन्ये संपूर्वाद्दूहेरग्नावेवेति नियमार्थं ध्यणं निपातयन्ति ।
अग्नेरन्यत्र समूहितव्यमित्येव । वहेस्तु तन्मतेग्नावपि संवाह्येति स्यात् ॥

याज्याभिः । इति “याज्या दानर्चि” [२६] इति निपात्यम् ॥

यष्ट्यम् । करणीयेषु । इत्यत्र “तव्यानीयौ” [२७] इति तव्यानीयौ ॥

अशेयैः । अहेयेषु । इत्यत्र “य एच्चातः” [२८] इति य आतश्चेत् ॥

शक्य । तक्य । चत्यः । यत्यम् । प्रशस्यम् । असह्य । यज्यः । भेज्यैः ॥ पव-

र्ग । तप्यः । अत्र “शक्तिकि०” [२९] इत्यादिना यः ॥ यजिभजिभ्यां नेच्छ-
न्त्येके । याज्यः । भाग्यैः ॥

मन्दं गद्यं श्लथं यम्या नीवी मद्यं न च त्वया ।

गतिर्नियम्या नायाम्यौ चरणावप्रमाद्यया ॥ १३ ॥

१ ए यम्यां नी० । २ ए ळयाः ॥

१ ए ळसक्य० । २ बी ळ्य । एते । ३ ए ळः । शेप् सं० । ४ बी ळ्ये तु
सं० । ५ ए अन्येरं । ६ ए ळनीयैः ॥ अं० । ७ ए इयोत्पातं । ८ बी ळितियोन्त्वातं ।
९ बी चत्य । यं० । १० ए सी डी ळ्य । प्रं० । ११ ए भन्तैः ॥ पं० ।

न निगाद्यं न वा चर्यं मद्यपाचर्यभूमिषु ।

नोपसर्यान्तिके चैतां वर्याचार्यस्त्रियोशिपन् ॥ १४ ॥

१३, १४. वर्या आप्तत्वेनोपेया या आचार्यस्त्रियो राजगुरुभार्या-
स्ता एतां देवीमशिपन्नशिक्षयन् । कथमित्याह । देवि त्वयाविद्यमानं
प्रमाणं प्रभादो यस्यास्तयाप्रमाद्यया सत्या मन्दं नीचैर्गद्यं वाच्यं तथा
नीव्यधोवस्त्रप्रन्थिः श्रुथं शिथिलं यस्या वन्ध्या तथा न च मद्यं मद्य-
पानादिनां न क्षीवीभाव्यं तथा गतिर्यानं नियम्या नियतीकार्या ।
अल्पं गम्यमित्यर्थः । तथा चरणौ नायाम्यौ न प्रसार्यौ । तथा मद्यपा-
चर्यभूमिषु मद्यपैर्मद्यपानार्थं सेव्यासु भूमिषु न निगाद्यं न वाच्यं न
वाचर्यं भ्रमणीयं तथोपसर्यान्तिके च ऋतुमतीममीपे च न निगाद्यं न
वाचर्यमिति । उच्चैर्गदनादौ हि गर्भावाधा मत्ततादौ च छलच्छिद्राद्यने-
कदोषसंभव इत्येतानि निषिध्यन्ते ॥

नीत्वानवद्यौ सा मासान्पुण्यपण्यपदं नव ।

ब्रह्मक्षत्र्यैश्शूद्राणामर्यं प्रामृत नन्दनम् ॥ १५ ॥

१५. अनवद्यौ निष्पापा सा देवी नव मासान्नीत्वातिक्रम्य नन्दनं
पुत्रं प्रासृत । कीर्त्तेशम । पुण्यपण्यपदं धर्मक्रयाणकस्थानमत एव ब्रह्म-
क्षत्र्यैश्शूद्राणामर्यं स्वामिनम् ॥

१ ए ०पम्या०. २ ए ०तां चर्यो०. ३ ए ०वा मा०. ४ बी सी ०र्यसूद्रो०.

१ ए ०वीनशि०. २ ए ०शिष्य०. ३ ए ०माद्यो व०. ४ ए ०ना भ क्षी०.
५ ए ०मायो । त०. ६ सी डी ०पाचर्य०. ७ ए न न गा. ८ डी न
चाच०. ९ ए ०णां त०. १० ए सी डी तथाप०. ११ ए निषिध्य. १२ बी ०द्या
निःपापा. १३ सी ०दृश्यम्. १४ ए धर्म क्र०. १५ ए ०मर्थं स्वा०.

यस्या । मद्यम् । गद्यम् । अत्र “यममद० (यमिमदि० ?)” [३०] इत्यादिना
वः ॥ अनुपसर्गादिति किम् । आयास्या । अप्रमाद्यया । निगाद्यम् ॥ बहुलवचना-
न्माद्यन्त्यनेन मद्यं करणेपि । नियम्य । इत्यत्र सोपसर्गादपि ॥

चुर्यम् । आचर्यम् । इत्यत्र “चरेर०” [३१] इत्यादिना वः । अगुराञ्जिति
किम् । आचार्यम् ॥

वर्याचार्यस्त्रियः ॥ उपसर्या । अन्नवर्था । पण्य । इत्येते “वर्य०” [३२] इ-
त्यादिना निपात्याः ॥ वर्येति स्त्रीलिङ्गनिर्देशात्पुंसि न स्यात् ॥ अन्यस्तु पुंस्यपी-
च्छति । सामान्यनिर्देशात्तदपि संगृहीतम् ॥ तदा वर्याश्च त आचार्याश्च वर्याचा-
र्यान्नेषां स्त्रिय एवमपि समासः स्यात् ॥

अर्यम् । अर्यम् । इत्येतौ “स्वामि०” [३३] इत्यादिना निपात्यौ ॥

वह्नैरेत्य ततो ब्रह्मोद्यानुवाद्यैर्नृपाज्ञया ।

सुसत्यवद्यैर्देवज्ञभूयं प्राप्तेरितीरितम् ॥ १६ ॥

१६. ततः पुत्रजन्मानन्तरं दैवज्ञभूयं ज्ञानिकत्वं प्राप्तेर्देवज्ञैरिति
वक्ष्यमाणमीरितमुक्तम् । किं कृत्वा । नृपाज्ञया वह्नैरशवादिवाहनैः कृ-
त्वैत्यागत्य । कीदृशैः । शोभनं सत्यवद्यं सत्यवदनं येषां तैस्तथैकेनोदि-
तेन्येन तस्यैव वदनमनुवाद्यं ब्रह्मोद्यं ज्ञानभणनमनुवाद्यमिदमित्थमित्य-
न्यैरनुवाच्यं येषां तैर्मिथः संवादं कृत्वेत्यर्थः ॥

एपोरि कीर्तिहत्याकृत्स्वप्रतापाग्निचित्यया ।

उत्खेयद्वीपभूपालो निर्मृषोद्यो भविष्यति ॥ १७ ॥

१ ए ०भेदि०. २ ए सी ०भूयप्रा०. ३ ए ०लोत्रिनिर्मृषो०.

१ ए सी ०चमान्मा०. २ बी आचार्य. ३ ए सी डी ०चार्या ॥ व०. ४ ए
अनाव० ५ ए सी ०या । पाण । इ०. ६ ए सी अर्या । अ०. ७ ए सी डी
०ना वा नि०. ८ ए कृत्वेत्या०. ९ बी सत्यं व०.

१७. एष पुत्रो भविष्यति । कीदृक् । स्वप्रताप एवाग्निचित्याग्नेश्च-
र्यनं तयोत्वेयद्वीपभूर्पाल उत्पाट्यद्वीपनृपः प्रतापेनैवाग्निमध्यमपि
साधयितेत्यर्थः । अत एवारिकीर्तिहत्याकृच्छ्रत्रयशोविनाशकस्तथा धा-
र्मिकत्वान्निर्मृपोद्यो मृपोद्यादसत्यवचनान्निष्क्रान्तः ॥

वद्यैः । इति “वह्यं करणे” [३४] इति निपात्यम् ॥

ब्रह्मोद्य । सुसत्यवद्यैः । अत्र “नाम्नो वदः क्यप् च” [३५] इति क्यप्यश्च ।
नाम्न इति किम् । अनुवाद्यैः ॥

कीर्तिहत्या । देवज्ञभूयम् । इत्येतौ “हत्या०” [३६] इत्यादिना निपात्यौ ॥

अग्निचित्या । इति “अग्निचित्या” [३७] इति निपात्यम् ॥

उत्खेय । मृपोद्यः । इत्येतौ “खेय” [३८] इत्यादिना निपात्यौ ॥

सर्वार्थसाधने पुण्योतिसिध्यो वैप भास्यति ।

भिद्योद्धयस्नातयुग्योयं दिग्भ्योऽकुप्यं हरिष्यति ॥ १८ ॥

१८. एष पुत्रो भास्यति । कीदृक्सन् । सर्वार्थसाधने पुण्यः पुण्य-
नक्षत्रतुल्योतिसिध्यो वा पुण्यादप्यधिको वा । तथा दिग्भ्योऽकुप्यं
कुप्यं रूप्यम्वर्णाभ्यामन्यत्कांस्यादि न तथाकुप्यं स्वर्णं रूप्यं च हरिष्य-
त्यानेष्यति । कीदृक्सन् । भिद्योद्धयौ हृदविशेषौ तयोः स्नातानि युग्यानि
वाहनानि यस्य स तथा । भिद्योद्धयौ यावद्गतसैन्य इत्यर्थः ॥

१ ए वैपा भा०. २ डी °स्नातयु०.

१ ए °यमं त०. २ बी °पालं उ०. ३ ए °पोव्याद० ४ बी °त्रिक्रान्तः.
५ बी °ह्योद्यः । सु०. सी डी °ह्योद्या सु०. ६ ए नामोव० ७ ए क्यप्रत्यश्च, सी डी
क्यप्रत्यश्च. ८ सी °चित्येति नि०. ९ ए °त्ययत्यग्निचित्या । ३०. १० ए सी डी
°खेयः । मृ०. ११ ए °प्यमक्ष०. १२ ए रूपस्व०. सी रूपास्व०. १३ ए °द्धयो हृद.
१४ डी °स्य त०.

सूर्योयं राक्षसांज्यानां प्रजायास्तिप्यवत्प्रियः ।

स्तुत्यः प्रावृत्य आदृत्यो जुष्यश्च भविता नृपैः ॥ १९ ॥

१९. अयं पुत्रो भविता भविष्यति । कीदृक् । राक्षसाज्यानां राक्षसघृतानां सूर्यो विलीनयितेत्यर्थः । तथा प्रजायास्तिप्यवत्प्रियः पुष्य इव पोषकत्वादभीष्टस्तथा नृपैः स्तुत्यः प्रावृत्यः परिवार्य आदृत्य आदरणीयो जुष्यश्च ॥

इत्योधीत्यः सुरैः कृच्छ्रेऽध्येयोपेयश्च पन्नगैः ।

यो विश्वामित्रशिष्योभूदेवः सोत्रावतीर्णवान् ॥ २० ॥

२०. स देवो रामचन्द्रोत्र पुत्रेवतीर्णवानवतारं चंके यो विश्वामित्रशिष्योभूत् । कीदृशः । यः कृच्छ्र आपदि सुरैरधीत्यः शरणाय स्मर्य इत्योभिगम्यश्च । तथा पन्नगैरध्येयश्चासानुपेयश्च सेव्यश्चाध्येयोपेयश्च ॥

कुष्यम् । भिद्योद्ध । सिध्यः । तिष्य । पुष्यः । युग्यः । आज्यानाम् । सूर्यः । इत्येते “कुष्य०” [३९] इत्यादिना निपात्याः ॥

आदृत्यः । प्रावृत्यः । स्तुत्यः । जुष्यः ॥ एतीति इणिकोर्ग्रहणम् । इत्यः । अधीत्यः । शिष्यः । अत्र “इवृग्०” [४०] इत्यादिना क्यप् ॥ इणिकोर्ग्रहणादयतेरिडश्च न स्यात् । उपेयः । अध्येयः ॥

अर्च्यासंकल्पवृत्योसौ चर्त्यारिः शंसकृत्यवित् ।

दानवर्षजगच्छसं सुरकार्यं करिष्यति ॥ २१ ॥

१ ए °साध्यानां प्रयायां । २ ए °त्प्रिया रतुं । ३ बी °त्वश्चादृ° । ४ ए °कृच्छ्रेऽध्ये° । ५ ए बी सी °करपवृ° । ६ ए सी डी °त्यारिश° । ७ ए सी °रिस्यति° ।

१ ए °जायस्ति° । २ बी °ध्वत्पोप° । ३ ए °वृत्या प° । सी °वृत्य प° । ४ सी डी °रिचार्य° । ५ ए चंकेः यो । ६ ए कुष्यम् । भिद्योद्धय । ७ ए तिष्यः । पु° । डी तिष्यः । पु° । ८ सी युग्यं । आ° । ९ ए कुष्य इ° । १० ए °त्वः । जष्यः ॥ एवीति इणि° । ११ ए इष्टम् । १२ ए ऋषिः ॥ इ° ।

२१. असौ पुत्रः शस्यं श्लाघ्यं सुरकार्यं दैत्यवधादि करिष्यति ।
कीदृक्सन् । अर्च्यं धर्म्यत्वेन पूज्यमसंकेल्प्यं महत्तमत्वेन केनाप्यसा-
ध्यत्वादचिन्त्यं वृत्यं वर्तनं यस्य सः । तथा चर्यां हिंस्या अरयो येन सः ।
तथा शंस्यकृत्यविर्त् प्रशस्यकार्यज्ञस्तथा दानेन वर्ण्यं सैक्यं जगद्येन सः ॥

नीत्या वृष्या च मृज्या च दुह्या चानेन गौरियम् ।

ब्रह्मजाप्यकृतां जप्ये मार्ग्ये विघ्नं हरिष्यते ॥ २२ ॥

२२. अनेन पुत्रेण कर्त्रा नीत्या न्यायेन कृत्वेयं गौः पृथ्वी वृष्या
च सेक्या न्यायेन प्रवर्तयिष्यत इत्यर्थः । अत एव मृज्या च नि-
ष्पापीकरिष्यत इत्यर्थः । अत एव दुह्या च रत्नानि क्षारयितव्या
च । न्यायपूर्ता हि पृथ्वी महर्द्ध्युपचितत्वाद्रत्नानि प्रसूते । तथा
ब्रह्मजाप्यकृतां ब्रह्मणः परमध्येयस्य जाप्यं जपनं ध्यानं कुर्वतां
योगिनां मार्ग्ये रागद्वेषादिमलापनयनेन संशोध्ये जप्ये ध्याने विघ्नं
दैत्याद्युपद्रवोनेन हरिष्यते ॥

ज्ञानगुह्यमिति ख्यातवत्स्तु तेध्वनिगोह्यमुत् ।

दोह्या गाः प्रददौ जित्याशतभूमिं च भूमिपः ॥ २३ ॥

२३. इत्येवंरीत्या ज्ञानगुह्यं ज्ञानरहस्यं ख्यातवत्सूक्तवत्स्तु तेषु दैव-
ह्येषु भूमिपः कर्णो ददौ । किमित्याह । दोह्या गा धेनूर्जित्याशतभूमिं
च । जित्या महाहलानि तासां यच्छतं तस्य भूमिं च । महाहल-

१ ए सी °जाप्यं कृ०. २ डी विघ्नह०. ३ डी वरतु ते०.

१ सी धर्मात्वे०. २ ए सी °कल्पं म० ३ ए केनप्य०. ४ सी °चिन्त्यवृत्त्य
व०. ५ ए °र्यां हिंस्या. ६ ए °त् त्प्रश०. ७ बी सैक्यं ज०. ८ ए सी °क्यं तग०.
९ ए °ध्वान्वृषा च. १० ए सी °व मृज्या. ११ ए सी °ता दि पृ०. १२ सी
डी °ध्ये जाप्यं. १३ सी °क्त ते०. १४ डी °स्तु दै०. १५ ए °लामि ता०. सी
°लामि तासां. १६ डी °नि तासा य०.

शतेन यावती भूः कृष्यते तावतीमित्यर्थः । कीदृक्सन् । अनिगोह्या-
तिबहुत्वात्संवरीतुमशक्या मुद्येन सः ॥

पुत्रे विपूयजन्माभेसिन्कुङ्कुमविनीयकैः ।

श्रेणिर्गृह्या पुरीगृह्योत्सवं चक्रे प्रगृह्यवाक् ॥ २४ ॥

२४. पुरीगृह्या नगरवा(वा)ह्या श्रेणिः मजातीयशिल्पिसंघः कुङ्कुम-
विनीयकैः कुङ्कुमानां कल्कैः कुङ्कुमद्रवैरित्यर्थः । उत्सवं सर्वत्र छटादा-
नैर्महं चक्रे । क । विपूये मुञ्जे शर्वणे जन्म यस्य स विपूयजन्मा
स्कन्दः । तेजस्वितादिगुणैस्तुल्येस्मिन्पुत्रे । पुत्रजन्मविषयमित्यर्थः ।
कीदृशी सती । गृह्या हर्षोत्कर्षेण मद्यपानोत्थमत्तया वास्वतन्त्रा ।
तथा प्रगृह्या स्वरसन्निवृहिता वाक्पटू एतौ कुङ्कुमक्षेपकावित्यादिका
वाणी यस्याः सा । एतेनास्या अन्योन्यमुत्साहंनं पाण्डित्यं चोक्तम् ॥

गुणगृह्याः कर्णसूनोः शक्रभृत्याः सभार्यकाः ।

संभृत्यभूमेः संभार्यदिवः खे मङ्गलं जगुः ॥ २५ ॥

२५. सभार्यका देवीयुक्ताः शक्रभृत्या इन्द्रपोष्या देवाः खे मङ्गलं
जगुः । किंभूताः सन्तः । कर्णसूनोर्गुणगृह्या गुणानां पक्षपातिनः ।
यतः किंभूतस्य । संभृत्यभूमेः पोष्यपृथ्वीकस्य । तथा संभार्यदिवो
दैत्यन्यका(का)रादिना पोष्यस्वर्गस्य ॥

वृत्यः । अत्र “ऋ०” [४१] इत्यादिना क्यप् ॥ अकृपिचृद्वच इति किम् ।
असंकेल्यैर्त्यं । चर्त्यं । अर्च्यं ॥

१ सी डी °दिवा.खे. २ ए °वः एव मं.

१ सी °कुमानां वि०. २ ए °वगो ज०. ३ ए स्कन्द ते° ४ ए °तापिदि०.
५ बी °त्र ज०. ६ ए वाश्वत° ७ सी °हन पा०. ८ बी देवा खे. ९ सी
°गृह्या. १० ए °कागदि०. ११ ए °इत्यादि०. १२ ए °पिचृद्व०. १३ सी डी
°कल्पा । च०. १४ ए °ल्य । वल्यं । अर्च्यं ॥ कृ.

कृत्य कार्यम् । वृष्या वष्यं । मृज्या मार्यं । शस्यं शस्यं । गुह्यं निगोह्य ।
 ह्या दोह्याः । जप्ये जाप्य । इत्यत्र “कुवृषि०” [४२] इत्यादिना क्यप् वा ॥
 जित्या । विपूय । विनीयकः । अत्र “जिवि०” [४३] इत्यादिना क्यप् ॥
 प्रंगृह्यवाक् ॥ अस्वरिणि । गृह्या । वा(वा)ह्यायाम् । पुरीगृह्या ॥ पक्षे ।
 णगृह्याः । अत्र “पद०” [४४] इत्यादिना क्यप् ॥
 भृत्याः । अत्र “भृगोसंज्ञायाम्” [४५] इति क्यप् ॥ असंज्ञायामिति किम् ।
 भार्यकाः ॥

संभृत्य संभार्यं । इत्यत्र “समो वा” [४६] इति वा क्यप् ॥

हरः श्रीनायको धाता लेहाः सर्वेमृतस्य च ।

दैत्यान्भटवुवाञ्जुः कर्णनन्दनजन्मनि ॥ २६ ॥

२६. कर्णनन्दनजन्मनि सति हरः श्रीनायको विष्णुर्धाता सर्वेमृत-
 स्य लेहाश्चास्वादका देवाश्च दैत्यान्भटवुवाञ्जिन्याभटाञ्जुर्मेनिरे ॥

मदनोङ्गान्तरग्राही स्थायी पुण्ये बुधान्वये ।

किरो गिरो विपक्षाणां ज्ञप्रियोलक्षि कर्णभूः ॥ २७ ॥

२७. पुण्ये बुधान्वये सोमसुतवंशे स्थायी वर्तमानः कर्णभूः कर्ण-
 त्तोङ्गान्तरग्राही शरीरान्तरेग्रहीता मदनोलक्षि । तथा विपक्षाणां
 केरो विश्वको गिरः संहारकश्चालक्षि । तर्था ज्ञप्रियो विद्वज्जनवल्लभ-

१ ए °त्यान्मुडम् । २ ए °अग्रः क° । ३ ए °ज्ञातर° ।

१ ए °भ्या वृष्यं । २ ए मार्गं । श° । ३ सी °र्यं । शस्यं शस्यं । गु° । ४ डी
 शस्यं । गु° । ५ सी वी दोह्य । ज° । डी दोह्या । ज° । ६ सी जप्य । इ° । ७ ए
 हृषि° । ८ सी क्यस्तप्त्वा ॥ जि° । ९ ए प्रसृष्टा° । १० डी पक्ष्य । गु° । ११ ए
 रग्राही° । १२ ए °पक्षकाणां । १३ ए सी विपक्षके गि° । १४ ए सी तवा श° ।

श्रालक्षि । तथाविधाकृतिविशेषेणात्यन्तं रूपी शूरो विद्वांश्चायं भविष्य-
तीति जनैः संभावित इत्यर्थः ॥

नायकः । धाता । अत्र “णकृत्चो” [४८] इति णकृत्चो ॥

हरः । अत्र “अच्” [४९] इत्यच् ॥

लेहाः । अत्र “लिहादिभ्यः” [५०] इत्यच् ॥

बुवान् । इति “बुवः” [५१] इति निपात्यम् ॥

नन्दनः(न) । मदनः । अत्र “नन्द्यादिभ्योनः” [५२] ॥

ग्राही । स्थायी । इत्यत्र “ग्रहादिभ्यो णिन्” [५३] ॥

वुधः । प्रियः । किरः । गिरंः । ज । इत्यत्र “नामि” [५४] इत्यादिना कः ॥

राजव्याघ्रगृहे प्रह्वा निष्प्रतिश्यायकण्ठकाः ।

य्युरल्लात्राः प्रफुल्लाघ्राः पठन्तः सूत्रमातृकाम् ॥ २८ ॥

२८. छात्राः सोपाध्यायाश्चट्टा राजव्याघ्रगृहे राजव्याघ्रस्य कर्णस्य
सौध एयुः । कीदृशाः सन्तः । प्रह्वा विनीतत्वान्नम्रास्तथा निष्प्रति-
श्यायः प्रतिश्यायान्च्छ्लेषमाणो निर्गतः कण्ठो ध्वनिर्येषां ते तथा तारस्व-
रास्तथा सूत्रमातृकां पुत्रजन्मोत्सवोचितं पाठविशेषं पठन्तोत एव प्रफु-
ल्लाघ्रा उच्छ्वसितनासिकाः ॥

गृहे । अत्र “गृहे ग्रहः” [५५] इति कः ॥

प्रह्वाः । अत्र “उपसर्गाद्” [५६] इत्यादिना डः ॥ अश्य इति किम् ।
प्रतिश्याय ॥

१ बी निःप्रति° । २ ए सी °श्यायक° । ३ ए °युरल्लात्राः प्रफुल्लाघ्राः प° । ४ बी
सूत्रमा°

१ सी डी °त्यन्त रू° । २ ए डी णक् कृ° । ३ ए नन्द्यादिभ्योतः ॥ ग्रा° ।
४ बी बुधः । प्रि° । ५ ए °रः । न । इ° । ६ सी °ना यक ॥ । ७ बी निष्प्रति° ।
८ डी °श्लेषमाणो । ९ ए सी °च्छ्लेषमाणो । १० बी सूत्रमा° । ११ बी °मोनि° ।
१२ ए सी °सि × × × ली ॥ डी °सिका ॥ गृ° । १३ डी °श्यायः ॥ व्या° ।

व्याघ्र । आघ्राः । एतौ “व्याघ्र०” [५७] इत्यादिना निपात्यौ ॥

माल्यजिघ्राः शङ्खधमा उत्पश्यत्वान्नभःपिबाः ।

सुधाधयसमाः संगीतकं चक्रुः कलाविदः ॥ २९ ॥

२९. कलाविदो गायनादयो विद्यावन्तः संगीतकं प्रेक्षणं चक्रुः । किंविधाः । शङ्खधमाः केचिच्छङ्खान्वादर्यन्तस्तथा केचिद्गायनादय उत्पश्यत्वान्नानादावूर्ध्वं प्रेक्षमाणत्वान्नभःपिवो व्योम्नो लेहा इव । गानादि कुर्वन्तो हि गायनादयः स्वभावादूर्ध्वं पश्यन्तो व्योमचुम्बिन इव लक्ष्यन्ते । सर्वेपि चैते माल्यजिघ्राः पुष्पाणि जिघ्रन्तो भोगलिङ्गा इत्यर्थः । अत एव सुधाधयसमा गन्धर्वदेवैः समाः ॥

माल्यजिघ्राः । शङ्खधमाः । नभःपिबाः । सुधाधय । उत्पश्य । इत्यत्र “ब्राध्मा० [५८] इत्यादिना शः ॥

मित्रैर्मुञ्चेतयैरेतज्जन्मवेदयसातयैः ।

विलम्बासाहयैरेये व्यापारान्तरपारयैः ॥ ३० ॥

३०. मित्रैरेये कर्णसौध आगतम् । कीदृशैः । एतज्जन्मनः कर्ण-पुत्रजन्मनो वेदयानां ज्ञापकानां पुत्रजन्मवर्धापकानां सातयैर्महादानेन सुखोत्पादकैः । सात् सौत्रो धातुः सुखार्थे । तर्तः साततः सुखविषयी-भवतो मित्राणि प्रयुञ्जते णिग् । अतश्च पुत्रजन्मज्ञानान्मुञ्चेतयैर्हर्षस्या-नुभवितृभिरत एव विलम्बासाहयैः कालक्षेपमसहमानैरत एव व्यापा-रान्तरपारयैरन्यव्यापारसमापकैः कार्यान्तरं मुक्त्वेत्यर्थः ॥

१ ए °धायसमसं सी °धायसुमाः.

१ ए °यतस्तं. २ ए बी प्रेक्ष्यमा°. ३ ए °क्ष्यते । स°. ४ बी एवं सु°. ५ ए सी डी समा ॥ मा°. ६ ए °नां जाप°. ७ सी °दामेन. ८ बी °तः सु°. ९ डी °युजाते. १० ए °म्बासहः ये कां. सी °म्बासह°.

अञ्चलोदेजयैः स्त्रैणैरक्षतामत्रधारयैः ।

उत्साहयितृभिः कान्त्या व्योमलिम्पैरुपस्थितम् ॥ ३१ ॥

३१. स्त्रैणैरुपस्थितं कर्णान्तिकेवस्थितम् । कीदृशैः । अक्षतामत्र-
धारयैरक्षतपात्रधारिभिः । तथोत्साहयितृभिरन्योन्यस्योत्साहकैस्तथा का-
न्त्याङ्गालंकारादिशुत्या व्योमलिम्पैर्नभो व्याप्नुवद्विरित्यर्थः । तथाञ्चलो-
देजयैः कर्णस्य निरुच्छनाय वस्त्रप्रान्तस्य चालकैः ॥

निलिम्पगोविन्दसमैर्मुद्गिन्दस्यारविन्दकैः ।

तद्वेष्माभाच्चलाचलैर्वन्धुभिर्ज्वलभूपणैः ॥ ३२ ॥

३२. तद्वेष्म कर्णसौधं बन्धुभिराभात् । कीदृशैः । मुदः पुत्रजन्मो-
त्थहर्षस्य विन्दानि लब्धृण्यास्यारविन्दानि मुखपद्मानि येषां तैस्तथा
ज्वलभूपणैर्दीप्यमानालंकारैरत एव निलिम्पगोविन्दसमैर्निलिम्पैर्देवभेदै-
र्गोविन्देन विष्णुना च तुल्यैस्तथा चलंचलैः कैश्चिच्चलैः कैश्चिदचलैः ॥

द्विषद्बज्ज्वालदावः पुण्यभावो भवोपमः ।

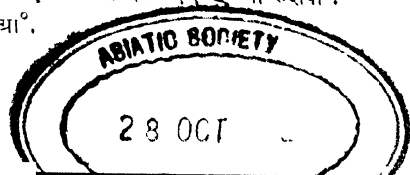
सर्वेषामुचितं चक्रे राज्ञां नायो ग्रहेशरूक् ॥ ३३ ॥

३३. राज्ञां नायो नायकः कर्णः सर्वेषां छात्रादीनामुचितं वस्त्रदानादि
चक्रे । कीदृक्सन् । ग्रहेशरूक् सूर्योष्णतेजाः । अत एव द्विषन्त एव
दवा वनानि तेपु ज्वालदावो ज्वलद्वावानलस्तथा पुण्य औदार्यादिगुणैः
पवित्रो भावोभिप्रायो यस्य सः । अत एव भवोपमः शंभुर्तुल्यः ॥

१ ए अञ्चलो°. २ ए °मैमुद्गि°. ३ ए °दाक पु°. ४ ए °ण्यपुण्यभावोप°.
५ ए रायां तायो. ६ ए सी °हेम्शरूक्.

१ ए व्योमलिम्पैर्न°. २ सी °लिम्पैर्न°. ३ ए °व्याहृव°. ४ सी नि × × ×
भात् । की°. ५ ए °दापमा°. ६ ए °चलैचलैः. ७ सी °लाचलै के. डी °लाचलैः.
८ ए °पां स्थात्रा°. ९ ए °शरूक्. १० ए °पत एत द°. ११ ए °वो लदावा°.
१२ ए °व भावो°. १३ ए सी °तुल्यं ॥ या°.

३
1241.

ग्राहाणामप्यमारिं स धान्यांस्त्रावो धनास्रवः ।

प्रावर्तयद्भर्मनयो हर्षसंस्त्रावलोचनः ॥ ३४ ॥

३४. स कर्णो ग्राहाणामपि न केवलं स्थलचराणां जलचराणामपि मत्स्यादीनामप्यमारिं प्रावर्तयन् । कीदृक्सन् । हर्षेण पुत्रजन्मोत्थानन्देन संस्त्रावे जलं क्षरन्ती लोचने यस्य सः । तथा धर्मनयो धर्मस्य नाय-
कोतिधार्मिक इत्यर्थः । अत एव धान्यांस्त्रावो मात्सिकादिषु धान्या-
नां दाता । तथा धनास्रवो द्रव्यदाता च ॥

अवहारालयागाधः सोवसायोपि सागसाम् ।

हर्षाश्रुसंस्त्रवोत्तानदृशो गुप्तिजुपोमुचत् ॥ ३५ ॥

३५. अवहाराणां जलचराणामालयोन्निधस्त्रद्वद्गाधो गम्भीरः स कर्णो गुप्तिजुषः काराक्षिप्तान्नरानमुचत् । कीदृक् । सागसामपराधि-
नामवसायोपि क्षयकारोपि । कीदृशान् । अस्माकमधुना मोक्षो भावीति
हर्षाश्रूणां संस्त्रवाः क्षरिष्य उत्ताना आगामिमोचकनरदिदृश्यैर्ध्वीभूता
दृशो येषां तान् ॥

आश्वासाम्लायहरिणीप्रमोदाकर्णितं नृपः ।

निरन्तरायमभयं व्याधभूष्वप्यघोषयत् ॥ ३६ ॥

३६. नृपः कर्णो व्याधभूष्वप्याखेटकस्थानेऽत्रैपीत्यर्थः । अभयं
मरणभयाभावमघोषयन् । कीदृशम् । आश्वासाः स्वाभयश्रवणादुज्जीव-

१ ए सी न्याश्रावो. २ ए संश्राव. ३ ए बी संश्रवो. ४ ए शो मुक्ति.

१ ए मपि मा. २ बी ममा. ३ ए संश्रावे. ४ बी को धा. ५ ए न्याश्रावो. ६ बी व्यस्य दा. ७ सी ता × × × तथागाधो.
८ बी संश्रवाः. सी संश्रवाः. ९ ए सी डी योर्द्ध भू. १० बी ध्वप्यरण्यध्वपी.
११ ए दृशा । आस्वासाः. १२ सी आन्वासा म्वा.

न्योत एवाम्लाया हृष्टा या हरिण्यस्ताभिः प्रमोदेनाकर्णितं तथा
निरन्तरायमन्तरेत्यन्तरायो विघ्नस्तस्मान्निर्गतं प्रचण्डशासनत्वेन केनाप्ये-
नुलङ्घयमित्यर्थः ॥

साहयैः । सातयैः । वेदय । उद्वेजयैः । चेतयैः । धारयैः । पारयैः । अत्र
“साहि०” [५९] इत्यादिना शः ॥ अनुपसर्गादिति किम् ॥ उत्साहयितृभिः ॥

लिम्पैः । विन्द । इत्यत्र “लिम्पविन्दः” [६०] इति शः ॥

निलिम्प । गोविन्द । अरविन्द । इत्यत्र “निगवादेर्नोङि” [६१] इति शः ॥

ज्वल ज्वाल । चलाचालेः । द्रव द्रावः । नयः नायः । भव भावः । ग्रह
ग्राहाणाम् । आस्रवैः आस्रावः । अत्र “वा ज्वलादि०” [६२] इत्यादिना
वा णः ॥

अवहोर । अवसायः । संस्त्राव । इत्यत्र “अवह०” [६३] इत्यादिना णः ॥
संस्त्रवेत्यपि कश्चित् ॥

उत्तान । व्यधि । अन्तरायम् । आश्वास । अम्लाय । इत्यत्र “तन्व्यधि०” [६४]
इत्यादिना णः ॥

नर्तकीर्गाथिकाः कान्त्या रजकीर्नभसोदिशत् ।

सौहःखनक्याः श्रीदेव्या महाय सह गायनैः ॥ ३७ ॥

३७. स कर्णोहःखनक्या अंहसि निष्पुत्रत्वादिके पापे खनक्या
विदारणशिल्पस्त्रीतुल्यायाः श्रीदेव्या महायोत्सवार्थमदिशदाज्ञापयत् ।

१ सी० र्गाथिकाः । २ ए० कान्त्याः र० । ३ ए० त् । सौहः० । सी० त् । साहः० ।

१ ए० रायाम् । सी डी० रायम् । २ ए० प्यमुलं । ३ ए० यैः । सोतयैः । वद० ।
४ ए० लिपैः । वि० । ५ ए० सी डी० लिम्पा । गो० । ६ ए० नाम्नाति० । ७ ए० सी
डी० दाव । न० । ८ बी सी डी० नय ना० । ९ सी० म् । स्व० । १० ए० आश्रवः ।
११ डी० वः । अ० । १२ ए० सी डी० हारः । अ० । १३ ए० संश्रवे० । डी० संश्रवे० ।
१४ ए० व्याधः । अ० । १५ ए० इतत्र । १६ ए० निष्पुत्रं । १७ बी० शिल्पिस्त्री० ।
१८ ए० दिवादा० ।

का इत्याह । गायनैर्गीतशिल्पैर्नरैः सह नर्तकीर्नर्तनशिल्पा गाथिका
गानशिल्पाश्च विलासिनीः । कीदृशीः । कान्त्याङ्गाभरणादिशुत्या
नभसो रजकीर्वस्त्रस्येव निर्मलीकारकत्वान्नारागोत्पादनाद्वा रजकस्त्री-
तुल्याः ॥

नर्तकीः । खनक्याः । रजकीः । अत्र “नृत्वन०” [६३] इत्यादिनाकम् ॥

गाथिकाः । अत्र “गस्थकः” [६६] इति थकः ॥

गायनैः । अत्र “टनण्” [६७] इति टनण् ॥

प्रवकैः सरकैरापल्लवकै राजवल्लभैः ।

पुत्रनाम्न्युद्यतः सोभाद्वायनैर्नु सुहायनः ॥ ३८ ॥

३८. स कर्णः पुत्रनाम्नि पुत्रनामकरण उद्यतः सन राजवल्लभैरन्त-
रङ्गपार्षदैः सहितोभान् । कीदृशैः । प्रवकैः पुत्रनामकरणोत्सवहर्षेण
साधु प्रवमाणैस्तथा संरकैः सविलासं गच्छद्भिस्तथापल्लवकैर्हितत्वादा-
पदां साधु छेदकैः । यथा सुहायनोखिलसस्यनिष्पत्तिहेतुत्वेन शोभनः
संवत्सरः प्रवकैः साधुदृच्छद्भिः सरकैः प्रसृमरैरापल्लवकैर्दुष्कालोच्छेत्-
भी राज्ञां वल्लभैर्हायनैर्व्रीहिभिर्भाति ॥

हायनः । हायनैः । अत्र “हः०” [६८] इत्यादिना टनण् ॥

प्रवकैः । सरकैः । लवकैः । अत्र “प्रुम्०” [६९] इत्यादिनाकः ॥

गार्गन्त्यो वीरभूरन्तिवदसौ नन्दकोस्त्विति ।

नाम वृद्धाः कुमारस्य जयसिंहेत्यथ व्यधुः ॥ ३९ ॥

३९. अथ वृद्धाः कुलस्थविराः कुमारस्य जयसिंहेति नाम व्यधुः ।

१ सी °यन्थो वी° । २ बी °रतिव° । ३ डी °वदमौ° ।

१ ए °दृशी । का° । २ ए °त्र भृन्व° । ३ ए अव ग° । ४ ए सी °लतर° ।
५ ए °रकै स° । ६ ए सी डी °लशरय° । ७ ए °भनासं° । ८ ए °लवोकेदु° ।
९ बी कैदुष्का° । १० बी °च्छेत्तुमी° ।

किंभूताः संत्यः । गायन्त्यः । कथमित्याह । वीरो भूयाद्वीरभूरंसीष्टरन्तिः ।
द्वन्द्वे वीरभूरन्ती महाराजविशेषौ । तद्वन्नन्दको नन्दताद्वर्धतामित्याशा-
स्यमानोऽस्त्विति । जयसिंहेनीत्यत्रानुकार्यानुकरणयोः स्याद्वादाश्रयणेनाभेदवि-
वक्षायामर्थवत्त्वाभावात्त नामसंज्ञेति न विभक्तिः ॥

नन्दकः । अत्र “आशिष्यकन्” [७०] इत्यकन् ॥

रन्ति । वीरंभू । अत्र “तिकृतौ नास्ति” [७१] इति तिकृच्च ॥

शिरोलाववदाकम्पकारं तन्नाम शुश्रुवुः ।

दुर्गाण्यमण्डयंश्चारिभूमिपाला भयद्रुताः ॥ ४० ॥

४०. स्पष्टः । किं तु शिरोलाववद्यथा शिरश्छेदकस्य नामाकम्पकारं
भयजनकम् । तन्नाम जयसिंहेत्याख्याम् । दुर्गाणि कोट्टानमण्डयन्नरचयन् ॥

रक्षामरचयत्सूनोः शेषभक्षैर्नृभिर्नृपः ।

धर्मशीलैर्यशःकामैः शुभाचारैर्वहुक्षमैः ॥ ४१ ॥

४१. नृपः कर्णः शेषं बालभोजनादुद्धरितं भक्षयन्ति तैः शेषभक्षै-
र्नृभिर्बालहारैः कर्तृभिः सूनो रक्षामरचयदकारयन् । किंभूतैः ।
यशःकामैरेकान्तेन स्वस्वामिभक्ता एत इत्यादियशोवादाभिलाषिभिरत
एव धर्म शीलान्यभ्यस्यन्ति ये तैर्धर्मशीलैर्धार्मिकैरत एव शुभाचारैः
स्वस्वामिनोनुकूलमेवाचरद्विस्तथा बहु क्षाम्यन्ति ये तैर्वहुक्षमैः ॥

१ बी °रं तन्ना° । २ ए भ्रामं शु° । ३ ए सी °नो शे° ।

१ बी डी सन्त्यो गा° । २ ए रन्ति द्वन्द्वे वी° । ३ सी °द्वन्द्वनन्दता° । ४ बी
°र्थत्वा° । ५ ए सी डी °रभूः । अ° । ६ सी तिकृतौ ना° । ७ ए °तिकृ° ।
८ बी °रं तथाकम्पकारं भ° । ९ सी डी °ख्या । दु° । १० ए सी °र्णं शे° ।
११ ए °दुच्चरि° । १२ ए °भिवाल° । १३ ए °क्षानर° । १४ बी °मैरका° ।
१५ ए °क्ता इत्याभिय° । सी डी °क्ता इत्यादि° । १६ ए °शीलिधार्मि° । १७ सी
°द्विमस्त° । १८ ए बहुं क्षा° । १९ ए °म्यतिये तै° ।

सुखप्रतीक्षा धात्री तं वक्रसंगायसामगी ।

कुमारं रमयामासासुरापी शीधुपीवियुक् ॥ ४२ ॥

४२. धात्र्युपमाता तं कुमारं रमयामास । कीदृक्सती । असुराप्य-
मद्यपा । तथा शीधुपीवियुक् । भद्रपासङ्गरहिता । तथा सुखप्रतीक्षा
यावत्कुमारस्य सुखमुत्पद्यते तावत्प्रतीक्षमाणा । तथा कुमारस्य सुखो-
त्पादनाय वक्रं गीतविशेषं संगायति वक्रसंगायी या सामगी मधुरं
गायन्ती सा ॥

निर्वर्त्यात् । आकम्पकारम् ॥ विकार्यात् । शिरोलाव ॥ प्राप्यात् । भूमि-
पालाः । अत्र “कर्मणोण ॥” [७२] इत्यण् ॥ तन्नाम शुश्रुवुः । इत्यत्र प्राप्या-
त्कर्मणोर्नभिधानान्नस्यात् । तथा बाहुलकान्निर्वर्त्यविकार्याभ्यामपि क्वचिन्न स्यात् ।
रक्षामरचर्यते । दुर्गाण्यमण्डर्यन् ॥

धर्मशीलेः । यशःकामैः । शेषभक्षेः । शुभाचारैः । सुखप्रतीक्षा । बहुक्षमेः ।
अत्र “शीलिकामि०” [७३] इत्यादिना णः ॥

सामगी । इत्यत्र “गायः०” [७४] इत्यादिना टक् ॥ अनुपसर्गादिति किम् ।
वक्रसंगाय ॥

सुरापी । शीधुपी । इत्यत्र “सुरा०” [७५] इत्यादिना टक् ॥

स भूपपुत्रो वट्टधे वीरह्वयः पराभवन् ।

तन्तुवायधान्यमायाभानिर्वोर्वीशदासकान् ॥ ४३ ॥

१ सी “क्रोमाशुसा” । २ बी “पी सीधु” । ३ ए “हायप” । ४ ए “नित्पोर्वी” ।
सी डी “निवाधीश” ।

१ ए “मयानसे । की” । २ ए बी सी “था सीधु” । ३ ए “था मुख” । ४ ए सी
“स्य × मुखो” । ५ बी “तीक्ष्यमा” । ६ ए बी “स्य मुखो” । ७ बीगीतिवि” ।
८ ए “शेषस” । ९ बी सी “र्वल्यात्” । १० ए “मणाण्” । ११ ए बी “र्वलवि” ।
१२ ए “त्रिभूर्यात् । पक्षामपच... दु” । १३ बी “यन् । दु” । १४ ए “यत् ॥ ध” ।
१५ ए “क्षा । अ” । १६ ए “ना दक्” । १७ ए “पी । साधु” । वी सी “पी । सीधु” ।

४३. स भूपुत्रो ववृधे । कीदृक्सन् । वीरह्वायो^३ बालकयुद्धाय
सुभटदारकान्सम्पर्धमाकारयंस्तथा तन्तुवायधान्यमायाभानिव कुविन्दव-
णिगवालकानिर्वोर्वाशदारकान्पराभवन् ॥

• भूप । इत्यत्र “आत०” [७६] इत्यादिना डः । अह्वावाम इति किम् ।
वीरह्वायः । तन्तुवाय । धान्यमाय ॥

हरिर्गोसंख्यदायादो गोप्याख्यो बाह्यभूमिषु ।

• यथा तथैको रेमे स पथिप्रज्ञोरिभीप्रदः ॥ ४४ ॥

४४. स कुमारो बाह्यभूमिषु सरस्वतीतटादिष्वेको रेमे । यथा
गोसंख्या गोपाला दायदा गोत्रिणो यस्य सः । तथा गोपीराख्यात्याचष्टे
वा गोप्याख्यो गोपावस्थाः सन्नित्यर्थः । हरिर्बाह्यभूमिषु यमुनातटादि-
ष्वेको रेमे । यतः कीदृक्स हरिश्च । पथिप्रज्ञः । प्राज्ञत्वान्मार्गज्ञस्तथारि-
भीप्रदः शत्रुभयप्रदोतिपराक्रमीत्यर्थः ॥

गोसंख्य । इत्यत्र “सर्मः ख्यः” [७७] इति डः ॥

दायादः । गोप्याख्यः । अत्र “दश्चाडः” [७८] इति डः ॥

पथिप्रज्ञः । भीप्रदः । अत्र “प्रीद् जश्च” [७९] इति डः ॥

क्रौशहः सोरिहोक्तीडत्केशापहतमोपहे ।

कुमारघाती गान्धार्या इव सारस्वते तटे ॥ ४५ ॥

१ ए^०रिस्थैस^० । २ ए^०दायःदो । ३ ए^०क्रोहः । ४ ए^०तीर्मांधायां इ^० । ५ ए^०स्वमे तं^० ।

१ ए^०यो...यु^० । २ बी^०मार्यार्भा^० । ३ ए^०णित्पाल^० । ४ सी डी^०निवाधीश^० ।
५ बी^०डः ॥ आह्वा^० । सी डी^०डः ॥ हा^० । ६ ए^०बी^०हाय । तं^० । ७ ए^०
मायः म । ८ ए^०स कुमा^० । ९ सी^०गोघृता दा^० । १० ए^०तदादि^० । ११ ए^०मे । येन
की^० । १२ ए^०रिश्वाप^० । १३ ए^०रिमीप्र^० । १४ ए^०समाख्यः इति जः ॥ दाम्मदः ।
१५ ए^०बी^०सी प्राज्ञ^० ।

४५. स जयसिंहः क्लेशापहतमोपहे महातीर्थत्वेन रागद्वेषाभिनिवेशानामपहन्तर्यज्ञानस्यापहन्तरि च सारस्वते तटेक्रीडत् । यथा गान्धार्थाः कौरवमातुः कुमारघाती कुमाराणां दुर्योधनादीनां हन्ता भीमः सारस्वते तटे रेमे । भीमो हि कौमारे कुरुक्षेत्रस्थायाः सरस्वत्यास्तटे बहुधा क्रीडितवान् । कीदृक्स भीमश्च । किञ्चिद्वाल्यातिक्रमेण प्रौढत्वाक्रोशं हन्ति गर्च्छति क्रोशहोत एवारीन वध्यादित्याशास्यमानोरिहः ॥

शीर्षघाती पादघातः शतद्र्यादिसमैः सह ।

सोभ्यास्यदरिपु क्षेमं पतिघ्नीमिव कन्यकाम् ॥ ४६ ॥

४६. यथा कश्चित्पतिघ्नीमपलक्षणं युक्तामित्यर्थः । कन्यकामरिपु क्षिपति विवाहेन न्यस्यति तथा स कुमारः शतद्र्यादिशक्तिप्रमुखं शस्त्रजातमरिपु क्षेपुमभ्यास्यन् । कैः सह । समैः सवयोभटैः । कीदृक्सन । शीर्षघाती पादघातश्चाभ्यासचिकीर्षया काप्रमयशतद्र्यादिशस्त्रेण वयस्यानामेव शीर्षाणि पादांश्च व्रन् ॥

सोकृतघ्नैरजायाघ्नैरब्रह्मघ्नैर्नरैः समम् ।

बाहुघ्नोरःकपाटघ्नो हस्तिघ्नो मल्लतां ययौ ॥ ४७ ॥

४७. हस्तिघ्नो बलिप्रत्वाद्धस्तिनमपि हन्तुं शक्तः स कुमारो मल्लतां ययौ मल्लविद्याकुशलोभूदित्यर्थः । कीदृक्सन् । बाहुघ्नोरःकपाटघ्नो बाहु-

१ बी 'तः सन्'. २ ए सी 'तद्र्यादि'. ३ ए 'समै म'. ४ ए क्षेपु प'. ५ ए 'घ्नैरब्रह्मघ्नैर्न'.

१ ए 'सिंह क्ले'. २ ए 'न.....नि'. ३ ए 'हतर्थ'. ४ ए हतरि अज्ञानस्यापहन्तरि च. ४ ए 'न्धार्था कौ'. ५ ए हय भी'. ६ ए सी हि कुमा'. ७ ए 'स्थाया म'. ८ ए स्तटे व'. ९ सी डी 'ल्यादिक'. १० ए 'क्रोशह'. ११ ए 'च्छन्ति क्रो'. १२ ए 'णमुक्ता'. १३ ए 'हेव न्य'. १४ ए समै सवयोभटैः । की'. १५ सी डी शीर्षकाणि. १६ सी डी 'दांश्चाप्त'.

मुरःकपाटं च हन्तुं शक्तो बाहुयुद्धमुरोयुद्धं च कर्तुं शक्त इत्यर्थः । कैः सह । नरैः सवयोभटैः समम् । किंभूतैः । अकृतघ्नैः सज्जनत्वात्कृतघ्नैस्तथाजायाघ्नैः पुण्यपुरुषत्वान्द्रुभलक्षणोपेतैरित्यर्थः । तथाब्रह्मघ्नैर्धार्मिकत्वाद्ब्राह्मणानघ्नैः ॥ ज्ञापकज्ञापिता विभ्रयो ह्यनित्या इत्युरःकपाटघ्नैत्यत्र कपाटा-न्तादपि परस्य हन्तेष्टम् ॥

अरिहः । अत्र “आशिषि हनः” [८०] इति डः ॥ गतावपीति कश्चिन् । क्रोशहः ॥

केशापहतमोपहे । अत्र “केश०” [८१] इत्यादिना डः ॥

कुमारघानी । शीर्षघानी । इत्यत्र “कुमार०” [८२] इत्यादिना णिन् ॥

शतघ्नी । इत्यत्र “अचित्ते टक्” [८३] इति टक् ॥ अचित्त इति किम् ।

पादघातः ॥

अजायाघ्नैः । पतिघ्नीम् । अत्र “जाया०” [८४] इत्यादिना टक् ॥

अब्रह्मघ्नैः । अकृतघ्नैः । अत्र “ब्रह्मादिभ्यः” [८५] इति टक् ॥

हन्तिघ्नः । बाहुघ्न । उरःकपाटघ्न(घ्नः) । इत्यत्र “हन्ति०” [८६] इत्यादिना टक् ॥

व्यालान्नगरघातान्सोदमयत्रस्तमीक्षितः ।

राजर्घर्नगरघ्नैर्द्विद्रेष्यैः पाणिघताडघैः ॥ ४८ ॥

४८. स जयसिंहो नगरघातान्मोदोन्मत्तत्वेन नगरोपद्रवकारिणो

१ बी 'धवस्त'. २ ए सी 'क्षित'. रा. ३ बी 'जघेन'. सी 'जघेन'.
४ सी डी 'रघैर्घि'. ५ बी 'घ्नैर्घि'. ६ ए 'द्विद्रेष्यै पा'.

१ ए 'रेः मह स'. २ ए 'घ्नेधार्मि'. ३ ए 'शिमिह'. ४ ए 'शब्दः ॥
क'. ५ ए 'तनोष'. ६ ए 'त्यत्रः कु'. ७ ए 'त्र काया'. ८ डी अक'.
९ बी सी 'दुमः । उ'. १० ए 'कु ॥ व्योला'. ११ ए नयर'. १२ बी 'दोत्कटत्वे'.

व्यालान्दुष्टगुणानदमयत्स्वेदनादिना वशीचक्रे । कीदृक्सन् । द्विट्प्रेष्यैः
शत्रुचरैस्त्रस्तमेवं विक्रमोन्मावस्मत्स्वामिनो नूतं पराभविष्यतीति समय-
मीश्रितः । किंभूतैः । राजधैर्नृपान् ब्रह्मिर्नगरत्रैः पुराणि विनाशयद्वि-
श्ररकर्मणि निपुणैरित्यर्थः । एतैर्हि गुप्तचरप्रयोगेण राजानो नगराणि
च विश्वस्तान्यज्ञानं घाल्यन्ते तथा पाणिघताडघैरात्मगोपनाय पाणिघता-
डघशिल्पिविशेषवेपथारिभिः ॥

नगरत्रैः । अत्र “नगरादगत्रे” [८७] इति टक् ॥ अगज इति किम् ।
नगरघातान् ॥

राजघैः । इति “राजघः” [८८] इति निपात्यम् ॥

पाणिघताडघैः । अत्र “पाणिघ०” [८९] इत्यादिना पाणिताडाभ्यां कर्मभ्यां
पराद्धन्तेष्टकू घादेशश्च निपात्यः ॥ पाणिनां ताडेन हन्तीति करणादपि केचित् ॥

रोदःकुक्षिंभरिः कीर्त्या दानैर्दीनोदरंभरिः ।

अनात्मंभरितां भेजे पूजाहार्हा कर्णनन्दनः ॥ ४९ ॥

४९. कर्णनन्दनः पूजाहार्हा सर्वलोकप्रशस्यामनात्मंभरितां भेजे ।
अनेकलोकाधारेभूदित्यर्थः । कीदृक्सन् । दानैर्दीनोदरंभरिर्व्या-
धिदौर्गत्याद्युपद्रुतानामुदरपूरकोत एव कीर्त्या रोदःकुक्षिंभरिः ॥

१ ए रोदकुं. २ वी भरता. ३ ए गिना भं. ४ ए जाहार्हा कं.

१ ए सी द्विट्प्रेष्यैः. २ ए मेव विक्रमोन्माव. ३ ए गिना नृ. ४ ए नृ
घट्टि. ५ ए णि वि. सी डी णि विश्वि. ६ ए सी डी भानाजा. ७ ए
सी त्मनोप. ८ ए ताडिय. ९ ए गत्रे. १० सी णिभय २. डी णि
ता. ११ ए इत्यादि. १२ ए णिनोडा. १३ वी सी भ्यां प. १४ सी
ना बाड. १५ ए जाहार्हा स. १६ ए भरता. १७ ए भव्याधि. १८ वी
धिदौर्गा.

कुक्षिभरिः । अनारत्नभरिताम् । उदरंभरिः । अत्र “कुक्षि” [९०] इत्यादिना विः ॥

पूजाहाम् । अत्र “अर्हांच्” [९१] इत्यच् ॥

• लाङ्गलग्रहतुल्येस्मिन्पूर्णाकर्षघटग्रहे ।

धनुर्ग्रहे धनुर्ग्राहः कोभूटष्टिग्रहश्च कः ॥ ५० ॥

५०. अस्मिन्कुमारे धनुर्ग्रहे सति को धनुर्ग्राहोभूत्कश्च ऋष्टिग्रहः खड्गप्राह्यभूत्न कोपीत्यर्थः । कीदृशे । लाङ्गलग्रहतुल्ये महावलत्वाद्गलभद्रसमे । अत एवाकृष्यतेनेनाकर्षो धन्वाभ्यामयन्त्रं यत्र भृतेघटादिना संवद्धप्रान्ता रज्जुर्गकृष्यते पूर्णेनाकर्णान्तं प्राप्रगुणेनाकर्षेण घटग्रहस्तस्मिन् । धनुर्धरा हि स्थापितपूर्वा दार्ढ्याद्यर्थं कोदण्डचतुर्भुजाख्यधनुर्वेदोक्तस्वरूपान्तःशुषिरस्तम्भयन्त्रच्छिद्रस्थां लालितपूर्वा दार्ढ्याद्यर्थं वररुचिधनुर्वेदोक्तस्वरूपोष्ट्रप्रकारकाप्रयन्त्रच्छिद्रस्थां च रज्जुवद्धप्रीववालुकादिमृतघटादिना संवद्धप्रान्तां रज्जुमाकर्णान्तमाकर्षन्ति यावद्धटादि वामहस्तनिकटं स्यात् ॥

यष्टिग्रहः शक्तिग्रहः सोसिधेनुत्संरुग्रहः ।

तोमरग्रह आसीत्पट्टत्रिंशदण्डग्रहोपि वा ॥ ५१ ॥

१ डी त्मराग्रं. २ ए सी प्रहाः ।

१ स्त्री डी नात्मभं. २ बी नुमाभो. ३ वी हः पदं. ४ ए जं यंत्र. ५ ए न यदादि. सी तयः दादि. ६ ए वद्धप्रां. ७ ए रायं. ८ सी णान्तप्रां. ९ ए सी डी पूर्वा दा. १० ए बी दाक्ष्यायं. ११ डी नुमुनाख्यधनुर्वे. १२ ए दोकुरु. १३ सी डी कुरु. १४ ए पाभमःशु. १५ ए पिरस्तम्भयं. १६ ए पूर्वादक्ष्यायं. सी पूर्वोक्षायं. डी पूर्वोदा. १७ सी र्थे तरुमनिधनु. १८ ए वरःरु. १९ ए द्रस्तां न रज्जुज्जु. २० बी प्रीवावा. २१ ए सी प्रान्तरं.

५१. स्पष्टः । किं तु यष्टिर्दण्डः । त्सरुं मुष्टिं गृह्णाति त्सरुप्रहः । असिधेनोः खड्गस्य त्सरुप्रहोसिधेनुत्सरुप्रहः । तोमरं शर्वला । वा यद्वा किं बहुनोक्तेनेत्यर्थः । पद्त्रिंशदण्डप्रहोप्यासीत् । दण्डानायुधानि गृह्णाति सामान्येन वाक्यं कृत्वा ततो विशेषेण पद्त्रिंशता दण्डैर्दण्डप्रहः स्वोपं पुष्पातीतिवन । पद्त्रिंशदण्डांश्चैते । चक्र १ धनुः २ वज्र ३ खड्ग ४ क्षुरिका ५ तोमर ६ कुन्त ७ त्रिशूल ८ शक्ति ९ परशु १० मश्रिका ११ भ्रूलि १२ भिन्दिमाल १३ मुष्टि १४ लुण्ठि १५ शङ्कु १६ पाश १७ पट्टिश १८ ऋष्टि १९ कणय २० कम्पन २१ हल २२ मुशल २३ गुलिका २४ कर्तरी २५ करपत्र २६ तरवारि २७ कुदाल २८ दुम्फोट २९ गोफणि ३० डाह ३१ डच्म ३२ मुद्गर ३३ गदा ३४ घन ३५ करवालिका ३६ इति ॥

शिक्षामूत्रग्रहो व्याले तथासीत्सोड्ढुशग्रहः ।

यथा शशधरास्या न त्रेसुरम्भोघटीग्रहाः ॥ ५२ ॥

५२. स जयसिंहो व्याले दुष्टगजेपि तथा गाढमर्मतोदनादिवशी-
कारप्रकारेणाङ्कुशग्रह आसीत्श्याम्भोघटीग्रहाः पानीयहारिकाः शशध-
रास्या नीयिका न त्रेसुः । यतः कीदृशः । सूत्रं गृह्णाति पाठार्थाव-

१ ए 'मीमोङ्क'.

१ ए ण्डः । मरुम् । २ ए 'सिधेनो ख' । ३ वी 'सर्वरा । वा. डी 'सर्वला. ४ वी 'ण्डानां वृद्धानि गृह्णातीति. ५ वी 'ओपणं । पं. सी 'ओपण. ६ ए 'ण्डाश्चनो । चं. ७ सी धनु ८ ए कुम्भ ७. ९ सी डी 'शु १० गक्षि'. १० सी डी 'लि १२ कुदाल १३ मि'. ११ सी लुष्टि १६ श'. १२ सी 'रि २८ दुम्फोट. डी 'मि २८ दुम्फोट. १३ सी मुद्गर. १४ वी 'मिनोद'. १५ ए 'आजीयथानोध'. वी 'आशीय'. १६ सी डी नायका. १७ वी 'दृक् । यं. १८ वी 'आतीति.

गमाभ्यांसमादत्ते सूत्रग्रहः शिक्षायाः पौलकाप्यादिगजशिक्षाशास्त्रस्य
सूत्रग्रहः ॥

धनुर्धरो दण्डधारः कर्णधारस्तरीमिव ।

• दृष्टाश्वान्कवचहरोवाहयत्स मनोहरः ॥ ५३ ॥

५३. स्पष्टः । किं तु दण्डधारः कशायष्टि धारयन्सन्नवाहयद्वाह्या-
लिकायामभ्रमयत् । कवचहरस्तरुण इत्यर्थः । अत एव मनोहरः । यथा
चौरान्मुपद्रवरक्षार्थं धनुर्धरः कवचहरश्च कर्णधारो निर्यामको दण्डधारः
कृपस्तम्भधारी संस्तरौ वेडां समुद्रे वाहयति ॥

स विद्यांशहरः पुष्पाहराणां समदर्शयत् ।

दृष्टस्त्रहारे शक्तिं स्वां सर्पं विपहरीमिव ॥ ५४ ॥

५४. स कुमारोस्त्रहारे वरुणादिदैवतशस्त्रधरेत एव दृष्टे दर्पिष्ठे
शत्रौ विषये स्वां शक्तिं प्रतिपक्षदैवतास्त्रप्रेरणरूपं विद्यावलं समदर्श-
यत् । यथा सर्पं विषये विपहरीं विपहरीति यथार्थाभिधानां मणिं
स समदर्शयत् । यतः स पुष्पाहराणां पुष्पाहरणशीलानां विद्याधराणां
विद्यांशहरो विद्यया कृत्वांशहरो गोत्री ॥

धनुर्धरे । दण्डधरे । त्सरुग्रहः । लाङ्गलग्रहः (ह) । अङ्कुशग्रहः । ऋष्टिग्रहः ।
यष्टिग्रहः । शक्तिग्रहः । तोमरग्रहः । घटग्रहे । “नामग्रहणे लिङ्गविशिष्टस्यापि
ग्रहणम्” [न्या० १६.] इति घटीग्रहाः । अत्र “धनुर्०” [९२] इत्यादिनाच् ॥
अणपीत्येके धनुर्ग्रीह इति चोदाहरन्ति ॥

१ डी ^{भ्यामाद} ।

१ ए सी ^{भ्यामाद} । बी ^{भ्यामाद} । २ बी डी ^{पाठका} । ३ ए ^{शिक्षाशा} ।
४ डी ^{आहारि} । ५ ए ^{थं चनु} । ६ ए ^{रः कप} । ७ बी ^{रा वेडा} । ८ बी
^{रे वारु} । ९ बी ^{क्षदेव} । १० सी ^{पयं विपहगात} । ११ ए ^{हरात व} ।
१२ बी ^{पुष्पाहारा} । १३ ए ^{हः । शरम्} ।

सूत्रग्रहः । अत्र “सूत्राद्धारणे” [१३] इत्यच् ॥

धनुर्धरः । अत्र “आयुध०” [१४] इत्यादिनाच् ॥ आदिग्रहणान् शशधरं ॥
अदण्डादेरिति किम् । दण्डधारः । कर्णधारः ॥

वयसि । कवचर्हरः ॥ अनुद्यमे । अंशर्हरः । मनोर्हर(रः) । अत्र “हृगः” [१५]
इत्यादिनाच् ॥ संज्ञायां टोपीति कश्चित् । विपहरीम् । वयोनुद्यम इति किम् ।
अस्त्रहारे ॥

पुष्पाहराणाम् । अत्र “अंडः शीले” [१६] इत्यच् ॥

संरेभे नाल्पसारे स मागस्यपि महामनाः ।

हरिर्नाथहरिर्न ह्युत्पतेदृतिहरौ शुनि ॥ ५५ ॥

५५. स कुमारो महामना महेच्छः मन्सागस्यपि सापराधेप्यल्प-
सारे स्तोकवले शत्रौ न संरेभे नाभिपेणनाद्याटोपं चक्रे । दृष्टान्त-
माह । हि यस्मान्नाथं प्रभुं समर्थं गर्जादिं हरति विदार्यात्ममभीपं
प्रापयति नाथहरिर्हरिः सिंहो दृतिहरौ खल्लस्यापहर्तुरि शुनि विपये नोत्प-
तेन्न विदारणाय फालां दद्यात् ॥

दृतिहरौ । नाथहरिः । अत्र “दृति०” [१७] इत्यादिना-इः ॥

अमलग्रहिचेताः स गुरुपादरजोग्रहिः ।

सेवनीयः सतां जज्ञे फलेग्रहिरिव द्रुमः ॥ ५६ ॥

१ ए शुनिः ॥ २ ए नीय म. ३ ए अहोमिव द्रुमा ॥

१ वी भ्रुवडा. २ वी धरः । अ. ३ ए अटाटादे. ४ वी हरः ।
अ. ५ ए मे । अमह. ६ ए सी हर । म. ७ वी हर । अ.
८ डी ह्योत्या. ९ ए यो येषी. डी योयमी. १० ए सी आटाशी.
११ ए न मरे. १२ वी सी डी ह्योस्मा. १३ ए प्रभुम. १४ ए सी
जादि ह. १५ ए हरि मि. १६ वी त्पक्ते. १७ ए यो । माध.

५६. फलेग्रहिर्द्रुम इव फलिततरुविव स सतां सेवनीयो जज्ञे ।
कीदृक् । न मूलग्रहिर्पापपङ्किलं चेतो यस्य सोत एव गुरुपादरजोग्रहि-
र्विनीतत्वात्प्रणामकाले पृञ्ज्यानां पादभ्रूलिं गृह्णन् ॥

रजोग्रहिः । फलेग्रहिः । मलग्रहि । इत्यत्र “रजः०” [१८] इत्यादिना-इः ॥

मुनिर्देवापिवातापिजिच्छरत्समये यथा ।

यथा स्तम्बकरिर्वीहिः सं तदासीत्तथोदयी ॥ ५७ ॥

५७. स जयसिंहस्तदा तस्मिन्प्रौढकाल उदय्युद्धित आसीन् ।
यथा देवापिवातापिजिह्वैत्यत्वाज्जिगीषया देवानाप्रोति देवापिर्यो वाता-
पिरेवंनामा दैत्यस्तज्जेता मुनिरगम्यः । यदि पुनर्देवापिरप्यगम्येन
जितः कश्चिद्दैत्योभूत्स मम न प्रसिद्धः । यथा स्तम्बकरिस्थुडकृद्भीहिश्च
शरत्समय उदय्युद्धितः स्यान् ॥ अगम्येन हि विप्रोपद्रवकारी वातापि-
र्दैत्यः संस्कृतपशुरूपः श्राद्धे भक्षयित्वा निर्जरित इति प्रसिद्धिः ॥

यथा शकृत्करिं बाला वत्सं स्वच्छन्दचारिणम् ।

यत्करं तत्करं वा तमन्वयुः किंकरास्तथा ॥ ५८ ॥

५८. किं कुत्सितं कर्म कुर्वन्ति किंकराः सेवकास्तं कुमारं तथान्व-
युर्यथा शकृत्करिं विप्राकारिणं वत्सं बालाः कौतुकेनानुयान्ति । कीदृशं
सन्तम् । तं वत्सं स्वच्छन्दचारिणमत एव यत्स्वमनोभीषितं करोति यस्तं

१ ए मत्तदा० २ ए ०या ङाकुकरि. वी ०या गक्र. ३ डी ०त्करिर्बाला.

१ ए ०ग्रहेद्रु०. सी ०ग्रहद्रु० २ सी ०क मन् । मूल०. डी ०क मन् । मी.
३ ए मन्वयुः. ४ सी डी पापपङ्किलं. ५ ए ०चित्तं चेतो. ६ सी ०म्य मन् तथा मु०.
डी ०म्य मन तथा मु०. ७ ए ०त व. ८ ए सी ०गम्येन क०. ९ ए ०या कसिक्त्वा०.
१० सी ०त्रासिश्च. ११ ए करपादाका०. १२ ए ०यमा श०. १३ सी डी
०त्करं वि०. १४ ए ०दुःशमत् तव०. १५ वी ०म् । व०. १६ ए यत्स्वमनामी०.

त्करं तदन्याभीप्सितं करोति यस्त्वं तत्करं वा । यद्रोचते तत्कुर्वाण-
मेत्यर्थः ॥

कीर्तेर्वहुकरो यच्छन्स्वमसंख्याकरोथिषु ।

त्रिकरोभूत्पुमर्थेषु तेजसा सौत्यहस्करः ॥ ५९ ॥

५९. स जयसिंहस्त्रीन्करोति त्रिकरोभूत् । केषु विषये । त्रिकर
इति विशेषाकाङ्क्षायां पुमर्थेषु धर्मार्थकामेषु । धर्मार्थकामांस्त्रीनपि
यथावसरं सिषेव इत्यर्थः । कीदृशः । असंख्याकरो मया क्रियदत्तमिति
गणनामकुर्वन्मन्त्रेथिषु स्वं द्रव्यं यच्छंस्तथा तेजसा कृत्वात्यहस्करोऽन
एव कीर्तेर्वहुकरः । बहुशब्दोऽत्र गुणवचनो गुणिवचनश्च । बहुत्वं वहीं
वा प्रभूतां कुर्वन् ॥

निशांकरकुलोत्तमः मोतिभास्करजः सदा ।

प्रभाकरोदये तातं दिवाकरमिवानमत् ॥ ६० ॥

६०. स्पष्टः । किं त्वतिभास्करजो भास्करजो मनुः कर्णो वा न्याय-
दानादिगुणैस्तावतिक्रान्तोऽन एव निशाकरकुलोत्तमः ॥

स्ववंशादिकरौ प्रीतौ क्षपाकरविभाकरौ ।

एष भक्तिकरोकार्पीचित्रंकर्या गुणश्रिया ॥ ६१ ॥

१ सी डी कीर्तिबहु^०. २ ए ०त्पुनर्थे^०. ३ सी ०जावरकलो^०. ४ ए ०गोवणे.
५ सी ०दये ता^०. डी ०दये ता वि^०. ६ ए ०नमत्. ७ बी ०प्रकाशा.

१ सी डी यस्त्वंक^०. २ ए ०एत यत्कर तदन्याभीप्सितं करोति यस्त्वं तत्करं वा ।
३ ए ०नमत्. ४ ए ०धिकासंभूकेषु. ५ ए ०नडिषु. ६ ए सी डी ०पु
मन्त्रे^०. ७ सी डी कीर्तिबहु^०. ८ बी ०हु बहुत्वं. ९ ए प्रभूतां. १० ए स्पष्टा कि.
११ सी ०रकलो^०.

६१. एष जयसिंहः पूज्येषु भक्तिकरः संश्रित्रकर्याश्चर्यकारिण्या
गुणश्रिया कृत्वा क्षपाकरविभाकरौ प्रीतावकार्पान् । किंभूतौ । स्वव-
शादिकरौ वात्मीयवंशस्यौदिकरौ वात्मीयप्रथमजन्मकर्तारौ । इत्यो नाम
राजा सूर्यवंश्यः स च मृगयार्थमुमावनं प्रविष्टः सन्नुमाशापात्स्त्रीत्वं
प्राप । सा च स्त्री बुधेन सोमवंश्येनोढा । ततो यावान्वंश उत्पन्न-
स्तावतः सर्वस्य द्वावपि सोमसूर्यावादिर्करौ घटेते ॥

अन्तकरे कर्त्तकरे क्षणदाकरशेखरे ।

अभूद्दलिकरो नान्दीकरः कारकरश्च सः ॥ ६२ ॥

६२. स जयसिंहः क्षणदाकरशेखरे शंभौ विपयेभून् । कीदृग् ।
वलिकरः पूजोपहारकारको नान्दीकरो द्वादशविधतूर्यवादक इत्यर्थः ।
कारकरश्च कारस्य नमस्कारादिक्रियायाः कर्ता च । कीदृशे । अन्तकरे
जगत्संहारकारके तथा कर्तारं क्रियाकारकं पुरुषं करोति कर्त्तकरस्त-
स्मिन् । ईश्वरेण हि कर्ता क्रियते । यदुक्तम् ।

अन्यो जन्तुरनीशः स्यादात्मनः सुखदुःखयोः ।

ईश्वरप्रेरितो गच्छेत्स्वर्गं वा श्रममेव वा ॥ इति ।

एतेनास्य जगत्सृष्टिरपि सूचिता ।

मृत्योर्लिपिकरः पत्रं तस्याकाण्डेष्युदक्षिपत् ।

यस्मिन्वाहुकरः सोभूदरुष्करधनुष्करः ॥ ६३ ॥

१ ए °शेपरे. २ ए °कर का°.

१ ए °शकपि°. २ ए °रादात्मी°. ३ बी °स्यादिः प्र°. ४ ए °करप्र°.
५ सी °रादात्मी°. ६ ए °श्येनोढा. ७ ए °करो घ°. ८ ए °शेपरे. ९ ए
°कर पू°. १० ए कर्ता च. ११ ए °व...ति ॥ डी °व च ॥ इ°.

६३. स जयसिंहो यस्मिन् शत्रौ विपयेभूत् । कीदृक् । बाहुकरो
गाहुमुपचाराद्बाहुकार्यं शौर्यं कर्ता । तथारूपकरोस्त्रत्रणकर्ता यो धनुष्करो
धनुर्ग्रहीतेत्यर्थः । सोरूपकरधनुष्करश्च तस्य पत्रममुकोद्यात्रानेय इति
वर्णोपेतं पत्रं पर्णं मृत्योर्लिपिकरः पारिमहिकश्चित्रगुप्तोकाण्डेयुदक्षिपदु-
र्षटति स्मासमयेपि स मृत इत्यर्थः ॥

रणे क्षेत्रकराञ्जङ्घाकरान्कुर्वन्नभूच्च सः ।

नाम्नो लिबिकरो दोषाकरे दिनकरोपमः ॥ ६४ ॥

६४. स जयसिंहो दोषाकरे चन्द्र आधारे नाम्नो लिबिकरो
लेखकोभूच्च । कलङ्कव्याजेन चन्द्रप्रशस्तिपट्टिकायां स्वनाम लिलेखे-
त्यर्थः । यावच्चन्द्रस्तावदसौ जगत्रयेपि प्रसिद्धनामाभूदिति परमार्थः ।
यतः कीदृक् । रणे युद्धार्थं क्षेत्रकरान्नणभूमिरचकान्दोर्वलावलेपात्स-
ङ्गामारम्भणः परानित्यर्थः । जङ्घाकरान्पराजयौजङ्घाकर्मणः पला-
यनस्य कर्तृन्कुर्वन्तथा दिनकरोपमः प्रतापादिना ॥

कर्णः क्षमादिवसकरस्तं नेत्ररजनीकरम् ।

अन्येद्युराजुहावाथ भक्त्यनन्तकरं सुतम् ॥ ६५ ॥

६५. स्पष्टः । किं तु दिवसकरः सूर्यः । अनन्तामपर्यवसानां करो-
त्यनन्तकरो भक्तेरनन्तकरो भक्त्यनन्तकरस्तम् ॥

देवापि । वातापि । इत्यत्र “देव०” [९९] इत्यादिना-इः ॥

१ ए ँ क्षमा°.

२ सी ँ नुगृही° . ३ बी डी ँ नुगृही° . ३ ए ° मनुकोद्यावात्राने° . ४ सी
° पेनपर्ण . ५ ए पर्ण . डी पत्रं मृ° . ६ ए ° ल्योर्लिपि° . ७ बी °रः परिप्राहि°
८ डी ° त्वपठति . ९ ए ° मयोपि . १० ए ° र्थं क्षेत्र° . ११ डी ° रानृण° .
१२ ए ° थाञ्जघाक° . १३ ए सी ° पम प्र° . १४ बी ° त्यन्नन्त . १५ डी भक्त्य° .
१६ ए भक्तान° . सी भक्ष्यन° .

शकृत्करिं वत्सम् । म्बकरिर्वीहिः । अत्र “शकृत्०” [१००] इत्यादिना-इः ॥
 किंकराः । यत्करम् । तत्करम् । बहुकरः । अत्र “किं०” [१०१] इत्यादिना-अः ॥
 संख्याकरः । त्रिकरः । अहस्करः । दिवाकरम् । विभाकरौ । निशाकर ।
 प्रभाकर । भास्कर । चित्रकर्या । कर्तृकरे । आदिकरौ । अन्तकरे । अनन्तकरम् ।
 कारकरः । बाहुकरः । अरुक्कर । धनुक्करः । नान्दीकरः । लिपिकरः । लिबि-
 करः । बलिकरः । भक्तिकरः । क्षेत्रकरान् । जङ्गाकरान् । क्षपाकर । क्षणदाकर ।
 रजनीकरम् । दोपाकरे । दिनकर । दिवसकरः । अत्र “संख्या०” [१०२]
 इत्यादिना टः ॥

आज्ञाकरो हर्षकरः कुमारोपि पितुस्ततः ।

भेजे सेवाकरः पादान्समस्याश्लोककारवत् ॥ ६६ ॥

६६. ततः कुमारोपि पितुः पादान्भेजे समस्याश्लोककारवत् । सम-
 स्यते मील्यते पादैः “शिक्ष्यास्य०” (?) इत्यादिना ये समस्या । अप-
 रिपूर्णच्छन्दः पूरणार्थैकपादानुच्चारणम् । तथा श्लोककारोनुष्टुप्कर्ता यथा
 पादान् श्लोकचतुर्थीशान्सेवते समस्यापूरणायश्रयति । कीदृक्सन् ।
 पितुः सेवाकरः सेवाकरणशीलो विनीत इत्यर्थः । तथाज्ञाकर आदे-
 शकरणेनुकूलोत एव हर्षकरः प्रमोदकरणे हेतुः ॥

मूत्रकारावैरकारैर्मन्त्रकारैः स संवदन् ।

साहाकलहकारं तं राजेति पदकारवाक् ॥ ६७ ॥

१ ए सी °कर कु° । २ बी °कर पा° । ३ ए °रत् ।

१ ए सी डी °कारि व° । २ ए सी °रिवाहिः । ३ सी शक्त् । ४ ए अस्क° । ५ ए
 सी डी °रः । वि° । ६ बी °र । ध्रि° । ७ बी सी डी °करः । ४° । ८ ए नादीक° ।
 ९ ए बी डी लिबिक° । १० सी डी °करः । क्ष° ११ ए °र । दो° । १२ सी दिव° ।
 १३ बी °करे दि° डी °करः दि° । १४ ए °जे सेनस्या° । १५ ए डी °ते पदैः ।
 १६ सी पादे शि° । १७ सी °कपूर्णपा° । बी °कपदा° । १८ ए सी °धृष्कर्ता° ।
 १९ ए °तुर्थशा° । डी °तुर्दाशा° । २० डी हर्षक° । २१ सी डी °रणे° ।

६७. स राजा कर्णोकलहकारं कलिवर्जितं तं कुमारमिति वक्ष्यमाणरीत्याह स्म । कीदृक्सन् । पदकारस्येव वैयाकरणस्येव वाग् यस्य स वाग्मी तथा मन्त्रकारैर्मन्त्रिभिः सह संवदंस्तदनुमतिं गृह्णन्नित्यर्थः । यतः किंभूतैः । सूत्रकारैर्नीतिसूत्रकारिभिः शुक्रादिभिः संहारैरकारैस्तत्कृतनीतिसूत्रपाठान्न कलहायमानैर्नीतिज्ञैरित्यर्थः ॥

गाथाकारैः शब्दकारैरचाटुकारवृत्तिभिः ।

मुनिभिर्भूभद्रकारक्षेमकारप्रियंकरैः ॥ ६८ ॥

क्षेमंकरा भद्रंकरा प्रियकारी च कीर्तिता ।

वृत्तिः कर्मकरीभूतद्विपां मत्पूर्वजन्मनाम् ॥ ६९ ॥

तेषां तु मद्रंकाराणां यथा मद्रंकरोभवम् ।

पूर्वतीर्थकरपथेनान्यतीर्थकरो यथा ॥ ७० ॥

६८-७०. हे कुमार कर्मकरीभूतद्विपां मत्पूर्वजन्मनां मदीयपूर्वजानां वृत्तिर्न्यायेन पृथ्वीपालनादिरूप आचारो मुनिभिः कीर्तिता प्रशंसिता । यतः किंभूता । क्षेमंकरा बाह्यशरीरस्य धनकनकादे रक्षा क्षेमं तत्कर्त्री तथा भद्रंकरान्तरस्याङ्गस्य रक्षा भद्रं तत्कर्त्री तथा प्रियकारी च सर्वलोकवाञ्छितानां कर्त्री च । किंभूतैः । गाथाकारैः कविभिस्तथा शब्दकारैर्वैयाकरणैस्तथा न चाटुकारी वृत्तिर्तेषां तैर्निःस्पृहैरपीत्यर्थः । तथा भूभद्रकारक्षेमकारप्रियंकरैः सर्वथा पृथ्व्यां हितैरित्यर्थः ।

१ ए °द्रकाराणां मथा. २ सी मद्रक°.

१ ए °कलेव°. २ सी कलहव°. ३ ए °काराग्ये वै°. ४ ए °व्यर्थे । य°. ५ ए °नेर्नाति°. ६ सी डी मह वै°. ७ डी °नेर्नाति°. ८ ए °त्तिन्याये°. ९ ए °व्यस्य श°. १० ए रक्तेक्षा. ११ डी °था मद्रं°. १२ ए °द्रस्य रक्ष म°. १३ ए °रेवैयाकरणैःस्त°. १४ ए °व्यथे नथमूनम°. १५ ए °ध्या कर्त्त°.

मत्पूर्वजा महासुनीनामपि ऋग्नाद्या अभूवन्नित्यर्थः । मद्रकाराणां क्षेम-
काराणां तेषां पूर्वजन्मनां यथा तु पृथ्वीन्यायपालनादिरूपमार्गेण
कृत्वा पुनरहमपि मद्रंकरः सर्वलोककल्याणकार्यभवं यथा पूर्वतीर्थकर-
पथेन प्रथमार्हदुपदिष्टदयामूर्लमार्गेणान्यतीर्थकरोपरोर्हन्मद्रंकरः स्यात् ॥

अथ विधेयमाह ॥

तीर्थकारव्रती मेघंकरतो नु भयंकरे ।

मुक्ताहारविहारोहमृत्तिकराभयंकरः ॥ ७१ ॥

प्रयते मुक्तये चेत्त्वं प्रियंवद वशंवदः ।

द्विपंतपमिदं राज्यं तद्गृहाण परंतपः ॥ ७२ ॥

७१, ७२. हे प्रियंवदानुकूलवादिन् कुमार चेत्त्वं वशंवदो वशं
वदसि यद्गहं वर्चिम् यदि तन्मन्यस इत्यर्थः । तदा त्वं द्विपंतपमिदं राज्यं
गृहाण । यतः परंतपोतिप्रतापित्वाच्छत्रुसंतापको राज्यधुराधरणक्षम
इत्यर्थः । अहं तु मुक्तये प्रयत उयच्छामि । कीदृक्सन् । कर्तुं स्थण्डिले
गतिं सत्यतां वा करोमि कर्तिकरो योभयंकरः सर्वजीवानां मृत्युभ-
याभावस्य कर्ता सः । तथा मुक्ताहारविहारस्यक्तभोजनविचरणः ।
यथा तीर्थकारव्रत्यार्हतो मुनिर्कर्तिकराभयंकरोत एव भयंकरे महावृष्ट्या
भीषणे मेघंकरतो वर्षाकालेनेकजीववधाशङ्कया मुक्ताहारविहारः
सन्मुक्तये प्रयतते ॥

१ सी तीर्थकर०. २ सी डी कृताणां नु. ३ ए ०रतो नु. ३ ए ०रोयमृ०.
४ सी ०मृत्क०. डी ०मृत्क०.

१ ए सी शभा अ०. २ डी ०णां तेषां. ३ ए सी डी ०या नु ०. ४ सी
०तीर्थकर०. ५ ए सी डी ०पदेन. ६ वी ०लयनेरूपमा०. ७ ए ०मारे चे०. ८ सी डी
०त्वा त०. ९ ए दातुं डि०. १० सी क्त स०. डी क्त स०. ११ सी क्तक०.
डी क्तक०. १२ ए मृत्युभ०. ए ०निरनि०. १३ वी ०निकर्ताव०. सी ०निकर्ताव०.
१४ डी ०कर्तिकरा भ०. १५ सी ०ष्ट्यादिनी०. डी ०ष्ट्यादिनी०.

हेतौ । हर्षकरः । तच्छीले । सेवाकरः । अनुकूले । आज्ञाकरः । अत्र
 “हेतु०” [१०३] इत्यादिना टः ॥ शब्दादिनिषेधः किम् । शब्दकारैः । श्लोक-
 कार । कलहकारम् । गाथाकारैः । वैरकारैः । चाटुकार । सूत्रकार । मन्त्रकारैः ।
 पदकार ॥

कर्मकरी । इत्यत्र “भृतौ कर्मणः” [१०४] इति टः ॥

क्षेमकरा । क्षेमकार । प्रियकरैः । प्रियकारी । मद्रकरः । मद्रकाराणाम् ।
 भद्रकरा । भद्रकार । इत्यत्र “क्षेम०” [१०५] इत्यादिना खाणो ॥ पुश्य इति
 किम् । तीर्थकरः । हेत्वादिषु टः ॥ तीर्थकर तीर्थकार इत्यपि कश्चित् ॥

मेघंकर । क्रान्तिकर । भयंकरे । अभयंकरः । अत्र “मेघर्ति०” [१०६] इत्या-
 दिना खः ॥

प्रियवदः । वशंवदः । अत्र “प्रिय०” [१०७] इत्यादिना खः ॥

द्विपंतपम् । परंतपः । इत्येतां “द्विपंतप०” [१०८] इत्यादिना निपात्यौ ॥

जयन्कुमारः शान्त्यर्पीनल्पंपचमितंपचान् ।

नखंपचयवागूं नु वाचमूचे रुजाछिदम् ॥ ७३ ॥

७३. कुमारो नखंपचयवागूं नु अत्युष्णश्राणामिव रुजाछिदं कष्ट-
 च्छेदिनीं निःस्पृहतान्तरङ्गभक्तियुक्तिवन्धुरतयाहोदिकामित्यर्थः ।

१ ए ०यकुमा० ।

१ ए डी हर्षक०. २ ए ०दिभेये०. ३ सी डी ०कारः । क०. ४ ए डी ०रेः ।
 चा०. सी ०रे । चा०. ५ ए ०कारः । म०. ६ डी ०मीकरी. ७ ए ०कराः । क्षे०.
 ८ ए क्षेमकरः । प्रि०. सी डी क्षेमकर. ९ ए सी डी ०कर । म०. १० ए सी
 मद्रका०. डी ०मद्रकरा०. ११ डी ०कर । म०. १२ ए ०त्रक्षम०. १३ सी तीर्थक०.
 १४ सी तीर्थक०. १५ सी डी क्रान्तक०. १६ सी अत्र. १७ ए सी डी ०वदः ।
 व०. १८ वी ०त्येतो द्वि०. १९ ए ०ना न नि०. २० ए रुजाछि०. २१ वी ०छिद्रं
 क०. २२ सी ०च्छेदिनी निरग्र०. २३ ए ०दिनी निः०. २४ वी ०ल्हादका०.

वाचमूचे । नखंपंचयवागूरपि पथ्यत्वाद्गोच्छित्तस्यात् । यतः कीदृक् ।
शान्त्येन्द्रियैजयेनाल्पंपंचमितंपचान् । अल्पशब्दोत्र परिमाणविशेषवा-
चकः । अल्पं पंचतो मितं स्तोकं पचतश्च गाढतपोनिष्ठानपीत्यर्थः ।
ऋषीच् जयन् ॥

अल्पंपच । मितंपचान् । नखंपच । इत्यत्र “परिमाण०” [१०९] इत्या-
दिना खः ॥

कूलंकपेशगम्भीर वक्तुं नाहं त्वयीश्वरः ।

न करीपंकपा वात्या प्रभुरभ्रंकपे गिरौ ॥ ७४ ॥

७४. हे कूलंकपेशगम्भीर समुद्रवदलच्छमध्य त्वयि विपये नाहं
वक्तुमीश्वरः समुद्रगम्भीरत्वात्तव । दृष्टान्तमाह । अभ्रंकपेत्युच्चैस्त्वाद्भ्यो-
मंसृशि गिरौ विपये करीपंकपा वात्यात्त्वाच्छागण(?)रजउच्छालिका
वात्या वातौर्धो न प्रभुश्चालनाद्यर्थं न समर्थः स्यात् ॥

कूलंकपा । अभ्रंकपे । करीपंकपा । इत्यत्र “कूलाभ्र०” [११०] इत्या-
दिना खः ॥

को मां सर्वकपः प्राहाभक्तं विश्वंभरापते ।

सर्वसहोपि यत्त्वं भूवल्लिदमैवमादिशः ॥ ७५ ॥

७५. स्पष्टः । किं तु सर्वकपः खलः । हे भूवल्लिदम भूमौ पालक-
त्वाद्विष्णो । एवं राज्यं गृहाणेति दुष्टादेशप्रकारेण ॥

शत्रुंतपशत्रुंसहधनंजयसमः स्वयम् ।

करोतु राज्यं तातोर्थिप्रदत्ताब्धिपतिंवरः ॥ ७६ ॥

१ ए त्वमीश्व०. २ ए सी कया वा०. ३ ए कप प्रा०.

१ वी पचाय०. २ ए सी यनये०. ३ ए पचितो. ४ ए स्त्वाद्भ्योमरपशि.
५ सी डी मरपशि मि०. ६ वी पाल्य०. ७ उत्सालि०. ८ सी धो तु प्र०.
९ ए किं तुः स०.

७६. अर्थिभ्यो याचकेभ्यः प्रदत्ताब्धेः पतिवरा कन्या लक्ष्मीर्येन
स तथा संस्तातः स्वयं राज्यं करोतु । यतः शत्रुर्तपशत्रुंसहौ कौचि-
नृपौ धनंजयोर्जुनसैः समैः । बलप्रतापादिप्रकर्षेणाद्यापि राज्यधुराधरण-
क्षम इत्यर्थः ॥

रथंतरकैलालाप वसुंधरापुरंदर ।

ब्रूहि तन्मे यदागँस्त्वां भगंदर इवाद्नुनोत् ॥ ७७ ॥

७७. स्पष्टः । किं तु हे रथंतरकैलालाप रथं तरत्युल्लङ्घते रथेन वा
तरत्युल्लङ्घते पाठकं रथस्यैर्यं न पठ्यत इत्यर्थः । रथंतरं साम तद्वन्म-
धुरध्वने । आगोपराधः । भगंदगे रोगविशेषः ॥

[सर्वकपः ।] सर्वसहः । अत्र “सर्वान्सहश्च” [१११] इति खः ॥

विश्वंभरा । पतिवरा । धनंजय । रथंतर । शत्रुतप । बलिदम । शत्रुंसह ।
इत्यत्र “भृवृ०” [११२] इत्यादिना खः ॥ केचित्तु रथेन तरति रथंतरं सामेत्य-
कर्मणोपीच्छन्ति ॥

वसुंधरा । इत्यत्र “धरिर्धर्च” [११३] इति खः—धर(र) इत्यादेशश्च ॥

पुरंदरभगंदरशब्दौ “पुरंदर०” [११४] इत्यादिना निपात्यौ ॥

योग्यमानी ममायोग्यमन्यस्य स्नेहतोसि चेत् ।

राजवाचंयम तथापीत्याज्ञा मेङ्गमेजया ॥ ७८ ॥

७८. राजा सन्वाचंयम ऋपिस्तदा मनसा ऋपीभूतत्वान् । हे राज-
वाचंयमासि त्वं स्नेहतोपत्यस्नेहाञ्चेद्यप्ययोग्यमन्यस्य राजानर्हमा-
त्मानं मन्यमानस्य मम योग्यमानी मां राज्ययोग्यं मन्यसे तथापी-

१ ए सी ^{कगलाप.} २ ए सी डी ^{दरः.} ३ डी ^{गगत्या भ०.} ४ ए राजा वा०.

१ ए ^{तपःभृमद्रे का.} सी ^{तपःभृवृ०.} २ सी ^{मः भनाप्र०.} डी ^{मः धनप्र०.}
३ बी सी ^{करालाप.} ४ ए ^{मवोन्म०.} ५ ए ^{जयः.} ६ ए सी ^{ला वृ०.} ७ बी
^{वृत्या०.} ८ ए ^{धेच इ०.}

त्याज्ञा राज्यं गृहाणेत्यादेशो मेङ्गमेजया शरीरं कम्पयित्री राज्यधुरा-
धरणक्षमेणापि पित्रास्मै भयाद्राज्यं दत्तमित्यादिलोकापवादवञ्जपातहेतु-
त्वेन मयि महाभयोत्पादयित्रीत्वात् ॥

वाच्यम । इति “वाचं०” [११५] इत्यादिना निपात्यम् ॥

योग्यमानी । इत्यत्र “मन्याणिण्” [११६] इति णिन् ॥

अयोग्यमन्यस्य । इत्यत्र “कर्तुः खश्” [११७] इति खश् ॥

अङ्गमेजया । इत्यत्र “हेजेः” [११८] इति खश् ॥

मुधैवासंधयी दृष्ट्या माता तत्र स्तनंधये ।

पुष्पंधयचलः सीमोज्ज्ञेद्यः कूलंधयौघवत् ॥ ७९ ॥

७९. तत्र स्तनंधये मातास्य पुत्रस्य प्रसादेन वयं सुखिनो भविष्याम
इत्यनुरागादृष्ट्या मुधासंधयी मुखपायिका मुखालोकिकेत्यर्थः । यः
पुष्पंधयचलो भ्रमरवच्चपलस्वभावः सन् कूलंधयौघवत्कूलघातकप्रवाह
इव सीम मर्यादां पितरि सति राज्याग्रहणरूपामुज्ज्ञेद्यः पितरि सति
राज्यं गृहीयादित्यर्थः ॥

शुनिंधया मुञ्जंधया ये वरं तेपि न न्वहम् ।

वचो नाडिंधमं नाडिंधयं श्रोतेति तापकृत् ॥ ८० ॥

८०. ये शुनिंधयाः कुंकु(कु)रास्तथा ये मुञ्जं तृणविशेषं धयन्ति
पित्रन्ति खादन्तीत्यर्थः । मुञ्जंधया मृगास्तेपि वरं श्रेष्ठा अहं न्वहं

१ वी डी ०मं मा०डि०.

१ सी ०ति णन । डी ०ति णन्. २ वी ०जय ३०. ३ ए ०त्र परिरिति. ४ सी
परिति. ५ वी ०थे पुत्रे मा०. ६ सी डी ०स्य प्र०. ७ सी डी ०पायका. ८ डी
पुस्तके समामे-उज्ज्ञेदित्यत्र दोष छेदने मममी यात्-इति क्लियितम्. ९ सी डी
०ज्ज्ञेद्यदि पि०. १० ए सी डी कुकुरा०. ११ वी ०दयन्ती०.

पुनरिति पूर्वोक्तं राज्यं गृहाणेति वचः श्रोता सन्न वरं न श्रेष्ठः । यतः कीदृशम् । तापकृदमुखकर्मत एव नाडिंधमं शिराणां संतापकं तथा नाडिंधयं संतापातिरेकोत्पादेन शिराणां ग्रासकम् । एतद्धि वचः- श्रवणं पितर्यभक्तिसूचकं तच्चाहं कुर्वाणः आदिभ्योपि निकृष्टभ्तेपि हि स्वमातापित्रोर्भक्ताः स्युरित्यर्थः ॥

घटिंधममुष्टिंधमनासिकंधमनिम्बपाः ।

लुभ्यन्ति पितृराज्येतिवातंधयस्वरिंधयाः ॥ ८१ ॥

८१. पितृराज्ये लुभ्यन्ति । के क इत्याह । घटिंधमा दर्दग्वादका मुष्टिंधमा मुष्टिवाद्का भण्डविशेषा एवं नासिकंधमा अपि तद्वन्निम्बपा निर्लेज्जा नरास्तथा निर्विवेकताद्यतिशयेन वातंधयान्मर्षान्मृगान्वा खरिंधयाश्च गर्दभानतिक्रान्ताश्च ॥

नासिकंधयमुष्टिंधयांम्बाम्ननघटिंधयः ।

अहं तेद्यापि शिष्योस्मि नैतद्वातंधमं वचः ॥ ८२ ॥

८२. हे ताताद्याप्यहं ते शिष्योनुशास्यः शिक्षणीयोस्मि वर्ते यतो नासिकंधयी स्नेहातिरेकान्मदीयनामाचुम्बिनी मुष्टिंधयी मन्मुष्टिचुम्बिनी याम्बा माता तस्या यौ स्तनौ ताभ्यां घटिंधयो घटतुल्यस्तनपीयीत्यर्थः । क्षीरकण्ठ इति वाक्यार्थः । क्षीरकण्ठो हि शिक्षणीयः स्यात् । एतद्वचः शिष्योस्मीति वचनं वात इव वातः फल्गुरर्धस्त्वं धमति वक्ति वातंधमं नास्ति मत्यमेवेदं वच इत्यर्थः ॥

१ ए षाः । नृत्प्यन्ति. २ ए षानिधो. ३ ए वी सी षया । णि. ४ ए नाशिकं. ५ ए सी षान्धासो. ६ वी षयाः ।

१ ए सी षकमे. २ ए सी तन्वाड. ३ बी षि मं. ४ ए मात्राणि. ५ सी षमत्था सनु. ६ डी के ड. ७ ए नाशिकं. ८ सी षयात्र ग डी षयाध. ९ ए षांत्र ग. १० ए ष्मृष्टि कुम्बिनी. सी डी ष्मृष्टि कु. ११ वी षानीत्यं. १२ डी षकण्ठो हि. १३ सी डी षाण्य स्या. १४ ए वात २.

स्वर्धमो नु दुग्धार्थी पश्चात्तापात्करंधमः ।

भुवः करंधयः सन्स्यां त्वयि पाणिधयः सति ॥ ८३ ॥

८३. त्वयि सति राज्यधुराधौरेये विद्यमानेषु पाणिधयो बालकः सन यदि भुवः करंधयो राजग्राह्यभागग्राही राजाहं स्यां तदा पश्चात्तापाद्राज्यप्रतिपालनानलंभूष्णत्वाद्युत्थात्किं मया तदा पिता प्रव्रजन्न निवारित इति रूपात्करंधमो हस्तयोर्मर्दकः स्यां यथा दुग्धार्थी दुग्धपानमिच्छन्नरः स्वर्धमो गर्दभीं दुहन्सन् पश्चात्तापात्करौ मृष्टाति महाकष्टदोह्यत्वाद्दोहनेपि दुग्धस्यातिविरसत्वेनापेयत्वान् ॥

पाणिधर्ममहामात्रैः कुञ्जरैः कूलमुद्भुजैः ।

कूलमुद्बहसिन्धूमिरयैर्गोभिर्वहलिहैः ॥ ८४ ॥

रथैरभ्रंलिहैर्हैर्भावहुंतुदयुगैरपि ।

द्विषामरुंतुदैर्भृत्यैस्त्रिलानां नु तिलंतुदैः ॥ ८५ ॥

तैर्ललाटंतपैः शत्रोर्यशोविधुविधुंतुदैः ।

शर्धजहान्नसंपुष्टैर्वेगवातमजैर्हयैः ॥ ८६ ॥

दारैरमूर्त्यपश्यैश्चैरमदद्युतिभूपणैः ।

अनुग्रंपश्य किं मे चेन्न पश्येयं तवाननम् ॥ ८७ ॥

८४-८७. अनुग्रंपश्य सौम्यविलोकक चेत्तवाननमहं न पश्येयं

१ सी डी 'पाकर'. २ ए 'करंध'. ३ ए 'धमग्राही'. ४ ए 'विकरि'. ५ ए 'दिपां म'. ६ सी 'हुतेः । वै'. ७ ए डी 'मिलानां'. ८ सी डी 'धूम'. ९ ए सी डी 'नुग्रप'.

१ वी 'ये त्वयि वि'. २ ए 'तानम'. ३ वी 'न्यरु'. ४ ए 'मिदकः'. ५ ए सी डी 'यर्गो हु'. ६ सी डी 'दोहनेपि'. ७ ए 'अमुयं'. ८ सी डी 'यं गो'. ९ डी 'नम'.

तदा मे पाणिंधमैर्हस्तिनामुपशा(सा)न्त्वनाद्यर्थं पृष्ठाघातेन पाणिं वाद-
यद्भिः । हस्तिशिक्षानिपुणैरपीत्यर्थः । महामात्रैर्हस्तिपक्षैः किं न किञ्चि-
दित्यर्थः । तथा कूलमुद्रुजैर्मदोन्मत्तत्वान्नदीतटोत्पाटकैः कुञ्जरैः किम् ।
तथा गोभिर्वृषैः किम् । किंभूतैः । कूलमुद्रुहोया नद्या आकूलं जलपूर्ण-
त्वेन तटस्पर्शिन्यो याः सिन्धूर्मयो नदीकल्लोलास्तद्वद्रयो वेगो येषां
तैः । तथा वहंलिहैर्जातिस्वभावाजिह्वया स्कन्धानस्पृशद्भिः । तथा रथै-
रपि किम् । किंभूतैः । अभ्रंलिहैरुच्चैस्त्वाद्योम स्पृशद्भिः । तथा हैमानि
स्वर्णमयानि यान्यवहुंतुदानि मृदुत्वात्स्थूलत्वादिगुणोपेतत्वान्न बह्वतिश-
येन^१ तुदन्ति वृषाश्चादिस्कन्धान्पीडयन्ति युगानि येषां तैर्हमावहुंतुद-
युगैः । तथा भृत्यैः किम् । किंभूतैः । तिलानां तिलंतुदैस्तु यथा तिलं-
तुदां घञ्चिकाः काका वा तिलानामरुंतुदाः पीडकाः स्युरेवं द्विपा-
मरुंतुदैर्मर्माविद्भिः । तथा हयैः किम् । कीदृशैः । तैः सुजात्यत्वा-
दिना प्रसिद्धैस्तथा शत्रोररिजोतेल्लाटंतपैः प्रतापित्वात्संतापकैरत एव
शत्रोर्थशोविधुविधुंतुदैः कीर्तिचन्द्रे राहुभिः । तथा शर्धजहा मीपा
यान्यन्नानि भिक्षयाणि तैः पुष्टैस्तथा वेगवातमजैर्वेगेन वातमजैर्मृगैरिव ।
तथा दारैः किम् । किदृशैः । असूर्यपश्यैरतिगुप्रस्थानस्थत्वात्सूर्यमप्यप-
श्यद्भिस्तथेरया जलेन माद्यतीरमदो विद्युत्तसेव द्युतिर्येषां तानि भूप-
णानि येषां तैः ॥

१ ए °मेहस्ति°. २ डी °शान्नना°. ३ ए °स्तिभि शि°. ४ ए °पुणैः र°.
५ ए किञ्चि°. ६ ए °ल्लुद्रु°. ७ बी °त्पाटकैः. ८ बी सी °मिद्वृषैः. ९ ए सी
डी °हा नद्याकृ°. १० ए द्विः । स्त°. ११ बी °न तुद°. १२ ए डन्ति. १३ डी
नैर्हमा°. १४ ए °वहुतु°. १५ ए °दा लभि. १६ डी °मरुतु°. १७ सी वाः स्यु°.
१८ ए °काः स्युरेव द्वि°. १९ ए °मीमावि°. २० डी हयै कि°. २१ सी था
वेगतमजैर्मृगैरिव । २२ बी °जातिल°. २३ ए °भिः । स्त°. २४ डी मापयोन्य°.
२५ ए भक्षणाणि. २६ डी °जैमृ°. २७ ए °श्यैरिति°. २८ डी घुनतरत्रे°.

शुनिधयाः । स्तनंधये । मुञ्जंधयाः । कृलंधय । आसंधयी । पुष्पंधय । इत्यत्र
“शुनीस्तन०” [११९] इत्यादिना खश् ॥ द्रुटकारोऽयर्थः । आसंधयी ॥

नाडिंधमम् । नाडिंधयम् । घटिंधम । घटिंधयः । खरिंधमः । खरिंधयाः ।
मुष्टिंधम । मुष्टिंधय । नासिकंधम । नासिकंधय । वातंधमम् । वातंधय ।
इत्यत्र “नाडी०” [१२०] इत्यादिना खश् ॥

पाणिंधमैः । करिंधमः । अत्र “पाणिकरात्” [१२१] इति खश् ॥ पाणि-
करा(द्र)ट्टेरपीति कश्चित् । पाणिंधयः । करिंधयः ॥

कूलमुद्रुजैः । कूलमुद्रह । इत्यत्र “कूलाद्रु०” [१२२] इत्यादिना खश् ॥
वहलिहैः । अंभ्रलिहैः । अत्र “वह०” [१२३] इत्यादिना खश् ॥

बहुंतुद । विधुंतुदैः । अरंतुदैः । तिलंतुदैः । अत्र “बहु०” [१२४] इत्या-
दिना खश् ॥

ललाटंतपैः । वातमजैः । शर्धजह । इत्यत्र “ललाट०” [१२५] इत्यादिना खश् ॥
असूर्यपश्यैः । अनुग्रंपश्य । इत्यत्र “असूर्य०” [१२६] इत्यादिना खश् ॥
इरंमद । इत्यम् “इरंमदः” [१२७] इति निपात्यः ॥

प्रियंभविष्णुर्योन्यो वाढ्यंभविष्णुर्वदेदिति ।

अप्रियंभावुकोनाढ्यंभावुकः सोपि मे मत्तः ॥ ८८ ॥

८८. अन्यस्त्वत्त इतरः । त्वं तु पितृत्वार्थेदपि तदपि वदन्मम
पूज्य एवेति भावार्थः । अपरस्तु य इति पितृराज्यं गृहाणेति वदेत् ।

१ सी विष्णु वदे०. २ ए डी षुवदे०. ३ डी ममतः.

१ ए नितयाः. २ सी धया । कू०. डी धयोः । कू०. ३ ए धयः । आ०. सी
डी धया । आ०. ४ सी डी त्र नी०. ५ ए सी डी धयम् । व०. ६ सी
धयः । मु०. ७ ए सी डी धयः । मु०. ८ ए सी डी धमः । मुष्टिंधयः । ना०.
९ ए सी धयः । वा०. १० ए धमः । वा०. सी धमम् । नासिकंधय । वा०.
डी धय । इ०. ११ ए करिंध०. १२ सी धम । अ०. १३ सी डी सश । पा०.
१४ सी धयम् । कू०. १५ डी जैः । कूलमुद्रुजैः । कू०. १६ ए कूलद्रु. १७ डी
अभ्रलि०. १८ बी बहेत्या०. १९ सी डी पश्यै । अ०. २० सी डी ना इ०.
२१ ए सी धयपि. डी धपि. २२ बी धयः । प०.

कीदृक्कसन् । प्रियंभविष्णुर्वद्वभीभवन्नाह्यंभविष्णुर्वेश्वरीभवन्वा । सोऽपि स्वमनसा प्रियीभवन्नैर्प्याह्वीभवन्नपि वा पुमान्मे न प्रियोप्रियो भवेत्य-
प्रियंभावुकोनाह्यंभावुको दरिद्रीभवंश्च मतस्तस्याहमप्रसन्नः सर्वभ्यापहा-
रकश्च स्यामित्यर्थः ॥

पलितंभावुकः स्थूलंभावुकान्धंभविष्णुधीः ।

कमेतदनुमेने को नम्रंभावुकमिन्दितः ॥ ८९ ॥

८९. कोमात्यादिरेतत्कर्म सति राज्यदानरूपां क्रियामनुमेने । कीदृ-
क्कसन् । पलितंभावुकः पलितमस्यान्ति । अत्रादिव्यादः [७.२.४६] ।
अपलितः पलितो भवेन्नतिवृद्धोऽत एव स्थूलंभावुको(का)तीक्ष्णा रुद्रमा-
थानभिज्ञात एवान्धंभविष्णुः कार्याकार्यविचाराशक्तत्वादन्यीभवन्तीव
धीर्यस्य स तथात एव च नम्रंभावुकमिन्दितो बालकैरपि जुगुप्सितः ॥

अन्धंभावुकपलितंभविष्णुरपि कः सुतम् ।

प्रौढमप्येककं मुञ्चन्नम्रंभविष्णुवालवत् ॥ ९० ॥

९०. स्पष्टः । किं त्वेन्धंभावुकैपलितंभविष्णुरपि विशेषकर्मधारये
अतिवृद्धोऽपि । प्रौढमपि वयसा गुणैश्च समर्थमप्येककमेकाकिनं
सुतं कः पिता मुञ्चेत् । यथा नम्रंभविष्णुमतिलवुत्वेन वस्त्रापरिधाय-
कत्वान्नम्रीभवन्तं बालं न कोऽपि मुञ्चति ॥

१ ए कमेतं. २ डी नम्रमा. ३ ए गुनीम.

१ डी 'नम्रीयमि'. २ ए सी 'नम्रमि'. ३ डी 'मम्रम न'. ४ डी 'बो म'.
५ ए सी डी 'नम्रियय'. ६ ए वी 'यम्र म'. ७ ए 'मन्यामि'. ८ ए
'वर्जान'. ९ ए 'व्याम्रीम'. १० वी 'ना वा'. ११ डी 'मम्रं'. १२ सी
त्वन्धेगा'. डी 'मम्र मा'. १३ सी डी 'मुक्तय'. १४ सी डी 'न क मि'.
१५ सी डी 'मम्र वा'. १६ ए 'मि व'.

सुभगंभानुकः स्थूलंभविष्णु राज्यसंपदम् ।

सुभगंकरणीं स्थूलंकरणीमपि नार्थये ॥ ९१ ॥

९१. अहं राज्यसंपदं नार्थये नेच्छामि । कीदृशीम् । असुभगः सुभगः क्रियतेनया तां सुभगंकरणीमपि । अपिरत्रापि योज्यः । सौभाग्यहेतुमपि तथा स्थूलंकरणीमपि यथेच्छभोज्यसंपत्त्योपचयहेतुमपि यतोहं सुभगंभानुकः प्रज्यपादप्रसादात्मर्बलोकानां बह्वभीभवन्तथा स्थूलंभविष्णुरूपचितीभवंश्च । यद्यस्य न स्यात्स तत्प्रार्थयते । अहं तु युष्मन्पादप्रसादेन राज्यसंपदं विनापि सुभगः स्थूलश्चेतीमां नेच्छामीत्यर्थः ॥

ऊचे स्मितेन सुभगंभविष्णु द्योतयन्नभः ।

आढ्वीभवित्तुवृद्धिं तं प्रियंकरणवांग्नुपः ॥ ९२ ॥

९२. नृपः कर्ण आढ्वीभवित्तुवृद्धिं स्फीतीभवन्मतिं कुमारं सुभगंभविष्णु युक्तियुक्तत्वान्मधुगत्वाच्च मनोहारि यथा स्यादेवमूचे । कीदृक्मन् । स्मितेन पुत्रमद्भुक्तिवाक्यश्रवणोत्थानन्दोद्भवेन हासेन नभो द्योतयन्तथा प्रियंकरणवागाद्भार्दकवाणीकः ॥

यथोचे तथाह ॥

पलितंकरणी नर्धकरण्यन्धंकरण्यथ ।

अनाढ्यंकरणी बुद्धेर्जराप्यङ्गं ग्रसिष्यते ॥ ९३ ॥

१ डी 'विष्णु' सं. २ सी डी 'सर्ग' सं. ३ डी 'भव' सं. ४ ए 'वृद्धि' त प्रि'. ५ ए 'वांग्नुपः'. ६ वी 'वर्ण' सं.

१ डी 'नः' कि. २ ए 'णयम'. ३ वी 'भव' सं. ४ ए 'भगस्थूलः' सं. ५ सी 'सोतं' सं. ६ ए वी 'हादिकाना' सं.

९३. हे कुमार जराप्यङ्गं प्रसिष्यते । कीदृक्सती । पलितं करणी
पलितहेतुस्तथा नम्रं करण्यचैतन्यस्योत्पादयित्रीत्वात्परिधानासंभ्राहहेतुरर्थं
तथान्धी(न्धं)करण्यान्यहेतुस्तथा बुद्धेः कर्मणोनाह्वं करणी क्षयहेतुः ॥

तथा नयीकरण्या तत्स्वं ज्ञो नयीकरोतु कः ।

आशितंभवमात्रच्छा कश्चेच्छेदाशितंभवम् ॥ ९४ ॥

९४. तत्तस्माद्धेतोर्नयीकरण्या तथा जरया कृत्वा ज्ञः पण्डितः
सन्कः स्वं नयीकरोतु । ननु ज्ञातमेवेदं यंजरानयीकरोति । परमेवं-
विधा रीज्यश्रीः कथं मुच्यत इत्यर्हि । आशितंभवमाशितस्य भवनं तृप्ति
कश्चेच्छेत् । कथं कृत्वाशितंस्त्वप्नो भवत्यनेनाशितंभवं तदेवाशितंभवमात्रं
स्वर्गापवर्गश्रीणामपेक्षयातितुच्छत्वेन भोजनमात्रतुल्या या ऋद्धी रीज्य-
श्रीस्तया । तस्मादहं स्वर्गापवर्गौ साधयिष्यामीत्यर्थः ॥

नम्रंभविष्णु । नम्रंभावुकः(क) । पलितंभविष्णुः । पलितंभावुकः । प्रियंभवि-
ष्णुः । अप्रियंभावुकः । अन्धंभविष्णु । अन्धंभावुकः(क) । स्थूलंभविष्णुः ।
स्थूलंभावुकः(क) । सुभगंभविष्णुः(णु) । सुभगंभावुकः । आह्वंभविष्णुः । अनाह्वं-
भावुकः । अत्र “नम्र०” [१२८] इत्यादिना खिष्णुभुक्तौ । अच्चेरिति किम् ।
आह्वीभविन् ।

नम्रं करणी । पलितं करणी^३ । प्रियं करण । अन्धं करणी । स्थूलं करणीम् ।

१ सी आमितं^० । डी आमितं^० ।

१ ए^० रापायं ग्रमिष्यते । की^० । २ ए^० तुनथा । ३ ए सी डी^० मंगाह^० । ४ सी
डी^० तुमेव त^० । ५ ए^० र्व त^० । ६ ए^० धान्त्वकर्णीयं आन्ध्यं^० । सी डी^० धाधंकी^० ।
७ ए^० त्तममद्धं^० । ८ डी^० या क^० । ९ डी^० तु । डा^० । १० डी^० यजरा । ११ ए^०
राज्य क^० । सी डी^० राज्या कथमु^० । १२ ए^० ह । अशि^० । १३ सी^० मात्रं स्व ।
१४ सी डी^० या त्वा । १५ ए^० नतृभो । १६ ए^० रात्रश्री^० । १७ ए^० विष्णुः ।
नम्रभा^० । सी डी^० विष्णुः । पलितंभा^० । १८ ए^० विष्णु । प्रियभा^० । सी^० विष्णुं प्रि^० ।
डी^० विष्णुः । प्रि^० । १९ डी^० बुक । अ^० । सी^० बुकः । स्थू^० । २० ए वी सी^०
विष्णुः । अ^० । २१ सी डी^० बुक । अ^० । २२ सी^० रण । अ^० । २३ डी^० णा ।
पलितंकरण । प्रि^० ।

सुभगं करणीम् । अनाढ्यं करणी । इत्यत्र “कृगः०” [१२९] इत्यादिना खंनद ॥
अप्चेरिति किम् ॥ नग्नीकरोतु तथा कः ॥ केचिच्च्यन्तपूर्वादिपि खनटमि-
च्छन्ति । नग्नीकरण्या तथा ॥

आशितं भवम् । आशितं भव । इत्यत्र “भावे च०” [१३०] इत्यादिना खः ॥

भुजंगमेशोरुभुजं देवं भुजगतल्पगम् ।

भुजंगजिद्विहंगाङ्कं विहगेन्द्रप्रभाम्बरम् ॥ ९५ ॥

सुगीकृतस्वर्गदुर्गं तावद्ध्यातुं क्षणो मम ।

न जरोरंगमी यावद्देशैदात्मविहंगमम् ॥ ९६ ॥

९५, ९६. यावज्जरोरंगमी जरैव मृत्युहेतुत्वात्सर्पिण्यात्मविहंगम-
नात्मानमेवानियताश्रयित्वादिना पक्षिणं न दशेन्न खादेत्तावदेवं हरिं
ध्यातुं मम क्षणोवसरः । किंभूतम् । भुजंगमेशोरुभुजं शेषराजवत्प्रल-
म्बवाहुं तथा भुजगतल्पगं भुजगः शेषो यत्तल्पं तत्र शयानं तथा भुजंग-
जियो विहंगः पक्षी गरुडः सोङ्कश्चिह्नं यस्य तं तथा विहगेन्द्रप्रभाम्बरं
गरुडैवत्स्वर्णवर्णवस्त्रं तथा सुगीकृतं रागादिचरटोच्छेदेन सुगमीकृतं
स्वर्गं एव दुःखेन गम्यत्वाहुर्गं विपमभूमिरेन तम् ॥

खङ् । भुजंग । विहंग ॥ ड । भुजंग । विहग ॥ ख । भुजंगम । विहंगमम् ।

अत्र “नाम्नः०” [१३१] इत्यादिना खङ्ङस्वाः ॥ विहायसशब्दस्य च विहा-
देशः ॥ उरंगमीत्यपि कश्चित् ॥

१ डी “मशारुं”, २ बी “गद्विडि”, ३ ए “विहगां”, ४ सी डी “भावर्”,
५ सी डी “वयात् श्र”, ६ डी “रंगम्”, ७ ए “शेनात्म”, सी डी “शेनात्म”.

१ डी “णा । अ”, २ सी खट्ट, ३ बी “पिल्य । न”, ४ ए “कथयन्तपूर्”,
५ सी डी “नि । अत”, ६ सी डी “आगित”, ७ ए सी डी “वेत्या”,
८ बी “श्रयत्वा”, ९ डी “गमशेष”, १० सी “मशेष”, ११ ए “शामभु”, १२ ए
भुजंग”, १३ ए सी डी विहगः, १४ डी “टः सोङ्क”, १५ सी विहगे”, १६ सी
डी “उत्थ म्गो”, १७ ए भुजग, १८ ए “ग । सो भु”, सी डी “गम । विह”.

सुं गी । दुर्गम् । इत्येतौ “सुग०” [१३२] इत्यादिना निपात्यौ ॥

स्वर्गनिर्गोचितं कुर्यात्किं हि पुंशम्बरस्तदा ।

आर्त्या पार्श्वशयः पृष्ठशयोत्तानशयो यदा ॥ ९७ ॥

९७. तदा पुमान्किञ्चित्करत्वादनुकम्प्यत्वाच्च शम्बर इव मृगभेद इव । पुंशम्बरो हि स्फुटं स्वर्गनिर्गोचितं स्वर्गदेशयोग्यं सद्धर्मानुष्ठानं किं कुर्यान्न किमपि यदात्यां जरापीडया पार्श्वशयः पृष्ठशय उत्तानशयः पार्श्वभ्यां पृष्ठेनोत्तानश्च शेते ॥

योगेनोर्ध्वशया धन्या भिक्षाचरवनेचराः ।

अहृच्छया अनादायचराः स्वं साधयन्ति ये ॥ ९८ ॥

९८. ते भिक्षाचरवनेचरास्तार्पसां धन्याः श्लाघ्याः । किंभूताः । योगेन ध्यानेन कृत्वा न तु निद्रयोर्ध्वशया ऊर्ध्वा एव शयाना ऊर्ध्वस्था एव सन्तो योगपरमकाष्ठ्यां शयानवन्निश्चेष्टा इत्यर्थः । ये स्वं साधयन्ति । कीदृशाः सन्तः । अहृच्छया निष्कामास्तथानादायचरा अनादानं कृत्वा चरन्तो निष्परिग्रहा इत्यर्थः ॥

सेनाचराग्रेसरैस्त्वं वृतो धुर्यपुरःसरः ।

धेहि तद्भूधुरां येन स्यां विवेक्यग्रतःसरः ॥ ९९ ॥

९९. तत्तस्माद्धेतोस्त्वं भूर्धुरां धेहि धारय । कीदृक्सन् । सेनया चरन्ति गच्छन्ति सेनाचराः सैनिकास्तेपामग्रेसरैर्मुख्यैर्वृतस्तथा धुर्यपुरः-

१ वी पुंशम्बरं. २ ए वी सी नोदंशं. ३ डी र्गः । आर्त्ता. ४ ए र्गः स्वमां. ५ ए र्त्वं धृतो. ६ डी तः । तं.

१ वी सी डी गुग । दुं. २ सी डी ष्यः पां. ३ वी त्तानाशं. ४ सी डी पमाः आं. ५ ए सा आं. ६ ए र्गनाश्यां. ७ ए र्ध्वाश एं. ८ ए सी ऊर्ध्वस्था. ९ सी डी यश्रयान् वं. १० ए र्थः । समानं. ११ वी र्सां पृथ्वीमार धे.

सरः कार्यधुराधरणक्षमेपु प्रष्टः । येन यथाहं विवेक्यघ्नतःसरो मुनिपु
मुख्यः स्याम् ॥

निर्ग । इत्ययं “निर्गो देशे” [१३३] इति निपात्यः ॥

शम्बरः । अत्र “शमो नाशयः” [१३४] इत्यः ॥

पाश्चाशयः । पृष्ठशयः(य) । अत्र “पाश्चादिभ्यः शीङः” [१३५] इत्यः ॥

ऊर्ध्वशैयाः । उत्तानशयः । अत्र “ऊर्ध्वादिभ्यः कर्तुः” [१३६] इत्यः ॥

हृच्छयाः । अत्र “आधारात्” [१३७] इत्यः ॥

वनेचराः । अत्र “चरेष्टः” [१३८] इति टः ॥

भिक्षाचरं । सेनाचर । अनादायचराः । अत्र “भिक्षा०” [१३९] इत्यादि-
ना टः ॥

पुरःसरः । अग्रतःसरः । अग्रसरैः । अत्र “पुरः०” [१४०] इत्यादिना टः ॥

सातपत्रे द्विपारूढे राज्ञां पूर्वसरे त्वयि ।

भवं तरामि योगस्थो नदीष्ण इव निम्नगाम् ॥ १०० ॥

१००. स्पष्टः । किंतु नदीष्णो नदीतरणकुशलः ॥

पूर्वसरे । अत्र “पूर्वात्कर्तुः” [१४१] इति टः ॥

योगस्थः । द्विप । नदीष्णः । सातपत्रे । अत्र “स्थापा०” [१४२] इत्या-
दिना कः ॥

कथं स शोकापनुदः पुत्रः स्तम्भेरमोर्गपि ।

अप्यतुन्दपरिर्मृजसत्यक्तकर्णेजपोपि च ॥ १०१ ॥

१ ए निम्नगां. २ बी डी पुत्रम्. ३ बी कर्मणं. ४ डी “मृज्यम्यं”.

१ डी “भ्यः क्रीडः”. २ ए शीङ् इ. ३ ए शयः । उ. डी “जय । उ. ४ ए “दिभ्यकेतुः इ. ५ सी डी “चरः । मे. ६ ए सी डी “नर । अ. ७ बी भिक्षयेत्या. ८ सी डी अग्रै. ९ सी डी “वाकर्तुः. १० सी डी “दी सां. ए “दीने । सां.

आज्ञाभ्रूमूलविभुजनेत्रपङ्केरुहे गुरौ ।

भवेत्कामदुघा भक्तिः पादभाजोपि यस्य न ॥ १०२ ॥

१०१, १०२. स पुत्रः कथं शोकापनुद् आनन्दकरः स्यात् । कीदृशः । स्म्वेरमोर्गोपि गजवद्वलिष्ठोपि । अतुन्दपरिमृजोपि निरालस्योपि । त्यक्तकर्णेजपोपि सत्सङ्गरतत्वात्त्यक्तदुर्जनोपि । यस्य पुत्रस्य पादभाजोप्यास्तां यो दुर्विनीतत्वेन समीपेपि नायाति किं त्वतिविनीतत्वेन पादसेवकस्यापि सतः कामदुघा मनोरथपूरिका भक्तिराज्ञापालनरूपा न भवेत् । क विपये । गुरौ पितरि । किंभूते । आज्ञायै भ्रुवोः सम्बन्धित्वेन मूलविभुजे मूल आदौ विभुजन्ती कुटिलीभवन्ती नेत्रपङ्केरुहे यस्य तस्मिन्नालितभ्रूमूलनेत्रसंज्ञयाज्ञां ददान इत्यर्थः । आज्ञापालनमेव हि गुरौ भक्तिस्तच्चेत्त्वं मयि सत्यं भक्तस्तदा राज्यं गृहाणेत्यर्थः ॥

शोकापनुद् । तुन्दपरिमृजः । स्म्वेरम । कर्णेजपः । इत्येते “शोका०” [१४३] इत्यादिना निपात्याः ॥

मूलविभुज । पङ्केरुहे । इत्यादयो “मूल०” [१४४] इत्यादिना निपात्याः ॥

कामदुघा । इत्यत्र “दुहेर्दुघः” [१४५] इति दुघः ॥

पादभाजः । अत्र “भजो विण्” [१४६] इति विण् ॥

अग्नेगावा शुभयां सोथाश्चन्थामोपमं सुतम् ।

दोष्णि धीवा सुधीवोर्व्या जागर्हेमासने न्यधात् ॥ १०३ ॥

१ ए सी डी °ग्य मः ॥ म. २ सी °श्रियागो°.

१ वी °न्दकः स्या° । ए °न्दकः स्या° । २ ए सी °मोर्गोपि. ३ सी डी °पि जगद°. ४ डी °पिपि म°. ५ वी °पि का°. ६ सी विभेज°. डी विभेजन्ती कु°. ७ डी नेत्रे म°. ८ ए °स्तत्वेत्यं. सी °स्तत्वेत्यं. ९ ए °हेर्दुघः रति दुघः.

१०३. अथ स कर्णाश्वत्थामोपमं बलवीर्यादिना द्रोणपुत्रसमं सुतं
जयसिंहं हेमाम्बने सिंहाम्बने न्यधादुपावेशयन् । कीदृक्सन् । शुभंयां
श्रेयःकर्मकारिणां मध्येग्रेगावाग्रं सरस्तथोर्व्याः सुधीवा सुप्रु पोषकस्तथा
जार्गृहलोकपरलोकहितेषु सर्वकार्येषु जागरूकोत एव दोषि (पिण) बाहौ
धीवा पुत्रस्य धारको बलाद्राज्ये निवेशनाय पुत्रं बाहौ गृह्णत्वैत्यर्थः ॥

मन् । अश्वंथाम । क्वचिद्ब्रह्मणात्केवलादपि । हेम ॥ वन् । अग्रेगावा ॥
कनिष् । सुधीवा ॥ केवलादपि । धीवा ॥ विच् । शुभंयाम् ॥ केवलादपि । जागः ।
अत्र “मन्वन्” [१४७] इत्यादिना मन्वन्कनिष्विचः ॥

सोभिपेकचिकीः सूनोः कीरपां दिविपत्समः ।

पुण्यसूकुम्भहस्तोभाज्जिष्णुर्विष्णोर्नु गोदुहः ॥ १०४ ॥

१०४. स कर्णाभान् । कीदृक्सन् । दिविपत्समस्तदानीं हर्षोत्कर्षाद्वे-
पविशेषाच्च देवतुल्यस्तथा सूनोरभिपेकचिकी राज्याभिपेकं चिकीर्षुरत एव
पुण्यसूर्मङ्गल्यत्वात्कल्याणानां जनयिता कुम्भो हेमकलशो हस्ते यस्य सः ।
तथान एव चापां जलानां कीः क्षेत्रा । यथा गोदुहो गोपरूपधारिणो
विष्णोरभिपेकचिकीः पुण्यसूकुम्भहस्तोपां कीः सच् जिष्णुरिन्द्रोभात् ।
विष्णोर्हि गोपस्य राज्याभिपेकमिन्द्रश्चकारेति पुराणम् ॥

अघमित्कृत्यविद्विड्जित्स प्रत्यूहच्छिदंद्रुहः ।

सेनानीवाजियुग्मुख्यान्सम्राट् मृनावनामयत् ॥ १०५ ॥

१ ए द्यहः.

१ ए सी डी अत्र स. २ सी डी "गोमन्वामो". ३ बी दुषो. ४ बी
"ग इह". ५ सी "थम्बाम. डी "थम्बानो । क. ६ सी डी "पांदिप". ७ ए
सी डी "त्रि". ८ ए सी डी "जो य". ९ सी "भ्य स त ए".

१०५. स्पष्टः । किं तु स कर्णः । अर्दुह आभिजात्यादिगुणैरजि-
घांसून । सेनान्यो दण्डनायकान् । वाजियुग्मुख्यांश्चाश्ववारप्रवरान्सा-
धनाधिपान् ॥

ऋत्विग्भुर्यस्ततः सम्यगुष्णिग्दधृन्पुरोहितः ।

शङ्खस्पृगुदकस्पर्शो मन्त्रस्पृग्मङ्गलं व्यधात् ॥ १०६ ॥

१०६. ततो राश्याभिपेकानन्तरमृत्विग्भुर्यो यायजूकश्रेष्ठः पुरोहितः
सम्यक् शास्त्रोक्तविधिना मङ्गलं मन्त्रपृतोदकाक्षतादिन्यासरूपां मङ्गल-
क्रियां व्यधात् । कीदृक्कमन । उष्णिग्दधृन्गुष्णिग्दृष्टे छन्दोविशेषे प्रग-
त्सस्तथा शङ्खस्पृगुदकस्पर्शः शङ्खस्थमुदकं स्पृशन् । तथा मन्त्रस्पृग्मन्त्रेण
कुमारं स्पृशन्श्च ॥

अभिपेकचिकीः । केवलादपि । कीः । अत्र “क्विप्” [१४८] इति क्विप् ।
सदिसूद्विपद्दुहदुहयुजविदभिदछिदजिनीराजिभ्यश्च । द्विविप । पुण्यसू । द्विद् ।
अर्दुहः । गोर्दुहः । वाजियुक् । कृत्यविन् । अधभिन । प्रयूहच्छित । द्विद्जित ।
सेनानी । सम्राट् । अन्नेः । सम्यक् । तथा ऋत्विक् । दधृक् । उष्णिग ॥

शङ्खस्पृग । मन्त्रस्पृग । इत्यत्र “स्पृशोनुदकान्” [१४९] इति क्विप् ।
कर्मोपपदादेवेच्छन्त्यन्ये । तन्मते मन्त्रस्पृगिति न स्यात् । अनुदकादिति किम् ।
उदकस्पर्शः ॥

एपोन्नादानिव ऋव्याऋव्यादानपि शात्रवान् ।

त्यादृशानसदृग्जेप्यत्येवं वागभवदिवि ॥ १०७ ॥

१ वी “द्रुक्” अभि° । २ सी डी ना विपा° । ३ ए “विमान्” । ४ सी डी
“भिनात्म” । ५ सी डी “दस्य” । ६ सी “पि । चिकी । डी “पि । चिकीः” ।
७ ए “त्र कर्त्विन् कित् । स” । ८ सी डी “दुह । वा” । ९ डी “प्र । प्र” ।
१० डी “त्र स्पृगित्यत्र स्पृ” ।

१०७. वाग् दैवी वाणी दिव्याकाशे भवन् । कथमित्याह । असदृक्
प्रतापादिगुणैर्निरूपम एष जयसिंहस्यादृशान्दुर्जेयत्वेन प्रसिद्धान्
कव्याऋव्यादानप्याममांसभक्षान्पक्रमांसभक्षांश्चापि शात्रवाच् शत्रून्
राक्षसानपीत्यर्थः । अत्रादानिव मनुष्यानिव हेलयैवेत्यर्थो जेष्यत्वेवम् ॥

त्यादृक्षमङ्गलैस्तादृग्वाचा हृष्टोथ तादृशम् ।

तैमनन्यादृशं स्नाह कर्णस्तादृक्षया गिरा ॥ १०८ ॥

१०८. अथ कर्णस्तं जयसिंहं तादृक्षया तत्कालोचितया गिरा
शिश्राप्रधानवाण्याह स्म । कीदृशम् । तादृशं राज्याभिषेकश्रीसमलंकृतं
तथैतन्न्यादृशं शोभातिशयेन निरूपमम् । कीदृक्सन् । त्यादृक्षमङ्गलैः
पुरोहितकृताभिषेकोचितमङ्गलकर्मभिस्तादृग्वा(दृग्वा)चा च दिव्य-
वाण्या च हृष्टः ॥

नान्यादृक्षां सदृक्षीं किं त्वाद्यानामुद्रहन्स्यतिम् ।

मित्रभापी स्निग्धदर्शी विप्रादीन् रक्षिता भव ॥ १०९ ॥

१०९. हे वत्स त्वं विप्रादीन्वर्णचतुष्टयीं रक्षिता पालनशीलो भव ।
कीदृक्सन् । नान्यादृक्षां पूर्वपुरुपस्थितिसकाशान्न विपरीतां किंतु स-
दृक्षीमाद्यपुरुपस्थितेः सदृशीमाद्यानां पूर्वजानां स्थितिं व्यवस्थामुद्रहं-
स्तथा मित्रभापी सखेवालपन् स्निग्धदर्शी सानुरागं दर्शनशीलः ॥

भूया मद्भातृजे देवप्रसादे वानुयायिनि ।

साधुकारी चारुदायी सर्वदा च प्रसादवान् ॥ ११० ॥

१ ए डी 'दृशां त' । २ ए 'नराज' । ३ ए 'दृक्षां म' । ४ सी 'न् वर्ण' ।

१ बी 'शो ज्ञेय' । २ ए सी डी 'व ॥' । ३ ए 'प्याग्वाह रस । की० । सी डी
'प्याग्वाह । की० । ४ ए 'शामन्या' । सी डी 'शा अन्या' । ५ डी 'निरूप' ।
६ ए सी डी 'न् अनन्या' । ७ सी 'रागद' ।

११०. स्पष्टः । किंतु अनुयायिनि तवात्यन्तं भक्त इत्यर्थः । चारु-
दायी चारु यथा स्यादेवं पुरादि ददन ॥

“अदोनन्नात्” [१५०] इत्यस्य आमान् इत्यादि प्रवृत्त्युदाहरणम् अन्नादान्
इति व्यावृत्त्युदाहरणोपदर्शनेनैव दर्शितं ज्ञेयं प्रवृत्तिमन्तरेण व्यावृत्तेरभावात् ॥

कव्याक्रव्यादशद्वौ “कव्यात्०” [१५१] इत्यादिना साभू ॥

त्यदादि । त्यादेशान् । त्यादक्ष । तादृशम् । तादृक्षया । तादृक ॥ अन्य ।
अनन्यादशम् । अनन्यादक्षाम् । अनन्यादशम् ॥ समानः (न) । सदृक । इत्यत्र
“त्यदादि०” [१५२] इत्यादिना टकसर्का क्तिञ्च । केचित्सकमपि टितं मर्त्यन्ते ।
सदृक्षीम् ॥

मित्रभाषी । इत्यत्र “कर्तुणिन्” [१५३] इति णिन् ॥

स्निग्धदर्शा । इत्यत्र “अजातेः शीले” [१५४] इति णिन् । अजातेरिति
प्रसज्यप्रतिषेधाद्यमस्त्ववाचिनोऽयुपमर्गाद्भवति । अनुयायिनि । अजातेरिति क्तिम् ।
विप्रादीन् रक्षिता ॥

साधुकारी । चारुदायी । इत्यत्र “साधौ” [१५५] इति णिन् ॥

ब्रह्मवादी हरिस्मारी भूत्वा स्थण्डिलवर्त्यथो ।

प्रापाम्निष्टोमयाजीव स पुरीं जम्भविद्विपः ॥ १११ ॥

१११. अथो स कर्णो जम्भविद्विप इन्द्रस्य पुरीं प्रापाम्निष्टोमया-
जीव यथाग्निष्टोमेन स्वर्गफलेन यागविशेषेणेष्टवान्यजमानो जम्भवि-
द्विपः पुरीं प्राप्नोति । कीदृक्मन्सः । स्थण्डिलेवर्ती स्थण्डिले .मुनियोग्ये
भूविशेषे व्रताद् वर्तमानो भूत्वा ब्रह्मवादी परमतत्वं वेदान्वा ब्राह्म-
णान्वा वदंस्तथा हरिस्मारीभीक्ष्णं हरिं स्मरन् ॥

१ ए सी डी पुरी प्रा०.

१ ए सी डी ^{देव}पुरी. २ ए सी डी ^{मा}पु. ३ वी ^{व्याकृत्या}.
४ सी डी ^{वना}. ५ ए ^{दृशन्}. ६ सी डी ^{न्} । तादृ०. ७ ए ^{दृशां} ता०.
८ ए ^{दृक्षम्}. ९ वी ^{अन्या}. १० वी ^{मानं} म०. ११ ए सी डी ^{न्यते} ।
म०. १२ ए सी डी ^{श्री} ॥. १३ ए ^{जाते} शी०. १४ सी ^{पुरी} प्रा०.
१५ डी ^{ण्डिले} व० १६ सी डी ^{वा} प०. १७ ए सी डी ^{क्ष्णं} म०.

ब्रह्मवादी । इत्यत्र “ब्रह्मणो वदः” [१५६] इति णिन् ॥

स्थण्डिलवर्ती । हरिस्मारी । इत्यत्र “व्रत०” [१५७] इत्यादिना णिन् ॥

अग्निष्टोमयाजी । इत्यत्र “करणाद्०” [१५८] इत्यादिना णिन् ॥

स सोमविक्रयिभ्रूणहब्रह्महात्मघातिनः ।

वर्जयन् जयसिंहोथ पितृकार्ये^१पृणद्विजान् ॥ ११२ ॥

११२. स्पष्टः । परं सोमं सोमवह्नीरसं विक्रीतवन्तः सोमविक्रयिण एवमादिद्विजान्महापापिष्ठत्वाद्बर्जयन्नन्यान्द्विजानपृणद्वोजनादिदानैरतर्पयन् ॥

भूवृत्रघ्नोथ सुकृतः श्रुत्वा तां पुण्यकृद्गतिम् ।

देवप्रसादः पदकृत्तमूचे दर्शयन्सुतम् ॥ ११३ ॥

११३. अथ सुकृतैः कृतपुण्यस्य भूवृत्रघ्नो महेन्द्रस्य कर्णस्य तां गतिं स्वर्गप्राप्तिलक्षणां श्रुत्वा देवप्रसादस्तं जयसिंहमूचे । कीदृक्सन् । पुण्यकृत्कृतधर्मात् एव पदकृदुपार्जितस्वर्गरूपस्थानस्तथा सुतमात्मीयं पुत्रं जयसिंहस्य दर्शयन् ॥

यदूचे तदाह ।

अपापकृत्रिभुवनपाल एपोस्तु ते सुतः ।

कर्मकृन्मन्त्रकृच्छ्राघ्ये^२स्तीर्थकृत्सोमसुत्प्रियः ॥ ११४ ॥

११४. एष प्रत्यक्षो मत्पुत्रस्त्रिभुवनपालनामा ते सुतोस्तु । पुत्रवदयं त्वया पालनीय इत्यर्थः । कीदृग् । अपापकृदत् एव कर्मकृन्मन्त्र-

१ ए^०पुण^०. बी^०प्रेमिण^०. २ ए सी^०ति । ३ ए सी डी^०माद प^०.
४ ए^०न्मुनाम्. ५ ए^०ध्यकृत्ती^०. ६ ए^०मस्युत्प्रि^०. डी^०मरतुत्प्रि^०.

१ सी^०दिनाने^०. २ डी^०तःपु^०. ३ बी^०महेन्द्र^०. ४ ए^०स्य तां.
५ ए सी डी^०धर्मात्. ६ बी डी^०त्मीयपु^०. ७ बी^०मा सु^०. ८ बी^०पाल्य इ^०. ९ ए^०व अक^०.

कृच्छ्राद्यः सेवकैः कृतमन्त्रैर्मुनिभिश्च प्रशस्यस्तथा सर्वदर्शनभक्तत्वात्तीर्थ-
कृतोर्हन्तः सोमसुतश्च सोमं सुतवन्तो यज्वानश्च प्रिया यस्य स तथा ॥

सोमविक्रयी । इत्यत्र “निन्द्ये०” [१५९] इत्यादिना-इन् ॥

आत्मघातिनः । अत्र “हनो णिन्” [१६०] इति णिन् ॥

ब्रह्मह । भ्रूणह । वृत्रघ्नः । अत्र “ब्रह्म०” [१६१] इत्यादिना किप् ॥

सुकृतः । पुण्यकृत् । अपापकृत् । कर्मकृत् । मन्त्रकृत् । पदकृत् । इत्यत्र
“कृगः सु०” [१६२] इत्यादिना किप् । एभ्य एव भूते कृगः क्विविति धातु-
नियमो नेप्यते । तेन तीर्थकृत् ॥

सोमसुत् । इत्यत्र “सोमात्सुगः” [१६३] इति किप् ॥

इत्युक्त्वैत्य नदीं ब्राह्मीं सोमिचित्कङ्काचिच्चिताम् ।

स्वर्गदृश्वामभवत्कर्णसहकृत्वेव भक्तिमान् ॥ ११५ ॥

११५. स देवप्रसादः कर्णे भक्तिमानसन्स्वर्गदृश्वाम चिताप्रवेशेन
स्वर्गं दृष्टवानभवन् । किं कृत्वा । इति पूर्वोक्तमुक्त्वा तथा ब्राह्मीं नदीं
सरस्वतीमेत्य कालकरणायागत्य । किंभूताम् । अग्निचिदाग्निं चितवती
देवप्रसादार्थमग्निसंभृतेत्यर्थः । कङ्काचित्कङ्काख्यपक्षिभेदवञ्चिता कङ्का-
कारेण रचितेत्यर्थः । चिता यस्यां ताम् । अतश्च तत्क्षणमेव स्वर्गगमन-
रूपैककार्यकरणादुत्प्रेक्ष्यते । कर्णसहकृत्वेव कर्णसहकारीव ॥

१ ए० चिन्विनम्.

१ ए० भ्रमनि०. २ बी० निन्दे इ०. ३ बी० ब्राह्मः । भ्रू०. ४ सी० व्रम ।
अ०. ५ सी० डी० ष । पु०. ६ ए० कृत् । पु०. ७ सी० डी० त् । म०.
८ डी० मन्व०. ९ बी० मान्व०. १० ए० त्वाकार्य०. ११ ए० चिन्वा य०.
१२ ए० सी० डी० वृत्रघ्ने. १३ बी० सकृ०. १४ बी० णस्य स०.

राजं कृत्वा राजयुध्वा सहयुध्वानमाहवे ।

आत्मानुजमिवापश्यत्सोऽजट्टभ्रातृजं नृपे ॥ ११६ ॥

११६. स नृपो जयसिंहो भ्रातृजं त्रिभुवनपालमात्मानुजमिवा-
त्मानमनु जातं लघुसोदरमिवापश्यदज्ञासीन् । कीदृक्स्मन् । अट्टजट्टश्च
प्रसन्नत्वात्पद्माक्षस्तथा राजकृत्वा त्रिभुवनपालं राजानं कृतवान् ।
कीदृशम् । आहवे सहयुध्वानं सह जयसिंहस्य सहायीभूय युद्धवन्तम् ।
ननु जयसिंहो युद्धकृदेव न भविष्यति तत्कथमसौ सहयुध्वेत्याह ।
राजयुध्वा राज्ञो युद्धवान् । अन्तर्भूतण्यर्थत्वात् योधितवान् ॥

द्विजाज्जातान्क्षत्रियजान्सोन्यानप्यनुजानिव ।

अब्रह्मज्यो जनान्मित्रह्वकीर्तिपटहोन्वशात् ॥ ११७ ॥

११७. स्पष्टः । किंत्वन्यानपि वैश्यशूद्रान् । अब्रह्मज्यो न ब्रह्मणि
परमज्ञाने जीनवान् हीनवान् । मित्रह्वो मित्राण्याकारयन्कीर्तिपटहो
यस्य सः ॥

स क्ष्मां पयोधिपरिखां धरणीवराहः

पुंसानुजो नु भपतेर्नृपराजवार्चः ।

खानां जयादतिजरन्मखयज्वसुत्वा

दोष्णोन्नतेन धृतवान्विजितारिवर्गः ॥ ११८ ॥

११८. स जयसिंह उन्नतेन शत्रुविजयात्सर्वोत्तमेन दोष्णा

१ ए °जत्वा रा° । २ ए सी डी °पः ॥ नृ° । ३ ए °ट्टजोन्व° । ४ ए सी
°राह पु° । ५ ए °र्चः । खनां । ६ ए °मुत्वा दो° ।

१ डी राजो तु° । २ डी °ज्ञानजी° । ३ ए °नृ । मि° । ४ बी मित्रह्वो ।
५ ए सी डी °यकीर्ति° ।

बाहुना कृत्वा पयोर्धिपरिखामन्धिपर्यन्तां क्ष्मां धृतवान्पालितवानि-
त्यर्थः । कीदृक्सन् । धरणीवराहो भूभारवहनक्षमत्वात्पृथ्व्यामादिशूक-
रतुल्यस्तथा सौम्यत्वादिना भपतेरिन्दोः पुंसानुजो नु पुंसा करणेनानु
पश्चाज्जातः पुंसानुजोनन्तरोनुज इवेन्दुतुल्य इत्यर्थः । भ्राता हि सदृशो
भवति । तथा नृपराजवार्चो नृपेषु राजहंसतुल्यस्तथा खानामिन्द्रियाणां
जयाद्वशीकारादतिजरन् वृद्धमतिक्रान्तस्तथा मखेषु यागेषु यज्वनामृ-
त्विजां सुत्वा यजमानो यागानां कारयितेत्यर्थः । तथा विजितारिवर्गः ॥

अग्निचित् । इत्यत्र “अग्नेश्वरः” [१६४] इति क्निप् ॥

कङ्कचित् । इत्यत्र “कर्मणि” [१६५] इत्यादिना क्निप् ॥

स्वर्गदृश्व । इत्यत्र “दृशः क्निप्” [१६६] इति क्निप् ॥

सहकृत्वा । सहयुध्वानम् । राजकृत्वा । राजयुध्वा । इत्यत्र “सह०” [१६७]

इत्यादिना क्निप् ॥

आत्मानुजम् । अत्र “अनोर०” [१६८] इत्यादिना डः ॥

अञ्ज । इत्यत्र “सप्तम्याः” [१६९] इति डः ॥

आतृर्जम् । अत्र “अजातेः पञ्चम्याः” [१७०] इति डः ॥ अजातेरिति क्निप् ।

द्विर्जाजातान् ॥

उक्ताज्ञानोन्यतोपि । द्विर्जातान्द्विजान् ॥ अकर्मणोपि । अनुजान् ॥ जातेरपि ।

क्षत्रियजान् ॥ उक्ताद्धातोरेत्यतोपि । ब्रह्मणि जीनवान्ब्रह्मज्यः ॥ उक्ताज्ञानो धातो-

१ ए धिस्वाम्०. २ वी ०दिम्क०. ३ ए ०निरत्रन्. ४ बी यजन०.
५ सी डी ०ल अ०. ६ ए सी डी स्वर्गदृ०. ७ ए ०ध्वान । रा०. ८ बी
०ज । अ०. ९ डी ०जाजाता०. १० ए सी डी ०न् । उ०.

श्रान्यतोपि । वरमाहृतवान् वराहः ॥ उक्तास्त्राज्ञो धातोः कारकाच्चान्यतोपि^१ ।
 परिखाम् ॥ नामधातुकालान्यत्वे । मित्रं ह्वयति मित्रहः । अणोपवादो डः ॥
 धातुकारकान्यत्वे । पटे हन्यते स्म पटहः ॥ धातुकालान्यत्वे । वारि चरति वार्यः ॥
 नामकारकान्यत्वे । पुंसानु जातः पुंसानुजः ॥ नामाभाव उक्तधातुकालान्यत्वे च ।
 भान्ति भानि नक्षत्राणि ॥ नामाभाव उक्तधातुकालकारकान्यत्वे च । खन्यमाना-
 नानां खानाम् । एतेषु "कचित्" [१७१] इति डः ॥

सुत्वा । यज्व । इत्यत्र "सु०" [१७२] इत्यादिना ड्वनिप् ॥

जरन् । इत्यत्र "जृपोर्तृः" [१७३] इत्यतुः ॥

विजित । उन्नतेन । धृतवान् । इत्यत्र "क्त०" [१७४] इत्यादिना क्तक्तवत् ।
 वसन्ततिलका छन्दः ॥

सप्तदशः पादः ॥

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्धहेमचन्द्रा-
 मिधानशब्दानुशासनद्याध्रयवृत्तावेकादशः सर्गः ॥

१ बी °पि । परिखातां प° । २ डी वाविर° । ३ डी °न्ति न° । ४ प
 °मानां । ५ ए डी °तुः । वि° । सी °तु । वि° । ६ बी °ति नि° ।

द्व्याश्रयमहाकाव्ये

द्वादशः सर्गः ।

स्मृतिमेव शुश्राव यशोऽश्रुणोत्स्वं

निपसाद नीतौ व्यपदन्न जातु ।

शममध्युवासोपगुरु न्यवात्सी-

दपथं वभज्वान्पपुराणशक्तिः ॥ १ ॥

१. एष जयसिंहः पपुराणाः पूरिताः पालिता वा शक्तयः प्र-
भुत्वोत्साहमन्त्रशक्तयो येन स तथा सन्नपगुर्वाचार्यसमीपे न्यवात्सी-
द्धर्मशुश्रूपयोपाविक्षन् । अत एव स्मृतिं धर्मशास्त्रं शुश्राव । अत
एव च नीतौ निपसाद तस्थौ । तथा न जातु व्यपदन्महाव्यसनसं-
भवेऽपि न विपण्णो भूत् । तथा शममध्युवासाश्रितवान् । तथापथं
कुमार्गं वभज्वान्निर्लोठितवान् । अत एव स्वं यशो लोकैरुद्गीयमानम-
श्रुणोत् ॥

शुश्राव । निपसाद । अध्यवास । इत्यत्र “श्रुसद०” [१] इत्यादिना
परोक्षा । वाच्यनाद्यथास्वकालमद्यतनी ह्यस्तनी च । अश्रुणोत् । व्यपदत् ।
न्यवात्सीत् ॥

वभज्वान् । पपुराण । इत्यत्र “तत्र०” [२] इत्यादिना कसुकानौ ॥
सर्गेऽस्मिन्केकिरवं छन्दः । स्यौ स्यौ केकिरवम् ॥

१ ए ०पसीद. २ ए ०तौ विप. सी ०नो वप. डी ०नो वयप. ३ ए
०मध्यवप.

४ ए एन. २ ए पि निविपिण्णो. ३ ए ०र्ण भ. ४ ए डी ०धाञ्जत.
५ ए ०व स्वयं य. ६ ए सी ०ने । शु. ७ ए वाच. ८ ए ०राण्य । इ.

स तथेयुपेनाशुप आश्वदत्त द्रविणान्यनूचानकुलाय वीरः ।

न यथाभ्यगाद्याचितुमन्ववग्वा न यथा यथा नाश तदन्यगेहे २

२. वीरो दानवीरः स जयसिंहो नूचानकुलायानूचानाः साङ्गे प्रवचनेधीतिनस्तेषां वृन्दाय तथा बाहुल्येनाशु यात्रायाः प्रागेव द्रविणान्यदत्त । यतोनाशुपे व्रतनिप्रत्वाद्यत्र तत्रे शूद्रादिगृहेभुक्तवते निस्वत्वाद्भोजनरहिताय वा । तथेयुपे याचितुं दूरदेशादागताय । यथा तदनूचानकुलमन्यगेहे जयसिंहगेहादन्यस्मिन् गेहे याचितुं नाभ्यगात् । यथान्यगेहे याचितुं नान्ववग्वा देहीति नावोचञ्च यथान्यगेहे नाश वी नाभुक्त च ॥

इयुपे । अनाशुपे । अनूचान । इत्येते “वेयिवक्०” [३] इत्यादिना वा निपात्याः ॥ वावचनात्पक्षेद्यतन्यादयोपि । अभ्यगात् । नाश । अन्ववक् ॥

ऋपयोन्यदाभ्येत्य तमित्यवोचन्नगमाम या यासु पयांस्यपाम ।

निरभुक्षमहि ह्योद्य च यातुधाना उपदुदुवुस्तास्तव सर्त्रशालाः ॥३॥

३. अन्यदा ऋपयस्तं जयसिंहमभ्येत्येतीदमवोचन् । यथा राजस्ताः सर्त्रशालाः सत्राय सदादानाय गृहाणि यातुधाना राक्षसा उपदुदुवुर्वभञ्जुर्या वयमगमाम तथा यासु वयं पयांसि दुग्धान्यपाम

१ ए ०पेनाशुपे. २ डी वीराः । न. ३ ए ०मन्वव. डी ०मन्वेव. ४ डी ०या श्र त. ५ ए नाश्र त. सी नाशु त. ६ बी निरभु. ७ सी ०दुदुवु. ८ ए सी डी ०त्रशालाः.

१ ए सी डी ०रः ऋ. २ ए ०लायानूचानाना सा. ३ सी ०नूचामामा. डी ०नूचावा सा. ४ बी यात्रायाः. ५ बी ०त्र मृश. ६ बी निस्वत्वा. ७ ए तथेयु. ८ डी दूरदेश. ९ बी ०गृहे. १० ए नाशिवात्रामु. ११ डी ०शनाशवन्वासु. १२ सी वात्रामु. १३ डी ०भत् । य. १४ ए सी डी ०त्रशालाः. १५ ए ०दुदुवु. सी ०दुदुवु. १६ ए वयं प.

पीतवन्तस्तथा यामुं ह्योद्य च चो वार्थो ह्य इत्यतो ज्ञेयः । अद्य कल्पे
वा निरभुक्ष्महि निश्चितं भुक्ताः ॥

अवोचन् । इत्यत्र “अद्यतनी” [४] इत्यद्यतनी ॥

अगमाम याः । पयांस्यपाम । व्योमिश्रे । अद्य ह्यश्च निरभुक्ष्महि । इत्यत्र
“विशेषा०” [५] इत्यादिनाद्यतनी ॥

भयवानिहावात्समिहावसं चेत्यवदन्मिथः प्रश्न उपावशेषे ।

अविपुप्तसुप्ता बटवो यदेपामरुणत्क्षपाटाधिपतिः प्रचारम् ॥ ४ ॥

४. यद्यस्माद्ये(दे)पां बटूनां प्रचारं प्रसरं क्षपाटाधिपती राक्षसे-
श्वरोरुणद्दुद्धवांस्तस्माद्धेतोरुपावशेषे रात्रेश्चतुर्थे यामेविपुप्तसुप्ता द्वन्द्वे अव-
स्कन्दभयेन केचिदविपुप्ता अतिनिद्रालुत्वाच्च केचित्सुप्ता बटवो मिथः
प्रश्ने । क भवानुपित इति पृच्छायां सत्यवदन । किमित्याह । भयवा-
न्क्षपाटेभ्यो भीतः सन्नहमिह स्थानेवात्समुपितस्तथाहमिहावसं चेति ।
अविपुप्ता इहावात्समित्यवदन्सुप्तास्त्विहावसमित्यवदन्नित्यर्थः । एते-
नैपां वैयाकरणरूपतोक्ता । एतद्रोधे च क्षपाटाधिपतेर्महापापिता सू-
चिता । बटूनां बहुत्वेपि भयवानिहावात्समित्यादावेकवचनमेकैकस्य
वासापेक्षया ॥

इहावात्सम् । अत्र “रात्रौ०” [६] इत्यादिनाद्यतनी ॥ रात्र्यन्तयामे तु
मुहूर्तमपि स्वापे ह्यस्तन्येव । इहावसम् ॥

अवदन् । इत्यत्र “अनद्यतने ह्यस्तनी” [७] ॥ इति ह्यस्तनी ॥

१ ए ‘त्समहा’ । २ वी ‘त्यदवन्मि’ । ३ ए ‘वचन्मि’ ।

४ ए यामु ह्योद्य । २ डी ‘मु त्वांश्च’ । ३ ए ‘थो ह्य इ’ । ४ ए व्यानिमि’ ।
५ वी निरभु’ । ६ ए दुद्धवां’ । ७ सी डी ‘वांसतस्मा’ । ८ ए ‘न्दचये’ ।
९ डी ‘हमह’ । १० ए ‘वन्मि’ । ११ ए ‘द्रोध च’ । १२ ए सी डी ‘नी ॥ अ’ ।

अरुणक्षपाटाधिपतिः प्रचारम् । इत्यत्र “ख्याते दश्ये” [८] इति ह्यन्तनी ॥

स्मरसीश यस्मिन्विहरिष्यसि त्वं स्मरसीदमाराद्यदखेल एणैः ।

स्मरसीदमर्चिष्यसि यच्च विप्रान्यदु दास्यमे तन्निरभञ्जि तीर्थम् ५

५. उ हे ईश स्मरसि यस्मिन्तीर्थे विहरिष्यसि बाल्ये क्रीडार्थं विचरितवांस्तथा यस्मिंस्त्वमेणैः सहारान्नैकत्रयेन निकटीकृत्येत्यर्थः । यदखेलो बाल्येक्रीड इदं स्मरसि तथा यस्मिंस्त्वं यच्च विप्रानर्चिष्यसि पादप्रक्षालनादिना पूजितवान् यद्दास्यसे च विप्रेभ्यो दानं दत्तवांश्चेदं स्मरसि तत्तीर्थं श्रीश्वलपुरीरथं संप्रति सिद्धपुरेत्याख्यया प्रसिद्धं निरभञ्जि ॥

स्मरसीश यस्मिन्विहरिष्यसि । इत्यत्र “अयदि०” [९] इत्यादिना भविष्यन्ती ॥ अयदीति किम् । स्मरसीदं यस्मिन्यदखेल एणैः ॥

स्मरसीदं यस्मिन्नर्चिष्यसि । यच्च विप्रान्यदास्यसे । अत्र “वार्कङ्गायाम्” [१०] इति भविष्यन्ती वा ॥ अत्रार्चा लक्षणं दीनं लक्ष्यमिति लक्ष्यलक्षणसंबन्धे प्रयोक्तुराकाङ्क्षां स्यात् । पक्षोदाहरणं ज्ञेयम् ॥

न विभो कलिङ्गाञ्जर्गमानृतं तद्विललाप सुप्तो यदिति बुवाणः ।

स परीक्षितो यत्र निशि त्वया प्राक्तदुपाचरैरायतनं विकीर्णम् ६

१ ए सी डी 'भ्यने त०'. २ डी 'भमोत्तृ'. ३ ए सी डी 'ने प्रकी'.

१ ए 'णशपा'. २ सी डी 'पायधि'. ३ ए 'निनि च'. ४ बी 'विनारि'.
५ ए सी डी 'था र्नामा'. ६ ए 'त्रकात्रे'. ७ डी 'मि तथा'. ८ डी 'प्रा-
भर्चि'. ९ ए सी डी 'शालारि'. १० सी डी 'यददास्य'. ११ डी 'रा-
ख्यन्मप्र'. १२ ए 'र्यं प्र'. १३ ए सी डी 'प्यगीति । य'. १४ ए सी
डी 'काङ्क्षया'. १५ ए 'न्ती ॥ अ०'. १६ बी 'दानलक्ष्मि'. १७ ए 'त् ।
यक्षो'. सी डी 'त् । व्यक्षो'.

६. तदायतनं स्वयंभूरुद्रमहाकालदेवगुहं संप्रति लोके रुद्रमहा-
लयेति नाम्ना प्रसिद्धमुपाचरै राक्षसैर्विकीर्णं भग्नं यत्र स कश्चिद्विव-
क्षितैस्तवास्माकं च पूर्वत्वेन प्रसिद्धो द्विजो निशि प्राक् प्राचि काले
त्वया परीक्षितः । कीदृक्सन् । ब्रुवाणः । किमित्याह । न विभो
कलिङ्गाञ्जगमेति । अहो द्विज त्वया कलिङ्गेषु द्विजो हत इति त्व-
योक्तः । किल कलिङ्गेषु हि गतमात्रोपि द्विजोतिनिन्यत्वाच्चण्डाल
इव द्विजपङ्केर्वाह्यः स्यात्किं पुनर्मत्सदृशो ब्राह्मणघातीत्यतितरां निन्दा-
भयात्कलिङ्गगमनमप्यपहुवान् आह । हे विभो नाहं कलिङ्गान् ब्रा-
ह्मणीभूतचण्डालकान्देशभेदाच्च जगम गत एव न । एवं च ब्र-
ह्महत्या दूरापास्तैव । ननु मया कलिङ्गेषु ब्राह्मणो हत इति त्वया
सुप्तेन प्रलपितं तत्कथमिदमुच्यत इत्याह । सुप्तोहं यत्कलिङ्गेषु ब्रा-
ह्मणस्य हननं विललाप तदनृतमिति ॥

सुप्तो यद्विललाप । न कलिङ्गाञ्जगम । इत्यत्र “कृत०” [११] इत्यादिना
परोक्षा ॥

निचकार विप्रान्ह जघान शश्वद्भुजे स यद्वलवणो यथा वा ।

इतिह न्यहञ्जशश्वद्भुक् लोकान्स खरस्तथा किं न विवेदिथैनम् ७

७. तथा तादृशं द्विजाल्लोकांश्च व्रन्तं भुञ्जानं चैनं क्षपाटाधिपं
किं त्वं न विवेदिथ नाज्ञासीर्यद्वद्यथा स प्रसिद्धो लवणो नाम दा-
नवो विप्रान्निचकार पराभूतवान् । ह इति संबोधने हननक्रियायां

१ डी कारं वि०. २ ए प्रान्नपा०. ३ डी न श्व०. ४ ए लोत्वान्म.

१ सी डी ति प्र०. २ ए भुञ्जान०. ३ डी तत्तवा०. ४ बी च स पू०.
५ ए ति त्रयो०. ६ बी क्तः । क०. ७ वी पि आर्त०. ८ ए जो इति०. ९ ए
सी कलङ्गा०. १० ए भुञ्जानं. ११ डी प्रदो०.

क्षेपद्योतको वा । जघान च तथा शश्वद्भुजे भक्षितवांश्च । यथा
वा स प्रसिद्धः खरो नाम राक्षसः । इतिहेति निपातसमुदायः प्रवाद-
पारम्पर्ये । लोकांन्यहञ् शश्वदभुङ्क्त्वा च ॥

किमवेष्वमेतत्स्मरसीश यस्यामितिहापठामोपगुरु त्रिवेदीम् ।

स्मरसीह शश्वन्न्यवसाम यस्यां रजनीचरैर्व्यापि सरस्वती सा ॥ ८ ॥

८. हे ईश एतत्त्वं किमवेदज्ञासीः । यत्सा सरस्वती नदी रज-
नीचरैर्व्यापि । स्मरसि यस्यामुपगुरुपाध्यायसमीपे त्रिवेदीं त्रीन्वेदा-
नितिहं गुर्वाभ्रायेनापठाम त्वं वयं चाधीतवन्तस्तथा स्मरसि यस्यामिह
गुरुसमीपे शश्वन्न्यवसामोपिताः ॥

निचकार विप्राह्वणः । अत्र “परोक्षे” [१२] इति परोक्षा ॥

इतिह न्यहन् । ह जघान । शश्वदभुङ्क्त्वा । शश्वद्भुजे ॥ प्रच्छये । किमवे-
त्त्वमेतत् । किं न विवेदिथेनम् । अत्र “हशश्वद्” [१३] इत्यादिना ह्य-
स्तनी ॥ परोक्षे वेत्येव कृते भूतानद्येतेनमात्रभाविन्या ह्यस्तन्याः पक्षे सिद्धौ
ह्यस्तनीविधानं स्मृत्यर्थयोगेपि ह्यस्तन्येव यथा स्यान्न भविष्यन्त्येवमर्थम् ।
तेन स्मरसीश यस्यामितिहापठाम । स्मरसीह^१ शश्वन्न्यवसाम ॥

अवसच्च दुर्वासऋषिः स यस्मिन्स पुरा न्यवात्सीदथ मण्डुमनुः ।

अवसन्पुरान्येष्यृपयो वनं तदलितं तदा कश्चन न हारक्षीत् ॥ ९ ॥

९. र्षेष्यृम् । किं तु तद्वनं सरस्वतीतटस्थ आश्रमविशेषः । तदा
दलनकाले ॥

१ ए^१पयोः। २ डी^२सिद्धो ख^२। ३ ए^३तिनिपा^३। ४ डी^४पारः पर्ये^४।
५ डी^५काश्रन्यह^५। ६ डी^६किमवेद^६। ७ वी^७क्षेति। ८ डी^८ह ज^८। ९ ए^९
डी^९जे ॥ प्राच्य । किं^९। १० ए सी डी^{१०}चनतमा^{१०}। ११ डी^{११}विना ह्य^{११}।
१२ सी डी^{१२}स्तनीवि^{१२}। १३ ए^{१३}नं सत्य^{१३}। १४ सी डी^{१४}ह सश्व^{१४}। १५ सी
डी स्पष्टः ।

न ररक्ष नः कोपि तदा तदा च रजनीचरां घ्नन्ति तुदन्ति च स्म ।
किमकृद्दुमीशं ननु कुर्महे भो इति वादिभिः सार्धमुपस्थितास्त्वाम्

॥ १० ॥

१०. तदा वनदलनकाले नोस्मान्न कोपि ररक्ष । अत एव तदा च रजनीचरा नो घ्नन्ति जन्तुरित्यर्थः । तुदन्ति स्म चापीडयन्त एव त्वामुपस्थिताः शरणायोपागताः । कैः सह । इति वादिभिर्मनमा त्वा-मीशं कृत्वैवंवदनशीलैर्वटुभिः सार्धम् । तदेवाह । अहो यूयं किमीशं ररक्षकमकृद्दं कृतवन्त इति प्रश्ने । ननु कुर्महे भोः । नन्विति प्रष्टस्य प्रतिवचने । हे पृच्छका वयमीशं कृतवन्त एवेत्यर्थ इति ॥

अवमदुर्वासकृपिः । अत्र “अविवक्षिते” [१४] इति छम्ननी ॥

न्यवात्सीन्पुरा । अवसन्पुरा । तदा न ह्यरक्षीत् । तदा न ररक्ष । इत्यत्र “वाद्यतनी०” [१५] इत्यादिनाद्यतनी वा ॥

तुदन्ति स्म । तदा घ्नन्ति । इत्यत्र “स्मे च०” [१६] इत्यादिना वर्तमानौ ॥

किमकृद्दुमीशं ननु कुर्महे भोः । अत्र “ननौ०” [१७] इत्यादिना वर्तमाना ॥

समिधोच्छिदः किं वत नच्छिनन्नि कुशमच्छिदः किं भृशमच्छिदं ना
किमदर्श आः क्रव्यभुजो गु पश्याम्युटजेषु नो वागिति नादुनोत्कम्

॥ ११ ॥

११. नोस्माकमुटजेषु वाग्दीनत्वात्कं नादुनोत्तादुःखयन । की-दृशी । वतेत्यामन्त्रणे । हे मुने त्वं किं समिधोच्छिद इति प्रश्ने । आह । नच्छिनन्नि नच्छिन्नवान् । तथा त्वं कुशं दर्भजातिं

१ ए °गति नु०. सी डी °गघ्नन्ति. २ सी °अ यः क्र०. डी °अ याः क्र०.
३ डी °ति नोस्मा०.

१ ए °क्षीन । त०. २ ए सी °वा ॥ मुट०. ३ ए °ना ॥ क्रम०. ४ ए °हे तौः । अ०. ५ सी °त्वा ना०. डी °त्वा कि ना०. ६ डी °वा तं कु०. ७ ए सी °था तं कु०.

किर्मच्छिद इति प्रश्ने । आह । भृशमत्यर्थं नाच्छिदमहं समिधः
कुशांश्च । यत्त्वं नाच्छिदस्तत्किमाः कष्टं कथ्यभुजो राक्षसांस्त्वमदर्श
इति प्रश्ने । आह । तु इति प्रप्रप्रतिवचने । पश्याम्यदर्शमित्येवंविधा ॥

किमदर्श उच्चैररुणं न्वदर्शमुदयन्नसावस्ति विराजमानः ।

ममुदेप्यदर्काग्र इति ब्रुवाणाः क्षणदां क्षपामः क्षणदाचरार्ताः १२

१२. वयं क्षणदां रात्रिं क्षपामः । किंभूताः सन्तः । ब्रुवाणाः ।
किमित्याह । अहो त्वं किमरुणं सूर्यसारथिमरुणोदयमदर्श इति प्रश्ने ।
आह । न्वदर्शम् । कासावरुण इत्याह । समुदेप्यदर्काग्र उदेप्यतो
रवेः प्रथमं विराजमानोरुणिन्ना शोभमानोसौ प्रत्यक्षोरुण उदयन्न-
सीति । यतः क्षणदाचरार्ताः । रात्रिंचरा हि रात्रावुपद्रवन्तीत्यरु-
णोर्दयं काङ्क्षन्त इत्यर्थः ॥

वयमत्स्यमाना रजनीचरैश्चेदिह माश्रयन्तो वत मा स्तुवानाः ।

यदि नीतिविद्वान्समयं विदंस्तान्यजमानहन्याः पवमानजौजाः १३

१३. चेद्यदि वयं रजनीचरैरत्स्यमाना असिष्यामहे तदा वतेति
खेदे । इह त्वय्याधारे वयं माश्रयन्तो माश्रयणं कुर्वन्तस्तथा मा
स्तुवाना मा स्तवनं कुर्वन्तस्तदा तेषांश्रयणं स्तवनं च निष्फलमित्यर्थः ।
तस्माद्यदि त्वं नीतिविद्वान् नीतिशास्त्रेषु कोविदः समयं सिद्धान्तं
विदंश्च जानन्नसि तदा हे यजमान यज्ञस्वामिंस्तान् रजनीचरा-
न्हन्याः । यतः पवमानजौजा हनूमानिव बलिप्रः ॥

समिधोच्छिदः किं नच्छिनन्ति । कुशमच्छिदः किमच्छिदं न । किमदर्शः

१ वी 'मच्छद'. २ ए सी डी 'क्षमात्त्व'. ३ सी डी 'थे यति'. ४ ए
पविधाः ॥ ५ वी 'धि क्षिपा'. ६ ए सी 'दये का'. डी 'दयो का'. ७ सी
'हूत इ'. ८ वी 'श्रयं कु'. ९ सी 'तथाश्र'. १० सी डी 'मच्छदः'.

कव्यभुजो नु पश्यामि । किमदर्शोरुणं न्वदर्शम् । अत्र “नन्वोर्वा” [१८]
इति वा वर्तमाना ॥

अस्ति । क्षपामः । अत्र “सति” [१९] इति वर्तमाना ॥

उदयन् । विराजमानः । बुवाणाः । समुदेप्यन् । अस्यमानाः । अत्र
“शतृ०” [२०] इत्यादिना शत्रानशौ भविष्यन्तीविषयेथे च स्वसंहितौ ॥

माश्रयन्तः । मा स्तुवानाः । अत्र “तो०” [२१] इत्यादिना शत्रामशौ ॥

विद्वान् । विदन् । इत्यत्र “वा वेत्तेः कसुः” [२२] इति वा क्रसुः ॥

पवमान । यजमान । इत्यत्र “पूङ्०” [२३] इत्यादिना शानः ॥

चुलुकेषु चूलां वहमान ऐभं दलमान आत्मानमशंसमानः ।

इह धारयन्क्षमावलयं स को यः स्म न पाति सिद्धान्तमधीयतोस्मान्

॥ १४ ॥

१४. सिद्धान्तमधीयतोऽकृच्छ्रेण पठतोस्मान्यो न पाति स्म न ररक्ष
स इह पृथ्व्यां चुलुकेषु मध्ये चूलां शिखां वहमानोपि । अपिरध्या-
हार्यः । वोढुंवया अपि वालोपि कः । चौलुक्यो वालोप्यस्मान् ररक्षे-
त्यर्थः । कीदृक्सन् । महापुरुपत्वादात्मानमशंसमानोऽघनशीलस्तथाति-
विक्रान्तत्वादैभं गजौघं दलमानो विदारयितुं शक्तो एव क्षमावलयं
धारयन्नकृच्छ्रेण पालयन्नित्यर्थः ॥

यदधीयतेमूनपि धारयन्ति वत कृच्छतोमी नृप सुन्वदर्हन् ।

अनयं द्विपंस्ताननयं विधातृन्मनुजानशितृन्भव तन्निहन्ता ॥१५॥

१५. वत हे नृप सुन्वदर्हन् सुन्वत्सु यजमानेष्वर्हन् श्रेष्ठत्वेन
पूजार्हं यद्यस्मादमी अस्मल्लक्षणा जनाः कृच्छतो राक्षसभयात्कष्टेना-

१ वी ०भित् । क्षिपा० । २ वी ०प्यन् । अ० । ३ ए डी कम् । प०. सी
कम्; प०. ४ ए यमा०. सी डी यदयमा०.

धीर्यते पठन्त्यसूनपि प्राणानपि कृच्छ्रतो धारयन्ति तत्तस्मादनयं
विधातृन्करणशीलांस्तान्मनुजानशितृन्भक्षणधर्मात्राक्षसानिहन्ता साधु
हिंसिता भव यतस्त्वमनयं द्विपन् । मनुजानशितृनिपाठस्थाने-
शितृन्मनुष्यानिपाठे मनुजाशितृस्त्वमिति वा पाठो यदि स्यात्तदा
छन्दोभङ्गो न स्यात् । यावद्दृष्टप्रतिपु च मनुजानशितृनित्येव पाठः ॥

चूलां वहमानः । ऐभं दलमानः । आत्मानमशंसमानः । अत्र “र्वैयः०”
[२४] इत्यादिना शानः ॥

धारयन् । अधीयतः । अत्र “धारी०” [२५] इत्यादिनातृश् ॥ अकृच्छ्र
इति किम् । कृच्छ्रतो धारयन्ति । कृच्छ्रतोधीयते ॥

सुन्वत् । द्विपन् । अर्हन् । इत्यत्र “सुग्०” [२६] इत्यादिनातृश् ॥

विधातृन् । मनुजानशितृन् । निहन्ता । इत्यत्र “तृन्०” [२७] इत्यादिना
तृन् ॥

प्रजनिष्णुरोचिष्णुरदप्रभाभिः खमलंकरिष्णुः क्षितिपोसहिष्णुः ।

प्रचरिष्णुरक्षांसि निराकरिष्णुर्निजगाद् भ्राजिष्णुरपत्रपिष्णुः १६

१६. क्षितिपो जयसिंहो मुनीन्निजगाद् । कीदृक्सन । अपत्रपि-
ष्णुर्मुनिवचःश्रवणाहज्जालुरत एव प्रचरिष्णुरक्षांसि प्रसृमरात्राक्षसा-
नसहिष्णुरत एव निराकरिष्णुस्तथा प्रजनिष्णुरोचिष्णुरदप्रभाभिरुद्भ-
विष्णुदीप्रदन्तकान्तिभिः कृत्वा खमलंकरिष्णुरत एव भ्राजिष्णुः ॥

ननु शान्तिवर्तिष्णुभिरुत्पदिष्णुः प्रभविष्णुवर्धिष्णुबलोन्मदिष्णुः ।

जगदुत्पदिष्णुर्विद्यदुत्पतिष्णुर्मयि जिष्णुभूष्णौ किमुपैक्षिं सर्वैः १७

१७. जिष्णुभूष्णौ जिष्णोरिन्द्राद्भूष्णुरर्जुनस्तनुत्ये मयि सति न-

१ ए० राधारि० । २ ए० क्षिन सर्वैः ॥

१ बी० यन्ते प० । २ ए० तृन्भिक्ष० । ३ बी० जाशितृ० । ४ सी डी व इ० ।

न्वित्यक्षमायाम् । शान्तिवर्तिष्णुभिः क्षमायां स्थास्नुभिः सद्भिः स-
र्वैरपि भवद्भिः क्षपाटाधिपः किमुपैक्ष्युपेक्षितः । इयन्ति दिनानि
ममाग्रेसौ किमिति नोक्त इत्यर्थः । कीदृक्कमन । प्रभविष्णुवर्धिष्णु-
बलोन्मदिष्णुरत एव वियञ्चोमोत्पतिष्णुरुत्प्रवनशीलस्तथा जगदुत्प-
चिष्णुः संतापनशीलः सन्नत्पदिष्णुरुद्भवनशीलः ॥

भ्राजिष्णुः । अलंकरिष्णुः । निराकरिष्णुः । प्रभविष्णुः(ष्णु) । अग्रहिष्णुः ।
रोचिष्णु । वर्तिष्णुभिः । वर्धिष्णु । प्रचरिष्णु । प्रजनिष्णु । अपत्रपिष्णुः । अत्र
“भ्राजि०” [२८] इत्यादिना-इष्णुः ॥

उत्पचिष्णुः । उत्पतिष्णुः । उत्पदिष्णुः । उन्मदिष्णुः । अत्र “उदः पचि०”
[२९] इत्यादिना-इष्णुः ॥

भूष्णो । जिष्णुः(ष्णु) । अत्र “भूजेः णुक” [३०] इति णुक ॥

परिर्माक्षुर्णुभिः स्थाष्णु(स्तु)मनोभिरग्ला-

स्तुभिरात्मना पक्षुतया भवद्भिः ।

स्थितमापदि म्लास्तुभिरद्य याव-

द्विगधि(ष्ट्र)ष्णुकं क्षेष्णुवलं ततो माम् ॥ १८ ॥

१८. ततस्तस्माद्धेतोर्मा धिक् । किभूतं संन्तम् । अष्ट्रष्णुकं कुत्सि-
ताप्रगल्भमप्रचण्डमित्यर्थः । तथा क्षेष्णुवलं क्षयणशीलपराक्रमम् ।

१ ए सी डी ^०माक्षुभिः. २ सी डी स्थितिमा^०.

३ वी स्थाष्णुभिः. ४ ए सी डी ^०णुः । अ^०. ५ ए सी डी ^०निष्णुः ।
व^०. ६ ए सी डी ^०धिष्णुः । प्र^०. ७ ए सी डी ^०पिष्णुः । प्र^०. ८ वी सी ^०पदि^०. ९ ए
०ष्णुः । अ^०. १० ए सी मतम्. ११ ए अष्ट्रष्णु^०. वी अधिष्णु^०.

यस्माद्भवद्भिः स्थासुमनोभिः स्थिरचित्तैः सद्भिरद्य यावन्म्लान्मुभिर्धर्मानु-
 नुष्ठानविघ्नात्परिम्लानमुखैः सद्भिरापदि कष्टे स्थितम् । किंभूतैः ।
 परिमौर्क्षणुभिस्तीर्थजलेषु स्नानेनात्मनो विशोधकैः । तथात्मना पक्ष्णुतया
 स्वयंपाकितयाग्लान्मुभिर्धर्माश्रित्वेन हर्षात्स्वयंपाकिभिरित्यर्थः । यद्यहं
 प्रचण्डोक्षीणव्रलभ्रविष्यं तदा यूयं नैवमापद्यपतिष्यत । तस्मान्मे
 धिकारोस्त्वित्यर्थः ॥

निदिदिक्ष्वः क्षिण्णव आशु नो यत्तद्दु विन्दवस्त्रुगृध्रुकं माम् ।
 यश इच्छुराशंस्वशरारुभिक्षून्ननु वोस्मि वन्दारुरसद्दुदारुः ॥१९॥

१९. उ हे मुनयो यद्ययमाशु मां नो निदिदिक्ष्वः क्षपाचर-
 वधाय नाज्ञापयितुमिच्छवोभवत । न च क्षिण्णवः प्रेरणशीला
 अभवत तन्मन्ये मां त्रस्त्रुगृध्रुकं विशेषणकर्मधारये कुत्सितभीरं(रं ?)
 कुत्सितलोभिनं च यूयं विन्दवो ज्ञातारोभवत । न च वाच्यं वयमिदं
 सत्यं विन्दव इति । यतो नन्वित्यामन्नणेनुनये वा । अस्म्यहं यश
 इच्छुः सन्वो युष्मान वन्दारुरभिवादकः । एतेन स्वस्यागृध्रुतोक्ता ।
 तथासद्दुरखिद्यमानः सन्दारुः पालयिता च । एतेन चात्रस्तुतोक्ता ।
 यतः किंभूतान्वः । आशंसवो धर्मविद्यानुपघातादिमिच्छवोशरारवः
 स्वयमहिंसनशीलाश्च ये भिक्षवो भिक्षाचरास्तान् ॥

जनधारुसेरुः स्वयमेप शद्रुः पतयालुको दीर्घतरं शयालुः ।

इति वा भवद्भिः स उपैक्षि धर्मगृहयालुश्रद्धालुदयालुचित्तैः ॥२०॥

१ ए सी डी 'स्त्रोकः'. २ सी डी 'गृहाशु'. ३ डी 'लुचि'.

१ सी डी 'स्थाणुम'. २ ए सी डी 'वन्माणुभि'. ३ डी 'माणुभि'.
 ४ बी तनस्तमा. ५ ए बी सी धिकारो. ६ ए सी डी 'धेः । मदि'.
 ७ ए सी डी नो मदि. ८ ए 'लुकं गृ'. ९ बी 'तलो'. १० ए बी
 'नुकधा'.

२०. एष क्षपादेशः स्वयमेव शत्रुः स्वपापैरेव क्षयं यास्यति तथा पतयालुरु(लुक उ)च्चपदात्पतिष्यति तथा दीर्घतरं शयालुर्मरिष्यति च । “सस्वामीप्ये सद्वद्वा” [५. ४. १.] इति भविष्यत्यपि प्रत्ययाः । कीदृक्सन् । जनधारुसेरुजनान्भक्ष्यन्वध्नश्च । इति वेति हेतोर्वा स क्षपाटाधिपो भवद्विरूपैक्ष्युपेक्षितः । यतः किंभूतैः । धर्मं गृह्यालूनि ग्रहणशीलानि श्रद्धालूनि श्रद्धाशीलानि दयालूनि च चिन्तानि येषां तैः ॥

मृगयाल्वनिद्रालुचरैरतन्द्रालुभिरस्तु नो यरिदमप्यवोधि ।

धिगवाव्हिः श्रीस्पृहयाल्वहं दोर्यदु सासहिश्चाचलिपापतिं तम्

॥ २१ ॥

२१. अतन्द्रालुभिर्निरालस्यैर्मृगयाल्वनिद्रालुचरैर्मृगयालवः सकल-पृथ्व्याचरणान्वेषणशीला अत एवानिद्रालवो जागरूका ये चरास्तैरस्तु सूतम् । यैश्चरैरिदमपि राक्षसकृतं युष्माकमुपद्रवणमपि नो अवोधि ममं न ज्ञापितम् । अथैतस्य दोषस्य मूलकारणं स्वमेव निन्दति । उ हे मुनयोहमेव धिक्कृतः । कीदृक्सन् । श्रीस्पृहयालु विजयलक्ष्म्या अभिलापुकं दोर्वाहुं वावहिरत्यर्थं धारयिता । यद्यस्माद्दहं तं क्षपाटाधिपं सासहिरशिक्षणेनात्यन्तं सहनशीलोभवम् । किंभूतं तम् । चाचलिपापतिं युष्माकमुपद्रवायात्यर्थं चलनशीलं धात्र्यात्यर्थं पातुकं च ॥

१ ए 'यालुनि'. २ ए सी डी 'वहि श्री'. ३ ए 'पाति त'.

१ ए 'विष्यति. सी डी 'विष्येति. २ सी 'क्षन्वधश्च । इ'. डी 'क्षन्वधश्च । इ'. ३ ए 'यन्वधश्च । ४ सी डी 'गृह्यालु'. ५ सी 'नि द'. ६ ए 'एव नि'. ७ सी 'म जा'. ८ वी 'हं क्ष'. ९ ए सी डी 'क्षणात्वात्'. १० सी 'नं चा'. ११ सी 'र्थं घातु'. डी 'र्थं पा'. १२ वी 'पातकं'.

स्थासु । अग्लासुभिः । म्लासुभिः । पक्षुणु । परिमाक्षुणुभिः । क्षेणुणु । अत्र
 “स्थागला०” [३१] इत्यादिनां स्रुः ॥
 ग्रस्रुक । गृभ्रुकम् । अक्षेणुकम् । क्षिणवः । अत्र “ग्रस्रि०” [३२]
 इत्यादिनां क्तुः ॥

निदिदिक्षवः । भिक्षन् । आशंसु । इत्यत्र “सन्०” [३३] इत्यादिना-उः ॥
 विन्दवः । इच्छुः । इत्येतौ “विन्दिच्छु” [३४] इति निपात्यौ ॥
 शरारु । वन्दारु(रुः) । इत्यत्र “श०” [३५] इत्यादिना-आरुः ॥
 दारुः । धारु । सैरुः । शद्रुः । असद्रुः(द्रु) । अत्र “दांधा०(धे०)” [३६]
 इत्यादिनां रुः ॥

शयालुः । श्रद्धालु । निर्दालु । अतन्द्रालुभिः । दयालु । पतयालुकः ।
 गृह्यलु । स्पृहयालु । इत्यत्र “शीङ्०” [३७] इत्यादिना-आलुः ॥
 सासहिः । वार्वहिः । चाचलि । पापतिम् । एते “डौ०(डौ ?)” [३८]
 इत्यादिना निपात्याः ॥

विनयं दधौ नेम्युपचक्रिसस्रौ क्षितिभृद्गणे यन्न हि जइयधिज्यम् ।
 शरवर्षुकं तन्मम धन्व तस्मिन्नभिभावुकस्थायुकघातुकेस्तु ॥ २२ ॥

२२. तद्धन्व तस्मिन्क्षपाटाधिपे शरवर्षुकमस्तु । यतः किंभूते ।
 अभिभावुको मुन्यादीनामभिभवनशीलो यः स्थायुकेषु रोगादिनाजङ्ग-
 मेषु घातुकस्तस्मिन् । यन्मम धन्व क्षितिभृद्गणे नृपौघविषये न हि

१ ए जज्ञधि० ।

१ सी डी ०माक्षुणुभिः. २ डी ०म्याम्ला इ०. ३ ए सी डी ०नास्रः । अत्र०.
 ४ सी डी ०अध्वगुणु०. ५ बी क्तुः । नदि०. ६ ए मिक्षणुन्. सी डी मिक्षणुन्.
 ७ डी ०त्र शी०. ८ ए आरु । दारुः । धा०. ९ ए सी सेरु । श०. १० बी
 दाधित्सा०. ११ ए ०द्राडुः । अ०. १२ सी गृहाडु. १३ ए ०याडुः । म्यु०.
 १४ ए सी ०वहि । चा०. १५ ए ०पत । ए०. सी डी ०पति । ए०. १६ ए
 स्थायुःके०. बी स्थायिके०.

नैवाधिज्यं जज्ञि भवनशीलं यतो^१ मम विनयमभ्युत्थानादि दधौ
कर्तरि तथा नेम्युपचक्रिसम्प्रौ नेमौ नन्तर्युपचक्रावुपैकर्तरि सम्प्रौ
गन्तरि मां सेवितरीत्यर्थः ॥

रिपुशारुको मे जयलक्ष्मिकामुक्चभिलापुकोसावुपपादुकोसिः ।
अभिगामुकोत्पातुकराक्षसास्रैः क्षितिमण्डनो मद्भुजभूपणोस्तु

॥ २३ ॥

२३. असौ मद्भुजभूपणोसिरभिगामुका बलाबलेपात्संमुखागा-
मिन उत्पातुका उत्पतनशीला ये राक्षसास्नेपामस्रै रक्तैः कृत्वा क्षि-
तिमण्डनोस्तु गलद्भिः शोणितविन्दुभिर्भूमिं भूपयत्वित्यर्थः । कीट-
कसर्नं । मे जयलक्ष्मिकामुक्चभिलापुको जयश्रीकामिन्या इच्छुरत
एव रिपुशारुकः शत्रूणां हिंस्रोत एव चोपपादुको युक्तः श्रेष्ठ
इत्यर्थः ॥

न न कोपनः क्रोधन एव तेषु न न गर्धनः संलपणो जयस्य ।

सरणोस्मि तस्मिञ्जवनैर्हयैरित्यभिधाय सोतिज्वलनोभ्युदस्थान्

॥ २४ ॥

२४. अतिज्वलनः कोपेन प्रतापेन वातिदीप्रः सन्म नृपोभ्युद-
स्थान् । किं कृत्वा । अभिधाय । किमित्याह । अस्म्यहं जवनैर्वेगवद्भिर्हयैः
कृत्वा तस्मिन् राक्षसेशविपये सरणः साधु गन्ता । कीटकसन । ज-
यस्य न न गर्धनो लिप्सुः किं तु संलपणो लिप्सुरेवात एव तेषु
राक्षसेषु न न कोपनः किं तु क्रोधन एवेति ॥

१ ए सी डी 'मुकाभि' । २ ए 'पादुको' । ३ डी 'भिनत्य' ।

१ ए 'नो मम वि' । २ ए सी डी 'पधाक' । ३ ए सी डी उज्जीवन' ।
४ ए सी डी 'न् । विज' । ५ ए सी डी 'मुकोभि' । ६ वी 'शारुकः' । ७ ए
रा-श' । सी डी राक्षसवि' । ८ 'गन्तः । की' ।

अविशोचनैरापतनैः समं तैश्चलनः स लीलापदनः प्रतस्थे ।

अत्रिकम्पनः सज्जितशब्दनेभान् रवणाश्चसैन्यान्वदिता चमूपान्

॥ २५ ॥

२५. स नृपः प्रतस्थे । कीदृक्सन् । निर्भीकत्वादत्रिकम्पनोत्-
एव लीलापदनो लीलायाः सेविता सविलास इत्यर्थः । तथाविशो-
चनैर्नृपेणाश्रासितत्वाच्छोकरहितैरापतनै राक्षसान्दर्शयितुं साध्वाग-
च्छद्भिस्तैस्तापसैः समं रक्षोवधाय चलनोत् एव चमूपान्वदिताकार-
यिता । किंभूतान् । सज्जिताः प्रगुणीकृताः शब्दना जयसूचकत्वाद्दृ-
हितकरुणशीला इभा यैस्तान् । तथा रवणं जयसूचित्वाद्धेयपणशील-
मश्वसैन्यं येषां तान् ॥

सत्त्वौ । उपचक्रि । दधौ । जज्ञि । नेमि । ह्येने “सत्त्वि०” [३९] इत्या-
दिना निपात्याः ॥

शारुकः । कामुकी । अभिगामुक । घातुकः(के) । वरुंकम् । अभिभाषुंक ।
स्थायुक । इत्यत्र “शृकम०” [४०] इत्यादिनोकण् ॥

अभिलापुकः । उत्पातुक । उपर्पादुकः । इत्यत्र “लप०” [४१] इत्यादिनो-
कण् ॥

भूपणः । मण्डनः । क्रोधनः । कोपनः । जवनैः । सरणः । गर्धनः । उव-
लनः । अविशोचनैः । संलपणः । आपतनैः । पदेरिदित्त्वादुत्तरेणैव सिद्धे सक-
र्मकार्थं वचनम् । लीलापदनः । अत्र “भूपा०” [४२] इत्यादिना-अनः ॥

१ ए शब्दिना ज०. डी शब्दिना ञ०. २ डी रणाशी०. ३ सी सुका । अ०.
४ बी सी उकः । म्या०. ५ बी व मृक०. ६ ए पादुके । इ०. सी डी
पादुके । इ०. ७ बी विशौच०. ८ सी डी पदेरि०. ९ डी रेणेव.

चलनः । अविकम्पनः । शब्दन । रवण । इत्यत्रे “चाल०” [४३] इत्या-
दिना-अनः ॥ अकर्मकादिति किम् । चम्पान्वदिता ॥

अनिवर्तनस्पर्धनचेतना द्रागजुगुप्सना भावयितार आजौ ।

अभिसूदितृकृत्यितृदीपितारो रणदीक्षितारोस्य वभुश्चम्पाः ॥२६॥

२६. अस्य राज्ञश्चम्पाः सेनान्यो वभुः । किंभूताः सन्तः ।
अनिवर्तनाः कुलीनत्वाच्छूरत्वाच्च रणान्न निवर्तनशीलाः स्पर्धनाः
शत्रुभिः सह स्पर्धनशीलाश्चेतना ज्ञातारः कलाकुशला इत्यर्थः । एषां
विशेषणकर्मधारयः । अत एव रणदीक्षितारो रणोस्माभिः कार्ये एवेति
रणविषये गृहीतव्रता अत एवाजावजुगुप्सनाः श्लाघनाः सन्तो
द्रागभावयितारः प्रापणशीला अत एव चाभिसूदितारः शत्रून्हिंसितारः
कृत्यितारः सिंहनादं कर्तारो दीपितारस्तेजसा दीप्राश्च ॥

स्पर्धन । अनिवर्तन । इत्यत्र “इङित०” [४४] इत्यादिना-अर्नः ॥ णेरतश्च
विषय एव लोपे व्यञ्जनान्तत्वादिहापि स्यात् । चित्तिण् । चेतनाः । अजुगु-
प्सनाः ॥

भावयितारः । कृत्यितृ । सूदितृ । दीपितारः । दीक्षितारः । अत्र “न णिङ्य०”
[४५] इत्यादिना नानः ॥

बलपृष्ठभूचङ्गमणा भयेन भवदाश्रमोदन्द्रमणः क सोद्य ।

कं नु यायजूकेषु स दन्दशूकः क नु जञ्जपूकेषु स दन्दहूकः २७

अनिजागंद्केष्वपि तापसौधेष्विति वावदूका रिपुपम्पशूकाः ।

अभिपापयूका युदनानशूका जयजागरूकाः सुभटा ववल्लुः २८

१ ए जुगुप्सं । २ ए डी ०वताश्रं । ३ ए वी क न यां । ४ ए सी
डी गङ्कं ।

१ ए डी ०त्र भालं । २ ए एवजां । बी एव चाजां । ३ सी ०नान । णें ।
डी ०नान णोरितं । ४ बी ०नः । णेरं । ५ ए सी डी णिङ्गलां ।

२८. सुभटा ववल्गुर्गुद्वाय नचतुः । कीदृशाः सन्तः । अनि-
जागदूकेष्वपि रक्षोभयादत्यर्थमवदनशीलेष्वपि तापसौघेषु विषय इतीदं
वावदूका अत्यर्थं वक्तारो यथा भयेन रक्षोभीत्या हे वलपृष्ठभूचङ्गमणाः
सैन्यात्पश्चाद्भूभागे कुटिलं गन्तारो भवदाश्रमोदन्द्रमणो युष्मदाश्रमेपू-
त्प्राबल्येन विनाशनेच्छया कुटिलं गमनशीलः स क्षपादेशोद्य क्वास्ति ।
तथा यायजूकेषु विषये दन्दशूको मृत्युहेतुत्वादिनाहितुल्यः स के
नु । तथा जञ्जपूकेषु रक्षोभयाद्गर्हितं जपत्सु योगिषु विषये दन्दहू-
को निर्दयं दहनं गह्यं दहनशीलः स क न्विति । तथा जयजागरूका
विजय उग्रमिनोत एव युदनानशूका रणादनेष्टारोत एव च रिपुपम्प-
शूकाः शत्रूणामत्यर्थं बाधनशीला अत एव चाभिपापयूका अयिव-
प्रिपयीत्यादिदण्डकधातुः । कुटिलं संमुखं गन्तारः ॥

उदन्द्रमणः । चङ्गमणाः । अत्र “द्रम०” [४६] इत्यादिना-अनः ॥

यायजूकेषु । जञ्जपूकेषु । दन्दशूकैः । वावदूकाः । अत्र “यजि०” [४७]
इत्यादिनोकः ॥ अन्येभ्योपीति केचित् । दन्दहूकः । अभिपापयूकाः । अनि-
जागदूकेषु । अनानशूकाः । पम्पशूकाः ॥

जागरूकाः । अत्र “जागुः” [४८] इत्यूकः ॥

शमिदम्यनुन्मादिषु योगिपूचैर्न तमी कृमी श्रम्यजनि भ्रमी वा ।
क्षमिभागिणि त्यागिणि रागिणि क्षमाभुजि वीक्ष्य तं द्वेषिवधाय यत्नम्

॥ २९ ॥

१ बी प्लुत्युद्वाय. २ ए सी डी गडूके. ३ ए सी डी 'प्रय'. ४ डी
यात्रगजूके. ५ डी क. त. ६ बी 'दय'दन्नादर्थ. ७ ए सी डी 'लः क.
८ बी 'न्द्रमाणः. ९ डी 'नकम'. १० डी यात्रगजूके. ११ सी 'कः । अ'.
१२ डी अनिपा. १३ ए सी डी 'गडूके. १४ सी डी 'काः । जा'.

२९. शमिपु जितेन्द्रियेषु दमिपु तपःकेशसहेष्वनुन्मादिपु निर-
हंकारेषु योगिपुं मुनिपु मध्ये कोपि नाजनि । कीदृक् । तमी रक्षो-
भयेन मनःपीडावान् । कृमी धात्वपचयवान् । श्रमी^१ खेदवान् । भ्रमी वा
मूर्खावान्वा । किं कृत्वा । क्षमाभुजि जयसिंहे द्वेषिवधाय तं यत्र-
मादरं वीक्ष्य । किंभूते । क्षमिभागिणि क्षमिणो मुनीनाश्रयितरि
तथा त्यागिनि दातरि तथा रागिणि मुनिष्वनुरागिणि ॥

अथ दोषिणां द्रोहवनेः स भोगी यमुनां नु दोही हरिरापगां ताम् ।
भृशमापदाक्रीड्युपतीर्थमामोष्यभिसर्पदभ्यादिकघात्युपाटाम् ३०

३०. यथा दोही दोहनशीलो गोपवेपधारी हरिर्विष्णुर्यमुना-
मापत्तथावनेभोगी रक्षिता स जयसिंहस्तां राक्षसाक्रान्तत्वेनोक्तामा-
पगां भृशमापन् । कीदृक्सन । दोषिणामन्यायिनां रक्षसां द्रोही जि-
घांसुरत एवोपतीर्थमवतारसमीप आक्रीडी रन्ता सरस्वत्यांस्तीर्थं प्रापे-
त्यर्थः । किंभूताम् । आमोषिणश्चौरा अभिसर्पन्तोभिमुखं गच्छन्तो-
भ्यादिकघातिनोभ्याघातिनोभिमुखमाहन्तार उपाटा राक्षसा यस्यां
ताम् ॥

शमि । दमि । तमी । श्रमी । भ्रमी । क्षमि । अनुन्मादिपु । कृमी ।
इत्यत्र “शम०” [४९] इत्यादिना धिनण् ॥

१ ए °दिघात्युपष्टाम्.

१ मी °पु म°. २ सी डी °मी खेद°. ३ बी °स्तां रक्ष°. ४ ए °प्रापि
आ°. सी डी °मीप आ°. ५ सी °भवत्यां तीर्थे. डी °भवत्यां तीर्थे प्रा°. ६ ए
°व्या तीर्थे. ७ ए °रा आभि°. ८ डी °नोभ्याघातिनोभि°. ९ ए उपाटा.
१० ए यस्यां ता°. बी यस्याम् ॥. ११ ए बी धिनण्. सी धिनेण.

योगिषु । भोगी । भागिणि । त्यागिनि । रागिणि । द्वेषि । दोषिणाम् । द्रोही ।
दोही । अभ्याघानी । इत्यत्र “युजयुज०” [५०] इत्यादिना विनण् ॥
आक्रीडी । आमोपि । इत्यत्र “आडः” [५१] इत्यादिना विनण् ॥

न्यवसत्स आयामिभुजः प्रथामी शमिनामनायासिवलोप्रयासी ।
द्विपतां प्रमाथी रभसप्रलापिव्यपशङ्कविद्रावित्रटौ तटेस्याः ॥३१॥

३१. स जयसिंहोस्याः सरस्वत्यास्तटे न्यवसत् । कीटक् । आ-
यामिभुजो दीर्घबाहुस्तथा शमिनां यतीनामपि मध्ये प्रथामी प्रकर्षेण
संयमी तथानायासिवलोखिलमैन्योचितभक्ष्यपेयोपेतभूभागत्वेनाखि-
नामानसैन्योत एवाप्रयास्यखिन्नमानोत एवं च द्विपतां प्रमाथी ।
कीटंशे तटे । रभसेन हर्षादौत्सुक्येन प्रलापिनो वदनशीला व्यप-
शङ्का निर्भया अत एव विद्राविणो विचरिष्णवो वटवो यत्र तस्मिन् ॥
तदुदक्ष्यप्रद्रावि बलं प्रसारि परिसारिनागालि विसारिवाहम् ।
मुनिवृन्दसंपर्कि निशाचरैः संत्वरिभिः क्रुधा संज्वरिभिः क्षणेन ३२

३२. स्पष्टम् । किं त्वप्रद्रावि स्थासु । प्रसारि प्रसृमरम् । क्षणेन
शीघ्रं क्रुधा संज्वरिभिरात्मानं संतापयद्धिरत एव संत्वरिभिर्युद्धाया-
त्मानं संत्वरयितृभिः ॥

परिवादि संज्वारि विसर्गिसंसर्ग्यनुवादि संवादि विवादि चोच्चैः ।
कथितं प्रवादि क्षणदाचरैस्तरथ तद्रलं वैर्वरकाय नेत्रे ॥ ३३ ॥

१ ए० न्ताया०. २ ए० गिप्रुस०. डी० गिप्रुस०. ३ डी० वर०. ४ बी० वका०.

१ ए० ही । वाही. २ ए० विनिण्. ३ ए० बी० विनिण्. ४ ए० सी डी
न्यवीविशत्. ५ ए० मानो. ६ बी० व द्वि. ७ डी० द्वांश त०. ८ डी० रमे०.
९ ए० शीलोप्यप०. १० ए० वी० ष्या त०. ११ डी० च् ॥ यद् १२. सी डी
०ष्टः । १३ ए० रयत् ०.

३३. अथ तद्गलं तै राक्षसैर्बर्बरकाख्याय नेत्रे स्वस्वामिने कथितम् । किंभूतम् । परिवादि रक्षसां दूषणशीलं संज्वारि कोपेन संतपनशीलं तथा विसर्गिसंसर्गि ल्याग्निभिर्भुक्तम् । एतेन वृत्त्यविच्छेदभणनेन स्वामिकार्य एव तत्परत्वं सूचितम् । तथानुवाद्यैकत्र स्थान एवमेवं राक्षसा हनिष्यन्त इत्यादौ कैश्चिद्भूटैरुक्तेषु पश्चाद्बदनशीलमेकत्र च स्थाने संवादि रक्षोवधाद्युपायविषये भिद्यः संवदनशीलं कुत्रापि चोच्चैरत्यन्तं विवादि चाहो भवद्भिः कथमुक्त राक्षसा हन्तुं न शक्यन्ते यतस्ते ममाग्रे क इत्यादिविवदनशीलं कुत्रापि प्रवादि दर्पात्प्रकर्षेण वदनशीलं सिंहनादं कर्त्रित्यर्थः ॥

प्रयासी । आयामि । अप्रयासी । अनायासि । इत्यत्र “प्राच०” [५२] इत्यादिना घिनि(न)ण् ॥

प्रमाथी । प्रलापि । इत्यत्र “मथैलपः” [५३] इति घिनण् ॥

विद्रावि । प्रद्रावि । इत्यत्र “वेश्च द्रोः” [५४] इति घिनि(न)ण् ॥

विसारि । परिसारि । प्रसारि । इत्यत्र “विपरि०” [५५] इत्यादिना घिनि(न)ण् ॥

संपर्कि । संज्वारि । इत्यत्र “समः०” [५६] इत्यादिना घिनि(न)ण् ॥
केचिष्ण्यन्तादपीच्छन्ति । संज्वरिभिः ॥ त्वरयतेरपि कश्चित् । संत्वरिभिः ॥

संसर्गि । विसर्गि । इत्यत्र “संवेः सृजः” [५७] इति घिनण् ॥

संवादि । परिवादि । अनुवादि । विवादि । प्रवादि । इत्यत्र “संपरि०” [५८] इत्यादिना घिनि(न)ण् ॥

१ ए सी डी ^०स्यदेक०. २ ए ^०श्चिद्भूटैरुक्ते०. सी ^०श्चिद्भूटै०. ३ बी श-
क्ष्यन्ते. ४ बी ^०दि व०. ५ ए सी डी ^०थयपः. ६ ए सी डी घिनिण । वि०.
७ डी ^०वि । इ०. ८ डी ^०रि । प्र०. ९ सी ^०रि । इ०. १० सी डी ^०त्र
मथयप इति ना०. ११ ए डी घिनिण. सी घिण. १२ सी दि० । अ०.

अविवेकिधुर्योथ स तान्विकत्थी

प्रविकासि^१विश्रम्भि^२विलासिनीयुक् ।

प्रविकापिद्रु^३ न्यदिशद्विघाती

समितेर्विलापी नृपलापलापी ॥ ३४ ॥

३४. प्रविकासिन्यो रूपादिना साधु शोभमाना विश्रम्भिण्यो विश्वासस्थानं या विलासिन्यः सातिशयविलासा नायिकास्ताभिर्युग् युक्तोक्तोभयत्वाद्रतिसुखावगाढ इत्यर्थः । नृपलापलापी नरमांसाभिलापी राक्षसः स वर्वरकोथागतवलश्रवणानन्तरं तान्नाक्षर्साञ्च्यदिशद्रणायान्नापयन् । कीदृक्सन । अविवेकिधुर्योत एव विकत्थ्यासवहुमानीत्यर्थः । तथा विघाती शत्रून्हन्तात एव समिते रणस्य विलापीच्छुरत एव कोपावेशात्प्रविकापिण्यो मिथो घर्षणशीला द्रुप्रयस्य स तथा ॥

समराभिलापी सरितीह संवास्ययमस्तुराण्मृत्युपथप्रवासी ।

इतिवादिनस्ते दधिरेतिचार्यव्यभिचारिसंचार्यपचारिणोस्त्रम् ३५

३५. ते वर्वरादिष्टा राक्षसा अस्त्रं दधिरे । कीदृशाः । अतिचारिणो हिंसादिपापकर्मकारिणोऽव्यभिचारिणः स्वामिन्यद्रोहिणः संचारिणश्च मिथः प्रीतत्वात्सहचारिणो येषचारिणोपकृष्टमुनिवधानुष्ठानास्ते तथा । तथेतिवादिनः । तथा हि समराभिलाष्यत एवेह सरिति

१ डी 'विस्नाम्भि' । २ ए 'मिमला' । ३ ए 'लापला' ।

१ बी 'काशिन्यो' । २ बी 'विश्रम्भि' । ३ ए 'ने पा वि' । सी 'नं थोपा वि' । डी 'ने पोपा वि' । ४ ए सी डी 'नायका' । ५ बी 'युक्तो' । ६ ए सी डी 'सानादि' । ७ डी 'रणस्य' । ८ ए 'च्छुः स ए' । सी डी 'च्छु स ए' । ९ ए 'दृशाति' । सी 'दृशोति' । डी 'दृशोति' ।

सरस्वत्यां संवासी स्थाताथं राड् जयसिंहो मृत्युपथप्रवासी यम-
मार्गावस्थाध्यस्त्विति ॥

अभिचारिणो विश्वविरोधिसंरोध्यवरोधिनः स्वाम्यनुरोधिनस्ते ।

परिदाहिवक्त्राग्निविदाहिनो द्राक्परिमोहृपिस्त्रीपरिदेविनोभुः ३६

३६. ते राक्षसा द्रागभिचारिणो रणायाभिमुखमागन्तारः स-
न्तोभुः । किंभूताः । विश्वविरोधिनां समस्तवैरिणां ये संरोधिनोति-
वलिप्रत्वात्प्रतिबन्धकास्तेपामप्यवरोधिनः प्रतिबन्धकास्तथा स्वाम्यनु-
रोधिनः स्वामिन्यनुकूलास्तथा दिव्यशक्त्युपेतत्वात्परिदाहिना सामस्त्या-
द्दहनशीलेन वक्त्राग्निना मुखान्निःसरता वह्निना विदाहिनस्तथा परि-
मोहिन्यः स्वभर्तृस्नेहला या ऋषिस्त्रियस्तासां परिदेविनस्तत्प्रतिबन्धेन
विलापयितारः ॥

अविवेकि । विकल्पी । विस्त्रि(श्र)म्भि । प्रविक्रापि । प्रविक्रामि । विला-
सिनी । विधानी । इत्यत्र “वेदिच०” [५९] इत्यादिना धिनण् ॥

विलापी । अपलापी । अभिलापी । इत्यत्र “व्यप०” [६०] इत्यादिना
धिनण् ॥

संवासी । प्रवासी । इत्यत्र “संप्राद्वसात्” [६१] इति धिनण् ॥

संचारि । अतिचारि । अपचारिणः । अभिचारिणः । अव्यभिचारि । इत्यत्र
“समति०” [६२] इत्यादिना धिनण् ॥

१ ए °ध्वविरो°.

१ ए सी °न्तार म° डी °न्तारं म°. २ ए °अक्त्यपे°. ३ सी डी °रत्यादह°.
४ ए °मारता. ५ ए डी °स्रम्भिः । प्र°. ६ सी °कामि । वि°. ७ ए वी धिनिण.
८ ए वी धिनिण. ९ ए °त्र वेदिचेत्यादिना धिनिण् । संवासी । प्रवासी । इत्यत्र
संप्रा°. १० ए वी धिनिण. ११ ए अप°. १२ ए धिनिण.

संरोधि । अनुरोधिनः । विरोधि । अवरोधिनः । अत्र “समनु०” [६३]

इत्यादिना घिनण् ॥

विदाहिनः । अत्र “वेर्दहः” [६४] इति घिनण् ॥

परिदेविनः । परिमोहि । परिदाहि । इत्यत्र “परेर०” [६५] इत्यादिना
घिनण् ॥

रजसां परिक्षेप्यनिलो द्रुपणंः परिराटिभिर्द्राक्परिराटकोथ ।

परिवादको द्योर्व्यसां परिक्षेपकहिंसककेशकखादकोभूत् ॥ ३७ ॥

३७. अथ राक्षसानां रणायाभिमुखगमनानन्तरमनिलो वायुर्द्राग-
भूत् । कीटक् । रजसां परिक्षेपी तीव्रत्वेन सर्वतः क्षेप्रा । तथा
परिराटिभिस्तीव्रवातवशेन खरस्वरत्वाद्रक्षसां राटिं ददानैरिव द्रुपणंः
कृत्वा परिराटको रैट्टिदानशील इव तथा द्योर्व्योम्रः परिवादको ध्वं-
नयिता तथा वयसां पक्षिणां परिक्षेपकहिंसककेशकखादकः । रक्ष-
सामरिष्टमूचको वायुर्वात इत्यर्थः ॥

प्रचुलुम्पकाम्यकनिन्दकव्यादिकभापकैस्तीर्थविनाशकैर्भूः ।

परिदेवकाक्रोशकयुद्धकण्डूयितृभिर्निशाटैरचलचलद्भिः ॥ ३८ ॥

३८. निशाटैश्चलद्भिः सद्भिर्भूरचलच्चकम्पे । कीटशैः । प्रचुलुम्पका
मुनीनामुच्छेदिनोसूयका मत्सरिणो निन्दकाश्च ये व्यादिकभापका
व्याभापका विरुद्धवादिनस्तैः । तथा तीर्थविनाशकैस्तथा परिदेवकानां
हा दैवांधुना कथं भविष्याम इति विलापिनां भीरूणामित्यर्थः । आक्रो-

१ डी ^{कामाद०} २ ए ^{उपका०} ३ ए डी ^{भार्याव०}

१ ए बी घिनण् २ ए बी घिनण् ३ ए बी घिनण् ४ डी राटि
दा० ५ ए सी डी द्योर्व्योम्रः ६ डी ध्वनिधि० ७ बी ^{भाषिका} ८ डी
^{था प०} ९ ए डी ^{वानाधु०}

शका आक्षेपारो ये युद्धकण्ठयितारो रणे कण्ठयावन्तो रणेच्छव इत्यर्थस्तैः । रक्षसामरिष्टसूची भूमिकम्पोभूदित्यर्थः ॥

परिक्षेपी । परिराटिभिः । अत्र "क्षिपरटः" [६६] इति घिनण् ॥

परिवादकः । परिक्षेपकः(क) । परिराटकः । अत्र "वादेश्च णकः" [६७]

इति णकः ॥

निन्दक । हिंसक । केशक । खादकः । विनाशकैः । व्याभाषकैः । असूर्यक । प्रचुलुम्पक । इत्यत्र "निन्दहिंस०" [६८] इत्यादिना णकः ॥ अनेकस्वर्त्वादेव सिद्धेसूयग्रहणं कण्ठादिनिवृत्त्यर्थम् । तेन कण्ठयितृभिः ॥

देवृ । देवीति दीव्यतेदेवतेर्वा ण्यन्तस्य च । परिदेवक । आक्रोशक । इत्यत्र "उपसर्गाद्०" [६९] इत्यादिना णकः ॥

**क नु सोस्ति जल्पाकवराकभिक्षाकसखोद्य लुण्टाक इति बुवाणैः ।
निरवर्षि कुट्टाकभुजैस्तदा तैः प्रसविप्रज्व्यत्ययिभिः शिलौघः ३९**

३९. तदा तै राक्षसैः शिलौघो निरवर्षि । किंभूतैः सद्भिः । बुवाणैः । किमित्याह । जल्पाका वाँचाला वराका अकिंचित्करा ये भिक्षाका मुनयस्तेषां सर्वेषां स जयसिंहो लुण्टाकश्चौरौघं क न्वस्ति । अद्य न जीवत्येवेत्यर्थ इति । तथा कुट्टाकभुजैस्तथा प्रसविनः शि-

१ डी °वाणः । नि° । २ डी °व्यव्ययि° । ३ ए °घिनिः शिलोघः ।

१ ए °ण्ठया° । २ ए सी डी °त्र क्षप° । ३ ए वी घिनण् । ४ डी °रिा° । ५ डी °सकः । कृ° । ६ ए °शकः । स्वाद° । सी °शकः । मखाद° । डी °शकः । मखादयकः । ७ डी °यकः । प्र° । ८ डी °देक मि° । ९ ए °देकी° । १० ए डी °तेदोव° । ११ ए सी डी °वका । आ° । १२ डी °गादिना । १३ ए वा -- वराका कि° । सी डी °वाला । १४ वी °वा ज° । १५ ए °रोह क न्व ।

लादिप्रेरणशीलान्प्रजविनश्च वेगवतश्च भटानतियन्यतिप्रेरकत्वादति-
वेगवत्वाच्चातिशेरत इतिशीला ये तैः ॥

परिभव्यनादर्यसमाक्षयित्विद्वमिवक्रजय्यभ्यमिघस्मरैस्तैः ।

पिशितान्नरैरव्यथिभिर्द्रुपैण्डं स्मरैः सरिद्विश्रयि चात्र मुक्तम् ॥४०॥

४०. तैः पिशितान्नरैर्मांसभक्षकै राक्षसैः सरिद्विश्रयि सरस्वती-
तटस्थं द्रुपैण्डं वृक्षौघोत्र जयसिंहवलोपरि मुक्तम् । किंभूतैः सद्भिः ।
परिभविष्वरिष्वनादरिणोवज्ञापरा असमाक्षयिणोक्षीणवला अस्थारूढो
वा त्विद्वमिवक्राश्चाग्निज्वालामोचिसुग्वाश्च ये जय्यभ्यमिघस्मरा जयिनो
जिष्णूनप्यभ्यमन्ति जयाय साध्वभिमुखं गच्छन्ति ये तेषामपि घ-
स्मरा अतिवलिप्तत्वात्क्षयं नेतारस्तरत एवाव्यथिभिः शत्रुभ्योभीरुभिरत
एव च स्मरैः प्रस्रगणशीलैः ॥

वराक । भिक्षाक । लुण्टाकः । जल्पाक । कुटाक । अत्र “वृद्धि(ङ्ङि ?)-

क्षि०” [७०] इत्यादिना टाकः ॥

प्रसवि । प्रजवि । इत्यत्र “प्रात्सूजोरिन्” [७१] इतीन् ॥

जयि । अत्यथिभिः । अनादरि ॥ क्षीति क्षिङ्क्षितोर्ग्रहणम् । असमाक्षयि ।
विश्रयि । परिभवि । वमि । अभ्यमि । अव्यथिभिः । अत्र “जीण्डक्षि०”
[७२] इत्यादिना-इन् ॥

स्मरैः । घस्मरैः । अन्नरैः । अत्र “सूघसि०” [७३] इत्यादिना मरक् ॥

अविभङ्गुरान्भासुरमेदुराङ्गा विदुराँश्छलानां नृभटान्निशाटाः ।

भिदुरेतरानच्छिदुरा अभीरून्विभीलुका भीरुकतामनैपुः ॥४१॥

१ ए °मिवक्र° । २ ए °सरोस्तैः । पि° । सी डी °स्मरैस्तैः । पि° । ३ बी
सी डी °रास्थला° । * बी पुस्तके समामे ‘स’ इति प्रदर्शितं तदेव युक्तम् ।

१ ए °तिप्रेरकत्वादतिने° । २ ए °श्च ज ये । ३ ए सी डी °ण्टाक । ज° ।
४ ए °त्र पृत्त्यजो° ।

४१. निशाटा नृभटान्नरो ये भटास्तान् भीरुकतां भयमनैपुः
 प्रापयन् । किंभूताः । भासुरमेदुराङ्गास्तेजस्विस्थूलकाया बलिप्रा
 इत्यर्थः । तथाच्छिदुरा मिथो विच्छेदरहिताः संहता इत्यर्थः । यद्वा
 शस्त्रविद्यानैपुणेन शस्त्राणामागच्छतां वञ्चकत्वाच्छस्त्रकृतच्छेदरहिता
 इत्यर्थः । तथाविभीलुका निर्भीकाः । नृभटानपि किंभूतान् । अ-
 विभङ्गान् न स्वयं भङ्गशीलान् शूरत्वेन रणादन्तृण बलिप्रात्वेन न
 जीर्णकाष्ठवन्निःसारान्वा तथा भिदुरेतरान्स्वयं भेदनशीलेभ्योन्यान्
 मिथः संहतान्प्रहारवञ्चकान्वेत्यर्थः । तथाभीरून् । नन्वेवं समा-
 नगुणत्वान्नृभटा निशाटैः कथं भीतिं प्रापिता इत्याह । यत्तच्छ-
 लानां मायाप्रयोगाणां विदुरा ज्ञातारः ॥

अविभङ्गान् । भासुर । मेदुर । इत्यत्र “भङ्गि०” [७४] इत्यादिना
 घुरः ॥

विदुराः । अच्छिदुराः । भिदुर । इत्यत्र “वेत्ति०” [७५] इत्यादिना
 क्तिदुरः ॥

अभीरून् । भीरुकताम् । अविभीलुकाः । अत्र “भिय०” [७६] इत्या-
 दिना रुकलुकाः ॥

अभिसत्वरैर्जित्वरहिंस्रदीप्रैरविक्रमकम्प्रेत्वरनश्वरास्तैः ।

नृभटा यशः स्मेरमजस्रपुष्टं परिगत्वरं नागणयन्विनम्राः ॥ ४२ ॥

४२. नृभटाः स्मेरं विकस्वरमजस्रपुष्टं नानावदातैः सदा पोषितं
 यंशा(शः) परिगत्वरं विनश्वरं सन्नागणयन् । किंभूताः सन्तः ।

१ ए ०दिता संहिता. २ सी डी ०दिता इ०. ३ वी ०पुणेन. ४ ए अम०.
 ५ सी भङ्गनशी०. ६ डी भङ्गनशी०. ७ वी ०व मर०. ८ सी डी ०तम्यला०.
 ९ वी यथो ग०.

अविक्रममनोज्ञं कम्प्रं भयेन सँकम्पं च यथा स्यादेवमित्वरा ग-
मनशीला ये नश्वरा नंष्टारस्ते तथा । कैः कृत्वा । तै राक्षसैः । किं-
भूतैः । जित्वराणां जिष्णूनां हिंस्रा अत एव दीप्रान्मेजस्विनस्मैरत
एवाभिमृत्वरैः प्रमृसरैरत एव किंभूता विनम्रा लज्जयाधोमुखाः ॥

अभिमृत्वरैः । जित्वर । इत्वर । नश्वराः । अत्र “मृजि०” [७७] इत्या-
दिना क्तिन् रूप ॥

परिगत्वरम् । इति “गत्वरः” [७८] इति निपात्यते ।

मंरम् । अजस्र । हिंस्र । दीप्रैः । कम्प्र । अविक्रम । विनम्राः । अत्र
“स्यजस०” [७९] इत्यादिना रः ॥

असुतृष्णजः स्वप्नगधृष्णजः स्वेश्वरभाग्वरस्यावरकीर्तिकार्ये ।

अविकस्वराः पेस्वरकं प्रमद्वरतया न वासोपि दधुर्नुवीराः ॥ ४३ ॥

४३. नृवीराः प्रमद्वरतया प्रमादितया भयाकुलत्वेनेत्यर्थः । पेस्व-
रकमज्ञातं पातुकं सद्वासोप्यधोवस्त्रमपि न दधुः नावापृष्णन । एवं
नामात्स्यौत्सुक्येन नेशुर्यावता वस्त्रमपि पतद्धर्तुं न शक्नुवित्यर्थः । किं-
भूताः सन्तः । असुतृष्णजः प्राणेषु साभिलाषा अत एव स्वस्यात्मी-
यश्वेश्वरस्य प्रभोजयसिंहस्य भास्वरासला स्यावरा स्थिरा या कीर्तिर्विज-
योत्थं यशस्तद्वर्षं यत्कार्यं तत्र स्वप्नगधृष्णजः स्वप्नजः शयालवो ये-
धृष्णजोप्रगल्भा असमर्था इत्यर्थस्ते तथात एवाविकस्वरा म्लानमुखाः ॥

नृष्णजः । अधृष्णजः । स्वप्नग । इत्यत्र “तृपि०” [८०] इत्यादिना
नजिङ् ॥

१ ए सी डी "वीरिका".

२ ए सी डी सर्पक न. ३ ए "जरां । हिं. सी डी "त्र हिं. ३ ए सी
डी "व्योत्सुके". ४ बी "प्रगः अ".

स्थावर । ईश्वर । भास्वर । पेस्वरकम् । अक्किस्वराः । अत्र “स्थेदा०” [८३]
हत्यादिना वरः ॥ प्रमदेरपीति कश्चित् । प्रमद्वरतया ॥

तदुदीक्ष्य यायावरमाशु सैन्यं त्रिजगद्दृष्टिद्युत्पाचरेभ्यः ।

अजुह्वरवाक्प्राडपजूरधीश्रीरभवत्परिव्राड्जन आयतस्तुः ॥ ४४ ॥

४४. आयतं सौत्यायतस्तूर्यायजूकः परिव्राड्जनो मुनिलोकोभवत् ।
कीदृक् । अजुहूर्भयातिरेकेण जुहूनां पाताञ्जुहूमिः स्रुग्भिर्भ्यञ्जोपक-
रणभेदै रहितस्तथावाक्प्राडवाक्सन्पृच्छकोतिभयाद्धस्तादिसंज्ञया कि-
मभूदिति प्रष्टेत्यर्थः । तथापकृष्टं जानुदन्तभङ्गादिना निन्दितं यथा
स्यादेवं जवति धावत्यपजुस्तथाधीश्रीर्बुद्धिशोभारहितः किंकर्तव्यता-
मूढो दीनश्चेत्यर्थः । किं कृत्वा । तत्सैन्यं जयसिंहकटकमुदीक्ष्य ।
किंभूतम् । त्रिजगतो दृष्टतो विदारणशीला दिशुतो विजयेन द्योतन-
शीला य उपाचरा राक्षसास्तेभ्य आशु यायावरं नैश्यदित्यर्थः ॥

करिणां कटप्रूर्न मदो द्रुवां सूस्तदन्तूर्गविभ्राद्धिभु बृंहितं न ।

अपतन्पवित्रासुरंभित्स्वयंभुप्रभुशंभुसंभुस्मरणाश्च योधाः ॥ ४५ ॥

४५. द्रुवां नश्यतां करिणां मदो न सूर्न स्रवति भयेन मदः शुष्क
इत्यर्थः । कीदृक् । कटेभ्यो गण्डेभ्यः प्रवते निर्गच्छति कटप्रूः पूर्वं
प्रवाहेण वहन्नपीत्यर्थः । तथा करिणां तद्यत्पूर्वमूर्जस्वलं तारं च स-
द्वित्वा(?)सीत्तदपीत्यर्थः । बृंहितं शब्दितं न विभु न व्यापकमभूत् ।
कीदृक्सन् । अनूर्गभ्येनानूर्जस्वलमत एवाविभ्राडतारम् । तथा योधा
अपतंश्च भूमौ पतिताः । किंभूताः सन्तः । पवित्रो भगवानर्हन

१ ए सी डी °रच्छिस्व°.

१ ए वी °ति ष्टे°. २ वी °श्रीर्बुद्धि°. ३ ए सी डी °नो वट्ट°. ४ वी
नभ्यदि°. ५ वी °न श्रव°. ६ वी °द्वित्तामी°.

असुरद्विद्वि(भिद्वि?)णुः स्वयंभुर्ब्रह्मा प्रभुशंभुः स्वामिशंकरः संभत्रो
मातापितरौ द्वन्द्वे एतान्स्मरन्ति ये रम्यादित्वादनः [५. ३. १२६] ।
ते तथा ॥

यायावरम् । इति “यायावरः” [८२] इति निपात्यम् ॥

दिद्युत् । ददत् । जगत् । जुहुः । वाक् । प्राद् । धी । श्रीः । हुवाम् । सृः ।
अपज् । आयतस्तूः । कटप्रूः । परिवाद । भ्राजादि । भविभ्राद् । भनूर्ग ।
इत्येते “दिद्युद्” [८३] इत्यादिना निपात्याः ॥

शंभु । संभु । स्वयंभु । विभु । प्रभु । इत्यत्र “शंसं” [८४] इत्या-
दिना हुः ॥

पवित्र । इत्यत्र “पुव०” [८५] इत्यादिना-इत्रः ॥

विविशुः पवित्रेष्वृपयः पवित्राः सुसहित्रचारित्रजुषोथ केचित् ।

सुसवित्रकारित्रधुवित्रदण्डैरपरे वहित्रैः सलिलेन्धवित्रैः ॥ ४६ ॥

४६. अथ तथा केचिदृपयः पवित्रेषु दर्भेषु विविशुर्भयेनान्त-
र्हिताः । किंभूताः । सुप्तु सहाते क्षम्यतेनेन सुसहित्रं यच्चारित्रं
चरित्रमेव प्रज्ञाद्यण् [७. २. १६५] । वृत्तं तज्जुपोत एव पवित्रा
नैर्मत्स्यहेतवः । तथापर ऋपर्यो वहित्रैर्यानपात्रैः कृत्वा सलिले सर-
स्वतीजले विविशुः । किंभूतैः । पूत्रेरणे । सूयते प्रेर्यते जलमेभिः
सवित्राण्यज्ञानानि सवित्राणि सवित्रकाणि यान्यरित्राणि क्रोडिपा-
त्राणि सवित्रकारित्राणि तथा धूयत इंतस्ततः श्लिष्यते जलमेभिर्धुवित्रा

१ वी ०१ वहि०. २ सी डी ०लेष्ववि०.

१ वी ०यंभू०. २ वी ०तरो द्व०. ३ ए जुहु । वा०. सी डी जुहु । वा०.
४ ए श्री । हु०. ५ वी शंभुः । सं०. डी शंभु । स्व०. ६ ए ०योवहि०. वी ०थो
वहि०. ७ ए सी डी ०लेषु स०. ८ ए सी डी ०लेषु वि०. ९ डी इत्यतः.

ये दण्डा हस्तग्राहे मध्यभागे मूक्ष्मा उभयोश्चान्तयोः पृथुला वरञ्छीति
नाम्ना प्रसिद्धा यष्टिभेदास्ते ध्रुवित्रदण्डा इन्द्रे शोभनाः सवित्रकारि-
त्रध्रुवित्रदण्डा येषु तैस्त्वैत्र्यवित्रैर्जलक्षेपणैः ॥

शिरसां लवित्रैर्वपुषां खनित्रैर्भयनेत्रयोत्रैः क्षणदाटशस्त्रैः ।

अतितोत्रसेत्रालघुयोक्त्रनद्धिस्रविमेढकाः पत्रहयाः प्रणेशुः ॥ ४७ ॥

४७. क्षणदाटशस्त्रैर्हेतुभिः पत्रहया रथा अश्वाश्च प्रणेशुः । यतः
शिरसां लवित्रैर्वपुषां खनित्रैरत एव भयनेत्रयोत्रैर्भयस्य नेत्रैः प्राप-
णैर्योत्रैश्च संयोजनैश्च । किंभूताः सन्तः । तोत्रसेत्राणि प्राजर्जर-
स्मीनतिक्रान्ता भयेनातिपलायनाद्व्यज्ञातवन्तोतिनोत्रसेत्रास्तथा लघ-
वोतिशीघ्रं पलायनेन बन्धानां शिथिलीभावात्प्रलम्बमाना योक्त्राणां
योत्राणां नद्धयो वधिका येषु ते तथा । बाहुलकात्समासान्तविधेरनित्यत्वाद्वा
कजभावे ह्रस्वोत्र । तथा भवो भयेन मूर्ध्नमस्येषां मूर्ध्नीणि मेढ्राणि
लिङ्गानि येषां ते तथा । एषु विशेषणकर्मधारयः ॥

अतिदात्रदंष्ट्रैरतिपोत्रवक्त्रैः पिशिताशनैः स्तोत्रवलैर्वलेषु ।

अनुधात्रि नष्टेषु नृपश्चुकोप विजयैकपात्रं शरसेकधन्वा ॥ ४८ ॥

४८. शराणां सेकं क्षरणं धनुर्यस्यै स तथा महाधनुर्धर इत्यर्थः ।
अत एव विजयैकपात्रं नृपो जयसिंहो वलेषु विषये चुकोप । यतो-
नुधात्र्यामलकीतरुणां समीपे नष्टेषु । कैर्हेतुभिः । पिशिताशनै रा-
क्षसैः । किंभूतैः । अतिदात्रा दात्रभ्योपि वक्त्रा दंष्ट्रा येषां तैस्त्व-
-

१ वी 'स्मीन'. २ वी 'दाधु'. ३ ए सी डी 'यान्ववि'. ४ ए सी
डी 'नगराशन'. ५ वी 'स्मीरति'. ६ वी वधिका. ७ डी 'दात्र'. ८ वी
'व्रणम'. ९ वी 'णि मेढ्रा'. १० ए 'स्य न'. ११ ए सी डी 'पां ते तथा'.

धातिपोत्राणि पोत्राणि हलमुखानि शूकरमुखानि वातिक्रान्तानि व-
क्राणि येषां तैस्तथा स्तूयतेत्मानेन स्तोत्रमात्मैस्तुतिकारणं बलं येषां
तैः ॥

पवित्रा ऋषयः । पवित्रेषु । इत्यत्र “ऋषि०” [८६] इत्यादिना-इत्रः ॥

लघ्वित्रैः । धुवित्र । सवित्रक । त्वनित्रैः । चारित्र । सुसहित्र । अरित्र ।
इत्यत्र “लघू०” [८७] इत्यादिना-इत्रः ॥ धूनोतेरपि कश्चित् । धवित्रैः ॥
वहेरपि कश्चित् । वहित्रैः ॥

नत्र । दानत्र । शस्त्रैः । योत्रैः । योक्त । म्मोत्र । तोत्र । सेत्राः । सेक्त ।
मेदृक्काः । पत्र । पात्रम् । नद्धि । इत्यत्र “नीदाव(प?)०” [८८] इत्यादिना व्रद ॥

पोत्र । इत्यत्र “हल०” [८९] इत्यादिना व्रद ॥

दंष्ट्रैः । अत्र “दंष्ट्रैः” [९०] इति व्रः ॥

धात्रि । इति “धात्री” [९१] इत्यनेन निपात्यम् ॥

शुसदामपि ज्ञातमतार्चितो राङ्घितेष्टसंपूजितमाददंस्त्रम् ।

तृपितः स कीर्तो रूषितः स्वसैन्ये चिरशीलिते वायुबलो भवाभः

॥ ४९ ॥

४९. स राङ् जयसिंहोस्त्रमाददे । कीटक्सन् । वायुबलो वात-
वद्गलिष्ठोत एव भवाभो हरतुल्योत एव शुसदामपि ज्ञातः प्रसिद्धो
मतोभीष्टोर्चितः पूजितश्च । तथा कीर्तो तृपितः स्पृहयालुस्तथा चि-
रशीलिते कुलक्रमागतत्वात्सदा परिचिते स्वसैन्ये रूषितः क्रुध्यंश्च ।

१ वी संयोगि०. २ ए सी डी ०त्तं कृषि०.

१ ए सी डी ०त्तं कृषि०. २ ए सी डी ०त्तं कृषि०. ३ वी ०त्तं कृषि०.
४ वी ०त्तं कृषि०. ५ सी डी ०त्तं कृषि०. ६ ए डी रात्र । शि०. सी रात्रः । शि०.
७ वी योक्तः । म्मो०. ८ सी डी स्पृहालु०.

कीदृशमस्त्रम् । विदितेष्टसंपूजितं विदितं नानाजयश्रीहेतुत्वेन सर्वत्र
प्रसिद्धमत एवेष्टं बलभमत एव च [सं]पूजितं पुष्पोपहारादिनार्चितम् ॥

ज्ञानार्थं । ज्ञात । विदित ॥ इच्छार्थं । इष्ट । मत ॥ अर्थार्थं । आर्चितः ।
पूजितम् ॥ श्रीत् । नृपिनः ॥ शील्यादि । शीलिते । रुषितः । अत्र “ज्ञान०”
[९२] इत्यादिना सत्यर्थं क्तः ।

वायु । भव । चिर । इत्यत्र “उणादयः” [९३] इति सत्यर्थं उणादयः ॥

अष्टादशः पादः ॥

समरंगमी त्वं प्रतिरोध्यथो चेद्विशिखैश्च वृष्टो विजयश्च जातः ।

प्रजनिष्यते कीर्तिरितीरितोसौ मुनिभिः सकष्टै रथमारुरोह ॥५०॥

५०. असौ जयसिंहो रथमारुरोह । कीदृक्सन । सकष्टैः सदुः-
खैर्मुनिभिरीरित उक्तः । कथमित्याह । हे राजस्त्वं चेद्यदि समरंगमी
गमिष्यस्यथो तथा चेत्त्वं प्रतिरोधी शत्रून् गोत्स्यसि तथा त्वं चेद्वि-
शिखैर्वाणैर्वृष्टश्च वर्षिष्यसि तदा विजयो जातो जनिष्यते कीर्तिश्च
प्रजनिष्यत इति ॥

कपितद्विपोस्याह भटान्स वेत्री क गमिष्यथ श्रोपि यमः प्रहर्ता ।

न मरिष्यथ श्रोद्य कदाजिपारं व्रजितास्य पादानिति यन्निधत्थ

॥ ५१ ॥

५१. कपितद्विपोस्य जयसिंहस्य वेत्री भटानाह स्म । यथा रे
भटा यूयं क गमिष्यथ मृत्युभयेर्न नष्टा क यास्यथ । यतः श्रोपि
कल्पेपि युष्मान्यमः प्रहर्ता ततश्चाद्य श्रो वा न मरिष्यथ किं त्वद्य

१ ए °श्च वृष्टां. २ डी कथित°.

१ ए °न । मृपि°. २ ए सी डी °ने । कपि°. ३ वी °मिरितीरि°. ४ ए
°न नष्टा क या°. ५ ए सी डी °हरति त°.

कल्पे वा मरिष्यथैव । तथा यूयं कदाजिपारं रणपर्यन्तं व्रजितास्थ
यास्यथ । यदिति रणपृष्ठदानप्रकारेण पादान्निधत्थ निश्चिपथ ॥

गमी । प्रतिरोधी । इत्येतौ “वत्स्यति०” [१] इत्यादिना भविष्यति
साधू ॥

विशिखैर्बृष्टश्रेद्भिजयो जातः कीर्तिः प्रजनिष्यते । अत्र “वा हेतु०” [२]
इत्यादिना भविष्यति वा क्तः ॥

कष्टैः । अत्र “कपोनिटः” [३] इति भविष्यति क्तः । सत्यपि कश्चित् ॥
अनित इति किम् । कपित । कृच्छ्रगहनयोरभाषात्सेदःवमत्र ॥

गमिष्यथ । इत्यत्र “भविष्यन्ती” [४] इति भविष्यन्ती ॥

श्रोपि प्रहृतां । इत्यत्र “अनद्यतने श्वसन्ती” [५] इति श्वसन्ती ॥ अनद्यतन
इति बहुव्रीहिः किम् । व्यामिश्रे मा भूत् । मरिष्यथ श्लोघ ॥

कदाजिपारं व्रजितास्थ पादानिति यन्निधत्थ । इत्यत्र “परिदेवने” [६]
इति श्वसन्ती ॥

अयशः पुरा वोस्त्यपयाथ यावत्समयः कदा वा भवतीदृशो वः ।
भविता कदा चेतननिष्क्रयो वाथ कदा भविष्यत्युचितं कुलस्य

॥ ५२ ॥

५२. यावथावत्कालमपयाथ रणान्नङ्गयथ तावत्कालं वो युष्माकम-
यशः पुरास्ति भविष्यति । वा यद्वा वो युष्माकमीदृशः समयो यत्रायं
रणोस्ति स प्रस्तावः कदा भवति भविष्यति । शिष्टं स्पष्टम् ॥

युधि कर्हि यामोरिषु कर्हि भातासं उ तोपयिष्याम इनं च कर्हि ।
कतमो ददात्याजिमु दास्यति स्वः सुयशश्च दातेत्युदितानि धिग्वः

॥ ५३ ॥

१ ए डी ०सा ततो०.

१ डी ०पिनं । कृ०. २ ए सी डी 'हन्ता । इ०. ३ बी ०रं प्रत्र०.

५३. वो युष्माकमुदितानि वचनानि धिग्गर्हामहे । कानीत्याह । युधि कर्हि कस्मिन्ननद्यतने काले वयं यामो यास्यामस्तथारिपुं मध्ये कर्हि भातास्मो विजयेन शोभिष्यामहेत एव उ इति संबोधने । कर्हिनिं स्वामिनं तोपयिष्यामस्तथा उ हे भटाः कतमो भटोस्माकमार्जि ददाति दास्यति तथा कतमः स्वर्दास्यति । रणे हि मृताः स्वर्गं यान्तीति रणे निपात्यास्माकं स्वर्गं दास्यत्यत एव कतमः सुयशश्च दातेति ॥

पुराम्नि । यावदपयाथ । इत्यत्र “पुरा०” [७] इत्यादिना वर्तमाना भविष्यति ॥

कदा भविष्यति । कदा भविता । कर्हि यामः । कर्हि तोपयिष्यामः । कर्हि भातास्मः । अत्र “कदा०” [८] इत्यादिना भविष्यति वा वर्तमाना । पक्षे भविष्यन्तीश्वस्तस्यौ ॥

कतमो ददात्याजिम् । दास्यति स्वः । सुयशो दाता । इत्यत्र “कि०” [९] इत्यादिना वा वर्तमाना ॥

अभयं प्रदत्ते शरणं प्रदाता विधुर्गेषु यो दास्यति चासुभिक्षाम् । श्रयति श्रियं द्यां श्रयिता श्रयिष्यत्यमृतं स एवं वदथाद्य किंतु

॥ ५४ ॥

५४. स्पष्टम् । किंतु प्रदत्ते दास्यति । विधुरेषु सकष्टेष्वर्थादस्मासु विपये । असुभिक्षामसवः प्राणास्त एव भिक्षा तां जीवि-
तव्यम् । श्रयति श्रयिष्यति । अमृतं मोक्षम् ॥

योभयं प्रदत्ते । असुभिक्षां दास्यति । शरणं प्रदाता । स श्रियं श्रयति । अमृतं श्रयिष्यति । द्यां श्रयिता । इत्यत्र “लिट्स्वसिद्धौ” [१०] इति वा वर्तमाना ॥

१ वी 'पु क'. २ ए डी सी 'विता. ३ सी डी ना व'. ४ वी 'एः । किं.

यदि मृत्युरेत्यत्स्यति हिंसिता मा वत नश्यताथोर्ध्वमरीन्मुहूर्तात् ।
अभियाति चेत्संप्रहरेत हन्ता परिजेप्यतीशः सुदृढास्तदाध्वम् ५५

५५. यदि मृत्युर्यमोपि युष्मानेत्यागमिष्यति तथात्स्यति भक्षयिष्यति तथा हिंसिता हनिष्यति । अथ तस्माद्गत हे भटा मा नश्यत । तथा मुहूर्ताद्दृष्टिकाद्वयादूर्ध्वं चेत्यदीशो जयसिंह एवारीनभियात्यभिमुखं यास्यति तथा संप्रहरेत प्रहरिष्यति हन्ता हनिष्यति परिजेप्यति च । तत्तस्मात्सुदृढाः सुस्थाः सन्तो यूयमाध्वं तिष्ठत ॥

यदि मृत्युरेति । अत्स्यति । हिंसिता । अथ मा नश्यत । इत्यत्र “पञ्चमी०” [११] इत्यादिना भविष्यति वा वर्तमाना । अत्र भाविमृत्युवागमनादि नाशाभावविषयस्य प्रैपस्यातिसर्गस्य प्राप्तकालतायाश्च हेतुर्भवति ॥

ऊर्ध्वं मुहूर्तादीशश्चेत्संप्रहरेत । अभियाति । परिजेप्यति । हन्ता । सुदृढास्तदाध्वम् । इत्यत्र “सप्तमी च०” [१२] इत्यादिना सप्तमी वर्तमाना च वा ॥

अभियोद्धुमाघातक एष जेष्यन् व्रजति प्रभुर्वो रिपुशान्तिकारः ।
शुभमापको धर्ममथोद्धरिष्य इति दोर्युगं पश्यति कीर्तये च ५६

५६. एष प्रत्यक्षो वो युष्माकं प्रभुर्व्रजति । किमर्थमित्याह । अभियोद्धुं शत्रुभिः महाभियोत्स्य इति । तथाघातकोरीन्हनिष्यामीति । तथा जेष्यन्नरी जेष्यामीति । तथा रिपुशान्तिकारो जित्वा रिपूणां शान्तिकरिष्य इति । अथ तथा दोर्युगं पश्यति । किमर्थमित्याह । दोर्युगेनामुना शुभं शत्रुजयोत्थं कल्याणमापक आप्स्यामीति । अथ तथा धर्ममुद्धरिष्य इति । कीर्तये च कीर्तयिष्ये स्वस्य कीर्तिमुत्पादयिष्य इति च ॥

१ सी डी 'ति यत्सं०'

२ सी डी 'द्वि'.

अभियोद्धुम् । आघातकः । जेष्यन्वजति । इत्यत्र “क्रियायां०” [१३]
इत्यादिना भविष्यति तुम्-गकच्-भविष्यन्त्यः । सस्यस्य शतुर्भविष्यन्त्या तुल्या-
थेतया भविष्यन्तीग्रहणेन ग्रहणाजेष्यन्निति भविष्यन्त्युदाहरणं ज्ञेयम् ॥

रिपुशान्तिकारः । अत्र “कर्मणोष्” [१४] इति भविष्यत्यण् ॥ बहु-
लाधिकाराणकच्-भविष्यन्त्यावपि । शुभमापको धर्ममुद्धरिष्य इति दोर्युगं
पश्यति ॥

कीर्तये दोर्युगं पश्यति । इत्यत्र “भाववचनाः” [१५] इति भविष्यति क्तिः ॥

इति वेशवद्युध्यपपादमङ्गमिह सारवज्जल्पति कार्यसारम् ।

अतिसारकिस्पर्शसरोगवच्च स्वमथाभिनिन्दन्ववले भटौघः ॥५७॥

५७. इत्येवंप्रकारेणेह वेत्रिणि कार्यसारं कार्यस्य स्थिरमर्थं युद्धा-
भिमुखवलनरूपं कार्यरहस्यं सारवद्वलयुक्तं यथा स्यादेवं जल्पत्यथा-
नन्तरं भटौघो युधि यद्द्वार्थं ववले । कथम् । अतिशीघ्रं वलनादप-
गतः पादसङ्गो भूम्या सहस्रं हि संवन्धो यत्र तद्यथा स्याद्वेशवद्यथा
वेशे वेश्यापाटकविषये सहस्रत्वादपपादमङ्गं ववले । कीदृक्सन् । आ-
त्मानमभिनिन्दन् । अतिसारकिस्पर्शसरोगवद्यथातिसारक्यतिसाररोग-
वान् स्पर्शेन व्याधिविशेषेण सरोगो व्याधितश्चातिदुःखितत्वादात्मानं
निन्दतः ॥

अभजद्विसारालयवन्नरेन्द्रमथ वाहिनी वैरिपचप्रतापम् ।

द्विपि दायभीः प्रासभृदुज्जिताध्यायतपस्व्युपाध्याय्यभिनन्द्यमाना

॥ ५८ ॥

१ सी डी °क्षमति सा° । २ ए सी डी °न्दच वले ।

१ बी सी डी °वचले° । २ सी °ल्पति तथा । डी °ल्पति तथा । ३ डी
°य च वले । ४ ए सी डी गम्याति° । ५ डी वेश्या° । ६ ए सी डी °जं वले° ।

५८. अथ वैरिणः पचति सन्तापयति । लिहाद्यधि [५. १. ५०.]
वैरिपचः प्रतापो यस्य तं नरेन्द्रं जयसिंहं वाहिनी सेनाभजन् । की-
दृक्सती । प्रासभृत्कुन्तधारिण्यत एव द्विप्यरिजातौ दाया दातव्या
भीर्यासात एवोज्झिताध्याया भयान्मुक्तपाठा यास्तपस्व्युपाध्याय्य-
स्तपस्विनश्चोपाध्याय्यश्च ताभिरभिनन्द्यमाना विसारालयवद्यथा वि-
साराणां मत्स्यानामालयमर्द्धि वाहिनी नदी भजति ॥

पृतनाज्युपाध्याय ऋतं दिशन्ती दिवि शारनीशारमिवांस्त्रभाभिः ।
नृपमन्वगादुद्यतमाशु शारोग्रनिशाटनिष्पावदलाभिलावे ॥ ५९ ॥

५९. शारो वायुस्तद्वदुया ये निशाटास्त एवोग्रत्वान्निष्पावदलानि
बलपत्राणि तेषामभिलावे छेद उद्यतं नृपं पृतना सेनाश्रन्वगात् । की-
दृक्सती । आज्युपाध्याया रणेतिप्रवीणा तथैस्त्रभाभिः कृत्व ऋतं
सत्यं यथा स्यादेवं शारः कर्तुरवर्णो यो नीशारः प्रावरणं तमिव दि-
व्याकाशे दिशन्ती ददती नानारत्नस्वर्णखचितत्वेन नानावर्णकान्ती-
न्यायुधानि विभ्रतीत्यर्थः ॥

पाद । रोग । वेश । स्पर्श । इत्यत्र “पदरुज०” [१६] इत्यादिना घञ् ॥
स्थिरे । सारम् ॥ व्याध्यादौ । अतिसार । सारवत् । विसार । इत्यत्र
“सर्तेः०” [१७] इत्यादिना घञ् ॥

वाहिनीत्यत्र वाहे । प्रतापम् । इत्यत्र च “भावाकर्त्रोः” [१८] इति
घञ् ॥ असंज्ञार्थामपि । दाय ॥ उज्झित । इत्यत्र बहुलाधिकारान्न स्यात् ॥
भावाकर्त्रोरिति किम् । वैरिपच ॥

१ ए सी डी °वास्वभा°.

१ ए °मिर्हि वा° . २ ए डी °मिनिन्ध° . सी °मिनेन्ध° . ३ सी °मिनल° .
४ सी उद्यंतं . ५ ए सी डी °वास्वभा° . ६ वी नीशारः . ७ वी °त्र भा° .
८ वी °यामिति । दा° .

अध्याय । उपाध्यायी । उपाध्याया । इत्यत्र “इङः०” [१९] इत्यादिना घञ् ॥ टिट्ठिधानसामर्थ्यास्त्रियां क्तिवोधयेते ॥

शारं । शार । नीशार । इत्यत्र “श्रो वायु०” [२०] इत्यादिना घञ् ॥

निष्पाव । अभिलावे । अत्र “निरभेः पूत्वः” [२१] इति घञ् ॥

करभाभिरावेभरवाश्वरावप्रभवेन शत्रुप्रघसं श्रयन्ती ।

क्षितिपप्रभावाश्रयतोथ सामृग्निघसामिपन्यादकृतोभितर्यौ ॥६०॥

६०. अथ क्षितिपप्रभावाश्रयतो जयमिहप्रतापाश्रयणात्मा सेना-
सृग्निघसामिपन्यादकृतो रक्तपानमांसभक्षणकारिणो राक्षसानभित-
स्थावभिमुखं डुढौके । कीटक्सती । करभाभिरावेभरवाश्वरावप्रभवे-
नोपूशन्दगजशन्दश्वशन्दानामुत्पत्त्या कृत्वा शत्रुप्रघसं शत्रूणां भक्ष-
णमिव श्रयन्त्यतिदुःखं कृतम् ॥

अभिराव । इत्यत्र “रोर०” [२२] इत्यादिना घञ् ॥ उपसर्गादिति
क्तिम् । रव ॥ राव । इत्यत्र बाहुलकाद्घञ् ॥

प्रभवेन । आश्रयतः । प्रघसम् । अत्र “भूश्च्यदोल्” [२३] इत्यल् ॥
बाहुलकात्प्रभाव ॥

न्याद । इत्ययं “न्यादो न वा” [२४] इति वा निपात्यः ॥ पक्षे ।
निघंस ॥

वियमी वियामे नियमी नियामेथ यथा च संयाम्पुरुसंयमे वा ।

नृप उद्यतः कीर्त्युपयाम एवं विजयश्रियश्चोपयमे वभासे ॥६१॥

६१. नृपो वभासे । कीटक्सन् । कीर्त्युपयामे विजयोत्थकीर्ति-

१ वी 'मेऽवभा°.

२ ए °र । नी° । ३ वी नीमार. ३ ए °पत्रप्र° ४ वी °सकत्वात्.
५ वी °घसः ॥ वि°. ६ वी °पोऽवभा°. ७ ए सी डी कीर्ति°.

वध्वाः पाणिग्रहण उद्यतोत एवैवमुक्तरीत्या विजयश्रियश्चोपयम उ-
द्यतः । उपमानान्याह ।

अहिंसा मयमस्तेयं ब्रह्मार्किचनता यमाः ।

त एव विशिष्टा वियमास्तद्वान्वियमी यथा वियामे विशिष्टयमे-
ध्वथाथ वा यथा नियमी ।

ज्ञानमौनोपवासेज्यास्वाध्यायोपस्थितिग्रहाः ।

नियमा गुरुशुश्रूषा शौचाचारक्षमा दश ॥

यद्वा

नियमाः शौचसंतोषः(पौ ?) स्वाध्यायतपसी अपि ।
देवताप्रणिधानं च । इति ।

तद्वान्यथा नियामे वाथ वा यथा च संयामी पञ्चान्नवाद्धिरमणं
पञ्चेन्द्रियनिग्रहः कपायजर्जः चण्डत्रयविरतिश्चेति संयमः सप्तदश-
भेदस्तद्वांशोरुसंयम उद्यतः स्यात् ॥

संयमे संयामी । नियमी नियामे । वियमी वियामे । उपयमे उपयामे ।
अत्र “संनिवि०” [२५] इत्यादिनात्वा ॥

धनुपां निनादैर्निनदैरिपूणां निगदैर्नृणां ऋव्यभुजां निगादैः ।
रथनिखनैस्तत्प्रतिनिक्रणैश्च जगदेकनिकाणभयं तदाभूत् ॥ ६२ ॥

६२. स्पष्टम् । किं तु तत्प्रतिनिक्रणैस्तेपां धनुर्निनादादीनां व्यो-
मादिपु प्रतिशब्दैः ॥

अथ चारणा विक्रणिवल्लकीका अतिवैणविकाणनिपाठयुक्ताः ।

निपटैः सुनिखानचयैश्च सूताः स्तवमादरान्निर्ममिरे भटानाम् ६३

१ वी ०रिपूणां. २ वी ०निश्चिन०. ३ ए ०नेमरे.

१ वी ०भित्तम०. २ ए वी डी शौचं सं०. ३ वी ०आश्रवा०. ४ वी
०यः दण्ड०. ५ ए ०यगे । उ०. ६ ए ०मंला०. ७ सी डी ०निला०
८ डी ०नार्दी०.

६३. अथ चारणा वन्दिविशेषा भटानां स्तवमादरान्निर्ममिरे ।
किंभूताः सन्तः । विक्रणिवल्लकीकाः शब्दायमानवीणाः । चारणा
हि वीणा वादयन्ति । तथा वैणो वीणायां भवो यो विक्राणैस्तं मा-
धुर्यादिनातिक्रान्तो यो निपाठः काव्यपठनं तेन युक्तः । तथा सू-
ताश्च भटाश्च सुनिस्वानचयैर्मधुरशब्दसंतानैर्निपटैः काव्यपठनैः कृत्वा
भटानां स्तवं निर्ममिरे ॥

नृवरै रणे चारुधनुर्ग्रहैस्तैः शरवर्षभाग्भिर्विवशो भयार्तः ।
रजनीचरौघोपगमो वभूव समजः पशूनां नु वृकोदजेन ॥ ६४ ॥

६४. नृवरैर्महाभटनृपैः कृत्वा रजनीचरौघो वभूव । कीदृक् ।
भयार्तोऽपवापगमो गतिरहितोऽप्यत्र च विगतो वशः प्रभुः
यस्मात्स विवशो निःसहः । यतः किंभूतैः । चारुधनुर्ग्रहैर्निःप्र(निष्प्र)-
कम्पधनुर्ग्रहणैस्तथा शरवर्षभाग्भिः । यथा वृकोदजेन वृकाणां प्रेरणेन
पशूनां समजउच्छागौघो भयार्तोपगमो विवशश्च स्यात् ॥

निनदैः निनादैः । निगदैः निगादैः । निपटैः निपाठैः । निस्वनैः निस्वान ।
निक्रणैः निक्राण । इत्यत्र “नेर्नद०” [२६] इत्यादिना वात् ॥

विक्रणिवल्लकीकाः वैणविक्राण । अत्र “वैणे कणः” [२७] इति वीर्त्ति ॥

चयैः । स्तवम् । चरैः । आदरान् । विवशः । रणे । अपगमः ॥ शृ । शर ।
ग्रहैः । अत्र “युवर्ण०” [२८] इत्यादिनात् ॥

१ ए णा वा । २ सी डी हि वा । ३ ए णमा । ४ सी डी निपाठैः
कृ । ५ ए टैः कृ । ६ ए गेभरे । ७ ए सी डी नृपवर् । ८ डी णिसहि ।
९ ए वृक्षोद । १० ए डी वृक्षाणां । ११ ए निपा । सी डी निपाठे नि ।
१२ वी निःपा । १३ सी णाठे । नि । १४ वी णाणः । अ । १५ ए
वान् । वयौ सर्वावरे ... वयः । १६ सी ण । वयौ सर्वावरे ... वयः । डी ण ।
वयौ सर्वावरे ... वयः ।

वर्ष । भय । इत्येतौ “वर्षादयः क्लीबे” [२९] इति निपात्यौ ॥

समजः पशूनाम् । वृकोदजेन । इत्यत्र “समुदोजः पशौ” [३०]

इत्यल ॥

कितवो ग्लहं नूद्धदस्त्रमागाद्धनिपातिताप्तोपसरोदरोथ ।

प्रमदाढ्यनृञ्शाकपणं नु भोक्तुं युधि वर्वरः संमदकृन्निजानाम् ६५

६५. अथ प्रमदाढ्यनृन्विजयेन सहर्षान्नरभटाञ् शाकमुष्टिमिव भोक्तुं वर्वरो नाम राक्षसाधिपो युध्यागान् । कीटक्सन् । अस्त्रमुद्धदुत्पाटयन् यथा कितवो द्यूतकारो ग्लहमक्षणां गृहीतान्पाशकानित्यर्थः । द्यूतफलके पातनाय तस्मादुद्धधाति । तथोपसरो गर्भग्रहणार्थं स्त्रीषु प्रथमं सरणम् । अत्र चोपचारात्तदुत्पाद्यो गर्भ उच्यते । आप्तः प्राप्त उपसरो यकाभिस्ता गर्भिण्यो ध्वनिना सिंहनादेन पातितानि भयातिरेकोत्पादेन भ्रंशितान्याप्तोपसराणामुदराण्युपचारादुदरस्था गर्भा येन स तथात एव निजानां रक्षसां संमदकृन् ॥

उर्पसर । ग्लहम् । अत्र “सृग्लहः०” [३१] इत्यादिनात् ॥

शाकपणम् । अत्र “पणेर्मने” [३२] इत्यल ॥

संमद । प्रमद । इत्येतौ “संमद०” [३३] इत्यादिना निपात्यौ ॥

यमभीष्मवेश्मप्रघणे मुखेन्तर्घणराजमन्तर्घनपानुजं च ।

निदधत्सह प्राट रणप्रघाणे नृभुगुद्धसंघैः स निघोद्धनांसैः ॥६६॥

१ ए निदप्रया०.

१ ए सी डी ^०पानु शा०. २ ए सी डी ^०त्पादय०. ३ सी डी किं ... गृही०.
४ वी ^०णां ग्रही०. ५ ए सी डी ^०न्पाशिका०. ६ सी डी ^०मः...निना.
७ सी डी भ्रंशिता०. ८ ए सी डी ^०सरणा०. ९ ए ^०मुदराण्यप०. १० ए
सी डी ^०पमंभ्या०. ११ वी प्रमाद.

६६. स नृभुवाक्षमो वर्धरो रणप्रघाणे रण एव कातरवालैर्दुर्ल-
ङ्घत्वात्प्रघाणो द्वारालिन्दकस्तत्र प्राट वभ्राम । कीटक् । यसस्य यद्भीष्मं
रौद्रं वेड्म तस्य प्रघणे द्वारालिन्दकतुल्ये मुग्धे वक्त्रेन्तर्धणरात्रमन्तर्ध-
णाख्यदेशभेदन्नुपमन्तर्धनपानुजं चान्तर्धनदेशराजलघुभ्रातरं च नि-
दधन्निक्षिपंस्तथोद्धसंघैरुद्धानां प्रशस्यानां महाभटानां संघैः समूहैः
सह सहितः । कीटशैः । निविशेषेण हन्यन्ते ज्ञायन्ते निघास्तुल्यारो-
हपरिणाहास्तथोद्धन्यन्त एष्वित्युद्घना यत्रच्छेदनाय कुट्टनार्थं वा का-
ष्ठान्याधीयन्ते तत्तुल्या अतिवलिष्टा अनेकशस्त्रघातात्किताश्चेत्यर्थः ।
असाः स्कन्धा येषां तैः ॥

अगमन्नृपोपत्रमथाभिगर्जन्स घनं घनोच्चापघनो घनो नु ।

विघनैः खगैः सूचितदुर्निमित्तो द्रुघनोप्रदंष्टोरमयोघनांसः॥६७॥

६७. अथ द्रुघनोप्रदंष्ट्रः कुठाररौद्रदाढस्तथायोघनो घनस्तद्वन्निवि-
डावंसौ स्कन्धौ यस्य स तथा स वर्धरो नृपोपत्रं जयसिंहसमीपमरं
शीघ्रमगमन । कीटकसन । वयः पक्षिणो हन्यन्ते यैस्तैर्विघनैः खगै-
र्गुभ्रादिपक्षिभिः सूचितदुर्निमित्त उपरिभ्रमणेन ज्ञापितारिष्टः । तथा घनो
नु मेघ इव घना निविडा उच्चा उत्प्लवनेनोन्नता अपघना अङ्गाव-
यवा यस्य सः । तथा घनं निरन्तरमभिगर्जन् ॥

अन्तर्धन । अन्तर्धण । इत्येतौ “हनः०” [३४] इत्यादिना निपात्यौ ॥

प्रघणे । प्रघाणे । इत्येतौ “प्रघण०” [३५] इत्यादिना निपात्यौ ॥

१ डी ° नोधनस्तद्व°.

१ बी सी डी °व् म्व° . ० ण सी डी °नद° . ३ सी डी निविशे° .
४ बी अंशाः रक्° . ५ सी डी यैर्वि° . ६ बी °नं बहुतरम° . ७ बी °यो ।
निय । उ° .

निघ । उद्ध । संघैः । उद्धन । अपघनः । उपघ्नम् । इत्येते “निघोद्ध०”
[३६] इत्यादिना निपात्याः ॥

घनै । घनम् । घनः । एते “मूर्ति०” [३७] इत्यादिना निपात्याः ॥

विघनैः । अयोघन । द्रुघन । इत्येते “व्ययः०” [३८] इत्यादिना
निपात्याः ॥

निजघान स स्तम्भपरघ्नमुष्टी रथवाजिनः स्तम्बहनन्य ऋष्या ।

असिमग्रहीत्स्तम्बघनं नु मुष्ट्या नृप उत्तरंस्तम्बपदादिहेत्या ६८

६८. स्तम्बः म्थुडं हन्यतेनेन स्तम्बघ्नो मतान्तरे तु स्तम्बघ्ना
मुष्टिर्यस्य स स्तम्बपरघ्नमुष्टिर्महाबलः सन्स वर्षरः स्तम्बहनन्या ऋष्या
खड्गेन कृत्वा रथवाजिनो जयसिंहरथाश्चान्निजघान । ततश्चोत्तरत्रथा-
दवरोहन्नृपः स्तम्बपदादिहेत्या स्तम्बो हन्यते यया तथा स्तम्बहेत्या
मुष्ट्या कृत्वासिमग्रहीत् । कीदृशम् । महौभरत्वात्स्तम्बघनं नु प्रच-
ण्डदण्डमिव ॥

स्तम्बघ्न । स्तम्बघनम् । एते “स्तम्बाद् घ्नश्च” [३९] इति निपात्यौ । स्त्रियां
तु परत्वादनडेव । स्तम्बहनन्या ॥ केचित्तु कप्रत्यये निपातनं कृत्वा स्त्रिया-
मपि स्तम्बघ्ना इतीच्छन्ति । तदपि स्तम्बपरघ्नमुष्टिरित्यत्र वाक्यकाले प्रकटि-
तम् ॥ अन्ये तु स्तम्बपूर्वस्यापि हन्तेः सानिहेतीति निपातनात्स्तम्बहेत्येती-
च्छन्ति ॥

परिघद्भुजो वर्षरकाहयेन विहवोन्मुखः सोपहवेन तेन ।

निहवोन्मुखश्चाभिहवोन्मुखेन स समाह्वये त्वाहवमूर्ध्वदीव्यत् ६९

१ ए सी डी °न भिह° । २ ए °न । विह° । सी डी °न । वहा° ।

१ वी °लाः । विघनैः । २ ए °नम् । ३ ए °था ज° । सी डी °शान्जघा° ।
४ ए °ने त° । ५ वी °हाभार° । ६ सी डी °म्बघ्नं नु । ७ डी °म्बघ्नं । स्त° ।
८ सी डी °म्बघ्नं । ए° ।

६९. समाह्वयन्ते प्राणिनोत्रेति समाह्वयः कुक्कुटादियुद्धघृतं कौतु-
कार्थिलोकमेलापकहेतुत्वादङ्गामहायुद्धहेतुत्वाच्च तत्तुल्य आहवमूर्ध्नि
रणमस्तके स नृपो वर्धरकाह्वयेन सहादीव्यद्युद्धक्रीडयाक्रीडन् । कीदृक् ।
परिघन्तावर्गले इवाचरन्तो भुजौ यस्य स तथा । तथा विहवोन्मुखः
स्पर्शायामभिमुखो निहवोन्मुखश्च सिंहनादाभिमुखश्च सन । कीदृशा
मता । सोपह्वेन सम्पर्शेनाभिहवोन्मुखेन च सिंहनादेच्छ्रुता च ॥

परिघ । इत्ययं “परिघः” [४०] इति निपात्यः ॥

समाह्वये । आह्वयेन । इत्येतां “ह्वः०” [४१] इत्यादिना निपात्यां ॥

निहव । अभिहव । उपह्वेन । विहव । इत्यत्र “न्यभि०” [४२] इत्या-
दिनात् । वाशब्दश्चोकारः स्यात् ॥

आहव । इत्यत्र “आडो युद्धे” [४३] इत्यल । वाशब्दश्चोकारः ॥

जपकृत्त्रधाहावसदग्रदालेर्हवकर्तुराहायकृदुन्मदस्य ।

गतयामतुर्ये यमवद्वधेच्छ्रुर्नृपतिर्व्यधान्मूर्ध्न्यसिनास्य घातम् ॥७०॥

७०. नृपतिरस्यै वर्धरस्य मूर्ध्न्यसिना घातं व्यधात् । कीदृक्सन ।
आहायकृत्स्पर्धावांस्तथास्य वधेच्छ्रुयथा गतयामस्य यातयामस्य वृद्धस्य
तुर्ये वृद्धावस्थायाश्चतुर्ये भागे यमो वृद्धस्य वधेच्छ्रुः स्यात् । यतः
कीदृशस्यास्य । जपकृतां मुनीनां व्यधो हिंसा यतः सा तथाहाव-
सदृकाहावो निपातं यस्य पार्श्वभागे जलावप्रम्भाय काष्ठानि पापाणा
वा बध्यन्ते तद्वत्स्थूलोन्नता च रदालिर्दन्तपङ्क्तिर्यस्य तस्य तथोन्मदस्य
बलाद्यवलेपेन मत्तस्यात् एव हवकर्तुः स्पर्धाकृतः ॥

१ ए सी डी ^{धैत्र्यं}।

१ ए ^०न्मुखेन च. २ सी डी ^०ध मन्. ३ बी ^०स्य म्. ४ बी ^०तप-
धयस्त. ५ ती डी तयो.

हसकृत्विपा हासकृतोस्य मूर्ध्नि कणवानसिः काणवति द्विधाभूत् ।
 नृप उत्खनः स्वानकृताथ तेन युयुधे भुजाभ्यां विहितारवाभ्याम्
 ॥ ७१ ॥

७१. त्विपा कान्त्या कृत्वा हसकृद्भसन्निवासिर्जयसिंहखड्गोस्य
 वर्चस्य काणवति खड्गघातेन सशब्दे मूर्ध्नि कणवाच् शिलातुल्ये
 मूर्ध्याम्फ(म्फा?)लनाद्भङ्गाच्च सशब्दः सन्दिग्धाभूद्विखण्डो बभूव ।
 “विचाले च” [७. २. १०५] इति धा । अत एव कीदृशोस्य । हास-
 कृत उपहासकारिणः । अथासिभङ्गानन्तरं नृप उत्खन उद्गतसिंहनादः
 सन्स्वानकृता तेन वर्चरेण मह विहितारवाभ्यां मिथःसंघट्टेन कृत-
 शब्दाभ्यां भुजाभ्यां कृत्वा युयुधे ॥

नृभुजस्तदारावप्रसृगाप्लवं सोजनयद्भुजप्रग्रहवन्धमूढात् ।
 नृपतिर्जलाप्लावमवग्रहास्तं जलदादवग्राहजयी ग्रहो नु ॥ ७२ ॥

७२. तदा नृपतिर्नृभुजो वर्चरादारावी संभारेण पातात्सशब्दो
 योसृगाप्लवो रक्तौघस्तमजनयदुदपादयत् । यतः किंभूतान् । भुजावेव
 बन्धहेतुत्वात्प्रग्रहो रज्जुस्तुलासूत्रं वा तेन यो बन्धस्तेन मूढान्मूर्च्छि-
 तान् । यथावग्रहास्तं वृष्टिप्रतिबन्धेन रुद्धं जलाप्लावं वृष्टिमवग्राहजयी
 वृष्टिप्रतिबन्धस्य जेता ग्रहः सूर्यादिर्जलदाज्जनयति ॥

प्रग्राहवान्प्रावरदस्रधारोच्छ्रायस्य तस्य प्रवरत्प्रभौघः ।
 प्रावारवद्ग्राभुजयोः समुच्छ्रयद्युद्यावमुद्रावकरोकरोद्राद् ॥ ७३ ॥

१ ए सी डी °नाव वे०. २ ए °प्रमृह०.

३ सी डी °नाव म. ४ ए वी °मुद्रे सण्डे वी. ५ सी कुमुजाभ्यां स-
 शब्दाभ्यां कृत्वा. डी कुमुजाभ्यां सशब्दाभ्यां कृत्वा. ४ ए सी डी °विभूमु.
 ५ वी °प्रव०.

७३. समुच्छ्रयी महापुरुषत्वादुन्नतस्तथा प्रवरंन्वाहुत्येनाङ्गस्या-
च्छादकत्वशोभाहेतुत्वादिना वस्त्रविशेष इवाचरन्प्रभौघस्तेजःपुरो यस्य
स तथा राष्ट्रजयसिंहस्तस्य वर्वरस्य भुजयोरुद्यावं मीलनं बन्धं
द्रागकरोत । कीदृक्मन । प्रग्राहवान्वर्वरबन्धनाय गृहीतरञ्जुस्तथो-
द्भूयेते बन्धनायोर्ध्वीक्रियेते उद्भवौ करौ पाणी येन सः । किंभूतस्य
तस्य । प्रावरन रक्तत्वात्संततीभूतत्वाच्च वस्त्रभेदवदाचरन्नम्रधारो-
च्छ्रायो रक्तप्रवाहौन्नत्यं यस्य तस्य । प्रावागवदिति । यथा प्रग्राहवां-
स्तुलामूत्रवान्वणिकप्रावारस्य वस्त्रस्योद्यावं मीलनं करोति । कीदृक्सन ।
भुजयोः समुच्छ्रयी वस्त्रस्य भूमिलगने मलिनत्वस्य भयेन वाहो-
रौन्नत्यवानुद्रावकरश्च ॥

निग्राहस्ते स्तादवग्राह इत्युद्ग्राहं स्वस्मिन्विद्यनुत्पाव सत्यम् ।

सूक्प्रग्राहेणाटदर्थिद्विजानां राज्ञेत्युक्त्वावन्धि संग्राहवत्सः ॥७४॥

७४. स वर्वरः संग्राहवन्मुष्टिरिव राज्ञावन्धि बद्धः । किं कृत्वा ।
उक्त्वा । किमित्याह । रे अनुत्पावापवित्र सूक्प्रग्राहेण दक्षिणादि-
लिप्तया यज्ञोपकरणाङ्गीकारेणाटदर्थिद्विजानां चरतां याचकानां ब्रा-
ह्मणानामुद्ग्राहं भणनं शापमित्यर्थः । स्वस्मिन्सत्यं मयैवं बन्धनादवि-
तथं विद्धि जानीहि । किंभूतमुद्ग्राहम् । रे वर्वरावग्राहोरात्यादेः सका-
शात्पराभवस्तथा निग्राहस्तीव्रदण्डश्च ते स्तादित्येवंविधमिति ॥

आहाव । इत्ययम् “आहावो निपानम्” [४४] इति निपात्यः ॥

हव । इत्यत्र “भावे०” [४५] इत्यादिनात् ॥ अनुपसर्गादिति किम् ।

आहाय ॥

१ बी सूक्प्रग्राया०.

१ बी ०रत्वाद्वाहु०. २ ए सी डी ०रत्प्रभौ०. ३ बी ०तत्कीभू०. ४ सी
डी ०रयस्य. ५ बी ०यैव व०. ६ सी डी ०विधिमि०. ७ बी ०ति । अहा०.

वध घातम् । अत्र “हनो वा वध् च” [४६] इत्यत्र वा तत्संनियोगे च वधादेशोऽस्य ॥

व्यध । जप । उन्मदस्य । इत्यत्र “व्यध०” [४७] इत्यादिनात् ॥

कण कण । यम याम । हस हार्ये । उत्स्वनः स्वन । इत्यत्र “न वा कण०” [४८] इत्यादिना वात् ॥

आरवाभ्याम् आरावि । आप्लवम् आप्लावम् । अत्र “आडो रूडोः” [४९] इति वात् ॥

अवग्रह अवग्राह । इत्यत्र “वैर्ष०” [५०] इत्यादिना वात् ॥

प्रग्रह प्रग्राहवान् । इत्यत्र “प्राद्रश्मि०” [५१] इत्यादिना वात् ॥

प्रवरत् प्रावारवत् । इत्यत्र “वृगो वस्त्रे” [५२] इति वात् । “घञ्यु-पसर्गस्य बहुलम्” [३. २. ८६] इति प्रस्य दीर्घः ॥ अन्ये तु प्राङ्पूर्वं एव वृणोतिः स्वभावाद्ब्रह्मविशेषे वर्तते । तेन प्रावारवत् प्रावरत् इति स्यात् ॥

समुच्छ्रयी उच्छ्रायस्य । इत्यत्र “उद्ः श्रेः [५३] इति वात् ॥

उद्गावम् । अनुत्पाव । उद्गाव । इत्यत्र “युपूदोर्घञ्” [५४] इति घञ् ॥

उद्गाहम् । अत्र “ग्रहः” [५५] इति घञ् ॥

निग्राहः । अवग्राहस्ते स्मात् । इत्यत्र “न्यवाच्छापे” [५६] इति घष् ॥

सुक्रप्रग्राहेण । इत्यत्र “प्राहिप्सायाम्” [५७] इति घञ् ॥

संग्राहवत् । इत्यत्र “समो मुष्टौ” [५८] इति घञ् ॥ शालिनी छन्दः ॥

दोःसंयावाद्वासंदावमाप्तेस्मिन्क्रव्यादा दावसंद्रावयावात् ।

नेशुश्चाहृष्यंश्च विप्राः सुराज्ञस्तेजोनायान्निर्द्रवा निर्दवास्ते ॥ ७५ ॥

१ सी डी संद्राव .

१ बी ०म । स्वन । स्वा०. २ ए सी डी आरावि. ३ ए सी डी वपे इ०.

४ ए सी डी प्राङ्पूर्वं. ५ ए सी डी प्रावर०. ६ सी डी ०व । अ०.

७ ए ०अ । शालि०. ८ ए सी ०ह । अ०. ९ ए ०ग्राह । अ०.

७५. दावसंद्रावयावात्परामबोत्थकष्टेन संतापस्वेदयोः संवन्धा-
द्धेतोः कव्यादा नेशुश्च । क सति । अस्मिन्वर्वरे । कीदृशे । दोःसं-
यावाद्वाहोर्वन्धनाद्वावसंदावं द्रावमायासजं स्वेदं संदावं संतापं चापं ।
तथा सुराङ्गः कर्त्तरि षष्ठी । पूजितनृपेण जयसिंहेन यन्नेजोनायो वि-
जयोत्थप्रतापप्राप्तिस्माद्धेतोस्ते पूर्वोक्ता विप्रा अहृष्यंश्च । किंभूताः
सन्तः । निर्द्रवाः स्वेदाभावात्निःस्वेदा निर्द्रवा निःसंतापाश्च ॥

भियो यवात्पिङ्गलिकास्य पत्नी कृताञ्चलोन्नायनयोन्नयोचे ।

जितस्त्वयासां स्वभुजावनायाद् द्यूतीव शारीपरिणायघातात् ७६

७६. अस्य वर्वरस्य पिङ्गलिकाख्या पत्नी भियो भर्तृमृत्युभयस्य
यवात्संवन्धाद्धेतो राज्ञोप्र ऊचे । कीदृक्सती । कृताञ्चलोन्नायेन नि-
रुच्छनाय वस्त्रप्रान्तोच्छ्रायेण नयस्य स्त्रीजनोचितस्य भक्त्युपचाररूप-
न्यायस्योन्नय उच्छ्रायो यया सा तथा । यदूचे तदाह । हे राजन्नसौ
वर्वरस्त्वया स्वभुजावनायात्स्वभुजाभ्यां कर्तृभ्यां योवनायो वर्वरस्य
बन्धनं तस्माज्जितः । यथा शारीणां परिणयेन समन्तान्नयनेन हन-
नाद्यूती द्यूतकारो जीयते ॥

संयावान् । संदावम् । संद्राव । इत्यत्र “युदुद्रोः” [५९] इति घञ् ॥

नय नायान् । यवान् यावान् । निर्द्रवाः दाव । निर्द्रवाः द्राव । इत्यत्र
“नियश्च०” [६०] इत्यादिना वा घञ् ॥

उन्नाय उन्नया । इत्यत्र “वोदः” [६१] इति घञ् वा ॥

१ ए °वात्पर्याङ् । सी डी °वात्पञ्च० ।

१ ए सी डी °दावम्० । २ ए सी डी °दानुप्र० । ३ ए सी °पथाम्निस्त० ।
डी °पथामि० । ४ ए सी डी °प्रा आहृ० । ५ ए °जनचि० । सी डी °जनेचत० ।
६ ए सी भक्त्युप० । ७ सी डी °व । मं० ।

अवनायात् । इत्यत्र “अवात्” [६२] इति घञ् ॥

शामीपरिणाय । इत्यत्र “परेशृते” [६३] इति घञ् ॥ उपजातिश्छन्दः ॥

संस्तावपरिग्राहभागृपीणामपरिभवः परिभावमेप चक्रे ।

तत्क्षान्तवासां मुच्यतां पतिर्मे प्रस्तावे ते पत्तितां हि कर्ता ७७

७७. एप वर्धरो न विद्यते शत्रुभ्यः परिभवो यस्य स तथा सन परिभावं न्यक्कारं चक्रे । केपाम । समेत्य स्तुवन्ति यस्मिन्देसे छन्दोगाः स यज्ञदेशः संस्तावस्तस्य यः परिग्राहः स्वीकारस्त्वं यद्वा संस्तावं च परिग्राहं च वेदेर्यज्ञाङ्गभूताया प्रहणविशेषं भजन्ते य ऋपयस्नेपाम । तदृपीणां परिभवरूपं कुकर्म । शिष्टं स्पष्टम् ॥ औपच्छन्दसिकापरान्तिका छन्दः ॥

अप्रद्रावाः प्रस्तारभाजः सहाज्यप्रस्रावैर्वर्हिष्प्रस्तरैश्चात्र तीरे ।

राजद्विस्तारे सल्लताविस्तरेद्य द्राक्कुर्वन्त्वेते यज्ञमृग्विस्तरेण ॥७८॥

७८. अत्र सांप्रतमत्र सारस्वते तीरे एत ऋत्विज ऋग्विस्तरेण ऋचां मन्त्रविशेषाणां विस्तीर्णतया द्राग्यज्ञं कुर्वन्तु । किंभूते । सहाज्यप्रस्रावैर्हृद्व्यघृतक्षरणयुक्तैः स्तुग्भ्यः क्षरितेन घृतेन युक्तैरित्यर्थः । वर्हिष्प्रस्तरैर्दर्भसंस्तरणैः कृत्वा राजद्विस्तारे शोभमानविस्तीर्णत्वे तथा सन्तः शोभना लतानां विस्तराश्छादनानि यस्मिन्त्र लतामण्डपोपेते । किंभूताः सन्तः । अप्रद्रावा भयाभावात्पलायनरहितास्तथा प्रस्ता-

१ ए अपद्रा° . २ ए सी डी “प्रस्रावै” .

३ वी “विच्छन्दः” . ४ ए सी डी “रिसावो” . ५ ए सी डी “यसुरूपयः” .
६ सी डी “व प” . ७ बी “प्रियतं” . ८ ए “छन्दःमका°” . सी डी “छन्दमका°” .
९ ए सी डी “तीरे त” . १० ए सी डी “प्रस्तावै” . ११ ए “स्तुग्भ्यः क्ष°” . सी “स्तुग्भ्यः क्ष°” .
डी “स्तुग्भ्यः क्ष°” . १२ वी “रिमेवम” . १३ ए सी डी “विस्तारं” .

रभाजः प्रस्तारं सामर्गणनाङ्गभूतानामुदुम्बरकाष्ठकुशानां रचनाविशेषं
भजन्तः ॥

परिभावं परिभवः । अत्र “भुवोवज्ञाने वा” [६४] इति वा घञ् ॥

परिप्राह । इत्यत्र “यज्ञे ग्रहः” [६५] इति घञ् ॥

संस्ताव । इत्यत्र “संस्तोः” [६६] इति घञ् ॥

प्रैस्तवैः । अप्रद्रावाः । प्रस्तावे । अत्र “प्रास्तुद्गुप्तोः” [६७] इति घञ् ॥

प्रस्तार । इत्यत्र “अयज्ञे स्त्रः” [६८] इति घञ् । प्रस्तारो हि सामर्गण-
नाङ्गं न तु यज्ञाङ्गमिति घञ् ॥ अयज्ञ इति किम् । वैहिंप्रस्तरैः ॥

विस्तारे । अत्र “वेर०” [६९] इत्यादिना घञ् ॥ प्रथम इति किम् ।
लताविस्तरे ॥ अशब्द इति किम् । ऋग्विस्तरेण ॥ वैश्वदेवी छन्दः ॥

विप्रा विष्टारास्तारपङ्क्त्यादिगीतेर्विश्रावोद्गारान्कुर्वतां निर्निगाराः ।
नीवारोत्काराश्यामकानां निकारांश्चोच्चैर्विक्षावा निर्भया निर्लुनन्तु
॥ ७९ ॥

७९. विप्रा निर्निगारा निगाराद्रक्षोर्भक्षणात्रिर्गताः सन्तो विश्रा-
वोद्गारान् विश्रावान्विविधश्रवणान्युद्गारांश्चोच्चरणानि च कुर्वतां कु-
र्वन्तु । कस्याः । विष्टारास्तारपङ्क्त्यादिगीतेर्विष्टारास्ताराभ्यां परे ये
पङ्क्ती ते आदी यस्याः सा या गीतिश्छन्दस्तस्या विष्टारपङ्क्त्याख्य-
स्यास्तारपङ्क्त्याख्यस्य च छन्दस इत्यर्थः । यद्वा । यस्या आदौ विष्टा-
रपङ्क्तिरास्तारपङ्क्तिश्चछन्दोविशेषौ स्तस्तस्या गीतेः सामविशेषम्ये-
त्यर्थः । तथा नीवारोत्कारान्वनत्रीहिसमूहाच्च श्यामकानामारण्यक-
धान्यभेदानां च निकारांश्च राशींश्च निर्लुनन्तु । किंभूताः सन्तः ।
निर्भया रक्षोभयरहिता अत एवोच्चैरुदात्तो विक्षावृत्तिश्छक्का येषां ते ॥

१ ए सी डी 'गणानां' । २ ए सी डी 'विगावः' । ३ ए सी डी प्रस्तावैः ।
४ डी 'गणानां' । ५ ए सी वैहिंप्र' । ६ वी 'अयासि' । ७ सी डी 'वभिक्षा' ।

विष्टारपङ्क्तिः । इत्यत्र “छन्दोनाम्नि” [७०] इति घञ् ॥ केचित्तु वेरन्य-
तोपीच्छन्ति । आस्तारपङ्क्तिः ॥

विश्राव । विक्षावाः । अत्र “क्षुश्रोः” [७१] इति घञ् ॥

निगाराः । उद्गारान् । इत्यत्र “न्युदो गः” [७२] इति घञ् ॥

श्यामकानां निकारान् । नीवारोत्कारान् । इत्यत्र “किरो धान्ये” [७३]
इति घञ् ॥

नीवार । इत्यत्र “नेवुः” [७४] इति घञ् ॥

न्यायं श्रयिष्यति न तु न्ययमस्य नन्तुं

पर्याय आश्रमविशाय इहावनाय ।

राजोपशायवदितीह परिब्रुवत्यां

रक्षःपतिं तममुच्चयसिंहदेवः ॥ ८० ॥

८०. जयसिंहदेवस्तं रक्षःपतिमुचन् । कस्यां सत्याम् । इह
पिङ्गलिकायां परिब्रुवत्याम् । किमित्याह । हे राजन्वर्बरो न्यायं नीतिं
श्रयिष्यति न तु न्ययं निष्कृष्टमयनं न्ययोन्यायस्तं न श्रयिष्यति । य-
तोस्य बर्बरस्य नन्तुं त्वां मुनींश्च प्रणन्तुं पर्यायोवसरस्तथास्येह नदी-
तीरेवनाय मुनीनां रक्षार्थमाश्रमविशाय आश्रमेषु मुनिस्थानेषु क्रमप्राप्तं
पर्यायसाध्यं शयनं राजोपशायवद्यथास्य राज्ञोर्वनाय राजनि जयसिंह
उपशायः समीपे शयितुं पर्यायः । यतोसौ त्वां मुनींश्च नंस्यति रक्षार्थं
समीपावस्थानेन सेविष्यते चातो युष्माकं शिक्षयान्यायमसौ न करि-
ष्यतीत्यर्थं इति ॥

१ वी °गार । उ° । २ ए नेवुपरिनि । सी नेवुपरिनि । डी नेवुपरिति ।
३ डी °ममुञ्च° । ४ सी डी °स्तंश्र° । ५ ए सी डी मुनींश्च । ६ ए सी
डी °यनी रा° । ७ ए °वनाय । ८ ए सी डी °ते वातो ।

न्यायम् । अत्र “इणोऽभ्रेपे” [७५] इति घञ् ॥ अभ्रेप इति किम् ।
न्ययम् ॥

पर्यायः । अत्र “परेः क्रमे” [७६] इति घञ् ॥

अस्याश्रमविशायः । राजोपशाय । अत्र “व्युपाच्छीङः” [७७] इति
घञ् ॥ वसन्ततिलका छन्दः ॥

पुष्पावचायसुफलोच्चयपल्लवाद्यो-

च्चार्यैरचार्यकुसुमावचये वने तैः ।

आकायचिद्भिर्ऋषिभिर्विहितातिथेयः

स्थित्वा नृपो निजनिकायमगात्सुकायः ॥ ८१ ॥

८१. सुकायः शोभनमूर्तिर्नृपो निजनिकायं स्वावासमगात् । किं
कृत्वा । चौराणामुच्छेदादविद्यमानश्चौर्येण कुसुमानामवचयत्सोढं
यत्र तस्मिन्वने स्थित्वोपित्वा । यत् आकायं यज्ञान्निभेदं चिन्वन्त्या-
हुतिभिरुपचित्तीकुर्वन्ति ये तैर्यायजूकैरित्यर्थः । तैः प्रसिद्धैर्ऋषिभिर्विहि-
तातिथेयः कृतातिथेयः । कैः कृत्वा । पुष्पावचायसुफलोच्चयपल्लवा-
द्योच्चार्यैर्भावानयने द्रव्यान्तयत्तमित्यवचीयमानैः पुष्पैरुचीयमानैः सुफ-
लैरुचीयमानैः पल्लवाद्यैः पल्लवपत्रादिभिश्चेत्यर्थः ॥

पुष्पावचाय । पल्लवाद्योच्चार्यैः । अत्र “हस्त०” [७८] इत्यादिना घञ् ॥
उदो नेच्छन्त्यन्ये । फलोच्चय । अन्तेय इति किम् । अचार्यकुसुमावचये ॥

आकाय । सुकायः । निकायम् । अत्र “चित्ति०” [७९] इत्यादिना
घञ् । आदेः कश्च ॥

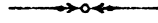
इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्धहेमचन्द्रा-
भिधानशब्दानुशासनव्याश्रयवृत्तां द्वादशः सर्गः समर्थितः ॥

१ बी °ऋषि° । २ बी °येय स्थि° ।

१ ए °म् । न्याय° । २ बी °शायः । अ° । सी डी °शायः । इत्यत्र, ३ ए सी
°ऋषि° । बी °ऋषि° । ४ डी °लवप° । ५ बी °च्चयः । अ° । डी °च्चयं । अ° ।
६ ए अचौर्य° ।

व्याश्रयमहाकाव्ये

त्रयोदशः सर्गः ।

राज्ञो रक्षोनिकायेशो रैनिकायानपूरयत् ।

माणिक्यनिक(च)यांश्चैकदृपन्निश्चायलीलया ॥ १ ॥

१. रक्षोनिकायेशो राक्षसौघस्वामी बर्बरो रैनिकायान्स्वर्णानामु-
पर्युपरि राशीकरणानि माणिक्यनिचयांश्च प्रभूतान्मणिभेदांश्च राज्ञो-
पूरयद्देवौ । कया । एको दृपदां यो निश्चायो मानविशेषस्तस्य लीलया
सुखेनेत्यर्थः ॥

अनिच्छुरन्नसंग्राहेष्यविघ्नं पत्तिसंस्थया ।

स नन्दथुकृते भूपमकृत्रिममसेवत ॥ २ ॥

२. स बर्बरो नन्दथुकृते राज्ञ आह्लादनायाचित्रं सदेत्यर्थः ।
अकृत्रिमं सद्भावेनेत्यर्थः । भूपमसेवत । कया । पत्तिसंस्थया ।
पदातिव्यवस्थया । कीदृक्सन् । अन्नसंग्राहेपि धान्यमुष्ट्रावप्यनिच्छु-
र्भोजनमात्रमप्यवाञ्छन्नित्यर्थः ॥

यज्ञरक्षणे सयत्नोभूत्स्वभेष्यप्रश्रयाचथुः ।

राक्षसो यत्प्रसादं राट तेनायाचित्रिमं व्यधात् ॥ ३ ॥

३. यद्यस्माद्राक्षसो बर्बरो यज्ञरक्षणे यागरक्षायां सयत्न आदृतो-
भूत् । कीदृक्सन् । स्वप्नेपि चित्तेपीत्यर्थः । न विद्यते प्रश्रस्य किं

१ ए °निश्चयानैकवर्षश्चा° । सी °निश्चयानैकवर्षत्रि° । डी °निश्चयानैकवर्षत्रि° ।

१ डी रेनिका° । २ सी °द्वे । ए° । ३ ए डी °दौ । ए° । ४ ए
°खेने° । ५ सी °त् । स्व° ।

यद्भ्रश्रां करोमि न वेति कथं वा करोमीत्यादिपृच्छाया याचथुर्याञ्जा यस्य स तथा स्वयमेवेत्यर्थः । तेन हेतुना राड् जयसिंहोयाचित्रिमं याञ्जयानिर्घृत्तं स्वाभाविकं प्रमादं वर्वरस्य व्यैधान ॥

रैनिकायान् । इत्यत्र “चिति०” [७९] इत्यादिना घञ् । आदेशश्च कः ॥

रक्षोनिकाय । इत्यत्र “संघेनूर्ध्वे” [८०] इति घञ् कश्चादेः ॥ संघ इति किम् । माणिक्यनिचयान् । बहुत्वमात्रमत्र विवक्षितं न संघ इति व्यावृत्तिः ॥

एकदृपन्निश्चाय । अन्नसंग्राह(हे) । इत्यत्र “माने” [८१] इति घञ् ॥

संस्थया । अविघ्नम् । इत्यत्र “स्थादिभ्यः कः” [८२] इति कः ॥

नन्दथु । इत्यत्र “दितोथुः” [८३] इत्यथुः ॥

अकृत्रिमम् । अयाचित्रिमम् । अत्र “ङ्कितः०” [८४] इत्यादिना त्रिमक् ॥ द्विद्याचिरिति कश्चित् । याचथुः ॥

यज्ञ । स्वप्ने । रक्षणे । यत्नः । प्रश्नः । इत्यत्र “यजिस्वपि०” [८५] इत्यादिना नः ॥

स विश्रविधिनाब्ध्यादावपि सान्तर्धिराज्ञर्या ।

त्यक्तसंकुटनोसांकोटिनं नृपमरञ्जयत् ॥ ४ ॥

४. स बर्वरोब्ध्यादावपि समुद्रनद्यादावपि विश्रविधिना प्रवेशकरणेन हेतुनासांकोटिनमकुटिलं नृपमरञ्जयत् । कीदृक्सन् । त्यक्तसंकुटनो मुक्तकौटिल्योत् एवाज्ञया नृपादेशेन सान्तर्धिर्मन्त्रादिशक्त्यादृश्यः ॥

१ ए ०या । रक्त० ।

१ ए ०दिनापृ० । २ बी ०निवृत्तं । ३ ए व्यवधा० । ४ सी ०तोथुः । अ० । डी ०तोथुः । अ० । ५ ए बी यज्ञः । स्व० । ६ सी डी ०संकट० । ७ ए सी डी मुकुटको० ।

विश्व । इत्यत्र “विच्छो नङ्” [८६] इति नङ् ॥

आदौ । विधिना । इत्यत्र “उपसर्गाद् क्तिः” [८७] इति क्तिः ॥

अधि । इत्यत्र “व्याप्यादाधारे” [८८] इति क्तिः ॥

अन्तधिः । “अन्तधिः” [८९] इति निपात्यते ॥

संकुटनः । असांकोटिनम् । अत्र “अभि०” [९०] इत्यादिनानञिनौ ॥

नीतिप्रतिश्रुता श्रोतुं राजैकाकी जनश्रुतीः ।

सार्तीनां चार्दिकां हर्तुं कदाचिन्निरगान्निशि ॥ ५ ॥

५. कदाचिदेकाकी सत्राजा निशि निगरान् । किं कर्तुम् । जनश्रुतीर्लोकवार्ताः श्रोतुम् । कया हेतुना । नीतिप्रतिश्रुता । राजा लोकचराचरितपरिज्ञानाय प्रच्छन्न एकाकी रात्रौ चरेदिति राजनीतेरङ्गीकारेण । तथा सार्तीनां रोगपराभवादिना पीडितानाम-
र्दिकां पीडां हर्तुं च ॥

नीति । इत्यत्र “स्त्रियां क्तिः” [९१] इति क्तिः ॥

श्रुतीः । सार्तीनाम् । इत्यत्र “श्रुवादिभ्यः” [९२] इति क्तिः ॥ वक्ष्यमाणैः
क्तिवादिभिः सह समावेशार्थं वचनम् । तेन प्रतिश्रुता । अर्दिकाम् । इत्याद्यपि
स्यान् ॥

सासुतीनां मिथो यूत्या जूत्या वाक्समिति नृपः ।

भावज्ञप्त्यै काप्यपश्यत्कीर्तीप्सुर्हेतिसातिमान् ॥ ६ ॥

६. नृपः कापि स्थाने सासुतीनामासुत्या मयेनान्वितानां मद्य-
पानां भावज्ञप्त्या अभिप्रायं ज्ञातुं तेषां मिथो वाक्समितिं वाग्यु-
द्धमपश्यन् । कया कृत्वा । मिथो यूत्या जूत्या मिथो यूत्या संपर्केण

१ ए सी डी °त्कीनिप्सु°.

१ सी डी सं ट°. २ ए सी डी °वार्ताश्रो°. ३ ए सी डी राजलो°.
४ ए सी डी श्रुतीना°.

या जूतिर्गतिस्तया सासुतिभिः सह मिलित्वा गमनेनेत्यर्थः । कीदृक् ।
कीर्तीप्सुस्तथा हेतीनामस्त्राणां सातिः षिगृ बन्धने । सीयते सातिः
संबन्धस्तद्वान् ॥

संपीत्या मत्तसंगीतौ कचित्स्वगुणकीर्तनाम् ।

शृण्वन्ननास्थया चक्रे नान्नपक्तिमवस्थितिम् ॥ ७ ॥

७. संपीत्या सहपानेन कृत्वा मत्तानां मद्यपानां संगीतिः सह-
गानं यत्र तस्मिन्मत्तसंगीतौ कचित्स्थानेन्नपक्तिं यावता कालेनान्नर्पाकः
स्यात्तावन्तमपि कालमवस्थितिं राजा न चक्रे । कीदृक्सन । स्वगुण-
कीर्तनां शृण्वन् । कया नास्थान् । अनास्थया महापुरुषत्वेन स्वगु-
णेष्ववहेलया ॥

समितिम् । सासुतीनाम् । अत्र “सम्०” [९३] इत्यादिना क्तिः ॥

सानि । हेति । यूत्या । जूत्या । ज्ञस्यै । कीर्ति । इत्येते “सानि०” [९४]

इत्यादिना निपात्याः ॥ कीर्तनाम् । इत्यपि कश्चिन् ॥

संगीतौ । संपीत्या । पक्तिम् । अत्र “गापा०” [९५] इत्यादिना क्तिः ॥

अवस्थितिम् । अनास्थया । अत्र “स्थो वा” [९६] इति वा क्तिः ॥

प्रव्रज्येज्याजुपामास्यासमज्यास्वद्यया च सः ।

विद्याभृत्यान् कचित्पश्यन्मेने चर्याफलं महत् ॥ ८ ॥

८. स राजा चर्याफलं महन्मेने । कीदृक्सन । कचिद्विद्यैव
भृत्या वेतनं येषां तान्विद्याभृत्यान्यज्ञविद्योपजीविनो महायाज्ञिका-
नित्यर्थः । पश्यन् । कया । अद्यया भ्रमणेन । कासु । प्रव्रज्येज्या-
जुपां प्रव्रज्यां दीक्षाविशेषमिज्यां च यागं च सेवमानानां यज्ञोपाध्या-

१ ष सी डी °तिः षिगृ०. २ सी डी °बद्धस्तं. ३ सी डी °पावकः.
४ सी डी °ग मे०.

यानामास्यासमज्यास्वास्यायायुपवेशनाय समज्यासु सभासु यज्ञपाटके-
ध्वित्यर्थः । यदीदृशाः पुण्यात्मानो विद्याभृत्या मया दृष्टास्तेन च-
र्यायाः फलं महज्जज्ञ इत्यज्ञासीदित्यर्थः ॥

निपद्यायां निपद्यानिपत्याशय्याजुपश्चरान् ।

सोज्ञासीच्छन्नसुत्यापः स्थिरमन्येत्यया कचित् ॥ ९ ॥

९. कचित्स नृपश्चराञ् शत्रुहेरिकानज्ञासीन् । किंभूतान् । निप-
द्यायां राजमार्गे निपद्या हृष्टान्ता एवात्युच्चत्वान्निपत्या भैरवपातभूम-
यस्तासां शय्या रचनाविशेषास्तज्जुपः । तथा छन्नना किल वयं या-
गार्थं सुत्याविक्रायिणो द्विजा इति व्याजेन सुत्यां सोमाधानपात्रं
पान्ति ये तांश्छन्नना वहीरसपात्रधारकानित्यर्थः । एवंविधानपि
कथमज्ञासीदित्याह । स्थिरमन्येत्यया स्थिरा मन्या कन्धरा यत्र सा
येत्या गतिस्तया कृत्वा । तान् क्षुद्रतया जनानां राजवार्ता कुर्वतां
साधधानत्वांश्चलन्निवया श्रावं श्रावं गच्छतो दृष्ट्वा । चरा एत इति
राजाज्ञासीदित्यर्थः ॥

आस्या । अठ्वया । प्रवज्या । इज्या । इत्यत्र “आस्यटि०” [९७] इत्या-
दिना क्यप् ॥

भृत्यान् । अत्र “भृगो नाग्नि” [९८] इति क्यप् ॥

समज्यासु । निपत्या । निपद्यायाम् । निपद्या । शय्या । सुत्या । विद्या ।
चर्या । मन्या । इत्यया । इत्यत्र “समज०” [९९] इत्यादिना क्यप् ॥

जनेच्छाकृत्ये जिज्ञासुः कापि गूढाकृतिक्रियः ।

तृष्णां याज्यां कृपां श्रद्धां भान्तर्धा च स निर्ममे ॥ १० ॥

१ सी डी °ल्याप स्थि. २ बी °डां चान्त°.

१ ए सी डी °बुद्धरि°. २ सी डी निपद्या. ३ डी क्षुप्रत°. ४ ए सी
डी °त्वानिश्चि°.

१०. स्पष्टः । किं तु जनेच्छाकृत्ये लोकानामभिप्रायं चेष्टां च ।
गूढे आकृतिक्रिये आकारगमनादिचेष्टे यस्य स तथा भान्तर्धा भाया
राज्यशोभाया अन्तर्धा गोपनं च ॥

मृगयापरिसर्यंच्छुरिवच्छन्नपदः क्वचित् ।

परिचर्याकृतोटाट्यां जज्ञेटाटां परस्य च ॥ ११ ॥

११. क्वचिच्च राजा परिचर्याकृतो भक्तस्याटाट्यां गतिं जज्ञे निः-
शङ्कत्वादिगुणैर्ज्ञातवान् । परस्य च शत्रोश्चाटाटां गतिं साशङ्कत्वा-
दिना जज्ञे । कीदृक्सन् । छन्नावलक्षितौ पादौ पादन्यासौ यस्य
सोज्ञात इत्यर्थः । मृगयाखेटैस्तदर्थं परिसर्या परिगमनं तदिच्छुल्लु-
ब्धको यथा छन्नपदः स्यात् ॥

क्रियः कृत्ये । अत्र “कृगः श च वा” [१००] इति शो वा चकारा-
त्क्यप् च ॥ पक्षे । आकृति ॥

मृगया । इच्छा । यात्राम् । वृष्णाम् । कृपाम् । भा । श्रद्धाम् । अन्तर्धाम् ।
एते “मृगयेच्छा०” [१०१] इत्यादिना निपात्याः ॥

परिसर्या । परिचर्या । इत्यत्र “परेः०” [१०२] इत्यादिना यः ॥

अटाट्याम् । अटाट्याम् । अत्र “वाटाट्यात्” [१०३] इति वा यः ॥

जागर्यया निशार्धस्य ज्ञात्वेहां जागरावताम् ।

प्रशंसां च जुगुप्सां च कुर्वन्स निरगात्पुरात् ॥ १२ ॥

१२. स्पष्टः । किं तु प्रशंसां विद्याभृत्यादेः । जुगुप्सां चच्छ-
न्नवतां चरादीनाम् ॥

जागर्यया । जागरा । इत्यत्र “जागुरश्च” [१०४] इति-अः । यश्च ॥

१ ए °त्वारिगु^०. २ वी °टिकस्त^०. ३ ए °गुरुश्च. सी डी °गुरेश्च. ४ बी
अः । अश्च.

प्रशंसाम् । जुगुप्साम् । अत्र “शंसि०” [१०५] इत्यादिना-अः ॥

ईहाम् । अत्र “केटः०” [१०६] इत्यादिना-अः ॥

क्षमां भिदाच्छिदाभीपां सोसिभूपो व्यलङ्घयत् ।

पूर्वाद्भुतकथाचिन्ताचर्चापूजास्पृहापरः ॥ १३ ॥

१३. स नृपो भिदाच्छिदाभीपां पशुमत्स्यादिविदारैणद्विधाकरैणै रौद्रां क्षमां पूर्वाह्यचण्डालमौत्सिकादिसंबन्धिभूमिं व्यलङ्घयन् । कीदृक् । असिना भूपा यस्य सोसिभूपस्तथा पूर्वेषां रामादीनामद्भुता याः कथास्तामां या चिन्ता स्मरणं चर्चा मनसि विचारः पूजा बहुमानः स्पृहेच्छा तत्परः ॥

अदोलातोलचित्तः सोप्रमाः कुम्वाश्च लङ्घयन् ।

चित्रकामनया प्राप नदीं ब्राह्मीमवेदनः ॥ १४ ॥

१४. स राजा चित्रकामनयाश्चर्याभिलाषेण ब्राह्मीं नदीं सरस्वतीं प्राप । कीदृक्सन् । न दोलायाः प्रेङ्गायास्तोला साम्यं यस्य तच्चित्तं यस्य सः । सात्त्विकत्वान्निश्चलचित्तोत एवावेदनो भयोत्थदुःखरहितोत एवाप्रमाः प्रमाणरहिता असंख्याः कुम्वाश्च न केवलं भिदाच्छिदाभीपां क्षमां सुगहना यज्ञवृत्ती(ती?)श्च लङ्घयन् ॥

वन्दनोपासने कृत्वा सोञ्जलिग्रन्थनादिभिः ।

पादाभिघट्टनोद्गर्भिश्रन्थनामुत्तार ताम् ॥ १५ ॥

१५. स राजाञ्जलिग्रन्थनादिभिरञ्जलिरचनास्नानादिभिः कृत्वा

१ ए °त्वा तां नदीं°.

१ ए °पो सिदा° . २ वी °रणाद्वि° . ३ डी °रणे री° . ४ वी °भात्स्यका° .
५ ए सी डी °भूमिमभ्यल° . ६ वी °स सः . ७ डी °भू° । चन्द्र° . ८ डी °त्वा चन्द्र° .

वन्दनोपासने कृत्वा तां नदीमुत्ततार । किंभूताम् । पादाभिघट्टनया
पादाक्रमणेनोदुच्छलन्त्यूर्मिश्रन्थना कलोलरचना यस्यां ताम ॥

क्षमाम् । अत्र “पितोङ्” [१०७] इत्यङ् ॥

भिदाच्छिदे । “भिदादयः” [१०८] इति साधू ॥

भीषाम् । भूपः । चिन्ता । पूजा । कैथा । कुम्भाः । चर्चा । स्पृहा । तोल ।
दोला । इत्यत्र “भीषि०” [१०९] इत्यादिनाङ् ॥

अप्रमाः । अत्र “उपसर्गादातः” [११०] इत्यङ् ॥

कामनया । अवेदनः । उपासने । श्रन्थनाम् । अभिघट्टनो । वन्दना ।
इत्यत्र “णिवेत्ति०” [१११] इत्यादिनाः ॥ ग्रन्थेरपीत्यन्ये । ग्रन्थना ॥

आश्रयान्वेषणेष्ट्या चार्तपर्येषणया च सः ।

परीष्ट्याध्येपणाभाजां चाटत्तीरेनधीष्टिकृत् ॥ १६ ॥

१६. स राजा तीरे नदीतट आटद्भ्राम्यन् । कैहेतुभिः । आ-
श्रयान्वेषणेष्ट्या चाश्रयविलोकनेच्छया चार्तपर्येषणया च पीडितानां
विलोकनेन च । तथाध्येपणाभाजां मत्कारपूर्वो व्यापारोध्येपणा ।
तद्भाजां मुनीनां परीष्ट्यां च शुश्रूषणया च । न च वाच्यमसौ द्र-
व्येच्छया कस्यापिच्छलं वीक्षितुमत्राटवतो नाधीष्टिं यात्रां करो-
त्यनधीष्टिकृन्निलोभत्वात्कस्यापि किमप्यगृह्णन्नित्यर्थः ॥

अन्वेषणा । इत्यत्र “इपोनिच्छायाम्” [११२] इत्यनः ॥ अनिच्छाया-
मिति किम् । इष्टया ॥

१ डी चाश्रयवित् ।

१ ए भूप । चि०. २ वी कथाः । कु०. डी कथां । कु०. ३ सी डी
कुम्भा । चर्. ४ वी न्यन । अ०. ५ ए सी डी णिना । वेदना. ६ वी
पणाय च. ७ डी ष्ट्या अध्ये०. ८ ए भू । इष्टया.

पर्येषणया । परीष्टया । अध्येषणा । अनधीष्टि । इत्यत्र “पर्येषेर्वा” [११३]
इति वानः ॥

कुधा काकयुद्धके कुञ्जेथाभीः स भीतिदे ।

समसंपद्विपद्भृप इति दीनं वचोशृणोत् ॥ १७ ॥

१७. अथ स राजा कुञ्जे वनगहनमध्य इति वक्ष्यमाणं दीन-
मार्तं वचोशृणोत् । कीदृक्मन । समे तुल्ये संपद्विपदौ यस्य स तथा
महापुरुषत्वात्संपन्नहृष्यन्विपदि चाविपादीत्यर्थः । अत एवाभीः ।
किंभूते कुञ्जे । भीतिदे भयप्रदेपि । यतः कुधा हेतुना काकयुधि
काकैः सह रण उद्व्यता घृका यत्र तस्मिन् ॥

यद्वचोशृणोत्तदाह ।

नाथोज्झसि किमहीमां हीतिं त्यक्त्वा मया कृताम् ।

व्यावभाषीं व्यतीहां च व्यतीक्षां चास्मरन्निव ॥ १८ ॥

१८. हे नाथाविद्यमाना हीर्मत्त्यागविषया लज्जा यस्य सोहीः
संस्त्वं हीतिं लज्जां त्यक्त्वा मां किमित्युज्झसि । कीदृगिव । अस्म-
रन्निव । काम् । मया कृतां व्यावभाषीं विनिमयेन प्रेमालापं तथा
व्यतीहां विनिमयेन नखक्षतादिस्मरचेष्टां च तथा व्यतीक्षां च वि-
निमयेन कटाक्षैरीक्षणं च । एकान्तानुरेक्तां स्वप्रेयसीं मामजानन्नि-
वेत्यर्थः ॥

कुधा । युत् । संपत् । विपत् । इत्यत्र “कुत्०” [११४] इत्यादिना
किप् ॥

१ ए सी डी °हीमां ही? । २ ए सी डी °तीक्षा च ।

१ ए अध्येष? । २ ए सी डी °लापां त? । ३ वी °ष्टां त? । ४ सी डी
°रक्तान्व? । ५ ए सी डी °धा । यत् ।

अभीः भीति । अहीः हीतिम् । अत्र “भ्यादिभ्यो वा” [११५] इति वा क्तिप् ॥

व्यावभाषीम् । अत्र “व्यनिहारे०” [११६] इत्यादिना जः ॥ अनीहा-
दिभ्य इति किम् । व्यनीहाम् । व्यनीक्षाम् ॥

अद्यैवाजीवनिर्मेस्तु यावद्वीक्षे वगक्यहम् ।

ग्लानिहानी न ते नाथ ग्लानिज्यानी कुलस्य च ॥१९॥

१९. हे नाथाहं वराकी कृपापात्रं यावत्ते ग्लानिहानी हर्षक्ष-
याङ्गक्षयौ कुलस्य तव वंशस्य ग्लानिज्यानी त्वन्मृत्युना मालिन्यं
क्षयं च न वीक्षे तावन्मेवैवाजीवनिर्मृत्युरस्तु ॥

अजीवनिः । अत्र “नञोनिः शापे” [११७] इत्यनिः ॥

ग्लानिहानी । ज्यानी । अत्र “ग्लाहाज्यः” [११८] इत्यनिः ॥ ग्लानि ।
इत्यपि कश्चित् ॥

का कारिः कान्त कर्पूरे कस्तूर्या का च कारिका ।

का कृतिश्चन्दने कृत्या कागरौ सक्षु का क्रिया ॥ २० ॥

इति पृष्ठस्य प्रत्येकं सर्वेत्युक्तं पुरा तव ।

स्मरन्त्यर्हाम्यहं वह्निवेशिकां कासिकाद्य मे ॥ २१ ॥

२०, २१. अहं वह्निवेशिकामग्नौ प्रवेशमर्हामि । कासिकाद्य मे
कोद्य ममावस्थातुं पर्यायः । कीदृक्सलहम् । स्मरन्ती । किमित्याह ।
हे कान्त कर्पूरे । निमित्तसप्तमीयम् । यथा शरदि पुष्पन्ति(?) । आतपे
ह्याम्यतीति । कर्पूरनिमित्ता कर्पूरहेतुका या कारिर्विलेपनमण्डन-

१ सी डी कागुरौ.

१ वी^०ति । अ^०. २ वी^० वीक्ष्ये ता^०. ३ ण^० हांति । का^०. ४ ण सी डी
°धन्ते । आ^०.

केशवस्त्रगृहवासनादिका क्रिया सा का । कोर्थः । कर्पूरहेतुकं किं विलेपनं क्रियते मण्डनं वा केशादिवामना वेल्यादिः । एवं कस्तूर्या का च कारिका । चन्दने का कृतिस्तथांगरौ का कृत्या क्रिया तथा स्रक्षु पुष्पमालामु च का क्रियेत्वेवंप्रकारेण पुरा पूर्वं मया पृष्टस्य तत्र प्रत्येकमेकं कर्पूरादि प्रति सर्वा विलेपनादिका समस्ता कारि- (रिः) कारिका कृतिः कृत्या क्रिया चेत्येवंविधं प्रेमातिशयोक्त्यमुक्तं वचनम् ॥

ममैधोभक्षिकोत्पेदे धारयामीक्षुभक्षिकाम् ।

यां ते तां मुञ्च मेन्ताय यत्त्वदापद्धिपूचिका ॥ २२ ॥

२२. यद्यस्मात्त्वदापद्धिपूचिका तवापदेव विपूचिका मरणान्त उदरमहारोगस्त्वजीविताया मेन्ताय मृत्युहेतुरस्ति तस्मान्ममैधोभक्षिका काप्रभक्षणमुत्पेदेवश्यकर्तव्यतया संपन्नेत्यर्थः । मृत्युहेतावुपस्थिते हि सत्त्वाधिकाः काप्रभक्षणादि कुर्वन्ति । तस्माद्यामिक्षुभक्षिकामिक्षुभ- क्षणं ते तुभ्यं धारयामि तां मुञ्च । अनृणीभूयैव हि काप्रभक्षणं क्रियत इति स्थितिः ॥

अरोचकः कारिकायां जीविते भापणे च मे ।

पयःपानं सुखं प्रेत्य करिष्यामि त्वया सह ॥ २३ ॥

२३. मे मम कारिकायां भोजनादिक्रियायां जीविते भापणे च विषये न रोचतेत्रारोचको रोगविशेषोरुच्चिरित्यर्थः । तस्मात्प्रेत्य भ-

१ ए ममैधो०. २ ए सी डी यां त तां. ३ सी डी मेताय. ४ बी 'दिशुचि'.

१ बी 'केमव'०. २ बी सी डी 'त्यादि । ए०. ३ सी डी 'थायुरो. ४ ए सी डी तत्र प्र०. ५ बी सी डी 'रिका कृ०. ६ बी 'दिशुचि'०. ७ बी विशुचि०. ८ ए सी डी मेताय. ९ बी 'न्ममैधोम'

वान्तरं गत्वा त्वया सह सुखं त्वयाविरहितत्वेनैव सुखकारि पयः-
पानं दुग्धपानं करिष्यामि । एषा हि नागभार्या । नागानां च दुग्ध-
मेव प्रियमित्युक्तं पयःपानं करिष्यामीति ॥

राजाच्छादनवस्त्रा प्राग्रन्दनी रमणीषु या ।

प्रसादकारणात्ते सा यायां प्रपतनं न वा ॥ २४ ॥

२४. याहं प्राक्प्राचि काले ते तव प्रसादकारणात्प्रसादाद्धेतो
रमन्ते कान्तेषु रमण्यस्तास्वन्यभार्यासु मध्ये जन्दनी समृद्धा मुख्ये-
त्यर्थः । अभूवम् । कीदृक्सती । राजाच्छादनानि राजभिः परि-
धेयान्यतिश्रेष्ठानीत्यर्थः । वस्त्राणि यस्याः सा साहं ते प्रपतनं
शम्पादानस्थानं न वा यायां काका किं तु यातुमर्हामि । “श-
कार्हे कृत्याश्च” [५. ४. ३५] इत्यर्हे सप्तमी । त्वया सहास्यपि शम्पां
दास्यामीत्यर्थः ॥

भोजनाच्छादने लुब्धा प्राप्ते प्रस्कन्दनं त्वयि ।

इधमत्रश्चनगोदोहनीभृत्स्थास्यामि किं न्वहम् ॥ २५ ॥

२५. त्वयि प्रस्कन्दनं कूपे पतनाय तत्तदं प्राप्ते सति भोजना-
च्छादने भोजने वस्त्रे च लुब्धा सती किं न्वहं स्थास्यामि । कीदृशी ।
इधमत्रश्चनगोदोहनीभृत्काष्ठभारानयनाय गवां दोहनाय च परशुपारि-
काधारिणी । इदमुक्तं स्यात्पतिं विना हि बिभ्या भोजनायाच्छादनाय च
काष्ठभारानयनगोदोहनादिनीचकर्मण्येव कार्याणि तान्यहं पतिमनुग-
च्छन्ती नैव करिष्यामीत्यर्थः ॥

१ वी °नां हि दुः । २ ए °सादाङ्गे । ३ ए गमुद्रा गुमेत्य° । मी डी
समुद्रा मुं । ४ वी °डा गुमेत्य° । ५ वी गहं । ६ डी गियो भो ।

का कारिः । का कारिका । का क्रिया । का कृत्या । का कृतिः ॥ आख्याने ।
सर्वा कारिः । सर्वा कारिका । सर्वा क्रिया । सर्वा कृत्या । सर्वा कृतिः । अत्र
“प्रश्न०” [११९] इत्यादिना वेत् ॥

कासिका । अग्नि(वह्नि?)वैशिकामर्हामि । इधुभक्षिकां ते धारयामि ।
ममैधोभक्षिकोत्पदे ॥ प्रश्ने । का कारिका ॥ आख्याने । सर्वा कारिका । इत्यत्र
“पर्याय०” [१२०] इत्यादिना णकः ॥

विपूचिका । अरोचकः । अत्र “नाम्नि पुंसि च” [१२१] इति णकः ॥

कारिकायाम् । अत्र “भावे” [१२२] इति णकः ॥

जीविते । अत्र “ह्रीवे ऋः” [१२३] इति ऋः ॥

भाषणे । अत्र “अनट्” [१२४] इत्यनट् ॥

पयःपानं सुखम् । राजाच्छादनवस्त्रा । इत्यत्र “यत्कर्म०” [१२५]
इत्यादिनानट् ॥

रमणीषु । नन्दनी । इत्यत्र रम्यादित्वादनट् [१२६] ॥

कारणात् । इति “कारणम्” [१२७] इति साधु ॥

भोजनाच्छादने । प्रपतेनम् । प्रस्कन्दनम् । अत्र “भुजि०” [१२८]
इत्यादिनानट् ॥

इधमवश्चन । गोदोहनी । इत्यत्र “करणाधारे” [१२९] इत्यनट् ॥

ऊपाकरे ष्वानर्हसंचरेगोचरव्यजे ।

वर्हाभस्कन्धवज्रास्यमक्षिकात्रजसंकुले ॥ २६ ॥

खलस्य मृत्योर्निगमे कूपेसिन्नापदापणे ।

त्वं वेक्ष्यस्यहमीक्षिष्ये धिक् स्त्रियो वकचेष्टिताः ॥ २७ ॥

१ ण सी डी ^{हास्यक०}.

१ डी कारिका. २ सी डी ^{भेदका}. ३ वी ^{विश्व}. ४ वी साधुः ॥
भो०. ५ डी ^{तनाम्}.

२६, २७. अस्मिन्कूपे त्वं वेक्ष्यसि प्रवेक्ष्यस्यहमीक्षिष्येतश्च व-
कचेष्टिता वकवृत्तीः स्त्रियो धिग्गर्हे । यदि स्त्रियो वकवन्मायाविन्यो
नाभविष्यंस्तदाहं स्त्री तव प्राणेभ्योप्यतिप्रिया त्वत्पुर एव कूपे प्रा-
वेक्ष्यमित्यर्थः । किंभूतेस्मिन् । ऊपाकरे द्रवरूपक्षारद्रव्यविशेषस्य
स्थाने तथा प्लवानर्हेतिसंकीर्णत्वात्प्लवेनोडुपेन तरीतुमशक्य इत्यर्थः ।
तथा नास्ति संचरः प्रवेशमार्गो यत्र तस्मिन्स्थानातिनिघ्नत्वादत्यन्धकार-
वत्त्वान्मक्षिकातिव्याप्तत्वाच्चागोचरोविषयोद्दृश्य इत्यर्थः । व्यज ऊ-
पाकर्षणाय रज्जुवद्धघट्यादीनां निक्षेपमार्गो यत्र तस्मिन्स्थाना बंधाभा
गोस्कन्धदेशतुल्याः स्कन्धा यासां तास्तथा वज्रास्या वज्रवृत्तीक्षणप्रच-
ण्डवक्त्रा या मक्षिकास्तासां व्रजेन समूहेन संकुले व्याप्रेत एवापदापणे
क्रयाणकवत्सुप्राप्यत्वाद्विपदां हृद्रेत एव च खलस्य मृत्योर्निगमे मार्गतुल्ये
पत्तनतुल्ये वा ॥

सत्त्वाकपो धीनिकपो ममासौ कुलयोः कपः ।

सुभगोपस्थितापत्ते ज्वलन्निपकदारुणा ॥ २८ ॥

२८. हे सुभगं निपचन्त्यनेन निपकः कुलालभाण्डपाकस्थानम् ।
ज्वलन्योसौ निपकस्तद्वहारुणा संतापिकासौ प्रत्यक्षा ते तवोपस्थिता-
पन्मम सत्त्वाकपः सत्त्वस्य परीक्षोपलस्तथा धीनिकपो बुद्धिपरीक्षो-
पलस्तथा कुलयोर्मातापितृपक्षयोः श्वंशुरपितृपक्षयोर्वा कपः । अस्यां
विपदि त्वदनुगमनेन निर्व्यूढाया मम सत्त्वादीनि प्रमाणीभविष्य-
न्तीति भावः ॥

१ ए सी डी °वेक्षामि°. २ डी °पाकारे. ३ बी °थानि°. ४ ए °त्वागो°.
सी डी °त्वाद्गो°. ५ ए सी डी वज्रा°. ६ डी °ल्ये वा. ७ डी °ग विप°.
८ डी °न विप°. ९ ए डी °पकम्त°. सी °पकम्त°. १० बी °श्वगुर°. ११ ए
°वः । कार°.

करणे । प्लव ॥ आधा^३रे । आकरे । अत्र “पुंनाञ्चि घः” [१३०]
इति घः ॥

गोचर । संचरे । वह । व्रज । व्यजे । खलस्य । आपणे । निगमे । बक ।
सुभग । कपः । आकपः । निकपः । एते “गोचर०” [१३१] इत्यादिना
निपात्याः ॥ निपक । इत्यपि कश्चित् ॥

दशावतार्या आरामान्नद्युत्तारेवतारभाक् ।

चेष्ट्यवस्तारयुग्मा गाद्विघ्नः कोपीत्यथोच्चल ॥ २९ ॥

२९. अथाथ वा किं बहूक्तेनेत्यर्थः । उच्चल मया सह कूपे प्रवेशाय शीघ्रं प्रचल । कस्मान् । इति हेतोः । तमेवाह । अवतरति विष्णुरेध्वियवतारा मत्स्यादय एषां पूजार्थं प्रतिकृतयोप्यवतारा मत्स्यादीनां प्रतिमाः । दशावताराः समाहृता दशावतारी तदर्थं भवनमप्युपचाराद्दशावतारी तस्या दशावतारीभवनस्य संबद्धात्सरस्वतीनिकटवर्तिन आरामादुन्नानात्सकाशाशान्नद्युत्तारे नद्यास्तीर्थेवतारभावतरन्कोपि नरो मा गान्मा यासीन् । कीदृक् । चेष्टन्तेनेन चेष्टो बलमस्यास्ति चेष्टी तथावस्तृणन्यनेनावस्तारः पटभेदस्तेन युगयुक्तश्च सन् । विघ्नो बलेन ग्रहणाद्वस्त्रेण बन्धनाच्च त्वामनुगच्छन्त्या मम कूपप्रवेशेन्तरायहेतुः ॥

करणे । चेष्टी ॥ आधारे । आरामात् । इत्यत्र “व्यञ्जनाद्वज्” [१३२]
इति घञ् ॥

१ ए सी डी °क । चेष्ट्य° । २ ए डी °च्चलः । अ° ।

१ डी °रे । अ° । २ ए सी कप । आ° । ३ ए °कप । नि° । सी °कथ । नि° । ४ सी डी °र्गभ° । ५ डी °ष्टनेने° । ६ सी °न् । ब° ।

अवतार्याः । अवन्तार । इत्यत्र “अर्वात्तृभ्याम्” [१३३] इति घञ् ॥
बहुलाधिकारादसंज्ञायामपि । अवतार । भावेत्र घञ् । उत्पूर्वादिपि । उत्तारे ॥

शुकसंहारः कृपाधारो गुणावायोथ भूपतिः ।

वचः कुञ्जे लतोद्यावे श्रुत्वेत्यभिससर्प सः ॥ ३० ॥

३०. अथ स भूपतिर्जयसिंह इति पूर्वोक्तं वचः श्रुत्वा लतोद्याव उग्रयन्ते तिलादयोस्मिन्नुद्यावो यज्ञपात्रं लतानामुद्याव इव वल्ली-नामाधार इत्यर्थः । कुञ्जे वनगहनेभिससर्पाभिमुखं ययौ । यतः कीदृक् । शुकः शोकस्य संहारो मधुरवचनादिना प्रलयकालतुल्य-स्तथा कृपाधारः कृपालुः । कृपाधारोपि यदि शौर्यादिगुणहीनः स्या-त्तदा तत्र गन्तुं न शक्यादित्याह । गुणावाय एव वयन्यत्रावाय-स्तन्तुवायशाला गुणाः शौर्यादय एव गुणास्तन्तवस्तेपामावाय इव ॥

तत्र स्वदारसंतुष्टो न्यायाध्यायो ददर्श सः ।

अजारचेष्टितं द्वन्द्वमवहारालयोपमः ॥ ३१ ॥

३१. अवहारालयो ग्राहाकरोऽधिस्तेनोपमा यस्य स तथाऽधि-गम्भीरः स राजा तत्र कुञ्जे द्वन्द्वं स्त्रीपुरुषमिथुनं ददर्श । कीदृशम् । न जाराणां चेष्टितं चौर्यरतव्यञ्जिका व्याकुलत्वादिचेष्टा यस्य तन् । न च वाच्यमसौ कामवासनया स्त्रीदर्शनाभिलाषेणैतद्दर्श । यतः स्वदारसंतुष्टः । एतदपि कुत इत्याह । न्यायाध्यायो न्यायस्याध्याय इव मूर्ते नीतिशास्त्रमिवेत्यर्थः ॥

न्यार्य । आवायः । अध्यायः । उद्यावे । संहारः । अवहार । आधारः ।
दार । जार । इत्येते “न्याय०” [१३४] इत्यादिना निपात्याः ॥

१ ए °वात्तृस्तु° । बी °वात्तृभ्याम्° । २ सी °यशा° । ३ ए सी डी
गुणा शौ° । ४ बी णाः मौर्या° । ५ बी न्यायध्या° । ६ बी °य । अर्वा° ।
७ सी डी °ध्याय । उ° । ८ ए बी सी °हारः । आ° ।

ऊचे शुष्काखरानायगतमीनातुरं नरम् ।

क्षरत्सुधोदङ्करसोपमस्मितभृताखनः ॥ ३२ ॥

३२. राजा नरमूचे । कीदृक्कमन । सुधोदञ्चयतेनेन सुधोदङ्कस्तस्य रसः सुधैव क्षरन्त्यः सुधोदङ्करमस्तेनात्याह्लादकत्वादुपमा यस्य तत्तथा यस्मितमीपद्मास्यं तेन भृता आखनाः खानकानि येन स तथा । किंभूतं नरम् । शुष्काखरः शुष्काखानकमानायो जालं द्वन्द्वे तयोर्गतः पतितो यो मीनस्तद्वदातुरमाकुलम् ॥

यदूचे तदाह ।

उदकोदञ्चनी कस्त्वमत्राखविपमे तटे ।

स्वभासाखनिकवकान् व्योमाखानं च पूरयन् ॥ ३३ ॥

३३. आखविपमे खानकैर्विपमेत्र तटे कूपतीरे कस्त्वम् । कीदृक् । स्वभासा स्वकान्त्याखनिकवकान्खानकानि व्योमाखानं चाकाशमेव खानकं च पूरयन्स्तथोदकोदञ्चन्युदकोदञ्चनयुक्तः ॥

सुलभापदि देशेस्मिन्महाखनिकदुर्गमे ।

शुचिंम्लायतिखेदीनां विपयः का न्वियं च ते ॥ ३४ ॥

३४. अस्मिन्देशे प्रदेशे ते तव संबन्धिनीयं प्रत्यक्षा स्त्री च का तु का । किंभूते । महाखनिकैर्दुर्गमं दुःखेन गमनं यत्र तस्मिन्नत एव सुलभेन सुखप्राप्त्या प्रधाना आपदो यत्र तस्मिन् । किंभूतेयम् । शुचिंम्लायतिखेदीनां शुचीति म्लायतीति खेदीति शब्दानां विपयः शुच्-म्ला-खिद्-धानूनां शोचति म्लायति खिद्यत इत्यादिप्रयोगेषु क-

१ बी °हाग्यान्° । २ बी °निष्ठावय° ।

१ सी डी °धोदुच्य° । २ ए सी डी शुष्कम्° । ३ ए सी डी शुष्कत्वा° ।
४ डी °कानि° । सी °कान्खन° । ५ ए सी डी °नी प्र° । ६ सी °यते म्ला° ।

त्रित्वेन गोचर इत्यर्थः । यद्वा शुचिः शोको म्लायतिम्लानिः खेदि-
दैन्यं धात्वर्थास्तेपामाधारत्वेन विषयः ॥

यच्चानीपत्करं कृत्यं तत्रापीषद्वचं त्वया ।

सुवचं दुर्वचमपि सज्जनैर्हि सतां पुरः ॥ ३५ ॥

३५. अनीपत्करं च न केवलं सुखसाध्यं दुःखसाध्यं च यत्कृ-
त्यमास्ते तत्रापि विषये त्वयेपद्वचमनायासेन वक्तव्यं दुःसाध्यमपि
निःशङ्कमुच्यतामित्यर्थः । हि यस्माद्दुर्वचमपि कप्रहेतुत्वाद्दुःखेन वा-
च्यमपि सतां साधूनां पुरः सज्जनैः सुवचमुभयेपामपि साधुत्वे-
नैक्यात् ॥

ईपन्म्लानंभवं स्वार्तंभवं वा दुःस्थिरंभवम् ।

कस्माच्चया त्वदार्त्या यदीपदार्रकरोस्म्यहम् ॥ ३६ ॥

३६. यद्यस्मात्त्वदार्त्या कर्त्र्याहमीपदार्रकरोनायासेनार्द्रचित्तीक्रिये-
तिपीड्य इत्यर्थः । तस्माद्दहो नर त्वं वदेतिगम्यते । कस्माद्धेतोस्त्व-
येपन्म्लानंभवमीपदनायासेन म्लानीभूयते स्वार्तंभवं वा सुखेनार्ती-
भूयते च । दुःस्थिरंभवं वा विमनस्कत्वेनात्र दुःखेन स्थिरीभूयते च ॥

सुविक्लवंकरः कच्चिदसिदुर्विक्लवंकरैः ।

द्विङ्गिर्दुःशासनैर्दुर्योधनैर्दुर्दर्शनैरथ ॥ ३७ ॥

३७. कच्चिदिष्टपरिप्रभ्रे । असि त्वं द्विङ्गिः शत्रुभिरथ किं सुवि-
क्लवंकरः सुखेन विक्लवीक्रियसे परिभूयस इत्यर्थः । किंभूतैः । दुर्द-

१ ए सी डी ०ध्यं च. २ डी ०थेप०. ३ ए सी डी ०चनम०. ४ बी सी
डी ०दाद्रक०. ५ ए सी डी स्वातांभ०. ६ ए सी डी च । दुर्दृष्टि०. ७ ए
सी डी ०से भू०.

शनैरतितेजस्वित्वाद्दुःखेनावलोक्यैस्तथा दुःशासनैर्बलिष्ठत्वाद्दुःखेन शिक्षणीयैरत एव दुर्योधनैरन्तर्भूतणिगर्थत्वेन दुःखेन योधनीयैरत एव च दुःखेनाविकृत्वा विकृत्वाः क्रियन्ते ये तैर्दुरभिभवनीयैरित्यर्थः ॥

अनीपच्छासनो दुर्धर्षणो दुर्मर्षणोपि च ।

मया सुशासनस्तेरिदुरुत्थानं न तच्चया ॥ ३८ ॥

३८. तेरिर्मया सुशासनः सुखेन शिक्षणीयः । किंभूतोपि । अनीपच्छासनोपि तथा दुर्धर्षणो दुरभिभवनीयोपि दुर्मर्षणोपि च दुःसह्योपि च । तत्तस्मात्त्वया न दुरुत्थानं किं तु सुखेन त्वयोदेतव्यमित्यर्थः ॥

ईपदानं मयानीपदानेपि त्वत्कृते सखे ।

सुयानमसुयानेपि दुर्ज्ञानं तद्बदेहितम् ॥ ३९ ॥

३९. हे सखेनीपदाने दुःखेन देयेपि वस्तुनि विषये त्वत्कृते त्वदर्थं मयेपदानं सुखेन दीयते तथासुयानेपि महाकूपादौ सुयानं सुखेन गम्यते तत्तस्माद्दुर्ज्ञानं दुर्ज्ञेयमीहितं स्वाभिप्रायं वद ॥

तेजोदुर्दृशदुर्धर्षमूचे सोपीति भूपतिम् ।

शृणु दुःशास दुर्योध दुर्मर्षाशेषमावयोः ॥ ४० ॥

४०. स्पष्टः । किं त्वावयोः संबन्ध्यशेषं समस्तमर्थाद्वृत्तान्तम् ॥

उदङ्ग । इति “उदङ्कोतोये” [१३५] इति निपात्यम् ॥ अतोय इति किम् । उदकोदञ्चनी ॥

आनाय । इति “आनायो जालम्” [१३६] इति निपात्यम् ॥

१ ष दुर्म०. २ सी ंणो नं. डी ंणोपि. ३ डी ंते सुखे. ४ डी ंहिनां । हे.

१ ष सी डी ंह्वाः किं. २ डी ंणोपि च. ३ सी ंर्णा । अनां.

आख । आखर । आखनिक । आखनिकवकान् । आखनः । आखानम् ।
अत्र “खनो ड०” [१३७] इत्यादिना ड-डर-इक-इकवक-घ-घञ्-प्रत्ययाः ॥

खेदीनाम् । शुचि । म्लायति । इत्यत्र “इकि०” [१३८] इत्यादिना-
इकिस्त्रिवः ॥

भावे । दुर्गमे । सुलभ । ईपद्वचं त्वया ॥ कर्मणि । दुर्बचम् । सुवचम् ।
अनीपत्करम् । अत्र “दुःसु०” [१३९] इत्यादिना खल ॥

दुःस्थिरंभवम् । स्वार्तंभवम् । ईपन्म्लानंभवम् । दुर्विह्वं [केरः ।
सुविह्वं] करः । ईपदाद्रंकरः । अत्र “च्यर्थे०” [१४०] इत्यादिना खल ॥

दुःशासनैः । सुशासनः । अनीपच्छायनः । दुर्योधनैः । दुर्दर्शनैः । दुर्धर्षणः ।
दुर्मर्षणः ॥ आदन्त । भावे । दुरुथानम् । सुयानम् । ईपदानम् ॥ कर्मणि ।
दुर्ज्ञानम् । असुयाने । अनीपदाने । अत्र “शास(सू?)युधि०” [१४१]
इत्यादिनाः ॥ आदन्तवजितेभ्यः केचिद्विकल्पमिच्छन्ति । तन्मते दुःशास ।
दुर्योधः(घ) । दुर्दर्श । दुर्धर्ष[म्] । दुर्मर्ष । इति ॥

एकोनविंशः पादः ॥

मर्त्यलोकात्कदायात एष आयामि नन्वहम् ।

गमिष्यसि कदा तत्र गच्छाम्ययमहं ननु ॥ ४१ ॥

आयान्तं पश्य यान्तं मामित्यन्योन्योक्तिशालिभिः ।

नागै रम्यास्ति पाताले नाम्ना भोगवती पुरी ॥ ४२ ॥

४१, ४२. अहो त्वं मर्त्यलोकात्कदायात आगम इति प्रश्ने ।
एकः कश्चित्प्रत्याह । नन्विति प्रतिवचने । एष आयाम्यधुनैवागा-

१ ए म्यह्. २ ए डी ल्यन्योक्ति०.

१ डी स्वरनिक । आखनिक । आ०. २ वी आखानः. ३ ए इति किस्त्रिवः.
४ ए कुर्वरं । ५ डी भ् । ६ डी दुर्म०.

मित्यर्थः । अपरस्त्वाह । आयान्तं पश्याधुनैवागतं जानीहीत्यर्थः ।
तथाहो तत्र मर्त्यलोके कदा त्वं गमिष्यसीति प्रश्न एकः प्रत्याह ।
नन्वयमहं गच्छाम्यधुनैव गमिष्यामीत्यर्थः । अपरस्त्वाह । यान्तं
मां पश्याधुनैव गमिष्यन्तं जानीहीत्यर्थः । इत्येवंविधा या अन्यो-
न्यमुक्तयस्तच्छालिभिः । शिष्टं स्पष्टम् ॥

कदागा अयमागां कर्हेष्यस्येष्याम्यसौ विभो ।

इतीशालापवांस्तत्र रत्नचूडोस्ति नागराट् ॥ ४३ ॥

४३. तत्र भोगा(ग)वत्यां रत्नचूडो नाम नागराडस्ति । कीदृक् ।
ईशस्य वासुकेरालापः संभाषणा तद्वान् । आलपमेवाह । अहो
कदागाः सेवार्थं मत्पार्श्वे कस्यां वेलायामायासीरिति प्रश्ने प्रत्या[ह] ।
हे विभो अयमागां तवा(था)हो कर्हे(र्हे)ष्यसि । अधुना मत्पार्श्वार्धतः
पुनः कदागमिष्यसीति प्रश्न आह । असवेष्यामीति । अतिमान्य-
त्वाद्वासुकित्वकण(किस्तं क्षण?)मपि सु(स्व?)पार्श्वान्मोक्तुं नेच्छतीत्यर्थः ॥

कदायातः । एष आयामि । आयान्तं पश्य । कदा गमिष्यसि । अयं
गच्छामि । यान्तं पश्य । इत्यत्र “सत्०” [१] इत्यादिना वर्तमानाव-
त्प्रत्ययाः । वावचनाद्यथाप्राप्तं च । कदागा अयमागाम् । कर्हेष्यसि एष्याम्यसौ ॥

शङ्खपालकुलोत्तंस त्वमायासी रणे यदि ।

दैत्यानञ्जैपमित्यूचे स्वयं वासुकिनापि यः ॥ ४४ ॥

४४. स्पष्टः । किं तु । आयासीरागमिष्यसि । अञ्जैपं जेष्यामि ।
यो रत्नचूडः । एतेनास्यैतिविक्रान्तत्वोक्तिः ॥

१ ए कर्हेष्यस्येष्या०. २ ए ०नजीप०.

१ स्त्री अञ्जैपं. २ ए ०स्या वि०.

यद्यधीपे प्रहृष्याम इति नित्यं प्रशासितुः ।

नाम्ना कनकचूडोहं पुत्रस्तस्य महौजसः ॥ ४५ ॥

४५. स्पष्टः । किं तु हे पुत्र यदि त्वमधीपे पठिष्यसि तदा वयं प्रहृष्यामो हर्षिष्याम इत्येवंप्रकारेण प्रशासितुः शिक्षयितुः । तस्य रत्नचूडस्य ॥

यद्येष्यति गुरुश्छन्दोध्येष्ये चेच्छ्रोरमेष्यति ।

श्वोध्येष्ये तर्कमप्याश्वित्युक्त्या तातमर्षयः(महर्षयम्?)४६

४६. स्पष्टः । किं तु गुरुरुपाध्यायः । छन्दश्छन्दःशास्त्रम् । चेच्छ्रुः कल्पे । गुरुररं शीघ्रमेष्यति । तदाहं तर्कमपि न केवलं छन्दः ॥

यद्यादेक्ष्यस्यथाशंसेधीयीय मि(नि)खिलागमान् ।

त्वं चेत्प्रसन्नः सिद्धा मे विद्येति गुरुमस्तवम् ॥ ४७ ॥

४७. अहं गुरुमुपाध्यायमस्तवम् । कथमिग्राह । हे गुरो त्वं यद्यादेक्ष्यस्याज्ञापयिष्यसि । अथानन्तरं तदेत्यर्थः । अहमाशंसे संभावये निखिलागमानधीयीय पठिष्यामीत्यर्थः । यतस्त्वं चेत्प्रसन्नो मयि प्रसन्नीभविष्यसि तदा मे विद्या सिद्धा सेत्स्यतीति ॥

रणे यदि त्वमायासीर्देत्यानजैपम् । यद्यधीपे प्रहृष्यामः । अत्र “भूतवच्चा-
शंस्ये वा” [२] इति भूतवत्सद्वच्च प्रत्ययाः ॥ पक्षे यद्येष्यति गुरुश्छन्दो-
ध्येष्ये ॥

क्षिप्रार्थे । चेच्छ्रोरमेष्यति । श्वोध्येष्ये तर्कमप्याशु ॥ आशंसार्थे । यद्या-
देक्ष्यस्यथाशंसेधीयीय निखिलागमान् । इत्यत्र “क्षिप्र०” [३] इत्यादिना
भविष्यन्तीसप्तम्यौ ॥ क्षिप्रार्थेते न(र्थे एते नेति ?) वक्तव्ये भविष्यन्तीवचनं
स्व(क्ष्)स्तनीविषयेषु भविष्यन्ती यथा स्यादित्येवमर्थम् ॥

१ सी डी °ष्यसि । श्वो° । २ ए °त्युक्तो । तम° । ३ सी तातेम° ।

१ सी डी °मन्त्री° ।

त्वं चेत्प्रसन्नः सिद्धा मे विद्या । इत्यत्र “संभावने सिद्धवत्” [४] इति
सिद्धवत्प्रत्ययाः ॥

अद्य यावद्भृशमदा यावज्जीवं च दास्यति(सि) ।

प्रीतिं ममेति संतुष्टो गुरुर्मा पर्यपाठयत् ॥ ४८ ॥

४८. कीदृक्सन । संतुष्टः संतोषवाक्यं भणन्नित्यर्थः । कथमित्याह । अद्य यावदद्यतनं दिनं यावद्भृशमत्यर्थं मम प्रीतिं विनयादिना प्रमोदमदास्तथा यावज्जीवं च दास्यसि । यावज्जीवसि तावद्दास्यसि चेति ॥

अतीता याष्टमी तस्यामनि(न)ध्यायोजनिष्ट यत् ।

यापि चागामिनी तस्यामनि(न)ध्यायो भविष्यति ॥४९॥

तद्गन्ताध्वा य आवेश्मास्यावरार्धेपि संहिताम् ।

गुणयिष्यामि तातैवं ब्रुवन् गुरुमरञ्जयम् ॥ ५० ॥

४९, ५०. स्वष्टौ । किं तु तत्तस्मादनध्यायस्य भूतत्वाद्भविष्यत्वाच्च हेतोरावेश्मं वेश्म यावद्योध्वा मार्गो गन्तां(न्ता) मया यास्यते कर्मणि श्वस्तनी । अस्याध्वनोवरार्धेऽप्यर्वाग्भागेपि संहितां सप्तशतप्रमाणं ग्रन्थभेदं गुणयिष्याम्यनध्यायद्वयेगुणनेन शास्त्राणां विस्मरणभयाद्यथा सर्वेषां शास्त्राणां गुणनं स्यादिति संहितां प्रयन्मे(त्रे)न शीघ्रं गुणयिष्यामीत्यर्थः । हे तात गुरो ॥

अद्य यावद्भृशं प्रती(प्रीति)मदाः । यावज्जीवं प्रीतिं दास्यसि ॥ आसत्तौ । अतीता याष्टमी तस्यामनध्यायोजनिष्ट[ष्ट] । यापि चागामिनी तस्यामनध्यायो भविष्यति । इत्यत्र “नानद्यतनः०” [५] इत्यादिना ह्यस्तनीस्व(श्व)स्तन्यौ न ॥

गन्ताध्वा य आवेश्मास्यावरार्धेपि संहितां गुणयिष्यामि । इत्यत्र “एष्यति०”

[६] इत्यादिना श्वस्तनी न ॥

१ सी डी °नं या°. २ सी डी °श्म या°. ३ ए °यश्चेन. ४ बी °ना स्वस्त°.

योयं हेमन्त आगाम्याग्रहायण्यास्ततोवरे ।

पुष्पिष्यन्ति ममोद्याने लवलयः सर्वतोपि हि ॥ ५१ ॥

आगामी पौषमासो यो दशरात्रोस्य योवरः ।

तत्र कर्तास्महे युक्ता मित्रैरुद्यानिकोत्सवम् ॥ ५२ ॥

त्रिंशद्रात्रो य आगाम्यवरे तस्यार्धमासि तु ।

श्रोतास्मि द्विगुरोर्व्याख्यां पृथग्व्याख्या हि तन्मम ॥ ५३ ॥

त्रिंशद्रात्रो य उक्तोस्यावरे पञ्चदशाहके ।

न स्वप्नासीति दमनः सहाध्याय्यव्रवीन्मम ॥ ५४ ॥

५१-५४. मम सहाध्यायी दमनो नाम नागकुमारो ममाग्रेव्रवीत् । किमित्याह । योयमित्यादि । स्पष्टम् । किं तु । अयमैषममननः । ततस्तत्र हेमन्ते । आग्रहायण्या मार्गशीर्ष्याः सकाशाद्वरेर्वाग्भागे । लवलयो लताविशेषाः । दशानां रात्रीणां समाहारो दशरात्रोवरोर्वाग्भागरूपः । उद्यानं विषयतयास्त(म्य?)म्याः क्रीडाया उद्यानिका तस्या उत्सवं कर्तास्महे लवलीपुष्पोच्चयनावर्थं करिष्यामः । तथा त्रिंशद्रात्रत्रिंशद्रात्रसमाहाररूपो मासोर्थात्कार्तिक आगामी तस्यावरेर्वाग्भागवर्तिन्यर्धमासि त्वर्धमासे पुनरहं गुरोरुपाध्यायान् । द्वौ वारावस्या द्विव्याख्यां श्रोतास्मि । पौषाद्यदशरात्रं ह्युद्यानिकोत्सवेन व्याख्याभङ्गो भावीत्यत्र द्वे व्याख्याने भणिष्यामीत्यर्थः । तत्तस्माद्धेतोर्हि स्फुटं मम पृथगन्यसहाध्यायिभ्यो भिन्ना व्याख्या भविष्यति ।

१ ए सी डी °धानकां. २ सी डी हि तान्यनः । त्रि°. ३ ए सी डी न सुप्ता°.

१ ए सी डी °वासिका. २ ए °तामाहे व°. सी डी °तामाहे. ३ ए सी डी °द्रात्रिम. ४ सी °मागे. ५ बी °वस्यां द्वि°.

तथा यन्त्रिशद्रात्रः कार्तिक उक्तः पूर्वमागामितया भणितस्तस्यावरे
पञ्चदशाहकैर्वागभागवर्तिषु पञ्चदशैः दिनेष्वहं न स्वप्नास्मि व्याख्या-
द्वयभणनन्वितनव्यापृतत्वेन स्वापवेलाया अभावात्तत्र शयिष्य इति ॥

अयमागामिमासस्य परतः पर्ववासरात् ।

पठित्वा भविता सिद्धो लवलीर्दर्शयिष्यति ॥ ५५ ॥

अदर्शयिष्यो लवलीस्त्वं तक्षककुलाग्र्य चेत् ।

अत्याश्रयं न कस्योदपादयिष्यः सचेतसः ॥ ५६ ॥

दृष्टस्त्वं कुहकस्यार्थी तदातान्यश्च भिक्षुकः ।

अप्यद्रक्ष्यत्स चेदप्याम्नास्यदृष्टो न तु त्वम् ॥ ५७ ॥

प्रत्यष्टास्यः कथं मिथ्यैतद्विगर्हामहे वयम् ।

कथं प्रतीयाच्छ्रद्धूत्तेन्योपि चेति तमञ्जु(त्र)वम् ॥ ५८ ॥

५५-५८. इत्येवमुपहासप्रकारेणासत्यवादित्वप्रकारेण च तं दम-
नकमहमञ्जु(त्र)वम् । प्रकारमाह । अहो अयं दमनक आगामिमा-
सस्य कार्तिकस्य संबन्धिनः पर्ववासरात्पूर्णिमादिनात्परतः पश्चात्प-
ठित्वानेकविद्या अधीत्य सिद्धो विशासिद्धो भविता भविष्यति । ततो
विद्याप्रभावेन लवलीर्दर्शयिष्यति । तथा हे तक्षककुलाग्र्य चेत्त्वं
लवलीर्दर्शयिष्यन्तदा कस्य सचेतसोत्याश्रयं नोदपादयिष्यो हेमन्ते
लवल्यो न पुष्पन्येवेति । तत्र लवलीः पुष्पिता न दर्शयिष्यसि न
च कस्याप्याश्रयं करिष्यसीत्यर्थः । हेमन्ते लवल्यः पुष्पन्येव परमसौ
हेमन्ते लवल्यो न पुष्पन्येवेति भ्रान्त्या जानन्नेवं वक्ति । तथा उ
हे दमनक मया त्वं कुहकस्येन्द्रजालाश्रयस्यार्थीदृष्टस्तदाता कुहकस्य

१ डी °विश्वं ल°. २ ए सी डी °म्वाम्.

१ ए उक्तं पू°. २ बी °शरि°. ३ सी डी °वाकर्षी°. ४ बी सी °विध्यं°.
५ सी °था तु कु°.

दातान्यश्च भिक्षुको दृष्टः । परं स भिक्षुकश्चेत्त्वामप्यद्रक्ष्यद्वाढं दृष्ट-
वानभविष्यत्तदा त्वामान्नास्यत्कुहकविद्यामपाठयिष्यत् । न तु त्वं
भिक्षुकेण दृष्टस्तस्मादसतील्वलीस्त्वं दर्शयितुं नालं भविष्यसीत्यर्थः ।
अतश्चैतद्वेमन्ते लवलीनां पुष्पोद्भवनां मिथ्यालीकं कथं त्वं प्रत्यष्टास्यः
स्थापितवान्न कथमपीत्यर्थः । वा यद्वा यदि त्वं मिथ्यैतत्प्रतिष्ठितवां-
स्तदा प्रतितिष्ठ परमित्यर्थः । अन्योपि न केवलमहमपरोपि जनः
कथमलीकमेतत्प्रतीयत्प्रतीतवांस्तथा कथं श्रद्धते संभावितवान्न कथ-
मपीत्यर्थः । तस्मादेतद्विस्फुटं गर्हामह इति ॥

योर्यं हेमन्त आगाम्याग्रहायण्यान्मतोवरे पुष्पिष्यन्ति लवत्यः । अत्र
“कालस्य०” [७] इत्यादिर्ना न श्वस्तनी ॥ अनहोरात्राणामिति किम् ।
आगामी पौषमासो यो दशरात्रोस्य योवरस्तत्र कर्तासह उद्यानिकोत्सवम् ।
त्रिंशद्वात्रो य आगाम्यवरे तस्यार्धमासि श्रोतास्मि व्याख्याम् । त्रिंशद्वात्रो य
उक्तोस्यावरे पञ्चदशहके न स्वतस्मि । इति त्रिविधेष्यहोरात्रे मा भूत् ॥

अयमागामिमासस्य परतः पर्ववासराहलवलीर्दर्शयिष्यन्ति । भविता सिद्धः ।
अत्र “परे वा” [८] इति न श्वस्तनी वा ॥

चेह्लवलीरदर्शयिष्योत्याश्चर्यं कस्य नोदपादयिष्यः । अत्र “सप्तम्यर्थे०”
[९] इत्यादिना क्रियातिपत्तिः ॥ लवलीदर्शनं हेतुराश्चर्योत्पादनं फलं चात्र
सप्तम्यर्थः ॥

दृष्टस्त्वं कुहकस्यार्थां तदातान्यश्च भिक्षुकः । अप्यद्रक्ष्यस्य चेद्दृष्ट्यान्नास्य-
दृष्टो न तु त्वम् । अत्र “भूते” [१०] इति क्रियातिपत्तिः ॥

१ बी °द्रक्ष्यता° । २ ए त्वान्नाम्ना° । सी त्वानाम्ना° । डी त्वाम्ना° । ३ बी
थं प्र° । ४ सी °ना श्व° । ५ बी °द्रक्ष्यस्य° । ६ डी °दृष्ट्यास्य° । ७ ए
°व्यान्नास्य° । ८ ए ते क्रिया इ° । बी °ते क्रि° ।

प्रत्यष्टास्यः कथं मिथ्यैतद्गर्हामहे वयम् । अत्र “वोतास्प्रोक्” [११]
इति वा क्रियातिपत्तिः ॥ वावचनाद्यथाप्राप्तं च । कथं प्रतीयात् । कथं श्रद्धत्ते
गर्हामहे ॥

सोपि मामब्रवीदेवं जातु त्वं दुर्जनायसे ।

अपि त्वं विब्रवीष्यस्मानहो गर्हामहे वयम् ॥ ५९ ॥

५९. स्पष्टः । किं तु जात्वपी क्षेपद्योतकौ ॥

अपि त्वं विब्रवीष्यस्मान् । जातु त्वं दुर्जनायसे । अत्र “क्षेपेपि०” [१२]
इत्यादिना कालत्रयेपि वर्तमाना ॥ निन्दसि । निन्दिष्यसि । निन्दितवान् ।
दुर्जनायसे । दुर्जनार्थिष्यसे । दुर्जनार्थितवान् । एवमन्यत्रापि भावना कार्या ॥

कथं हसेर्न्यक्कुरूपे मर्मास्प्राक्षीरूपारुजः ।

परित्यक्ष्यसि साधुत्वं दौर्जन्यं श्रयितासि धिक् ॥ ६० ॥

६०. कथं किमिति त्वं हसेर्मा^१मुपहसेस्तथा कथं त्वं न्यक्कुरूप उ-
पहासेन मां पराभवसि । कालत्रये प्रयोगाविमौ । तथा कथं मर्मा-
स्प्राक्षीर्दृष्टस्त्वं कुहकस्यार्थाद्यादिना मम मर्मोदघट्टयस्तथा कथमुपा-
रुजो मर्मोदघट्टनेन मामपीडयोत एव कथं त्वं साधुत्वं शिष्टतां परि-
त्यक्ष्यसि । अत एव च कथं दौर्जन्यं श्रयितासि । अत एव च त्वं
धिगिधक्कृतः ॥

कथं हसेः । कथं न्यक्कुरूपे धिक् । इत्यत्र “कथमि०” [१३] इत्यादिना
सर्वकालेषु सप्तमीवर्तमाने ॥ वावचनाद्यथाप्राप्तं च । मर्मास्प्राक्षीः । उपारुजः ।
श्रयितासि । परित्यक्ष्यसि धिक् ॥

१ बी °देव जा०. २ ए सी डी °क्षीरपारुजा । प०.

१ डी °त्प्राप्तं. २ ए सी डी °न्दित०. ३ ए सी डी °यित०. ४ डी
°मेस्त०. ५ ए सी डी °विधौ । त०. ६ ए सी डी °रुजा म०.

भुजंगमः स को नाम योस्मान्द्विष्याद्भसिष्यति ।

न श्रद्धे न क्षमे वास्मान्नि(वा वि ?)रोत्स्यति मिपेच्च यः ॥६१॥

६१. नामेत्याक्षेपे । कः स भुजंगमो योस्मान्द्विष्यात्तथा योस्मान्द्विष्यति । तथा न श्रद्धे न वा क्षमे योस्मान्निवरोत्स्यति विग्रहीष्यति । तथा योस्मान्मिपेच्च स्पर्धेत । कालत्रयेऽप्यमी प्रयोगाः । सर्वेऽपि भुजङ्गा अस्मत्तो हीना इति कीदृशोक्तत्वं य एवमस्मासु द्वेषोपहासविरोधस्पर्धाः करोपीत्यर्थः । स्पर्धमानः स कृष्णमित्यादाविवस्मान्मिपेदित्यत्र सकर्मकत्वम् ॥

न श्रद्धे न क्षमे वा पुराहमपि दुर्मते ।

किं भवानेवमस्मासु ब्रूयाच्चेष्टिष्यतेथ वा ॥ ६२ ॥

६२. हे दुर्मते कुटिलाशय किं भवानेवमुपहासादिप्रकारेणास्मासु विषये ब्रूयाद्भाषेत । अथ वैवमुपहासादि चेष्टिष्यते चक्षुर्भूवि-क्षेपविशेषादिना करिष्यति । कालत्रये प्रयोगाविमौ । इदमहं पुरा पूर्वं न श्रद्धेऽपि न क्षमेऽपि वा । “पुरायावतोर्धनेमाना” [५. ३. ७.] इत्यतीते वर्तमाना । तत्र मायिनम्बिकालविषये एवं वचनचेष्टे परैरुक्ते अप्यहं सरलाशयत्वात्पुरा न संभावितवानपि न च सोढवानपीत्यर्थः ॥

भुजंगमः स को नाम योस्मान्द्विष्याद्भसिष्यति । इत्यत्र “किंवृत्ते०” [१४] इत्यादिना सप्तमीभविष्यन्त्यौ ॥

न श्रद्धे न क्षमे वा योस्मान्मिपेद्विरोत्स्यति च ॥ किंवृत्तेऽपि । न श्रद्धे न

१ वी १यमि । न.

१ ए सी डी ०थास्मा०. २ सी. दुर्मते. ३ ए सी डी ०रिति. ४ सी डी ०धेवि वा. ५ डी ०प्यनेथ.

क्षमे वा पुरा किं भवानेवमस्मासु ब्रूयाच्चेष्टिष्यतेथ वा । इत्यत्र “अश्रद्धा०”

[१५] इत्यादिना सप्तमीभविष्यन्त्यौ ॥

न श्रद्धे न च सहे लवलीर्दशयिष्यति ।

हेमन्ते किंकिलेत्युक्तिर्दौर्जन्यव्यञ्जिका तव ॥ ६३ ॥

६३. अहो कनकचूडेत्येवंविधा तवोक्तिर्दौर्जन्यव्यञ्जिका । के-
त्याह । न श्रद्धे न च सहे यदहो दमर्नक । किंकिलेति वाक्यालं-
कारे प्रसिद्धियोतने वा । पुष्पितत्वेन लोके प्रसिद्धाः पुष्पिता इत्यर्थः ।
लवलीर्हेमन्ते भवान्दर्शयिष्यति कालत्रये प्रयोगोयं न कदापि दर्शि-
तवान्न च दर्शयिष्यति न च दर्शयतीत्यर्थ इति ॥

भार्या मेत्र पणो यन्न श्रद्धे न क्षमेप्यहम् ।

अस्ति लोके स यो मां हि विवादेन विजेष्यते ॥ ६४ ॥

६४. अत्र लवलीपुष्पादर्शने भार्या मे पणो यदि हेमन्ते पुष्पिता
लवलीर्न दर्शयामि तदा भार्या हारयामीत्यर्थः । यद्यस्माद्धेतोर्हि स्फुटं
यो मां विवादेन विजेष्यते जितवाञ्छेप्यति जयति वा स लोके ज-
गत्यस्तीदमहं न श्रद्धे नापि क्षमे न कोप्यस्तीत्यर्थः ॥

न श्रद्धे न च सहे लवलीर्दशयिष्यति हेमन्ते किंकिल । न श्रद्धे न
क्षमेप्यहमस्ति लोके स यो मां विजेष्यते । अत्र “किंकिल०” [१६] इत्या-
दिना भविष्यन्ती ॥

अथाहमब्रु(ब्र)वं चैवं न श्रद्धे न च क्षमे ।

मिपेत्कोपि मया जातु गर्वी वा विवदेत यत् ॥ ६५ ॥

१ सी डी न क्षं.

१ सी डी न कि. २ ए सी डी “ली हेमं”. ३ डी भार्या हां. ४ बी
“मि म. ५ सी डी “मे नको”.

भवेर्यदि विवादी त्वं हारयेयमहं यदा ।

तदङ्गीकृत एवायं त्वत्पणेन पणो मया ॥ ६६ ॥

६५, ६६. अथ दमनस्यैवंभणनानन्तरमहं चाहमप्येवमब्रु(ब्र)-
वम । यथाहं न श्रद्धे न क्षमे च यत्कोपि कश्चिदपि गर्वी गर्विष्ठः
सञ्जातु कदाचिदपि मया सह मिषेद्विवदेत वा । परं यदि त्वं वि-
वादी भवेस्तथा यदाहं हारयेयं हरन्तं पणं प्राप्नुवन्तं त्वामनुकूला-
चरणेन प्रयुञ्जीय । कालत्रयेमी प्रयोगाः । तत्तदा त्वत्पणेन कृ-
त्वायमेव भार्यालक्षण एव पणो मयाङ्गीकृतः । भवेर्हारयेयमित्यत्रापि
न श्रद्धे न च क्षम इति योज्यम् । यतोसौ दमनस्यापि वादित्वं
स्वस्य हारकत्वं चाश्रद्धानोक्षाम्यंश्चाह ॥

न श्रद्धे न क्षमे मिषेत्कोपि मया जातु । गर्वी वा विवदेत यत् । हार-
येयमहं यदा । भवेर्यदि विवादी एवम् । इत्यत्र “जातु०” [१७] इत्यादिना
सप्तमी ॥

धिग्यत्रेत्याक्षिपेर्नस्त्वं तर्जेर्वा यच्च यत्र वा ।

प्रगल्भेथा जयेर्यच्च न क्षमे श्रद्धे न तत् ॥ ६७ ॥

६७. हे दमन यत्र निमित्तसप्तम्यर्थे तत्र पू(भू?)तोयमर्थो येनास-
त्यलवलीपुष्पसमर्थनरूपेण निमित्तेन नोस्मानिति जातु त्वं दुर्जना-
यस इत्यादिप्रकारेणाक्षिपेर्निन्देस्तथा यच्च तर्जेर्वा । यच्चेति क्रियावि-
शेषणं भार्या मेत्र पण इति यद्गण्डमाविष्कुर्याश्च तद्धिग्निन्दामस्तथा
यत्र वा यस्मिंश्चै हैमनलवलीपुष्पदर्शनविषये त्वं प्रगल्भेर्था धार्ष्ट्यं

१ ए सी डी °हं चाह°.

१ सी डी तत्वथा त्वत्पणेन. २ ए °यत्र. ३ सी डी मे प°. ४ सी डी
°श्च हे दमन ल°. ५ डी °गल्भेथा. ६ ए सी डी °था नक्षमे न श्रद्धे तत् । इत्य°.

कुर्या यच्च जयेस्तन्न क्षमे न श्रद्धे चालीकत्वान् । कालत्रयेमी
प्रयोगाः ॥

धिग्यच्च तर्जः । यत्रेत्याक्षिपेर्नस्त्वम् । यच्च जयेः । यत्र प्रगल्भेथाः । न
क्षमे न श्रद्धे तन् । इत्यत्र “क्षेपेपि(च?)०” [१८] इत्यादिना सप्तमी ॥

चित्रं यत्रैवं जल्पेस्त्वं कुप्येर्यच्चेतिवादिभिः ।

स्वैर्निपिद्धौ कलेरावां प्रतिज्ञाय पणं स्थितौ ॥ ६८ ॥

६८. आवां पणं भार्यापणं प्रतिज्ञाय स्थितौ वाकलहान्निवृत्तौ । यतः
स्वैः स्वजनैः कलेर्वाकलहान्निपिद्धौ । किंभूतैः सद्भिः । इतिवादिभिः ।
यथा चित्रमाश्रयं यत्र देशे काले प्रयोजने वा त्वमप्येवं साध्वनुचितं
जल्पेर्यच्च त्वमपि कुप्येः । कालत्रये प्रयोगाविति ॥

चित्रं यच्चैवं कुप्येस्त्वम् । यत्रैवं जल्पेः । अत्र “चित्रे” [१९] इति
सप्तमी ॥

चित्रमन्धोद्रिमारोक्ष्यत्ययं यदि जयेद्धि नः ।

एवमावां प्रजल्पन्तौ ततो निजगृहं गतौ ॥ ६९ ॥

६९. ततोऽनन्तरमावां निजगृहं गतौ । किंभूतौ सन्तौ । हि
स्फुटं चित्रमाश्रयं यद्ययं नोस्माञ्जयेत्तदा चित्रमन्धोद्रिमारोक्ष्यति ।
कालत्रये प्रयोगौ । एवं जल्पन्तौ ॥

चित्रमन्धोद्रिमारोक्ष्यति । इत्यत्र “शेषे०” [२०] इत्यादिना भविष्यन्ती ।
अयदाविति किम् । चित्रमयं यदि जयेद्धि नः । अत्राश्रद्धाप्यस्तीति “जातुयद्य-
दायदौ सप्तमी” [१७] इति सप्तमी ॥

१ सी ०त्रं ज .

१ सी डी स्वैः क०. २ ए सी डी ०ति ॥ थ०. ३ बी ०भूतां हि. ४ डी
०त्रं वैवमा०.

एषोपि हारयेन्नोत हारयेयं मृशन्निति ।

तेनाहृतोन्यदोद्याने लवलीर्द्रुमभ्यगाम् ॥ ७० ॥

७०. अहमन्यदा हेमन्ते तेन दमनेनाहत उद्याने लवलीर्द्रुम-
भ्यगाम् । कीदृक्मन । मृशंश्चिन्तयन् । किमित्याह । एष दमनोपि
वाढं हारयेत्तथोत वाढमहं न हारयेयं दमनोप्रेषि वाढं हारितवान
हारयत्यतोधुनापि हारयिष्यति । नाहं त्वेवमित्यर्थ इति ॥

उत हारयेयम् । अपि हारयेत् । इत्यत्र “सप्तमी०” [२१] इत्यादिना
सप्तमी ॥

लवल्याः प्रेक्ष्य पुष्पाणीत्यध्यायं हन्त मायसां ।

प्रदर्शयेदपि फलान्यपि कल्पद्रुमानयेत् ॥ ७१ ॥

करिष्यत्यन्यदप्येष शक्तो दमनकञ्चलम् ।

संभावयामि याचेत पणं म्लानिं च दास्यति ॥ ७२ ॥

७१, ७२. लवल्याः पुष्पाणि प्रेक्ष्येत्यध्यायमचिन्तयं यथा माया
कुहकविद्यया दाम्भिकोसौ दमनोपि लवलानि लवलीफलान्यपि दर्श-
येत्तथापि कल्पद्रुमानयेत् । मायाबलेनासौ त्रिकालविषयेपि लवला-
नामपि दर्शने कल्पद्रोरप्यानयने शक्तः संभाव्यत इत्यर्थः । तथैष
दर्शनकोन्यदप्यत्यसंभाव्यमपरमपिच्छलं मायां करिष्यति । यतः श-
क्तश्छले समर्थोऽत एव संभावयामि पणमपि याचेत शक्तोऽयमधुना पण-

१ डी °वत्योः प्रे° । २ ए सी डी पणम्ला° ।

१ ए वाढम° । २ ए प्रेक्षेत्य° । ३ ए दाम्भिको° । *अनया व्याख्यया ‘दर्श-
येदपि लवलान्यपि कल्पद्रुमानयेत्’ इति सूत्रेण भाव्यमिति भावित् । ४ ए सी डी
भनोन्य° । ५ बी °लेन स° ।

मपि याचिष्यते याचते याचितवानेवेति संभावयामीत्यर्थः । अत एव
च संभावयामि शक्तोमौ म्लानिमपि दास्यति ॥

अथोचे दमनः संभावयामि लवलानि यत् ।

पश्येर्दातुं पणं चेच्छेर्न मां निन्दितुमिच्छसि ॥ ७३ ॥

७३. स्पष्टः । किं तु लवलानि लवलीपुष्पाणि पश्येः शक्तम्बं
पश्यसि द्रक्ष(क्ष्य)स्यपश्यश्चैत्यर्थः ॥

तथाहीन्साह कोप्येत्य यात्रां वाञ्छति ह्रुलडः ।

वाञ्छेदागमनं वोत्र यस्य वारः स गच्छतु ॥ ७४ ॥

७४. स्पष्टः । परं यात्रां पूजाविशेषम् । ह्रुलडो नाम फणी ।
वो युष्माकं स्वपार्श्व आगमनं वाञ्छति । अत्रैतेषु युष्मासु मध्ये
यस्य वारो गमनपर्यायः ॥

शक्यसंभावने । अपि फलानि प्रदर्शयेत् ॥ अशक्यसंभावने । अपि कल्पद्रु-
मानयेत् । अत्र “संभावने०” [२२] इत्यादिना सप्तमी ॥ तदर्थानुक्ताविति
किम् । करिष्यत्यन्यदप्येष शक्तः ॥

संभावयामि याचेत पणम् । अत्र “अयदि०” [२३] इत्यादिना वा सप्तमी ।
पक्षे यथाप्राप्तम् । म्लानिं दास्यति ॥ ददाति । अदात् । इति स्वयं ज्ञेयम् ॥
अयदीति किम् । संभावयामि लवलानि यत्पश्येः । पूर्वेण नित्यं सप्तमी ॥

इच्छेः । इच्छसि । वाञ्छेत् । वाञ्छति । इत्यत्र “सतीच्छार्थान्” [२४]
इति वा सप्तमी ॥

१ वी ० श्येदातुप०. २ ए ० नं चोत्र. सी ० नं वात्र. डी ० नं यात्र.

१ ए सी डी याचिते. २ ए ० नेववे०. ३ सी डी ० व सं०. ४ सी डी
० ने श्या०. ५ डी इच्छ०.

नागैर्दमन आहूयाथोचे वारस्तवैपमः ।

यदि गच्छेद्भवांस्तत्र जीवेन्नागकुलं ततः ॥ ७५ ॥

७५. स्पष्टः । किं त्वैपमोऽस्मिन्वर्षे । तत्र हुल्लडपार्श्वे यदि भवान् गच्छेद्यास्यति । ततस्तदा नागकुलं जीवेज्जीविष्यति । यद्वा कालत्रये प्रयोगावेतौ ॥

मां सोप्यूचेत्र चेत्त्वं यास्यसि मोक्षा(क्षया)मि ते पणम् ।

हिमघ्नं वानयस्युपं चेत्ततोपि त्यजाम्यहम् ॥ ७६ ॥

७६. स्पष्टः । किं तु सोपि दमनश्च । अत्र हुल्लडपार्श्वे ॥

चेन्नाजैपीर्न मादिक्षस्तन्मे श्रद्धानयेयम् ।

उपं कञ्चित्पणं मुञ्चस्युक्त्वेत्यत्राहमागमम् ॥ ७७ ॥

७७. अत्र स्थानेहमागमम् । किं कृत्वा । उक्त्वा । किमित्याह । उ हे दमन चेत्त्वं मां नाजैपीस्तदा मा मां नादिक्षो हुल्लडयात्रायामूपानयने वा नाज्ञापयस्तत्तस्माच्छ्रद्धाभिलाषो म रूपमहंमानयेयसधु-
नानेऽस्याभ्यानयाम्यानीतवानेवं चेत्यर्थः । परं कञ्चिदिष्टपरिप्रश्ने । त्वं पणं मुञ्चसीति ॥

यदि गच्छेद्भवांस्तत्र । जीवेन्नागकुलं ततः । अत्र “वैत्स्यति०” [२५] इत्यादिर्ना वा सप्तमी ॥ पक्षे । चेत्त्वं यास्यसि । मोक्षामि ते पणम् ॥ केचित्तु सर्वेषु कालेषु सर्वविभक्त्यर्थं वा^१दं वा सप्तमी मन्यन्ते । तेन पक्षे आनयस्युपं चेत्ततोपि त्यजामि । चेन्नाजैपीर्न मादिक्ष इत्यपि ॥

१ ए सी^१नामकुं. २ ए^२सतः. ३ ए^३पीमदि. सी डी^४पीमदि.

१ डी^१मियाभ्या. २ ए सी^२त्वं मा ना. ३ वी^३दा मां. ४ वी^४पीं ऊ०.
५ ए सी^५हममां. ६ ए सी डी^६व देव्य. ७ वी^७वस्मिनि. ८ सी डी^८ना मं.
९ वी^९मोक्षामि. १० ए^{१०}पदं म. डी^{११}पद. ११ वी सी^{११}दं मं.

श्रद्धानयेयम् । अत्र “काम०” [२६] इत्यादिना सप्तमी ॥ अकञ्चित्ति
किम् । कञ्चित्पणं सुञ्चमि ॥

तदिच्छाम्यनुमन्येथाः प्रार्थये गच्छ संप्रति ।

अत्रोपार्थं प्रवेक्ष्यामि कूपे वज्रास्यमक्षिके ॥ ७८ ॥

७८. तत्तस्मादिच्छाम्यहं हे पुरुष त्वमनुमन्येथाः कूपप्रवेशेनु-
मतिं दद्यास्तथाहं प्रार्थये त्वं संप्रति स्वस्थानं गच्छ । शिष्टं स्पष्टम् ॥
इच्छाम्यनुमन्येथाः । प्रार्थये गच्छ । इत्यत्र “इच्छार्थे०” [२७] इत्या-
दिना सप्तमीपञ्चम्यां ॥

महैव नय मां कुर्याः प्रसादमितिवादिनी ।

कूपप्रवेशविभोयं वल्लभा मे सुलोचना ॥ ७९ ॥

७९. नाम्ना सुलोचना । शिष्टं स्पष्टम् ॥

संध्यामर्चत्विनं चार्चेदिहामीताथ गच्छतु ।

रात्र्यन्तेस्मिन्भवान्किं मे चिन्तया हि मुमूर्षतः ॥ ८० ॥

८०. अस्मिन्निदानीतने रात्र्यन्ते रात्रिपर्यवसाने भवान्संध्यां प्र-
भातसंध्यामर्चत्विनं चादित्यं चार्चेत्तथेहामिन्स्थान आसीत् तिष्ठेद-
थाथ वा गच्छतु । हि यस्मान्मुमूर्षतो मे चिन्तया किं न किञ्चित् ।
मच्चिन्तां मुक्त्वा त्वं संध्यार्चनादिस्वार्थं कुर्वित्यर्थः ॥

अथ भूपस्तमित्युचे रक्षेः स्वं रक्ष च प्रियाम् ।

कुर्यां हुल्लडयात्रां किमुतोपं तर्पयाण्यहम् ॥ ८१ ॥

८१. स्पष्टः । किं नूताथ वा । ते तुभ्यम् ॥

आख्याहि हुल्लडः कोयं व्रयास्तस्य च चेष्टितम् ।

धेहि स्वास्थ्यं न भीर्धया दध्याश्चानुमतो मुदम् ॥ ८२ ॥

१ ए सी डी स्वास्थ्यां न.

१ डी मन्थे०. २ ए डी रात्रान्ते. ३ वी मया चिन्ता.

८२. पूर्वार्धं स्पष्टम् । त्वया भीर्दमनाद्भीतिर्न धेया न धार्या किं तु स्वास्थ्यं धेहि । त्वं हि प्रेपितोनुज्ञातस्तवावसरश्च भियोधारणे स्व-
स्थताधारणे च । तथानुमतो मयानुज्ञातः संस्त्वं मुदं दध्याश्च ॥

विधौ । प्रसादं कुर्याः नय माम् ॥ निमन्त्रणे । इदं चार्चत्संध्यामर्चतु ॥
आमन्त्रणे । इहासीताथ गच्छतु ॥ अधीष्टौ । रक्षेः स्वं रक्ष च प्रियाम् ॥ संप्रश्ने ।
कुर्यां हुलडयात्रां किमुतोपं तेर्पयाणि ॥ प्रार्थने । नृयाश्चेष्टितमाख्याहि हुलडः
कोयम् । इत्यत्र “विधि०” [२८] इत्यादिना सप्तमीपञ्चम्यौ ॥

भीर्न धेया धेहि स्वास्थ्यम् । अत्र “प्रैप०” [२९] इत्यादिना कृत्यप-
ञ्चम्यौ ॥ अनुज्ञायां सप्तमीमपि केचिदाहुः । दध्याश्चानुमतो मुदम् ॥

ऊर्ध्वं मुहूर्तान्महत्तं प्राप्नुयास्त्वं स्वमीप्सितम् ।

गच्छ स्ववेश्म द्रष्टव्यः स्वलोकस्तं स नन्दय ॥ ८३ ॥

८३. स्पष्टः । किं तूर्ध्वं मुहूर्ताद्दृष्टिकाद्वयानन्तरं महत्तं स्वमात्मी-
यमीप्सितमूपं तथा स्मः प्राकट्ये । उत्सवेन प्रकटं यथा स्यादेवं तं
स्वलोकं नन्दय । त्वं हि प्रेपितोनुज्ञातस्तवावसरश्च स्वेषितप्राप्तौ
स्ववेश्मगमने स्वलोकदर्शननन्दनयोश्च ॥

ऊर्ध्वं मुहूर्तादीप्सितं प्राप्नुयाः । स्वलोको द्रष्टव्यः । स्ववेश्म गच्छ । इत्यत्र
“सप्तमी च०” [३०] इत्यादिना सप्तमी कृत्याः पञ्चमी च ॥

ऊर्ध्वं मुहूर्तात्तं स नन्दय । इत्यत्र “स्वे पञ्चमी” [३१] इति पञ्चमी ॥

नागोथोचे स्मं शृण्वेतत्कालो मे शंसितुं त्वयि ।

यथाभूत्समयो गन्तुं नागानां हुल्लडं प्रति ॥ ८४ ॥

१ सी डी °लोकं तं स्म. २ ए °न्दयः । स्प°. सी °न्दय । स्प°. ३ वी स्म सृण्वे°.

१ सी °स्तथाव°. २ ए सी डी °णे च. ३ ए सी डी °दिकु°. ४ सी °न्दयं ।
त्वं. ५ डी °पितानुज्ञातस्तथाव°. ६ सी डी °मी कृ°. ७ ए सी डी °र्नात्वं स्म.

८४. अथ नागः कनकचूड ऊचे । यथा । अहो महापुरुष त्वयि
विषये मम शंसितुं वक्तुं कालः प्रस्तावस्तस्माद्यथा हुल्लडं प्रति गन्तुं
नागानां समयोभूत्तथा शृणु स्म प्रकटमाकर्णय ॥

नागान्प्लावयितुं वेला जयस्येति विचिन्तयन् ।

प्रचेतोवरदृष्टो गात्पातालं हुल्लडः फणी ॥ ८५ ॥

८५. हुल्लडः फणी पातालमगान् । कीदृक्सन । प्रचेतोवरदृष्टो
वरुणदत्तप्लावनविषयप्रसाददर्पिष्ठो एव नागान्प्लावयितुं मम वेला
जयस्य च नागपराभवस्य च वेलेति विचिन्तयन् ॥

शृणु स्म । इत्यत्र “अधीष्टी” [३२] इति पञ्चमी ॥

कालः शंसितुम् । प्लावयितुं वेला । समयो गन्तुम् । अत्र “काल०”

[३३] इत्यादिना तुम् ॥ वावचनाद्यथाप्राप्तं च । वेला जयस्य ॥

उत्तुर्नागास्तमेत्येति कालोयं यज्जयेद्भवान् ।

समयो यदवेन्नश्च न वेला यन्निमज्जयेत् ॥ ८६ ॥

८६. स्पष्टः ॥

कालोयं यज्जयेद्भवान् । न वेला यन्निमज्जयेत् । समयो यदवेत् । इत्यत्र

“सप्तमी यदि” [३४] इति सप्तमी ॥

त्वमेवैर्वाहश्च शक्तश्च भारो वाह्यस्त्वयैव नः ।

त्वमेवाज्ञापयेरसांस्तदादिश कृतं क्रुधा ॥ ८७ ॥

८७. हे हुल्लड त्वमेवैर्वाहश्च शक्तश्चास्माकं भारवहन आज्ञापने च
योग्यः समर्थश्च । तस्मान्नोस्माकं भारः कार्यप्राग्भारस्त्वयैव वाह्यम्-

१ ए सी डी ^१वाहश्च.

२ सी डी ^२ति चिं. ३ बी ^३भू. ४ डी ^४भियाद्यश्च. ५ ए सी
^५वाहश्च. ६ सी डी ^६स्माक.

था त्वमेवास्मानाज्ञापयेरादिशेस्त्वत्किंकरा वयमित्यर्थः । तत्तस्मादा-
दिशं कृतं मृतं कुधा ॥

त्वयैव भारो बाल्यः । त्वमेवाज्ञापयेः । त्वमेवार्हश्च शक्तश्च । इत्यत्र “शक्त०”

[३५] इत्यादिना कृत्याः सप्तमी च ॥

दुल्लडः साह कश्मीरेष्ववश्यं स्थायिनो मम ।

उत्तरायणमहे गाम्यर्चा दाय्यनुहायनम् ॥ ८८ ॥

अवश्यगेयो गाथानां गीतेर्गेयश्च भक्तिमान् ।

वारणैकोस्तु वो नो चेत्प्रावयिष्ये रसातलम् ॥ ८९ ॥

८८, ८९. हे नागा ममोत्तरायणमहे गाम्यवश्यं गन्तानुहा-
यनं प्रतिसंवत्सरमर्चा दायी ऋणादाता च वो युष्माकं मध्य एको
नागो वारेणास्तु । कीदृशस्य । कश्मीरेषु देशेष्ववश्यं स्थायिनस्ति-
ष्ठतः । कीदृशमन । भक्तिमांस्तथा गाथानां मद्बर्णनाप्रधानानार्याणामव-
श्यगेयो निश्चयेन गायंस्तथा गीतेऽल्लन्दोविशेषस्य गेयश्चाधमर्ण्यादायं-
श्च । नो चेशत्रयं न तदा रसातलं प्रावयिष्ये ॥

आवश्यके । अवश्यं स्थायिनः । अवश्यगेयः ॥ आधमर्ण्ये । अर्चा दायी ।
गीतेर्गेयः । अत्र “णिन् च०” [३६] इत्यादिना णिन् कृत्याश्च ॥

बोढा त्वमस्सदर्चाया जीया जीवेतिवादिर्नः ।

दुल्लडस्तान्विसृज्यागात्कश्मीगन्दिमदुर्गमान् ॥ ९० ॥

१ सी गीतेर्गे^० । २ बी सी डी वारणै^० । ३ डी णि^० । ४ वी
चकश्मीरा^० ।

१ सी कृत क^० । डी कृत क^० । २ ए सी डी प्रावयि^० । ३ ए सी डी
नाथ वो । ४ सी वश्यस्या^० । ५ सी डी नानाम^० ।

९०. हे हुल्लड त्वमस्मदर्चाया अस्मत्कर्तृकपूजायाः कर्मणो वोढा
वोढुमर्हः सञ्जीया जीवेतिवादिनस्तान्नागान्विसृज्य मुक्तलयित्वा ।
शिष्टं स्पष्टम् ॥

क्षमामप्युत्पाटयामेवंवादिनो ये पुराहयः ।

मा कुपद्हुल्लड इति भीता वारेषु तेप्ययुः ॥ ९१ ॥

९१. स्पष्टः ॥

वोढास्मदर्चायाः । अत्र “अर्हे तृच्” [३७] इति तृच् ॥

जीयाः । जीव । इत्यत्र “आशिषि” [३८] इत्यादिनाशीःपञ्चम्यौ ॥ क-
श्रित्तु समर्थनायां पञ्चमीमिच्छति । क्षमामप्युत्पाटयाम ॥

मा कुपन् । इत्यत्र “माङ्गयत्तनी” [३९] इत्ययत्तनी ॥

मा स धाक्षीद्विमं मेति हिमंघ्नोपाय मादिशत् ।

दमनो मा स गृह्णान्मे दारानित्यार्गमं त्विह ॥ ९२ ॥

९२. हिमं मा स्म मा मां धाक्षीद्विहदिति हेतोर्दमनो हिमंघ्नोपाय
मामादिशदहं तु मे दारान्दमनो मा स गृह्णादिति हेतोरिह स्थान
आगमम् ॥-

मा स गृह्णात् । मा स धाक्षीत् । इत्यत्र “सस्मे ह्यन्तनी च” [४०] इति
ह्यन्तन्ययत्तन्या ॥

तत्पतित्वात्र रूपेहमप्राप्तोपोपि चान्तरा ।

वत्रास्यमक्षिकाक्षुण्णो भविष्यामि सुखी क्षणात् ॥ ९३ ॥

९३. स्पष्टः ॥

मक्षिकाक्षुण्णो भविष्यामि । इत्यत्र “घातोः” [४१] इत्यादिना क्षु-

१ वी °प्युताट्? २ सी डी यामेवं? ३ ए सी डी °मघ्नोपा? ४ ए सी
डी °गमत्वि°.

१ ए सी डी °मघ्नोपा°.

णोति भूतकालः प्रत्यथो भविष्यामीति भविष्यत्कालेन प्रत्ययेनाभिसंबन्धमानो यथाकालमपि साधुः । बहुवचनाद्धात्वधिकारत्रिहिता अपि तद्धिता धातुसंबन्धे सति कालभेदे साधवः स्युः । सुखी भविष्यामि ॥

तवोपं देहि देहीति ददामीति वदन्नथ ।

धेहि धेहीति तमधानृपतिः पाणिना भुजे ॥ ९४ ॥

९४. अथ हे नाग तवोपं देहि देहीति ददामि भृशमभीक्षणं वा ददामीत्यर्थः । इति वदन्नृपतिस्मिन् नागं भुजे पाणिना धेहि धेहीत्यधात्कृपे पतन्तं भृशमभीक्षणं वा दधार ॥

याहि याहीति यास्यन्ति मक्षिका ध्वनिनेत्यथ ।

राज्ञा हन्यस्व हन्यस्वेति जघ्ने तटवेतमः ॥ ९५ ॥

९५. ध्वनिना वेतसाघातशब्देन मक्षिका भृशमभीक्षणं वा यास्यन्तीति हेनोरथ राज्ञा तटवेतमः कृपतटस्थवेतसवृक्षो भृशमभीक्षणं वा हतः ॥

नश्यत नश्यतेत्येव नश्यथेतीव तद्धनौ ।

उडुयस्वोडुयस्येत्युडुयन्ते स्माथ मक्षिकाः ॥ ९६ ॥

९६. भृशमभीक्षणं वा यूयं पलायध्वमितीवेदृश इव तद्धनौ वेतसाघातशब्दे सत्यथ मक्षिका भृशमभीक्षणं वोडुनीनाः ॥

तिष्ठत तिष्ठत यूयं स्थेयास्तेत्युरगं ब्रुवन् ।

अत्रान्तरेकरोज्झम्पां कृपे निर्मक्षिके नृपः ॥ ९७ ॥

९७. स्पष्टः । किं तु तिष्ठत तिष्ठतेत्यत्रेशब्दो वाक्यसंबन्धाया-

१ डी °णिनो भु°. २ डी °न्यस्वे°. ३ सी डी °श्यने°.

१ ए °यं पालय°. २ डी °शमभी°. ३ ए सी °त्यपि म°. ४ ए °डुनीनः । ति°.

ध्याहार्यः । भृशमभीक्षणं वा यूयमत्रैव तिष्ठतेत्येवंप्रकारेणोरगं ब्रुवन ।
यूयमित्यत्र युष्मदर्थस्य पूज्यत्वविवक्षया बहुवचनम् ॥

विभृध्वं विभृध्वमिति विभ्रीध्वमितिवादिनीम् ।

भृत्वोपेण घटीं भूपो ज्ञगित्युदपतत्ततः ॥ ९८ ॥

९८. स्पष्टः । किं तु विभृध्वं विभृध्वमिति^१ विभ्रीध्वमितिवादि-
नीम् । अत्रेवोवसेयः । भरणकाले बुडबुडारवकरणमिपेण भृशम-
भीक्षणं वा मामूपेण यूयं पूरयतेत्येवंप्रकारेण नृपं भाषमाणामिव
घटीमूपेण भृत्वा । ततः कूपान् ॥

आदत्स्वादंस्व इत्येवमाददीध्वमिति ब्रुवन ।

नागायोपघटीं सोदात्समं तेनान्यतो यथा ॥ ९९ ॥

९९. स्पष्टः । किं तु हे नाग यूयं भृशमभीक्षणं वोपघटीं गृहीध्व-
मिति ब्रुवन । आदत्स्व इतीत्यत्र विरामविवक्षया न संधिः । इत्ये-
वमिति निपातसमुदाय इत्यर्थे ॥

देहि देहीति ददामि । धेहि धेहीत्यध्वान् । याहि याहीति यास्यन्ति । उडुय-
स्वोडुयस्वेत्युडुयन्ते । एवं भावकर्मणोरपि । हन्यस्व हन्यस्वेति जघ्ने तद्वेतसः ।
तध्वमौ च तद्युष्मदि । नश्यत नश्यतेत्येव नश्यथ । चकारात्प्रसक्तस्य हेः प्र-
योगः स्वयं ज्ञेयः । विभृध्वं विभृध्वमिति विभ्रीध्वम् । आदत्स्वादंस्व इत्येव-
माददीध्वम् । एवमन्यास्वपि विभक्तिषु । तिष्ठत तिष्ठतेति स्थेयान् । अत्र
“भृश०” [४२] इत्यादिना सर्वविभक्तिसर्ववचनविषये हिस्वो । तद्युष्मदि

१ ए सी घटीभूः ।

१ सी डी^०तिवा^० । २ बी^०उराव^० । ३ ए^०नृपमा^० । ४ सी^०माणमि^० ।
५ सी^०ति यास्यति या^० । ६ ए^०यस्वे^० । ७ बी^०मा^०यन्^० । ८ ए सी डी
मात्स्ये^० ।

बहुत्वविशिष्टे च युष्मदभिधेये तध्वमौ हिस्वौ च । देहि देहीत्यादिष्वितिशब्दः
संबन्धोपादानार्थोन्यथासत्त्वभूतार्थवाचिनोराख्यातयोर्मिथः संबन्धो नाव-
गम्येत ॥

व्योमाटाट तिरः कूपमटेत्याडुश्च मक्षिकाः ।

पतोत्पत रसेत्युच्चैरयतन्तोपरक्षिकाः ॥ १०० ॥

१००. मक्षिकाश्च व्योमाटाट तिरः कूपमटेत्याडुर्व्योमाटुस्ति-
रस्तिरश्चीनमाटुः कूपमाटुरित्येवंप्रकारेणाटुर्भ्रंमुस्तथा मक्षिका ऊपरक्षिका
ऊपं रंक्षितुमुच्चैरयन्तं पतोत्पत रसेत्ययतन्तापतन्नृदपतन्नरसन्नध्वनन्निति
प्रयत्नं चक्रुः ॥

अथाह नागो राजानं जगज्जयसि रक्षसि ।

शास्सीत्यधिकरोपि त्वं प्रसीदेहि रसातलम् ॥ १०१ ॥

१०१. नागो राजानमथाह वभाषे । अथशब्दस्य पुरादौ पाठादर्शने
वर्तमाना । हे राजंस्त्वं जगद्विश्वत्रयं जयसि रक्षसि शांसि शिश्रयसि
चेत्येवंप्रकारेण जगदधिकरोपि नियुङ्क्ते सकलजगत्स्वामीत्यर्थः । तस्मा-
त्प्रसीद रसातलमेहि ॥ प्रसीदेहीत्यत्र “ओमाङि” [१. २. १८] इत्यलुक् ॥

संगच्छस्व प्रमोदस्व श्लाघस्वेत्युच्च्वसिष्यति ।

नागलोकः समग्रोपि नेत्रेन्दौ त्वय्युपागते ॥ १०२ ॥

१०२. स्पष्टः । किं तु संगच्छस्व प्रमोदस्व श्लाघस्वेत्युच्च्वसि-

१ ए व्योमाटाट° । २ ए सी डी शास्सीत्य° ।

१ ए सी डी °ध्वमभि° । २ बी °दानार्थं° । ३ बी °गम्यते । व्यो° । ४ ए
°दुर्भंमु° । ५ ए रहितु° । ६ डी °त्रसं° । ७ सी शांसि क्षि° । ८ ए सी डी
°दविक° । ९ ए डी °युक्त्वं म° । सी °युक्त्वं म° । १० ए सी डी °माहि ई° ।

प्यति त्वया सह संगंस्यते । त्वद्दर्शनात्प्रमोदिष्यते । त्वां श्लाघिष्यते ।
इत्येवंप्रकारेण हर्षातिरेकादुल्लसिष्यति । उपागते पातालमायाते ॥

आहते भिन्त उच्छिन्त इति वर्त्मनि बाधते ।

उपार्थं यदि मे कोपि सापि हानिस्तथैव हि ॥ १०३ ॥

१०३. स्पष्टः । तस्मान्मार्गे रक्षार्थमपि त्वं मया सह पाताल-
मागच्छेत्यर्थः । आहते । अत्र “आडो यमहनः स्वा(स्त्रे?)ङ्गे च” [३. ३.
८६.] इत्यात्मनेपदम् । म इत्यस्य हननादिक्रियाभिर्व्याप्यन्वेपि संबन्धमा-
त्रविवक्षया पठ्यते ॥

राजाथेत्यवदद्युयं यात सिध्यत नन्दत ।

इतीहध्वे यद्रक्षार्थं तत्रादेक्ष्यामि रक्षकान् ॥ १०४ ॥

१०४. अथ राजावदत । किमित्याह । तत्र वर्त्मनि रक्षार्थं रक्ष-
कान्नरानहमादेक्ष्यामि । यद्यस्माद्युयं यात सिध्यत नन्दतेतीहध्वे
पातालं गच्छथ दमनायोपदानेन सिद्धकार्या भवथ लक्ष्मीकीर्त्या-
दिना वर्धध्व एवंप्रकारेण चेष्टध्व इति ॥

आगृह्णीथोपरुन्द्वावरुन्द्वेति प्रयतध्व उ ।

किं मयीति वदत्रक्षार्थं दिदेशेति राक्षसान् ॥ १०५ ॥

१०५. राजा रक्षार्थमिति वक्ष्यमाणरीत्या राक्षसान्वर्चरादीन्दि-
देशाज्ञापयन् । कीदृक्सन् । वदन । किमित्याह । उ हे नाग यूयं मयि

१ ए 'ने । अत्र. २ वी 'च्छिन्त उ'. ३ सी 'दि ने को'. डी 'दि नो कोपि
मोपि हानिस्तथैव.

१ वी उपग'. २ ए सी डी स्वाङ्ग च. ३ ए सी डी 'ग । एम. ४ वी
सी डी 'भिव्याप्य'. ५ ए 'यद्यस्माद्युय. वी 'यथा युय. ६ ए 'राजर'. ७ वी
'म् । उ.

विपये किमित्यागुलीथाग्रहं कुरुथोपरुन्द्र दार्क्षिण्ये पातयथावरुन्द्र
पादादिग्रहणं कुरुथेत्येवंप्रकारेण प्रयतध्वे पाताले नयनायात्यादरं
कुरुथेति ॥

संगच्छध्वं निपेवध्वमयध्वं च पुरः पथि ।

इतीहध्वे मयि यथा यूयं वर्वरकादयः ॥ १०६ ॥

संगच्छेध्वं निपेवध्वमयेध्वं च पुरोध्वनि ।

इतीहेध्वं तथैवाग्निन्मित्रे मे प्राणवल्लभे ॥ १०७ ॥

१०६, १०७. हे राक्षसा यथा यूयं मयि विपये संगच्छध्वं
निपेवध्वं पथि पुरोयध्वं चेतीहध्वे सेवार्थं संबद्धीभवथ तथा सेवध्वे
तथा मार्गप्रतो गच्छथ चैवंप्रकारेण चेष्टध्वे तथैवाग्निन्मम प्राण-
वल्लभे मित्रं नागविपये संगच्छेध्वं निपेवध्वमध्वनि पुरोयेध्वं गच्छेत
चेतीहेध्वम् ॥

स्वतः समुच्चये । पतोत्पन रसेत्यतन्त । पक्षे । जगज्जयसि रक्षसि शास्सीत्य-
धिकरोषि ॥ साधनभेदेन समुच्चये । व्योमार्तं तिरोट कूपमटेत्यादुः । अस्य च
पक्षोदाहरणं स्वयं ज्ञेयम् ॥ तथा संगच्छस्व प्रमोदस्व श्लाघस्वेत्युच्छ्वसिष्यति ।
पक्षे । आहते मिनत् उच्छिन्त इति बाधते ॥ तध्वमौ च तद्युष्मदि । यूयं
यात् सिध्यत नन्दतेतीहध्वे । पक्षे । आगुलीथोपरुन्द्रावरुन्द्वेति प्रयतध्वे ।
संगच्छेध्वं निपेवध्वमयध्वं च पुरः पथीतीहध्वे । पक्षे । संगच्छेध्वं निपेवध्व-

१ बी पुरोध्वं.

१ ए 'क्षिण्योपेत'°. २ बी 'रुद्र पा'°. ३ ए सी डी 'गच्छे'°. ४ सी
'सि शा'°. ५ ए सी डी 'शा सात्य'°. ६ डी 'दय नि'°. ७ ए सी डी 'रुध्वे
प्र'°. ८ ए सी डी 'च्छध्वे नि'°.

मयेध्वं च पुरोध्वनीतीहेध्वम् । अत्र “प्रचये०” [४३] इत्यादिना हिस्वौ वा तध्वमौ च तद्धमदि वा ॥

खलु क्षुभित्वा भीत्वा लमित्वा लापाः क्षपाचराः ।

परिवृत्य सभार्यं तं पातालं प्राविशन्नथ ॥ १०८ ॥

१०८. स्पष्टः । किं तु क्षुभित्वा खलु क्षोभेण सृतं भीत्वालं भयेन मृतमितीद्गालापौ येषां ते तथा ॥

अस्मिन्नलं विहरणेन खलु स्थितेना-

तिक्रम्य यद्गगनमिन्दुरनाप्य चास्तम् ।

आरादहं सरिदतिक्रमणेन चेति

ध्यात्वा नृपः पुरमभि त्वरितः प्रतस्थे ॥ १०९ ॥

१०९. नृपः पुरमभि त्वरितः प्रतस्थे । किं कृत्वा । ध्यात्वा । किमित्याह । यद्यस्माद्धेतोर्गगनमतिक्रम्योलङ्घ्यास्तमस्ताचलमनाप्य चालन्ध्वा चेन्दुर्वर्तते गगनात्परेणास्ताञ्चावरेणेन्दुरस्तीत्यर्थः । तस्माद्यस्मादहं च सरिदतिक्रमणेन सरस्वत्या उलङ्घनेनारादहं वर्ते सरितः परस्तादहं प्रदेशेहमस्मीत्यर्थः । यस्माद्रात्रिशेषोभूदहं च पुरादहं वर्ते इति तात्पर्यार्थः । तस्मादलक्ष्यपुरप्रवेशस्य विघ्नभूतत्वेनास्मिन्नरण्ये विहरणेन विचरणेनालं सृतं तथास्मिंस्थितेनावस्थानेन खलु मृतमिति ॥

भीत्वालम् । विहरणेनालम् । खलु क्षुभित्वा । खलु स्थितेन । इत्यत्र “निधेलेलंखल्वोः क्त्वा” [४४] इति वा क्त्वा ॥

अतिक्रम्य गगनमिन्दुः । अवरे । अस्तमनाप्येन्दुः । अत्र “परावरे” [४५] इति क्त्वा वा ॥ पक्षे । सरिदतिक्रमणेन ॥

१ ए “भित्ति” । सी डी “मिति” ।

१ सी डी किं क्षु^० । ० सी डी र्दे^० । ३ वी^० ति वा क्त्वा प^० ।

ध्यात्वा । इत्यत्र “प्राक्काले” [४७] इति क्त्वा । अर्थानुल, ग्यात्सूत्रक्रम-
भङ्गेनेदमुदाहरणम् । वसन्ततिलका छन्दः ॥

नेत्रे निमील्य हसतां वदतां प्रकाश्य

दन्तांश्च मूलकपणाद्यपमाय याताम् ।

मौग्ध्योद्यमौ नरपतिः पथि कञ्चिद्यूनां

पश्यन्पथौ निजमलक्षित एव हर्म्यम् ॥ ११० ॥

११०. अलक्षित एव नृपतिर्निजं हर्म्यं यथौ । कीदृक्सन ।
कञ्चिद्यूनां कञ्चोन्पप्रायो देशविशेषोस्त्येषां ते कञ्चिनैः कञ्चिका
ये युवानस्तेषां मौग्ध्योद्यमौ मौग्ध्यं नेत्रनिमीलने हसनरूपं दन्त-
प्रकाशने वचनरूपं च मौर्ख्यमुद्यमं च तावत्यां वेलायां मूलकपणादि-
प्रतिदानाय यानं पथि पश्यन् । यतो नेत्रे निमीलयाज्ञत्वेन हास्याति-
रेकाल्लोचनसंकोचने सति हसतां तथाज्ञत्वादेव दन्तांश्च प्रकाश्य द-
न्तोद्घाटने सति वदतां वार्तयतां तथात्युद्यमित्वेन मूलकपणादि मूल-
कमुष्ट्यादि । अत्रादिपदात्पत्रपुष्पफलाद्यपमाय प्रतिदातुमन्यत्र यातां
गच्छताम् ॥

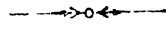
नेत्रे निमील्य हसताम् । दन्तान्प्रकाश्य वदताम् । अपमाय याताम् । अत्र
“निमीलयादि०” [४६] इत्यादिना क्त्वा वा ॥

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्धहेमचन्द्रा-
भिधानशब्दानुशासनआश्रयवृत्तां त्रयोदशः सर्गः ॥

१ ए व्रकपथि. २ वी लकञ्चन्दः. ३ सी ँनः कञ्चि? ४ ए डी
वानं यथा तथा. सी वात यथा तत्पुं. ५ वी ँणावत्रा०. ६ सी डी ष्टया-
वादि०. ७ ए षिप०.

द्व्याश्रयमहाकाव्ये

चतुर्दशः सर्गः ।

इत्याटमाटं निशि कर्म कृत्वा कृत्वाद्भुतं वेष्मनि पूर्वमायम् ।

ग रात्रितुर्ये प्रथमं प्रवोधमानर्चं देवान् गुरुमग्र आमम् ॥ १ ॥

१. स नृपो देवान्गुरुं चानर्च । किं किं कृत्वा । इत्युक्तनीत्या नि-
इत्याटमाटमभीक्षणं विचर्य तथाद्भुतं कर्म जागाय तथोपदानरूपम-
वदातं कृत्वा कृत्वाभीक्षणं विधाय तथा वेष्मनि पूर्वं लोकजागरणा-
त्प्रथममायमागत्य तथा रात्रितुर्ये रात्रेश्रुतुर्थे यामे लोकप्रवोधात्प्रथमं
प्रवोधं जागरित्वा तथाग्र आमं देवानां गुरोश्च पुरः स्थित्वा ॥ सर्गे-
स्मिन्नुपजातिश्छन्दः ॥

गजं प्रभाते प्रथमं प्रपद्य पूर्वं समारूढ्य हयं कदाचित् ।

अग्रेधिरुह्याथ वशामटन्म नाज्ञाय्युपासंचरितो जनेन ॥ २ ॥

२. स नृप उपासंचरितो रात्रौ चर्याया भ्रान्तो जनेन नाजायि ।
यतः कीदृशः । प्रभातेटन राजपाटिकया भ्रास्यन । किं कृत्वा ।
प्रथममन्यक्रियाभ्यः पूर्वं गजं प्रपद्यारूढ्य कदाचित्पूर्वं हयं समारू-
ह्याथ तथा कदाचिच्चाग्रे पूर्वं वशां हस्तिनीमारूढ्य । प्रभाते स्वापेदि
रात्रौ जागर्या शङ्क्यतेयं तु जागरूकत्वात्प्रातरेवोत्थाय राजपाटिका-
यामगमन्तेनास्य रात्रौ चर्या न ज्ञातेत्यर्थः ॥

१ ए । माट नि ।

१ सी किं कृ. २ ए डी उपदा?. ३ सी न्यानी?. ४ वी सी थ
यथा. ५ ए नृये या?. ६ वी निच्छन्दः. सी निच्छन्दः. ७ सी निजा
गं. ८ वी टिकायां ब्रा. ९ सी यथा कं. १० ए पाटिका?

आवमाटम् । कृत्वा कृत्वा । इत्यत्र “रक्षणम्” [४८] इत्यादिना रक्षणम्
कृत्वा च ॥

पूर्वमायम् । अग्र आयम् । प्रथमं प्रबोधम् । इत्यत्र “पूर्वम्” [४९]
इत्यादिना रणम् वा ॥ पक्षे । पूर्व समाकृत्य । अग्रेधिकृत्य । प्रथमं प्रपद्य ॥

वेत्त्यन्यथाकारमशेषमेवंकारं कथंकारमिदं रहो नः ।

तत्कोपि विद्याधर एष इत्थंकारं जनै रात्रिविहार्यतर्कि ॥ ३ ॥

३. एष राजा रात्रिविहारी प्रच्छन्नं रात्रौ चरन्मन्नर्तकिं शङ्कितः ।
कथमित्याह । अन्यथाकारमन्यथा यदि विद्याधरो न स्यात्तदा कथं-
कारं कथं नाम नोस्माकमिदं प्रत्यक्षमनेनोच्यमानमशेषं रहः प्रच्छन्न-
वृत्तमेवंकारमनेन यथावृत्तभणनप्रकारेण वेत्ति जानाति तत्तस्मादेष
जयसिंहः कोप्यज्ञातो विद्याधरः । विद्याधरो हि विद्यावलेनाज्ञाय-
मानश्चरन्नहोपि जानातीत्थंकारमनेन प्रकारेण ॥

जनोन्यथाकृत्व ऋजूक्तिरेवंकृत्वा कथंकृत्व ऋतं सुखी स्यात् ।

छलोन्मुखं शाकिनिकाद्यपीत्थंकृत्वा नृपो मन्त्रकृदन्वशात्सः ॥४॥

४. स नृपश्छलोन्मुखं शाकिनिकाद्यपि कुत्सितशाकिनीभूताद्य-
प्यास्तामन्यायिजनादीत्यप्यर्थः । इत्थंकृत्वानेन रात्रौ चर्यारूपेण प्र-
कारेणान्वशान्मन्त्रैरशिक्षयत् । यतो मन्त्रानकृतवान्साधितवान्मन्त्रकृ-
न्मात्रिकः । हेतुमाह । अन्यथाकृत्वान्यथा यदि शाकिन्याद्यहं नानु-

१ सी डी 'कृत्वा कृ' . २ सी डी 'भे स्याकि' . ३ डी 'पो यत्र' .

१ ए रणम ३° . २ सी डी रात्रिभि° . ३ सी °तकि शक्तिं क° . डी
°तकि युक्तं क° . ४ डी °था य° . ५ ए °नोन्यमा° . ६ सी °त्तमेवां का° .
७ ए °णावसि° . ८ डी °त्ति । त° . ९ सी डी °नोपि वि° . १० डी
°धरा हि . ११ सी शाकिनि° . डी शाकिनिका° . १२ डी चर्यारूप° . १३ बी
°शिष्यव° . १४ डी °दि पाकि° . १५ सी डी °घदहं .

शासिष्यामि तदेत्यर्थः । एवंश्रुत्वा एवं रात्रौ चर्यया स्वयं दृष्टप्र-
कारेण ऋजूक्तिः सरलवचनो जन ऋतं सत्यं यथा स्यादेवं कथं-
कृत्वा कथं सुखी स्यादिति । ऋजूक्तीञ्जनान्वचनच्छलेनच्छलकं शा-
किन्यादि मा स्मच्छलयदिति रात्रौ प्रच्छन्नचर्यया तज्ज्ञात्वा मन्त्र-
ध्यानेनाशिक्षयदित्यर्थः ॥

अन्यथाकारम् । एवंकारम् । कथंकारम् । इत्थंकारम् । अत्र “अन्यथा०”
[५०] इत्यादिना खणम्वा ॥ पक्षे । अन्यथाकृत्वा । एवंकृत्वा । कथंकृत्वा ।
इत्थंकृत्वा ॥

योगिन्यवन्त्या अपरेद्युरेका योगिन्यशङ्कं तमवोचदेवम् ।
वयं यथाकारमहो तथाकारमप्यटामस्तव किं त्वनेन ॥ ५ ॥

५. अन्येद्युरवन्त्या मालवदेशसंबन्धिन्येका योगिनी योगिन्यशङ्कं
योगिनीषु विषयेशङ्कं निर्भयं सन्तं तं नृपमेवमवोचन् । यथा यूयं
कथमटथेत्वेवं पृष्ठासूयया तं प्रत्याह । वयमित्यादि स्पष्टम् ॥

यथाकारमहो तथाकारमप्यटामस्तव किं त्वनेन । इत्यत्र “यथा०” [५१]
इत्यादिना खणम्वा ॥

किं शाकिनिकारमुं नः शंभेः स्वादुंकारमत्तासि न भोज्यमत्र ।
न भोक्ष्यसे भोगमथेह मृष्टंकारं मुधायस्यसि चर्चया नः ॥ ६ ॥

१ ए० परस्य० । २ सी डी० मुनेः श० । ३ ए० शंभे स्वा० । ४ सी० स्यति
च० । ५ ए० चर्यया ।

१ बी० त्वा रा० । २ बी० क्तमिः स० । ३ ए० सन्तं य० । ४ डी० व कृ० ।
५ बी० शिष्यदि० । ६ बी सी डी० न । ए० । ७ ए० म । अ० । ८ सी डी०
अनेद्युरवन्त्यां मालाढवासं० । ९ ए० देश व० । १० बी० चयत । ११ सी डी०
किं कृत्व० । १२ डी० नेत्य० ।

६. उ हे नृप किं किमिति नोस्माञ् शक्तिनिकारं शपेः शाकि-
नीशब्दमुच्चार्याक्रोशसि शाकिन्यो यूयमित्याक्रोशसीत्यर्थः । तथा कि-
मित्यत्र पृथ्व्यां भोज्यं भक्ष्यं स्वादुंकारं रुच्यं कृत्वा नात्तप्सि न
भोक्ष्यसे । अथ तथा भोगं वैपयिकं सुखं मृष्टंकारं रुच्यं कृत्वेह ज-
गति किमिति न भोक्ष्यसे । तथा नोस्माकं चर्चया विचारेण किं मुधा
निरर्थकमायस्यसि खिद्यसे ॥

विलासिनीनां पिवसीह मृष्टां कृत्वा न किं गीतमुधां हताश ।

किं योगिनीदर्शमिह व्यराध्यस्त्वं वैरिणीवेदमिवातिमूढ ॥ ७ ॥

७. पूर्वार्धे स्पष्टम् । हेतिमूढेह पृथ्व्यां योगिनीदर्शं यां यां योगि-
नीमपश्यस्तां तां वैरिणीवेदमिव वैरिणीं ज्ञात्वेव लब्ध्वेव विचार्येव
वा किमिति त्वं व्यराध्योभ्यभवः ॥

शाक्तिनिकारं शपेः । अत्र “शापे व्याप्यात्” [५२] इति खण्वा ॥

स्वादुंकारम् । मृष्टंकारम् । अत्र “स्वादु०” [५३] इत्यादिना वा खण्म् ॥

अदीर्घादिति किम् । मृष्टां कृत्वा ॥

वैरिणीवेदम् । योगिनीदर्शम् । अत्र “विदृग्भ्यः०” [५४] इत्यादिना
णस्वा ॥

यदीच्छसि स्वस्य सुखानि यावज्जीवं चिरायोदरपूरमाशु ।

तच्चर्मपूरं ननु देहि यावद्वेदं बलिं नः परिखादिनीभ्यः ॥ ८ ॥

१ डी °ह प्यरा°.

१ वी भक्षं ग्रा° । २ वी °कार कृत्वा कृ° । ३ डी °कार कृत्वा कृ° । सी °कार
रुस्त्यं कृ° । ४ वी °ष्ट कृत्वा कृ° । ए °कार कृ° । ५ ए °ति ना भो° ।
६ सी डी यां यो° । ७ सी °स्तां वै° । ८ वी °र्णा वैरिणीं ज्ञा° । ९ डी
°ति श्वं विरा° । १० सी त्वं विरा° । ११ डी °किनी का° ।

८. ननु हे राजन्नाशुद्रपूरमिष्टभोज्यैरुद्रं पूरयित्वा यावज्जीवं यावज्जीवसि तावच्चिराय चिरकालं स्वस्य यदि सुखानीच्छसि तत्तदा यावद्वेदं यावल्लभामहे तावत्परिखादिनीभ्यो भक्षिकाभ्यो नो-
स्मभ्यं चर्मपूरं कडित्रं पूरयित्वा बलिं देहि ॥

यावद्वेदम् । यावज्जीवम् । अत्र “यावतः०” [५५] इत्यादिना णम् ॥

चर्मपूरम् । उदरपूरम् । अत्र “चर्म०” [५६] इत्यादिना णम् ॥

रुष्टासु चास्माभ्यविपिताब्दो न सिन्धुपूरं न च गोष्पदप्रम् ।

न कम्बलक्रोपमहो न चेलक्रोपं च देशे तव राजजालम् ॥ ९ ॥

९. अहो राजजालम् नृपाभ्यास्मासु रुष्टासु सतीषु तव देशे यावता सिन्धुर्नदी गोष्पदं च पूर्यते तावत्किञ्चिद्दुना यावता कम्बलचले कुर्यते आर्द्राभवतस्तावदप्यद्दो मेघौ न विपिता न विपिष्यति ॥

गोष्पदप्रम् । सिन्धुपूरम् । अत्र “वृष्टि०” [५७] इत्यादिना णभ्यो । ऊ-
कारस्य लुक्च वा ॥

चेलक्रोपम् । कम्बलक्रोपम् । अत्र “चेल०” [५८] इत्यादिना णम् ॥

मेघे च गात्रात्पुरुपात्परस्थस्त्रायं ह्यवृष्टे स्वदनाय पिंपन्न ।

कः शुष्कपेपं क उ रूक्षपेपं कश्चूर्णपेपं च भवेन्न गर्ह्यः ॥ १० ॥

१०. उ हे राजन् हि स्फुटं स्वदनाय धान्याभावेन बुभुक्षया म्रियमाणत्वादत्यन्तं भोजनाय को नरः शुष्कपेपं पिंपन्न शुष्कं बन्ध-

१ सी डी गोष्पदं. २ ए न गोत्रां. ३ सी डी त्रापुरुपात्परं.

१ ए ञ्जीवसि. २ बी गिवादिं. ३ ए गि । अहो. ४ सी डी गोष्पदं.
५ डी मेघामवर्कपिं. ६ सी षोमेवर्कपिं. ७ सी डी वापिंयं. ८ डी
पिंति । मास्पदं. ९ सी गोष्पदं. १० सी णन्ता । ओकां. डी णम्या । ऊ.
११ ए ष्वा । ओकां. १२ बी सी डी को वरः.

रीफलादि पिंपन्कश्च रूक्षपेषं रूक्षमस्त्रेहं कण्टकादि पिंपन्कश्च चूर्णपेषं
चूर्ण तुपबुसादि पिंपन्सन्गर्हो निन्द्यो न भवेत् । क सति । मेघे ।
किंभूते । गात्रस्त्रायं पुरुपस्त्रायं चावृष्टे यावता गात्रं पुरुपश्च स्त्रप्येते
तावत्यप्यवृष्टे ॥

गात्रस्त्रायम् । पुरुपस्त्रायम् । अत्र “गात्र०” [५९] इत्यादिना णम् ॥

शुष्कपेषम् । चूर्णपेषम् । रूक्षपेषं पिंपन् । इत्यत्र “शुष्क०” [६०]
इत्यादिना णम् ॥

करोष्यदश्चाकृतकारमुच्चैर्निमूलकापं कपसीह यन्नः ।

तद्योगिनीस्तोपय मूढ जीवग्राहं न गृह्णन्ति यथा हि तास्त्वाम्
॥ ११ ॥

११. हे राजम् यदिति क्रियाविशेषणम् । यत्त्वं नोस्मान्नु(तु)च्चै-
रिह निमूलकापं कपसि मन्त्रैर्निमूलं कपसि निःसन्तानाः करोषी-
त्यर्थः । अद् एतदकृतकारं करोष्यकृतमकृत्यं करोषि परिणामे क-
दुविपाकत्वात्तत्त्वेदं कर्तुं न युक्तमित्यर्थः । तत्तस्माद्धेतो रे मूढ योगि-
नीस्तोपय मानयेत्यर्थः । यथा हि स्फुटं ता योगिन्यस्त्वां जीवग्राहं
न गृह्णन्ति योगप्रभाववन्धैर्बद्धा जीवन्तं न गृह्णन्तीत्यर्थः ॥

अकृतकारं करोषि । जीवग्राहं गृह्णन्ति । इत्यत्र “कृ [ग्] ग्रहः०” [६१]
इत्यादिना णम् ॥

निमूलकापं कपसि । इत्यत्र “निमूलात्कपः” [६२] इति णम् ॥

१ ए °गिनीः स्तो° । २ ए °हं निगृह्णन्ति.

१ ए सी डी कण्टिकादि पि° । २ ए कि ते । गोत्र° । ३ ए °ता गोत्रं.
४ सी डी °श्च स्त्राप्ये° । ५ ए ष्टे । गोत्र° । ६ ए °त्र गोत्र° । ७ सी डी
°सास्तुच्चै° । ८ सी डी °सि निम° । ९ ए त्त्वेव क° । १० बी कृतग्रं°.

समूलकापं कपितुं समूलघातं निहन्तुं द्विपतोसिघातम् ।

क्षमं यशोवर्मनृपं स्वपोपं पुष्टं च योगिन्यनुदत्तशक्तिम् ॥ १२ ॥

त्वं मित्रयित्वा र्चय कालिकाया एत्योञ्जयिन्यां पुरि भक्तियुक्तः ।
यद्यात्मपोपं धनपोपमश्वपोपं पुपुक्षस्यथ बन्धुपोपम् ॥ १३ ॥

१२, १३. हे राजंस्त्वमात्मना शरीरेण धनेनाश्वैरुपलक्षणत्वा-
त्मैर्न्यैर्वन्धुभिश्च यद्यात्मानं पुष्टं कर्तुमिच्छसीत्यर्थः । तदा त्वं भक्ति-
युक्तः सन्नञ्जयिन्यां पुर्येत्य कालिकाया योगिनीरर्चय । किं कृत्वा ।
यशोवर्मनृपं मित्रयित्वा मित्रं कृत्वा । अन्यथा ह्युञ्जयिनी त्वया गन्तु-
मशक्येत्यर्थः । किंभूतम् । योगिनीभिरन्वनुरूपं दत्ता शक्तिर्विद्या-
वलं यस्य तं तथा स्वपोपं पुष्टं च पराक्रमादिगुणविशिष्टेनात्मना
समर्थं चेत्यर्थः । अत एव क्षमं समर्थम् । किं कर्तुम् । द्विपतः स-
मूलकापं कपितुं सान्त्वयान्नाज्यादुन्मूलयितुमसिघातं च निहन्तुं ख-
ञ्जेन हिंसितुं समूलघातं निहन्तुं सान्त्वयान्निहंसितुं चेत्यर्थः । अन्य-
थात्मना श्रिया सैन्यैर्वन्धुभिश्च सह विनङ्क्ष्यसीत्यर्थः ॥

तां स्नाह राजेत्युदपेपमाज्यपेपं नु पिपन्स गिराथ मृग्या ।

कालीं करग्राहमथ स्वहस्तग्राहं यशोवर्मनृपं जिघृक्षुः ॥ १४ ॥

१४. अथ स राजा जयमिहस्तां योगिनीमिति वक्ष्यमाणरीत्याह
स्म । यतः कालीमथ तथा यशोवर्मनृपं च बद्ध्वा स्वपाणिना मही-

१ सी डी °म । क्षेम. २ सी डी कालिका°. ३ ए °जयिन्यां. ४ ए
सी डी राज्येत्यु°.

१ सी °च्छनीत्य°. डी °च्छनीत्य°. २ ए °जयिन्यां. सी डी °जयिन्यां.
३ ए °चैनाय. ४ सी डी °त्वा । येमो°. ५ ए सी डी °त नि°. ६ सी
डी विनक्षसी°. ७ ए °नक्षमी. ८ ए राजत्र°.

तुमिच्छुरित्यर्थः । कीदृक्सन्नाह स्म । मृद्व्या श्रूयमाणकोमलयार्थ-
तस्तु कठोरया गिरा कृत्वोदपेपमाज्यपेपं पिंपन्नदकेन घृतेन वा
वर्तयन्निव ॥

यो वर्तयन्वः करवर्तमर्चा गन्धाढ्यचर्चामथ हस्तवर्तम् ।

हुं वर्तते वः किल हस्तवर्त रक्ष्यः स युष्माभिरवन्तिनाथः ॥१५॥

१५. हुमिगमर्षे । सोवन्तिनाथो युष्माभी रक्ष्यः । किलेति
सत्ये । यो वो युष्माकं हस्तवर्तं वर्तते हस्तेन वर्तते यो युष्माकं वश्य
इत्यर्थः । कीदृक्समन । वो युष्मदर्शमर्चामर्चार्थमुपचाराच्चन्दनाश-
प्यर्चा तां करवर्तं वर्तयन्करेण वर्तयन्भक्त्यतिरेकाज्जलादिना सह स्वयं
घर्षयन्नित्यर्थः । अथ तथा गन्धाढ्यचर्चा सौरभोत्कटं विलेपनार्थ-
कर्पूरादि च हस्तवर्तं वर्तयन् ॥

समूलघातं निहन्तुम् । समूलकापं कपितुम् । अत्र “हनश्च०” [६३]
इत्यादिना णम् ॥

असिघातं निहन्तुम् । इत्यत्र “करणेभ्यः” [६४] इति णम् ॥

स्वपोषं पुष्टम् । आत्मपोषम् । अश्वपोषम् । बन्धुपोषम् । धनपोषं पुष्टु-
क्षति(मि) ॥ स्नेहनार्थान् । उदपेपम् । आज्यपेपं पिंपन् । इत्यत्र “स्व०”
[६५] इत्यादिना णम् ॥

हस्तग्राहम् । करग्राहं जिघृक्षुः । हस्तवर्तम् । करवर्तं वर्तयन् । हस्तवर्तं
वर्तते । अत्र “हस्तार्थान्०” [६६] इत्यादिना णम् ॥

१ ए र्मर्तवर्चा.

१ सी डी वर्तय^१. २ ए वर्त^२. ३ सी डी (ने गु^३. ४ डी णम् । व०.
५ डी णम् । पु^४. ६ वी पुक्ष्यति.

स क्रौञ्चबन्धं मम गुप्तिबन्धं बन्ध्यो न चेन्नङ्गयति जीवनाशम् ।
प्रेष्यः स वैः पूरुपवाहमाज्ञां वोढा वृथा तं हि न यद्वेत् ॥१६॥

१६. स यशोवर्मनृपश्चेद्यदि न जीवनाशं नङ्गयति जीवन्न पला-
यिष्येत इत्यर्थः । तदा स मम मया क्रौञ्चबन्धं बन्ध्यः क्रौञ्चाका-
रेण बन्धविशेषेण बन्धनीयस्तथा गुप्तिबन्धं बन्ध्यो गुप्तौ कारायां
बन्धनीयस्ततश्च हि स्फुटं तं यशोवर्मनृपं यदि यूयं नावेत मया व-
ध्यमानं न रक्षेत तदा स नृपो युष्माकं प्रेष्यो दासः सन्वृथा निर-
र्थकं युष्माकमाज्ञां पूरुपवाहं वोढा पूरुपस्य कर्तुर्वहनं यथा स्यादेवं
धारयति पुरुषः सन्प्रेष्यो भूत्वा वृथा युष्मदाज्ञां वहतीत्यर्थः ॥

क्रौञ्चबन्धं बन्ध्यः । अत्र “बन्धेनाङ्गि” [६७] इति णम् ॥

गुप्तिबन्धं बन्ध्यः । अत्र “आधारात्” [६८] इति णम् ॥

जीवनाशं नङ्गयति । पूरुपवाहं वोढा । इत्यत्र “कर्तुर०” [६९] इत्या-
दिना णम् ॥

मया स पूरिष्यत ऊर्ध्वपूरं रणे न शुष्येद्यदि चोर्ध्वशोषम् ।

मंस्ये तदा वो महिमोरु पूज्यास्तदा च यूयं मम मातृपूजम् ॥१७॥

१७. सोवन्तीशो यदि रणे मया सहोर्ध्वपूरं पूरिष्यत ऊर्ध्वस्य
सतः पूरणं यथा स्यादेवं पूरणीभविष्यति । ऊर्ध्वः स्यास्यतीत्यर्थः ।

१ ए बी °ब्रक्षति. २ ए वः पुरु°. ३ सी डी °मान्यां वो°. ४ ए °धचेतः । य°.

१ ए °वर्मो नृ°. २ ए °ञं तंक्षति. ३ ए °प्यति इ°. ४ ए °न्धकौ°. ५ ए °न्धनी°. ६ सी डी °टं य°. ७ ए प्रेष्यो दा°. ८ सी डी °मान्यां पुरु°. ९ बी सी डी °दा पुरु°. १० ए °न्प्रेष्यो भू°. ११ ए °ति । पीरु°. सी °ति । पुरु°. १२ सी डी °ध्वंशोपं. १३ बी पूर्णाभ°.

तथा मया सह रणे सति यदि स ऊर्ध्वशोषं न शुष्येच्च मद्वाणैः
पीतरक्तो यद्गूर्ध्व एव न शुष्येदित्यर्थः । तदा वो युष्माकमुक्तु मह-
न्महिम माहात्म्यं मंस्ये ज्ञास्यामि । महिमशब्दो नपुंसकोपि । तदा
च यूयं मम मातृपूजं पूज्या मातृवत्पूजनीया इत्यर्थः ॥

तद्गच्छ तत्राहमर्मावुपैमि यूयं न चेन्नङ्गयथ काकनाशम् ।

लूयादुपस्कारमसावसिर्वन्मदा नसः श्रुत्युपदंशमत्तुम् ॥ १८ ॥

१८. यदि यूयं काकवन्न पलायिष्यध्वे तदासौ प्रत्यक्षोसिर्वो यु-
ष्माकं नसो नासिका अत्तुं भक्षयितुमुपस्कारं विश्लिष्य लूयाच्छि-
द्यान । किं कृत्वा । अत्तुं श्रुत्युपदंशं श्रुतिभिः कर्णरूपदण्डयोपदंशं
कृत्वा केवलानां नासिकानां भक्षणैदरुचौ रुचिविशेषोत्पादनाया-
न्तरान्तरा श्रुतीरपि जग्धे(ग्ध्वे?)त्यर्थः । शिष्टं स्पष्टम् ॥

श्रुत्योपदश्यात्स्यति नो नसोसिरसिप्रहारं च विजेष्यसेस्मान् ।

सहासमुत्तैवेति रदोपपीडमोष्टं दशन्ती दिवि सोत्पपात ॥ १९ ॥

१९. स्पष्टः । किं तु तवासिर्नोस्माकं नसो नासिकाः श्रुत्या
श्रवणजात्योपदश्य रोचकं कृत्वात्स्यति त्वं चास्मानसिप्रहारं खड्गेन
प्रंह्य विजेष्यसे रदोपपीडं कोपाहन्तैर्दन्तेषु वोपपीड्यौष्टं दशन्ती ॥

चित्तोपरोधं विमृशन्विधेयं गृह्णन्नुपोसिं स्वकरोपकर्षम् ।

ग्रामानुरोधं पुरसीमरोधं द्राग्मेलयन्सैन्यमथ प्रतस्थे ॥ २० ॥

१ ए साधुपे० सी डी सासुपैनि यू० २ सी नक्षयका० डी नक्षयका-
रक० ३ सी डी क्वेपि र० ४ सी डी द्राग्मेल०

१ सी डी स्कारविवक्षि० २ सी डी नाशिका० ३ सी णादिरुचि० डी
णादिरु० ४ सी डी नाशिका श्रु० ५ डी प्रपथप वि० ६ ए सी पीड्योष्टं

२०. अथ नृपो जयसिंहो द्राक्प्रतस्थे । कीदृक्सन् । विधेयं
रणं चित्तोपरोधं चित्तेन चित्ते वोपकृष्य संस्थाप्य विभृशंस्तथासिं स्व-
करोपकर्षं स्वकरेण स्वकरे वोपकृष्य मसीप आनीय गृहंस्तथा प्रा-
मानुरोधं ग्रामेण ग्रामे वान्यमैन्यमेलनायानुकूलं स्थापयित्वैवं पुर-
सीमरोधं च सैन्यं मेलयन् ॥

शैलान्ब्रह्मैर्मूर्ध्र्युपपीडमस्यन्कुर्वन्नृपाञ्च शासनकर्षमग्रे ।

क्रोशाष्टकोत्कर्षमहन्यहन्यच्छिनत्स पन्थानमनूनशक्तिः ॥ २१ ॥

२१. स राजाहन्यहनि पन्थानं क्रोशाष्टकोत्कर्षं क्रोशाष्टकेन क्रोशा-
ष्टके वोत्कृष्य परिच्छिद्याच्छिद्र(न?)ल्लङ्घे । कीदृक्सन् । अनूनशक्तिः
शक्तित्रयोपेतोत एव नृपाञ्च शासनकर्षमाज्ञयाकृष्याग्रे कुर्वन्नत एव च
शैलान्ब्रह्मैरुपपीडं पीडयित्वा मूर्ध्नि शृङ्गेपूपपीडमस्यन्नितस्ततः क्षिपन् ॥

आरोहिणोसेष्वथ केशपङ्क्या ग्राहं भटा अत्वरयंस्तथांश्चान् ।

क्रोशे यथा क्रोशयुगेन वा व्योम्न्युत्कर्षमिद्धोधिःरुह रेणुः ॥२२॥

२२. अंसेषु ग्राहं स्कन्धेषु गृहीत्वाथाथ वा केशपङ्क्या ग्राहं स्क-
न्धस्थवालपङ्क्या गृहीत्वारोहिणोश्चानारोहन्तो भटा अश्रवारा अश्र्वांस्तथा
वेगेनात्वरयन्यथेद्धः स्फीतो रेणुव्योम्न्यधिःरुह । किं कृत्वा । क्रोशे
क्रोशयुगेन वोत्कर्षमुत्कृष्य परिच्छिद्य क्रोशं क्रोशौ वा यावदित्यर्थः ॥

१ सी °हिणोसेष्वथे के. डी °हिणोसेष्वथ. २ डी °थाम्यात् । क्रो. ३ सी
रेणुः । अशेषु. डी रेणुः । अशेषु.

१ ए °धेय०. २ सी डी °ष्टके वोत्कृष्य. ३ ए बी अंसेषु. ४ डी
°त्वाद्यप्य वा. ५ ए सी डी °रोहणां०.

ऊर्ध्वपूरं पूरिष्यते । ऊर्ध्वशोपं शुष्येत् । इत्यत्र “ऊर्ध्वात्पूः शुपः” [७०]
इति णम् ॥

मातृपूजं पूज्याः ॥ कर्तुः । काकनाशं नङ्कथ । अत्र “व्याप्याच्चेवात्” [७१]
इति णम् ॥

उपस्कारं ल्यात् । इत्यत्र “उपात्०” [७२] इत्यादिना णम् ॥

श्रुत्युपदंशमत्तुम् । श्रुत्योपदश्य । इत्यत्र “दंशेस्तृतीयया” [७३] इति
णम्वा ॥

असिप्रहारम् । अत्र “हिंसा०” [७४] इत्यादिना णम्वा ॥ पक्षे । अस्तिना
प्रहस्येति स्वयं ज्ञेयम् ॥

बलेरुपपीडम् । मूर्धुर्युपपीडम् । चित्तोपरोधम् । स्वकरोपकर्षम् । अत्र “उप-
पीड०” [७५] इत्यादिना णम्वा ॥ पक्षोदाहरणानि ज्ञेयानि ॥ अन्ये तूप-
पूर्वादेव पीडेरिच्छन्ति । रुध्रकर्पाभ्यां तु कामचारेण । तेन पुरसिमीरोधम् ।
उपपूर्वादपि । चित्तोपरोधम् । अन्योपसर्गपूर्वादपि । ग्रामानुरोधम् । एवं
शासनर्षकम् ।

प्रमाणे । क्रोशयुगेनोत्कर्षम् । क्रोश उत्कर्षम् । क्रोशाष्टकोत्कर्षम् ॥ समा-
सत्तौ । केशपङ्कथा ग्राहम् । असेपु ग्राहम् । अत्र “प्रमाण०” [७६] इत्या-
दिना णम्वा । पक्षोदाहरणानि ज्ञेयानि ॥

शय्यात उत्थायमयुः किराता यत्किं च नारोहमुपासितुं तम् ।
नृपोपि पथ्या(भक्त्या?)लपति स्म तान्भ्रूविक्षेपमुत्क्षिप्य शिरः प्रसन्नः

॥ २३ ॥

१ ए० तमुत्था० । २ ए० लपितस्मा ता० । ३ सी डी प्रपन्नः ।

१ ए सी डी नक्षथ । २ ए अशनि प्र० । ३ सी डी ०म् असे० । ४ बी
अत्रेपु ।

२३. तं नृपमुपासितुं किराताः शय्यात उत्थायं शयनान्त्वरयो-
त्थाय तथा यत्किं च न गर्दभादिकमप्यारोहमयुरेवं नाम नृपसेवार्थ-
मत्वरन्त यावतो प्राभातिकमवश्यकृत्यमश्नादि वाहनं च नापेक्षन्ते
स्मेत्यर्थः । नृपोपि [भक्त्या?] भक्तिसूचकतत्संभ्रमातिरेकागमनेन प्र-
सन्नः संस्तान्किरातानौलपति स्म । किं कृत्वा । शिर उत्क्षिप्योर्ध्वीकृत्य
भ्रुविक्षेपं भ्रुवौ तत्संमुखं क्षिप्त्वा च ॥

शय्यात उत्थार्यम् । अत्र “पञ्चम्या०” [७७] इत्यादिना णम्वा ॥

यत्किंचनारोहम् । अत्र “द्वितीयया” [७८] इति णम्वा ॥

भ्रुविक्षेपम् । अत्र “स्त्राङ्गेनाध्रुवेण” [७९] इति णम्वा । [अ]ध्रुवेणेति
किम् । शिर उत्क्षिप्यं ॥

हृत्पेपमायद्भिरगान्प्रवेशं प्रवेशमुच्चैर्विपमप्रवेशम् ।

वनं वनं वैशमरण्यपातमौपातमापातमथापगाश्च ॥ २४ ॥

सरस्सरः पातमपश्च पादं पादं प्रपादं च तटं तटं द्राक् ।

द्रुमं द्रुमं स्कन्दमनध्वपादमास्कन्दमास्कन्दमनापतन्तम् ॥२५॥

फलाद्यवस्कन्दमलं क्षणासं मुहूर्तमर्त्यासमथोत्फलद्भिः ।

यामप्रतर्ष दृतिवाः पिबद्भिः स तैर्जहर्ष प्रवगैर्नु रामः ॥ २६ ॥

२४-२६. स नृपो राम इव तैः किरातैः प्रवगैर्नु कपिभिरिव
कृत्वा जहर्ष । यत आयद्भिः सहागच्छद्भिः । किं किं कृत्वेत्याह ।

१ सी वैश्यम्०. डी वैश्यम्. २ सी मातापमं. डी मापमं. ३ ए म ।
पला०. ४ ए ल्याशमं.

१ ए नायन्व. २ सी ता प्रभा०. ३ ए नं चा ना. ४ सी डी
पेक्ष्यन्ते. ५ ए नादिपित स्म. ६ ए य । प्र०. सी डी यम् । तत्र.

हृत्पेमतिवंहीयस्त्वेनान्योन्यं संघर्षाद्भृदयानि पिष्ट्वा तथागाञ् शैला-
 न्प्रवेशं प्रवेशं पर्वतवासित्वेन तदारोहकुशलत्वाद्भीक्षणं प्रविश्य तथो-
 च्चैर्विपमप्रवेशं कौतुकादिना विपमं विपमं वनगह्वरादि प्रविश्य विपमं
 प्रविश्य प्रविश्य वा तथा वनं वनं तरुखण्डं तरुखण्डं वेशं फलादिलि-
 प्सया प्रविश्याथ तथारण्यपातमारण्यपशुवधार्थमरण्यमरण्यं पति-
 त्वारण्यं पतित्वा पतित्वा वापगाश्च नदीश्रापातमापातं तथा सरः सरः
 पातमपश्च जलानि च पादं पादं पानार्थमभीक्षणं गत्वा तथा द्राक्
 नद्यादीनां तटं तटं प्रपादं विश्रामार्थमाश्रित्य तथा द्रुमं द्रुमं स्कन्दं
 श्यादिसुखलिप्सया गत्वा तथानध्वपादं मार्गस्य सैन्यैः संकीर्णत्वेन दुः-
 संचरत्त्वाद्मार्गमार्गं गत्वामार्गं गत्वा गत्वा वा तथानापतन्तं श्रान्तत्वे-
 नानागच्छन्तं जनमास्कन्दमास्कन्दमश्रान्तत्वेन शीघ्रगत्वा^१दुलङ्घ्योलङ्घ्य
 तथालमत्यर्थं फलाद्यवस्कन्दं फलपुष्पादि फलपुष्पादि मुपित्वा^२ फलादि
 मुपित्वा^३ मुपित्वा वा तथोत्फलद्विरुल्लद्विः । किं कृत्वा । क्षणासं क्ष-
 णमिति सूक्ष्मं कालभेदमतिक्रम्य तथा मुहूर्तं^४ द्विघटीमत्यासमतिक्र-
 म्योत्पुल्य क्षणं मुहूर्तं वा स्थित्वा पुनरुत्प्लवमानैरित्यर्थः । तथा या-
 मप्रतर्षं प्रहरं प्रवृण्य दृतिवाः खल्लस्यं जलं पिबद्भिश्च । वाःशब्दं
 ह्रीवेपि केचिन् ॥

१ सी 'शे प' । २ ए 'म व०' । ३ बी सी डी 'रुपण्ट' । ४ बी सी डी
 'रुपण्ट' । ५ सी डी 'ण्ट व०' । ६ ए 'रः पा०' । ७ सी गत्वा दमार्गमार्ग
 गत्वा गत्वा वा तथा ता० । ८ डी 'मार्गमार्गं गत्वा गत्वा वा' । ९ ए सी डी
 शीघ्र ग' । १० ए 'दुलङ्घ्योल' । ११ ए 'दि मु' । १२ ए त्वा वा । १३ सी
 डी 'त्वा वा' । १४ ए सी डी 'थोत्पलवद्विरुल्लद्विः' । १५ ए 'ण म०' । १६ ए
 द्विघटी । १७ ए 'प्रकथ' । १८ ए 'त । व' ।

तर्प च यामावपरेद्दि नामग्राहं मिथोद्वायिभिरग्रसैन्यैः ।

सिप्रापयोपीयत मङ्गु नामादेशं(शं) समा वासभुवो गृहीताः २७

२७. अपरेद्दि यामौ प्रहरद्वयं^१ तर्प तर्पित्वाग्रसैन्यैः सिप्रापय उ-
ज्जयिनीसमीपस्थसिप्रानदीजलमपीयत । किंभूतैः सद्भिः । नामग्राहं
मिथोद्वायिभिः । तथा मङ्गु नामादेशमियं जयसिंहस्येयं समग्रसिंह-
स्येति नामान्युच्चार्येत्यर्थः । समाः समस्ता वासभुव आवासस्थानानि
गृहीताः ॥

हृत्पेपमायद्भिः । अत्र “परिक्लेश्येन” [८०] इति णम्वा ॥

वनं वनं वेशम् । विपमप्रवेशम् ॥ अगान्प्रवेशं प्रवेशम् । विपमप्रवेशम् ॥ सरः
सरः पातम् । अरण्यपातम् ॥ आपगा आपातमापातम् । अरण्यपातम् ॥ तटं
तटं प्रपादम् । अनध्वपादम् ॥ अपः पादं पादम् । अनध्वपादम् ॥ द्रुमं द्रुमं
स्कन्दम् । फलाद्यवस्कन्दम् ॥ अनापतन्तमास्कन्दमास्कन्दम् । फलाद्यवस्क-
न्दम् । अत्र “विशपत०” [८१] इत्यादिना णम्वा ॥ वनं वनं प्रविश्यं ।
वनं प्रविश्य प्रविश्य । इत्यादीनि पक्षोदाहरणानि स्वयं ज्ञेयानि ॥

यामौ तर्प पयोपीयत । यामतर्प पिबद्भिः । मुहूर्तेमत्यौसम् । क्षणाममुत्फ-
लद्भिः । अत्र “कालेन०” [८२] इत्यादिना णम्वा ॥

नामग्राहम् । नामादेशम् । अत्र “नाम्ना०” [८३] इत्यादिना णम्वा ॥

१ वी^०मैत्यः । मि^०.

१ डी^०ये तर्पतेपि^०. २ ए^०हीतानि ॥ ह^०. ३ ए^०म । प्रवेशम् । अ^०.
४ डी^०अं । वि^०. ५ सी डी^०अध्वनपा^०. ६ डी^०अध्वनपा^०. ७ ए^०निं प्र^०.
८ सी डी^०श्य । प्रविश्य । ड^०. ९ सी डी^०यामो त^०. १० सी डी^०म-
कर्ष. ११ डी^०त्याममु^०. १२ ए^०णान् ममुत्फल^०. १३ सी डी^०मग्रहणम्.

प्राप्ताग्रैरुज्जयिनीत्यनुच्चैःकारं शनैःकृत्य किमात्थ तर्हि ।

रुद्धा च सा तैर्ननु कश्चिदुच्चैः कृत्वेत्यथ प्रत्यवदन्नृपाग्रे ॥ २८ ॥

२८. यद्यग्रैरुज्जयिनी प्राप्ता तर्हीति प्राप्ताग्रैरुज्जयिनीत्येतत्किं किमित्यनुच्चैःकारमनुदानस्वरेण तथा शनैःकृत्य मन्दमात्थ भणसि । उच्चैर्नाम प्रियमाख्येयमिति राज्ञोक्ते नन्विति प्रष्टोक्तौ ननु सोज्जयिनी तैरग्रै रुद्धा चेत्येवंप्रकारेणोच्चैः कृत्या कश्चिद्वर्धापको नृपाग्रे जयसिंहाग्रे प्रत्यवदर्ने ॥

प्राप्ताग्रैरुज्जयिनीत्यनुच्चैःकारम् । शनैःकृत्य किमात्थ तर्हि । इत्यत्र “कृगः” [८४] इत्यादिना क्वाणमौ ॥ अनिष्टोक्ताविति किम् । रुद्धा च सा तैरित्युच्चैः कृत्वा प्रत्यवदत् ॥

द्राक्पृष्ठतःकृत्य पयांसि तिर्यकारं समावासमथो नियुक्ताः ।

ते पार्श्वतःकारमिभांश्च तिर्यक्त्वाश्चशाला जगदुर्नृपाय ॥ २९ ॥

२९. अथो नियुक्ता नृपाय जगदुरावासादि कृतमस्तीत्युचुः । किं कृत्वा । पयांसि नद्यादिस्थजलानि द्राक्पृष्ठतःकृत्य पृष्ठे कृत्वा तथा समावासमावासनिकां तिर्यकारं समाप्य रचयित्वेत्यर्थः । तथे-भान्पार्श्वतःकारमावासपार्श्वभागे कृत्वा तथाश्चशालास्तिर्यक्कृत्य(त्वा?) समाप्य च ॥

स्राक्पार्श्वतोभावमुपेत्य नानाभूयाङ्गतोभूय च वारवध्वः ।

आवासमभ्यापततोस्य नानाभावं स्थितश्रीवदभानुपाँस्त्यै ॥ ३० ॥

१ ए °कृतकिं. २ ए डी °कृत्येत्य°. ३ ए °पास्तौ । वा°.

१ डी °रुज्जायि°. २ सी डी भणिभि. ३ बी सी डी °केन न°. ४ बी डी °त् । आसा°. ५ ए सी डी °सार्नि°. ६ बी °च । श्राक्पा°.

३०. वारवध्वो नानाभावं स्थितश्रीवन्नानाभावमनेकरूपीभूय स्थिता याः श्रियो लक्ष्म्यस्ता इवाभान् । किं कृत्वा । आवासमभ्यापततो-भिमुखमागच्छतोस्य जयसिंहस्योपास्यै सेवायै स्नागुपेत्यागत्य तथा पार्श्वतोभावं राज्ञः पार्श्वयोर्भूत्वा तथा नानाभूय वेपावस्थानादिवि-च्छित्तिभिरनेकप्रकारीभूय तथाङ्कतोभूय च सकलपरिच्छदस्य मध्ये भूत्वा च ॥

भीरुन्विनाकृत्य बलानि नानाकारं विनाकारमथान्यकार्यम् ।

क्षान्तेर्विनाभूय नृपः स नानाकृत्यादिशद्भङ्कुमवन्तिवप्रम् ३१

३१. अथ नृपोवन्तिवप्रमुञ्जयिनीकोटं भङ्कुं नानाकृत्यानेकप्र-कारमादिशन् । किं कृत्वा । अन्यकार्यं विनाकारं मुक्त्वा तथा क्षा-न्तेर्विनाभूयं कुद्धीभूयेत्यर्थः । तथा भीरुन्कातरान्विनाकृत्य मुक्त्वा तथा बलानि सैन्यानि नानाकारमनेकीकृत्य ॥

सैन्याद्विनाभावमथ द्विधाभूय च द्विधाकृत्य च केपि यत्रम् ।

ग्रावणो द्विधाकारमिहायतन्त मङ्क्ष्वद्विधाभावमधीशभक्तौ ३२

३२. अथ केपि भटा इह वप्रभङ्गविषये मङ्क्ष्वयतन्त । किं कृत्वा । अधीशभक्तौ विषये द्विधाभूयै(धाभावमे ?)कीभूय स्वामिभक्त्यैकचित्ती-भूयेत्यर्थः । तथा सैन्याद्विनाभावं कटकं मुक्त्वा द्विधाभूय च द्वाभ्यां भागाभ्यां स्थित्वा च तथा शिलाः क्षेपुं यत्रं जातावेकवचनं यस्त्राणि द्विधाकृत्य च भागद्वयेन कृत्वा च ग्रावणः शिला द्विधाकारं च ॥

१ ए °रमादिशत् । २ सी डी °वप्रम्, ३ ए °धाकृ°, ४ ए °म् । ग्ला-वादि°.

१ डी °पास्ये से° । २ ए °भूयां° । ३ सी °त्वा वा । सी° । ४ सी डी °य च द्वा° । ५ डी च । तिर्यकारम् । तत्र.

तिर्यक्त्वा । तिर्यकारम् । अत्र “तिर्यचा०” [८५] इत्यादिना क्त्वाणमौ ॥
 अङ्गनोभूय । पार्श्वतोभावम् । पृष्ठतःकृत्य । पार्श्वतःकारम् । नानाभूय ।
 नानाभावम् । नानाकृत्य । नानाकारम् । विनाभूय । विनाभावम् । विना-
 कृत्य । विनाकारम् । द्विधाभूय । अद्विधाभावम् । द्विधाकृत्य । द्विधाकारम् ।
 अत्र “स्वाङ्ग०” [८६] इत्यादिना क्त्वाणमौ ॥

चख्नुस्तथाज्ञामनु केपि तूर्णीभावं कुशीपाणय आशु वप्रम् ।

तस्यौ यथा द्वेषिजनोपि तूर्णीभूयैव तत्साहसदर्शनेन ॥ ३३ ॥

३३. कुशीपाणयः सन्तः केपि भटा आज्ञामनु नृपादेशेन हेतुना तूर्णीभावं वप्रभङ्गप्रच्छन्नतार्थं मौनेन स्थित्वाशु तथा वप्रं चख्नुर्व्यदारयन् । यथा तत्साहसदर्शनेन तेषां भटानां दुष्करकर्मा-
 लोकनेन द्वेषिजनोपि तूर्णीभूयैव तस्यौ । तत्साहसदर्शनोत्थविस्मया-
 तिरेकाद्यथा क्षणं निर्वचनक्रियोभूदित्यर्थः ॥

तूर्णीभूय । तूर्णीभावम् । अत्र “तूर्णीमा” [८७] इति क्त्वाणमौ ॥

केप्येकशोपि प्रभुकार्यमन्वगभावं विदध्याम सैमेपिण्युः ।

अमूनवेमेत्यभिकाङ्क्षिणोन्वगभूयान्वसर्पन्नपरे च तूर्णम् ॥३४॥

३४. केपि भटा अयुर्वप्रभङ्गाय गताः । किंभूताः सन्तः । स-
 मेपिण इच्छन्तः । किमित्याह । वयमेकशोप्येकाकिनोप्यन्वगभावं
 प्रभावानुकूलीभूय प्रभुकार्यं वप्रभङ्गं विदध्याम कुर्यामेति । इतिरत्र
 ज्ञेयः । तथापरे च भटा अन्वगभूयानुकूलीभूय तूर्णमन्वसर्पन्नप्रभ-

१ सी डी कुवप्रं चख्नु०. २ बी समिपि०.

१ डी ०नाका०. २ ए सी डी ०य । द्वि०. ३ सी डी ०ल । अ०. ४ डी
 ०भूयैव. ५ ए ०शमात्तवि०. ६ सी डी ०नक्षयो०. ७ सी डी ०टा आयु०.
 ८ ए ०भावानु०.

ङ्गाय गतानेकाकिनो भटाननुजग्मुः । यतो वयममून्वप्रभङ्गायैकाकिनो
गतान्भटानवेम साहाय्येन रक्षेमेत्यभिकाङ्क्षिणः ॥

अन्वग्भूय । अन्वग्भावम् । अत्र “आनुलोम्येन्वचा” । [८८] इति क्त्वा-
णमौ ॥

विदध्याम समेषिणः । अवेमेत्यभिकाङ्क्षिणः । अत्र “इच्छार्थे०” [८९]
इत्यादिना सप्तमी ॥

जज्ञेशकत्प्रारभताभ्यधृष्णोदासीद्विपेहे जघटेर्हति स्म ।

मिथो विलेभे खनितुं समर्थो वप्रं भटौघो न मनाक्क जग्लौ
॥ ३५ ॥

३५. भटौघो वप्रं खनितुं जज्ञे कोट्टखननविद्यानिपुणत्वाज्ज्ञा-
तवान् । तथा वप्रं खनितुं समर्थो बलिष्ठत्वात्प्रभुरत एव खनितुमभ्य-
धृष्णोदुदयच्छत् । ततः खनितुमर्हति स्म खनितुं शक्यमानां वप्रप्र-
देशानां प्रात्या खननसामग्रीसंपत्त्या च योग्योभूत् । ततः खनितुं
मिथो विलेभेन्योन्यं विभागेन स्थापितवांस्ततश्च खनितुं प्रारभत ततश्च
खनितुं जघटे संबद्धोभूत्संततं चखानेत्यर्थः । तथा खनितुंमासी-
त्स्थितः कोट्टान्निपतदस्त्रभयेन नै नष्ट इत्यर्थः । तथा खनितुं विपेहे
खननं सोढवान्न खननेन श्रान्त इत्यर्थः । अत एव खनितुं मनाक्स्तो-
कमपि न जग्लौ न क्षीणहर्षोभूदत एव खनितुमशकत्खननं समाप्त-
वानित्यर्थः ॥

१ डी भटौघो.

१ ए वचनमूत्थप्र०. २ सी डी भटौघो. ३ डी क्यामां नप्रदे०. ४ डी
घ्रीप०. ५ सी डी तुमश०. ६ ए नष्ट०. ७ ए खने०. ८ बी ने श्रा०.

अपारयत्प्राक्रमताध्यवासदविद्यतालं क्षमते स्म चाप्नोत् ।

ऐपीदवेदीद्युयुजेविदच्च संभाषितुं तं नृपतिर्न मम्लौ ॥ ३६ ॥

३६. नृपतिर्जयसिंहस्तं भटौघं संभाषितुं सस्नेहमालपितुमवेदी-
दज्ञासीत्तथा संभाषितुमलं समर्थोत एव संभाषितुमैपीदभ्यलपदत एव
संभाषितुमध्यवास्यदुदयच्छदत एव च संभाष्यभटसामीप्यप्राप्त्या सं-
भाषितुमाप्नोत्संभाषणं भाषणमर्हति स्म । अत एव च संभाषितुं
प्राक्रमत प्रारेभे । तथा संभाषितुं युयुजे संवद्धोभूत्संततं संवभाष
इत्यर्थः । तथा संभाषितुमविदच्च लेभे न केनापि निपिद्ध इत्यर्थः ।
तथा संभाषितुमविद्यतासीन्निपतदस्त्रादिभयं मुक्त्वा संभाषणे स्थिरो-
भूदित्यर्थः । तथा संभाषितुं क्षमते स्म संभाषणं सोढवान्संभाषणेन
न श्रान्त इत्यर्थः । अत एव संभाषितुं न मम्लौ संभाषणेन न म्लान-
वानित्यर्थः । अत एव च संभाषितुमपारयत्संभाषणं परिपूर्णाचक्रे ॥

खनितुमशकत् । अभ्यष्टृणोत् । जज्ञे । प्रारभत । विलेभे । विषेहे ।
अर्हति । जग्लौ । जघटे । आसीत् । समर्थः ॥ संभाषितुमपारयत् । अध्य-
वास्यत् । अवेदीत् । प्राक्रमत । अविदत् । क्षमते । आप्नोत् । मम्लौ । युयुजे ।
अविद्यत । अलम् । इच्छार्थेषु । ए(ऐ)पीत् । इत्यत्र “शकष्टप०” [९०]
इत्यादिना तुम् ॥

विशः पादः ॥

१ बी °त्प्राक्रम° । सी °त्प्राक्रम° । डी °त्प्राक्षुमवाध्य° । २ सी डी °त् । एर्पा° ।
३ बी °षितुं नृ° । सी डी °षितुं ।

१ डी °दोषे सं° । २ ए डी °षितुमे° । सी °षितुमे° । ३ सी डी °वासदु° ।
४ बी सी डी °व सं° । ५ सी डी °षणम° । ६ सी डी °व सं° । ७ सी
डी °तुं क्षम° । ८ ए °भाषिणं । ९ डी °त्यर्थात् ए° । १० सी °षे एवं संभा-
षेतुं अ° । ११ ए °मत् । अ° । १२ बी °ते । प्राप्नो° ।

तत्तद्धितं कर्तृभिरात्मभर्तुः समेत्य वृद्धैर्युवभिः क्षणाद्वा ।

दुःस्थैरथावन्तिभटैः स वप्रोध्यारोह्यभीतै रणतूर्यवाद्यात् ॥ ३७ ॥

३७. अथावन्तिभटैर्मा लवभटैर्युवभिर्वृद्धैर्वा क्षणात्समेत्य मिलित्वा स वप्रोध्यारोहि रक्षार्थमध्यारूढः । किंभूतैः सद्भिः । आत्मभर्तुस्तत्प्रसिद्धं विजयादिकं हितमनुकूलं कर्तृभिर्भक्तत्वात्साधु कुर्वद्भिस्तथा दुःस्थैर्वप्रखननादिनारिभिराक्रान्तत्वाद्दुर्दशैस्तथा रणतूर्यवाद्याद्रणतूर्याणां वाद्यं शत्रुभिर्वादनं तस्मादभीतैश्च शूरत्वादक्षुब्धैश्च ॥

तद्धितमित्यनेन “तद्धितोणादिः” [१] इति तद्धितसंज्ञा वृद्धैरित्यनेन “पौत्रादि वृद्धम्” [२] इति वृद्धसंज्ञा युवभिरित्यनेन “वश्य०” [३-५] इत्यादिसूत्रेपुक्ता युवसंज्ञा दुःस्थैरित्यनेन “संज्ञा दुर्वा” [६-१०] इत्यादिसूत्रोक्ता दुसंज्ञा वाद्यादित्यनेन “वाद्यात्” [११] इति सूत्रं चासूचि ॥

ते प्रेरिताः पैङ्गलकाण्वजैह्वाकातादिभिर्हारितकातयुक्तैः ।

त्रातुं पुरीं धानपतीं नु राष्ट्रपतीं ततः सौपगवाः प्रजहुः ॥ ३८ ॥

३८. ततोन्तरं सौपगवा औपगवैर्भटभेदैर्युक्तास्तेवन्तिभटा राष्ट्रपतीं राष्ट्रपतेर्देशपतेर्यशोवर्मण इमां पुरीमुज्जयिनीं त्रातुं प्रजहुः शत्रुभिः सह युयुधिरे । यतो धानपतीं नु धनपतेर्धनदस्येयं धानपत्यलका महर्धिकत्वादिना तत्तुल्याम् । किंभूताः सन्तः । प्रेरिताः । कैः पैङ्गलकाण्वाः पिङ्गलस्य काण्वस्यर्षेश्छात्रा जैह्वाकाताश्च जिह्वाचपलस्य

१ सी पैगलाकात्वत्रै० २ वी डी ङ्गलिका० ३ वी ङ्हाकातादिदिभि०
४ ए जहः । त०

१ ए था दुस्यै० २ ए वी वंश इ० ३ ए क्ता दुःसं० ४ ए सी षपते०
५ ए ञ्जयिनीं ६ ए जहुः शं० ७ ए तीं भुवनं० ८ सी तेन धनं०
९ ए काण्व्यं० १० वी सी डी काण्वस्यं०

कात्यर्षेच्छात्रास्तदादिभिः पण्डितेति नाम्ना प्रसिद्धैः प्रधानैः । कीदृ-
शैः । हा(ह?)रितकात्यस्येमे छात्रा हारितकातास्तद्युक्तैः ॥

यथा काण्वस्येमे काण्वा इत्यत्रे “शकलादेर्यजः” [६. ३. २७.] इत्यञ् ।
तथा पैङ्गलकाण्वा इत्यत्र “गोत्रोत्तर०” [१२] इत्यादिनाञ् ॥ अजिह्वाका-
त्यैरितकात्यादिति किम् । यथैहैयो भवति कात्यस्य छात्राः कातीयास्तथेह
न । जैह्वाकात हारितकात ॥

औपगवाः । इत्यत्र “प्राग्जितादण्” [१३] इत्यण् ॥

धानपतीम् । राष्ट्रपतीम् । अत्र “धनादेः पर्युः” [१४] इत्यण् ॥

अत्रान्तरे दैत्यभिदस्तमामोदादित्य [आदित्य]मयुङ्ग कर्म ।

विधातुमादित्यसमः सवार्हस्पत्यो नृपो वारितयाम्यकर्मा ॥३९॥

३९. अत्रान्तरे दैत्यभिदादित्योदित्याख्यमातुरपत्यं सूर्योस्तमा-
प्रोत् । ततश्च नृपो जयसिंह आदित्यमादित्यदैवतं कर्म संध्यावन्दनादि-
क्रियां विधातुमयुङ्ग संबद्धोभूत् । कीदृक्सन् । सह वार्हस्पत्येन बृह-
स्पतेरपत्येन बृहस्पतिदैवतेन वा पुरोहितेनाभिगाख्येन सह यः स
तथा । तथा निवारितं याम्यं यमदैवतं कर्म प्राणिवधाद्युभक्रिया
येन स तथा । ननु तादृशि युद्धसंरम्भेन्यो नृपजन आदित्यं कर्म
स्मरत्यपि न तत्कथमसौ तत्कृतवानित्याह । यत आदित्यसमोदितिर्देव-

. १ ए सी °स्पतो नृ°.

१ बी काण्वस्ये°. सी काण्वास्ये°. २ ए °लथ शंक°. ३ वी °त्र सक°. सी
°त्र सबला°. ४ ए °धेन इत्यस्तथा पिङ्ग°. ५ सी °ल्यस्तथा. °ल्यत्रपपै°. ६ सी
°ल्यहारि°. ७ बी सी °थेयो. ८ ए न । जैह्वा°. सी न । जिह्वाकातहरि°.
९ बी °हितनामगा°. १० सी °तेन पिगोख्ये°. ११ सी °दित्यासैमिदिति देव°.

तास्य मातृत्वेन ऋये आदित्यः सूर्यस्तस्यापत्यं पुनर्ऋयं आपत्यत्वाभावाद्यलोपा-
भावे आदित्यो(त्प्यो ?) मनुस्तेन धार्मिकत्वादिगुणैः समः ॥

अथादितीयेस्तमयेत्र वानस्पत्यादिवोत्पत्य तमोग्रसिष्ट ।

अबाह्यबाहीकपदार्थसार्थं याम्यो नु कालेयमथो नु किं तत्

॥ ४० ॥

४०. अथ तथादितीयेकसक्तेस्तमयेस्तगमने सति तमोबाह्यबा-
हीकपदार्थसार्थमबाह्यानां बाह्यानां च सर्वेषामित्यर्थः । पदार्थानां
समूहमग्रसिष्टादृश्यकारित्वाद्ब्रह्मस्तवानि(वदि?)व । किं कृत्वा । अत्र
वानस्पत्यादिवोत्पत्यात्र जगति यो वनस्पतीनां समूहस्तस्माद्ब्रह्मगह-
नेभ्य इत्यर्थः । उत्प्लुत्येव । दिने हि तद्ब्रह्मनिकुञ्जेष्वासीदित्येवमाशङ्का ।
उत्प्रेक्षते । नैतत्तमः किं तर्हि याम्यो नु यमस्यापत्यमिवाथो अथवा
किं कालेयं नु कलिकालस्यापत्यमिव कलेरागतमिव वा । किल यमो
मृत्युभावेन कलिश्च कलिभावेन सर्वं वस्तुजातं प्रसेते तमोपि सर्वं
प्रस्तर्षदतो ज्ञायते यमकल्योरपत्यमिव पितुरनुहर्षत्वात्पुत्रस्येत्यर्थः ।
यद्वातिकृष्णत्वाद्देवमाशङ्का । कालेयमित्यत्र मतभेदेन क्लीबत्वम् ॥

आग्नेयरुग्राडथ पार्थिवामप्यपार्थिवीं न्वीक्षितुमुज्जयिन्याः ।

बहिर्निवेशश्रियमङ्गरक्षावौत्सौदपानावपि वर्जितागात् ॥ ४१ ॥

४१. अथ राड् जयसिंह उज्जयिन्या बहिर्निवेशश्रियं बाह्यप्र-
देशलक्ष्मीमीक्षितुमगात् । यतः पार्थिवामपि पृथिव्यां भवां जातां

१ बी °वेशेश्रि° । २ सी °श्रियं बाह्य° ।

१ सी ऋय अप° । २ बी आपत्य° । ३ सी °दित्यगुणैः । ४ ए °स्तम° ।
५ बी °दार्थं सा° । ६ बी °ने ह त° । ७ सी °शक्य उ° । ८ बी सी °वक्तव्य° ।
९ बी °देशे ल° ।

पृथिव्या इमामपत्यमपि वा । एवं यथासंभवमन्यत्राप्यर्था अभ्यूहाः ।
अपार्थिवी न्वत्युत्कृष्टत्वात्स्वर्गभवामित्र । कीदृक्सन् । औत्सौदपा-
नावपि सदा सहचरावुत्सोदपानाख्यदेशयोर्भवौ जातौ वा । यद्वोत्सो-
दपानदेशराजयोरपत्ये अङ्गरक्षावपि वर्जिता त्यजनशील एकाकीत्यर्थः ।
यत् आग्नेयरुग् निर्भीकतादिगुणैः कार्तिकेयसमः ॥

दैत्यः(त्य) । आदित्यः । आदित्यम् । याम्य ॥ पत्युत्तरपद । बार्हस्पत्यः ॥
अणपवादे च । आदित्यः । याम्यः । वानस्पत्यात् । इत्यत्र “अनिदमि०” [१५]
इत्यादिना ज्यः ॥ अनिदमीति किम् । आदितीये ॥

बाहीक । अब्राह्म । इत्यत्र “बहिपष्टीकण्व” [१६] इति टीकण् ज्यश्च ॥
कालेयम् । आग्नेय । इत्यत्र “कलि०” [१७] इत्यादिनेयण् ॥

पार्थिवाम् । अपार्थिवीम् । अत्र “पृथिव्या जाञ्” [१८] इति जाञौ ॥

औत्सौदपानौ । इत्यत्र “उत्सादेरञ्” [१९] इत्यञ् ॥

दैवीं स सौवर्कयिवाष्कयाश्चत्थामोड(डु)लोमैरुपयुक्ततीर्थाम् ।

सिप्रां ययौ दैवमसिं दधानः श्रियं च दैव्यां महिमापि दैव्यम्

॥ ४२ ॥

४२. स राजा सिप्रां ययौ । कीदृक्सन् । दैवं देवैरधिष्ठितत्वाद्दे-
वानामिममसिं दैव्यां देवसंबन्धिनीं श्रियं चाङ्गलक्ष्मीं च दैव्यं महि-
मापि प्रभावमपि दधानः । किंभूतां सिप्राम् । दैवीं देवैरधिष्ठितत्वेन
देवसंबन्धिनीम् । तथा सौवर्कयिवाष्कयाश्चत्थामोडुलोमैः सुवर्कय-
वष्कयाश्चत्थामोडुलोमामृषीणामपत्यैरुपयुक्ततीर्थाम् संयुक्तावताराम् ॥

१ ए सी °त्वात्सर्ग°. २ ए औत्सोद°. सी औमौद°. ३ ए °द्वोत्सौद°. ४ सी °रुपतः । अ°. ५ सी °दे यः । आ°. ६ ए °दिल । या°. बी °दित्यः ।
या°. ७ ए °त्यादिना. ८ ए °म् । अदि°. ९ सी °हीकः । अ°. १० ए
°वं दैवै°. ११ ए °म् । देवां. १२ ए सी °ष्कयवा°.

वाष्क्य । इत्यत्र “वष्कयाद्” [२०] इत्यादिनाञ् ॥ असमास इति किम् । सौवर्कथि ॥

देव्यम् । देवम् । इत्यत्र “देवाद्यञ्” [२१] इति यञञौ ॥ यञन्तादञन्ताच्च ङ्यां देवीम् । यञन्तौद्देव्यायनीत्यपि स्यात् ॥ केचित्तु ङ्यप्रत्ययमपीच्छन्ति । देव्याम् ॥

अश्वत्थाम । इत्यत्र “अः स्थान्नः” [२२] इति-अः ॥

उडुलोमैः । अत्र “लोल्लोपत्येपु” [२३] इति-अँः ॥

पाण्मातुराभो द्विरथर्षभांसस्त्रिवेद्वन्द्यां तटिनीमटन्सः ।

स्त्रैणं बलिं पाञ्चकपालमास्वादयत्ततोपश्यदपौस्त्रमारात् ॥ ४३ ॥

४३. ततः स नृप आरान्निकटे स्त्रैणं स्त्रीसमूहमपश्यत् । कीदृक् । द्वयो रथयोर्द्विरथ्या वा बोढा द्विरथो य ऋपभस्तस्येवातिबलिष्ठावंसौ स्कन्धौ यस्य स तथात एव पाण्मातुराभः पण्णां मातृणां कृत्तिकानामपत्यं पाण्मातुरः स्कन्दस्तत्तुल्यस्तथा त्रिवेदैस्त्रीन्वेदान्विद्वद्विरधीयानैर्वा तीर्थत्वाद्वन्द्यां तटिनीं नदीमटन्सन् । किंभूतं स्त्रैणम् । अपौस्त्रं पुरुषौघरहितं तर्था पाञ्चकपालं पञ्चकपालस्य पञ्चसु कपालेषु संस्कृतस्य हविरादेरिमं बलिमास्वादयद्भक्षयत्सत् ॥

द्विरथ । इत्यत्र यप्रत्ययस्य त्रिवेद । इत्यत्राणश्च “द्विगोरु” [२४] इत्या-

१ ए °वयां त° । २ ए °दपोस्त्र° ।

१ ए सी यत्राञौ । २ ए °ङ्यां देवी° । ३ ए °न्ताद्देव्या° सी °न्ताद्देवा-
यिनी° । ४ बी °देवाय° । ५ ए °त्तु जप्र° । ६ बी सी देव्यम् । ७ सी अः ।
पण्णा° । ८ ए °यो द्विरथ्या वा । ९ ए सी °न्दतत्तु° । १० ए सी °अपैस्त्र° ।
११ ए °रूपोध° । १२ ए सी °था पञ्च° । १३ ए °रिव संय° ।

दिना लुप् ॥ अनपत्य इति किम् । पाण्माहुर ॥ अद्विरिति किम् । पञ्चसु
कपालेषु संस्कृतं पञ्चकपालं तस्येयं पाञ्चकपालम् ॥

स्त्रैणम् । अपौस्त्रम् । इत्यत्र० “स्त्री०” [२५] इत्यादिना नञ्ज्ञौ ॥

स्त्रीत्वेपि चौग्र्यादतिलङ्घ्य पुंस्तास्त्रैणे मिथो जल्पति तत्र राजा ।
तद्योगिनीवृन्दमिति व्यबुद्धाशृणोद्भिरं चेत्यनवद्यपौस्त्रः ॥ ४४ ॥

४४. स्पष्टम् । किं तु स्त्रीत्वेपि च नारीत्वेप्यौग्र्यात्प्रचण्डिभ्रा
पुंस्तास्त्रैणे पुरुषत्वस्त्रीत्वे अतिलङ्घ्य स्त्रीपुंसावतिक्रान्तं प्रागल्भ्यमा-
श्रित्येत्यर्थः । तत्र स्त्रीसमूहे । अनवद्यपौस्त्रो निष्कलङ्कपौरुषः ॥

स्त्रैणे स्त्रीत्वे । पौस्त्रः पुंस्ता । इत्यत्र “त्वे वा” [२६] इति वा नञ्ज्ञौ ॥

गव्ये पुरो दर्भमयं चुलुकयं कृत्वा तथा कीलय लोहकीलैः ।
द्रौगार्ग्यगार्ग्यायणदाक्षिर्बाह्व्यौदश्चिमन्त्रैर्न यथैष रक्षयः ॥४५॥

४५. स्पष्टः । किं तु हे गव्ये गोः पुत्रि गोदेवते वा । लोह-
कीलैः स्तम्भनमञ्जानुविद्धलोहमयकीलकैः । गर्गस्यापत्यं पौत्रादि
गार्ग्यो गार्गेरपि गार्ग्यो गार्ग्यस्यापि गार्ग्यो गार्ग्यायणस्यापि गार्ग्य-
स्तथा गर्गस्यापत्यं वृद्धं गार्ग्यस्तस्यापत्यं युवा गार्ग्यायण एवमादय
ऋषयः ॥

गव्ये । अत्र “गोः स्त्रे यः” [२७] इति यः ॥

औपगवाः । दैत्य । औत्स । एषु “हसोपत्ये” [२८] इति यथामिहितम-
णादयः ॥

१ सी ढर्कम° । २ बी सी द्राग्जार्ग्य° । ३ ए °र्ग्यगव्या° । ४ सी °वा-
हिन्यौद° ।

१ ए सी °तुरः । अ° । २ ए अपोस्तम् । ३ सी °व्ये गोपु° । ४ सी गार्ग्या° ।
५ बी °रे ह° । ६ सी दैत्यः । औ° ।

मार्ग्य । इत्यत्र “भाषात्” [२९] इत्यपत्येणादय आद्यात्परमप्रकृतेरेव ॥

गार्ग्यायण । इत्यत्र “वृद्धाद्युनि” [३०] इति यून्यपत्ये विवक्षिते यः

प्रत्ययः स आद्याद्वृद्धप्रत्ययान्तास्स्यात् ॥

दाक्षि । इत्यत्र “अत इञ्” [३१] इति-इञ् ॥

वाहवि । औदञ्चि । इत्यत्र “बाह्वादिभ्यो गोत्रे” [३२] इति-इञ् ॥

त्वं सैन्द्रवर्मिं सह चाक्रवर्मणेनाजवा(बा ?)ष्कादिकधेनविभ्याम् ।
पातासि चेदुज्जयिनीपतिं तत्कार्णिं क्षिप ब्राह्मणधेनविग्रः ॥४६॥

४६. हे ब्राह्मणधेनविग्रो ब्राह्मणधेनवेर्मुनिभेदस्य प्रासिके सैन्द्र-
वर्मिमिन्द्रवर्मणोपत्येन राजभेदेन सहितमुज्जयिनीपतिं चेत्पातासि र-
क्षिष्यसि । कैः सह । चाक्रवर्मणेन नृपविशेषेण तथाजवाष्कादिक-
धेनविभ्यामाजधेनविवाष्कधेनविभ्यां प्रधानाभ्यां च सह । तत्तदा
कार्णिं जयसिंहं क्षिप निरस्य ॥

न खल्वयं ब्राह्मणधेनवाम्भी सांभूयिभौयी न च नामितौजिः ।
नौदिर्न शालङ्किरथो नै षाड्विंश्यासकिर्नापि न वाङ्गलिर्वा ॥४७॥
न बैम्बकिर्वास्त(ड ?)किर्न सौधातकिर्न नैपादकिरेप नापि ।
किं तु प्रतापी जयसिंह एष हन्तुं यतध्वं तदिहोग्रमश्रैः ॥ ४८ ॥

४७, ४८. ब्राह्मणधेनवाम्भी सांभूयिभौयी औदिः शालङ्किर्वा-
ग्वद(ङ्गल ?)स्यापत्यं वाङ्गलिः सौधातकिर्नैपादकिश्च ऋपयः । आ-
मितौजिर्वैव(बैम्ब ?)किश्च नृपौ । तथा प्रसिद्धानां षण्णां पूर्वजानाम-

१ सी त्वं सेन्द्रवर्नेत्स०. २ सी न खाडिवैया०. ३ ए ऽडिविया०. बी ऽडि-
वैया०.

१ सी इत्यपत्येणा०. २ सी ऽस्य प्रासिके सेन्द्रवर्मिमिन्द्रवर्म०. ३ बी ऽमिद्रव०.
४ सी बी ऽभ्यां च. ५ बी नृपः । त०.

पत्यं षाडिः पुरुषविशेषः । यद्वा षण्णां कृत्तिकानामपत्यं षाडिः कार्तिकेयः । षाडिरिवानेकशक्तियुक्तत्वात्षाडिः कश्चिन्नृपः । तथा व्यासस्यापत्यं वैयासकिन्नरपिः पाण्डववंश्यः कश्चिद्राजा वा । तथा वैरुटस्य गच्छकस्यापत्यं वारुटकिः । एते सर्वेपि महामन्त्रशक्त्यानुपेता अपि युष्माभिश्छलिताः । एष तु राजा नैतत्सदृशः किं तु प्रतापी जयसिंहस्तत्तस्मादिह जयसिंहविषय उग्रमन्त्रैः प्रचण्डैरभिचारमन्त्रैः कृत्वा हन्तुं यतध्वमित्यर्थः ॥

चाण्डालकिं चण्डि यथाथ कार्मारकिं सवैयाघ्रकिमाशिथ प्राक् ।
विभज्य पौनर्भवमाग्निशर्मक्युदारनानान्द्रमथो यथा वा ॥ ४९ ॥

भीमस्य पौत्रं जयकेशिनश्च दौहित्रमेनं न तथात्सि किं तु ।
हत्प्रभावा पवमानपारस्त्रैण्यसूनोरिव मन्त्रजातैः ॥ ५० ॥

४९, ५०. हे चण्डि चण्डिकाख्ययोगिनि यथा प्राक् चाण्डालकिं चण्डालापत्यं महामान्त्रिकमाशिथाखादोथाथ वा यथा सवैयाघ्रकिं व्याघ्राख्यनरभेदापत्ययुक्तं कार्मारकिं महामान्त्रिकं लोहकारापत्यमाशिथाथो वाथ वा यथा पौनर्भवं पुनर्भवाः पुनरूढाया अनन्तरमपत्यमाग्निशर्मक्युदारनानान्द्रमाग्निशर्मक्या अग्निशर्माह्वनाह्वणपुत्र्याः संबन्धिनमुदारं मन्त्रबलेनोद्भूतं ननान्दुरपत्यं विभज्यान्ययोगिनीभिः सह विभागेन कृत्वाशिथ । तथा भीमस्य पौत्रं जयकेशिनश्च मयणल्लापितुर्दौहित्रमेनं जयसिंहं किं तु किमिति नात्सि न खादसि । कीदृक्सती । हत्प्रभावेव । कैर्मन्त्रजातैर्मन्त्रौघैः । कस्य पवमानपारस्त्रैण्यसूनोः परस्य स्त्री परस्त्री तस्या अपत्यं पारस्त्रैण्यः । पवमानस्य

१ ए °त्यं पु° । २ ए °क्त क° । ३ ए वरूढक° । ४ स्त्री °न्तुं प्रय° ।
५ स्त्री °किं चाण्डा° । ६ ए °प्रास्य न° । ७ ए °मन्त्रौघैः ।

वायोः पारश्वैणो यः सूनुस्तस्य हनूमतः । हनूमान्द्व्यजनामर्कट्यां
परयोपिति वायुना मर्कटरूपेण सङ्गे सति जात इति लोकोक्तिः ।
हनूमद्वैवतमत्रैर्हि भूतशाकिन्यादिप्रभावा हन्यन्ते ॥

स्मार्यां हि नः पारशवा वि(बि ?)दास्ते

सगार्ग्यवात्स्याश्छलिताः पुरा ये ।

यद्रूप और्वाग्निरिव प्रतापी

संस्पृश्यमानोपि दहत्यसौ नः ॥ ५१ ॥

५१. स्पष्टः । किं तु नै इत्यत्र “कृत्यस्य वा” [२. २. ८८.] इति^१
कर्तरि षष्ठी । अस्माभिरित्यर्थः । पारशवाः पराः पुरुषाद्भिन्नवर्णाः
स्त्रियः परस्त्रियस्तासामपत्यानि । विदा विदर्ष्यपत्यानि । यद्यस्मा-
द्धेतोः ॥

सैन्द्रवर्मिम् । इत्यत्र “वर्मणोचक्रात्” [३३] इतीञ् ॥ अचक्रादिति
किम् । चाक्रवर्मणेन ॥

आजधेनविवाक्धेनविभ्याम् । अत्र “अजादिभ्यो धेनोः” [३४] इतीञ् ॥

ब्राह्मणधेनवि ब्राह्मणधेनव । इत्यत्र “ब्राह्मणाद्वा” [३५] इति वा-इञ् ॥

भौथी । सांभूथि । आम्भी । आमितौजिः । अत्र “भूथः” [३६] इत्या-
दिनेञ् सस्य लोपश्चैषाम् ॥

शालङ्किः । औदिः । पाडिः । वाङ्गलिः । इत्येते “शालङ्कि०” [३७]
इत्यादिनेअन्ता निपात्याः ॥

१ ए वियस्ते संगो० । २ सी ०लिना परा.

१ सी भूतिशा० । २ ए ०न्ते । मायां हि. ३ ए न रूपेणत्य० । ४ ए
०तितक० । ५ ए ०स्त्रियास्ता० । ६ ए ०दश्यप० । ७ बी आम्भीः । आ०
८ ए सी ०लिः । एते.

वैशासकिः । वारुटकिः । सौधातकिः । नेषादकिः । बैम्बकिः । चाण्डाल-
किम् । अत्र “व्यास०” [३८] इत्यादिनेञ् । अक् इत्यन्तादेशश्चैषाम् ॥
कर्मारव्याघ्राग्निशर्मभयोपीच्छन्त्येके । कार्मारकिम् । वैयाघ्रकिम् । आग्नि-
शर्मकी ॥

पौनर्भवम् । पौत्रम् । दौहित्रम् । नानान्द्रम् । अत्र “पुनर्भू०” [३९]
इत्यादिना-अञ् ॥

पारशवाः । अत्र “पर०” [४०] इत्यादिनाञ् परस्त्रीशब्दस्य परशुभा-
वश्च ॥ असावर्ण्य इति किम् । पारस्त्रैणेय । सङ्गकाले पवमानस्य मर्कटरूपत्वा-
दसावर्ण्याभावः ॥

विदाः । और्व । इत्यत्र “विदादेवृद्धे” [४१] इत्यञ् ।

मार्ग्यवास्याः । अत्र “मर्गादेर्यञ्” [४२] इति यञ् ॥

सहैव माधव्यककाप्यबौध्यवाभ्रव्यवातण्ड्यवतण्ड्यपत्यैः ।

श्वोसौ यशोवर्मनृपं ग्रहीताधुना न चेच्छक्रुथ हन्तुमेनम् ॥५२॥

५२. स्पष्टः । किं तु मधोरपत्यं वृद्धं ब्राह्मणो माधव्यो रॉञ्ज्ञेस्वा-
णासमर्थत्वात्कुत्सितो माधव्यो माधव्यक एवमाद्यैः प्रधानैस्तथा वत-
ण्डस्यापत्यं वृद्धं स्याङ्गिरसी वतण्डी तस्या अपत्यं वतण्ड्यपत्यं तेन
च प्रधानेन सहैव । असौ जयसिंहः ॥

मार्धव्य । बाभ्रव्य । इत्यत्र “मधु०” [४३] इत्यादिना यञ् ॥

काप्य । बौध्य । इत्यत्र “कपि०” [४४] इत्यादिना यञ् ॥

१ बी ०ज्यत्रतन्द्रप०. २ ए बी सी ०पं गृही०.

१ ए ०किः । चम्ब०. बी ०किः । बेम्ब०. २ बी ०म् । अग्नि०. ३ ए
०शवः । अं. ४ ए राजस्वा०. ५ बी ०ज्ञस्त्रीणां. ६ सी ०धव्यः । वां.
७ सी ०प्य । बोध्य.

वातण्ड्य । इत्यत्र “वतण्डात्” [४५] इति यञ् ॥

वतण्डी । इत्यत्र “स्त्रियां लुप्” [४६] इति यञो लुप् ॥

कौञ्जादिगाणादिकयन्यकौञ्जायन्यादयः कष्टमहो अमूभिः ।

तटेत्र सन्तीति मृशन्समक्षीभूयेत्यथाहास्त स ताश्चलुक्यः ॥५३॥

५३. अथ स चुलुक्यः समक्षीभूय प्रत्यक्षीभूय ता योगिनीरिति
वक्ष्यमाणप्रकारेणाहास्त सस्पर्धमाकारयत् । कीदृक्सन् । मृशंश्चि-
न्तयन् । किमित्याह । अत्र तटेमूर्भिर्योगिनीभिर्हेतुभिः कौञ्जादिगा-
णादिकयन्यकौञ्जायन्यादयः कौञ्जायन्यग(गा ?)णायन्यकौञ्जायनीप्र-
भृतय ऋषय ऋष्यश्चाहो आश्चर्यं कष्टं दुःखेन सन्तीति । आश्चर्यं
चानेकशक्तियुक्तानामृषीणामप्येतासां छलनभयेन कष्टमवस्थानात् ॥

कौञ्जायनानां श्रयथाद्यवेषं गाणायनानामथ मायया चेत् ।

शाङ्गायनाश्चायनतां च याथ ज्ञात्वा निगृह्णामि ततोप्यहं वः

॥ ५४ ॥

५४. स्पष्टः । किं तु मायया लक्ष्यतार्थं छद्मना । शाङ्गायनाश्चा-
यनतां चै याथ शाङ्गायनाश्चायनमुनिवेषा वा भवथेत्यर्थः । ततोपि
तदापि ज्ञात्वा योगिन्य एता इति बुद्धिप्रयोगेणावगम्य ॥

कौञ्जायन्य । गाणायन्य । इत्यत्र “कुञ्जादेर्जायन्यः” [४७] इति
जायन्यः ॥

१ बी सी कौजादि° । २ सी °कौजाय° । ३ सी कौजाय° । ४ बी सी
°वं गणा° । ५ ए °तां य या° ।

१ सी वक्षमा° । २ सी कौजादि° । ३ बी °दिय° । ४ ए °शानयतां । सी
°शामततां यथा शा° । ५ बी च यथा शा° ।

कौञ्जायनी । कौञ्जायनानाम् । गणायनानाम् । इत्यत्र “स्त्री०” [४८]
इत्यादिना-आयनञ् ॥

आश्वायनताम् । शाङ्खायन । इत्यत्र “अश्वदेः” [४९] इत्यायनञ् ॥

वित्रस्तशापायनबन्धुभारद्वाजायनाद्याश्रममारसन्त्यः ।

भार्गायणाद्युद्भयमुत्पतन्त्यो योगिन्य एयुस्तमर्थास्त्रहस्ताः ॥५५॥

५५. योगिन्यस्तं जयसिंहमेयुः । किंभूताः सत्यः । वित्रस्ता
भीताः शापायनस्यर्षेर्वन्धूनां भारद्वाजायनाद्यानामृषीणामाश्रमा उप-
चारादाश्रमस्था ऋषयै ऋष्यश्च यत्र तद्यथा स्यादेवमारसन्त्यो रौद्रं
शब्दायमानास्तथा भार्गायणादीनामृषीणामुद्भूतं भयं यत्र तद्यथा स्या-
देवमुत्पतन्त्य उच्छलन्त्यस्तर्थास्त्रहस्ताः ॥

शापायन । भारद्वाजायन । इत्यत्र “शप०” [५०] इत्यादिनायनञ् ॥

भार्गायण । इत्यत्र “भर्गात्०” [५१] इत्यादिनायनञ् ॥

नाडायनैरप्यवितर्जिता आत्रेयायणैरप्यहतास्तपद्भिः ।

चारायणैरप्यविचारिताश्च गार्ग्यायणैरप्यविवाधिता नः ॥ ५६ ॥

अन्यैश्च दाक्षायणहारितायनाद्यैरनुन्नास्तुदसीति वक्त्रयः ।

कौष्ठायनार्च्यास्तरसाथ ताः कैदासायनेज्याः क्षितिपे प्रजहुः

॥ ५७ ॥

५६, ५७. स्पष्टे । किं तु । तपद्भिस्तपस्यद्भिः । अनेनैषां तप-

१ सी°सत्यः । भा° । २ बी°थात्रह° । सी°धाव ह° । ३ बी°विवर्जि° ।
४ बी°ताः कौदा° । सी°ताः कैदा° ।

१ बी°म् । गणा° । २ सी°णाथाय° । ३ ए°ल्यस्वातगदेना । ४ सी°
त्रस्ताः शा° । ५ सी°यत्र । ६ बी°त्र यथा त° । ७ ए°तनद्य° । ८ सी°
स्तह° । ९ ए°शास्त्रह° ।

श्ररणोत्था अनेकाः शक्तय उक्ताः । तद्युक्तैरपि नाडायनादिमहर्षिभि-
रकृततर्जनाहननाद्या नोस्मांस्तुदसीति वञ्चयः । ईड्याः स्तुत्याः । ता
योगिन्यः ॥

दार्भायणैरप्युदितं स्मृतं शालङ्कायनैश्चेति यदागसि स्त्रीम् ।

प्रशासतो नांह इति स्मरन्नप्युच्छ्रकमाशु प्रजहार भूपः ॥ ५८ ॥

५८. भूप उच्छ्रकं स्त्रीषु प्रहरणं नोचितमिति चिन्तयोद्गतघृणं
यथा स्यादेवमाशु योगिनीषु प्रजहार । कीदृक्सन् । स्मरन्नपि जान-
न्नपि । किमित्याह । आगस्यपराधे सति स्त्रीं प्रशासतो यत्राहः
स्त्रीहृत्योत्थं पापं न स्यादित्येतद्दार्भायणैरपि मुनिभेदैरप्युदितं शालङ्का-
यनैश्च स्मृतमिति ॥

कार्णायनीव क्षुभिताग्रिशर्मा-

यणीव राणायनिकेव किं वा ।

असीति जल्पन्त्यथ ता निनङ्क्षूः

कोपादुदस्थात्किल तत्र काली ॥ ५९ ॥

५९. अथ किलेति सत्ये । तत्र योगिनीषु मध्ये काली पीठस्वा-
मिनी कोपादुदस्थाद्युद्धायोदयच्छन् । कीदृक्सती । ता योगिनीर्निर्न-
ङ्क्षूर्नष्टुमिच्छूः प्रत्येकं जल्पन्ती । कथमित्याह । यथा कार्णाय-
न्याद्या ऋषिपुत्र्यः कातरत्वात्क्षुभ्यन्त्येवं त्वं किमिति क्षुभितासीति ॥

किं शौनकायन्यहमस्मि शारद्वतायनी पार्वतिपत्न्यथो किम् ।

किं पार्वतायन्युत शंस जैवन्तायन्यथो सेति जहास भूपम् ॥ ६० ॥

१ ए० यणैर०. २ स्त्री० तो नाह. ३ ए सी वा । आसी०. ४ स्त्री भूपः ।
स्प०. सी भूप । स्प०.

१ स्त्री चित्तयो०. २ स्त्री सी यत्राहः. ३ ए० नक्षत्रं०.

६०. स्पष्टः । किं तु शौनकायन्याया ऋषिपुत्र्यः । अस्मि वर्ते ।
पार्वतिपत्नी पार्वतेर्मुनेर्भार्या । शंस हे राजन् कथय । सा काली ॥

जैवन्तिवद्रौणिवदद्य तिष्ठ तिष्ठेति वक्रयाविरनेकरूपा ।

चौलुक्य राजंस्तरसातिशैवद्रौणायनं सापिदधेस्त्रवर्षः ॥ ६१ ॥

६१. स्पष्टः । किं तु हे राजजैवन्तिवज्जीवन्तापत्यराजवद्रौणिव-
दधेत्थामनृपवदद्य तिष्ठ तिष्ठ मा नेश इत्यर्थः । इति सा काली । अ-
तिशैवद्रौणायनं शौर्यादिगुणैः) कार्तिकेयाश्चत्थामावतिक्रान्तम् ॥

काकुस्थ(त्स्थ)वच्छक्रजिता क्षणं राङ्गासिष्ठवद्राधिसुतेन चोच्चैः ।

भैमेन कानीन इवावधूतः श्वाफल्कदाशार्हसमस्तथा(या?)स्त्रैः

॥ ६२ ॥

६२. श्वाफल्कस्यापत्यं श्वाफल्कोन्धकक्षत्रियभेदो दशार्हाणामपत्यं
दाशार्हो विष्णुर्द्वन्द्वे ताभ्यां समो राड् जयसिंहस्तया काल्यास्त्रैः
क्षणमवधूतः क्षिप्तः । यथा काकुस्थः(त्स्थः) ककुस्थ(त्स्थ)स्वार्पत्यं
काकुस्थो(त्स्थो) रामो लक्ष्मणो वा शक्रजिता रावणपुत्रेण यथा च
वासिष्ठः कामधेनुप्रत्याहरणव्यतिकरे वसिष्ठर्षिणोत्पादितत्वाद्वासिष्ठ-
स्यापत्यं परमारादि(पराशरादि ?)पुरुषो गाधिसुतेन विश्वामित्रेण यथा
च कानीनः कन्याया अपत्यं कर्णो भैमेन भीमस्य पाण्डोरपत्येन घ-
टोत्कचेनोच्चैः क्षणमस्त्रैरवधूतः । एतैरुपमानैर्जयसिंहकर्तृकः काल्या
भावी पराभवोसूचि । कार्कुत्स्थादिभिः पश्चान्छक्रजिदादीनां विज-
यान् ॥

१ ए सी ^०तेमुनेभार्या. २ ए सी ^०श्रम्याम. ३ सी ^०ष्ठ मा. ४ ए ^०शा-
हणा. ५ ए ^०था क. ६ बी ^०पत्यं रा. सी ^०पत्य रा. ७ ए सी ^०था वा
वशिष्ठः. ८ ए सी ^०वशिष्ठ. ९ ए बी ^०द्वशिष्ठ. १० बी ^०कुत्स्थादि.

यत्रैवर्णच्छागलशौङ्गवैकर्णाद्यैः स्वयं वैश्रवणेन चापि ।

मुदुर्लभं रावणजित्समौजा मायाघ्नमस्त्रं स्मरति स्म तत्सः ॥ ६३ ॥

६३. रावणजित्समौजा रामचन्द्रतुल्यबलैः स जयसिंहस्तन्माया-
घ्नमनेकरूपकरणादिच्छद्वापहार्यस्त्रं स्मरति स्म । यन्महाप्रभावत्वा-
त्रैवर्णच्छागलशौङ्गवैकर्णाद्यैर्मुनिभेदैः स्वयं वैश्रवणेन चापि धनदे-
नापि मुदुर्लभम् ॥

आत्रेयायणैः । अत्र “आत्रेयाद०” [५२] इत्यादिनायनञ् ॥

नाडायनैः । चारायणैः । इत्यत्र “नडादिभ्य आयनण्” [५३] इत्या-
यनण् ॥

गार्ग्यायणैः । दाक्षायन(ण) । अत्र “यजिज्रः” [५४] इत्यायनण् ॥

हारितायनं । केदासायनं । इत्यत्र “हरितादेरजः” [५५] इत्यायनण् ॥

क्रौष्टायन । शालङ्कायनैः । अत्र “क्रोष्टृ०” [५६] इत्यादिनायनण् । तयो-
श्चान्तस्य लुक् ॥

दार्भ्यायणैः । काष्ठायायनी । आग्निशर्मायणी । राणायनिका । शारद्वतायनी ।
शौनकायनी । इत्यत्र “दर्भकृष्ण०” [५७] इत्यादिनायनण् ॥

जैवन्तायनी जैवन्तिवत् । पार्वतायनी पार्वति । इत्यत्र “जीवन्त०”
[५८] इत्यादिनायनण्वा ॥

द्रौणायनम् द्रो(द्रौ)णि । इत्यत्र “द्रोणाद्वा” [५९] इति वायनण् ॥

शैव । काकुस्थ(स्थ) । इत्यत्र “शिवादेरण्” [६०] इत्यण् ॥

१ ए ँणश्छागं । सी ँणम्यागं । २ ए सी ँशौगवै । ३ वी ँन वापि ।

१ सी ँत्ममो राजा । २ ए ँलः ऋ । ३ सी ँणम्यागं । ४ ए ँलशौङ्गं ।
५ सी ँशौगवै । ६ वी ँन । केदा । ७ वी ँन । हं । ८ वी सी ँनी ।
अक्षि । ९ ए ँवति । १० वी ँण । शिव ।

ऋषि । वाशिष्ठ ॥ वृष्णि । दाशार्ह ॥ अन्धक । श्वाफल्क ॥ कुरु । भैमेन ।
इत्यत्र “ऋषि०” [६१] इत्यादिनाण् ॥

कानीनः । त्रैवण । इत्यत्र “कन्या०” [६२] इत्यादिनाण् । कनीनत्रिव-
णेत्यादेशौ च ॥

शौङ्ग । इत्यत्र “शुङ्गाभ्यां०” [६३] इत्यादिनाण् ॥

वैकर्ण^३ । छागल । इत्यत्र “विकर्ण०” [६४] इत्यादिनाण् ॥

वैश्रवणेन । रावण । इत्यत्र “णश्च०” [६५] इत्यादिनाण् तत्संनियोगे
णश्चान्तादेशः । णसंनियोगे विशशब्दलोपश्चास्य वा ॥

द्वैमातुरारातिसमोपि कोपात्सांमातुरत्वेन दयां दधानः ।

सोस्त्रेण तेनापहतान्यरूपामेकाकिनीमित्यवदत्सितास्यः ॥ ६४ ॥

६४. उत्तरार्धं स्पष्टम् । कोपाद्वैमातुरारातिसमोपि जरासंधपित्रा
देवतावितीर्णायाः पुत्रोत्पत्तिहेतोरकस्या गुटिकाया महाभारते तु
स्वयमान्नवृक्षान्नृपकरे पतितस्य चण्डकौशिकर्षिणा पुत्रहेतुत्वेनोपादि-
ष्टस्यैकस्य परिपक्वस्यान्नफलस्यार्धमर्धं विभज्यातिवल्गभयोर्द्वयोर्भार्ययोर्दा-
नेनार्धस्यार्धस्य पुत्रस्य जन्मतो जराराक्षस्यावसंधानाद्द्वयोर्मात्रोरपत्यं
द्वैमातुरो जरासंधस्त्यारिर्विष्णुस्तस्य समोपि । अतिकोप्यपीत्यर्थः ।
सांमातुरत्वेन सर्वैर्देयालुत्वादिभिर्मातृगुणैः संगता माता संमाता म-
यणल्ला तदपत्यत्वेन दयां दधानः ॥

त्वं भाद्रमातुर्यबलासि तत्किं कुर्या(र्यां) त्रपानार्मदमग्न एषः ।

पूर्वांश्च शाकुन्तलजाह्वेयादींस्त्रीवधार्त्तिकं बत लज्जयामि ॥ ६५ ॥

६५. हे भाद्रमातुरि भद्रा प्रशंस्या भद्रस्य वा या माता तस्याः

१ बी वाशिष्ठ. सी वाशिष्ठः । वृ०. २ सी ँ । त्या०. ३ ए ०हेत्वे०.
४ बी ०शस्य भ०.

पुत्रि खमबला रुयसि वर्तसे । तत्तस्मादेपोहं जयसिंहः किं कुर्याम् ।
यतस्त्रपैवाग्गाधत्वान्नार्मदो नर्मदाया नद्या अपत्यं नीलाख्यो हृदस्तत्र
निमग्नः । तथा शाकुन्तलो भरतश्चक्री जाह्नवेयो गाङ्गेयस्तत्प्रभृतीन्पू-
र्वाश्च^१ सोमवंशान्पूर्वजांश्च स्त्रीवधार्त्तिकं लज्जयामि । सोमवंश्यनृप-
त्वात्त्वां स्त्रियं न हन्मीत्यर्थः ॥

ऊचे च सा स्मेरमुखीति जाम्बवतेयपित्रंशं यथा हि गीतः ।

पैलेयपैलीपतिसाल्वमित्रसाल्वेयमाण्डूकमुखैस्तथासि ॥ ६६ ॥

६६. स्पष्टः । किं तु हे जाम्बवतेयपित्रंशं जम्बवत्या अपत्यं
जाम्बवतेयः शा(सा)म्बकुमारस्तस्य पिता विष्णुस्तस्यांशं जयसिंहं पै-
लेयादिमुनिभिर्यथा यादृग्गुणस्त्वं गीतस्तथा तादृशोसि ॥

ध्यायन्ति माण्डूकिमुखाश्च माण्डूकेयोपमा यं मुनैर्योपरेपि ।

तस्यासि दैतेयभिदे ससौपर्णेयस्य दैत्यद्विपतोवतारः ॥ ६७ ॥

६७. पूर्वार्धं स्पष्टम् । तस्य ससौपर्णेयस्य गरुडासनत्वाद्गरुडा-
न्वितस्य दैत्यद्विपतो विष्णोरसि त्वं दैतेयभिदे दानवविनाशायाव-
तारो मूर्तिः ॥

धैर्येण सत्त्वेन च तेस्मि हृष्टा न यौक्तेयः सदृशस्तवास्ति ।

त्वं कांद्रवेयानिव वैनतेयो दात्तेयसैप्रादिनृपान्प्रजीयाः ॥ ६८ ॥

६८. हे राजंस्ते तव धैर्येण चित्तावष्टम्भेन सत्त्वेन च साहसेन
च हृष्टा । यतस्तव सदृशो धैर्यादिगुणैस्तुल्यो यौवतेयो युवतेरपत्यं

१ ए^०यपुत्रं^०. २ सी^०शं जम्बवत्या. ३ ए^०नयोः प^०. ४ ए^०च माह^०.
५ बी सी कार्दवे^०.

१ ए^०गान्धत्वा^०. २ बी^०दान^०. ३ ए^०श्च स्त्री^०. ४ बी^०मिहः पै^०.
५ सी^०हं पौले^०. ६ बी सी^०तोविष्णो^०.

नास्ति । अत एव च यथा त्वं दात्तेयसैप्रादिनृपान् दात्तेयो दत्ता-
ख्यायाः कस्याश्चिद्राज्या अपत्यं सिप्राया नद्या अपत्यं सैप्रो यशोवर्म-
नृपः । सिप्रा हि तस्य जलैः कृत्वा पोषणवपुःक्षालनानुपचारेण
मातृतुल्या द्वन्द्वे तत्प्रभृतीन्पान्प्रजीयाः । यथा काद्रवेयान्नागान्वैनतेयो
गरुडो जयति ॥ तद्वैनतेयोपम सैप्रकामण्डलेयदात्तेयनृपाञ्जय त्वमिति
पाठान्तरं स्पष्टम् । किं तु हे वैनतेयोपम कामण्डल्वा अपत्यं काम-
ण्डलेयो नृपः ॥

द्वैमारु^१र । सांमा^२तुरः(र) । भाद्रमा^३तुरि । इत्यत्र “संख्या०” [६६] इत्या-
दिनाण् मातुश्च मातुरादेशः ॥

नामै^४द । शाकु^५न्तल । इत्यत्र “अदोर्नदी०” [६७] इत्यादिनाण् ॥ अदोरिति
किम् । जाह्न^६वेय । जाम्ब^७वतेय ॥

पैली^८ पैलेय । साल्व^९ साल्वेय । माण्डू^{१०}क माण्डू^{११}कि । अत्र “पीला०” [६८]
इत्यादिना वाण् ॥

दैते^{१२}य दैत्य । माण्डू^{१३}केय माण्डू^{१४}कि । इत्यत्र “दितेश्चैयणा” [६९] इत्ये-
यणा ॥

सौपण्य^{१५}स्य । वैनते^{१६}यः । यौवते^{१७}यः । कामण्ड^{१८}लेय । काद्र^{१९}वेयान् । अत्र “ड्या-
स्यूडः” [७०] इत्येयण् ॥

दात्ते^{२०}य । इत्यत्र “द्विस्वरादनद्याः” [७१] इत्येयण् ॥ अनद्या इति
किम् । सैप्र ॥

१ वी^१ प्राजा अ^२ । २ ए^३ न्य सिप्रो^४ । ३ वी^५ मैप्रयो य^६ । ४ सी^७ नाक्षप^८ ।
५ ए सी^९ कार्वे^{१०} । ६ वी सी^{११} तुरः । सां^{१२} । ७ ए सी^{१३} म्वने^{१४} । ८ ए
ले^{१५} । मा^{१६} । ९ ए^{१७} ण्टकः माण्डू^{१८}कः । अ^{१९} । १० वी^{२०} दितिश्चैवय^{२१} । ११ सी
लेयः । कार्वे^{२२} । १२ वी^{२३} कार्वेयया^{२४} ।

आत्रेयदाक्षायणशाकलेयशौभ्रेयशस्यां हरसिद्धिमुख्याः ।

कीर्तिं प्रगास्यन्ति तवेत्युदित्वा तिरोदधे सा सह योगिनीभिः

॥ ६९ ॥

६९. स्पष्टः । किं त्वात्रेयादिमुनिभिः प्रशस्याम् । हरसिद्धिनाम्नी सर्वयोगिनीपीठस्वामिनी तदाद्या योगिन्यः । सा काली ॥

आत्रेय । इत्यत्र “इतोनिजः” [७२] इत्येयण् ॥ भनिज इति किम् ।
दाक्षायण ॥

शौभ्रेय । शाकलेय । इत्यत्र “शुभ्रादिभ्यः” [७३] इत्येयण् ॥

कौपीतकेयादथ लाक्षणेयाच्छयामेयतो निश्यपि तन्निशम्य ।

धारां यशोवर्मनृपः सवैकर्णेयः सुदुर्गं तदगात्तदैव ॥ ७० ॥

७०. यशोवर्मनृपस्तदैव निश्येव तत्प्रसिद्धं सुदुर्गं शोभनं दुर्गं स्थानमगान् । किं तदित्याह । धारां धाराख्यां पुरीम् । कीदृक् । सवैकर्णेयः वैकर्णेयैर्विकर्णपैरपत्यैः प्रधानैः सहितः । किं कृत्वा । कौपीतकेयादिमुनिभ्यो निश्यपि तद्योगिनीजयरूपं वृत्तान्तं निशम्य ॥

शयामेयतः । लाक्षणेयान् । इत्यत्र “श्याम०” [७४] इत्यादिनेयण् ॥

वैकर्णेयः । कौपीतकेयान् । इत्यत्र “विकर्ण०” [७५] इत्यादिनेयण् ॥

शौभ्रेयमुख्यैरपि गीतकीर्तिः काल्याणिनेयः शिविरं स्वमेत्य ।

सौभागिनेयैः सभटैरैकौलटैरुपस्युञ्जयिनीमभाङ्गीत् ॥ ७१ ॥

७१. स जयसिंहः स्वं शिविरं सैन्यमेलोपसि प्रभाते भटैरु-

१ वी सी °यः मद्दु°. २ ए °रकोल°. ३ सी °जयनी°.

१ वी °भ्रयः । शा°. २ सी °भनदृगम्या°. ३ वी दुर्गम्या°. ४ सी धाराख्यं पु°. ५ ए सी °म्य । शाम°. ६ वी °त्र शाम°. ७ वी °ण् । विक°.

जयिनीमभाङ्गीत् । कीटक् । भ्रौवेयमुख्यैरपि^१ ब्रह्मणो भ्रुवोर्पत्यं भ्रौ-
वेयो महर्षिस्तदाद्यैर्महर्षिभिरास्तामन्यः सामान्यर्षिब्रज इत्यर्थः ।
गीतकीर्तिः संकीर्तितयोगिनीविजयोत्थयशास्तथा काल्याणिनेयः क-
र्याण्या भद्राया मयणद्धाया अपत्यम् । किंभूतैर्भटैः । सौभागिनेयैः
सुभगाया अपत्यैः । एतेन शस्त्रादिकलाश्रयतोक्ता । सौभागिनेया एव
हि पितृभिर्वाङ्मभ्याच्छस्त्रकलादि शिक्ष्यन्ते । तथा कौलट्यैर्महर्द्धिकक्ष-
त्रियसतीमतल्लिकासु जातस्वान्न कुलटानां भिक्षुकसतीनामपत्यैः ।
प्रतिज्ञातनिर्वाहकैरित्यर्थः । इन्द्रवज्रा छन्दः ॥

धाराप्रविष्टमथ कौलटिनेयबुद्ध्या

द्राक्चाटकैरमिव तं चटकारिपक्षी ।

जग्राह मालवपतिं युधि नर्तितासि

नाटेरकः सपुलकश्चुलुकप्रवीरः ॥ ७२ ॥

७२. अथ चुलुकप्रवीरो द्राक् तं मालवपतिं जग्राह । यथा चट-
कारिपक्षी चटकस्य चटकाया वापत्यस्य स्त्रियोरि(या अरि ?)र्यः पक्षी
श्येनः । स चाटकैरं चटकस्य चटकायां वापत्यं गृह्णाति । कीटक्सन् ।
सपुलको वीर्योत्कर्षाद्रोमाञ्चितोत एव युधि रणाय नर्तितोसिरेव नर्तनी-
यत्वान्नाटेरको नट्या अपत्यं नाटकिको येन सः । किंभूतम् । तं
कौलटिनेयबुद्ध्या कुलाटापत्यबुद्ध्या धाराप्रविष्टं धारायां दुर्गे स्थितम् ।
भिक्षुकसत्यपत्यस्यैव हि नीचकुलत्वान्नद्धा दुर्गे प्रवेशनादिविषया
नीचा बुद्धिः स्यात् । वसन्ततिलंका छन्दः ॥

१ सी कौशल्लिने° । २ ए °श्चुलुक° । ३ सी °वीणः । अ° ।

१ बी सी °पि ब्राह्म° । २ सी °पत्यकिं भ्रुवेयो । ३ ए सी °धैमह° । ४ ए
सी °स्याणा भ° । ५ सी °लाशय° । ६ सी °टका° । ७ बी °याप° । ८ ए
युधे र° । सी युधर° । ९ सी °द्ध्या धारायां दुर्गस्थि° । १० बी °लकछ° ।

काणेराम्बावक्रौर्यभाजं चुलुक्यो गुप्तावंक्षैप्सीत्तं यशोवर्मभूपम् ।
तां काणेराम्बाकाणदृष्टिं न्वकान्तिं धारां नाटेयत्कीर्तिराधासयैच्च

॥ ७३ ॥

७३. चुलुक्यस्तं यशोवर्मभूपं गुप्तावंक्षैप्सीत् । यतः क्रौर्यभाजं जयसिंहं प्रति द्रोहाभिप्रायेण क्षुद्रचित्ततां भजन्तम् । काणेराम्बावदथा काणेरस्य काणाया अपत्यस्याम्बा माता काणा क्रौर्यभाक् क्रौर्यक्षुद्रतामेकाक्षतया हीनाङ्गत्वं भजते तथा । चुलुक्यस्तां धारामाश्रासयञ्चावन्तिदेशमवांसयञ्चेत्यर्थः । कीदृक्मन । नाटेयन्ती नट्यपत्यमिवाचरन्ती सकलेपि विश्वे नृत्यन्तीत्यर्थः । कीर्तिर्यस्य सः । किंभूतां धाराम् । अकान्तिं निःश्रीकां काणेराम्बाकाणदृष्टिं नु काणेराम्बायाः काणाया यासौ काणा दृष्टिस्तामिव ॥

आवेय । इत्यत्र “भ्रुवो भ्रुव्च” [७६] इति-एयण् भ्रुवादेशश्च ॥

कात्याग्निनेयः । सौभौग्निनेयैः । अत्र “कल्यणयादेर०” [७७] इत्यादिना-एयण् इन्-चान्तादेशः ॥

कौलटिनेय अकौलटेयैः । अत्र “कुलटाया वा” [७८] इत्येयण् इन्-चान्ता-देशः ॥

चाटकैरम् । चटका । इत्यत्र “चटकाद्०” [७९] इत्यादिना णेरः स्त्रियां तु णेरस्य लुप् ॥

काणेर । काणेर । नाटेर । नाटेयत् । इत्यत्र “क्षुद्राभ्य एरण्वा” [८०] इति वा-एरण् । वध्वदेवी छन्दः ॥

१ ए ०वक्षेप्सी०. २ वी सी ०दृष्टिं न्व०. ३ ए ०यत् । तु०.

१ ए वी ०वक्षेप्सी०. २ वी सी ०वायव०. ३ ए ०नेयः । अ०. ४ ए ०त्याणादे०. ५ ए ०शः । कोल०. ६ सी ०नेयः । अ०. ७ वी सी ०म् । चाट०. ८ वी सी ०न्दः । गोधा०.

गौधारदृढमुष्टिकार्मुकभृतो गौधेरदुष्टाशया-

न्व(न्या)क्षारानपि तत्र सीमनृपतीञ्जाण्टारपाण्टारवत् ।

सोवभ्नादुत सौरभेयवदुताहो वाडवेयोह्य(याश्व?)व-

दृप्तान् रैवतिकाश्वपालिकसखान् गार्ष्टेयहार्ष्टेयधीः ॥७४॥

७४. स जयसिंहस्तत्र धारासमीपे सीमनृपतीनवभ्रान् । र्यतो गोधाया अपत्यं दुष्टं गौधेरो योहिना गोधायां जन्वते । एवं गौधारोपि । तस्वेव जिघांसया दुष्ट आशयो येषां तैश्चिघांसूनित्यर्थः । किंवदवभ्रान् । जाण्टारपाण्टारवज्जण्टर्षण्टयोः पक्षिविशेषयोरपत्ये पक्षिभेदाविवाधा(वोता?)थ वा सौरभेयवदृपभानिवोताहो अथ वा वाडवेयोह्य(याश्व?)वद्वडवानां बीजसेचकान(न?) वर्धितानश्चानिव । कांश्चित्पक्षिवत्काष्ठपञ्जरेषु कांश्चिच्च वृषभानिव लोहशृङ्खलाभिर्गलेषु कांश्चिच्चाश्चानिव लोहनिगडैः पादेषु बबन्धेत्यर्थः । किंभूतान् । गौधारन्ति सुदृढत्वेन गौधारा इवाचरन्ति दृढमुष्टीनि बलिष्ठमुष्टिकानि कार्मुकाणि विभ्रति ये तानपि युद्धायात्तान्मानपीत्यर्थः । एतेनैते न च्छलाद्बद्धा इत्युक्तम् । तथा पाक्षारानपि पक्षस्य महासन्तानस्यापत्यान्यपि स्वपक्षसहितानपीत्यर्थः । तथा दृप्तानपि स्वबलाद्यवलेपेन दर्पिष्ठानपि नाकिंचित्करानित्यर्थः । तथा रैवतिकाश्वपालिकसखानपि रैवतिकाश्वपालिकौ रेवत्या अश्वपाल्याश्चापत्ये कौचिन्नृपौ तयोः सहायानपि

१ सी °यानक्षा°. २ ए °आचार°.

१ बी यन्मे गो°. २ ए °लं गोधरो. बी °लं गो°. ३ बी तान्निघांसूनित्यर्थ°. ४ बी सी °पन्तयोः ५ बी °ले पकृतिशेषयोरपत्ये प°. ६ ए °सेनका°. ७ सी °कानां व°. ८ बी °ह्य°. ९ सी °मुखीनिव व°. १० सी पक्ष्यस्य. ११ ए °स्य म°. १२ सी °यानपि. १३ बी °योः साहा°.

साहाय्यार्थागतमित्रैर्युक्तानपीत्यर्थः । नन्वेवंविधानपि नृपान्केन बले-
नासौ बबन्धेत्याह । यतो गार्ष्ट्यहार्ष्ट्यौ मुनिभेदौ तयोरिव धीर्यस्य
सः । सर्वत्रलोत्कृष्टबुद्धिबलोपेतत्वादित्यर्थः ॥

गोधार । गांधेर । इत्यत्र “गोधारा” [८१] इत्यादिना णार एरण्यञ् ॥

जाण्टार । पाण्टार । इत्यत्र “जण्टपण्टात्” [८२] इति णारः ॥ केचित्तु
पाक्षारानित्यपीच्छन्ति ॥

सौरभेय । इत्यत्र “चतुष्पाञ्च एयञ्” [८३] इत्येयञ् ॥

गार्ष्ट्य । हार्ष्ट्य । इत्यत्र “गृष्ट्यादेः” [८४] इत्येयञ् ॥

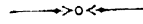
वाडवेय । इत्यत्र “वाडवेयो वृषे” [८५] इति-एयञ् एयण् वा निपात्यः ॥

रेवतिकाश्वपालिक । इत्यत्र “रेवत्यादेरिकण्” [८६] इतीकण् ॥ शार्दूल-
विक्रीडितं छन्दः ॥

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्धहेमचन्द्रा-
भिधानशब्दानुशासनद्व्याश्रयवृत्तां चतुर्दशः सर्गः ॥

द्व्याश्रयमहाकाव्ये

पञ्चदशः सर्गः ।

भ्रातृव्यान्सोतिगार्गास्तानथ गार्गिकमन्त्रिणः ।

सभ्रात्रीयान्सस्वस्त्रीयान्धृत्वा निववृते ततः ॥ १ ॥

१. अथ स जयसिंहस्ततो मालवदेशान्निववृते । किं कृत्वा । स-
भ्रात्रीयान्सस्वस्त्रीयान्भ्रात्रपत्यभगिन्यपत्यसहितानुपलक्षणत्वात्सवान्ध-
वानित्यर्थः । तथा भ्रातृव्यान्भ्रातुरपत्यानि भ्रातृव्या एकद्रव्याभिला-
पित्वाद्भ्रातृव्या इव भ्रातृव्यास्तान् महाशत्रून्तित्यर्थः । तान् यशोवर्मा-
दिनृपान्धृत्वा गुप्तौ क्षिप्त्वा । किंभूतान्सतः । गार्गिका गार्ग्या अप-
त्यानि स्वामिने स्त्रीजनोचितकुमन्त्रदानेनाज्ञेयपितृकत्वान्निन्द्या युवानो
मन्त्रिणो येषां तानत एवातिगार्गानेवं राज्याद्भ्रंशेन स्वपूर्वजनान्नोपि
हारणेतिनिन्द्यत्वाद्गार्ग्या अपत्यं निन्द्यं युवानमतिक्रान्तान् ॥

गार्गान् । गार्गिक । इत्यत्र “वृद्ध” [८७] इत्यादिना णेकणौ ॥

भ्रातृव्यान् । इत्यत्र “भ्रातृव्यः” [८८] इति व्यः ॥

भ्रात्रीयान् । स्वस्त्रीयान् । इत्यत्र “ईयः स्वसुश्च” [८९] इतीयः ॥

मार्गेभाक्तैः समातृष्वस्त्रीयपैतृष्वसेयकैः ।

पैतृष्वस्त्रीयो नु हरेः सोतिमातृष्वसेयकः ॥ २ ॥

२. स जयसिंहः समातृष्वस्त्रीयपैतृष्वसेयकैर्मातृभगिनीनां पितृ-

१ ए स्त्री °त्रिया यु° । २ वी °वागार्थाने° । ३ ए °णे इति° । स्त्री °णेति नि° ।
४ वी गार्ग्यान् ।

भगिनीनामपत्यैः सहितैस्तैः शत्रुभिः कृत्वा मार्गंभात् । कीदृक् ।
अतिमातृष्वसेयको मातुःष्वसुरपत्यं शिशुपालं करग्रहणेनातिक्रान्तो
यो हरेर्विष्णोः पैतृष्वस्त्रीयः पितुःष्वसुरपत्यं भीमः स इव बलिष्ठत्वा-
दिगुणैर्भीमतुल्यः । हरेः पिता वसुदेवस्तद्भगिन्या अपत्यं भीम इति
हरेः पैतृष्वस्त्रीयो भीममातुश्च शिशुपालमाता भगिनीति भीमस्य
शिशुपालो मातृष्वसेयः ॥

मातृष्वसेय । मातृष्वस्त्रीय । पैतृष्वसेय । पैतृष्वस्त्रीयः । अत्र “मातृ०”
[९०] इत्यादिना रे(डे)यणीयणौ ॥

श्वशुर्याभूय. राजन्यैः स पथि क्षत्रियाग्रणीः ।

अमानुषो मनुष्येषु कैर्न भेजेतिमाणवैः ॥ ३ ॥

३. अतिमाणवैः पुरुषेषु श्रेष्ठत्वान्माणवान्मनोरपत्यानि कुत्सितानि
मूढान्यतिक्रान्तैः कै राजन्यै राज्ञामपत्यैः क्षत्रियजात्या स नृपः पथि
न भेजे । किं कृत्वा । श्वशुर्याभूय स्वभगिनीदानेन श्वशुरापत्यीभूर्यं
श्यालीभूयेत्यर्थः । यतः कीदृक् । क्षत्रियाग्रणीः । एतेन सर्वगुणसं-
पद्राज्यसंपदोरतिशय उक्तः । तथा मनुष्येषु मनोरपत्येषु नरेषु मध्ये-
मानुषोमर्त्यो देवः । एतेन रूपातिशयोक्तिः ॥

श्वशुर्याभूय । इत्यत्र “श्वशुराद्यः” [९१] इति यः ॥

राजन्यैः । इत्यत्र “जातौ राज्ञः” [९२] इति यः ॥

क्षत्रिय । इत्यत्र “क्षत्रादियः” [९३] इनीयः ॥

मनुष्येषु । मानुषः । इत्यत्र “मनोर०” [९४] इत्यादिना याणौ षश्चान्तः ॥

१ बी अहेणाति०. २ ए तुःस्वमु०. ३ बी नीष्वमी०. ४ ए सी सेय ।
मा०. ५ ए ष्वस्त्रीयः । पैतृष्वस्त्री०. ६ सी सेयः । पै०. ७ ए दिना केय०.
बी दित्यारेय०. ८ ए त्रिया जाल्याः म. ९ सी य शाली०. १० बी ग्रणी ।
ए०. सी ग्रणी । ने०. ११ सी न स्वरूपादिति०. १२ सी ना उक्तस्त या०.

माणवैः । इति “माणवः कुत्सायाम्” [९.५] इत्यनेन निपात्यते ॥

त्यक्त्वा बहुकुलीनांश्चाकुलीनांश्च तदा द्विपान् ।

राज्ञां भद्रकुलीनान्स जग्राहोपायनीकृतान् ॥ ४ ॥

४. तदा पथि गमनकाले स नृप उपायनीकृतान्दौकनीकृतान्भद्र-कुलीनान्भद्रजातीयैर्भेन्द्रकुलस्यापत्यानि राज्ञां द्विपाञ्जग्राह । किं कृत्वा । त्यक्त्वा । कान् । बहुकुलीनांश्च मन्दजातिवनेनेपदसंपूर्णकुलापत्यानि तथाकुलीनांश्च मृगजातिमिश्रजातित्वान्न कुलस्यापत्यानि ॥

कौलेयकानामात्तानां तेनेभानां पुरो बभौ ।

बहुकुल्यो न्वकुल्यो नु शङ्के शक्रद्विपोपि सः ॥ ५ ॥

५. शङ्के सर्वगजोत्कृष्टतया प्रसिद्धः शक्रद्विपोऽप्यैरावणोपि तेन राज्ञात्तानां राजभ्यो गृहीतानां कौलेयकानां भद्रजातीयानामिभानां पुरो बभौ । कीदृग् । बहुकुल्यो न्वीपदसमाप्तकुलापत्यमिवाकुल्यो न्वकुलीन इव वा । केषांचित्तेषामपेक्षया हीनगुणत्वात्केषांचिच्च हीनतमगुणत्वात् ॥

प्रेक्ष्य जिष्णुं तमायान्तं ग्राम्यैर्बाहुकुलेयकैः ।

दौष्कुलेयैर्दुष्कुलीननिम्नैश्चात्मा कृतार्थितः ॥ ६ ॥

६. स्पष्टः । किन्तु कैश्चिद्बाहुकुलेयकैः किंचिद्धीनकुलापत्यैः । कैश्चिच्च दौष्कुलेयैर्दुष्कुलस्यापत्यैः । कैश्चिद्दुष्कुलीननिम्नैश्च दुष्कुलापत्येभ्योऽपि नीचैरतिनीचकुलैश्चेत्यर्थः । आत्मा कृतार्थितोऽदृष्टपूर्वतादृग्नृपदर्शनात्स्वजन्म सफलितमित्यर्थः ॥

१ ए °न्स ग्रा° । २ ए °कानां मत्ता° । बी °कानामत्ता° । ३ बी °ष्णुं त्वमा° । ४ सी °कुलः स्या° ।

१ ए °पानीयकृ° । २ बी °वेनकु° । ३ बी °यामि° । ४ सी °नकुलत्वा° । ५ ए °त्वात् ।

अकुलीनान् । बहुकुलीनान् । भद्रकुलीनान् । इत्यत्र “कुलादीनः” [१६]
इतीनः ॥

अकुल्यः । कौलेयकानाम् । बहुकुल्यः । बाहुकुलेयकैः । अत्र “येय०” [१७]
इत्यादिना वा येयकञौ ॥ पक्षे । अकुलीनान् । बहुकुलीनान् ॥ असमास इति
किम् । भद्रकुलीनान् ॥

दौकुलेयैः दुष्कुलीन । इत्यत्र “दुष्कुलादेयण्वा” [१८] इति-पुयण्वा ॥

सोथं माहाकुलो माहाकुलीनपरिवारितः ।

पुरीं महाकुलीनस्त्रीकृतार्थः प्राविशत्स्वकाम् ॥ ७ ॥

७. स्पष्टः ॥

माहाकुलः । माहाकुलीन । महाकुलीन । इत्यत्र “महा०” [१९] इत्या-
दिनाञीनञौ वा ॥

सोशाद् हार्दिक्यसाम्राज्यान्कौरव्यैर्मन्त्रिभिर्युतान् ।

भैमसेनिपितृव्यो नु भैमसेन्यपितेव वा ॥ ८ ॥

८. स जयसिंहो हार्दिक्यसाम्राज्यान्हृदिकस्य सम्राजश्च राज्ञोरप-
त्यानि क्षत्रियानन्वशाद्विजित्याशिक्षयत् । किंभूतान् । कौरव्यैः कुरो-
ब्राह्मणस्यापत्यैर्मन्त्रिभिर्युतान् । यथा भैमसेनिपितृव्यो भीमापत्यस्य
घटोत्कचस्य पितृव्यो युधिष्ठिरो भैमसेन्यपितेव वा यथा वा भीमः ।
पाण्डवैर्हि कौरवयुद्धे हार्दिक्यसाम्राज्या जिताः ॥

चाद्धैक्यरिसमं भूपास्तं लाक्ष्मण्यवला न के ।

पितृव्यं लाक्ष्मणेनीलवाद्धैक्याद्या इवाभजन् ॥ ९ ॥

१ बी ०थ महाकुलो महाकुली० । २ बी नु भौम० । ३ बी ०थ्यं लक्ष्मणे नील० ।
४ बी ०द्धकाद्या ।

१ बी सी वा येय० । २ सी ०ष्टः । महा । ३ ए ०लीनः । म० । सी ०लीन
४ ० । ४ ए ०सेनपि० ।

९. यथा नीलवार्द्धक्याद्या नीलो नाम वानरो वार्द्धक्यश्च वद्धके-
रपत्यं वृत्रघ्राता नलाख्यो वानरस्तदाद्याः कपयो लाक्ष्मणेर्लक्ष्मणापत्य-
स्याङ्गदस्य चन्द्रकेतोर्वा पितृव्यं राममभजंस्तथा तं जयसिंहं के भूपा
नाभजन् । किंभूताः । लाक्ष्मण्यबला लक्ष्मणापत्यतुल्यौजसोपि ।
यतः किंभूतम् । वार्द्धक्यरिसमं वद्धकेरपत्यं वार्द्धकिवृत्रस्तस्यारिन्द्र-
स्ततुल्यम् ॥

कौरव्यैः । हार्दिक्य । इत्यत्र “कुर्वादेव्यः” [१००] इति ज्यः ॥

साम्राज्याम्(न्) । इत्यत्र “साम्राजः क्षत्रिये” [१०१] इति ज्यः ॥

भमसेनि भमसेन्य । वार्द्धकि वार्द्धक्य । लाक्ष्मणे(णेः) लाक्ष्मण्य । इत्यत्र
“सेनान्त०” [१०२] इत्यादिना-इञ् ज्यश्च ॥

सौयामायनिफाण्टाहृतायनी मैमतायनिः ।

तमप्रीणन्फाण्टाहृतमैमतेभ्यः परेपि ये ॥ १० ॥

१०. सौयामायन्यादयो नृपाः । शिष्टं स्पष्टम् ॥

सौयामायनि । इत्यत्र “सुयान्नः०” [१०३] इत्यादिना-आयनिञ् ॥

फाण्टाहृत फाण्टाहृतायनी ॥ मैमतेभ्यः मैमर्तयनिः । अत्र “फाण्टा-
हृति०” [१०४] इत्यादिना ण आयनिञ्च ॥

भागवित्तायनं शा(सा?)कशापेयितार्णविन्दविम् ।

तार्णविन्दविकं शा(सा?)कशापेयिकमथापरम् ॥ ११ ॥

सैवाभ्यायणियामुन्दायनीयं भागवित्तिकम् ।

सौयामार्थनिकं यामुन्दायनिकयुतं तथा ॥ १२ ॥

१ सी °कस्याकेयक°. २ ए सी सत्वाभ्या°. ३ ए सी °त्तिकिम्. ४ सी °यनीयौ°.

१ ए सी °श्च वार्द्ध°. २ ए °तुल्योत्र°. ३ बी °क्ष्मण्य. ४ सी °तायिनिः.
५ ए °यनि । अ°. ६ सी °ना आ°.

सौयामायनीयामुन्दायनिवाष्यायणीयकान् ।

वाष्यायणिकसौयामायनीयौ च मिथःश्रितौ ॥ १३ ॥

तैकायनीयमुख्यांश्च भूपजालमानप्रशिष्य सः ।

वर्त्म केदारदेवस्य सुस्थं चक्रे महाभुजः ॥ १४ ॥

११-१४. स्पष्टाः । किं तु भूपजालमान् यात्रिकोपद्रवकारित्वेन निन्दनृपान् । प्रशिष्योच्छ्रिय । सुस्थं निरूपद्रवम् ॥

भागवित्तिकम् भागवित्तायनम् । तार्णविन्द्विकम् तार्णविन्द्विमि । आकशा-
पेयिकम् आकशापेयि । इत्यत्र “भागवित्ति०” [१०५] इत्यादिना वेकण् ॥
पक्षे । भागवित्तेः “यत्रिजः” [६. १. ५४] इत्यायनम् ॥ शेषयोरिञ् ॥

सौयामायनीयौ । सौयामायनिकम् । सौयामायनि । यामुन्दायनीयम् ।
यामुन्दायनिक । यामुन्दायनि । वाष्यायणीयकान् । वाष्यायणिक । वाष्यायणि ।
इत्यत्र “सौयामायनि०” [१०६] इत्यादिना वा-ईयेकणो ॥ पक्षे “त्रिदार्पाद-
णिकोः” [६. १. १४०] इत्यणो लुप् ॥ कश्चित्त्वन्त्येभ्योपीच्छति । तैकायनीय ।

कैतवायनितैकायन्यैर्हं सिद्धपुरेथ सः ।

प्राच्यास्तीरे सरस्वत्याश्चक्रे रुद्रमहालयम् ॥ १५ ॥

१५. स्पष्टः । किं तु महातीर्थत्वात्कैतवायनितैकायनिमुनीनामर्हं
वासयोग्ये चक्रे । केचित्त्वीगितो धातोर्णिगर्थ एवात्मनेपदमिच्छन्ति । तन्म-
तेनाकारयदित्यर्थः ॥

१ वी^०नियया^०. २ वी^०वार्पावणि^०. ३ वी^०न्यहंसि^०.

१ वी^०सी^०प्योच्छेय. २ ए^०सिकिमि. ३ वी^०म्. तर्ण^०. ४ ए^०विकिमि. ५ वी^०आकाशापेयि. ६ वी^०सी^०आकाशा^०. ७ सी^०नञ. ८ सी^०मायानि^०. ९ वी^०नि. यामु^०. १० ए^०नीम. ११ सी^०णि. वर्पाय^०. १२ वी^०क. वर्पाय^०. १३ ए^०वर्पाय^० इ^०. १४ वी^०नोर्पातो^०.

तेकायनि । केतवायनि । इत्यत्र “निक०” [१०७] इत्यादिनायनिञ् ॥

दागव्यायनिकौशलयायनिच्छांग्यायनीन्पथि ।

स्थापयन्विदधे चैत्यं तत्रैवान्त्यस्य सोर्हतः ॥ १६ ॥

१६. स जयभिहस्तत्रैव सिद्धपुरेन्त्यस्यार्हतः श्रीमहावीरस्य चैत्यं विदधेकारयत् । कीदृक्मनः । दागव्यायन्यादीन्ब्राह्मणभेदान्पथ्यर्हचै-
त्यमननरूपे न्यायमार्गे स्थापयन् ॥

स वापर्यायणिकार्मार्यायणिकार्त्रायणीनपि ।

संबोध्यार्हतसंघस्य भक्त्याकारयदर्हणाम् ॥ १७ ॥

१७. स राजार्हतसंघस्य जैनस्य साधुमाध्वीश्रावकश्राविकासमु-
दायस्यार्हणां वस्त्रादिभिः पूजां भक्त्याकारयत् । किं कृत्वा । वापर्याय-
ण्यादीनपिशब्दादीनां (दा)गव्यायन्यादीनां ब्राह्मणविशेषान्संबोध्यार्हतसंघ-
पूजन ईर्ष्यतः सान्त्वयित्वा ॥

दागव्यायनि । कौशलयायनि । कार्मार्यायणि । छांग्यायनीन् । वापर्यायणि ।
इत्यत्र “दगु०” [१०८] इत्यादिना यकारादिरायनिञ् ॥

कार्त्रायणीन् । इत्यत्र “द्विस्वरादणः” [१०९] इत्यायनिञ् ॥

पाञ्चालीपतिवत्पाञ्चालायन्याद्यैर्वृतोथ सः ।

सोमनाथं प्रत्यचालीत्पद्भ्यां दाक्षायणार्थितः ॥ १८ ॥

१८. स राजा सोमनाथं प्रति यात्रार्थं पद्भ्यां भक्त्युत्कर्षात्पादचा-

१ सी °निकोश° । २ ए °च्छागाय° । ३ ए सी °वान्त्यस्य° । ४ ए °कात्रीय° ।
सी °कात्राय° । ५ ए सी °र्हणम्° । ६ सी °नात्यन्यादेवृतोप्य सः° ।

१ बी °रेन्तस्या° । सी °रेत्यस्या° । २ ए °पे मा° । ३ सी °संस्थस्य धु° ।
४ सी °दायग° । ५ सी °पूज्यान ई° । ६ ए छागाय° । ७ ए बी °त्र दिगु° ।
८ बी कात्राय° ।

रेणाचालीन् । कीदृक्सर्न । पाञ्चालायन्यायैः पाञ्चालानां राजा
पाञ्चालस्तस्यापत्यं पाञ्चालायनिस्तदादिभिर्नृपैर्वृतस्तथा दाक्षायणार्थितो
दाक्षेरपत्यैर्युवभिर्ऋ(र्क)पिभिर्माङ्गलिक्याय प्रस्थाने कृतार्थः । पाञ्चाली-
पतिवत् । यथा पाञ्चाल्या द्रौपद्याः पतियु(र्यु)धिष्ठिरः सोमनाथं
प्रति पद्भ्यामचालीत्सोपि पाञ्चालायन्यायैर्वृष्टनुम्रायैः श्यालकैर्वृतो
दाक्षायणार्थितश्च ॥

पाञ्चालायनि । पाञ्चाली । इत्यत्र “अवृद्धाद्दोर्न वा” [११०] इत्याय-
निच्वा ॥ अवृद्धादिति किम् । दाक्षार्यण ॥

गार्गीपुत्रायणिं गार्गीपुत्रिश्चार्मिणवत्तदा ।

चार्मिकायणिवच्चापि चार्मिणं चार्मिकायणिः ॥ १९ ॥

कार्कट्यायनवद्वारेटिं च गारेटकायनिः ।

काककायनिवत्कार्कट्यं(ट्यि) च कार्कट्यकायनिः ॥ २० ॥

काकिवच्चापि लाङ्क्यं लाङ्काकायनिरुत्सुकः ।

लाङ्काकायनिवद्वाकिनिं च वाकिनकायनिः ॥ २१ ॥

खानप्रतीक्षमाणास्तं संभ्रमाद्यान्तमन्वयुः ।

लाङ्किगार्गीपुत्रकायण्यादिमार्गाश्रयान्तरे ॥ २२ ॥

१९—२२. तदा राज्ञो गमनकाले यथा गार्गीपुत्रायणिं चार्मिण
ऋपिरन्वयात्तथा गार्गीपुत्रिऋपिर्जयसिंहमन्वयान् । एवं सर्वत्र
संबन्धः कार्यः । विनीतत्वादानुज्येष्ठमृपीननुव्रजन्तो राज्ञोनुया-
नेत्युत्कण्ठितर्त्वाभिजानप्यपीनप्रतीक्षमाणाश्च सन्तः सर्वेपि गार्गी-

१ बी °श्चार्मिणिव°.

१ बी सी °न् । पञ्चा° । २ बी सी °पैवृत्त° । ३ सी °कृतार्थः । ४ ए °पि पञ्चा° ।
५ बी °भृष्टयवु° । ६ बी °र्थः श्याल° । ७ बी °नि । पञ्चा° । ८ ए °यणः । गा° ।
९ बी चार्मिण । १० सी °ने उत्क° । ११ बी °त्वानिजा° । १२ सी °तीक्ष्यमा° ।

पुत्र्याद्या ऋपय आदराजयसिंहमनुजगमुरित्यर्थः । यतः किंभूतं तम् ।
लाङ्किगार्गीपुत्रकायण्यादिमार्गाश्रयान्तरे पूर्वोक्तानां लाङ्क्यादिऋषीणां
ये मार्ग आश्रया आश्रमास्तेषां यदन्तरं मध्यं तत्र यान्तम् ॥

गार्गीपुत्रायैणिम् गार्गीपुत्रिः । अत्र “पुत्रान्तात्” [१११] इति वायनिञ् ॥

चार्षिकार्षिणि । चार्षिकार्षिणः । गारेटकायनिः । कार्कट्यकायनिः । काकका-
र्येनि । लाङ्काकायनिः । वाकिनकायनिः ॥ पुत्रान्ताद्दोः । गार्गीपुत्रकायणि ।
इत्यत्र “चर्मिर्वर्मि०” [११२] इत्यादिना-आयनिञ्वा । अन्यस्वरात्परः कान्त-
श्रेषाम् ॥ पक्षे । चार्षिणं । चार्षिणम् । गारेटिम् । कार्कट्यायन ॥ यदा त्वव्यु-
त्पन्नः कार्कट्यशब्दस्य पक्ष इवेव । कार्कट्यम् ॥ काकिवत् । लाङ्केयम् ।
वाकिनिम् । गार्गीपुत्रिः ॥ लङ्कशब्दं केचिदकारान्तमिच्छन्ति । तन्मते लाङ्क-
कायनि । लाङ्कि ॥

ग्लुचुकायनिरग्रेगाद् ग्लौचुक्यवरजोपि च ।

हस्तालम्बं सर्वैदेहो रामदत्तायनिर्ददौ ॥ २३ ॥

२३. स्पष्टः । किं तु ग्लुचुकायनिर्नृपविशेषः । विदेहानां राष्ट्रस्य
राजा विदेहस्य राज्ञोपत्यं वा वैदेहस्तेन युक्तो रामदत्तायनिः पिता पुत्रश्च
नृपभेदौ । हस्तालम्बं जयसिंहस्य वाहिकां पर्यायेण ददुः ॥

ग्लुचुकायनिः ग्लौचुकि । इत्यत्र “अदोर०” [११३] इत्यादिनायनिर्वा ॥
अदोरिति किम् । रामदत्तायनिः ॥ आयनिजन्तादणो लुप् ॥

वैदेहः । अत्र “राष्ट्र०” [११४] इत्यादिनाञ् ॥

१ ए० चुकाव० ।

१ ए वी० पुत्राद्या. २ सी० यास्ते०. ३ वी० यणि गा०. ४ ए० यणिः ।
गा०. ५ वी सी० यनिः । ला०. ६ सी० निः । काविन्नुिकायनि । पु०. ७ धी
०ण । चार्षिणं. ८ वी० कार्काट्यम्. ९ ए० नि । गा०.

अस्य गान्धारसाल्वेयौ वाङ्गः पौरवमागधौ ।

सौरमसः कालिङ्गश्च पद्भ्यां दक्षिणतो ययुः ॥ २४ ॥

२४. गान्धारदयो नृपाः । शिष्टं स्पष्टम् ॥

गान्धारसाल्वेयौ । इत्यत्र “गान्धारि०” [११५] इत्यादिनाञ् ॥

पौरवमागधौ । कालिङ्गः । सौरमसः ॥ द्विस्वरं । वाङ्गः । अत्र “पुरु०”

[११६] इत्यादिनाञ् ॥

औदुम्बरिः कालकूटिः संप्रात्यग्रथिराशमकिः ।

नैपध्याम्ब्रष्ट्यकौरव्यावन्त्यं वामे च पर्यगात् ॥ २५ ॥

२५. स्पष्टः । किं तु नैपध्याम्ब्रष्ट्यकौरव्यावन्त्यमित्यत्र समाहारः ॥

ययुः कौशल्य आजाद्यः सपाण्ड्यो यवनः शकः ।

कुन्त्यवन्तीकुंरुभर्तुः पृष्टे तस्यांहिचारिणः ॥ २६ ॥

२६. स्पष्टः । किं तु कुन्त्यवन्तीकुंरुभर्तुः कुन्त्यादिराज्ञीनां प्रियस्य तस्यै जयसिंहस्य ॥

कौरव्यायण्यथो शूरसेनी मद्री च सासुरी ।

मागध्यौशीनरी भार्गी चेति राश्यस्तमन्वयुः ॥ २७ ॥

२७. स्पष्टः ।

औदुम्बरिः । प्रात्यग्रथिः । कालकूटिः । आशमकिः । अत्र “साल्वांश०”

[११७] इत्यादिनेञ् ॥

दु । आम्ब्रष्ट्य ॥ नादि । नैपध्य ॥ कुरु । कौरव्य ॥ ईन् । आवन्त्यम् ।
कौशल्य । आजाद्यः । अत्र “दुनादि०” [११८] इत्यादिना व्यः ॥

१ सी अथ गा०. २ बी ०मः कलि०. ३ ए ०लकूटिः. ४ सी ०प्रातग्रथि०.
५ बी ०राशिमकः । नै०. ६ ए ०भे प प०. ७ ए ०कुंरुभ०.

१ बी ०र । याङ्गः. २ ए सी ०कुंरुभ०. ३ ए ०स्य मि०. ४ सी ०त्यग्रथिः.
५ ए इन् । आ०. सी इन् । आ०. ६ बी सी ०शल्यः । आ०.

पाण्ड्यः । अत्र “पाण्डोर्द्वयण” [११९] इति द्व्यण् ॥

शकः । यवनः । अत्र “शकादिभ्यो द्वेलुप्” [१२०] इति द्वेः प्रत्य-

यस्य लुप् ॥

कुन्त्यवन्ती । इत्यत्र “कुन्ति०” [१२१] इत्यादिना व्यस्य द्वेलुप् ॥

कुरु कौरव्याणी । इत्यत्र “कुरोर्वा” [१२२] इति द्वैर्यस्य लुब्वा ॥

अञ् । शूरसेनी ॥ अण् । मद्री । इत्यत्र “द्वेर०” [१२३] इत्यादिना-
अजणो द्वेलुप् ॥ द्वावनुवनेमाने पुनर्द्विग्रहणं भिन्नप्रकरणस्यापि द्वेलुवर्थम् ।
असुरी । असुरस्यापत्यं स्त्री । “राष्ट्र०” [६. १. ११४] इत्यादिनाञ् । शका-
दित्वाहोपः । “जातेर०” [२. ४. ५४] इत्यादिना ङीः ॥ सैव शस्त्रजीवि-
संघः स्त्रीत्वविशिष्टो विवक्षितः । स्वार्थं “पश्चादेरण्” [७.३.६६] तस्यापि
“स्त्रियाम्” [६. १. ४६] अनेन लुप् । अप्राच्यभर्गादेरिति किम् । मागधी ।
मगधः प्राच्यो राष्ट्रस्वरूपः क्षत्रियः । भर्गादि । भार्गा । औशीनरी ॥

पञ्चालाः पाञ्चाल्यो लोहध्वज्या लोहध्वजा अपि ।

यस्का लह्या विदागर्गास्तस्याग्रे चर्चरीजगुः ॥ २८ ॥

२८. पञ्चाला नृपाः । पाञ्चाल्यो राज्यः । लोहध्वजा एव
“पूगादमुख्यकाङ्क्षयो द्विः” [७.३.६०] इति द्व्ये लोहध्वज्या अर्थकामप्रधाना
नानाजातीयाः स्त्रीपूगाः । लोहध्वजा नरपूगाः । यस्कादयो मुनि-
भेदाः । शिष्टं स्पष्टम् ॥

सश्यापर्णा गौपवनाः सागस्तीया अगस्तयः ।

कुण्डिनाश्च पृथामूनोस्तीर्थयात्राकथा व्यधुः ॥ २९ ॥

१ ए °व्यो लोह°. २ ए °स्या चर्चरी जगुः.

१ बी सी °ति द्वे प्र°. २ ए सी कुरु कौ°. ३ बी लुब्वा । अ°. ४ ए सी
°पः क्षत्रि°. ५ ए °शीनारी. ६ ए °व्ये लोह°.

२९. सागस्तीर्या अगस्तीर्नामभिश्छत्रैर्युक्ता अगस्तयोगस्त(स्य?)
स्यापत्यान्यृपय एवं श्यापर्णादयोप्यृपयः । पृथासूनोर्युधिष्ठिरस्य । शिष्टं
स्पष्टम् ॥

पञ्चालाः । लोहध्वजाः । इत्यत्र “बहुत्वस्त्रियाम्” [१२४] इति द्रेर्लुप् ॥
अस्त्रियामिति किम् । पाञ्चाल्यः । लोहध्वज्याः ॥

यस्काः । लह्याः । अत्र “यस्कादेर्गोत्रे [१२५] इति प्रत्ययस्य लुप् ॥

गर्गाः । विदाः । अत्र “यञि(ज)जः०” [१२६] इत्यादिना यजजोर्लुप् ॥
अंश्यापर्णान्तगोपवनादेरिति किम् । गौपवनाः । श्यापर्णाः ॥

कुण्डिनाः । अगस्तयः । अत्र “कौडिन्य०” [१२७] इत्यादिना यज ऋण्य-
णश्च लुप् कुण्डिन्य(ना ?)गन्त(स्य ?)योश्च कुण्डिन-अगस्ति-आदेशौ । प्रत्यय-
लुपं कृत्वादेशकरणमागस्तीया एवमर्थम् । प्रत्ययान्तादेशे हि कृतेगस्त्यशब्द-
स्यादेराकाराभावाद् “वृद्धिर्थास्य०” [६. १. ८] इत्यादिना दुसंज्ञा न स्यात्तद-
भावे “दोरीयः” [६. ३. ३२] इतीयोपि न स्यात् । यदा तु प्रत्ययस्य लुक्वि-
धीयते तदा स्वरादावीयप्रत्यये भाविनि “न प्राग्०” [६. १. १३५] इत्यादिना
प्रतिषेधात्प्रत्ययस्य लुक् । तथा च सति दुसंज्ञत्वादीयः सिद्धः स्यात् ॥

वसिष्ठा गोतमाः कृत्सा भृगवोङ्गिरसोत्रयः ।

शंसन्तस्तीर्थमाहात्म्यं राज्ञोर्ध्या अभवन्भृशम् ॥ ३० ॥

३०. स्पष्टः ॥

भृगवः । अङ्गिरसः । कृत्साः । वशि(सि)ष्ठाः । गोतमाः । अत्राणः ।
अत्रयः । इत्यत्रैयणश्च “भृगु०” [१२८] इत्यादिना लुप् ॥

१ ए सी वसिष्ठा.

१ सी °या आग°. २ ए सी °नामेभि°. ३ ए °प् । ग°. ४ बी सी
अस्याप°. ५ सी स्पष्टम् । भृ°.

भक्त्या युधिष्ठिराः क्षीरकैलम्भा भागवित्तयः ।

चक्रुर्जुनयश्चाग्रे पथि कण्टकशोधनम् ॥ ३१ ॥

३१ स्पष्टः । किं तु युधिष्ठिराद्या नृपभेदाः ॥

क्षीरकलम्भाः । अत्रात इजः । भरत । युधिष्ठिराः । अत्र बाह्वादीजः “प्राग्भरते” [१२९] इत्यादिना लुप् ॥ अपरे त्वाहुः । प्राग्ग्रहणं भरतविशेषणम् । क्षीरकलम्भादयो वैश्याः प्राग्भरताः । युधिष्ठिरादयो राजान उदग्भरताः । तत्र प्राग्ग्रहणादुदीच्यभरतेषु राजसु लुन्न भवति । आर्जुनयः । भरतग्रहणाच्च प्राच्येषु राजसु न स्याद् भागवित्तयः ॥

उपकैलमका लामकायनैरौपकायनाः ।

रासकांस्तिककितवैस्तथोव्जककुभा ददुः ॥ ३२ ॥

३२. स्पष्टः ॥

उपकैः । लमकाः । अत्र नडाद्यायनणो “वोपकादेः” [१३०] इति वा लुप् ॥ पक्षे । औपकायनाः । लामकायनैः ॥

तैकायनैश्च कैतवायर्नयश्च तैस्तिककितवैः । इत्यत्र निकाद्यायनिज औव्जयश्च काकुभाश्चोव्जककुभाः । अत्रोव्जादिजः ककुभाच्छिवाद्यश्च “तिक०” [१३१] इत्यादिना लुप् ॥

वृकलोहध्वजकुण्डीदृशा वङ्गाङ्गसुहंकाः ।

तामकेशर्गतिं राज्ञः पश्यन्तो विस्मयं ययुः ॥ ३३ ॥

३३. स्पष्टः ॥

१ ए सी °ष्ठिरा क्षी° । २ ए °कलिभा भा° । सी °कलम्भशापवि° । ३ सी °ण्डीवृशा । ४ ए °सुब्रह्म° । ५ वी °ह्वाकः । ता° । सी °ह्वागा । ता° । ६ ए °गते रा° ।

१ सी °लमादयो रा° । २ ए सी °पकै । ल° । ३ ए सी °नश्च । ४ ए सी °नश्च । ५ ए °नि औ औ° । ६ सी स्पष्टम् । वृ° ।

वृकाः शस्त्रजीविसंधो “वृकाट्टेण्यण्” [७. ३. ६४] इति टेण्यणि वा-
 केंण्यः । लोहध्वजाः पूगाः । “पूगाद्” [७. ३. ६०] इत्यादिना ज्ये
 लो(लो)हध्वज्यः । कुण्डीदृशा वाहीकेषु शस्त्रजीविसंधो “वाहीकेषु” [७. ३.
 ६३] इत्यादिना ज्यटि कौण्डीदृशो द्वन्द्वे वृकलोहध्वजकुण्डीदृशाः ।
 इत्यत्र टेण्यणादेः वङ्गाङ्गसुह्रकाः । अत्र च द्विस्वरलक्षणाणश्च “द्रयादेस्तथा”
 [१३२] इति लुप् ॥

सोमेशः संमुखं न्वेति राजा वा शीघ्र इत्यभूत् ।

वादोङ्गवङ्गदाक्षिणां सहाङ्गवाङ्गदाक्षिभिः ॥ ३४ ॥

३४. अचिराद्देवपत्तनसमीपे राज्ञ आगमनादित्येवंविधो वाद उक्ति-
 रभूत् । शिष्टं स्पष्टम् ॥

अङ्गवङ्गदाक्षिणाम् आङ्गवाङ्गदाक्षिभिः । अत्र ‘वान्येन’ [१३३] इति द्विस्व-
 रलक्षणस्याणो लुप्त्वा(व्वा) ॥

राजा गर्गकुलाद्वैदकुलं विदकुलादथ ।

ज्ञात्वा गार्ग्यकुलं चेति दानं गच्छन्विवेक्यदात् ॥ ३५ ॥

३५. इति पूर्वोक्तप्रकारेण यात्रार्थं गच्छन्सन्त्राजा दानमदाद्गर्गकुल-
 विदकुलोरेव । किं कृत्वा । गर्गकुलाद्गार्ग्यस्य गार्ग्ययोर्वा कुलाद्वैदकुलं
 वैदस्य वैदयोर्वा कुलं ज्ञात्वाथ तथा विदकुलाद्गार्ग्यकुलं च ज्ञात्वा ।
 यतो विवेकी ॥

गर्गकुलात् गार्ग्यकुलम् । विदकुलात् वैदकुलम् । अत्र “द्वे(ञ्च)केषु”
 [१३४] इत्यादिना लुप्त्वा(व्वा) ॥

१ ए गार्ग्ये चे°.

१ ए पूगः । पू° । २ बी सी °ण्डीदृशा. ३ बी °ण्डीदृशयो. सी °ण्डी-
 वृशो द्व°. ४ बी °ण्डीदृशाः. ५ सी °दृश्याः । इ°. ६ सी °च्छत्रा°. ७ बी
 °न्स राजा. ८ सी °जा वासम्°. ९ ए °द्गार्ग्यस्य.

भृग्वङ्गिरसिकागर्गभार्गविकास्विवोन्मुदः ।

गार्गीयाः सह फाण्टाहृतैर्गार्गीयैश्च मङ्गयुः ॥ ३६ ॥

३६. गार्गीया गर्गीणां छात्रा उन्मुदो हृष्टाः सन्तो राज्ञा सह मङ्गयुः । कैः सह । फाण्टाहृतस्यापत्यं वृद्धं फाण्टाहृतिस्तस्यापत्यं युवा फाण्टाहृतः “फाण्टाहृति०” [६. १. १०४] इत्यादिना णस्तस्यच्छात्रा इति प्राग्जितीये स्वरादौ चिकीर्षिते णस्य लुप्रत इञन्ताद् “वृद्धैः” [६.३. २८] इत्यञि फाण्टाहृतास्तैर्गार्गीयैश्च गार्गीयणच्छात्रैश्च भृग्वि(ग्व)ङ्गिरसिकागर्गभार्गविकास्वि । यथा भृगूणामङ्गिरसां च विवाहेषु गर्गीणां भृगूणां च विवाहेषु चोन्मुदः सन्तो गच्छन्ति ॥

गार्गीयणीयैर्हो(हौ)त्रीयैरतिहो(हौ)त्रायणीयकैः ।

छात्रैः प्राध्ययनं प्राप भूपतिर्देवपत्तनम् ॥ ३७ ॥

३७. भूपतिर्देवपत्तनं प्राप । किंभूतम् । प्राध्ययनं प्रारब्धवेदादिपाठम् । कैः । छात्रैः । किंभूतैः । गार्गीयणीयैर्गार्गीयणसंबन्धिभिस्तथा कैश्चिद्धो(द्धौ)त्रीयैर्होत्रस्यापत्यं युवा “द्विस्वरादणः” [६. १. १०८] इत्य(त्या)यञिञि होत्रायणिस्तसंबन्धिभिस्तथा कैश्चिच्चातिहो(हौ)त्रायणीयकैर्गुणाधिक्येन हो(हौ)त्रायणीयकानतिक्रान्तैश्च ॥

गार्गीयाः । अत्र “न प्राग्०” [१३५] इत्यादिना गोत्रोत्पन्नस्य लुङ् ॥ भृग्वङ्गिरसिका ॥ इत्यत्र कस्माच्चिषेधो न स्यादुच्यते । प्रत्यासत्तेर्यस्य प्रत्ययस्य

१ ए °ङ्गिरसि° . २ ए °हृतस्या° .

१ सी उन्मुदो . २ ए °त्यं यु° . सी °त्यं फा° . ३ बी °तित्तस्या° . ४ सी °द्धैव्य इ° . ५ ए °ङ्गिरसि° . ६ ए °सां विवाहेषु च ग° . ७ सी °पु चो° ८ ए °णां वि° . ९ बी सी चोन्मुदः . १० ए °म् । प्रध्य° . ११ ए सी °णीय-कैर्गां° . १२ ए °यणिसं° .

लुप्रतिषिध्यते तल्लोपिप्रत्ययान्तादेव विधीयमाने स्वरादौ प्रतिषिध्यते । अत्र द्वन्द्वद्विधीयते न लोपप्रत्ययान्तादिति न प्रतिषेधः । “गर्गभार्गविका” इत्युत्तरसूत्रं वा नियमार्थं व्याख्यास्यते । गर्गभार्गविकाया अन्यत्र द्वन्द्वे वृद्धे यूनि वा प्रतिषेधो न स्यात् ॥

गर्गभार्गविका । इत्यत्र “गर्गभार्गविका” [१३६] इत्यणो लुप्रतिषेधो निपात्यते ॥

फाण्टाहतेः । इत्यत्र यूनि विहितस्य णस्य लुप् [१३७] ॥

गार्गीयैः गार्ग्यायणीयैः । होत्रीयैः होत्रायणीयकैः । अत्र “वायनण्०” [१३८] इत्यादिना यूनि विहितस्यायनण आयनिञश्च लुब्धा ॥

औदुम्बरिः पुराध्यक्षस्ततः सौदुम्बरायणः ।

सहतैकायनिस्तैकायनिश्चाभिमुखोभ्यगात् ॥ ३८ ॥

३८. ततः पुराध्यक्षो नगरस्य रक्षार्थमधिकृत औदुम्बरिरुदुम्बरस्यापत्यं “सात्वांश०” [६. १. ११७] इत्यादिनेजि औदुम्बरिस्तस्यापत्यं युव ऋषिर्गण्डेति नाम्ना तत्र प्रसिद्धो नृपस्याभिमुखोभ्यगात् । कीदृक्सन् । सौदुम्बरायण औदुम्बरेरपत्येन यूना । स्वभ्रात्रेत्यर्थः । युक्तस्तथा तैकायनिश्च तिकस्यापत्यं वृद्धमार्येति नाम्ना तत्र प्रसिद्ध ऋषिश्चोपलक्षणत्वादन्योप्यार्यौघोभिमुखोभ्यगात् । कीदृक्सन् । सहतैकायनिस्तैकायनेरपत्येन यूना युतः सपुत्र इत्यर्थः । उपलक्षणत्वात्स्वजनादिपरिवारोपेतः ॥

१ बी सी °होपप्र°. २ ए न तोपिप्र°. ३ ए °न्द्रे यू°. ४ बी सी °यैः होत्री°. ५ बी °यैः होत्रा°. सी °यैः हात्रा°. ६ ए °म्बर°. ७ ए °पस्तस्या°. ८ ए °खोभ्यागा°.

आर्याग्रणीर्वासिष्ठश्च वासिष्ठेन सहोत्सुकः ।

अवासुदेवं तं वासुदेवं न्वाद्वातुमाययौ ॥ ३९ ॥

३९. आर्याग्रणीरार्येणवारिये(वार्ये?)त्याख्यया तत्र प्रसिद्धेष्वग्रणीः श्रेष्ठो वासिष्ठो र्वसिष्ठस्यापत्यं वृद्धमृषिर्वासिष्ठेन वासिष्ठस्यापत्येन यूना सह सपुत्र इत्यर्थस्तं नृपमाद्वातुं स्वमहासौधेवस्थानायामन्नयितुमाययौ । कीदृक्सन् । उत्सुकोन्वयेभ्यः पूर्वमाद्वातुमतित्वरावान् । किंभूतं तम् । वासुदेवं^३ नु रूपवत्त्वपराक्रमित्वादिगुणैर्वसुदेवस्य वृद्धमपत्यमिव काममिवेत्यर्थः । किंभूतं वासुदेवम् । अवासुदेवं वासुदेवस्य कामस्यापत्यं युवा वासुदेवो निरुद्धस्तेन रहितम् । एतेन राज्ञो निष्पुत्रत्वोक्तिः ॥

औदुम्बरिः औदुम्बरायणः । अत्र “द्वीजो वा” [१३९] इति यून्यायनगो लुच्वा ॥

जितः । तैकायनिः । सहतैकायनिः । अत्रौत्सर्गिकाणः ॥ आपात् । वासिष्ठः । वासिष्ठेन । इत्यघ्रात इजश्च “जिद्” [१४०] इत्यादिना युवप्रत्ययस्य लृप् ॥

वासुदेवम् । अवासुदेवम् । इत्यत्र “अब्राह्मणात्” [१४१] इति युवप्रत्ययस्यात् इजो लृप् ॥

पैलः सपैलः शालङ्किः सशालङ्किस्त्वरान्वितः ।

पान्नागारिः सपान्नागारिरर्घं भूपतेर्ददौ ॥ ४० ॥

४०. सपैलः पुत्रयुक्तः पैल आर्य एवमग्रेपि । अर्घ्यं भूपतेर्ददौ । चन्दनपुष्पाक्षतजलाद्यर्घमर्घमुपलक्षणत्वात्पाशाचमनीयमधुपर्काद्यपि राज्ञोदात् । गुरुनृपादयः षडर्घ्या इति हि स्मृतिः ॥ शिष्टं स्पष्टम् ॥

१ बी सी षीश्च वासिष्ठो वा° । २ ए ङ्किस्वरा° । ३ बी ङ्कि-रा° । ३ बी सी ङ्तिः । पन्ना° । ४ बी सपन्ना° । सी सपन्नाग° ।

१ सी वशिष्ठ° । २ बी सी वाशिष्ठ° । ३ ए ँ वं स्वरू° । ४ बी अत्रोत्स° । ५ सी आश्रयं ।

तौल्वलिं तैल्वलिं तौल्वलायनं तैल्वलायनम् ।

महत्तरान्पुरस्कृत्य सौमेशं वेश्म सोविशत् ॥ ४१ ॥

४१. स्पष्टः । किं तु महत्तरान्प्रधानानि ॥

पैलः । सपैलः । अत्र “द्विस्वरादणः” [६. १. १०९] इत्यायनिषः
शालङ्किः । सशालङ्किः । अत्र “यजिज्रैः” [६. १. ५४] इत्यायनणश्च “पैलादेः”
[१४२] इति युवप्रत्ययस्य लुप् ॥

पान्नागारिः । संपान्नागारिः । अत्र “यजिज्रैः [६. १. ५४] इत्यायनणः
“प्राच्चेज्रः०” [१४३] इत्यादिना लुप् ॥ तौल्वल्यादिवर्जनं किम् । तौल्वलिं
पितरम् । तौल्वलायनं, पुत्रम् । तैल्वलिं पितरम् । तैल्वलायनं पुत्रम् ॥

एकविंशः पादः ॥

कौसुम्भं विद्रुमैः सोथ पद्मरागैश्च लाक्षिकम् ।

वज्रै रौचनिकं कार्दमिकं मरकतोत्करैः ॥ ४२ ॥

कार्दमं च महानीलैर्मिश्रैः शाकलिकं च तैः ।

रुचोलो(ल्लो)चं नु तन्वानैः स्रपयित्वेशमार्चिचत् ॥ ४३ ॥

४२-४३. अथ जयसिंह ईशं सोमनाथं स्रपयित्वार्चिचत् । कैः ।
विद्रुमैः प्रवालैः । किंभूतैः । रुचा पीतकान्त्या कृत्वा कौसुम्भं कुसु-
म्भेन रक्तमुल्लोचं नु चन्द्रोदयमिव तन्वानैः कुर्वद्भिः । एवं सर्वत्र
योजना कार्या । पद्मरागैर्लोहितकैर्मणिभिर्लाक्षिकं लाक्षया रक्तं वज्रै-
र्घृतवर्णैर्हीरकै रौचनिकं गोरुचनया रक्तं मरकतोत्करैः कृष्णवर्णैरश्म-

१ बी सुभं वि०. २ बी वज्रे रौ०.

१ ए नाने । पैलः । अ०. २ सी पैल्यः । म०. ३ ए ज्रः अत्राय०. ४ सी
रिः । अ०. ५ बी सपन्ना०. ६ ए जिज्र अत्राय०. ७ बी दः समाप्तः । कौ०.
८ ए कै रौ०.

गर्भरत्नौघैः कार्दमिकं कर्दमेन कृष्णेन मृद्विशेषकादद्रव्येण रक्तं महा-
नीलैरिन्द्रनीलैः कार्दमं च कविमार्गे कृष्णनीलवर्णयोरैक्येन वर्ण्यत्वा-
त्कर्दमेन रक्तं मिश्रैः संकीर्णैस्तैर्विद्रुमादिभिः शाकलिकं च शकलेन
नानावर्णेन रागद्रव्यभेदेन रक्तम् ॥

शाकलैः पीतकैर्नीलैर्नीलैरपरैरपि ।

तं क्षौमैराच्यञ्चूपः कर्पूरागुरुधूपितैः ॥ ४४ ॥

४४. स्पष्टः । किं तु पीतकैः पीतेन कुसुम्भप्रथमनिर्यासेन रक्तैः ।
नीलैर्नीलेन रागविशेषेण रक्तैः । अनीलैर्नीलीरक्तक्षौमवर्जितैरपरैरपि
क्षौमैः । नील्या रक्तानि हि क्षौमाणि लोके पवित्राणि ॥

कौसुम्भम् । अत्र “रागाद्यो रक्ते” [१] इत्यण् ॥

लाक्षिकम् । रौचनिकम् । अत्र “लाक्षा०” [२] इत्यादिना-इकण् ॥

शाकलिकम् शाकलैः । कार्दमिकम् कार्दमम् । अत्र “शकल०” [३]
इत्यादिना वेकण् ॥

नीलैः । पीतकैः । अत्र “नील०” [४] इत्यादिना-अकश्च(अकौ?) ॥ लिङ्ग-
विशिष्टग्रहणादनीलैः ॥

पौषोब्दोसौ निशा पौषी पुष्योद्यापीति शंसिनः ।

द्विजान्विसृज्य सोन्यांश्च समाधानविशद्रहः ॥ ४५ ॥

४५. स जयसिंहो रह एकान्ते समाधौ ध्यानार्थमविशत् । किं
कृत्वा । द्विजानन्यांश्च भट्टादियाचकान्विसृज्य दानसन्मानादिना मुक्त-
लयित्वा । किंभूताम् । इति शंसिनो वदतस्तदेवाह । असौ यत्र राजा
सोमनाथस्य यात्रां चकार सोब्दः संवत्सरः पौषः पुष्येणोदितगुरुणा

१ ए सी °रप° । २ सी °रागरु° ।

१ सी रक्तमि° । २ ए °प्रथनि° सी °प्रवनि° । ३ ए °ले रा° । ४ ए सी
°नीलर° । ५ बी कौशुम्भ° । ६ सी मुत्काल° । ७ बी सी पौष पु° ।

युक्तस्तथासावनन्तरागामिनी निशा पौषी पुष्येण चन्द्रयुक्तेन युक्ता
तथाद्यास्मिन्यात्राहे पुष्योपि पुष्येण चन्द्रयुक्तेन युक्तः कालोपि । अयं
संवत्सरोहोरात्रश्च सर्वकार्यसिद्धिकर इत्यर्थ इति ॥

पौषोब्दः । अत्र “उदित०” [५] इत्यादिनाण् ॥

पौषी निशा । इत्यत्र “चन्द्रयुक्तात्०” [६] इत्यादिनाण् । लुक्प्रयुक्ते
पुष्योद्य ॥

निशां राधानुराधीयां ध्यानस्तिमितदृष्टिना ।

जपन्किमपि चौलुक्यो व्यडम्बयन्मुखेन्दुना ॥ ४६ ॥

४६. चौलुक्यः किमप्यज्ञेयं रहस्यं जपन्ध्यायन्सन् निशां व्यडम्ब-
यदन्वकरोत् । कीदृशीम् । राधानुराधीयां राधानुराधाभिर्विंशाखानुराधा-
भिश्चन्द्रयुक्ताभिर्युक्ताम् । केन कृत्वा । ध्यानस्तिमितदृष्टिना समाधिनिश्च-
लाक्षेण मुखेन्दुना वक्त्रश्रेष्ठेन । इन्दुशब्दोत्र व्याघ्रादिशब्दवत्प्रशंसाव-
चनः । एतेन राज्ञि समाधेः प्रकर्ष उक्तः । चन्द्रोदयोज्वलनिशातुल्यो
राजा । राधानुराधायुक्तचन्द्रतुल्यो राज्ञो ध्यानस्तिमितदृष्टिमुखेन्दुः । यदा
हि विंशाखानुराधयोश्चन्द्रः स्यात्तदा तयोर्मध्यस्थत्वाच्चन्द्रस्यैवमुपमा ॥

राधानुराधीयां निशाम् । अत्र “द्वन्द्वदीयः” [७] इतीयः ॥

कण्ठप्रभानवाम्भोदैः श्रवणां दर्शयन्निव ।

अङ्गज्योत्स्नाभिरश्वत्थां चाविरासीदथेश्वरैः ॥ ४७ ॥

४७. अथेश्वर आविरासीत्प्रत्यक्षोभूत् । कीदृक्सन् । कण्ठप्रभान-
वाम्भोदैः कण्ठकान्तिभिरेव नीलत्वात्प्रावृषेण्यमेधैः कृत्वा श्रवणामिव

१ बी सी °क्यो वि° । २ सी °श्वत्थां चा° । ३ ए °रः । ईश्व° ।

१ बी °न्तरगा° । २ सी युक्तः का° । ३ बी °प्रत्युक्ते° । ४ ए °युक्तेः पु° ।
५ सी °मपि हे° । ६ बी सी °शां विड° । ७ बी °विशेषानु° । ८ बी °शा-
पानु° । ९ ए °न्तिरे° ।

श्रवणेन चन्द्रयुक्तेन युक्तां पूर्णिमामिव श्रावणपूर्णिमामिव दर्शयन् ।
तथाङ्गज्योत्स्नाभिरङ्गमेवातिश्रेतत्वाज्ज्योत्स्नास्तामिः कृत्वार्थ्वाथामिवाश्व-
त्थेनाश्विनीभिश्चन्द्रयुक्तेन युक्तां पूर्णिमामिवाश्विनपूर्णिमामिव च द-
र्शयन् ॥

श्रवणाम् । अश्वत्थाम् । अत्र “श्रवण०” [८] इत्यादिना-अः ॥

इत्यूचे तं हरः स्थित्यानया जयसि तापसम् ।

भैक्षभुग्यौवतानीहं जेतः क्षौद्रकमालवीम् ॥ ४८ ॥

४८. हरस्तमित्यूचे । यथा क्षुद्रकाणां मालवानां च समूहः क्षुद्रक-
मालव्येवंनामा (स्त्री?) काचित्सेना तां जेतर्जिष्णो हे जयसिंहानया स्थित्या
योगिजनोचितावस्थानेन तार्पसं तापसौघं जयसि । किंभूतम् । भैक्ष-
भुग्निःसङ्गत्वाद्धिक्षासमूहं भुञ्जानं तथा यौवतानीहं जितेन्द्रियत्वाद्युव-
तिसमूहानभिलाषि ॥

तापसम् । अत्र “पष्ठयाः समूहे” [९] इत्यर्ण् ॥

भैक्ष । यौवत । इत्यत्र “भिक्षादेः” [१०] इत्यर्ण् ॥

क्षौद्रकमालवीम् । इत्यत्र “क्षुद्रक०” [११] इत्यादिनाण् ॥

वात्सकैरौक्षकैः प्रागप्याजकौरभ्रकौष्ट्रकैः ।

श्रितो मानुष्यकैश्चासि वार्धकैश्चातिगार्गकैः ॥ ४९ ॥

भक्तै राजन्यकै राजपुत्रकैरतिराजकः ।

क्ष्मानृष्यायाधुना स्वर्णसिद्ध्या त्वं भव सिद्धिराद् ॥ ५० ॥

१ बी भैक्ष्यभु^० । सी भैक्षभु^० । २ सी^० श्चातिगा^० । ३ ए^० कैरा । ४ बी
सिद्धरा^० ।

१ सी^० श्वत्थामि^० । २ बी^० श्वत्थाश्वि^० । सी^० श्वत्थेमोश्वि^० । ३ बी^० व द^० । ४ सी^०
पसौ^० । ५ बी^० मिलिषि । ६ बी^० ण् । भिक्ष । ७ सी^० भैक्ष्य । यौ^० ।

४९-५०. स्पष्टौ । किं त्वतिगार्गकैर्जितेन्द्रियत्वादिना गर्गर्षिसमू-
हानतिक्रान्तैर्वाधकैश्च वृद्धसमूहैश्च श्रितस्तथा भक्तै राज्ञन्यकै राजपुत्रकैश्च
राजान्यानां राजपुत्राणां च समूहैः कृत्वातिराजको विजयेन राजौघ-
मतिक्रान्तश्च वर्तसे हे सिद्धिराड् जयसिंह ॥

गोत्र । गार्गकैः । औक्षकैः । वात्सकैः । औष्ट्रकैः । वार्धकैः । आजक । औरभ्रंक ।
मानुष्यकैः । राजकः । राजन्यकैः । राजपुत्रकैः । अत्र “गोत्र०” [१२] इत्या-
दिनाकञ् ॥

नृपो भक्त्यम्बुकैदार्यं गुणकैदारकं स तम् ।

सिद्धिकैदारिकं साहाहःकावचिकहास्तिकम् ॥ ५१ ॥

५१. स नृपस्तं सोमनार्थमाह स्म । किंभूतम् । गुणकैदारकं यथा
कैदारकं क्षेत्रौघोनेकधान्यानां जन्मभूमिरेवमनेकगुणानामुत्पत्तिभूमि-
मित्यर्थः । तथाहांसि पापान्येव कावचिकं कवचिनां महाभटानां समूह-
स्तत्र हास्तिकं हस्तिनां हस्तिनीनां वा समूहं पापचूर्णकमित्यर्थः । अत
एव सिद्धिकैदारिकमणिमादिसिद्धीनामुत्पत्तिभूमिमत एव च भक्त्य
एव कठोरस्यापि भेदकत्वाद्भवूनि तेषां कैदार्यमिव यथाम्बुभिः केदा-
रौघः सिच्यते तथासंख्यभक्तिभिः सेक्यमाराध्यमित्यर्थः ॥

१ बी °पो भुक्त्यं. २ ए °दिकैदारकं.

१ ए स्पष्टे । किं. २ बी सी °कैर्जिते°. ३ बी °हैश्चाश्रि°. ४ ए °जपु°.
५ ए राजौघ°. ६ सी °तंते हे. ७ बी सी सिद्धरा°. ८ ए °कैः । वा°.
९ सी °भ्रकः । मा°. १० सी °थस्यमा°. ११ सी गुणकैदा°. १२ बी ण-
केदा°. १३ ए °दारिकं. १४ ए °दारिकं. १५ बी सी क्षेत्रौघो°. १६ ए
बी °मूहः पा°. १७ बी सी °व म°. १८ ए °दभूमि तेषां केदा°. सी °दशानि.

आपूपिकैर्नु माणव्यमाधेनवं नु धैनुकैः ।

ब्राह्मण्यमिव निर्वापैर्हृष्टोसि त्वत्प्रसादतः ॥ ५२ ॥

५२. त्वत्प्रसादतः स्वर्णसिद्धिदानरूपात्त्वत्प्रसादादस्म्यहं हृष्टः यथा-
पूपिकैः पूषिकौघैर्माणव्यं वदुकौघो हृष्यति यथा वा धैनुकैर्धेनवोघैरा-
धेनवं न धेनवो येषां तेधेनवस्तेषामोघो हृष्यति यथा वा निर्वापैः
पितृतर्पणैर्ब्राह्मण्यं द्विजौघो हृष्यति ॥

आवाडव्यान्महीमागाणिक्याद्विद्व्यनृणां कृताम् ।

न्यस्य यत्र त्विमां साधयामि स्वं देहि तं सुतम् ॥ ५३ ॥

५३. स्पष्टः । किं त्वावाडव्याद्विजौघादारभ्यागाणिक्याद्गणिकौघं च
यावदुत्तमं जनमारभ्य हीनं च यावदित्यर्थः । स्वमात्मानम् ॥

कैदार्यम् । कैदारकम् । इत्यत्र “कैदाराण्यश्च” [१३] इति ण्योकञ्च ॥

कावचिक । हास्तिकम् ॥ अचित्तात् । आपूपिकैः ॥ केदारात् । कैदारिकम् ।
अत्र “कवचि०” [१४] इत्यादिनेकण् ॥

धैनुकैः । अत्र “धेनोरनजः” [१५] इतीकण् ॥ अनज इति किम् ।
आधेनवम् । उत्साद्यञ् । अनुशक्तिकादिस्वादुभयपदवृद्धिः [७. ४. २७] ॥

ब्राह्मण्यम् । माणव्यम् । वाडव्यात् । इत्यत्र “ब्राह्मण०” [१६] इत्या-
दिना यः ॥

गाणिक्याद् । इत्यत्र “गाणिकाया ण्यः” [१७] इति ण्यः ॥

मूर्ध्नि कैश्यं स्पृशञ् शंभुः पाणिना प्रत्युवाच तम् ।

भूभारं कैशिकमिवोत्तितारयिपुरागमः ॥ ५४ ॥

१ वी० नृणां कृ० । २ ए० म् । नामा य० ।

१ ए० पिकौ० ।

५४. शंभुर्मूर्ध्नि कैश्यं केशौघं पाणिना स्पृशन्नाह्लादनायच्छुपन्संस्तं
नृपं प्रत्युवाच । हे राजस्त्वं भूभारमुत्तितारयिषुः स्वपुत्रे न्यसनेन स्वत
उत्तारयितुमिच्छुरागमः । कैशिकमिव यथा केशौघमुत्तितारयिषुस्त्व-
मागमः । सोमनाथयात्रायां हि यात्रिकैः केशा उत्तार्यन्ते ॥

कैश्यम् । कैशिकम् । अत्र “केशाद्वा” [१८] इति वा ण्यः ॥

त्वद्वात्रीयत्रिभुवनपालपुत्रोस्ति धूःक्षमः ।

कुमारपालः साश्वीयस्त्वदन्ते क्षमां धरिष्यति ॥ ५५ ॥

५५. स्पष्टः । किं तु धूःक्षमो भूमिप्राग्भारधरणक्षमः । साश्वीयो-
श्वौघेन सहितः ॥ .

इत्युक्त्वान्तर्हिते शंभौ यावदाश्वैर्नृपोचलत् ।

वेच्यादिष्टो नमन्पार्श्वे तावदागाद्विभीषणः ॥ ५६ ॥

५६. स्पष्टः । किं त्वाश्वैरश्वौघैः वेच्यादिष्टः प्रतीहारेण कथितो
नमन् सन् विभीषणो रावणभ्राता पार्श्वे राज्ञः समीपे लङ्कात आगात् ।
विभीषणो हि लोकैरविनश्चर उच्यते ॥

साश्वीर्यः आश्वैः । अत्र “वाश्वादीयः” [१९] इतीयो वा ॥

पार्श्वे । अत्र “पार्श्वो ङ्ण” [२०] इति ङ्ण ॥

ऊचे सोहीनपृष्ठयेषु गोत्राप्रीणितकाठक ।

विद्धि द्विदतूलवातूल भृत्यं मां पूर्वजन्मनः ॥ ५७ ॥

५७. स विभीषण ऊचे । यथाहीनपृष्ठयेषु । अहां समूहा अहीनाः
पृष्ठानां समूहाः पृष्ठयाः । द्वन्द्वे तेषु यागभेदेषु हे गोत्राप्रीणितकाठक गोसमू-

१ बी °नपुष्पे.

१ ए °त्राहृद्. २ ए °नृप. ३ सी °त्ताहिते । कै°. ४ बी °न्ते । कैश्य°.
५ ए °रश्वोघैः. ६ बी °यः अश्वैः.

हाहादितर्कटौघ हे कठेभ्यो दत्तगोसहस्रेत्यर्थः । तथा हे द्विदतूलवा-
तूल शत्रुष्वेवार्कतूलेषु वातौघ पूर्वजन्मनो रामचन्द्ररूपस्य पूर्वभवस्य
भृत्यं मां विद्धि ॥

रथकड्यां(ट्यां?) लसत्पाश्यागव्यां मुत्त्वांहिचारिणम् ।

त्वामत्रायान्तमाकर्ण्यरथ्यो वात्यावदागमम् ॥ ५८ ॥

५८. अरथ्यो रथौघरहितो वात्यावदतिशीघ्रत्वाद्वातौघ इवात्राह-
मागमम् । किं कृत्वा । त्वामाकर्ण्य । किंभूतम् । अंहिचारिणं सन्तम-
त्रायान्तं यात्रार्थमागच्छन्तम् । किं कृत्वा । रथकड्यां(ट्यां?) रथौघं
मुत्त्वा । किंभूताम् । लसन्ती स्वर्णपृष्ठा(प्रा)दिना विचञ्चुरितत्वाद्देदी-
प्यमाना पाश्या पाशानां योत्राणां समूहो यस्याः सा तथा गव्या
वृषौघो यस्यां ताम् ॥

तदादिश सदाण्डं मां सेनाग्रे रक्षितुं विभो ।

महाखल्यो यथा शौवमूकिनीखलिनीमुखे ॥ ५९ ॥

५९. तत्तस्माद्धेतोर्हे विभो सदाण्डं दण्डिनां दण्डप्रहरणवतां समू-
हेनान्वितं मां सेनाग्रे रक्षितुमादिश । यासु भूमिषु धान्यानि वृषा-
दिभिर्विगाह्यन्त उत्पूयन्ते च ताः खलानि तेषां समूहः खल्या ।
महती खल्या यस्य स महाखल्यो गृहपतिर्यथोकिनीखलिनीमुख ऊकानां
समूह ऊकिनी धान्यराशिस्तस्या या खलिनी खलानां समूहस्तस्या
मुखे क्षेत्रद्वारदेशे रक्षितुं चोरादिभ्यो रक्षार्थं शौवं कुक्कुरौघमादिशति
व्यापारयति ॥

१ बी °त्पाश्याग°. सी °त्पास्याग°. २ ए °रथो वा°. सी °रथो व्योल्या°.

१ सी °कठे°. २ बी °स्य भ°. ३ ए सी रथौघ°. ४ ए सतमाया°.
५ बी सी °र्णपिष्ठादि°. ६ ए °मूहा य°. ७ ए °विपाह्य°. ८ बी सी क्षेत्रे
भा°. ९ सी °क्षितु दोरा° ए क्षितुं चौरा°. १० बी °र्थ कु°.

अहीन । इत्यत्र “ईनोहः क्रतो” [२१] इतीनः ॥
 पृष्ठयेपु । इत्यत्र “पृष्ठाद्यः” [२२] इति यः ॥
 काठक । इत्यत्र “चरणाद्धर्मवत्” [२३] इत्यकञ् ॥
 गोत्रा । रथकड्या(क्या ?)म् । वातूल । इत्यत्र “गोरथ०” [२४] इत्यादिना
 अलकड्य(क्य?)ल्लाः ॥
 पाश्य(श्या) । महाखल्यः । गव्याम् । अरथ्यः । वात्या । अत्र “पाशादेश्च
 ल्यः” [२५] इति ल्यः ॥
 शौवम् । दाण्डम् । अत्र “श्वादिभ्योज्” [२६] इत्यञ् ॥
 खलिनी । ऊकिनी । इत्यत्र “खलादिभ्यो लिन्” [२७] इति लिन् ॥

इत्युचुपा तेन सहानूजयन्तं नृपोचलत् ।
 ग्रामताजनतां पश्यन्वात्सल्याद्बन्धुतामिव ॥ ६० ॥

६०. स्पष्टः । किं तु ग्रामताजनतां ग्रामौघस्य जनौघम् । बन्धुता-
 मिव वान्धवौघमिव ॥

सहायतापौरुषेयगजतायुग्दिनेपरे ।

पौरुषेयोपौरुषेयं प्राप रैवतकं नृपः ॥ ६१ ॥

६१. स्पष्टः । किं तु सहायतापौरुषेयगजतायुक् सहायपुरुषगजौ-
 धैर्युतः । पौरुषेयः पुरुषेभ्यो हितः । अपौरुषेयं स्वभावसंसिद्धत्वादेव-
 निर्मितत्वाद्वा न पुरुषैः कृतम् । एतेनातिरम्यत्वोक्तिः ॥

पौरुषेयाद्बधाद्रक्षन्विकाराच्च स्वकानथ ।

पौलस्त्यो भावविद्धूपं पुरो भूत्वेदमब्रवीत् ॥ ६२ ॥

१ सी ^०त्युचिपा.

१ बी सी ^०श्वलाः इ^०. २ बी सी ^०त्र स्वादि^०. ३ बी ^०म्यत्वेनोक्तिः.

६२. पौलस्त्यो विभीषणो राज्ञः पुरो भूत्वा भूपमिदं वक्ष्यमाणं
रैवतकतीर्थस्वरूपमब्रवीत् । कीदृक्सन् । पौरुषेयात्पुरुषसंबन्धिनो
वधाद्धिंसाया विकाराच्च हस्ताद्यवयवच्छेदादेश्च सकाशात्स्वकान् राक्ष-
सान् राक्षन्निपेधन् यतो भावविद्राज्ञोभिप्रायज्ञः । राज्ञो हि राक्षसानाम-
न्यायान्निपेधनं रैवतकतीर्थस्वरूपज्ञानं चाभिप्रेतम् ॥

ग्रामेता । जनताम् । बन्धुताम् । गजता । सहायता । इत्यत्र “ग्राम०”

[२८] इत्यादिना तत् ॥

अपौरुषेयम् । पौरुषेयः । पौरुषेयाद्बद्धाद्विकाराच्च । पौरुषेय । इत्यत्र

“पुरुषात्कृत०” [२९] इत्यादिनैयञ् ॥

असावाश्मोपि वन्द्योद्विर्नेमिस्तेपे तपोत्र यत् ।

छागेभ्यः सक्थिमांसेभ्य इवोद्वाहाजुगुप्सितः ॥ ६३ ॥

६३. स्पष्टः । किं त्वाश्मोश्मविकारः । नेमिर्द्वाविंशो जिनः । तपः
सर्वसावद्यविरतिरूपम् । छागेभ्यश्छागानामवयवविकारेभ्यः । जुगु-
प्सितो विरक्तचित्ततया छागसक्थिमांसेभ्यो राजीमतीविवाहाच्च जुगु-
प्सित्वा निवृत्त इत्यर्थः ॥

रजोप्यस्य गिरेः पुंसामंहश्छेदाय जायते ।

कारिरं चैत्रकं काण्डे भस्म वासक्लिद्धं यथा ॥ ६४ ॥

६४. स्पष्टः । किं तु करीरस्य चित्रकौपधेश्च काण्डं हि जलादिना

१ ए गिरे पुं० । २ बी सी पुंसां मं० । ३ बी देयथा.

१ ए शास्त्राश्च० । सी शास्त्रका० । २ सी सान्या० । ३ बी मतां । ज० ।
४ ए म् । राज्ञं । सी म् । जगता । ५ ए पेत्वं । ६ ए ञ् । आसा० ।
७ सी हा जुं० । ८ बी धिसतत्त्वा । ९ बी धेः । राजो० । १० ए रव.स्य ।
११ सी हितं ज० ।

घर्षित्वा व्रणादौ दत्तं रुधिरच्छेदाय स्याद्भ्रूसं वास्त्रप्रहारादौ दत्तं रक्त-
निवृत्तये स्यात् ॥

आंशमः । अत्र “विकारे” [३०] इत्यण् ॥

प्राणिभ्यः । छागेभ्यः । सक्थिमांसेभ्यः ॥ औपधिभ्यः । चैत्रकं काण्डम् ।
चैत्रकं भस्म ॥ वृक्षेभ्यः । कारीरं काण्डम् । कारीरं भस्म । अत्र “प्राणि०”
[३१] इत्यादिना-अण् ॥

धन्वात्राकर्षतां तालं व्याधानां तीर्थतेजसा ।

हिंसा गलन्त्यभिप्राया जातुपत्रापुपा इव ॥ ६५ ॥

६५. अत्रादौ तालं तालवृक्षविकारं धन्व मृगव्यापादनाभिप्रा-
येण(णा)कर्षतां व्याधानामाखेटिकानामपि तीर्थतेजसा तीर्थप्रभावेण
हिंसा हिंसनस्वभावा अभिप्राया गलन्ति विलीयन्ते । अत एवोत्प्रे-
क्ष्यन्ते जातुपत्रापुपा इव । जतुनो लाक्षायास्त्रपुणो वावयवा इव
विकारा इव वा । ते ह्यग्निसङ्गेन विलीयन्ते ॥

तालं धन्व । इत्यत्र “तालाङ्गुलि” [३२] इत्यण् ॥

त्रापुषाः । जातुप । इत्यत्र “त्रपु०” [३३] इत्यादिनाण् षान्तश्च ॥

स्याद्द्रव्यघृष्टशामीलयष्टेरश्रिरिवांमुतः ।

धीरौघ्रकपयस्योपजीविनामपि पावनी ॥ ६६ ॥

१ ए वास्तुतः. २ बी वास्तुतः. ३ ए षि थाविनी. ४ बी पाविनी.

१ ए त्वा दी. २ बी षिरेच्छे°. ३ ए स्स चास्त्र°. ४ बी स्स वस्त्रे प्र°.
५ ए आसः । अ°. ६ ए भ्यः । स°. ७ ए सी भ्यः । कर्ग°. ८ ए
म् । करी°. ९ ए माखिटि°. १० सी र्धप्र°. ११ सी क्ष्यते जा°. १२ सी
वा । ष°. १३

६६. औष्ट्रकपयस्योपजीविनामप्युष्ट्रा विकार औष्ट्रकं यत्पयस्यं पयसो दुग्धस्य विकारो विवृटितदुग्धादि तदुपजीविनामप्युष्ट्रालानामपि । ते हि निर्दया निर्धर्माश्च स्युस्तेपामप्यमुतो गिरेः सकाशाद् गम्ययवपेक्षया पञ्चम्यामसुं प्राप्य वा पीवनी दयादिना पवित्रा धीः स्यात् । यथा द्रोर्दारुणो विकारः काप्रखण्डं द्रव्यं तेन घृष्टा या शामीला शमीवृक्षावयवो यष्टिस्तस्याः सकाशात्तां प्राप्य वाग्निः स्यात् ॥

शामील । इत्यत्र “शम्या लः” [३४] इति लः ॥

पयस्य । इत्यत्र “पयोद्रोः” [३५] इति यः ॥

औष्ट्रक । इत्यत्र “उष्ट्रादकन्” [३६] इत्यकन् ॥

सोथामुच्यौमकं वासः पौलस्त्येनौमवाससा ।

दत्तहस्तोद्रिमध्यास्त दर्शिताध्वौर्णकाम्बरैः ॥ ६७ ॥

६७. स्पष्टः । किं त्वौमकमुमाया अतस्या विकारं वासो वस्त्रं धौतवस्त्रिकामित्यर्थः । आमुच्य परिधाय दत्तहस्तो दत्तवाहिकः । एतेन पादचारेणारोहकथनम् । और्णकमूर्णाया विकारोम्बरं चेपां तैः सौराष्ट्रैः । ते ह्यूर्णवस्त्रं परिदधति ॥

और्णैणैयत्वक्पटानां कौशेयान्यध्वदर्शिनाम् ।

मुक्तपारशवास्त्राणां दत्त्वा चैत्ये नृपोविशत् ॥ ६८ ॥

१ बी सी और्णैणे°. २ ए ँर्णय°. ३ बी °शवस्त्रा°. ४ ए °शयत्.

१ सी °ना उष्ट्रा. २ ए °रो वृ°. ३ बी °मपि । ते. ४ सी °प्यमतो.
५ बी पाठर्ना. ६ बी °द्रो इ°. ७ बी °स्त्रिकामि°. ८ सी °धः । अमु°. ९ ए °धायद°. १० सी दत्तावा°. ११ बी और्णमू°. १२ सी °ष्ट्रैः। ह्य.

६८. नृपञ्चैत्ये श्रीनेमिनाथप्रासादेविशन् । किं कृत्वा । कौशेयानि
कोशस्य विकारान्पटांशुकानि दत्त्वा । केपाम । और्णा ऊर्णाया विकारो
णैण्यत्वचश्च मृग्यवयवत्वचः पटा येषां तेषामौर्णपटानां सौराष्ट्राणा-
भैण्यत्वक्पटानां च पार्वतिकानाम् । कीदृशाम् । अध्वदर्शिनाम् । तथा
परशव इदं परशव्यम् “उवर्णयुगादेर्यः” [७. १. ३०] इति यः ।
तस्यायसो विकारः पारशवानि मुक्तानि चैत्यद्वारदेशप्राप्तत्वात्त्यक्तानि
पारशवान्यस्त्राणि परशव एव यैस्तेपाम् ॥

औमकम् औम । और्णकम्(क) और्ण । इत्यत्र “उमोर्णाद्वा” [३७]
इति वाक्यम् ॥

णैण्यत्वक् । इत्यत्र “एण्यं एयञ्” [३८] इत्येयञ् ॥

कौशेयानि । इति “कौशेयम्” [३९] इत्यनेन निपात्यम् ॥

पारशव । इत्यत्र “परशव्याद्यलुक्च” [४०] इत्यण् यस्य च लुक् ॥

केपि द्रुवयमानाभाः कांस्यदृक्का अवाद्यन् ।

घटिता हाटकैर्निष्कैः काहलाः केप्यपूरयन् ॥ ६९ ॥

६९. केपि कांस्यदृक्का मज्जनारम्भेवाद्यन् । कीदृशीः । द्रुवयमा-
नाभा द्रोर्दारुणो विकारो द्रुवयं यन्मानमष्टसेतिकाप्रमाणं हाराख्यं
तदाभाः पृथुलवर्तुलमुखाः । तथा केपि काहला अपूरयन्मुखवातेन
पूरितवन्तोवाद्यन्नित्यर्थः । कीदृशीः । हाटकैः स्वर्णस्य विकारैर्निष्कैः
पलशतैर्घटिता निर्मिताः ॥

१ बी कांस्यदृक्. २ ए सी कौनिष्कैः.

१ ए सी म्प्रसा. २ बी रा एणे. ३ सी व्यर्ण. ४ बी सी ञ् ॥
एणे. ५ ए ण्या येय. ६ ए नेनेति नि. ७ बी कांस्यदृक्.

कांस्य । इत्यत्र “कंसीयाड्यः” [४१] इति ज्यः ॥

हाटकैनिष्कैः । अत्र “हेम०” [४२] इत्यादिनाम् ॥

द्रुवय । इत्यत्र “द्रोष्यः” [४३] इति वयः ॥

शतिकान्द्विशतान्हैमात्राजतानपि केचन ।

सुवर्णमयपद्मार्चान्पूर्णकुम्भानसज्जयन् ॥ ७० ॥

७०. केपि नृपा हैमान्स्वर्णविकारांस्तथा राजतानपि रूप्यमयांश्च पूर्णकुम्भानिक्षुरसघृतदुग्धदधिसुरभिवारिसंपूर्णकलेशानसज्जयन् । किंभूतान् । शतिकान्द्विशतांश्च हेमो रजतस्य वा संबन्धिनः । शतस्य द्वयोः शतयोर्वा विकारांस्तथा सुवर्णमयानि सुवर्णस्य विकारा यानि पद्मानि तैर्चा पूजा येषु तान् । सर्वानपि स्वर्णपद्मैः पिहितानित्यर्थः ॥

सौवर्णे पट्टके केपि धातकार्पासवाससः ।

अमण्डयन्वालिं माद्रं त्यक्त्वा तालमयं धनुः ॥ ७१ ॥

७१. स्पष्टः । किं त्वमण्डयन्विच्छिन्नयारचयन् । उपशान्तचित्त्वात्तालमयं तालतरोर्विकारं धनुस्त्यक्त्वा ॥

शतिकान् । इत्यत्र “मानाक्रीतवन्” [४४] इति क्रीतवद्विकारे प्रत्ययविधिः ॥ वैत्सर्वविधिसादृशार्थः । तेन लुबादिकस्याप्यतिदेशः स्यात् । द्विशतान् ॥

हैमान् । राजतान् । इत्यत्र “हेमादिभ्योञ्” [४५] इत्यञ् ॥

१ सी °वर्णपट्टके. २ सी °मवि । अ°. ३ सी °यलम्भ°.

१ बी °याञ्जः इति जः । हा° । २ बी °लमान°. ३ बी °भून्. ४ ए °श्च हेमो. ५ सी द्वयोर्वा. ६ बी °नि स्वर्ण°. ७ सी °पु । स°. ८ बी °कारोप्र°. ९ बी °विधेः । व°. सी °विधि । यत्न°. १० ए वत्संबन्धि सा°. ११ ए लुदिवालक°. १२ बी °ञ् । स्वर्ण°. सी °ञ् । सौवर्ण°.

सुवर्णमय । सौवर्णे । अत्र “अभक्ष्य०” [४६] इत्यादिना मयङ्गा ॥ अभ-
क्ष्याच्छादन इति किम् । मौद्गं बलिम् । कार्पासवाससः ॥ भक्ष्याच्छाद-
नयोर्मयङ्भावपक्षे च “तालाद्भुवि” [६. २. ३२] इत्यादिको विधिः ।
सावकाशोर्यं च सुवर्णमय इत्यादौ । तत्रोभयप्राप्तौ परत्वादनेन मयद् स्यात् ।
तालमयं धनुः ॥

केचिच्छरमयीर्दर्भमयीस्तृणमयीः कुटीः ।

कूदीमयीश्च गन्वाह्वन्नाचार्याञ्च श्वेतवामसः ॥ ७२ ॥

७२. स्पष्टः । किं तु कूदीमयीश्च तृणविशेषविकारान् । कुटीरु-
टजानि । आह्वन स्नानदर्शनायाकारयन । गिरौ हि प्रायेण शरम-
ग्याना एव कुट्टयः सुलभाः स्युरित्युक्तं शरमयीरित्यादि ॥

द्राग्वल्वजमयात्सोममयाच्च गन्धवेश्मनः ।

पात्रैः केचिन्मृन्मयाद्यैरानिन्युश्चन्दनादिकम् ॥ ७३ ॥

७३. केचिन्मृन्मयाद्यैर्मृद्विकारस्वर्णविकारादिभिः पात्रैर्भाजनैः कृत्वा
गन्धवेश्मनो गन्धप्रधानीपणाद्वाक्चन्दनादिकमानिन्युः । किंभूतात् ।
वैल्वजमयात्सोममयाच्च सुलभत्वेन वैल्वजसोमाख्यतृणविशेषाणां वि-
कारात् ॥

१ बी कूदीमं. २ बी सी °ज स्वेन°. ३ सी °वल्वज°.

१ ए °वणेत्यत्र°. सी °वर्ण्यं । अ°. २ ए °भक्ष्या°. बी °भक्ष्या°.
३ बी °लिः । का°. सी °दि । का°. ४ ए °मया । भ°. बी °मवः । भ°.
५ बी सी भक्ष्याच्छा°. ६ बी °यं सु°. ७ सी स्पष्टं किं. ८ ए तु कूदी°.
९ ए °शनयोः का°. १० ए °दि । डाम्बल्व°. ११ बी °नापाणा°. सी
°नामाणद्रागञ्चन्द°. १२ ए वल्कज°. १३ ए वल्कज°.

शरमयीः । दर्भमयीः । कृदीमयीः । तृणमयीः । सोममयात् । वैल्वजमयात् ।
इत्यत्र “शर०” [४७] इत्यादिना मयद् ॥

मृन्मय । इत्यत्र “एकस्वरात्” [४८] इति मयद् ॥

भूपोथ तन्मयीभूय रत्नैश्चापमयीं प्रभाम् ।

विभ्रद्भिर्नरतिचापिं वा दीपान्कुम्भानुदासयत् ॥ ७४ ॥

७४. अथ सर्वस्नानसामप्रिकाविधानानन्तरं भूपस्तन्मयीभूय
स्नानकर्मेकचित्तीभूयेत्यर्थः । कुम्भानुदासयदुदपाटयन् । किंभूतान् ।
रत्नैर्दीपान् । किंभूतैः । प्रभां विभ्रद्भिः । किंभूताम् । चापमयीं
चापाणां पञ्चवर्णपक्षिभेदानां विकारमिव पञ्चवर्णत्वेन चापकान्ति-
तुल्यामित्यर्थः । अतिचापिं वा नैर्मल्याद्यतिशयाच्चापीं चापविकारं
प्रभामतिक्रान्तां वा ॥

तन्मयी । इत्यत्र “दोर०” [४९] इत्यादिना मयद् ॥ अप्राणिन इति
किम् । अतिचापिम् । चापमयीम् ॥

प्रविश्य चैत्यगर्भेथ गोमयायितकुङ्कुमे ।

तुल्यैर्त्रीहिमयान्भोक्तुर्भव्यैः सोत्सपयज्जिनम् ॥ ७५ ॥

७५. गोमयायितं सान्द्रलेपेन गोमयवदाचरितं कुङ्कुमं यत्र तस्मि-
न्चैत्यगर्भे प्रविश्य स नृपो जिनं नेमिमस्त्रपयत् । कैः सह । भव्यैर्भाव-
कल्याणपात्रैर्नृपादिभिः । किंभूतैः । त्रीहिमयान्यागादौ प्रदेयान्त्रीहे-
र्विकारान्पुरोडाशाशान्भोक्तुरिन्द्रस्य रूपवेषादिसंपदा तुल्यैः ॥

१ बी °द्विरिति° । २ सी °यदुदपा° । ३ बी °कुम्भैः । तु° । ४ सी °न ।
नेमि° ।

१ ए °मयी । ड° । २ ए कृदीम° । ३ वल्कज° । ४ ए °त् । र° । ५ सी
°भूतैः । ६ ए °मिस्त्र° । ७ ए °भावक° ।

गोमय । इत्यत्र “गोः पुरीषे” [५०] इति मयद् ॥

ब्रीहिमयान् । इत्यत्र “ब्रीहेः०” [५१] इत्यादिना मयद् ॥

कुम्भैर्यवमयोत्पेपगौरैश्चक्रैरिवाग्रभौ ।

नेमिस्तिलमयक्षोदस्निग्ध ओघो नु यामुनः ॥ ७६ ॥

७६. तिलमयक्षोदस्निग्धस्तिलवर्तिवदरूक्षकालिमगुणो नेमिः कुम्भैः स्वर्णकलशैः कृत्वावभौ । किंभूतैः । यवानां विकारो यवमयं यवपिष्टं तेन य उत्पेप उज्ज्वालनं तेन गौरैर्निर्मलैः । यथा तिलमयक्षोदस्निग्धो यामुन ओघः प्रवाहो गौरैः स्वर्णवर्णैश्चक्रैश्चक्रवाकैर्भाति ॥

युजा पिष्टमयैर्गन्धैर्यावगौरैरतैलया ।

उद्वर्तितः पिष्टिकया सोस्तहैयङ्गवीनया ॥ ७७ ॥

७७. पिष्टिकया दलिता मुद्गादयः पिष्टं तद्विकारेणातिसूक्ष्मेण पिष्टेन कृत्वा स श्रीनेमिनाथ उद्वर्तितो राज्ञोऽज्ज्वालितः । कीदृश्या । गन्धैः कुष्ठादिभिर्गन्धद्रव्यैर्युजा युक्तया । किंभूतैः । यवस्य लाक्षाया विकारो यावोलक्तकस्तद्गौरैः पीतवर्णैस्तथा पिष्टमयैः कुष्ठादयः किञ्चिच्चूर्णिताः पिष्टं तस्य विकारैरतिश्लक्ष्णपिष्टरूपैरित्यर्थः । तथातैलया तिलविकारेण स्नेहेन रहितयार्ते एवातिरूक्षत्वादसं क्षिप्तं हैयङ्गवीनं ह्यो- गोदोहस्य विकारः प्रतिमालम्बं स्नानघृतं यथा तथा ॥

तिलमय । यवमय । इत्यत्र “तिल०” [५२] इत्यादिना मयद् ॥ भना-
ञ्जीति किम् । अतैलया । याव ॥

१ ए यामनुः । ति° ।

१ बी थं पि° । २ सी उत्प्रेक्ष्य उ° । ३ ए सी चिच्चूर्णि° । ४ सी त
त्यत्र । ५ ए षं हेयं° । ६ बी षं तया त° ।

पिष्टमयेः । अत्र “पिष्टान्” [५३] इति मयद् ॥

पिष्टिकया । अत्र “नाञ्चि कः” [५४] इति कः ॥

हेयङ्गवीनया । इत्यत्र “ह्यः०” [५५] इत्यादिना-ईनञ् प्रकृतेर्हियङ्गवादेशः ॥

आप्यैः स्नातोर्चितो राज्ञा हारैः सोम्पयमौक्तिकैः ।

मल्लिकाभिरथान्यैश्च पुष्पैर्मुस्तासुगन्धिभिः ॥ ७८ ॥

७८. अथ स श्रीनेमिराप्यैर्जलानां विकारैः कुङ्कुमादिसुगन्धिद्रव्यमिश्रजलविशेषैः स्नानः सन् राज्ञा हारैरुपलक्षणत्वादन्यैरप्याभरणैरर्चितः । किंभूतैः । अम्मयानि स्वातिवृष्टमेघजलकणविकारा मौक्तिकानि येषु तैः । तथा मल्लिकाभिर्मल्लिकाया विचकिलस्य विकारैरवयवैर्वा पुष्पैरन्यैश्चम्पकादिभिश्च पुष्पैरर्चितः । किंभूतैः । मुस्ताया विकारोवयवो वा मूलं मुस्ता तद्वत्सुरभिभिः ॥

शैरीषैर्वारणैः पूजां ह्रैवेरैश्चाप्यमण्डयत् ।

श्वासान्खन्धन्स ह्रीवेरशिरीषसुरभीनपि ॥ ७९ ॥

७९. स राजा शैरीषैः शिरीषपुष्पैर्वारणैर्वरणवृक्षभेदपुष्पैर्ह्रैवेरैरपि वालकमूलैरपि नेमेः पूजामण्डयद्विच्छित्त्यारचयत् । कीदृक्सर्न । श्वासान्मुखनिश्वासान्खन्धन्नाशातना(!)भयेन मुखैकोशकरणान्निवारयत् । शिष्टं स्पष्टम् ॥

१ सी सोमयेमोक्तं. २ ए ंयमोक्तं. ३ ए सी रणै पूं. ४ बी ंप्यमुडयं. ५ ए ंत् । स्वासां.

१ सी मानदिं. २ बी सी ंनिश्वातिं. ३ ए ंकाया. ४ ए विचिकिं. सी विचिकलं. ५ ए ंणै चम्पं. ६ ए ंस्तास्तदं. ७ बी सी ंह्रैवेरैं. ८ ए बी ंत् । स्वासां. ९ ए ंनिगतामां. सी ंनिथसां. १० सी ंखशोककं. ११ बी ंत् । श्रेपं स्पै.

अथ सोस्तौदिति स्वामिन्यः शमिच्छेत्त्वदन्यतः ।

विहाय वदरीं मूलैर्धन्वैरण्डैः करोति सः ॥ ८० ॥

८०. स्पष्टः । किं तु त्वदन्यतस्त्वत्तोन्न्यस्माद्देवात्मकाशाच्छं स्वर्गा-
पवर्गादिमुखं यो देवबुद्ध्याश्रयणेनेच्छेत् । वदरीं महासारत्वेन धनु-
र्दण्डयोग्यं वदरस्य विकारं वृक्षम् । यथासारत्वादेरण्डविकारैर्मूलै-
र्धनुर्न स्यात्तथा त्वत्तोन्न्यस्माद्देवाच्छं न स्याद्भागद्वेषकलुपात्मत्वेनेतर-
जनतुन्यतया स्वर्गापवर्गसुखदानेसमर्थत्वादित्यर्थः ॥

धाप्ये(प्यैः) । अश्म(स्म)य । इत्यत्र “अपो यन्वा” [५६] इति
वा यञ् ॥

मल्लिकाभिः । मुन्ता । इत्यत्र “अर्भक्ष्ण०” [६. २. ४६] इत्यादिना कृत-
स्याणो मयटो वा “लुव्ण०” [५७] इत्यादिना लुप् ॥ क्वचिन्न स्यात् ।
वारणैः । ऐरण्डैः ॥ क्वचिद्विकल्पः । शिरीष शैरीषैः । ह्रीवैर ह्रीवैरैः । क्वचित्पु-
ष्पमूलाभ्यामन्यत्रापि । वदरीम् ॥

त्वां जम्बूश्याम पश्यन्तं करामलकवज्रगतं ।

निन्दतां धिग्रतं ग्लाक्षाश्वत्थजाम्बवभोजिनाम् ॥ ८१ ॥

८१. हे जम्बूश्याम जम्बूतरूपफलवत्कृष्णाङ्ग नेमे ग्लाक्षाश्वत्थजाम्ब-
वभोजिनां महातपस्वित्वेन धान्यानाहारकत्वात्प्रक्षिप्पलजम्बूवृक्षफल-
भोजिनां वनेवासितापसानां व्रतं धान्याभोजनादिरूपं दुष्करं नियमं

१ बी सी °न्यः समि° । २ ए °लैध्वनैर°.

१ बी °त्वादेर° । २ बी °यैः । ३ अप्ये । ४ बी सी अस्माय । ५ सी °भ-
क्षेत्वा° । ६ ए सी °पैः । ७ ए सी °गिपः शै° । ८ ए °वैरै ह्रीवै° ।
९ बी °र ह्रीवै° । १० सी °म्बूश्याम । ११ ए वनिवा°.

धिभिष्फलत्वाद्गर्हामहे यतस्त्वामदेवबुद्ध्या निन्दताम् । किंभूतम् ।
अपि करामलकवत्करस्थामलकीफलमिव जगत्केवलज्ञानेन पश्यन्तम् ॥

आमलक । इत्यत्र “फले” [५८] इत्यणो मयटो वा लुप् ॥

प्लाक्षाश्वत्थ । इत्यत्र “प्लक्षादेरण्” [५९] इत्यण् ॥

जाम्बव जम्बू । अत्र “जम्बवा वा” [६०] इति वाण् । पक्षे लुप् ॥

त्वयि भक्तस्तद्विर्तवद्भूयोप्यङ्गविकारतः ।

भवेन्न हि भवे जन्तुर्जगदेकदयानिधे ॥ ८२ ॥

८२. हे जगदेकदयानिधे त्रिभुवनमध्ये दयाया एकस्थान श्री-
नेमे त्वयि भक्तो जन्तुरङ्गविकारतोङ्गमेव योसौ विकार आत्मनो-
विभिन्नत्वेन विकृतिस्तेन आद्यादित्वात्तस् । [७. २. ८४] शरीररूपेण
विकारेण भूयोपि भवे न हि भवेत् त्वद्भक्त्यापुनर्भवावाप्तेः पुनः
संसारे न जायेतेत्यर्थः । तद्विर्तवदिति । अङ्गेति कोमलामन्त्रणे ।
यथा विकारतो विकारेथे कपोतस्य विकारोवयवो वा कापोतः ।
कापोतस्य विकारोवयवो वेत्यादौ पुनरपि तद्वितो “द्वोरप्राणिनः” [६.
२. ४९.] इत्यादिना मयडादिस्तद्वितप्रत्ययो “न द्विरद्भुवयो” [६. २. ६१]
इत्यादिना निषेधान्न स्यात् ॥

त्वदाकृष्यान्यतश्चेतो नयेद्यः स कुधीः क्षिपेत् ।

कापित्थं द्रौवयात्पात्राद्रसं भस्मनि^३ गोमये ॥ ८३ ॥

१ बी^० तभूयो^०. सी^० तद्भू^०. २ ए^० योग्यङ्ग^०. ३ बी सी^० नि गोम^०.

१ सी निन्दिता^०. २ बी श्यन्ताम^०. ३ सी वाङ्मयोप्यङ्गविकारित उ^०.
४ सी श्रीभूयेषि. ५ ए^० नेमि त्व^०. ६ बी सी जायतेत्य^०.

८३. यो नरस्त्वत्त आकृष्यान्यतो न्यस्मिन्देवे चेतो नयेत्प्रापयेत्स कुधीर्बुद्धिर्द्रौवयाद् द्रोर्दारुणो विकारो द्रुवयं मानं तस्यापि विकारात्तद्भङ्क्त्वा कृतात्पात्रात्काष्ठभाजनात्कापित्थं कपित्थस्य विकारः फलं कपित्थम् अण् । “फले” [६. २. ५८] लुप् । तस्य विकारं रसमाकृष्यं गोमये गोमयविकारे भस्मनि क्षिपेत् । सत्पात्रे त्वयि न्यस्तं मनः कापित्थरसवद्वाञ्छितं कार्यसिद्धये स्यात् । भस्मतुल्येषु तु कुपात्रेष्वन्यदेवेष्ववात्मानमपि कुवासनया विनाशयतीत्यर्थः ॥

तद्वित्तवद्भूयोपि विकारतो न भवेदित्यनेन “न द्विः०” [६१] इत्यादि-सूत्रोक्तो निषेधो ज्ञापितः ॥ अद्रुवयगोमयफलादीति किम् ॥ द्रौवयात्पात्राद्गोमये भस्मनि कापित्थं रसम् ॥

पितृव्या मातुला वृद्धा मातामहपितामहाः ।

हेतवो बन्धनस्यैव त्वं तु मोक्षस्य कारणम् ॥ ८४ ॥

८४. स्पष्टः । किं तु बन्धनस्य रागद्वेषादिरूपस्य भावबन्धनस्य ॥ पितृव्याः । मातुलाः । अत्र “पितृ०” [६२] इत्यादिना व्यो डुलश्च ॥

पितामहाः । मातामह । इत्यत्र “पित्रोर्डामहद्” [६३] इति डामहद् ॥

संत्यज्याविमरीसानि देव त्वां द्रष्टुमागताः ।

प्रियाविसोढा अभीरा नाविदूषं किलास्मरन् ॥ ८५ ॥

८५. हे देवाविमरीसान्यजादुग्धानि संत्यज्य त्वां द्रष्टुमागता आभीरा अजापालाद्याः । त्वद्रूपामृतास्वादवृत्तत्वादविदूषसमजादुग्धं किलेति सत्ये नास्मरन् । कीदृशाः । प्रियाविसोढा अपि । अपिरत्र ज्ञेयः । अजादुग्धाहारत्वादभीष्टाजादुग्धा अपि ॥

१ ए न्यसि०. २ ए सी कृतत्पा०. ३ ए सी कारक०. ४ ए सी रं म०. ५ ए सी ष्य गौमं. ६ ए सी त् । यत्पा०. ७ बी त्कर्मसि०. ८ ए सी तु पा०. ९ ए बी न द्विः. १० ए सी त् त्वां. ११ ए र्गं ति किं. १२ ए ङापिरं. सी ङा अपिरं.

अविसोढाः । अविदूसम् । अविमरीसानि । इत्यत्र “अवेर०” [६४]
इत्यादिना सोढदूसमरीसाः ॥

शैवे(वे ?) राष्ट्रैथ वङ्गानामङ्गानामाङ्गवाङ्गयोः ।

परतोपि स्फुरेदाज्ञा तस्य यस्त्वयि भक्तिमान् ॥ ८६ ॥

८६. हे देव यस्त्वयि भक्तिमांस्तस्याज्ञा शैवे शिवीनां राज्ञां मक्ते
राष्ट्रे देशे तथा वङ्गानामङ्गानां च राज्ञां राष्ट्रै तथाङ्गवाङ्गयोः परतोप्यङ्ग-
वङ्गराष्ट्राभ्यां परस्मिन्नपि राष्ट्रै स्फुरेत् । स सार्वभौमः स्यादित्यर्थः ॥

शैवे(वे ?) राष्ट्रै । अत्र “राष्ट्रे०” [६५] इत्यादिनाण् ॥ अनङ्गादिभ्य इति
किम् । अङ्गानां राष्ट्रै । वङ्गानां राष्ट्रै ॥ केचित्त्वङ्गादिप्रतिषेधं नेच्छन्ति । आङ्ग-
वाङ्गयोः ॥

दैवयातवके राजन्यके वासातकेपि च ।

वासातस्य परस्ताच्च शासनं जयतीश ते ॥ ८७ ॥

८७. हे ईश तव शासनमाज्ञा देवयातवानां राजन्यानां वसातीनां
च राज्ञां राष्ट्रेषु वासातस्य परस्ताच्च जयति । सर्वेष्वपि देशेषु नृपा
लोकाश्च तवाज्ञां कुर्वन्तीत्यर्थः ॥

राजन्यके । देवयातवके । अत्र “राजन्य०” [६६] इत्यादिनाकञ् ॥

वासातके वासातस्य । इत्यत्र “वसातेर्वा” [६७] इति वाकञ् ॥

नेमिं स्तुत्वेति पौलस्त्यं विसृज्यावातरत्समम् ।

स तौक्ष्यायणभक्तैषुकारिभक्तादिपार्थिवैः ॥ ८८ ॥

१ ए °ष्ट्रे गंगानामाङ्ग° । २ ए °तो रकु° । ३ ए बी तार्क्ष्यायणभक्तेषु° ।

१ सी °विदू° । २ बी °माः । शैवे । ३ बी °वस्त्व° । ४ बी °ङ्गवङ्ग° ।
५ ए सी °धः । शैवे । ६ बी °ष्ट्रे इ° । ७ ए सी °ष्ट्रे । के° । ८ बी °जन इ° ।

८८. स्पष्टः । किं तु तार्क्ष्यायणस्य राज्ञो राष्ट्रं तार्क्ष्यायणभक्तमे(मै)पुकारीणां राष्ट्रमैपुकारिभक्तं द्वन्द्वे तदादीनां राष्ट्राणां पार्थिवैः समं सह ॥

स भौरिकिविधं भौलिकिविधं शैव(ब?)वैदिशे ।

भोक्तृभिः सह धर्मज्ञैर्जल्पञ्शत्रुञ्जयं ययौ ॥ ८९ ॥

८९. स्पष्टः । किं तु भौरिकीणां राज्ञां राष्ट्रं भौरिकिविधमेवं भौलिकिविधं शिवीनां शिवानां वा राज्ञां निवासः शैवो देशो विदिशाया अद्वारभवं वैदिशं नगरं द्वन्द्वे ते च भोक्तृभिर्नृपैः सह जल्पन्धर्मकथां कुर्वन् यतो धर्मज्ञैः ॥

भौरिकिविधम् । भौलिकिविधम् । ऐपुकारिभक्त । तार्क्ष्यायणभक्त । इत्यत्र “भौरिकि०” [६८] इत्यादिना यथासंख्यं विधभक्तौ प्रत्ययौ ॥

शैव(ब?) । वैदिशे । अत्र “निवास०” [६९] इत्यादिनाण् ॥

सहौदुम्बरकौशाम्बीद्रुमतीमधुमन्त्रुपैः ।

सोध्यास्त विसवन्नाथदत्तहस्तोथ तं गिरिम् ॥ ९० ॥

९०. उदुम्बरा वृक्षा अत्र सन्त्यौदुम्बरं पुरम् । कुशाम्बेनर्षिणा निर्वृत्ता कौशाम्बी पुरी । द्रुमती नदी । मधून्यत्र सन्ति मधुमान्देशो द्वन्द्वे एषां नृपैः सह स जयसिंहस्तं गिरिमध्यास्त । कीटक्सन् । विसवान्देशस्तन्नाथेन राज्ञा दत्तहस्तः ॥

१ बी स भेरिः. २ बी ववेदिः. ३ बी द्रुमती. ४ ए रि. उ. सी रि. औदु.

१ ए तार्क्ष्याय. २ सी णमक्तं रा. ३ ए तार्क्ष्याय. ४ सी ङ्गैः । भूरिकवि. ५ बी रिकवि. ६ बी लिकवि. ७ ए शाम्बीपुरदु.

औदुम्बर । इत्यत्र “तदत्रास्ति” [७०] इत्यण् ॥

कौशाम्बी । इत्यत्र “तेन०” [७१] इत्यादिनाण् ॥

द्रुमती । इत्यत्र “नद्यां मतुः” [७२] इति चातुरर्थिको मतुः ॥

मधुमत् । विसवत् । इत्यत्र “मध्वादेः” [७३] इति चातुरर्थिको मतुः ॥

नङ्गत्कुमुद्वद्रेतस्वच्छाद्दालिन्यद्रिमूर्धनि ।

नाभेयचैत्यं सोपश्यदतिमाहिष्मतीपतिः ॥ ९१ ॥

९१. स राजाद्रिमूर्धनि नाभेयचैत्यं श्री(श्री?)रूपभदेवभवनमपश्यत् । किंभूते । नङ्गन्तो नडाख्यतृणभेदयुक्ताः कुमुद्वन्तः कैरवयुता वेतस्वन्तो वेतसवृक्षयुक्ताः शाङ्ग(द्र)लाञ्छं शादः पङ्कः सस्यं वा तद्युक्ताश्च प्रदेशा अत्र सन्ति तस्मिन् । कीदृक्सः । अतिमाहिष्मतीपतिर्महिष्मान्देशस्तस्यादूरभवा पुरी माहिष्मती तस्याः पतिः सहस्रार्जुनस्तं बलादिनातिक्रान्तः ॥

सोविशत्तत्र रत्नांशुनङ्गलायितभूतले ।

द्वारि मुञ्चशैरीपंकशिखावलमहीपती ॥ ९२ ॥

९२. स राजा तत्र नाभेयचैत्ये विशत् । किंभूते । रत्नांशुभिः कृत्वा नङ्गलायितं नडाख्यतृणभेदान्वितप्रदेशतुल्यं भूतलं यत्र तस्मिन् । कीदृक्सन् । द्वारि चैत्यसिंहद्वारे जिघांसया शत्रूणां छलेन प्रवेशस्य रक्षार्थं शैरीषको ग्रामः शिखावलं पुरं तयोर्महीपती मुञ्चन्स्थापयन् ॥

१ बी °श्यदिति° । २ बी °पति° । ३ बी °खावल° ।

१ ए कौशम्बी । २ ए सी °भेयं चै° । ३ ए बी °युक्ता कु° । ४ ए °श्र सादः । ५ बी °ङ्कः शस्यं । ६ बी सी चैत्ये मि° । ७ सी °क्षाधेशै° । ८ बी °पतीमुञ्चन्स्था° । सी °पति मु° । ९ ए सी °न । शरी° ।

शिरीषिकेशहस्तेन रत्नैः शार्करिकेङ्गणे ।

शार्करादागतः शर्करीयेट् पुष्पाण्यथार्पयत् ॥ ९३ ॥

९३. शर्करीयेट् शर्कराः क्षुद्रपार्पणास्तद्वतो देशस्य स्वामी शिरी-
षिकेशहस्तेन शिरीषिकदेशराजपाणिना कृत्वा पुष्पाणि श्रीनाभेयपूजार्थं
जयसिंहायार्पयत् । कीदृक् । अङ्गणे देवगृहाङ्गणे वर्तमानः । किंभूते ।
रत्नैः कृत्वा शार्करिके शर्करावद्देश इव कर्करैरिव रत्नैः (बोल्लस?) द्वि-
र्मणिभिराकीर्ण इत्यर्थः । तथा शार्कराच्छर्करावद्देशादागतः ॥

पुष्पाद्युपायनं दत्त्वान्येपि शर्करिकेशवत् ।

गह्वरे भूभुजस्तस्थुरद्रेः शार्करकाशमरे ॥ ९४ ॥

९४. शर्करिकेशवद्यथा शर्करावद्देशस्वामी नाभेयपूजार्थं पुष्पाद्या-
दिपदादाभरणादि जयसिंहस्य ददावेवमन्येपि भूभुजः पुष्पादि पूजार्थं
दत्त्वाद्रेः शत्रुञ्जयस्य गह्वरे गह्वा दुरवगाहाः प्रदेशा अत्र सन्ति गह्वरं
वनगहनं तत्र तस्थुर्जयसिंहं प्रतीक्षमाणाः स्थिताः । किंभूते । शार्कर-
काशमरे शर्करायुक्ते पाषाणयुक्ते च ॥

नङ्गत् । कुमुद्वत् । वेतस्वत् । माहिष्मती । इत्यत्र “नड०” [७४] इत्या-
दिनां द्विन्मतुः ॥

नङ्गल । शीद्वल्लिनि । इत्यत्र “नड०” [७५] इत्यादिनां द्विद्वलः ॥

१ सी ँ शर्कराः. २ ए ँष्पाण्यपा. २ ए दत्त्वान्ये. ४ सी ँत्वा द्रेः शत्रु.

१ सी ँपाणस्त. २ बी ँणातड. ३ ए ँरीषिके. ४ बी सी ँकेसह.
५ ए ँषिके दे. सी ँषिकिदे. ६ ए ँसिंहस्यार्प. ७ ए ँव सलङ्गि. सी
वल्लद्वि. ८ ए ँशाग. ९ बी ँसिंहप्रतीक्ष्यमा. १० ए ँतीक्ष्यमा. ११ ए
कर्करिका. १२ सी ँक्ते च. १३ सी ँना इकण-ईय-अण. १४ ए बी
शाङ्गलि. १५ ए सी ँना ड्लः.

शिखावल । इत्यत्र “शिखायाः” [७६] इति वलः ॥

शिरीषिक । शैरीषक । अत्र “शिरीषाद्” [७७] इत्यादिनेककणौ ॥

शार्करिके । शर्करीय । शार्करात्रे । शर्करिक । शार्करक । इत्यत्र “शर्करायाः०” [७८] इत्यादिना-इकण्-ईय-अण् चकारादिककणौ ॥

अमरे । गह्वरे । अत्र “शैरमादेः” [७९] इति रः ॥

फलकिप्रेक्षितृणसानदसाकाशिलाधिपैः ।

समं जिनेन्द्रमर्चित्वा चौलुक्योद्रेरवातरत् ॥ ९५ ॥

९५. स्पष्टः । किं तु फलकया प्रेक्षया च निवृत्तौ फलकि-प्रेक्षिणौ देशौ । तृणसानदसे नद्यौ । काशा अत्र सन्ति काशिलं नगरम् ॥

सोन्वद्रिं वाशिलारीहणकखाण्डवकागतान् ।

मन्नाशीर्वादमुखरान्काञ्चनैरार्चयद्विजान् ॥ ९६ ॥

९६. स्पष्टः । किं तु वाशाः पश्चिणोरीहणा अरिकर्त्तारः पुरुषाः खण्डवो भेदका वृक्षा वैपु सन्ति वाशिलारीहणकखाण्डवका देशा-स्तेभ्योन्वद्रिं शत्रुञ्जयं लक्ष्मीकृत्यागतान् ॥

प्रेक्षि । फलकि । इत्यत्र “प्रेक्षादेरिन्” [८०] इतीन् ॥

तृणसा । नदसा । इत्यत्र “तृणादेः सल्” [८१] इति सल् ॥

१ सी ०सारनंद०

१ बी सी ०पकं । अ० । २ ए ०पादिने० । ३ ए ०त् । शार्कं० । ४ ए बी ०शार्करिक० । ५ बी सी ०रोसादेः । ६ बी सी ०प्रेक्षणी० । ७ सी तु वशाः । ८ ए ०पाः खाण्ड० सी ०पा पण्ड० । ९ बी ०क्षा वैपु । सी ०क्षा वैपु । १० ए ०न्वद्रिश० । ११ ए सी ०जयल० । १२ ए बी लक्ष्मीकृ० । १३ बी सी ०सा । दनसा ।

काशिल । वाशिल । इत्यत्र “काशादेरिलः” [८२] इतीलः ॥

आरीहणकं । खाण्डवक । इत्यत्र “अरीहण०” [८३] इत्यादिना-भकण् ॥

सोत्र सौपन्थ्यसांकाश्यसौतङ्गमिपुरोपमम् ।

स्थानं सिंहपुरं चक्रे द्विजानां मौनिचित्तिजित् ॥ ९७ ॥

९७. स जयसिंहोत्र शत्रुञ्जयसमीपे सिंहपुरं नाम द्विजानां स्थानं चक्रकारयत् । यद्विजानां निमित्तं पुरादिकं क्रियते दीयते वा तत्स्थानमित्युच्यते । कीदृशम् । शोभनाः पन्थानोत्र सन्ति गणपौठान्मा- (त्रा ?) गमे सौपन्थ्यं संकाशेन सुतङ्गमेन चर्षिणा निर्वृत्तं सांकाश्यं सौतङ्गमि च द्वन्द्वे एतैः पुरैर्महर्द्धिकत्वादुपमा यस्य तत् । कीदृक्सः । मौनिचित्तिं मुनिचित्तेन निर्वृत्तं देशं जयति तत्स्वार्मिजयेन स्ववशी- करोति मौनिचित्तिजित् ॥

सौपन्थ्य । सांकाश्य । इत्यत्र “सुपन्था(न्ध्या?)देच्यः” [८४] इति ज्यः ॥

सौतङ्गमि । मौनिचित्ति । इत्यत्र “सुतङ्गमादेरिञ्” [८५] इतीञ् ॥

बल्यचुल्याहसाखेयसाखिदत्तेयसंपदः ।

स स्थानाय ददौ ग्रामान् लौमपान्थायनोपमान् ॥ ९८ ॥

९८. स राजा स्थानाय ग्रामान्ददौ सिंहपुरप्रतिबद्धाननेकान्ग्रामां- श्रकारेत्यर्थः । किंभूतान् । बलेन निर्वृत्तं बल्यं चुलानां निमज्जकानां निवासो चुल्यमहा निवृ(वृ)त्तमाहमेतानि पुराणि । सांखेयसाखिद-

१ ए °न्ध्यका° । २ बी °काश्यंसौ° । ३ ए °पुरे च° ।

१ सी °क । खण्ड° । २ ए °केवका । ३ सी °पावान्मामो मौ° । ४ सी निवृत्तं । ५ बी °मिकं च । ६ ए सी °चित्तं मु° । ७ बी निवृत्तं । सी निवृत्तं दे° । ८ सी °मिनज° । ९ ए °पन्थ्यं । काश्य । सी °पन्थ्यं । सां° । १० सी निवृत्तं । ११ सी °जनका° । १२ ए माखेय° ।

तेयौ ग्रामौ । इन्द्रे एतत्तुल्यश्रीकान् । तथा लोमान्यत्र सन्ति लौमं पुरं
पैथां निर्वासः पान्थायनो ग्रामैस्तयोस्तुल्यांश्च ॥

स पाक्षायणवासिष्ठायनिकार्णायनिद्विजैः ।

दत्ताशीः प्रास्थित स्थानात्संकरीयोत्करीयभात् ॥ ९९ ॥

९९. स जयसिंहः स्थानात्सिंहपुरात्प्रास्थित । कीदृक्सन् । पाक्षाय-
णादिदेशविशेषाणां द्विजैर्दत्ताशीः । किंभूतात्स्थानात् । संकरेणोत्करेण
च निर्वृतौ संकरीयोत्करीयौ पुरभेदौ तद्वच्छ्रिया भाति यत् “कचिद्”
[५.१. १७१] इति डः । तस्मान् ॥

बह्य । चुल्य । इत्यत्र “बलादेर्यः” [८६] इति यः ॥

आह । लौम । इत्यत्र “अहरादिभ्योज्” [८७] इत्यञ् ॥

साखेय । साखिदत्तेय । इत्यत्र “सख्यादेरेयण्” [८८] इत्येयण् ॥

पान्थायन । पाक्षायण । इत्यत्र “पैन्थ्यादेरायनण्” [८९] इत्यायनण् ॥

कार्णायनि । वासिष्ठायनि । इत्यत्र “कर्णादेरायनिञ्” [९०] इत्यायनिञ् ॥

उत्करीय । संकरीय । इत्यत्र “उत्करादेरीयः” [९१] इतीयः ॥

नडकीयप्लक्षकीयकार्शाश्रीयपुरेश्वरैः ।

सोन्वीयमानः स्वपुरीं प्रापारिष्टीयसंपदम् ॥ १०० ॥

१००. स्पष्टः । किं तु कृशाश्वेन राज्ञा निर्वृत्तं कार्शाश्रीयम् ।
आरिष्टीयसंपदमरिष्टा निम्बाः फेनिलवृक्षा वात्र सन्त्यारिष्टीयं पुरं तत्तु-
ल्यद्विकं स्वपुरीं पत्तनम् ॥

१ ए पन्था नि०. २ ए वासाः पन्था०. ३ ए मस्तु०. ४ सी रात्स
प्रास्थि०. ५ ए स्थितः । की०. ६ बी सी निवृत्तौ. ७ सी रीयौ. ८ बी
त । चुल्य. ९ बी आहः । लो०. १० बी पन्थादे०.

नडकीय । प्रक्षकीय । इत्यत्र “नडादेः कीयः” [९२] इति कीयः ॥

काशाक्षीय । आरिष्टीय । इत्यत्र “कृश०” [९३] इत्यादिनेयण् ॥

ऋश्यकादंश्मकाद्वाराहकात्पालाशकादपि ।

देशात्कुमुदिकादिक्कटिकादाश्वत्थिकाच्च ये ॥ १०१ ॥

एत्य कौमुदिकादन्यदेशाद्घातं ययाचिरे ।

अदारिग्र्यान्स तांश्चक्रे वर्षन्नापाढवन्नृपः ॥ १०२ ॥

१०१, १०२. स्पष्टौ । किं त्विक्कटिकादिक्कटोः शूराः पुरुषा वृक्ष-
भेदा वात्र सन्तीक्कटिकं देशः पुरं वा तस्मात् । वर्षन्नापाढवदापाढा-
भिश्चन्द्रयुक्ताभिर्युक्ता पौर्णमास्यापाढी सा पौर्णमास्यस्यार्पाढो मासो
यथा जलं वर्षत्येवं द्रव्यं वर्षन्दददित्यर्थः । आपाढे हि वर्षासांनि-
ध्यान्मेघा वर्षन्ति तत्संबन्धादापाढोपि वर्षन्नुच्यते ॥

ऋश्यकात् । अंश्मकात् । इत्यत्र “ऋश्यादेः कः” [९४] इति कः ॥

वाराहकात् । पालाशकात् । इत्यत्र “वराहादेः कण्” [९५] इति कण् ॥

कुमुदिकात् । इक्कटिकात् । इत्यत्र “कुमुदादेरिकः” [९६] इतीकः ॥

आश्वत्थिकात् । कौमुदिकात् । अत्र “अश्वत्थादेरिकण्” [९७] इतीकण् ॥

आपाढ । इत्यत्र “सास्य०” [९८] इत्यादिनाण् ॥

चैत्रकार्तिकिकाश्वत्थिकेन्दुवत्प्रीणतो जगत् ।

आग्रहायणिकोषेव तस्य कीर्तिरवर्धत ॥ १०३ ॥

१ ए°दसका° । २ ए°पि । दशा° । ३ ए°कात्त ये । ४ ए°त्तिकका° । सी°त्तिकाका° ।

१ ए°कीयः । प्र° । २ सी°क्षीयः । आपिष्टी° । ३ ए°ण् । कश्य° । ४ बी°
याः सुराः । ५ सी°सन्ति क° । ६ ए°पाढे मा° । ७ ए°वर्षाल्य° । ८ ए°न्ददि° ।
९ सी°वर्षन्नमुच्य° । १० ए°ते कश्य° । ११ बी°असका° । १२ ए°सी°त्र कश्य° ।

१०३. स्पष्टः । किं त्वश्वत्थाश्वत्थेनाश्विन्या चन्द्रयुक्तेन युक्ता पौर्णमास्यस्याश्वत्थिक आश्विनमासः । आप्रहायणिकोपेवाप्रहायणी मार्गशीर्षी पौर्णमास्यस्याप्रहायणिको मार्गशीर्षस्तस्योपा रात्रिर्यथा वर्धते ॥

चैत्रिको ज्ञान्यपुष्टानां श्रावणो वन्दिकेकिनाम् ।

स ददत्कार्तिकेन्द्राभोभाद्राःश्रावणिकंत्करः ॥ १०४ ॥

१०४. स्पष्टः । किं तु ज्ञान्यपुष्टानां पण्डितकोकिलानाम् । कार्तिकेन्द्राभो दानोत्थया जैर्वन्दिभिश्चोत्कीर्तितया कीर्त्या कार्तिकचन्द्र-तुल्यैः । वाःश्रावणिकेत्करो वारा निरन्तरं दानजलेन कृत्वा श्रावणिकञ् श्रावणमास इवाचरन् करः पाणिर्यस्य सः ॥

गते फाल्गुनिके विश्वदारिद्र्यदलफाल्गुनः ।

हविर्भिरैन्द्रपैङ्गाक्षीपुत्रीयैः सोकरोत्क्रतून् ॥ १०५ ॥

१०५. फाल्गुनिके फाल्गुनमासे गते वसन्त इत्यर्थः । स राजा हविर्भिर्धृतादिभिर्हव्यैः क्रतून्करोत् । किंभूतैः । ऐन्द्रपैङ्गाक्षीपुत्रीयै-रिन्द्रदेवतैः पैङ्गाक्षीपुत्रदेवतैश्च । कीदृग् । विश्वदारिद्र्यदलफाल्गुनो यथा फाल्गुनः पत्राणि पातयत्येवं विश्वस्यापि दारिद्र्याणां पातक इत्यर्थः ॥

१ सी चैत्रको. २ बी °को न्यान्य°. ३ ए °भाद्राश्रा°. ४ ए °ककरः.
५ बी °ल्युके. ६ बी °न्द्रपौङ्गाक्षी°.

१ बी पौर्णिमा°. २ बी °स्थिका आ°. ३ सी °नां खण्डि°. ४ बी सी °ल्यः । वाश्रा°. ५ ए °ककरो. बी °कक्षरो. ६ बी °णिवत्र. ७ बी °ल्युनके.
८ ए बी °विभिर्धृ°. ९ ए सी °न्द्रदेव°. १० बी °तेः पिङ्गा°. ११ ए °त्रदेव°.

हव्यैस्तार्णविन्दवीयैः शुक्रियैः शतरुद्रियैः ।

तत्रातिशतरुद्रीयापांनप्लीयैश्च सोयजत् ॥ १०६ ॥

१०६. स राजा हव्यैः कृत्वा तत्र क्रतु^१वयजदजुहोत् । किंभूतैः । तार्णविन्दवीयैस्तार्णविन्दवदेवतैः शुक्रियैः शुक्रदेवतैः । शतरुद्रियै रूद्र-शतदेवतैः । अतिशतरुद्रीयापांनप्लीयैश्चातिशतरुद्रीयाणि शतरुद्रदेवत-हव्येभ्योतिशायीनि यान्यपांनप्लीयाण्यपांनपादेवविशेषदेवतानि तैश्च ॥

अपोनप्लीयकैः सूक्तैः साध्वपोनप्लियं द्विजैः ।

महेन्द्रियं महेन्द्रीयैर्यज्ञेस्य जुहुवे हविः ॥ १०७ ॥

१०७. अस्य जंयसिंहस्य यज्ञे द्विजैर्यज्वभिरपोनप्लियमपोनपादेव-विशेषदेवतं हविः साधु विधिवज्जुहुवेग्रौ हुतम् । कैः कृत्वा । अपोन-प्लीयकैरपोनपादधिष्ठातृदेवतैः सूक्तैर्मन्त्रैः । तथा महेन्द्रियं महेन्द्रदेवतं हविर्महेन्द्रीयैर्महेन्द्राधिष्ठातृदेवतैः सूक्तैर्जुहुवे ॥

अपांनप्लियमाहेन्द्रकायसौम्येषु कर्मसु ।

द्विजानां संशयं जातं सुधीः स स्वयमच्छिनत् ॥ १०८ ॥

१०८. स्पष्टः । किं त्वपांनप्लियमाहेन्द्रकायसौम्येषु कः प्रजा-पतिः सोमश्चन्द्रदेवता येषां तानि कायानि सौम्यानि च ततश्च-तुप्पदे विशेषणद्वन्द्वे तेषु । अपांनपादादीनुद्दिश्योक्तेष्वित्यर्थः । कर्मसु यागक्रियासु विषये जातं संशयम् । यतः सुधीः सर्वशास्त्रज्ञः ॥

आग्रहायणिक । आश्वत्थिक । इत्यत्र “आग्रहायणी०” [९९] इत्यादि-नेकेण ॥

१ सी सोजयत्.

१ बी ^०ध्वजयाद^०. सी ^०ध्वजयद^०. २ ए ^०तदेव^०. ३ ए ^०नपोनप्लीयकैः.
४ बी सी ^०तदेव^०. ५ सी ^०हेहवैव^०. ६ बी ^०न्द्रवैव^०. ७ ए सी ^०श्वदुदें^०.
८ सी ^०कण्वा । ऐ^०.

चैत्रिकः चैत्र । कार्तिकिक कार्तिक । फाल्गुनिके फाल्गुनः । श्रावणिकत्
श्रावणः । अत्र “चैत्री०” [१००] इत्यादिनेकण्वा ॥

ऐन्द्र । इत्यत्र “देवता” [१०१] इत्यण् ॥

पैङ्गाक्षीपुत्रीयैः । तार्णविन्दवीयैः । अत्र “पैङ्गाक्षी०” [१०२] इत्यादिनेयः ॥

शुक्रियैः । अत्र “शुक्रादियः” [१०३] इतीयः ॥

शतरुर्द्राय । शतरुद्रियैः । अत्र “शत०” [१०४] इत्यादिना-ईय-इयौ ॥

अपोनप्लीयकैः । अपोनप्लियम् । अपानप्लीयैः । अपानप्लियम् । अत्र
“अपोनप(पा)द्०” [१०५] इत्यादिना-ईय-ई(ह)यौ ॥

महेन्द्रियैः । महेन्द्रियम् । अत्र “महेन्द्राद्वा” [१०६] इति वा-ईय-इयौ ॥
पक्षेण । माहेन्द्र ॥

काय । सौम्येषु । इत्यत्र “कसोमादृयण्” [१०७] इति व्यण् ॥

स द्यावापृथिवीयो नु द्यावापृथिव्यकर्मणि ।

अग्नीषोम्ये विधावग्नीषोमीयो नूद्यतोभवत् ॥ १०९ ॥

१०९. द्यावापृथिवीयो नु द्यावापृथिवीदेवतपुरूप इव स राजा
द्यावापृथिव्यकर्मणि द्यावापृथिव्यौ देवते उद्दिश्योक्तायां क्रियायां वि-
षय उद्यतोभूत् । एवमुत्तरार्धमपि व्याख्येयम् ॥

शुनासीर्याणि सूक्तानि शुनासीरीयवच्च सः ।

तथा वास्तोष्पतीयानि वास्तोष्पत्य इवाशृणोत् ॥ ११० ॥

१ ए ०यो भूद्य०. २ बी ०यो मूद्य०.

१ ए ०ल्युनिनः. २ सी ०ण ॥ सद्या०. ३ ए ०त्र पिङ्गा०. ४ ए ०द्रीयः ।
श०. ५ ए ०प्लिय । अ०. ६ ए ०नप इ०. ७ ए ०ययौ. ८ बी ०यईयौ.
९ सी ०पिन्व्यौ.

११०. शुनो वार्युः सीर आदित्यस्तौ देवते एषां तानि शुनासी-
र्याणि सूक्तानि मन्त्रान् यथा शुनासीरीयो वाय्वादित्यदेवतपुरुषः
शृणोत्येवं स राजाशृणोत् । वास्तोष्पतिर्वास्तुदेवता देवता येषां तानि
वास्तोष्पतीयानि । शिष्टं स्पष्टम् ॥

कर्माणि गृहमेध्यानि गृहमेधीयवन्मुदा ।

नृपो मरुत्वतीयानि मरुत्वत्य इवातनोत् ॥ १११ ॥

१११. गृहमेध्यानि गृहमेधं वास्तुदेवतामुद्दिश्योक्तानीत्यर्थः । मरु-
त्वानेकोनपञ्चाशन्मरुद्युक्तः शक्रो देवता येषां तानि मरुत्वतीयानि ।
शिष्टं स्पष्टम् ॥

द्यावापृथिवीयः । द्यावापृथिव्य । शुनासीरीय । शुनासीर्याणि । अग्नीषो-
मीयः । अग्नीषोम्ये । मरुत्वतीयानि । मरुत्वत्यः । वास्तोष्पतीयानि । वास्तो-
ष्पत्यः । गृहमेधीय । गृहमेध्यानि । इत्यत्र “द्यावा०” [१०८] इत्यादिना-
इययौ ॥

वायव्यर्तव्यपित्र्योषसप्रौष्ठपदिकादिभिः ।

तं माहाराजिकैश्चौक्षन्मत्रैरवभृथे द्विजाः ॥ ११२ ॥

११२. अवभृथे यज्ञान्ते द्विजा यज्वानो मन्त्रैस्तमौक्षन्मन्त्रपूतं
स्नानं तस्य चक्रुरित्यर्थः । किंभूतैः । वायव्या वायुदेवता ऋतव्या
ऋतुदेवताः पितृव्याः पितृदेवता उपस्याः प्रातःसंध्यादेवताः प्रौष्ठप-
दिकाः प्रोष्ठपदाः पूर्वभद्रपदा उत्तरभद्रपदा देवता येषां ते तथा
विशेषणद्वन्द्वे तदादिभिस्तथा माहाराजिकैश्च महाराजदेवविशेषदेवतैश्च ॥

१ बी सी °कैश्चौक्ष° । २ सी °त्रैरिवभृते दि° । ३ ए °भृते दि° ।

१ ए °युः शीर. २ बी सी °नाशीयां°. ३ बी सी °तिवास्तु°. ४ बी
°स्तुदैवतदेवता ये°. ५ सी °ता ये°. ६ बी °नाशीयां°. ७ ए °भृते य°.
८ सी °दा दे°. ९ ए °षदैव°.

वायव्य । ऋतव्य । पित्र्य । उपस्य । इत्यत्र “वाय्वेतु०” [१०९]
इत्यादिना यः ॥

म(मा)हाराजिकैः । प्रौष्ठपदिक । इत्यत्र “महाराज०” [११०] इ-
त्यादिनेकण् ॥

सूक्तपाङ्कप्रगाथेभ्यः प्रावृषेण्यत्करोम्भसा ।

सोदाद्भारतनेतेव द्विजेभ्यस्तत्र दक्षिणाः ॥ ११३ ॥

११३. तत्र यज्ञान्तस्त्राने सति स राजा द्विजेभ्यो दक्षिणा
अदान् । कीदृक्सन् । अम्भसा कृत्वा प्रावृड्देवतास्य प्रावृषेण्यो वर्षा-
मेघस्तद्वदाचरन्करः पाणिर्यस्य सः । कीदृग्भ्यो द्विजेभ्यः । सूक्तपा-
ङ्कप्रगाथेभ्यः पङ्क्तिर्दशाक्षरच्छन्दोजातिरादिरेपां पाङ्का यत्र द्वे ऋचौ
प्रथंन्थनेन प्रकर्षगानेन वा तिस्रः क्रियन्ते ते मन्त्रविशेषाः प्रगाथाः
सूक्ताः सुष्टु भणिताः पाङ्काः प्रगाथा यैस्तेभ्यः । भारतनेतेव भरता
भरतगोत्रोद्भवा योद्धारोस्य युद्धस्य भारतं युद्धं तस्य नेतेव युधिष्ठिर
इव । पाण्डवा हि भरतगोत्रोद्भवाः । यथा युधिष्ठिरो यज्ञान्ते द्विजेभ्यो
दक्षिणा ददौ ॥

अतीत्य मैथिलं युद्धं राघवो नु कृतकर्तुः ।

प्रापातेतरतिथ्यां स पूर्तं चक्रे महासरः ॥ ११४ ॥

११४. स राजा सहस्रलिङ्गाख्यं महासरः पूर्तं चक्रेकारयत् ।

वापीकूपतडागानि देवतायतनानि च ।

आरामान्नप्रदानानि पूर्तमर्घ्याः प्रचक्षते ॥

१ बी ०तुः । प्रपातेर० ।

१ बी पितृव्य । उपम । इ० । सी पितृव्यः । उ० । २ बी सी ०श्वत्या० । ३ बी
०कैः । प्रौष्ठ० । सी ०कैः । पोष्ठ० । ४ ए बी ०स्त्राते स० । ५ बी ०क्षरच्छ० ।
६ सी ०ग्रन्थने० । ७ बी ०गादि दे० । ८ बी ०चक्षते ।

कै । प्रोपातेतरतिथ्यां प्रपातो व्यतीपातो हानिर्वास्यस्यौं प्रापाता तदितरस्यां तिथौ व्यतीपातदुष्टयोगरहितायां प्रवर्धमानायां वा तिथौ शुभतिथावित्यर्थः । कीदृक्सन् । कृतक्रतुर्यथा मैथिली सीता प्रयोजन-
मस्य तन्मैथिलं युद्धं रावणेन सह रणमतीत्य समाप्य राघवो रामः
कृतक्रतुरभूत् ॥

प्रावृषेण्यन् । इत्यत्र “कालाद्भववत्” [१११] इत्यनिदेशात् “प्रावृष
ण्यः” [६. ३. ९२] इत्येण्यः ॥

पाङ्कप्रगाथेभ्यः । इत्यत्र “आदेः” [११२] इत्यादिना यथाविहित उ-
त्साद्यञ् ॥

भारत । मैथिलं युद्धम् । अत्र “योद्ध०” [११३] इत्यादिनाण् ॥

प्रापातेतरनिथ्याम् । अत्र “भाव०” [११४] इत्यादिना णः ॥

पापकाककुलश्यैनंपातायां तत्तटीभुवि ।

सत्रशाला नृपश्चक्रे तैलंपातक्रियाजुषाम् ॥ ११५ ॥

११५. नृपस्तैलंपातक्रियाजुषां तिलानां पातोभ्यादौ यस्यां क्रियायां
यज्ञादिकायां सा तथा तत्सेविनां विप्राणां संबन्धिनीः सत्रशाला
दानशालाश्चक्रेकारयत् । क । तत्तटीभुवि सरस्तीरप्रदेशे । कीदृश्याम् ।
पापमेव काककुलं तत्र श्यैनंपातः श्येनपातोस्यां वर्तते श्यैनंपाता तिथिः
क्रियाभूमिः क्रीडा वा तस्यां धर्मार्थत्वेन पापोच्छेदिकायामित्यर्थः ॥

श्यैनंपातायाम् । तैलंपात । इत्यत्र “श्यैनंपाता०” [११५] इत्यादिना
मोन्तो निपात्यः । प्रत्ययस्तु पूर्वणेव सिद्धः ॥

१ बी सी °लस्येनं°.

१ बी क । प्रपा° । २ ए प्रापते° । ३ ए सी °वांस्तस्यां । ४ बी सी °स्यां
प्रपा° । ५ सी °पातेदु° । ६ बी पातेभ्या° । ७ सी दानाश्च° । ८ सी °मार्थित्वे° ।
९ ए °पाल्याः । प्र° । बी °पाल्यं । प्र° ।

पादां मिथोँहिसंघट्टैः सरन्ति सहदौकिनः ।

तासु छान्दसनैमित्तमौहूर्ता भोज्यलिप्सवः ॥ ११६ ॥

११६. छान्दसनैमित्तमौहूर्ताश्छन्दो वेदं निमित्तं शकुनशास्त्रादि मुहूर्तं मुहूर्तवाचकज्योतिःशास्त्रं च विदन्तोधीयाना वा द्विजास्तासु सत्रशालासु मिथोँहिसंघट्टैर्गाढसंमर्देन पादश्लेषैः कृत्वा पादां पादप्रहरणां क्रीडां स्मरन्ति । यतः सहदौकिनोहमहमिकया युगपदागच्छन्तः । एतदपि कुत इत्याह । यतो भोज्यलिप्सवः ॥

चक्रे नैमित्तिको मौहूर्तिको नैयायिकश्च सः ।

शंभोः सहस्रमष्टौ चायतनानि सरस्तटे ॥ ११७ ॥

११७. स्पष्टः । किं तु नैमित्तिको मौहूर्तिको नैयायिक इति विशेषणैः शुभे निमित्ते शुभे मुहूर्ते आयतनकरणव्ययितप्रभूतद्रव्योत्पादनाय लोकानां गाढदण्डपातनरूपस्यान्यायस्याकरणे चैपामायतनानां^३ करणमुक्तमेवं चैषामतिस्थिरता सूचिता ॥

पौराणिकानुपदिकोत्रानुला(ल?)क्षणिको कृत ।

स देवीनां शतं साग्रं प्रासादान्मातृकल्पिकः ॥ ११८ ॥

११८. स राजात्र सरस्तटे देवीनां चण्डिकादीनां साग्रं शतमष्टोत्तरं शतं प्रासादान्कृताकारयत् । कीदृक् । पुराणं पञ्चलक्षणं पदान्यनुगतमनुपदं पदनिष्पादकं निरुक्तिशास्त्रमनुरूपं लक्षणमनुलक्षणं शब्दानुशासनं मातृकल्पं मातृविधिप्रतिपादकं शास्त्रं च विदन्नधीयानो वा ॥

१ बी सी मिथोँहि°.

१ बी °मर्दन. सी °मर्दनेन. २ सी °पातानुरू°. ३ बी सी °मेव चैषामिति°. ४ सी °कानां. ५ ए °णश°. ६ बी सी वा । अग्नि°.

आग्निष्टोमिकयावक्रीतिकवासवदत्तिकैः ।

दशावतारीं प्रकृतव्याख्यामत्र व्यधत्त सः ॥ ११९ ॥

११९. स राजात्र सरस्तटे दशावतारीं नारायणदशावतारप्रति-
माप्रासादं व्यधत्ताकारयन् । किंभूताम् । प्रकृतव्याख्यां प्रारब्धव्या-
ख्यानाम् । कैरित्याह । आग्निष्टोमिकयावक्रीतिकवासवदत्तिकैरग्निष्टो-
ममग्निष्टोमकृतुप्रतिपादकं ग्रन्थं यवक्रीतं गायता पठता चैकेन गोवि-
न्देनैव ग्रन्थिकेनाभिनेयमाख्यानां वासवदत्तामाख्यायिकां च विद्वद्भिर-
धीयानैर्वा व्यासादिभिः ॥

पादाम् । अत्र “प्रहरणान्” [११६] इत्यादिना णः ॥

मौहूर्ताः । नैमित्त । छान्दसम् । इत्यत्र “तद्वेत्त्यधीते” [११७] इत्यण् ।
केचित्तु मुहूर्तनिमित्तशब्दा न्यायादौ पठन्ति तन्मते । मौहूर्तिकः । नैमित्तिकः ॥

नैयायिकः । पौराणिक । अत्र “न्यायादेरिकण्” [११८] इतीकण् ॥

पदान्त । आनुपदिकः ॥ कल्पान्त । मातृकल्पिकः ॥ लक्षणान्तः(न्त) ।
आनुलक्षणिकः ॥ कर्तुं । आग्निष्टोमिक ॥ आख्यान । यावक्रीतिक ॥ आख्यायिका ।
वासवदत्तिकैः । अत्र “पदकल्प०” [११९] इत्यादिना-इकण् ॥

स वार्त्तिसूत्रिकान्काल्पसूत्रानागमविधिकान् ।

सांसर्गविद्यांस्त्रैविद्यानाङ्गविद्यांश्च कोविदान् ॥ १२० ॥

क्षात्रविद्यान्धर्मविद्याल्लौ(ल्लौ)कार्य(य)तिकविद्विषः ।

याज्ञिकानौक्थिकांश्चात्र चक्रे प्रीणयितुं मठान् ॥ १२१ ॥

१२०, १२१. स राजा कोविदान्प्रीणयितुमाश्रयदानेनाहादयितु-

१ बी °यितक°.

१ बी सी °ह । अग्नि°. २ ए सी °न्देनेव. ३ बी सी °णा इ°. ४ ए
°णिकः । अ°. ५ बी सी °नुलाक्ष°. बी सी °तु अग्नि°.

मत्र सरस्तटे मठांशलात्रादिनिलयांश्चक्रेकारयत् । किंभूतान्कोविदान् ।
वार्त्तिसूत्रिकान्वृत्तिं सूत्रं च विदतोधीयानान्वा तथा कल्पसूत्रान् ।

सिद्धरूपः प्रयोगो यैः कर्मणामवगम्यते ।

ते कल्पा लक्षणार्थानि सूत्राणीति प्रचक्षते ॥

कल्पान्सूत्राणि च विदतोधीयानान्वा । तथागमविद्यां तथा संस-
र्गविद्यां संसर्गणौपधसंपर्केण विद्यां सुवर्णसिद्ध्यादिविद्यां तथा त्र्यव-
यवां विद्यां त्रिविद्यां वार्तात्रयीदण्डनीतीस्तथाङ्गविद्यामङ्गानां पण्णां
शिक्षादीनां विद्यां यद्वाङ्गस्य शरीरस्य विद्यां शरीरलक्षणज्ञानं तथा
क्षत्रविद्यां दण्डनीतिं तथा धर्मविद्यां स्मृतिं च विदतोधीयानान्वा तथा
लो(लौ)कायतिकविद्विपो लोकायि(य)तं चार्वाकशास्त्रं विदन्त्यधीयते
वा लौकायतिकास्तेषां विद्विपो निराकर्तृन् । तथा याज्ञिकान्यज्ञं यज्ञ-
प्रतिपादकं शास्त्रं याज्ञिक्यं वा याज्ञिकानामाम्नायं विदतोधीयानान्वा
तथौक्थिकांश्चोक्थानि कानिचित्सामान्यौक्थिक्यं वौक्थिकानामाम्नायं
विदतोधीयानान्वा ॥

वार्त्तिसूत्रिकान् । इत्यत्र “अकल्पात्सूत्रात्” [१२०] इतीकण् ॥ अक-
ल्पादिति किम् । कल्पसूत्रान् ॥

आगमविद्यिकान् । इत्यत्र “अधर्मक्षे(क्ष)त्र०” [१२१] इत्यादिना-इकण् ॥
अधर्मादेरिति किम् । धर्मविद्यान् । क्षात्रविद्यान् । त्रेविद्यान् । सांसर्गविद्यान् ।
आङ्गविद्यान् ॥

यौज्ञिकान् । औक्थिकान्^१ । लौकायि(य)तिक । इत्येते “याज्ञिक०” [१२२]
इत्यादिना निपात्याः ॥

१ ए °ल्पसूत्रा° । २ वी सी °चक्ष्यते । ३ सी °धां यद्वा° । ४ ए °थात्राव° ।
५ ए °धां वातात्र° । ६ ए °कायिति° । वी °कायितक° । ७ ए वी °ते लोका° ।
८ ए सी °कायिति° । ९ ए °न् । यज्ञि° । १० सी याचकान् । लोका° । ११ ए
°न् । लोका° । १२ वी °थितक° ।

अनुब्राह्मण्याढ्यैः सशतपथिकैः पष्टिपथिकैः

कृताध्यायान्याशुत्तरपदिकयुक्पूर्वपदिकैः ।

द्विपद्भवाके(क्ये)भ्यः पदिक इव निर्धार्य स पदा-

न्युरून्कीर्तिस्तम्भानिव मुरगृहाणि व्यरचयत् ॥ १२२ ॥

१२२. स राजा मुरगृहाणि प्रासादान् महाकीर्तिहेतुत्वेनोरून्महतः
कीर्तिस्तम्भानिवाशु व्यरचयदकारयत् । किं कृत्वा । यथा पदिको
वैयाकरणो वाक्येभ्यः सकाशात्पदानि विभक्त्यन्तादीनि निर्धारयति तथा
द्विपद्भवाक्येभ्यो द्विपद्भवः शत्रुभूमय एव पदसमूहात्मकत्वाद्वाक्यानि
तेभ्यः सकाशात्पदानि देवगृहस्थानानि निर्धार्येषु स्थानेषु देवगृहाणि विधा-
स्यन्त इति पृथक्कृत्य शत्रुदेशेष्वपि देवगृहाण्यकारयदित्यर्थः । किंभूतानि ।
कृताध्यायानि विहितपाठानि । कैः । पष्टिपथिकैः पष्टिः पन्थानो यस्य स
पष्टिपथो वेदाध्यायविशेषस्तं विदन्यधीयते वा तैर्द्विजैस्तथोत्तरपदिकयु-
क्पूर्वपदिकैः समासोत्तरपदविद्युक्तैः समासपूर्वपदविद्विश्च लाक्षणिकैश्च ।
किंभूतैः । अनुब्राह्मण्याढ्यैर्ब्रह्मणा प्रोक्तो ग्रन्थो ब्राह्मणं तत्सदृशो
ग्रन्थोनुब्राह्मणं सदृशेभ्यधीभावः । तद्विदन्यधीयते वानुब्राह्मणिनस्तैरा-
ढ्यैर्युक्तैस्तथा सशतपथिकैः शतपथवेदाध्यायविशेषविद्युक्तैः ॥ शिख-
रिणी छन्दः ॥

लसत्पदोत्तरपदिकैः ससामकैः सहाश्रमैस्तव तदपत्यमत्यये ।

कुमारपाल उ अविता महीमितीशवाक्स्मृतेरयतत स स्वसिद्धये

॥ १२३ ॥

१ ए सी °केः कृ° । २ वी कृतध्या° ।

१ ए वी °णि प्रमा° । सी °णि विधास्यन्त इति पृथक्कृत्य श प्रा° । २ वी
°तुत्वानारू° । ३ ए °नोन्म° । ४ सी वाकेभ्यः । ५ सी °नि दे° । ६ ए
°वाकेभ्यो । ७ ए °युत्पूर्व° । ८ वी सी °ढ्यैर्ब्राह्म° । ९ ए वी शिखरिणी ।

१२३. स जयसिंहः स्वसिद्धयेयतत परलोकसाधनायानशनाद्यै-
न्यक्रियां चकारेत्यर्थः । कुत इतीशवाक्स्मृतेरेवंविधसोमनाथवचः-
स्मरणमवलम्ब्य । का वागित्याह । उ हे जयसिंह तवात्यये तदपत्यं
तस्य त्रिभुवनपालस्यापत्यं कुमारपालो महीमविता पालयिष्यति ।
कैः । सहाश्रमैत्रैह्यचारिमुख्यैः । किंभूतैः । लसन्तः सम्यग्ज्ञानेन
देदीप्यमानाः पदोत्तरपदिकाः पदं चोत्तरपदं च विदन्तोधीयाना
वा वैयाकरणा येषु तैस्तथा ससामकैः सामवेदज्ञयुक्तैः ॥ रु-
चिरा छन्दः ॥

उपनिषदकशिक्षकेषु मीमांसकपदकक्रमकेष्वथापरेद्युः ।

जनितशुगवनीपतिर्मघोनः पुरमगमत्परमेष्ठिनः स्मरन्सः ॥१२४॥

१२४. अथापरेद्युः सोवनीपतिर्जयसिंहो मघोनः पुरमगमद्विं
गत इत्यर्थः । कीदृक्सन् । जनितशुग्विहितशोकः । केषु विषये ।
उपनिषदकशिक्षकेषूपनिषदं योगशास्त्रं शिक्षां वर्णोत्पत्तिस्थानप्रतिपादकं
ग्रन्थं विदत्स्वधीयानेषु वा । तथा मीमांसकपदकक्रमकेषु मीमांसां
विचारणाशास्त्रं पदक्रमौ च वेदपाठभेदौ विदत्स्वधीयानेषु वा द्विजेषु
तथा परमेष्ठिनोर्हत्सिद्धाचार्योपाध्यायसुसाधून्हरिहरब्रह्मणश्च स्मरन् ।

अनुब्राह्मणि । इत्यत्र “अनु०” [१२३] इत्यादिनेन् ॥

शतपथिकैः । पष्टिपथिकैः । अत्र “शत०” [१२४] इत्यादिना-ङ्कद्व ॥

१ बी °दशि°. २ ए बी °दक°.

१ बी °सिंह स्व°. २ बी °लोके सा°. ३ बी सी °घन्तकि°. ४ बी °विधं
सो°. ५ सी °दकग्र°. ६ बी सी वाथ त°. ७ बी सी °दक°. ८ सी
°क्रमेषु. ९ ए विधत्स्व°. १० सी °यस्वसा°.

पूर्वपदिकैः । उत्तरपदिक^{११} । पदिकः । पदोत्तरपदिकैः । अत्र “पदोत्तर०”

[१२५] इत्यादिनेकः ॥

पदिकैः । क्रमक । शिक्षकेषु । मीमांसक । सामकैः । इत्यत्र “पदक्रम०”

[१२६] इत्यादिनाकः ॥ उपनिषच्छब्दादपीच्छति कश्चित् । उपनिषदक ॥

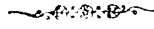
औपच्छन्दसकं छन्दः ॥

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्धहेमचन्द्रा-

भिधानशब्दानुशासनव्याश्रयवृत्तौ पञ्चदशः सर्गः ॥

द्व्याश्रयमहाकाव्ये

पोडशः सर्गः ।

सवार्त्तिकैरष्टकसर्वतत्रैः सगौतमैरेत्य कुमारपालः ।

अथाभिपिक्तः कठताण्डिमुख्यैः पैतामहं राज्यमलंचकार ॥ १ ॥

१. अथ कुमारपालः पैतामहं कुमारपालपिता हि त्रिभुवनपालो जयसिंहस्य भ्रातृजत्यात्पुत्रतुल्य इति जयसिंहः कुमारपालस्य पिता-महस्तत्सर्वन्धि राज्यमलंचकार । कीदृक्सन । कठताण्डिमुख्यैः कठेन प्रोक्तं वेदं ताण्ड्येन प्रोक्तं ब्राह्मणं च विदन्त्यधीयते वा ये तत्प्रभृतिभिः पुरोहितामात्याद्यैरेत्याभिपिक्तः कृतराज्याभिपेकः । किंभूतैः । सवार्त्तिकैर्वृत्तिरेव विनयादित्वादिकृणि [७. २. १६९] वार्त्तिकं तेन सह सवार्त्तिकं सूत्रं विदन्त्यधीयते वा तैस्तथाष्टकसर्वतत्रैरष्टकैः अष्टकमष्टा-ध्यायमानं पाणिनीयं सूत्रं विदन्तोधीयाना वा ये सर्वतंत्राः सर्वतन्त्राणि सर्वदर्शनसिद्धान्तान्विदन्तोधीयाना वा तैस्तथा सगौतमैर्गौतमर्षिप्रोक्त-वेदवित्सहितैः ॥

सवार्त्तिकैः । सर्वतत्रैः । अत्र “ससर्वं” [१२७] इत्यादिनाणो लुप् ॥

अष्टक । अत्र “संख्या०” [१२८] इत्यादिनाणो लुप् ॥

गौतमैः । अत्र “प्रोक्तात्” [१२९] इत्यणो लुप् ॥

वेद । कठ ॥ इन्द्राह्वण । ताण्डि । इत्येतौ “वेदेन्” [१३०] इत्यादिना वेत्स्यधीत एतद्विषय एव प्रयुज्येते ॥ सर्गैस्त्रिभुवर्षजातिश्छन्दः ॥

१ वी^०पाठं पि^०. २ सी^०बन्धरा^०. ३ सी^०ताण्ड्येन. ४ बी^०काष्ट^०. ५ ए^०तत्रा^०.
६ बी^०भंगोत^०. ७ बी^०सी^०युज्यते. ८ ए^०पप्रार्ति^०. ९ बी^०सी^०तिच्छन्दः^०.

स्थानेभ्य आगत्य च वास्रपाण्डुकम्बल्युपारोहिण आशु विप्राः ।

क्रौञ्चौपगप्राग्वकवामदेव्यौशनोद्गिरो मङ्गलमस्य चक्रुः ॥ २ ॥

२. द्विजा अस्य कुमारपालस्य मङ्गलं मन्त्रपूतचन्दनाक्षतादीनां मूर्धन्यारोपेण माङ्गलिक्यं चक्रुः । किंभूताः सन्तः । क्रौञ्चो(श्चौ)पगप्राग्वकवामदेव्यौशनोद्गिरः क्रौञ्चनर्षिणौपगवेनर्षिणा वामदेवेनर्षिणोशनसौ च शुक्रेण दृष्टान्ति सामानि क्रौञ्चौपगवकवामदेव्यौशनानि तदुद्गिरस्तान्युच्चारयन्तः । किं कृत्वा । स्थानेभ्यो द्विजसंबन्धिपुरग्रामादिभ्य आश्रेत्यागत्य । यतो वस्त्रेणच्छन्ना रथा वास्राः पाण्डुकम्बलेनच्छन्ना रथाः पाण्डुकम्बलिनो द्वन्द्वे तेषूपारोहिणो महर्द्धिकत्वेनारोहणशीलाः ॥

औशेष्वधीतौशनसो नु शतभिषो नु ना शतभिषज्य आसीत् ।

प्रगल्भधीर्नीतिपथे गुणैश्च दुर्धर्पताद्यैरतिशातभः सः ॥ ३ ॥

३. स राजा नीतिपथे राजनीतिमार्गविषये प्रगल्भधीरासीत् । यथौशेषूशनसा दृष्टेषु सामसु विषयेधीतमौशनसं साम येन सोधीतौशनसो ना नरः प्रगल्भधीः स्याद्यथा वा शतभिषः शतभिषजि नक्षत्रे जातो नरः शतभिषज्ये शतभिषज्जातकर्मणि रौद्रक्रियादौ विषये प्रगल्भधीः स्यात् । तथा स दुर्धर्पताद्यैर्दुरभिभवनीयतादिभिर्गुणैः कृत्वातिशातभश्च शतभिषज्जातनरमतिक्रान्तश्चासीत् । शतभिषजि

१ ए क्रौञ्चोप° । २ बी °देव्योश° । ३ बी °द्गिग म° । ४ बी °नसा नु. सी °नशो नु.

१ वी सी °रोपण. २ ए °सा नु° । ३ ए बी क्रौञ्चोप° । ४ सी °मदो-व्योश° । ५ ए °देव्योश° । ६ ए °लेच्छ° । ७ ए सी रथा पा° । ८ सी राजनी° । ९ बी °नीयादि° ।

जातो हि नरो दुर्धर्पतादिगुणोपेतः स्यात् । नीतिज्ञो विक्रान्तश्चायं
राजाभूदित्यर्थः ॥

वाख । इत्यत्र “तेन०” [१३१] इत्यादिनाण् ॥

पाण्डुकम्बलि । इत्यत्र “पाण्डु०” [१३२] इत्यादिनेन् ॥

क्रौञ्च । इत्यत्र “दृष्टे साम्नि नास्मि” [१३३] इत्यण् ॥

औपगवक । इत्यत्र “गोत्रादङ्गवत्” [१३४] इत्यतिदेशादङ्गर्थे “गोत्राद-
दण्ड०” [६. ३. १६९] इत्यादिना योक्ञ् विहितः स स्यात् ॥

वामदेव(व्य) । इत्यत्र “वाम०” [१३५] इत्यादिना यः ॥

औशन । इत्यत्र योण् विहितः स “डिद्वाण्” [१३६] इति वा डित् ॥
पक्षे । औशनसः ॥

शातभिपः । शातभिपञ्जे । अत्र “वा जाते द्विः” [१३७] इति जातेर्थे
पुनर्विहितोण् वा डित् ॥ केचित्तु द्विर्दित्वमिच्छन्ति । तन्मते द्विर्दित्वाद्द्विर-
न्यस्वरादिलोपे शातभः । एवं पूर्वसूत्रेपि । औशेषु । एवं च योगद्वयेपि त्रैरूप्यं
सिद्धम् ॥

लोकात्सदा न्याय्यकराभितुष्ट इयेप नैपोपनयेन वित्तम् ।

किं स्थाण्डिलः कार्परमालकोख्यभ्राष्ट्रान्नभुक्काङ्क्षति शूल्यभिक्षाम् ४

४. एष राजा लोकात्सकाशादपनयेनान्यायेन सदा वित्तं द्रव्यं
नेयेष यतो न्याय्यो न्यायादनपेतो यः करो राजग्राह्यो भागस्तेनाभि-
तुष्टः । अर्थान्तरन्यासमाह । स्थाण्डिलः स्थण्डिल एव शयनव्रतो
भिक्षुः शूल्यभिक्षां शूल्यस्य शूले संस्कृतस्य मांसस्य भिक्षां किं काङ्क्षति
निन्द्यत्वान्नैवेत्यर्थः । यतः कर्पर उद्धृतं कार्परं मल्लके शराव उद्धृतं

१ सी ०त्र योण्. २ बी ०षजे । अ०. ३ ए वा दितः । के०. ४ ए ०तेर्दि०.
सी ०ते द्विदित्वा०. ५ ए ०ना स०. ६ सी कर उ०. ७ सी तं मा०. ८ बी
०के सरा०.

मालकमुखायां स्थाल्यां संस्कृतमुख्यं भ्राष्ट्रे संस्कृतं भ्राष्ट्रं च यदनं
तस्य भुग्भोक्ता ॥

मालक । कार्पर । इत्यत्र “तत्र०” [१३८] इत्यादिनाण् ॥

स्थण्डिलः । अत्र “स्थण्डिलाच्छेते व्रती” [१३९] इत्यण् ॥

भ्राष्ट्र । इत्यत्र “संस्कृते भक्ष्ये” [१४०] इत्यण् ॥

शूल्य । उख्य । इत्यत्र “शूलोखाद्यः” [१४१] इति यः ॥

असाधुरौदश्वितरुच्यनीतेश्चित्तेस्य नो साधुतया न्यवात्सीत् ।

क्षैरेयतां दाधिकतां च नौदश्वित्कं भजेद्रासनवेदिनो हि ॥५॥

५. अस्य राज्ञश्चित्तेसाधुः साधुतया न न्यवात्सीत् । यत उद-
श्विति तत्रे संस्कृतं “संस्कृते भक्ष्ये” [६. २. १४०] इत्यणि औदश्वितं
प्रलेहस्तदिव रुच्याभिप्रेता नीतिन्यायो यस्य तस्य । युक्तं चैतत् । हि
यस्माद्रासनवेदिनो रोगादिनाप्रतिहतरसनेन्द्रियत्वाद्रसनाग्राह्यमाधुर्या-
दिरससंवेदिनः पुंस औदश्वित्कमुदश्विति संस्कृतमोदनादि क्षी(क्षै)-
रेयतां क्षीरे संस्कृतत्वं परमात्रतां दाधिकतां च दधि संस्कृतत्वं दधि-
संस्कृतौदनतां वा न भजेत् ॥

क्षैरेय । इत्यत्र “क्षीरादेयण्” [१४२] इत्येयण् ॥

दाधिकताम् । अत्र “दध्नः” [१४३] इति(त्यादिना)-इकण् ॥

औदश्वित्कम् औदश्वित । इत्यत्र “वोदश्वितः” [१४४] इतीकण्वा ॥

रासन । इत्यत्र “क्वचित्” [१४५] इत्यण् ॥

द्वाविंशः पादः ॥

१ वी °स्य भोक्ता. २ ए °लका°. ३ वी शूल्योग्रा°. ४ सी °स्य । अथोत्त°.
षष्ठश्लोकसमाप्तिपर्यन्तं न वर्तते. ५ ए °या न्य°. ६ ए °स्कृतं भ°. ७ वी °नो
रागा°. ८ वी °तमौद°. ९ ए °श्वित°.

नादेयपूराभवलः स कृत्यशेषेपि नाशेत यतस्ततोमुम् ।

माहेयराट्ट्राष्ट्रियराजमुख्या भूपा अदूरेत्यभुवोभजन्त ॥ ६ ॥

६. यतो यस्माद्धेतोः स राजा कृत्यशेषेपि स्तोकेपि कार्ये नाशेत नालस्यभूत् । कीदृक्सन् । नादेयपूराभवलो नदीभवप्रवाहतुल्यबलः । तस्मान्महोत्साहरूपाद्धेतोर्मह्यां भवा माहेया महियडा इति प्रसिद्धाः क्षत्रियभेदास्तेषां राज्ञोद्रहदेशाधिपस्तथा राष्ट्रे भवा राष्ट्रियाः क्षत्रियभेदास्तेषां राजा राष्ट्रियराजो द्वन्द्वे तदादयो भूपा अमुमभजन्त । किंभूताः सन्तः । अदूरेत्याः समीपभवा भुवो येषां ते तथा निकटस्था इत्यर्थः ॥

शेषे । इत्यनेन “शेषे” [१] इति सूत्रं सूचितम् ॥

नादेय । माहेय । इत्यत्र “नद्यादेरेयण्” [२] इत्येयण् ॥

राष्ट्रिय । इत्यत्र “राट्ट्रादियः” [३] इतीयः ॥

दूरेत्य । इत्यत्र “दूरादेत्यः” [४] इत्येत्यः ॥

अथो(थौ)त्तराहाखिलशैवहारावारीणपारीणनृपैः सहैव ।

अन्नो नृपोस्मिन्मदतोतिपारावारीणनागः सहसा व्यरुद्ध॥७॥

७. अथान्नो नृपः सपादलक्षदेशाधिपोस्मिन्कुमारपालविषये सहसातर्कितमेव व्यरुद्ध । जयसिंहे स्वर्गते नवराजत्वेन कुमारपालमसमर्थं मन्यमानो विरोधकारणाभावेप्यतर्कितं तेन सह विरोधं चकारेत्यर्थः । कीदृक्सन् । सहैव सहित एव । कैरित्याह । औत्तराहा उत्तरस्यां दिश्युत्तरस्मिन्देशे वा भवास्तर्धाखिला ये शैवहाराः शिव-

१ धी °व । अन्नो.

१ ए राज्ञोद्र° . २ सी °रवि° . ३ बी °सिंहस्व° . ४ ए विधं . ५ ए °लाबोत्त° . ६ सी °था पारीणाः .

हारानदीसंबन्धिनस्ते तथावारीणा अवारे प्रस्तावाच्छिवहारानद्या अर्वा-
क्तटे भवास्तथा पारीणाः पारे शिवहारायाः परतटे भवा विशेषणद्वन्द्वे
एते ये नृपास्तैः । यतो मदतो बलाद्यवलेपादतिपारावारीणनागः
पारावारेव्यधौ भवं जातं वा नागमैरावणमतिक्रान्तः ॥

प्राच्यं च व(व?)ल्लालमयुङ्ग पारातोवारपारीणनृपैरपाच्यैः ।

प्रतीच्यराट्पाणिनिपीडनार्थमुदीच्यरणीन्यतिदिव्यमन्त्री ॥ ८ ॥

८. उदीच्यराडुदीच्यानामुत्तरदिग्भवानां सपादलक्षादिदेशनृणां
राजान्नः प्रतीच्यानां गूर्जरत्रादिपश्चिमदेशभवनानां नृणां राट् कुमारपाल-
स्तस्य यः पाणिनिः पश्चाद्भागदेशस्तस्य निपीडनार्थमुपद्रवणार्थं प्राच्यमव-
न्तिदेशाधिपं बल्लालं बल्लालदेवाख्यं नृपं पारातोवन्तिदेशस्थपारानद्याः
सकाशादयुङ्ग च । कैः सह । अपाच्यैर्दाक्षिणात्यैरवारपारीणनृपैरवारपारे-
व्यधौ भवैर्नृपैः । यदा कुमारपालो मया सह युध्यते तदा युष्माभिरे-
तस्य पश्चाद्देशो भञ्जनीय इत्येवं मैत्रीदानसन्मानादिकरणेन प्रेरितवा-
नित्यर्थः । यतो नीत्यतिदिव्यमन्त्री नीतौ राजनीतिविषये दिव्यमन्त्रिणं
बृहस्पतिमप्यतिक्रान्तः । गूर्जरत्रापेक्षया सपादलक्षदेश उत्तरः । सपा-
दलक्षापेक्षया च गूर्जरत्रा पश्चिमा । गूर्जरत्रासपादलक्षापेक्षया चावन्तयः
पूर्वा इत्यन्योन्यापेक्ष्यावन्त्यादिदेशानां प्राग्देशत्वादिव्यवहारः । यद्वे-
शानतो नैऋ(र्क)तिं गच्छन्त्याः शरावतीनद्या अपेक्ष्यावन्त्यादिदेशानां
प्राग्देशत्वादिव्यवहारः । तथा च वैयाकरणाः । कः पुनः प्राग्देशो

१ बी °राणीत्य°.

१ सी °लेपतोति°. २ सी °ददे°. ३ ए °रवादि°. ४ सी °देशानां भ°. ५ ए
°भवां नृ°. ६ बी नृपाणां. ७ सी राजा कु°. ८ ए °श्वारादे°. ९ ए °ल्लालादे°.
१० बी सी °वैर्नृपैः. ११ सी °तिविदि°. १२ सी °या चा°. १३ बी °त्रा स°.

यः शरावत्याः सरितः पूर्वोत्तरेण वहन्त्याः पूर्वतो दक्षिणतो वा भवति यस्तु पश्चिमेत उत्तरतो वा स उदगिति । ततश्च तत्तद्देशाधिपानां बलालादीनां प्राच्यत्वाद्युक्तिरुपपन्नेति ॥

औत्तराह । इत्यत्र “उत्तराद्राहञ्” [५] इत्याहञ् ॥

पारावारीण । इत्यत्र “पार०” [६] इत्यादिनेनः ॥

पारीण । अवारीर्ण । अवारपारीण । इत्यत्र “व्यस्त०” [७] इत्यादिनेनः ॥

दिव्य । प्राच्यम् । अपाच्यैः । उदीच्य । प्रनीच्य । इत्यत्र “द्युप्राग्०” [८]

इत्यादिना यः ॥

ग्रामेयकाग्राम्यवचःप्रवीणैः कात्रेयकैराहृत राजचक्रम् ।

ग्रामीणकौलेयकवत्सकौण्डेयकं सकौणेयकमेप दूतैः ॥ ९ ॥

९. ग्रामीणो ग्रामे भवो यः कुले शुद्धान्वये भवो जातो वा कौलयको जात्यश्वा प्रचण्डबलशौर्यादिगुणैस्तत्तुल्य एष आत्रो दूतैर्नृपचक्रमाहृताकारयत् । किंभूतम् । सकौण्डेयकं सकौणेयकं च कुण्ड्या कुण्या च नगर्यौ ग्रामौ वा । कुण्ड्यान्ध्रदेशे नदीत्येके । तत्र भवैर्जातैर्वा नृपैः सहितम् । किंभूतैर्दूतैः । कात्रेयकैः कुत्सितास्त्रयो धर्मादयो यत्र तत्रैकत्रौ देशे भवैर्जातैर्वा । तथा ग्रामेयकर्मसंभ्यमग्राम्यं च संभ्यं च यद्वचो यद्वा ग्रामेयकाणां मूर्खाणामग्राम्याणां च विदुषां च यद्वचस्तत्र प्रवीणैः सर्वभापानिपुणैरित्यर्थः ॥

१ बी °कौलीय°.

१ सी °ति प°. २ ए °मतो उ°. ३ सी तद्°. ४ सी °ण । इ°. ५ ए दिव्यः । प्रा°. ६ सी °ले सिद्धा°. ७ ए भवे जाने वा. बी भवे जातो वा. ८ बी °कं सकौण्डेयकं स°. ९ ए °ण्ड्या च. १० सी °भूतैः का°. ११ सी °त्र कात्रे दे°. १२ ए °सत्यम्. १३ ए सत्यं च. १४ बी सी °भ्यं य°. १५ बी सी °षां य°.

ग्रैवेयकी प्रास्थित दीप्रकौक्षेयकः स गर्वादतिदाक्षिणात्यः ।

पौरस्त्यपाश्चात्यचमूनियुक्तवाहायनौर्दायनसैन्यपालः ॥१०॥

१०. स आन्नः प्रास्थित प्रस्थानं चक्रे । कीदृक्सन् । ग्रैवेयकी मङ्गल्याय ग्रीवालङ्कारवानुपलक्षणत्वात्परिहितसर्वालंकारस्तथा दीप्र उच्चे-
जितः कौक्षेयकः कङ्ककुक्षिनिर्जीर्णेनायसा कृतोसिर्यस्य स गृहीतासिरि-
त्यर्थः । तथा गर्वादतिदाक्षिणात्यौ दाक्षिणात्यं दक्षिणस्यां दिशि भवं
रावणमतिक्रान्तस्तथा पौरस्त्याग्नेतनी पाश्चात्यां च पश्चाद्भागभवा ये चम्बौ
तयोऽल्ललकप्रतिद्विपदादिकृतोपद्रवाभावाय नियुक्तौ वाहायनो वह्नियु
देशे भवो राजौर्दायनश्चोर्दो क्रीडायां कुशल उ(ऊ?)दिदेशे भवो वा
राजा सैन्यपालौ येन स तथा ॥

स कापिशायन्यरुणेक्षणः सपार्दायनः पश्चिमभूमिमिच्छन् ।

गर्जन्ययौ गौरिव राङ्गवो राङ्गवायणीं गां दुरमात्यवर्गः ॥११॥

११ स आन्नो ययौ पश्चिमभूमिं प्रत्यचालीन् । कीदृक्सन् ।
सपार्दायनः । पर्दिदेशभवेन राज्ञा सहितस्तथा कुमन्नकृत्वाहुष्टोमात्य-
वर्गो यस्य स तथात एव पश्चिमभूमिं गूर्जरत्रामिच्छन्नत एव च का-
पिश्यां नगर्यां नद्यां वा भवा कापिशायनी द्राक्षा तद्गूर्जरत्राधिपोपरि
कोपाटोपेनारुणे ईक्षणे यस्य स तथा गर्जन् सिंहनादं मुञ्चन् । यथा
राङ्गवो रङ्गदेशे भवो गौर्युपभो गर्जन् वाद्रकुर्वन्सन्राङ्गवायणीं गां धेनुं
कामातुरतया याति ॥

१ बी नौदाय° । २ बी राङ्गवा° ।

१ सी निर्जीर्णेना° । २ बी बांदिनि° । ३ बी सी त्पो द° । ४ बी रस्योय° । ५ बी
त्या चा प° । ६ सी लकः प्र° । ७ बी नश्चार्दी° । ८ ए श्वोर्दा क्री° । ९ ए सी
पालो ये° । १० बी स अन्नो° । ११ बी देशे भ° । १२ ए बी शायिनी° ।
१३ सी भवा गौ° । १४ सी जन्सन्राङ्गवा° । १५ बी न् वाद्रकुर्वन्° ।

कृतस्ततस्त्यो न्वसि नास्मि तत्रत्यः किं त्वहं नित्यमिहत्य एवम् ।
तदीयनिष्ठानभिष्वञ्च कश्चिदाविष्य आगात्प्रणिधिश्चुलुक्यम् ॥१२॥

१२. कश्चित्प्रणिधिश्चर आविः प्राकाश्ये भव आविष्टयः प्रकटः
संश्रुलुक्यमागान् । किं कृत्वा । तदीयनिष्ठानान्नसंबन्धिनश्चण्डाला-
नभिष्वञ्च्यच्छलयित्वा । कथमित्याह । अहो नरासि त्वं कलयः कस्मिन्देशे
पुरे वा भवो नु । शङ्कामहे । ततस्त्योसि तस्मात्पश्चिमदेशाद्वागतस्त्वं
कुमारपालचरस्त्वमित्यर्थः । इत्युक्ते प्रत्युक्तिर्यथा । नास्मि तत्रत्यो नाहं
तस्मिन्पश्चिमदेशे भवः किं त्वहं नित्यमिहत्योस्मिन्सपादलक्षदेशे भव
एवंप्रकारेण ॥

ग्रामीण । ग्राम्य । इत्यत्र “ग्रामादीनञ्च” [९] इतीर्जनञ् यश्च ॥

काञ्चैयकैः । ग्रामेयक । इत्यत्र “कञ्चि० [१०] इत्यादिनैयकञ् ॥

कौण्डेयकम् । कौणेयकम् । अत्र “कुण्ड्या०” [११] इत्यादिना-एयकञ्
यलुक ॥

कौलेयक । कौक्षेयकः । अवेयकी । इत्यत्र “कुल०” [१२] इत्यादिना-
एयकञ् ॥

दाक्षिणात्यः । पाश्चात्य । पौरस्त(स्य) । इत्यत्र “दक्षिणा०” [१३] इत्यादिना
त्यप् ॥

बाह्वयनौर्दार्यन । पार्दार्यनः । कापिशायनी । इत्यत्र “वह्नि०” [१४]
इत्यादिना टायनण् ॥

१ बी °त्प्रणभि°.

१ बी °विः प्रका° . २ बी °नश्चाण्डा° . ३ ए सी °हो निरा° . ४ ए सी °नन्
य° . ५ ए सी °क । कौ° . ६ पुस्तकत्रयेषु ‘कुण्डेल्यादिना’ इति वर्तते . ७ बी सी
°यकः । कौ° . ८ सी °न । राङ्क° . ९ बी °यनैदा° . १० बी °यनः । का° .
११ ए °य । का° . १२ ए °शायनी .

राङ्गवायणीं गाम् राङ्गवो गौः । अत्र “रङ्गोः प्राणिनि वा” [१५] इति वा
टायनण् ॥

कल्यः । इहत्यः । अमौल्यः । तत्रेत्यः । ततस्त्यः । अत्र “कैह०” [१६] इत्या-
दिना ल्यच् ॥ आविःशब्दादपि कश्चित् । आविष्ट्यः ॥

निल्यम् । अत्र “नेर्ध्रुवे” [१७] इति ल्यच् ॥

निष्ठ्यान् । इत्यत्र “निमो गने” [१८] इति ल्यच् ॥

ऊचे स नत्वेति तवैपमस्त्योप्यनैपमस्तन्य इवारिरान्नः ।

दिनेचलद् ह्यस्तन एष्यति श्वस्तने च नूनं तव देशसीमाम् ॥१३॥

१३. स प्रणिधिर्नत्वेत्यूचे । यथा हे राजन्नान्नो ह्यस्तनेतीते कल्य-
दिनेचलत्तवाभिषेणनायाचालीन । तथा नूनं श्वस्तने दिने भाविकल्यदिवसे
तव देशसीमामेष्यति । यत ए(ए)पमस्त्योप्यस्मिन्संवत्सरे भवोपि
नैपमस्त्योप्यमिदं संवत्सरभवात्तास्य सोनैपमस्तन्य इवातिप्ररूढवैरेण
चिरकालीन इव तवारिः ॥

ह्यस्ते(स्त्ये) दिने कान्थिककान्थकारण्यशैवरूप्येद् च सपौर्वशालः ।

भिन्नस्तव श्वस्त्यदिनेभिगन्ता तं चाहडो हस्त्यधिरौहणेन्द्रः ॥१४॥

१४. हे राजंस्तव संबन्धी कान्थिककान्थकारण्यशैवरूप्येद् च का-
न्थिकाः कन्थायां ग्रामविशेषे भवा नराः कान्थका वर्णाख्यहृदसमी-
पस्थकन्थाग्रामभवा नरा आरण्या अरण्ये भवाः पशुवृक्षादयः शैवरू-
प्याः शिवरूप्ये देशभेदे भवा नरा इन्द्रे तेपामीद् च राजा ह्यस्ते दिनेतीते

१ सी भालः । त०. २ बी ञ्त्य । त०. ३ सी के इ०. ४ ए बी प्रणधि०.
५ सी ँदिने त०. ६ बी यतो एप०. ७ ए नारत्येप०. ८ ए ँसरे म०.
९ बी सी ँता यस्य सोने०. १० ए ँरिः । हस्ते दि०. ११ बी रूपदं. सी
रूपे दे०. १२ ए ँना हस्त्ये. १३ सी ह्यस्ते दि०.

कल्पे भिन्नस्त्वचो भेदं गत आन्नं श्रित इत्यर्थः । कीदृक् । सपौर्वशा-
लस्तव पूर्वस्यां शालायां भवैः सुभटाश्चादिभिर्युतः । तथा तव संबन्धी
हस्त्यधिरोहणेन्द्रो हक्का(क्का?)मात्रेण हस्तिनां वित्रासकत्वाद्द्व्यधिरोहणेपु
सादिपु(?) स्वामी चाहडः अस्यदिने तमान्नमभिगन्ता श्रयिष्यति ॥

तं पौर्वमद्रेडपरेपुकामशमोभजद्रौमततैकगो(गौ)ष्टाः ।

वाहीकराडौमकराद् च याकृल्लोमोथ पाटञ्चरशौरसेनौ ॥ १५ ॥

१५. पृ(पौ)र्वमद्रेद् पूर्वेषु मट्रेषु देशेषु भवानां नृणां राजा
तमान्नमभजत्तथापरेपुकामशमश्चापरेपुकामशमीग्रामस्य राजाचामज-
त्तथा गौमततैकगो(गौ)ष्टा गोमत्या नद्या राजा तैत्रया गोष्ठ्याश्च वाही-
केषु ग्रामयोर्नृपौ द्वन्द्वे ते चामजंस्तथा वाहीकराडौमकराद् च वाहीके देशे
रोमके प्राग्देशग्रामे च भवानां नृणां नृपौ याकृल्लोमश्च यकृल्लोम्युदग्रामे
भवो राजा चाथ तथा पाटञ्चरशौरसेनौ पटञ्चरे प्राग्ग्रामे शूरसेनेपु
देशेषु च भवौ नृपौ चामजन ॥

नैकेतयुक्शाकलकाण्वदाक्षचैङ्गीयकाशीयमुखः स वेत्ति ।

भावत्कवृत्तिं भवदीयपुर्यां चरैर्वसद्भिर्जनकीयवृत्त्या ॥ १६ ॥

१६. एष आन्नो नैकेती वाहीकग्रामस्तत्र भवा नैकेतासैर्युजो
युक्ता ये शाकलकादयः शाकलस्य कण्वस्य दक्षस्य चर्षेभ्रिङ्गस्य प्राच्य-

१ ए वी नं पूर्व°. २ ण सी परेषु°. ३ वी रमौर°. ४ सी
र्या मौर°.

१ ए विवाम°. २ सी गौतमने°. ३ वी राशेम°. ४ ए देशो रो°. ५ सी
भ्देशे शा°. ६ ए नृपो°. ७ वी सी नृपो या°. ८ वी लोम्यु°. ९ सी था पट°.
१० वी रमौर°. ११ वी भे सर°. १२ वी प अन्नो. १३ ए आन्नो नै°.
१४ ए नी यादेक°.

गोत्रस्य काशस्य भरतगोत्रस्य क्षत्रियस्यापत्यानि वृद्धानि शार्कल्यकौ-
ण्ड्यदाक्षिचैङ्गिकाशयस्तेषामिमे चरास्तप्रमुखैश्चरैः कृत्वा भावत्कवृत्तिं
त्वदीयवृत्तान्तं वेत्ति । यतः किंभूतैः । जनकीया लोकसंबन्धिनी
या वृत्तिर्वाणिज्यादिव्यापारस्तया कृत्वा भवदीयपुर्यां वसद्भिः । एते-
नास्य विजयः सुलभ इत्युक्तम् ॥

अराजकीयोजनि सोपि गोनर्दीयोस्य बुद्ध्या परकीयवृत्तिः ।

तदुष्णकालीय इवातपस्ते तं गच्छतो धक्ष्यति पाणिंभागम् १७

१७. हे राजन्स त्वत्सेवकत्वेन प्रसिद्धो गोनर्दीयोपि गोनर्दे
गोर्णदेत्याख्यया लोके प्रसिद्धेवन्तिदेशमध्यस्थे पत्तने भवो बह्मलोपि
राज्ञः कुमारपालस्यायं राजकीयो न तथाराजकीयोजनि । यतोस्या-
न्नस्य बुद्ध्या परकीया त्वच्छत्रोराज्ञस्य संबन्धिनी वृत्तिर्जीविका यस्य
सः । तत्तस्माद्धेतोस्ते तव तमान्नं गच्छतोभिषेपयतः सतस्ते पाणिं-
भागं पाश्चात्यदेशमसौ धक्ष्यत्यग्निदानेन भस्मसात्करिष्यति यथोष्ण-
कालीयो ग्रीष्मसंबन्ध्यातपो गच्छतो नरस्य पाणिंभागं पादपश्चाद्भागं
दहति ॥

ऐपमस्त्यः अनैपमस्तन्यः । ह्यस्ते(स्त्ये) ह्यस्तने । श्वस्त्य श्वस्तने । अत्र
“ऐपमः०” [१९] इत्यादिना ल्यच् वा ॥

कान्थिक । इत्यत्र “कन्थाया इकण्” [२०] इतीकण् ॥

कान्थक । इत्यत्र “वर्णावकञ्” [२१] इत्यकञ् ॥

१ ए °नदीयो°. २ सी °लीन इ°. ३ बी धक्षति.

१ सी °स्य भ°. २ सी °कलकाण्वदा°. ३ बी °काण्वादा°. ४ बी °त्कवृत्ति°.
५ ए °कीयलो°. ६ सी °णदत्ताख्य°. ७ सी तवान्नं. ८ बी धक्षत्य°. ९ ए
सी °स्तन्य । ह्य°. १० सी °स्तन्ये । श्व°. ११ बी श्वस्त्यः श्व°.

शैवरूप्य । आरण्य । इत्यत्र “रूप्य०” [२२] इत्यादिना णः ॥

पौर्वशालः । अत्र “विकपूर्वादनान्नः” [२३] इति णः । अनान्न इति किम् । अपरेषुकामशमः ॥

पौर्वमद्र । इत्यत्र “मद्राद्ञ्” [२४] इत्यञ् ॥

याकृल्लोमः । अत्र “उद्ग०” [२५] इत्यादिनाञ् ॥

गौष्ठाः । तेक । नैकेत । गौमत । शौरसेनौ । वाहीक । रौमक । पाटञ्चर । इत्यत्र “गोष्ठी०” [२६] इत्यादिनाञ् ॥

शाकल । काण्व । इत्यत्र “शाकलादेर्यञः” [२७] इत्यञ् ॥

दाक्ष । इत्यत्र “वृद्धेजः” [२८] इत्यञ् ॥

प्राचः । चैक्रीय । भरतात् । काशीय । इत्यत्र “न द्वि०” [२९] इत्यादिना नाञ् ॥

भावत्क । भवदीय । इत्यत्र “भवतोर्०” [३०] इत्यादिना-इकणी-यसौ ॥

परकीय । जनकीय । राजकीयः । अत्र “परजन०” [३१] इत्यादिना कीयः ॥

गोर्नदीयः । अत्र “दोरीयः” [३२] इतीयः ॥

उष्णकालीय । इत्यत्र “उष्णादिभ्यः कालात्” [३३] इतीयः ॥

वैकालिकीमप्यथ तामवैकालिकां नु तद्वृत्तिमवेत्य भूपः ।

बुद्ध्येति तात्कालिकया लुलोचे तात्कालिकीं कुद्विकृतिं विजित्य

॥ १८ ॥

१ बी °ति तत्का°.

१ ए सी रूपेत्या° . २ ए °परेपु° . ३ बी °ल्यम° . ४ सी °द्वेभ्यः इ° .
५ सी °कीय । अ° . ६ सी °नदीयः .

१८. अथैवं चरोक्त्यनन्तरं भूपस्तात्कालिकया तत्कालोद्भवया बुद्धेति वक्ष्यमाणमालुलोचेचिन्तयत् । किं कृत्वा । तां विरोधरूपां तद्दृष्टिं तस्यान्नस्य व्यापारं वैकालिकीमपि कुमारपालस्य तदैव राज्ये-
मिपिक्तत्वेनासमयोत्पन्नामपि महाविक्रान्तत्वेनावैकालिकां नु समयो-
त्पन्नामिवावेत्य ज्ञात्वा तथा तात्कालिकीं तत्कालोद्भवां कुद्विकृतिं को-
पविकारं विजित्य ॥

वैकालिकाम् । वैकालिकीम् । तात्कालिकया । तात्कालिकीम् । अत्र “व्या-
दिभ्यः०” [३४] इत्यादिना णिकेकणौ ॥

स काशिकीं तर्हि कलां विदन्न-

प्या वञ्चितः काशिकया निकृत्या ।

तां चैदिकीं दर्शयताशु भक्ति-

मचैदिकामद्य च तेन तातः ॥ १९ ॥

१९. स सर्वत्र प्रसिद्धस्तातो जयसिंह आः खेदे । तेनान्नेन वञ्चितः । किंभूतेन सता । तर्हि तस्मिन्ननद्यतने जयसिंहकालेस-
मर्थत्वात्काशिकया निकृत्या । काशिदेशे हि माया बहु विजृम्भतेत
एव महादाम्भिकं प्रति वाराणसिकोयं बक इति लोकैरुच्यते । इति
वाराणसीसंबन्धिण्या मायया कृत्वा तां सर्वलोकप्रसिद्धां चैदिकीं
भक्तिं चेदिदेशलोको हि प्रायो विनीतः सरलस्वभावश्च स्यादिति
चेदिदेशसंबन्धिनीं विनयप्रतिपत्तिं सरलस्वभावतां च दर्शयताद्य चा-
धुना मम समये त्वाशु शीघ्रमचैदिकां भक्तिं दुर्विनीतत्वं दर्शयता ।

१ ए °शयिता° । २ सी °भक्तम° । ३ ए °काद्य° ।

१ ए तथात्त° । २ ए °नावै° । ३ बी °न्नद्य° । ४ बी °यं ठक° । ५ बी
वाणारसी° । ६ बी °लोके प्र° । ७ सी °मचैदि° । ८ ए °नीतित्वं° ।

कीदृक्तातः । काशिकीं कलां मायां विदन्नप्ययं नरो मायावीत्याकृ-
त्यादिना जानन्नपि । यद्यसौ तदा तातं तथा नाच्छलयिष्यत्तदामुं
तातस्तदैवोदच्छेदयिष्यदित्यर्थः ॥

काशिकया । काशिकीम् । चैदिकाम् । चैदिकीम् । अ[त्र] “काश्यादेः”

[३५] इति णिकेकणो ॥

सिद्धेशि कारन्तपिकाहजालिकीवत्स भूत्वात्तनवौर्णवासाः ।

उन्मृष्टकारन्तपिकीरदाच्छं किं तद्यशोमग्यपि हर्तुमिच्छेत् ॥२०॥

२०. स आन्नस्तद्यशो नवौर्णवासःपरिधानोत्थां सिद्धेशकीर्तिं
मग्यपि मयि सत्यपि मामप्यनाहत्य चैवं विरोधकरणेन किं हर्तुमि-
च्छेत् । किंभूतम् । उन्मृष्टा दन्तपवनेन निर्मलीकृता ये कारन्तपिक्याः
कारन्तपे वाहीकग्रामे भवाया नार्या रदा दन्तास्तद्वदच्छं निर्मलम् ।
किं कृत्वा । सिद्धेशि जयसिंहसमीप आत्तनवौर्णवासाः स्वस्य किंकर-
त्वंव्याख्यापनाय परिहितनव्यकम्बलवस्त्रो भूत्वा । यथा कारन्त-
पिकाहजालिकी च कारन्तपे वाहीकग्राम आहजाल उशीनरग्रामे भवे
स्त्रियौ नवौर्णवाससौ भवतः । कारन्तपादिषु हि ऊर्णवासांसि परि-
धीयन्ते ॥

तस्यास्म्यपत्यं कथमाहजालिकाभं पुनश्चेत्प्रकरोमि नैनम् ।

सहैव भूपैर्वृजिकाहजालीयमद्रकैर्नापितवास्तुकैश्च ॥ २१ ॥

१ सी °देशका° । २ बी °काहं पु° ।

१ बी विन्द्रन्° । २ बी °त्या जा° । ३ बी सी °वोच्छे° । ४ ए °ति किं । णि° ।
५ सी °कीर्तिः म° । ६ सी °भूताम् । ७ बी °वायो नार्यो र° । ८ ए °मेलं
कृ° । ९ सी °देश ज° । १० ए किंकिरव्या° । ११ सी °त्वख्या° । १२ बी
°हजले शी° । १३ ए °पाविच्छु हि । १४ सी हि और्ण° ।

२१. यथैकवेले^१ मत्पितृनिं विजित्याहजालिकाभमात्तौर्णवा[स]सं
चक्रे तथा चेदहं पुनः प्रकर्षेण न करोमि तदाहं तस्य जयसिंहस्य
कथमपत्यमित्यर्थः । कथम् । सहैव सहितमेव । कैः । भूपैः । किंभूतैः ।
वृजिकाहजालीयमद्रकैर्वृजिपु देश आहजाले ग्रामे मद्रेषु च देशेषु
भवैस्तथा नापितवास्तुकैश्च नापितवास्तौ वाहीकग्रामे प्राग्ग्रामे च
भवैश्च ॥

काकन्दकैः पाटलिपुत्रकैर्मालवास्तवैर्जम्बुकवन्मिलित्वा ।

बल्लाल आरब्ध स जागरं यत्क्षमोस्मि तत्राप्युचितं विधातुम् ॥२२॥

२२. तत्रापि विषय उचितं योग्यं विधातुं क्षमोस्मि । यत्स ब-
ल्लालो नृपैः सह जम्बुकवदल्पसारत्वान्बल्लाल इव मिलित्वा जागरं
मत्पाश्चात्यदेशभञ्जनायोद्यममारब्ध । कैः कैर्नृपैरित्याह । काकन्दकैः
पाटलिपुत्रकैश्च काकन्द्यां पाटलिपुत्रे च प्राक्पुर्योर्भवैः । तथा मा-
लवास्तवैर्मलवास्तौ प्राग्ग्रामे भवैश्च ॥

कारन्तपिका । कारन्तपिकी । इत्यत्र “वाहीकेषु ग्रामात्” [३६] इति णिकेकणौ ॥

आहजालिका । आहजालिकी । इत्यत्र “वोशीनरेषु” [३७] इति णि-
केकणौ वा ॥ पक्षे । आहजालीय ॥

वृजिक । मद्रकैः । अत्र “वृजि०” [३८] इत्यादिना कः ॥

नापितवास्तुकैः । अत्र “उवर्णादिकण्” [३९] इतीकण् ॥ यदा तु
नापितवास्तुः प्राग्ग्रामस्तदा “दोरेव प्राचः” [४०] इतीकण् । पूर्वण सिद्धे
नियमार्थं वचनम् । तेनेह न स्यात् । मालवास्तवैः ॥

१ सी °ल मिलित्वैनं. २ सी °भूतैः. ३ सी देशेषु आ°. ४ ए योगं वि°.
५ सी °जालकी. ६ ए मद्रिकैः

काकन्दकैः । अत्र “इतोकञ्” [४१] इत्यकञ् ॥

पाटलिपुत्रकैः । अत्र “रोपान्त्यात्” [४२] इत्यकञ् ॥

सहैव सांकाश्यकफाल्गुनीवहकैश्च नान्दीपुरकैश्च भृत्यैः ।

भूपोपि बलालमथो सवातानुप्रस्थकं दण्डपतिं न्यदिक्षत् ॥ २३ ॥

२३. स्पष्टः । किं तु सांकाश्यै[क]फाल्गुनीवहकैः सांकाश्ये पुरे फाल्गुनीवहे देशे भवैर्नान्दीपुरकैश्च नान्दीपुरे भवैश्च भृत्यैः सेवकनृपैरित्यर्थः । सवातानुप्रस्थकं वातानुप्रस्थे पुरे भवेन नृपेण सहितं दण्डपतिं काकाख्यं द्विजं सेनापतिम् ॥

स्वयं स ऐरावतकाभिसारकर्दावकैः स्थालकधौमकैर्युङ् ।

त्रैर्गतकै राजभिराभिसाराद्यर्गतकैश्चारिमभि प्रतस्थे ॥ २४ ॥

२४. स कुमारपालो रिमान्नमभिलक्ष्यीकृत्य स्वयं प्रतस्थे । कीर्त्तेशः । ऐरावत आभिसारे दर्वेषु स्थल्यां धूमे त्रिगर्तेष्वभिसारगते च देशेषु भवैर्जातैर्वा राजभिर्युङ् युक्तः ॥

प्रस्थान्त । वातानुप्रस्थकम् ॥ पुरान्त । नान्दीपुरकैः ॥ वहान्त । फाल्गुनीवहकैः ॥ योपान्त्य । सांकाश्यके(क) ॥ धन्ववाचि । ऐरावतक । इत्यत्र “प्रस्थपुर०” [४३] इत्यादिनाकञ् ॥

आभिसारक । इत्यत्र “राष्ट्रेभ्यः” [४४] इत्यकञ् ॥ बहुवचनमकञः प्रकृतिबहुत्वं द्योतयदपवादविषयेषु प्रापणार्थम् । तेनेहापि भवति । आभिसारगर्तकैः । अत्र गतेत्तरपदलक्षण ईयो न स्यात् ॥

१ ए °पोवि व° । सी °पोपि व° । २ ए °दिक्षित् । ३ ए °राधाग° ।

१ ए रोपादित्य° । सी रोपत्यादित्य° । २ बी °इयसफा° । सी °इयमफा° । ३ सी सहन्त° । ४ सी °रिमनुल्° । ५ बी °त्रभि° । ६ बी सी °इक् । ऐ° ।

दार्वकैः । अत्र “बहु०” [४५] इत्यादिनाकञ् ॥ बहुवचनमपवादविषयेपि प्रापणार्थम् । ग्रेगर्तकैः । अत्र गर्तोत्तरपदलक्षण ईयो बाध्यते ॥

धौमकैः । स्थालक । इत्यत्र “धूमादेः” [४६] इत्यकञ् ॥

चौलुक्यमन्वीयुरथेरयन्तस्तुरङ्गमान्कौलकसादिवर्याः ।

सामुद्रिका नाव इवाशु सामुद्रकाः कशादण्डभृतः समन्तात् ॥२५॥

२५. अथ कौलकसादिवर्याः कूलं नाम सौवीरग्रामस्तत्र भवा अश्रवारश्रेष्ठाः समन्ताच्चौलुक्यमन्वीयुरनुजग्मुः । किंभूताः सन्तः । कशादण्डभृतः कशायष्टिधारिणोत एवाशु तुरङ्गमानीरयन्तः कशाघातेन प्रेरयन्तः । यथा कशादण्डभृतः कशाकारारित्रदण्डधारिणः सामुद्रकाः समुद्रे भवा जाताः समुद्रकर्मणि कुशला वा नराः सामुद्रिकाः समुद्रे भवा नावस्तरीः समन्तादाश्वरित्रैः प्रेरयन्ति ॥

कौलक । इत्यत्र “सौवीरेषु कूलात्” [४७] इत्यकञ् ॥

सामुद्रिका नराः । सामुद्रिका नावः । अत्र “समुद्रान्नृनावोः” [४८]

इत्यकञ् ॥

न तस्य धीनागरकस्य मायितया चरैर्नागरकैः परेषाम् ।

काण्डाग्रकैः पैप्पलकच्छकैश्चै(श्चै)न्दुवक्रकैर्वी(नी)ह्यत यानहेतुः

॥ २६ ॥

२६. काण्डाग्रौ पिप्पलकच्छ इन्दुवक्त्रे च देशेषु भवैस्तेभ्य आगतैर्वा परेषां चरैर्द्विषां हेरिकैस्तस्य राज्ञो यानहेतुर्यात्रायाः कारणं नौह्यत न ज्ञात इत्यर्थः । किंभूतैः । मायितया नागरकैर्नगरभव-

१ सी ०युरिवेर०. २ ए सी ०कैर्वोह्य०.

१ बी सी ०रल०. २ ए सी ०स्तरी स०. ३ ए ०मुद्रका. ४ सी ०पां हेरकै०. ५ सी ०णं नोह्य०.

नरतुल्यैरपि । नागरि(र?)का हि प्रायो मायिनः स्युरिति यानहेतु-
ज्ञानकारणमायाप्रयोगचतुरैरपीत्यर्थः । तर्हि कथं नौह्येत इत्याह ।
यतो धीनागरकस्य बुद्ध्या कृत्वा नगरभवनरतुल्यस्य । नागरको हि प्रा-
योतिबुद्धिमान्स्यात् । यतोतिधीमत्त्वेनातिगूढमन्त्रस्येति भावार्थः ॥

सचाक्रवर्तक्यधृतातपत्र आरण्यके सोध्वनि सेव्यते स्म ।

आरण्यकन्यायविहारदक्षैरारण्यकैः प्राज्यबलैर्गजैर्नु ॥ २७ ॥

२७. स राजारण्यके वन्येध्वन्यारण्यकैररण्ये भवैर्नरैः शवरैः
सेव्यते स्म । कीदृक्सन् । चक्रवर्ते देशे भवो राजा चाक्रवर्तकस्तस्य
भावश्चाक्रवर्तक्यं सह तेन यः स सचाक्रवर्तक्यश्चाक्रवर्तको राजैव
तेन धृतमातपत्रं यस्य सः । किंभूतैः । आरण्यकन्यायविहारद-
क्षैररण्ये भवयोर्नीतिविचरणयोर्विषये प्रवीणैस्तथारण्यकैर्गजैर्नु वन्य-
हस्तिभिरिव प्राज्यबलैर्महाप्राणैः ॥

आरण्य आरण्यकविद्भिरध्वन्यसौ द्विडारण्यकगोमयाग्निः ।

गच्छन्नघारण्यकरीषदावैरानन्द्यताशीर्वचनैर्मुनीन्द्रैः ॥ २८ ॥

२८. आरण्येध्वनि गच्छन्सन्नसौ राजा मुनीन्द्रैः कर्तृभिराशी-
र्वादैः कृत्वानन्द्यत । किंभूतैः । आरण्यकविद्भिरात्मनोखिलेन्द्रियवि-
षयप्रामाद्या निवृत्तिः सा वनं वारण्यमिति श्रुतिस्तत्स्वरूपस्य वर्णक-
त्वात्तस्यायं तत्र विषये भवो वारण्यकोध्यायभेदो वेदान्तस्तं जानद्भिः ।

१ बी सी ंद्रेः ॥ अर० ।

१ सी ०नकर०. २ ए ०थं नोह्य०. सी ०थं मोह्य०. ३ ए सी ०ह्यतेत्या०.
४ बी ०रैः से०. ५ सी ०वक्तिक०. ६ सी ०वक्तिक्यं. ७ सी ०वक्तिक्य०.
८ सी ०वक्तिको. ९ बी ०च्छन्न०. १० सी ०नन्दितः किं०. ११ ए ०ययामा०.
१२ बी ०ति स्तुतिस्त्वत्स०.

एतेन ज्ञानितोक्तिः । तथाधारण्यकरीर्षदावैः पापेष्वेव वन्यच्छगण-
चूर्णेणु वनवह्नितुल्यैर्महातपस्वितया दग्धपापैरित्यर्थः । अनेन क्रिया-
परंतोक्तिः । नन्वेवंविधैरप्यसौ किमित्याशीर्भिरानन्द्यत इत्याह । यतो
द्विपो धर्मान्तरायां आन्तराः कामादयो बाह्याश्च दैत्यादयोरयस्त ए-
वासारत्वादारण्यकगोमयानि तेष्वग्निर्विजिगीर्षुर्नृप इत्यर्थः । अथ च
य आरण्यकगोमयानामग्निः स्यात्स देवतात्वान्मुनीन्द्रैराशिपानन्द्यत
इत्युक्तिलेशः ॥

बालाभिरारण्यवशाभिरारण्यिका करेणुर्नु भृशं प्रगल्भा ।

यौगंधरैः कौरवकैश्च सैन्यैः सेना मिलद्भिः पथि तस्य रेजे ॥२९॥

२९. तस्य राज्ञः प्रगल्भा प्रौढा सेना पथि मिलद्भिर्व्यौगंधरैः
कौरवकैश्च युगंधरेषु कुरुषु च देशेषु भवैः सैन्यैः कृत्वा भृशमत्यर्थ
रेजे । यथारण्यिका वन्या प्रगल्भा करेणुर्हस्तिनी बालाभिः शिशु-
भिरारण्यवशाभिर्वन्यहस्तिनीभिः कृत्वा भृशं राजते ॥

साल्वाः स्यौगंधरकाः पदाताः सकौरवाश्वा अभवन्मुदेस्य ।

द्राक्साल्वकैः साल्वकगोयवागूवृत्त्या मनुष्यैः परिवार्यमाणाः ३०

३०. सकौरवाश्वाः कुरुदेशजैरश्वैर्युक्ताः स्यौगंधरका युगंधरदे-
शसंबन्धिपदातियुक्ताः साल्वाः पदाताः साल्वदेशस्य पत्तयोस्य राज्ञो
मुदेभवन् । यतः साल्वकैः साल्वदेशे भवैर्मनुष्यैर्गोपालैः पाचकैश्च
नरैर्द्राक्परिवार्यमाणाः । किंभूतैः । उपलक्षितैः । कया । साल्व-

१ सी ण्यका. २ ए ल्भा । योगं. ३ सी सयोगं.

१ ए ण्दवौ पा. २ ए णत्तणे. ३ ए या विश्वपा. सी या वन्यपा.
४ ए रत्वोक्तिः. ५ ए या अन्त. ६ ए वी पुनृप. ७ ए द्वियोगं.
८ सी पु दे. ९ ए सी ण्यका. १० ए स्तिभिः. ११ सी का योगं.
३६

कगोयवागूवृत्त्या सौल्वे देशे भवा या गावो धेनवो या च यवा-
गूरुपलक्षणत्वाद्रसवती तासां या वृत्तिर्व्यापारस्तया साल्विकगोवृत्त्या
रक्षणचाराणादिकया साल्विकयवागूवृत्त्या च पाकादिकया । यौगं-
धरकाः साल्वाश्च पदातयः स्वभावेनैवात्मोपयोगिसकलपरिवारपरि-
कलिता एव देशान्तरेषु यान्तीति तान्दासधेन्वादिसकलपरिवारेण
सश्रीकान्गच्छतो दृष्ट्वा राजा जहर्पेत्यर्थः ॥

माथितया नागरकैः । धीनागरकस्य । इत्यत्र “नगरान्०” [४९] इ-
त्यादिनाकञ् ॥

पैप्पलकच्छकैः ॥ अग्नि । काण्डामकैः ॥ वक्र । ऐन्दुवक्रकैः ॥ वर्त ।
चाक्रवर्तक । इत्यत्र “कच्छाम्नि०” [५०] इत्यादिनाकञ् ॥

आरण्यकेध्वनि । आरण्यकन्याय । आरण्यकविद्धिः । आरण्यकैर्गजैः । आ-
रण्यकैः । आरण्यकविहार । इत्यत्र “अरण्यात्०” [५१] इत्यादिनाकञ् ॥

आरण्यकगोमय आरण्यकरीप । इत्यत्र “गोमये वा” [५२] इति वा-
कञ् ॥ केचित्तु हस्तिन्यामपि विकल्पमिच्छन्ति । आरण्यिका करेणुः आरण्य-
वशाभिः ॥ केचित्तु नरवज्रं पूर्वसूत्रेपि विकल्पमाहुः । आरण्यके आरण्येध्वनि ॥

कौरवकैः कौरवै । यौगन्धरकाः यौगंधरैः । इत्यत्र “कुरु०” [५३] इत्या-
दिना वाकञ् ॥

साल्वकगोयवागूः(गू) । साल्वकैर्मनुष्यैः । अत्र “साल्वाद्०” [५४]
इत्यादिनाकञ् ॥ गोयवौगवपत्ताविति किम् । साल्वाः पदाताः ॥

१ सी साल्वदे०, २ बी गिकस०, ३ बी वतिक्य । इ०, ४ ए ०त् । इ०,
५ सी ण्यकन्या०, ६ ए सी ण्यका, ७ बी व । योग०, ८ ए रकः यौ०,
९ बी काः योग०, १० ए नाक०, ११ बी सी वागूप०.

न काच्छके सैन्धवका विमर्दे न काच्छकाः सैन्धवकेप्यकुप्यन् ।

तैः सैन्धवैर्वाजिभिरुक्षभिश्च काच्छैस्तदाज्ञायमिता व्रजन्तः ॥३१॥

३१. सैन्धवकाः सिन्धुनराः काच्छके कच्छदेशवासिनरसंबन्धिनि विमर्दे वाहुल्यात्संघर्षे सति नाकुप्यन् । किंभूताः सन्तः । व्रजन्तः । कैः कृत्वा । तैः सुजात्यत्वादिना प्रसिद्धैः सैन्धवैः सिन्धुदेशे जातैर्वाजिभिः । एतेन सिन्धौ सुजात्याः प्रभूताश्चाश्वाः स्युरित्युक्तम् । तथा काच्छकाः कच्छदेशनराः सैन्धवकेपि सिन्धुदेशनरसंबन्धिन्यपि विमर्दे सति नाकुप्यन् । किंभूताः सन्तः । व्रजन्तः । कैः कृत्वा । तैः सुजात्यत्वादिना प्रसिद्धैः काच्छैः कच्छदेशभवैरुक्षभिवृषभैः । एतेन कच्छेषु सुजात्याः प्रभूताश्चोक्षाणः स्युरित्युक्तम् । यतस्तदाज्ञायमिताः कुमारपालाज्ञानियन्त्रिताः ॥

अपूर्यतेक्ष्वाकशृगालगतीयाश्चत्थिकीयैः कटवर्तकीयैः ।

दाक्षिह्रदीयैः सहदाक्षिकन्थीयायामुखीयैर्नृपतेरनीकम् ॥ ३२ ॥

३२. नृपतेः कुमारपालस्यानीकमपूर्यत । कैः कैरित्याह । इक्ष्वाकुपु शृगालगर्त आश्चत्थिके कटवर्तके च देशेषु दाक्षिह्रदे च वाहीकग्रामे भवैस्तथा सहदाक्षिकन्थीया दाक्षिकन्थायां वाहीकग्रामे भवैर्भटैः सहिता ये आयामुखीया आयामुखे वाहीकग्रामे भवासैश्च महाभटैः ॥

१ ए 'के सेन्ध' । २ ए 'काः सेन्ध' । ३ ए 'न् । सै' । ४ सी 'क्षकेश केच्छे' । ५ ए 'र्यतेक्ष्वा' ।

१ ए 'वाजिसि' । २ सी 'नि वा' । ३ ए 'दुवल्या' । ४ वी 'देशजा' । ५ सी 'श्वाश्चोक्षाणः स्यु' । ६ वी 'देशे न' । ७ सी 'केपु सि' । ८ सी 'आयोमु' । ९ सी 'आयोमु' ।

दाक्षेः परस्तान्नगरीयभूपैर्ग्रामीयभृत्यैः पलदीययोधैः ।

सपर्वतीयैश्च सपर्वतीयवेपैर्युतोथार्बुदमाससाद ॥ ३३ ॥

३३. अथ स राजार्बुदं गिरिमाससाद । कीदृग् । युतैः । कैः कैरित्याह । दाक्षेः परस्तान्नगरीयभूपैर्दाक्षिनगरे प्राग्देशे भवैर्नृपैस्तथा दाक्षेः परस्ताद्रामीयभृत्यैर्दाक्षिग्रामे वाहीकग्रामे भवैर्दासैस्तथा दाक्षेः परस्तात्पलदीययोधैर्दाक्षिपलदे वाहीकग्रामे भवैर्भट्टैस्तथा सह पर्वतीयेन पर्वतसंबन्धिना वेपेण मृगाजिनोर्णादिकेन वर्तन्ते ये तैः सपर्वतीयवेपैः पर्वतीयैश्च पर्वते भवैः शवरादिभिश्च ॥

तां पार्वतीं क्षमां कृकणीयपर्णीयशोभमानामवितेत्यथोचे ।

पत्तिः स्वकीयो नृपतेर्गहीयपदातियुग्विक्रमसिंहनामा ॥३४॥

३४. अथ विक्रमसिंहनामा राजेति वैक्ष्यमाणमूचे । कीदृक् । कृकणीयपर्णीयशोभमानां कृकणे पर्णे च भारद्वाजदेशयोर्भवैर्लोकैः शोभमानां वास्तव्यानेकदेशान्तरीयलोकामित्यर्थः । तां सर्वर्तुमण्डितवनादिलक्ष्म्यातिरम्यत्वात्प्रसिद्धां पार्वतीमर्बुदे भवां क्षमामविता रक्षिता । तथा नृपतेः कुमारपालस्य स्वकीयः पत्तिः सेवकस्तथा गहीयपदातियुग्गहे जालंधरदेशसमीपस्थे देशविशेषे भवा ये पदातयस्तैर्युक्तः ॥

काच्छकाः । काच्छके विमर्दे । सैन्धवकाः । सैन्धवके विमर्दे । अत्र “कच्छादेर०” [५५] इत्यादिनाकञ् ॥ नृनृस्थ इति किम् । काच्छैरक्षभिः । सैन्धवैर्वाजिसिः ॥

१ ए सी °वतीक्षमां. २ ए पत्तेः स्व°.

१ ए °र्बुदगि°. २ सी °तः । कैरि°. ३ ए °क्षेः पुर°. ४ वी °पे मृ°. ५ सी °जिनोर्णादिना वर्तते ये. ६ ए °तते ये. ७ वी वक्षमा°. ८ वी °यशो°. ९ ए °तल°. १० ए सी °पते कु°.

कोपान्त्य । ऐक्ष्वाक । कच्छादि । काच्छैः । सैन्धवैः । अत्र “कोपान्त्या-
च्चाण्” [५६] इत्यण् ॥

शृगालगर्तीय । इत्यत्र “गते०” [५७] इत्यादिना-ईयैः ॥

कटवतेकीयैः । अत्र “कट०” [५८] इत्यादिना-ईयैः ॥

आश्वत्थिकीय(यैः) । आयामुखीयैः । दाक्षिकन्धीयः(य) । दाक्षिपल-
दीय । दाक्षिनगरीय । दाक्षिग्रामीय । दाक्षिहृदीयैः । इत्यत्र “कखोपान्त्य०”
[५९] इत्यादिना-ईयैः ॥

पर्वतीयैः । अत्र “पर्वतात्” [६०] इतीयैः ॥

पर्वतीयवेषैः । पार्वती क्षमाम् । अत्र “अनरे वा” [६१] इति वेयैः ॥

पर्णाय कृकणीय । इत्यत्र “पर्ण०” [६२] इत्यादिनेयैः ॥

गर्हीय । स्वकीयः । अत्र “गहादिभ्यः” [६३] इतीयैः ॥

अध्यासितो माध्यममध्यमीयैः सर्वैणुकीयैर्गिरिरौत्तरीयैः ।

आस्माकवंशप्रभवोपि यौष्माकीणप्रसादादयमस्मदीयः ॥ ३५ ॥

३५. अयं गिरिर्वुद्ध आस्माकवंशप्रभवोपि नन्द(न्दि)नीहेतुके
विश्वामित्रेण सह विरोधे तच्छिक्षार्थं वंसिष्ठेन परमारादिपुरुषो ह्य-
वुद्ध उत्पादित इति यद्यप्यस्माकं वंशस्य परमारान्वयस्योत्पत्तिस्थानं
तथापि यौष्माकीणप्रसादादस्मदीयोयं युष्मत्किंकरत्वादस्माकम् । की-
दृशोयम् । औत्तरीय उत्तरे प्रशंस्यदेशे भवोत एव सर्वैणुकीयैर्वैणुके

१ ए सवेणु०. २ बी यैः । अस्मा०.

१ सी यैः । आ०. २ बी टपर्वतकी०. ३ बी न्धीयं । दा०. ४ बी
रीयः । दा०. ५ ए सी वती क्षमा०. ६ बी त्र गिरे. सी त्रनगरे. ७ सी
कण । इ०. ८ सी हीयः । स्व०. ९ बी द अस्मा०. १० सी वशिष्ठे०.
११ सी ति अद्याप्य०. १२ सी शस्ये दे०. १३ ए बी सत्रीणु०. १४ ए
वैविणु०.

देशे भवा ये मुनिरादयस्तद्युक्तैर्माध्यममध्यमीयैः पृथिवीमध्यं नि-
वास एषां माध्यमाश्रयणाः पृथिवीमध्ये जाता भवा वा मध्यमीया
नरा द्वन्द्वे तैरध्यासितः ॥

यौष्माकवंशे नु शरण्य आस्माकीनादिमानामिह किंपुरुष्यः ।

अयुष्मदीया अपि तावकीना इवाभिगायन्ति यशस्त्वदीयम्

॥ ३६ ॥

३६. इहावुदे वर्तमानाः किंपुरुष्यः किंनर्योयुष्मदीया अप्यन्य-
दीया अपि तावकीना इव त्वदीयं यशोभिगायन्ति । कीर्त्तशीह । आ-
स्माकीनादिमानामस्माकमादिमानामादौ भवानां पूर्वजानां शरण्ये म-
हादुर्गत्वाद्रक्षाहेतौ यौष्माकवंशे नु यथा युष्माकं वंशश्चौलुक्यान्वयो-
स्मत्पूर्वजानां सदा स्वामित्वेन शरण्यः ॥

न मामकीना न च तावका ये द्वैप्याः किलामामकवादिनस्ते ।

आख्यन्नमुं सोदरमीश्वरैस्यार्ध्याया मदीयोचितभक्तितुष्टाः ॥३७॥

३७. ये द्वैप्या द्वीपे समुद्रसमीपस्थदेशे भवा मुनयो न मामकीना
न च तावका(काः) सन्ति । यतः । किलेति सत्ये । अमामकवादिनो
ममेदं मामकं न तथामामकं तद्वदनशीला निर्ममत्वा इत्यर्थः । ते
मुनयोमुमर्बुदाद्रिमीश्वरस्य शंभोरर्ध्याया अर्धे शरीरार्धभागे भवाया
गौर्याः सोदरं भ्रातरमाख्यन्नर्थान्ममाप्रे । अर्बुदो हि हिमाद्रेः पुत्र

१ बी ०रूपाः । अ०. २ बी ०रस्यर्ध्या०. ३ ए ०ष्टाः ॥ द्वी०.

१ सी ०वा म०. २ ए ०रूपाः किंनर्यायु०. ३ बी किंनर्यो०. ४ बी
०दृशाह । अस्मा०. ५ सी ०शी । अ०. ६ ए ०नामादौ. ७ बी ०नादौ. ८ ए
०तौ युष्मा०. ९ बी सी ०वकीनाः स०. १० बी गौर्यायाः सो०.

इति रूढिः । ननु ते यदि निर्ममत्वेन न तावकास्तत्कथं तवाग्र इद-
माख्यन्नित्याह । यतो मदीयोचितभक्तितुष्टाः ॥

मध्यमीयैः । अत्र “पृथिवी०” [६४] इत्यादिना-ईयो मध्यमादेशश्च ॥

माध्यम । इत्यत्र “निवासाचरणेण” [६५] इत्यण् ॥

वैणुकीयैः । औत्तरीयः । अत्र “वैणुक०” [६६] इत्यादिना-ईयण् ॥

यौष्माक । यौष्माकीर्ण । आस्माक । आस्माकीन । इत्यत्र “वा युष्मद्०”
[६७] इत्यादिना वाजीनञौ युष्माकास्माकादेशौ च । पक्षे ल्यदादित्वेन तुसं-
ज्ञकत्वादीयः । युष्मदीयाः । अस्मदीयः । एकत्वे तु तत्रकममकौ । तावकाः ।
तावकीर्णाः । मामक । मामकीनाः ॥ पक्षे । त्वदीयम् । मदीय ॥

द्वैभ्याः । अत्र “द्वीपाद्०” [६८] इत्यादिना ण्यः ॥

अर्ध्यायाः । इत्यत्र “अर्धाद्यः” [६९] इति यः ॥

पूर्वार्ध्यसानावतिपौष्करार्धिकद्रौ सं पौर्वार्धिक आश्रमोस्ति ।

अस्मिन्वसिष्ठस्य मदीयराष्ट्रपाश्र्वार्धपौर्वार्धिकलोकवन्द्यः ॥ ३८ ॥

३८. अस्मिन्नर्बुदे स महाप्रभावत्वादिना प्रसिद्धो वसिष्ठस्यर्षे-
राश्रमोस्ति । एतेनास्य महातीर्थत्वोक्तिः । कीदृक् । मदीयराष्ट्रस्या-
ष्टादशशतेत्याख्यया प्रसिद्धस्यार्बुदेति मौलाभिधानस्य मदीयदेशस्य
पश्चार्धे पूर्वार्धे च भवो यो लोकस्तेन वन्द्यस्तथा पौर्वार्धिकोऽत्रिपूर्वार्धे
भवः । किंभूतेस्मिन् । पूर्वार्ध्यसानावद्रेः पूर्वार्धे भवाः सानवः प्रस्था

१ ए स पूर्वार्धिक. २ सी ँवशिष्ठ°. ३ ए ँपौवार्धि°.

१ ए सी ँष्माकी°. २ वी ँण । अस्मा°. ३ ए ँनानी°. ४ ए ँनाः ।
प°. ५ वी सी ँयाः । अत्र. ६ सी वशिष्ठ°. ७ ए ँशने°. ८ वी ँर्वा-
र्द्धम°. ९ वी ँर्वाद्रिभ°.

यत्र तस्मिंस्तथा पुष्करार्धे पुष्करद्वीपार्धे भवः पौष्करार्धिको योद्वि-
मानुपोत्तरस्तमुच्चैस्त्वेनातिक्रान्ते ॥

पौष्करार्धिक । अत्र “सपूर्वादिकण्” [७०] इतीकण् ॥

पूर्वार्ध । पौर्वाधिकः । अत्र “दिकपूर्वात्तौ” [७१] इति येकणौ ॥

राष्ट्रपाश्वार्धे । पौर्वाधिक । इत्यत्र “ग्राम०” [७२] इत्यादिनाणिकणौ ॥

परार्धरत्नांशुभिरुत्तमाध्यावराध्यवस्त्रे इव धत्त एषः ।

लक्ष्म्याधमाध्याकृतशैलजातोन्तमस्तनूजोनवमो हिमाद्रेः ३९

३९. एषोर्बुदः परार्धरत्नांशुभिः परे प्रकृष्टेर्धे भवानि परार्ध्यानि
जात्यानि यानि रत्नानि तेषामंशुभिः कृत्वोत्तमार्ध्यावराध्यवस्त्रे इवो-
त्तरीयाधोवसने इव धत्ते । यतो लक्ष्म्या लक्ष्मीदेवतया कृत्वाधमा-
ध्याकृतमधमार्धे भवं कृतमधः कृतं शैलजातं गिरिवृन्दं येन सः ।
तथा हिमाद्रेर्हिमवतोवोधरस्मिन्देशे भवोवमो न तथानवमः प्रकृष्टो-
न्तमध्वरमस्तनूजः । यो हि लक्ष्म्या श्रिया कृत्वा सर्वोत्कृष्टो महतः
प्रकृष्टपुत्रं स्यात्स परार्धरत्नांशुभिरुपलक्षिते उत्तमार्ध्यावराध्यवस्त्रे
धत्त इत्युक्तिलेशः ॥

परार्ध । अवराध्य । अधमाध्याकृत । उत्तमार्ध । इत्यत्र “परावर०”
[७३] इत्यादिना यः ॥

अन्तमः । अनवमः । अधम । इत्यत्र “अमोन्त०” [७४] इत्यादिनामः ॥

१ ए ऽधिकः । अत्र पू० । २ ए ऽधिक । अ० । ३ ए ऽरत्नंशुभिः । ४ वी
ऽष्टैर्धमं । ५ वी ऽत्तमार्ध्यां । ६ ए ऽमार्ध्यं । ७ वी ऽवतोवोधं । ८ ए
ऽन्तमः । ९ ए ऽष्टश्च । १० सी ऽत्र स्यात् । ११ सी ऽलक्ष्यते । १२ वी ऽराध्यं वं ।
१३ सी अतमः । १४ सी ऽवम । अ० ।

अनन्तिमा तीर्थतयाग्रिमाणामपश्चिमं वारिनिधेः कलत्रम् ।

पुनाति पुण्या सरिदादिमा सा मन्दाकिनी मध्यमभागस्य ॥४०॥

४०. सा प्रसिद्धा मन्दाकिनी गङ्गास्यार्बुदस्य मध्यमभागं पुनाति । कीदृक् । पुण्या पावित्र्यहेतुरत एव तीर्थतयाग्रिमाणामपि । अपिरत्रा-
ध्याहार्यः । मुख्यानामप्यनन्तिमा मुख्या महातीर्थमित्यर्थः । तथा सरि-
दादिमा नदीपु मुख्यात एव वारिनिधेरपश्चिममाद्यं कलत्रम् ॥

अपश्चिमम् । आदिमा । अनन्तिमा । अग्रिमाणाम् । अत्र “पश्चाद्”

[७५] इत्यादिना-इमः ॥

मध्यम । इत्यत्र “मध्यान्मः” [७६] इति मः ॥

मध्योपि चाध्यात्मिकपारलौकिकार्थाविदप्यत्र समागमेन ।

स्याञ्जन्तुराकस्मिक एव सामानदेशिको वार्षिकमेघकर्तुः ॥ ४१ ॥

४१. अत्रार्बुदे समागमेनात्मसाधनार्थमागमनेन कृत्वा जन्तुः
स्यात् । किंभूत इत्याहं । आकस्मिक एवाकस्माद्भवस्तथाविधधर्मा-
नुष्ठानाभावेनासंभविर्ततथाविधपदत्वादतर्कितोपनतो वार्षिकमेघकर्तु-
रिन्द्रस्य सामानदेशिकः सामानर्द्धित्वेनेन्द्रसमाने देशे प्रदेशे भव
इन्द्रसामानिको देव इत्यर्थः । किंभूतोपि । मध्योपि नात्युत्कृष्टो नाप्य-
पकृष्टो मध्यपरिणामोपि विशिष्टशुभपरिणामरहितोपीत्यर्थः । तथाध्या-
त्ममात्मनि भव आध्यात्मिकः परलोकस्यायं हितत्वेन यद्वा परलोकै

१ ए रिवेः. २ सी नी वारिनिधेः कलत्रम् । सा. ३ सी देशको.

१ ए र्व्या°. २ बी रिवे°. ३ ए म् । प°. ४ बी सी पश्चिमाद् .
५ ए नात्ससा°. ६ सी त्मपावना°. ७ ए ह । क°. ८ सी तस्तथा°. ९ ए बी स्य समा°. १० सी मान्यदेशकः. ११ बी नात्क°. १२ ए
णामर°. १३ बी सी लोकसु°.

परलोकमुखक्रियायां कुशलः पारलौकिक^१ आध्यात्मिको यः पारलौ-
किकः स योर्थो धर्मलक्षणस्तस्याविद्व्यज्ञातापि निर्धर्मोपि चेत्यर्थः ।
एतेनास्य महातीर्थत्वोक्तिः ॥

दत्त्वा द्विजैर्ब्रह्मिण्यलिकर्णमनैशिकीभूय विधीयते द्राक् ।
एन्द्रो महो मासिकं आर्धमासिको वात्र धौतेपरवार्पिकाभ्रैः ४२

४२. अपरवार्पिकाभ्रैरपरस्यां वर्षायां शरदि भवानि यान्यभ्राणि
मेघास्तैर्धौते प्रक्षालिते शरदीत्यर्थः । अत्रावुदे द्विजैरेन्द्रो महो वि-
धीयते । कीदृग् । मासिक आर्धमासिको वा मासेर्धमासे वा भवः ।
किं कृत्वा । ब्रह्मिण्यलिकर्णं ब्रह्मिण्यलसहचरितः कालो ब्रह्मिण्य-
लालं शरन् तत्र देयमृणं द्राग् दत्त्वा । तथा निशासहचरितमध्ययनं
निशा तत्र जयी साभ्यासो नैशिको न तथानैशिकश्चानै(श्चानै?)शि-
कीभूय निशाध्ययनाभ्यासं मुक्त्वेत्यर्थः । सुस्त्रीभूयैकाप्रीभूर्यं च मास-
मर्धमासं वा यावद्विजैराश्विनर्मासेत्रेन्द्रमहः क्रियत इत्यर्थः । एतेनात्र
गिरावन्यदेशेभ्यो विशिष्ट इन्द्रमहो भवतीत्युक्तम् । यतोऽन्यदेशेष्वष्टा-
वेव दिनानीन्द्रमहः स्यात् । एवं चात्र धान्यसंपत्त्युत्कर्षो लोकाना-
मतिप्रक्रीडितत्वप्रमुदितत्वे च सूचितानि । द्विजैरित्युपलक्षणत्वात्क्ष-
त्रियादीनामपि ग्रहणं तेपि हीन्द्रमहं कुर्वन्ति ॥

१ ए दथादिजौ ब्रह्मिण्यलोलि° । २ बी °क अर्ध° ।

१ ए °किकः स. २ सी °स्तथावि°. ३ ए बी °सौधौते. ४ ए बी °जे-
रेन्द्रो. ५ बी °त्वा । ब्रह्मि°. ६ ए °कर्णं ब्रह्मि°. ७ बी °च का°. ८ ए °पल्लोलं.
९ ए °को त°. १० ए °य मा°. ११ ए °मासोत्रे°. १२ ए °यतेत्य°. १३ ए
°पल्लु काल्युत्क°. १४ ए दिजैत्यु°. सी दिजैत्यु°.

मध्यः । अत्र “मध्ये०” [७७] इत्यादिना-अः ॥

आध्यात्मिक । आकस्मिकः । अत्र “अध्यात्मादिभ्य ईकण्” [७८]
इतीकण् ॥

सामानदेशिकः । पारलौकिक । इत्यत्र “समान०” [७९] इत्यादिना-
इकण् ॥

वार्षिक । ऋतोर्णिर्णप्रत्ययस्तद्वयवादेऋ(र्क)त्वन्तादपि भवत्यभिधानात् ॥
अपरवार्षिक ॥ कालवाचि । मासिकः । आर्धमासिकः । अत्र “वर्षा०” [८०]
इत्यादिनेकण् ॥ बहुवचनं यथाकथंचित्कालवृत्तिभ्यः प्रत्ययप्रापणार्थम् ।
अनैशिकीभ्यः । त्रैहिपलालिकणम् ॥

श्राद्धक्रिया शारदिकीह मन्दाकिन्यामविघ्नं क्रियते जनेन ।

यच्छारदौ शारदिकेतरौ वा रोगातपौ नौपधिवृक्षयोगात् ॥ ४३ ॥

४३. इहावुंदे मन्दाकिन्यां जनेन शारदिकी श्राद्धपक्षे भवा श्राद्धक्रिया
पिण्डप्रदानादिकाविघ्नं निरुपद्रवं क्रियते । यद्यस्मादिहौपधिवृक्षयोगाच्छा-
रदौ शरत्काले भवौ शारदिकेतरौ वान्यर्तुषु भवौ वा रोगातपौ न स्त
ओपधियोगाद्रोगो नास्ति वृक्षयोगाच्चातपो नास्ति ॥

शारदिकी श्राद्धक्रिया । इत्यत्र “शरदः०” [८१] इत्यादिनेकण् ॥

शारदिकं शारदौ । इत्यत्र “न वा रोगातपे” [८२] इति चकण् ॥

१ ‘वा’ इत आरभ्य ‘केतरौ’ इत्यन्तं बी पुस्तके ठिमुक्तम् ।

१ ए ष्मिकः । अध्या० । २ सी इती० । ३ सी ण् । समा० । ४ ए बी षिक ।
पा० । ५ बी लौक । ६ बी न्तावद० । ७ ए षिक । का० । ८ बी षिक ।
आ० । ९ ए सी कः । अर्ध० । १० बी सी षिक । अ० । ११ सी य ।
त्रीहि० । १२ सी न्यां मन्त्रि० । १३ ए बी यसा० । १४ बी पपेवृ० । १५ ए
सी कम् शा० ।

प्रादोषिकेत्रानुदितेपि चन्द्रे

नैश्यस्त्वषो नैशिकमौ(मो?)षधीनाम् ।

प्रादोषदीपन्ति तमो हरन्त्यः

शौवस्तिकाश्वस्त्यविदाश्रमेषु ॥ ४४ ॥

४४. अत्रार्जुदे प्रादोषिके रजनीमुखभवे चन्द्रेनुदितेपि नैश्यो रात्रौ भवो ओषधीनां त्विषः प्रादोषदीपन्ति प्रादोषभवदीपवदाचरन्ति । केपु । शौवस्तिकं श्रोभवं भविष्यदश्वस्त्यं च वर्तमानमतीतं च विदन्ति ये तेषां ज्ञानवन्मुनीनामाश्रमेषु । किंभूताः सत्यः । नैशिकं तमो ह्रन्त्यः । एतेनास्य महाप्रभावौपधिप्रिकालैविन्मुनिनिलय-तोक्ता ॥

नैशिकम् नैश्यः । प्रादोषिके । प्रादोष । इत्यत्र “निशा०” [८३] इत्यादिनेकण्वा ॥

शौवस्तिक । इत्यत्र “श्वसस्तादिः” [८४] इतीकण्वा स च तादिः ॥ पक्षे । “ऐपमोह्यःश्वसो वा” [६. ३. १९] इति त्यच् । श्वस्त्य ॥

भान्तश्चिरत्नेषु चिरंतनन्तस्तथा परुत्नेषु परुत्तनन्तः ।

सिद्धाः परात्नन्त इतः परारितनेषु खेलन्ति विचित्ररूपाः ॥ ४५ ॥

४५. इतोस्मिन्नर्जुदे सिद्धा विद्यासिद्धाः । खेलन्ति बालिकाद्युचितक्रीडाभिः क्रीडन्ति । किंभूताः सन्तः । चिरत्नेषु चिरकालभ-वेषु वृद्धेषु मध्ये चिरंतनन्तो विद्याबलेन वृद्धवदाचरन्तस्तथा पर-

१ बी नैशारित्वं. २ ए न्यः शावं.

१ ए दे प्रदो. २ बी सी वा औष. ३ ए णः प्रदो. ४ ए हहरं. ५ ए बी लवन्मु. ६ बी स्तादेरिति कं. ७ बी क्षे । एष. ८ ए सी श्वस्त्यः । मां. ९ सी बालकां. १० ए ङ्गयदाचरंस्तं.

लेषु पूर्वस्मिन्संवत्सरे भवेषु बालेषु परुत्तनन्तस्तथा परारितनेषु पर-
तरे संवत्सरे भवेषु तरुणेषु परान्नन्तोत एव विचित्ररूपा अत एव
च भान्तः ॥

हालाः परारितनचूतमध्ये पिबन्परारित्परुत्तनीस्ताः ।

वंश्यान्पुराणांस्तव चारणौघो गायत्यमुष्मिन्नपुरातनान् ॥ ४६ ॥

४६. अमुष्मिन्नर्बुदे चारणौघस्तव पुराणांश्चिरकालीनान्वंश्यान्पू-
र्वज्ञानपुरातनाइवधुनातनानिव गायति । तथा गायति यथेदानीतना
इव ते भवन्तीत्यर्थः । कीदृक्सन् । हालाः सुराः पिबन् । एतेन
शब्दपाठवोक्तिः । क । परारितनचूतमध्ये तरुणाम्रतरुवनमध्ये ।
एतेन हालानामाम्रमञ्जरीपातेनातिसौरभोक्तिः शैत्योक्तिश्च । कीदृशीः ।
परारित्परुत्तनीः पुराणाः पुराणतराश्च । एतेन परिपूर्णत्वोक्तिः ।
अत एव ताः सुखादुत्वादिगुणैः प्रसिद्धाः ॥

चिरलेषु चिरंतनन्तः । परुत्तनेषु परुत्तनन्तः । परारित् परारितनेषु । अत्र
“चिर०” [८५] इत्यादिना वा लः ॥ परारेस्ते रिलोप इत्येके । परान्नन्तः ॥
केचित्तु परुत्परार्योस्तर्नव्यन्त्यस्वरत्परं स्वागममिच्छन्ति । परुत्तनीः । परारितन ॥

पुराणान् पुरातनान् । इत्यत्र “पुरो नः” [८६] इति वा नः ॥

अर्यग्निं पौर्वाह्निकं आपराह्निके चोच्चवृक्षैः स्थगिते मुनीन्द्राः ।

विदन्ति पूर्वाह्नतेनीमथापराह्नतेनीं नाडिकयेह संध्याम् ॥ ४७ ॥

१ बी सी °राणास्त° । २ बी सी °तनी तथा° । ३ ए सी °तनी ना° ।

१ ए °रेषु भ° । २ ए °त्तनन्त° । ३ ए च च भा° । ४ बी सी °जानपुरा°
५ बी °नि गा° । ६ बी °ति च गायति । त° । ७ सी °व° । ८ बी सी °न-
त्यन्त्य° । ९ ए बी परन्त° । १० बी नः । आर्य° ।

४७. स्पष्टः । किं तु मुनीन्द्रा योगीशाः । पूर्वाह्ने(ह्?)तनीं प्राभा-
तिकीम् । अपराह्नेतनीं प्रादोपिकीम् । नाडिकयोच्छ्वासेन निश्वासेन च
कृत्वा विदन्ति । ईडापिङ्गलाद्या नाड्यो नासिकोच्छ्वासनिश्वासरूपा-
स्तासां हि सम्यग्ज्ञाने कालज्ञानं स्यात् ॥

पूर्वाह्णतनीम् । अपराह्णतनीम् । अत्र “पूर्वाह्ण०” [८७] इत्यादिना वा
तनद् ॥ पक्षे । पूर्वाह्णिके । अ(आ)पराह्णिके । अत्र “वर्षाकालेभ्यः” [६.३.८०]
इतीकण् ।

प्राह्णेतनैरेव चिरंतनस्य पूजा प्रगेतन्यचलेश्वरस्य ।

दोपातनी च क्रियतेत्र सायंतनैर्विनिद्रैर्विविधप्रसूनैः ॥ ४८ ॥

४८. अत्रावुदे चिरंतनस्य चिरकालीनस्याचलेऽंशराख्यशम्भोः प्र-
गेतनी प्राभातिकी पूजा विविधप्रसूनैः कृत्वा क्रियते । किंभूतैः ।
प्राह्णेतनैरेव प्राभातिकैरेव प्रभात एवोचितैस्त्वर्थः । अत एव विनिद्रै-
र्विकस्वरैः । तथा दोपातनी च सांध्यं च पूजा सायंतनैरेव विनिद्रैः
कुसुमैः क्रियते ॥

सायंतनैः । चिरंतनस्य । प्राह्णेतनैः । प्रगेतनी ॥ अव्यय । दोपातनी । अत्र
“सायं०” [८८] इत्यादिना तनद् ॥

पदं नृणां शाश्वतमिच्छतां तत्सांध्यप्रभाभं विदतां शरीरम् ।

ग्रैष्माहवद्वृद्धतरोपि पौषो नूपक्रमः सिध्यति शीघ्रमत्र ॥ ४९ ॥

४९. ग्रैष्माहवद् ग्रीष्मे भवं ग्रैष्मं यदहर्दिनं तदिव वृद्धतरोपि
बहुकाले फलदत्वेन महत्तरोप्युपक्रमः परमपदप्राप्तिविषयस्तीव्रतपश्चर-

१ वी ऽद्वयतां. २ वी पौषा नू. सी पौषस्तपःक्र. ३ ए ऽत्र । ग्रीष्मा.

१ वी ऽयो उच्छ्वा. २ सी ऽन च. ३ वी ऽन निश्वासेन च कृ. ४ वी
इत्यापि. ५ वी ऽलायोना. ६ सी ऽनामि. ७ वी ऽनाशिको. ८ सी निः-
स्वार्थ. ९ वी ऽवांभेत. १० वी ऽरालत. ११ सी ऽश्वरस्य श. १२ ए
ऽय प्राभा. १३ ए ऽमांथी च. १४ सी ऽवस्तप.

णादिधर्मानुष्ठानोद्यमोत्रार्बुदे नृणां शीघ्रं सिध्यति फलति । उत्प्रेक्ष्यते ।
 पौषो नु पुष्येण चन्द्रयुक्तेन युक्ते काले भव इव । पौषो हि कार्या-
 रम्भो वृद्धतरोपि शीघ्रं सिध्यति । पुष्यस्य कार्यसिद्धौ पतिष्ठत्वान् ।
 कीदृशां सतां नृणाम् । शरीरं सांध्यप्रभाभं संध्यारागवदस्थिरं विद्वतां
 जानताम् । एतेन भववैराग्योक्तिः । अत एव तच्छाश्वतं पदं मोक्ष-
 मिच्छताम् । योन्यत्र बहुकालेन फलति स मुत्तयुपायोत्र सिद्धक्षेत्रे
 मुमुक्षुभिरारब्धः क्षिप्रं फलतीत्यर्थः ॥

पौषः ॥ ऋतु । ग्रैष्म ॥ संध्यादि । सांध्य । शाश्वतम् । अत्र “भर्तुं”
 [८९] इत्यादिनाण् ॥

सांवत्सरार्चाफलवाञ्छयेह सांवत्सरे पर्वणि नाभिमूनोः ।

हैमन्तिकोपागुरुभक्तयः के नायान्ति हैमन्तदिनाल्पिताघाः

॥ ५० ॥

५०. इहार्बुदे नाभिसूनोः श्री(श्री?)ऋषभनाथस्य सांवत्सरे संव-
 त्सरे भवे पर्वणि चैत्रकृष्णाष्टम्यां जन्मोत्सवे के लोका नायान्ति ।
 कया । सांवत्सरार्चाफलवाञ्छया सांवत्सरं संवत्सरे भवं सर्वलसंव-
 त्सरेणोपाज्यमतिगुर्वित्यर्थः । यद्दर्चायाः फलं स्वर्गादिप्राप्तिस्तस्ये-
 च्छया । किंभूताः सन्तः । हैमन्तिकी हेमन्ते भवा योषा रात्रिस्तद्व-
 हुर्वा महती भक्तिर्येषां ते तथात एव हैमन्तदिनवदल्पितं लघूकृतमघं
 पापं यैस्ते । एतेनात्र श्रीनाभेयभवनं महातीर्थमस्तीत्युक्तम् ॥

१ ए °त्प्रेक्षते. २ वी पौषा नु. सी पौषः पु°. ३ ए वी पौषा हि. ४ ए
 वृद्धोत्°. ५ वी पतिष्ठ°. ६ सी विद्वतां जा°. ७ वी ता । ए°. ८ सी
 °च्छन्ताम्. ९ वी सिद्धि क्षेत्रे°. १० ए सी रे भ°. ११ सी कर्कशं सं°. १२ ए
 यदाचार्याः फ°. १३ ए सी यैस्ते । ए°.

वान्प्रावृषेण्यो न्वथ हैमनो नु वातोत्र सिंहाजिनरोमकम्पी ।
सैहाजिनं प्रावरणं वसानैः सेव्यो रतान्ते शबराङ्गनौघैः ॥५१॥

५१. अत्रावृषेण्यो सैहाजिनं सिंहचर्मण इदं प्रावरणं वस्त्रं वसानैः परिधानैः शबराङ्गनौघै रतान्ते वातो वान् सेव्यते यतः प्रावृषेण्यो न्वथ हैमनो नु गिरेरस्य जलबहुलत्वेन तरुच्छायाबहुलत्वेन च वायोः सदा शीतत्वाज्जायते प्रावृषि भव इव हैमन्ते भव इव वा । तथा सिंहाजिन-रोमकम्पी सिंहाजिने भवानि रोमाणि कर्षयति । एतेन मार्दवोक्तिः ॥

न माथुरौत्सं धनपुण्यमश्वत्थामा इहादुष्करदुर्लभार्थे ।

सुसंभवादुष्करपुण्यकेश्वत्थाम्नोपरे वा ऋषयः स्मरन्ति ॥ ५२ ॥

५२. इहावृषेण्यो वर्तमाना अश्वत्थामा अश्वत्थाम्नो द्रोणाचार्यपुत्रस्य महर्षेः संबन्धिन ऋषयोऽश्वत्थाम्नोऽश्वत्थामसंबन्धिन ऋषिसमूहादपरे वा ऋषयो द्विजा न स्मरन्ति । किमित्याह । मथुरायां यागकरणादिना कृतं प्रतिग्रहादिना लब्धं वा माथुरं तथोत्सदेशे तीर्थस्नानपिण्डप्रदानादिरूपमूल्येन क्रीतं रोगाद्युपद्रवाभावेन संभूतं वौत्सं द्वन्द्वे माथुरौत्सं धनपुण्यं धनं मुनिप्रायोग्यं धान्यगवादि पुण्यं तीर्थस्नानपिण्ड-प्रदानाद्युद्धवो धर्मो द्वन्द्वे तन्मार्थुरं धनमौत्सं पुण्यं चेत्यर्थः । यतः । कीदृशीह । दुष्करश्चासौ दुर्लभश्च दुष्करदुर्लभो न तथादुष्करदुर्लभोर्थो द्रव्यं यत्र तस्मिन्ननेकवस्तुनामीकरत्वादुष्करद्रव्ये वास्तव्येश्व-

१ ए ऽपिणो न्व° । २ ए ऽङ्गनोघैः ।

१ सी °न वा° । २ ए सी °त्वाज्जाय° । ३ ए सी °व वा° । ४ ए ऽम्प-
यिता । ए° । ५ सी °यता । ए° । ६ सी °त्थाम्नो अ° । ७ सी °स्वपैः ।
८ बी °गकार° । ९ सी °ना वा ल° । १० सी धान्यं ग° । ११ ए °थुरप° ।
१२ बी यत् त° । १३ बी °माकारत्वादु° ।

तोदारलोकात्वाच्चादुर्लभद्रव्ये चेत्यर्थः । तथा सुसंभवं रोगाद्युपद्रवाभा-
वेन धर्मोपग्रम्भकदानसद्भावेन च सुघटमदुष्कृतं चानेकपुण्यक्षेत्राद्या-
धारत्वेन सुखक्रेतव्यं पुण्यं धर्मो यत्र तस्मिन् । इदमुक्तं स्यात् । कि-
लान्यदेशेभ्यो मथुरायां स्वभावेन लोकस्य धार्मिकत्वादीश्वरोदारत्वाच्च
प्रभूर्तयागादिप्रवृत्तिदानप्रवृत्तिभ्यां द्विजा बहु धनमुपार्जयन्ति लभन्ते
च । उत्सदेशे चान्यदेशेभ्योतिपुण्यक्षेत्रात्मके द्विजानां प्रभूतस्य
पुण्यस्य तीर्थवन्दनादिना क्रयः संभवश्च स्यात् । ताभ्यामपि सकाशा-
दत्र गिरौ बहुर्तयागप्रवृत्तिदानप्रवृत्त्यादिनानेकपुण्यक्षेत्रदर्शनादिना
चातिप्रभूतधनोपार्जनालाभाभ्यां प्रभूतपुण्यक्रयसंभवाभ्यां च मथुराया-
मुपार्जितं लब्धं च धनमुत्से च क्रीतं संभूतं च पुण्यं न स्मरन्ति ॥

शंसन्ति नादेयमिवाशु नादेया राष्ट्रियं राष्ट्रियवच्च सम्यक् ।

ता रत्नखानीः पथकाः किराता इहाश्मकाकर्षकशिल्पिकानाम्

॥ ५३ ॥

५३. इहार्बुदे पथकाः पथि कुशलाः किराता अश्मकाकर्षकशि-
ल्पिकानामश्मनि पाषाणकर्मण्याकर्षे रमणे शिल्पे कलाविज्ञाने च कुश-
लानां सूत्रधारघूतकारचित्रकारादीनां पुरतस्ताः प्रसिद्धौ रत्नखानीर्जा-
तौ जातौ यान्युत्कृष्टानि तानि रत्नानि तेषां खानीराकर्षकसम्यगवितथ-
माशु प्रशंसन्ति । अश्मकानां पुर उत्कृष्टौ अश्मखानीयू(यू)तव्यसने-

१ सी °चा × × × प्रभूतया° । २ ए °धर्माप° । ३ ए °न लोकस्य । ४ बी °तयोगा° । ५ सी °दुधा ध° । ६ सी °त्रास्तिके । ७ बी °तमाया° । ८ ए °न पु° । ९ सी च न । १० बी °त्रकरा° । ११ सी °रः म्याप्र° । १२ ए °सि-
द्धरत्नखानीपथकाः किराता इहाश्मकाकर्षकशिल्पिकानोर्जा° । १३ ए °रामम्य° ।
१४ बी सी °श्मक° १५ ए °नीर्जायु° ।

नात्यन्तमृणार्तत्वाद्द्रव्यार्थपरिभ्राम्यतामाकर्षकाणां च पुर उत्कृष्टरत्न-
खानीः शिल्पिकानां च पुर उत्कृष्टधातुखानीरत्रत्या वर्णयन्तीत्यर्थः । यथा
नादेया नद्यां नदीतरणे कुशला नाविका नादेयं लोकस्य निस्तारणा-
दिना नद्यां कृतं लब्धं क्रीतं संभूतं वा धनं प्रशंसन्ति । यथा वा रा-
ष्ट्रिया राष्ट्रक्षणादौ कुशला भूपादयो रीष्ट्रियं राष्ट्रे लोकपीलनादिना
कृतं लब्धं क्रीतं संभूतं वा द्रव्यं प्रशंसन्ति ॥

सांवत्सराचाफल । सांवत्सरे पर्वणि । इत्यत्र “संवत्सरात्” [९०] इ-
त्यादिनाण् ॥

हेमनः । हेमन्तः(न्त) । हेमन्तिक । अत्र “हेमन्ताद्वा तलुक् च” [९२]

इति वाण् तत्संनियोगे तलुक् च वा ॥

प्रावृषेण्यः । अत्र “प्रावृष ण्यः” [९२] इत्येण्यः ॥

अश्वत्थान्नः । अत्र “अः स्थान्नः” [६.१.२२] इत्यप्रत्ययस्य सिंहाजिनः ।

इत्यादिनाश्च “स्थाम्” [९३] इत्यादिना लुक्त्वा । पक्षे । अश्वर्थात्माः ॥
सिंहाजिनम् ॥

माशुरीत्सम् । नादेयम् । राष्ट्रियम् । अत्र “तत्र कृतम्” [९४] इत्यादिना
यथायोगमैणादय एयणादयश्च ॥

नादेयाः । राष्ट्रियवत् । इत्यत्र “कुशले” [९५] इति यथाविहितं प्रत्ययाः ॥

पथकाः । अत्र “पथोकः” [९६] इत्यकः ॥

अश्मकाकर्षक । इत्यत्र “कोश्मादेः” [९७] इति कः ॥

१ ए ंद्रला° । २ बी ंम्यतमा° । ३ बी ंखानी सि° । ४ ए ंत्कृष्टं धा° ।
५ ए ंयतीत्य° । ६ ए नद्या न° । ७ सी ंद्यां त° । ८ बी ंद्यां क्रीतं । ९ ए
°शलभू° । १० ए राष्ट्रियं । ११ ए ंपालादि° । १२ ए ंन्तः । हेमन्तिकः । अ° ।
१३ बी ंयोगो त° । १४ ए ंहाजन । १५ ए लुक् च वा । प° । १६ बी
°त्थामा । मं° । १७ ए ंमण्याद° ।

कालेयवत्स्रौन्नवधूपु शारदकेष्विव प्रावृषिकाब्दवृष्टिः ।

ससिन्धुकापात्करिकापैकर्या च सैन्धवीहाप्सरसो विभान्ति ॥५४॥

५४. इहार्बुदेप्सरसो विभान्ति स्वर्गेपि दुर्लभैस्तैः शार्दूलवनख-
ण्डादिरम्यैः क्रीडास्थानविशेषैर्विशेषितत्वाच्छोभन्ते । काः कास्तत्राह ।
ससिन्धुका सिन्धौ जाता सिन्धुका नाम देवी तैया युक्तापात्करिकाप-
करे कचवरे जातापैकरिकाख्या देवी तथापकर्यैर्वनाश्रया देव्या सह
सैन्धवी चैवं नाम्नी देवी चेति । यथा स्रौन्नवधूपु सुत्रदेशजातासु
स्त्रीषु कलौ जातं कालेयं कुङ्कुमं वधूरूपादिविशेषेण विशेषितत्वाद्भाति
यथा वा शारदकेषु शारदि जातेषु मुद्गविशेषेषु दर्भेषु वा प्रावृषिकाब्द-
वृष्टिर्वर्षाकालजातमेघवृष्टिः फलानुपचयविशेषेण विशेषितत्वाद्भाति ।
एतेनैवं नामायं शैलो रम्यो येनात्र देव्योपि क्रीडन्तीत्युक्तम् । सिन्धु-
कादीनां देवीनां मिलितानां बहुत्वादप्सरस इत्यत्र बहुवचनम् । यद्वै-
कस्मिन्नप्यर्थे वाच्येप्सरसशब्दः स्वभावेन बहुवचनान्त इति बहु-
वचनम् ॥

स्रौन्न । कालेय । इत्यत्र “जाते” [९८] इति यथाविहितं प्रत्ययाः ॥

प्रावृषिक । इत्यत्र “प्रावृष ईकः” [९९] इतीकः ॥

शारदकेषु । इत्यत्र “नास्त्रि०” [१००] इत्यादिनाकञ् ॥

सिन्धुका । सैन्धवी । अपकरिका । अपैकर्या । इत्यत्र “सिन्धु०” [१०१]

इत्यादिना कोण्च ॥

१ ए ंद्वृष्टिः. २ ए ंपवार्या.

१ बी सी ंभेः शार्दूल°. २ ए बी ंन्ते । का का तत्रा°. ३ ए तत्रायु°.
४ बी ंपकारि°. ५ सी देशेषु मुद्ग°. ६ सी ंपु या प्रा°. ७ ए ंन व°.
८ सी इती°. ९ सी ंरदिके°. १० बी सी ंपकार्या.

पूर्वाह्नकोस्मिन्नपराह्णेन प्रदोषकोवस्करकार्द्रकाभ्याम् ।

यक्षैरमावास्यकपन्थकामावास्यैः सुरः खेलति मूलकश्च ॥ ५५ ॥

५५. स्पष्टः । किं तु पूर्वाह्णकार्दीनि नामानि । पूर्वाह्णे जात इत्यादिर्निरुक्तिः कार्या ॥

पूर्वाह्नकः । अपराह्णेन । आर्द्रकाभ्याम् । मूलकः । प्रदोषकः । अवस्करकः । इत्यत्र “पूर्वाह्न०” [१०२] इत्यादिनाकः ॥

पन्थकः । इत्यत्र “पथः पन्थ च” [१०३] इत्यकैः पन्थादेशश्च ॥

अमावास्यैः । अमावास्यकः । इत्यत्र “अश्व०” [१०४] इत्यादिना-अ-अकौ वा । पक्षे । अ(आ)मावास्यैः ॥

आपाढ्यषाढं बहुलं श्रविष्ठापाठीयमन्तस्तरु फल्गुनी च ।

श्राविष्ठ्यनूराधमिहामरी श्राविष्ठीय ऋच्छत्यथ फाल्गुनं च ॥५६॥

५६. इहाबुदेपाढाभिश्चन्द्रयुक्ताभिर्युक्तः कार्त्तुपाढास्तासु जाता-पाढी नामामरी देव्यपाढमपाढासु जातं देवमन्तस्तरु वृक्षैखण्डमध्य ऋच्छति क्रीडायै गच्छति । तथा श्रविष्ठा धनिष्ठासु जातामरी बहुलं कृत्तिकासु जातं देवमृच्छति । तथा फल्गुनी च फल्गुन्योर्जाता चामर्याषाढीयं देवमृच्छति । श्राविष्ठी चानूराधमृच्छति । अथ तथा श्राविष्ठीया फाल्गुनं चर्च्छति ॥

१ ए° विष्ठी°.

१ बी° स्पष्टम् । किं. २ ए° दीनां ना°. ३ सी° दिनिरु°. ४ सी° पन्था°. ५ ए° कः पन्थः प°. ६ बी° पथादे°. ७ बी° र्युक्तका°. ८ सी° लीप्यषा°. ९ बी° देव्यापाढमापाढा°. १० बी° क्षवण्ड°. ११ सी° षाष्ट.

पुष्योत्र स स्वातिविशाखहस्ताः सरैवतौ तिष्यपुनर्वसू च ।

सरौहिणौ रेवर्तरोहिणौ च चित्रः सचैत्रः खचरा रमन्ते ५७

५७. स्पष्टम् । किं तु स प्रसिद्धः पुष्यः । पुष्यादीनि नामानि ॥

चित्रा च रेवत्यथ रोहिणी च माघाश्विनौ कृत्तिकार्तिकौ च ।

गोस्थानगोशालकवत्सशाला नृपा असिध्यन्खरशालयुक्ताः ॥५८॥

५८. स्पष्टम् । किं तु गवां शाला गोशालं “सेनाशाला०” इत्यादिना ङ्गीबतौ । तत्र गोशालायां वा देशे जातो गोशालोद्जातो गोशालो गोशालकः ॥

स वात्सशालोमुमुमासमानोदर्य ससोदर्य इयार्य गूढः ।

कलापकाश्वत्थकमासिकं नु श्रीमातुरर्चा क्षितिपः प्रदातुम् ॥५९॥

५९. ससोदर्यः सहोदरेण युक्तः स प्रसिद्धो वत्सशाले वत्सशालायां वा देशे जातो वात्सशालो नाम क्षितिपो गूढः परंराष्ट्रप्रवेशेन शत्रुभयात्प्रच्छन्नः सनुमासमानोदर्य गौर्याः सहोदरममुमर्बुदमियायाययौ । इण् धातुराङ् विनाप्यागमनेर्थे दृश्यते । किं कर्तुम् । श्रीमातुर्लक्ष्मीदेव्या अर्चा प्रदातुम् । उत्रेक्ष्यते । कलापकाश्वत्थकमासिकं नु । यस्मिन्काले मयूराः केदारा इक्ष्वश्च कलापिनः स्युः स कालस्तत्साहचर्यात्कलापी तत्र देयमृणं कलापकं तथा यस्मिन्कालेश्वत्थाः फलन्ति

१ बी^१ शाषहं. २ ए सी^२ हस्ता स°. ३ बी^३ सरैव°. ४ सी^४ सरोहिणो रे°. ५ बी^५ हिणै रे°. ६ ए^६ तरोहि°. ७ ए सी^७ कृत्तिक°. ८ बी^८ पान्तसि°. ९ बी^९ य गाढः.

१ ए सी^१ पुष्य । पु°. २ बी^२ पुष्पादी°. ३ सी^३ ता । त्यत्र. ४ बी^४ स-सौद°. ५ सी^५ यां दे°. ६ ए^६ शे तो. सी^६ शे वा जा°. ७ बी^७ र उपरा°. ८ ए^८ त्रः मा°. ९ सी^९ त्रेक्षते. १० बी^{१०} त्वकामा°. ११ सी^{११} नः स्थल°.

स कालोश्चत्थफलसहचरितोश्चत्थस्तत्र देयमृणमश्चत्थकं तथा मासे देय-
मृणं मासिकं समाहारद्वन्द्वे तदिव ॥

न ग्रैष्मकं यावबुसक्यवन्नोमाव्यासकं नैपमकं न चापि ।

नाप्यावराद्यं समकं जनानामस्योपकण्ठेखिलधातुखानेः ॥६०॥

६०. अस्यार्बुदस्योपकण्ठे समीपे वर्तमानानां जनानां ग्रैष्मकं
ग्रीष्मे देयमृणं नास्ति । तथा यस्मिन्काले यवानां बुसं स्यात्स कालो
यवबुसस्तत्र देयमृणं यवबुसकं तस्य भावो यावबुसक्यं तदस्यास्ति
यावबुसक्यवद्यवबुसकमृणमित्यर्थः । नास्ति । तथोमाव्यासकमुमा
व्यस्यन्ते यस्मिन्स काल उमाव्यासस्तत्र देयमृणं च नास्ति । न चा-
प्यैपमकमस्मिन्संवत्सरे देयमृणमस्ति । तथावराद्यं समकमवरा समा
संवत्सरोवरसमा समाया अवरत्वमित्यवरसमं वा तत्र देयमृणं ना-
प्यस्ति । यतः । किंभूतस्य । अखिला धातवः स्वर्णाद्यां यासु ताः खानय
आकरा यत्र तस्य ॥

अस्तापरप्राक्समकाग्रहायणकाः श्रियो मातुरुपेत्य लोकाः ।

फलाँनि सांवत्सरिकाणि दात्र्याः पर्वेह सांवत्सरिकं दिशन्ति ६१

६१. लोका उपेत्य दूरादागत्ये^{११}हार्बुदे श्रियो मातुः सांवत्सरिकं
संवत्सरे देयमृणं पर्व यात्रोत्सवं दिशन्ति दंदैति कुर्वन्तीत्यर्थः । यतः ।
किंभूताः । अस्ते श्रीदेव्यैव क्षिप्र आपरप्राक्समकमपरसमायामपरसमे

१ ए °मान्यास°. २ ए °खानो । अ°. सी °खाने । अ°. ३ बी °काग्राह्य°.
४ बी °लाणि सां°.

१ बी मारो दे°. सी मासि दे°. २ बी °णं यवबुसकं तस्य. ३ ए °नां ग्रिष्म°.
४ ए °यबु°. ५ ए बी ऋतद्य°. ६ ए बी °स्मिन्काल. ७ सी °प्येक°. ८ ए
°करिम°. ९ ए °प्यसि । य°. १० ए °धायाःसु. ११ ए °त्ये श्रि°. १२ सी °दन्ति
कु°. १३ ए सी °वतीत्य°.

वा देयमाग्रहायणकमाग्रहायण्यां मार्गशीर्ष्यां देयं च ऋणे येषां ते तथा । यतः । कीदृश्याः श्रियः । फलानि धनधान्यलाभादीनि दात्र्याः । किंभूतानि । सांवत्सरिकाणि लोकैः सांवत्सरिकपर्वणाराधितत्वेन लोकानामवश्यं देयत्वेन संवत्सरे लक्ष्म्या ऋणभूतानि देयानि ॥

फलं च सांवत्सरकं प्रदायी पर्वेव मेमुं निकषैष देशः ।

द्राक्छारदेनोदलिताग्रहायणिको भृशं शालियवेन भाति ॥६२॥

६२. हे राजन्नमुमर्षुदं निकषैस्य समीप एष प्रत्यक्षो देशश्च शालियवेन शालिभिर्वैश्वैश्च कृत्वा भृशमत्यर्थं भाति । कीदृशा । शार-
देन शरदि पच्यन्ते ते शारदाः शालयस्तथा शरद्युप्ताः शारदा यवाः समाहारद्वन्द्वे “स्यादावसंख्येयः” [३. १. ११९.] इत्येकशेषे शारदं तेन । कीदृक्सन् । सांवत्सरकं संवत्सरे देयमृणं पर्वेव श्रीदेव्युत्सव-
मिव फलं लक्षसंख्यराजप्राह्यभागद्रव्यादि मे मम विक्रमसिंहस्य प्र-
दायी । एतद्देशप्रदत्तेन द्रव्येण हि सांवत्सरकं पर्व श्रीदेव्या मया प्र-
तिवर्षं क्रियतेतश्च तत्पर्वणोनेन प्रतिवर्षं करणीयत्वाद्दणभूतं तद्यथासौ
ददाति तथा फलमप्यनेकधनधान्यादि दददित्यर्थः । अत एव द्रागु-
दलितं विनाशितमाग्रहायणिकर्माग्रहायण्यां देयमृणं येनार्थान्मम स
तथा ॥

ग्राम्या अमी हैमनवाससस्त्वेक्षन्तेनुवासन्ति महर्द्धयोन्नैः ।

आश्वात्परस्मिन्युजकैश्च वासन्तकैश्च वासन्तविलक्षणैश्च ॥६३॥

६३. प्रस्तावादत्रार्षुदेनुवासन्ति वसन्ते पुष्प(ण्य?)न्ति

१ बी °त्सरिकं. २ ए बी °पैक दे°. ३ ए सी द्राक् शार°.

१ ए क्रमण°. २ सी °पाद्य स°. ३ बी °त्सरिकं. ४ ए ए द्रा°. ५ बी द्राग्दलि°. ६ बी °तमग्रेहा°. ७ सी °यण्यां. ८ बी °माग्राहा°.

वासन्त्यः कुन्दलतास्तासां समीपे वर्तमाना अमी प्रत्यक्षा प्राम्यास्त्वा
त्वामीक्षन्ते कौतुकात्प्रश्यन्ति । किंभूताः । हैमनानि स्थौल्यनिबिडत्वा-
दिना हेमन्ते साधूनि वासांसि येषां ते तथैत्रैर्धान्यैर्महर्द्धयः । किं-
भूतैः । आश्वात्परस्मिन्युजकैश्चाश्वयुजकैश्चाश्विनीपर्यायोश्वयुगाभिश्चन्द्र-
युक्ताभिर्युक्ता पौर्णमास्याश्वयुजी । यद्यप्यत्र पौर्णमासीत्यस्य साक्षादप्रयुक्त-
त्वार्द्धण्लोपः प्राप्नोति तथापि चैत्रीत्यादिज्ञापकाद् “आश्वयुज्या अकञ्”
[६. ३. ११९] इति ज्ञापकाच्च पौर्णमास्यां वाच्यायां लोपो न स्यात् ।
तस्यामुपैश्च तथा वासन्ति(न्त?)कैश्च वसन्त उपैश्च । तथा वासन्त-
विलक्षणैश्च वसन्त उपेभ्य इतरैश्च ॥

योऽप्रैष्मसप्रैष्मकसस्यभूम्योर्विप्रैणयोर्नेशिकयोश्च यो वा ।

अस्यान्यशैलस्य च तं विशेषं प्रचक्षते राष्ट्रियदिश्यमुख्याः ॥६४॥

६४. राष्ट्रियदिश्यमुख्या राष्ट्रियेषु राष्ट्रे देशे भवेषु दिश्येषु च
सर्वदिग्भवेषु लोकेषु मध्ये मुख आदौ भवा मुख्याः श्रेष्ठा अस्वार्बुद-
स्यान्यशैलस्य च तं विशेषं भेदं प्रचक्षते यः शाङ्खलत्वादिकृतो विशेषो-
प्रैष्मसप्रैष्मकसस्यभूम्योऽप्री(प्री)ष्म उत्पानि प्रैष्माणि सस्यानि न विद्यन्ते
प्रैष्माण्यत्राप्रीष्मो विरोधेन नञ् । तेन^१ प्रीष्मर्तुविरोधी यो वर्षर्तुस्तत्रत्यै-
सस्यान्वितो देशस्तथा प्रैष्मकैः सहास्ति यः स सप्रैष्मको देशोऽप्रैष्मश्च

१ ए °स्य तं.

१ ए बी °त्यक्षया प्रा° । २ बी °मीक्ष्यन्ते. ३ ए °धान्यैर्धा° । ४ बी °कै-
श्चाश्वि° । ५ बी पौर्णिमा° । ६ बी °दलोपः. ७ ए °त्रीत्यादि° । ८ ए °च पूर्ण° ।
९ ए सी °सन्तिवि° । १० ए °लस्यो च. ११ सी °कशस्य° । १२ ए °भूम्यो
त्रै° । १३ सी °णि शस्या° । १४ बी °क्षते त्रै° । १५ ए °न प्रैष्म° । १६ सी
°त्यदेशान्वि° । १७ सी °ष्मकश्च.

संप्रैष्मकश्चेति सामान्येन द्वन्द्वं कृत्वा ततो विशेषविवक्षया स्त्रीत्वे-
 प्रैष्मसंप्रैष्मके ये सस्यभूमी तयोर्वर्षाकालंप्रीष्मकालसस्यभूम्योरस्ति यो
 माधुर्यव्यक्ततादिकृतो विशेषो विप्रैणयोर्द्विजहरिणविशेषयोश्च स्यात् ।
 कीदृशोः संतोः । नैशिकयोर्निशासहचरितमध्ययनं निशा तत्र जयी
 साभ्यासो नैशिको द्विजस्तथा निशायां व्याहरति नैशिक एणो
 द्वन्द्वे “स्यादावसंख्येयः” [३. १. ११९] इत्येकशेषे नैशिकौ । तयोः ॥

गोविन्दपद्येव पुरोस्ति वर्णासैषानुदक्येव सरिन्निपेव्या ।

माध्यंदिना सानुमतोस्य मध्यंदिनाम्बुजा माध्यमकैरवा च ॥६५॥

६५. अस्य सानुमतोर्बुदस्य माध्यंदिना मध्ये भवैषा प्रत्यक्षा व-
 र्णासां वर्णासेति नाम्ना प्रसिद्धा सरित्पुरोस्ति गोविन्दपद्येव पादे भवा
 पद्या गोविन्दस्य पद्या गोविन्दपद्या गङ्गा सा यथा पुरोस्ति । किंभूर्ता ।
 मध्यंदिनानि मध्ये भवान्यम्बुजानि यस्यां सा तथा माध्यमानि मध्ये
 भवानि कैरवाणि यस्यां सात एवैर्नदक्येवारजखला स्त्रीव निपेव्या
 लोकैः सेव्या ॥

द्राग्मध्यमीयाश्मचये खलन्त्योज्जुलीयवत्कापि विभान्ति वीच्यः ।

कचिट्वर्गीयवदत्र जिह्वामूलीयवत्कापि च वारिवर्ग्याः ॥ ६६ ॥

६६. अत्र वर्णासानद्यां वारिवर्ग्या वारिवर्गे जलौघे भवा वीच्यः
 कल्लोलाः कापि प्रदेशेज्जुलीयवन्मुद्रिकाकारा भान्ति कचिच्च टवर्गीयवदृ-

१ ए °णारस्तेषां. २ बी °पावदुक्ये°.

१ बी समग्रे°. २ ए °न्ये द्व°. ३ सी ये शस्य°. ४ ए °लप्रैष्म°. ५ बी
 भूमौरास्ति. ६ ए सी °स्ति तथा यो. ७ बी °सतोने°. सी °सतोनिशि°. ८ ए न
 सा°. ९ बी द्वन्द्वं स्यादाव°. १० बी °शिके। त°. ११ सी °सा बना°. १२ ए
 °नाशेति°. १३ ए सा पु°. १४ बी °ता। माध्य°. १५ ए मध्यदि°. १६ बी
 °वामुदक्योवा°. १७ बी अव°.

वर्गे भवाष्टवर्गीयाष्टठडढणास्तदाकारा भान्ति । कापि च जिह्वामूली-
यवद्वआकारवर्णाकारा भान्ति । यतो मध्यमीयाश्मचैये नदीमध्यभवे
शिलौघे द्राक्स्खलन्त्यः ॥

सुरेभवर्गीयगजाः सुराश्ववर्गीणवाहाः पृतनान्तटेस्याः ।

अर्हन्त्यवास्तेयसकालशेयदार्तेयघोषे तव विश्रमं तत् ॥ ६७ ॥

६७. तत्तस्माद्धेतोर्हे राजंस्त्व पृतनाः सेना अस्या वर्णासानद्यास्ते
विश्रममर्हन्ति । कीदृश्यः । सुरेभवर्गीया ऐरावणपक्षे भवा ऐरावण-
तुल्या इत्यर्थः । गजा यासु ताः । तथा सुराश्ववर्गीणा उच्चैःश्रवस्तुल्या
वाहा अश्वा यासु ताः । यतः । किंभूते तटे । अविद्यमानं वास्तेयं वस्तौ
पुरीपनिर्गमरन्ध्रे भवं पुरीपं यत्र तदवास्तेयम् । एतेन पावित्र्योक्तिः ।
अत एव कलश्यां घटे भवः कालशेयस्तथा दृतौ खड्गे भवो दार्तेयो
द्वन्द्वे कालशेयदार्तेयौ यौ घोषौ जलभरणोत्थौ शब्दौ ताभ्यां सहास्ति
यत्तत्तथा । एतेन नदीजलस्य पेयत्वोक्तिः । विशेषणकर्मधारयेवास्तेयस-
कालशेयदार्तेयघोषं तस्मिन् ॥

आहेयभोगोपमहस्तहस्तिग्रैवेयदामप्रतिबन्धपात्रम् ।

सन्त्वद्रिकौक्षेयमहीरुहः कुम्भास्तेयपङ्कारुणितग्रशाखाः ॥६८॥

६८. कुक्षौ मध्ये भवाः कौक्षेर्या अत्रेरर्बुदस्य कौक्षेया ये महीरुहो
वृक्षास्ते सन्तु । कथंभूताः । अहौ भव आहेयो यो भोगः कायस्ते-
नोपमा दीर्घत्ववक्रत्वादिना सादृश्यं येषां ते तथा हस्ताः शुण्डा येषां
ते तथा ये हस्तिनस्तेषां ग्रैवेयाणि प्रीवासु भवानि यानि दामानि

१ ए °नातटे°.

१ ए ष्ट्यगणा°. २ ए णी भा°. ३ ए °च न°. ४ ए ऐण°. ५ ए सी
°ताः । सु°. ६ ए सी °यं वास्तौ. ७ ए °न पवि°. ८ बी °तेययौ. ९ बी
यत्र तत्तथा. १० सी °लसापे°. ११ बी मध्यम°. १२ ए °या आद्रे°.

बन्धनशङ्खलास्तर्यः प्रतिबन्धस्तस्य पात्रं स्थानम् । किंभूताः सन्तः ।
अस्ति विद्यमाने मदेङ्कुशप्रहारोत्थेसृजि वा भव आस्तेयो यः पङ्कः स
आस्तेयपङ्को रजःपातादिना संजातो मदस्य रक्तस्य वा कर्दमः कुम्भेषु
य था(आ)स्तेयपङ्कस्तेनारुणिताः कुम्भकण्डूयनेन रक्तीकृता अप्रशाखाः
शाखाग्राणि येषां ते तथा ॥

श्रीग्रेवहाराहरदोस्तु चातुर्मासी नु गाम्भीर्यमनस्क पर्व ।

अदैव्यबाह्ये त्वयि देव चातुर्मास्यप्रियाणां क्षितिपाञ्चजन्येद् ६९

६९. हे श्रीग्रेवहार श्रियः साम्राज्यलक्ष्म्या अलंकारकत्वाद्दीवाभव-
हारतुल्य तथा गम्भीरेषु दुखगाहेषु वस्तुषु भवं गाम्भीर्यं मनो यस्य
हे गाम्भीर्यमनस्क दुरवगाहत्वेन निश्चेतुमशक्येष्वपि कार्येषु निश्चायि-
काबुद्धे तथा चतुर्षु मासेषु भवानि चातुर्मास्यानि यज्ञकर्माणि प्रियाणि
येषां ते तेषां चतुर्णामाश्रमाणां देव रक्षकत्वात्स्वामिस्तथा हे क्षितिपा-
ञ्चजन्येद् पृथिव्यां पालकत्वाद्विष्णुतुल्य त्वयि सत्यदोद्यतनमहर्दिनं
पर्वास्तु त्वदावासनिकया महानन्दहेतुत्वान्महोत्सवरूपं भवतु । यतः ।
किंभूते त्वयि । अदैव्यबाह्ये देवेषु भवा दैव्या देवा एव तेभ्यो बाह्यो
बहिर्भूतो न तथा तस्मिन् रूपादिना देवतुल्य इत्यर्थः । चातुर्मासी नु
यथा चतुर्षु मासेषु भवा चातुर्मास्याषाढी कार्तिकी फाल्गुनी वा पू-
र्णिमा पर्वदिनं भवति ॥

१ ए °र्व । आदेयबाह्ये. २ सी °दैवबा°.

१ सी °पु था°. २ बी °ग्रेवेयहा°. ३ बी सी °षां तेषां. ४ ए देवा र°.
५ बी रक°. ६ बी °अयज्ञेद्. ७ बी सी °पृथ्व्यां पा°. ८ बी °समिक°. ९ ए
°न्दत्वा°. १० ए °भूतेः । त्वचदे°. ११ ए °द्येषु दे°. १२ ए सी एते°. १३ बी
°न् कृपा°. १४ ए °स्याखाढी.

श्राविष्टीया । श्रविष्टा । आपाढीयम् । अपाढम् । अत्र “श्रविष्टा०” [१०५]
इत्यादिना नाम्नीयण् अश्च ॥ अणमपीच्छन्त्येके । श्राविष्टी आपाढी ॥

फा(फ)ल्गुनी । इत्यत्र “फल्गुन्याष्टः” [१०६] इति टः ॥ अणमपीच्छ-
न्त्येके । फाल्गुनम् ॥

बहुलम् । अनूराधम् । पुष्यार्थ । पुष्यः तिष्य । पुनर्वसू । हस्ताः । विशाख ।
स्वाति । इत्यत्र “बहुल०” [१०७] इत्यादिना नाम्न भाणो लुप् ॥

चित्रा । रेवती । रोहिणी । इत्यत्र “चित्रा०” [१०८] इत्यादिना लुप् ॥
स्त्रियामिति किम् । चैत्रः । रेवती । रोहिणी । पुंस्येषां विकल्प इत्येके । चित्रः ।
रेवत । रोहिणी ॥

कृत्तिक कार्तिकौ । अत्र विकल्पेन ॥ अश्विनौ । अत्र नित्यम् । “बहुलम-
न्येभ्यः” [१०९] इति भाणो बहुलं लुप् ॥ क्वचिन्न स्यात् । माघ ॥

गोस्थान । गोशाल । खरशाल । इत्यत्र “स्थानान्त०” [११०] इत्यादिना
प्रत्ययस्य लुप् ॥

वत्सशालाः वात्सशालः । अत्र “वत्सशालाद्वा” [१११] इति प्रत्ययस्य
लुब्बा ॥

सौदर्यः । समानोदर्यम् । एतौ “सौदर्य०” [११२] इत्यादिना निपात्यौ ॥
मासिकम् । अत्र “कालाद्” [११३] इत्यादिना यथाविहितं कालेकण् ॥
कलापकाश्चथक । यावबुसक्य । उमाव्यासकम् । ऐषमकम् । अत्र “कलापि०”

[११४] इत्यादिना अकः ॥

ग्रीष्मकम् । आवरसमकम् । अत्र “ग्रीष्म०” [११५] इत्यादिनाकल् ॥
अपरसमादपीच्छन्त्येके । आपरसर्मकः ॥

सांवत्सरिकाणि फलानि । सांवत्सरिकं पर्व । सांवत्सरकं फलं पर्वेव ॥ औग्र-

१ ए^०या । श्रावि^० । २ ए सी^०म् । आपा^० । ३ बी^०ध्यायः । पु^० । ४ बी^०
र्वसूः । ह^० । ५ बी सी^०शाष । स्वा^० । ६ बी^०युञ्ज^० । ७ बी सी^०त्र वात्स^० ।
८ ए बी^०न्वा । सौद^० । ९ ए सी^०दर्य । स^० । १० ए बी^०ती सौद^० । ११ ए
सी^०मकः । सा^० । १२ ए आग्राह्य^० ।

हायणिकः । आग्रहायणकाः । अत्र “संवत्सर०” [११६] इत्यादिना-इकण्
अकञ्च ॥

हैमन । वासन्ति । शारदेन शालिना । इत्यत्र “साधु०” [११७] इत्या-
दिना यथाविहितमृत्वण् ॥

शारदेन यवेन । इत्यत्र “उत्से” [११८] इति यथाविहितमृत्वण् ॥

आश्वयुजकैः । अत्र “आश्वयुज्या अकञ्” [११९] इत्यकञ् ॥

ग्रेष्मक । अग्रेष्म । वासन्तकैः । वासन्त । इत्यत्र “ग्रीष्म०” [१२०]
इत्यादिना वाकञ् ॥

नेशिकयोर्विग्रेणयोः । अत्र “व्याहरति मृगे” [१२१] इति “जयिनि च”
[१२२] इति च यथाविहितं कालेकण् ॥

राष्ट्रिय । ग्राम्याः । इत्यत्र “भवे” [१२३] इति यथाविहितं प्रत्ययाः ॥

दिश्य । मुख्याः ॥ देहांश । पद्या । इत्यत्र “दिगादि०” [१२४] इत्या-
दिना यः ॥

उर्द्वकथा । इत्यत्र “नाम्नि०” [१२५] इत्यादिना यः ॥

माध्यंदिना । माध्यमा(म) । मध्यमीय । इत्यत्र “मध्याद्०” [१२६]
इत्यादिना दिनण्-ण-ईयास्तत्संनियोगे मागमश्च ॥ अन्ये तु दिनं गितं नेच्छन्ति ।
माध्यंदिन ॥

जिह्वामूलीय । अङ्गुलीय । इत्यत्र “जिह्वामूल०” [१२७] इत्यादिना-ईयः ॥
चानुकष्टस्य मध्यस्थेये मध्यीय इत्युदाहरणं स्वयं ज्ञेयम् ॥

टवर्गीय । इत्यत्र “वर्गान्तात्” [१२८] इतीयः ॥

सुराश्ववर्गीण । वारिवर्ग्याः । सुरेभवर्गीय । इत्यत्र “ईन०” [१२९] इत्या-
दिना-ईन-य-ईयाः ॥ अशब्द इति किम् । टवर्गीय ॥

१ ए ञ् । अ०. २ सी ष्मकः । अ०. ३ सी ञ् ग्रेष्म०. ४ बी ञ् ।
नेशि०. ५ ए मुख्या । दे०. ६ ए ष्केल्य०. ७ बी ष्थ । म०. ८ बी णानाण.
९ ए णी । अ०. १० ए मूलीयादिना-इयः. ११ ए मध्ययेत्यु०. १२ ए रेभिव०.

दातैय । कौक्षेय । कालशेय । वास्तेय । आहेय । इत्यत्र “दृति०” [१३०]

इत्यादिना-एयण् ॥

आस्तेय । इति “आस्तेयम्” [१३१] इत्यनेन निपात्यम् ॥

ग्रैवं । ग्रैवेय । इत्यत्र “ग्रीवातोण्च” [१३२] इति-अणेयणौ ॥

चातुर्मासी । इत्यत्र “चतुर्मासान्नाम्नि” [१३३] इत्यण् ॥

चातुर्मास्य । इत्यत्र “यज्ञे ज्यः” [१३४] इति ज्यः ॥

गाम्भीर्य । पाञ्चजन्य । बाह्यै । दैव्य । इत्यत्र “गम्भीर०” [१३५] इत्यादिना ज्यः ॥

अद्यानुपथ्यैर्गिरिपारिमुख्यैर्गृहैरिवान्तःपुरिकैः स्थुलाग्र्यैः ।

स्थित्वा प्रयातासि जयाय नः पारिग्रामिकैर्विप्रवरैः कृताशीः ७०

७०. हे राजंस्त्वं जयाय प्रयातासि प्रयास्यसि । कीदृक्सन् । वि-
प्रवरैर्द्विजमुख्यैः कृताशीर्विहितयात्रामङ्गलः । किंभूतैः । पारिग्रामिकैः
परिर्वर्जनाथो ग्रामेभ्यः परि परिग्रामम् “पर्यपाङ्ग०” [३. १. ३२]
इत्यादिनाव्ययीभावः । परिग्रामे ग्रामवैर्जं नगरादौ भवैः । एतेन सर्व-
विद्यासु कौशलमुक्तम् । किं कृत्वा प्रयातासि । अद्य नोस्माकं स्थुलाग्र्यैः
श्रेष्ठगुण्यद्गुरुभिः(?) करणैः स्थिताः(तः?) स्थुलाग्र्येषु स्थित्वेत्यर्थः ।
किंभूतैः । आनुपथ्यैः पथः समीपमनुपथं तत्र भवैस्तथा गिरिपारिमुख्यैः
परितः सर्वतो मुखं परिमुखं “परिमुखादेरव्ययीभावात्” [६. ३. १३६]
इति वचनादेवाव्ययीभावो वर्जनाथो वा परिः । “पर्यपाङ्ग०” । [३. १. ३२]
इत्यादिनाव्ययीभावः । परिमुखे भवानि पारिमुख्यानि गिरेरर्बुदस्य पा-

१ वी °पारमु°. २ वी °लाग्रैः । स्थि°. ३ ए °त्वा प्रिया°.

१ ए कालेश°. २ ए ग्रैवं । ग्रै°. ३ ए °त्र चातु°. ४ ए °र्मास । ६°. ५ वी °ह्ये । देव्य. ६ वी °त्र गाम्भी°. ७ ए °म् । परि परिग्रामम् । प°. ८ वी °रिमुखे. ९ सी °वर्जन°. १० सी °क स्थला°. ११ ए °दैव्यव्य°.

रिमुख्यानि तैरतिबाहुल्येन गिरेः सर्वमुखेषु भवैर्लोकारोहाद्यर्थं गिरि-
मुखं पद्यां वर्जयित्वा भवैर्वैत्यर्थः । तथान्तःपुरिकैः पुरस्यान्तर्नगरम-
ध्यभागे भवैर्गृहैरिव विस्तीर्णत्वस्वर्णकलशोल्लोचंचित्रपताकानुपेतत्वा-
दिना नगरगर्भस्थधवलगृहतुल्यैरित्यर्थः ॥

अथावसत्त्र चमूः सधान्यानुग्रामिकक्षेत्रभ्रुवोभिरक्षन् ।

दशौपकर्णिक्य ऋजूलसन्त्यौपजानुकोदामभुजो नरेन्द्रः॥७१॥

७१. अथ नरेन्द्रस्तत्र वर्णासातदेवसन् । कीदृक् । औपजानुकौ
प्रलम्बत्वाज्जान्वोः समीपे प्रायेण भवावुद्दामौ भुजौ यैस्य सः । तथा
सधान्या सस्याह्यानुग्रामिकी ग्रामसमीपे भवा या क्षेत्रभूस्तस्याः सका-
शाच्चभ्रुभिरक्षन्धान्यविनाशाभावाय निवर्तयन्सन् । कया कृत्वा । दृशा
दृष्ट्या । कीदृशा । औपकर्णिकयातिविस्तीर्णत्वेन कर्णसमीपे प्रायेण
भवया तथा ऋजूलसन्त्या कोपादिविकाराभावेनाकुटिलं यथा स्यादेवं
रक्षासंज्ञार्थमूर्ध्वाभवन्त्या ॥

रिरंसुमन्तःपुरिकादिलोकमस्यो(स्यौ)पनीविक्य ऋजुस्रजाथ ।

ज्ञात्वेव वन्यास्वगकर्णिकासु ललाटिकेवर्तव आविरासन् ॥७२॥

७२. अथर्तवो वसन्ताद्याः सर्वेप्याविरासन् । कीदृशः । अग-
स्यार्बुदस्य विभूपकत्वात्कर्णिकासु कर्णाभरणतुल्यासु वन्यासु वनानां
समूहेषु ललाटिकेव शोभाहेतुत्वाललाटमण्डनतुल्याः । ललाटिकापि
कर्णिकासु मध्ये शोभाविशेषाभ्याविर्भवति । किं कृत्वेवाविरासन् ।

१ बी °णिक्या ऋ°. २ बी °मन्त्योप°. ३ बी °रंशुम°. ४ सी °मु लाला°.
५ ए बी °केवार्त्त°. ६

१ बी गिरेमु°. २ बी °नविचि° सी °चप°. ३ बी °ना नाम°. ४ बी यस्या मः.
५ बी °मूमि°. ६ बी दृष्ट्याः । कीदृश्यौप°. ७ बी रक्ष्यामं°. ८ ए °दृशोस्या°. ९ सी °तुल्या । ल°.

अस्य कुमारपालस्यान्तःपुरिकादिलोकमन्तःपुर एकपुरुषपरिग्रहे स्त्रीस-
मूह उपचारात्तन्निवासे वा भवा आ(अ)न्तःपुरिका राज्यस्तत्रभृतिस्त्री-
लोकं ज्ञात्वेव । किंभूतम् । औपनीविक्या नीवीसमीपे प्रायेण भवत्या
ऋजुस्रजा सरलपुष्पमालया रिरंसुम् ॥

पारिमुख्यैः । आनुपथ्यैः । इत्यत्र “परि०” [१३६] इत्यादिना ज्यः ॥

आन्तःपुरिकैः । अत्र “अन्तः०” [१३७] इत्यादिनेकण् ॥

पारिग्रामिकैः । आनुग्रामिक । इत्यत्र “पर्यनोग्रामात्” [१३८] इतीकण् ॥

औपजानुक । औपनीविक्या । औपकर्णिकै(क्या) । इत्यत्र “उपाजानु०”

[१३९] इत्यादिना-इकण् ॥

अन्तःपुरिका । इत्यत्र “रूढौ०” [१४०] इत्यादिनेकः ॥

कर्णिकासु । ललाटिका । इत्यत्र “कर्ण०” [१४१] इत्यादिना कळ् ॥

अथ वसन्तर्तुमारभ्य सर्वर्तुनामाविर्भावं वर्णयति ।

पिकोथ कार्ताचिकपाञ्चहोतृकर्तिकारख्यातिकसांहितेषु ।

विघ्नो मुनीनां सहवाजपेयिकेषु व्यकूजन्नवचूतमत्तः ॥ ७३ ॥

७३. अथ पिको व्यकूजद्वयत्तं शब्दमकरोत् । काट्टकसन् । मुनीनां

विघ्नः स्मरोद्दीपकत्वेनोन्मनीकारकत्वाद्दन्तरायभूतः । केषु विपर्येषु ।
कार्ताचिकपाञ्चहोतृकर्तिकारख्यातिकसांहितेषु कृतां तथा ऋचां मन्त्र-
विशेषाणां तथा पञ्चसु होतृषु भव इत्यणो लुपि पञ्चहोता ग्रन्थभेदस्तस्य
तथा तर्कारख्यातसंहितानां व्याख्यानानि यद्वा कृतादिषु भवानि व्या-
ख्यानानि तेषु । किंभूतेषु । सह वाजपेयिकेषु वाजपेयस्य थञ्जस्य व्या-
ख्यानं तत्र भवं वाजपर्यिकं तेन युक्तेषु । यतः कीट्टक् । नवचूतमत्तः
प्रत्यग्राञ्जफलास्वादनेन मत्तः ॥

१ बी °जुश्रजा. २ बी °रंशुम्. ३ बी °नोग्रामा°. ४ बी °ये कर्ता°.

५ बी कृदादिषु व्या°. ६ बी सी °स्य व्या°. ७ सी °पेयकं. ८ ए °यिकां ते°.

९ सी °फलस्वा°.

कार्ते । इत्यत्र “तस्य०” [१४२] इत्यादिना यथाविहितमण् ॥

आख्यातिक । इत्यत्र “प्रायः०” [१४३] इत्यादिनेकण् ॥ प्रायोग्रहणात्क-
चिन्न स्यात् । सांहितेपु ॥

आर्चिक । ऋकारान्त । पाञ्चहोतृक । द्विस्वर । तार्किक । याग । वाजपेयि-
केपु । अत्र “ऋगृद्०” [१४४] इत्यादिनेकण् ॥

वासिष्ट(ष्टि)काध्यायकृते पुरोडाशिके पुरोडाशिकि तिष्ठ टीके ।

क्षणो मुनिष्वप्ययमात्मयोर्नेर्वसन्त इत्यूच इवालिनैः ॥ ७४ ॥

७४. इतीवेदमिव वसन्तोलिनादैरूचे । तदेवाह । वासिष्टिका-
ध्यायकृत उपचारोर्द्विसिष्टेनोक्तो मन्त्रग्रन्थोपि वसिष्ठस्तस्य व्याख्यानस्तत्र
भवो वा योध्यायस्तत्र मध्ये कृते हे पुरोडाशिके पुरोडाशाः पिष्ट-
पिण्डास्तैः सहचरितो मन्त्रः पुरोडाशस्तस्य व्याख्यानानि तत्र भवे वा
टीके निरन्तरव्याख्ये त्वं तिष्ठ । तथा हे पुरोडाशिकि त्वमपि तिष्ठ या
वासिष्टिकव्याख्याध्यायमध्ये कृता पुरोडाशिका टीकास्ति या चान्या
केवलैव पुरोडाशिकी टीकास्ति साप्यधुना मुन्यादिलोकानां धर्मकर्मणि
व्यापारैरूपैस्त्वव्यापारान्निवर्ततामित्यर्थः । यतो मुनिष्वपि विषय
आत्मयोनेः कामस्यायं क्षणः समयोस्ति यतो युष्मदुत्पादधर्मपरिणा-
मोच्छेदकः कामोधुना मुनिष्वपि व्यजृम्भेत्यर्थः ॥

१ सी वाशिष्टं. २ बी शिकि. ३ ए नादो । इतीवेदमिव वसन्तोलिनादैः । इं.

१ ए बी कार्तिकेयं. २ बी पु । अधिक. सी पु । अर्धिं. ३ सी ऋग्
इं. ४ सी वाशिष्टकां. ५ ए राद्विसिं. ६ सी द्विसिष्टेनों. ७ ए ख्यानेस्तं.
८ ए रोशिं. ९ ए ख्यानि. १० ए रोशिं. ११ बी की टिकां. १२ सी
रू. १३ सी पावस्या नु कसिं. ७७ श्लोकपर्यन्तं ग्रन्थो नास्ति. १४ बी चपं.
१५ बी म्मत इत्यं.

छन्दस्यशैक्षार्गयनान् नो पौरोडाशिकं वा जगुरौत्सशिष्याः ।

पैतृव्यकाचार्यकभीमुचस्तु स्वैरं विजहूर्बकुलावलोकात् ॥ ७५ ॥

७५. औत्सशिष्या औत्साः पाठार्थमुत्सदेशादर्बुद् आगताश्छात्रा न जगू रागविशेषपूर्वं न पेटुः । कान् । छन्दस्यशैक्षार्गयनाञ्छन्दसो वेदस्य शिक्षाया वर्णप्रतिपादकग्रन्थस्य ऋगयनस्य वैदिकग्रन्थभेदस्य च व्याख्यानांस्तत्र भवान्वा ग्रन्थान् । पौरोडाशिकं वा पुरोडाशानां पिष्ट-पिण्डानामयं तत्र भवो वा पौरोडाशस्तत्संस्कारको मन्त्रस्तस्य व्याख्यान-स्तत्र भवो वा यो ग्रन्थस्तं वा नो जगुः । यतः । किंभूताः । वकुलावलो-कात्केसरपुष्पेक्षणात्कामपरवशत्वेन पि(पै)तृव्यकाचार्यकभीमुचः पितृ-व्यादाचार्याञ्चागतं भियं मुञ्चन्ति ये ते तथा । तर्हि किं चकुरित्याह । तु किं तु स्वैरं विजहूर्बनादिषु ललनाभिः सह चिक्रीडुः ॥

वासिष्ठिकाध्याय । इत्यत्र “ऋषेरध्याये” [१४५] इतीकण् ॥

पुरोडाशिके । पुरोडाशिकि । पौरोडाशिकम् । अत्र “पुरोडाशान्” [१४६]

इत्यादिनेकेकटो ॥

छन्दस्य । इत्यत्र “छन्दसो यः” [१४७] इति यः ॥

शैक्षार्गयनान् । इत्यत्र “शिक्षादेश्वाण्” [१४८] इत्यण् ॥

औत्स । इत्यत्र “तत आगते” [१४९] इति यथाविहितोञ् ॥

विद्यासंबन्ध । आचार्यक ॥ योनिसंबन्ध । पैतृव्यक । इत्यत्र “विद्या०”

[१५०] इत्यादिनाकञ् ॥

१ वी ०यमसे नो. २ ए ०त्र पौ०. ३ वी पौराडा०.

१ वी ०ताछात्रा. २ वी पौराडा०. ३ ए पिष्टापि०. ४ वी पौराडा०
५ वी ०त्केसर०. ६ ए ०मुचा पि०. ७ वी किं चिकु०. ८ वी ०ह । कि
९ वी ०दिना कक०.

वणिग्नु पित्र्यापणिकैर्हिरण्यैर्मन्त्रैर्द्विजः पैतृकहौतृकैर्नु ।

अभादशोकः कुसुमैरनृत्यत्तैर्थानिलैः शौण्डिकवच्च सद्यः ॥७६॥

७६. कुसुमैः कृत्वाशोकोभान् । यथा वणिग् हिरण्यैर्धनैर्भाति । किंभूतैः । पित्र्यापणिकैः पितुरागतैः पित्र्यैः कुलक्रमागतैरापणादागतैरापणिकैः स्वयमुपार्जितैश्च । यथा वा मन्त्रैर्द्विजो भाति । किंभूतैः । पैतृकहौतृकैः पितुर्होतृश्च यायजूकादागतैः । तथा सद्योशोकस्तैर्थानिलैस्तीर्थान्नद्यवतारादागतैर्वातैः कृत्वानृत्यच्च नर्नतेव च । शुण्डिकः सुरापणः सुराविक्रयी वा तस्मान्मद्यपानं कृत्वागतः शौण्डिको मद्यपो यथा नृत्यति ॥

पित्र्य । पैतृक । इत्यत्र “पितुर्यो वा” [१५१] इति वा यः ॥

हौतृकैः । पैतृक । अत्र “ऋत इकण्” [१५२] इतीकण् ॥

आपणिकैः । अत्र “आयस्थानान्” [१५३] इतीकण् ॥

शौण्डिक । तैर्थ । इत्यत्र “शुण्डिकादेरण्” [१५४] इत्यण् ॥

द्वैजं च वै(वै?)दं च नयं विमोच्य द्विजान्नयन्त्यद्विजरूप्यकर्म ।

क नु क्रिया वो द्विजमयनिद्रैरितीव माधव्यहसीत्प्रसूनैः ॥ ७७ ॥

७७. माधवी कुन्दलतानिद्रैर्विकसितैः प्रसूनैः कृत्वा द्विजानहसीदिव । कथमित्याह । हे द्विजा वो युष्माकं द्विजमयी द्विजेभ्य आगता क्रिया ब्रह्मचर्यादिका क नु कस्मिन्स्थानेस्तीति । यतः । कीदृशी । माधवी । द्विजान् द्विजेभ्य आगतं द्विजरूप्यं न तथा यत्कर्म तद् ब्राह्मणानुचितां कामचेष्टां नयन्ती । किं कृत्वा । द्वैजं च द्विजेभ्य आगतं च

१ बी °कहोतृकैः. २ ए °कर्म । क. ३ ए °व मध्ये व्य°.

१ ए °णिकैपि°. २ बी °पणिकैः. ३ बी °कहोतृ°. ४ बी °नवते°. ५ बी च । शौण्डिकवत् शु°. ६ ए °ति । पैत्र्य. ७ बी तैर्थ्यं । इ°. ८ बी °देरित्यं. ९ बी मादवी.

वैदं च विदस्यर्षेरपत्यानि वृद्धानि विदास्तेभ्य आगतं च नयं ब्रह्मचर्यादि-
धर्मानुष्ठानरूपं न्यायं विमोच्य त्याजयित्वा । माधवी वसन्ते पुष्प-
(ण्य?)ति निकामं मुनीनामपि कौमोद्दीपिका च स्यादित्येवमुत्प्रेक्षा ॥

पापीयवत्पापमयान्यपापरूप्याण्यजानन्तु फलान्यनङ्गः ।

विभेद यूनां हृदयान्यशङ्कः शक्रद्विपो हैमवतीतटीर्वा ॥७८॥

७८. अनङ्गो यूनां हृदयानि विभेद शरैरताडयत् । कीदृक्सन् ।
पापमयानि पापाद्धेतोरागतान्यपापरूप्याणि च धर्मादागतानि च फला-
न्यशुभशुभरूपाणि कार्याण्यजानन्वमन्यमान इव । पापीयवत्पापाद्धेतु-
भूतादागतः पापीयः पापिष्ठो नास्तिकादिर्यथा पापमयान्यपापरूप्याणि
च फलानि न मन्यते । अत एवाशङ्कः पापभयरहितः । यथा शक्रद्विपो-
शङ्कः सन्दिहमवतः प्रभवति हैमवती गङ्गा तस्यास्तटीस्तटानि भिनत्ति ।
वाशब्द उपमायाम् ॥

वैदम् । अत्र “गोत्रादङ्गवत्” [१५५] इत्यण् ॥

अद्विजरूप्य । द्विजमयी । द्वैजम् ॥ हेतु । अपापरूप्याणि । पापमयानि ।

पापीयवत् । इत्यत्र “नृहेतुभ्यः०” [१५६] इत्यादिना वा रूप्यमयटौ ॥

हैमवती । इत्यत्र “प्रभवति” [१५७] इत्यर्णं ॥

अथ निदाघः ॥

वैडूर्यनीलं कदलीगृहं त्यन्मयो निलस्तन्मयमासनं च ।

नादेयमम्भो नवमालिकार्तिसौगन्धी(घ्नी)रदा सेव्यमभून्निदाघे ७९

१ ए °तिसौगन्धी°.

१ ए°दस्याषे°. २ सी °र्माधर्मानु°. ३ सी का च. ४ बी °त्प्रेक्ष्या । पा°.
५ घी °तानि आपा°. ६ घी °ज्ञास्तस्या°. ७ बी °रूपाणि. ८ सी पापी°.
९ ए °पीव°. १० सी °ण् । वै°.

७९. निदाघेतिशीतलत्वात्सेव्यमभूत् । किं किमित्याह । वैडूर्यनीलं विडूरात्पर्वतात्प्रभवति वैडूर्यो मणिस्तद्वन्नीलं हरितवर्णं कदलीगृहं तथा ल्यन्मयः कर्दल्याः प्रभवन्ननिलो वायुस्तथा तन्मयं कर्दल्याः प्रभवदासनं च तथा नादेयं नद्याः सँक्त(त्क?)मम्भस्तथा नवमालिका च सप्तला च । किंभूता । अतिसौगन्त्री(ग्री)रदा सुँत्रस्येयं सौग्री स्त्री तस्या रदान्दन्ताञ्च शौक्ल्येनातिक्रान्ता ॥

वैडूर्य । इति "वैडूर्यः " [१५८] इत्यनेन निपात्यम् ॥

ल्यन्मयः । तन्मयम् । अत्र "त्यदादेर्मयद्" [१५९] इति मयर्द् ॥

सौगन्त्री(ग्री) । नादेयम् । अत्र "तस्येदम्" [१६०] इति यथाविहितं

प्रत्ययाः ॥

द्राग्धालिकाः सैरिकपर्षदासीनाः साम(मि)धेनीविदुषो हसन्तः ।

कथा अकुर्वन्कुरुवृष्णिकाश्वावराहिकाणामिह मल्लिकाघ्राः ॥८०॥

८०. इह निदाघे हलस्येमे हालिका हलधराः कुरूणां वृष्णीनां च विवाहाः कुरुवृष्णिकास्तथा शुनां वराहाणां च युद्धानि^{११} श्वावराहिका द्वन्द्वे तासां कथा द्राग्मूर्खत्वेन वचनपल्लवनाशक्तेरविलम्बितं तदा कृषि-कर्माभावेन निष्प्रयोजनत्वादकुर्वन् । किंभूताः । सीराणामिमे सैरिका हलधरास्तेषां परिषत्सभा तत्रासीनास्तथा समिधामाधानी ऋक्^{१२} साम- (मि)धेनी तत्र विदुषो ज्ञान्द्विजान्हसन्तः । केलिप्रियत्वात्स्वरविशेषेणा-ङ्गुलीरचनाविशेषेण च साम(मि)धेनीः पठतो द्विजांस्तदनुकरणेनोपह-

१ बी °दल्या प्र° । २ ए सी °दल्या प्र° । ३ ए सक्रम° । ४ ए लुग्मस्ये° ।
 ५ ए °यं सौग्री स्त्री । ६ सी सौग्री स्त्री । ७ सी °ञ् शैत्येना° । ८ बी °यः । ल्यन्म° । ९ ए °ट् । सौग्री । १० बी °नां वि° । ११ सी °नि साव° ।
 १२ ए निष्प्रयो° । बी निःप्रयो° । १३ बी °क् समाधे° ।

सन्त इत्यर्थः । तथा मल्लिकाव्रास्तदातिसुलभत्वादतिसुरभित्वाच्च
विचकिलपुष्पाणि जिघ्रन्तः ॥

वैरं नु दैवासुरमप्रशान्तो राक्षोसुरं वाजनि मन्मथोत्र ।

ज्ञगित्यनाद्यानपि नाद्यमध्यापयन्दधत्पाटलचापयष्टिम् ॥ ८१ ॥

८१. अत्र ग्रीष्मे ज्ञगिति ग्रीष्मर्तुप्रादुर्भावकाल एव मन्मथोप्रशा-
न्तः सदोद्दीप्तोजनि । दैवासुरं राक्षोसुरं वा वैरं नु यथा देवानाम-
सुराणां च रक्षसामसुराणां च संबन्धि वैरं शश्वतिकवैरत्वात्कदापि न
प्रशान्तं स्यात् । कीदृशः सन् । पाटलायाः पुष्पं पाटलं ग्रीष्मे हि
पाटला पुष्प(ण्य?)ति । तदेव चापयष्टिस्तां दधेदत एव नास्ति नाद्यं
नदानां धर्म आम्नायः संघो वा येषां ताननाद्यानपि नाद्यरहितान्मु-
न्यादीनपि नाद्यं नदानां नृत्तं स्मरोद्रेकोत्थं सविलासभ्रूत्क्षेपादिकम-
ध्यापयन् । योपि नाद्योपाध्यायः स्यात्सोपि शिक्षायष्टिं दधेदनाद्यान्ना-
द्यानभिज्ञानाद्यमध्यापयन् शिक्षाग्राहणायानुपशान्तः स्यादित्युक्तिः ॥

छान्दोग्ययाज्ञिक्यमपास्य बाहृच्यौक्थिक्यमार्थवर्णकाठकं च ।

अस्मिन् शिरीषैर्ददभुः स्रजो दण्डमाणवा अन्तसदश्च काण्वाः ॥ ८२ ॥

८२. अस्मिन् ग्रीष्मे काण्वाः कौण्यस्यर्वेरिमे दण्डमाणवा आश्रमिणां
रक्षापरिचरणींथी दण्डप्रधाना माणवा अन्तसदश्चाध्ययनार्थाः शिष्याश्च
सुरभित्वादतिशीतत्वाच्च कण्ठादौ न्यासाय शिरीषैः शिरीषवृक्षपुष्पैः
स्रजो ददभुर्ग्रन्थि स्म । ग्रीष्मे हि शिरीषाः पुष्प(ण्य?)न्ति । किं

१ बी °न्तो रक्षो°. २ ए वाक्षनि. ३ ए °थो नु । ज्ञ°.

१ ए सी विचिकि°. २ बी °पुष्पाणि. ३ सी ग्रीष्म°. ४ ए °ध्मे रिणि°. बी °ध्मे
द्विणि°. ५ सी च सं°. ६ सी °श्वतवै°. ७ सी °दृक् पा°. ८ ए सी °लाया
पु°. ९ बी पुष्पं पा°. १० बी सी °धत. ११ सी °नां नृस्मरो°. १२ ए °धना°. १३
१३ सी काण्वस्य°. १४ सी °णार्थद°. १५ ए °र्था शि°. १६ बी सी शिक्षाश्च.

कृत्वा । छान्दोग्ययाज्ञिक्यं बाह्वृच्यौक्थिक्यमाथर्वणकाठकं च छन्दो-
गानां याज्ञिकानां बह्वृचानामौक्थिकानामाथर्वणिकानां कठानां च धर्म-
मान्नायं सँङ्गं वापास्य ॥

किं दाक्षकं रैवत(ति?)कीयगौरग्रीवीयकौपिञ्जलमातिथेयम् ।

उपस्थितं तच्चुलुकेश्वराय यदस्फुटन्काञ्चनकेतकानि ॥ ८३ ॥

८३. काञ्चनकेतकानि श्रीष्मर्तुभवानि स्वर्णवर्णकेतकीपुष्पाणि यद-
स्फुटन्विकसितानि तत्किं मन्ये चुलुकेश्वराय कुमारपालनिमित्तमाति-
थेयमातिथ्यमुपस्थितमुपागतम् । किंभूतम् । दाक्षकं रैवत(ति?)कीय-
गौरग्रीवीयकौपिञ्जलं दाक्षीणां रैवतिकानां गौरग्रीवाणां कौपिञ्जलानां
चर्षाणां संबन्धि वनेवासिभिर्दाक्ष्यामृषिभिर्वनेषु विकसितानि काञ्चन-
केतकानि नृपार्थमातिथ्यमिव प्रगुणीकृतमित्यर्थः । राज्ञो हि काञ्चना-
दिभिर्विशिष्टवस्तुभिरातिथ्यं क्रियते ॥

संधेषु घोषेषु च वै(वै?)दगार्गदाक्षेष्वालं हास्तिपदद्विजेषु ।

अस्मिन्नदृश्यन्त न वै(वै?)दगार्गदाक्षाङ्गलक्ष्माण्यतिवात्परागैः ॥ ८४ ॥

८४. अस्मिन्प्रीप्सेतिवान्तो गाढवात्यावानेनात्यन्तं परिभ्राम्यन्तो ये
परागाः कुसुमरजांसि तैः कृत्वा वैदगार्गदाक्षाङ्गलक्ष्माणि विदानीं
गर्गाणां दाक्षीणामृषीणां सर्कान्यङ्गाः स्वस्वामिसंबन्धविशेषज्ञापकाः
स्वस्तिकादयो लक्ष्माणि च स्वस्यैव ज्ञापकानि शिखादीनि नादृश्यन्त ।

१ सी दाक्षिकं. २ ए च येद°. ३ सी गार्ग्यदाक्षेष्वा°. ४ सी गार्ग्यदाक्ष्याङ्ग°.

१ वी बाह्वृच्यौक्थि°. २ सी वृथकगा°. ३ वी नानां बाह्वृ°. ४ ए मयं वा°.
५ सी दाक्षिकं. ६ ए ग्रीवाणां. ७ वी णां कौपि°. ८ सी णां च सं°.
९ सी विकसि°. १० वी अचनकेतकादि°. ११ ए वी न्तो ग्राह°. १२ सी
दाक्ष्याङ्ग°. १३ वी लक्ष्म्याणि. १४ वी नानां गार्गा°. १५ ए वी क्षीणां सं°.
१६ ए त्वापि अङ्गाः. १७ वी लक्ष्म्याणि. १८ सी नि शेखा°.

केषु । संघेष्वोघेषु घोषेषु च गोकुलेषु । किंभूतेषु । वैदगौर्गदाक्षेषु
विदानां गर्गाणां दाक्षीणामृषीणां संबन्धिषु । तथालं रक्षादौ समर्था
हास्तिर्पदस्यर्षेरिमे द्विजा येषु तेषु । ग्रीष्मे हि बहुवात्यावानेन सर्वासु
दिक्षु परागा उच्छलन्ति तैश्च लोकदृशामाच्छादितत्वाद्द्विदाद्यृपिसमूहेषु
विदित्वादिसूचीनि शिखादीनि लक्ष्माणि विदादीनां गोकुलेषु विदादि-
सत्कत्वसूचिनः स्वस्तिकाद्या अङ्गाश्च लोकैर्नादृश्यन्तेत्यर्थः ॥

हालिकाः । सैरिक । इत्यत्र “हल०” [१६१] इत्यादिनेकण् ॥

सामिधेनी । इत्यत्र “समिधः०” [१६२] इत्यादिना टेन्यण् ॥

कुरुवृष्णिका । इत्यत्र “त्रिवाहे०” [१६३] इत्यादिनाकल् ॥

श्वावराहिकानाम् । अत्र “अदेव०” [१६४] इत्यादिनाकल् ॥ अदेवासुरा-
दिभ्य इति किम् । दैवासुरं राक्षसुरं वैरम् ॥

नाक्यम् । अत्र “नटाभृत्ते ज्यः” [१६५] इति ज्यः ॥

छान्दोग्य । औक्थिक्यम् । याज्ञिक्यम् । बाहुच्य । अनाक्यान् । इत्यत्र
“छन्दोग०” [१६६] इत्यादिना ज्यः ॥

आथर्वण । इत्यत्र “आथर्वणिकाद्०” [१६७] इत्यादिनाण् इकलोपश्च ॥

काठकम् । अत्र “चरणादकञ्” [१६८] इत्यकञ् ॥

दाक्षकम् । अत्र “गोत्राद्०” [१६९] इत्यादिनाकञ् ॥ अदण्डमाणवशिष्य
इति किम् । काण्वा षण्डमाणवा अन्तसदश्च । “शकलादेर्यजः” [६.३.२७]
इत्यञ् ॥

१ वी^१ षेष्वाधे^१ । २ सी^२ षु गोकुलेषु च । किं^३ । ३ बी^३ गार्गेदा^३ । सी^४ गार्ग्य-
दाक्षेषु^४ । ४ बी^५ पदाहापिपद^५ । ५ बी सी^६ ष्मे व^६ । ६ बी^७ त्वाविदा^७ । ७ बी
विदित्वादिशूची^८ । ८ बी^९ केनादृ^९ । ९ ए सामधे^{१०} । १० सी^{११} हेल्या^{११} । ११ ए
न्दोग्यः । औ^{१२} । सी^{१३} ंदोग्यं । औ^{१४} । १२ ए^{१५} ंवणिक । इ^{१६} । १३ ए इना^{१७} ।
१४ बी इकलो^{१८} । सी इलो^{१९} । १५ ए ंञ् । अ^{२०} । १६ बी गोत्रेत्या^{२१} ।

रेवत(नि?)कीय । गौरग्रीवीय । इत्यत्र “रेवत(नि?)कादेरीयः” [१७०]
द्वर्तयः ॥

कौपिञ्जलम् । हास्तिपद् । इत्यत्र “कौपिञ्जल०” [१७१] इत्यादिनाण् ॥

वेदगार्गदाक्षेपु संघेषु घोषेषु । वेदगार्गदाक्षाङ्गलक्ष्माणि । इत्यत्र “संघघोष०”
[१७२] इत्यादिनाण् ॥

अथ वर्षाः ॥

द्राक् शाकलैः शाकलकान्तु संघघोषानजानन्किल लक्षणाङ्कैः ।

अशाकलाञ्शाकलकेतरेर्नु नीपैरथाग्रीध्रसदोपि वर्षाः ॥ ८५ ॥

८५. अथ ग्रीष्मानन्तरमाग्रीध्रसदोऽप्यग्निमिन्धतेग्रीध आहिताग्नय-
स्तंपामिमानी गृहाण्याग्रीध्राणि तद्वासिनोपि नीपैर्नापतरुपुष्पैः कृत्वा
वर्षाः प्रावृट्कालमजानन । किलान्ये लोकास्तथाविधनिविडगृहाभावा-
द्दृष्ट्योतनागुपद्रवेण वर्षाकालं ज्ञातवन्त एव परं ये सदाग्निज्वालन-
त्रता अग्निविध्याना(?)भावाय गृहाणामत्यन्ताच्छादितनिविडत्वेन वर्षा-
कृतोपद्रवाभावाद्दर्षान ज्ञातवन्तस्तेग्रीध्रस्था अपि धाराकदम्बपुष्पाणि
दृष्ट्वा प्रावृडागतेत्यजानन्नित्यर्थः । किलेति सत्ये । यथा किल शाकलैः
शाकल्येनर्षिणा प्रोक्तं वेदं विदन्यधीयते वा “शाकलादेर्यजः” [६.३.२७]
इत्यत्र शाकलास्तत्संवन्धिभिलक्षणाङ्कैर्लक्षणैः शिखादिभिरङ्कैश्च स्वस्ति-
कादिभिः कृत्वा शाकलान्संघघोषाङ्गोका जानन्ति यथा वा शाकल-

१ वी वर्षा । अ०

१ ए ०यः । कौपिञ्जल०. २ ए सी ०य कौपि०. ३ सी ०गार्गदाक्षेषु. ४ सी ०गार्गदा०. ५ ए ०नो नी०. ६ वी वर्षा प्रा०. ७ ए प्राट्का०. ८ वी ०हश्चोत०. ९ वी ०त ए०. १० सी ०विधाना०. ११ वी ०कृत्योप०. १२ ए ०ग्रीधस्था०. १३ वी ०स्थापि. १४ ए ०गत्यत्य०. १५ वी ०नवर्षि०. १६ सी ०पाञ्चशाकलैः शाकलेत्यत्र शाकलादिकञ्च केभ्योर्न्य०.

केतरैः शाकलकेभ्यो लक्षणाङ्केभ्योन्यैरन्यमुनिसत्कैलक्षणाङ्कैः कृत्वा-
शाकलाञ् शाकलेभ्यः संघघोषेभ्योन्यान्संघघोषाञ्जना जानन्ति ॥

अशाकलान् । शाकलकान्संघघोषान् । शाकलैः । शाकलैक । इत्यत्र “शाक-
लादकञ्” [१७३] इत्यण् अकञ् ॥

आग्नीध्र । इत्यत्र “गृहे०” [१७४] इत्यादिना रण् अन्तस्य च तृतीयबा-
धनार्थं धादेशः ॥

तत्केतकं रथ्ययुगं नु नव्यं धूर्न्वद्यरथ्या नवकन्दली च ।

रथ्यो द्विरथ्यस्त्रिरथ्यो नु वाश्वः पौरस्त्यवातश्च मनोभुवोभूत् ॥८६॥

८६. तत्सौरभश्रैत्यादिगुणैः प्रसिद्धं केतकं केतकीपुष्पं मनोभुवः
कामस्य नव्यं रथ्ययुगं रथसत्कयूपमिवाभूत् । तथा नवकन्दली च
नूर्तनाङ्क(ङ्कु?)रजातिर्वनस्पतिभेदो वा मनोभुवोद्यरथ्याद्यः प्रधांनं
यो रथस्तदीया धूरिवाभूत् । यथा पौरस्त्यवातश्च पूर्ववायुश्च मनो-
भुवोश्चो न्वभूत् । कीदृशोश्चः । रथ्यो द्विरथ्यस्त्रिरथ्यो वा महाबलत्वेन
रथस्य द्वयो रथयोस्त्रयाणां रथानां वा वोढा । वर्षासु हि श्वेतकेतकं
नवकन्दली पूर्ववातश्च स्युस्तत्र केतकस्य रथ्ययुगाकारत्वान्नवकन्दल्याश्च
धुराकारत्वान्पौरस्त्यवायोश्चातिवेगत्वेनाश्वतुल्यत्वात्सर्वेषां चैपामुद्दीपन-
विर्भावत्वान्मनोभुवाध्यासितस्य जगज्जनचित्तरथस्य संश्लोभहेतुत्वाच्चैव-
माशङ्का । मनसि प्राणिनां चित्ते भवति तिष्ठति मनोभूस्तस्य मनोभुव

१ ए रथ्ययु०. २ ए वाश्व पौ०.

१ बी कलाके०. २ बी कान् । शाकलकान्सं०. ३ सी ल । इ०. ४ सी
लादिक०. ५ ए हेल्या०. ६ बी स्य तृ०. ७ बी रथ्यु०. ८ सी तनांति०.
९ बी रथोद्यः. १० ए धानयो. ११ ए त्सवैषां मु०. १२ ए भा सि प्रा०.
१३ सी रथ्यस्य. १४ सी महसा०.

इति साभिप्रायस्वरनामन्यसनेनात्र जगज्जनमन एव स्मररथत्वेन सूचितमिति स्मररथस्याङ्गिनोत्रानाशङ्कितत्वात्तदङ्गानां युगादीनामाशङ्कान घटत इति न वाच्यम् ॥

रथ्योश्चः । रथ्ययुगम् । सादि । त्रिरथ्योश्चः । अइयरथ्या धूः । अत्र “रथात्०”

[१५५] इत्यादिनेदमर्थे यः प्रत्ययः स रथस्य वोढरि रथाङ्ग एव च स्यादित्यर्थ-
नियमः । “यः” [१७६] इत्यनेन तु यः ॥ त्रिरथः । इत्यत्र तु “द्विगोर०”

[६. १. २४] इत्यादिना यलुप् ॥ अन्ये तु स्वरादेरेव प्रत्ययस्य लुपमिच्छन्ति ।
तन्मते द्विरथ्यः ॥

आश्वेष(थ) पथ्याश्वरथाग्रचक्रोत्थितैर्नु रेजे नवकेतकोत्थैः ।

आश्वं रथं पत्ययनं च सांवहितं रजोभिः स्थगयद्विरङ्गम् ॥८७॥

८७. अथ तथा नवकेतकोत्थैः प्रावृषेण्यकेतकीपुष्पोद्भवै रजोभिः परागै रेजे विस्फुरितम् । किंभूतैः सद्भिः । स्थगयद्विरतिवाहुल्याद्वाप्रावृद्धैः । किं किमित्याह । आश्वमश्वसत्कं रथं तथाश्वं पत्ययनं च पर्याणं च तथा सांवहितं संबोद्धुः सारथेः सत्कमङ्गं च यथाश्वेश्वसत्के पथ्यश्ववाह्या रथा आश्वरथास्तेषामिमान्याश्वरथानि यान्यग्रचक्राणि चक्राग्राणि तेभ्य उत्थितैरुच्छलितै रजोभिराश्वरथादिस्थगयद्विः सद्भि रेजे प्रस्तावात्कुमारपालयात्रार्याम् ॥

आश्वरथाग्रचक्र । इत्यत्र “पत्र०” [१७७] इत्यादिनाञ् ॥

आश्वं रथम् । अत्र “वाहनात्” [१७८] इत्यञ् ॥

१ ए ० प्रवज्रोत्थि०. २ बी ० तैनु रे०. ३ ए ० भिः सृग०.

१ सी ० रसा०. २ ए ० थ्या धुः । अ०. ३ बी ० नेवम०. ४ ए ० लयनि०.
सी ० लथः नि०. ५ बी ० वकैत०. ६ बी सी ० द्विः । कि०. ७ सी ० था प०.
८ ए ० ल्कमेगं च. ९ बी ० थास्तथानिमा०. १० ए ० न्यग्रच०. ११ ए ० था ।
आ०. १२ सी ० रथ्याग्र०.

आश्रं रथम् । आश्रे पथि । आश्रं पत्ययनम् । अत्र “वाह०” [१७९]
इत्यादिना वाहनाद्यः प्रत्यय उक्तः स बाह्यादावेवेदमर्थे स्यान्नान्यत्रेत्यर्थनियमः ॥
सौवहित्मम् । अत्र “वहेः०” [१८०] इत्यादिनाञ्च नृशब्दस्य चादिरिकारः ॥

द्राक्पाणिनीयार्थविदो नु मौदा नु जाजला वा कठकर्करा नु ।
सत्तिरीया अथ वारतन्तवीया नु चक्रुः शिखिनः खरास्तान् ८८

८८. शिखिनो मयूग द्राग् वर्षाप्रारुर्भावसमकालमेव तानुदात्ता-
दिभेदै रागविशेषैश्च पाणिनीयार्थविन्मौदादिषु प्रसिद्धान्स्वरांश्चक्रुः ।
अतश्चोत्प्रेक्ष्यन्ते पाणिनीयार्थविदो नु पाणिनिना प्रोक्तोयोर्य उदात्तस्व-
रादिमञ्ज्जा इव । किं वा मोदेन जाजलिना कठेन कर्करेण तित्ति-
रिणा वरतन्तुना वर्षिणा प्रोक्तान्वेदान्विदन्त्यधीयते वा ये ते मौदा-
दय इव ॥

अथ शरन् ॥

शरत्प्रकाशाजनि खाण्डकीयौखीयैर्नर्वथो वाजसनेयिभिर्नु ।
प्रणादिभिः शौनकिभिर्नु वा छागलेयिभिर्नु खरचारुहंसैः ॥८९॥

८९. स्वरेण चारवो मधुरा ये हंसास्तेः कृत्वा शरत्प्रकाशा प्रक-
टाजनि । किंभूतैः । प्रणादिभिर्माधुर्यादिना प्रकृष्टं शब्दायमानैरतश्चो-
त्प्रेक्ष्यते । खाण्डकेनोखेन वाजसनेयेन शौनकेनच्छगलिर्नौ वर्षिभिः

१ बी नु मोदा. २ ए न्तथार्वी. ३ वी या न न. ४ सी खाण्डकी.
५ ए थैन्थो. ६ वी सी नु । प्राणा.

१ बी वाह इ. २ बी दावावेद. ३ ए सांबालि. ४ बी विन्मोदा.
५ बी त्प्रेक्षन्ते. ६ सी क्ष्यते पा. ७ बी दावत्त. ८ बी सी जल्पिना.
९ बी ते मोददाय. १० सी इति । अ. ११ बी सी नैः । प्राणा. १२ ए
सी त्प्रेक्षते. १३ ए ण्डिकेनो. १४ ए ना चर्पि.

प्रोक्तान्वेदान्विदन्त्यधीयते वा ये तैः खाण्डिकीयादिभिरिव । खाण्डिकीयादयो हि तत्तद्वेदपाठकाले प्रणदन्ति ॥

पाणिनीय । इत्यत्र “तेन प्रोक्ते” [१८१] इति यथाविहितं दोरीयैः ॥

मोदाः । जाजलाः । अत्र “मोदादिभ्यः” [१८२] इत्यण् ॥

कठककराः । अत्र “कटादिभ्यो वेदे लुप्” [१८३] इत्यणो लुप् ॥

तेत्तिनीयाः । वारतन्तवीयाः । खाण्डिकीयोस्त्रीयैः । अत्र “त्तिरि०” [१८४] इत्यादिना-ईयणं ॥

छागलेयिभिः । इत्यत्र “छगलिनो णेयिन्” [१८५] इति णेयिन् ॥

शौनक्तिभिः । वाजसनेयिभिः । इत्यत्र “शौनकादिभ्यो णिन्” [१८६] इति णिन् ॥

शैलालिनः काश्यपिनश्च कौशिकिनश्च पाराशरिणश्च भिक्षोः ।

सत्पैङ्गिकल्पार्थविदश्च वाग्नु सद्योवदाता कुमुदालिराभात् ॥९०॥

९०. सर्वैः शरत्कालप्रादुर्भावक्षण एव कुमुदालिराभात्प्रकसदित्यर्थः । कीदृशी । अवदाता निर्मला वाग्नु यथा वाग्वाण्यवदातापशब्दादिदोषमलरहितत्वेन शुद्धा स्यात् । कस्य कस्येत्याह । शैलालिना प्रोक्तं नटसूत्रं काश्यपेन प्रोक्तं पुराणं कल्पं कौशिकेन प्रोक्तं पुराणं कल्पं पारास(श)र्येण प्रोक्तं भिक्षुसूत्रं वेत्त्यधीते वा यस्तस्य शैलालिनः काश्यपिनश्च कौशिकिनश्च पाराशरिणश्च भिक्षोस्तथा पिङ्गेन प्रोक्तः पुराणैः कल्पः पैङ्गिकल्पः सञ् शोभनो र्यैः पैङ्गिकल्पस्तस्यार्थं वेत्ति यस्तस्यै च ॥

१ ए वी सत्पैङ्गि°.

१ वी °त्तथेद° २ वी °यः । मोदाः. ३ वी सी °व मोदा° ४ ए अथ क° ५ ए खाण्डिकी° ६ वी योस्त्री° ७ सी °ण् । ककरा । छा° ८ ए णेयिन् ९ सी °लि णायन् १० ए °सः मर° ११ ए °शिकेन° १२ वी °णः पुराणः क° १३ वी यः पि ङ्गि° १४ वी °स्य स । पं°.

पैङ्गिकल्प । इत्यत्र “पुराणे कल्पे ” [१८७] इति गिन् ॥

काश्यपिनः । कौशिकिनः । अत्र “काश्यप०” [१८८] इत्यादिना गिन् ॥

शैलालिनः । पाराशरिणो भिक्षोः । अत्र “शैलालि०” [१८९] इत्यादिना गिन् ॥

कार्शाश्वकं वाधिकृशाश्वि कर्मन्दिनीव कार्मन्दकमर्चनीयम् ।

सुकापिलेयिष्विव कापिलेयिकाम्नाय आभाच्छरदीह जाती ॥९१॥

९१. इह जगति शरदि जाती मालतीपुष्पमाभात्सौरभाग्युत्कर्षेण रेजे ।
वोपमायाम् । यथाधिकृशाश्वि कृशाश्वेन प्रोक्तं नटसूत्रं विदत्स्वधीया-
नेषु वा नटेषु कार्शाश्वकं कृशाश्विनां धर्म आम्लायः संघो वार्चनीयं
सद्भाति । यथा वा कर्मन्दिनि कर्मन्देन प्रोक्तं भिक्षुसूत्रं विदत्स्वधी-
याने वा भिक्षौ कार्मन्दकं कर्मन्दिनां धर्म आम्लायः संघोवार्चनीयं
सद्भाति यथा वा सुकापिलेयिषु शोभनेषु कापिलेयेन प्रोक्तं नटसूत्रं
विदत्स्वधीयानेषु वा नटेषु कापिलेयिकाम्नायः कापिलेयिनामाम्लायो
गुरुपारंपर्येणोपदेशो भाति ॥

कृशाश्वि । कर्मन्दिनि । इत्यत्र “कृशाश्व०” [१९०] इत्यादिनेन् ॥ वेद-
वच्छेद्यतिदेशाद्वेदेण । ब्राह्मणमात्रे वेतिनियमाद्वेदित्रध्येतृविषयता ॥ “चरणा-
दकम्” [६. ३. १६८.] इत्यकञ्च स्यात् । कार्शाश्वकम् । कार्मन्दकम् । नट-
सूत्रे कापिलेयशब्दादपीच्छन्त्येके । सुकापिलेयिषु । कापिलेयिकाम्नायः ॥

१ ए बी लेयका° । २ बी जातीः । इ° ।

१ सी °त्र कस्याप° । २ ए भिक्षो । अ° । ३ ए °न् । कर्शा° । ४ ए °ति
सर° । ५ बी °ष्पमभात् सौर° । ६ ए °त्रं वद° । ७ ए °र्मदेन । ८ ए °सूत्रवि° ।
९ ए °त्रं वद° । १० ए °म्नायका° । ११ ए सी °देन् । प्रा° । १२ ए °त्वञ्च ।
१३ बी °लेयका° ।

अभूष्यताब्जैर्जलमत्र वाररुचैः सुवाक्यैरिव पाणिनीयम् ।
सन्माक्षिकं नु प्रियसारघाणां पेयं नृणां मानसवारितुल्यम् ॥९२॥

९२. अत्र शरदि जलमब्जैरभूष्यत । कीदृक् । मनसा कृतं मानसं सरस्तस्य यद्वारि तत्तुल्यमगस्त्युदयेनातिनिर्मलमित्यर्थः । अत एव नृणां कर्तरि षष्ठी । नरैः पेयं यथा प्रियं सरघाभिर्मधुमक्षिकाभिः कृतं सारघं मधु येषां तेषां सच्छोभनं माक्षिकं मक्षिकाभिः कृतं मधु पेयं स्यात् । यथा मानसवारितुल्यमपशब्दमलरहितत्वेन विशुद्धमत एव नृणां पेयं श्रोतव्यं पाणिनीयं पाणिनेन पाणिनिनावोपज्ञातं व्याकरणं वाररुचैर्वररुचिना कृतैः सुवाक्यैः कर्तृभिरभूष्यत ॥

पाणिनीयम् । अत्र “उपज्ञाते” [१९१] इति यथाविहितं दोरीयं ॥

वाररुचैः । मानस । इत्यत्र “कृते” [१९२] इत्यण् ॥ कृते ग्रन्थ एवेच्छन्त्यन्ये । तन्मते तु कृतेर्थे मानसेति न स्यात् ॥

माक्षिकम् । सारघाणाम् । अत्र “नास्त्रि० ” [१९३] इत्यादिनाण् ॥

असार्वचर्माणमिवान्यदुज्झन्ती सर्वचर्माण इवाब्जकोशे ।

चिक्षेप लक्ष्मीं शरदम्बु कौलालके क्षिपेद्वारुटके न कश्चित् ॥ ९३ ॥

९३. शरदन्यदब्जकोशादितरत्पुष्पमुज्झन्ती सती लक्ष्मीं सौरभविकाशादिशोभामब्जकोशे पद्मकुड्मले चिक्षेप । अन्योपि हि लक्ष्मीं कोशे भाण्डागारे क्षिपति । शरदि ह्यब्जकोशेन्यपुष्पेभ्यः सर्वेभ्योप्यतिशयिता श्रीः स्यात् । यथा कौचिन्नायिकासार्वचर्माणं सर्वश्रमणा

१ ए °दुहन्ती. २ ए °क्ष्मीं सर°. ३ ए °के पे°.

१ ए °त्र सर°. २ ए °तं सरघं ये°. ३ ए पेयश्रो°. ४ ए °णिने°. ५ सी °यः । वेर°. ६ बी सी °ते कृ°. ७ ए °घाणम्. ८ ए °भवका°. ९ बी °ममुकुले. १० सी °यि श्रीः. ११ सी कापि नायि°.

कृतैः सार्वचर्माणो न तथासार्वचर्माणस्तं वस्त्रादिकृतं कोत्थलिकादिम-
सारत्वेन पाटनभयादुञ्जन्ती सती सर्वचर्माणे दाव(व?)डीति प्रसि-
द्धायां चर्ममश्यामाभरणकरण्डिकायां लक्ष्मीमलंकारादिकृद्धिं क्षिपति ।
युक्तं चैतन् । यतः सर्वापि कश्चिदम्बु कौलालके कुलालेन कृते घट-
घटीशरावादिभाण्डे क्षिपेन्न तु कश्चिद्धारुटके वरुटेन कृते सूर्पपिटक-
पटलिकादौ भाण्डे ॥

कौलालके । वारुटके । अत्र “कुलालादेरकञ्” [१९४] इत्यकञ् ॥

सर्वचर्माणे । असार्वचर्माणम् । अत्र “सर्वे०” [१९५] इत्यादिनेन
ईनञ् च ॥

अथ हेमन्तशिशिरो ॥

येनौरसोरस्यविरिञ्चिपुत्राः सौभद्रविज्योतिपवेदिनश्च ।

तैरप्यतर्क्यप्रभवो हिमर्तुश्छन्दस्यवद्वारि हिमं चकार ॥ ९४ ॥

९४. हिमर्तुः शीतकालो हेमन्तः शिशिरश्च वारि हिमं शीतलं
चकार । कीदृक् । अतर्क्यप्रभवोकस्मादाविर्भवनेनाज्ञेयोत्पत्तिकः । कैः ।
तैरपि य उरसा कृता औरसा न तथानौरसा मानसाः सनकाद्यास्तथो-
रस्या उरसा कृताः स्वाङ्गोद्भवाः काश्यपाद्या द्वन्द्वेनौरसौ(सो)रस्या ये
विरिञ्चिपुत्रा विधिपुत्रा मुनयोभूवंस्तथा ये सौभद्रविज्योतिपवेदिनश्च
सुभद्रामर्जुनपत्नीमधिकृत्य कृतं ग्रन्थं ये विदन्ति ये च ज्योतीर्ष्यधि-
कृत्य कृतं ग्रन्थं विदन्ति ये महाज्ञानपात्राणीत्यर्थः । छन्दस्यवन् ।

१ ए वी विरिञ्चि° । २ वी तुच्छन्द° ।

१ सी तः सर्व° । २ सी त्थलकादिकम्° । ३ वी णे डाव° । ४ ए ते
स्वर्ष° । ५ सी प्रभावो° । ६ सी त्तिकालः । कैः । ७ ए वी वाः कश्य° ।
८ ए पाद° । ९ ए भूवस्त° । सी भूवन्ये तथा । १० सी न्थं वा ये । ११ सी येमं° ।

ओश्रावयेति चतुरक्षरम् । अस्तु श्रौषडिति चतुरक्षरम् । ये यजामह इति पञ्चाक्षरम् । यजेति द्व्यक्षरम् । द्व्यक्षरो वषट्कारः । एष वै सप्तदशाक्षरंश्छन्दस्यो यज्ञमनुविहितः । अत्र स्वार्थे यः । यथानुष्टुबादिरक्षरसमूहस्तथैषां सप्तदशानामक्षराणां समूहंश्छन्दस्य उच्यते । स यथा-पौरुषेयत्वान्महाज्ञानिभिरप्यतर्क्यप्रभवः स्यात् । यद्वा यथा छन्दसे-च्छया स्वाभिप्रायेण कृतंश्छन्दस्यश्छन्दोनुवर्ती दासः शीतोपचारैर्वारि शीतलं करोति तथा हिमर्तुश्चकार ॥

उरस्य । अनौरस । इत्यत्र “उरसो याणो” [१९६] इति याणो ॥

छन्दस्य । इति “छन्दस्यः” [१९७] इत्यनेन निपात्यते ॥

सौभद्र । इत्यत्र “अमोधि०” [१९८] इत्यादिनाम् ॥

ज्योतिष । इति “ज्योतिषम्” [१९९] इत्यनेन निपात्यम् ॥

शैशुकन्दं यद्वदीयुः शिशुकन्दीयाभिज्ञाः षट्पदाः कुन्दयष्टिम् ।

उद्गायन्तः किं किरातार्जुनीयं किं वा सीतान्वेषणीयं प्रहृष्टाः ९५

९५. षट्पदाः कुन्दयष्टिं कुन्दपुष्पलतामीयुः श्रिताः । यद्वद्यथा शैशुकन्दं शिशुकन्दं प्रस्तुत्य कृतं ग्रन्थं बालपुस्तिकाशाखं शिशुकन्दीयाभिज्ञा बालपुस्तिकाशाखस्य ज्ञातारः श्रयन्ते । किंभूताः षट्पदाः । प्रहृष्टाः कुन्दसौरभोत्कर्षाघ्राणेन प्रमुदिता अत एवोद्गायन्त उच्चैःस्वरेण

१ बी द्विद्रायुः. २ बी ष्टि । उ०. ३ बी किं करा०. ४ बी सी वा शीता०.
५ ए षणी प्र०.

१ बी ष्टु सौष०. सी ष्टु सौष०. २ बी रच्छन्द०. ३ बी सी हच्छन्द०.
४ ए क्यम०. ५ सी प्रभावः. ६ सी न्दस्वेच्छ०. ७ ए बी तच्छन्द०.
८ बी सी स्यच्छन्दो०. ९ सी न्दस्येत्य०. १० ए षति समित्य०. ११ बी
यति । कि०.

शब्दायमानाः । अत एव चोत्प्रेक्ष्यन्ते । किं किरातार्जुनीयं किरातरूपधारी शम्भुः किरातार्जुनः पार्थो द्वन्द्वे तावधिकृत्य कृतं ग्रन्थं किं वा सीतान्वेषणीयं सीतान्वेषणमधिकृत्य कृतं ग्रन्थमुद्गायन्तः ॥

शिशुकन्दीर्य^३ । सीतान्वेषणीयम् । अत्र “शिशु०” [२००] इत्यादिनेयः ॥ शिशुकन्दशब्दात्नेच्छन्ति केचित् । शैशुकन्दम् ॥

किरातार्जुनीर्यम् । अत्र “द्वन्द्वात्प्रायः” [२०१] इतीयः । शालिनी छन्दः ॥

सौम्या दूतासेवकाः सौम्यमार्गद्वारेषु चैर्यद्वद्वर्तवोऽस्थुः ।

पुष्पैर्माहाराजिकान्प्रीणयन्तः पूर्णाल्येवापूपिकाः सौपकारान् ९६

९६. सुभ्रं पुरं गच्छन्ति सौम्या दूतास्तथा सुभ्रं भजन्ति सौम्या आसेवका द्वन्द्वे “स्यादावसंख्येयः” [३. १. ११९] इत्येकशेषे सौम्यास्तथा सुभ्रं गच्छन्ति सौम्या मार्गास्तथा सुभ्रमभिलक्ष्यीकृत्य निष्कामन्ति कन्यकुञ्जद्वाराणि सौम्यानि द्वन्द्वे “एकार्थं चानेकं च” [३. १. २२] इति ह्रीबस्य शेषे सौम्यानि तानि च तानि मार्गद्वाराणि च सौम्यमार्गद्वाराणि तेष्विति विपमपदार्थः । वाक्यार्थस्त्वयम् । अत्रार्बुद ऋतवोऽस्थुः । यद्वद्वथा सौम्याः सुभ्रं गच्छन्तो दूताः सौम्येषु सुभ्रं गच्छत्सु मार्गेषु तिष्ठन्ति । यथा वा सौम्याः सुभ्रं भजन्त आसेवका वास्तव्यलोकाः सौम्येषु सुभ्रं लक्ष्यीकृत्य निर्गच्छत्सु द्वारेषु कन्यकुञ्जप्रतोलीद्वारेषु सुभ्रे वास्तव्यत्वेन सुभ्रे गन्तुकामत्वात्तिष्ठन्ति । कीदृशा ऋतवः । पुष्पैः सर्व-

१ ए० माराद्वा०. २ ए० काम्प्रणीय०. ३ ए० पालोवा०.

१ बी कृत्यं ग्र०. २ बी ०यं शीतोन्वे०. ३ सी ०नीयः । सी०. ४ बी ०य । शाता०. ५ ए ०य । अ०. ६ ए ०न्ति सौम्या. ७ बी ०न्ति सौम्या. ८ बी ०न्ति सौम्या. ९ सी ०नि तानि च मार्गाणि द्वा०. १० बी लक्ष्मीकृ०. ११ बी ०गत्सु. १२ बी ०त्तिष्ठ०.

तृकुसुमैः कृत्वा महाराजं भजन्ति माहाराजिकाः कुमारपालसैनिका-
स्तौनप्रीणयन्तः । यथा सौपकारान्भोजनाय सूपकारान्भजतो लोकाना-
पूपिका अपूपान्भजन्तः कान्दविकाः पूपालया पोलिकाश्रेण्या कृत्वा
प्रीणयन्ति ॥

ऋतुभिः स हैमननिशाविंशालधीर्मुमुदेन्तरुत्कवदुपस्थितैर्नृपः ।

गुरु दाक्षकार्जुनकवासुदेवकं महिमाथ नाकुलकमद्रकं दधत् ॥९७॥

९७. अथ स नृपः कुमारपाल उत्कवद्युगपच्छीघ्रं चोपस्थानादुत्क-
ण्ठितैरिवोपस्थितैर्ऋतुभिः कृत्वान्तश्चित्ते मुमुदे । कीदृक् । हेमन्तं भजति
हैमनीया निशा तद्वद्विशालधीरत एव महिम माहात्म्यं दधत् । किंभू-
तम् । गुरु महत्तथा दाक्षकार्जुनकवासुदेवकं दाक्षिमृषिमर्जुनं वासु-
देवं च भजदथ तथा नाकुलकमद्रकं नकुलं चतुर्थपाण्डवं भजत्तथा
मद्राणां देशस्य राजा मद्रस्य राज्ञोपत्यं वा माद्रः “पुर्हमगध०”
[६. १. ११६] इत्यादिनाण् । माद्रं माद्रौ मद्रान्वा भजेद्वा दीक्ष्यादि-
संबन्धीत्यर्थः ॥

सौम्रद्वारेषु । इत्यत्र “अभि०” [२०२] इत्यादिनाण् ॥

सौम्रमार्गं । सौम्रा दृताः ॥ अत्र “गच्छति०” [२०३] इत्यादिनाण् ॥

सौम्रा आसेवकाः । अत्र “भजति” [२०४] इत्यण् ॥

माहाराजिकान् । इत्यत्र “महा०” [२०५] इत्यादिनेकण् ॥

१ सी °विलासधी° । २ ए °दिनाथ°.

१ बी भवन्ति. २ ए °स्ताप्रणीय° । ३ ए सी °था सृप° । ४ ए °तै रुतु°.
बी °तै ऋतु° । ५ ए °देवं दा° । सी °देवं कं° । ६ सी °कं च न° । ७ सी
°तुर्थ पा° । ८ बी °रुषम° । ९ ए °जन्वा दा° । १० बी दाक्षादि° । ११ बी
सी °मार्गः । सौ°.

आपूपिकान्(काः) । इत्यत्र “अचित्ताद्०” [२०६] इत्यादिनेकण् ॥
अचित्तादिति किम् । सौपकारान् ॥ अदेशकालादिति किम् । सौघ्रा आसेवकाः ।
हैमननिशा ॥

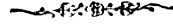
वासुदेवकम् । अर्जुनक । इत्यत्र “वासुदेव०” [२०७] इत्यादिनाकः ॥
गोत्र । दाक्षक । क्षत्रिय । नाकुलक । इत्यत्र “गोत्र०” [२०८] इत्यादि-
 नाकञ् ॥

मद्रकम् । अत्र “सपूर्वा(रूपा)द्” [२०९] इत्यादिना प्रकृतिः प्रत्ययश्च
 राष्ट्रवत् ॥ नन्दिनी छन्दः । स्त्रौ स्त्रौ गो नन्दिनी ॥

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्धहेमचन्द्रा-
 मिधानशब्दानुशासनव्याश्रयवृत्तौ षोडशः सर्गः ॥

द्व्याश्रयमहाकाव्ये

सप्तदशः सर्गः ।

सैन्यात्सौदामनीलोला वर्णासातो वनेष्वयुः ।

नार्योथ पुष्पाण्युञ्चेतुमुस्तःकृत्य वल्लभान् ॥ १ ॥

१. अथ सर्वर्तुप्रादुर्भवानानन्तरं नार्यः पुष्पाण्युञ्चेतुं सैन्याद्वने-
ष्वयुः । कीदृशु । वर्णासातो वर्णासया नद्यैकदिक्केषु यस्यां दिशि व-
र्णासा तस्यां सत्स्वित्यर्थः । किं कृत्वा । वल्लभानुस्तःकृत्योरसा तुल्य-
दिशः कृत्वातिवाल्लभ्याद्दृढयाप्रे कृत्वेत्यर्थः । किंभूताः सत्यः । सुदा-
माद्रिस्तेनैकदिक् सौदामनी विद्युत्सुदामा नामाद्रिर्यस्यां दिशि तस्यां
विद्युत्तेन सा सुदाम्ना सहैकदिगुच्यते । तद्वल्लोला वनाभिमुखचलनेन
चञ्चलाङ्गयः ॥

तत्रोरस्वीकृता वृक्षाः सौम्रीभिः कौचवार्यया ।

शाण्डिक्यासैन्धवीवार्णवीभिर्वल्लीयुता न्वभान् ॥ २ ॥

२. तत्र वनेषु वृक्षा वल्लीयुता नु वल्लीवेष्टिता इवाभान् । यत
उरस्वीकृता उरसैकदिक्काः कृता हृदयसंमुखीकृताः पुष्पोच्चयनार्थमारो-

१ बी °दामिनी° । २ बी वर्णसोतो । ३ ए °योव पु° । ४ ए °ण्युत्वेतु° ।
बी °ण्युञ्चेतु° । ५ बी वल्लभा° । ६ ए °भातः । अ° । ७ सी °त्रोत्तर° । ८ ए
सी °रसीकृ° । ९ बी °क्षाः । सोम्री° ।

१ बी अत्र स° । २ ए °ण्युच्छेतु° । ३ बी °र्णासया नाद्यैकादि° । ४ ए °नु-
हसःकृ° । ५ सी °कृत्वा° । ६ बी तुल्यादि° । ७ बी सी °दामिनी° । ८ ए
°मा वामा° । ९ ए सी °चत्वेन° । १० ए °नेच च° । ११ बी °सैकादिकाः
कृ° । १२ सी °दिशि कृ° ।

हविषयीकृता इत्यर्थः । कामिः । सौमिभिः स्रग्भो देशो निवास आभि-
जनो निवासो वा यासां ताभिस्तथा कौचवार्यया कूचवार आभिजनो
निवासो यस्यास्तथा च तथा शाण्डिकयासैन्धवीवार्णवीभिः शण्डिकः
सिन्धुर्वर्णुश्चाभिजनो निवासो यासां ताभिश्च स्त्रीभिः ॥

सौदामिनी । इत्यत्र "टस्तुल्यदिशि" [२१०] इत्यण् ॥

वर्णासातः । अत्र "तसिः" [२११] इति तसिः ॥

उरस्तःकृत्य । उरस्वीकृताः । अत्र "यश्चोरसः" [२१२] इति यन्तसिश्च ॥

सौमिभिः । अत्र "सेर०" [२१३] इत्यादिना "आभिजनात्" [२१४]

इति चाण् ॥

शाण्डिकया । कौचवार्यया । इत्यत्र "शाण्डिकादेर्ण्यः" [२१५] इति ण्यः ॥

सैन्धवीवार्णवीभिः । अत्र "सिन्धवादेरञ्" [२१६] इत्यञ् ॥

सालातुरीयास्तौदेव्यो वार्मतेय्यश्च शस्त्रिभिः ।

हृद्रोलीयैः कृतारक्षाः कुसुमान्यवचिच्चिरै ॥ ३ ॥

३. सालातुरस्तूदी वर्मती च देशा आभिजना निवासा आसां
ताः सालातुरीयास्तौदेव्यो वार्मतेय्यश्च नायिकाः कुसुमान्यवचिच्चिरै-

१ ए० देव्यो वा० । सी० देव्यो वा० । २ ए० तेयश्च० । बी० तेर्व्यश्च । ३ ए०
न्यविचि० । ४ ए० रै । सालातुलस्तू० ।

१ ए० लर्थका० । २ बी० भिः । सौमि० । ३ बी० या त० । ४ बी० भिः
शाण्डि० । ५ बी० न्धुवर्णु० । ६ बी० सी० दामिनी । ७ बी० त्र रतु० । ८ ए०
कृत्यः । उ० । ९ बी० सी० रसीकृ० । १० बी० श्च । सौमि० । ११ बी० देर्णः
इ० । १२ बी० सी० वीवर्ण० । १३ ए० ञ् । शाला० । १४ बी० लास्तुलस्तू० ।
१५ ए० देव्यो वा० । सी० देव्यो वा० । १६ ए० बी० तेर्व्यश्च । १७ ए० न्यविचि० ।
१८ बी० चिरे ।

रेचुण्टयन् । किंभूताः सत्यः । हृद्गोलो गिरिराभिजनो निवासो येषां
तैर्हृद्गोलीयैः शस्त्रिभिः शस्त्राजीवैः कृतारक्षाः ॥

सालातुरीयाः । अत्र “सला०” [२१७] इत्यादिनेयण् ॥

तौदेय्यः । वार्मतेय्यः । अत्र “तूदी०” [२१८] इत्यादिनेयण् ॥

हृद्गोलीयैः । अत्र “गिरेर०” [२१९] इत्यादिनेयः ॥

त्रयोविंशः पादः ॥

आक्षिकी चाक्षिकादाक्षिकं लिप्सुः पुष्पमुच्चतः ।

काप्युत्क्षिपन्ती दोर्मूलं कौतुकादीक्षिताभ्रिकैः ॥ ४ ॥

४. कापि कार्मिन्याभ्रिकैरभ्रया तीक्ष्णाग्रया काष्ठमयया कुहालि-
कया खनद्विरश्रान्तखननेनातिश्रान्तैरपीत्यर्थः । कौतुकात्साभिलापमी-
क्षिता । यतो दोर्मूलं कक्षाप्रदेशमुत्क्षिपन्त्यूर्ध्वं नयन्ती । एतदपि कुत
इत्याह । यत उच्चतो वृक्षस्योच्चादुपरिभागात्पुष्पं पुष्पजातिं लिप्सुर्लब्धु-
मिच्छुः । यथाक्षिक्यक्षैः पाशकैर्जयन्ती रुयाक्षिकादक्षैर्दीव्यतो द्यूतका-
रादाक्षिकमक्षैर्जितं पणं लिप्सुः स्यात् ॥

आक्षिकम् । आक्षिकी । आक्षिकात् । आभ्रिकैः । अत्र “तेन०” [२]
इत्यादिना जितादिष्वर्थेषु “इकण्” [१] इतीकण् ॥

मौद्गदाधिककौलत्थैतैन्तिडीकेष्विवोज्जती ।

कौलत्थमनवं पुष्पं पुष्पेष्वन्यान्यंदाददे ॥ ५ ॥

१ बी °ताभ्रिकैः. २ बी मोद्गदा°. ३ ए °त्थैतैन्ति°. ४ ए सी °लत्थम°. ५ सी °न्यपाद°.

१ ए सी °देव्यः । वा°. २ सी °मेति°. ३ ए °पन्तीमूर्ध्व°. ४ सी पाशै-
दीव्य°. ५ ए °कैर्दी°, ६ सी °जितपाणि लि°. ७ सी °क्षिकी । अक्षि°.

५. अन्या रुयन्यत्पुरीणपुष्पेभ्य इतरन्नवं पुष्पमाददे । कीदृक्सती ।
पुष्पेषु मध्येनवं पुराणं पुष्पमुज्झती मौद्रदाधिककौलत्थैतैन्तिडीकेष्विव
यथा मुद्रैर्दध्ना कुलत्थैस्तिन्तिडीकया चाम्लिकया संस्कृतेषु मुद्रयूपर-
सालाकुलत्थयूपाम्लिकापानकादिषु वस्तुषु मध्ये कोपि कौलत्थं(स्थं)
कुलत्थ(स्थ)संस्कृतं वस्तुज्झति^३ मौद्रायपेक्ष्यया कौलत्थ(स्थ)स्य विर-
सत्वेन परिहेयत्वात् ॥

दाधिक । इत्यत्र “संस्कृते” [३] इतीकण् ॥

कौलत्थ । कोपान्त्ये । तैन्तिडीकेषु । इत्यत्र “कुलत्थ०” [४] इत्यादिनाण् ॥
अन्ये तु कुलत्थ(स्थ)शब्दात्संकाराक्रान्तथकारादणं मन्यन्ते । कौलत्थम् । अन्ये
तु कवर्गोपान्त्यादपीच्छन्ति । मौद्र ॥

न तथा दाधिकैर्मोद्रैर्लवणैश्चूर्णिघातिकैः ।

यथाप्रीणादलित्रस्ता काचिदालिङ्गनैः प्रियम् ॥ ६ ॥

६. स्पष्टः । किं तु दाधिकैर्दध्ना संसृष्टैः शालिकरम्बादिभिर्मोद्रैर्मुद्रैः
संसृष्टैर्मुद्रयुक्तैः शाल्यादिभिरित्यर्थः । लवणैर्लवणेन संसृष्टैः शाकादि-
भिश्चूर्णिघातिकैश्चूर्णैर्न^३ कर्पूरादिक्षोदेन संसृष्टाश्चूर्णिनो मोदकाद्यस्तथा
घृतेनोपसिक्ता घातिका घृतपूरा द्वन्द्वे तैश्च सर्वगुणसंपूर्णसरसरसवती-
करणेनेत्यर्थः ॥

दाधिकैः । अत्र “संसृष्टे” [५] इतीकण् ॥

१ बी^०था दधि^० । २ ए वी^०घातिकैः । ३ बी सी^०थाप्राणा^० ।

१ ए^०राणापु^० । २ ए^०त्यतिडी^० । ३ ए^०नि मुद्रा^० । ४ सी^०याकुल^० ।
५ ए^०न्त्य । तिन्ति^० । ६ ए^०कुलत्थ^० । ७ ए^०त्सरका^० । ८ ए सी^०लत्थम् ।
९ सी^०शाका^० । १० ए^०भिमोद्रैर्मुद्रैः । ११ ए^०वणे^० । १२ ए वी^०घातिकैः ।
१३ सी^०न शर्करा^० । १४ बी सी^०णेनापीत्य^० ।

लवणेः । अत्र “लवणादः” [६] इत्यः ॥

चूर्णि । मोद्रेः । अत्र “चूर्ण०” [७] इत्यादिना-इन्-अणौ ॥

घातिकैः । अत्र “व्यञ्जनेभ्यः०” [८] इत्यादिना-इकण् ॥

कस्यांचित्प्रेयसो जातपुष्पोच्चयश्रमाम्भसि ।

अनाविकानौडुवि(पि?)वयघटिकेव ममज्ज दृक् ॥ ७ ॥

७. प्रेयसो दृक्कस्यांचित्स्वप्रेयस्यां ममज्जावृडच्चिरमवस्थितेत्यर्थः । यतो जातं संपन्नं पुष्पोच्चयेन श्रमाम्भः खेदजः खेदो यस्यां तत्रै स्थूल-मुक्ताफलकल्पैः खेदचिन्दुभिरदृष्टपूर्वा श्रियं प्राप्तायामित्यर्थः । अनाविकानौडुविकयघटिकेव । इवः प्रत्येकं संबध्यते । यथा नावा तयोडु-वेन पूवेन घटेन चार्तरती(न्ती) रूयम्भसि मज्जति ॥

अनौडुविकी । इत्यत्र “तरति” [९] इतीकण् ॥

अनाविका । अघटिका । इत्यत्र “नौद्वि०” [१०] इत्यादिनेकः ॥

दाधिकेत्याक्षिपन्त्यन्या ययाचे पदिकं पतिम् ।

उच्चस्थपुष्पं दुष्प्रापं पर्पिकाश्चिकहास्तिकैः ॥ ८ ॥

८. अन्या काचित्पर्पिकाश्चिकहास्तिकैः पर्पेणोडुपेनाश्रेण हस्तिना च चरद्भिरपि नरैरुच्चतरैरदुस्तटीस्थतरुस्थत्वेनात्युन्नततमैत्वाहुष्प्रापमुच्चस्थ-पुष्पमुच्चवृक्षशिखरस्थानि पुष्पाणि पतिं ययाचे । यतः पदिकं पादचारि-र्णम् । पदिको हि पादवलेन वैर्षम्यौन्नत्योपेतमपि वृक्षमारुह्य

१ ए सी 'विकाष' । २ ए पपिकांश्चि' । वी पथिका' ।

१ ए णि । मुद्रेः । २ वी णी । घाति' । ३ वी 'यस्यो दृ' । ४ सी चि-त्प्रेय' । ५ ए 'त्र मु' । ६ वी 'ल्पैःश्रेद' । ७ वी 'वा तश्चि' । ८ वी 'नौद्वि' । ९ वी 'धा नवा' । १० ए 'तर रुय' । ११ ए वी 'नौद्वि' । १२ वी 'तरुदु' । १३ ए 'तनत्वा' । १४ ए 'मुच्चवृ' । १५ वी 'रा । पादि' । १६ ए वी 'पम्योन्न' ।

पुष्पाद्यानेतुं समर्थः । कीदृक्सती । दध्ना चरति भक्षयति यस्तत्सं-
बोधनं हे दाधिकेत्येवंप्रकारेणाक्षिपन्ती पत्युरनभिमतपुष्पप्रदायि-
त्वेन रुषितत्वाद्धे दध्नाघ्राण किमितीदं पुष्पमर्पयसीति तं दाधिकत्वेन
निन्दन्तीत्यर्थः ॥

गत्यर्थ । हास्तिकैः । भक्षार्थं । दाधिक । इत्यत्र “चरति” [११] इतीकण् ॥

परिंकाशिक । इत्यत्र “पर्पादेरिकद्” [१२] इतीकद् ॥

पदिकम् । “पदिकः” [१३] इति निपात्यते ॥

श्रागणिकज इत्युक्त्वाप्यन्यपुष्पं प्रियोन्यया ।

ऊचे म्रत्या श्रगणिकजावैतनिक इत्यलम् ॥ ९ ॥

९. अन्यया म्रत्या नर्मकेल्या ताडयन्त्या सत्यालमत्यर्थं प्रिय
ऊचे । कथमित्याहं । श्रगणिकजावैतनिक इति श्रगणेन चरति श्रग-
णिक आखेटिकस्तस्माज्जाता श्रगणिकजा तस्या वेतनेन जीवति
वैतनिको भृत्यस्त्वमसीति मम दासस्त्वं तस्मात्स्वाभिमतं त्वया कार-
यिष्याम्येवेति तात्पर्यार्थं इति । यतः कीदृक् । पुष्पमर्पयन् । किं
कृत्वा । उक्त्वा । किमित्याह । हे श्रागणिकजे हे आखेटिकपुत्रि
मया सुकुमालेना(रेणा?)स्य पुष्पोर्षयनरूपस्य कष्टकर्मणो विधापनेना-
त्यन्तं निर्दय इत्यर्थं इति ॥

अवैशिक्यो विलासिन्यो लीलानां पुष्पवल्लिषु ।

क्रयिका विक्रयिकाः किं क्रयविक्रयिकाः किमु ॥ १० ॥

१ ए हे धिकोत्ये°. २ ए सी भक्षार्थ°. ३ बी त्ते । स्वाग°. ४ ए
यत्या स°. ५ सी ह । स्वाग°. ६ सी त्ति स्वाग°. ७ सी त्ति स्वाग°. ८ ए
ध्यामोवे°. बी ध्यामेवे°. ९ ए बी यत् । किं. १० ए भिक्वाह.
११ बी चयेन°.

१०. अवैशिक्यो वेशेन वेश्यागृहेणाजीवन्यः कुलाङ्गनाः पुष्प-
वलिपु पुष्पोच्चयार्थं पुष्पाढ्यलतानां समीपे लीलानां विलासानां
ऋयिका विक्रयिकाः किं ऋयविक्रयिकाः किमु ऋयेण विक्रयेण ऋय-
सहितो विक्रयैः ऋयविक्रयस्तेन वा जीवन्त्य इवासन् । मूल्येन प्राहिका
इव दायिका इव वा । ग्रहणदाने द्वे अपि कुर्वाणा इव वासन्नित्यर्थः ।
यतश्चलनादिवैशिष्ट्यं विलासः सोरयासां विलासिन्यः । स्त्रीषु
लतासु च चलनादिवैशिष्ट्यरूपाणां विलासानां सद्भावादेवमाशङ्का ॥

श्रगणिकं श्रगणिकम् । इत्यत्र “श्रगणाद्वा” [१४] इति वेकद ॥

वैतनिकः । वैशिक्यः । अत्र “वैतनादेर्जावति” [१५] इतीरुण ॥

ऋयविक्रयिकाः । ऋयिकाः । विक्रयिकाः । अत्र “व्यस्ताच्च०” [१६]

इत्यादिनेकः ॥

वस्त्रिकायुधिकानायुधीयत्रातीनदारवर्त ।

किं द्रूनभ्राम्यसि पत्येति श्रान्तोचे कापि संभ्रमात् ॥ ११ ॥

११. कापि स्त्री श्रान्ता पुष्पोच्चयनार्थमनेकरूपे भ्रमणात्स्त्रिन्ना
सती पत्या संभ्रमात्प्रेमातिरेकोत्थादादरादृचे । कथमित्याह । वस्त्रं मूल्यं
तेन जीवन्ति वस्त्रिकाः कर्मकरास्तथायुधेनोपचारादायुधकर्मणास्त्रकरणा-
दिना जीवन्त्यायुधिका लोहकाराद्या अनायुधीया आयुधकर्मानुपजीवि-

१ बी० त् । कं द्र० ।

१ ए वेदयेन. २ सी० यिकाः किं. ३ ए० यः वि०. ४ ए० मूल्येन.
५ सी० द्वे कु०. ६ सी० णा अपि वा०. ७ सी० ललना०. ८ ए० शिष्यं वि०.
९ ए० च वल०. सी० च लल०. १० ए० णिकः श्रा०. ११ सी० क। इ०. १२ सी०
नेकेषु त०. १३ बी० पत्याः सं०. १४ ए० मिनिका कं०. १५ सी० मीकारा०.
१६ ए० बी० लोहारा०.

नश्चर्मकाराद्यास्तथा नानाजातीया अनियतवृत्तयः शरीरायासजीविनः
संघा व्रातास्तसाहचर्यात्तत्कर्मापि व्रातं तेन जीवन्ति व्रातीना
भाम्महिकादयो द्रष्टे तेषां दारा यथा काष्ठनृणादिप्रहणाय द्रन्भ्राम्यन्ति
तथा त्वं किमिति द्रंस्तरून्भ्राम्यसीति ॥

वस्त्रिक । इत्यत्र “वस्त्रान्” [१७] इतीकः ॥

अनायुधीय । आयुधिक । इत्यत्र “आयुधादीयश्च” [१८] इतीयेकौ ॥

व्रातीन । इत्यत्र “व्रातादीनञ्” [१९] इतीनञ् ॥

स्मर्त्री वैरं किमाक्षयृतिकत्यागिमगातिकम् ।

आपमित्यकवत्पत्येत्युचेन्या कुमुमैर्घ्रती ॥ १२ ॥

१२. अन्या कामिनी केलिवशात्केनापि भर्तृव्यलीकेन रुष्टत्वाद्वा
कुमुमैर्घ्रती सती पत्योचे । कथमित्याह । त्वं किमाक्षयृतिकत्यागिम-
गातिकमक्षयृतेन त्यागेन गतेन च निवृत्तं वैरं स्मर्त्री यत्त्वं पुष्पैर्मा
ताडयसि तत्किं यत्त्वं मया पुराक्षयृतेन दानेन गत्या च पराजिता
तेन निवृत्तं वैरं स्मरसीत्यर्थः । आपमित्यकवत्पमित्य प्रतिदानेन
बुद्धिस्थेन निवृत्तमापमित्यकमुद्घारेण गृहीतं वस्तु कदैतदहं प्रतिदास्या-
मीति यथा काचित्स्मरतीति ॥

काप्ययाचितकप्रेम्णि ताम्यत्यौत्सङ्गिके प्रिये ।

तिरोभवन्नर्मणाशु पुष्पपैटाकिकी द्रुपु ॥ १३ ॥

१ वी ‘मायु’ । २ वी ‘गिनम्’ । ३ ए ‘पत्येत्यु’ ।

१ वी ‘मैकरा’ २ वी ‘त्तत्कर्मा’ ३ वी ‘न्ति व्राती’ ४ वी सी भाम्महि’
५ ए दार य’ ६ वी ‘नि द्रन्भ्रान्तरून् न्यमी’ ७ वी ‘तीयेकौ’ ८ ए ‘येकौ’ व्रा’
९ वी ‘त्र व्रातादीनञ्’ १० सी केना’ ११ वी यत्तं पु’ १२ ए ‘न मत्या’
१३ सी निवृत्तं १४ ए ‘ववद’ १५ सी निवृत्तं’

१३. कापि कामिनी नर्मणा हास्यादाशु झटिति द्रुपु तिरोभवत् ।
क सति । प्रिये ताम्यति “पेष्टी वानादरे” [२. २. १०८] इति ससमी ।
प्रियाया अदर्शनात्खिन्नमानं प्रियमनाद्वैत्येत्यर्थः । किंभूते । अया-
र्चितकं न याच्यया निवृत्तं स्वाभाविकं प्रेम यस्य तस्मिन्नत एवौत्सङ्गिक
उत्सङ्गेन हरति प्रियां नयति निमेषमात्रमपि प्रियाविरहस्यासहिष्णा-
वित्यर्थः । कीदृक्सती । पुष्पाणां पैटाकिकी पिटाकेन पिटउ इति
प्रसिद्धं वंशभाजनेन हरन्ती पुष्पाहरणार्थं पिटकं वहन्तीत्यर्थः ॥

आश्चर्यनिक । गातिकम् । अत्र “निवृत्तेक्ष०” [२०] इत्यादिनां-इकण् ॥

त्यागिम । इत्यत्र “भावादिमः” [२१] इतीमः ॥

अयाचितकं । आपमित्यक । इत्यत्र “याचित०” [२२] इत्यादिनां कण् ॥

औत्सङ्गिके । पैटाकिकी । इत्यत्र “हरति०” [२३] इत्यादिनेकण् ॥

काचिदौक्षीदृहीत्वाम्बु भस्त्रिकादंशभारिकात् ।

सखीं श्रान्तां निकुञ्जान्तर्भूत्वा विवधिकी स्वयम् ॥ १४ ॥

१४. काचिन्निकुञ्जान्तर्वनगहनमध्ये श्रान्तां पुष्पोच्चयेन खिन्नां
सखीमौक्षीत्सिपेच । किं कृत्वा । विवधेन मार्गं हरति विवधिकी

१ ए ँम्बु भुम्बिः । २ वी श्रान्ता निः । ३ ए विवधकीः ।

१ सी षष्ठि प्रिः । २ वी “यमानाद्वैत्ये” । ३ ए “द्वैत्ये” । ४ वी “चितं न.
५ वी “निवृत्त” । ६ ए प्रियं नः । ७ वी नयानि । ८ ए “णां पैटा” । ९ वी
पिटके । १० वी सी पिटउ । ११ वी “न वांश” । १२ सी “वामर” । १३ ए
“धेः । अश्रु” । १४ सी निवृत्ते” । १५ सी “ना-अक” । १६ सी “नकः । आ” ।
१७ वी “ना-इक” । १८ ए “न सखी खिन्ना गी” । १९ ए वी विविधे” ।
२० ए ण वा ए” ।

श्रान्तसख्यां वाहिकादानान्मार्गदायिनी स्वयं भूत्वा । तथा भस्त्रिकाङ्क-
खया दृतिना जलं हरतो भ्रूयादेरम्बु गृहीत्वा । किंभूतान् । अंशो
भागभूतो भारो जलभारोऽभारस्तेन हरत्यंशभारिकस्तस्माद्द्वितीयेन
सहाम्बुभारं वहत इत्यर्थः ॥

काप्यवीवधिके कुञ्जे नीत्वा वैवधिकच्छलात् ।

कांचित्कौटिलिकीभूय प्रियो भ्रमयति प्रियाम् ॥ १५ ॥

१५. कांचित्प्रियां प्रियो भ्रमयति नर्मणे तस्ततो नयति तत्कालापेक्षया
वर्तमाना । किंभूत्वा । वैवधिकच्छलान्मार्गेण नेतुं श्ललादहमत्र मार्गेण
नेतास्मीति व्याजादित्यर्थः । कापि कुञ्जे वनगहने नीत्वा । किंभूते । अ-
त्यन्तं वृक्षादिभिर्गुप्तिलत्वान्नास्ति वीवधिको मार्गेण नेता यत्र तस्मिन्
खिल इत्यर्थः । तथा कौटिलिकीभूय कुटिलिकाशब्देनाप्रे वक्रा लोहा-
दिमय्यङ्गाराकर्षणी यष्टिर्वा कुटिला गतिर्वा पलालोत्क्षेपणोप्रे वक्रो
दण्डो वा परिव्राजकोपकरणभेदो वा चौराणां नौगृहाद्यारोहणार्थं
दामाप्रप्रतिवद्ध आयसोर्धाङ्कुशो वोच्यते । यथा कर्मारकर्षकपरिव्राज-
कचौरा अङ्गारपलालपुष्पनावः कुटिलिकया हरन्त्येवं वैवधिकच्छ-
लेन प्रियाया अर्कपर्षकीभूयेत्यर्थः । यद्वा कुटिलिकया कुटिलगत्या
हार्कीभूय ॥

१ ए 'चित्कौटिकी'. २ बी सी 'त्वौटल'.

१ सी 'ख्या वाहि'. २ ए वाहनादा'. ३ बी सी 'गनायि'. ४ बी तो
वृत्त्वादे'. सी 'तो दे'. ५ ए बी 'तुच्छला'. ६ ए 'ण नाता'. बी 'ण नेता'.
७ बी 'जे ग'. ८ बी सी 'गुपिल'. ९ ए 'सिन्नखि'. सी 'स्मिन्नखि'. १० सी
कौटल'. ११ ए 'टिकी'. १२ सी 'टिलका'. १३ बी 'वकालो'. १४ ए
'का लेहा'. १५ बी 'कर्षकी'. १६ ए 'त्ये । य'. १७ बी 'टिलाग'.
१८ ए सी 'हारिकी'.

भस्त्रिकान् । अंशभारिकान् । इत्यत्र “भस्त्रादेरिकद” [२४] इतीकद ॥

विवधिकी । वीवधिके । अत्र “विवध०” [२५] इत्यादिनेकङ्गा ॥ पक्षे । इकणै ।
वैचधिके ॥

कौटिलिकीभूय । इत्यत्र “कुटिलिकाया अण्” [२६] इत्यण् ॥

आम्भसिकानौजसिको मरुदप्रातिलोमिकः ।

अमूः साहसिको भूत्वा समस्पाक्षीच्छ्रमश्रुथाः ॥ १६ ॥

१६. मरुद्वातः श्रमश्रुथाः पुष्पोच्चयोत्थस्वेदेन निःसहा अमूः
कामिनीः समस्पाक्षीन् । कीदृक् । अम्भसा वर्तत आम्भसिकः सजल-
कणः से चासौ न श्लोजसा बलेन वर्ततेनौजसिकश्च मृदुः स तथा ।
तथा न प्रतिलोमं वर्ततेप्रातिलोमिकः प्रप्रवाहित्वेनानुकूलः । किं
कृत्वास्पृशत् । सहसा वर्तते साहसिकः परदारस्पर्शोत्थस्यायतौ विनि-
पातस्यानालोचकत्वाद्विमृश्यकारी पारदारिक इव भूत्वा । साहसिक
एव हि स्मरोद्रेकोत्थस्वेदेनाम्भसिकोनौजसिकोप्रातिलोमिकश्च सन्
परनारीः स्पृशति ॥

गोत्रं पुष्पार्पणे प्रातिकूलिक्या गृह्णतापरा ।

प्रातीपिक्यानुकूलिक्याज्ञायि प्रांठा प्रियेण न ॥ १७ ॥

१७. प्रियेणापरा कामिनी प्रतीर्ष वर्तते प्रातीपिकी प्रतिकूलानुकूलं
वर्तत आनुकूलिक्यनुकूला वा नाज्ञायि । कीदृशा । पुष्पार्पणे प्राति-
कूलिक्याः प्रतिकूलं वर्तमानायाः सपत्न्या गोत्रं नाम गृह्णतोच्चारयता

१ ए बी °कूलिक्या.

१ बी °विविधि°. २ बी विविध°. ३ सी °ण् । कौटिलिक°. ४ ए°क ।
कटि°. ५ बी स वाष्णो न°. ६ सी °था न. ७ ए °मिकानां°. ८ ए
°पं पर्वते.

गोत्रस्वलितापराधं कुर्वतापीत्यर्थः । यतः कीदृक् । प्रौढा । प्रौढा हि
गम्भीराशयत्वेन गूढाकारेङ्गिता स्यात् । यदुक्तम् ।

लब्धायतिः प्रगल्भा रतिकर्मणि पण्डिता विभुर्दक्षा

आक्रान्तनायकर्मणा निर्व्यूढविलासविस्तारा ॥

सुरते निराकुलासौ द्रवतामिव याति नायकस्याङ्गे

न च तत्र विवेक्तुमलं कोयं काहं किमेतदिति ॥

तत्र

कुपितापराधिनि संवृत्याकारमधिकमाद्रियते ।

कोपमपह्नव्यास्तं धीरां हि रहस्युदासीना ॥ इति ॥

अपारिमुखिकी पारिपार्श्विकेन्यानुलोमिके ।

पत्यौ हासादनान्वीपिक्यक्षिपत्पौष्पिकी स्रजम् ॥ १८ ॥

१८. अन्या पत्यौ हासान्नर्मणा स्रजमक्षिपन् कण्ठे चिक्षेप ।
कीदृक्सती । अनान्वीपिकी न प्रतिकूलं वर्तमानानुरक्तेत्यर्थः । अत
एवापारिमुखिकी । परिवर्जनेत्र । न मुखं वर्जयित्वा वर्तमाना संमुखी-
नेत्यर्थः । तथा पुष्पाण्युञ्जति पौष्पिकी पुष्पाण्युञ्जन्वती । पत्यौ च
किंभूते । आनुलोमिकेनुकूलं वर्तमानेनुरक्त इत्यर्थः । अत एव पारिपा-
श्विके । परिः सर्वतोभावेत्र । यतो यतः प्रियासमीपं ततस्ततो वर्तमाने
सदा पार्श्वस्थे ॥

१ सी 'दा हि गभीराश्रय' । २ ए लब्धय' । ३ बी 'यतिप्र' । ४ ए 'ममा
नि' । ५ सी 'नेन नि' । ६ ए नाधिक' । ७ सी 'स्यान्ते । न' । ८ सी
'राधनि' । ९ सी 'राधि र' । १० ए 'व कं चि' । ११ ए सी एव पा' ।
१२ बी 'वापरि' । १३ बी सी 'रिवर्ज' । १४ बी 'ने च न' ।

पत्या नागरिकेणान्यान्वीयते स्म वने ह्यसौ ।

मा भैषीद्धीपणेस्मिन्पाक्षिकमात्सिकमार्गिकैः ॥ १९ ॥

१९. अन्या नागरिकेण नगरं रक्षता तत्यरेण पत्या भर्त्रा वने-
न्वीयते स्मानुगम्यते स्म । हेतुमाह । अस्मिन्वनेसौ मत्प्रिया मा
भैषीन् । यतः पाक्षिकमात्सिकमार्गिकैः पक्षिणो मत्स्यान्मृगांश्च व्रद्धि-
लुब्धकधीवरैः कृत्वा भीषण इति ॥

मैनिकः खांगिकोसौ सौकरिकः पारिपन्थिकः ।

इत्युक्त्वा भेषयन्कान्तोपसृजा सस्वजेन्यया ॥ २० ॥

२०. अन्ययापसृजा पुष्पोच्चयाकरणात्पुष्पमालारहितयैव सत्या
कान्तः सस्वजे । यतो भेषयन् भेषृग् भये णिगन्तः । प्रियामेव भाय-
यन् । किं कृत्वा । उक्त्वा । किमित्याह । हे प्रियेसौ प्रत्यक्षो मीनान्खगा-
न्सूकरांश्च व्रद्धु(लु)ब्धकः परिपन्थं पन्थानं वर्जयित्वा तिष्ठति पन्थानमं-
भिन्याप्य हन्ति वा पारिपन्थिकश्चोरोस्तीति ॥

अनौजसिकः । साहसिकः । आम्भसिकः । अत्र “ओजः०” [२७] इत्यादिना-
इकण् ॥

प्रातिलोमिकः । आनुलोमिके । प्राणीपिकी । अर्नान्वीपिकी । प्राति-
लिक्याः । आनुकूलिकी । इत्यत्र “तं प्रति०” [२८] इत्यादिनेकण् ॥

पारिमुखिकी । पारिपार्थिके । अत्र “परेर०” [२९] इत्यादिनेकण् ॥

नागरिकेण । पोषिकी । इत्यत्र “रक्षदुञ्छतोः” [३०] इतीकण् ॥

१ बी 'न्यानीय'०. २ बी 'स्मिन्माक्षि'०. ३ बी खानिकोसो मोक'०.

१ बी 'पसृजा. २ बी सी भाषयन्. ३ ए 'ह । प्रि'. ४ बी सी 'न्यं
परिप'. ५ ए 'मस्तिव्या'. ६ ए वा परि'. ७ ए 'कः । आ'. ८ ए
'नान्वषि'. ९ ए 'पाधिके. १० सी 'श्विकी । अ'. ११ बी पोषिकी.

पाक्षिक । मात्सिक । मार्गिकेः । अत्र “पक्षि०” [३१] इत्यादिना-इकण् ॥
 अर्थग्रहणात्तत्पर्यायेभ्यो विशेषेभ्यश्च स्यात् । खागिकः । मेनिकः । सौकरिकः ॥
 पारिपन्थिकः । अत्र “परि०” [३२] इत्यादिनेकण् ॥

पत्या द्वैगुणिकेनेवान्या पारिपथिकी स्रजम् ।

दत्त्वाल्पां प्रार्थयतानल्पां वृद्धिं गृह्णाति लोभ्यहो ॥ २१ ॥

२१. पारिपथिकी पन्थानं वर्जयित्वा व्याप्य वा तिष्ठन्त्यन्या
 पत्यानल्पां महतीं स्रजं प्रार्थयत । किं कृत्वा । अल्पां लैघवीं स्रजं
 दत्त्वा द्विगुणं गृह्णाति द्वैगुणिकस्तेन यथाल्पं दत्त्वाधर्मणो बहु याच्यते ।
 युक्तं चैतन् । यस्माद्धोमी वृद्धिं कलान्तरं गृह्णाति ; अहो इत्यामन्त्रणे ॥

पारिपथिकी । इत्यत्र “परिपथात्” [३३] इतीकण् ॥

द्वैगुणिकेन । इत्यत्र “अवृद्धेर०” [३४] इत्यादिनेकण् ॥ अवृद्धेरिति किम् ।
 वृद्धिं गृह्णातीति वाक्यमेव ॥

दशैकादशिकी नास्मि दशैकादशिका तु सा ।

कुसीदिकेति जल्पन्ती पत्ये पुष्पाणि काप्यदात् ॥ २२ ॥

२२. कापि पत्ये पुष्पाण्यदान् । कीदृक्सती । जल्पन्ती क्षणमियमीर्ष्या
 करोत्विति प्राक्पुष्पाण्यनाददानं शठं पतिं वदन्तीत्यर्थः । कथमित्याह ।
 कुसीदं वृद्धिस्तदर्थं द्रव्यमपि कुसीदं तद्गृह्णाति यस्तत्संबोधनं हे कुसी-
 दिक त्वं हि स्वयं कलान्तराजीवी ततो मामप्यात्मसदृशीमाशङ्क्य त्वं
 मत्तः पुष्पाणि नादत्से तत्त्वयुक्तमेवेत्यर्थः । यतोऽस्यहं न दशैकादशि-

१ बी प्राथिता°.

१ सी °णात्प°. २ बी मौरि°. ३ बी लक्ष्मीश्रजं. ४ बी सी °मणे व°. ५ ए वृद्धिक°. ६ ए वृद्धिर°. ७ ए अवृद्धि°. ८ सी °ति वाक्पु°. ९ ए °न गुल्मी°. १० ए °शङ्का त्व.

की दशभिरेकादश दशैकादशास्तात्र गृह्णामि सा तु त्वद्वलभा दशैकाद-
शिका सैव त्वत्तोलाकारादि ग्रहीतुं तव पुष्पदानानुपचारं करोत्यहं
त्वक्त्रिमप्रेम्णैव ते पुष्पाणि ददामीत्यभिप्राय इति ॥

कुसीदिक । इत्यत्र “कुसीदादिकद” [३५] इतीकद ॥

दशैकादशिका । दशैकादशिकी । इत्यत्र “दश०” [३६] इत्यादिनेक इकद च ॥

आर्थिकी पादिकी चार्धपदिक्यपि च नावदत् ।

काचिलालामिकप्रातिकण्ठिकाद्वित्रसन्त्यलेः ॥ २३ ॥

२३. काचिन्नावदन । किंभूता । आर्थिक्यप्यर्थं गृह्यत्यपि प्रयो-
जनव्यप्यत एव पादिक्यपि चार्धपदिक्यपि च पदमर्धपदं वा मनसा
गृह्यत्यपि विवक्षुरपीत्यर्थः । तर्हि कुतो नावददित्याह । यतोर्लेर्वित्रसन्ती
भणने मुखसौरभाकृष्टोयमोष्ठादि मा दशदिति विभ्यती यतो ललामं
तिलकं गृह्णाति लालामिकः स चासौ प्रातिकण्ठिकश्च प्रतिकण्ठं कण्ठं
लक्ष्मीकृत्य पुष्पमालादि गृह्णंस्तस्मात्तिलककण्ठमालादिगन्धलोभेन मु-
खान्तिके भ्राम्यत इत्यर्थः ॥

आर्थिकी । पादिकी । आर्धपदिकी । लालामिक । प्रातिकण्ठिकान् । इत्यत्र
“अर्थ०” [३७] इत्यादिनेकण् ॥

पारदारिक साभर्तृकिकालं ते स्रजानया ।

भूपयं प्रतिपथिकां तामितीद् चिक्षिपेन्यया ॥ २४ ॥

१ वी आर्थिकी. २ वी च न व. ३ वी यति प्र.

१ सी 'लामि मा. २ ए सी 'नादन्युप'. ३ ए 'कता. ४ वी 'गृह्णान्य'.
५ ए 'धपादि'. ६ ए मा 'दिश'. सी मा 'देश'. ७ ए 'ति ललामि'. ८ ए
वी लक्ष्मीकृ'. ९ ए 'स्तस्मा'. १० सी 'दियो'. ११ ए 'की । अर्थ'.
१२ वी 'धपादि'.

२४. अन्ययेद् भर्ता चिक्षिपे स्रजं ददन्निरस्तः । कथमित्याह । हे पारदारिके परस्त्रियं गच्छंस्तथा हे साभर्तृकिक सपत्नीं गच्छन्ननया ते तव स्रजा ममालं मृतं किं त्वनया स्रजा कृत्वा प्रतिपथिकी(कां) कुलटात्वेन प्रतिपथं पन्थानं पन्थानं प्रति गच्छन्तीं तां स्वप्रियां स्वमनो-भीष्टां परदारादिकां भूपयेति ॥

मुधास्याक्रन्दिकी दाण्डमाथिकी त्वां लताधिया ।

यत्प्रातिपथिको नालिंस्यक्तेत्यनया सखीमशात् ॥ २५ ॥

२५. अन्या सखीमशादर्वदन् । कथमित्याह । हे सख्यसि त्वमलिभयेन मुधा निरर्थकमाक्रन्दिक्याक्रन्दन्ति यत्र स देश आक्रन्द आक्रन्त्यत इति वाक्रन्द आर्तायनं शरणमुच्यते । तं धावसि । तथा दाण्डमाथिकी माथशब्दः पथिपर्यायो दण्ड इव माथो दण्डमाथ क्रजुमार्गसं च मुर्धा धावसि । यद्यस्मादलिस्त्वां लताधियानेकपुष्प-मालापरिधानेन पुष्पगन्धोद्गुरत्वाह्लतेयमिति बुद्ध्या न त्यक्ता न त्यक्ष्यतीति ॥

पादविक्रया लतामध्ये खिन्नाङ्ग्या नर्मकर्मठः ।

कस्याश्चिदानुपदिकः पतिः सौस्त्रातिकोभवत् ॥ २६ ॥

१ बी 'थिके नां'. २ ए 'मिस्तकंन्य'. ३ सी 'त्वा पति'. ४ बी सी 'तिपथ'. ५ सी 'न्थानां ग'. ६ ए 'नं ग'. ७ ए सी 'च्छन्ता ता. ८ बी 'तां प्रि'. ९ ए 'ष्टां पार'. १० ए 'दिक भू'. ११ ए 'वत्'. १२ बी 'मभिलये'. १३ सी 'मिन्ता आक्र'. १४ ए 'क्रन्त्य'. १५ सी 'आर्ता'. १६ ए 'ण्डमाथ'. १७ ए 'जुमार्ग'. १८ बी 'धाव'. १९ बी 'ताधेया'. २० ए बी 'लक्षति'.

१ ए 'क मि'. २ बी 'ने नव'. ३ ए 'त्वा पति'. ४ बी सी 'तिपथ'. ५ सी 'न्थानां ग'. ६ ए 'नं ग'. ७ ए सी 'च्छन्ता ता. ८ बी 'तां प्रि'. ९ ए 'ष्टां पार'. १० ए 'दिक भू'. ११ ए 'वत्'. १२ बी 'मभिलये'. १३ सी 'मिन्ता आक्र'. १४ ए 'क्रन्त्य'. १५ सी 'आर्ता'. १६ ए 'ण्डमाथ'. १७ ए 'जुमार्ग'. १८ बी 'धाव'. १९ बी 'ताधेया'. २० ए बी 'लक्षति'.

२६. कस्याश्चिन्नार्याः पतिः सौस्नातिकः सुस्नातं पृच्छन्नभवन् ।
यतः स्विन्नाङ्गथाः । कुत एतदित्याह । लतामध्ये पुष्पोच्चयनार्थं पाद-
विक्रयाः पदवीं मार्गं धावन्त्याः । कीदृक्सन् । नर्मकर्मठो हास्यक्रियायां
साधुस्तथानुपदिकोनुपदं पदस्य पश्चाद्भावन्प्रत्यासत्त्या धावन्नित्यर्थः ।
स्विन्नाङ्गीं प्रियां दृष्ट्वा पतिर्हास्येन सुस्नातं पप्रच्छेत्यर्थः ॥

सौख्यशय्यिक्यभूतपत्युः शय्यां निर्माय पल्लवैः ।

प्राभूतिकवैचित्रिकसौवस्तिकस्य काचन ॥ २७ ॥

२७. काचन पल्लवैः शय्यां निर्माय पत्युः सौख्यशय्यिक्यभूत ।
हे भर्तः सुखकारिणी शय्येति प्रपच्छेत्यर्थः । यतः प्राभूतिकवैचित्रि-
कसौवस्तिकस्य प्रमातिरेकेणातिवैदग्ध्येन चानेकचाटुकारवक्रोत्तयादि-
भाषित्वात्प्रभूतं विचित्रं स्वस्ति च शुभं च ब्रुवाणस्य ॥

पारदारिक । साभर्तृकिक । इत्यत्र “पर०” [३८] इत्यादिनेकण् ॥

प्रतिपथिकाम् । प्रातिपथिकः । अत्र “प्रति०” [३९] इत्यादिनेकेकणौ ॥

दाण्डमाथिकी । पादविक्रयाः । आक्रन्दिकी । इत्यत्र “माथ०” [४०]
इत्यादिनेकण् ॥

आनुपदिकः । अत्र “पश्चात्ति०” [४१] इत्यादिनेकण् ॥

सौस्नातिकः । सौख्यशय्यिकी । अत्र “सुस्नात०” [४२] इत्यादिनेकण् ॥

प्राभूतिक । वैचित्रिक । इत्यत्र “प्रभूत०” [४३] इत्यादिनेकण् ॥ क्रिया-
विशेषणादयमिष्यते । क्वचिद्क्रियाविशेषणादपि । सौवस्तिकस्य ॥

१ ए सौख्यशय्यिक्यं. २ बी शय्यिक्यभू. ३ सी शय्यः सौख्य. ४ ए वः । वयभू.

१ ए चव. २ बी शय्यिक्य. ३ बी सुखिक. ४ ए शय्य याति प.
५ बी भर्तृक. ६ ए सी थिक । त्र. ७ सी क्रन्दिकी. ८ सी ण । प्रा.
९ ए दवि.

काचिन्माशब्दिकी शाब्दिकयामप्याल्यां लतान्तरे ।

नैत्यशब्दिकवाचालसपत्न्या अशृणोद्वचः ॥ २८ ॥

२८. काचिह्लतान्तरे लतामध्ये नित्यशब्द इति ब्रूते नैत्यशब्दिको मीमांसकस्तद्द्वयाचाला या सपत्नी तस्या वचोशृणोन् । किमेपा पत्यु-
रग्रे वक्तीत्याकर्णयन् । कीदृक्सती । शाब्दिकयामपि वैयाकरणीत्वेना-
विनष्टं शब्दमुच्चारयन्त्यामप्याल्यां सख्यां विषये माशब्दिकी माशब्द
इति ब्रुवाणा मा शब्दः क्रियतामिति ब्रुवाणेत्यर्थः ॥

लालाटिकं कौकुटिकं दार्दरिक्या सह स्थितम् ।

प्रियं दृष्ट्वा लतान्तः काप्यवध्नाल्लुतयैव हे ॥ २९ ॥

२९. कापि कोपातिरेकेण बन्धनान्तरग्रहणे कालक्षेपासहिष्णुत्वा-
हृतयैव प्रियमवध्नान् । किं कृत्वा । लतान्तर्दार्दरिक्या ददरो घटो वा-
दित्रं च । तत्र वादित्रं कुर्वत्येवमुच्यते । तथा सह स्थितं दृष्ट्वा । यतः
कौकुटिकं दाम्भिकचेष्टा कुकुटी तामाचरन्तं मायिनं तथा ललाटं
पश्यति ललाटदर्शनेन दूरावस्थानं लक्ष्यते तेन च कार्येष्वनुपस्थानं यः
प्रियो दृष्टं प्रियाललाटमिति दूरतो याति न तु तदभिप्रेतकार्य उपति-
ष्ठते स एवमुच्यते । ललाटमेव वा कोपप्रसार्दज्ञानार्थं यः पश्यति
स ल(ला)लाटिकस्तम् ॥

माशब्दिकी । नैत्यशब्दिक । इत्यत्र “माशब्द०” [४४] इत्यादिनेकण् ॥

१ वी °मप्याल्यां. २ वी सी अशृणो°. ३ ए °कं दगारि°. ४ वी दादरि°.

१ ए °स्तद्वा°. २ वी °चोशृणो°. ३ ए °र्थः । ललाटि°. ४ सी °दरो°. ५ वी °दरा पद्यं वा°. ६ सी °त्रं कुर्वत्ये°. ७ ए °चेष्टां कु°. ८ सी °नं यः. ९ सी °न का°. १० ए °नं प्रि°. ११ सी °धाटुष्टं प्रियाल°. १२ सी °दनामा यः. १३ ए °थ यत्पश्य°.

शाब्दिक्याम् । दार्दरिक्या । लालाटिकम् । कौकृतिकम् । इत्येते “शाब्दिक०”
[४५] इत्यादिना निपात्याः ॥

काचित्सामाजिकान्सैन्यान्पारिपद्याश्च सैनिकीः ।

पारिपद्या रञ्जयामास स्रजं गीतिं च गुम्फती ॥ ३० ॥

३०. काचित्सामाजिकान्समाजं समवेतान्सभाम्थान्सैन्यान्सेनां
समवेतान्सेनानगंस्तथा पारिपद्याः परिपदं समवेताः सैनिकीश्च सेनां
समवेताः स्त्रीश्च रञ्जयामास । कीदृक्सती । परिपदं समवेति पारिपद्या
मभायां निपण्णा तथा स्रजं गीतिं च गुम्फती रचयन्ती ॥

सामाजिकान् । इत्यत्र “समूह०” [४६] इत्यादिनेकण् ॥

पारिपद्या । इत्यत्र “परिपदो ण्यः” [४७] इति ण्यः ॥ परिपच्छब्दादपीच्छ-
न्त्येके । पारिपद्याः ॥

सैन्यान् । इत्यत्र “सेनाया वा” [४८] इति वा ण्यः ॥ पक्षे । सैनिकीः ॥

आधर्मिक्या आपणिक्यास्तस्या धार्मिक देह्यदः ।

ऊचे स्रजोपर्यन्ट्टकक्षानख इोन्यया ॥ ३१ ॥

३१. अन्ययेनो भर्ताद् एतत्कर्मोचे । तदेवाह । हे धार्मिक धर्म
न्यायं चरन्नुपहासवचनमिदम् । तस्याः स्वप्रियायाः स्रजो देहि ।
कीदृश्याः । आपणिक्या आपणस्य हृदस्य धर्म्यायाः पण्याङ्गनाया अत
एवौधर्मिक्या अधर्म पापमाचरन्त्या इति । कुतोयमूचेद् इत्याह । यतो

१ सी क्या । ललाटि । २ ए ष्याः प । ३ सी निकेश्व । ४ वी येना
स्त्री । सी वेतांश्च र । ५ ए मवेति । ६ सी ष्याः म । ७ वी षत्रा त ।
सी षण्णाः त । ८ ए दिनाक । ९ ए रिच्छ । १० वी सी निका । आ ।
११ ए ह । धा । १२ सी धर्म्य न्या । १३ ए थाया म । १४ वी वा-
धार्मि । १५ सी नो हेतोय ।

दृष्टाः कक्षायां नखास्तन्नखक्षतानि यस्य सः । एवंविधोपि कुत इत्याह ।
यतः स्रजोर्पयन् ॥

धार्मिक । आधर्मिक्याः । अत्र “धर्म०” [४९] इत्यादिनेकण् ॥

आपणिक्याः । अत्र “पण्यो धर्म्ये” [५०] इतीकण् ॥

स्रजाम्नानां पतन्तीं च प्रियोन्यामहसीदिति ।

नावैशस्त्रेपि नारे स्त्री पटुः शास्त्रे नु माहिपः ॥ ३२ ॥

३२. प्रियोन्यामहसीन् । कीदृशीं सतीम् । गोत्रंस्खलित्वाद्यपर्या-
धिनां प्रियं स्रजाम्नानां पतन्तीं च कोपाटोपेन पत्युर्घाताय प्रयत्नात्स्वय-
मभिसरणेन पत्यौ च घातभयेन पश्चादपसरति घातेन सह स्खलितत्वा-
दन्तर्गले पतन्तीं च । कथमहसीदित्याह । न्यवैशस्त्रेपि विशसितुः
ऋस्य धर्म्यं वैशस्त्रं न तथावैशस्त्रं तस्मिन्नपि कोमलेपि नारे नरस्य
धर्म्यं नरोचिते प्रहागदौ विपये न पटुः । यथा महिष्या धर्म्यो
माहिपः पिण्डारोवैशस्त्रेपि प्रसन्नत्वेन कोमलेपि शास्त्रे शास्तुध(ध)र्म्ये
ग्रन्थे विपये मूर्खत्वान्न पटुः स्यात्तस्मादमुंमन्यायं कुर्वती त्वं युक्तं
पेतिथेत्यर्थ इति ॥

वैभाजित्री मालिकीव सखीनां काप्यदात्स्रजः ।

गौलिमकेच्छोर्वक्रयं नु वनस्य ददती श्रियम् ॥ ३३ ॥

१ बी सी तन्ती च. २ ए सी पटु शा°. ३ सी लिनीव म°. ४ ए गौलिके°.

१ बी सी दृष्टा क°. २ ए न् । कामिकः । आधामिक्या । अ°. ३ सी
मिका । अ°. ४ बी धर्म इ°. ५ बी गोत्रे स्व°. ६ सी ताप°. ७ बी
राधेन°. ८ बी नां ती च. ९ बी धाते म°. १० ए रालो प°. ११ बी
र्म्ये नारो°. १२ सी धर्मो म°. १३ ए म्यो महि°. १४ बी शास्त्रध°. सी
शास्त्रवर्ण्ये अ°. १५ ए ग्रन्थे वि°. १६ ए मुन्या°. १७ ए क्तं पतिध्वेत्य°.

३३. कापि मालिकीव मालापण्येव मालिनीव वैभाजित्री विभा-
जयिता विभागकारी तद्धर्मादनपेता विभागकारिणी सती सखीनां
मजोदात् । किंभूता । वनस्य वक्रयं नु भाटकमिव श्रियं लीलाविहा-
रादिना शोभां ददती । कीदृशस्य । गौल्मिकेच्छोगुल्मानां लतादिस्त-
म्भानां गुल्माया वा वनस्य पुष्पाद्युच्चयेनोर्पभुक्तानामवक्रयो भाटकं
गौल्मिकस्तस्येच्छोः ॥

शास्त्रे । नरादि । नारे । माहिपः । इत्यत्र “ऋन्नरादेरण्” [५१] इत्यण् ॥

वैभाजित्री । वैशस्त्रे । अत्र “विभाजयितृ०” [५२] इत्यादिनाण् । विभा-
जयितुर्णिलुक् । विशतुश्चैद्भुलुक् ॥

गौल्मिक । इत्यत्र “अवक्रये” [५३] इतीकण् ॥

मालिकी । इत्यत्र “तदस्य पण्यम्” [५४] इतीकण् ॥

शालालुक्क्या किशरिकी तगरिक्या शलालुकी ।

विलक्ष्मूचे हन्तैताः कुसुमैरेव वासिताः ॥ ३४ ॥

३४. शालालुक्क्या शालालुगन्धद्रव्यपण्यया स्त्रिया किशरिकी
किशरगन्धद्रव्यपण्या स्त्री शालालुवादिगन्धद्रव्याणामवक्रयसंभवनया
विलक्ष्मूचे । एवं तगरिक्या शलालुकी चोचे । किमित्याह । हन्तेति
खेदे^{११} । एता विलासिन्यः कुसुमैरेव वासिता इति । इतिरत्र ज्ञेयः ॥

किशरिकी । तगरिक्या । इत्यत्र “किशरादेरिकद्” [५५] इतीकद् ॥

१ सी^१ क्या तगरकी त^० । २ बी^२ शरकी । ३ ए बी^३ गरक्या ।

१ सी^१ लिनीव मा^० । २ बी^२ टमि^० । ३ बी^३ च्छोगुल्मा^० । ४ सी^४ पभोक्ता^० ।
५ बी^५ किशारि^० । ६ सी^६ शरकी । ७ ए^७ पणा स्त्री । ८ बी^८ स्त्री शाला^० ।
९ ए^९ व्यामविक्र^० । १० बी^{१०} मविक्र^० । ११ ए^{११} दे । वि^० । १२ ए सी^{१२}
शरकी । १३ ए^{१३} रिका । इ^० ।

शलालुकी^१ । शलालुक्या । इत्यत्र “शलालुनो वा” [५६] इतीकङ्गा ॥

माडुकिक्यो झाझरिक्क्यः काञ्चीनादैः स्त्रियः श्रमात् ।

माडुकीं झाझरीं नूर्मिनादैः स्नातुं नदीमयुः ॥ ३५ ॥

३५. स्त्रियः पुष्पोच्चयोत्थान्छमाद्धेतोर्नदीं वर्णासां स्नातुमयुः ।
कीदृश्यः सत्यः । गमनवशात्काञ्चीनादैः कृत्वा मडुकझझरौ वाद्य-
भेदौ तद्वादनं शिल्पं यासां ता माडुकिक्य इव झाझरिक्क्य इव वा ।
किंभूताम् । ऊर्मिनादैः कृत्वा माडुकीं नु झाझरीं नु ॥

माडुकिक्यः । झाझरिक्क्यः । अत्र “शिल्पम्” [५७] इतीकण् ॥

माडुकीर्म । झाझरीर्म । अत्र “मडुक०” [५८] इत्यादिना वाण् ॥ पञ्जे ।

माडुकिक्यः । झाझरिक्क्यः ॥

ताम्बूलिकयोधरैः सिन्धूसांस्थपद्मदलश्रियाम् ।

नार्यश्छात्र्यो नु चौर्यो नु तूष्णीकैस्तर्किताः प्रियैः ॥ ३६ ॥

३६. प्रियैस्तूष्णीकैस्तूष्णींशीलैः सावधानैः सद्भिरित्यर्थः । नार्य-
स्तर्किताः । कथमित्याह । अधरैः कृत्वा छात्र्यो नु शिष्या इव चौर्यो नु
चुराशीला इव वा । कांसाम् । सिन्धौ वर्णासायां संस्था संस्थानं शील-
मेषां सांस्थानि स्थान्नि यानि पद्मदलानि प्रस्तावाद्रक्तोत्पलपर्णानि तेषां

१ बी झाझरि° । २ बी काञ्चीना° । ३ ए श्रनात् । नाडु° । ४ बी झाझरी° ।
५ ए तामूलि° ।

१ बी °की । शलालुका । इ° । २ सी °लुका । इ° । ३ बी °लुमो वा । ४ ए
°च्छनाद्धे° । ५ ए °नदीव° । ६ बी °नं शल्पं° । ७ सी °व वा । किं. बी °व वा
झाझरि° । ८ सी °म् । झाझरी° । ९ बी झाझरी° । १० ए °री । अ° । ११ बी
°त्र माडुक्य इ° । १२ ए °किक्याः । झा° । १३ ए °ष्णीशैलैः° । १४ सी वा ।
कस्या सि° । १५ बी काञ्ची सि° । १६ सी °नि प° ।

श्रियां रक्तत्वादिलक्ष्मीणाम् । यतः कीदृश्यः । ताम्बूलिक्यस्ताम्बूल-
भक्षणशीलास्ताम्बूलिकीत्वात्तासामधरा रक्तोत्पलदललीला इत्येवं
वितर्कः ॥

ताम्बूलिक्यः । अत्र “शीलम्” [५९] इतीकण् ॥

सांख्य । छात्र्यः । चौर्यः । अत्र “अङ्गस्था०” [६०] इत्यादिनाम् ॥

तूष्णीकैः । इति “तूष्णीकः” [६१] इत्यनेन निपात्यते ॥

ताः पारश्वधयाष्टीकास्तरोधःकण्टकां नदीम् ।

पारश्वधिकशाक्तीककृतरक्षास्ततोविशन् ॥ ३७ ॥

३७. ततस्ता नार्घो नदीमविशन् । किंभूताः । पारश्वधिकैः पशु-
प्रहरणैः शाक्तीकैश्च शक्तिप्रहरणैः कृता रक्षा यासां ताः । कीदृशीम् ।
पारश्वधयाष्टीकास्तरोधःकण्टकां पशुप्रहरणैर्यष्टिप्रहरणैश्चोत्क्षिप्ततटकण्ट-
काम् ॥

पारश्वधिक । इत्यत्र “प्रहरणम्” [६२] इतीकण् ॥

पारश्वध । इत्यत्र “पारश्वधाद्वाण्” [६३] इति वाण् ॥ पक्षे । पारश्वधिके ॥

शाक्तीक । याष्टीक । इत्यत्र “शक्ति०” [६४] इत्यादिना टीकण् ॥

ता ऐष्टिकैरिवैष्टीका नास्तिकैरिव चास्तिकाः ।

आम्भसीकैः समं कान्तैराम्भसिक्यः प्रजहिरे ॥ ३८ ॥

३८. आम्भसिक्यो जलप्रहरणास्ता नार्य आम्भसीकैर्जलप्रहरणैः
कान्तैः सह प्रजहिरे । यथैष्टीका इष्टिरभिचारार्थो याग एव प्रहरणं
येषां ते कुत्सितत्विजं ऐष्टिकैरभिचारार्थयागप्रहरणैः सहेष्टिरूपप्रह-

१ वी °स्वधि°.

१ ए °त्येव वितर्क्या । ता° । २ वी यासां । की° । ३ ए सी क । या° ।
४ ए °र्थां योग. ५ ए °ज एष्टि°.

रणैरेव कृत्वा प्रहरन्ति । यथा चास्ति परलोकः पुण्यं पापमिति वा
मतिरेपामास्तिका नास्तिकैः सह प्रहरन्ति विरुद्धमतत्वाद्विवादेन
युध्यन्ते ॥

दैष्टिकैकान्यिकैकादशान्यिकानैकरूपिकम् ।

शिष्यं गुरुर्वहन्नञ्जैर्नाम्न्येका स्खलितं पतिम् ॥ ३९ ॥

३९. एका नाम्नि स्खलितं सन्तं पतिमञ्जैः कृत्वाहन् । यथा
गुरुरुपाध्यायः शिष्यं कम्बया हन्ति । किंभूतं सन्तम् । दिष्टं दैवं पुण्यं
तत्प्रमाणं न तु व्यवसाय इति मतिरस्य दैष्टिकैस्तथैकमन्यदपपाठोनु-
योगे परीक्षायां वृत्तमस्यैकान्यिकस्तथैकादशान्यान्यपपाठरूपाण्यनुयो-
गेस्य वृत्तान्येकादशान्यिकस्तथैकं रूपं वारोध्ययने वृत्तमस्यैकरूपिको न
तथानेकरूपिकोतिमन्दप्रज्ञत्वेनासकृद्बोपको विशेषणकर्मधारये तं तथा ॥

हृष्टास्तरङ्गैः कान्ताभ्रलास्यद्वादशरूपिकैः ।

राजाग्रभोजनिक्येन सैन्या मौदकिका इव ॥ ४० ॥

४०. सैन्यास्तरङ्गैर्नदीकल्लोलैः कृत्वा हृष्टाः । यतो द्वादशरूपाणि
वारा अध्ययने वृत्तान्येषां द्वादशरूपिकाः कान्ताभ्रलास्यानां द्वादश-
रूपिकैस्तैः कुटिलत्वेन स्वप्रेयसीविलासभ्रूतुस्यैरित्यर्थः । यथा मो-
दका भक्ष्यं हितमेभ्यो मौदकिका राजाग्रभोजनिक्येनाग्रभोजनमस्यै

१ ए न्या मोद°.

१ ए बी यथा वास्ति. २ ए सी लोक पु°. ३ ए वा मिति°. ४ सी
°ष्टिकैस्त°. ५ ए °योगो प°. ६ बी °दशान्या°. ७ ए बी °पान्यनु°.
८ सी °पितोति°. ९ बी °कास्तिकैः कु°. १० सी °न संप्र°. ११ बी भक्षं
हि°. १२ ए राग्र°.

नियुक्तं दीयत आम्रभोजनिको राज्ञ आम्रभोजनिको राजाम्रभोजनिक-
स्तस्य भावेन राज्ञोप्रभोजनेन मोदकादिना कृत्वा हृष्यन्ति ॥

ऐष्टीकाः । ऐष्टिकैः । आम्भसीकैः । आम्भसिर्वयः । अत्र “वेष्टयादिभ्यः”

[६४] इति वा टीकण् ॥

नास्तिकैः । आस्तिकाः । दैष्टिक । इत्येते “नास्तिक०” [६६] इत्या-
दिना निपात्याः ॥

ऐकान्यिक । इत्यत्र “वृत्त०” [६७] इत्यादिनेकण् ॥ अन्ये त्वपपाठादन्यत्रा-
प्यध्ययनमात्रे प्रत्ययमिच्छन्ति । अनेकरूपिकम् ॥

एकादशान्यिक । इत्यत्र “बहु०” [६८] इत्यादिना-इकः । अत्रार्थन्ये पूर्व-
वदन्यत्रापीच्छन्ति । द्वादशरूपिकैः ॥

मौदकिकाः । अत्र “भक्ष्य०” [६९] इत्यादिनेकण् ॥

राजाम्रभोजनिक्येन । इत्यत्र “नियुक्तं दीयते” [७०] इतीकण् ॥

मांसौदनिकया श्राणिकेव मांसौदनिक्यपि ।

श्राणिक्येवामिलनार्यः सपत्नीभिर्न वार्ष्वपि ॥ ४१ ॥

४१. नार्यः सपत्नीभिः सह वार्ष्वपि जलेष्वपि मध्ये नामिलन् ।
जलेषु ह्येकेन भर्त्रा सह जलकेलेः क्रियमाणत्वेनात्यासन्नत्वान्मिथो-
मेलकः सुघटः परं तत्राप्यतीर्ष्यालुत्वेन वचनालापसंमुखेक्षणाङ्गस्पर्शा-
दिरक्षर्या न मिलिता इत्यर्थः । यथा श्राणा यत्रार्णूनि युक्तमस्यै दीयते

१ बी भिनवांष्व°.

१ बी °त अग्रेभो°. २ ए °ने मो°. ३ बी °ष्टिकाः । आ°. ४ ए
°सिकः । अ°. ५ बी °स्तिका । ई°. ६ ए सी वृत्येत्या°. ७ सी °मात्रप्र°.
८ ए °प्यने पू°. ९ बी °त्र भिक्षं ई°. १० ए °लेः श्रिय°. ११ सी °या
मि°. १२ बी °गूनि यु°.

श्राणिका पयाशिनी मांसौदनो मांसमिश्र ओदनो नियुक्तमस्यै दीयते मांसौदनिका तथा प्रबलाद्या स्त्रिया सह विरुद्धधर्मतया न मिलति । यथा च मांसौदनिक्यपि श्राणिक्या सह न मिलति ॥

श्राणिका श्राणिक्या । मांसौदनिक्या मांसौदनिकी । इत्यत्र “श्राणा०”

[७१] इत्यादिनेको वा ॥

भाक्तास्यभाक्तिको न्वोदनिक्यनौदनिकी च किम् ।

अनोजस्काम्बुघातेष्वित्यूचे दम्पतिभिर्मिथः ॥ ४२ ॥

४२. दम्पतिभिर्मिथो नर्मणोचे । किमित्याह । भक्तमस्यै नियुक्तं दीयते हे भाक्त प्रिय यथासि त्वमभाक्तिको भक्तभोजनरहितः सन्ननोजस्को भवसि । तथाम्बुघातेषु सत्सु किमित्यनोजस्को जलप्रहारविधुरत्वेन न्निस्तेजस्कोसीति । तथौदनो नियुक्तमस्यै दीयते हे ओदनिकि प्रिये यथा त्वमनौदनिक्योदनभोजनरहितानोजस्का भवसि तथाम्बुघातेषु सत्सु किमित्यनोजस्कासीति । अनोजस्काम्बुघातेष्वित्यत्रानोजाम्बुघातेष्विति पाठो युक्तः प्रतिभाति । स्त्रीलिङ्गे पुल्लिङ्गे चास्य समानरूपत्वात् । परमनोजस्काम्बुघातेष्विति पाठः प्रायो दृश्यते । तस्मादनोजस्केत्ययं पुंसि स्त्रीलिङ्गव्यत्ययेन योज्यः ॥

भाक्त । ओदनिकी(कि) । अत्र “भक्त०” [७२] इत्यादिनाणिकटौ । पक्षे ।

अभाक्तिकः । अनौदनिकी ॥

१ ए ०दनौ मां० । २ सी ०ह धं० । ३ सी ०निकापि । ४ ए ०ति । प्राणि० । ५ सी ०निकी । ६ बी हे भक्त । ७ सी ०न रहि० । ८ बी ०क्तस्य दी० । ९ बी ०दनक्या भो० । १० ए बी ०तानोज० । ११ बी ०जस्को भं० । १२ ए सी ०पु कि० । १३ ए ०जसस्का० । १४ सी ०ङ्गे चास्यमां० । १५ बी मभोज० । १६ ए ०जस्कां घां० । १७ बी ०ज्यः । भाक्त । १८ ए ०निकिः । अं० ।

क्षमां नावयज्ञिकीं पाकयज्ञिकीं च द्विजा यथा ।

अहतेच्छां आतरिकैर्नार्योगाहन्त निम्नगाम् ॥ ४३ ॥

४३. नार्यो निम्नगामगाहन्त व्यलोडयन् । कीदृश्यः सत्यः । आतरिकैरातरे नद्यादितीर्थे नियुक्तैर्नरैरहतेच्छा अयं नदीप्रवेशोवगाह इत्यस्खलिताभिलाषाः । यथा द्विजा ऋत्विजोहतेच्छाः सन्तो याग-क्रियाभिः क्षमामवगाहन्ते । किंभूताम् । नवयज्ञा नवैरत्रैः साध्या यौगा अस्यां वर्तन्ते तां नावयज्ञिकीं तथा पाकयज्ञः पाकेन हविर्विशो-पेण साध्यो यज्ञोस्यां तां पाकयज्ञिकीम् ॥

नावयज्ञिकीम् । पाकयज्ञिकीम् । अत्र “नवयज्ञ०” [७३] इत्यादिनेकण् ॥

आतरिकैः । अत्र “तत्र०” [७४] इत्यादिनेकण् ॥

स्मरायुधागारिकाणां वारिघातैः स्मरायुधैः ।

युवानो मुमुहुस्तासां सांध्यिकाशुचिका इव ॥ ४४ ॥

४४. सांध्यिकाशुचिका इव यथा संध्यायामध्यायिनोशुचौ देशे-ध्यायिनश्चाकालादेशाध्ययनोत्थेन विघ्नेन मुह्यन्ति तथा तासां स्त्रीणां वारिघातैः कृत्वा युवानो मुमुहुर्मूर्छिताः । यतः स्मरायुधैर्विशेष्यार्थानुकूल्येनात्र स्मरायुधशब्देनोपचारात्स्मरायुधघाता उच्यन्ते । तेन कामशरप्रहारतुल्यैः । कीदृशीनाम् । स्मरायुधागारिकाणां स्मरस्या-युधानि जलक्रीडास्तेषामगारं गृहं नदी तत्र नियुक्तानाम् । जलकेलि-

१ बी °च्छा या आ° । २ बी सी °सांध्यिकाशु° । ३ ए सी °व । य° ।

१ ए °तीर्थनि° । २ बी सी °शोनाव° । ३ ए यागो अ° । ४ ए °शोस्या तां । ५ बी देशोध्या° । ६ ए °शेध्ययि° । ७ ए बी स्मरायु° ।

रूपमायुधं हि स्मरस्यैतद्वत्तमेव स्यात् । अन्योपि भटः शस्त्रागारनि-
युक्ताच्छस्त्रं गृहीत्वा शत्रून्प्रहरति ततश्च ते मूर्च्छन्ति ॥

स्मरायुधागारिकाणाम् । अत्र “अगारान्तादिकः” [७५] हतीकः ॥

अदेश । आशुचिकाः ॥ अकाल । सांध्यिक । इत्यत्र “अदेश०” [७६]
इत्यादिनेकम् ॥

किं नु नैकटिकीवासीत्युदित्वा वार्क्षमूलिकी ।

सांस्थानिकी सतीर्थ्याम्भस्येकयाकृष्य चिक्षिपे ॥ ४५ ॥

४५. समानतीर्थे गुरौ वसति सतीर्थ्या सख्येकयाकृष्याम्भसि
चिक्षिपे जलक्रीडार्थं क्षिप्रा । कीदृक्सती । वृक्षमूले वसति वार्क्ष-
मूलिकी तथा संस्थानेवयवरचनायां व्यवहृत्याचरति सांस्थानिकी
मयाम्भसि न प्रवेष्टव्यमित्यवस्थानविशेषेण तिष्ठन्तीत्यर्थः । किं
कृत्वा चिक्षिपे । उदित्वा । किमित्याह । किं नु नैकटिकीवासि निकटे
वसति नैकटिक्यारण्यक्या भिक्षुण्या ग्रामात्कोशे वस्तव्यमिति यस्याः
शास्त्रितो वासः सैवमुच्यते । यथा सा भिक्षुणी कामविकाररहित-
त्वाज्जलकेलिं न करोति तथा त्वं किमिति न करोषीत्यर्थ इति ॥

लौहप्रस्तारिको गौसंस्थानिको वासि किं त्वि(न्वि)ति ।

प्र(प्रा)स्तारिक्या कयाप्सूचे दृशोर्वारि क्षिपन्पतिः ॥ ४६ ॥

१ बी सी किं तु नै° । २ ए °कटिकी° । ३ बी °टिकावा° । ४ ए
°निकी स° । ५ सी °को वा° । ६ बी °रि क्षप° ।

१ सी °रसैन्याद्° । २ सी °युक्तच्छ° । ३ सी तेन मू° । ४ बी °कः ।
आदे° । ५ ए बी °देशः । आ° । ६ बी °धियक्ये तत्र । ७ ए इतत्र° । ८ ए
चिक्षेप ज° । ९ ए °हति आरति सा° । १० ए °व वस्तव्य° । ११ बी सी किं तु
नै° । १२ सी °भाव° । १३ ए °मकेलिर° । १४ ए °ति । रिक्या विशाला° ।

४६. प्रस्तारो नयनादीनां विस्तारस्तस्मिन्व्यवहरति तथा प्रास्तारिक्या विशालक्षयेत्यर्थः । कयापि पतिरूचे । कीदृक्सन् । दृशोर्विस्तीर्णत्वेन वारि क्षिपन् । कथमूच इत्याह । त्वं किं नु लोहप्रस्तारे लोहदृष्टे व्यवहरति लौहप्रस्तारिकोसि । लोहवणिग् हि स्थूलकरणत्वाद्गोहं यत्र तत्र क्षिपन्स्थूलहस्त एव स्यात् । किं वा गोसंस्थाने व्यवहरति गौसंस्थानिको गवयोसि । स ह्यकिञ्चिज्ज्ञ एव स्यादिति ॥

कापि वांशकठिनिकी वारिहत्याधिका प्रियात् ॥

द्वैचन्द्रायणिकी चान्द्रायणिक्या इव वाभवत् ॥ ४७ ॥

४७. वाशब्दः पूर्ववाक्यार्थापेक्षया समुच्चये कापीत्यत्र योज्यः । कापि च वंशकठिने वंशस्य कठिने तापसभाजने पीठे वा व्यवहरति वांशकठिनिकी वरुटी वारिहत्या जलाघातेन कृत्वा प्रिर्यात्सकाशादधिकाभवत् । यथा चान्द्रायणिक्याश्चान्द्रायणं तपोभेदं चरन्त्याः सकाशाद्द्वैचन्द्रायणिकी द्वे चन्द्रायणे चरन्ती रुयधिका स्यात् । चन्द्रायणं हि तपो द्वेषा । तत्रैकं शुक्लपक्ष आरभ्यते द्वितीयं तु कृष्णपक्षे । द्वयमप्येतन्मासप्रमाणम् । तत्राद्ये शुक्लप्रतिपद आरभ्य पूर्णिमां यावदेकैककवलवृद्धिर्यावत्पूर्णिमायां पञ्चदश कैकवास्तत एकैकैकवल्लहानिर्यावदमावास्यायामेकः कवलः । द्वितीये तु चन्द्रायणे कृष्णप्रतिपद

१ बी वानिह^१. २ सी 'मिमत्या'. ३ ए 'तु। द्वेच'.

१ सी 'या प्रस्ता'. २ बी 'लाक्षेत्य'. ३ ए 'मृचेत्या'. ४ बी 'णकत्वा'.
५ सी 'म्यानो ग'. ६ ए 'ठिनता'. ७ बी 'पीठो व्य'. ८ बी सी 'यामका'.
९ बी 'की द्वे च'. १० बी 'ण भोजने पीठो वा च'. ११ सी 'तु। चान्द्रा'.
१२ ए 'कव'. १३ बी 'माया प'. १४ बी 'कला तत ए'. १५ ए 'कव'.
१६ सी 'लवृद्धी.

आरभ्यामावास्यां यावदेकैककवलहानिर्यावदमावास्यायामेककवलस्ततः
प्रतिपद्यप्येकः कवलस्त एकेककवलवृद्धौ पूर्णिमायां पञ्चदश कवला
इति श्रीजैनाः स्मार्ताश्च ॥

हारं द्विशौरिपिकं न्यस्यन्बुडन्तीं कोप्यधात्प्रियाम् ।

गौदानिकं गौदानिको न्वादित्यव्रतिकिप्रभः ॥ ४८ ॥

४८. कोपि भर्ता बुडन्तीं प्रियामधाद्वारेणाधारयत् । कीदृक्सन् ।
द्विशौरिपिकं नु द्वाभ्यां शूर्पाभ्यां क्रीतं द्विशूर्पम् । अत्र “शूर्पाद्वाञ्”
[६. ४. १३७] इत्यञ् । “अर्नाइयद्विः लुप्” [६. ४. १४१] इति लुप् ।
द्विशूर्पेण क्रीतं द्विशौरिपिकं नु रज्ज्वादिकमिवं प्रेमातिरेकाद्रज्ज्वाद्यग-
णनयेत्यर्थः । हारं न्यस्यन्प्रियाया आधारार्थं जले क्षिपन् । जले
हि बुडलघुत्वान्तनुनापि संधार्यते । यथा गौदानिको वेदपाठविषयायां
यथोक्तायां ब्रह्मचर्यसंधार्यां संपूर्णायामपि यावद्विजेभ्यो गोदानं न
करोति तावद्ब्रह्मचर्यं चर्यमिति यच्छ्रुत्युक्तं ब्रह्मचर्यं तद्गोदानमुच्यते ।
तच्चरन्नरो गौदानिकं यावद्गवां दानं द्विजेभ्यो न करोमि तावद्ब्रह्मचर्य-
मितिप्रकारं गोदानस्य ब्रह्मचर्यं दधाति । कीदृक्सन् । आदित्य-
व्रतानामृचां ब्रह्मचर्यमादित्यव्रतिकम् । आदित्यव्रतसंज्ञा हि ऋचो
ब्रह्मचर्येणाधीयन्ते तदस्यास्तीत्यादित्यव्रतिकी तेन प्रभा साम्यं यस्य
स तथा ॥

नैकदिकी । वार्धमूलिकी । इत्यत्र “निकट०” [७७] इत्यादिनेकण् ॥

१ ए बी डन्ती को० । २ ए ०तिकि पुनः । को० । ३ बी ०प्रभाः । को० ।

१ बी ०भेकः को० । २ ए ०कव० । ३ ए ०यामेधां । ४ ए ०नाम्नाद्विः० ।
५ ए सी ०व प्रेमातिरेकाद्रज्ज्वादिकमिव प्रे० । ६ बी हि बुड० । ७ बी सी यां पू० ।
८ बी ०श्रीदां । ९ ए ०र्ताने आदि० ।

सनीथ्यां । इति “सनीथ्यः” [७८] इति निपात्यम् ॥

प्राम्ना^१रिचया । सांस्थानिकी । तदन्तं । लौहप्रस्तारिकः । गोसंस्थानिकः ।
वांशकठिनिकी । इत्यत्र “प्रस्तार०” [७९] इत्यादिनेकण् ॥

द्वैचन्द्रायणिकी । इत्यत्र “संख्यादेः०” [८०] इत्यादिना संख्यापूर्वाया
अपि वक्ष्यमाणः प्रत्ययः ॥ अलुच इति किम् । द्विशोर्षिकम् । पुनरपि “शूर्पा-
द्वाञ्” [६. ४. १३७] इत्यञ् न स्यात् ॥

गौदानिकम् । आदित्यवतिकि । इत्यत्र “गोदान०” [८१] इत्यादिनेकण् ॥

चान्द्रायणिक्याः । गौदानिकः । इत्यत्र “चन्द्रा०” [८२] इत्यादिनेकण् ॥

देवव्रती महाव्रत्यष्टाचत्वारिंशको नु किम् ।

चातुर्मासी नु वेत्युक्त्वा तदस्योद्भिर्हतोन्यया ॥ ४९ ॥

४९. तदस्यो नदीतीरस्थः प्रियोन्ययाद्भिर्हतः । किं कृत्वा । उक्त्वा ।
किमित्याह । हे प्रिय किं देवव्रतमाजन्म ब्रह्मचर्यं तथा “यमा एव
देशकालसमयानवच्छिन्ना महाव्रतम्” इति पतञ्जलिसूत्रम् । तथा प्रति-
वेदं द्वादश वर्षाणि ब्रह्मचर्यक्रियाविधिरित्यष्टाचत्वारिंशद्वर्षसहितं
व्रतमष्टाचत्वारिंशत्तच्च तथा चतुर्षु मासेषु भवन्ति “यज्ञे व्यः”
[६. ३. १३४] इति व्ये चातुर्मास्यानि नाम यज्ञास्तसहचरितानि
चातुर्मास्यानि । तानि च चरन्निव किं न्वसि । देवव्रत्यादयो हि

१ ए ष्वियाः । संस्थानिकां । तं । सी ष्वियाः । मांस्थानिक्यां । तं ।
२ बी सी ंन्त । लोहं । ३ बी हप्राम्नारिचया सांस्थानिकी । तदन्त । लौहप्रस्ता-
रिकः । गौं । ४ ए ंकः । वाञ् । ५ बी द्वैचन्द्रां । ६ ए ंलुच इं ।
७ बी ष्वि सूर्पां । ८ सी ंनिकी । आं । ९ बी ंमा य एं । १० बी ंति
पातं । ११ सी ंशच्च । १२ बी ंति च चतुं । १३ ए ंसादि नां ।
१४ ए च वदन्निव किमन्वं ।

महाव्रतस्थत्वेन कामविकारहेतुं जलकेलिं न कुर्वन्ति । त्वमप्यकुर्व-
न्किमेवं व्रतीत्यर्थ इति ॥

किं* नु चातुर्मासिकैषाष्टाचत्वारिंश्येष किं नु वा ।

मिथःप्रांस्यै पयःकेल्यां तर्क्येते स्मेति कावपि ॥ ५० ॥

५०. कावपि दम्पती पयःकेल्यां जलक्रीडायामपि लोकैस्त्वर्क्येते
स्म । कथमित्याह । एषा प्रत्यक्षा तरुणी किं नु चातुर्मासिका चातु-
र्मास्यव्रतचारिणी । वा तथैप युवा किं न्वष्टाचत्वारिंश्यष्टाचत्वारिंश-
द्व्रतचारी किमर्थं मिथःप्रांस्यै भवान्तरेप्यन्योन्यं संवन्धायेति । चातु-
र्मासिकाष्टाचत्वारिंशिनौ व्रतिनौ यथा स्नानार्थं नदीजले निम्नगौ जल-
प्रहाररहितौ च स्यातां तथा कावपि जले निम्नगौ प्रेमकलहादिनाम्बु-
प्रहाररहितौ चाभूतामित्येवं वितर्कः ॥

देवव्रती । महाव्रती । अत्र “देव०” [८३] इत्यादिना द्विन् ॥

अष्टाचत्वारिंशकः । अष्टाचत्वारिंशी । इत्यत्र “डकश्च०” [८४] इत्या-
दिना डको द्विन् च ॥

चातुर्मासिका । चातुर्मासी । इत्यत्र “चातुर्मास्य०” [८५] इत्यादिना
डकडिनौ यलोपश्च ॥

* एषा चातुर्मासिकाष्टाचत्वारिंश्येष किं नु वा । इति छन्दोभङ्गाभावाय पठितुं
युक्तमिति भाति ।

१ ए ँसिकैः पा० । २ सी किं युवा । ३ सी ँप्रामो प० । ४ बी
तर्क्येते स्मे० ।

१ सी वा व्रत्येप । २ सी ँश्यष्टन० । ३ सी ँप्रामो भ० । ४ ए ँरिंशिनो
व० । ५ ए ँहासहितौ स्या० । ६ सी अष्टच० । ७ ए ँसिकः । चा० ।

नदी यौजनिकी क्रौशाद्यौजनाच्च शतिक्यसौ ।

आत्मतुल्यतैवोक्ता सैन्यान्सखञ्ज ऊर्मिभिः ॥ ५१ ॥

५१. यौजनिकी तीर्थत्वाद्नेकपद्माद्यद्भुतवस्तुनिधित्वाच्च योजना-
दभिमुखगमनमर्हन्ती तथा क्रौशाद्यौजनाच्च शतिकी क्रोशशताद्योजन-
शताच्चाभिगमनमर्हन्ती नदी सैन्यान्^१र्मिभिः सखञ्जं । उत्प्रेक्ष्यते ।
आत्मतुल्यतया स्वसादृश्येनोक्तेवोक्ते^२र्कण्ठितेव । नद्या सह तुल्यता च
सैन्यानां यौजनिकीत्यादिनदीविशेषणानां लिङ्गव्यत्यये सैन्यानामपि
विशेषणत्वेन शब्दसाम्यान् । तथा हि योजनं क्रोशशतं योजनशतं च
दिग्विजयाद्यर्थं यान्ति ये तान्यौजनिकान् क्रौशशतिकान्यौजनशति-
कान् । या हि रूपादिगुणोत्कर्षेण यौजनिक्यादिः स्यात्सानुरूपं पतिं
भुजाभिराश्रिष्यति ॥

क्रौशशतिकी । यौजनशतिकी । यौजनिकी । इत्यत्र “क्रोश०” [८६] इत्या-
दिना-इकण् ॥

आत्मतुल्यतयेतिज्ञापितेषु । क्रौशशतिकान् । यौजनशतिकान् । यौजनि-
कान् । इत्येतेषु “तद्याख्येभ्यः” [८७] इतीकण् ॥

श्रान्ताञ्जहसुरश्रान्तास्ते पान्थाः पथिकानिव ।

युवानो वारिपथिका जाङ्गलपथिकानिव ॥ ५२ ॥

५२. अश्रान्ता जलकेल्याखिन्नास्ते जले क्रीडन्तो युवानस्तरूपा-

१ ए सी^१ क्रोशा^२. २ सी^३ शोभोज^४. ३ ए^५ तयोवोक्ता. ४ ए^६
मिः । योज^७. ५ ए^८ वानां वा^९.

१ ए^{१०} शोभोज^{११}. २ ए^{१२} त्रिश्वते. ३ ए^{१३} त्कते. ४ ए^{१४} नां योज^{१५}. ५ वी^{१६}
ल्ययै. ६ सी^{१७} था थो. ७ ए^{१८} तान्योज^{१९}. ८ ए^{२०} न् क्रोश^{२१}. ९ ए^{२२}
कान्योज^{२३}. १० ए^{२४} निकदिः. ११ वी^{२५} नि मुजा. १२ वी^{२६} की । योज^{२७}.

स्तरुण्यश्च श्रान्तान् यूनो जहसुः । यथा पान्था नित्यं पन्थानं यान्तो
नरा नित्यगमनेन गमनाभ्यासाद्श्रान्ताः सन्तः पथिकान्पन्थानं यातो
नरान्कादाचित्कगमनेनाभ्यासाभावाच्छ्रान्तान्सतो हसन्ति । यथा वा
वारिपथिका वारिपथः सजलमार्गस्तेनानीता यान्तो वा नराः शीत-
लजलपानादिनाश्रान्ताः सन्तो जाङ्गलपथिकान्मरुमार्गेणानीतान्यातो
वा नरांस्त्वृष्णादिनातिश्रान्तान्सतो हसन्ति ॥

प्रावृषीव तदोद्रोधोभूत्स्थालपथिकं पयः ।

तदाजपथिकं शाङ्कुपथिकं च विगाहनात् ॥ ५३ ॥

५३. तदा जलकेलिकाले तत्पयो नदीजलं विगाहनाद्दम्पति-
मिर्विलोडनादुद्रोधो रोधसस्तटादुक्कान्तमभूत् । कीट्कसत् । स्थाल-
पथिकं स्थलपथं यात्तथार्जपथिकं यत्राजाः संचरन्ति तेजपथा दण्ड-
कास्तैर्यात्तथा शङ्कुपथैः कीलकगताभिर्यात् । यथा प्रावृषि स्थालपथिक-
माजपथिकं शाङ्कुपथिकं च स्थलपथेनार्जपथेन शङ्कुपथेन चानीतं नदी-
जलमतिवाहुल्यादुद्रोधः स्यात् ॥

पुरेवौत्तरपथिकी कान्तारपथिकी च सा ।

मज्जम्पतिभिस्तैस्तैर्नदी रेजे प्रतीपगा ॥ ५४ ॥

५४. सा नदी रेजे । कीट्कसती । तैस्तैरनेकैर्मज्जम्पतिभिः
स्त्राङ्घ्रिर्दम्पतिभिः कृत्वा प्रतीपगा जम्पतीनामतिवाहुल्येन सेतुबन्धेन

१ ए °की च. २ ए वी °सैन°.

१ ए यान्तो न°. २ ए °न्सन्तो ह°. ३ सी यातो वा. ४ ए °कान्ताक°.
५ सी °ट्क स्या° ६ ए °जपप°. ७ ए वी °कं यात्रा°. ८ सी °कारथैया°.
९ ए °जलप°. १० वी °लवा°. ११ ए °कैमज्ज°. १२ वी °भिः स्त्राङ्घ्रि°.
१३ वी प्रदीप°.

वा नु श्रो(स्रो?)तोमार्गस्य रुद्धत्वात्पञ्चान्मुखं वहन्त्यत एव पुरेवं
यथा जलकेलेः पूर्वमौत्तरपथिकी कान्तारपथिकी चोत्तरपथेनोत्तर-
दिग्मार्गेण कान्तारपथेन चारण्यमध्यवाहित्वादरण्यस्थमार्गेण वा नीता ।
तथा जलकेलिकालेष्युत्तरपथेन कान्तारपथेन च यात्यौत्तरपथिकी
कान्तारपथिकी च ॥

पथिकान् । इत्यत्र “पथ इकट्” [८८] इतीकट् ॥

पन्थाः । अत्र “नित्यं०” [८९] इत्यादिना णः पन्थादेशश्च ॥

शाङ्खपथिकम् । औत्तरपथिकी । कान्तारपथिकी । आजपथिकम् । वारि-
पथिकाः । स्थालपथिकम् । जाङ्गलपथिकान् । इत्यत्र “शङ्खत्तर०” [९०]
इत्यादिनेकण् ॥

कान्तेनोत्खातपद्मेषु काप्याच्छिद्याब्जमाददे ।

मधुके मरिचे स्थालपथे शुल्कं नु शौलिककः ॥ ५५ ॥

५५. कापि कान्तेनोत्खातपद्मेषु मध्यादब्जमाच्छिद्य नर्मणी-
हाल्याददे । यथा स्थालपथे स्थलपथेनाहते मधुके मधुयष्टिजातौ मरिचे
मरिचजातौ च मध्याच्छुल्कं शुल्कशालादेयं भागं शौलिककः शुल्के
नियुक्तो गृह्णाति ॥

स्थालपथे मधुके मरिचे । अत्र “स्थलादेर०” [९१] इत्यादिनाण् ॥

तौरायणिकपारायणिकानां तद्भुवामपि ।

आसन्सांशयिकान्यब्जवने वक्राणि सुभ्रुवाम् ॥ ५६ ॥

१ वी °ब्जवने. २ ए °णि सुभ्रु°.

१ सी नु श्रुतो°. २ ए °व जया. ३ ए °रमार्गे°. ४ सी च उक्त°.
५ ए °त्र मिला°. ६ ए °देश्च. ७ सी °म् । उक्त°. ८ सी °णोमाल्या°.
९ वी °लपथे°. १० वी सी °नाहने.

५६. अट्जवने^१ पद्मखण्डमध्ये सुभ्रुवां वक्राणि सांशयिकानि किमेतानि वक्राण्यवजानि वेति संशयं प्राप्तान्यासन् । केषाम् । तुरायणं नाम यज्ञस्तं यजन्ते तौरायणिकाः पारायणं वेदग्रन्थमधीयते पारायणिका इन्द्रे तेषां मुनीनाम् । कीदृशाम् । सा नदी भूः स्थानं येषां तेषामपि नदीतटवासित्वेन परिचितावजानामपीत्यर्थः । एतेन सुभ्रुवक्राणामट्जवनस्य च मिथोतिसादृश्यमुक्तम् ॥

तौरायणिक । पारायणिकानाम् । अत्र “तुरार्यण०” [९२] इत्यादिनेकण् ॥
सांशयिकानि । इत्यत्र “संशयं०” [९३] इत्यादिना-इकण् ॥

यौगिकी पद्ममालां काप्यक्षिपदयितोरसि ।

सांग्रामिकं कार्मुकं नु योग्यं कुसुमधन्वनः ॥ ५७ ॥

५७. यो(यौ)गिकी^१ प्रौढात्वेन योगयालिङ्गनार्यं शक्ता कापि दयितोरसि प्रियकण्ठे पद्ममालांमक्षिपन् । किंभूताम् । आरोपितांकृष्ट-चापाकारत्वाद्दृश्यसंश्लोभकारित्वाच्च कुसुमधन्वनः पुष्पचापस्य कार्मुकं नु । किंभूतम् । सांग्रामिकं संग्रामाय शक्तमत एव योगाय शक्तं योग्यं ग्रहीतुमुचितमित्यर्थः ॥

यौगिकी । सांग्रामिकम् । अत्र “तस्मै योग०” [९४] इत्यादिनेकण् ॥

योग्यम् । कार्मुकम् । अत्र “योग०” [९५] इत्यादिना योकञौ ॥

१ वी सी^१मि । मंग्र^१ ।

१ सी^१ने वनपण्ट^१ । २ वी^१क्रान्यवजा^१ । ३ वी^१णिका पा^१ । ४ सी^१भते ।
५ वी^१णिके इ^१ । ६ सी^१इन्द्रे ते^१ । ७ सी^१म् । सा । ८ ए^१यण्य इ^१ ।
९ सी^१ण । योगि^१ । १० ए^१की प्रौढा^१ । ११ सी^१य सक्ता । १२ वी^१ला-
नक्षि^१ । १३ ए^१कृष्णचा^१ । १४ ए^१कार्मुकं । १५ सी^१कं अत्र । १६ वी^१
चिन्तामि^१ । १७. ए वी तयो यो^१ ।

*यथाग्निष्टोमिकीमाग्निष्टोमिकैर्दक्षिणां धनैः ।

नैशाश्लेषैस्तथा नक्रत्रस्तान्यादान्मुदं प्रिये ॥ ५८ ॥

५८. अन्या नक्रत्रस्ता सती नैशाश्लेषैर्निशायां दैवैः कार्यैर्वालिङ्गनैः
कृत्वा प्रिये मुदंमदान् । यथा यजमान आग्निष्टोमिकैरग्निष्टोमे दैवै-
र्धनैः कृत्वाग्निष्टोमिकीमाग्निष्टोमसंर्वन्धिनीं दक्षिणां ददाति ॥

आग्निष्टोमिकीम् । अत्र “यज्ञानां०” [९६] इत्यादिनेकण् ॥

आग्निष्टोमिकैः । अत्र “तेषु दैवे” [९७] इतीकण् ॥

नैश । इत्यत्र “काले०” [९८] इत्यादिना भवेथ इवाण् ॥

प्रियहस्त्याम्बुजोत्तंसैर्नैत्यवैयुष्टवद्भौ ।

याथाकथाचैरप्यन्याकार्णवेष्टिकिकानना ॥ ५९ ॥

५९. अन्या स्त्री प्रियहस्त्याः प्रियैस्यै हस्तेन देयाः कार्या वा
येम्बुजोत्तंसाः पद्मशिरःशेखरास्तैः कृत्वा वभौ । कीदृशी । कर्ण-
वेष्टिकाभ्यां न शोभतेकार्णवेष्टिकिकमाननं यस्याः सापि । अपिरत्रापि
योज्यः । कुण्डलरहितापि । किंभूतैः । याथाकथार्थाचैरपि यथाकथाच-
शब्दोव्ययसमुदायोनादरेणेत्यर्थे वर्तते । अस्या एते तुच्छमित्य-

* सी पुस्तके श्लोकोयं टीका च नास्ति.

१ ए क्कैदक्षि०. २ बी नैः । नैशा०. ३ ए षेपितथा. ४ बी भनैत्य०.
५ बी वेष्टिकि०.

१ ए अध्या न०. २ ए यैवालङ्ग०. ३ बी दमुदा०. ४ ए यज्ञमा०.
५ बी मिदे०. ६ ए वन्धेन द०. ७ बी ति । अग्नि०. ८ बी की । अ०.
९ ए ण् । निश. १० ए ना भाये० ११ ए यसा ह०. १२ बी स्य हारते०.
१३ ए दृशी । क०. १४ ए सी तैकर्ण०. १५ बी किकामा०. १६ सी थाच०.

भिप्रायेणानादरेण शिरसि देयैरपि कार्यैरपि वा विशिष्टरचनारहितैरपी-
त्यर्थः । परं नैत्यवैयुष्टवन्नित्यं सदा व्युष्टे प्रभाते च देयैरिव कार्यैरिव
वा नैत्यवैयुष्टा ह्यवतंसाः प्रायो विक्रयार्थत्वेनादरेण दीयन्ते क्रियन्ते
चेत्यादरेण देयैरिव कार्यैरिव वा विशिष्टरचनैरिवेत्यर्थः । प्रिय-
हस्यत्वेन सर्वसपत्नीषु मध्ये सौभाग्यातिशयस्य ख्यापकत्वात्तेषाम् ।
यद्दान्या स्त्री कार्णवेष्टकिंकाननापि कुण्डलशोभमानवक्त्रापि सती प्रिय-
हस्याम्बुजोत्तमैरेव बभौ । किंभूतैः । याथाकथाचैरपि कार्णवेष्टकिंका-
ननश्रीविशेषालोकनाक्षिप्तचित्तत्वात्प्रियस्य विसंस्थुलरचनैरपि नैत्यवै-
युष्टवद्विशिष्टरचनैरिव कुण्डलयोः सतोरपि प्रियहस्यत्वादम्बुजोत्तमैरे-
वाभादित्यर्थः ॥

वैयुष्ट । नैत्य । इत्यत्र “व्युष्टादिवृण्” [१९] इत्यण् ॥

याथाकथाचैः । अत्र “यथा०” [१००] इत्यादिना णः ॥

हस्य । इत्यत्र “तेन०” [१०१] इत्यादिना यः ॥

कार्णवेष्टकिंक । इत्यत्र “शोभमाने” [१०२] इतीकण् ॥ असमर्थनैःस-

मासोप्यस्मिन्निवपये भवति । अकार्णवेष्टकिंक ॥

एका वेण्यं पतिं स्नानस्पष्टवेश्यानखत्रणम् ।

अकर्मण्येति जल्पन्ती कर्मण्या कमलैरहन् ॥ ६० ॥

१ बी ण्या कामलेर°.

१ बी णेना° । २ ए णि वा । ३ ए त वा । ४ ए ल्यवेयु° । ५ सी
न्ते चेत्या° । ६ बी र्वप° । ७ सी लीम° । ८ बी कानाना° । ९ सी र्व
संब° । १० बी तैः । यथा° । ११ सी विपयालां° । १२ सी लस्यवच° ।
१३ ए सी प्रिहय° । १४ ए सी हस्त । इ° । १५ ए नञ्शमा° । १६ ए
किकाः । ए° । सी किका । ए° ।

६०. कर्मण्या पतिव्रतानुरूपेण कर्मणा शोभमानैका स्त्री पतिं कमलैरहन् । कीदृशम् । वेद्यं वेपेण स्वच्छत्वातिसूक्ष्मत्वादिगुणो-
पेतेन नेपथ्येन शोभमानम् । यद्वा । मण्डनादीनां जलेनोत्पुंसितत्वा-
द्वन्नाणां च क्लिन्नत्वाद्द्वेषेणाशोभमानम् । कीदृक्सती । रे अकर्मण्य
दुराचारेति जल्पन्ती । यतः । किंभूतम् । स्नानेन स्पष्टानि वैश्याया
नखत्रणानि नखक्षतानि यस्य तम् ॥

कर्मण्या । वेद्यम् । अत्र “कर्म०” [१०३] इत्यादिना यः ॥ पूर्ववन्न-
ञसमासः स्यात् । अकर्मण्य । अवेद्यम् । केचिद्वेषस्थाने वेशं पठन्ति । वेशो
वैश्यागृहं तेन शोभते वैश्या ॥

मासिक्या सेवया मानो यः प्रसादश्च मासिकः ।

तमाह्निक्याजयलेभेम्भःकेल्या कोपि सुभ्रुवः ॥ ६१ ॥

६१. सुभ्रुवो यो मानोहंकारोतितीव्रत्वान्मासिक्या मासेन का-
र्यया मासेन सुकरया वा सेवया कृत्वा मासिको मासेन परिजेतुमुप-
शमयितुं शक्यस्तथा सुभ्रुवो यः प्रसादश्च प्रसन्नता च मासिक्या
सेवया कृत्वा मासिको मासेन लभ्यस्तं मानं कोपि काम्याह्निक्याहा
निर्वृत्तयाम्भःकेल्या कृत्वाजयदुर्पांशमयत् । तथा तं प्रसादमाह्निक्या-
म्भःकेल्या लेभे प्राप ॥

मासिकः । मासिक्या । इत्यत्र “कालात्परि०” [१०४] इत्यादिनेकण् ॥

बी °ह्निक्याजयलेभेभः के° । २ सी °यभे° ।

१ बी सी °तात्वरू° । २ सी °मानं यद्वा । ३ ए पति क° । ४ बी स्वस्य-
त्वातिसूक्ष्म° । ५ ए °लेत्पुं° । ६ ए °त्वाद्वेषित्वाद्वे° । ७ ए °स्य ताम् । ८ बी
वेद्यम् । सी °वे चि° । ९ ए °नोकारोती° । १० बी °पासम° । सी °पासम° ।
११ सी °ल्या भेदेन प्रा° । १२ सी °सिका । इ° ।

आह्निक्या । इत्यत्र “निर्वृत्ते” [१०५] इतीकण् ॥

सख्यो दास्यश्च मासिक्यो मासिकी भूतभाविनीः ।

क्रीडा निनिन्दुः कस्याश्चित्पयसां क्रीडया तथा ॥ ६२ ॥

६२. कस्याश्चित्कामिन्याः सख्यो दास्यश्च तयानेककौतुकात्पाधार-
त्वेन प्रसिद्धया पयसां क्रीडया कृत्वा क्रीडा अन्याः केलीर्निनिन्दुः ।
कीदृश्यः सख्यः । मासिक्यो मासायाधीष्टा मासं यावन्मत्पाश्वे
स्थातव्यमित्यादिप्रकारैः सत्कृत्य व्यापारिताः । दास्यश्च मासाय
भृता मासं यावत्कर्मणे क्रीता इत्यर्थः । किदृशीः । मासिकीभूतभावि-
नीर्मासं भूता भविष्यन्तींश्च यकाभिः स्वसत्तया मासो व्याप्तो व्या-
प्यते वा ता अपि क्रीडा अस्याः क्रीडातो हीना एवेत्यनिन्दन्नित्यर्थः ।
मासिकीरित्यत्रेकण् अन्यस्मिन्नर्थं संभवतीति तद्व्यवच्छेदाय भूतभाविनी-
रित्युक्तम् ॥

मासिकीः । अत्र “तं भाविभूते” [१०६] इतीकण् ॥

मासिक्यो दास्यः सख्यः । इत्यत्र “तस्मै०” [१०७] इत्यादिनेकण् ॥

पणमासिकैर्मित्रभृत्यैः सखीदासीभिरप्यर्थ ।

पाणमास्याभिर्जम्पतीनां प्रतीपिरे जलच्छटाः ॥ ६३ ॥

६३. जम्पतीनां पणमासिकैर्मित्रभृत्यैः पङ्क्तिर्मासैर्निर्वृत्तैः पणमा-

१ ए सख्या दा^०. २ बी सख्यौमासि^०. ३ ए सी विनी । क्री^०. ४ बी
०थ । पणमा^०. ५ ए जम्पती^०. बी जम्पतीना^०.

१ बी गिन्या म^०. २ ए दृशाः स^०. ३ बी सख्योः मासिक्या मासा^०.
४ सी त्कृत व्या^०. ५ सी मासं. ६ ए नी मासं. बी नी मासं. ७ बी
न्ती अयं. ८ सी डातो. ९ सी तद्युक्तच्छे^०. १० ०निर्वृत्तैः.

सान्भाविभिर्भूतैर्वा । यद्वा पण्मासेभ्योधीष्टैर्मित्रैः पण्मासेभ्योभृतैर्भृत्यैश्च ।
अथ तथा पाण्मास्याभिः सखीदासीभिरपि परस्परं जलच्छटा जला-
घाताः प्रतीपिरे वाञ्छिताः । पतिसत्कैर्मित्रैर्जायासत्काभिः सखीभिः
सह पतिसत्कैर्भृत्यैर्जायासत्काभिर्दासीभिश्च सहान्योन्यं जलकेलिश्चक्र
इत्यर्थः । एतेन परिवारस्यापि जलकेलिरुक्ता ॥

समीनमीनत्रस्तान्या पण्मास्यमृगलोलदृक् ।

द्विसमीना ब्रह्मीना नु लिल्ये संकुच्य भर्तरि ॥ ६४ ॥

६४. अन्या पण्मासान्भूतः पण्मास्यः शिशुर्यो मृगस्तद्वलोलदृ-
क्सती संकुच्य भर्तरि लिल्ये लीना । द्विसमीना ब्रह्मीना नु । द्वाभ्यां
समाभ्यामहोभ्यां वा निर्वृत्ता द्वे समे अहनी वा भूता भाविनी वा
नु बालिकेव । किमित्येवं लिल्य इत्याह । यतः समया वर्षेण निर्वृत्तः
समां भूतो भावी वा समीनो यो मीनो मत्स्यस्तस्मात्त्रस्ता ॥

द्वैयद्विकं त्रिरात्रीणं च द्विसंवत्सरीणवत् ।

व्यस्सरत्कापि पत्यागोद्भिर्द्वैसमिकंशीधुवत् ॥ ६५ ॥

६५. द्विसंवत्सरीणवद्यथा काचिद्द्वाभ्यां संवत्सराभ्यां निर्वृत्तं
तौ भूतं वागश्चिरकालीनत्वाद्विस्सरति तथा काचित्पत्यागो भर्त्रपरार्ध-
मद्भिर्जलकेलिरसातिरेकेणेत्यर्थः । व्यस्सरत् । किंभूतम् । द्वाभ्याम-

१ सी 'कसीधु'.

१ बी 'विभूतै'. २ ए 'भ्योभृतैर्भृ'. ३ ए सी 'ण्मासाभिः. ४ सी
'लाटाः प्र'. ५ बी 'शुयो मृ'. ६ ए 'योग मृ'. ७ ए 'नानु ब'. बी
'ना नु ब'. ८ सी निर्वृत्ता. ९ सी अहनी. १० बी 'व । लिक्'. ११ बी
सी निर्वृत्तः. १२ ए यो नीनो म'. १३ सी निर्वृत्तः. १४ ए भर्तृप'.
१५ ए 'केलीर'. १६ बी 'लिसा'.

होभ्यां तिमृभी रात्रिभिश्च निर्वृत्तं द्वे अहनी तिस्रो रात्रीर्वा भूतं वा
द्वैयद्विकं त्रिरात्रीणं च । चोप्यर्थ उभयत्रापि योज्यः । नूतनमपीत्यर्थः ।
द्वैसमिकेशीधुवद्यथा द्वाभ्यां समाभ्यां निवृ(वृ)त्तैस्ते भूतैर्वा परिपूर्ण-
निष्पन्नैरित्यर्थः । शीधुभिर्मयैः कृत्वातिमत्तत्त्वात्पत्यागो विस्मरति ॥

द्विसांवत्सरिकी कापि भार्या प्रेम द्विवापिकम् ।

द्वैरात्रिकमिवात्याक्षीत्पत्यावन्त्यां जलैर्घृति ॥ ६६ ॥

६६. स्पष्टः । किं तु द्विवापिकं चिरप्ररूढमपीत्यर्थः । द्वैरात्रिक-
मिवाप्ररूढमिव ॥

द्विवर्षाणांस्त्रिवर्षांश्च पन्नकन्दान्ददत्यलम् ।

रेमे हंसैर्द्विवर्षैर्द्विमास्यैर्मास्यैश्च काचन ॥ ६७ ॥

६७. स्पष्टः । किं तु द्वौ वर्षौ द्वौ मासौ मासं च भूतैः ॥

मीनान्मासीनपण्मास्यानभि पाण्मासिके वके ।

छन्नस्थे त्वद्वदेपोस्तीत्येकयोचे शठः पतिः ॥ ६८ ॥

६८. एकया शठः पतिरुचे । क सति । पाण्मासिके वके । किं-
भूते । मासीनपण्मास्यांश्च मासं पण्मासांश्च भूतान्मीनानभिर्लक्ष्यी-
कृत्य छन्नस्थे मीनभक्षणार्थं मायया छन्नं तिष्ठति । यथोचे तथाह ।
हे शठैष प्रत्यक्षो घकस्त्वंद्वदस्ति यथा त्वं शठत्वान्माामीक्षसेन्यां च
ध्यायसि तथैपोप्यन्यदीक्षतेन्यत्र ध्यायतीत्यर्थ इति ॥

१ ए 'लक्ष्मि'. २ वी 'द्विवर्षा'. ३ ए 'पण्मासा'. वी 'पण्मासास्यै'. ४ ए
'स्यैश्च'. ५ सी 'पण्मासा'. ६ सी 'मिपण्मा'.

१ वी सी निवृत्तं द्वे अहनी. २ सी 'कसीधु'. ३ सी 'त्वामत्तथात्रियगो.
४ ए 'त्वात्या'. ५ सी भूता. सी. ६ सी 'ति । पण्मा'. ७ वी 'सिब'.
८ सी 'सीनान् प'. ९ ए सी 'ण्मास्याश्च'. १० ए 'ण्मासंश्च'. ११ वी
'लक्ष्मीक'. १२ सी 'स्त्वदन्तरित'. १३ ए 'पान्य'. १४ वी सी 'ते मीनांश्च ध्या'.

मासिकं ब्रह्मचर्यं ते मासिकब्रह्मचारिवत् ।

किं पाण्मास्यार्भुग्धेति तटस्थो जहसेन्यया ॥ ६९ ॥

६९. तटस्थः पतिरन्यया जहसे । कथमित्याह । रे पाण्मास्यार्भु-
मुग्ध जलकेलिरसानभिज्ञतया पण्मासान्भूतो योर्भो वालैकस्तद्वन्मूर्ध
यन्त्रं जलकेलिं न करोपि तत्किं ते मासिकब्रह्मचारिवन्मासोस्य
ब्रह्मचारिणो मासिको यो ब्रह्मचारी तस्येव ब्रह्मचर्यमस्ति । कीदृशम् ।
मासोस्य ब्रह्मचर्यस्य मासिकमिति ॥

पाण्मास्याभिः सखीदासीभिः । पण्मासिकैर्मित्रभृत्यैः । अत्र “पण्मासाद्”
[१०८] इत्यादिना ण्येकां ॥ अवयंसीति किम् । पण्मास्यमृगं ॥

समीन । इत्यत्र “समाया ईनः” [१०९] इतीनः ॥

त्रिरात्रीणम् । व्यहीना । द्विसंवत्सरीण । द्विसमीना । इत्यत्र “रात्रिः”
[११०] इत्यादिना वा-ईनः ॥ पक्ष इकण् । द्वैरात्रिकम् । द्वैयद्विकम् । द्विसां-
वत्सरिकी । द्वैर्ममिक ॥

त्रिवर्षान् । द्विवर्षीणान् । अत्र “वर्षादश्च वा” [१११] इति-अ-ईनश्च
वा ॥ पक्षे । द्विवर्षिकम् । इकण् ॥

द्विवर्षेहंसैः । अत्र “प्राणिनि भूते” [११२] इति-अः ॥

द्विमास्येहंसैः । अत्र “मासाद्” [११३] इत्यादिना यः ॥

मासीन । मास्येहंसैः । अत्र “ईनञ्च” [११४] इति-ईनञ् यश्च ॥

१ बी यं त मां ।

१ बी साभि० । २ ए लवास्त० । ३ सी को ब्र० । ४ बी तरयैव ।
५ सी यस्य मासि० । ६ ए ह्यचारस्य० । ७ बी ति । पण्मा० । ८ बी मिः ।
पाण्मा० । ९ सी यवादिति । १० बी ग । मी० । ११ ए ऋणां । व्य० ।
१२ सी हीनाः । द्वि० । १३ सी मिकः । त्रि० । १४ ए न् । त्रिव० ।

पणमास्यान्मीनान् । पाणमास्यार्भे । पाणमासिके वके । अत्र “पणमासाद्०”

[११५] इत्यादिना ययणिकणः ॥

मासिकम् । मासिक । इत्यत्र “सोस्य०” [११६] इत्यादिना-इकण् ॥

आभिपेचनिकैस्तोयैः क्लृप्तैकागारिकैर्नदी ।

एवमानन्दयद्योपाश्रौडश्राद्धैरिवोत्सवैः ॥ ७० ॥

७०. नदी वर्णामा तोयैः कृत्वैवमुक्त्तरीत्या योपा आनन्दयन् । यत आभिपेचनिकैरभिपेकप्रयोजनैस्तथा क्लृप्तैकागारिकैश्चौरैः खेदोच्छेदकैः । यथा चौडश्राद्धैश्चूडाप्रयोजनैः श्रद्धाप्रयोजनैश्चोत्सवैर्मुण्डनोत्सवैः श्राद्धोत्सवैश्च कृत्वा काचियोपा आनन्दयति ॥

आभिपेचनिकैः । अत्र “प्रयोजनम्” [११७] इतीकर्ण् ॥

ऐकागारिकैः । अत्र “एक०” [११८] इत्यादिनेकण् ॥

चौडश्राद्धैः । अत्र “चूडादिभ्योण्” [११९] इत्यर्ण् ॥

दोर्वैशाखैर्विगाह्याम्भः क्षुभ्यदापांढिवीक्षिताः ।

कामोपस्थापनीयोत्थापनीयास्तास्तटीमयुः ॥ ७१ ॥

७१. ता नार्यस्तटीं नदीतीरमयुः । किं कृत्वा । दोर्वैशाखैर्बाहु-मन्थानकैः कृत्वाम्भो विगाह्य विलोड्य । कीदृश्यः सत्यः । स्नानेन शोभातिशयात्कामस्योपस्थापनं निकटीकरणमुत्थापनं चोह्लासनं प्रयोजन-मासां ताः कामोपस्थापनीयोत्थापनीया अत एव क्षुभ्यन्तो य आषाढिन आषाढो मुनिदण्डस्तद्वन्तो मुनयस्तैरपि वीक्षिताः सकामं दृष्टाः ॥

१ बी °पान्मौट्° । २ बी सी °शापैवि° । ३ सी °पाढ्वी° ।

१ बी पणमस्या° । २ ए °न् । पणमा° । ३ बी °त्या येषा° । ४ ए बी °म एका° । ५ सी °था खोट° । ६ बी °त्सवैर्मु° । ७ ए °वैः कृ° । ८ बी सी °ण् । एका° । ९ बी °दित्यादिभ्यो° । १० बी °ण् । दोर्वै° । ११ ए °त्वा । दोर्वैशा° । बी °त्वा । दोर्वै° । १२ सी °म्यान° । १३ बी °योम्भाप° । १४ ए°द्वदन्तो° ।

वैशाखैः । आपादि । इत्यत्र “विशाखा०” [१२०] इत्यादिनाण् ॥

उत्थापनीयाः । उपस्थापनीय । इत्यत्र “उत्थापनादेरीयः” [१२१] इतीयः ॥

प्रियेच्छापूरणीयाः संवेशनीयास्ततो गमन् ।

वशाप्रपदनीयाश्चारोहणीयाः स्वधाम ताः ॥ ७२ ॥

७२. ततस्ता नार्यः स्वधाम स्वकीयं गृहमगमन् । कीदृश्यः सत्यः । संवेशनं सुरतं प्रयोजनमासां संवेशनीया अत एव प्रियेच्छा-पूरणीयाः प्रियाभिलाषपूरणप्रयोजना अत एव च शीघ्रं जिगमिषया वशाभिर्हस्तिनीभिः प्रपदनं गमनमश्वस्यारोहणं च प्रयोजनमासां ताः ॥

अहःसमापनीयोथ प्रतीचीमगमद्रविः ।

स्वर्ग्यैः काम्यैः स्तुतः स्वस्तिवाचनैः शान्तिवाचनैः ॥७३॥

७३. अथ रविः प्रतीचीं पश्चिमामगमत् । कीदृक् । अहःसमापनं दिनसमाप्तिः प्रयोजनं यस्य सोहःसमापनीयस्तथा स्वस्तिवाचनैः स्वस्तिवाचनप्रयोजनैर्द्विजैः स्तुतः । कैः कृत्वा । शान्तिवाचनैः शान्तिवाचनप्रयोजनैर्मन्त्रैः । किंभूतैः । उभै(भयै?)रपि । स्वर्ग्यैः स्वर्गप्रयोजनैः परलोकप्रयोजनैरित्यर्थः । तथा काम्यैः कामप्रयोजनैरिहलोकप्रयोजनैश्चेत्यर्थः ॥

संवेशनीयाः । अश्वारोहणीयाः । वशाप्रपदनीया । प्रियेच्छापूरणीयाः । अहः-समापनीयः । अत्र “विशिरुहि०” [१२२] इत्यादिनेयः ॥

१ बी ँणीया स्व०. २ ए ँम तः । त०.

१ सी ँनीया । उ०. २ बी उत्थाप०. ३ सी उपस्थाप०. ४ सी ँतीय ॥
७२ संवेशमापनीयत्थ प्रतीची०. ५ बी ँव शी०. ६ ए ँनश्च०. ७ सी ँनैरि-
त्यर्थः. ८ बी ँद्विजै स्तु०. ९ ए ँयाः । अश्वारोहणीयाः । व०. १० ए सी
०नीयाः । प्रि०. ११ बी विशारु०.

स्वर्गादिः । स्वर्गैः । काम्यैः । स्वस्तिवाचनादि । स्वस्तिवाचनैः । शान्ति-
वाचनैः । अत्र “स्वर्ग०” [१२३] इत्यादिना स्वर्गादिभ्यो यः स्वस्तिवाचना-
दिभ्य इकणो लुप् ॥

द्यौः सामयिकरागेण लतेवार्तवपलवैः ।

प्राशित्री तिमिरैः काल्यैरभवत्षट्पदैरिव ॥ ७४ ॥

७४. समयः कालः प्राप्तोऽस्य सामा(म)यिको यो रागः संध्यारागस्ते-
नोपलक्षिता द्यौर्व्योमाभूत् । कीदृशीव । ऋतुः प्राप्त एषामार्तवा ये
पलवैस्तैरुपलक्षिता लतेव । तथा काल्यैः प्राप्तकालैस्तिमिरैः कृत्वा द्यौः
प्राशिता भक्षकः प्राप्तोऽस्याः प्राशित्र्यभूत् । यथा काल्यैः कालप्राप्तैः
षट्पदैर्भृङ्गैः कृत्वा लता प्राशित्री भवति । यथा सौगन्ध्याकृष्टैर्भृङ्गैर्लता
व्याप्यते तथा तिमिरैः किञ्चिद्ब्राम्हा द्यौरभूदित्यर्थः ॥

सामा(म)यिक । इत्यत्र “समयात्प्राप्तः” [१२४] इतीकण् ॥

आतेव । प्राशित्री । इत्यत्र “ऋत्वादिभ्योण्” [१२५] इत्यण् ॥

काल्यैः । अत्र “कालाद्यः” [१२६] इति यः ॥

विभ्रतः कालिकं वैरं दैत्यानाकालिकान्घ्नते ।

विंशकैस्त्रिंशकैः पात्रैरकार्यार्घमदुर्न के ॥ ७५ ॥

१ ए सामायि० । २ ए काल्यैर० । ३ ए ँव । दाम० । ४ बी कालिकं ।
५ सी लिका० । ६ बी न्घ्नते । वि० ।

१ बी स्वर्गादिः । २ ए बी ऽस्तिवच्च० । ३ बी ँप् । द्यौ सा० । सी
०प् । द्योः सामायिक० । ४ सी ऽस्य समा० । ५ सी ऽको रा० । ६ ए ऋतु प्रा० ।
७ ए वास्तेरु० । ८ ए ऽतेवा । त० । ९ ए ऽतोऽस्या प्रा० । १० ए ऽभृङ्गैः कृ० ।
सी ऽभृङ्गैः कृ० । ११ सी ऽथा सौग० । १२ सी ऽलतां व्या० । १३ ए ऽविद्यात्प्रा० ।
१४ सी ऽर्धः । समा० । १५ ए ऽभ्योल् ० ।

७५. अर्कार्यार्थं पूजां के नार्दुने ददुः । कैः कृत्वा । पात्रैः पुष्पफल-
जलादिवस्तुसंपूर्णैस्ताम्रभाजनैः । किंभूतैः । विंशकैस्त्रिंशकैर्विंशत्या
त्रिंशता वा रूपकादिभिः क्रीतैर्विंशतिं त्रिंशतं वार्हद्भिर्वा । कीदृशाय ।
दैत्यान्मन्देहाख्यान्दानवान्घ्नते । किंभूतान् । कालिकं दीर्घकालं वैरं
विभ्रतस्तर्थाकालं समकालं वा भवन्त्याकालिकास्ताञ्च जन्मानन्तरमेव
रविणा विनाशयमानत्वादाजन्मकालमेव भवतः । उदीयमान एव हि
रविरमून्दैत्यान्हन्तीति स्वरूपविशेषणमेवेदं रवेः ॥

कालिकं वैरम् । अत्र “दीर्घः” [१२७] इतीकण् ॥

आकालिकान् । इति “आकालिकम्” [१२८] इत्यादिना निपात्यम् ॥

त्रिंशकैः । विंशकैः । अत्र “त्रिंशद्” [१२९] इत्यादिना ङकः ॥

त्रिंशत्कं विंशतिकं वा बहुकं कतिकं न्विति ।

मुग्धाभिस्तर्कितं सांध्यभार्कौसुम्भं प्रतीच्यधात् ॥ ७६ ॥

७६. सांध्यभैव सांध्याराग एव कौसुम्भं कुसुम्भेन रक्तं वखं
प्रतीची पश्चिमाधात्परिदधौ । कीदृशम् । मुग्धाभिस्तर्कितमतिरमणीय-
तया संभावितम् । कथमित्याह । त्रिंशता विंशत्या बहुभिः कतिभिर्वा
रूपकादिभिः क्रीतमेतदिति ॥

पाश्चाशत्कं साप्ततिकं षाष्टिकं शतिकं क्षणात् ।

शत्योधिकं च नेपथ्यं दधुर्वासकसञ्जिकाः ॥ ७७ ॥

१ बी °कौशुम्भं. २ ए °तिकपा°. ३ बी सी °त। सत्या° ४ ए °त्याविकं.

१ ए °यायं पू°. २ बी °दुनदुः. ३ सी °शकारू°. ४ बी सी °तैविंश°.
५ ए °शात वार्हद्भि°. ६ ए °त्यानादेहा°. ७ ए °वाम्न किं. बी °वान्घ्नते. ८ सी
°था अका°. ९ बी °शेषेण°. १० सी °र इति दी°. ११ ए °कामिति.
सी °कामिति अका°. १२ बी ए कौशुम्भं कुसुम्भेन. १३ बी °भिः कतिभिः क°. १४ सी °ति। पञ्चा°.

७७. वासकसज्जिकाः सुरतायैष्यति प्रिये हर्षेण स्वं मण्डयन्त्यः
स्त्रियः क्षणान्नेपथ्यं वस्त्रालंकारमण्डनादिवेषं दधुः । किंभूतम् ।
शैल्योधिकं शतेन क्रीतादधिकं च । शिष्टं स्पष्टम् ॥

शतकैः स्तूयमानोपि स्तवनैः कान्दिशीकवत् ।

यावत्कं तावतिकं नु रविरत्यजदम्बरम् ॥ ७८ ॥

७८. रविरम्बरं व्योमात्यजत् । कान्दिशीकवदम्बरं नु । यथा
कान्दिशीको भयद्रुतोतिभयेनाम्बरं वस्त्रं त्यजति । किंभूतम् । यावत्कं
तावतिकं यावता तावता च क्रीतं महार्घमपीत्यर्थः । कीदृक् । शतं
श्लोका मानमेपां शतकैः स्तवनैः कृत्वा स्तूयमानोपि । अपिर्विशेषे ।
निग्रहानुग्रहसमर्थो हि लोकैः स्तूयते स च न कान्दिशीकवदम्बरं
त्यजतीति विरोधः । परिहारन्तु स्पष्ट एव । अर्थं च यः शतकैस्त-
वनैः स्तूयते स स्तावकेभ्यो महार्घ्य(र्घ?)मप्यम्बरं त्यजति ददाती-
त्युक्तिलेशः ॥

संख्या । बहुकम् । उनि । कतिकम् । त्रिशत्कम् । विंशतिकम् । अत्र
“संख्या०” [१३०] इत्यादिना कः ॥ अशत्तिष्टेरिति किम् । पाञ्चाशत्कम् ।
साप्ततिर्कम् । पाष्टिकम् ॥

शंस्य । शतिकम् । अत्र “शतात्०” [१३१] इत्यादिना येकौ ॥ अतस्मि-
न्निति किम् । शतकैः स्तवनैः ॥

१ बी °तकै स्तू° । २ ए °वनै कादिशी° । ३ ए सी °वत्क ता° । ४ ए
°कं त र° । ५ ए °दन्तर° ।

१ सी शतेन । २ बी °त्यादिकं° । ३ ए सी °हाव्यम° । ४ ए शतिकैः° ।
५ ए सी °पिविरो° । ६ बी °वदंल्य° । ७ सी °थ वा यः° । ८ ए °क । पा° ।
९ ए शत्या । श° । बी शति° । १० बी °तस्तस्मि° ।

तावतिकम् । यावत्कम् । अत्र "वातोरिकः" [१३२] इतीको वा ॥

रूप्यस्य प्रतिकी कार्पापणिकी काञ्चनस्य किम् ।

किमर्धपलिकी मुक्ता तारा तर्क्येत्युदैदिवि ॥ ७९ ॥

७९. तारा नक्षत्रं दिव्युदैत् । कीटक् । तर्क्या । कथमित्याह । किमियं रूप्यस्य रजतस्य प्रतिकी कार्पापणेन कर्पेण मानभेदेन क्रीता मुक्ता मुक्ताफलं किं वा काञ्चनस्य कार्पापणिकी कार्पापणेन क्रीता मुक्ता किं वा रूप्यस्य काञ्चनस्य वार्धपलिक्यर्धपलेन क्रीता मुक्तेति ॥

अर्धकंसिक्यर्धकर्पिक्यर्धिकीकंसिकीभृशम् ।

साहस्रीः शतमानीश्च दीपिकाश्चक्रिरे स्त्रियः ॥ ८० ॥

८०. स्त्रियो दीपिका दीपेन्भृशमत्यर्थं चक्रिरे । कीटशीः । अर्धकंसादिभिः क्रीताः । कंसकर्पो स्वर्णादिमानभेदौ । अर्धो रूप-
कार्धः । सहस्रं रूपकादीनाम् । शतमानं भूभागविशेषः ॥

कार्पापणिकी । प्रतिकी । इत्यत्र "कार्पापणाद्०" [१३३] इत्यादिनेकद ।
कार्पापणस्य च प्रतीत्यादेशो वा ॥

अर्धपलिकी । अर्धकंसिकी । अर्धकर्पिकी । इत्यत्र "अर्धात्पल०" [१३४]
इत्यादिनेकद ॥

कंसिकीः । अर्धिकी । इत्यत्र "कंसार्धात्०" [१३५] इतीकद ॥

१ सी रूपस्य. २ ए रा तार्क्येत्यु°. ३ बी सिकाधि°. ४ ए कषिक्य°.
५ बी पिकाधि°. ६ बी हस्री शा°.

१ सी त्र वतो°. २ सी रूपस्य. ३ बी सी पणेन°. ४ ए पाद्मश°.
५ बी कंशादि°. ६ ए प्रणिकी. ७ बी सी ट् । कर्पा°. ८ बी स्य प्र°.
९ बी कंसिकी । अर्धपलि० । अर्धकार्पाधि°. १० ए कषिकी. ११ बी अधोत्प°.
१२ बी अद्विकी. १३ ए इकीक°.

साहस्यः । सातमानीः । अत्र “सहस्र०” [१३६] इत्यादिनाण् ॥

शौर्पाधिकं शौरिपिकं वासनं वैशतिकं तथा ।

द्राग्द्विविंशतिकीनं च सर्वमेक्यकरोत्तमः ॥ ८१ ॥

८१. सर्वं वस्तु कर्म तमः कर्त्रेक्यकरोदभिन्नीचक्रे । कीदृशं वस्तु । शौर्पाधिकं शूर्पेण क्रीतादधिकं शौरिपिकं शूर्पेण क्रीतं वासनं वसनेन वस्त्रेण क्रीतं वैशतिकं विंशती रूपकादीनि मानमस्य विंशतिकं तेन क्रीतं द्विविंशतिकीनं च द्वाभ्यां विंशतिभ्यां क्रीतं च । यदपि तमो-
ज्ञानं तत्सर्वमपि वस्त्रेकीकरोतीत्युक्तिः ॥

शौरिपिं । शौरिपिकम् । अत्र “शूर्पाद्वाञ्” [१३७] इति वाञ् ॥

वासनम् । इत्यत्र “वसनात्” [१३८] इत्यञ् ॥

वै(वै)शतिकम् । अत्र “विशंतिकात्” [१३९] इत्यञ् ॥

द्विविंशतिकीनम् । अत्र “द्विगोरीनः” [१४०] इतीनः ॥

द्विशौरिपिकं द्विकंसं द्विषाष्टिकं वांशुकं निशः ।

पाश्चा(श्च)लोहितिकोन्मेयं तमो नीलमतर्क्यत ॥ ८२ ॥

८२. पश्च लोहिन्यो मानमस्य “मानम्” [६.४.१६९] इतीकणि
“जातिश्च णि०” [३.२.५१] इत्यादिना पुंवद्भावे षींश्चलोहितिकं परिमाणभेद-

१ ए० नं विश० । बी० नं वैशंति० । २ बी० था । प्राविंश० । ३ सी० कं
दिनः । पा० । ४ बी सी० हितको० । ५ ए० क्यतः । प० ।

१ बी कर्तव्य० । २ सी० दपिनीच० । ३ बी० कं शूर्पेणदित्याक्रा० । ४ बी
सी० तं वैश० । ५ बी० तिकाभ्यां । सी० तिकाभ्यां । ६ बी० तं य० । ७ बी
शोपः । शौ० । ८ ए० ञ् । वैश० । ९ सी० शल्यका० । १० ए० ञ् । द्विविं० ।
११ बी सी० तीन । द्वि० । १२ सी० पाश्चालो० । १३ ए० बी० तिकपरिणामभे० ।

स्तेनोन्मेयमतिप्रभूतमित्यर्थः । नीलं कृष्णं तमोतर्क्यत । किंभूतम् । निशो
रात्रिकामिन्या नीलमंशुकम् । किंभूतम् । द्वाभ्यां शूर्पाभ्यां क्रीतम् ।
अजो लुपि द्विशूर्पं वस्तु तेन क्रीतं द्विशौर्पिकम् । शिष्टं स्पष्टम् ॥

द्विकंसम् । अत्र “अनास्त्रि०” [१४१] इत्यादिनेकणः डुप् ॥ अद्विरिति
किम् । द्विशौर्पिकम् । अनान्नीति किम् । पाञ्चलोहितिक ॥ संख्याताद्विगोलुपं
नेच्छन्त्यन्ये । द्विपाष्टिकम् ॥

द्विसहस्रं त्रिसाहस्रं वाश्वमारुह्य मङ्गयुः ।

द्विसुवर्णत्रिसौवर्णिकांशुका अभिसारिकाः ॥ ८३ ॥

८३. स्पष्टः । किं तु द्विसहस्रं द्वाभ्यां सहस्राभ्यां द्रम्मादिभिः
क्रीतम् । सुवर्णो मानं सुवर्णकर्षः । अभिसारिकाः । परपुरुषैः सह रन्तुं
संकेतस्थानमभिसरन्त्यः स्त्रियः ॥

द्विकार्षापणिकान्पञ्चकार्षापणानवर्तयन् ।

सद्रन्धान्द्वित्रिवह्वाद्यनिष्कविस्तांश्च योषितः ॥ ८४ ॥

८४. स्पष्टः । किं तु कार्षापणः कर्षः पौडशपणा वा । अवर्तयन्
विलेपनाद्यर्थं श्रक्षणीचक्रुः । सद्रन्धान्कर्पूरादीन् । द्वित्रिवह्वाद्यनिष्क-
विस्तांश्च द्विनिष्कांस्त्रिनिष्कान्बहुनिष्कांश्च द्विविस्तांस्त्रिविस्तान्बहुवि-
स्तांश्च । निष्को हेम्नोष्टोत्तरं शतं पलं वा । विस्तः सुवर्णादीनां परि-
माणविशेषः ॥

१ बी °तिभू°. २ बी सी °भ्यां सर्पा°. ३ बी सी द्विसर्प. ४ सी
द्विसौर्पि°. ५ सी °हितक. ६ ए सी °नं स्वर्ण°. ७ बी °र्षः । आभि°. .
८ ए वा । आव°. ९ बी °ष्कान्ब°. १० सी °स्त्रिविस्तांश्च. ११ सी
°ष्कोष्टो°.

नैष्किका वैस्तिका द्वित्रिवहाद्या द्विशता अर्थ ।

त्रिशत्या रत्नदीपा नु गिरावोपधयोद्युतन् ॥ ८५ ॥

८५. गिरावर्बुद ओपधयोद्युतन् । उत्प्रेक्ष्यन्ते । रत्नदीपा नु ।
कीदृशाः । द्वित्रिवहाद्या नैष्किका वैस्तिका द्विनैष्किकास्त्रिनैष्किका
बहुनैष्किका द्विवैस्तिकास्त्रिवैस्तिका बहुवैस्तिकाः । शिष्टं स्पष्टम् ॥

द्विसहस्रम् । त्रिसाहस्रम् । अत्र “न वॉणः” [१४२] इत्यणो वा लुप् ॥

द्विसुवर्णं । त्रिसौवर्णिकं । पञ्चकार्पाणान् । द्विकार्षापणिकान् । अत्र “सु-
वर्ण०” [१४३] इत्यादिना प्रत्यस्य वा लुप् ॥

द्विनिष्कं द्विनैष्किकाः । त्रिनिष्कं त्रिनैष्किकाः । बहुनिष्कं बहुनैष्किकाः ।
द्विविस्तान् द्विवैस्तिकाः । त्रिविस्तान् त्रिवैस्तिकाः । बहुविस्तान् बहुवैस्तिकाः ।
अत्र “द्वित्रि०” [१४४] इत्यादिना प्रत्यस्य लुब्वा ॥

त्रिशत्या(त्याः) । द्विशताः । अत्र “शताद्यः” [१४५] इति वा यः ॥
पक्षे संख्यालक्षणः कन्स्य लुप् ॥

अध्यर्धशाणा द्वैशाणी त्रैशाणी पञ्चशॉण्यिका ।

महाशाणा नु भास्त्राणां दीपनी यामिनी बभौ ॥ ८६ ॥

८६. यामिनी रात्रिर्महाशाणा नु महच्छ्रोत्रेजोनोपकरणमिव
बभौ । यतो भास्त्राणां नक्षत्रायुधानां दीपन्युज्ज्वालिका । कीदृग्महाशाणा ।

१ ए सी^०थ । त्रिशा^० । २ बी^०लदीपा । ३ बी^०णी त्रिशा^० । ४ बी^०
सी^०शाणिका । ५ सी^०दीपिनी । ६ ए^०नीव व^० । ७ ए^०भौ ॥ यतो ।

१ बी^०राकर्ष^० । २ ए^०द्विनैष्किकास्त्रिनैष्किका^० । ३ सी^०निष्किकाः । शि^० ।
४ सी^०वा इ^० । ५ ए^०द्विनैष्किकाः । त्रैने^० । ६ ए^०निष्कः व^० । ७ ए^०न्
त्रैवे^० । ८ सी^०स्य प्रत्यय ॥ अ^० । ९ बी^०त्रिमहा^० । १० सी^०दीपिन्यु^० ।

अध्यर्धेन सार्धेन शाणेन मानभेदेन क्रीताध्यर्धशाणा । शिष्टं स्पष्टम् ॥

द्विशाणिनि द्विशाण्यं नु त्रिशाण्यं नु त्रिशाणिनि ।

तमः खेभाद् व्यादि पण्यं पाद्यं माष्यं नु तद्वति ॥ ८७ ॥

८७. खे तमोभात् । यथा द्वाभ्यां शाणाभ्यां क्रीतं वस्तु द्विशाणं तदस्योस्ति द्विशाणी पुरुपस्तस्मिन्द्विशाण्यं द्वाभ्यां शाणाभ्यां क्रीतं वस्तु भाति । यथा वा त्रिशाणिनि त्रिशाण्यं भाति । यथा वा तद्वति द्विपण्यादिवस्तुमति नरे द्विपण्यं द्विपाद्यं द्विर्माष्यं च वस्तु भाति । पणः कार्षापणः । पादो मापादीनां चतुर्थो भागः । माषः स्वर्णमानभेदः ॥

पञ्चशाण्यिका अध्यर्धशाणा । इत्यत्र “शाणात्” [१४६] इति वा यः ॥ पक्षे । इकणो लुपं ॥

द्विशाण्यम् । द्वैशाणी । त्रिशाण्यम् । त्रैशाणी । इत्यत्र “द्विःश्यादेयाण्वा” [१४७] इति वीं याणौ ॥ पक्षे । द्विशाणिनि । त्रिशाणिनि । इकणो लुपं ॥

द्विपण्यम् । द्विपाद्यम् । द्विर्माष्यम् । अत्र “पण०” [१४८] इत्यादिना यः ॥

द्विकाकणीकषट्खारीकप्रास्थिकवदन्तरम् ।

ताराणामविदलोको मौद्रिकक्षेत्रभासि खे ॥ ८८ ॥

८८. खे ताराणामन्तरं गुरुत्वलघुत्वादिकृतं विशेषं लोकोविद-

१ बी°शाणि° । २ बी°भाद्वादि° । ३ ए°र । ता° ।

१ बी°न शा° । २ बी°स्यास्तीति द्वि° । ३ ए°स्मिन्दिशा° । ४ सी°ण्यं द्विपाद्यं । ५ ए°द्विपाद्यं । ६ ए°माष्यं च । बी°मानुष्यं । ७ सी°शाण्यिका । ८ ए°इताच शा° । ९ सी°प । द्विपण्यं । द्विपाद्य° । १० बी°म् । द्विशा° । ११ बी°देयाण्वा । १२ ए°वा यणौ । १३ ए°पणाम् । १४ ए°तारोणा° । १५ ए°लोकाऽविदत् । यतो° ।

लभे । ज्ञातवानित्यर्थः । विद्वलन्ती लभे । यतो मुद्गानां वापो
मौद्रिकं यत्क्षेत्रं तद्द्वैसासि तमसातिकृष्ण इत्यर्थः । द्विकाकणीकषट्खारीक
प्रास्थिकवत् । यथा द्विकाकण्यादिभिः क्रीतानां वस्तूनां मध्येल्प-
महत्त्वादिभिरुक्तं विशेषं लोको वेत्ति । कपर्दकविंशतिः काकणी ॥

षट्खारीक । द्विकाकणीक । इत्यत्र “खारी०” [१४९] इत्यादिना कच् ॥

प्रास्थिक । इत्यत्र “मूल्यैः क्रीते” [१५०] इतीकण् ॥

मौद्रिक । इत्यत्र “तस्य वापे” [१५१] इतीकण् ॥

वातिकः पैत्तिकश्चाथं श्लैष्मिकः सांनिपातिकः ।

अवियुक्तवियुक्तानां प्रदोषोभूत्प्रियाप्रियः ॥ ८९ ॥

८९. प्रदोषोवियुक्तानामविरहिणां रतिहेतुतया प्रियोभूत् । कीदृ-
क्सन् । वातिकः पैत्तिकश्चाथ तथं श्लैष्मिकः सांनिपातिको वातपित्त-
श्लेष्मसंनिपातानां शर्मनः । प्रदोषो हि स्वभावेन साधारणः कालः ।
वियुक्तानां त्वप्रियोभूत् । यतो रत्यर्भावोत्थदुःखेन सर्वधातूद्रेकहेतुत्वा-
द्वातपित्तश्लेष्मसंनिपातानां कोपनः ॥

वातिकः । पैत्तिकः । श्लैष्मिकः । सांनिपातिकः । अत्र “वात०” [१५२]
इत्यादिनेकण् ॥

१ ए बी °थ श्लैष्मि° । २ सी °भूत्सदाप्रि° ।

१ सी °कं तत्क्षे° । २ ए बी तद्गा° । ३ सी °ज्ञाति त° । ४ ए सी
°कृष्णेत्य° । ५ ए °हत्तादि° । ६ ए °शेषलो° । ७ सी °त्र मू° । ८ ए °दिनेक° ।
९ ए °द्विकीत्य° । १० ए °था श्लैष्मि° । ११ ए °नः । प्रादो° । १२ बी काल-
वि° । सी काल्यु° । १३ ए °नां त्वेप्रि° । १४ बी °भावात्थदुरकेन । १५ बी
°कः । श्लैष्मि° । सी °कः । श्लैष्मिकः ।

सूत्पातमिव पुत्रीयं शत्यमीड्योगमिच्छवः ।

ससञ्जुः कुलवध्वोपि^२ पुत्र्यधन्यैषिणो न के ॥ ९० ॥

९०. कुलवध्वोऽप्यासतां वेद्याद्यङ्गनाः कुलाङ्गना अपि ससञ्जुः
संभोगार्हाङ्गभोगादिना प्रगुणीवभूवुः । कीदृश्यः सत्यः । पुत्रीयं
पुत्रहेतुं शत्यं सुवर्णादिशतहेतुं चेड्योगं प्रियसंबन्धमिच्छवो यथा
पुत्रीयं शत्यं च सूत्पातं शुभसूचकं महाभूतपरिणाममिच्छवः स्युः ।
युक्तं चैतत् । यस्मात्पुत्र्यधन्यैषिणः पुत्रधनहेत्वीड्योगपुत्रधनहेतुसू-
त्पातामिलाषिणः के न स्युः ॥

आश्विकौर्णिकखारीकपञ्चकानामकाङ्क्षिणीम् ।

ईड्योगे ब्रह्मवर्चस्ये ददृशुर्दिव्यरुन्धतीम् ॥ ९१ ॥

९१. अरुन्धन्तीं सप्तर्षिसमीपस्थां^१ वसिष्ठभार्यां दिवि व्योम्नि
लोका ददृशुः । किंभूताम् । आश्विकौर्णिक^२खारीकपञ्चकानामश्राना-
मूर्णयाः खार्याः पञ्चानां रूपकादीनां हेतवः संयोगा उत्पाता वा
ये तेषामकाङ्क्षिणीम् । क सति । ब्रह्मणः परमज्ञानस्य वर्चः प्रतापो
ब्रह्मवर्चसं तस्य हेतौ ब्रह्मवर्चस्य ईड्योगे पतिसंबन्धे । महासतीत्वा-
त्पतिसंबन्धमेवेच्छन्तीमित्यर्थः^३ ॥

शत्यमीड्योगं सूत्पातमिव । इत्यत्र “हेतौ०” [१५३] इत्यादिना यथा-
विहितं यः ॥

१ बी सी^१ यं सत्यं. २ सी^२ पि आसं. ३ ए^३ काङ्क्षिणीं. सी^४ काङ्क्षिणी ।
ईं. ४ बी^५ णी । इड्यो.

१ ए^६ ष्यास्तीने. २ ए^७ णीरभू. ३ सी^८ वर्णशं. ४ ए^९ दित्वात्.
५ सी^{१०} यं सत्यं. ६ ए^{११} शुचम्. ७ बी सी^{१२} त्पुत्रधं. ८ बी^{१३} हेतुम्. ९ ए^{१४}
मीस्थां. १० सी^{१५} वशिष्ठं. ११ ए^{१६} कपं. १२ ए^{१७} काक्षिणीं. १३ सी^{१८}
रशां. १४ सी^{१९} बन्धमे. १५ बी^{२०} धं. सत्यं.

पुत्र्य । पुत्रीयम् । अत्र “पुत्राद्येयो” [१५४] इति येयो ॥

धन्य । ब्रह्मवर्चस्ये । अत्र “द्विस्वर०” [१५५] इत्यादिना यः ॥ असंख्या-
परिमाणाश्वादेरिति किम् । संख्या । पञ्चकानाम् ॥ परिमाण । खारीक । अश्वा-
दि । आश्विकौर्णिक ॥

पार्थिवः सार्वभौमश्च सूत्पातपुण्ययोगवत् ।

अथेन्दुरुदगाद्वन्धः सार्वभौमैः सपार्थिवः ॥ ९२ ॥

९२. अथानन्तरं सपार्थिवः पृथिव्या ईशः पार्थिवो राजा प्रस्ता-
वाद्त्र कुमारपालस्तेन सहित इन्दुश्चन्द्र उदगान् । कीदृक्सन्निन्दुः
पार्थिवश्च । पार्थिवः पृथिव्या ज्ञातः । पृथिव्येकदेशे प्रसिद्धोपि
पार्थिव इत्युच्यत इत्याह । सार्वभौमः सर्वभूमेर्ज्ञातोत एव सार्व-
भौमैः सर्वभूमेरीशैर्नृपैर्वन्धः प्रणम्यः । सूत्पातपुण्ययोगवत् । यथा
पार्थिवः सार्वभौमश्च पृथिव्याः सर्वभूमेश्च हेतुः सूत्पातः पुण्ययोगश्च
सार्वभौमैर्वन्धः श्लाघ्यः स्यात् ॥

सपार्थिवः । सार्वभौमैः । पार्थिवः । सार्वभौमः । अत्र “पृथिवी०” [१५६]
इत्यादिनाम् ॥

न्यधादिन्दुः करं प्राच्यां लौकिक्यां सार्वलौकिकः ।

अधिकेष्वधिक इव पञ्चकेष्विव पञ्चकः ॥ ९३ ॥

१ ए °थिवसा° । २ बी °वभूमैः.

१ बी °त्रादेयो. २ बी °संख्यप°. ३ ए संख्याः । प°. ४ बी °राकः ।
अ°. ५ बी °र्णिकः । पा°. ६ ए °न्तर स°. ७ सी °व्या ज्ञा°. ८ बी
°वसनिन्दुः. ९ बी पार्थिवः. १० बी सी °भौमः स°. ११ सी °श्च हे°. १२ ए सी °भौमः । अ°.

९३. सार्वलौकिकः सर्वलोकस्य ज्ञात इन्दुलौकिक्यां लोकस्य ज्ञा-
तायां प्राच्यां दिशि करं किरणं न्यधान्यक्षिपत् । अर्धं रूढ्या रूपकार्धं
तथा पञ्च द्रम्मादय एषु शतेषु ग्रामेषु पटेषु व्यवहारेषु शतेषु वृद्धिरायो
लाभ उपदा शुल्कं वा देयमार्धिकानि पञ्चकानि पञ्चशतादीनि तेषु ।
तथार्धं पञ्च वास्यै वृद्धिरायो लाभ उपदा शुल्कं वा देयमार्धिकः । पञ्च-
कश्च व्यवहारकादिः । यथार्धिकोर्धिकेषु पञ्चकः पञ्चकेषु च द्रम्म-
शतादिषु करं हस्तं रूपकार्धद्रम्मपञ्चकादिग्रहणाय क्षिपति ॥

पष्टिकान्पष्टिकस्यैव भाग्यस्यैव च भागिकान् ।

द्रौणिकीभिः समं द्रौणाः परभागं विधोर्ददुः ॥९४॥

९४. द्रौणिकीभिर्द्रोणं पचन्तीभिः स्त्रीभिः समं सह द्रौणाः द्रोणं
पचन्तो नरा विधोरिन्द्रोः परभागं गुणोत्कर्षं ददुः पाकेन संतप्तत्वा-
त्सन्तापविद्रावकं चन्द्रोदयं प्रशंसुरित्यर्थः । यथा षष्ठो भागोस्यै
वृद्ध्यादीनामन्यतमो देयः पष्टिको व्यवहारकादिस्तस्याधमर्णाः षष्ठो
भागो वृद्ध्यादीनामन्यतमेषु एषु द्रम्मशतादिषु देयः पष्टिकास्तान्पष्टभाग-
दानेन ददति । यद्वा पष्टिकशब्देनोपचारात्स्वावयवः पष्टभागोप्युच्यते
यथा पटो दग्ध इत्यादौ पटैकदेशेपि पटशब्दस्ततः पष्टिकान्पष्टभागा-
न्ददति । एवं भाग्यस्यैव च भागिकान् भागशब्दो रूपकार्धं रूढः ॥

१ सी °व भोग्य° । २ सी भाग्यका° । ३ ए बी °न् । द्रोणि° । ४ बी °मं
द्रोणाः । ५ ए बी °दुः । द्रोणि° ।

१ ए °वलौकि° । २ ए °न्दुलौकि° । ३ ए °षु शते° । ४ ए °नि वश° ।
५ बी °ञ्च चारमै । ६ ए °वहरकादि । य° । ७ ए हस्तरु° । ८ बी सी द्रौणा
द्रो° । ९ ए पत्रतो न° । १० ए विधोरि° । ११ बी प्रशंसुरि° । १२ ए
°वहर° । १३ बी °म पशु द्र° । १४ बी °देशोपि । १५ सी °शे प° । १६ ए
°न्दति । १७ बी °ग्यस्यैव । १८ ए रूपार्धे° ।

लौकिक्याम् । सार्वलौकिकः । अत्र “लोक०” [१५७] इत्यादिना-इकण् ॥
 पञ्चकेषु । पञ्चकः । अत्र “तदत्र०” [१५८] इत्यादिना यथाविहितं कः ॥
 षष्टिकान् । षष्टिकस्य । अर्धिकेषु । अर्धिकः ॥ अत्र “पूरण०” [१५९]
 इत्यादिर्नेकः ॥

भाग्यस्य । भागिकान् । इत्यत्र “भागद्येकौ” [१६०] इति येकौ ॥

द्रौणाः । द्रौणिकीभिः । अत्र “तं०” [१६१] इत्यादिना वाञ्छ् ॥

ज्योत्स्नाफेनादाढकीनपात्रिकाचितिकैर्जनैः ।

प्राच्युखोत्प्रेक्षि पात्रीणाचितीनाढकिकी तदा ॥ ९५ ॥

९५. तदा चन्द्रोदयकाल आढि(ढ)कीनपात्रिकाचितिकैराढकं
 चतुःस्थीं पात्रं पात्रमितमन्नमाचितं मानभेदमितमन्नं च पचद्भिर्जनैः
 पाचकलोकैः प्राची पूर्वदिगुखां स्थाल्युत्प्रेक्षि संभाविता । कुतो ज्यो-
 त्स्नाफेनाज्ज्योत्स्नैवातिश्वेत्याद्धान्ये राध्यमाने स्थालीमुखोत्थः फेनस्त-
 स्मात् । कीदृश्युखा । पात्रीणाचितीनाढकिकी पात्रमाचितमाढकं वा
 पचन्ती । यद्वा संभवन्ती प्रमाणानतिरेकेण धारयन्तीत्यर्थः । यद्वा-
 बहरन्ती प्रमाणातिरेकेण धारयन्तीत्यर्थः । ज्योत्स्नाया राध्यमान
 ओदने स्थालीत उत्फण्त्फेनकल्पत्वादुत्प्रेक्षकाणां च पाचकत्वेन सुप-
 रिचितस्थालीफेनत्वादेवमुत्प्रेक्षा ॥

१ ए °दाडिकी° । बी °दाडिकी° । २ सी °कैराढकं° । ३ ए प्राच्युखो° ।
 ४ ए °नाडकि° ।

१ ए °बल्लोकि° । २ ए °ण।के° । ३ ए अर्धके° । ४ बी °नेकणः । भा° ।
 ५ ए येको । द्रौ° । ६ सी वाञ्छ् । ७ बी °चकालो° । ८ बी °दिग्मुखा° ।
 ९ ए °खात्थास्यु° । १० बी सी °श्युपा । पा° । ११ ए °न्तीणा° । १२ ए बी
 °णत्पेन° । १३ बी °त्प्रेक्षका° ।

आढकिकी । इत्यत्र “संभवद्” [१६२] इत्यादिनेकण् ॥

पात्रीणाचितीना । आढकीन । इत्यत्र “पात्र०” [१६३] इत्यादिना
वा-ईनः ॥ पक्षे । पात्रिकाचितिकैः । आढकिकी ॥

आचितैर्द्वाचितीनोखा द्विपात्रीणैर्द्विपात्रिकी ।

आढकी आढकीनैर्नु ज्योत्स्नाभाजि चकोरकैः ॥ ९६ ॥

९६. स्पष्टः । किं तु यथा आचितैर्द्वाचिती पंचद्विर्द्वाचितीना
द्वाचिती पचन्ती संभवेन्यवहरन्ती वोखा भज्यते ॥

आचितिकी आढकिकी द्विपात्री द्विकुलिज्यथ ।

खेन्वमीयत शीर्णोखा कीर्णैस्तारकतन्दुलैः ॥ ९७ ॥

९७. कीर्णैरितस्ततो विक्षिप्तैस्तारकतन्दुलैस्तारका एव श्वेतत्वात्त-
न्दुला राद्धशालयसैः कृत्वोखा तन्दुलस्थाली खे शीर्णा भग्नान्वमीर्यत
यत्खे तारकतन्दुला दृश्यन्ते तस्मादत्र महती तन्दुलस्थाली भग्नेति
लोकैरनुमितमित्यर्थः । किंभूतोखा । अथाथ वा द्विकुलिजी द्वे कुलिजे
मानभेदौ पचन्ती संभवेन्यवहरन्ती वा । एवं प्राग्निशेषणार्थोपि
ज्ञेयः । महाप्रमाणेत्यर्थः ॥

नवेन्दोर्द्विकुलिजिकैः सद्रैकुलिजिकीजनैः ।

नभोद्विकुलिजीनोखाचूर्णलेखा न्वलक्षि भाः ॥ ९८ ॥

१ ए °चितिकीर्णां. २ ए आढिकी. ३ बी आढिकि°. ४ ए °कुलिज्य°.
५ बी °लिजाथ. ६ बी °णोपाकी°. ७ ए सी °वेदोर्दि°. ८ ए बी °कुलिजि°.
९ बी °कुलिजी°. १० बी °क्षिताः ॥ स°. सी °क्षिभा ॥ स°.

१ ए °भवादल्या°. बी °भवाद. २ ए पात्राणा°. ३ बी °ना ईनः.
४ बी पतद्भि°. ५ ए °वत्यथह°. ६ ए °शालाय°. ७ बी °त्वोपा त°.
८ ए बी °यते य°. ९ ए °मितिमि°. १० बी °कुलिजी. ११ ए बी कुलजे.
१२ ए °वत्यह°.

९८. सद्द्वैकुलिजिकीजनैर्द्वै कुलिजे पचन्तीनां स्त्रीणां जनेन सहितै-
द्विकुलिजिकैर्द्वै कुलिजे पचद्भिर्नरैर्नवेन्दोर्भा अलक्षि ज्ञाता । किदृशी ।
नभ एव कृष्णत्वाद्द्विकुलिजीनोखा द्वे कुलिजे पचन्ती संभवन्त्यवहर-
न्ती वा स्थाली तस्यां या चूर्णलेखा चूर्णस्य खटिकादिक्षोवस्य रेखा
सा नु । स्थाली हि शोभार्थमुपरिभागे खटिकादिश्वेतचूर्णेन मण्ड्यते ।
बालेन्दुकान्तीनां व्योमपांश्चवर्तित्वादुत्प्रेक्षकाणां पाचकत्वेन सुपरिचित-
स्थालीव्यापारत्वाच्चैवमुत्प्रेक्षा ॥

द्विपात्रीणैः । द्विपात्रिकी । व्याचितीना । व्याचिनिकी । व्याढकीनैः । व्याढ-
किकी । अत्र “द्विगोर०” [१६४] इत्यादिना, वेनेकटौ । पक्ष इकण् ।
तस्य “अनास्त्रि०” [६. ४. १४१] इत्यादिना लुप् । द्विपात्री । व्याचितैः ।
व्याढकी ॥

द्विकुलिजीना । द्विकुलिजिकैः । अत्र “कुलिजाद्वा लुक(लुप् च?)” [१६५]
इतीनेकटौ वा । पक्ष इकणो लुब्वा । द्विकुलिजी । द्वैकुलिजिकी ॥

वांशिकैः कौटिकैर्वाशभारिकैः कौटभारिकैः ।

द्रव्यकैर्वस्त्र(स्त्रि?)कैः श्रान्तैः सुधांशुर्ददृशे मुर्दा ॥ ९९ ॥

९९. सुधांशुमुर्दा ददृशे । कैः कैः । वांशिकादिभिरतिस्थूर्लत्व-
महत्त्वादिना भारभूतानल्पान्वंशानेवं भारभूतानल्पान्कुर्तान्घटांस्तथा

१ वी °कैः कौटि° । २ ए °कैः कौट° । ३ ए °वस्त्रकैः । ४ वी °न्तैः सुधां° ।
५ ए सुधाशु° । ६ वी °दा । शुधां° ।

१ वी °कुलिजि° । २ वी °नैर्द्विकु° । ३ वी °कैर्द्वै कु° । ४ सी °गे खाटि° ।
५ वी °पाश्व° । ६ वी °त्प्रेक्षका° । ७ वी °त्प्रेक्षया । द्वि° । सी °त्प्रेक्षाः ।
द्वि° । ८ सी °पात्रि° । ९ ए °त्रीणै । द्विपात्रीकी । १० सी °तीकी° । ११ वी
°कवौ वा । १२ सी °लिजि° । १३ ए °लत्वा° । १४ ए °दान्घटां° ।

वंशभारं वेण्वोर्धमेवं कुटभारं तथा द्रव्यं तथा वस्त्रं मूल्यं हेरद्विर्देशा-
न्तरं प्रापयद्विर्वहद्विर्वोत्क्षिप्य धारयद्विरावहद्विर्वोत्पादयद्विर्भृत्यैः ।
यतः कीदृशैः । श्रान्तैर्भारहरणादिना खिन्नैः । श्रान्ता हि श्रमोत्थसन्ता-
पोच्छेदकं चन्द्रोदयं स्पृहयन्ति ॥

वांशभारिकैः । कौटभारिकैः । वांशिकैः । कौटिकैः । अत्र “वंशादैर्द०”

[१६६] इत्यादिना-इकण् ॥

द्रव्यकैः । वस्त्र(स्त्रि?)कैः । अत्र “द्रव्य०” [१६७] इत्यादिना केकौ ॥

लसन्ती खेष्टके दिग्भिश्चकैर्देवहतैस्तदा ।

पञ्चकैर्नवष्टकं वासो ज्योत्स्ना द्रौणिक्यकामिं न ॥१००॥

१००. तदा तस्मिन्काले ज्योत्स्ना । अपिरत्र ज्ञेयः । विश्वविश्वाह्ला-
दिका चन्द्रिकापि चकैश्चक्रवाकैर्नाकामि न वाञ्छितां । यतो दैवह-
तैर्निष्पुण्यैः । दैवहतानां हि सर्वानन्दकमपि वस्त्वसुखायैव स्यात् ।
कीदृशी । द्रोणो मानमस्या द्रौणिक्यतिप्रभूतेत्यर्थः । अत एव दिग्भिः
कृत्वाष्टावंशा भागा अस्याष्टकं तत्राष्टके खे लसन्ती दिशो व्योम च
व्याप्नुवतीत्यर्थः । यथा पञ्च द्रम्मा भृतिः कर्ममूल्यं येषां तैः पञ्चकै-
र्भृत्यैर्देवहतैः सद्भिरष्टौ द्रम्मा वस्त्रं मूल्यं यस्य तदष्टकं वासः परि-
धानार्थं नेष्यते ॥

१ ए कैर्देव०. २ ए कौनेष्टवा०. ३ ए सी त्स्ना द्रोणि०. ४ ए का-
गिना । त०. ५ बी मि नः । त०.

१ बी षकु०. २ बी हरिभिर्दे०. ३ बी द्विभृत्यैः. ४ बी वृश्यै । श्रा०.
५ ए कैः । वंशि०. सी कैः । वाशि०. ६ ए देक०. ७ ए कैः । दस्तकैः.
८ सी का च०. ९ सी वाक्यैर्ना०. १० सी ता । या दै०. ११ बी सी
तैर्निष्पुण्यैः. १२ ए ण्येः । देव०. १३ ए नदक०. १४ बी खा तं कः.
१५ ए द्रोणा मा०. १६ ए त्यैर्देव०.

पञ्चकैः । अष्टकं वासः । अष्टके । अत्र “सोस्य० [१६८] इत्यादिना यथा-
विहितं कः ॥

दौणिकी । इत्यत्र “मानम्” [१६९] इतीकण् ॥

द्विषाष्टिका वरस्तोत्रैरष्टिकाधीतयोष्टकैः ।

वध्नन्तः पञ्चकान्संघान्द्विजराजं जगुर्द्विजाः ॥ १०१ ॥

१०१. द्वे पृष्टी वर्षाणि जीवितमानमेपां द्विषाष्टिका अतिवृद्धा
द्विजा ऋत्विजो द्विजराजं चन्द्रं जगुर्गायन्ति स्म । यो हि येषां राजा
स्यात्स तैर्गायते । कीदृशाः सन्तः । अष्टावृचो मानमेपां तैरष्टकैः प-
ञ्चैर्वरस्तोत्रैः सोमस्तुतिरूपपङ्कगष्टकमयेन वृहता स्तोमेन कृत्वेत्यर्थः ।
अष्टौ रूपाणि वारा मानमस्या अष्टिका साधीतिः पाठो येषां ते स्तोत्रै-
स्वरूपाणि पङ्कगष्टकान्यष्टौ वारान्पठन्त इत्यर्थः । तथा पञ्चावयवा
मानमेपां पञ्चकान्संघानजौघान्वध्नन्तः । किलायुष्टोमयाग आयु-
वृद्ध्यर्थं परमार्युर्भिरेव यज्वभिः क्रियते तत्र च तैः पूर्णिमाचन्द्रोदय
आलम्भाय पञ्चाजान्यूपस्तम्भे वध्नद्विरष्टाचत्वारिंशद्द्वयमष्टाचत्वारिं-
शाख्यं महास्तोममष्टौ वारान्गायद्विश्च चन्द्रः स्तूयत इति याज्ञिकाः ॥

द्विषाष्टिकाः । अत्र “जीवितस्य सन्” [१७०] इतीकण् स च सन् ॥

पञ्चकान् । अष्टकैः । अष्टिका । इत्यत्र “संख्यायाः०” [१७१] इत्या-
दिना कः ॥

१ ए कावीत° । २ बी भन्ता प° । ३ सी न्संघान्द्वि° ।

१ ए अथकं । २ बी ण् । द्वेषा° । ३ सी जा द्वि° । ४ बी णीयंते° ।
५ ए सी स्तोत्रै सो° । ६ ए सावीतिः° । ७ सी ऋरू° । ८ ए युभिः-य° ।
बी युभिरिव° । ९ बी चन्द्र श्रुये इ° । सी चन्द्र स्तू° । १० ए काः । अ° ।
११ बी कैः । षष्टि° । १२ सी अष्टका° ।

पञ्चकां नु शकुनयैः काप्युड्डीय तमांस्ययुः ।

इन्दौ निदधति व्योम्नि विंशतिं त्रिंशतं करान् ॥१०२॥

१०२. पञ्चेति संख्या मानमेपां पञ्चैव वा पञ्चका नाम शकु-
नयैः पक्षिणो यथा काप्युड्डीय यान्ति । शिष्टं स्पष्टम् ॥

पञ्चकाः । अत्र “नाम्नि” [१७२] इति कः ॥

विंशतिम् । त्रिंशतम् । एतौ “विंशत्यादयः” [१७३] इति निपात्यौ ॥

ब्राह्मणैर्ब्राह्मणास्त्रैश्चात्वारिंशैरिवानघैः ।

जहृर्पुयज्वनां पत्युरोषधिद्योतिभिः करैः ॥ १०३ ॥

१०३. यज्वनां पत्युरिन्दोः करैः कृत्वा ब्राह्मणा ऋत्विजो जहृषुः ।
यत् ओषधिद्योतिभिः सोमवल्ली नाम महौषधी यदेन्दुः क्षीयते तदा प्रति-
दिनमेकैकपत्रपातेन क्षीयते । यदा त्विन्दुर्वर्धते तदासौष्येकैकपत्रवृद्ध्या
वर्धते । सा च यागेषु महोपकरणमिति ऋत्विग्भिर्गिरिषु गवेष्यमा-
णासौ चन्द्रांशुभिः प्रकाश्यत इत्यृत्विजां हर्ष इत्यर्थः । यथा ब्राह्मणैर्वे-
दविशेषैः कृत्वा स्वसिद्धान्ततया ब्राह्मणा हृष्यन्ति । किंभूतैः । त्रिंश-
च्चत्वारिंशच्च^{१३}ाध्याया मानमेपां तैस्तथानघैर्निष्पापैः ॥

त्रै(त्रै?)शैश्चा(चा?)त्वारिंशैः । एतौ “त्रैश०” [१७४] इत्यादिना निपात्यौ ॥

१ ए० का सु श०. २ ए० यः काप्यु०. ३ ए० सी० शचत्वा०. ४ बी०
जहृर्पुयज्वनां.

१ सी० श्रैवं प०. २ बी० व प०. ३ ए० नय प०. ४ सी० न्ति । प०.
५ ए० शति । त्रिं०. सी० शतं । त्रिं०. ६ बी० यज्वानां. ७ ए० रिन्दो क०.
८ बी० ह्रुप । य०. ९ ए० कैप०. १० ए० दा साप्ये०. ११ बी० इत्यत्वि०.
१२ ए० शत्वाध्या०. १३ ए० सी० पैः । त्रिंश. १४ बी० शचत्वा०. सी०
शव्यत्वा०. १५ ए० ती त्रैश.

दशकेषु दशद्वर्गो यथा पञ्चत्सु पञ्चकः ।

तथा शशिकरेष्वन्तर्बभूव ज्योतिषां प्रभा ॥ १०४ ॥

१०४. दशमानमेपां तेषु दशकेषु वर्गेषु मध्ये दशद्वर्गो दशसंख्या-
मान एकः समूहो यथा यादृशोल्पत्वेनालक्ष्यः स्याच्छशिकरेष्वन्तर्मध्ये
ज्योतिषां ताराणां प्रभा तथा तादृश्यलक्ष्या बभूव । शिष्टं स्पष्टम् ॥

पञ्चत्सु । दशत् । इत्येतौ “पञ्चद्” [१७५] इत्यादिना निपात्यौ वा ॥

पक्षे । पञ्चकः । दशकेषु ॥

विंशस्तोमविदां मन्त्रैर्यज्ञियानां नु शीतगोः ।

आभिषेचनिकस्योस्त्रैर्दण्ड्यं वध्यं तमोद्रवत् ॥ १०५ ॥

१०५. तमोद्रवदनश्यत् । कीदृक्सत् । शीतगोरिन्दोर्हस्त्रैः किरणैः
कृत्वा दण्ड्यं वध्यं च निग्रहं हिंसां चार्हत् । कीदृशस्य । आभिषेचनि-
कस्य सकलपृथ्व्याहादकत्वादभिषेचनं राज्याभिषेकमर्हत् । योप्याभिषे-
चनिको राजा तस्य दण्ड्यो वध्यश्च संस्तमस्तुल्यश्चौरादिर्भयेन नश्यति ।
यथा यज्ञो नाम क्रियासमुदायः कश्चित् । तदभिव्यङ्ग्यं वापूर्वमित्या-
हुस्तमर्हतां यजमानानां तमः पापं द्रवति । कीदृक्सत् । विंशतिक्रचो
मानैर्मस्य विंशो यः स्तोम ऋक्समूहस्तं विदन्ति ये तेषामृत्विजां मन्त्रौ
कृत्वा यागकाले दण्ड्यं वध्यं च ॥

विंशस्तोम । इत्यत्र “स्तोमे डट्” [१७६] इति डट् ॥

१ ए प्रभाः । २ ङ । ३ बी ण्ड्यं वध्यं.

१ सी करौषान्तं । २ ए णा पां । ३ बी पक्षं । ४ ए रस्तो
किं । ५ ए श्वादिं । ६ ए पूर्वामिं । ७ ए नस्य । ८ ए स्स विशो.
९ बी विशानो यः । १० सी शो य रस्तो । ११ ए ट् । अभिं.

आमिषेचनिकस्य । इत्यत्र "तमर्हति" [१७७] इतीकण् ॥

दण्ड्यम् । वध्यम् । अत्र "दण्डादेर्यः" [१७८] इति यः ॥

यज्ञियानाम् । अत्र "यज्ञादियः" [१७९] इतीयः ॥

प्राप्येन्दोः पात्रियार्त्रस्मीन्व्यकसंक्मुदान्यथ ।

स्थालीबिलीयं पात्र्यं वा कडंगर्या इवौदनम् ॥ १०६ ॥

१०६. अथ तथेन्दो रश्मीन्कान्तीः प्राप्य कुमुदानि व्यकसन् । किंभूतान् । पात्रियानतिप्रधानत्वात्पात्रमर्हतः । यथा कडंगर्याः कडंगरं पलालमर्हन्तो वृषा ओदनं प्राप्य हर्षाद्विकसन्ति । कीदृशम् । स्थालीबिलीयं स्थालीबिलमर्हन्तं पात्रार्हमित्यर्थः । पात्र्यं वातिप्रधानत्वात्पात्रमर्हन्तं वा ॥

दक्षिण्यो दक्षिणीयानामपिन्दुः स्वधियैक्षि खे ।

कडंगरीयैही(ही) स्थालीबिल्यैह्यैयज्ञवीनकम् ॥ १०७ ॥

१०७. दक्षिणीयानामपि दक्षिणार्हाणां द्विजानामपि दक्षिण्यो दक्षिणार्हः पूज्यः खे वर्तमान इन्दुर्ही विस्पये । कडंगरीयैः । अपिरत्र ज्ञेयः । वृषभादिर्पशुभिरपि स्वधियैक्षि ज्ञातः । कीदृक् । स्थालीबिल्यैह्यैयज्ञवीनकम् । ईवोत्रावसीयते । स्थालीबिल्यं स्थालीबिलमर्हत्पात्रार्हं मन्थन्यां पिण्डीकृतमित्यर्थः । यैद्वैयज्ञवीनकं ह्योगोदोहस्य

१ बी °त्रस्मीन्व्य° । २ ए °सकुमु° । ३ ए °दनाम् । ४ ए दक्षणी° ।
५ ए °न्दुः स्वधि° । ६ बी °धियैः क्षि° । ७ ए °यैर्ह स्था° । बी यैर्हा स्था° ।
८ बी बिलाहैगवी° । ९ ए °ल्यहेयगवी° ।

१ ए °त्र म° । २ ए °त्वात्पत्र° । ३ सी गरं । ४ ए °न्तो वृषा । ५ सी °कामि° ।
६ बी °र्हतं वा । ७ ए सी °क्षिणो द° । ८ सी °पशूना° । ९ ए °ल्यहेय° ।
१० ए इवोत्रा° । ११ बी °बिल° । १२ ए यद्वेय° । १३ ए °गोदेह° ।

विकारस्तदिव पशूनामपि सद्य उत्तीर्णनवनीतपिण्डवञ्चन्द्र आह्लादको-
भूदित्यर्थः । यद्वा ही खेदे । सकलजगत्पूज्योपीन्दुः पशुभिः स्वतुच्छ-
बुद्ध्या नवनीतपिण्डक इव ज्ञात इत्यर्थः ॥

पात्र्यम् । पात्रियान् । अत्र “पात्रात्तौ” [१८०] इति य-इयौ ॥

दक्षिणीयानाम् । दक्षिण्यः । कडंगरीयैः । कडंगर्याः । स्थालीबिलीयम् ।
स्थालीबिल्य । इत्यत्र “दक्षिणा०” [१८१] इत्यादिना-इययौ ॥

छैदिको भैदिकः शीर्षच्छेद्यः किं न विधुंतुदः ।

इति वैरङ्गिकोप्युचे विधोरानन्दितः करैः ॥ १०८ ॥

१०८. वैरङ्गिकोपि विरागमर्हन्नीरागो मुनिरपि विधोरिन्दोः करै-
रानन्दितः सन्नूचे । किमित्याह । विधुंतुदो ग्रसेनेन विधोर्व्यथको राहु-
श्छैदिको भैदिकः शीर्षच्छेद्यः किं न । छेदं द्विधाकरणम् । भेदं
विदारणम् । शीर्षच्छेदं च किं नित्यं नार्हति किं त्वर्हत्येवेति ॥

अपकौपीनशालीनैरात्विजीनैरिवाम्बुजैः ।

स्थितं संकुच्य चक्रैश्च शैर्षच्छेदिकमानिभिः ॥ १०९ ॥

१०९. अम्बुजैश्चक्रैश्चक्रवाकैश्च संकुच्य स्थितम् । यतः शैर्ष-
च्छेदिकमानिभिश्चन्द्रविपक्षस्यार्कस्याश्रितत्वेनेन्दुना शीर्षच्छेदाहं स्वं
मन्यमानैरिव । ये हि विपक्षाश्रितत्वेन स्वं राज्ञा शीर्षच्छेदाहं मन्यन्ते
तैर्भयात्कुत्रापि संकुच्य स्थीयते । यथात्विजीनैर्ऋत्विजं यांयजूकमर्ह-

१ ए °दिका शी° । २ बी °श्च शीप° ।

१ ए °व्य । पा° । २ बी ग्रसेने° । ३ ए विधोर्व्य° । ४ बी °धोव्यथ° ।
५ ए °दुच्छेदि° । बी °दुच्छैदिकोभैदिकः° । ६ ए च कि नि° । सी °च कि ना° ।
७ ए कि अर्ह° । बी कि त्वार्ह° । ८ बी सी °तः शीप° । ९ ए °हं स्वम्° ।
१० बी सी याज्यूक° ।

द्विर्यजमानैर्ऋत्विक्कर्माहर्द्धिर्ऋत्विग्भिरेव वा संकुच्य स्थीयते ।
कीदृशैः सद्भिः । कूपप्रवेशनमर्हति कौपीनः । कौपीनशब्दः पाप-
कर्मणि गोपनीयपायूपस्थे तदावरणे च चीवरखण्डे वर्तते । अपगतं
कौपीनं चीवरखण्डं येषां तेषकौपीना नग्ना अत एव लज्जया शालीनाः
शालाप्रवेशमर्हन्तो ये तैः ॥

छेदिकः । भैदिकः । अत्र “छेदादेर्नित्यम्” [१८२] इतीकण् ॥

वैरङ्गिकः । अत्र “विरागाद्विरङ्गश्च” [१८३] इतीकण् विरागस्य विरङ्गश्च ॥

शीर्षच्छेद्यः शैर्षच्छेदिक । इत्यत्र “शीर्ष०” [१८४] इत्यादिना वा यः ॥

शालीनैः । कौपीन । आत्विजीनैः । एते “शालीन०” [१८५] इत्यादिना

निपात्याः ॥

चतुर्विंशः पादः ॥

गोष्विन्दोर्युग्यधुर्येषु द्विरध्येष्विव हारिषु ।

प्रासङ्ग्या नु भधौरेया न धौरेयकतां दधुः ॥ ११० ॥

११०. इन्दोर्गोषु कान्तिषु हारिषु दीप्रतया मुख्येषु सत्सु भैधौ-
रेया धुरं यानमुखं भारं वा वहन्ति धौरेया मुख्यवृषभा उपचारा-
दन्येपि मुख्या उच्यन्ते । भेषु नक्षत्रेषु धौरेया दीप्रतया मुख्याः
शुक्रादयो धौरेयकतां मुख्यतां न दधुः । इन्दुकरैर्निस्तेजसोभूवन्नि-
त्यर्थः । यथा प्रासङ्ग्याः प्रासङ्गो यत्काष्ठं वत्सानां दमनकाले स्कन्ध
आसज्यते तद्वहन्तो दम्यवृषा धौरेयकतां मुख्यवृषभतां न दधति ।
केषु सत्सु । गोषु वृषभेषु । कीदृक्षु । द्विरध्येषु बलिष्ठत्वाद्दौ रथौ
वहत्स्वत एव युग्यानां युगं वहतां वृषाणां मध्ये धुर्येषु मुख्येषु ॥

१ सी °शैः । कू° । २ ए °वरेणे । ३ सी °शनम° । ४ ए °ङ्गस्य । शी° ।
५ सी °ते शालीत्या° । ६ सी भधौरेया मुख्य° । ७ ए °तयं सु° । ८ बी
दन्यवृ° । ९ ए °तां नृपाणां । १० सी वृषभाणां ।

धुर्यो वामधुरीणाः सर्वधुरीणा मनोभुवः ।

धुरीणैः सर्वधुर्यैश्चै रन्तुं प्रावृतन् स्त्रियः ॥ १११ ॥

१११. स्त्रिय ईशैः सह रन्तुं प्रावृतन् । कीदृश्यः । मनोभुवो धुर्यो धुरं गाढरिरंसादिकरणरूपं कार्यप्राग्भारं वहन्त्यस्तथा वामधुरीणा यथा वामधुरां वहन्वृषभः सातिशयं भारं वहति तथा सातिशेयं स्मरकार्यप्राग्भारं वहन्त्य इत्यर्थः । किं बहुना मनोभुवः सर्वधुरीणाः । किंभूतैः । ईशैर्मनोभुवो धुरीणैः सर्वधुर्यैश्च ॥

द्विरध्वेषु । युग्य । प्रासङ्ग्याः । अत्र “वहति०” [२] इत्यादिना वहत्यर्थं “यः” [१] इति यः ॥

धुर्येषु । धैरेयाः । अत्र “धुरो यैयण्” [३] इति यैयणौ ॥ कश्चित्तु यदप्यकणावपीच्छति । धुर्यैः । टिःवाद् अङ्गी । धैरेयकताम् ॥

वामधुरीणाः । सर्वधुरीणाः । अत्र “वामाद्यादेरीनः” [४] इतीनः ॥ सर्वधुर्यैः । अत्र यप्रत्ययोपीति कश्चित् ॥ धुरीणैः । अत्र केवलादपीन इत्यन्यः ॥

रामेण हालिकेनैकधुरीणो हालयाधिनोत् ।

रेवत्यैकधुरां कान्तां कोप्यूर्जन्गौर्नवसैरिकः ॥ ११२ ॥

११२. कोपि युवा कान्तां हालया सुरयाधिनोदप्रीणान् । सुरामपाययदित्यर्थः । कीदृग् । ऊर्जन्बलिष्ठः । यथासैरिकः सीरं हलमवहन्

१ ए रीणा सवं धुं. २ ए नोभुवा । धुं. ३ ए यैश्चशै. बी यैश्चशै रन्तं प्रां. ४ ए कान्ता को. ५ ए जन्मोर्नव. बी जन्मोर्नवसै.

१ ए य विंशैः. २ बी नोभवो. ३ सी रं रिं. ४ ए न्वृषः सां. ५ ए शयसं. ६ ए हन्त हं. ७ ए नोभवो. ८ ए धुर्यैणैश्च. ९ बी यै हं. १० ए धुर्यं । टिं. ११ सी रीणा । अं. १२ बी त्र प्रं. १३ ए ल्यनः । रां. १४ ए सी कान्ता हां.

गौरवृष ऊर्जनहलवहनाभावेनावुदितबलः स्यात् । अत एव मद्यप्रिय-
त्वाच्च हालिकेन हलं वहता रामेण बलभद्रेणैकधुरीण एकां सदृशीं धुरीं
वहन्सदृशः सन्नित्यर्थः । कीदृशीं कान्तार्म् । रेवत्या बलदेवभार्य-
यैकधुरां तुल्याम् ॥

एकधुराम् । एकधुरीणः । अत्र “अश्रेकादेः” [५] इति-अ इतिश्च ॥

हालिकेन । सरिकः । अत्र “हल०” [६] इत्यादिनेकण ॥

तोत्रैर्द्विशकटानुक्षणो यथा द्वैशकटी पुमान् ।

मधुमत्तान्स्सरो यूनो विव्याधोरससायकैः ॥ ११३ ॥

११३. स्मर उरो हृदयं विध्यन्त्युरस्या ये सायका वाणास्तैः कृत्वा
मधुमत्तान्मद्यपानेन क्षीवान्यूनस्तरुणांस्तरुणीश्च विव्याधाताडयन् ।
यथा द्वे शकटे वहन्ति द्वैशकटा वृषाः सन्त्यस्य द्वैशकटी पुमान् द्विश-
कटान्द्वयोः शकटयोर्वोदृक्कनुक्षणो वृषांस्तोत्रैः प्रवय्यैः कृत्वा विध्यति ॥

द्वैशकटी । इत्यत्र “शकटादण्” [७] इत्यण् ॥ ननु च “तस्येदम्”
[६.३.१६०] इति शकटादण् सिद्ध एव । यो हि यद्वहति स तस्य संबन्धी
स्यात् । सत्यम् । रथवदेव तदन्तार्थमुपादानम् । तेनात्रापि द्विगौ द्वैरूप्यं स्यात् ।
द्वितीयं तु रूपं द्विशकटान् ॥

उरस्य । इत्यत्र “विध्यति०” [८] इत्यादिना यः ॥ अनन्यंनेति किम् ।
स्सरो यूनो विव्याध सायकैः । अत्र हि स्सरो यूनो विध्यन्सायकैर्विध्यति ॥

१ सी कटिका पु० ।

१ ए लं दह० । २ बी भ्रंण । ३ बी सी भ्रं व० । ४ बी सी भ् । रैव० ।
५ सी लभद्रभा० । ६ सी रिक । अ० । ७ ए वृषा म० । ८ बी वृषास्तो० ।
९ सी यणोः कृ० । १० सी ङी । नत्र । ११ सी द्विगो डे० । १२ बी
यशोय० ।

धन्या गण्यान्नेवातुल्यं हृद्यपथ्यं न मध्वधात् ।

जिज्ञासुः प्रेयसो भावं मधुवश्यस्य काचन ॥ ११४ ॥

११४. काचन मधु मद्यं नाधान्नापिबन् । कीदृग् । हृद्यपथ्यं हृद्यं हृदयस्य प्रियमपि पथ्यं रोगोपशमकमपि तथातुल्यं पेयवस्तुपु मध्ये-
त्युत्कृष्टमपि । यतः कीदृशी । मधुवश्यस्य मत्तस्य प्रेयसो भावमनु-
रागविषयमभिप्रायं जिज्ञासुः । यथा धन्या धनं लक्ष्मी वेश्या गण्या
च गणं पुरुषसमूहं लक्ष्मी कुलटा चान्ना चान्नं धान्यं लक्ष्मी दासी च
पुरुषस्य भावं जिज्ञासुः सती मधु न पिबति ॥

अमूल्यपद्यकस्तूरीलेखां नु लुलितालकैः ।

अतिजन्यवयस्यास्ये चक्रे हाला मृगीदृशाम् ॥ ११५ ॥

११५. हाला सुरा मृगीदृशामास्यं मुखेषु लुलितालकैर्मत्ततावशो-
नेतस्ततो लुठितैश्चूर्णकुन्तलैः कृत्वा चक्रे । काम् । अमूल्या मूल्यं
विर्ना सुधिकयैव(?) संपन्नेत्यर्थः । तथा पदमस्यां दृश्यं पद्या नातिद्रवा
नातिशुष्केत्यर्थः । या कस्तूरी तस्या लेखां नु मण्डनविच्छित्तिमिव ।
अत एव कीदृग् हाला । अतिजन्यवयस्या जनीं वधू वहन्ति जन्या
जामातुः स्निग्धा वयस्याः सख्यो द्रव्ये ता अतिक्रान्ता तत्तुल्येत्यर्थः ।
जामातृवयस्याः स्वसख्योपि हि वधूमुखेषु कस्तूरीलेखां कुर्वन्ति ॥

१ सी धन्यम्. २ ए पथ्यं मम. ३ बी न ध्व. ४ बी खां तु तु.

१ ए कापि म. २ सी थम. ३ सी ल्यं प्रेय. ४ बी प्राय जि.
५ बी नं वे. ६ ए चान्न धा. ७ ए भाव जि. ८ बी मुखेषु. ९ सी
स्वेप्युल्लि. १० ए सी लुचिनै. ११ ए ना मुधि. १२ सी मस्य दृ.
१३ ए सी तस्यां ले. १४ बी खां तु म. १५ ए सी वधू व. १६ सी
स्ता तुल्ये. १७ सी विच्छित्ति.

धनी धेनुष्यया धर्म्यो गार्हपत्येन ना यथा ।

नदी नान्वैर्जलैर्वासां क्रीडयाप्रीयत स्मरः ॥ ११६ ॥

११६. आसां स्त्रीणां क्रीडया मद्यपानकैल्या स्मरोप्रीयत विजृम्भित इत्यर्थः । यथा धेनुष्ययाधर्मणेनोत्तमर्णाय ऋणप्रदानाद्दोहार्थं धेनुर्दीयते सा धेनुरेव धेनुष्या पीतदुग्धेति यस्याः प्रसिद्धिस्तया कृत्वा धनीश्वर उत्तमर्णः प्रीयते । यथा वा गार्हपत्येनाग्निभेदेन कृत्वा धर्म्यो धर्मादनपेतो धार्मिको ना नरः प्रीयते । यथा वा नान्वैर्नावा तार्यैर्जलैः कृत्वा नदी प्रीयते विजृम्भित इत्यर्थः ॥

विष्यः कोपीति न न्याय्यमर्थं मत्यमिति स्मरन् ।

गुडकल्पेन ताः कामो मद्यास्त्रेणाक्षिपत्ततः ॥ ११७ ॥

११७. ततो विजृम्भणानन्तरं कामो गुडकल्पेनेपदपरिसमाप्तगुडे न प्रायो गुडमयेनेत्यर्थः । मद्यास्त्रेण कृत्वा ता अङ्गना अक्षिपन्निराचक्रेहन्नित्यर्थः । यतः स्मरन् । किमित्याह । कोपि शत्रुरपि विष्यो विषेण वध्य इत्येतन्नार्थ्यमर्थादर्थशास्त्रादनपेतं न । यो गुडेनापि म्रियते स शत्रुरपि विषेण न वध्य इत्युक्तेरिदं नीतिशास्त्रोत्तीर्णमित्यर्थः । अत एव न न्याय्यं न युक्तमत एव च न मत्यं मतस्याभीष्टस्य करणं न कस्याप्येतन्न संमतमित्यर्थ इति ॥

धन्या । गेष्या । इत्यत्र “धन०” [९] इत्यादिना यः ॥

१ ए नान्वैर्जलेवासां. २ वी न्वैर्जलैः. ३ सी वासां क्री०.

१ ए केल्यां स्म०. २ वी मणोया ऋ०. ३ ए नादोहा०. ४ वी को न०.
५ ए नान्वेनावा. ६ वी तार्यैर्ज०. ७ ए र्यैर्जलैः. ८ ए ल्पेनेप०.
९ ए त्वा अ०. १० वी पि मृयते स सवृ०. ११ ए रिदानीति०. १२ ए
व न्या० १३ ए गणा । द०.

आज्ञा । इत्यत्र “गोज्ञात्” [१०] इति णः ॥

दृष्ट्य । पद्य । तुल्यम् । मूल्य । वंश्यस्य । पथ्यम् । वयस्या । धेनुप्यया ।
गार्हपत्येन । जन्य । धर्म्यः । इत्येते “दृष्ट्यपद्य०” [११] इत्यादिना निपात्याः ॥

नाढ्यैः । विध्यः । अत्र “नौ०” [१२] इत्यादिना यैः ॥

न्याय्यम् । अर्ध्यम् । अत्र “न्याय०” [१३] इत्यादिना यैः ॥

मत्यम् । मद्य । अत्र “मत०” [१४] इत्यादिना यः ॥

कृता सामन्यया मद्यातिथेय्यामीत्तथा प्रिया ।

वासतेय्यां न पाथेयस्वापतेयं यथा नृणाम् ॥ ११८ ॥

११८. मद्यातिथेयी मद्यमेवाहादकंत्वादातिथ्यं तथा प्रियस्य प्रियाभीष्टासीद्यथा पाथेयस्वापतेयं संबलद्रव्यं नृणां न प्रियं स्यात् । यतः कीदृशी । सामन्यया सामनि सामोक्तौ साध्व्या प्रियया वासतेय्यां वसतौ साध्व्यां रात्रौ कृता प्रियं प्रति । संबलद्रव्यं किल पथि जीवनतुल्यत्वान्नृणामतिप्रियं स्यात्तस्मादपि प्रियया स्वयंकृतत्वेन मद्यातिथेयी प्रियस्यातिप्रियाभूदित्यर्थः ॥

सामन्यया । इत्यत्र “तत्र साधौ” [१५] इति यः ॥

पाथेय । आतिथेयी । वासतेय्याम् । स्वापतेयम् । अत्र “पथि०” [१६]

इत्यादिनेयण् ॥

भाक्तशालिभुवं हालां पीत्वा पारिषदैः प्रियैः ।

नापारिषद्यं पार्षद्याः पार्षदेषुचिरे स्त्रियः ॥ ११९ ॥

१ सी ०त्वा परि०.

१ ए वशस्य. २ सी यः । कृता. ३ ए यः । कृता. ४ बी ०शियाम०.
५ ए ०क्त्वां ति०. ६ ए ०दृशीः सा०. ७ ए साध्या प्रि०. ८ ए साध्यां रा०.
९ ए सामान्य०. १० बी ०त्र सा०. ११ ए ०दिनेय०.

११९. स्त्रियः पार्षदेषु पर्वदि सभायां साधुषु विचक्षणेष्वित्यर्थः । प्रियेषु विषयेपारिषद्यं सभायामनुचितं ग्राम्यं वचो मद्वशान्नोचिरे । यतः पार्षद्या विचक्षणाः । सदा सदभ्यस्तसभ्यवचना इत्यर्थः । किं कृत्वा । पारिषदैः प्रियैः सह हालां पीत्वापि । किंभूताम् । भक्त ओदने साधुर्भाक्तो यः शालिन्मस्माद्भ्रूत्पन्निर्यस्यान्ताम् । हाला हि शालिपिष्टक्षेपेण संधीयते ॥

भाक्त । इत्यत्र “भक्ताणः” [१७] इति णः ॥

पार्षद्याः । पार्षदेषु । इत्यत्र “पर्वदो ष्यणो” [१८] इति ष्यणो ॥ परिष-
दोपीच्छन्त्यन्ते । पारिषद्यम् । पारिषदैः ॥

जितोप्यास्यैः शशी सार्वजन्यः सार्वजनीनगुः ।

अचिचेष्टन्मदाचेष्टाः सतां प्रातिजनीनता ॥ १२० ॥

१२०. शशीन्दुरास्यैः कृत्वा स्त्रीभिर्जितोपि मंदाचेष्टा अतिरिक्त-
मशपानोत्थक्षीबतया निश्चेतनीभूताः स्त्रीरचिचेष्टन् । शीतकिरणैर्मद-
स्योपशमनात्सचेतनीचक्रे । कीदृक्मन । सार्वजन्यः सर्वजनेषु शत्रुंष्व-
शत्रुषु चाह्लादकत्वात्साधुस्तथा सार्वजनीनाः सर्वजनेषु साधवो गावः
किरणा यस्य सः । अथ च यः सार्वजन्यः सज्जनः स्यात्सर्व-
जनीना गावो वाचो यस्य स तथा स्यात् । युक्तं चैतन् । यदास्यै-
र्जितोपि शशी स्त्रीरचिचेष्टन्तः सतां साधूनां प्रातिजनीनता प्रत्य-
र्थिनो जनाः प्रतिजनाः शत्रवस्तेष्वपि साधुता स्यात् ॥

१ बी सार्धज°.

१ सी °त्वा । परि° । २ ए °ण सीधी° । ३ बी °ते । भोक्त. ४ बी पा-
रिषदे°. ५ सी महाविष्टा. ६ बी °शमात्स°. ७ बी °त्रुषु. सी °त्रु आह्ला°. ८
बी °त्सर्व°. ९ बी °त । यादा°. १० सी °नां प्राति°. ११ बी सी °नताः प्र°.

सांयुगीनमनङ्गस्य काथिकं गौणिकं मधु ।

देवानां देवदेवत्यं पुष्ट्यै हविरिवाभवत् ॥ १२१ ॥

१२१. मधु मद्यमनङ्गस्य पुष्ट्यै पोपायाभवत् । यतोनङ्गस्य काथिकं कामोद्दीपकत्वेनानङ्गकथायां साधु । तथानङ्गस्य गौणिकं गुण उपकारे साधूपकारकं तथानङ्गस्य सांयुगीनं संयुगे रणे साधु । देवदेवत्यं हविरिव । देवताशब्देन देवस्य हविरादेः प्रतिगृ(प्र)हीता स्वामी संप्रदानमुच्यते । देवाश्च ते देवताश्च ताभ्य इदं ह्ययं यथा देवानां पुष्ट्यै स्यात् ॥

सार्वजन्यः । सार्वजनीन । इत्यत्र “सर्व०” [१९] इत्यादिना ष्य ईनञ्च ॥

प्रातिजनीनं । सांयुगीनम् । अत्र “प्रति०” [२०] इत्यादिनेनञ् ॥

काथिकम् । गौणिकम् । अत्र “कथादेरिकण्” [२१] इतीकण् ॥

देवदेवत्यम् । अत्र “देवता०” [२२] इत्यादिना यः ॥

तदार्यपाद्यमातिथ्यं प्रियाभ्यः पूर्वतोधिकम् ।

आसेदुः कामिनो हल्याद्विहल्यातः फलं यथा ॥ १२२ ॥

१२२. तदा मद्यर्पानकाले कामिनः प्रेयसीनां स्मरतुरतया प्रियाभ्यः सकाशादासेदुः प्रापुः । किमित्याह । आतिथ्यम् । किमातिथ्यमित्याह । अर्घ्यपाद्यमर्घ्यः पूजोपचारस्तस्मादिदमर्घ्यं स्रग्विलेपनादि तथा पादायेदं पाद्यमुदकादि । इन्द्रे तन् । कीदृशमासेदुः ।

१ बी काविकर्गो. २ बी ०मेदु का०.

१ ए ०स्य सं. २ बी ०न हे देवस्य. ३ सी देवस्य. ४ ए देता०.
५ बी इदह. ६ सी ०जनी. ७ सी ०नता । सां. ८ बी काथिक०.
९ ए ०दिनेयः. १० ए तथा मं. ११ बी ०पाने कां १२ सी किमि०.

पूर्वतोधिकं मद्यपानकालाद्यत्पूर्वमातिथ्यं तस्मादतिरिक्तम् । यथा
हल्यादेकस्माद्धलकर्पाद्यत्फलं स्यात्ततोधिकं द्विहल्यातो द्वयोर्हलयोः कर्पा-
त्सकाशालोका आसादयन्ति ॥

पाद्यम् । अर्धे । इत्येतां “पाद्यार्धे” [२३] इत्यनेन निपात्यां ॥

आतिथ्यम् । अत्र “ण्योतिथेः” [२४] इति ण्यः ॥

हल्यात् । इत्यत्र “सादेश्चातदः” [२५] इत्यधिकाराद् द्विहल्यातः । इत्यत्र च
“हलस्य कर्पे” [२६] इति यः ॥

आमिक्षीयमनामिक्ष्याद्विसीत्यं सीत्यतो यथा ।

अत्यशेत प्रियागण्डूपासवश्चर्पासवात् ॥ १२३ ॥

१२३. चर्पासवाच्चर्पकेभ्यः प्राप्तान्मद्यात्सकार्शात्प्रियागण्डूपा-
सवः प्रियामुखेभ्यः प्राप्तं मद्यमत्यशेत । प्रेमातिशयोक्तासकत्वेन प्रि-
याणामतिसुखाद्बभूवित्यर्थः । यथा गृते क्षीरे दधि क्षिप्तमामिक्षा
तस्यायिदं दध्यामिक्षीयमनामिक्ष्यात्सकार्शादतिशेते । यथा वा द्विसीत्यं
सीता लाङ्गलपद्धतिः । सस्यं वा द्वाभ्यां सीताभ्यां संगतं क्षेत्रं सीत्यत
एकयोः सीतया संगतात्क्षेत्रादतिशेते ॥

ओदनीयैर्यथोदन्यमपूपीयमपूप्यकैः ।

तन्दुल्यं तन्दुलीयैर्वा स्त्रीणां मद्यैर्मदोवृधत् ॥ १२४ ॥

१२४. स्त्रीणां मद्यैर्मदः क्षीवतावृधत् । यथौदन्यमोदनायेदं

१ ए °पावसश्च° । २ ए °कावमात° । ३ बी °येथाद° । ४ ए °णां माये° ।

१ सी °पानास° । २ बी °हल्यांतोद्वयो° । ३ ए °तोधिकं द्विहल्यातो द्व° ।
४ बी अर्धे । इ° । ५ सी °व्यमर्तो° । ६ सी °साधे इ° । ७ ए बी चकपास° ।
८ सी °शादतिशेते । ९ बी °णामर्ति° । १० ए °मिधान्या° । ११ ए °शा-
श्निशाव° । १२ सी °शा सं° । १३ बी °गोद° ।

स्तोकतन्दुला ओदनीयैरोदनार्थे बहुभिस्तन्दुलैः कृत्वा वर्धते । एवम-
प्रेपि योजना कार्या । अपूपयेदमपूपीयं पिष्टकणिक्काघृतदध्यादि ।
तथा तन्दुलेभ्य इदं व्रीह्यादि तन्दुल्यम् ॥

सीत्यतः । द्विसीत्यम् । अत्र “सीतया संगते” [२७] इति यः ॥

हविर्भेद । अनामिक्ष्यात् आमिक्षीय । अन्नभेद । ओदन्यम् ओदनीयैः ।
अपूपदि । अपूप्यकैः अपूपीयम् । तन्दुल्यम् तन्दुलीयैः । अत्र “हविरन्न०”
[२९] इत्यादिना वा यः ॥ पक्षे “ईयः” [२८] इत्यधि कृत ईयः ॥

शङ्खव्यीकुरुते युग्यं नभ्यं सुच्यं च दारु कः ।

नोष्णीपीचक्रिरे नाभ्यं वसनान्तं मदेपि ताः ॥ १२५ ॥

१२५. ता नायिका मदेपि नाभ्यं नाभयं हितं नाभिदेशस्थमित्यर्थः । वसनान्तमन्तशब्दः शोभार्थो वस्त्रश्रेष्ठमधोवसनं नोष्णीपीचक्रिरे । सदा सदभ्यस्तलज्जावशेन मदेनात्यन्तं वैकल्यस्याभावाच्च न मूर्धवेष्टनीचक्रुः । दृष्टान्तमाह । दारु काष्ठं कः शङ्खव्यीकुरुते कीलकार्थदारु करोति न कोपीत्यर्थः । यतः कीदृशम् । युग्यं नभ्यं सुच्यं च । युगो यूपः । अरकमध्यवर्त्यक्षधारणश्चक्रावयवो नाभिः । सुग् यज्ञोपकरणं दर्वा । एतेभ्यो हितमेतेस्य स्युरिति वा तत ॥

उवर्ण । शङ्खव्यीकुरुते । युगादि । युग्यम् । सुच्यम् । अत्र “उवर्ण०” [३०] इत्यादिना यः ॥

१ बी सुभ्यं च.

१ सी यो । आपू. २ बी भेदः । अ. ३ ए ंदुली. ४ बी शस्थि-
वमि. ५ बी शब्दशो. ६ सी ल्यन्वाभा. ७ ए सुभ्यं च. ८ ए
तेषु स्यु. ९ मी युग्यं गु.

नाभ्यम् । अत्र “नाभेर०” [३१] इत्यादिना यो नाभेर्नभ् च ॥ अदेहांशा-
दिति किम् । नाभ्यम् ॥

ऊधन्यवत्स्तनस्पर्शीं शुन्ये शून्यदृशं प्रियाम् ।

तुलामिव सकम्बल्यां घूर्णन्ती(न्तीं) कोपि सखजे ॥ १२६ ॥

१२६. कोपि कामी शुन्ये शुने हिते विजनप्रदेशे प्रियां स-
खजे । आलिङ्गन् । कीदृशीं सतीम् । मदवशेन घूर्णन्तीं तुलामिव
सकम्बल्यां कम्बलोस्य स्यात्कम्बल्यं परिमाणमूर्णापलशतमुच्यते ।
अशीतिशतमित्यन्ये । पट्पष्टिशतमित्यपरे । तेन सहिता तुला भारा-
क्रान्तत्वाद्यथा घूर्णति । तथा शुने हितं शून्यं विजनप्रदेशः । अत्र
चोपचाराच्छून्ये विशिष्टचैतन्यव्यापाररहिते दृशौ यस्यास्ताम् । की-
दृक्सन् । स्तनस्पर्शीं प्रियास्तनौ स्पृशन् । यथोधसे हितं ऊधन्यो
गोधुक् स्तनस्पर्शीं दोहनाय गोस्तनस्पर्शकः स्यात् ॥

ऊधन्य । इत्यत्र “नचोधसः” [३२] इति यो नश्चादेशः ॥

शुन्ये । शून्य । इत्यत्र “शुनः०” [३३] इत्यादिना यः । यश्च उरूपे
ऊरूपश्च स्यात् ॥

सकम्बल्याम् । अत्र “कम्बलान्नाम्नि” [३४] इति यः ॥

नाचार्याय ब्राह्मणाय राज्ञे वृष्णे हितास्तथा ।

यथासन्काण्डकाः स्त्रीभ्यो मैरेयमदविह्वलाः ॥ १२७ ॥

१ बी °वस्तनशीं पुन्ये. २ ए तुल्यागि°.

१ ए °योर्नाभे°. २ ए °म् । औध°. ३ ए °म्बल्यां प°. ४ बी घूर्णति.
५ ए °हितौ दृ°. ६ ए यथोध°. ७ ए बी °त औध°. ८ ए स्तन्यस्पर्शी दो°.
९ स्त्री °स्पर्शी दो°. १० ए °त् । औध°. ११ ए °शः । शून्ये. १२ बी
°प उरूप°. १३ बी °म्बल्यम्. १४ ए बी °लानाम्नि.

१२७. स्पष्टः । किं तु वृष्ण इन्द्राय^१ । मैरेयो मद्यम् ॥

राज्ञे आचार्याय ब्राह्मणाय वृष्णे हिताः । अत्र “तस्मै हिते” [३५] इति
प्राप्त ईयो “न राज०” [३६] इत्यादिना न स्यात् ॥

वाणिनीमणितैः कर्णैर्मुमुदे कामिनां गणः ।

रथ्यवृष्यखल्यतिल्यमाष्ययव्यैरिवेतरः ॥ १२८ ॥

१२८. स्पष्टः । किं तु वाणिनीमणितैश्छेकानां मत्तानां च स्त्रीणां
रतकूजितैः । कर्णैः कर्णेभ्यो हितैः सुखदैः । रथाय हितो रथ्यः
सममार्गस्तथा वृषेभ्यो वृषभेभ्यो हितो वृष्यो बुसादिर्यद्वा वृषाय
मैथुनाय हितं वृष्यं क्षीरपाणं तथा खलाय हितं खल्यमग्निरक्षणं तथा
तिलेभ्यो हितस्तिल्यो वातस्तथा माषेभ्यो हितो माष्यो वातैस्तथा
यवेभ्यो हितो यव्यस्तुपारो द्वन्द्वे एतैः कृत्वा यथेतरो ग्राम्यलोको
रथ्याद्यर्थित्वान्मोदते ॥

मानं मत्तापि^१ नौज्झत्काप्यजथ्याविथ्यवृत्तयः ।

ब्रा(ब्र?)ह्मण्याश्चारकीणा माणवीना वा भवन्ति किम् ॥ १२९ ॥

१२९. काप्यतिमानिनी स्त्री मत्तापि^१ मानं नौज्झत् । युक्तं
चैतत् । यतो ये ब्रह्मणे ब्रह्मचर्याय ब्राह्मणाय वा चरकेभ्यो द्विज-
भेदेभ्यो माणवेभ्यो वा हिता भवन्ति धार्मिकाः स्युरित्यर्थस्तेजेभ्य-
श्छागेभ्यो हिता अजथ्या अजापालास्तथाविभ्य ऊ(उ?)रणेभ्यो हिता
अविथ्या अविपाला द्वन्द्वे तेषामिव वृत्तिर्व्यापारो येषां ते निर्धर्माः किं
भवन्ति ॥

१ ए°पि नौज्झ°.

१ ए°य । मेरे° । २ ए° हिता अ° । ३ ए° राज्य इ° । ४ स्त्री °नां स्त्रीणां
च र° । ५ बी°ततस्त° । ६ बी°पि मौन° । ७ ए°भ्यो द्विजभेदेभ्यो मा° । बी°
स्त्री°भ्यो वा । ८ ए°भ्यश्चागे° । ९ बी°त्तिर्व्यापा°.

कर्णैः । रथ्य । खल्य । तिल्य । यैः । वृष्य । ब्रह्मण्याः । माष्य । इ-
त्यत्र “प्राणि०” [३७] इत्यादिना यः ।

अविध्य । अजध्य । इत्यत्र “अव्यजाध्यप्” [३८] इति ध्यप् ॥

चारकीणाः । माणवीनाः । अत्र “चरक०” [३९] इत्यादिनेनञ् ॥

आत्मनीनस्तदा यूनां स्त्रीभोगीणो निशामरुत् ।

जह्रे पञ्चजनीनः सर्वजनीनो रतश्रमम् ॥ १३० ॥

१३०. तदा निशामरुयूनां रतश्रमं जह्रे । कीदृक्सन् । पञ्चज-
नीनः सर्वजनीनश्च । रथकारपञ्चमस्य चातुर्वर्ण्यस्य पञ्चजन इति
संज्ञा । पञ्चजनेभ्यः पञ्चजनाय वा सर्वजनेभ्यश्च हितः शैत्यादि-
गुणैः सुखदोत एव स्त्रीभोगीणो नारीसंभोगाय हितोत एव यूनामा-
त्मनीन आत्मने हितः ॥

मरुद्विश्वजनीनोताय्यमाहाजनिकं सरम् ।

हितैः सार्वे न्वसर्वीये यः सार्वजनिकः स हि ॥ १३१ ॥

१३१. विश्वजनीनः सर्वलोकेभ्यो हितः सन्मरुत्सरमतायि
पालितवानवर्धयदित्यर्थः । किंभूर्तम् । अमाहाजनिकं महान्पूज्यो
जनो मुनिलोकस्तस्मै हितो माहाजनिको न तर्थां तमपि । युक्तं
चैतत् । हि यस्मादसर्वीयेपि न सर्वेभ्यो हितेपि नरे सार्वे नु सर्वस्मै
हित इव यो हितोनुकूलः स्यात्स सार्वजनिकः सर्वस्मै जनाय हितः ॥

१ ए नीनेः स० २ ए निकस० ३ सी तः सर्वे.

१ बी सी यव्यै । वृ० २ ए प्राणिम इ० ३ ए सी कीणा । मा०
४ बी सी वीना । अ० ५ ए दास्मिन् । ६ सी नीनश्च । ७ ए गीणा
ना० ८ बी सी संग्गा० ९ बी धंयेदि० १० ए तमहा० ११ सी
अमहा० १२ बी सी तो महा० १३ ए धाम० १४ बी स्यात्सार्वजन०

स्त्रीभोगीणः । आत्मनीनः । अत्र “भोग०” [४०] इत्यादिनेनः ।

पञ्चजनीनः । सर्वजनीनः । विश्वजनीनः । अत्र “पञ्च०” [४१]

इत्यादिनेनः ॥

माहाजनिकम् । सार्वजनिकः । अत्र “महत्०” [४२] इत्यादिनेकण् ॥

सौर्वे । सर्वायै । अत्र “सर्वाणो वा” [४३] इति वा णः ॥

अङ्गं विरहिणीनां दार्वङ्गारीयमिवादहत् ।

वाध्रौपानह्यचर्मैवादारयच्च मनः स्मरः ॥ १३२ ॥

१३२. स्मरो विरहिणीनामङ्गमदहत्संतापितवान् । यथा कश्चिद्-
ङ्गारीयमङ्गारार्थं दारु दहति । तथा स्मरो विरहिणीनां मनोदार-
यद्यथा वध्रौयेदं वाध्रमुपानहे पादुकायायिदमौपानह्यं च चर्म चर्मकृ-
द्दर्शार्थं दारयति ॥

हृदयं कस्य नामश्रात्स्मर उच्छृङ्खलस्तदा ।

यथार्पभ्यश्छादिपेयतृणबालेयतन्दुलान् ॥ १३३ ॥

१३३. पूर्वार्धं स्पष्टम् । छदिपे छादनायेमानिच्छादिपेयाणि यानि
तृणानि तानि तथा बलय इमे बालेया ये तन्दुलास्ते तथा द्रन्द्रे तौ-
न्यथा ऋषभायायमार्पभ्यो वत्स उच्छृङ्खलः सन्खादनेन मश्राति ॥

अङ्गारीयं दारु । इत्यत्र “परिणामिनि०” [४४] इत्यादिनेयः ॥

वाध्रं । इत्यत्र “चर्मण्यञ्” [४५] इत्यञ् ॥

१ बी र्हणी° । २ ए वाध्रौपा° । बी वाध्रौपा° । ३ बी पमइछा° ।

१ ए नीयः । अ° । २ बी सी नेन । मा° । ३ ए सौर्वे । स° । ४ ए
र्हणी° । ५ बी वधायै° । सी वध्रायै° । ६ सी वाध्रयु° । ७ बी सी मिकृ° ।
८ ए द्रभ्रायर्थं दा° । सी द्रय° । ९ बी नायेमनि° । सी नायेनि° ।
१० ए तान्वयथा । ११ ए रीय दा° । १२ सी त्र च्छदिर° ।

आर्षभ्यः । औपानह्य । इत्यत्र “ऋपभ०” [४६] इत्यादिना व्यः ॥

छादिषेय । बालेय । इत्यत्र “छदि०” [४७] इत्यादिनेयण् ॥

इष्टकौषैः प(पा?)रिखेयप्राकारीयैर्यथा भुवः ।

पारिखेयप्राकारीयाः कान्ताः कान्तैः(न्तैः) स्सरोयुनक् ॥१३४॥

१३४. स्मरः कान्ताः कान्तैः सहायुनक् संयोजितवान् । यथा कश्चिद्वर्धकिरिष्टको(कौ)षैः सह भुवः परिखाप्राकारनिष्पत्तये युनक्ति । यतः कीदृशीः । परिखा प्राकारश्चासु स्यात्पारिखेयप्राकारीयाः । किन्तुतैः । परिखा प्राकारश्चैषां स्याद्बहुत्वात्पारिखेयप्राकारीयास्तैः ॥

पारिखेयरिष्टकौषैः । अत्र “परिखास्य स्यात्” [४८] इत्येयण् ॥

पारिखेया भुवः । अत्र “अत्र च” [४९] इत्येयण् ॥

प्राकारीयैः । प्राकारीयाः । अत्र “तद्” [५०] इति यथाविहितमीयः ॥

आचरन्कामवत्कामः क्षत्रवत्प्रहरंस्तथा ।

तृणवन्मानिनीधून्वन्भृत्यवत्सेवितो न कैः ॥ १३५ ॥

१३५. कामो भृत्यवद्भृत्यैरिव कैर्न सेवितः । कीदृक्सन् । कामवत्कामार्हं यथा स्यादेवमाचरन् । त्रैलोक्येनापि स्वशासनं मूर्ध्नि वाहयन्नित्यर्थः । तथा क्षत्रवत्क्षत्रिय इव प्रहरन्नत एव मानिनीस्तृणवद्भून्वन्मानात्पातयन्नित्यर्थः । योपि क्षत्रियः प्रहरंस्तृणानीव मानिनो धूनोति स भृत्यैरिव कैर्न सेव्यते ॥

१ बी सी ष्ठकोषैः. २ बी रिषेय. सी रिषय. ३ बी यप्रका. ४ सी काते स. ५ बी उपा. ६ ए दिनेय. ७ बी सी दृशी । प. ४ सी रिषेय. ५ बी रिषेयिर्. ६ बी ष्ठकोषैः. ७ ए त्कामर्हि य. ८ ए लोकोना. ९ ए शानं. १० ए वत्क्षत्रयप्र.

१ बी उपा. २ ए दिनेय. ३ बी सी दृशी । प. ४ सी रिषेय. ५ बी रिषेयिर्. ६ बी ष्ठकोषैः. ७ ए त्कामर्हि य. ८ ए लोकोना. ९ ए शानं. १० ए वत्क्षत्रयप्र.

प्रतीच्यै स्पृहयञ्श्रीवद्भुवत्खाच्छश्यवातरत् ।

द्रुष्टुं ताः पूर्वदद्रौ स्त्रीः पूर्वदद्रेस्त श्रियम् ॥ १३६ ॥

१३६. शशी द्रुवद्द्रुक्षादिव खादवातरदुत्तार । यतः प्रतीच्यै पश्चिमायै स्पृहयञ्श्रीवद्यथा कश्चिच्छ्रिये स्पृहयत्यस्तं जिगमिष-
न्नित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते । द्रष्टुमिव । काः । पूर्वत्पुर्यामिवाद्रावर्बुदे वर्त-
मानास्ताः सुरतासक्ताः स्त्रीः । उताथ वा पूर्वत्पुरस्येवात्रैर्बुदस्य श्रियं
प्राग्वर्णितां शोभाम् । चन्द्रस्यास्तोन्मुखत्वेनाकाशादवतीर्णत्वादर्बुदस्य
च पश्चिमदिग्वर्तित्वेनेन्दुनिकटत्वाच्चैवमाशङ्का । अन्योपि यो नीचैःस्थं
वस्तु व्यक्त्या द्रष्टुमिच्छति स उच्चस्थानादवतरंति ॥

आचारन्कामवत् । इत्यत्र “तस्य०” [५१] इत्यादिना वत् ॥

अत्रवत्प्रहरन् । तृणवन्मानिनीधून्वन् । भृत्यवत्केर्न सेवितः । प्रतीच्यै श्री-
वत्स्पृहयन् । द्रुवत्खादवातरत् । इत्यत्र “स्यादेरिवे” [५२] इति वत् ॥

पूर्वदद्रौ । अत्र “तत्र” [५३] इति वत् ॥

पूर्वदद्रेः श्रियम् । अत्र “तस्य” [५४] इति वत् ॥

गोतावतो यथा गोत्वं शुक्रत्वं शुक्रतावतः ।

प्रबोधित्ववतो राज्ञस्तथाथाभूत्प्रबोधिता ॥ १३७ ॥

१३७. स्पष्टः । किं तु प्रबोधित्ववतः प्रबोधो जागरणं बुद्धिश्चा-

१ ए ० तीस्ये स्पृ०. २ बी ० च्छस्यवा०. ३ ए द्रष्टुतापूर्०. ४ ए ० वेवद्रे०.

१ ए यता प्र०. २ सी ० च्छितये. ३ बी ० वेपुर्या०. ४ बी वात्पूर्व०.
५ सी ० णितशो०. ६ बी ० स्य प०. ७ बी ० ग्वत्त्वे०. ८ ए ० त्वेनेन्दु०.
९ बी सी ० स्तु वक्त्या. १० ए ० तरंति. ११ सी ० तीच्यैः श्री०. १२ ए
० वेदिद्रौ. १३ बी ० वंद्रेः. १४ ए बुद्धिश्चा०. १५ सी ० द्विरस्या०.

स्यास्ति प्रबुध्यत इत्येवंशीलो वा प्रबोधी तस्य भावः प्रबोधित्वं तद्वतो जागरुकस्य धीमतश्च सतो राज्ञः कुमारपालस्य । अथ चन्द्रास्तानन्तरं प्रबोधिता जागरणं प्रयाणकविपया बुद्धिश्च ॥

डित्थत्वर्राजपुरुषत्वधनैर्बालि-

श्यागाडुलीकमजिरं नृपतेरभाजि ।

प्राची तमोगडुलतां हरता च सद्यो

देवेन चक्रगडुलत्वविमोचनेन ॥ १३८ ॥

१३८. डित्थत्वर्राजपुरुषत्वे धने येषां तैर्डित्थादिसंज्ञै राज-पुरुषैः कर्तृभिरित्यर्थः । नृपतेः कुमारपालस्याजिरमौवासभूमिरभाजि । राज्ञः सेवार्थमाश्रितम् । कीदृशम् । अबालिशयं बालिशानामभावाद्बालिशयेन मौख्येण रहितं च तद्गाडुलीकं च कालुष्यवतामभावाद्गाडुल्या कालुष्येण रहितं च तत् । तथा तेन देवेन च रविणा च सद्यः प्राची पूर्वाभाजि । उदितमित्यर्थः । कीदृशा सता । तमोगडुलतां ध्वान्तकृतं कालुष्यं हरता । तथा चक्रगडुलत्वविमोचनेन चक्रवाकाणां विरह्ण्यथाकृतस्य चित्तकालुष्यस्य त्याजकेन ॥

जातिवचनेभ्यो जातौ । गोत्वम् । गोता ॥ गुणशब्देभ्यो गुणे । शुक्लत्वम् । शुक्लता ॥ समासासंबन्धे । राजपुरुषत्व ॥ कृतस्तद्धिताच्च संबन्धे । प्रबोधिस्व । प्रबोधिता ॥ डित्थादेः स्वरूपे । डित्थस्व । इत्यत्र “भावे स्वतल्”

१ बी °बालेइया°.

१ ए °बोधं त°. २ ए °धितत्वं. ३ सी धीतमश्च. ४ सी °भावस्याभू°. ५ सी °णरणरहि°. ६ बी °र्वाभाजि. ७ बी °तां ध्वांक्षकू°. ८ ए चित्तः का°. ९ सी गोता. १० ए °धिताः । डि°. ११ बी °रूपा डि°.

[५५] इति त्वतलौ ॥ “प्राक्त्वादगडुलादेः” [५६] इति त्वप्रत्ययात्प्रा-
 क्तत्वतलावधिकृतौ ज्ञेयौ गडुलादीन्वर्जयित्वा ॥ अगडुलादेरिति किम् । गा-
 डुली । बालिश्य ॥ गडुलादेरपि केचिदिच्छन्ति । गडुलत्व । गडुलताम् ॥ वस-
 न्ततिलका छन्दः ॥

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्धहेमचन्द्रा-
 भिधानशब्दानुशासनव्याश्रयवृत्तौ सप्तदशः सर्गः ॥

व्याश्रयमहाकाव्ये

अष्टादशः सर्गः ।

कैरविण्यपटुताकृति पाथोजापटुत्वहृति तेजसि भूपः ।

सोथ धीप्रथिमतो जगदावुध्याचतुर्यहरणः प्रचचाल ॥ १ ॥

१. अथ स भूपः कुमारपालः प्रचचालान्नं प्रति प्रतस्ये । क सति । तेजसि रवेरुद्योते । कीदृशे । कैरविण्यपटुताकृति कुमुदिनीनां संकोचकारके तथा पाथोजापटुत्वहृति पद्मसंकोचस्यापनेतरि । कीदृक्मन । धीप्रथिमतो बुद्धेर्विस्माराद्धेतोर्जगतो यदावुध्वेनावुध्वत्वेनाज्ञानेनाचतुर्यं कृत्वाकृत्यविषयमकौशलं तस्य हरणोपनेता पृथ्वीन्याथे प्रवर्तयन्नित्यर्थः ॥ स्वागताच्छन्दः ॥

पार्थवेन स बलस्य निरास्यदिकपृथुत्वमवनीपृथुतां च ।

ध्वान्तचण्डिमहरस्य च चण्डत्वं रजोनिचयचण्डतयांशोः ॥२॥

२. स भूपो बलस्य पार्थवेन विस्तारेण कृत्वा दिकपृथुत्वं दिशां विस्तारमवनीपृथुतां च निरास्यन्निराचक्रे । तथा रजोनिचयचण्डतयाश्चगुराद्युत्खातधूलिनिकरनिविडतया च कृत्वांशो रवेश्चण्डत्वं संतापकत्वेन तीव्रतां निरास्यत् । किंभूतस्य । ध्वान्तचण्डिमहरस्य । दिशो भूमिं च सैन्यैरर्कं च तद्रजोभिराच्छादितवानित्यर्थः ॥

१ वी सी पाथिपे°. २ वी निस्यदिकपृ°. ३ ए °स्यदिकपृ°. ४ वी °गरहस्य.

१ ए स गृपः. २ वी सी °रुद्योते. ३ वी सी °उद्धेना° ४ वी °ना. चातु°. ५ वी पृथ्वी न्या°. ६ सी पाथिपे°.

चाण्ड्यदार्यवृढतास्पदमन्वत्राजि सत्रदिमसद्रदिमांसः ।

पार्थिवैः श्रितदृढत्ववृढत्वैर्वैरिवाढ्यदृढते सं हरिष्यन् ॥ ३ ॥

३. स कुमारपालः श्रितदृढत्ववृढत्वैराश्रितबलोत्साहैः पार्थिवैर-
न्वत्राज्यनुव्रजितः । यतो वैरिवाढ्यदृढते आन्नस्योत्साहबलौ(ले?) हरि-
ष्यन्नपहुर्तुमनाः । ईदृशोपि कुत इत्याह । यतः सत्रदिमानौ सोत्साहौ
संद्रदिमानौ च सत्रलावंसौ स्कन्धौ यस्य सः । तथा चाण्ड्यं
सत्त्वानभिभवनीयताहेतुर्भूमत्वगुणो वा(दा)ढ्यं बलिता दृ(वृ)ढतोद्यम
एपामास्पदम् ॥

व्योम्यशुक्तिमनि शौक्ल्यदंमाभाच्छत्रमस्य निजशुक्रतयोच्चैः ।

क्षमापतित्वपिशुनं श(स)मशुक्रत्वाधिपत्यमिव विभ्रददभ्रम् ॥४॥

४. अस्य राज्ञश्छत्रमाभान् । कीदृक्सर्त्तं । क्षमापतित्वपिशुनं नृप-
त्वंसूचकं तथादभ्रं संपूर्णं समशुक्रत्वाधिपत्यमिव समं सर्वं यच्छुक्रत्वं
शुक्रो गुणस्तस्य स्वामित्वमिव विभ्रत् । कया कृत्वा । उच्चैरतिशयि-
तया निजशुक्रतया । अत एवाशुक्तिमनि कृष्णे व्योम्नि शौक्ल्यदं
शुक्रतां ददत् । यो हि यस्या लक्ष्म्याः स्वामी स्यात्स तां लक्ष्मीं तल्ल-
क्ष्मीदरिद्रस्य नरस्य ददद्गौरवास्पदत्वेन शोभते ॥

१ वी सी °दृढ° । २ वी °थिवै श्रि° । ३ ए वी °त्वदृढ° । ४ ए
म हिष्य° । ५ वी °दमभा° । ६ ए °नं त्सम° ।

१ ए °पालं श्रितदृढत्व° । २ ए °द्व्यवृढ° । ३ वी °त्साहेव° । ४ ए °तु-
मानाः । ५ सी सद्रदि° । ६ ए °त् । ७ वी °त्वशुक्र° । ८ ए
निशु° । ९ सी °न लभ° ।

साध्वधादिव दिवस्पतितामृद्यौवराज्यमधिराजतया सः ।

मूढतावियुगयन्नधिराजत्वाप्तमौह्यरिपुनिर्दलनाय ॥ ५ ॥

५. स राजा साधुर्य(धु य)था स्यादेवं दिवस्पतितामृद्यौवराज्यमि-
वेन्द्रयुवराजतामिवाधादधार । कीदृक्सन् । मूढतावियुक् । तादृक्प्र-
चण्डवैरिविरोध उपस्थितेपि व्याकुलचित्ततारहितो धीर इत्यर्थः ।
अत एवाधिराजत्वाप्तमौह्यरिपुनिर्दलनार्थाधिको राजाधिराजस्तस्य
भावोधिराजत्वमधिकराज्यलक्ष्मीस्तेनाप्तं मौह्यं मोहो विचेतनत्वं येन
स तथा योरिपुराजस्तस्य निर्दलनार्यन्गच्छन् । कया कृत्वा । अधि-
राजतया महामैन्यादिसंपदा । संपदुत्कर्षेण यान्कुमारपाल इन्द्रस्य
युवराज ईव जात इत्यर्थः ॥

राजतापि कविताप्यविमूढत्वान्यराज्यपरकाव्यजिदेव ।

इत्यसावरमगादरिराजत्वेप्सुरभ्युदितवन्दिकवित्वः ॥ ६ ॥

६. असौ राजारं शीघ्रमगात् । यतोरिराजत्वेप्सुरान्नराज्येच्छुः ।
कुत इत्याह । राजतापि कवितापि च नास्ति मूढत्वं लक्षणया नि-
न्द्यत्वं यस्यां साविमूढत्वाप्रशस्या । कीदृक्सती । अन्यराज्यपरैका-
व्यजिदेवान्यराज्यं शत्रुराज्यं परकाव्यमन्यदीयकवित्वं चोत्कृष्टत्वाज्ज-
यन्त्येवेति हेतोः । तथाभ्युदितान्युल्लसितानि वन्दिनां भट्टानां कवि-
त्वानि काव्यानि यत्र सः ॥

१ ए °ध्वदि° । वी °ध्वदादि° । २ वी °तासुषौ° । ३ वी °तात्रियु° ।

१ ए °जा यथा साधु स्या° । २ ए °भृथैव° । ३ वी °वेन्दुयौव° । ४ ए
°युथरा° । ५ वी °तात्रियु° । ६ सी °रिवध° । ७ वी °स्थितोपि° । ८ वी °या-
धेको° । ९ ए °जत्व° । १० ए °हो वेचे° । ११ सी °यन्कया° । १२ ए
°न्द्रयु° । १३ वी °व ज्ञात° । १४ ए °रिपुरा° । १५ वी °परिका° । १६ ए
°त्कृत्वा° । १७ सी °यत्येवे° । १८ ए °ति हितोः° ।

अपटुत्व । अपटुता । अत्र “नञ्०” [५७] इत्याद्यधिकारात्त्वतलावेव ॥
अबुधादेरिति किम् । आवुध्याचतुर्थं ॥

प्रथमतः । चण्डिम । इत्यत्र “वृथ्वादेरिमन्वा” [५८] इतीमन्वा ।
प्राक्त्वादित्यधिकारात्त्वतलौ च । वावचनाद्यश्राणादिः प्राप्नोति सोपि स्यात् ।
पृथुत्वम् । पृथुताम् । पार्थ्वेन । चण्डत्वम् । चण्डतया । चाण्डय ॥

शौक्ल्ये । शुक्लिमि । शुक्लत्वे । शुक्लतया ॥ दृढादि । दाढ्ये । दृढिम ।
दृढत्वम् । दृढते । वाढ्ये । द्रढिम । वृढत्वेः । वृढता । इत्यत्र “वर्ण०” [५९]
इत्यादिना व्यणिमनौ वा । त्वतलौ चाधिकृतत्वात् ॥

पत्यन्त । आधिपत्यम् । क्षमापित्व । दिवस्पतिता ॥ राजान्त । औपराज्यम् ।
अधिराज्य(ज)त्व । अधिराजतया । गुणाङ्ग । सौख्य । अविमूढत्वा । मूढता ।
राजादि । राज्य । राजत्व । राजता । काव्य । कवित्व । कविता । इत्यत्र
“पति०” [६०] इत्यादिना व्यण् ॥ त्वतलौ चाधिकृता ॥

अर्हत्तयार्हन्त्यजुषां यथैवार्हत्त्वाद्दि(द्वि)पञ्चशुभुरस्य तद्वत् ।

द्विषोपैसाहायकया सहायताकाङ्क्षिसाहाय्यकृतो ध्वजिन्या ७

७. यथार्हन्त्यजुषामर्हतामर्हत्तया देवकृताष्टमहार्प्रतिहार्यादिलक्ष्मी-
रूपेणार्हतो भावेन कर्मणा वार्हत्त्वाद्दि(द्वि)पोन्यदर्शनिनः शुभ्यन्ति
तद्वत् तथास्य राज्ञो ध्वजिन्या सेनया कृत्वा द्विपञ्चशुभुर्भिभ्युः ।

१ वी सी °हृत्वद्दि°. २ ए °पञ्चशु°. ३ ए °पहासायिक°. सी °पहासाय°.
४ वी °जिन्याः । य°.

१ ए इत्यधि°. २ ए पृथ्वादे°. ३ ए वी वाच°. ४ ए सी °थुता°.
५ ए °कृयम°. ६ ए °दस्यं । वृढता । वा°. ७ सी °त्व । वृढ°. ८ सी
°जता. ९ ए °ण् । तस्व°. १० ए °हृतोहृ°. ११ वी °महत्°. १२ वी
°प्रातीहा°. १३ वी सी °हृत्वद्दि°. १४ ए °पञ्चशु°.

कीदृश्या । अपसाहायकयापगतान्यकृतसाहाय्यया । यतः । कीदृ-
शोस्य । साहायताकाङ्क्षिणां साहाय्यैपिणां साहाय्यकृतो महाबलत्वेन
प्रत्युत साहाय्यकारिणः ॥ उपजातिच्छन्दः ॥

स दोःसाहायत्वधनोपसख्यं वणिक्तयारिं गणयन्नथाप ।

तमःसखित्वासखिते दधानै रजोस्त्रभो(भौ)धैः कथिताग्रसैन्यः॥८॥

८. अथ स राजापारिमेव प्राप । कीदृक्सन् । दोषोर्वाहोः सहा-
यत्वं साहाय्यं धनं यस्य स तथा भुजवल्बान्वितोत एवापसख्यमपग-
तमेत्रीकसरिमाजं वणिक्तया गणयन्वणिजमिव निःसत्त्वं मन्यमान
इत्यर्थः । तथा रजोस्त्रभौधै रेणुभिः शस्त्रकान्तिपूरैश्च कथिताग्र-
सैन्यः । किंभूतैः । तमःसखित्वासखिते दधानैरुद्यो(द्यो)तस्योच्छेदक-
त्वात्तमसः सखित्वं दधानै रजोभिस्तथा तमउच्छेदकत्वात्तमसोस-
खितां शत्रुतां दधानैरद्यभौधैः । उपेन्द्रवज्रा ॥

समिद्धणिज्यासु नवाग्रदृत्या आकर्ण्य हेपा यमदूततार्हाः ।

दूतत्वयोग्यं हि वणिवत्वभाजामुक्त्वेत्यथाजाबुदतिष्ठतान्नः ॥९॥

९. अथान्न आजौ रणयोदतिष्ठतोदयच्छत् । किं कृत्वा । हेपा
आकर्ण्य । कीदृशीः । समितः संग्रामा एव जयश्रीलामहेतुत्वाद्दणिज्याः
क्रयविक्रयादीनि वणिकर्माणि तासु विषये नवमप्रदूत्यमग्रेगृत्वं चासां
ताः व्यवसाया इव रणवणिज्यानां मेलिका इत्यर्थः । अत एव यमदूत-
त-

१ वी ँण्यं मूपा. २ ए सी ँन्नः । तथा°.

१ ए दृशा । अपसाहाय्यं. २ ए ँकृसां. ३ ए प्राप्य । की° . ४ वी
स्त्रभोधै. ५ सी ँखित्वं श° . ६ ए ँसभूतैः. ७ ए वी ँवन्ताः । स° .
८ वी ँनि वाणि° . ९ वी ँगृत्वा या° . १० वी सी ताः । व° . ११ ए
मेलका. १२ ए ँव म° . १३ वी ँदूतां.

तार्हा यमस्य यद्दूतकर्म तस्य योग्या यमपार्श्वेनेकप्राणिनामाकारिका
यमदूतीरिवेत्यर्थः । तथोक्त्वा च । किमित्याह । योजनं योग्यं भाव-
प्रत्ययान्तोयम् । दूतत्वस्य दूतक्रियाया योग्यमौचित्यं हि स्फुटं वणि-
क्त्वभाजां वणिजामेव । यद्वा दूतत्वस्य योग्यमुचितं प्रधानप्रेषणादिकं
वणिजामेव स्याद्धीरुत्वात्तेषां न तु क्षत्रियाणामिति ॥

आर्हन्त्य । अर्हत्त्व । अर्हत्तया । इत्यत्र “अर्हन्तस्मोन् च” [६१] इति
व्यण् । तस्य न्त(न्त)आदेशश्च । त्वतलौ चाधिकृतौ ॥

साहाय्य । साहायक्यं । सहायत्व । सहायता । इत्यत्र “सहायाद्वा”
[६२] इति व्यण्वा । पक्षे योपान्त्यलक्षणोक्तञ् । त्वतलौ च ॥

सख्यम् । सखिवासखिते । वणिज्यासु । वणिक्त्व । वणिक्तया । दूत्याः ।
दूतत्व । दूतता । इत्यत्र “सखि०” [६३] इत्यादिना यः । त्वतलौ च ॥
उपजातिः ॥

सोस्तेनत्वायाः स्तेनतामन्यकीर्ते रक्षोज्ञातेयं ज्ञातितां कालरात्रेः ।
मृत्योर्ज्ञातित्वं वीरहृत्स्तेयकारी प्रेषुर्निष्कापेयोसिमादत्त दर्पात्

॥ १० ॥

१०. स आत्रो दर्पादसिमादत्त । कीदृक्सन् । नास्ति स्तेनत्वं
चौर्यं यस्यास्तस्याः केनाप्यहृताया इत्यर्थः । अन्यकीर्तेः शत्रुकीर्तेः
स्तेनतां प्रेषुर्जयप्राप्त्या जिहीर्षुरित्यर्थः । अत एव कापेयात्कपिकर्मण-

१ वी रहृस्तेयं । २ वी षुनिष्कां ।

१ ए ंन्तो दूतक्रिं । २ सी षायों । ३ सी ंदिकवं । ४ सी ंत्य ।
आर्हं । ५ वी ष्या । साहां । ६ ए ंत्र साहां । ७ वी सी च । संख्यं ।
८ ए ंणित्वया । दूत्या । दूतं । ९ ए सी ंतलो च । १० ए यस्याः कें ।
११ वी ंस्तसा कें । १२ ए अन्यः कीं । १३ वी ंनताः प्रेषुर्जे ।

श्रापलान्निष्क्रान्तो निष्कापेयो युद्धे स्थिरचित्त इत्यर्थः । अत एव
वीरहृत्स्तेयकारी शूराणां हृदयावर्जकस्तथा तदातिरौद्रत्वाद्रक्षोज्ञातेयं
राक्षसस्वजनतां कालरात्रेः कृष्णचतुर्दशीरात्रेर्ज्ञातितां मृत्योर्ज्ञातित्वं च
प्रेप्सुः ॥ वैश्वदेवी छन्दः ॥

कपितावतामिव कपित्वमश्वताश्ववतां नु शावमिव शावतावताम् ।
युवतेव यौवनवतामहंकृतिर्दृशेस्य सौष्टवयुवत्वशालिनः ॥११॥

११. स्पष्टम् । किं त्वाश्ववतामश्वत्वान्वितानामश्रानाम् । शावमिव
वात्यमिव । अस्यान्नस्य सौष्टवयुवत्वशालिनः सौष्टवेनातिशयेन
यद्युवत्वं तारुण्यं तेन शोभमानस्य ॥ नन्दिनी छन्दः ॥

निःशावत्वाश्वत्वभावसुरद्विद्विन्नेत्रारुणिमा क्रुधास्य रेजे ।

चातुर्हायनपश्चहायनत्वनवहायनताभाजिनो नु मद्यात् ॥१२॥

१२. अस्यान्नस्य क्रुधा नेत्रारुणिमा रेजे । मद्यात् यथा सुरातो
नेत्रारुणिमा राजते । किंभूतात् । चातुर्हायनपश्चहायनत्वं नवहाय-
नताभाजिनश्चतुर्वार्षिका[त्पश्चवार्षिका?]न्नवार्षिकाद्वातिजातादित्यर्थः ।
निःशावत्वाश्वत्वभावसुरद्विद्विन्निःशार्त्वं बालत्वाङ्निष्क्रान्तं यदश्वत्व-
मश्वजातिर्निःशावत्वाश्वत्वं तरुणाश्वतेत्यर्थः । तद्भजते यः सुरद्विद्विन्नि-
दानवस्तस्य यथा विष्णुं वैरिणं प्रति क्रुधा नेत्रारुणिमा रेजे ॥

ए °श्वव°. २ वी शार्मि°. ३ सी °नः ॥ ११ ॥ सौष्टवे°. ४ वी
°द्विन्नेत्रा°.

१ वी °लान्निष्क्रान्तो. २ सी °व च वी°. ३ वी सी °रहस्तेय°. ४ वी
°सी सुरा°. ५ वी सी °रात्रे कृ°. ६ वी प्रेषुः । वे°. ७ ए किं त्वश्व°.
८ ए °नत्वप°. ९ ए °त्वव°. १० ए °द्विन्निशा°. ११ सी °द्विवलत्तं.
१२ वी °त्वानिःक्रान्तं. १३ वी °तिर्निशा°. १४ ए °केशदा°.

स्नेय । अस्नेनत्वायाः । स्नेनताम् । अत्र “स्नेनान्नलुक” [६४] इति यो
नस्य लुक्च । त्वतलो च ॥

निष्क्रोपेयः । कपित्वम् । कपिता । ज्ञातेयम् । ज्ञानित्वम् । ज्ञानिताम् ।
अत्र “कपि०” [६५] इत्यादिनेयण् ॥ त्वतलो च ॥

प्राणिजानि । आश्र । अश्रत्य । अश्रता ॥ ययोर्ये । शार्यम् । शार्वत्त्व ।
शावता । इत्यत्र “प्राणि०” [६६] इत्यादिनाञ् । त्वतलो च ॥

यौघनं । सौष्ट्र । इत्यत्र “युर्वादेरण्” [६७] इत्यण् । त्वतलो च ।
युवत्व । युवता ॥

चातुर्हायन । पञ्चहायनत्व । नवहायनता । इत्यत्र “हायनान्तात्” [६८]
इत्यण् । त्वतलो च ॥ औपच्छन्दसकापरान्तिका ॥

आरातकार्शानवगौरवस्य पैत्रं दधत्पौरुषसौरभाढ्यः ।

भेजे स भूपैः पुरुषत्वभाग्भिर्हृदि दधानैर्हृदयत्वधारी ॥ १३ ॥

१३. स आत्रो भूपैर्भेजे । कीदृक् । पौरुषस्य यत्पौरुषभुक्त्कर्ष
इत्यर्थः । तेनाह्योत पत्रागतेर्भावः कर्म वारातं वैरं तदेव कार्शानवं
कृशानुकर्म ज्वलनं तस्य यद्वौरवं महत्त्वं तस्य पैत्रं पितृत्वं जनकतां
दधज्जाज्वल्यमानं महद्वैरं कुर्वन्नित्यर्थः । तथा हृदयत्वधारी स्वकीय-
भूपेषु स्नेहवान् । किंभूतैर्भूपैः । पुरुषत्वभाग्भिः पौरुषान्वितैस्तथा हा-
दमात्रे स्नेहं दधानैः ॥ इन्द्रवज्रा छन्दः ॥

सौहृदैर्ययघनसत्पुरुषत्वभ्राजिभिर्हृदयतायुगमात्यैः ।

श्रौत्रवत्पुरुषताभृदिवैष श्रोत्रियत्वदयितैः प्रतिपेदे ॥ १४ ॥

१ वी ^०नैहृदं । २ वी ^०धाराः । स. सी ^०धारेः । म. ३ सी ^०यत्वम् ।

१ ए ^०नानलुक् । २ वी ^०लुक् त्वं । ३ वी ^०पेय । क. ४ सी ^०न ।
शा. ५ वी ^०न । शौष्ठं. ६ वी ^०वाधिरित्यं. ७ ए ^०जदानं. ^०अपायं.
८ ए ^०पैभेजे.

१४. अमात्यैः स (ल्यैरेप?) आज्ञः प्रतिपेद् आश्रितः । कीदृक्सन् । हृदयतायुगमात्येष्वनुरागवान् । यतः किंभूतैः । सौहृद्ग्यघना गाढानुरागसान्द्रा ये सत्पुरुषत्वभ्राजिनः सत्पुरुषत्वेन साधुपुरुषस्य भावेन कर्मणा वा स्वाम्यद्रोहसुबुद्ध्यादिना भ्राजिष्णवस्तैः । यथा श्रोत्रियस्य भावः कर्म वा श्रौत्रं तदस्यास्ति श्रौत्रवान्यः पुरुषताभृत्पुरुषो वैदिकद्विज इत्यर्थः । वेदपाठाद्यर्थमाश्रीयते । कैः । श्रोत्रियत्वं छान्दंसत्वं दयितं प्रियं येषां तैर्वेदार्थिभिर्द्विजैरित्यर्थः ॥ स्वागता छन्दः ॥

आचार्यताश्रोत्रियतासुप्रख्यत्वो नयाचार्यकभागमात्यः ।

द्विपद्यश्चौरकधौर्तिकाचार्यत्वं दधानं तमथेत्युवाच ॥ १५ ॥

१५. अथामात्य आगतामात्येषु मुख्यो मन्त्री तमानामिति वक्ष्यमाणमुवाच । कीदृक्सन् । आचार्यतया नीतिशान्त्रादिसर्वशास्त्रव्याख्यातृत्वेन यद्वोपचारान्मन्त्रिषु मुख्यतया श्रोत्रियतया च वैदिकद्विजतया चाप्रं प्राप्रं सुप्रख्यत्वं शोभना विख्यातिर्येन स तथात एव नयाचार्यकभागमात्यस्य सम्यक्प्रतिपादयितेत्यर्थः । कीदृशं सन्तं तम् । द्विपतः कुमारपालस्य यद्यश्स्तस्य ये चौरकधौर्तिके द्विपत्पराभूत्यापहरणवच्चने इत्यर्थः । तयोर्विषये यदाचार्यत्वमतिनैपुणं तद्धानं युद्धायोद्यतमित्यर्थः ॥ उपजातिः ॥

स्वाम्यायुक्तानां चौरतां वेत्त्वचौर-

त्वं वा शैष्योपाध्यायिकां वाथ कुर्यात् ।

१ ए नवाचा° । २ सी° श्रौरिक° । ३ ए° नां चौर°

१ ए° दस्यप° । २ ए° जिताः म° । ३ ए° वा श्रोत्र° । ४ ए° बी° स्ति श्रोत्र° । ५ बी° न्दमं द° । ६ ए° सुगो म° । ७ ए° णवा° । ८ सी° र्थत्वत° । ९ ए° प्रमुख्य° । १० सी° पुण्यं त° । ११ बी° जाति । स्वा° । सी° जातिच्छन्द । स्वा° ।

श्लाघात्याकारौ गार्गिकाकाठिकाभ्यां

भाषेतामात्यस्तध्यपथ्यं तथापि ॥ १६ ॥

१६. स्वामी प्रभुरायुक्तानामधिकृतानां मन्त्रिणामहितमानितया चौ-
रतां वेत्त्वचौरत्वं वा हितमानितया साधुतां वा वेत्तुं शैष्योपाध्यायिकां
वा किञ्चिज्ज्ञमानित्वाच्छ्लष्यत्वं वा वेत्त्वतिविज्ज्ञमानित्वादुपाध्यायतां वा
वेत्तु । अथाथ वा गार्गिकाकाठिकाभ्यां गार्ग्यत्वेन कठत्वेन च श्लाघा-
त्याकारौ कुर्यात् । सत्यवादित्वादिगुणोपेतस्य गर्गस्यर्षेरपत्यत्वेन सत्य-
वादित्वादिगुणोपेता एत इति । तथा हेयोपादेशार्थोक्तियुक्तस्य सर्व-
शास्त्रसारस्य कठप्रोक्तवेदस्य वेदित्रध्येतृत्वेन सर्वशास्त्ररहस्यज्ञा विधे-
यज्ञाश्रामी इति श्लाघां करोतु । पुलिन्दस्येव सदा वनेवासिनो गर्गर्षे-
रपत्यत्वेनाकिञ्चिज्ज्ञा एत इति । तथा कठवेदाभ्यांसजडत्वेन न नीति-
शास्त्रज्ञा नापि लोकव्यवहारमात्रस्याप्यभिज्ञा इति निन्दां वा करोतु
स्वामीत्यर्थः । तथाप्यमात्यस्तध्यपथ्यं स्वामिनः सत्यहितं वचो भाषेत
वक्तुमर्हति । वैश्वदेवी छन्दः ॥

तध्यर्षेभ्याभणनेमात्यस्य दोषमाह ॥

ब्रह्मत्वपोत्रीयधरोपि गार्गिकां सकाठिकां क्षमावगतामवाप्य च ।

पापः स यो नावति शाकशाकटेक्षुशाकिने नु स्वनियोगमुद्यतः

॥ १७ ॥

१७. यो नियुक्तो मन्त्रयुद्यतः सावधानः सन्स्वनियोगं स्वाम्यादिप्रं-
तध्यपथ्यभाषणादिकं स्वव्यापारं नावति न रक्षति स पापो निन्द्यः

१ बी नु स्वानि°.

१ ए ँणाहि°. २ ए °यातचोर°. ३ ए °त्वचोर°. ४ बी °रत्वाहि°.
५ सी °त्तु अथा°. ६ ए वाऽकि°. ७ बी °विज्ञमा°. ८ बी °गिककाठि°.
९ बी श्लाघात्या°. १० वी सी °दिगु°. ११ बी °भ्रशार°. १२ वी °वेदन्यास°.
१३ ए °भ्यासात्र°. १४ बी सी °न नी°. १५ ए °पथ्योभ°.

स्यात् । कीटक् । ब्रह्मत्वपोत्रीयधरोपि ब्राह्मणत्वपोतृत्वे धारयन्नपि । ब्राह्मणोपि ऋत्विग्विशेषोपि वेत्यर्थः । तथा क्षमावगतां पृथ्व्या ज्ञातां सकाठिकां काठिकया कठप्रोक्तवेदित्रध्येतृत्वेनान्वितां गार्गिकां गर्गापत्यत्वमवाप्यापि च । अपिरत्रापि योज्यः । पृथ्व्यां प्रसिद्धो गार्ग्योपि कठोपि वा भूत्वेत्यर्थः । यथोच्यतः सन्यः शाकशाकटेश्कुशाकिने शाकक्षेत्रमिक्षुक्षेत्रं च न रक्षति स ब्राह्मणादिरपि निन्द्यः स्यात् । गम्यमानास्तिक्रियापेक्षयैककर्तृत्वादवाप्येत्यत्र क्त्वा ॥

सौरभ । गौरवस्य । पैत्रम् । अत्र “च्यवर्णाल्लघ्वादेः” [६९] इत्यण् ॥ केचित्तु कार्शानव आरातेत्यादिष्वपीच्छन्ति । तन्मतसंग्रहार्थं लघ्वादेरिति प्रकृतेर्विशेषणं न च्यवर्णस्येति व्याख्येयम् ॥

पौरुष । पुरुषत्व । पुरुषता । हार्दम् । हृदयत्व । हृदयता । अत्र “पुरुष०” [७०] इत्यादिनाण् । त्वतलौ च ॥ असर्मास इति किम् । सत्पुरुषत्व । सौहार्दं । अत्र नाण् ॥

श्रोत्र । श्रोत्रियत्व । श्रोत्रियता । इत्यत्र “श्रोत्रियाद्यलुक् च” [७१] इत्यण् । यलोपश्च त्वतलौ च ॥

आचार्यक । आचार्यत्वम् । आचार्यता । इत्यत्र “योर्पान्त्य०” [७२] इत्यादिनाकञ् । त्वतलौ च ॥ असुप्रख्यादिति किम् । सुप्रख्यत्वः ॥

चौरक । चौरिका । इत्यत्र “चोरादेः” [७३] इत्यकञ् । त्वतलौ च ॥ चौरत्वम् । चौरताम् ॥

शैष्योपाध्यायिकाम् । अत्र “द्वन्द्वालित्” [७४] इति लिट्कञ् ॥

गार्गिकाकाठिकाभ्यां श्लाघात्याकारौ । गार्गिकां सकाठिकामवाप्य । गार्गिकां सकाठिकां क्षमावगताम् । अत्र “गोत्र०” [७५] इत्यादिनाकञ् ॥

१ बी प्रोक्तोवदि० । २ सी शाकने । ३ ए रूपः । पुरुषात्त्व । ४ बी रूत्व । ५ ए रूत् । हं । ६ ए मा इ० । ७ सी दत्व । अं । ८ बी पान्त इ० । ९ ए सी रूत्व । चौरं । १० बी चौरा० । ११ ए सी च । चौरं । १२ ए सी च । चौरं ।

पोत्रीय । इत्यत्र “होत्राभ्य ईयः” [७६] इतीयः ॥

ब्रह्मत्व । इत्यत्र “ब्रह्मणस्त्वः” [७७] इति त्वः ॥

शाकशाकटेक्षुशाकिने । अत्र “शाकट०” [७८] इत्यादिना शाकटशाकिनौ ॥

इन्द्रवंशावंशस्थयोरुपजातिः ॥

अथ तभ्यपभ्यं वच एकादशभिर्वृत्तैराहं ।

मौद्गीनिशालेर्यवक्ययव्यत्रैहेयपष्टिकर्मणव्यमाष्यम् ।

औमीनभाङ्गीनेमभञ्जि तैलीनं वा न केनापि विभोः प्रसह्य ॥१८॥

१८. यवका यवतुल्या धान्यभेदाः । पष्टिकाः पष्टिरात्रैः पच्यमाना व्रीहिभेदाः । अणवो मणिचव्याख्या धान्यभेदाः । उमा अतंस्यः । भङ्गाः सणधान्यानि । विभोस्तव सत्कानि मुद्गादिश्रेत्राणि प्रसह्य हठात्केनापि शत्रुणा न भग्नानि । तव भूमिः केनापि न भग्नेत्यर्थः । इन्द्रवज्रा छन्दः ॥

स को नाम यो ममापि भूमिं भङ्क्ष्यति तत्किमेवं त्वमजल्प इत्ययं मदान्मा वादीदित्याशङ्कोपसान्त्वनायास्य सामर्थ्यं वर्णयन्नाह ॥

तिल्याणवीनमथ भङ्गमथौ(थो)म्यमापी-

णं वास्तु देव भवतो विपयेद्य यावत् ।

भङ्गाकटं तिलकटं तदुमाकटं वा-

लाबूकटांशमपि वेप्सति को विगृह्य ॥ १९ ॥

१९. वा यद्वा हे देव भवतस्तव विपये देशे तिलादिश्रेत्रजातिरस्तु । शत्रुणा तव भूमेर्भङ्गे का वार्तेत्यर्थः । यतोद्य यावत्ते विपये भङ्गाकटं

१ ए लैययव° । बी लैयव° । २ ए व्यत्रीहे° । ३ बी ष्टिकर्म° । ४ सी मणिन्य° । ५ ए नभ° । ६ ए पीर्णा वामु दे° ।

१ ए ह्य इ° । २ बी वंशस्थ° । ३ ए सी जाति । अ° । ४ बी ह । मोर्दी° । ५ ए तस्य । भ° । ६ बी त्वज° । ७ सी दीरिला° । ८ बी सी शट्क्याप° ।

तेलकटं^१ तदुमाकटं वा तदयलपीयस्त्वेन प्रसिद्धं भङ्गानां तिलै-
रामुमानां वा रजोप्यलावूकटांशमपि धालावूकटस्य तुम्बकरजसोशमपि
मा कः शत्रुर्विग्रह्य विग्रहं कृत्वेत्सति । त्वत्तः समर्थस्य राज्ञोभूतत्वान्न
होपीत्यर्थः ॥

मौद्रीन । इत्यत्र “धान्येभ्य ईनञ्” [७९] इतीनञ् ॥

वैहेय । शालेय । इत्यत्र “व्रीहि०” [८०] इत्यादिनैयञ् ॥

यव्य । यवक्य । पष्टिक्यम् । अत्र “यव०” [८१] इत्यादिना यः ॥

अणव्य आणवीनम् । माप्यं मापीणम् । अत्र “वाणुमापात्” [८२] इति
वा यः । पक्ष ईनञ् ॥

उभ्य औमीन । भङ्ग्य भाङ्गीनम् । तिल्य तेलीनम् । अत्र “वोमा०” [८३]
इत्यादिना वा यः ॥

अलावूकट । उमाकटम् । भङ्गाकटम् । तिलकटम् । अत्र “अलाववाश्च०”
[८४] इत्यादिना कटः ॥ वसन्ततिलका छन्दः ॥

एवं च तत्र केनापि किमपि नापराद्धमित्युक्तम् । ततश्च किमित्याह ।

कौलीनमस्ति यदु गूर्जरविग्रहाया-

श्रीनां करीरकुणपीलकुणास्पदं क्षमाम् ।

उत्कर्णजाहविनमन्मुखजाहरम्यै-

र्वाहैस्त्वमारिथ सुपक्षतिपक्षिवेगैः ॥ २० ॥

२०. हे राजस्तैत्कौलीनं कुलस्य जल्पो लोकापवादोस्ति यत्त्वं
वाहैरश्वैः कृत्वा गूर्जरविग्रहाय कुमारपालविग्रहणार्थं क्षमां मरुदेश-

१ ए °रगुणं. २ ए °पीलगुणं. सी °पीलकुं.

१ ए °टं वा. २ वी °लानां मुनीनां. ३ सी °पि कःकः. ४ सी °ति ।
ततः स°. ५ ए सी धानेभ्य. ६ वी भ्य इत्यमिती°. ७ वी सी °दिनेय°.
८ ए प्यं । अ°. ९ वी °त्र वामां. १० वी °त्र लीं. ११ वी °स्तलोलीं.

भूमिमारिथागतः । किंभूताम् । आश्वीनां सीमसंधिवर्तित्वेन निक-
टत्वादश्रस्यैकेनाहा गम्यां तथा करीरकुणपीलुकुणास्पदं करीरपाक-
पीलुपाकस्थानम् । किंभूतैः । सुजात्यत्वेनोदूर्ध्वानि यानि कर्णजाहानि
कर्णमूलानि तथा विनमन्ति नम्राणि यानि च मुखजाहानि मुखमूलानि
तै रम्यैस्तथा शोभना पक्षतिः पक्षमूलं यस्य स यः पक्षी तद्वज्रवो
वेगो येषां तैः । गूर्जरैः सहासतो विरोधस्य प्रथमत उत्थापकत्वात्त्वां
जनोपवदतीत्यर्थः ॥

आश्वीनाम् । अत्र “अह्ना०” [८५] इत्यादिनेनञ् ॥

कौलीनम् । अत्र “कुलाजल्पे” [८६] इतीनञ् ॥

पीलुकुण । करीरकुण । इत्यत्र “पीलवादेः०” [८७] इत्यादिना कुणः ॥

कर्णजाह । मुखजाह । इत्यत्र “कर्णादेर०” [८८] इत्यादिना जाहः ॥

पक्षति । इत्यत्र “पक्षात्तिः” [८९] इति तिः ॥

अन्यञ्च ।

हिमेलुवातूलबलूलसैन्यः शीतालुरुष्णालुरमर्पतोसौ ।

खदेशतृप्रालुरिहार भैमिर्यथामुखीने त्वयि संमुखीनः ॥ २१ ॥

२१. त्वयि यथामुखीने संमुखमंत्रागते सत्यसौ भैमिः
कुमारपालोमर्पतोमर्पात्संमुखीनः संमुख इह त्वत्समीप आराययौ ।
कीदृक्सन् । हिमेलु वातूलं बलूलं च हिमं शीतं वातं लूकादि बलं
परबलं च सहमानं सर्वसहमित्यर्थः । सैन्यं यस्य स तथा शीतालु-
रुष्णालुः शीतोष्णयोरसहोप्यतिसुकुमारोपीत्यर्थः । यद्येवं सुकुमार-

१ ए० मेलवा०. २ बी० शीलालु०. ३ सी० तृष्णालु०.

१ सी० संबन्धव०. २ बी० क्षति प०. ३ बी० गूर्जरैः. ४ बी० लुकण. ५ ए०
रकण. ६ सी० न्यथा हि०. ७ बी० मत्र ग०. ८ बी० रहसोप्य०. ९ ए०
तिकु०.

स्तर्हि किमित्यारेत्याह । यतः स्वदेशतृप्रालुः स्वदेशस्य कष्टमसहमानः ।
एतेन त्वया विरोद्धोयमत्रागादित्यस्य न्यायित्वमुक्तम् ॥

हिमेलु । इत्यत्र । “हिमाद्०” [९०] इत्यादिना-पुलुः ॥

बल्लु । वातूल । इत्यत्र “बल०” [९१] इत्यादिनोलः ॥

शीतालुः । उष्णालुः । तृप्रालुः । अत्र “शीत०” [९२] इत्यादिनालुः ॥

यथामुखीने । संमुखीनः । अत्र “यथा०” [९३] इत्यादिनेनः ॥ उपजातिः ॥

अयं मे सेवानर्थमत्रायात इति न वाच्यं यतः ।

स सर्वपत्रीणकसर्वकर्माणिपत्तिकः सर्वपथीननागः ।

द्राक्सर्वपात्रीणधनेनेस्ति सर्वाङ्गीणप्रभः प्राग्भवदाज्यपेक्षी ॥२२॥

२२. स भैमित्रीकप्राक्पूर्वं भवदाज्यपेक्षी तव संग्राममपेक्षमा-
पोस्ति । चेत्त्वं रणं प्रारब्धवांस्तदायमतितरां रणकरणे प्रगुण एवास्त
इत्यर्थः । यतः सर्वपत्रीणका अज्ञाताः सर्वपत्राणि व्याप्नुवन्तः सर्ववा-
हनारोहणशक्ता इत्यर्थः । सर्वकर्माणाः सर्वकर्माणि व्याप्नुवन्तः सर्व-
कार्यकरणक्षमाश्चेत्यर्थः । पत्तयः सेवका यस्य सः । तथा सर्वपथीना
वंहीयस्त्वात्सर्वान्पथो व्याप्नुवन्तो नागा गजा उपलक्षणत्वाद्वा रथाश्च
यस्य सः । एतेन सर्वसैन्यसंपदुक्तिः । तथा सर्वपात्रीणं वंहीयस्त्वात्स-
र्वाणि पात्राणि देयस्थानानि व्याप्नुवद्भनं यम्य सः । एतेन कोशसंप-
दुक्तिः । तथा सर्वाङ्गीणा सर्वाङ्गं व्याप्नुवती प्रभोत्साहादिसंपदुद्भवं
तेजो यस्य सः ॥

१ ए °ज्यपेक्षी. २ बी °क्षी । तव.

१ बी सी नृष्णालुः. २ सी °लुः यथा°. ३ ए ने । हंमु°. ४ सी भैमिः प्राक्पूर्वं द्राक्
भ°. ५ बी °पेक्ष्यमा° ६ सी सः । यथा. ७ ए °थीनां वं°. ८ सी °र्वाणि पत्रा°.
९ ए °त्रीणां वही°. १० सी °तेनास्य सं°. ११ बी °वाद्भव्या°. १२ ए °ङ्गीणां सं°.

यथेवं तर्हि किं कार्यमित्याह ।

राजन्मौ(न्मो?)र्जोजसा निजानां सर्वशरावीणान्नभोजिनां त्वम् ।
पतनाय भवेन्निजापि पद्याप्रपदीनानुपदीनिका च तुङ्गा ॥ २३ ॥

२३. हे राजन्त्वं निजानां पूर्वजानां पतनाय स्वविनाशेन भ्रंशाय मा भूः । केन कृत्वा । ३र्जोजसोर्जया वलेन यदोजस्तेजस्तेन बलावलेपेन । कीदृशाम् । सर्वशरावीणानि वंहीयस्त्वेन सर्वशरावांन्व्याप्रुवन्ति यान्यन्नानि तद्भोजिनां त्वत्सदृशस्यापत्यस्य श्राद्धादौ नानापिण्ड-प्रदत्वेन तृप्तानामित्यर्थः । सर्वथा समर्थेन न्यायिना च भैमिना सह रणं मा कृथा इत्यर्थः । स्योक्तमेवार्थान्तरेण द्रढयति । निजापि पटी वस्त्रमाप्रपदीना प्रपदं गुल्फं यावद्वाप्रुवती सत्यतिविस्तीर्णत्वेन गतेः रखलयित्रीत्वात्पतनाय भवेत्तथा निजाप्यानुपदीनिका कुत्सितानुपदं यद्वा पदप्रमाणा पीठुका तुङ्गात्युञ्जा सती पतनाय भवेत् ॥

सर्वपथीन । सर्वाङ्गीण । सर्वकर्माणि । सर्वपत्रीण । सर्वपात्रीण । सर्वशरावीण ।
इत्यत्र “सर्वादिः०” [९४] इत्यादिना-ईनः ॥

आप्रपदीना । इत्यत्र “आप्रपदम्” [९५] इतीनः ॥

अनुपदीनिका । इत्यत्र “अनु०” [९६] इत्यादिनेनः ॥ औपच्छन्दसकं छन्दः ॥

अथ वृत्तत्रयेण त्वत्पूर्वजैरपि चुलुक्यैः सह विग्रहो न कृत इति भण् कृताया मैत्र्याः फलं चोपदर्शयन् स्योक्तं रणाकरणमेवं द्रढयति ।

१ ए ०मोर्जोव । २ ए गुरसा. वी तुङ्गा । हे.

१ वी सी ननः कि. २ ए उर्जोव । ३ ए स्तेजव । सी स्तेन व । ४ ए न । म । ५ ए र्जा वांर्ज । ६ सी न वृ । ७ ए वांन्व्याप्रु । ८ वी दितेन. ९ ए न वार्थि । १० सी दं यद्वा प । ११ ए वी पाठुका. १२ वी र्वपा । १३ ए र्वादिरित्या. १४ वी व प्र । १५ सी स वि । १६ वी व द्रढति । १७ सी ति । आया ।

अयान॑यीनैर॑कृतारि॑सर्वा॑न्नीनैर्न॑ ते कोप्य॑रितां चु॒लुक्यैः ।

परो॑वरीणो॒थ परं॑परीणो॒स्मि पुत्रं॑पौत्रीण॒ इहान्व॑ये ते ॥ २४ ॥

२४. हे राजंस्ते संवन्धी कोपि पूर्वजश्चुलुक्यैः सहारितां वैरं नाकृत । यतोयानयीनैः । अयः शुभं दैवम् । अनयोशुभम् । शुभाद्देवात्सकाशादपवर्ततेशुभं दैवं यस्मिन्कर्मणि तदयानयं शान्तिकर्म मारिघोषणदेवगुरुपूजादि तद्ये नेयाः कारयितव्यास्तैरीश्वरैस्तथा सर्वं सर्वप्रकारमदन्ति सर्वाङ्गीना अरिभिः सर्वाङ्गीना अरिसर्वाङ्गीनास्तैः सर्वारिचिनाशकैरित्यर्थः । अत्रार्थे कः प्रमाणमिति न वाच्यम् । यतस्ते तवेहान्वये वंशेहमस्मि वर्ते । कीदृक् । परोवरीणोथ तथा परंपरीणः पुत्रपौत्रीणश्च परांश्चावरांश्च परांश्च परतरांश्च पुत्रांश्च पौत्रांश्चानुभवामि जानामि यः स तर्था ॥

अयानयीनैः । अत्र “अया०” [९७] इत्यादिनेनः ॥

सर्वाङ्गीनैः । अत्र “सर्वाङ्गमत्ति” [९८] इतीनः ॥

परोवरीणः । परंपरीणः । पुत्रपौत्रीणैः । एते “परोवरीण०” [९९] इत्यादिना निपात्याः ॥ उपजातिः ॥

यथाकामीनोर्जत्कारिभिरनुकामीनतुरगैः

सदात्यन्तीनोर्ध्रैर्धरणिधव संघाय चुलुकैः ।

नयाब्धेः पारीणानयसरिदवारीणजगृह-

यंशः पारावारीणमिह गुरवस्तेरिचिजयात् ॥ २५ ॥

१ वी ०नीनैः० २ वी ०नीनैर्न० ३ सी ०णोसि० ४ वी ०त्रपुत्री०

१ सी अयं शु० २ वी ०भाशुभादे० ३ वी सी ०कमा मा० ४ ए ०दि
थे० वी ०दिनाद्येन्यया का० ५ सी तद्येनेयाः० ६ सी ०नारतेः० ७ ए ०श्च
पुत्राश्च पो० ८ सी ०श्च पु० ९ ए वी ०मियाना० १० ए ०मि स० ११ सी
०था । आया० १२ ए ०र्वाम० १३ सी णः० । अत्र प०

२५. हे धरणिर्धव राजन् हे नयावधेः पारीण नीतिशास्त्रसागर-
पारगामिन्नत एव हे अनयसरिद्वारीणानावारनद्या अर्वाग्भागगा-
मिन्धायनिष्ठ ते तव गुरवः पूर्वजा अरिविजयादिह जगति पारावा-
रीणमन्धिगामि यशो जगृहुः । किं कृत्वा । चुलुकैः सह सदा संधाय ।
कैः कैः कृत्वा । यथाकामीना यथाकामं गच्छन्तस्तथोर्जन्तो वलिष्ठा ये
करिणस्तैस्तथानुकामीना अनुकामं यथेच्छं गच्छन्तो ये तुरगास्तैस्त-
थात्यन्तीना अत्यन्तं गामिनो य उप्रास्तैश्च हस्तितुरगोपृद्धानेनेत्यर्थः ।
एतेन चुलुकैः सह संधाने तेषामरिविजयोत्थं यशः फलमुक्तम् ॥
शिखरिणी छन्दः ॥

अवारपारीणमुदन्वतस्तद्यशो निजानां द्युपथाध्वनीनम् ।

हारि त्वया मानुगवीनबुद्ध्या भैमिं नयाध्वन्यममुं विराध्य ॥२६॥

२६. हे राजन्निजानां पूर्वजानां तच्चुलुकैः संधानेनारिविजयोत्थं
यशस्त्वया मा हारि मापनायि । कीदृशम् । उदन्वतोऽधेरवारपारीणमर्वा-
ग्भागपरभागयोर्गामुकं तथा द्युपथाध्वनीनं स्वर्गमार्गे पथिकतुल्यं स्वर्ग-
गामीत्यर्थः । किं कृत्वा । नयाध्वन्यं नयार्थमार्गपथिकममुं भैमिं विराध्य
विरोध्य । कया कृत्वा । अनुगवीनबुद्ध्या गवां पश्चादनुगु तदलंगाम्यनुग-
वीनो गोपालस्तस्य या बुद्धिस्तयानुचितयुद्धविषयया मूर्खबुद्ध्येत्यर्थः ॥

यथाकामीन । अनुकामीन । अत्यन्तीन । इत्यत्र “यथाकाम०” [१००]

इत्यादिनेनः ॥

पारावारीणम् । पारीण । अवारिण । अवारपारीणम् । इत्यत्र “पारावारं०”

[१०१] इत्यादिनेनः ॥

१ सी °धर रा° । २ सी °ह सं° । ३ सी °त्यन्त गा° । ४ बी °धानते° ।
सी °धानात्तेपा° । ५ सी °न्दः । आवा° । ६ सी °नां तच्चलैः सं° । ७ सी
°रि नापायि, ८ बी °मार्गप°, ९ सी °ध्य क° ।

अनुगवीन । इत्यत्र “अनुगवलम्” [१०२] इतीनः ॥

अध्वन्यम् । अध्वनीनम् । अत्र “अध्वानं येनौ” [१०३] इति येनौ ।
उपजातिः ॥

अथ स्वोक्तस्यैव रणाकरणस्य विशेषेण द्रढनाय यस्य सैन्यस्य बले-
नान्नो युद्धायोत्सहते तन्निराकुर्वन्नाह ।

तवाभ्यमित्रीणरणेभ्यमित्रीयो भाव्यभ्यमित्रीय इहाथ वा कः ।

एष्वागवीनेषु समांसमीनाद्यश्वीनधेनुष्विव निःसहेषु ॥ २७ ॥

२७. अथ वेति कृतकाभ्युपगमे । त्वत्संतोषाय युद्धं किल मया-
भ्युपगतमित्यर्थः । परं हेभ्यमित्रीणामित्राभिमुखमलंगामिनिह भैमा-
वभ्यमित्रीयेमित्रस्य त्वाभिमुखमलंगामिनि सत्येषु प्रत्यक्षेषु तव भटेषु
मध्ये को भटो रणेभ्यमित्रीयोमित्रस्य भैमेरभिमुखमलंगामी भावी भवि-
ष्यति । यतः कीदृशु । आगवीनेष्वागोप्रदानं का(नका?)रिण आगवीनाः
कर्मकरभेदास्तत्तुल्येषु । एतदपि कुत इत्याह । यतः समांसमीनाः
प्रतिवर्षं गर्भग्राहिण्यो विजायमाना वा तथाद्यश्वीना अद्य श्रो वा विज-
निष्यमाणा एवं नाम प्रत्यासन्नप्रसवा इत्यर्थः । द्वन्द्वे ता या धेनव-
स्तौस्विव निःसहेष्वसमर्थेषु ॥

तदेवं सर्वथा युद्धं निषिध्य विधेयमाहं ॥

भैमौ ततः साप्तपदीनमद्यप्रातीनधेनुं नु पुषाण भूत्यै ।

मन्त्रेपडक्षीण इहोश्वलंकर्माणो भवालंपुरुषीणशक्ते ॥ २८ ॥

२८. अलंपुरुषाय पौरुषोपेतायालंपुरुषीणा शक्तिर्यस्य हे अलं-
पुरुषीणशक्ते महापराकर्मिस्ततो हेतोर्भूत्यै राज्यादिलक्ष्म्यर्थं भैमौ विषये

१ ए समांस° । २ बी °हास्वलं° । ३ ए °शक्तेः । अ° । सी °शक्ते । अ° ।

१ ए °पा यु° । २ ए °णामि° । ३ बी °मित्रस्य । ४ बी सी °स्ताश्विव° ।
५ बी °द । भैमौ । ६ बी °लंपौरुषा° । ७ ए °क्रमस्त° । सी °क्रमस्त° । ८ बी
°तो भूत्यै° ।

साप्तपदीनं सप्तभिः पदैरत्राप्यं सख्यं पुषाण पोषय । अद्यप्रातीनधेनुं
 न्वद्य प्रातर्वा विजनिष्यमाणां धेनुं यथा कश्चित्पुष्पाति । तथा-
 विद्यमानानि पडक्षीण्यस्मिन्नपडक्षीणस्तस्मिंस्त्वां मां च विनान्येन
 केनाप्यज्ञात इत्यर्थः । इह कृतपूर्वे मन्त्र आश्रलंकर्मणेलंकर्माणः
 समर्थो भवामुं मदीयं मन्त्रमविलम्बं कुर्वित्यर्थः ॥ इन्द्रवज्रा छन्दः ॥

रुदितमिव वचोऽस्योशितंगवीने न समीचीनममंस्त राडुदीच्याः ।
 सम्यग्भेदितयैव मन्यमानः सचिवं सोश्वतर्याश्वकानिवोचैः ॥२९॥

२९. उदीच्या उत्तरस्या दिशो राडान्नोस्यामात्यस्य वचः समीचीनं
 युक्तं नामंस्त । यथाशिता गावोस्मिन्नाशितंगवीनमरण्यं तस्मिन्नुदितं
 निष्फलत्वात्समीचीनं लोको न मन्यते । यतः क्रीदृक् । सचिवं सम्य-
 ग्निश्चितं भेद(दि)तयैव भेदोस्यास्ति भेदी तद्भावेनैव भूमिना भेदितमे-
 वेत्यर्थः । मन्यमानः । यथा कश्चिदुच्चैरुन्नतानश्वकानश्वकाख्यानश्वस-
 दृशान्पशुभेदानश्वस्य प्रतिकृतीः काष्ठादिमयान्प्रतिच्छन्दकान्वा भ्रा-
 न्त्याश्वतयाश्वा अमी इति मन्यते । अनेनोपमानेनान्नस्य भ्रान्त-
 तासूचि ॥

अभ्यमित्रीये । अभ्यमित्र्यः । अभ्यमित्रीण । इत्यत्र “अभ्यमित्रमीयश्च”

[१०४] इतीययेनाः ॥

१ ए चोस्यशि° । २ बी स्यासितं° । सी स्यासितगं° । ३ बी सी ग्भेदतं° ।
 ४ बी यास्वका° ।

१ ए वां श्विज° । २ बी सी स्तस्मिस्त्वां° । ३ सी इत्यकृ° । ४ सी क-
 मीणोलं° । ५ बी मीणोलं° । ६ बी रस्यां रि° । ७ सी राजान्नो° । ८ सी
 नं लोको° । ९ बी शितगां° । १० बी शानशु° । ११ ए बी कृतीका° ।
 १२ बी काष्ठम° । १३ बी न्त्याश्वा इमी° । १४ ए सी मित्र्य । अ° ।

समांसमीना । अद्यश्रीन । अद्यप्रातीन । आगवीनेषु । सासपदीनम् । एते
“समांसमीना०” [१०५] इत्यादिना निपात्याः ॥

अषडक्षीणे । आशिनंगवीने । अलंकर्मिणः । अलंपुरुषीण । इत्यत्र “अप-
डक्ष०” [१०६] इत्यादिनेनः ॥

समीचीनम् । अत्र “अदिक०” [१०७] इत्यादिनेनो वा ॥ पक्षे । सम्यक् ॥
अदिकिस्त्रयाभिति किम् । उदीच्याः ॥

अश्वकान् । इत्यत्र “तस्य०” [१०८] इत्यादिना संज्ञायां प्रतिकृतौ च
कः ॥ औपच्छन्दसकापरान्तिका छन्दः ॥

ऊचे च चञ्चामपि किं चुलुक्यं स्तवीपि मां भापयितुं दुरार्शं ।

को नाम चित्रायतनध्वजस्थभीमान्तकव्याघ्रशताह्रिभेति ॥ ३० ॥

३०. स्पष्टः । किं तु चञ्चामपि चञ्चा तृणमयः पुरुषो यः क्षेत्रे
रक्षणाय क्रियते । अकिञ्चित्करत्वेन तत्तुल्यमपि । चित्रायतनध्वजस्थ-
भीमान्तक[व्याघ्र?]शताचित्रस्थार्धित्रे लिखिता ये भीमा भीमसेना
आयतनस्था देवगृहस्था येन्तकाः पूजार्था यमप्रतिकृतयो ध्वजस्था ये च
व्याघ्रास्तेषां शतादपि ॥

नृ । चञ्चाम् ॥ पूजार्थं । आयतनस्थान्तक ॥ ध्वज । ध्वजस्थव्याघ्र ॥ चित्र ।
चित्रस्थभीम । इत्यत्र “न नृ०” [१०९] इत्यादिनां न कः ॥ उपजातिः ॥

विक्रीणते करटिकान्दधते च गौरीं

पथ्यत्र देवपथराजपथे स्वगुप्त्यै ।

राज्ञां चरास्त्वमु चरः प्रकटः शिलेय

वास्तेयवक्र सुचिरादुपलक्षितोसि ॥ ३१ ॥

१ सी °श । केना° । २ ए °ध्यस्य दे° ।

१ बी °द्यप्रती° । २ सी °ना संज्ञायां । ३ ए °नेन । स° । ४ सी का ॥
ऊ° । ५ बी सी °स्थान्त्रि । ६ ए °श्चित्रलि° । ७ बी °स्थानक । ८ बी °ज-
स्थान्तव्या° । सी °जस्थ° । ९ बी °त्र नास्त्रिया° । १० ए °ना कः ।

३१. उ हे शिलेय स्वस्वाम्यवदातेरनाद्राकृतहृदयत्वाच्छिलाया-
स्तुल्य कठोरहृदय तथा वास्तेयमशुचिकल्पवर्चैःक्षेपित्वाद्रस्तेः पुरी-
पोत्सर्गद्वारस्य तुल्यं वक्रं यस्य हे वास्तेयवक्र राज्ञां शत्रूणां चरा अत्र
पथ्यस्य पुरस्य मार्गं करटिकान्करटिनो हस्तिनस्तुल्यान्मृत्तिकाम-
यानि हस्तिप्रतिच्छन्दकानि विक्रीणते तथा गौरीं गौर्यास्तुल्यां जीवि-
कार्थं गौरीप्रतिमां दधते । किंभूते पथि । देवपथगजपथे
विस्तर्णत्वांनमनोद्धत्वाच्च देवपथराजपथतुल्ये । त्वं पुनर्द्विपां प्रकटध्ररः
परं सुचिरादुपलक्षितोसि । एतेनास्य गुप्तचरेभ्योप्यतिदुष्टतोक्ता ॥
वसन्ततिलका ॥

शैलेय्यसौ धीः क भवादृशानां द्रव्यं कुशाप्रीयधियां क मन्त्राः ।

तत्काकतालीयमजाकृपाणीयं कार्यसिद्धिर्यदशाख्यमुख्यात् ॥३२॥

३२. शैलेय्यतिस्थूलत्वाच्छिलायास्तुल्यासौ पूर्वोक्ता भवादृशानां
धीः क । तथा कुशाप्रीयधियां सूक्ष्मबुद्धीनां मन्त्राः क च । कीदृशाः ।
द्रव्यं द्रुतुल्या यथा द्रु अग्रन्ध्यजिह्वां दीरूपकल्प्यमानं विशिष्टेष्टैर्फलरूपं
स्यात्तथा विशिष्टेष्टैर्फलदा इत्यर्थः । भवादृशाः स्थूलबुद्धयो मन्त्रायोग्या
इत्यर्थः । ननु मन्मन्त्रेणाप्यनेकाः कार्यसिद्धयोभूवंस्तत्कथमहं मन्त्रा-
योग्य इति न वाच्यम् । यतो भवतस्त्वत्तो यत्कार्यसिद्धिस्तत्काकताली-

१ बी °धिकां क. २ बी °त्कालता°.

१ सी स्वप्वस्वा°. २ बी सी °नाद्राकृ°. ३ बी °च्छिलाया°. ४ बी °चःक्षपि°. ५ सी गौर्या°. ६ ए बी गौर्यांरु°. ७ बी गौरी प्र°. ८ बी °त्वात्मनेज्ञात्वा°. ९ सी °भ्योर्ति°. १० सी °क्ता । भवादृशानां धीक । तथा.
११ बी °वैकल्या भ°. १२ सी दारुप्रक°. १३ बी सी °ष्टरू°. १४ ए °ष्टक°. १५ सी °फला द°. १६ सी °धोमव°. १७ बी °ति वा°. १८ ए °स्व-
चौत्का°.

यमाश्चर्यभूतमित्यर्थः । यद्वाजाकृपाणीयमजया पादेनावकिरत्यात्मवधाय
कृपाणस्य दर्शनमजाकृपाणं तत्तुल्यं परिणामेनर्थहेतुरेवाभूदित्यर्थः ।
यतः । किंभूतात् । पुरुषस्कन्धस्य वृक्षस्कन्धस्य वा तिर्यकप्रसृतमङ्गं शा-
खेत्युच्यते । तद्यथा शाखा पार्श्वीयता तथा कुलस्य यः पार्श्वीयतोङ्गभूतः
स शाखायास्तुल्यः शाख्यस्तथा मुखस्य तुल्यो मुख्यः प्रकृष्टो विशेषण-
कर्मधारये न तथा यस्तस्मान् ॥

गौरीम् । अत्र “अपण्ये जीवने” [११०] इति न कः ॥ जीवन इति
किम् । करटिकान् ॥

देवपथराजपथे । अत्र “देव०” [१११] इत्यादिना न कः ॥

वास्तेय । इत्यत्र “व(व?)स्तेरेयञ्” [११२] इत्येयञ् ॥

शिलेय । शैलेयी । इत्यत्र “शिलाया एयञ्” [११३] इत्येयञ् । एयञ् ॥

शाख्य । मुख्यात् । इत्यत्र “शाखादेर्यः” [११४] इति यः ॥

द्रव्यम् । अत्र “द्रोर्भव्ये” [११५] इति यः ॥

कुशीग्रीय । इत्यत्र “कुशी०” [११६] इत्यादिनेयः ॥

काकतालीयम् । अजाकृपाणीयम् । एतौ “काक०” [११७] इत्यादिना

निपात्यौ ॥ इन्द्रवज्रा छन्दः ॥

भोः सपत्न वचनेन सैकताशार्करेण यशसो मम ध्रुवम् ।

श्रेयकशालिकभुजस्य नेच्छसि त्वं भवत्रिजगदैकशालिकम् ॥ ३३ ॥

१ बी सी °न शैक° । २ ए °म श्रियः । एक° । ३ सी °च्छति त्वं ।

१ बी °णीम° । २ बी °नाकि° । ३ बी सी °धः । कि° । ४ सी °स्य वा ।
५ सी °था यः कुलस्य पा° । ६ सी °यताङ्ग° । ७ ए °त शा° । ८ बी शा-
खास्त° । ९ बी मुख्य प्र° । १० ए °री । अ° । ११ बी °ण्ये न जी° । १२ बी
°ति कः । १३ बी सी °शाग्री° । १४ ए कुशीयेत्या° । सी कुशयेत्या° ।

३३. भोः सपत्न सर्पन्व्यास्तुल्य शत्रो सैकतं काठिन्यवैरस्यादिना
सिकताया वालुकायास्तुल्यमत एवाशार्करं न शर्कराया इक्षुविकारस्यै
तुल्यं यत्तेन प्राक्तनेन वचनेन कृत्वा ध्रुवं ज्ञायसे त्वं मम यशस ऐक-
शालिकमेकशालायास्तुल्यं भवत्सन्निजगन्नेच्छसि । ननु ते यशः कुत-
स्यमिति न वाच्यम् । यतः श्रियो विजयलक्ष्म्या एकशालिकावेक-
शालायास्तुल्यौ भुजौ यस्य तस्य कुमारपालस्यैकस्यैवारेर्जयेन जगन्नयेष्य-
कृच्छ्रेण विचरन्मम यशस्त्वं सपत्नत्वान्नेच्छसीत्यर्थः ॥ रथोद्धता
छन्दः ॥

वाचापि कौलिशिक गौणिकलौहितीक-

वस्त्रार्हं नो पलितकार्किकं हन्मि तत्त्वाम् ।

कार्किककीर्तिगुरुलौहितिकानुरागे-

च्छा यद्विशालजगतीह विशङ्कता मे ॥ ३४ ॥

३४. रे न केवलं हृदा वाचापि कौलिशिक वज्रतुल्यात एव रे गौ-
णिकलौहितीकवस्त्रार्हं गौणिकमतिस्थूलत्वाद्गोण्यास्तुल्यं लौहितीकं च
लोहितवर्णस्य तुल्यमलोहितवर्णमपि मञ्जिष्ठाद्युपाश्रयवशात्तथावभा-
समानं यद्वस्त्रं मञ्जिष्ठादिकोच्छलकवस्त्रमित्यर्थः । तस्यार्हं योग्य । तथा
रे पलितकार्किकं पलितैः श्वेताश्वतुल्यं तत्तस्मात्त्वां न हन्मि यद्यस्मा-
दिह विशालजगति मे मम कार्किककीर्तयः श्वेताश्ववन्निर्मलयशसो ये
गुरवो मत्पित्रादयः पूज्यास्तेषां लौहितिको लोहिततुल्यो रक्तो र्यस्त्वद्विष-

१ सी °हं गौणिकमनिरथू° । २ ए हतन्मि ।

१ बी °पत्रारतु° । २ बी शत्रोः सै° । ३ सी °स्य तस्य कुमार° । ४ ए °शालकं° । ५ ए °न्म य° । ६ बी °स्त्वं संपन्नत्वा° । ७ बी °ल्यं लोहि° ।
८ बी °द्वस्त्रम° । ९ ए °तैः श्वेता° । १० सी तस्मा° । ११ सी °शाले ज° ।
१२ बी °षां लोहि° । १३ ए °तिको लौहि° । बी °तिकालो° । १४ सी यद्रस्तुविष° ।

योनुरागस्तस्येच्छा । यद्वा कार्कीककीर्तयो ये गुरवस्त्वत्पित्रादयस्तेषु
या मर्म लौहितिकानुरागेच्छा सा विशङ्कटा विस्तीर्णास्ति । मद्गुरु-
भिस्त्वद्गुरुभिश्च त्वं मर्म भलापित इति त्वां न हन्मीत्यर्थः ॥

अशाकरेण । सैकत । इत्यत्र “शर्करादेरण्” [११८] इत्यण् ॥

सपत्र । इत्यत्र “अः सपत्र्याः” [११९] इति-अः ॥

एकशालिक । इत्यत्र “एक” [१२०] इत्यादिना-इकः ॥

गोर्णिक । कौलिशिक । एकशालिकम् । अत्र “गोण्यादेश्चकण्” [१२१]
इतीकण् ॥

कार्कीक । कार्कीक । लौहितीक । लौहितिक । इत्यत्र “कर्क०” [१२२]
इत्यादिना टीकणिकणौ ॥*

विशाल । विशङ्कटा । इत्यत्र “वेर्०” [१२३] इत्यादिना शालशङ्कटौ ॥
वसन्ततिलका ॥

विकटोत्कटप्रकटवाक्स्तवीपि यं रणसंकटेवकटधन्वपाणिना ।

निकटेभिभूतमवटीटिनं मयावकुटारमौलिरवटीट पश्य तम् ॥३५॥

३५. रे अवटीट नासानतिमंश्चिपिटनासिक तिरस्कुर्वाण एवं संबो-
धयति । यद्वा रे अवटीट स्वाम्यभक्तत्वेनातिनिन्दत्वाल्लोकानां नासा-
नतिहेतो यं भैमिं त्वं स्तवीपि । कीदृक्सन् । विकटा विस्तृतोत्कटाधिका
प्रकटा सर्वलोकस्य प्रकाशा च वाग्यस्य सः । तं भैमिं त्वं पश्य ।
कीदृशम् । अवकटमारोपितत्वान्नतं धन्व यत्र स तथा पाणिर्यस्य तेन

१ ए धनुपा°.

१ बी °म लोहि°. २ बी °म भिला°. ३ ए °त्र अ स°. ४ ए °णिकः ।
कोलि°. सी °णिकः । कौ°. ५ ए सी °शिकः । एक°. ६ ए °क । लोहि°. ७
सी °क । लोहि°. ८ बी सी विसङ्क°. ९ बी सी °लसङ्क°. १० बी °मं-
न्निपि°. ११ ए °धिपुट°. १२ सी °ण इति रा°. १३ ए °नां रा°.

मया निकटे शीघ्रं करिष्यमाणत्वात्समीपस्थे रणसंकटे रणसंकीर्णैर्भिभू-
तमत एवावटीर्तं नासानतिरस्यास्यवटीटिनम् । पराभवेपि हि नासा
मुटति । अत एव कीदृक्सन्पश्य । अवकुटारमौलिश्चौलुक्यपराभूत्या-
तिपराभूतमन्यत्वान्नतशिराः ॥ नन्दिनी छन्दः ॥

अनवभ्रटः स मुनिरप्सरोर्जनो-

नवनाट आश्वचिपिटाश्च बन्दिनः ।

अतिचिक्कं तेप्यचिक्किना युवासिनो

निविडं ममाजिमवलोक्य भाविनः ॥ ३६ ॥

३६. अतिशयितं चिक्कं नासानतिरस्य यद्वातिशयेन चिक्को नासा-
नतिमानतिचिक्कस्तत्संबोधनं हे अतिचिक्क । यद्वा हेतिनिन्द्य निविडं म-
माजिमवलोक्य स रणकौतुकी मुर्तिर्नारदो भावी । कीदृक् । अनवभ्रटो
नासानतिरहितोनासानतिमान्वानिन्द्यो वा । हर्षेणोत्फुल्लनासिक इत्यर्थः ।
एवमप्रेपि योजना कार्या ॥

अतिनिविडतया तवात्र किं किं न्वतिनिबिरीसतयान्यदुर्जनानाम् ।
मम रणनिबिरीसताविचाराद्गृहिणसुतो भविता मुदश्रुचिल्लः ॥३७॥

३७. अत्राजिविषये तवातिनिविडतयातिशयितं निविडं नासान-
तिरस्य यद्वातिशयेन निविडो नासानतिमानतिनिविडस्तस्य भावैनारु-
च्यार्त्यन्तं नक्रमोटनेन किं न किंचिदित्यर्थः । अन्यदुर्जनानां त्वदितर-
खलानां वातिनिबिरीसतया नक्रमोटनेन किं नु । यस्मान्मम रणनिवि-

१ सी अव° । २ ए °नोवन° । ३ बी °पिटाश्च । ४ सी °न्दिन । अ° ।
५ बी °क्क तोप्य° ।

१ बी सी °संकी° । २ ए °यीया नासामति° । ३ बी सी °नितार° । ४ ए
°भ्रटो मासा° । ५ बी नाशान° । ६ बी °नाशानाति° । सी °नाशान° । ७ सी
°वेनर° । ८ बी °त्यन्तन° । ९ ए वानि° । १० ए °न्मर° ।

रीसताविचारात्संग्रामनीरन्ध्रताविमर्शाद्बुद्धिणसुतो नारदो भविता भवि-
प्यति । कीदृक् । मुदश्चुचिल्लो हर्षनेत्राम्बुभिः क्लिन्नचक्षुरन्वितः ॥
एतेनामात्यं निराकृत्य युद्धविधानमेव राज्ञा समर्थितम् ॥ औपच्छ-
न्दसकम् ॥

स मन्त्रिणं वार्धकचुल्लमेवमुत्कोपपिल्लस्तमुवाच यावत् ।

उपत्यकाधित्यकयोर्गिरीणां प्रतिध्वनंस्तावद्भून्निनादः ॥३८॥

३८. स आत्रो यावद्द्वार्धकचुल्लं वार्धक्येन गलन्नेत्रं तं मन्त्रिणमेव-
मुक्तनीत्योवाच । कीदृक्सन् । उदुल्लसितो मन्त्रिणं प्रति यः कोपस्तेन
पिल्लो गलन्नेत्रः । तावद्गिरीणामुपत्यकाधित्यकयोरधोभूम्यूर्ध्वभूम्योः प्र-
तिध्वनन्निनादः कुमारपालसैन्यकल्लकलोभूत् ॥

चिकट । इत्यत्र “कटः” [१२४] इति कटः ॥

संकटे । प्रकट । उत्कट । निकटे । अत्र “संप्र०” [१२५] इत्यादिना कटः ॥

अवकुटार । अवकट । इत्यत्र “अवात्०” [१२६] इत्यादिना कुटारकटौ ॥

नासानतौ । अवटीटिनम् । अवनारः । अनवभ्रटः ॥ तद्वति । अवटीटं ।

अनर्वनाटः । अनवभ्रटः । अत्र “नासा०” [१२७] इत्यादिना टीटनाटभ्रटाः ॥

अचिकिनाः । अचिपिताः । चिक । इत्यत्र “नेरिन०” [१२८] इत्यादिना

नेर्नासानतौ तद्वति चेनपिटकाः । नेर्यथासंख्यं चिकचिचिक् इत्यादेशाः ॥

नासानतौ तद्वति च । निबिड । निबिरीस ॥ नीरन्ध्रे । निबिडम् । निबिरी-

सता । इत्यत्र “बिड०” [१२९] इत्यादिना बिडबिरीसौ ॥

१ बी भूवन्नितावः । म. .

१ ए क्लिनच०. २ ए ०लनेत्रः. ३ ए ०भूमूर्ध्व०. ४ सी ०ल्लो०. ५ सी
०टारः । अ०. ६ ए ०रको । ना०. ७ बी ०टीटः । अ०. ८ बी सी ०वभ्रं.
९ बी सी चिकचि०. १० बी ०देशः । ना०. ११ बी ०रन्ध्र्य । नि०. १२ बी
०रीशौ । चि०.

चिलः । पिलः । चुल्लम् । अत्र “क्लिन्नात्०” [१३०] इत्यादिना लः । क्लिन्न-
स्य च चिलपिलचुलादेशाः ॥

उपत्यकाधित्यकयोः । इत्येतौ “उपत्यका०” [१३१] इत्यादिना निपात्यो ॥
उपजातिः ॥

अविकटाविपटैरिव जाङ्गलैः करटिगोष्ठनियोगिभिराकुलैः ।

तुरगपङ्गवसन्मयगोयुगाधिकृतिभिश्च विराविभिरैधि सः ॥ ३९ ॥

३९. जाङ्गलैर्जङ्गलदेशोद्भवैर्नरैः स चौलुक्यसैन्यकलकल ऐधि
वर्धितः । यत आकुलैर्द्विट्टैर्न्यनादश्रवणात्क्षुभितैः सद्भिर्विराविभिर्विरसं
शब्दायमानैः । अविकटाविपटैरिव यथाविकटा ऊ(उ?)रणानां समूहा
अविपटाश्चावीनां विस्ताराश्चाकुलाः सन्तो विरुवृन्ति । किंभूतैः । कर-
टिगोष्ठेषु हस्तिनां स्थानेषु नियोगिभिरायुक्तैस्तथा तुरगपङ्गवेष्वश्वपङ्गवेषु
सन्मयगोयुगेषु शोभनोद्भेदानां द्वित्वेषु चाधिकृतिभिश्च ॥

अविकटाविपटैः । इत्यत्र “अवेः०” [१३२] इत्यादिना कटपटौ ॥

करटिगोष्ठ । इत्यत्र “पशुभ्यः०” [१३३] इत्यादिना गोष्ठः ॥

सन्मयगोयुग । इत्यत्र “द्वित्वे गोयुगः” [१३४] इति गोयुगः ॥

तुरगपङ्गव । इत्यत्र “पङ्गवे पङ्गवैः” [१३५] इति पङ्गवः ॥ द्रुतविलम्बितं

छन्दः ॥

ढक्कानकशङ्खजोथ धीरैस्तिलतैलेद्भुदतैलवच्चवेचि ।

रणकर्मठभैमिवीर्यशंसी स दिवा तारकितद्युवच्च भीदः ॥४०॥

४०. स्पष्टम् । किं तु धीरैर्निर्भयभटैर्व्यवेचि । अयं ढक्काजोयं ची-

१ बी वेत्ति । २ ए भेणि भीमवी° ।

१ ए वी छिन्नात्. २ सी °ना नः । किं°. ३ बी छिन्नस्य. ४ ए
°ल्लेदृत्से°. ५ ए °णाक्षुभितैः सवि° ६ ए °भिर°. ७ बी पयोश्चा°. ८ सी °ष्टे-
त्यत्र पशुभ्यः. ९ ए °पु नि°. १० ए °पङ्गेषु. ११ ए पङ्गे प°. १२ ए °वः ।
हु°. १३ ए चातजो°.

नकजोयं च शङ्खजो निनाद् इत्यक्षुब्धचित्तत्वेन पृथग्निर्णीतः । दिवा तारकितद्युवद् दिने संजाततारका यौर्महारिष्टसूचकत्वाद्यथा भीदा स्यादेवं भीदः । औपच्छन्दसकम् ॥

सोश्रावि त्रासाद्वेगितैर्द्राग्यवौघा-

ल्लृ(ल्लृ)त्वाप्युज्जङ्घिर्गर्भितान्रजमात्रान् ।

गर्भः संजातोस्याः प्रियाया हि योसौ

मा च्योष्टेत्यार्तेर्जाङ्गलैः कर्मकृद्भिः ॥ ४१ ॥

४१. जाङ्गलैः कर्मकृद्भिः स निर्नादस्त्रासादश्रावि । कीदृशैः सद्भिः । अस्याः प्रियाया भार्भाजातेर्यो गर्भो गर्भजातिः संजातोसौ मा च्योष्टैत-
द्रौद्रस्वरश्रवणोत्थभयातिरेकेण माघः पप्तदिति हेतोरातैः सखेदैस्तथा
वेगितैर्भयात्संजातवेगैरत एव यवौघाद्(ल्लृ)त्वापि द्रागुज्जङ्घिः । किंभू-
तान् । अपि गर्भितान्संजातगर्भान्फलितानित्यर्थः । तथा रज्जस्तिर्यक्प्र-
माणमेपां रज्जुमात्रास्तान् ॥

तिलतेलेद्भुदतेल । इत्यत्र “तिल०” [१३६] इत्यादिना तेलः ॥

कर्मठ । इत्यत्र “तत्र०” [१३७] इत्यादिना ठः ॥

तारकित । वेगितैः । अत्र “तदस्य०” [१३८] इत्यादिना इतः ॥

गर्भितान् यवौघान् । इत्यत्र “गर्भादप्राणिति” [१३९] इतीतः ॥ अप्राणि-

नीति किम् । गर्भः संजातोस्याः प्रियायाः ॥

रज्जुमात्रान् । इत्यत्र “प्रमाणान्मात्रद” [१४०] इति मात्रद ॥ वैश्वदेवी लन्दे ॥

१ सी घालवाप्यु०. २ ए सी गर्भ सं०.

१ ए ०दिनं सं०. सी ०दिनमं०. २ ए ०वं भेदः. ३ बी ०म् । मौस्त्रावि०.
४ ए निनद०. ५ ए ०दस्त्रावि. ६ ए ०मौ मोच्योष्टौन०. बी सी० सौ सौ मा.
७ बी ०ष्टैदौद्र०. ८ सी पतदि०. ९ ए ०वौपल०. १० ए ताराकि०. ११ बी इतः.
१२ बी ०न्दः । पोसखीभि०.

पौरुषीमिव विलङ्घ्य हास्तिनीं हस्तिमात्रद्वेषदं नदीमथ ।

आगतौस्य कथितश्चुलुक्यराङ्गन्दिभिः पुरुषमात्रफालदैः ॥ ४२ ॥

४२. अर्थास्यान्नस्य चुलुक्यराडागतो वन्दिभिः कथितः । किं कृत्वा । नदीं पौरुषीमिव पुरुषं ऊर्ध्वमानं यस्यास्तामिव स्नाद्या(गाधा?)—मिव विलङ्घ्योलङ्घ्य । किंभूताम् । हस्त्यूर्ध्वमानं यस्यास्तां हास्तिनी-मस्नाद्या(गाधा?)मपीत्यर्थः । तथा हस्तिमात्रा द्रपदः शिला यस्यां तां महाशिलाभिर्दुर्लङ्घ्यामपीत्यर्थः । यद्येवं तर्हि कथं व्यलङ्घ्यतेत्याह । यतः पुरुषमात्रफालदैः शीघ्रं जिगमिपया पुरुषप्रमाणान्फालान्ददद्भिः ॥

हास्तिनीम्^{१०} हस्तिमात्र । पौरुषीम् पुरुषमात्र । इत्यत्र “हस्ति०” [१४१] इत्यादिना चाण् ॥ रथोद्धता छन्दः ॥

दोष्णेभहस्तद्वयसेन तालदघ्नं दधद्वस्तफलं च कुन्तम् ।

आन्नः पदन्यासविदीर्णहस्तमात्रावनिर्नागमथारुरोह ॥ ४३ ॥

४३. स्पर्ष्टम् । किं त्विभहस्तद्वयसेन हस्तिशुण्डाप्रमाणेन । तालदघ्नं तालवृक्षप्रमाणमतिप्रलम्बमित्यर्थः । हस्तफलं हस्तप्रमाणप्रभागकं च । पदन्यासविदीर्णहस्तमात्रावनिः । अनेनास्यातिबलिष्ठत्वोक्तिरशकुनस्तथा च ॥ इन्द्रवज्रा छन्दः ॥

१ सी हस्तमा^० । २ ए^०दृध्विन्नदी^० । ३ सी^०तोथक^० । ४ सी दोषेभ^० ।

१ सी^०थात्र^० । २ बी^०पमूर्द्धमा^० । ३ ए^०व स्तांचामि^० । सी^०व वि^० । ४ बी^०स्नायाम^० । ५ सी^०हस्तमात्र्यो दृ^० । ६ बी^०मात्र्यो दृ^० । ७ बी^०थं विल^० । सी^०थं विलंध्यते^० । ८ ए^०ङ्घ्यतेत्या^० । ९ ए^०णान्फलान्ददद्भिः^० । बी^०णान्फला^० । १० ए^०म् हास्ति^० । ११ सी^०स्पर्ष्टः । किं । १२ बी^०स्तिसुण्डा^० । १३ ए^०लिष्ठः । ल्वो^० । १४ बी^०स्तवा च ।

राजानोस्येभैः शतमात्रैः शतयोधै-

रग्रेभूवन्द्राग्द्विवित्तस्त्यूर्जितकुम्भैः ।

बाणांश्चास्यन्यद्रुतमात्रात्तधनुष्का-

त्रिंशन्मात्रान्विशतिमात्रान्दशमात्रान् ॥ ४४ ॥

४४. अस्यात्रस्याग्रे द्राप्राजानोभूवन् । कैः सह । इभैर्गजैः । किं-
भूतैः । शतमात्रैः शतप्रमाणैस्तथा शताः शतप्रमाणा योधा येषु तैरने-
कयोधशतान्वितैस्तथा द्वे वितस्ती मानमेषां द्विवितस्ती(स्ति?) मानमेषां
स्यादिति वा द्विवितस्तयो वितस्तिद्वयमात्रमुच्छ्रिताः परिमण्डला वेत्यर्थः ।
ऊर्जिता बलिष्ठाः कुम्भाः कुम्भस्थलानि येषां तैस्तथास्याग्रे वर्तमानाः
पैद्रुतानि मानमेषां स्यात्पैद्रुतमात्रा य आत्तधनुष्का धनुर्धरास्ते च
बाणानास्यंश्चिक्षिपुः । कतिसंख्यान् । त्रिंशद्विंशतिश्च दश च मानमेषां
स्यात्तांस्तथा ॥

तालद्वयम् । इभहस्तद्वयसेन । हस्तमात्र । इत्यत्र “बोर्ध्व०” [१४२] इत्या-
दिना वा द्वाद्द्वयसदौ ॥ पक्षे मात्रद ॥

हस्तफलम् । अत्र “मानाद्०” [१४३] इत्यादिना प्रस्तुतस्य मात्रडादेर्लुप ॥
केचित्तु मानमात्रान्मात्रदं तस्यासंशये लुब्बिकल्पं चेच्छन्ति । शतयोधैः । शत-
मात्रैः ॥

द्विवितस्ति । इत्यत्र “द्विगोः संशये च” [१४४] इति मात्रडादेर्लुप ॥ अन्ये
तु रूढप्रमाणान्तादेव द्विगोरिच्छन्ति । तन्मते पदशतमात्र इत्यत्र मात्रटो न
लुप ॥

१ बी °वितिरफूजिं°. २ ए °तस्यूजिं°. ३ बी °श्चास्यान्यदकत°. ४ ए °नुध्वास्त्रिं°.

१ सी °तप्र°. २ ए सी °पां स्या°. ३ बी पदशता. ४ बी °त्पद शत°. ५ सी स्यात्तथा. ६ बी सी °यशदौ. ७ सी °तमा°. ८ बी °त्रैः । द्विविस्ति. ९ ए °न्ति । दशया°. १० सी °पू । त्रिं°.

दशमात्रान् । त्रिंशन्मात्रान् । विंशतिमात्रान् । अत्र “स(श)न्०” [१४६] इत्यादिना डिनोपवादो मात्रदः ॥ मत्तमयूरं छन्दः ॥

दश्याननो विंशिभुजो नु राक्षसो जेतुं त्रयस्त्रिंशिन उद्यतः सुरान् ।

आन्नोप्यधिज्यं रभसाँद्वनुर्व्यधादियत्कियन्मेरिबलं वुवन्निति ४५

४५. आन्नोपि रभसाँद्वनुद्धातिरसेन धनुरधिज्यं व्यधान् । दैशीनि दशसंख्यान्याननानि यस्य तथा विंशिनो विंशतिपरिमाणा भुजा यस्य स विंशिभुजो राक्षसो रावणो यथा रभसादधिज्यं धनुर्व्यधात् । कीदृक्सन् । त्रयस्त्रिंशन्मानमेपां त्रयस्त्रिंशिनः सुरान् ध्रुव १ धर २ सोम ३ विष्णु ४ अनिल ५ अनल ६ प्रत्यूष ७ प्रभासा ८ ख्यानष्टौ वसून् प्रागुक्तनामकानेकादश रुद्रान् द्वादशार्काँश्च नासत्यौ च ३३ जेतुमुद्यतः । शिष्टं स्पष्टम् ॥

दशि । त्रयस्त्रिंशिनः । विंशि । इत्यत्र “डिन्” [१४७] इति डिन् ॥

इयन् । कियत् । इत्यत्र “इदं०” [१४८] इत्यादिनातुरिदंकिमोरिचिकर्यौ च ॥ इन्द्रवंशावंशस्थयोरुपजातिः ॥

आस्यन्यावन्तोरिवीरा यतीपूस्तार्वन्तोमी गूर्जरास्तत्यपि द्राक् ।

एतावन्तः कत्यहो सप्तर्ष्यामब्धीनां नः सैन्य इत्यालपन्तः ४६

४६. पूर्वार्धं स्पष्टम् । किंभूता द्वयेपि । अहो इत्यक्षान्तौ । नोस्माकं सैन्य एतावन्त एतत्संख्या अरयः कति कियन्तो न कियन्तोपीत्यर्थः । यतः । किंभूते सैन्ये । अब्धीनां सप्तावयवा यस्याः संहतेस्तस्यां सप्तर्ष्यामसंख्यत्वेनाधिषप्तकतुल्य इत्यर्थः ॥

१ ए ०न् । अन्नो० । २ वी ०माधनु० । ३ ए वी ०ति । अन्नो० । ४ बी ०रिवारा । ५ ए सी ०तीपूस्ता० । ६ बी ०वतोमी । ७ ए एतव० । ८ बी ०तव्यामर्धीनां । ९ बी सैन्यं इ० ।

१ सी ०न् । दशमात्रान् । अ० । २ बी ०सायुद्धा० । ३ बी दशानि । ४ सी ०स्य सः त० । ५ बी धधर । ६ वी ०नामाने० । ७ सी ०लौ जे० । ८ बी एता-
नसंख्या । ९ ए ०वा तय० । सी ०वास्या संगते० । १० बी ०तव्यामसंख्यना० ।

यावन्तः । तावन्तः । एतावन्तः । अत्र “यत्तद्” [१४९] इत्यादिना डा-
वादिरतुः ॥

यति । तति । कति । इत्यत्र “यत्तद्” [१५०] इत्यादिना डतिः ॥

सप्ततय्याम् । अत्र “अवयवात्तयद्” [१५१] इति तयद् ॥ शालिनी छन्दः ॥

द्वितयं द्वयेन त्रितयं त्रयेण युयुधे भटानामभिलाषुकाणाम् ।

द्विमयं स्वजीवं यशसः परस्य द्विमयं स्वजीवस्य यशस्तु नैव ॥४७॥

४७. पूर्वार्धं स्पष्टम् । कीदृशानां भटानाम् । परस्य शत्रुसंबन्धिनो
यशसो द्वौ गुणौ क्रेयावस्य स्वजीवस्य तद्विमयं स्वजीवं स्वजीवितव्य-
मभिलाषुकाणामिच्छतां तथा स्वजीवस्य संबन्धिनौ द्वौ गुणौ मूल्य-
मस्य यशसः क्रयस्य तत्परस्य शत्रोः संबन्धि यशस्तु नैवाभिलाषुका-
णाम् । स्वकीयानामल्पविनाशेन परेषां च द्विगुणं विनाशेन यत्स्वस्य
द्विगुणं यशः स्यात्तदिच्छतां यत्तु स्वकीयानां द्विगुणं विनाशे परेषां
चाल्पविनाशे स्वस्यैकगुणं यशः स्यात्तन्नेच्छतां चेत्यर्थः ॥ केकिरवं छन्दः ॥

द्विमयं तनोर्मूल्यमधीश्वित्तं

भवतात्तमित्यालपतो भटस्य ।

सुभटे शिरश्छिन्दति तस्य रायो

द्विमयं वपुः क्रेयममंस्त भर्ता ॥ ४८ ॥

४८. भर्ता सुभटस्वामी तस्यारिशिरश्छेदकस्य स्वसुभटस्य वपुरमं-
स्ताज्ञासीत् । कीदृशम् । द्वौ गुणावस्य क्रेयभूतस्य वपुषस्तद् द्विमयं
द्विगुणं रायो द्रव्यस्य क्रेयं क्रेतव्यम् । क सति । सुभटे । किंभूते ।
भटस्यारिवीरस्य शिरश्छिन्दति । यतः । किंभूतस्य । आलपतो वदतः ।

१ ए °यं ये° । २ सी °स्य । रा° ।

१ ए °न्तः । ए° । २ ए इति । स° । ३ सी °गुणवि° । ४ सी यत् स्या° ।
५ ए °स्य ल° ।

किमित्याह । हे सुभट भवता तनोरङ्गस्य मूल्यं मूल्यभूतमधीशवित्तं स्वामिद्रव्यं द्वौ गुणावस्य मूल्यभूतस्याधीशवित्तस्य द्विमयं द्विगुणं मात्रं स्वपराक्रमस्य मानेन द्विगुणं स्वामिद्रव्यं त्वया गृहीतमास्त इत्यर्थः । तस्मात्तस्याधिकस्य द्रव्यस्य कार्यं युद्धिशेषं दर्शयेत्यर्थाद्रम्यत इति । एवं वदतो महारेः शिरश्छेदरूपेणावदातेनातिरञ्जितत्वादेतत्पराक्रमापेक्षया मैयातिस्वल्पमेव दत्तमिति स्वाम्यज्ञासीदित्यर्थः ॥

द्वयेन द्वितयम् । त्रयेण त्रितयम् । अत्र “द्वि०” [१५२] इत्यादिना वायद् ॥

द्विमयं यशः स्वजीवस्य । द्विमयं स्वजीवं यशसः । द्विनीयार्थव्याख्याने । द्विमयं मधीशवित्तं तनोर्मूल्यम् । द्विमयं वपू रायः क्रेयम् । अत्र “ब्यादेर०” [१५३] इत्यादिना मयद् ॥

एकादशं त्रिंशमथैकविंशं शतं सहस्रं कनकस्य लब्धा ।

एकादशो रुद्र इवारिमौलिं भर्त्रे ददन्निष्क्रयमाप कोपि ॥ ४९ ॥

४९. कोपि भटो निष्क्रयं कनकलाभस्यानृण्यमाप । कीदृक् । कनकस्य शतं सहस्रं च लब्धा लभमानोपि । किंभूतम् । एकादश त्रिंशदेकविंशतिर्वाधिकास्मिञ् शते सहस्रे वा तदेकादशं त्रिंशमथाथ वैकविंशम् । ईदृग्महादानस्यापि निष्क्रयं कथर्मापेत्याह । यतोरिमौलिं भर्त्रे ददत् । ईदृशोपि कुत इत्याह । यत एकादशानां पूरणं एकादशो रुद्रः पिनाकार्याख्यस्तत्तुल्यो महावीर्यत्वात् । रुद्रोपि हि देवत्वापू(त्पू)-जार्थं भक्तेभ्यः कनकस्य शतं सहस्रं वा लब्धा स्यात् ॥

१ ए० रिमेलिभर्त्रे. २ सी० पि ॥ किंभू०.

१ ए० ण वदतो. २ सी० क्रमास्य. ३ बी० मस्यामा०. ४ ए० र्थं युद्धिशे. ५ ए० मति०. ६ ए० यधी०. ७ सी० म् । कीदृ०. ८ सी० माप्येत्या०. ९ बी० सी० नाकार्य०. १० ए० क्यास्त०. ११ सी० पि देवतापू०.

एकविंशम् । त्रिंशम् । एकादशं शतं सहस्रं वा । इत्यत्र “अधिकं०”
[१५४] इत्यादिना डः ॥

एकादशः । अत्र “संख्या०” [१५५] इत्यादिना डट् ॥ उपजातिः ॥

त्रिंशयस्य विंशतितमस्य युदेकविंशी

त्रिंशत्तमस्य च सहस्रतमस्य चास्य ।

अर्वाक्तिथेः शततमीयसु मासतस्या(म्या)

भर्त्रेति केपि कथिता द्विगुणीवभूर्बुः ॥ ५० ॥

५०. केपि भटा द्विगुणीवभूर्बुर्द्विर्षेणोच्छ्वसिताः । यतो भर्त्रा क-
थिताः प्रशंसिताः । कथमित्याह । विंशतितमस्य विंशतेर्भटानां पूरणस्य
विंशतिभटस्वामिन इत्यर्थः । अस्य प्रत्यक्षस्य महाभटस्येयं प्रत्यक्षा युद्धं
त्रिंशी त्रिंशतो युधां पूरणी । तथा त्रिंशत्तमस्य त्रिंशतो भटानां पूरण-
स्यास्य च महाभटस्येयं युदेकविंशयेकविंशतेर्युधां पूरणी । तथा उ अहो
सहस्रतमस्य सहस्रस्य भटानां पूरणस्यास्य च भटराजस्य मासर्तम्या
मासपूरण्यास्तिथेरर्वाग्मासमध्य इत्यर्थः । इयं युच्छततमीति ॥
वसन्ततिलका ॥

संवत्सरतम्यर्धमासतम्योस्तिथ्योरिव पर्वाहवं विजानन् ।

युयुधेशीतितमौन्दकोपि कश्चित्पष्टितमौन्दमहेभवन्महौजाः ॥५१॥

५१. कश्चिद्भटोशीतितमोशीतेः पूरणोद्दो वर्षं यस्य स तथाति-
वृद्धोपि युयुधे । किंवत् । षष्टितमः षष्टेः पूरणोद्दो वर्षं यस्य सोति-
तरुण इत्यर्थः । स चासौ महेभश्च तद्वत् । यतः कीदृक् । संवत्सरस्य

१ बी °ति कोपि. २ सी °बुः ॥ हर्षे°. ३ बी °स्तिथोरि°. ४ सी °मा.
ब्दिको°. ५ ए °हौजः । क°.

१ ए °नाडः । ड°. २ सी °शति°. ३ सी °था उ अहो. ४ ए °विशेर्यु°. ५
बी °हस्रत°. ६ सी °स्रभ°. ७ सी °स्य भ°. ८ बी °तस्या मा°. ९ ए °णोशब्दो-

पूरणी संवत्सरतम्यक्षयवृत्तीयादिस्तथार्धमासस्य पूरण्यर्धमासतम्यमा-
वास्या पूर्णिमा वा । द्वन्द्वे तयोस्तिथ्योर्यत्पूर्वं हर्षक्रियारूप उत्सवस्तदि-
वाह्वं विजानन् । ईदृशोपि कुत इत्याह । यतो महौजाः शौर्यातिरेके-
णोत्सवमिव रणं प्राप्यापि ह्यन्यन्नित्यर्थः ॥ औपच्छन्दसकापरान्तिका
छन्दः ॥

एकपष्ट इव कोपि कौरवः कोपि पञ्चम इवाथ पाण्डवः ।

युन्मुदं बहुतिथादिनां दवापैकपष्टितमहायनोपि हि ॥ ५२ ॥

५२. कोपि भटो हि स्फुटमेकपष्टितमहायनोप्येकपष्टिपूर्णवर्षोपि
कथमप्येकपष्टिवर्षमध्ये युद्धाप्राप्त्या बहुतिथाद्बहूनां दिनानां पूरणाद्दिना-
च्चिरकालादित्यर्थः । युन्मुदं रणहर्षमवाप । यथैकपष्ट एकपष्टेः पूरणः
कौरवः सेनान्याख्यो बहुतिथाद्दिनायुन्मुदमवाप । अथ तथा यथा
पञ्चमः पाण्डवः सहदेवो बहुतिथाद्दिनायुन्मुदमवापैवं कोप्यपरोपि
भटः । किल सेनानीः सहदेवश्च कुरुपाण्डवयुद्धे युन्मुदमवापतुस्तच्च
युद्धं पाण्डवानां कुरूणां च सर्वेषामपि पष्टितमवर्षानन्तरमेव मिथो
वभूवेति भारतम् ॥ रथोद्धता ॥

गणतिथैरिह संघतिथा भटैरमरपूगतिथत्वमयुर्हताः ।

विरहितेयतिथैः कतिथैश्चमूरिति न किञ्चिदबुध्यत तत्र तु ॥५३॥

५३. इह रणे संघतिथाः संघानां बहूनां पूरणा भटैर् अयुः प्रापुः ।
किम् । अमरपूगतिथत्वं पूगानां बहूनां पूरणः पूगतिथोमराणां पूगति-

१ ए सी °पि कोर°. २ बी °नादिवा°. ३ ए °तितथा. ४ ए °हेतः । वि°.

१ ए °स्तदिवा°. २ बी °प्यातिह°. ३ सी °रणो व°. ४ बी युद्धप्रा°.
५ बी °तिथ्याद्°. ६ ए °थाबद्°. ७ ए सी °णादिना°. ८ सी °न्याख्ये व°.
९ सी °था प°. १० सी °तिम°. ११ ए °खपा°. १२ ए °द्वेन्मु°. १३ बी
°तव°. १४ बी °टा आयुः.

थोमरपूगतिथस्तद्भावं देवत्वमित्यर्थः । कीदृशाः सन्तः । गणतिथैर्गणानां बहूनां पूरणैर्भटैर्हताः । तत्र तु रणे कतिथैः कतीनां पूरणैर्भटैश्चमूर्विरहितेति प्रश्ने । इयतिथैरियतां पूरणैर्विरहितेतीदं न किञ्चिदबुध्यत सैन्यानामतिबहुत्वान्न किमपि ज्ञातम् ॥ द्रुतविलम्बितम् ॥

बलकतिपयथः कोपि दोर्द्धितीयस्तूणतृतीयः सद्दनुश्चतुर्थः ।

पष्टं तुर्यं विद्विपं नृपस्य घ्नश्चक्रे भर्त्रात्मनस्तुरीयः ॥ ५४ ॥

५४. कोपि भटो भर्त्रा नृपेणात्मनस्तुरीयश्चतुर्थश्चक्रेतिमान्यत्वादात्मनश्चतुर्थस्थाने कृत इत्यर्थः । यतो नृपस्वारिभूपस्य तुर्यं पष्टं च चतुर्थस्थानीयं पष्टस्थानीयं च विद्विपं घ्नन् । कीदृक्सन् । दोषो बाहू द्वितीयौ यस्य सः । तथात्मभुजापेक्षया तूणौ तृतीयौ यस्य सः । तथात्मभुजतूणापेक्षया सद्दनुश्चतुर्थं यस्य सः । तात्पर्येणैकाकीत्यर्थः । एकाकी चेत्कथमसौ तादृशौ द्विपावहन्नित्याह । यतो बलकतिपयथो बलेन कतिपयानां स्तोकानां पूरणो बलेन कियन्तोपि तादृशा इत्यर्थः ॥

विंशतितमस्य । एकविंशी । त्रिंशत्तमस्य । त्रिंशी । इत्यत्र “विंशति०”

[१५६] आदिना वा तमद् ॥

शततमी । सहस्रतमस्य । मासतम्याः । अर्धमासतम्योः । संवत्सरतमी ।

इत्यत्र “शतादि०” [१५७] इत्यादिना तमद् ॥

षष्टितम । अशीतितम । इत्यत्र “षष्टयादेरु०” [१५८] इत्यादिना तमद् ॥

असंख्यादेरिति किम् । एकषष्टितम । एकषष्टः ॥

पञ्चमः । अत्र “नो मद्” [१५९] इति मद् ॥

१ सी °स्तद्भावं. २ ए °दं ना किं. ३ सी °म्बि । ब°. ४ बी °र्धकश्च°. ५ सी °यं च. ६ बी बाहौ द्वि°. ७ सी °त्मनो भु°. ८ बी त्रिंशतीत्य°. ९ घी हश्चत्°. १० सी °तमः । ए°.

बहुतिथात् । गणतिथैः । पूगतिथत्व[म्] । संवतिथाः । इत्यत्र “पित्तिथद०”

[१६०] इत्यादिना पित्तिथदृ ॥

इयतिथैः । अत्र “अतोरिथदृ” [१६१] इतीथद ॥

पष्टम् । कतिथैः । कतिपयथः । अत्र “पदकति०” [१६२] इत्यादिना थद ॥

चतुर्थः । अत्र “चतुरः” [१६३] इति थद ॥

तुर्यम् । तुरीयः । अत्र “येयो चलुक्च” [१६४] इति येयो चस्य लुक्च ॥

द्वितीयः । अत्र “द्वेस्तीयः” [१६५] इति तीयः ॥

तृतीयः । इत्यत्र “त्रेस्तृ च” [१६६] इति तीयस्त्रे तृ ॥ औपच्छन्दसका-

परान्तिका ॥

कीर्त्या पूर्वी संदृष्टपूर्व्यद्य चाहं साध्विष्याम्राती युद्धयज्ञेसि वीर ।
इत्युत्तया कोप्यामोदयद्वातमूढं द्राक्छत्रुं यद्वच्छाद्रिकं श्राद्धिभक्तः

॥ ५५ ॥

५५. कोपि भटो घातमूढं शत्रुं द्रागामोदयदाहादयत् । कया ।
उत्तया प्रशंसावचनेन । कथमित्याह । हे वीरासि त्वं युद्धमेव स्वर्गहे-
तुत्वाद्यज्ञस्तत्र विपय आम्नातमभ्यस्तमनेनाम्नाती निपुणोसीत्यर्थः ।
अत एव साधु सुभटोचितं यथा स्यादेवं युद्धयज्ञ इष्टमनेकारिभटाहुति-
भिर्यजनं येन स इष्टसि । अत एव चाहं त्वां कीर्त्या कृत्वा पूर्वं
दृष्टोनेन पूर्व्यतिविक्रान्तं त्वां पूर्वं श्रुतवानस्मीत्यर्थः । अद्य चाधुना
त्वहं त्वां संदृष्टपूर्वा युद्धेन सम्यक्साक्षात्कारेण त्वां विक्रान्तं दृष्टवानि-
त्यर्थ इति । यद्वद्यथा श्राद्धिभक्तः श्राद्धं पितृदैवत्यं कर्म । उपचारात्त-

१ ए० पूर्व्य. २ सी श्राद्ध०.

१ बी० पित्तिथिदृ. २ ए सी० पित्तिथिदृ. ३ ए० श्व त्रुः । ओ०. ४ ए० ल-
योऽस्यथ सा०. ५ बी युद्धं य०. ६ सी श्राद्धभ०.

दुपकरणमोदनाद्यपि श्राद्धं तद्भुक्तमद्यानेन श्राद्धी द्विजस्तत्र भक्तो यज-
मानः श्राद्धिकं श्राद्धे भुक्तं द्विजमामोदयति । कया । हे द्विजासि यज्ञे
साध्वाम्नातीष्टी चात एवाहं त्वां कीर्त्या पूर्व्यद्य च संदृष्टपूर्वीत्युक्त्वा ॥

पूर्वीं ॥ सादेः । संदृष्टपूर्वीं । इत्यत्र “पूर्वम्” [१६७] इत्यादिनेत् ॥

इष्टी । आम्राती । इत्यत्र “ईष्टादेः” [१६८] इतीत् ॥

श्राद्धिकम् । श्राद्धि[त्] । इत्यत्र “श्राद्धमद्य०” [१६९] इत्यादिनेकेनौ ॥

वैश्वदेवी छन्दः ॥

अभूर्द्विषोन्न्योनुपदीति संगृणंस्त्वां चेन्न दाण्डाजिनिकाद्य हन्म्यहम् ।
गृह्येय दण्डाजिनिकौघपार्श्वकायःशूलिकक्षेत्रियपातकैस्तदा ॥५६॥

५६. अन्यो भटो द्विषोरेरनुपद्यनुपदं पदस्य पश्चात्पदस्य समीपं
वान्वेष्टाभून्नश्यतो द्विषः पृष्ठे लग्न इत्यर्थः । कीटक्सन् । संगृणन्प्रति-
जानानः । किमित्याह । रे दाण्डाजिनिक दण्डाजिनं दम्भस्तेनान्वेष्ट-
श्छलप्रहारित्वाद्दाम्भिक चेत्त्वामद्य न हन्मि तदाहं गृह्येयं गृहीतः
स्याम् । कैः । दण्डाजिनिकौघो दाम्भिकसमूहस्तथा पार्श्वमनृजुरुपायो
लञ्चादिस्तेर्नान्वेष्टा पार्श्वकस्तथायःशूलसाम्यादयःशूलं तीक्ष्णोपाय-
स्तेर्नान्वेष्टा आयःशूलिकोर्यःशूलिको वा राभसिकस्तथान्यस्मिन्क्षेत्रे
नाश्यः क्षेत्रियः पारदारिकः । स^३ हि स्वक्षेत्रादन्यस्मिन्क्षेत्रे परदारेपु
वर्तमानस्तत्र नाश्यो निग्राह्यः स्याद्द्वन्द्वे एषां महापापिष्ठानां यानि
पातकानि पापानि तैः । एतत्पापानि मम स्युरित्यर्थ इति ॥

१ सी अत्र द्विषो°.

१ ए °द्धे भक्तं. २ बी संसष्ट°. ३ ए पूर्वाम्. ४ ए इष्ट्यादेः. ५ सी °गृहण°. ६ ए °ह्येयं गृहीत स्या°. ७ सी गृह्णीयाम् । कै द°. ८ बी सी °नान्विष्टा. ९ सी पार्श्विक°. १० बी °नान्विष्टा. ११ ए सी °को वा. १२ ए स इ स्व°.

अनुपदी । इति “अनुपद्यन्वेष्टा” [१७०] इति निपात्यम् ॥

दाण्डाजिनिक^२ । आयःशूलिक^३ । पाइर्विक । इत्येते “दाण्डाजिनिक०” [१७१]
इत्यादिना निपात्याः ॥ केचिद्दाण्डाजिनायःशूलाभ्यामिकमेवाहुस्तन्मते
दण्डाजिनिक^४ । अयःशूलिकेति ॥

क्षेत्रिय । इत्यत्र “क्षेत्रे०” [१७२] “इत्यादिनेयः ॥ वंशस्थेन्द्रवंशयोरुपजातिः ॥

द्राक्श्रोत्रियैश्छान्दसर्वजि(जि)तेन्द्रियै-

धनुश्चणः कार्मुकंचुञ्चुनामिलत् ।

द्विकं द्विकस्याशु तृतीयकं नु तत्

स्वस्यास्त्रवेदग्रहणं प्रदर्शयन् ॥ ५७ ॥

५७. धनुश्चणो धनुषा वित्तो महाधनुर्धरजातिः । कार्मुकंचुञ्चुना
कार्मुकेण वित्तेन सह द्रागमिलत् । कीदृक्सन् । द्विकस्य द्वितीयेन रू-
पेणास्त्रवेदग्रन्थग्राहकस्य स्वस्यात्मनो यद्विकं द्वितीयमस्त्रवेदग्रहणं धनुर्वे-
दाभ्यासस्तत्तृतीयकं नु तृतीयमिव प्रदर्शयन् । द्विवारमभ्यस्तधनुर्विद्यो-
प्युत्कृष्टधनुःकलाप्रकटनात्रिवारमभ्यस्तधनुर्विद्योहमिति लोकाञ्ज्जार्पयै-
न्नित्यर्थः । यथा जितेन्द्रियैः श्रोत्रियैर्वेदमधीयानैर्द्विजैः सह छान्दसा
वैदिकाः समानगुणत्वेन मिलन्ति ॥

श्रोत्रियैः । अत्र “छन्द०” [१७३] इत्यादिना-इयो^{१३} वा तत्संनियोगे च छ-
न्दसः श्रोत्रभावः ॥ पक्षेण । छान्दस^{१४} ॥

१ सी द्राक्श्रोत्रि^० । २ बी सी^० वजिते^० । ३ बी सी^० कचञ्चु^० । ४ सी^०
स्वशास्त्र^० । ५ ए^० यत् ॥ ६^० ।

१ बी^०म् । दण्डा^० । २ ए बी^० निकः आ^० । ३ ए^० लिकः । पा^० । ४ ए^०
निकैः । अ^० । ५ बी सी^० कचञ्चु^० । ६ ए^० केन वि^० । ७ ए^० कस्या^० । ८ सी^०
सस्तृती^० । ९ बी^० श्शेदय^० । १० बी^० नुविद्यो^० । ११ बी सी^० घोयमि^० । १२ सी^०
यदित्य^० । १३ सी^० यो त^० । १४ बी^० न्दसः । इ^० ।

इन्द्रियैः । इति “इन्द्रियम्” [१७४] इत्यनेन निपात्यम् ॥

कार्मुकंचुञ्जुना । धनुश्चणः । अत्र “तेन०” [१७५] इत्यादिना चुञ्जुचणौ ॥

द्विकस्य । इत्यत्र “पूरणाद्०” [१७६] इत्यादिना कः पूरणप्रत्ययस्य लुक् च ॥

द्विकं तृतीयकमस्त्रवेदग्रहणम् । अत्र “ग्रहणाद्वा” [१७७] इति कः पूरणस्य वा लुक् ॥

यत्सस्यकासीनसहन्त वीरा हिरण्यको नो धनकश्च हेतुः ।

किं त्वत्रदन्तौष्ठककेशकस्त्रीकामनानौदरिकोचिताभूत् ॥ ५८ ॥

५८. सस्यकासीन सस्यशब्दोत्र गुणवचनः । सस्येन परिजाताः सस्यकाः सर्वतः सारेण संबद्धा येसयस्तान् यद्वीरा असहन्त । अत्र सस्यकासिसहनविषये हिरण्यको हिरण्ये स्वर्णे कामो नो हेतुर्नापि धनकश्च धनाभिलाषश्च हेतुः । किं त्वत्र दन्तौष्ठकाः केशकाश्च दन्तौष्ठस्य केशानां च रचनायां प्रसक्ता इत्यर्थः । याः स्वःस्त्रियो देव्यस्तासां कामना वाञ्छा हेतुः । किंभूता । अनौदरिकोचितानौदरिकाणामुदरेसक्तानां विजिगीषूणामुचिता योग्या ॥

सस्यक । इत्यत्र “सस्याद्०” [१७८] इत्यादिना कः ॥

धनकः । हिरण्यकः । अत्र “धन०” [१७९] इत्यादिना कः ॥

केशक । इत्यत्र “स्वाङ्गेषु सक्ते” [१८०] इति कः । बहुवचनात्स्वाङ्गसमुदायादपि । दन्तौष्ठक ॥

अनौदरिक । इत्यत्र “उदरे तु०” [१८१] इत्यादिनेकण् ॥ उपजातिः ॥

१ ए० दन्तोष्वाक० ।

१ बी इत इ० । २ बी सी० कचञ्चु० । ३ बी सी० ना चञ्चु० । ४ बी सी० लस्य पू० । ५ सी० रणेत्या० । ६ ए० यम० । ७ सी० णाद् इ० । ८ ए० रणाको । ९ सी० ण्यस्व० । १० ए० दन्तोष्ठ० । ११ बी सी० प्रशक्ता । १२ सी० रिका० । १३ सी० रेशक्ता० । १४ ए० ना क ध० । १५ सी० पु शक्ते । १६ बी० षकः । अ० । १७ सी० रे इ० । १८ सी० ण ॥ अ० ।

अप्युष्णिकां तन्नकवस्त्रखण्डलं वा शीतकः किं लभतेशकोपि हि ।
इत्युष्णकैर्ब्राह्मणकोद्भवैर्बलेधिकैर्भृशं कीर्त्यनुकैर्विचक्रमे ॥ ५९ ॥

५९. ब्राह्मणकोद्भवैः सदाचारब्राह्मणेभ्यस्तदानीमेवोद्भूय पृथक्कृतो
ब्राह्मणको देशो यत्रायुधजीविनः काण्डस्पृष्टा नाम ब्राह्मणा भवन्ति ।
आयुधजीवी ब्राह्मण एव ब्राह्मणक इत्यन्ये । तत्रोद्भवैर्भटैर्विचक्रमे
विक्रमः कृतः । किंभूतैः । उष्णकैरुष्णं क्षिप्रं कुर्वद्भिर्दक्षैरित्यर्थः ।
तथा बले सामर्थ्येधिकैरध्यारूढैस्तथा कीर्त्यनुकैः कीर्तिकामयमानैः ।
कुतो विचक्रमे । इति हेतोः । तमेवाह । हि यस्मादंशं हार्यशकोपि
दायादोपि शीतं मन्दं करोति शीतकोलसः सैन, किं लभते नैवेत्यर्थः ।
किमित्याह । उष्णादचिरोद्भूतोष्णिका तामप्यास्तामन्यशवागूमपि ।
यद्वा तन्नात्तन्तुवायोपकरणादचिरोद्भूतं तन्नकं यद्वस्त्रं तस्य यत्खण्डलं
खण्डं तदपीति ॥

अंशकः । अत्र “अंशं हारिणि” [१८२] इति कः ॥

तन्नक । इत्यत्र “तन्नाद्” [१८३] इत्यादिना कः ॥

ब्राह्मणक । इत्यत्र “ब्राह्मणाञ्जाञ्जि” [१८४] इति कः ॥

उष्णिकाम् । अत्र “उष्णात्” [१८५] इति कः ॥

शीतकः । उष्णकैः । अत्र “शीताच्च कारिणि” [१८६] इति कः ॥

अधिकैः । अत्र “अधेरारूढे” [१८७] इति कः ॥

अनुकैः । अत्र “अनोः कमितरि” [१८८] इति कः ॥ इन्द्रवंशावंशस्थयो-
रुपजातिः ॥

१ सी वा मीत° । २ ए °त्युष्णकै° ।

१ ए °वोष्ट° । २ सी देत्रे य° । ३ सी °मर्थ्याधि° । ४ बी स किं । ५ सी
°णादिवि° । ६ ए °न्नादिना । ७ बी °ष्णिकम् ।

एपोभिकः शृङ्खलकावतीर्णो

ममास्तु योद्धा जिनदत्तकान्यः ।

ममोत्सुकायास्त्वयमाहवोत्को-

भीकोस्त्विति व्याह्रियताप्सरोभिः ॥ ६० ॥

६०. अप्सरोभिर्व्याह्रियतोक्तम् । किमित्याह । एष योद्धा ममाभिको भर्तास्तु । कीदृक् । शृङ्खलं बन्धनमस्य शृङ्खलकः करभस्तस्माद्युद्धार्थ-मवतीर्ण इति । तथा मम तु मम पुनरुत्सुकाया उत्कण्ठिताया अयमाह-वोत्को युद्ध उन्मना योद्धाभीको भर्तास्तु । कीदृक् । जिनदत्तकान्यो जिनदत्तो मुख्योस्य जिनदत्तकः संघस्तस्मादन्य इति च । देवीभिर्भेदा इत्थं वृता इत्यर्थः ॥

अभिकः अभीकः । अत्र “अभेरीश्च वा” [१८९] इति क ईश्वास्य वा ॥

जिनदत्तक । इत्यत्र “सोस्य मुख्यः” [१९०] इति कः ॥

शृङ्खलक । इत्ययं “शृङ्खलकः करभे” [१९१] इति निपात्यः ॥

उत्कः । उत्सुकायाः । अत्र “उदुत्सोरुन्मनसि” [१९२] इति कः ॥

उपजातिः ॥

तेजोभिरुष्णकतृतीयककाशपुष्प-

कान्तु ज्वरानसुहदां दिशता क्षणेन ।

कौलमास्य(ष्य?)थ त्रिपुटिका वटकिन्यमानि

केनापि सिद्धसुरसाक्षिरणस्य लीला ॥ ६१ ॥

६१. केनापि भटेन सिद्धा विद्यासिद्धादयः सुराश्च देवाः सा-क्षिणः कौतुकायातत्वात्साक्षाद्गुप्तारो यस्य तर्ह्यद्रुणं तस्य लीला केलि-

१ ए वी वटिकि°.

१ सी योभी° . २ बी °ख्योख्य जि° . ३ सी °श्च श्वा इ° . ४ सी सो मु° . ५ ए °त्यत्र श° . ६ ए उन्मुका° . ७ ए उदुत्सो° . ८ बी °सदृशं .

रमानि ज्ञाता । कीदृशी । हर्षहेतुत्वात्कुलमासास्त्रिपुटाश्च धान्यभेदा
वटकानि च प्रायेण प्रायो वान्नान्यस्य पौर्णमास्यां कौलमासी त्रि-
पुटिका वा वटकिनी वोत्सवविशेषा इव । कीदृशा सता । तेजोभिः
प्रतापैः कृत्वा क्षणेनासुहृदां शत्रूणां ज्वरानिवातिसंतापकत्वाद्दिशता
ददता । किंभूतान् । उष्णं फलं कार्यमस्योष्णकस्तथा तृतीयो दिवसो-
स्याविर्भावाय तृतीयकस्तथा काशपुष्पं हेतुरस्य काशपुष्पको द्वन्द्वे तान् ॥

तृतीयक । काशपुष्पकान् । उष्णक । इत्यत्र “काल०” [१९३] इत्यादिना कः ॥

त्रिपुटिका । इत्यत्र “प्रायः०” [१९४] इत्यादिना कः ॥

कौलमासी(पी?) । इत्यत्र “कुलमासी(पा?)दण्” [१९५] इत्यण् ॥

वटकिनी । इत्यत्र “वटकादिन्” [१९६] इतीन् ॥

साक्षि । इत्यत्र “साक्षाद्दृष्टा” [१९७] इतीन् ॥ वसन्ततिलका छन्दः ॥

पञ्चविंशः पौदः ॥

कुमारिकस्येव जनः कुमारीमान्साधु नौमानिव नाविकस्य ।

जानन्प्रहारैः पततां रुजं कोप्याज्यब्धिनावी न पुनः प्रजहे ॥६२॥

६२. आज्यब्धौ रणाम्बुधौ नावी नौमान्दुर्विगाहं रणमवगाहमानः
सन्नित्यर्थः । कोपि भटः प्रहारैः पततां भटानां पुनर्न प्रजहे । यतस्ते-
पां रुजं पीडां क्षत्रियोत्तमत्वात्साधु जानन् । यथा कुमारीमाननेकक-
न्यान्वितो जनः कुमारिकस्यानेककन्यावतो जनस्य विवाहादिचिन्ता-
कृतां रुजं साधु जानाति । यथा वा नौमाननेकवेडान्वितो जनो नावि-
कस्यानेकवेडावतोनेकवेडासमार्चनादिविषयचिन्ताकृतां रुजं साधु जा-
नाति । उपजातिः ॥

१ बी सी भेदो व° । २ सी °नि प्रा° । ३ बी पौर्णिमा° । ४ बी °टि की
वा. ५ ए °णां जरा° । ६ ए °ष्णस्त° । ७ ए °यकः । का° । ८ ए °ष्पकीन्.
९ बी °पुत्रिका. १० ए °सादिण्. ११ बी °क्षाद्दृष्टा. १२ ए °दः समाप्तः ।
कु° । १३ ए सी °म्बुधोना° । १४ बी °नं ज° । १५ सी °था वा नौवाननेक-
वेडा° । १६ सी °कवेडा° । १७ सी °क वेडा° । १८ सी °रसना° ।

कुमारिणः खे वरमालिनोमिलञ्छिखावदस्त्राञ्छिखिनो नु तेजसा ।

मालावतोन्वेष्टुममायिनो भटानमायिका नव्यवरान्नभश्चराः ॥६३॥

६३. अमायिका अमायिनो नभश्चरा देवाः खेमिलन् । किं कर्तुम् । नव्यवरान्नवान्वधूटानन्वेष्टुम् । किंभूतान् । शिखावन्ति दीप्ति-युक्तान्यस्त्राणि येषां तान्युध्यमानानित्यर्थः । तथा तेजसा कृत्वा शिखिनो न्वग्नीनिव । तथा मालावतः कण्ठस्थपुष्पमालान्वितास्तथामायिनो मायायुद्धरहितान् । किंभूताः सन्तः । कुमारिणः कन्यायुक्ता अत एव वरमालिनो वराय माला वरमालास्तदन्विताः कुमार्यभिरुचितवरकण्ठे क्षेमं गृहीतवरमालाः । वंशस्थेन्द्रवंशयोरुपजातिः ॥

नाज्ञायकस्यैकतो गुर्वनीकं मायावद्भिः क्षुण्णमप्यत्र कैश्चित् ।

व्रीहिक्षेत्रं व्रीहिकाणां महीयो यद्वल्लूनं कापि चाव्रीहिमद्भिः ॥६४॥

६४. स्पष्टम् । किं त्वेकस्य राज्ञ एकत एकस्मिन्प्रदेशे मायावद्भि-श्छलपरैः कैश्चिद्भूतैः । अत्र रणे व्रीहिक्षेत्रं व्रीहियुक्तं क्षेत्रमव्रीहिमद्भि-व्रीहिरहितैश्चौरादिभिः ।

नाविकस्य । कुमारिकस्य । इत्यत्र “नावादेरिकः” [३] इतीकः ॥ “आयात्” [२] इति वचनात् “तदस्य०” [१] इत्यादिना मतुश्च । तेन नौमान् । कुमारीमान् ॥ नौकुमारीभ्यामिनं केचिदाहुः । नावी । कुमारिणः ॥

शिखिनः । शिखावन् । मालिनः । मालावतः ॥ अत्र “शिखादिभ्य इन्” [४] इतीन् मतुश्च ॥

व्रीहिकाणाम् । व्रीहि । अव्रीहिमद्भिः । अमायिकाः । अमायिनः । मायावद्भिः । अत्र “व्रीह्यादिभ्यस्तौ” [५] इतीकेनौ मतुश्च । शालिनी छन्दः ॥

१ सी °कान्नव्यं. २ ए °हीया यं.

१ वी °न्युद्धमां. २ ए °त्यथोस्तथा. ३ वी °न्वितात्तथां. ४ ए °ताः कुं.
५ ए सी °माला । वं. ६ ए °द्भिस्तल. ७ सी °द्भिर्मद्भिर्व्रीहिरं. ८ ए °द्भिर्नाहिं.

छत्रिणः कार्यिणो योधिनश्छत्रिकैः कार्यिकैर्भृत्यवद्भिः स्ववद्भिर्भटैः।
छत्रवान्माल्यवान्कर्पटी स्वर्मुनिर्वीरवत्याहवे पश्यति सात्र सः ६५

६५. वीरवति भटान्वितेत्राहवे रणे स रणकौतुकी स्वर्मुनिर्नारदो भटैः सह योधिनोवश्यं युध्यमानान्भटान्पश्यति स्म । कीदृक् । छत्र-
वांश्छत्रिकान्वितस्तथा माल्यवान्पुष्पमालान्वितस्तथा निन्द्यः कर्पटो-
स्यास्ति कर्पटी कक्षापटान्वितः । कीदृशान्योधिनः । छत्रिणप्रकुरत्वेन
भृतात्पत्रांस्तथा कार्यिणो रणव्यापारवतः । किंभूतैर्भटैः । छत्रिकैस्तथा
भृत्यवद्भिस्तथा स्ववद्भिर्दानार्थद्रव्यवद्भिर्ज्ञातिमद्भिर्वा तथा कार्यिकैः ॥
श्र(स्त्र)ग्विणी छन्दः ॥

धनिनः कर्पटिका अपि ह्यभूवन्नसिनः सत्यरणस्तवेषु सूताः ।

धनिकाधीनधनैरपीह वीरै रसिकैस्त्यागरणक्रियास्वशङ्कैः ॥ ६६ ॥

६६. इह रणे सूता भट्टाः कर्पटिका अपि निःस्वत्वेन निन्द्यकर्प-
टान्विता अपि सत्यरणस्तवेष्ववचितथभटयुद्धवर्णनासु रसिनो रसिकाः
सन्तो वीरैः कृत्वा धनिन ईश्वरा अंभूवन् । यतो धनिकाधीनधनैरप्यु-
त्तमर्णायत्तद्रव्यैरप्यृणप्रसैरपीत्यर्थः । परं त्यागरणक्रियासु दानप्रधानेषु
रणकर्मसु रसिकैः साभिलाषैः । एतदपि कुत इत्याह । यतोशङ्कैर्ऋणभय-
रहितैरकातरैश्चेत्यर्थः । औपच्छन्दसकापरान्तिका ॥

समित्खलिन्यां भुवि कोप्यशै(शी?)र्षिकः

प्रत्यर्थिकीर्त्यर्थ्यकरोदशीर्षिणम् ।

अशीर्षवान्सोपि ननर्त खड्गभृत्

प्रत्यर्थिकैरर्थिकवत्परिष्टुतः ॥ ६७ ॥

१ ए °ल्वद्भिः. २ ए °न्कर्पटी. ३ ए °प्रथि°. ४ बी °रथक°.

१ बी °न्वितोत्रा°. २ ए °न्योनिधि°. ३ बी °पत्रास्त°. ४ बी सी छ-
त्रकै°. ५ बी °शभतम°. ६ बी °र्थिकै. श्र°. ७ सी °कैः । स्वग्वि°. ८ सी भटा क°. ९ बी निमत्वे°. १० ए अभव°.

६७. खलाः सन्यस्यां खलिनी^१ समितो युद्धस्य खलिनीव समि-
त्खलिनी तस्यां यथा खलिनी^२ धान्यखलाधार एवं संग्रामाधार इत्यर्थः ।
भुवि रणाङ्गणे कोपि भटोशै(शी?)र्षिकः शीर्परहितोऽप्यशीर्षिणं शीर्ष-
रहितमकरोदर्यात्प्रत्यर्थिनम् । यतः प्रत्यर्थिकीत्यर्थां शत्रुकीर्तिं जिघृक्षुरि-
त्यर्थः । ततश्चाशीर्षवान् शीर्परहितः सोपि प्रत्यर्थ्यपि खङ्गभृत्सन्ननर्त
वीर्यातिशयानुद्धाय वचलग । अत एव प्रत्यर्थिकैः शत्रुभिरर्थिकं वद्याचकै-
रिव परिप्लुतः ॥

छत्रिकैः । छत्रिणः । छत्रवान् । इत्यत्र “अतः०” [६] इत्यादिना-इकेनौ
मतुश्च ॥ अनेकस्वरादिति किम् । स्ववद्भिः ॥ अभिधानार्थस्येति कर्णस्यानुवृत्तेः
कृदन्तान्न भवतः । भृत्यवद्भिः ॥ क्वचिद्भवतः । कार्यिकैः । कार्यिणः ॥ जातिश-
ब्देभ्यो न भवतः । माल्यवान् । क्वचिद्भवतः । का(क)र्पटिकाः । कर्पटी ॥ ध-
नादुत्तमणं भवतः । धनिकः(क) । धनिनः ॥ सप्तम्यर्थे च न भवतः । वीरव-
त्याहवे ॥ क्वचिद्भवतः । खलिन्याम् ॥ रसरूपगन्धस्पर्शशब्दस्नेहेभ्यो गुणवा-
चिभ्यो न भवतः ॥ क्वचिद्भवतः । रसिकैः । रसिनः ॥

अशीर्षिकः । अशीर्षिणम् । अशीर्षवान् । इत्यत्र “अशिरसोशीर्षश्च” [७]
इतीकेनौ मतुश्चाशिरसोशीर्षादेशः ॥ अर्थिकवत् । अर्था । प्रत्यर्थिकैः । प्रत्यर्थि ।
इत्यत्र “अर्थ०” [८] इत्यादिना-इकेनौ ॥ वंशस्थेन्द्रवंशयोरुपजातिः ॥
अतुन्दिलः कापि च तुन्दवन्तमतुन्दिकं कापि जिगाय तुन्दी ।
अशालिलं शाल्यथ शालिमन्तमशालिकः स्थानिवशेन यद्वत् ॥६८॥

१ ए ल्यपि शा° २ सी स्थानव° ३ सी °त् । कापि ।

१ सी °नी तस्यां खलिनी यथा धा° २ ए °नी धन्य° ३ ए सी °कात्ति जि°
४ सी एवा प्र° ५ ए °कविद्या° ६ सी °रस्या° ७ ती कार्यिकैः ८ ए
°काः । कर्पटीः । ध° ९ वी °र्षिणाग् १० ए °शीर्षिवा° ११ ए °वंशोरु°

६८. कापि च रणप्रदेशेतुन्दिलोस्थूलोदरस्तुन्दवन्तं जिगाय । कापि च तुन्द्यतुन्दिकं जिगाय । यथा स्थानं ग्रामादिस्तदस्यास्ति स्थानी ग्रामठकुरादिस्तद्वशेनाशालिलं शालिरहितं दरिद्रं शालीश्वरो जयति । अथैवा यद्वदशालिको दरिद्रोपि शालिमन्तमिति ॥ उपेन्द्रवज्रा ॥

पङ्किलत्रीहिलक्षेत्रवद्युन्महीं शोणितैः पङ्किनीं पङ्कवन्मूर्तयः ।

पङ्किकक्षमातलसंसिनः पादिलान्संत्यजन्तो मयांश्चक्रमुः पत्तयः ६९

६९. पङ्कवती श्रमोत्थस्वेदसैन्यरजःसंपर्केण कर्दमवती मूर्तिर्येषां ते तथा पत्तयः स्फारका युन्महीं रणोर्वी चक्रमुर्गताः । किंभूताम् । शोणितैः पङ्किनीमत एव पङ्किलत्रीहिलक्षेत्रवत्पङ्कयुक्तत्रीहियुक्तक्षेत्रतुल्याम् । किंभूताः सन्तः । मयानुग्रभेदान्संत्यजन्तः । किंभूतान् । पङ्किकं शोणितकर्दमयुक्तं यत्क्षमातलं तत्र संसिनः स्वलनेनाधःपातुकान् । एतदपि कुत इत्याह । यतोतिवृद्धा महान्तः पादाः सन्त्येषां पादिलैस्तान् ॥ स्रग्विणी ॥

यथैव शृङ्गारकपादिभिर्द्राग्मृगैर्मृगाः पादिकशृङ्गवन्तः ।

वृन्दारकैस्तद्वद्वन्दवन्तो भटैर्भटा युद्धकृतोत्र दृष्टाः ॥ ७० ॥

७०. तद्वत्तथा वृन्दारकैः समूहवद्भिर्भटैः सहावृन्दवन्त एकाकिनो भटा युद्धकृतो युध्यमाना अत्र रणे दृष्टाः । यथैव शृङ्गारकपादिभिः शृङ्गवद्भिर्विवृद्धपादवद्भिश्च मृगैरारण्यपशुभिः सह पादिकशृङ्गवन्तो मृगा युध्यमाना दृश्यन्ते ॥

१ ए ङ्किनी प०. २ बी ङ्कतुः प०.

१ बी ङेन शालिनं शालिर०. २ सी ङ्किर०. ३ सी ङ्गो गाय०. ४ ए ङ्गा-वथाय०. ५ बी ङ्कतुगं०. ६ बी ङ्क्षेव०. ७ सी ङ्क्तक्षे०. ८ सी ङ्तुन्याः । किं०. ९ ए ङ्गान्. १० सी ङ्कादिनो भट यु०. ११ ए युद्धमां०. १२ सी ङ्गारिक०. १३ ए ङ्दिभिर्भृंगारव०. १४ सी ङ्भिः युंगारव०. १५ बी सी ङ्द्विद्वं०.

व्रीह्यर्थे । अशालिलम् । अशालिकः । शाली । शालिमन्तम् ॥ तुन्दादि ।
अतुन्दिलः । अतुन्दिकम् । तुन्दी । तुन्दवन्तम् ॥ पङ्किल । पङ्किक । पङ्कनीम् ।
पङ्कवत् । इत्यत्र “व्रीह्यर्थे०” [९] इत्यादिना-इलः । चकारादिकेनौ । “आयात्”
[२] इति मत्तुश्च ॥ व्रीहिशब्दोपि व्रीह्यर्थो भवति । किं तु तस्य पूर्वत्रोपादानादिलो
न स्यात् । भावे हि तत्रोपादानमनर्थकं स्यात् ॥ भवतीत्येके । व्रीहिल ॥

पादिलान् । पादिक । पादिभिः । अत्र “स्वाङ्गाद्०” [१०] इत्यादिना-
इल-इक-इनः ॥

वृन्दारकैः । अँवृन्दवन्तः । अत्र “वृन्दादारकः” [११] इत्यारको मत्तुश्च ॥

शृङ्गारक । शृङ्गवन्तः । अत्र “शृङ्गात्” [१२] इत्यारको मत्तुश्च ॥ उपजातिः ॥

फलिनद्भुमद्बर्हवदातपत्रकाः फलवच्छरश्रेणिमुचोपि जाङ्गलाः ।

अथ गूर्जरैर्बर्हिणवन्महाहयः प्रबभञ्जिरे शृङ्गिणवच्च शाखिनः ७१

७१. अथ गूर्जरैर्जाङ्गला आन्नभटाः प्रबभञ्जिरे । कीदृशाः । फ-
लिनद्भुमन्ति सश्रीकत्वात्सफलद्भुमा इवाचरन्ति बर्हवन्ति मायूरपिच्छ-
युक्तान्यातपत्राणि येषां तेपि ठक्कुरा अपि । तथा फलवती प्रशस्यंशस्त्रा-
ग्रभागान्विता या शरश्रेणिस्तां मुञ्चन्ति ये तेपि यथा बर्हिणैर्मयूरैर्महा-
हयो भज्यन्ते । यथैव च शृङ्गिणैर्वनमहिषैः शाखिनो वृक्षा भज्यन्ते ॥

फलिन । फलवत् । बर्हिण । बर्हवत् । शृङ्गिण । इत्यत्र “फल०” [१३]
इत्यादिना-इनो मत्तुश्च ॥ सुदन्तं छन्दः ॥

१ ए रैर्वाहिं० । २ बी प्रभ० ।

१ ए बी ह्यर्थः । अ० । २ बी लिनम् । ३ ए न्दिलं । अ० । सी न्दिल ।
अ० । ४ ए थोपि भ० । ५ सी नर्थ० । ६ सी दिकः । पा० । ७ बी अत्रवृन्द० ।
८ बी रकः । शृ० । ९ ए त्वाशफ० । १० सी त्तान्येव पात्रा० । ११ सी सं-
वत्सा० । १२ सी था शृ० । १३ ए नर्महिषौ शा० । १४ ए वत्तत् । १५ बी बर्हिण० ।
१६ ए श्व । मुद० । १७ सी दतं छ० ।

मलवद्यशस्कान्मलिनेन कर्मणातिमलीमसांस्तर्जयितान्नकः स्वकान् ।
दलितुं मरुत्वानिव पर्वतान्द्विषो युयुधे ततः पर्ववदस्रभृत्स्वयम् ७२

७२. यथा मरुत्वानिन्द्रः पर्वस्येषां तान्पर्वतान्द्रीन्वञ्च्रेण दलय-
त्येवमान्नको द्विषो दलितुं स्वयं युयुधे । कीदृक्सन् । पर्ववन्ति प्रशस्य-
प्रन्थिप्रदेशयुक्तानि यान्यन्त्राणि शरास्तद्भृत्तथा स्वकान्स्वकीयभटांस्तर्ज-
यिता निर्भर्त्सयन् । यतो मलवद्यशस्कान्मलिनकीर्तान् । एतदपि कुत
इत्याह । यतो मलिनेन कर्मणा रणभङ्गेन निन्द्यकर्मणातिमलीमसान् ॥
मरुत्तवत्तुण्डिभचक्रवर्षी स योधयन् कुर्द्वलिभालिकोरीन् ।

ऊर्णायुवद्वा वटिभान्नवद्वाहंयुस्तदामंस्त शुभंयुमानी ॥ ७३ ॥

७३. स आन्नस्तदारीन्योधयन्युध्यमानान्प्रयुञ्जानोमंस्त । कीदृ-
शान् । ऊर्णायुवद्वा सुखविनाश्यत्वेनोरणकतुल्यान् । वटिभान्नवद्वा
वटिभं वटीव्यञ्जनविशेषान्वितं यदन्नं तत्तुल्यान्वा । कीदृक्सन् । शुभं-
युमानी शुभंयुं शुभसंयुक्तमनुकूलदैवमात्मानं मन्यमानोत एवाहंयुरहं-
कारवान्त एव क्रुधा वलिभं रेखायुक्तमलिकं ललाटं यस्य सोत एव
च मरुत्तवद्वाजविशेष इव तुण्डिभानि प्रवृद्धनाभिमन्ति चक्राणि चक्रा-
न्त्राणि वर्षतीत्येवंशीलो यः सः ॥

मलीमसान् । मलिनेन । मलवन् । इत्यत्र “मलादीमसश्च” [१४] इतीमं-
सेनौ मतुश्च ॥

मरुत्तं । मरुत्वान् । पर्वतान् । पर्ववन् । इत्यत्रे “मरुत्०” [१५] इत्यादिना
तो मतुश्च ॥

१ बी °लयव° । २ सी °दलयन् म° । ३ ए °वन्ति प्रशस्य° । ४ ए °द्वभिलाभिको°

१ ए °मंस्तय° । बी °भय° । २ सी °णाति° । ३ ए °मंणोति° । ४ ए °युजानो° ।
५ सी °श्यक्तवे° । ६ ए °द्वा भटिभवटी° । ७ सी °टिभव° । ८ बी °त्तद्वाज° ।
९ सी °मतोनौ° । १० सी °त्त । अम° । ११ बी °रुत्तान् । १२ सी °त्र अम° ।

वलिभ । वटिभ । तुण्डिभ । इत्यत्र “वलि०” [१६] इत्यादिना भः ॥

ऊर्णायु । अहंयुः । शुभंयुः । इत्यत्र “ऊर्णा०” [१७] इत्यादिना युस् ॥ उप-

जातिः ॥

अशंयकंयोपि स शन्त्वकन्तुरशंयुकंयूनपि शन्त्यकन्तीन् ।

स्वकांश्चकारालमकन्तशन्तानशंब(व)कंवान् द्विपतश्च जिष्णुः ७४

७४. स आन्नः स्वकान्निजभटाञ् शं सुखमस्त्येषां शन्त्यैः । कमि-
त्ययं कुत्सायाम् । कं कुत्सास्त्येषां कन्त्यो न तथाकन्त्यो विशेषणकर्म-
धारये ताञ् शन्त्यकन्तीन्सुखितान् सतेजस्कत्वेनाकुत्सितांश्चालमत्यर्थं
चकार । कीदृशान् । अशंयुकंयूनपि द्विद्धिः पराभवात्पूर्वमसुखितनि-
स्तेजस्कानपि । कीदृक्मन् । अशंयकंयोपि स्वसैन्यस्य पराभवादसुखि-
तनिस्तेजस्कोपि जिष्णुः सञ् शन्त्वकन्तुः सुखी सतेजस्कश्च । तथा द्वि-
षतश्चाकन्तशन्ताञ् जितकाशित्वेन प्राकान्तान्सु खिनश्च संतोशंबकंवान-
सुखिनो निस्तेजस्कांश्चकार ॥ उपेन्द्रवज्रा ॥

वातूलाशम्भान्कांश्चिदस्त्रैरकम्भा-

चूडालादन्तूलाललाटूलकांश्च ।

मूर्छालान्सोस्त्रैर्मक्षिकालान्बल्लो

द्विद्वपत्तींश्चक्रे सिध्मलान्वा विवर्णान् ॥ ७५ ॥

७५. स आन्नः कांश्चिद्विद्वपत्तीनस्त्रैः कृत्वा चक्रे । किंभूतान् ।
वातूलाशम्भान्वातप्रस्तवदसुखितान् । तथाकम्भाचूडालादन्तूलाललाटूल-
कांश्च कांश्चिदकम्भान्मस्तकरहितान् कांश्चिदचूडालार्नवेषीकान्कांश्चिदद-
न्तूलान्दन्तरहितान् । कांश्चिदललाटूलकांललाटरहितांश्च । तथा कांश्चि-

१ ए °लाहूल°. २ बी °दूकां°. सी °दूलकां°.

१ सी °षां कंतयो. २ बी °यः किमि°. ३ सी °न्यप°. ४ सी °शिशब्देन.
५ ए सन्तोशं°. ६ ए °जस्काश्चत्वका°. ७ बी °लाल°. ८ बी °नवर्णां°. ९ सी °कान्कुत्सितान्बल्लो°. १० ए °कान्कुत्सितान्बल्लो°. ११ ए °हिताश्च°.

न्मूर्खालान्मूर्खावतस्तथा कांश्चिन्मक्षिकालान्मक्षिकावतः परासूनित्यर्थः ।
तथा कांश्चित्सिधमलान्वा विवर्णान् । वात्रेवार्थे । सिधमानि त्वक्पुष्पाणि
रोगभेद एषां सन्ति सिधमला यथा त्वचि इवेतपुष्पैर्विवर्णा विच्छे-
याः स्युरेवं प्रहारैर्विवर्णाश्च । यतः । कीदृक् । सोस्रैः कृत्वा बल्लो व-
लिष्ठः ॥ वैश्रवदेवी ॥

फेनिलोदकिलवक्रममूर्च्छन्पत्तयः पृथुलशस्त्रमुचीह ।

फेनलोदकलसिन्धुरभूत्तच्छत्रशोणितजलैः पतितैश्च ॥ ७६ ॥

७६. इहात्रे पृथुलानि पृथुत्ववन्ति शस्त्राणि मुञ्चति यस्तस्मिन्सति
पत्तयोमूर्च्छन् । कथम् । फेनिलानि फेनवन्त्युर्दकिलान्युदकवन्ति वक्रा-
णि यत्र तद्यथा स्यादेवम् । तथा फेनलोदकलसिन्धुर्दिण्डीरान्वितोदक-
वती च नद्यभूत् । कैः कृत्वा । तच्छत्रशोणितजलैस्तेषां पत्तीनां छत्रैः
इवेतातपत्रैः शोणितजलैश्च रक्ताम्भःप्रवाहैश्च । किंभूतैः । रणोर्न्या
पतितैः ॥ स्वागता ॥

प्रज्ञालोत्त्रे प्रज्ञिलेनान्नकेन स्वांश्रौलुक्यस्ताप्यमानानथास्रैः ।

शाखीवोच्चैःपर्णिलोपर्णलद्रौ धन्वंत्येत्याश्वासयत्तत्र धन्वी ॥ ७७ ॥

७७. स्पष्टम् । किं त्वपर्णला अपर्णवन्तो द्रवो वृक्षा यत्र तस्मिन्ध-
न्वति मरुस्थल उच्चैरुन्नतैः पर्णिलः पत्रबहुलः शाखी यथा तार्प्यमाना-
ञ्जनानाश्वासयति । तत्र रण एत्य धन्वी धनुर्धरः ॥

कंयून् । अशंयु । अकन्तीन् । शन्ति । कंयः । अशंय । अकन्तुः । शन्तु । कन्त ।

१ सी फेनिलो° । २ बी सी °दकिल° । ३ बी °च्छस्त्रशो° । ४ ए °नावके° ।
५ ए °मानांस्तथा° । ६ ए °लभ्रो ध° । ७ बी °न्वतेत्या° । सी °न्वतेत्या° । ८ बी सी
धन्वा । °स्प.

१ ए °त्सिधमाला° । २ ए °च्छायास्यु° । ३ सी °ति सति° । ४ ए °दलिकान्यु° । ५
ए सी फेनिलो° । ६ सी °दकिल° । ७ ए °त पूर्णि° । ८ ए °ध्यमञ्जना° । ९ ए °शंशय° ।

शन्तान् । कंवा^१न् । अशं^२व । अकम्भान् (कम्भ) । अशम्भान् । इत्यत्र “कंशंभ्यां०”

[१८] इत्यादिना युस्-ति-यस्-तु-त-व-भाः ॥

बल्ल^३लः । वातू^४ल । दन्तू^५ल । ललाटूलकान् । इत्यत्र “बल०” [१९] इत्यादिनोलः ॥

चूडाल । इत्यत्र “प्राणि०” [२०] इत्यादिना लः ॥

सिध्मलान् । पृथुल । क्षुद्रजन्तु । मक्षिकालान् ॥ रगू । मूर्छालान् । इत्यत्र “सिध्मादि०” [२१] इत्यादिना लः ॥

प्रज्ञालः । प्रज्ञिलेन । पर्णल । पर्णिलः । उदकल । उदकिल । फेनल । फेनिल । इत्यत्र “प्रज्ञा०” [२२] इत्यादिना ल-इलौ ॥ शालिनी छन्दः ॥

ऊचेथ जाङ्गलनृपोभिसरन्नकाला-

लोकांलिलं तमिति संप्रहरस्व दोष्मन् ।

काडालघाटिलजटालतमैरघाटा-

लाकाडिलैरजटिलैश्च हतैः किमेभिः ॥ ७८ ॥

७८. अथातिप्रकाशत्वात्क्षेप्या काला पादिस्रसाविशेषो यस्य स तथा नाकालालो जाङ्गलनृप आन्नोभिसरन्नभिमुखं गच्छन्सन्नकालिलं तं चौलुक्यमुवाच । कथमित्याह । हे दोष्मन्संप्रहरस्व युध्यस्व । यत एभिर्भटैर्हतैः किं न किञ्चित् त्वमेव मे वध्य इत्यर्थः । किंभूतैरेभिः । काडा पादिस्रसामेदो घाटा कृकाटिका जटाश्च क्षेप्याः सन्त्येषां तेतिशयितास्तैः काडालघाटिलजटालतमैस्तथाघाटांलाकाडिलैरजटिलैश्च ॥

१ सी काकिलं. २ सी ँटाकालाडिं. ३ ए ँश्च हितैः.

१ ए ँन् । स्वागन । अकं. सी ँन् । अकं. २ ए ँतिशवं. ३ ए ँल्ल । वां. ४ ए ँल । ललां. ५ ए सिध्मालां. ६ सी ँन् । इं. ७ बी मूर्छालां. ८ ए प्रज्ञिलः. ९ ए फेनिल । फे. १० बी ँनलः । फे. ११ ए ँदल्लस्ताविं. १२ बी ँप अन्नो. १३ बी ँप्रहारं. १४ ए ँदस्तमापादो. सी ँदप्रमां. १५ सी ँथालकां. १६ बी रजितिं.

कालीलः । कालिलम् । जटाल । जटिलैः । घटाल । घटिल । अत्र “काला०”
 [२३] इत्यादिना ल-इलो ॥ कालेति^३ डोपान्त्यं केचित्पठन्ति । काडाल ।
 काडिलैः ॥ वसन्ततिलका ॥

ज्यावाचालधनुष्क किं न पुरतो वाग्मिन्निहागाः स्वयं

वाचाटः प्रहितः खरामधुरवाग्योद्धं जनोयं मुधा ।

बन्धुं नोरसिलैः कृषीवलजनैर्दन्तावलः पिच्छिलो

दानालोमैशककेशैरपि यतः शक्योङ्गनानिःसहैः ॥ ७९ ॥

७९. ज्याया प्रत्यञ्चया वाचालमसकृदाकृष्यमणत्वाद्ब्यक्तस्वरत्वाच्च
 बहुगर्ह्यवाग्युक्तं धनुर्यस्य हे ज्यावाचालधनुष्क तथा हे वाग्मि(ग्मि)न् ।
 उपहासेन संबोधने इमे । हे चौलुक्य पुरतः प्रथमं स्वयमिह मत्स-
 मीपे किं किमिति त्वं नागाः । तथायं मया हतविप्रहतो जनो भट-
 लोको योद्धुं मुधा मैत्पुरोकिंचित्करत्वान्निरर्थकं त्वया प्रहितः । कीदृक् ।
 खं महत्कण्ठविवरमस्यस्यां खरा कठोरात् एव न मधु माधुर्यमत्रास्य-
 मधुरा च वाग्यस्य सः । तथा वाचाटो बहुगर्ह्यवागसकृन्निष्फलमात्मनः
 प्रभोश्च पराक्रमादि प्रशंसन्नित्यर्थः । अर्थान्तरन्यासमाह । यतः कृ-
 षीवलजनैर्हालिकलोकैर्दन्तावलो हस्ती न बन्धुं शक्यः । किंभूतैः ।
 उरसिलैरपि महावक्षोभिरप्यतिस्थूलैरपीत्यर्थः । तथा लोमानि सन्त्येषां
 लोमशास्ते च ते कर्कशाश्च कर्कोश्व उपमेयतयास्येषां श्वेताश्ववत्क-
 ठोरात्सैरपि । तर्हि कस्मान्न शक्य इत्याह । यतोङ्गनानिःसहैः स्त्रीवद-

१ बी सी वाग्मिन्नि. २ बी पिच्छिलो. ३ बी °मक°. ४ बी शक्येङ्ग°.

१ ए °लाल । का°. २ सी °टालः । घा°. ३ बी सी °ति बोपा°. ४ सी °ह स°. ५ बी °मत्परो°. ६ ए °मथास्य°. बी °मत्रत्यम°. ७ ए °ग्य सः. ८ सी °कृन्निःफल°. ९ बी °त्रिफल°. १० बी बद्धं श°. ११ बी °ङ्गो उ°.

पराक्रमैः । कीदृग्गजः । दानान्मदात्पिच्छं चिकर्णत्वमस्यास्ति
पिच्छिलः पङ्किलो मदोत्कटः ॥ शार्दूलविक्रीडितम् ॥

युध्यस्व नान्योस्म्यहमात्मतेजसो-

ष्मणः स एवोद्गुपणेन दर्दुण ।

शाकीनतां याति न यत्पलालिनो

न वा पलालीनपदं च शाकिनः ॥ ८० ॥

८०. हे उद्गुपणेन रोमाञ्चेन कृत्वा दर्दुण दर्दुण्याधियुक्त युध्य-
स्वानेकभटैः सह युद्धेनातिश्रान्तत्वाद्योद्धुं न शक्नोपीत्यहं न युध्य इति न
वाच्यम् । यतोहमात्मतेजसा कृत्वोष्मोष्मत्वमस्यास्त्यूष्मणः सन्नान्यो-
स्मि श्रान्तत्वादिप्रकारेण नान्यादृशो वर्ते । किं तु स एव यादृग्युद्धा-
त्पूर्वं दृष्टस्तादृश एवास्मि । युक्तं चैतत् । यद्यस्मात्पलालिनो महत्पलालं
पलालक्षोदो वा पलाली तद्वान्प्रदेशः । शाकीनतां महच्छाकं शाकस-
मूहो वा शाकी तद्वत्प्रदेशतां न याति । शाकिनश्च पलालीनपदं पला-
लीवत्स्थानं पलालीनतामित्यर्थः । न वा याति ॥

वाचाल । वाचाटः । अत्र “वाचः०” [२४] इत्यादिना-आलाटो ॥

वाग्मिन् । इत्यत्र “गिमन्” [२५] इति गिमन् ॥

मधुर । खर । इत्यत्र “मध्वादिभ्यो रः” [२६] इति रः ॥

कृषीवल । दन्तावल(लः) । इत्यत्र “कृष्यादिभ्यो वलच्” [२७] इति वलच् ॥

लोमश । कर्कशैः । इत्यत्र पिच्छिलः । उरसिलैः । इत्यत्र च “लोम०”

[२८] इत्यादिना श इलश्च ॥

१ बी दद्रुण.

१ सी ण म? २ बी सी पिच्छलः. ३ ए त्कण्ठः । शार्दूल? ४ सी
उद्गुष. ५ बी दद्रुण दद्रुण्या? ६ ए ष्यस्थाने? ७ बी युद्ध इ? ८ ए शो
वते । किं. ९ ए सी यसा? १० ए लीव? ११ सी. नता? १२ बी सी
वाग्मिन्. १३ ए कर्कश । इ? १४ सी पिच्छलः.

अङ्गना । ऊष्मणः । अत्र “नोङ्गादेः” [२९] इति नः ॥

शाकिनैः । पलालिनः । दंष्ट्रुण । इत्यत्र “शाकी०” [३०] इत्यादिना नो ह-
स्वश्च ॥ केचित्तु शाकीपलाल्योर्ह्रस्वत्वं नेच्छन्ति । तन्मते शाकीनताम् ।
पलालीन ॥ इन्द्रवंशवंशस्थयोरुपजातिः ॥

युच्छ्राद्धवार्तो विषुणो नु लक्ष्मणः

प्राज्ञार्च उच्छार्करवाक् चुलुक्यराद् ।

खं पांशुतामिस्रमपि प्रपादयन्

दन्तांशुभिर्ज्यौत्स्नतुलामुवाच तम् ॥ ८१ ॥

८१. चुलुक्यराद् तमान्नमुवाच । कीदृक्सन् । विषुणो नु विष्वञ्चो
रंभमयो विष्वग्गतानि वास्य सन्ति विषुणो रविर्वायुर्वातितेजस्वित्वाद्ब-
लिष्ठत्वाच्च तयोस्तुल्योत एव युधि श्राद्धः श्रद्धावान्वार्तश्च व्यापारवान्
युच्छ्राद्धवार्तस्तथा प्राज्ञेषु प्रज्ञावत्स्वार्चोर्चान्वान्पूर्य्यः प्राज्ञार्चो विद्वत्त-
मोत एव शर्करात्रास्ति शर्करं दुग्धमोदकादि माधुर्यातिशयेनोत्क्रान्ता
शर्करमुच्छर्करा वाग्यस्य सः । तथा लक्ष्मणः स्मितेन सश्रीकोत एव
खमाकाशं पांशुतामिस्रा तमस्ततिस्तमो वात्रास्ति पांशुतामिस्रमपि
धूलीधूसरितमपि दन्तांशुभिः कृत्वा ज्योत्स्नात्रास्ति ज्यौत्स्नः श्वेतपक्ष-
स्तस्य या तुला साम्यं तां प्रपादयन्नङ्गीकारयञ्च श्वेतीकुर्वन्नित्यर्थः ॥
इन्द्रवंशा ॥

किमुवाचेत्याह ।

१ बी °णो ल° २ सी °णः प्रज्ञा° ३ बी °भिज्योत्स्न°

१ ए °नः । द° २ ए बी दंष्ट्रुण ३ ए विषुणो ४ बी रसयो ५ बी
°विवायु° ६ बी °ज्यः प्रज्ञा° ७ बी °ग्यसां सः ८ ए बी °मिश्रा त°

योशार्करासिकतिलेष्विव सैकतानः

कर्षेद्विं शर्करिलसैकतभूषु गौः सः ।

चञ्चद्द्युमद्गुमसमानभुजोपि वीरः

काण्डीर शूर इह यः क्रियया गिरेव ॥ ८२ ॥

८२. काण्डानि^१ शराः सन्त्यस्य हे काण्डीर हे धानुष्क । उपहसन्नेवं संबोधयति । हे आत्र चञ्चन्तौ विलसन्तौ द्युमद्गुमसमानौ द्यौर्द्युवा-
स्यास्मिन्वास्ति द्युमो रूढिशब्दत्वादुच्चैस्तमो यो द्रूणि^३ दारूणि सन्त्य-
स्यास्मिन्वा द्युमो रूढिवशाद्द्रुक्षस्तद्वत्प्रलम्बबलिष्ठौ भुजौ यस्य सोपि यो
गिरेव यथा गिरा वाचा शूरस्तथा यः क्रियया रणकर्मणा शूरः स
इह जगति वीरः । दृष्टान्तमाह । हि यस्माद्यो गौर्यथा शार्करासिकति-
लेषु क्षुद्रपापाणवाङ्कारहितेषु देशेषु सैकतं सिकतावद्वालुकाभृत्तं-
(भृद् ?) यदनः शकटं तत्कर्षेत्तथा यः शर्करिलसैकतभूषु सैकतानः
कर्षेत्सं गौर्यृषभगुणोपेतो वृषभः स्यात् । तत्ते स्वशौर्यश्लाघावचनैः पू-
र्वोक्तेर्न किञ्चित्किं तु यदि शूरमन्यस्तदा रणक्रियां प्रकटयेत्यर्थः ॥
वसन्ततिलका ॥

आण्डीरभाण्डीरहयाजिकच्छुरैः सदन्तुरेभै रथिरैः समेधिरैः ।

संभूय भूपैर्हृदयालुभिः स्वकैर्ढौकस्व नन्वसि कृपालुरेकके ॥ ८३ ॥

८३. नन्विति संबोधने । हे आत्र स्वकैर्निजैर्भूपैः सह संभूय मि-
लित्वा त्वं ढौकस्व । किंभूतैः । आण्डीरा वृषणवन्तो भाण्डीराश्च भाण्ड-

१ बी °द्वि कश° । २ बी न्वस्स कृ° ।

१ सी °नि शिराः । २ बी °द्युवास्या° । ३ सी °णि स° । ४ सी °लम्बौ ब° ।
५ प °साया गौ° । ६ बी °तलभू° । ७ बी °पेत्सा गौ° । ८ प °वोक्तेर्न° ।

मश्वभरणादि तद्वन्तश्च ये हयास्तैर्याजिर्युद्धं तत्र कच्छुरैः कण्डूमद्भि-
स्तथा सदन्तुरेभैरुन्नतदन्तान्वितगजयुक्तैस्तथा रथिरै रथवद्भिस्तथा स-
मेधिरैर्मैधिरा बुद्धिमन्तोमात्या युद्धक्रियाचतुरा योधाश्च तद्युक्तैस्तथा ह-
दयालुभिः सहृदयै रणे निपुणैरित्यर्थः । कस्मादेवमुच्यत इत्याह । यत
एकक एकाकिन्यसहाये त्वयि विपयेस्म्यहं कृपालुर्वर्ते ॥ इन्द्रवंशावं-
शस्थयोरुपजातिः ॥

मेधावता हृदयिना रथिनासि पातो

गाण्डीविकेशवसमेन कृपावता यत् ।

तातेन तर्हि शिरसा मणिवेन नम्र-

स्तन्नाद्य संस्मरसि नासिक सोसि वीरः ॥ ८४ ॥

८४. तर्हि यदा जयसिंह आसीत्तस्मिन्काले यत्त्वं मणिवेन रत्न-
वता शिरसा नम्रः संस्तातेन जयसिंहेन कृपावता सता पातो द्विड-
भ्यो रक्षितः । कीदृशा तातेन । मेधावंता तथा हृदयिना विक्रान्तेन तथा
रथिनोपलक्षणत्वाद्गजाश्वपत्तिवता च शक्तित्रयोपेतेनेत्यर्थः । अत एव
गाण्डीविकेशवसमेनार्जुनविष्णुतुल्येन । तत्तातकृतं रक्षणमद्य युद्धदिने
न संस्मरसि । तत्तस्माच्छिन्ना नासिकास्यास्ति रे नासिक तदा कृपया
तातेन रक्षितस्याद्य मयैव सह युद्धकरणेन निर्लज्जत्वान्नक्रवर्धिततुल्य
त्वं यः प्रणम्रः कृपया तातेन रक्षितः स वीरोसि वर्तसे । यत्त्वमात्मनो
भटत्वं वर्णयसि तन्मे विदितमेवेत्यर्थः ॥

१ ए ण्डीवके° । २ बी °प्रतन्ना° ।

१ बी °जि युद्धं । २ सी °था ह° । ३ बी °तेते । इ° । ४ सी °हि तदा ।
५ बी °वन्तो त° । ६ बी °न्मे वेदितमिभे° ।

विषुणः । अत्रं “विष्वचो विषुश्च” [३१] इति नो विष्वित्यादेशश्च ॥

लक्ष्मणः । अत्र “लक्ष्म्या अनः” [३२] इत्यनः ॥

प्राज्ञ । श्राद्ध । आचं । वार्तेः । इत्यत्र “प्रज्ञा०” [३३] इत्यादिना णः ॥

ज्योत्स्नं । तामिस्त्रंम् । इत्यत्र “ज्योत्स्नादिभ्योण्” [३४] इत्यण् ॥

सैकतानः । शार्कर । इत्यत्र “सिकता०” [३५] इत्यादिनाण् ॥

सिकतिलेषु । सैकत । शर्करिल । अशार्कर । इत्यत्र “इलश्च देशे” [३६]

इतीलोपच ॥

द्युर्म । द्रुम । इत्यत्र “द्युद्रोर्मः” [३७] इति मः ॥

काण्डीर । आण्डीर । भाण्डीर । इत्यत्र “काण्डाण्ड०” [३८] इत्यादिना-ईरः ॥

कच्छुरैः । अत्र “कच्छ्रा डुरः” [३९] इति डुरः ॥

दन्तुर । इत्यत्र “दन्तादुन्नतात्” [४०] इति डुरः ॥

मेधिरैः । रथिरैः । अत्र “मेधा०” [४१] इत्यादिना वा-इरः । वावचनाद्य-

थाप्राप्तमिनादि । “आयात्” [२] इति मतुश्च । मेधावता । रथिना ॥

कृपालुः । कृपावता । हृदयालुभिः । हृदयिना । इत्यत्र “कृपा०” [४२] इत्यादिनालुर्वा ॥

केशव । इत्यत्र “केशाद्वः” [४३] इति वः ॥

मणिवेन । गाण्डीवि । इत्यत्र “मण्यादिभ्यः” [४४] इति वः ॥

नासिक । इत्यत्र “हीनीत्स्वाङ्गादः” [४५] इत्यः ॥ वसन्ततिलका ॥

कालोर्शसेनाभ्र इवातरस्विना मायाविनानायितमामिर्यांस्त्वया ।

स्रग्वी तपस्विन्नधुना युयुत्ससे मेधाव्यसि व्यक्तमनामयाव्यहो ८५

१ बी °यां त्वया° । २ बी °से धा° ।

१ सी °त्र लक्ष्म्या । २ ए आचं । वा° । ३ बी वाचा । इ° । ४ बी °त्स्नम् । ता° । ५ ए °स्त्र । इत्यजोत्स्ना° । ६ बी °म । द्रुम । ७ ए °मित्यादिः । आ° । ८ ए सी °पालु । कृ° । ९ बी °ण्डीव । इ° । १० बी नासिक । ११ ए °नास्वाङ्गा° ।

८५. हे तपस्विन्वराक त्वयातरस्विनाबलिष्ठेनात एव मायाविना नमस्क्रियादिरूपमायान्वितेन सतेयान्कालोनायितमामत्यर्थमतिवाहितो यथार्शसेनाशो^१रोगवता नरेणाभ्रोभ्रवान्कालो वर्षाकालोतरस्विनाशो^२रोग-स्यातिवृद्धेरबले^३नात एव मायाविनाशो^४उपशमकतथाविधौपधक्रियादिना-शो^५रोगवञ्चनावता सता नीयते । अधुना तु हे तपस्विन्स्रग्वी पुष्पमा-लावान्सन्त्युत्ससे । तस्माद्दहो आन्न त्वं व्यक्तं मेधाव्यसि माययेयतः कालस्यातिवाहनेन पण्डितोसि तथानामयाव्यस्यधुना युद्धाभिलाषेणा-मयरहितो बलिष्ठोसि ॥

अन्नः । अशंसेन । इत्यत्र “अभ्रादिभ्यः” [४६] इत्यः ॥

तरस्विना । तपस्विन् । मायाविना । मेधावी । स्रग्वी । इत्यत्र “अस्तपस्”

[४७] इत्यादिना विन् ॥

अनामयावी । इत्यत्र “आमयादीर्घश्च” [४८] इति विन् दीर्घश्चामयस्य ॥

इन्द्रवंशा ॥

स स्वामिगोमी मम तात ऊर्जस्व्यूर्जस्वलेष्वर्णवगीतकीर्तिः ।

हुं लज्जते त्वां न जयाम्यहिम्यज्योत्स्ना तमिस्रामिव यद्यगुण्याम् ८६

८६. यदि त्वां न जयामि । यथाहिम्या हिमरहिता निर्मला या ज्योतिरत्रास्ति ज्योत्स्ना चन्द्रिका तमोत्रास्ति तमिस्रां तामसीं रात्रिं जयति तमोपहारेण पराभवति । कीदृशीम् । अगुण्यामालोकविनाशकत्वादिदो-वैर्निर्गुणाम् । तदा हुमिति कोपे । स प्रसिद्धो मम तातो जयसिंहो लज्जते । कीदृक् । ऊर्जस्वलेषु बलिष्ठेषु मध्य ऊर्जस्व्यतिबलिष्ठोत एव स्वामी चासौ गोमी च भूमिमांश्च । यद्वा स्वामिनां प्रभूणां राज्ञां गोमी पूज्योत एव चार्णवगीतकीर्तिस्तस्माद्द्यावदयं त्वां जयाम्येवेत्यर्थः ॥ इन्द्रवज्रा ॥

१ बी^०र्जस्फूर्ज^० ।

१ ए^०ना ए^० । २ ए^०न्युत्स^० । ३ ए^०ना । तपस्विना । तप^० । ४ सी^०द्वा प्रभूणां स्वामिनां रा^० । ५ ए^०दयं त्वं ज^० ।

इति तं गदित्वा बहुरूप्यमूल्यं गुणवद्धनुर्हैमवतीपतिर्नु ।

सशरं व्यधाद्रूप्यपि पौर्णमासीशशिरूप्यवक्रोथ चुलुक्यचन्द्रः ८७

८७. अथानन्तरं रूप्यपीत्यत्रापिभिन्नक्रमे । न केवलमात्रश्रौलुक्यचन्द्रोपि धनुः सशरं व्यधात् । हैमवतीपतिर्नु हैमवतोपत्यस्य गौर्या भर्ता हरो यथा त्रिपुरदाहादिकाले धनुः सशरं व्यधात् । किं कृत्वा । इत्युक्तरीत्या तमात्रं गदित्वा । कीदृक्सन् । पौर्णमास्या यः शशीन्दुस्तद्वद्रूप्यं प्रशस्यरूपान्वितं सौम्यं मुखं यस्य सः । रूप्यपीत्यस्य स्थाने कुत्रापि रूप्यपीति पाठो दृश्यते तदा रूप्यपि रोपेपि सति महापुरुषत्वेनालक्ष्यकोपविकारत्वात्पौर्णमासीशशिवक्र इति यथास्थानमेवापि र्योज्यः । हरोपि शशिरूप्यवक्रश्चन्द्रकलया रूपवन्मुखः । कीदृशं धनुः । आहतं रूपमस्त्येषां रूप्या दीनारादयः । निघातिकाताडनादीनारादिषु यद्रूपमुत्पद्यते तदाहतं रूपम् । बहवो रूप्या मूल्यं यस्य तत् । यथा(तथा!) गुणवत्प्रशस्यप्रत्यर्चम् ॥

स्वामि । इत्यत्र “स्वामिञ्जीशे” [४९] इति मिन् दीर्घश्चास्य ॥

गोमी । इत्यत्र “गोः” [५०] इति मिन् ॥ पूज्य एव मिनमिच्छन्त्येके ॥

ऊर्जस्वी । ऊर्जस्वलेषु । इत्यत्र “ऊर्जे विन्” [५१] इत्यादिना विन्वलावसू चान्तः ॥

तमिस्वाम् । अर्णव । ज्योत्स्ना । इत्येते “तमिस्वा०” [५२] इत्यादिना निपात्याः ॥

१ ए ०नुर्हैम.

१ बी ०पि भिन्न०. २ बी ०र्ता हारो. ३ सी ०रूप्यान्वि०. ४ ए मुख्यं य०.
५ बी ०लक्षको०. ६ ए सी ०पियोज्यः०. ७ ए ०नादीना०. ८ ए ०त्र । स्वा०.
९ सी स्वान्मिर्नाशे. १० बी ०मित्तं से इ०. ११ बी ऊर्ज्यां वि०. १२ बी
०दि वि०. १३ ए ०स्वा । अ०. १४ बी ०त्येन्ये त०.

गुण्याम् । गुणवर्त् । हिभ्य । हेमवन्ती । इत्यत्र “गुणादिभ्यो यः” [५३] इति यो
मनुश्च ॥

रूप्यवक्रः । रूप्य । इत्यत्र “रूपात्०” [५४] इत्यादिना यः ॥ कथं रूपी ।
ब्रीह्यादित्वाद्भविष्यति ॥

पौर्णमासी । इत्यत्र “पूर्णमासोण्” [५५] इत्यण् ॥ केकिरवं छन्दः ॥

आनोर्थं गौशतिकनैष्कसहस्रिकैः स्वै-

भृत्यैः सनैष्कशतिकैः सहगौत्रिकैश्च ।

संभूयैः सर्वधनिभिश्च रूपान्धको नु

तं देवमैकगविकं पिदधेस्त्रवृष्ट्या ॥ ८८ ॥

८८. अथान्नो रुपा कृत्वान्धको नु कुत्सितोन्ध इवात्यन्तं कोपाविष्टः
सन्नित्यर्थः । तं चौलुक्यमस्त्रवृष्ट्या बाणवर्षणेन पिदधे । किं कृत्वा ।
स्वैर्भृत्यैः सह संभूय मिलित्वा । किंभूतैः । गो(गौ)शतिकनैष्कसहस्रिकैः
कैश्चिद्गोशतयुक्तैः कैश्चिच्च निष्कसहस्रयुक्तैः । निष्कोष्टोत्तरं शतं स्वर्णस्य
पलं वा तथा निष्कशतमस्येषां सह तैर्य(यै) तैः सनैष्कशतिकैस्तथा
गोत्रा गोसमूहोस्त्येषां सह तैर्य तैः सहगौत्रिकैश्च गोशतादिमद्भिर्देशपा-
लैर्निष्कसहस्रादिप्रभूतजीविकैर्महायोधैश्चेत्यर्थः । तथा सर्वधनमस्त्येषां
तैः सर्वधनिभिश्च चतुरङ्गबलोपेतनृपैश्चेत्यर्थः । यथान्धको दैत्यः स्वै-
र्भृत्यैः सह संभूयैकगव एकवृषोऽस्यास्यैकगविकं देवं रुद्रमस्त्रवृष्ट्या पिदधे ॥

१ बी थ गोशं. २ ए ०सहित्तिं. ३ बी सी ०हगोत्रिं. ४ ए ०य संबधं.

१ ए ०त् । हे०. २ बी ०वत्यं. ३ बी रूप । इ०. ४ ए ०त्र पौर्णं. ५ ए
बी ०न्दः । अन्नो०. ६ ए ०विष्टा स०. ७ ए ०त्यर्थं चौं. ८ ए ०कैः कश्चिं.
९ ए ०र्णस्यार्णं. १० बी ०क्तं. ११ सी सहितै०. १२ सी सहितै०. १३ बी
०तैर्य तैः. १४ बी सी ०हगोत्रिं. १५ सी ०त्रिभिश्च. १६ ए ०द्भिर्देशं. सी
०द्भिर्देशं. १७ सी ०यद्वान्धं. १८ ए स्वैर्भृत्यैः. १९ ए एषवृ०. सी एषोवृ०.
२० सी ०स्यास्यैकं. २१ सी ०धे । गोशं.

गौशतिक । इत्यत्र “गोपूर्वाद्०” [५६] इत्यादिनेकण् ॥ केचित्तु गवादेरन-
कारान्तादपीच्छन्ति । गौत्रिकैः ॥

नैष्कशतिकैः । नैष्कसहस्रिकैः । अत्र “निष्कादेः०” [५७] इत्यादिनेकण् ॥

ऐकगविकम् । अत्र “एकादेः०” [५८] इत्यादिनेकण् ॥

सर्वधनिभिः । अत्र “सर्वादेरिन्” [५९] इतीन् ॥ वसन्ततिलका ॥

तां भैमिश्रास्यदस्त्रवृष्टिं शृङ्गाश्व इवोर्गप्यभान्न चान्नः ।

सुकटकवलयी यथा हि कुष्ठी पोटा वा स्तनकेशवत्यपीह ॥८९॥

८९. भैमिश्च तामान्नीयामस्त्रवृष्टिमास्यन्त्रिक्षेप । ततश्चान्न ऊर्गपि
वलिष्ठोपि निम्तेजस्कत्वेन नाभात् । यथेह जगति शृङ्गी शृङ्गान्वितोश्च
ऊर्गपि निकृष्टतमलक्षणत्वान्न भाति । यथा वा कुष्ठी न भाति । की-
दृक् । वलयः प्रकोष्ठाभरणभेदः पादाभरणविशेषश्च पादकटकः । तथा
च हंसकः पादकटक इत्यमरकोशे । ततः पादकटकैकदेशोपि कटक
इति द्वन्द्वविरोधाभावे शोभनौ कटकवल्यावस्य स्तः सुकटकवलयपि ।
यथा वा स्तनकेशवत्यपि पोटा नृलक्षणा स्त्री दंष्ट्रिकादिपुंश्चिहेन विरू-
पत्वान्न भाति ॥

द्वन्द्व । सुकटवलयी ॥ रुक् । कुष्ठी ॥ निन्ध । शृङ्गाश्व । अत्र “प्राणिस्थाद्०”
[६०] इत्यादिनेच् ॥ अस्वाङ्गादिति किम् । स्तनकेशवती ॥ औपच्छन्दसकम् ॥

अथेषुवर्षं विदधे च भैमिरानस्य भृत्या लुल्लुबु(डु)श्च भूमौ ।

वातक्यतीसारकिणः पिशाचकिनो यथा पञ्चमिनश्च बालाः ९०

१ ए शृङ्गाश्व. २ बी °लुवश्च.

१ ए °पूर्वद्. २ ए सी °न्ति । गोत्रि°. ३ बी °हस्रिकैः. ४ बी °त्र इका°. ५ ए °मसुवृष्टिगासाच्चि°. ६ ए °ष्ठो नि°. ७ सी °त्रस्त्वेन पा°. ८ ए °भेदाःपा° ९ बी दः पादाभरणभेदः पा°. १० सी °क इ°. ११ ए °भनो क°. १२ बी °क्षणे स्त्री. १३ बी °वलीय । रु°. १४ ए शृङ्गाश्व. सी शृङ्गाश्व. १५ बी अश्वाङ्गा°.

९०. स्पष्टः । किं तु पिशाचकिनो ग्रहिलाः । पञ्चमो मासः संव-
त्सरो वास्तेषां पञ्चमिनो बालाः । वातक्यादयो यथा भूमौ लुठन्ति ॥
वातक्यतीसारक्रिणः । पिशाचकिनः । अत्र 'वात०' [६१] इत्यादिनेत्र
कश्चान्तः ॥

पञ्चमिनो बालाः । अत्र "पूरणाद्वयैस्ति" [६२] इतीनेव ॥ उपजातिः ॥

दुःखिनोपि सुखिनो नु मूर्छया मालिनो निपतितानहन्न सः ।
ब्रह्मवर्णिन इव द्विषोपि तान् क्षत्रधर्मियतिशील्यथं यतः ॥ ९१ ॥

९१. स चौलुक्यस्तानान्नभटान्द्विषोपि रणाङ्गणे निपतितान्सतो
ब्रह्मवर्णिन इव ब्राह्मणजातिमतो ब्राह्मणानिव नाहन् । कीदृशान् । प्र-
भूतप्रहारैर्दुःखिनोपि मूर्छया प्रहारकष्टोत्थमोहेन कृत्वा दुःखस्यासं-
वेदकत्वात्सुखिनो नु । तथा मालिनो रणे पातेन विसंस्थुलम्लानस-
क्त्वान्नित्यमालान्वितान् । अर्हन्ने हेतुमाह । यतोयं भैमिः क्षत्रधर्मः
क्षत्रियाचारः पतितेष्वप्रहारादिरस्यास्ति क्षत्रधर्मा स चासौ यतिशीलं
मुन्याचारः कृपादिधर्मोस्यास्ति यतिशीली च सः ॥

सुखिनः । दुःखिनः । अत्र "सुखादेः" [६३] इतीन् ॥

मालिनः । अत्र "मालायाः क्षेपे" [६४] इतीन् ॥

क्षत्रधर्मियतिशीली । ब्रह्मवर्णिनः । अत्र "धर्म०" [६५] इत्यादिनेत्र ॥ रथो-
द्धता ॥

१ ए ल्ययन्तः.

१ बी वास्तेषां. २ बी भौ लुठं. ३ ए बी यसतीं. ४ ए स्तान्नात्रं.
५ ए तपूरं. ६ ए षंथ मों. ७ ए लिनं रं. ८ ए हनेन हें. बी ह-
मनेन हें. ९ सी चारकं. १० ए च सा । सुं ११ बी क्षत्रिधं. १२ ए
तिशीली. १३ सी त्र ब्रह्म इं.

स बाहुबल्यूरुबली सवर्मा स्वान्यामिनीपङ्कजिनीवदान्नः ।

म्लानान्विदित्वा करिणं नुनोद रूपोज्जिनीपुष्पदलारुणाक्षः ९२

९२. स्पष्टः । किं तु सवर्मा वर्मास्यास्ति वर्म्येवं नाम राजा तेनान्वितः । अञ्जिनीपुष्पं रक्तोत्पलम् ॥ उपजातिः ॥

मदाम्भसा पुष्करिणीं नु तन्वत्यत्रान्नहस्तिन्यथ दन्तिनं स्वम् ।
नुनोद सदानतरङ्गिणीकं वर्णाव रामस्तरसा चुलुक्यः ॥ ९३ ॥

९३. स्पष्टः । किं तु पुष्करिणीं नु वापीमिव तन्वति मदोन्मेत्त इत्यर्थः । आन्नहस्तिनि विषये सदानतरङ्गिणीकं विद्यमानमदनदीकं स्वं हस्तिनं नुनोद । यतस्तरसा बलेन कृत्वा वर्णो ब्रह्मचर्यमस्यास्ति वर्णा । राम इव परशुरामतुल्यः ॥

बाहुबली । ऊरुबली । इत्यत्र “बाहु०” [६६] इत्यादिनेन् ॥

मन्मत । वर्मा । मान्त । यामिनी ॥ अञ्जादि । अञ्जिनी । पङ्कजिनी । इत्यत्र “मन्म०” [६७] इत्यादिनेन् ॥

हस्तिनि । दन्तिनम् । करिणम् । अत्र “हस्त०” [६८] इत्यादिनेन् ॥

वर्णा । इत्यत्र “वर्णाव०” [६९] इत्यादिनेन् ॥

पुष्करिणीम् । तरङ्गिणी । इत्यत्र “पुष्करादेदेशे” [७०] इति-इन् ॥

वैमुक्तमैत्रावरुणीययज्ञायज्ञीयदैवासुरगर्दभाण्डान् ।

भयाद्विजास्तिर्हि सगर्दभाण्डीयेषेत्वकं घोषदकं जगुर्न ॥ ९४ ॥

९४. तर्हि तस्मिन् रणकाले भयाद्विजा न जगुर्न पेटुः । कान् । विमुक्तशब्दोत्राध्यायेनुवाँके वास्ति वैमुक्तस्तथा मैत्रावरुणशब्दोत्रास्ति

१ ए° रिणा नु° । २ ए° पाञ्जिनी° ।

१ ए° जाति । मन्दाभसा । २ सी° न्मत्ते यह° । ३ ए° नि, नु° । ४ ए° यस्त° ।
५ ए° ञ्जाति । अ° । सी° ञ्जानि । अ° । ६ सी° णी । त° । ७ ए° वास्ति ।

मैत्रावरुणीयं सूक्तमेवमग्रेपि वाक्ये । यज्ञायज्ञीयं साम । देवासुरो
गर्दभाण्डश्चाध्यायोनुवाको वा द्वन्द्वे तांस्तथा गर्दभाण्डीयेपेत्वकाभ्याम-
ध्यायाभ्यामनुवाकाभ्यां वा सहितं घोषच्छब्दोत्रास्ति घोषदकमध्याय-
मनुवाकं वा ॥

मैत्रावरुणीय । यज्ञायज्ञीय । इत्यत्र “सूक्त०” [७१] इत्यादिनेयः ॥

गर्दभाण्डान् । गर्दभाण्डीय । इत्यत्र “लुब्बा०” [७२] इत्यादिनेयस्य लुब्बा ॥

वैमुक्तं । देवासुर । इत्यत्र “विमुक्तादेरण्” [७३] इत्यण् ॥

घोषदकम् । इषेत्वंकम् । अत्र “घोषदादेरकः” [७४] इत्यकः ॥

सुस्थूलकैः प्रहरतोर्दशनैः प्रवीर-

जातीयोस्तदिभयोरुदगुः स्फुलिङ्गाः ।

भ्रष्टुं क्षमा यवककृष्णकजीर्णकादि

गोमूत्रकं दिव इवानणुकं दिशन्तः ॥ ९५ ॥

९५. तदिभयोर्भैम्यान्नगजयोः स्फुलिङ्गा दन्तसंघट्टोत्था अग्निकणा
उदगुरुच्छलिताः । यतः स्थूलः प्रकार एषां स्थूलकाः सुप्तु स्थूलकाः
सुस्थूलकास्तैरतिस्थूलैर्दशनैः प्रहरतोः । एतदपि कुत इत्याह । यतः
प्रवीरः प्रकारो ययोस्तयोः प्रवीरजातीययोः प्रकृष्टशूरयोः । किंभूताः ।
यवप्रकारा यवका व्रीहयः कृष्णप्रकाराः कृष्णकास्तिला जीर्णप्रकारा
जीर्णकाः शालयो द्वन्द्वे तदादि वस्तु भ्रष्टुं दग्धुं क्षमास्तैरुत्थारक्तप्रभूता-
तिसान्द्रत्वाद्द्विवो व्योम्नो गोमूत्रकमिव गोमूत्रप्रकारं गोमूत्रवर्णमाच्छा-

१ ए मूत्रिकं.

- १ सी ०प्रे वा०. २ बी ०सुरो ग०. ३ बी ०ध्यायातु०. ४ ए ०वाक्याभ्यां.
५ बी ०भ्यां स०. ६ बी सी ०षशब्दो०. ७ बी ०दकं । इषे०. सी ०दकं वाध्या०.
८ ए ०क्त । देवा०. ९ सी ०क । अ०. १० बी सी स्थूलप्र०. ११ बी ०दर्शनैः.
१२ ए ०वीरजा०. १३ बी ०ष्टसुर०. १४ सी ०स्तमार०.

दनमिव दिशन्तो ददतः । किंभूतम् । अणुः प्रकारोस्याणुकं न तथा
महाप्रमाणम् ॥ वसन्ततिलका ॥

अवदातिकां पीत इवान्नकः सुरां

सुरकाहिरक्ताक्ष इषूरूपाभुचत् ।

नगरीं नु गौष्ठीन इषूश्चुलुक्यपो-

प्यचिरादिहाविष्टचरीर्न्यवीविशत् ॥ ९६ ॥

९६. आन्नक इपूनमुचदक्षिपत् । कीदृक्सन् । रूपा हेतुना सुरकः
सुरावर्णो योहिस्तद्वद्रक्ताक्षोत एव ज्ञायतेवदातिकामवदातप्रकारां प्रसन्नां
सुरां मद्यं पीत इव । तथा चुलुक्यपोपीहान्नेविष्टचरीः पूर्वमप्रविष्टा
इपूरचिरान्यवीविशत्समस्थापयत् । यथा भूतपूर्वो गोष्ठो गोस्थानं गो-
ष्ठीनस्तत्र पवित्रभूमित्वेन कश्चित्पुरीं निवेशयति । गोखुरक्षुण्णे हि
प्रदेशे पुरादि निवेशयामिति वास्तु ॥

प्रवीरजातीययोः । अत्र “प्रकारे जातीयर्” [७५] इति जातीयर् ॥

अनणुकम् । सुस्थूलकैः । अत्र “कोण्वादेः” [७६] इति कः ॥

जीर्णक । गोमूत्रकम् । अवदातिकाम् । सुरक । यवक । कृष्णक । इत्यत्र
“जीर्ण०” [७७] इत्यादिना कः ॥

अविष्टचरीः । अत्र “भूत०” [७८] इत्यादिना प्चरद ॥

गोष्ठीने । अत्र “गोष्ठादीनञ्” [७९] इतीनञ् ॥ सुदन्तम् ॥

चौलुक्यरूप्या भृशमान्तोभवंश्चौलुक्यतश्चान्नचराः पदातयः ।

तौ तेभितो वा परितश्च युच्छ्रमप्रवाहिकातो व्यधुरादितस्ततः ॥९७॥

१ ए बी नु गोष्ठी° । २ बी °दिहवि° । ३ बी °वं चौलु° ।

१ ए °लुक्योपी° । २ ए °स्थानां गो° । ३ बी °क्षुन्ने हि । ४ बी वास्तुः ।
प्र° । ५ सी °म् । सस्थु° । ६ ए °र्णकः । गो° । ७ ए °ना स्वर° । ८ ए
°दन्ता । चौ° ।

९७. चोलुक्यरूप्याश्चौलुक्यस्य भूतपूर्वाः पदातयश्चाहडादयो भू-
शमान्नत आन्नस्य पक्षेभवन् । तथान्नचरा आन्नस्य भूतपूर्वाश्च पदातयो
गोविन्दराजादयश्चौलुक्यतश्चौलुक्यपक्षेभवन् । ततस्तस्मिन्पक्षद्वयभवने
सति ते चोलुक्यरूप्या आन्नचराश्चादितोमे भूत्वा तौ भैम्यान्नावभितो
वा । वात्र समुच्चये । परितर्ष्व तयोरग्रे पार्श्वयोः सर्वतश्च भूत्वेत्यर्थः ।
व्यधुः । किं युच्छ्रमप्रवाहिकातो युच्छ्रम एव भैम्यान्नयोर्युद्धश्रान्तिरेव
दुःखकत्वात्प्रवाहिका रोगभेदस्तस्य प्रतीकारं स्वयं युद्धकरणेन तौ
युद्धश्रान्तौ विश्रमयामासुरित्यर्थः ॥

चोलुक्यरूप्याः । आन्नचराः । अत्र “पँष्वाः०” [८०] इत्यादिना रूपव-
प्चरटौ ॥

चोलुक्यरूप्या आन्नतोभवन् । चोलुक्यतश्चान्नचराः । अत्र “व्याश्रये तसुः”
[८१] इति तसुः ॥

प्रवाहिकातो व्यधुः । अत्र “रोगीत्०” [८२] इत्यादिना तसुः ॥

परितः । अभितः । अत्र “परि०” [८३] इत्यादिना तसुः ॥

आदितः । ततः । अत्र “आद्यादिभ्यः” [८४] इति तसुः ॥ इन्द्रवंशो-
वंशस्थयोरुपजातिः ॥

ते वृत्ततोप्यव्यथिताः प्रहीणाः क्षिप्ताश्च पापाः प्रहृतेः प्रहारम् ।

मिथोसुतोसून्प्रति दायिनो द्राघ नात्यगृह्यन्त तदा यशस्तैः ॥९८॥

१ ए प्रहीःणाक्षता०. २ सी पापैः प्र०. ३ ए हृते प्र०. ४ सी ०भोसतो०.
५ बी ०स्तः । तौ चौ०.

१ ए ०क्यस्य भू०. सी ०क्यस्य स्वरू०. २ ए ०स्य पू०. ३ बी विदरा०.
४ ए ०श्रौलुक्य०. ५ ए ०प्या अन्न०. ६ ए ०श्र यो०. ७ ए सी षष्ठ्यादि०.
८ ए ०प्यचर०. सी ०प्यर०. ९ ए ०त्र व्याश्र०. १० ए ०गादिना. बी ०गादि
र०. ११ ए ०त्र वां०. १२ ए ०वंश०.

९८. ते चौलुक्यरूप्या आन्नचराश्च राणकास्तदा युद्धकाले द्राग्य-
शस्तः पराक्रमोत्थयशसा कृत्वा न नात्यगृह्यन्त किं त्वन्यानतिक्रम्य
यशसा गृहीता अतियशस्विनः संभाविता इत्यर्थः । यद्वा । अतिश-
येन यशसा गृहीता इत्यर्थः । यतो मिथः प्रहृतेः प्रति प्रहारं दायिनः ।
तथासुतः प्रत्यसूनदायिनः । आधमर्षेयत्र णिन् । प्रहृतेरसुत इत्यत्र “यतः
प्रतिनिधि०” [२. २. ७२] इत्यादिना पञ्चमी । विपक्षाणां प्रहृतिं प्राणांश्च
गृहीत्वा स्वस्य प्रहारं प्राणांश्च ऋणमिव ददतः । प्राणनिरपेक्षं युध्यमाना
इत्यर्थः । किंभूताः । वृत्ततः शौर्यवृत्त्यादिना चरित्रेण कृत्वाव्यथिता
अप्यचलिता अप्यभीता अपि वा यावता स्वस्वामिनं परिहृत्य रिपुपक्षे
स्थितास्तावता वृत्ततः स्वस्वामिनि चुक्कपदातितारूपेण निकृष्टाचारेण
कृत्वा प्रहीणाः सदाचाराद्भ्रष्टास्तथा वृत्ततः पापाश्च पापिष्ठाश्चात एव
वृत्ततः क्षिप्ता निन्दिताः ॥

वृत्ततः क्षिप्ताः । यशस्तो न नात्यगृह्यन्त । वृत्ततोव्यथिताः । अत्र “क्षेप०”

[८५] इत्यादिना तसुः ॥

वृत्ततः पापाः । वृत्ततः प्रहीणाः । अत्र “पाप०” [८६] इत्यादिना तसुः ॥

प्रहारं प्रहृतेः प्रति दायिनः । असूनसुतः प्रति दायिनः । अत्र “प्रतिना०”

[८७] इत्यादिना वा तसुः ॥ उपजातिः ॥

मानाद्रिमूर्ध्नोऽनवरोहिणौ नृपौ वीर्यादहीनौ प्रसभं प्रजहतुः ।

निर्यन्न तूणान्न च चापतेः शरोलक्ष्यापतन्नेव कुतोपि सर्वतः ॥९९॥

१ सी °रोहणौ. २ ए °तः शिरो°.

१ बी °शस्विनः. २ ए °तिय°. ३ सी यथा मि°. ४ सी °ते प्र°.
५ बी °ण्येय्य णि°. ६ ए °मी । प्र०. ७ ए °त्वा स्तस्य. सी °त्वा तस्य.
८ सी °त्तयः शौ°. ९ ए अच°. १० ए अथामी°. ११ °ता स्वं स्वा°.
१२ ए वृत्तेन स्व° सी वृत्तयः स्व°. १३ ए °धा प्र°. १४ बी °ह्यन्ते । वृ°.

१९. स्पष्टम् । किं तु सर्वस्मात्कुतोप्यस्माद्देशादयमैयातीति विवे-
कुमशैक्यप्रदेशादापतन्नेवागच्छन्नेव तयोः शरोलक्षि । अतिलघुहस्त-
त्वान् ॥ इन्द्रवंशा ॥

स्थान्नाधिकाभ्यां बहुतोथ विश्वतो

द्वाभ्याममूभ्यां चकितोन्तकोपि सः ।

कालाद्बहोरौज्जदितः कुतोपि ता-

मतो न मत्कोपि बलीत्यहंकृतिम् ॥ १०० ॥

१००. स सर्वजगद्रासकत्वेन प्रसिद्धोन्तकोपि । अपिः संभावने ।
संभावयेहं यमोपीतः प्रत्यक्षेणानुपलभ्यमानादथ वानुभूयमानादत एव
कुतोप्यनिर्देश्याद्बहोर्विस्तीर्णात्कालादौज्जदत्यजन् । काम् । अतोस्मान्म-
त्सकाशान्न कोपि बली बलिष्ठ इत्येवंविधां तां सर्वत्र प्रसिद्धामहंकृतिम् ।
यतो द्वाभ्याममूभ्यां भैम्यान्नाभ्यां सकाशाच्चकितो भीतः । यतो बहुतो
बहुभ्यः सकाशादथाथ वा विश्वतः सर्वस्मादपि सकाशात्स्थान्ना बलेन
कृत्वाधिकाभ्याम् ॥

तूणाभिर्यन् । चापतो निर्यन् । इत्यत्र “अहीय०” [८८] इत्यादिना वा
तसुः ॥ अहीयरुह इति किम् । वीर्यादहीनौ । मूर्ध्नोन्वरोहिणौ ॥

१ सी रोहणौ. २ ए ँतः शिरो°. ३ ए रौचदि°. बी रौज्जदि°. ४ सी न हि कोपि. ५ बी कृतिः । सं°.

१ सी स्पष्टः । किं. २ ए बी मापती°. ३ बी शक्यात्प्रदे°. ४ ए
पन्ने°. ५ बी न्नेव. ६ सी क्षित अ°. ७ सी द्रोपि. ए द्रोतको°. ८ ए
बी अपि सं°. ९ सी देशाद्°. १० बी श्यानातीतस्यापि कर्णाजुनयुद्धस्य
मुराणां वर्तमानत्वेन प्रसिद्धमात्मयोधं स्वभटं. (१०३ श्लोको द्रष्टव्यः). ११ सी
स्मात्स°. १२ ए पि बलि°. १३ ए त्र सि°.

किम् । कुतः ॥ सर्वादि । सर्वतः । विश्वतः ॥ बहु । बहुतः । अत्र “किमद्यादि०”
[८९] इत्यादिना पित्तस् ॥ व्यादिवर्जनं किम् । द्वाभ्याम् । मत् ॥ बहोर्वै-
पुत्यप्रतिषेधः किम् । बहोः कालात् ॥

इतः । अतः । कुतः । एते “इतोतः कुतः” [९०] इति निपात्याः ॥ इन्द्र-
वंशावंशस्थयोरुपजातिः ॥

स भवान्बली कोस्त्वभि तं भवन्तं भवितालमसौ भवतेपि कोत्र ।
न ऋते भटोस्माद्भवतोप्यनेन भवतेति कोस्तौन्न ततोभवन्तौ १०१

१०१. ततोभवन्तौ पूज्यौ भैम्यान्नौ को नास्तौत् । कथमित्याह ।
हे भैमे स प्रसिद्धो भवान् बल्यतश्च तं प्रसिद्धं भवन्तमभिलक्ष्यीकृत्यै
को बल्यस्तु न कोपीत्यर्थः । अत एवास्माद् भवतस्त्वत्त ऋते विना
न भटस्त्वमेव वीर इत्यर्थ इति । तथा हे आन्नास्मै प्रत्यक्षाय भवतेपि
तुभ्यमप्यलं समर्थोत्र जगति को भवितास्ति भविष्यति वा न कोपी-
त्यर्थः । अत एवानेन भवतापि सह को भटो न कोपीत्यर्थ इति च ॥
केकिरवम् ॥

आयुष्यते किमु ततोभवतो विवस्वतः

पुत्रेण पार्थ उ ततोभवता ततोभवान् ।

विष्णोर्ऋतेपि हि ततोभवतः सुरा इति

शश्लाधिरे किल ततोभवतेथ भैमये ॥ १०२ ॥

१०२. अथ किलेति सत्ये । सुरास्ततोभवते पूज्याय भैमये
शश्लाधिरेवर्णयन् । कथमित्याह । उ हे भैमे ततोभवान्पूज्यः पार्थो-
र्जुनस्ततोभवतः पूज्यस्य विवस्वतो रवेस्ततोभवता पूज्येन पुत्रेण

१ ए °स्तौस्त्वत्त ऋते. २ सी °वतेथ.

१ ए किमु । कुं. २ सी °हुतः. ३ सी °दिवं. ४ सी °वन्तिमं.
५ सी °त्यकौ बं. ६ सी °वाग्नेन.

कर्णेन सह हि स्फुटं किमु आयुध्यते नैवेत्यर्थः । कथं ततोभवतः
पूज्याद्विष्णोर्ऋतेपि विष्णुं सहायं विनापीत्यर्थः । एतेन त्वमसहाय
एव कर्णतुर्येनान्नेन सहायुध्यमानोर्जुनादप्यतिबलिष्ठ इति व्यञ्जितं
स्यादिति । प्रत्यक्षस्य भैम्यान्नयुद्धस्य दर्शनेनातीतस्यापि कर्णाजुनयुद्धस्य
सुराणां वर्तमानत्वेनावभासनादायुध्यत इत्यत्र वर्तमाना । मृदङ्गच्छन्दः ॥

आन्नं स दीर्घायुरहंस्ततो देवानां प्रियं भैमिरयःशरेण ।

पपात सोथानवलम्ब्य तं देवानांप्रियं घातरुजात्मयोधम् ॥१०३॥

१०३. स प्रसिद्धो दीर्घायुश्चिरजीवी भैभिस्ततो देवानां प्रियं पूज्य-
मान्नमयःशरेण लोहबाणेनाहन् । अथ स आन्नो घातरुजा प्रहार-
पीडया हेतुना पपात भूमौ । किं कृत्वा । तं हस्त्यारोहश्रेष्ठत्वेन प्रसि-
द्धमात्मयोधं स्वभटं गजाप्रभागारूढं चाहडमनवलम्ब्यानवष्टभ्य यतो
देवानांप्रियं मूर्खमवलम्बदानेसमर्थमित्यर्थः ॥ उपजातिः ॥

न ततोदीर्घायुर्न्यहंश्रुलुक्वयोस्त्वयमायुष्मानित्युपेक्षमाणैः ।

इतआयुष्मान्केवलं तदीयां जग्राहेभघटां तुरङ्गमांश्च ॥ १०४ ॥

१०४. स्पष्टम् । किं तु ततोदीर्घायुः पूज्यः । अयमात्र आयु-
ष्मानस्त्विति जीवतादित्युपेक्षमाणैः । इतआयुष्मान्पूज्यः ॥ औपच्छ-
न्दसकापरान्तिका ॥

स्वस्त्यस्तु तत्रभवतेत्रभवाञ्जयत्वि-

त्याशंसिनात्रभवता दिविषज्जनेन ।

१ सी °पेक्ष्यमा° । २ ए °णः । अतः । ३ सी °युष्मन्न केव° ।

१ सी °ह स्फु° । २ ए °ष्णो ते° । ३ सी °विलप्र° । ४ ए °नत्वभा° ।
५ सी °युरहंस्त° । ६ ए हस्त्यरो° । ७ बी °प्रियमू° । ८ ए °र्थ इत्य° । ९ सी
°र्थः ॥ नः । १० सी °पेक्ष्यमा° । ११ ए °णः । अतः ।

शक्रस्य तत्रभवतस्तनये नु भैमौ

न्यक्षेपि तत्रभवति प्रसवोत्करोथ ॥ १०५ ॥

१०५. स्पष्टम् । किं तु तत्रभवते पूज्याय । एवमग्रेपि । यथा कर्णस्य विजये शक्रस्य तनयेर्जुने दिविपज्जनेन पुष्पौघो न्यक्षेपि ॥ वसन्ततिलका ॥

इन्दो ऋतेत्रभवतोत्रभवन्तमीशं

स्थित्यानुकुर्वति ततोभवतीह भैमौ ।

द्रार्क्तत्रभोः क नु गमिष्यसि कं ततोभो

यामीति वादिने इतो रिपवोथ नेशुः ॥१०६॥

१०६. अथ रिपवो द्रागितो भैमेर्नेशुः । किंभूताः । इति वा-
दिनः । तदेवाह । नुः प्रश्ने । हे तत्रभोः पूज्य शरणार्थं कं कं देशं
नृपं वा गमिष्यसीति । तथा हे ततोभोः पूज्याहं कं नृपं देशं
वा यामीति । क सति । ततोभवति पूज्य इह भैमौ । किंभूते । अत्र-
भवतः पूज्यादिन्दोः शिरःशेखराच्चन्द्रादृते चन्द्रकलारहितमित्यर्थः ।
अत्रभवन्तमीशं शंभुं स्थित्या जित्वा रणाङ्गणे समपादाख्येन स्थान-
विशेषेण कृत्वानुकुर्वति । शंभुर्हि समपादस्थानेन तिष्ठति । अत एव
स्थाणुरिति नामास्य ॥

ततोभवान् । ततोभवन्तौ । ततोभवता । ततोभवते । ततोभवत ऋते ।
ततोभवतः पुत्रेण । इतआयुष्मान् । ततोदीर्घायुः । ततो देवानां प्रियम् ।
अत्र “भवतु०” [९१] इत्यादिना तस्वा ॥

१ शी ०ये न भैमो न्य०. सी ०ये न भै०. २ बी इन्द्रो रते०. ३ ए ह भीमौ.
४ ए ०त्त भोः. ५ ए ०न अतो.

१ सी ०ह । नुप्र०. २ ए ०क कः दे०. ३ ए ०मिष्यासी०. ४ ए ०तोमीति.
५ सी ०र्थः । तत्र०. ६ बी स्थित्वा जि०. ७ ए ०वतः पु०. ८ सी ०वत पु०.

अत्रभवान् । अत्रभवन्तम् । अत्रभवता । तत्रभवते । अत्रभवत ऋते । तत्र-
भवतस्तनये । तत्रभवति । इत्यत्र “त्रप्च” [९२] इति त्रप् ॥ एवमार्युष्मदादि-
मिरप्युदाहार्यम् । सूत्रद्वयस्यापि विकल्पपक्षे । स भवान् । तं भवन्तम् । अनेन
भवता । असौ भवते । अस्माद्भवतः । अयमायुष्मान् । स दीर्घायुः । तं देवानां-
भियम् ॥ “त्रप्च” [९२] इति योगविभागश्चकारेण पुनस्तस्विधानार्थः । तेन
सप्तम्यन्तादपि तस् स्यात् । ततोभवति । तत्रभवति । अभ्यथा हि ततः
“सप्तम्याः” [९४] इति परत्वाद्भवेव स्यात् ॥ केचिच्च भवच्छब्दस्यामन्त्रणे
सौ भो आदेशं कुर्वन्ति । तन्मते ततोभोः । तत्रभोः । इत्यत्रापि स्यात् ॥
कश्चित्तु भवदाद्ययोगेपि त्रससाविच्छति । क गमिर्भ्यसि । कं यामि ॥

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्ध-

हेमचन्द्राभिधानशब्दानुशासनव्याश्रयवृत्तावष्टादशः सर्गः ॥

१ ए भवता. २ ए ता । अ° . ३ ए वते । अत्र° . बी वते ऋ° .
४ ए युष्मादि° . ५ ए प्तम्यान्ता° . ६ बी सी ँचित्तु भ° . ७ ए सौ भे
आ° . सी सौ भा आ° . ८ सी ंष्यति । कं . ९ बी ँसि । किं या° . १० बी
ंयां सिद्धहे° . ११ ए श्रीहे° .

द्व्याश्रयमहाकाव्ये

एकोनविंशः सर्गः ।

ख्यातो बहुत्र सर्वत्रैव भैमिरथावसत् ।

रणेत्रं पतितान्कुत्राप्यरीन्स्वान्काप्यशोधयत् ॥ १ ॥

१. अथ भैमिरिहैव रणभूनिगट एवावसत् । कीदृक्सन् । आन्न-
विजयेन बहुत्र बहुषु स्थानेषु सर्वत्र जगत्रयेपि ख्यातः । ततश्चात्र
रणे कापि स्थानेरीन्पतितानशोधयदगवेषयत् । कापि च स्वान्स्वकीय-
भटान्पतितानशोधयद्रणभूमिमशोधयदित्यर्थः ॥

क । कुत्र । अत्र । इह । इत्येते “क०” [९३] इत्यादिना निपात्याः ॥

सर्वत्र । बहुत्र । इत्यत्र “सप्तम्याः” [९४] इति त्रप ॥

नैकर्दा नान्यदोत्सेको न कदाचिन्न सर्वदा ।

हीः प्रत्युत तदां तस्य यदासीजयकीर्तनम् ॥ २ ॥

२. यदा तस्य भैमेर्जयकीर्तनमासीत्तदा प्रत्युतेति विपरीतफलो-
पदर्शने । तस्य हीर्लज्जासीत् । यस्मान्महापुरुषत्वात्तस्यैकदोत्सेकहेता-
वेकस्मिन्निवक्षिते शत्रुविजयरूपाभ्युदयकाल उत्सेक औद्धत्यं नासीत्त-
थान्यदा शत्रुविजयाभ्युदयकालादन्यस्मिन्नप्यभ्युदयकाले तस्योत्सेको

१ बी ०डुत्व स०. २ ए ०र्वत्र है०. ३ बी ०रवाव०. ४ बी ०णेप्रप०.
५ सी ०रीन्वीक्ष्याप्य०. ६ सी ०दा मान्य०. ७ सी ०दासी०.

१ सी ०डुवडुस्या०. २ ए ०मिशो०. ३ ए ०डुव । इ०. ४ बी ०स्य भीमे०.
५ सी ०प्रत्येति. ६ बी ०हीलज्जा. ७ ए ०न्यदोत्से०. ८ बी ०स्योच्छेको.

नासीत् । न तस्यान्यदोत्सेकोभवत्किं कदाचिन्नासीत्सर्वदा वेत्याह । न कदाचिन्न सर्वदा न स्तोकेनापि सर्वस्मिन्नपि काल इत्यर्थः ॥

कदाचित् । यदा । तदा । सर्वदा । एकदा । अन्यदा । इत्यत्र “किंयत्०” [९५] इत्यादिना दा ॥

आन्नदूतोभ्यगोदेतर्ह्युचे चेति सदा पदुः ।

यत्तदानीं व्यधत्तान्नो न तत्सन्मन्यतेधुना ॥ ३ ॥

३. स्पष्टः । किं त्वेतर्ह्यस्मिन्प्रस्तावेभ्यगाद्भैमिमभ्याययौ । ततः सदा पदुर्वाग्मी(ग्मी ?) सन्नूचे च । यद्विग्रहादि । तदानीं कल्पे । न सन्मन्यते मया भद्रं न कृतमिति जानातीत्यर्थः ॥

क्षात्रो धर्म इदानीमस्त्यद्याद्यानां कथा ऋताः ।

यत्सद्यो मूर्च्छिते शत्रौ परेद्यवि कृपां व्यधाः ॥ ४ ॥

४. इदानीं कलिकालेपि क्षात्रो धर्मः पतितप्रहाराकरणादिः क्षत्रियाचारोस्ति । तथाद्यानां रामचन्द्रादीनां कथा अद्य ऋताः सत्या बभूवुः । अनेन क्षत्रियोचितयुद्धेन कृत्वा त्वया पूर्वे क्षत्रियाचारयो-
धिनोद्य सतीकृता इत्यर्थः । शत्रावान्ने । परेद्यवि परस्मिन्नहनि । शिष्टं स्पष्टम् ॥

सदा । अधुना । इदानीम् । तदानीम् । एतर्हि । इत्येते “सदा०” [९६] इत्यादिना निपात्याः ॥

सद्यः । अद्य । परेद्यवि । इत्येते “सद्योद्य” [९७] इत्यादिना निपात्याः ॥

१ ए ०तोभागातर्ह्यनेचेति. २ बी ०गादैतर्ह्युचेति. ३ बी ०त्तान्ये न. ४ सी ०नीनस्तदाद्यानां. ५ बी ०मस्तथा०.

१ ए सी नन्वस्या०. २ सी ०धः ॥ य०. ३ सी यदेत्या०. ४ सी स्पष्टम् । किं. ५ ए ०वेभ्यागा०. ६ ए सचेव । य०. ७ ए बी ०द्रं कृ०. ८ ए ०योधनो०. ९ सी ०म् । ए०. १० सी ०त्याः ॥ पू०. ११ बी अद्यः । प०.

पूर्वेद्युरपरेद्युश्चान्येद्युरन्यतरेद्युरु ।

तुभ्यं द्रुह्यन्ति ये दर्पादुत्तरेद्युः पतन्ति ते ॥ ५ ॥

५. स्पष्टः । किं तु उ हे चौलुक्य । उत्तरेद्युरप्रेतनेहि ॥

नोभयेद्युर्व्यधात्कर्णो नोभयद्युर्यदर्जुनः ।

अधरेद्युर्व्यधास्तत्त्वमितरेद्युः करोषि किम् ॥ ६ ॥

६. स्पष्टः । किं तूभयेद्युर्दिनद्वये । यदन्योन्यं युद्धम् । कर्णार्जुनौ हि दिनद्वयं मिथो युद्धाविति पुराणम् । अधरेद्युरधरस्मिन्नहनि दिन-स्यान्त्ये याम इत्यर्थः । तन्निरुपमविजयफलं महायुद्धम् । इतरेद्युरधर-स्मादहोन्यस्मिन्नहि करोषि किं विधेयस्यातिस्तोककालेपि विहितत्वाच्छे-पकाले किं करिष्यसीत्यर्थः ॥

पूर्वेद्युः । अपरेद्युः । अधरेद्युः । उत्तरेद्युः । अन्येद्युः । अन्यतरेद्युः । इतरेद्युः ।

अत्र “पूर्वापर०” [१८] इत्यादिनैद्युस् ॥

उभयद्युः । उभयेद्युः । अत्र “उभयाद् द्युश्च” [१९] इति द्युस् एद्युस च ॥

न परुन्न परार्यासीन्न बहुर्हि न कर्हिचित् ।

चौलुक्यैर्विग्रहो नः किं त्वकस्मादर्षं ऐपमः ॥ ७ ॥

७. स्पष्टः । किं तु बहुर्हि बहुषु संवत्सरेषु । कर्हिचित्कस्मिन्नप्य-नद्यतने काले । अकस्मादतर्किर्तम् । ऐपमोस्मिन्संवत्सरे ॥

अकुप्यत्सर्वथां यर्हि कथंचित्ते पितामहः ।

तर्षपीत्थं व्यधान्नान्नो भक्तिं तु बहुधाकरोत् ॥ ८ ॥

१ सी °द्युश्चा° । २ सी °न्ति । स्पष्ट उ. ३ बी °भयेद्यु° । ४ बी सी °ष एष° । ५ ए °था यार्हि° ।

१ बी °ष्टः । उभ° । २ बी सी °स्यान्ते या° । ३ ए °म् । अत° । ४ ए °ले किं करोष्यतीत्य° । ५ ए सी °दिनेद्यु° । ६ ए °स् ॥ न. ७ सी °ड्यु. ८ बी °तम् । एमेभि° । सी °त एष° ।

८. स्पष्टः । किं त्वकुप्यदानं प्रति । ते पितामहो जयसिंहः । इत्थ-
मिममेतं वा विग्रहलक्षणं प्रकारं न व्यधात् । बहुधा बहुभिः प्रकारैः॥

ऐषमः । पैरूत् । परारि । इत्येते “ऐषमः०” [१००] इत्यादिना
निपात्याः ॥

कर्हिषित् । यहिं । तर्हि । बहुर्हि । इत्येतेषु “अनघतने हिं(हिः)”
[१०१] इति हिः ॥

सर्वथा । इत्यत्र “प्रकारे था” [१०२] इति था ॥

कथंचित् । इत्थम् । एतौ “कथमित्थम्” [१०३] इति निपात्यौ ॥

बहुधा । इत्यत्र “संख्याया धा” [१०४] इति धा ॥

चिकीर्षत्यान्न ऐकध्यं पूर्वस्नेहं द्विधाकृतम् ।

तितिक्षस्वैकधैकध्यमपरौद्धं तदास्य तत् ॥ ९ ॥

९. आन्नो द्विधाकृतमनेन विग्रहेणैकं सन्तं द्वौ कृतं पूर्वस्नेहमप्रेतनीं
प्रीतिमैकध्यमनेकं सन्तमेकमभिन्नं चिकीर्षति मैत्रीं चिकीर्षतीत्यर्थः ।
तत्तस्माद्धेतोस्तदानन्तरातीतदिनेस्यान्नस्यापराद्धं विग्रहलक्षणमैकध्यं प्रसा-
दकरणरूपेणैकप्रकारेण तितिक्षस्व सहस्व । किंभूतम् । एकधानेक-
दुर्वाक्यप्रहाराद्यपेक्ष्यानेकं सदेकविग्रहापेक्ष्यैकमान्नस्यैकमपरौद्धं प्रसद्य
सहस्वेत्यर्थः ॥

द्वेधा त्रेधापराद्धेपि द्वैधं त्रैधमिवैकधा ।

प्रार्थितानां सतां चेतो द्वैधं त्रैधं च नो भवेत् ॥ १० ॥

१०. द्वेधा त्रेधा द्वाभ्यां प्रकाराभ्यां त्रिभिः प्रकारैर्वापराद्धेपि द्वि-

१ ए °कध्यं. २ सी °राधं त°. ३ ए भवत्.

१ सी °तं च वि°. २ बी सी °रैः । एष°. ३ बी परत्. ४ बी °रे वा
इ°. ५ बी °नीं प्रति°. ६ बी °रूपम्. ७ ए बी °राधं प्र°. ८ सी °भ्यां
त्रि°. ९ सी °राधेपि.

स्त्रिर्वापराधे कृतेपीत्यर्थः । सतां सज्जनानां चेतो न भवेत् । कीदृशम् ।
द्वैधमेकं सत्तोषातोषाभ्यामुभयरूपं त्रैधं चैकं सत्तोषातोषमिश्रत्वैस्त्रिरूपं
च । कीदृशां सताम् । प्रार्थितानां मैत्र्यर्थं याचितानाम् । कथम् । एकै-
धैकप्रकारेण सकृदित्यर्थः । किं वत् । द्वैधं त्रैधमिव । द्वाभ्यां प्रकारा-
भ्यामिव त्रिभिः प्रकारैरिव वा । अनेकशो याचितानामिव सकृद्या-
चितानामपीत्यर्थः । तस्मादान्ने प्रसन्न एव भवेति सकलश्लोकस्य
भावार्थः ॥

द्वेधा त्रेधा न भाव्यान्नो द्वैधस्त्रैधश्च मां स्म भूः ।

सकृद्विस्त्रितुः पञ्चकृत्वो वागः सहेन्महान् ॥ ११ ॥

११. आन्नो न भावी । कीदृक् । द्वेधा भक्तोभक्तश्च । तथा त्रेधा
भक्तोभक्तो मिश्रश्च । अत्यन्तं भक्त एव भविष्यतीत्यर्थः । तथा त्वमपि
मां स्म भूः । कीदृक् । द्वौ विभागौ प्रकारौ वास्य द्वैधः प्रसन्नोप्रसन्न-
श्चैवं त्रैधश्च । उत्तरार्धं स्पष्टम् ॥

द्विधाकृतम् । अत्र “विचाले च” [१०५] इति धा ॥

एकध्वं तितिक्षस्व एकधा प्रार्थितानाम् ॥ विचाले । एकध्वं चिकीर्षति
कधापराद्धम् । अत्र “वैकाङ्क्षमञ्” [१०६] इति ध्यमञ् ॥

द्वैधं त्रैधं प्रार्थितानाम् । द्वैधं त्रेधापराद्धे ॥ विचाले । द्वैधं त्रैधं मनः
तः) । द्वेधा । त्रेधा । इत्यत्र “द्वित्रैर्०” [१०७] इत्यादिना धमत्रेधौ ॥

द्वैधः । त्रैधः । अत्र “तद्वैति धण्” [१०८] इति धण् ॥

१ बी मा साभूः.

१ ए ँपं । की० । २ सी ँनां मत्यर्थया० । ३ ए ँकधेकं । ४ बी ँचिना० ।
५ सी ँधः । द्वेधा त्रेधा । ६ ए ँधा त्रेधा । ७ बी मः साभूः । ८ बी द्वौ
भा० । ९ सी ँत । अ० । १० ए ँधापं । ११ ए ँद्विविधति धण् । प० ।

पञ्चकृत्वः । अत्र “वारे कृत्वस्” [१०९] इति कृत्वस् ॥

द्वित्रिंशत्तुः । इत्यत्र “द्वित्रि०” [११०] इत्यादिना सुच् ॥

सकृत् । इत्यत्र “एकासकृन्नास्य” [१११] इति सुच् सकृदित्यादेशश्च ॥

बहुधा गणधा तावद्वा वा वक्ष्याम्यहं यथा ।

भवेत्प्रागागतः स्नेहो युवयोः प्रागिवाधुना ॥ १२ ॥

१२. बहवः प्रभूता गणाः समुदायभूतास्तावन्तश्च कियन्तोपि विवक्षिता आसन्ना वारा अस्य वचनस्य बहुधा गणधा तावद्वा वा तथाहं वक्ष्यामि यथा युवयोः प्राक्प्राचः कालादागतश्चिरकालीन इत्यर्थः । स्नेहः प्रागिव प्राचि काल इवाधुनापि भवेत् ॥

रमणीयं यथासीत्प्राक्सिद्धेशे प्राग्गतागते ।

भृत्येनान्नेन देवात् उपर्यपि तथास्तु ते ॥ १३ ॥

१३. हे देव भैमेतोस्य वर्तमानकालस्योपर्यप्यूर्ध्वकालेपि ते तव भृत्येनान्नेन कृत्वा प्राक्प्राची दिग्देशो वावन्तयस्तथा रमणीयं त्वदाज्ञामनोज्ञमस्तु । यथा सिद्धेशे जयसिंहे सति प्राक्प्राची दिग्देशः कालो वा रमणीयं जयसिंहाज्ञया मनोज्ञमासीत् । किंभूते । प्राग्गतागते गतश्चासावागतश्च गतागतस्तस्मिन्प्राक्प्राच्यां दिशि देशे वा मालवेपु यशोवर्मनृपजयाय गते प्राच्या दिशो देशाद्वा विजित्यागते च । आन्नेन सह तव सख्य आन्नमाश्रितोवन्तिपतिर्वल्लालोपि त्वत्किंकरो भविष्यत्यतो यथा सिद्धेशाज्ञयावन्तयः प्राग्गतागता आसंस्तथाधुना त्वदाज्ञ-

१ बी वा पक्ष्या°. २ ए °मर्णा य°. ३ बी देवता उ°.

१ ए °न्नां चारा. २ बी इत्यः स्ने°. ३ ए °यं त्वादा°. ४ °हाज्ञाया.
५ ए °गतश्चासावगत आगता°. ६ सी °श्च तसि°. ७ सी °शि दिशो वा.
८ ए बी °शोर्धर्म°. ९ सी °यादाग°. १० बी देशद्वा वितिजि°. ११ सी °ते आ°.

यापि सन्तिवत्यर्थः । क्रियाव्ययविशेषण इति वचनाद्रम्य(मणीय ?)-
मित्यत्र क्लीबता । एवमग्रेपि ॥ अत इत्यत्र “आद्यादिभ्यः” [७. २. ८४]
इति षष्ठ्यर्थे तस् । “रिष्टात्” [२. २. ८२] इत्यादिना रियोगे षष्ठ्या
विधानात् ॥

उपरिष्ठाद्गते सिद्धेधस्तादिन्द्रस्त्वमागमः ।

द्वयं युवाभ्यां भोक्तव्यमान्नस्तज्ज्ञातवान् हि ॥ १४ ॥

१४. हे भैमे त्वमुप(त्वमिन्द्र उप?)रिष्ठादूर्ध्वाया दिशो देशाद्वा
स्वर्गात्सकाशादधस्तादधरस्यां दिशि देशे वा मर्त्यलोक आगम आ-
गतः । क सति । सिद्धे जयसिंहेधस्तान्मर्त्यलोकात्सकाशादुपरिष्ठा-
त्स्वर्गे गते प्राप्ते । तर्तश्च द्वयमुपरिष्ठादधस्ताच्च स्वर्गो मर्त्यलोकश्च यु-
वाभ्यां भोक्तव्यमुपभोग्यम् । तत्तु स्वर्गः सिद्धेन भोक्तव्यो मर्त्य-
लोकश्च त्वयेत्येतदान्नो मर्त्यलोकोपभोगवाञ्छया त्वया सहैवं युद्धक-
रणेन न हि नैव ज्ञातवान् ॥

खेचराः कौतुकं द्रष्टुं ये यान्त्यायान्त्युपर्यधः ।

अस्तु रम्यं द्वयं तेषां युन्मैत्रीवार्तयाद्य वाम् ॥ १५ ॥

१५. ये खेचरा विद्याधराद्याः कौतुकं रणकुतूहलं द्रष्टुं यान्ति ।
क । उपर्यूर्ध्वायां दिशि देशे वा स्वर्गे तथाधश्चाधरस्यां दिशि देशे वा
पाताले च । तथा य आयान्ति मर्त्यलोक आगच्छन्ति । कुतः । उप-
र्यधश्च स्वर्गात्पातालौ । कौतुकं द्रष्टुं लोकत्रयेपि ये भ्राम्यन्तीत्यर्थः ।
तेषां खेचराणामद्यास्मिन्दिने वां युवयोर्युन्मैत्रीवार्तया रणसख्ययोर्वृ-

१ सी °यावि° । २ सी °स् । अरिष्ठा° । ३ ए °ष्ठादिना । ४ ए °तक्षादसु° ।
५ बी °गो मृत्युलो° । ६ ए °न हि । ७ बी वा पा° । ८ सी °लादा । कौ° ।
९ बी °योन्मै° ।

त्तान्तेन कृत्वा द्वयमुपर्यधश्च रम्यमस्तु । युवयोः संबद्धां युन्मैत्रीवार्तां
स्वर्गे पाताले च खेचराः कुर्वन्त्वित्यर्थः ॥

पुरस्तादुदयत्यंशावस्ताच्च त्वयि प्रभो ।

अर्धाञ्जलिं करोत्वान्नो रम्यमस्तु द्वयं च तत् ॥ १६ ॥

१६. हे प्रभो आन्नः पुरस्तात्पूर्वस्यां दिशि देशे वावस्ताच्चावरस्यां
दिशि देशे वापि गूर्जरत्रायां च रविं त्वां चोद्दिश्यार्धाञ्जलिं पूजार्थमञ्जलिं
करोतु । क सति । अंशौ रवौ । कीदृशे । पुरस्तात्पूर्वस्यां दिशो देशात्काल-
लाद्वा प्रभातात्सकाशादुदयत्युदयं गच्छति । तथा त्वयि च । कीदृशे ।
अवस्तादवरस्याः पश्चिमायां दिशो देशाद्वा गूर्जरत्रायाः सकाशादु-
दयति वृद्धिं गच्छति । ततश्चार्च्यत्वात्तद्वयं पुरस्तादवस्ताच्च रम्यमस्तु ॥

योधो याति पुरोवश्च येन रम्यं त्रयं च तत् ।

तस्मान्नित्योदयो न्योसि भास्वान्मोहात्तु नार्चितः ॥ १७ ॥

१७. यो भास्वानधोधरस्यां दिशो देशाद्वा समुद्रमध्यात्सकाशा-
दुदयकाले पुरः पूर्वस्यां दिशि देशे वा याति । तथा यः पुरः पूर्वस्यां
दिशो देशाद्वा सकाशादपराह्नेवोवरस्यां पश्चिमायां दिशि देशे वा याति
तथा योर्वश्च पश्चिमायां दिशो देशाद्वा सकाशादस्तकालेधोन्धिमध्ये
याति । अस्तकाले हि रविः पश्चिमांन्धिमध्ये मज्जति प्रातश्च पूर्वान्धि-
मध्यादुदेतीति रूढिः । तथा येन च भास्वता तन्नयमधः पुरोवश्च

१ ए भासान्मो° । २ बी नाचितः.

१ बी °शेव° । २ ए °शाकालाद्वायप्र° । ३ सी °द्वा समुद्र° । ४ बी °रस्यां दि° ।
५ ए °ध्यासका° । ६ बी °र्वस्यां दि° । ७ सी °शादस्त° । ८ बी °व प° ।
९ ए यास्ति । अ° । १० ए °माध्यमज्ज° । ११ सी °न्धिचम° ।

प्रकाशितत्वाद्भ्रम्यं तस्माद्भास्वतः सकाशादसि त्वमन्यो भिन्नो भास्वा-
त्रविः । यतो नित्योदयः । मोहोत्त्वज्ञानात्पुनस्त्वमात्रेण नार्चितः ॥

बहुधा । इत्यत्र “बहोर्धासन्ने” [११२] इति धा ॥ एके तु । गणधा ।
तावद्भा । अत्रापीच्छन्ति ॥

प्राग्रमणीयम् । प्रागागते । प्रागगते ॥ काले । प्रागागतः । प्रागिव । इत्यत्र
“दिवशब्दाद्” [११३] इत्यादिना धा ॥

उपरि रम्यम् । उपरिष्टाद्भोक्तव्यम् । उपरि आयान्ति । उपरिष्टादागमः ।
उपरि यान्ति । उपरिष्टाद्भते ॥ काले । अत उपरि । अत्र “ऊर्ध्वाद्भि०”
[११४] इत्यादिना ऋरिष्टातावूर्ध्वस्य चोपादेशः ॥

पुरः पुरस्ताद्रम्यम् । पुरः सकाशाद्याति । पुरस्तात्सकाशादुदयति । पुरो
याति । पुरस्तादर्धाञ्जलिम् ॥ अवः अवस्ताद्रम्यम् । अवः सकाशाद्याति । अव-
स्तात्सकाशादुदयति । अवो याति । अवस्तादर्धाञ्जलिम् ॥ अयो रम्यम् । अधस्ता-
द्भोक्तव्यम् । अधः सकाशाद्याति । अधस्तात्सकाशाद्भते । अधो याति । अधस्ता-
दागमः । अत्र “पूर्वावर०” [११५] इत्यादिना-अस्-अस्तातो । पूर्वावरीध-
राणां च पुर-अव-अधादेशाः ॥

परस्तादवरस्ताद्यात्वायात्वान्नस्त्वदाज्ञया ।

दक्षिणैतोथोत्तरतस्तच्चतुष्कं वशं हि ते ॥ १८ ॥

१८. त्वदाज्ञयान्नः परस्तादवरस्तादक्षिणत उत्तरतश्च पूर्वपश्चिमाद-

१ बी दक्षिणं. २ सी णत उत्तं. ३ ए तुष्कवं.

१ बी काशत्वां. सी काशतं. २ सी भिनवो भां. ३ ए तो मि-
त्यादं. ४ बी हाचशं. ५ बी नेनां. ६ सी रिष्टां. ७ ए ति । अवं.
८ बी धः शकां. ९ बी अधःस्तां. १० ए सी राणां. ११ सी या पं.
१२ ए स्तान्दक्षिं.

क्षिणोत्तरासु दिक्षु देशेषु वा यातु स्वेच्छया विचरतु । तथा त्वत्से-
वाद्यर्थं पूर्वपश्चिमादक्षिणोत्तराभ्यो दिग्भ्यो देशेभ्यो वा त्वत्पार्श्वमा-
यातु । हि यस्मात्तच्चतुष्कं परस्तादवरस्तादक्षिणत उत्तरतश्च ते वशं
जितत्वादायत्तमस्ति ॥

परतोवरतो यात उत्तरादक्षिणादर्थ ।

त्वत्सैन्यस्याग्रगोस्त्वान्नो वश्यं यद्यपि तत्तत्र ॥ १९ ॥

१९. आन्नस्त्वत्सैन्यस्याग्रगोस्तु । कीदृशस्य सतः । यद्यपि तत्परतो-
र्वरत उत्तरादक्षिणाञ्च पूर्वपश्चिमादक्षिणोत्तरा दिशो देशा वा तव
वश्यं तथापि कौतुकादेशश्रीदर्शनाद्यर्थं यातो विचरतः । क । परतः
सकाशाद्वरतस्तथावरतः सकाशात्परतोथ तथोत्तरात्सकाशादक्षिणात्तथा
दक्षिणात्सकाशादुत्तरात् । चतुर्वपि दिक्षु देशेषु वेत्यर्थः ॥

यात एतोधरात्पश्चाद्रामरूपेण यः फणी ।

यत्कीर्त्या तद्वयं रम्यं वेत्थान्नस्त्वां तमोजसा ॥ २० ॥

२०. यः फणी शेषाहिरधरादधरस्या दिशो देशाद्वा पातालाद्राम-
रूपेण बलभद्रमूर्येत आगतः । क । पश्चादपरस्यां पश्चिमायां दिशि
देशे वा सुराष्ट्रासु । यो मर्त्यलोकेवतीर्ण इत्यर्थः । बलभद्रो हि शेषा-
वतार इति रूढिः । तथा यश्च पश्चात्सुराष्ट्राभ्यो मर्त्यलोकात्सकाशादि-

१ बी सी °रादक्षिं. २ बी °दक्ष । त्वं. ३ सी °पवाधं. ४ ए
फणीः । यं.

१ बी वा तत्पां. २ ए °स्तादं. ३ सी °त्तश्च. ४ बी °दायात्तं.
५ सी °वतरं. ६ बी °र उं. ७ बी सी °रादक्षिं. ८ ए °श्चिमदं. ९ बी
°शाद्रा तं. १० सी °रतः सं. ११ ए °वतरं. १२ सी °णात्सं.
१३ ए °त्तदं. १४ बी °शात्तथादुं. १५ सी °शात्पातां. १६ बी °धः ।
तथा यत्कीं. १७ सी °काशां. .

त्यर्थः । अधरात्पाताले यातो गतः पुनः शेषाहिरेवाभूदित्यर्थः । तथा यत्कीर्त्या तद्द्वयमधरात्पश्चाच्च पातालमर्त्यलोकावित्यर्थः । रम्यमोजसा बलेन कृत्वा तं शेषाहिं शेषतुल्यबलमित्यर्थः । त्वामात्रो वेत्ति ॥

परस्तात् अवरस्ताद्वशम् । परस्तादवरस्तादायातु । परस्तादवरस्ताद्यातु । इ-
त्यत्र “पर०” [११६] इत्यादिना स्तात् ॥

दक्षिणत उत्तरतो वशम् । दक्षिणत उत्तरत आयातु । दक्षिणत उत्तरतो
यातु । परतोवरतो वश्यम् । परतोवरतः सकाशाद्यातः । परतोवरतो यातः ।
अत्र “दक्षिण०” [११७] इत्यादिना तस् ॥

अधरात् पश्चाद्रम्यम् । अधरात्पश्चादेतः । अधरात्पश्चाद्यातः । दक्षिणादु-
त्तराद्वश्यम् । दक्षिणादुत्तरात्सकाशाद्यातः । दक्षिणादुत्तराद्यातः । अत्र “अवर०”
[११८] इत्यादिना-भात् ॥

वसता दक्षिणा रम्यं येन तस्य मुनेः समम् ।

मात्रा सह गुरुं प्रैषीदान्स्ते दातुमात्मजाम् ॥ २१ ॥

२१. आन्स्ते तुभ्यमात्मजां दातुं मात्रा +पुत्रीजनन्या सह गुरुं पुरोहितं प्रैषीत् । कीदृशम् । तस्य मुनेरगस्त्यस्य प्रभावादिना समं तुल्यम् । येन मुनिना कृत्वा दक्षिणा दक्षिणा दिग्देशो वा रम्यं पवित्रम् । यतो दक्षिणा दक्षिणस्यां दिशि देशे वा वसता तिष्ठता ॥

दक्षिणा रम्यम् । दक्षिणा वसता । इत्यत्र “वा दक्षिणात्०” [११९] इ-
त्यादिना-भा वा ॥ पक्षोदाहरणानि प्राक्तनान्येव ज्ञेयानि ॥

१ बी सी गुरप्रै०

१ ए ०श्वान्वपा० । २ ए ०णतो । ३ ० । ४ ए ०त्तराद्यातः । अत्र । ४ बी ०गस्तस्य । ५ सी ०क्षिणं । ६ ए ०म् । यादं० ।

+ पश्चात्तमश्लोकस्थेन पितामहीसममित्यनेन विरोधं परिहर्तुं स्वजनन्या इत्यावश्य-
कमिति भाति ।

यदितो दक्षिणा रम्यं स्थितैर्लोकैस्ततोपि यत् ।

दक्षिणाद्यागतस्तत्र गुरुरान्नस्य तिष्ठति ॥ २२ ॥

२२. इतः स्थानादक्षिणा दक्षिणस्यां दूरवर्तिन्यां दिशि देशे वा स्थितैर्लोकैः कृत्वा यदक्षिणा रम्यं या दक्षिणा दूरा दिग्देशो वा रम्यस्ततोपि दक्षिणस्या दिशो देशाद्वापि परं यदक्षिणाहि या दूरा दक्षिणा दिग्देशो वास्ति तत्र दक्षिणाहि दक्षिणस्यां दूरायां दिशि देशे वागत आन्नस्य गुरुस्तिष्ठति ॥

दक्षिणा रम्यम् । दक्षिणा स्थितैः । दक्षिणाद्यस्ति । दक्षिणाद्यागतः । अत्र

“आही दूरे” [१२०] इत्याहिप्रत्ययौ ॥

यैः ख्यातमुत्तरा जातैर्वर्धितैरुत्तराहि संतं ।

तान्श्वान्प्राहिणोदान्नो दातुमुद्राहमङ्गले ॥ २३ ॥

२३. उत्तरोत्तरस्यां दिशि देशे वा केकाणे जातैर्यैः केकाणाश्वैः कृत्वोत्तरोत्तरा दिग्देशो वा ख्यातं तथोत्तराद्युत्तरस्यां दिशि देशे वा वर्धितैर्वृद्धि नीतैर्यैः कृत्वोत्तराहि सच्छोभनम् । उत्तरार्थं स्पष्टम् ॥

उत्तरा ख्यातम् । उत्तरा जातैः । उत्तराहि सत् । उत्तराहि वर्धितैः । अत्र

“वोत्तरात्” [१२१] इत्याही वा ॥ पक्षोदाहरणानि प्राक्तनान्येव ॥

जातैर्विन्ध्याद्रेः पूर्वोत्तरपश्चादपाक्तथा ।

पश्चाच्छ्राद्धं च यैस्तान्स प्राहिणोचवत्कृते गजान् ॥ २४ ॥

२४. स आन्नस्वत्कृते तान्गजान्प्राहिणोत् । भद्रजातीयत्वेन यैः

१ ए ँणात्यागं. २ ए तैरुं. ३ बी ँहि तत्. ४ ए ँत्. नं. ५ बी ँश्राद्धार्थं.

१ ए दक्षणाहि दक्षणं. २ ए ँणाहस्ति. ३ बी सी ँत्यादिप्र. ४ ए ँयौ. ये ख्यां. सी ँयौ । खैः ख्यां. ५ ए ँकाणे जां. ६ बी सी ँत्तरां. ७ ए ँशो न्याख्यां. ८ ए ँहि वं. ९ ए ँक्षोहं.

कृत्वा श्लाघ्यम् । किम् । विन्ध्याद्रेर्विन्ध्यशैलात्पूर्वेण पूर्वादूरा दिग्देशो वा । तथोत्तरपश्चादुत्तरौ च सापरा चोत्तरापरा दिग्देशो वा वायव्य-
कोणस्तथापागपाची दक्षिणा दिग्देशो वा तथा पश्चात्सापरा पश्चिमा
दिग्देशो वा । उपलक्षणत्वाद्विन्ध्याद्रेरष्टापि दिशो देशा वेत्यर्थः । यतः ।
किंभूतैः । जातैः । क । विन्ध्याद्रेः पूर्वेण । तथोत्तरपश्चात्तथापाक्तथा
पश्चाच्च पूर्वेण श्लाघ्यम् ॥

पूर्वेण जातैः । अत्र “अदूरे एनः” [१२२] इत्येनः ॥

अपाक् श्लाघ्यम् । अपागजातैः । अत्र “लुबद्धेः” [१२३] इति धाप्रत्य-
यस्य लुप् ॥

पश्चात् । उत्तरपश्चात् । अत्र “पश्चः०” [१२४] इत्यादिना पश्चादेशः ॥

इत्युक्त्वोत्तरपश्चार्धभूपदूते स्थितेब्रवीत् ।

क्षमापरार्धं खपश्चार्धं शुक्लीकुर्वन्सितैर्नृपः ॥ २५ ॥

२५. स्पष्टः । किं तूत्तरपश्चार्धभूपदूत उत्तरापरास्या दिशो यद्ध-
मुत्तरदिग्विभागस्तस्य भूप आन्नस्तस्य दूते । क्षमापरार्धं खपश्चार्धं पृथ्व्या
व्योम्नश्चापरमन्यतममर्धं खण्डमेकमित्यर्थः । नृपो भैमिः ॥

अरूकुर्वन्नजीकुर्वन्संमुखीभवतो रणे ।

अस्मानप्युन्मनीकुर्वन्न्यूनीस्यादान्नकः कुतः ॥ २६ ॥

२६. आन्नकः कुतो न्यूनीस्याद्धीनो भवेन्न कस्मादपीत्यर्थः । की-
दृक्सन् । रणे संमुखीभवतो भटानरूकुर्वन् शस्त्रणवतः कुर्वन्स्तथा

१ बी सी °त्युक्तोत्° । २ ए सी °र्धं शु° ।

१ ए बी °द्विविन्ध्य° । २ बी °रा चासा अप° । ३ बी °क्षणादि° । ४ सी
देशो वे° । ५ बी पश्चा इ° । ६ सी °त्तरस्याप° । ७ बी °मर्द्धा ख° । ८ ए
°पो भैमि ॥ अ° । ९ सी °तोपि न्यू° ।

रजीकुर्वन्धूलीकुर्वस्तीव्रप्रहारैश्चूर्णीकुर्वन्नित्यर्थः । अतिविक्रान्त इत्यर्थः ।
अत एवास्मानप्युन्मनीकुर्वन्सङ्गमायोत्कण्ठयन्नित्यर्थः । साश्रयीकुर्व-
न्नित्यर्थो वा ॥

उच्चक्षूभवतोचेतीभवतो मूर्छया भटान् ।

रहीभूते रणे नाहन्यः श्लाघार्हः कथं न सः ॥ २७ ॥

२७. स आन्नः कथं न श्लाघार्हः । यः क्षत्रियोत्तमत्वाद्गणे भटा-
न्नाहर्त्तुं । किंभूतान् । मूर्छया तीव्रप्रहारोत्थमोहेनोच्चक्षूभवत उद्भ्रान्त-
नेत्रगोलकीभवतस्तथाचेतीभवतोचेतनीभवतः । अत एव किंभूते
रणे । रहीभूते रहसि रहसि भूते भटानां मूर्च्छितत्वेनासत्कल्पत्वाच्छून्य-
नीभूत इवेत्यर्थः ॥

पश्चार्धम् । अपरार्धम् । उत्तरपश्चार्धम् । इत्यत्र “वोत्तर०” [१२५] इत्या-
दिना वा पश्चादेशः ॥ उत्तरापरार्धम् । इति पक्षोदाहरणं श्रेयम् ॥

शुक्लीकुर्वन् । संमुखीभवतः । न्यूनीस्यात् । अत्र “कृभू०” [१२६]
इत्यादिना चि्वः ॥

अरुकुर्वन् । उन्मनीकुर्वन् । उच्चक्षूभवतः । अचेतीभवतः । रहीभूते । रजी-
कुर्वन् । इत्यत्र “अरुर्मन०” [१२७] इत्यादिना च्वावन्तस्य लृक् ॥

सर्पिकृत्यादति भटान्संबन्धोप्यत्र युज्यते ।

धनूभवति वंशे हि गुणः श्लाघास्पदं भवेत् ॥ २८ ॥

१ स्त्री ल्यादिति. २ बी न्संबोधोप्यं. ३ ए ते । धेनू. ४ बी वंशो हि.
५ बी स्त्री गुण श्ला. ६ ए श्लाघास्पं.

१ स्त्री ल्यर्थादति. २ ए ङ्गमयो. ३ स्त्री थं श्लाघार्हे न यः. ४ स्त्री न् ।
मू. ६ ए न्ततत्रं. ६ बी चेतं. ७ स्त्री सि भू. ८ बी रभू. ९ ए
च्छून्यां भू. १० स्त्री श्वार्धः ः अं. ११ स्त्री रजीं.

२८. स्पष्टः । किं तु सर्पीकृत्यादति भटान् सर्पीषीव सुखेन भटान्संहरमाण इत्यर्थः । संबन्धो विवाहेन स्वजनसंबन्धः । अत्रान्नविषये । धनूभवति चापीभूत इत्यर्थः । गुणो ज्या । यथा धनूभूतो वंशो गुणारोपयोग्यस्तथैव विक्रान्त आन्नोपि संबन्धयोग्य इत्यर्थः ॥

आन्न एवेदशो नान्यः कश्चिद्भवितुमर्हति ।

सर्पिर्भवति किं तैलं धनुर्भवति किं नडम् ॥ २९ ॥

२९. स्पष्टः । किं त्वीदृशो विक्रान्तत्वादिगुणोपेत आन्न एव भवितुमर्हति नान्यः कश्चित् । नडं तृणभेदः ॥

सर्पीकृत्यं । धनूभवति । इत्यत्र “इसुसोर्बहुलम्” [१२८] इति च्वावन्तस्य बहुलं लुप । न चं स्यात् । सर्पिर्भवति । धनुर्भवति ॥

यथाकों दृषदीभूतं कुर्यादुदकसाद्धिमम् ।

आन्नभक्तिर्दृषद्भूतमस्मदीयं मनस्तथा ॥ ३० ॥

३०. यथा रविर्हिमं दृषदीभूतं शीतेन पाषाणतुल्यीभूतं सदुदकसात्कुर्यात्सर्वमप्युदकीकरोति तथान्नभक्तिरस्मदीयं मनो दृषद्भूतं कोपात्कठोरीभूतं सदुदकसात्कुर्यादाद्रीकरोति प्रसन्नं करोतीत्यर्थः ॥

आन्नो भक्त्यानया मित्रसात्स्यात्संबन्धिसाद्भवेत् ।

सर्वोप्येवं सखिसात्स्यात्संपद्येत च बन्धुसात् ॥ ३१ ॥

३१. स्पष्टः । किं तु मित्रसात्स्यान्मित्रीभवेत् । संबन्धिसाद्भवेत्संबन्धीभवेत् । एवं भक्त्या कृत्वा ॥

१ ए °वेति च.

१ सी °त्यादिति. २ सी °वतेत्यत्र जाते संपदा च इति स्यात्. (३३ श्लोको द्रष्टव्यः). ३ बी °माणेल्यं. ४ ए °थे । धेनू°. ५ ए °था धेनू°. ६ ए °थेवं विन्नीत आ°. ७ ए °त्य । धेनू°. ८ बी °सुमोबाहु°. ९ ए °वेत् । ए.

भक्त्यान्नस्य प्रसादो नः सुघटोनन्यसात्कृतः ।

वर्षासु कोम्बुसात्कुर्याल्लवणं हि स्वयं भवेत् ॥ ३२ ॥

३२. नोस्माकं प्रसाद आन्नस्य भक्त्या कर्त्र्या सुघटः सुखेन घट्यते क्रियते सुघटः । यत आन्नभक्त्यानन्यसात्कृतो नान्यत्राधीनः कृत आन्न एवार्येत्तीकृतः । युक्तं चैतत् । हि यस्माद्वर्षासु लवणं कोम्बुसात्कुर्यादुदुकीकुर्यात्किं तु स्वयमेव लवणमम्बुसाद्भवेत् ॥

संबन्धो गुरुसात्संपद्येताथो मातृसाद्भवेत् ।

आत्मसात्केवलो न स्यात्तद्युक्तं तौ न्ययुङ्क्त सः ॥ ३३ ॥

३३. तत्तस्माद्धेतोः स आन्नस्तौ मातृगुरू युक्तं न्ययुङ्क्त विवाहसंबन्धाय व्यापारयत् । यस्मात्संबन्धो विवाहसंबन्धो गुरुसात्संपद्येत पुरोहितेधीनो भवेत्तथा मातृसाद्भवेन्मातर्यधीनः स्यात् । आत्मसादात्मन्यायत्तः केवलयं न स्यात् ॥

दृषदीभूतम् । अत्र “व्यञ्जनस्यान्त ई(ईः)” [१२९] इति च्चौ-ई (ईः) । न च स्यात् । दृषद्भूतम् ॥

उदकसात्कुर्यात् । संबन्धिसाद्भवेत् । मित्रसात्स्यात् । अत्र “व्याप्तौ स्सात्” [१३०] इति स्सात् ॥

वर्षासु लवणमम्बुसात्कुर्यात् । अम्बुसाद्भवेत् । सर्वोपि सखिसात्स्यात् । बन्धुसात्संपद्येत । इत्यत्र “जातेः संपदा च” [१३१] इति स्सात् ॥

अनन्यसात्कृतः । मातृसाद्भवेत् । आत्मसात्स्यात् । गुरुसात्संपद्येत । इत्यत्र “तत्राधीने” [१३२] इति स्सात् ॥

१ ए सुघटः. २ ए ते । यं. ३ बी आन्नः भं. ४ बी ययत्तीं. ५ बी र्या उदं. ६ बी पद्यते पुरोहिताधीं. ७ बी ण्ति च्चौः ई । न चः स्यां. ८ एत्र जाते । सं. ९ ए सी पद्यत.

सोस्मन्ना भाविनीं कन्यामस्मन्ना कुरुतां पुरे ।

अस्मन्ना सन्त्विभाः संपद्यन्तां तत्रैव वाजिनः ॥ ३४ ॥

३४. स्पष्टः । किं तु स आन्नः । अस्मन्ना भाविनीमस्मासु देयामधीनां भविष्यन्तीम् । पुरेण^१हिलपाटके । अस्मन्ना कुरुतामस्मदर्थं प्रेषयत्वित्यर्थः । तत्रैव पुरे ॥

अस्मन्ना कुरुताम् । अस्मन्ना भाविनीम् । अस्मन्ना सन्तु । अस्मन्ना संपद्यन्ताम् । अत्र “देवे त्रा च” [१३३] इति त्रा ॥

येषां बहुत्रा देवत्रा भ्राम्यन्त्यद्यापि कीर्तयः ।

तेषां पुरं नः पूर्वेषां गुरुर्माता च पश्यतु ॥ ३५ ॥

३५. येषामस्मत्पूर्वजानामद्यापि संप्रत्यपि कीर्तयो बहुत्रा भ्राम्यन्ति देवत्रा भ्राम्यन्ति च । बहुषु देशेषु देवेषु च विजृम्भन्ते । उत्तरार्धं स्पष्टम् ॥

देवत्रा भ्राम्यन्ति । बहुत्रा भ्राम्यन्ति । इत्यत्र “सप्तमी०” [१३४] इत्यादिना त्रा ॥

व्यसृजत्तं प्रतीष्योत्सकार्यबीजां स तद्रिरम् ।

क्ष्मां द्वितीयाकृतशम्नाकृतबीजाकृतामिव ॥ ३६ ॥

३६. स भैमिस्तं दूतं व्यसृजत् । किं कृत्वा । तद्रिरं दूतवाणीं प्रतीष्याङ्गीकृत्य । किंभूताम् । उप्तं न्यस्तं कार्यबीजं संधिविवाहरूपं

१ सी °सन्नाः सं. २ ए °त्रा सीत्वभाः. ३ ए व्यसृज°. ४ सी °व्योप्ते का°.

१ बी सी °हिलपा°. २ ए °दधी प्रे°. ३ सी °सखाभा°. ४ सी °सखा सं°. ५ बी °भ्यति दे°. ६ सी °वता आ°. ७ बी °न्ति । व°. ८ बी °षु बि°. ९ सी °न्ति । इ°.

कार्यसारो यस्यां ताम् । यथा कश्चित्क्षमां भूमिं प्रतीच्छति । किंभू-
ताम् । द्वितीयं वारं कृता द्वितीयाकृता द्वितीयं वारं कृष्टेत्यर्थः । तथा
शम्बं तिर्यङ्कृता शम्बाकृतानुलोमं कृष्ट्वा पुनस्तिर्यङ्कृष्टेत्यर्थः । अन्ये
त्वाहुः । शम्बसाधना कृषिरिति शम्बेन हलभेदेन कृष्टेत्यर्थः । तथा
बीजैः कृता बीजाकृतोप्ते पश्चाद्बीजैः सह कृष्टेत्यर्थः । विशेषणकर्मधारये
तां तथोप्तं कार्याय धान्यनिष्पत्तिप्रयोजनाय बीजं यस्यां ताम् ॥

दूतः शीघ्रं ययौ काले द्विगुणाकर्तुमुर्वराम् ।

कः शम्बाकृतकुलिवः समयाकुरुतेथ वा ॥ ३७ ॥

३७. दूतः शीघ्रं ययौ । अर्थान्तरमाह । अथ वा लोहकाञ्ची वर्ष-
कुण्डलिका वा शम्बमस्य क्रियते शम्बाकृतं कुलिवं हलविशेषो येन
स तथा क्षेत्रकर्षणाय सज्जितहलैः कः कर्षकः काले वर्षासु समया-
कुरुते समयं कालक्षेपं करोति । किं कर्तुम् । उर्वरां सर्वसस्याढ्यां
भूमिं द्विगुणाकर्तुं द्विगुणं कर्षणं कर्तुं द्विगुणं ऋष्टमित्यर्थः ॥

द्वितीयाकृत । शम्बाकृत । बीजाकृताम् । अत्र “तीयशम्ब०” [१३५]
इत्यादिना डाच् ॥ एके तु शम्बाकृतकुलिव इत्युदाहरन्ति ॥

द्विगुणाकर्तुम् । अत्र “संख्या०” [१३६] इत्यादिना डाच् ॥

समयाकुरुते । अत्र “समयाद्” [१३७] इत्यादिना डाच् ॥

१ बी कृष्टेत्य° । २ बी ंति वा श° । ३ ए कृतो° । ४ ए बी शेषेण° ।
५ सी शोभां का° । ६ सी न्यत्ति° । ७ ए वङ्कु° । सी वर्षकु° । ८ सी न
धा° । ९ ए सज्जितहलकर्ष° । १० ए ंलः कर्ष° । ११ ए समाया° । १२ बी
सी भूमिदि° । १३ ए ंगुणां क° । १४ सी ंगुणक° । १५ बी तीयेश° ।
१६ ए ंमकु° । १७ ए ंयादिना° ।

सपत्राकृत्य निष्पत्राकृत्यान्यानपि भूभुजः ।

निष्कुलाकृतकर्पासाल्पान्कुर्वन्व्यवृत्तवृषः ॥ ३८ ॥

३८. नृपो भैमिन्यवृत्तस्वदेशं प्रति निवृत्तः । कीदृक्सन् । अन्या-
नैप्यान्नादितरानपि भूभुजः कुर्वन् । किंभूतान् । निकृष्टं कुलैर्भवयव-
संघातोस्मादिति निष्कुलो निष्कुलः क्रियते स्म निष्कुलाकृतो निष्कुपित
इत्यर्थः । स यः कर्पासस्तद्वदल्पान्निःसारान् । किं कृतवै । सपत्राकृत्य
सपत्रान्सशरान्कृत्वा शरानेषां शरीरे प्रवेशयेत्यर्थः । तथा कांश्चन
निष्पत्राकृत्य निर्गतशरान्कृत्वा शरानेषामपरपार्श्वे निष्क्रमयेत्यर्थः ॥

सपत्राकृत्य । निष्पत्राकृत्य । इत्यत्र “सपत्र०” [१३८] इत्यादिना डाच् ॥

निष्कुलाकृत । इत्यत्र “निष्कुलाद्०” [१३९] इत्यादिना डाच् ॥

क्षमाप्रियाकृत्सुखाकृत्स सत्याकुर्वञ्जगज्जयम् ।

दुःखाकुर्वन्नरीञ्शूलाकुर्वन्निव ययौ पुरे ॥ ३९ ॥

३९. स भैमिः पुरे पत्तनसमीपे ययौ । कीदृक्सन् । क्षमार्यैः
प्रियाकृतामानुकूल्यं कुर्वतां राजादीनां सुखाकृद्राज्यादिदानेनानुकूल्यं
कुर्वन्स्तथा जगज्जयं सत्याकुर्वञ्जगज्जयस्य सत्यं सत्यंकारं कुर्वन्पराक्र-
मेण मयावश्यमेव जगज्जयैः केतव्य इति शत्रून्प्रत्याययन्नित्यर्थः ।
अत एवारीञ्शूलाकुर्वन्निव शूले पचन्निव दुःखाकुर्वन् शत्रूणां प्राति-
कूल्यं कुर्वन्प्रतिकूलमाचरन्नभिमतानुष्ठानेन तान्पीडयन्नित्यर्थः ॥

१ ए °सान्कु° । २ सी °कृत्स° ।

१ सी °ति वृ° । २ बी °नपि अत्रा° । ३ सी °लमेव° । ४ ए °मय° ।
५ ए °तोस्यादि° । ६ सी °ति निःकुलः क्रि° । ७ सी °त्वा । शरानेषामपर° ।
८ ए °वेशेय° । ९ ए °पाशो निष्क्रामयेत्य° । १० बी °धः । प° । ११ ए सी
°कृत्य । इ° । १२ बी °दि डा° । १३ बी °याः . क° । १४ सी °त्यंका° ।
१५ ए °ज्जयके° । १६ सी °यः कर्तव्य° ।

स सत्यं कुर्वतो भद्राकृताल्लु(ङ्)क्ष्म्यपहारतः ।

कैव्यान्मद्राकृतंश्मश्रून्प्यरीन्गुप्तितोमुचत् ॥ ४० ॥

४०. स भैमिरासतामन्येरीनपि गुप्तितः कारातोमुचत् । किंभू-
तान्सेतः । लक्ष्म्यपहारतो राज्यलक्ष्म्या अपहारेण भद्राकृतान्मुण्डि-
तानिव यथा मुण्डिता अपहृतकेशश्रीकाः स्युस्तथापहृतलक्ष्मीकानित्यर्थः ।
तथा कैव्यान्निःसत्त्वतया मद्राकृतो तवाग्ने वयं क्लीबा नपुंसका न तु
पुरुषा इति ज्ञापनाय मुण्डितो श्मश्रूर्यैस्तान् । तथा सत्यं कुर्वतोद्यप्र-
भृति वयं त्वदासा इति प्रत्यायनार्थं सप्रत्ययदेवतादिशपथं कुर्वाणान् ॥

प्रियाकृत् । सुखाकृत् । इत्यत्र “प्रियो” [१४०] इत्यादिना डाच् ॥

दुःखाकुर्वन् । इत्यत्र “दुःखात्” [१४१] इत्यादिना डाच् ॥

शूलाकुर्वन् । इत्यत्र “शूलात्पाके” [१४२] इति डाच् ॥

सत्याकुर्वन् । इत्यत्र “सत्याद्” [१४३] इत्यादिना डाच् ॥ अशपथ

इति किम् । सत्यं कुर्वतः ॥

मद्राकृत । भद्राकृतान् । अत्र “मद्र०” [१४४] इत्यादिना डाच् ॥

सोथ ज्ञात्कारिकाञ्चीनां स्त्रीणां झलझलाकृताम् ।

नेत्रैर्झलझलायद्भिः पीयमानः पुरेविशत् ॥ ४१ ॥

४१. अथ स भैमिः पुरेविशत् । कीदृक्सन् । स्त्रीणां नेत्रैः
पीयमानः सतर्षं दृश्यमान इत्यर्थः । कीदृशीनाम् । ज्ञात्कारिण्यो दि-

१ ष् ंमद्राः कृ०. २ स्त्री ०तस्मश्च०.

१ ष् भैमीरा०. २ बी ०न्सतोऽल०. ३ स्त्री ०द्वारे०. ४ बी क्ष्म्याप०.
५ स्त्री ०तानि तं. ६ स्त्री ०तानि स्मश्रूणि यैस्तां. ७ बी ०यं त्वं दासा. ८ बी
०खाहृत्. ९ ष् ०नाच्. १० बी ०त्र शूलात्पाके इति डाच् । अ०. ११ बी
०रिण्या दि०.

दृक्ष्या सत्वरमागमनाज्झाच्छब्दकरणशीलाः काञ्च्यो यासां तासाम् ।
 तथा झलझलाकृतः प्रसरज्जलानां शब्देन झलदिति शब्दं कुर्वाणा
 नद्यादयस्ततः कान्तिजलानामितस्ततोतिप्रसरणाज्झल्लझलाकृत इव झल-
 झलाकृतस्तासां शरीराभरणादिकान्तिजलैः संभ्रूतानामित्यर्थः । किंभूतै-
 नेत्रैः । झलझलायद्भिः । झल्लच्छब्दोत्र तद्वति वर्तते । ततो झलच्छब्दवन्तो
 भवन्ति झलझलायन्तो दीर्घिकादयस्तत्तुल्यैः प्रसरत्स्वच्छंस्निग्धज्योति-
 र्जलपूरेण संपूर्णैरित्यर्थः ॥

तूर्ये झणिति कुर्वाणे द्राग्झणज्झणदित्यपि ।

पटत्पटेति पटहेलंचकार स्वधाम सः ॥ ४२ ॥

४२. स्पष्टः ॥

झलझलाकृताम् । झलझलायद्भिः । अत्र “अव्यक्त०” [१४५] इत्यादिना
 डाच् ॥ अनेकस्वरादिति किम् । झात्कारि ॥ अनिताविति किम् । झणिति कु-
 र्वाणे ॥ अत्र “द्वतावतो लुक्” [१४६] इत्यतो लुक् ॥

झणज्झणदिति । इत्यत्र “न द्वित्वे” [१४७] इति नातो लुक् ॥

पटत्पटेति । इत्यत्र “तो वा” [१४८] इति तस्य वा लुक् ॥

द्रास्थैः पटपटाकृत्य भूरिशः सारिताञ्चृपान् ।

संभार्षमाणो बहुशो नाल्पशो व्यसृजत्ततः ॥ ४३ ॥

४३. ततो भैमिर्बहुशो बहून्पान्नाल्पशोल्पान्वयसृजत्किं तर्हि सर्वा-

१ ए ँणो.

१ ए ँशीला का०. २ ए शब्दकु०. ३ सी ँसरेण ज्झ०. ४ ए ँलज्झला०.
 ५ बी ँतामि०. ६ बी सी ँलशब्दो०. ७ बी सी ँतोऽज्ञ०. ८ ए बी
 ँच्छब्दं व०. ९ बी ँन्तो झलच्छब्दावन्तो भ०. १० ए ँच्छस्निग्धज्यो०. ११ ए
 सी ँपूर्णि०. १२ ए ँटपटे०. १३ बी ँल्पसोऽर्षा०.

नपि यथास्थानं मुक्तलितवानित्यर्थः । कीदृक्सन् । संभाषमाण आल-
पन् । किंभूतान्सतः । भूरिशः प्रभूतैर्द्वास्थैर्वेत्रिभिः पटपटाकृत्य मि-
त्यादिषु प्रतिशब्दैः पटच्छब्दं कृत्वा स्मारितान् ॥

अस्तोकशो रिपूञ्जिष्णुं तं पौरा एकशोभ्ययुः ।

अश्वमश्वं ढौकयतस्तान्सोप्येकैकमालपत् ॥ ४४ ॥

४४. तं भैमिं पौरा एकशं एकैकोभ्ययुरभिजग्मुः । यतः स्तोका-
न्स्तोकशो न तथास्तोकशो बहून्निपूञ्जिष्णुम् । सोपि भैमिरप्यश्वमश्वं
ढौकर्यंतः प्राभृतीकुर्वतः सतस्तान्पौरानेकैकमेकैकमालपत् ॥

नादण्डयद्विपदिकां न स द्विशतिकां च यान् ।

द्वे ते ददानास्ते ग्राम्या अश्वशश्व तमभ्ययुः ॥ ४५ ॥

४५. स भैमिर्यान्ग्राम्यान्द्विपदिकां द्वौ पादौ रूपकादेर्द्वौ भागावपि
नादण्डयत् । द्विशतिकां च रूपकादेर्द्वे शते च नादण्डयत्ते ग्राम्यास्तं
भैमिमभ्ययुः । किंभूताः सन्तः । ते द्वे द्विपदिकाद्विशतिके अश्वश-
श्वाश्वमश्वं च ददानाः ॥

ये लभन्ते द्विपदिकां वृत्तौ द्विशतिकां च ये ।

तानप्युत्कान्स्थितान्पश्चात्सोपश्यत्स्त्रिगधया दृशा ॥ ४६ ॥

४६. ये भटा वृत्तौ जीविकायां द्विपदिकां रूपकादेर्द्वौ द्वौ पादौ
भागौ भोजनमात्रमित्यर्थः । लभन्ते ये च द्विशतिकां रूपकादेर्द्वे द्वे

१ ए °पूजिष्णुं. २ बी °यन्तस्तान्सोप्येकं. ३ ए °इयस्त्रिगधं. ४ ए
दृशाः ॥ ये.

१ बी °रितवान्. २ बी °श एकैकश ए°. ३ सी °कैकेभ्यं. ४ बी °यत
प्रा°. ५ बी सी °कमा°. ६ ए °न्द्रिपादि°. ७ सी °देर्द्वेशं. ८ ए °तिका
च. ९ ए °पदाका°. १० बी °शतके. ११ सी °नमि°. १२ ए °कादे.

शते च लभन्ते तानध्यासतां महान्तोल्पकानपि भटान्निगधया सातु-
रीगया दृशा स भैमिरपश्यत् । यत उत्कान्नृपदर्शनं उत्कण्ठितान् ।
तथाल्पकत्वेन पश्चात्स्थितान्दूरस्थानित्यर्थः ॥

पैटपटाकृत्य । इत्यत्र “डाच्यादौ” [१४९] इति पूर्वपदे यस्तैस्तस्य लुक् ॥

बह्वर्थादिष्टे । बहुशो नृपान् । भूरिशो द्वास्थ्यैः ॥ अल्पार्थादनिष्टे । भ्रुल्पशो
नृपान् । असोकशो रिपून् । इत्यत्र “बह्ल्लप०” [१५०] इत्यादिनां पशस् ॥

एकशः । एकार्थः । अश्वशः । अत्र “संख्या०” [१५१] इत्यादिना शस् ॥
वाधिकारात्पक्षे द्विवचनमपि । एकैकम् । अश्वमश्वम् ॥

द्विपदिकाद्विशतिके ददानाः । द्विपदिकाम् द्विशतिकामदण्डयत् ॥ वीप्सा-
याम् । द्विपदिकां द्विशतिकां लभन्ते । अत्र “संख्यादेः०” [१५२] इत्यादि-
नाभकल् । प्रकृतेरन्तस्य लुक्च ॥

द्वैतीयीकः शशी कान्त्या द्वितीयस्तेजसा रविः ।

तां तृतीयाम्यविद्यां स धारयंस्तर्कितो जनैः ॥ ४७ ॥

४७. स्पष्टः । किं तु कान्त्या शशी तेजसा रविश्च । कुतोयमत-
र्कीत्याह । यतस्तां रीग्यां भीमकान्तगुणादीनां प्रतिपादकत्वेन प्रसिद्धां
तृतीयाम्यविद्यामान्वीक्षिकी त्रयी वार्ता दण्डनीतिरिति चतस्रो विद्या-
स्तत्र तृतीयस्या वार्ताविद्याया अग्र्या चतुर्थी या विद्या दण्डनीतिस्तां
धारयन् । राजनीतिशास्त्रोक्तं राज्ञा प्रजासु कान्तेन भाव्यं शत्रुषु च तेज-
स्विनेत्याद्यर्थं प्रजासु कान्तीभवनेन शत्रुषु भीमीभवनेन च विभ्रतं ॥

१ ए रंगाया. २ सी शनस्य लुप । बह् । ३ बी पटेप. ४ बी अ
द्राघादी. ५ बी त्तस्य. ६ ए हल इ. ७ बी ना म्यस्. सी ना
शस्. ८ सी कार्थाः । अ. ९ बी कच । द्वितीयी. १० बी राभा भी.
११ सी ना सीम. १२ बी याम्यवि. १३ ए नीस्तां. १४ ए नी शा.
१५ ए न वि. १६ ए त. द्वितीयी. बी त. द्वितीयकः.

द्वितीयकः । द्वितीयः । अत्र “तीयात्०” [१५३] इत्यादिना टीकण्
स्वार्थे ॥ न विद्या चेदिति किम् । तृतीयाइयविद्याम् ॥

स यावद्द्वयसः स्थान्ना तावन्मात्रो न कोप्यभूत् ।

तिलपेजेतरसमस्तिलपिञ्जो भवेन्न हि ॥ ४८ ॥

४८. स भैमिः स्थान्ना कृत्वा यावद्द्वयसो यावानभूत्तावन्मात्रः
कोपि नाभूत् । हि यस्मात्तिलपिञ्जो निष्फलस्त्तिलस्तिलपेजेतरसमस्ति-
लपेजाभिष्फलतिलादितरस्यं फलतिलस्य समो न भवेत् ॥

तिलपिञ्जः । तिलपेज । इत्यत्र “निष्फले०” [१५४] इत्यादिना पि-
ञ्जपेजौ ॥

यावद्द्वयसं । तावन्मात्रः । अत्र “प्रायोतोद्०” [१५५] इत्यादिना द्वय-
सद्व्यस्यौ ॥

रकारो नु षकारो नु मूर्धन्यो वाग्मि(ग्मि?)नां गुरुः ।

नमस्कारार्ह आश्रयानहंकारोन्यदागमत् ॥ ४९ ॥

४९. अन्यदानस्य गुरुरागमत् । कीदृग् । यथा रकारषकारौ
मूर्धन्यौ मूर्धन्नि स्थाने भवौ तथा वाग्मि(ग्मि?)नां मूर्धन्यो विद्वच्छुद्धा-
मणिः परमनहंकारो ज्ञानाद्यहंकाररहितोत एव नमस्कारार्हः ॥

कन्यादाद्रेफभ्रुभ्रूर्जहणा नामधेयतैः ।

सुरूपधेया सद्भागधेया पितामहीसमम् ॥ ५० ॥

५०. नामधेयतो नाम्ना जल्ह(ह)णा कन्या पितामह्या समं सह “क-
नाथपूर्वाद्यैः” [३. १. ६७] इति समासे पितामहीसममागान् । कीदृशी ।

१ की स्ती ०वदयं. २ ए स्ती ०जल्हणा. ३ ए ०तः । सरुं. ४ स्ती ०तः । स्वरुं.

१ स्ती ०तीयां. २ स्ती ०वदयं. ३ स्ती ०वाग्मिभू. ४ स्ती ०लमिलं. ५ स्ती
०स्तिले. ६ ए पेजोनिष्फं. ७ स्ती ०स्य सफं. ८ ए जपिजौ. ९ स्ती ०वदयं.
१० स्ती ०तः । तावद्द्वयसः । तां. ११ स्ती ०प्रायोतो. १२ स्ती ०समा.

रेफवद्भुमे कुटिले भ्रुवौ यस्याः सा तथा सुरूपधेया शोभनरूपा तथा
सद्भागधेया कुमारपालसदृशवरभविष्यत्तया शोभनभाग्या ॥

षकारः । नमस्कार । इत्यत्र “वर्णे०” [१५६] इत्यादिना कारः ॥ प्रायो-
नुवृत्तेरन्यत्रापि भवति । अनहंकारः ॥

रेफ । इत्यत्र “रादेफः*” [१५७] इत्येफः ॥ प्रायोवचनाद्वकार इत्यपि ॥
नामधेयतः । सुरूपधेया । सद्भागधेया । अत्र “नाम०” [१५८] इत्या-
दिना धेयः ॥

नृत्नातिथीनामेतेषां सूर्यो मर्त्येषु नूतनः ।

नेवीनमार्पयद्भूप आवासं नव्यमन्दुरम् ॥ ५१ ॥

५१. भूपो भैमिरेतेषां पितामहीकन्यागुरूणां नृत्नातिथीनां नव्य
प्राधूर्णिकानां नव्यमन्दुरं नैवाश्रयालं नवीनं नवमावासंमार्पयत् । की
दृक् । मर्त्येषु नूतनः सूर्यः प्रकाशकत्वाद्द्वितीयोर्कः ॥

मर्त्येषु सूर्यः । अत्र “मर्तादिभ्यो यः” [१५९] इति यः ॥

नवीनम् । नूतनः । नृत्न । नव्य । इत्यत्र “नवीद०” [१६०] इत्यादिना

ईन-तन-ल-या नवस्य नू-आदेशश्च ॥

पप्रच्छोद्वाहहोत्रीयं प्रीणेभ्योपि प्रणं विधीन् ।

नृपोप्रत्नोपि माहात्म्याद्देवता प्रतनेव सः ॥ ५२ ॥

१ ए ०यो मूर्त्ये० । २ सी नदानं । ३ बी ०यं प्राणे० । ४ ए माहात्म्यादे

१ सी ०व्यतया । २ ए ०कार । न० । ३ सी ०ति । रे० । ४ ए इवरादेः
इति फः प्रा० । ५ सी ०नां प्रा० । ६ सी नव्याश्व० । ७ ए ०समर्प० । ८
०पु अ म० । ९ बी नृत्नं । न० । १० ए बी नव । इ० । ११ ए ०वादिना

*रादिफ इति काल्यायनवार्तिकमेव युक्तम् । अन्यथा इद्वधापचिद्वारा स्वाप
प्राणीयोकारान्नीकारे ङ रकार इत्यादौ तदन्तीकारेणार्थज्वरतीर्त्तवमापतेत् । इति प्रा

५२. स नृपो भैमिः प्रीणेभ्योपि पुराणेभ्योपि प्रणं पुराणमतिवृद्धं
विवाहहोत्रीयं विवाहस्य ऋत्विजं विवाहेभिकारिककारकमान्नपुरोहितं
विधीन्विवाहकार्याणि पप्रच्छ । कीदृशः । अप्रत्नोप्यपुराणोपि युवापि
माहात्म्यात्प्रतना देवतेर्वं पुराणदेव इव । चिरकालीनदेवता ह्यतिसप्र-
भावा स्यात् ॥

प्रणम् । प्रीणेभ्यः । प्रतना । अप्रत्नः । अत्र “प्रात्०” [१६१] इत्यादिन् ।
स्वार्थे न-ईन-तन-त्ताः ॥

देवता । इत्यत्र “देवात्तल्” [१६२] इति तल् ॥

होत्रीयम् । अत्र “होत्राया ईयः” [१६३] इतीयः ॥

आवसथ्यं श्रियः प्राज्ञो भैषज्यं विश्वभीरुजाम् ।

सोसज्जद्वैवतश्रौत्रः कार्णलक्ष्मकुलाग्रणीः ॥ ५३ ॥

५३. स भैमिर्विवाहोचितनेपथ्यविशेषेणातिशयितरूपादिलक्ष्मीक-
त्वाद्द्वैवतस्येव देवस्येवं श्रौत्रमङ्गं यस्य स तथा सन्नसज्जद्विवाहार्थं प्रगुणो-
भूत् । कीदृक् । प्राज्ञस्तथा विश्वभीरुजां जगद्भयरोगाणां भैषज्यमौषधं
जगतः शरणमित्यर्थः । अत एव श्रियः संपत्तीनामावसथ्यमावासोत्
एवं च कृष्ण एव कार्णो मृगो लक्ष्म चिह्नं यस्य स कार्णलक्ष्मा
चन्द्रस्तस्य यत्कुलं तत्राग्रणीः ॥

१ बी रुजम्. २ ए कार्णलं. ३ बी कार्ण लं.

१ बी श्रियं. २ सी कारिकं. ३ सी व इं. ४ ए णेस्य । प्रं.
५ सी देवता. ६ ए वस्ये. ७ बी सी व श्रौत्रं. ८ सी य गुं.
९ ए वः सवपत्तमां. १० बी मावासपथ्यं. ११ ए व कं. १२ बी
लक्ष्म्य चिं. १३ बी कार्णलक्ष्म्या चं. १४ सी लक्ष्म्यां चं. १५ बी सी
ग्रणी । सं.

शंसन्कार्मणमात्मीयसवैनयिकवाचिकैः ।

तं सांप्रदानिकायाहृद्गुरुः संजीवनौषधम् ॥ ५४ ॥

५४. गुरुरात्रपुरोहितः संजीवनौषधं संजीव्यतेनेन संजीवनं य-
दौषधं तत्तुल्यं चौराद्यन्यायिगदेभ्यः सकलजगतो रक्षकमित्यर्थः । तं
भैमिमाह्लादाकारयत् । किमर्थम् । सांप्रदानिकाय कन्यासंप्रदानार्थम् ।
कीदृक्सन् । आत्मीयान्यात्रसंबन्धीनि सवैनयिकानि सविनयानि यानि
वाचिकानि कन्याविवाहोदिविषयाः संदिष्टा वाचस्तैः कृत्वा कार्मणं
विवाहादिक्रियालक्षणं संदिष्टं कर्म शंसन् । सविनयमात्रेण संदिष्टमे-
तद्यदधुना कन्याया विवाहः प्रसिद्धं कार्यं इति वदन्नित्यर्थः ॥

भैषज्यम् । आवसथ्यम् । अत्र “भेषजादिभ्यष्टवण्” [१६४] इति व्यण् ।

प्राज्ञः । दैवत । इत्यत्र “प्राज्ञादिभ्योण्” [१६५] इत्यण् ॥

श्रौत्रः । औषधम् । काष्णं । इत्यत्र “श्रौत्र०” [१६६] इत्यादिनाण् ॥

कार्मणम् । अत्र “कर्मणः संदिष्टे” [१६७] इत्यण् ॥

वाचिकैः । अत्र “वाच इकण्” [१६८] इतीकण् ॥

वैनयिक । सांप्रदानिकाय । इत्यत्र “विनयादिभ्यः” [१६९] इतीकण् ॥

कान्त्यौपयिकमृद्गुर्पाभूः पुरोमृत्स आश्वगात् ।

समृत्समृत्तिकापात्रोद्यधवं तद्गृहं नृपः ॥ ५५ ॥

५५. नृपो भैमिः पुरोप्रतो मृत्सु प्रशस्ता मृच्छुभशकुनभूता

५ शंककर्म° । २ स्त्री °गुरुरात्र° । ३ बी °रुः सजीव° । ४ बी °पाभू°
५ बी मृत्समृ° ।

१ स्त्री °दाका° । २ बी आतीयान्नात्र° । ३ ५ न्धीन् स° । ४ स्त्री °शवि°
संशन् । ६ ५ °सद्य का° । ७ ५ °ण् । श्रौत्र । औ° । ८ ५ काष्ण्य°
स्त्री वाचि इ° । १० ५ °दायिका° । ११ स्त्री मृत्सामितिप्र° ।

यस्य स पुरोमृत्क्षः संस्तदृहं गुरुगृहमाश्रगात् । कीदृशमे । माङ्ग-
ल्याय समृत्सानि प्रशस्तमृत्तिकान्वितानि यानि मृत्तिकापात्राणि शरा-
वास्तत्रोद्यन्त उद्गच्छन्तो यवा यत्र तत् । कीदृग्नृपः । कान्ते रूपादि-
श्रिय औपयिकमुपायः कारणं या मृद्रूपा प्रशस्ता मृत्तस्या भवति
स्मोत्पद्यते स्म यः सः । कान्तिहेत्वत्युत्कृष्टपरमाणुभिर्निष्पन्न इत्यर्थः ॥

औपयिक । इत्यत्र “उपायाद्भस्वश्च” [१७०] इतीकण् ह्रस्वश्च ॥

मृत्तिका । इत्यत्र “मृदस्तिकः” [१७१] इति [ति]कः ॥

समृत्स । पुरोमृत्क्षः । अत्र “सञ्ज्ञौ प्रशस्ते” [१७२] इति सञ्ज्ञौ ॥ केचित्तु

रूपमपीच्छन्ति । मृद्रूपा ॥

षड्विंशः पादः ॥

तिलकं मङ्गलमये राज्ञो दधिमयं व्यधुः ।

अग(गा?)णिक्याः स्त्रियो द्वारि महेत्रागणिकामये ॥ ५६ ॥

५६. न गणिकाः प्रकृता आस्विंणाणिक्याः स्त्रियः कुलाङ्गना दधि-
प्रकृतं दधिमयं दधिस्वरूपं तिलकं व्यधुः । कस्य । मङ्गलमये प्रकृतमौ-
क्तिकस्वस्तिकादिमङ्गलकर्मणि द्वारि गृहद्वारदेशे वर्तमानस्य राज्ञो
भैमेः । क । अत्र महे विवाहोत्सवे । किंभूते । गणिकाः प्रकृता गीत-
गानमाङ्गलिक्यकरणादौ प्राचुर्येण प्राधान्येन वा कृता अत्र गणिका-
मयो न तथा तस्मिन्कुलाङ्गनार्स्तुतोद्वाहविधावित्यर्थः ॥

१ पुं. २ स्त्री म्. मङ्ग. ३ बी स्त्री मृत्त्वानि. ४ बी णि शा-
खास्त. ५ बी औपायि. ६ बी औपायि. ७ बी स्त्री मृत्त्वानि. अ. ८ बी
स्त्री पम. ९ बी आश्रगा. १० ए स्त्री स्वगणि. ११ बी कि-
१२ बी कर्मणि. १३ स्त्री हदे. १४ स्त्री स भे. १५ ए ण
१६ स्त्री प्रशस्तोद्वा.

त्यक्त्वापूपमयं मौदकिकं च धवलान्दधुः ।

तत्रागायनपाशाश्च स्त्रीतमा विलसत्तमाः ॥ ५७ ॥

५७. स्पष्टः । किं त्वपूपमयं^१ मौदकिकं च त्यक्त्वापूपान्मोदकांश्च तान्मुक्त्वा ॥

सूक्ष्मवस्त्रतमः श्रेष्ठतमश्चलुकजन्मनाम् ।

यथौ गौरतमः सोन्तर्भित्वा लवणसंपुटम् ॥ ५८ ॥

५८. स्पष्टः । किं त्वतिशयेन^२ सूक्ष्माणि वस्त्राण्यस्य सूक्ष्मवस्त्रतमः । लणसंपुटं लवणाग्निगर्भं शरावसंपुटम् ॥

दधिमयम् । अत्र “प्रकृते मयद्” [१] इति मयद् ॥

मङ्गलमये द्वारि । इत्यत्र “अस्मिन्” [२] इति मयद् ॥

मौदकिकम् । अपूपमयम् । अगाणिक्याः । अगाणिकामये । अत्र “तयोः०”

[] इत्यादिना समूहवत्प्रत्ययाः स्युरिति “कवचि०” [६. २. १४] इत्या कण् । “गणिकाया ण्यः” [६. २. १७] इति ण्यः । चकारान्मयद् च ॥

अगायनपाशाः । अत्र “निन्दे पाशाप्” [४] इति पाशाप् ॥

गौरतमः । विलसत्तमाः । अत्र “प्रकृष्टे तमप्” [५] इति तमप् ॥ जाति-

प्रचनेभ्योपि गुणक्रियाप्रकर्षविवक्षया स्यात् । स्त्रियोमूर्या अपूपपाकादिस्त्री-

सुश्लिष्टाः कुर्वन्ति । स्त्रीतमा एता याः सुलक्षणा अपूपपाकादि गीतगानादि-

स्त्रीकार्यं कुर्वन्ति । द्रव्यान्तरसमवायिना च प्रकृष्टेन गुणेन प्रकृष्टे द्रव्ये-

तः प्रत्ययः स्यात् । सूक्ष्मवस्त्रतमः । प्रकर्षप्रत्ययान्ताच्च प्रकर्षस्यापि प्रकर्ष-

प्रमाणं प्रत्ययः स्यात् । श्रेष्ठतमश्चलुकजन्मनाम् ॥

वी ०न्दुः । त०

१ वी ०यं मोद० । २ वी ०पूपोमोद० । ३ वी ०न सूक्ष्मा० । ४ वी

० वी ०इ । सोद० । ६ ए ०नामस० । ७ सी ०र्भक्रियावि० । ८

० वी ०पूपका० । ९ वी ०पूपा० । १० ए ०ष्टे द्र० । ११ सी ०वेति

अयं शुभतरः किं वासौ शोभनतरा न्विति ।

दृष्टो वधूसखीवर्गैर्मातृवेश्माविशन्नृपः ॥ ५९ ॥

५९. वधूवरयोर्मध्ये किमयं वरः सौन्दर्यश्रिया शुभतरः प्रधान-
तरः किं वासौ वधूः शोभनतरातिज्ञोभमानेति हेतोर्वध्वाः सखीलौ-
कैर्दृष्टः सन्नृपो मातृवेश्म सप्तानां मातृणां देवतानां गृहमविशत् ॥

तत्र पूज्यतरैः सांकाश्यकेभ्यो नागरेयकैः ।

आगात्पुरोहोतोग्रेपि प्रीतः प्रीततरस्तदा ॥ ६० ॥

६०. अग्रेपि भैम्यागमकालैर्त्प्रागपि विवाहोत्सवेन प्रीतस्तदा भै-
म्यागमकाले तु प्रीततरः सन्पुरोहितोपि तत्र मातृगृह आगात् । कैः
सह । नागरेयकैर्नगरे स्थानविशेषे भवैर्द्विजैः । किंभूतैः । सांकाश्यकेभ्यः
सांकाश्ये पुरे भवेभ्यो द्विजेभ्यः सकाशात्पूज्यतरैः । नागरा हि
द्विजाः सर्वद्विजेभ्योत्युत्कृष्टत्वेन प्रसिद्धाः ॥

किं पाणी पाणिपादस्यांही वा मृदुतराविति ।

ज्ञातुं नृचैस्तरां सख्यो(ख्या)त्रोत्क्षिप्यानायि कन्यका ॥ ६१ ॥

६१. स्पष्टः । किं त्वितीदमुच्चैस्तरामत्यन्तं ज्ञातुं नु वेत्तुमिषोत्क्षि-
प्योत्पाद्य सख्या कन्यकात्र मातृगृह आगात् ॥

अतिशैतेतरां न्वेषोतिशेते कितरुमियम् ।

पुरोध्या इति विमृशंस्तयोः पाणी अयोजयत् ॥ ६२ ॥

१ ए नहरा. २ ए चिन्ना. ३ ए त्पुरहि. ४ बी प्रीतं प्री. ५ सी
पादस्यंही. ६ ए त्रोत्क्षिप्यानावि कं. ७ बी न्यकाः । स्प. ८ बी शेषेतरा न्वे.

१ सी रः किं. २ ए वधू शो. ३ बी भने. ४ ए लं लोकै. ५ बी
पि भैम्यागमनका. ६ सी का तु. ७ बी मनका. ८ ए तो त.
९ ए काश्यकेभ्यः संका. १० ए पूज्यैः पूज्य. ११ बी उत्क्षिप्येत्पा.

६२. स्पष्टः । किं त्वियं कन्यका वा किंतरामतिशेते । इदमनयोर्षधू-
रातिशयनयोर्मध्ये रूपश्रीप्रकर्षेणोत्कृष्टं स्वस्यातिशयनं यथा स्यादेव
केमुत्कृष्टा भवति । किं वेयैर्मत्यर्थमतिशेते इत्यर्थः ॥

स्म गायन्तितमां तत्र मन्त्रानग्रेतरां द्विजाः ।

प्रगेतमामिवाब्जेधूँस्तमां हर्षिणोलयः ॥ ६३ ॥

६३. स्पष्टः । किं तु स्म गायन्तितमां द्विजाः वनैर्षिवदुद्वि(द्वि?)-
जानां मध्ये द्विजा अतिशयेन गायन्ति स्म । तत्र महे । अग्रेतरां
द्वयोर्ग्रकालयोर्मध्ये प्रकृष्टेग्रकालेतिप्रथममित्यर्थः । प्रगेतर्माति-
प्रभात इत्यर्थः ॥

वध्वा उत्तमसख्योथैवं नर्मधवलाञ्जगुः ।

पटिष्ठो वञ्चयतेसौ कितमां नः पटीयसीः ॥ ६४ ॥

६४. अथ पाणियोजनानन्तरं वध्वा अतिशयेनोत्कृष्टा उत्तमा या
सख्यस्ता एवं वक्ष्यमाणरीत्या नर्मधवलान्हासप्रधानानि गीतानि जगुः ।
तथा हि । असौ भैमिः पटीयसीरपि द्वयोः पटीरीशयोर्मध्येतिशयेन
पटीरपि नोस्मान्कितमां वञ्चयते बहूनां वञ्चनानामिदं वञ्चनमतिश-
यितं यथा स्यादेवं कथं नाम वञ्चयते । एवं सख्याः पाणिग्रहणेनायम-
स्मान्पश्यन्तीरेव वञ्चयत इत्यर्थः । अत एव कीदृक् । पटिष्ठो बहूनां
पट्टनां मध्येतिपटुः ॥

शुभतरः । शोभनतरा ॥ विभज्ये । सांकाश्यकेभ्यो नागरेयकैः पूज्यतरैः ।

१ ए °धूँस्तैश्चमां. २ बी °यति सो किं°.

१ बी °शयेन°. २ सी °ष्टं तस्या°. ३ बी °यमित्यर्थमिति°. ४ बी वसवि
°नर्षेव°. ६ सी °रमग्र°. ७ ए °ष्टेतिका°. ८ बी °भामिति°. ९ बी
°भानति°. १० ए सखा. ११ बी °रास्योर्म°. १२ ए °ञ्चचना°. १३ ए
°की°. १४ ए °तटाः विभजो । संका°.

अत्र “द्वयोर्” [६] इत्यादिना तरप् ॥ पाणिपादस्य पाणी अंही वा सृदु-
तरौ । इत्यत्र यद्यपि विग्रहे बहुत्वसंख्या प्रतीयते तथापि समाहारेवयवौ स्वा-
र्थमात्रं पाणिष्वादिलक्षणमभेदैकत्वसंख्यायोग्युपाददाते न संख्याभेदेमिति द्वयो-
रेव प्रकर्षः । तथाप्येपि प्रीतः प्रीतरस्तदेत्यत्रैकस्यापि पर्यायार्थापणया द्वित्व-
मिति द्वयोरेव प्रकर्षः ॥

उच्चैस्तराम् । अत्र “कचिःस्वार्थे” [७] इति तरप् ॥

किंत्तराम् । किंतमाम् ॥ त्यादि । अतिशेतेतराम् । गायन्तितमाम् ॥ ए ।
अग्नेतराम् । प्रगेतमाम् ॥ अग्यय । उच्चैस्तराम् । उच्चैस्त्वामाम् । अत्र “कि-
त्यादि” [८] इत्यादिना तरसमपोरन्तस्याम् ॥ असत्त्व इति किम् ।
उत्तमसख्यः ॥

पटिष्ठः । पटीयसीः । अत्र “गुण०” [९] इत्यादिना तमसरपोरथं
हृष्टेयस् ॥

असौ ह्रतरिरूपं नश्वौररूपः सखीमिमाम् ।

पद्मकल्पे करे गृह्णन्वज्रदेश्येन पाणिना ॥ ६५ ॥

६५. असौ वरो वर्ज्मदेश्येन वज्रवत्कठोरेण पाणिना पद्मकल्पे
पद्मवत्कोर्मले करे नोस्माकमिमां सखीं गृह्णन्हरतिरूपं सर्वलोकसंमत्या
हरणात्प्रशस्तं चोरयति । अत एवासौ चौररूपः प्रशस्यंश्चौरः ॥

वरोसौ सीरिदेशीयो धत्तेदेश्यं च पाणिना ।

इयं च कम्पतेकल्पं ब्रूमोदेशीयमत्र किम् ॥ ६६ ॥

१ बी हरति° । २ ए वसी । ३ बी सीरेदे° । ४ बी देश्यां च ।

१ ए पादिदा° । २ ए दमति । ३ बी र्थापण° । ४ सी तमा° ५ सी
दिना । ६ सी ज्रव° । ७ ए देशेन । ८ सी भव° । ९ बी मलम्°
१० सी स्यचौरः ।

६६. असौ वरः सीरिदेशीयो हलधरतुल्यः सन्पाणिना धत्ते-
इदं च हलधरकर्तृकठोरपाणिधरणादीषदपरिसमाप्तस्मत्सखी
इस्तेन धारयति हलधरवत्कठोरपाणिना गृह्णातीत्यर्थः । इयं चाति-
मृद्वङ्ग्यस्मत्सखी च कम्पतेकल्पं कठोरकरग्रहणोत्थकष्टेनेषदपरिसमाप्तं
कम्पते । अत्रास्मिन्निषये वयं किं ब्रूमोदेशीयं किं वदामः । सर्वलो-
कसंमत्यास्मत्सखीमेवं पाणौ गृह्णातोस्य पुरो वयं न किमपि वक्तुं शक्ता
इत्यर्थः । अथ वासौ वरः सीरिदेशीयो रूपाद्यतिशयेन बलभद्रतुल्यः
सन्पाणिनेमां धत्तेदेश्यमनुरागेणास्याः कष्टभयादीषदपरिसमाप्तं धत्ते ।
इयं च कन्याभीष्टवरस्पर्शोत्थस्मरोद्रेकेण कम्पतेकल्पम् । अत्र च वयं
किं ब्रूमोदेशीयम् । अस्माकमप्येतत्संमतमित्यर्थः । इत्यर्थो व्यज्यते ॥

बहुरक्षोनुवरोसौ प्रकृष्टः पटुकः सखि ।

वाञ्छतिच्छिन्नकतमो मनसा केन मोदकान् ॥ ६७ ॥

६७. हे सख्यसौ प्रत्यक्षोनुवरो वरमनुगतो नरः केन मनसा के-
नामिप्रायेण मोदकान्वाञ्छति । कीदृक्सन् । बहुरक्ष ईषदपरिसमा-
क्ष औदरिकतर्या राक्षसतुल्य इत्यर्थः । अत एव प्रकृष्टः पटुकं
वयोर्बहूनां वा पटुकानां मध्ये प्रकर्षवान्कुत्सितः पटुर्बुभुक्षार्तमनस्क
द्वेनातिक्रुपटुरित्यर्थः । अत एव चच्छिन्नकतमः । कुत्सितश्छिन्नश्चि

१ ए °नुवारो°.

१ सी °यो धत्ते°. २ ए °कठो°. ३ ए °करप्र°. ४ ए °ष्टेनैष°. ५
°हः सैरि°. ६ ए वर्या कि. ७ सी °न् । तेसा°. ८ सी °त्यर्थो°. ९
°लकोनु°. १० सी °मनसा. ११ ए °कावाञ्छ°. १२ बी °या रक्ष°. १३ ।
°दुके वाञ्छति छिन्नकतमो मद°. १४ ए °द्वैर्भ°. बी °द्वयु°.

त्रकोयमेषामनत्यन्तं छिन्नकश्चिन्नकतमस्ततुल्यः कान्दविकश्चवत्सस्पृहं
मुहुर्मोदकानामालोकनेन निर्लेज्जत्वान्नक्रवर्धिततुल्य इत्यर्थः । अस्माभिः
सहास्य कः संबन्धो येनायं निर्लेज्जो मोदकान्वाञ्छतीत्यर्थः । जेम-
नवेलायां किल प्रधानं मोदकादि भोज्यं यादृग्वरो लभते तादृगनुव-
रोपीत्येवं श्यालिकाद्या उपैहसन्ति । हास्यवशादेव च बहुरक्ष इत्यादि-
विशेषणान्यसन्त्यप्यनुवरे लोकैः प्रयुज्यन्ते । एवं वक्ष्यमाणान्यपि ॥

अस्य केशद्वयी दृश्यादेश्यिकाविकवन्मुखे ।

प्रकृष्टच्छिन्नकस्यानुवरस्य यावकदृशः ॥ ६८ ॥

६८. यावकन्यावलक्तवदाचरन्त्यौ दृशौ यस्य तस्य रक्ताक्षस्या-
स्यानुवरस्य मुखे दंष्ट्रिकाप्रदेशे केशद्वयी द्वौ बालौ दृश्यादेश्यिकातिल-
बुत्वेन कुत्सितेषदपरिसमाप्ता दृश्या यतोनत्यन्तं छिन्नैश्छिन्नको बहूनां
मध्ये प्रकृष्टच्छिन्नकस्तस्य दंष्ट्रिकायामतिनिन्द्यं मुण्डितस्येत्यर्थः । अविक-
वद्यथाविकस्यच्छागस्य मुखे केशद्वयी दृश्यादेश्यिका स्यात् । मुण्डि-
तमश्रुत्वादेवमुपहासः ॥

हरतिरूपम् । चौररूपः । अत्र “त्यादेश्च०” [१०] इत्यादिना रूपम् ॥

कम्पतेकल्पम् । धत्तेदेश्यम् । ब्रूमोदेशीयम् ॥ पञ्चकल्पे । वज्रदेश्येन । सी-
रिदेशीयः । अत्र “अतमबादेर०” [११] इत्यादिना कल्पपदेश्यपदेशी-
यरः ॥ केषिद्देश्यं पितं नेच्छन्ति । तन्मते दृश्यादेश्यिका ॥

१ बी°देश्यका° । २ ए°स्य मव° ।

१ ए°षामेत्य° । २ बी°वं शालि° । सी°वं शालका° । ३ ए°पत्त° ।
४ ए°रन्त्यो दृशो य° । ५ सी°स्यानु° । ६ बी°द्वौ बालौ° । ७ सी°देशिका° ।
८ ए°का स्यात्° । ९ सी°न्नको° । १० सी°रूपं । अ° । ११ ए°रूपपत् । क° ।
१२ ए°देशी° ।

बहुरक्षः । अत्र “नाम्नः प्राग्बहुर्वा” [१२] इति प्राग्बहुः ॥

प्रकृष्टः पटुकः । अत्र “न तमबू०” [१३] इत्यादिना तमबादिर्न ॥ अ-
रेच्छन्नादिभ्य इति किम् । छिन्नकतमः ॥

प्रकृष्टच्छिनकस्य । इत्यत्र “अनंत्यन्ते” [१४] इति न तमबादिः ॥

यावकत् । अविक । इत्यत्र “यावादिभ्यः कः” [१५] इति कः ॥

कन्दुकं मोदकधिया ज्यायस्कानुवरेप्ससि ।

गृध्रो मणिपटौ ऋव्यधियां लोहितकौ यथा ॥ ६९ ॥

६९. रे ज्यायस्क लाम्पट्यातिशयादतिवृद्धतुल्यानुवर कन्दुकं क-
न्यायाः क्रीडार्थं गेन्दुकं मोदकधिया मोदकोयमिति बुद्धयेप्ससि वा-
ञ्छसि । यथा गृध्रः पक्षिभेदो लोहितकौ रक्तौ मणिपटौ ऋव्यधिया
मांसबुद्धयेप्ससि ॥

मणी व+ दृग्लोहिनिकां क्रुधानुवर ते मुधा ।

वैलक्ष्येण मुखं चैतकालकं कालकांशुक ॥ ७० ॥

७०. हेनुवरास्माकमुपरि कोपेन यत्ते दृगारक्ता तेन न कोपि
विभेतीत्यर्थः । तथा हे कालकांशुक कृष्णवस्त्रैतत्प्रत्यक्षं ते मुखं च
किमपि वैलक्ष्येण कोपवैफल्योद्भवया विलक्षतया कृत्वा मुधा कालकं
कृष्णं दैन्याश्रयणेनापि न किञ्चित्ते त्राणं भविष्यतीत्यर्थः । रात्रिजा-
गरणादिना रक्ताक्षत्वात्कस्तूरिकामण्डनेन कृष्णमुखत्वाच्चैवमुपहासः ॥

कन्दुकम् । ज्यायस्क । इत्यत्र “कुमारी०” [१६] इत्यादिना स्वार्थे कः ॥

१ ए ंया लौहिं. + इवार्थे वो ज्ञेयः. २ बी ंधा । विलं. ३ ए
ंशुकः । हें.

१ बी ंनलं इं. २ सी ंभ्य इं. ३ बी ंद्वयेप्ससि. ४ सी ंन कों.
५ सी ंखं वं. ६ ए बी दैत्याश्रं. ७ बी ंक । ज्यां.

लोहितकौ मणिपटौ । अत्र “लोहितान्मणौ” [१७] इति कः ॥ लिङ्ग-
विशिष्टस्यापि ग्रहणालोहिनिका मणी ॥

रक्ते । लोहितकौ मणिपटौ ॥ अनित्यवर्णं । क्रुधा लोहिनिका इक् । अत्र
“रक्त०” [१८] इत्यादिना कः ॥

स्वार्थे रक्ते । कालकांशुक । अनित्यवर्णं । वैलक्ष्येण कालकं सुखम् । अत्र
“कालात्” [१९] इति स्वार्थे कः ॥

रोमप्रावरणं वोढा शीतके नूष्णकेप्यृतौ ।

विहानकालूनकाङ्गवियातकपशुर्नवयम् ॥ ७१ ॥

७१. अयमनुवरो यथा शीतक ऋतौ शीतकाले रोमप्रावरणं शी-
तत्राणाय वहति तथोष्णकेप्यृतानुष्णकालेपि रोमाण्यङ्गलोमान्येवा-
तिसान्द्रत्वेनाङ्गाच्छादकत्वात्प्रावरणमाच्छादनं तद्वोढा वहति । वि-
गतं हानं गमनं यस्य स विहानः स एव विहानकस्तथा लून एव
लूनको लूनरोमा पर्शुर्न तथालूनकः सरोमा पशुस्तस्येवाङ्गमस्यालून-
काङ्गो लोमशाङ्गस्तथा वियात एव वियातकश्च धृष्टो यः पर्शुररणः
स यथा रोमाण्येव प्रावरणं शीतके नूष्णकेप्यृतौ वहति । रोमेशत्वादे-
वमुपहासः ॥

शीतके । उष्णक ऋतौ । अत्र “शीत०” [२०] इत्यादिना स्वार्थे कः ।

अलूनक । वियातक । इत्यत्र “लून०” [२१] इत्यादिना स्वार्थे कः ॥

विहानशब्दादपीच्छन्त्येके । विहानक ॥

१ बी णं वोढा.

१ सी णितिका. २ बी रक्त । लो. सी रक्तौ । लो. ३ ए णितिका
४ ए स्वार्थे रं. ५ ए णुका । अ. ६ सी तकोले. ७ ए णं. ८ र्
णुक्तं. ९ ए णो लामं. १० बी मसाङ्गं. ११ बी णुक्त्वं. सी ण
रणः. १२ बी मसत्वा. १३ बी णकः । वि.

पुरोधः स्नातकाग्र्योथ तनुकब्रह्मसूत्रभृत् ।

पुत्रको न्वणुकः स्रष्टुरभिकार्यं प्रचक्रमे ॥ ७२ ॥

७२. अथानन्तरं पुरोधा आन्नगुरुरभिकार्यं वेदिकायामभिकारिकां प्रचक्रमे । कीदृक् । तनुसूत्रं तनुकं भङ्गादिमयं तस्य यद्ब्रह्मसूत्रं य-
ज्ञोपवीतं तद्विभर्ति । यद्वा तनुकं शिक्षाकल्पादि सूत्रं तच्च ब्रह्मसूत्रं
विभर्ति यः सः । तथा वेदं समाप्य स्नाताः स्नातका वेदपारदृश्या-
नस्तोष्वग्र्यो मुख्योत एव स्रष्टुर्ब्रह्मणोणुको निपुणः पुत्रको तु कृत्रिमः
पुत्र इवाङ्गीकृतः पुत्र इवेत्यर्थः ॥

अशून्यका बृहतिकावन्तोहौषुद्विजास्तथा ।

भागं खस्याष्टमं षाष्टं वा धूमो व्यानशे यथा ॥ ७३ ॥

७३. स्पष्टः । किं तु शून्या एव शून्यका न तथाशून्यका विद्या-
धनसंपूर्णाः । बृहतिकावन्त उत्तरासङ्गवस्त्रावृताः । आष्टममष्टमम् ।
षाष्टं षष्ठम् ॥

स्नातक । इत्यत्र “स्नाताद्” [२२] इत्यादिना कः ॥

तनुकः(क) । पुत्रकः । अणुकः । बृहतिका । अशून्यकाः । अत्र “तनु-
क” [२३] इत्यादिना कः स्वार्थे ॥

आष्टमं भागम् । अत्र “भागेष्टमाञ्जः” [२४] इति जः ॥

षाष्टं भागम् । अत्र “षष्ठात्” [२५] इति ञः ॥

१ बी रोषा स्ना° । २ सी कोष्वणु° । ३ बी असून्य° । ४ बी वन्तो-
होषु° । ५ ए षौषुद्विजातास्त° । ६ सी गं स्वस्या° । ७ ए मो व्यानशो य° ।

१ सी कारि° । २ ए सी त्रं च वि° । ३ ए णुक्ये नि° । ४ बी शून्यका° ।
५ सी णुके बृ° । ६ ए तिकाः । अ° । ७ बी मान्शः ई° । सी मान्ज्यः ई° ।
जः ॥ पारी° ।

खारीषाष्टाभेयकान्तिस्तालषष्ठकमेयदोः ।

वध्वानेकिकर्यानेकाक्येकेनामन्त्रयथो वरः ॥ ७४ ॥

७४. अथो पुरोधसाग्निकार्यप्रारम्भानन्तरमनेकाकी महापरिवारान्वितो वरोनेकिकया महापरिवारान्वितया वैध्वा सहितः सन्नेकेन महापुरुषेणामन्त्रि वेदिकायां प्रदक्षिणादानायाकारितः । कीदृक् । खारीषाष्टेन खार्याः षष्ठभागेनाभेयातिप्रभूतत्वान्मातुमशक्या कान्तिस्तेजो यस्य सः । तथा तालषष्ठकेन तालवृक्षस्य षष्ठेन भागेन भेयावतिप्रलम्बावित्यर्थः । दोषौ भुजौ यस्य सः ॥

तालषष्ठक । खारीषाष्टं । इत्यत्र “माने कश्च” [२६] इति कजौ ॥

अनेकाकी । अनेकिकया । अत्र “एकाद्” [२७] इत्यादिना-आकिन् कश्च ॥ असहाय इति किम् । एकेन ॥

स वधूटिकया भ्राम्यतकि स्रग्नेः प्रदक्षिणम् ।

जगुश्च सर्वकानन्दि मङ्गलं विश्विकाः स्त्रियः ॥ ७५ ॥

७५. स वरो वधूटिकया हसितया वधूट्या सहाग्नेः प्रदक्षिणः प्रदक्षिणावर्तं भ्राम्यतक्यल्पं भ्राम्यति । तथा विश्विकाः कस्येमा इत्यज्ञाता विश्वाः सर्वाः स्त्रियो मधुरत्वेन सर्वकानन्दि मङ्गलं मङ्गलगीतार्तिं जगुश्च ॥

वधूटिकया । इत्यत्र “प्राप्तिस्त्यात्कप्” [२८] इति कप् ॥

१ ए °मेका° । २ सी °यानैका° । ३ ए °काक्यैके° । ४ ए स्रग्ने प्र° ।

१ ए °रमेका° । २ सी °न्वित° । ३ ए वध्वाः स° । ४ ए °था काल° ।
५ ए °ष्ठक । इ° । ६ सी °कादिना° । ७ सी भ्राम्यतकल्प° । ८ सी विश्विकाः° ।
९ ए सका° । १० ए °त्याक्षपः

आम्येतकि । सर्वक । विश्विकाः । अत्र “त्यादि०” [२९] इत्यादिनान्त्या-
रात्पूर्वोक्त् ॥

यद्युष्मकासु मयका लभ्यं न त्वसकासु तत् ।

अर्प्यतां त्वयकेत्युक्त्वा श्यालोङ्गुष्ठे दधार तम् ॥ ७६ ॥

७६. स्पष्टः । किं तु युष्मकासु हस्वेषु युष्मासु विषये । एवं स-
र्वत्र । तं वरम् ॥

अयं युवकयोर्नावकयोर्भृत्यः कृतार्थ्यताम् ।

युवकाभ्यां नावकाभ्यां सुहृद्द्वन्द्वैरगाद्यदः ॥ ७७ ॥

७७. सुहृद्द्वन्द्वैर्युगलीभूतैर्भैमिनित्रैरन्योन्यमदौगादि नर्मणोक्तम् ।
अथा । अयं श्यालो युवकयोर्ह्रस्वयोर्युवयोर्भृत्यो नावकयोस्ततश्चायं
युवकाभ्यां कृतार्थ्यतां भृतिदानेन कृतकृत्यः क्रियतां नावकाभ्याम् ॥

तूष्णीकां नीचकैः स्थौस्तुं चित्तादपृथकचूर्पः ।

श्यालकं नर्मणेत्यूचे देयं भवतकेत्र किम् ॥ ७८ ॥

७८. स्पष्टः । किं तु तूष्णीकाम् । नीचकैः । अपृथकत् । भव-
के । एषु कुत्सितत्वाल्पत्वाज्ञातत्वानि त्रयोप्यर्था भावनीयाः । चि-
त्पृथकत्प्रियत्वेन भैमेश्चित्ते वसन्तमित्यर्थः । यद्वा चित्तादभिन्नं
स्यादेवमूचे दानाभिप्रायेणोवाचेत्यर्थः । श्यालकर्मत्वं वा केनापि
नोज्ञातं वानुकम्पितं वा श्यालम् ॥

१ सी अर्पकं त्वं. २ बी त्वयके. ३ बी भ्यां ताव. ४ ए नाका.
५ सी स्थातुं चि. ६ बी षः । शाल. ७ ए नर्मणेत्यू.

१ ए म्यतिकि. २ ए सी विश्विकाः. ३ सी दिनांक्षरा. ४ बी तै-
मि. ५ सी यं शालो. ६ ए योहस्व. ७ बी ल्योर्नाव. ८ ए सी
कृत्य क्रि. ९ ए अ अथपृक. १० ए त्वाहा. ११ बी यस्या. १२ बी सी
शाल. १३ ए मलां वा. १४ बी णेत्र शा. १५ ए नामाहान्तं.

दिग्धकः पङ्ककेनासि बालकोत्तिष्ठक त्वकम् ।

ददके गुडधानाकाः ककिं देवियं देविकं ॥ ७९ ॥

७९. हे बालकं त्वकं पङ्ककेन पङ्किलभूमावेवं पातालघ्नेन कर्दमेन दिग्धकोसि लिप्तोसि । अत उत्तिष्ठक । हे देवियानुकम्पितदेवदत्त । तूष्णीकत्वेनाभाषमाणैत्वात्पुनः संबोधयति । हे देविकानुकम्पितदेवदत्त । अभिधान्तरेण वा संबोधनम् । हे अनुकम्पितदेवसिंह ककिं किं तुभ्यं गुडधानाका ददके ददामि ॥

व्याघ्रकं व्याघ्रिलं मित्रं देवदत्तक देविल ।

उपडं रामकोपेन्द्रदत्तकावुपकोपियौ ॥ ८० ॥

उपिकं वोपिलं वा मातृयमातृकमातृलान् ।

भानुयं भानुकं भानुलं वा संपृच्छथ मार्गय ॥ ८१ ॥

८०, ८१. प्राग्वद् । हे देवदत्तक हे देविल मार्गय परं संपृच्छथ । कान् । व्याघ्रकं व्याघ्रिलं मित्रं व्याघ्राख्यौ द्वौ वयस्यावित्यर्थः । तथोपडमुपेन्द्रदेवम् । तथा रामकोपेन्द्रदत्तकौ [*रामोपेन्द्रदत्तौ । तथोपकोपियावुपाग्निशर्माणौ । तथोपिकं वोपिशीर्दत्तं वा । तथोपिलं

१ ए य वेविकः । हे. २ बी विकं । हे. ३ ए व्याघ्रकं. ४ बी पि ययौ. ५ सी पिमं वो. ६ ए य ॥ किं व्या.°

१ सी क त्वं प°. २ बी त्वप°. ३ सी णत्पु°. ४ सी रे वा. ५ सी म् । अ°. ६ बी च्छथ । क्वत् । व्याघ्रिकं. ७ सी व्याघ्रिलं. ८ ए ष्रितं मि°. ९ सी प्रास्यो द्वौ. १० सी दश°. ११ सी पासीर्द°. १२ ए तथापि°.

* विशतितमसर्गस्य चतुर्विंशतितमपद्यटीकायां दर्शितधनुश्चिह्नपर्यन्तं बीपुस्तकस्यपत्राणि न कश्चनानि ॥

वोपाशीदेवं वा । तथा मातृयमातृकमातृलान् मातृदत्तमातृदेवमातृ-
भक्तान्वा । तथा भानुयं भानुकं भानुलं वा भानुदत्तं भानुदेवं भा-
नुभक्तं वा । सर्वानप्येतान्वयस्याननुकम्पितान् । बालकत्वेन स्वयंमा-
र्गणेनभिज्ञत्वादेतान्विज्ञान्वयस्यान्कियदहं मार्गयामीति पृष्टेत्यर्थः ॥

त्वयका । मयका । इत्यत्र “युष्मद्” [३०] इत्यादिनांन्यास्वरात्प-
वोक् ॥ केचिद्भवच्छब्दस्यापि स्याद्यन्तस्यान्यस्वरात्पूर्वकम(र्वम)कमिच्छन्ति ।
तन्मते भवतके ॥ असोभादिस्यादेरिति किम् । युष्मकासु । अस्मकासु । युव-
कयोः । आवकयोः । युवकाभ्याम् । आवकाभ्याम् ॥

नीचकैः । अपृथकद् । इत्यत्र “अव्ययस्य को ढ् च” [३१] इत्यक् । त-
त्संनियोगे यत्कारान्तमव्ययं तस्य दोन्तादेशः ॥

तूष्णीकाम् । इति “तूष्णीकाम्” [३२] इत्यनेन लिपात्यम् ।

श्यालकम् । भवतकैः । नीचकैः । तूष्णीकाम् । अत्र “कुत्सित०” [३३]
इत्यादिनां कवादयः ॥

अनुकम्पायाम् । श्यालकम् ॥ तद्युक्तनीतौ । दिग्भक्तैः पङ्ककेनासि । बौल-
कोत्पिष्टक । ददके गुडधानाकाः । ककिम् । इत्यत्र “अनुकम्पा०” [३४] इ-
त्यादिनां कवादयः ॥ असीत्यादिष्वनभिधानं स्यात् ॥ यत्र त्वभिधानं तत्र
त्वकम् ॥

देविय । देविक । देविल । इत्यत्र “अंजातेर०” [३५] इत्यादिना-इर्थ-

१ सी °पासीदे० । २ ए °शीदेवं । ३ सी °नुकं । ४ सी वा तथा भा० ।
५ सी °नाल्यस्वरा० । ६ सी °स्याल्यस्व० । ७ सी °चकै । अ० । ८ ए दोन्वादे० ।
९ ए °के । नायकैः । १० सी °ना वा० । ११ सी °म् । शालकं । श्या० ।
१२ ए °कः पके० । १३ सी बालोको० । १४ सी °ना वा० । १५ सी अनुकं-
जातर । १६ ए °यदइ० ।

इक-इला(लाः) ॥ वावचनात्कबपि ॥ देवदत्तक ॥ अजातेरिति प्रायिको निषेध
इत्यन्ये । व्याघ्रिलमिति हि दृश्यते । तन्मते बहुस्वरादित्यपि प्रायिकम् । स्व-
मते तु व्याघ्रकमित्येव भवति ॥ बहुस्वरादिति किम् । रामक ॥

उपडम् । उपकोपियौ । उपिकम् । उपिलम् । अत्र “वोप०” [३६] इ-
त्यादिना ड-अकौ चकारादिय-इके-इलाः । वावचनात्कबपि । उपेन्द्रदत्तकौ ॥

मानृय । मानृक । मानृलान् ॥ भानुयम् । भानुकम् । भानुलम् । अत्र “ऋ-
वर्ण०” [३७] इत्यादिनानुकम्पायां विहितस्य स्वरादेः प्रत्ययस्यादेर्लुक् ऋ-
वर्णोवर्णान्तं च प्रकृत्या तिष्ठति ॥

देवकां व्याघ्रकां पृच्छ वाचियां षडियां प्रियाम् ।

कुवियां कहियां शेवलियां वाथ विशालियाम् ॥ ८२ ॥

८२. हे श्यालक प्रियां पृच्छ । कां कामित्याह । देवदत्तायाः “ते
लुग्वा” [३. २. १०८] इत्युत्तरपदलोपेनुकम्पिता देवी देवका । अत्र कँपि
पित्वायुं वङ्गावे निस्वादाप्परेपि ककार इत्वं न स्यात् तां देवकां तथा व्या-
घ्रकां व्याघ्राजिनां व्याघ्रमहाजिनां वा । तथा वाचियां वागाशिषं वा-
ग्दत्तां वागाशीर्दत्तां वा । तथा षडियां षडङ्गुलीं तथा कुवियां कुबेर-
दत्ताम् । तथा कहियां कहोडां वा । तथा शेवलियां शेवलदत्ताम् ।
अथ तथा विशालियां विशालदत्ताम् । सर्वा अप्येता अनुक-
म्पिता(ताः) ॥

१ सी° विया क°.

१ ए° इल । वा° । २ सी° को । पिक° । ३ ए° कलाः । वाच° । ४ सी°
गुला° । ५ सी° णान्तरप्र° । ६ सी° च्छ । कारे इत्वं । ७ ए° कम्पि पि° ।
८ ए° ऋवि नि° । ९ इ° त्वं च स्या° । १० सी° नां वा । ११ ए° कुली त° ।
१२ सी° कुने° ।

इत्युक्त्वा बृहस्पतियविशाखिलकुमारिलैः ।

सोदापयदत्तियाय शुण्डारिकलभाश्वकान् ॥ ८३ ॥

८३. स भैमिरिति पूर्वोक्तं नर्मणोक्त्वा बृहस्पतियविशाखिलकुमारिलैरनुकम्पितबृहस्पतिदत्तविशाखादत्तकुमारदत्तैः कर्तृभिर्दत्तियायानुकम्पिताय देवदत्ताय श्यालायादापयत् । कान् । शुण्डारा ह्रस्वाः शुण्डाः सन्त्येषां शुण्डारिणस्ते ये कलभास्त्रिंशदब्दका गजास्ते शुण्डारिकलभास्तथा ह्रस्वा अस्वा(श्वा) अश्वकाः किशोरा द्वन्द्वे तान् ॥

माणिक्यकुतुपान्कूदीरशमीरकुटीरगान् ।

शमीरुस्तम्भमध्येसौ हयांश्चान्नगुरुददौ ॥ ८४ ॥

८४. आन्नगुरुरसौ भैमये ददौ । कान् । माणिक्यकुतुपान् माणिक्यैर्भृत्वा ह्रस्वाः कुतूश्चर्ममयानि स्नेहपात्राणि । किंभूतान् । ह्रस्वाः कूयस्तृणभेदाः कूदीरास्तथा ह्रस्वाः शैम्यः शमीरा द्वन्द्वे तेषां यः कुटीरो ह्रस्वा कुटी तत्रस्थान् । तथा शमीरुस्तम्भमध्ये ह्रस्वशमीस्तम्भध्ये बद्धत्वेन वर्तमानान्हयांश्च ॥

देवकाम् । अत्र “लुकि०” [३८] इत्यादिना कप् ॥

व्याघ्रकाम् । अत्र “लुक्च०” [३९] इत्यादिना कप् लुक्चोत्तरपदस्य ॥

वाचियाम् । अत्र “षड्ज०” [४०] इत्यादिनोत्तरपदस्य लक् ॥ षड्जैति किम् । षडियाम् । अत्र “द्वितीयाद्०” [४१] इत्यादिना द्वितीयास्वरादूर्ध्वं

१ सी °वायाशु° । २ ए °ध्येसे ह° ।

१ सी °भित्तैर्बृह° । २ ए °लादा° । ३ ए अश्व° । ४ सी ह्रस्वा कु° ।
५ सी शमी° । ६ सी न् । यथा । ७ सी °ध्ये ब° । ८ सी अत्रांगुलि ह° ।
९ सी षडि° ।

लोपः । तथा च “अवर्णवर्णस्य” [७. ४. ६८] इत्यल्लुबः(कः) स्थानिवद्भा-
वात्पदैस्यानिवृत्तेस्तृतीयत्वं न निवर्तते ॥

कुवियाम् । कहियाम् । अत्र “संध्यक्षरात्तेन” [४२] इति द्वितीयात्संध्य-
क्षररूपास्वरदूर्ध्वं लुक् तेन द्वितीयेन स्वसंध्यक्षरेण सह ॥

शेवलियाम् । विशालियाम् । अत्र “शेवल०” [४३] इत्यादिना तृतीया-
स्वरदूर्ध्वं लुक् । केचित्तु विशालिखिल । कुमारिलैः । इत्यत्रापीच्छन्ति ॥

बृहस्पतिय । इत्यत्र “कचित्तुर्यात्” [४४] इति क्वचित्तुर्थात्स्वरदूर्ध्वं
लुक् ॥

दत्तियाय । इत्यत्र “पूर्वपदस्य वा” [४५] इति पूर्वपदस्य लुगवा ॥ वा-
चचनाद्यथाप्राप्तम् । देवियेत्यादीनि पूर्वोक्तान्येवोदाहरणानि ॥

अशकान् । इत्यत्र “ह्रस्वे” [४६] इति कप् ॥

कूटीर । शुण्डारि । इत्यत्र “कूटी०” [४७] इत्यादिना रः ॥ केचित्तु
कूटीस्थाने कूदीं पठन्ति ॥ कूदीरं ॥

शमीरु । शमीर । इत्यत्र “शम्या रुरौ” [४८] इति रुरौ ॥

कुतुपान् । इत्यत्र “कुत्वा डुपः” [४९] इति डुपः ॥

वत्सतरोक्षतराश्वतरर्षभतरत्रजैः ।

उठं गोणीतरीः कासूतर्या छित्वा स वस्वदात् ॥ ८५ ॥

८५. स आन्नगुरुः कासूतर्या ह्रस्वय(या) कास्वा शक्तिशब्धेण
कृत्वा गोणीतरीर्ह्रस्वा गोणीर्वस्वावपनानिच्छित्वा पाटयित्वा भैमये

१ सी °तराः का° । २ सी °यांश्चित्वा पाट° ।

१ ए °दस्यानि° । २ ए °क्षरांतत्वेन । ३ सी °क् । तेन वि° । ४ सी °क् ।
कन्यया° । ५ सी °देवये° । ६ सी कूदी प° । ७ सी °दीरु । ८ सी °ये सुवर्ण° ।

वसु स्वर्णमदात् । किंभूतम् । वत्सतरा दम्या उक्षतरा महोक्षा अश्व-
तरा वेसरा ऋषभतरा वृद्धोक्षा द्वन्द्वे तेषां ब्रजैरतिबंहीयस्वेनोढम् ॥
कासूतर्या । गोणीतरीः । अत्र “कासू०” [५०] इत्यादिना तरद ॥
वत्सतर । उक्षतर । अश्वतर । ऋषभतर । इत्यत्र “वत्सोक्ष०” [५१]
इत्यादिना पित्तरद ॥

अपकृष्टो नैकतरः क्रियाहीनो न चैककः ।

अमहेच्छो न चैकोपि तयोः संबन्धिपक्षयोः ॥ ८६ ॥

८६. तयोः संबन्धिपक्षयोर्मध्येमहेच्छोनुदार एकोपि न च नैवा-
भूदत एवैकक एकोपि न च नैव क्रियाहीनो विवाहकार्यन्यूनोभूदत
एव चैकतर एकोपि नापकृष्टो निन्दितोभूत् ॥

तयोरेकतरः । अत्र “वैकाद्०” [५२] इत्यादिना वा डतरः ॥ षावैचन-
मगधम् । तयोरेककः ॥ महावाधिकारात् भवत्यपि । तयोरेकः ॥

पक्षयोर्यतरोप्यैक्षि ततरोपि क्रियाधिकः ।

स्तूयतां कतरस्तत्रान्यतरो निन्द्यतां कथम् ॥ ८७ ॥

८७. स्पष्टः । किं तु यतरोपि योपि । एवमप्रेपि ॥

पक्षयोर्यतरः । तैतरः । कतरः । अन्यतरः । अत्र “यद्०” [५३] इत्या-
दिना डतरः ॥

स्वर्गभाजामन्यतमां वधूमन्यतरं च तम् ।

अकारयदथ प्रीतः पुरोधः करमोचनम् ॥ ८८ ॥

८८. स्पष्टः । किं तु स्वर्गभाजां देवीनां मध्ये रूपाद्यतिशयेनान्य-

१ ए °योयोत° । २ ए °रोधा क° ।

१ सी °ति बही° । २ ए °दिन त° । ३ सी °वनगमध° । ४ ए °पि । ष° ।
५ सी °तरकन्य° ।

तमामेकां वधूम् । स्वर्गभाजां देवानां मध्येन्यतरमेकं तं च वरं च ।
करमोचनं पाणिग्रहणमोक्षम् ॥

कतरो वः कठो विद्वान् कतमो वेति भाषयन् ।

नृपोप्रीणाद्धनैर्विप्रान्यतरांस्ततरान् हि ॥ ८९ ॥

८९. हे विप्रा वो युष्माकं मध्ये कतरः कठैः कः कठप्रोक्तवे-
दाध्यायी । वा यद्वा । वो मध्ये कतमः को विद्वानिति स्वनरैर्भाष-
यन्स्तन्नृपो विप्रान्कठत्वादिविशिष्टान्द्विजान्धनैरुप्रीणाद्बहुद्रव्यैस्तृप्तीचक्रे ।
न हि पुनर्यतरांस्ततरान्कठत्वादिरहितान् ॥

भूरिदक्षिणया विप्रान्यतमा(मां)स्ततमानपि ।

कौन्तेयबलिकर्णानामथमेकतमोऽपृणत् ॥ ९० ॥

९०. स्पष्टः । किं तु गुणिनो द्विजांस्तावद्भूरिद्रव्यैरुप्रीणयत् । नि-
गुणानपि भूरिदक्षिणामात्रेणाप्रीणयदित्यर्थः । कौन्तेयो युधिष्ठिरः ॥

यतरान् । यतमान् । ततमान् । ततरान् । कतमः । कतरः । अन्यतमाम् ।
अन्यतरम् । अत्र “बहूनां” [५४] इत्यादिना इतमो वा चकाराद्भुतरश्च ॥

एकतमः । अत्र “वैकात्” [५५] इति इतमः ॥ वावचनादक् । एकक
इति पूर्वोक्तमेव ॥

क्षणेत्रच्छिन्नतमकश्रमच्छि(च्छि ?)न्नकैवल्यभृत् ।

रजसा भिन्नतरकः पुमानागाँदवन्तितः ॥ ९१ ॥

९१. अत्र क्षणेस्मिन्प्रस्तावेवन्तितो मालवदेशात्पुमानागात् । की-

१ सी ०रो व कवो वि०. २ ए ०न् कत०. ३ सी ०पोपूर्णद्व०. ४ ए ०तरस्त०. ५
५ सी ०पृणात्. ६ ए ०कमल०. ७ ए ०गावदन्ति०.

१ सी ०रं क०. २ सी कठकः. ३ ए ०ठः क०. ४ ए ०णानामपि. ५ सी
०तराम्. ६ ए ०हूनादित्या०. ७ ए ०तमो वा.

दृक् । छिन्नतमकोनत्यन्तं छिन्नतमस्तदैवागमनेनातिश्रान्तत्वादनपगतो
राजदर्शने गमनावधेः पूर्णत्वेन स्वस्थचित्तत्वाच्च किञ्चिदपगतैश्चेत्यर्थः ।
श्रमो मार्गखेदो यस्य सः । तथा छिन्नकमनत्यन्तं छिन्नं स्फुटितमि-
त्यर्थः । यद्वृत्तं तद्विभर्ति यः सः । तथा रजसा भिन्नतरकोनत्यन्तं
भिन्नतरः किञ्चिद्वाप उद्धूलितजङ्घ इत्यर्थः ॥

छिन्नक । तमबाधन्तात् क्तात् । छिन्नतमकः(क) । भिन्नतरकः । अत्र
“क्तात्०” [५६] इत्यादिना कप् ॥

द्वाःस्थेन साम्यनत्यन्तं प्रविष्टः सामिवारितः ।

सोर्धोक्तोर्द्धमनत्यन्तं निवेदितैतमः प्रभोः ॥ ९२ ॥

९२. स पुमान् द्वाःस्थेन प्रभोर्भैरयौत्सुक्यादिवशेनावन्तितः
पुमानित्यर्धमनत्यन्तं मधुरवचसा निवेदिततमोतिशयेन विज्ञप्तः । की-
दृक् । साम्यर्धमनत्यन्तं प्रविष्टः सन् द्वाःस्थेन सामिवारितः प्रविश-
न्नर्धमनत्यन्तं निषिद्धस्तथार्धोक्तो राज्ञो निवेदनेत्यन्तमुत्सुकत्वेन संपूर्ण-
वाक्यस्योक्तावशक्तत्वात्क्षणं द्वारदेश एवेत्यर्धमनत्यन्तमुक्तः ॥

भूपतिः साम्यनत्यन्तं निर्भुग्नतरया भ्रुवा ।

साराविणं व्यावभाषीं विनापि तमवीविशत् ॥ ९३ ॥

९३. भूपतिः साम्यनत्यन्तं निर्भुग्नतरया प्रवेशसंज्ञार्थमनतिशयेन
वक्त्रीकृतया भ्रुवा कृत्वा तं पुमांसमवीविशत्प्रवेशितवान् । कथम् ।
विनापि । किम् । साराविणं समन्तार्द्रवणं पुमांसं शीघ्रं प्रवेशयेति

१ सी °न्तं प्रावृष्टः स्यामि° । २ ए °तमः । ३ सी °तमोति° ।

१ सी गमाव° । २ सी °तश्र° । ३ ए °न्नं स्फुटि° । ४ ए °तरकः° ।
५ ए °तमकः° । ६ सी °नस्यन्तं° । ७ सी °न्तं न विभि° । ८ सी °मुक्तं ॥ भू° ।
९ सी °द्रव्यणं° । १० ए °शयति° ।

संशब्दनम् । तथा व्यावभाषी व्यवभाषणं किमर्थमसावागतः की-
दृग्वामुनार्थेनागत ईदृग्वेत्यन्योन्यालापं च ॥

साम्यनत्यन्तं प्रविष्टः । अर्धमनत्यन्तं निवेदिततमः । साम्यनत्यन्तं निर्भुग्नतै-
रया । इत्यत्र “न सामि०” [५७] इत्यादिना न कप् ॥ अन्ये तु समास
पूर्वोदाहरन्ति । सामिवारितः । अर्धोक्तः ॥

व्यावभाषीम् । साराखिणम् । अत्र “नित्यं जजिनोण्” [५८] इति स्वार्थे
नित्यमण् ॥

वैरिवैसारिणाङ्केशं शिवीनां सोग्रणीर्नृपम् ।

प्रणम्येत्यब्रवीद्वाचो देवदत्तकपूगजित् ॥ ९४ ॥

९४. स पुमान्वैरिण एव सन्तापकत्वाद्वैसारिणाङ्को मीनध्वजः
कामस्तत्रेशं शत्रूणां भस्मसात्कारकं तं भैमिं प्रणम्य स पुमानिति व-
क्ष्यमाणवाचोब्रवीत् । कीदृक् । शिवीनां नानाजातीयानामनिर्यतंबृत्ती-
नामर्थकामप्रधानानां संघानामग्रणीमुख्यस्तथा देवदत्तको देवदत्तमुख्यो
यः पूगः संघविशेषस्तज्जित् । एतदपेक्षयोत्कृष्टानां शिविपूगानामग्रणी-
त्वात्स्वपूगस्वामिनो देवदत्तादुत्कृष्ट इत्यर्थः ॥

वैसारिण । इत्यत्र “विसारिणो मत्स्ये” [५९] इति स्वार्थेण् ॥

शिवीनाम् । अत्र “पूगाद्०” [६०] इत्यादिना व्यः स च द्विः ।
द्वित्वाद्बहुष्वस्त्रियां लुप् ॥ अमुख्यकादिति किम् । देवदत्तकपूग ॥

१ सी° वैशारि°.

१ ए° व्यावभा° . २ सी° धंमागतोसौ कीदृक् पुमर्थेना° . ३ सी° च । सनमन° .
४ सी° वि अ° . ५ सी° तमया . ६ सी° एववाह° . ७ ए° ण् । विरि° .
८ सी° जः कमनस्त° . ९ सी° णवतोब्र° . १० सी° तत्रतीना° . ११ ए°
त्तख्यो . १२ सी° पूग मं° . १३ सी° त्वात्सपू° . १४ सी° ना व्याः । स .
१५ सी° मुख्याका° . १६ ए° पूगः ॥ स्त्री° .

स्त्रीव ब्रीहिमतानां ब्रीहिमतानां संमतोस्म्यहम् ।

दण्डनेतुर्नियुक्तस्य मालवेषु सकुन्तिषु ॥ ९५ ॥

९५. यथा ब्रीहिमतानां व्रातानामनियतैवृत्तीनां शरीरायासजी-
विर्नां संघानां ब्रीहिमता स्त्री संमता भवति तथाहं दण्डनेतुः संम-
तोस्मि दण्डेशस्य पुमानहमित्यर्थः । किंभूतस्यं । सकुन्तिषु कुन्तिभिः
शस्त्रजीविसंघेन सहितेषु मालवेषु मालवा वाहीकेषु शस्त्रजीविसंघ-
स्तेषु विषये नियुक्तस्य त्वया विजयाय व्यापारितस्य ॥

तदा गौपालिराजन्यकाम्बव्यवृकपत्तिकः ।

सेनानीस्ते सयौधेयशौभ्रेयोगादवन्तिषु ॥ ९६ ॥

९६. तदा यदा त्वमान्नजयाय स्वयं चलितः । सेनान्यं तु ब्रह्मा-
लजयाय प्रेषितवांस्तस्मिन्काले ते सेनानीरवन्तिष्वगात् । कीदृक्सन् ।
गौपालयो गोपालस्यापत्यानि ब्राह्मणभेदा राजन्याश्च राज्ञोपत्यानि
काम्बव्याश्च काम्बवस्यापत्यानि वाहीकेषु शस्त्रजीविसंघा वृकाश्च
शस्त्रजीविसंघाः पत्तयो यस्य सः । तथा युधायाः शुभ्रस्य वापत्यानि
वर्हका(क?)कुमारास्ते शस्त्रजीविसंघा यौधेयशौभ्रेयाः सिंह तैर्यः सः ॥

ब्रीहिमतानाम् । अत्र “व्रातादस्त्रियाम्” [६१] इति स्वार्थे व्यः स च
द्विः । अस्त्रियामिति किम् । ब्रीहिमता स्त्री ॥

कुन्तिषु । इत्यत्र “शस्त्र०” [६२] इत्यादिना व्यद स च द्विः ॥

१ ए० ता ब्रहीम०. २ सी० मनानां सम०. ३ सी० दा गोपा०.

१ ए० नां व्रता०. २ सी० ताम०. ३ सी० तव्रतीनां. ४ सी० नां ब्री०.
५ सी० स्य कु०. ६ सी० बहोज०. ७ सी० न् । गोपा०. ८ सी० राक्षेप०.
९ सी० वा पत्तये य०. १० सी० हवकु०. ११ सी० सहित०. १२ ए० द्विः । मा०.

मालवेषु । इत्यत्र “वाहीकेषु०” [६३] इत्यादिना व्यद स च द्विः ॥
 भद्राह्वणराज्जन्येभ्य इति किम् । गौपालिराजन्यकाम्बव्य ॥

वृक । इत्यत्र “वृकाट्टेण्यन्” [६४] इति टेण्यन् स च द्विः ॥

यौधेय । शौभ्रेयः । अत्र “यौधेयादेरञ्” [६५] इत्यञ् स च द्विः ॥

रक्षोभिः पशुभिर्दामनिभिरौलपिभिर्वृतः ।

श्रीमतैः श्रीमतैश्चामुं बल्लालो दर्पतोभ्यगात् ॥ ९७ ॥

९७. स्पष्टः । किं तु रक्षांसि पशवो दामनय औलपयश्च शस्त्र-
 जीविसंघं(वा?)स्तैस्तथा श्रुमतः श्रीमतश्चापत्यानि श्रीमताः श्रीमता-
 श्च त एव श्रीमताः श्रीमताश्च तैश्च वृतः ॥

शामीवत्याभिजित्याभ्यां शैखावत्येन चैष ते ।

कृत्यौ विभेद सामन्तौ नाम्ना विजयकृष्णकौ ॥ ९८ ॥

९८. एष च बल्लालो नाम्ना विजयकृष्णकौ ते तव सामन्तौ वि-
 भेद । कैः कृत्वा । शामीवत्याभिजित्याभ्यां शैखावत्येन च शमीवतो-
 मिजितः शिखावतश्चापत्यैः । यतः कीदृशौ । कृत्यौ करणीयौ भेदा-
 र्हावित्यर्थः ॥

शालावत्यौर्णावत्याभ्यां वैदभृत्येन चेरितौ ।

किंराजानमराजानौ सुराजंस्तौ तमीयतु(तुः) ॥ ९९ ॥

१ स्त्री पशुभिः । २ ए तैः श्रीमतेश्चा । ३ ए मीवित्वा । ४ स्त्री भेदे
 सा । ५ स्त्री कौ ॥ ते तव । ६ ए मीयुधः ॥ हे ।

१ स्त्री ह्यण्यरा । २ ए जनेभ्य । ३ स्त्री धेयः । अ । ४ स्त्री मनेय ।
 ५ स्त्री घत् । ६ स्त्री तैर्वृत ॥ शा । ७ ए भे कैः । ८ स्त्री ल्याभ्यौ शै ।
 ९ ए दादावि ।

९९. हे सुराजन्पूजितनृप भैमे तौ सामन्तौ शालावलयौर्णाव-
 त्याभ्यां वैदभृत्येन च शालावत ऊर्णावतो विदभृतश्चापलैरीरितौ ब-
 ह्मालपक्षे भवनाय प्रेरितौ सन्तौ किराजानं निन्द्यं नृपं बह्मालमीयतु-
 राश्रितौ । यतो राजानौ^३ । नञ्त्राल्पार्थो निन्दार्थो वा । स्वामिनि
 द्रढत्वादल्पौ तुच्छौ निन्द्यौ वा राजानौ । निषेधार्थ एव वा नञ् ।
 राजार्हचरित्ररहितावित्यर्थः ॥

सौ(सो)तिराजंस्तवानीके आसन्नबहुभिर्नृपैः ।

कुर्वन्नागादस्यसि द्विदण्डि द्विमुशलि क्षणात् ॥ १०० ॥

१००. हेतिराजन्पूजितनृप स बह्मालस्तवानीके क्षणादागात् ।
 कीदृक्सन् । आसन्ना बहवो भटगजाद्या येषां तैर्नृपैः कृत्वा कुर्वन् ।
 किम् । अस्यस्यसिभिरसिभिः प्रहृत्य युद्धं वृत्तं तथा द्वौ दण्डौ द्वौ मुशलौ
 चास्मिन्प्रहरणे द्विदण्डि द्विमुशलि च ॥

पशुंसिभिः । रक्षोसिभिः । अत्र “पशुर्देरण्” [६६] इत्यण् स च द्विः ॥

दामनिभिः । औलपिभिः । अत्र “दामन्यादेरीयः” [६७] इतीयः स
 च द्विः ॥

श्रौमत्तैः । शामीवत्य । शैखावत्येन । शालावत्ये । और्णावत्याभ्याम् । वैद-
 भृत्येन । अ(आ?)मिजित्याभ्याम् । इत्यत्र “श्रुमत्०” [६८] इत्यादिना
 स्वार्थे यञ् स च द्विः ॥ श्रीमच्छंभुदादपि केचिदिच्छन्ति^२ । श्रौमत्तैः ॥

१ सी^०के क्ष^० ।

१ ए^०ल्यौर्णव^० । २ सी^०तो वेद^० । ३ सी^०नौ । नाञ्चत्रा^० । ४ ए वा
 टञ् । ५ सी^०स्यसि आसिभिः प्र^० । ६ सी^०त्तं यथा । ७ सी^०त्र पार्था^० ।
 ८ सी^०द्विः । शा^० । ९ ए^०ल्य । ऊर्णा^० । १० ए^०ल्य । अ^० । ११ सी^०च्छन्दमपि ।
 १२ सी^०न्ति । श्रौम^० ।

किंराजानम् । अत्र “न किमः क्षेपे” [७०] इति वक्ष्यमाणः समासा-
न्तोत् न स्यात् ॥

अराजानौ । अत्र “नञ्०” [७१] इत्यादिना समासान्तो न ॥

सुराजन् । अतिराजन् । अत्र “पूजा०” [७२] इत्यादिना टात्प्राक् समा-
सान्तो न ॥

आसन्नबहुभिः । अत्र “बहोर्डे” [७३] इति डप्रसङ्गे डः कच्च न ॥

अस्यसि । इत्यत्र “ईच्युद्धे” [७४] इतीच् ॥

द्विदण्डि । द्विमुशलि । इत्येतौ “द्विदण्ड्यादेः(दिः)” [७५] इति निपात्यौ ॥

तस्योक्तचैरिवत्विग्भिः श्रीपुरैः क्ष्वेडिभिर्भटैः ।

प्रा(आ?)रेभेस्मद्भलं होतुं समीपपथरोधिभिः ॥ १०१ ॥

१०१. उक्तचैरुच्चारितमन्त्रविशेषैः सद्भिर्ऋत्विग्भिर्भयथा हव्यं हो-
तुमारभ्यते तथा तस्य भटैर्बलालस्य वीरैरस्मद्भलं होतुमारेभे हन्तुमा-
रन्धमित्यर्थः । किंभूतैः सद्भिः । श्रीपुरैः श्रियश्चतुरङ्गबलविक्रमादि-
लक्ष्म्याः पूर्वनिर्गुरैर्निवासैरित्यर्थः । तथा क्ष्वेडिभिः सिंहनादवद्भि-
स्तथा संगता आपो यत्र तत्समीपं तडागादि तस्य ये पन्थानः प्रवे-
शमार्गास्तद्रोधिभिर्जलस्थानानि रुद्ध्वा स्थितैः । यद्वा रुद्ध्वा(?) समीपान्नि-
कटान्पथो रुन्धानैरस्मत्सैन्यस्य निकटमागतैरित्यर्थः ॥

ऋच् । उक्तचैः ॥ पुर । श्रीपुरैः ॥ पथिन् । समीपपथ ॥ अप् । समीप ।
इत्यत्र “ऋक्पूर०” [५६] इत्यादिना-अत् ॥

१ स्त्री अत्ररा० । २ ए जानं । अ० । ३ ए न् । अ० । ४ स्त्री होड ह० ।
५ ए सङ्ग डः । ६ ए इच् । द्वि० । ७ ए ण्ड्यादिभिः इनिपा० । ८ स्त्री
ङ्गकलावि० । ९ स्त्री र्थः । यथा । १० स्त्री नि रदस्थि० । ११ स्त्री उच्चैः ।
१२ स्त्री नाक ॥ नाः ।

नारोहुं दृढधूरक्षात्रथात्रणधुराक्षमानं ।

लेभिरेसद्भटा रुद्धा उदग्भूमस्थितैः परैः ॥ १०२ ॥

१०२. अस्मद्भटा उदीच्युत्तरा भूमिरुदग्भूमस्तत्र स्थितैः परै रुद्धाः सन्तो रथानुपलक्षणत्वादश्वेभं चारोहुं न लेभिरे । किंभूतान् । दृढ-धुरो बलि[प्रधु]रोक्षाश्चक्राणि येषु तान् । तथा र[ण]धुराक्षमान् श-स्त्रादिसर्वसामर्ग्या रणकार्यप्राग्भारशक्तान् ॥

कृष्णभूमं पाण्डुभूमं द्विभूमं च विहाय नः ।

पुरोगा नेशुरत्यध्वं घातान्धतमसान्धिताः ॥ १०३ ॥

१०३. नोस्माकं पुरोगा अग्रेसरभटा अत्यध्वं मुक्तमार्गं यथा स्यादेवं नेशुः । किं कृत्वा । कृष्णा भूमिः कृष्णभूमं तत् कृष्णा भू-मिरत्र कृष्णभूमो देशस्तं वा । एवं पाण्डुभूमं तथा द्वयोर्भूम्योः स-मार्हारो द्विभूमं तत् । द्वे भूमी अत्र त(तं) द्विभूमं देशं वा विहाय पश्चाद्भूत्वेत्यर्थः । यतो घाता द्विट्प्रहारा एवातिनिविडत्वेनान्धका-(न्धं क)रोत्यन्धमैन्धं च तत्तमश्चैन्धं तमोस्मिन्वान्धतमसमतिनिविड-तिमिरं तेनान्धिता अन्धीकृताः ॥

शरसंतमसेरीणां मूर्छावतमसस्पृशः ।

अन्येष्यत्प्रहसा भियावरहसं ययुः ॥ १०४ ॥

१०४. अन्येपि पुरोगेभ्योपरेपि भटा अवरहसमवहीनं रहोवहीनं रहसा वावरहसमवहीनं रहोस्यावरहसस्तं वा निकृष्टं विजनदेशं निकृष्ट-

१ ए °णधरा° । २ सी °न् । शस्त्रा° ।

१ ए °मत्स्या र° । २ सी °हारे द्वि° । ३ ए °त्र तद्भू° । ४ ए °मन्तं च° ।
५ ए °श्चान्धत° । ६ ए °न्वान्धं तमसमिति° । ७ सी °हीनर° । ८ सी °स्तं-
पिवा° । ९ सी °कृष्ट विजनदेशा° ।

विजनदेशान्वितं पर्वतादि वा ययुर्नेशुरित्यर्थः । किंभूताः सन्तः । अरीणां शरसंतमसे शरैरतिनिबिडत्वात्संतते तमसि सति मूर्च्छावतम[स]स्पृशो मूर्च्छया किंचिदचैतन्येन यद्वहीनं तमोवहीनं तमसो[सा?]वहीनं तमोस्मिन्वावतमसमन्धकारिका तत्स्पृशन्तः । तथा भिया नैस्ति तप्त-रहसं तप्तं तप्ताय इर्वानधिगम्यं रहोप्रकाश्यं वस्तु येषां तेतप्तरहसाः । यद्वा । तप्तं रहो येषां ते तप्तरहसा न तथा स्वजीविताशयातिगोप्यं स्वाम्यादिमपि द्विषां दर्शयन्त इत्यर्थः ॥

प्रतिसामः प्रतिलोमो ज्ञातानुरहसो द्विषाम् ।

सोनुसामोनुलोमः खानृपानृचे चमूपतिः ॥ १०५ ॥

१०५. स चमूपतिरनुगतानि लोमान्यस्यानुलोमो रूढ्यानुकूलोत एवानुसामः सामानुगतः सन्स्वानृपानृणे स्थिरीभवनायोचे । यतः कीदृक् । द्विषां प्रतिलोमो रूढ्या प्रतिकूलस्तथा द्विषां प्रतिगतं सामास्य प्रतिसामो दण्डे प्रगुण इत्यर्थः । तथा द्विषां ज्ञातमनुरहसमनुरूपं रहो येन सः । गूढचरादिप्रयोगेण द्विषां विदितसामर्थादिपरमार्थ इत्यर्थः ॥

अवलोमावसाभेन भर्त्रा मे ब्रह्मवर्चसम् ।

धिक्स्तुतं धिक्च वो राजवर्चसं हस्तिवर्चसम् ॥ १०६ ॥

१ स्त्री सोनसामोनुलो°.

१ स्त्री तासं वा. २ ए° विडित्वा°. ३ स्त्री मूर्च्छया. ४ स्त्री दही°. ५ ए° तमो°. ६ स्त्री वसस°. ७ स्त्री नाति त°. ८ स्त्री बाधिनम्य°. ९ स्त्री काशं वास्तु. १० स्त्री था साजी°. ११ स्त्री तिसगोप्यं संत्यादि°. १२ ए° दिनपि. १३ स्त्री कूलत. १४ स्त्री गतसा°. १५ स्त्री था शा°. १६ ए° रसं°.

१०६. अवलोमेष्ववहीनलोमसु रूढ्या शत्रुषु विषयेवसामेनावही-
नसाम्ना सामरहितेनेत्यर्थः । भर्त्रा भैमिना धिक्स्तुतं श्लाघितम् ।
किं तदित्याह । मे मम ब्रह्मवर्चसं ब्रह्मतेजस्तथा वो युष्माकं राजव-
र्चसं राजतेजो हस्तिवर्चसं च हस्तिनां बलं च । एवं नाशेनातिनिन्द्या-
न्येतानि त्रीणि स्वामिना धिक्स्तुतानीत्यर्थः ॥

पल्यवर्चसवर्द्धर्मं धिग्वः प्रत्युरसं नृपाः ।

यन्नश्च स्वामुपाक्षेते विशन्त्योकोगवाक्ष्वत् ॥ १०७ ॥

१०७. हे नृपाः प्रत्युरसमुरसिं वर्तमानं वो युष्माकं वर्म धिगर्हं ।
यतः पल्यवर्चसवत्पल्यं कटकृतं पलालवर्तिकृतं वा धान्यभाजनं हस्ति-
विधा(?) वा तस्यै यद्वर्चो बलं रणकार्याकरणेन भारभूतत्वात्तत्तुल्यम् ।
एतदपि कुत इत्याह । यद्यस्मान्नोस्माकं च स्वा(?)मुपाक्ष्यक्ष्णोः समीपे
युष्माकं पश्यतामेवेत्यर्थः । एते शत्रवो विशन्ति । ओकोगवाक्ष्वत् ।
[*यथा गृहगवाक्षे सुखात्सर्वोपि विशति ॥

रण(ण)पुरा । इत्यत्र “धुरो नक्षस्य” [७७] इत्यत् ॥ अनक्षस्येति किम् ।
दृढधूरक्षान् ॥

द्विभूमम् । [पाण्डुभूमम् ।] उदग्भूमः(म) । कृष्णभूमम् । अत्र “सं-
ख्या०” [७८] इत्यादिना-अत् ॥

अत्यध्वम् । अत्र “उपसर्गादध्वनः” [७९] इत्यत् ॥

१ ए° द्वर्माधि° । २ सी° मै दिग्व प्र° । ३ ए° क्षवात् ।

१ ए° सा° । २ ए° म् । कं त° । ३ सी° न्वान्यिता° । ४ ए° कं
वमाधि° । ५ सी° धान्यं भा° । ६ सी° स्य द्वयर्चो° । ७ सी° पाक्षक्ष्णो°

* यतदारभ्य १२० तमपद्यटीकादाशितधनुश्चिह्नान्तस्थो ग्रन्थः सीपुस्तके नास्ति ।

संतमसे । अवतमस । अन्धतमसा । इत्यत्र “[सम]व०” [८०]
इत्यादिना-अत् ॥

अतसरहसाः । अनुरहसः । अवरहसम् । अत्र “तस०” [८१] आ(इत्या)-
दिना-अत् ॥

प्रतिसामः । अनुसामः । अवसामेन । प्रतिलोमः । अनुलोमः । अवलोम ।
इत्यत्र “प्रत्यनु०” [८२] इत्यादिना-अत् ॥

ब्रह्मवर्चसम् । [हस्तिवर्चसम् । राजवर्चसम् ।] पत्यवर्चसम् । अत्र “ब्रह्म०”
[८३] इत्यादिना-अत् ॥

प्रत्युरसम् । अत्र “प्रतेर०” [८४] इत्यादिना-अत् ॥

गवाक्ष । इत्यत्र “अक्ष्णोप्राण्यङ्गे” [८५] इत्यत् ॥ अप्राणा(ण्य)ङ्ग इति
किम् । [उपाक्षि] ॥

प्रत्यक्षं नः समक्षं च सैन्ये क्षुण्णे परोक्षवत् ।

कस्माद्द्रक्ष्यन्ति तेन्वक्षं कटाक्षैर्हासगर्भितैः ॥ १०८ ॥

१०८. स्पष्टः । किं त्वन्वक्षं सकललोकप्रत्यक्षम् ॥

समक्षम् । कटाक्षैः । इत्यत्र “स(सं)कटाभ्याम्” [८६] इत(त्य)त् ॥

प्रत्यक्षम् । परोक्षं(क्ष) । अन्वक्षम् । अत्र “प्रति०” [८७] इत्यादिना-अत् ॥

प्रतिराजं वदत्येवं सेनान्यां तेषु भूभुजः ।

अध्याजिकर्म निश्चिक्युः प्रतिवर्मं कृतादराः ॥ १०९ ॥

१०९. स्पष्टः । किं तु प्रतिराजं नृपं नृपं प्रति । अध्याजिकर्म-
रणकर्मविषये । निश्चिक्युर्निश्चयं चक्रुः । प्रतिवर्मं(र्म) सन्नाहं प्रति
सन्नाहाभिप्रायेण लक्ष्यीकृत्य वा । ते नृपाः ॥

प्रतिराजम् । अत्र “अनः” [८८] इत्यत् ॥

अध्याजिकर्म । प्रतिवर्मम् । अत्र “नपुंसकाद्वा” [८९] इति वा-अत् ॥

उपनद्युपगिपर्य(गिर्य)न्तर्नदमन्तगि(गिं)रं गतान् ।

तेध्याग्रहायणीवोद्भ्रान्(म्लां)नानाहन्स्वकान्भटान् ॥ ११० ॥

११०. स्पष्टः । किं तु ते नृपाः । यथाध्याग्रहायणि मार्गशीर्ष्या हिमेन व्याप्तव्योमत्वेनोडवस्तारा म्लानाः स्युरेवं म्लानान् ॥

तेधियुत्प्रत्यसुहृदं प्रसस्रुः सोर्जगर्जिताः ॥

अध्याग्रहायणमुपपौर्णमासं यथाब्धयः ॥ १११ ॥

* १११. ते नृपा अधियुद्धणे प्रत्यसुहृदं शत्रूनामिमुख्येन लक्ष्यी-
कृत्य प्रसस्रुः प्रस्रुताः.। किंभूताः सन्तः । सोर्जाः सबला ये गर्जिताः
कृतसिंहनादाः । यथाध्याग्रहायणं मार्गशीर्षपूर्णिमायामुपपौर्णमासं पौ-
र्णमास्याः समीपे च श्रेतचतुर्दश्यां कृष्णप्रतिपदि वेन्दोरुदितत्वेना-
ब्धयः सोज(र्ज)गर्जिताः सन्तः प्रसरन्ति ॥

अन्वगाद्दण्डनेताधिपौर्णमासीन्दुरुक्स तान् ।

इदं पञ्चनदं सप्तगोदावरमिति ब्रुवन् ॥ ११२ ॥

११२. अधिपौर्णमासीन्दुरुग् रणाय भूभुजा(जां) व्यावर्तनेतिप्र-
मुदितत्वात्पूर्णिमाचन्द्रोज्ज्वलविकसितमुख(स्वः) स दण्डनेता तान्भूभु-
जोन्वगात् । कीदृक्सन् । उत्साहन्पुत्र्य ब्रुवन् । किमित्याह । इदं रणं
स्वर्गहेतुत्वात्पञ्चनदसप्तगोदावरतीर्थयोस्तुल्यमिति ॥

अन्तर्गिरम् । उपगिरि । अन्तर्नदम् । उपनदि । उपपौर्णमासम् । अषिपौ-
र्णमासं(सि) । अध्याग्रहायणम् । अध्याग्रहायणि ॥ अपञ्चमवर्ग्यं । प्रत्यसु-
हृदम् । अधियुत् । अत्र “गिरि०” [९०] इत्यादिना-अत्(अद्वा) ॥

पञ्चनदम् । सप्तगोदावरम् । अत्र “संख्यायाः०” [९१] इत्यादिना-अद्वा

(अत्) ॥

सेनानीरधिशरदं शशीवाधितदं बभौ ।

व्याधो वोपशुनं निघ्नन्विनोपजरसं द्विषः ॥ ११३ ॥

११३. सेनानीरुपजरसं जरायाः समीपं विना वर्तमानांस्तरुणा-
नित्यर्थः । द्विषो निघ्नन्सन्नधितदं तेषु स्वराजस्वाह्लादकत्वाद्बभौ । यथा
शशयधिशरदं शरत्काले भाति । यथा वा व्याध आखेटिक उपशुनं
शुनां समीपे भाति ॥

तदास्त्राणामनुगवानोभिः पांशुस्तथोद्धतः ।

यथा सरजसं मृत्युर्महोक्ष इव जग्रसे ॥ ११४ ॥

११४. तदास्त्राणां सत्कैरनुगवानोभिर्गा(र्गा) अन्वायतैः शकटै
कृत्वा पांशुस्तथोद्धत उच्छलितो यथा निविडं रणोर्व्या व्याप्तत्वान्मृत्यु
र्यमो महोक्ष इव सरजसं रजसा सकलं यथा स्यादेवं जग्रसेनेकसु
भटादीनभक्षयत् ॥

नष्टाज्जातोक्षष्टद्वोक्षस्त्रीपुंसानिव मालवान् ।

न जघ्नुस्तावकाः शुद्धक्षत्रस्त्रीपुंसजा भटाः ॥ ११५ ॥

११५. स्पष्टः । किं तु जातोक्षस्तरुणवृषभः । स्त्री चासौ पुमांश्च
स्त्रीपुंसो नपुंसकः । यथैते रणकातरत्वेन नश्यन्ति तथा नष्टान्
शुद्धक्षत्रस्त्रीपुंसजाः । शुद्धं ब्राह्मणत्वादिजात्यासंकीर्ण(र्ण) क्षत्रं राजवीज
यस्य तद्यत्स्त्रीपुंसं तस्माज्जाताः शुद्धक्षत्रिया इत्यर्थः ॥

अधिशरदम् । अधितदम् । अत्र “शरदादेः” [९२] इत्यत् ॥

उपजरसम् । अत्र “जराया जरस् च” [९३] इत्यत् । जरसादेशश्च ॥

वोपशुनम् । उपशुनम् । अनुगव । इत्येते “सरजस०” [९४] इत्यादिन
निर्वासाः ॥

जातोक्ष । महोक्षः । वृद्धीक्ष । इत्यत्र “जात०” [९५] इत्यादिना-अत् ॥

[६० ७.३.१७.] एकोनविंशः सर्गः । ५४५

द्वन्द्वात् । स्त्रीपुंस । कर्मधारय(या)त् । स्त्रीपुंसान् । इत्यत्र "स्त्रियाः०"
[१६] इत्यादिना-अत् ॥

ऋक्सामे ऋग्यजुषं वा केपि जीवातवे जगुः ।

तृणं धेन्वनु(न)डुहवक्षे(त्के?)प्यधुमार(न?)वारदैः ॥११६॥

११६. स्पष्टः । किं तु जीवातवे जगुर्जीवनाय ब्राह्मणीबभ्रुविर-
त्यर्थः ॥

ऊर्वष्टीवे पदष्टीवेक्षिभुवे च कृतव्रणः(णाः) ।

त्यक्तदारगवा नेशुस्तेहोरा[त्र]व(त्र)णार्दिताः ॥ ११७ ॥

११७. स्पष्टः । किं तूर्वष्टीवे ऊर्वे(वो)र्जान्वोश्च केचित्कृतव्रणाः
पदष्टीवे केचिच्च । पादयोर्जान्वोश्च कृतव्रणा इत्यर्थः ॥

रात्रिदिवमिवाकों भान्तंदिवमिवानलः ।

अवाङ्मनसगम्यौजा बल्लालो वा(लोथा)भ्यधावत् ॥ ११८ ॥

११८. [अथ बल्लालोभ्यधावत् ।] कीदृक्सन् । न वाङ्मनसेन
वाचा मनसा च गम्यं परिच्छेद्यमोजस्तेजो यस्य सोतिप्रचण्डप्रतापोत
एव च रात्रिदिवं सर्वदा योर्कः स इव तथा नक्तदिवं सदा योन-
लोम्निः स इव भाञ्जाज्वल्यमानः ॥

गोगोदुहवदासाकान्मन्वानोहर्दिवं च सः ।

शरैस्तुतोद कीर्णास्थित्वचमांसास्रविश्रुषैः ॥ ११९ ॥

११९. स बल्लाल आसाकान्मन्वानोगोदुहवद्गोगोपालानिव निः
सत्त्वान्मन्वानः सव् शरैः कृत्वाहर्दिवं सदा तुतोद विव्यते(थे).
किंभूतैः । कीर्णे विशिप्ते अस्थित्वचमस्थीनि च त्वचश्च मांसास्रविश्रुषः
मांसं चास्रविश्रुषो रक्तबिन्दवश्च यैस्तैः ॥

समिदृषदवद्भिन्वाशु दुर्भेदां ब्रहेपि हि ।

शतराजीं तवाथारिः प्रपेदे दण्डनायकम् ॥ १२० ॥

१२०. अथारिर्वल्लो दण्डन्धयकं प्रपेदे प्रातः । किं कृत्वा ।] तव शतराजीमाशु भित्त्वेतस्ततः क्षिप्त्वा । किंभूताम् । महाबलत्वेन दृढ-
व्यूहत्वेन च ब्रह्मेपि दिनद्वयेपि दुर्भेदाम् । समिदृषदवत् । यथा समिधः काष्ठानि दृषदश्च दुर्भेदाः स्युः ॥

ऋक्सामे । ऋग्यजुषम् । धेन्वनडुह । वाञ्छानस । अहोरात्र । रात्रिदिवम् । नक्तदिवम् । अहर्दिवम् । ऊर्वष्टीवे । पदष्टीवे । अक्षिभ्रुवे । दारगवाः । एते “ऋक्साम०” [९७] इत्यादिना निपात्याः ॥

चवर्गं । अस्थित्वच ॥ दं । समिदृषद ॥ प । मांसास्त्रविमुपैः ॥ ह । गोगोदुह । इत्यत्र “चवर्ग०” [९८] इत्यादिना-अत् ॥

शतराजीम् । ब्रहे । अत्र “द्विगोर्ब्रह्मोद्” [९९] इत्यद् ॥

सेनानीः स्वांस्ततर्जाथ ज्यायुषं ज्यायुषं न वा ।

अञ्जलत्र्यञ्जलस्वर्णाहर्भृत्त्या जीविताः स्थ किम् ॥ १२१ ॥

१२१. अथ सेनानीः स्वांस्ततर्जं । यथा द्वयोरञ्जल्योः समाहारो अञ्जलमेवं त्र्यञ्जलम् । द्वन्द्वे उपचारित्तत्परिमाणं यत्स्वर्णं तदहर्भृत्त्या दिवसे भृतिर्येषां ते हे अञ्जलत्र्यञ्जलस्वर्णाहर्भृत्त्या हे स्वर्णभृताञ्जलीनां द्वयं त्रयं वा जीविकां दिने दिने लब्धारो न ज्यायुषं वर्तमान-
जिनानुरपेक्षया न द्वे आयुषी स्तो न त्वा ज्यायुषं न वा त्रीण्यायूंषि स-
न्यर्थाद्वस्तकिं जीविताः स्थ जीवथ । अद्य श्वो वा मृत्युर्भान्वेव त-
स्मात्स्वजीवितनिरपेक्षं युर्ध्वमित्यर्थः ॥

१ एं ता । मं । २ ए च ब्राहे । ३ सी ये दु । ४ सी अहर्दि ।
५ ए द । प । मां । ६ सी रनहो । ७ ए नानी स्वां तस्ततर्जः । यं । ८ सी
रात्पं । ९ ए ते बं । १० ए भृतीता । ११ सी यं वा । १२ सी
वितास्थ जीवथ । १३ सी त्युभाव्ये । १४ ए भान्वेतं । १५ ए ध्यमि ।

द्व्यञ्जलयं ह्यञ्जलयः पूर्वेषां नौरसाः स्थ भोः ।

द्व्यञ्जलि(द्व्यञ्जलि)द्व्यञ्जलिकृता मया भ्रान्त्यैव पूजिताः ॥१२२॥

१२२. भो द्व्यञ्जलयं ह्यञ्जलयः स्वर्णादीनां द्वाभ्यामञ्जलिभ्यां
त्रिभिरञ्जलिभिश्च क्रीता भटा यूयं पूर्वेषां पूर्वमहाभटानामौरसाः पुत्रा
न स्थ । एतद्व्युपस्थितस्य युद्धस्याकारकत्वात् । अत एव यूयं मया
भ्रान्त्यैव तेषां महाभटानामौरसा एत इति महायोधा भविष्यन्तीति
मतिभ्रमेणैव पूजिताः स्वर्णवस्त्रादिदानैः सत्कृताः । कीदृशा सती ।
द्व्यञ्जलिद्व्यञ्जलिकृता द्वयोरञ्जल्योस्त्रयाणामञ्जलीनां समाहारं कुर्वता
भक्त्यर्थं द्विस्त्रिर्वाञ्जलियोजनानि कुर्वता ॥

द्व्यायुपम् । द्वायुयम् । अत्र "द्वित्रेरायुपः" [१००] इत्यद ॥

द्व्यञ्जलं । द्व्यञ्जलि । द्व्यञ्जल । द्व्यञ्जलि । इत्यत्र "वाञ्जलेरुक्कः" [१०१]
इति वा-अद ॥ अलुक इति किम् । द्व्यञ्जलयः । द्व्यञ्जलयः ॥

तेनेत्युक्ता युयुधिरे तेधिकीभूय वैरितः ॥

द्विर्खारतस्त्रिखारीव त्रिखारेः पञ्चखारि वा ॥ १२३ ॥

१२३. स्पष्टः । किं तु यथा द्विर्खारतो द्वयोः खार्यो(र्योः) समा-
हारात्सकाशात्रिखारी तिसृणां खारीणां समाहारोधिका स्यादेवं यथा
त्रिखारेः पञ्चखारि वाधिकं स्यादेवं वैरितः शत्रुभ्योधिकीभूय ॥

द्विर्खारतः । पञ्चखारि । इत्यत्र "खार्या वा" [१०२] इति वा-अद ॥
केचिदत्र पुंस्त्वमपीच्छन्ति । तन्मते "गोश्र०" [२. ४. ९६] इत्यादिना

१ सी^० यस्वर्णा^०. २ ए^० भूयो वै^०. ३ ए^० द्विषार^०. ४ सी^० खारीव
त्रिखारी^०.

१ सी^० वै. मं. २ सी^० न्यैते ते^०. ३ सी^० ता । अं क^०. ४ ए^० ल
व्यं. ५ सी^० अलि व्यं. ६ सी^० उक् इ^०. ७ सी^० खारितो. ८ सी^० पा
मं. ९ ए गोश्राल्या^०.

इत्स्वत्वे त्रिखारेः । स्त्रीत्वमप्यन्ये । तन्मते पूर्ववद्भस्वत्वे “इतोत्तर्यथात्” [२. ४. ३२] इति क्त्वा च त्रिखारी ॥

अर्धस्वार्थर्धस्वारेण भूत्वा खारीव ते स्वकैः ।

द्विनावव्यूहवन्तोर्धनावव्यूहं रिपुं व्यधुः ॥ १२४ ॥

१२४. ते नृपा रिपुं बल्लालं व्यधुः । किंभूतम् । नावोर्धमर्धनावं तद्ब्रह्मूहः सैन्यरचना यस्य तं नावाकारस्य व्यूहस्य तत्सैन्यस्य संबन्धिनोर्धस्य हननेनार्धनावाकारव्यूहम् । किं कृत्वा । स्वकैर्भटैः कृत्वा द्वयोर्नावोः समाहारो द्विनावं तदाकारो यो व्यूहः सोस्त्येषां द्विनावव्यूहवन्तो भूत्वा । यथार्धस्वारि खार्या अर्धमर्धस्वारेण खार्या अर्धेन खारी स्यात् ॥

अर्धस्वारेण । अर्धस्वारि । इत्यत्र “वार्धाच्च” [१०३] इति वा-अद् ॥

अर्धनाव ॥ द्विगोः । द्विनाव । इत्यत्र “नावः” [१०४] इत्यद् ॥

सोवन्तिपुंगवः पञ्चराज्या हतमहासखः ।

सेनान्यो गूर्जरब्रह्मस्यान्वक्षं पातितो गजात् ॥ १२५ ॥

१२५. स्पष्टः । किं तु स बल्लालोवन्तिपुङ्गवो मालवश्रेष्ठः पञ्चराज्या पञ्चानां राज्ञां संहत्या कर्त्र्या पातितः । गूर्जरब्रह्मस्य गूर्जरेषु देशे ब्रह्मा गूर्जरब्रह्मस्तस्य गूर्जरा(र)त्रावासिद्विजस्य सेनान्यः ॥

पुंगवः । अत्र “गोः०” [१०५] इत्यादिना-अद् ॥

पञ्चराज्या । महासखः । अत्र “राजन्सखेः” [१०६] इत्यद् ॥

गूर्जरब्रह्मस्य । इत्यत्र “राष्ट्र०” [१०७] इत्यादिना-अद् ॥

१ ए °वः पुंवरा°.

१ ए °लामं व्य° . २ सी तद्व° . ३ सी °स्य सः तं . ४ सी °त्वा द
५ सी °न कृत्वारी° . ६ ए °राज्यां प° . ७ सी °शां हर्त्या क° . ८ ए °स
कीत्यां पा° . ९ ए °रत्वावासिर्जन्य से° . १० सी °द् . अकौ° .

अकौब्रह्मि(र्म?)हाब्रह्मा महाब्रह्मैश्चमूपतिः ।

यावन्निषेधेत्तावत्स कैश्चित्कुब्रह्मभिर्हतः ॥ १२६ ॥

१२६. तावत्स बलालः कैश्चित्कुब्रह्मभिः पापिष्ठब्राह्मणैर्हतो याव-
श्चमूपतिर्महाब्रह्मैर्बृहद्ब्राह्मणैर्निषेधेन्मारणान्निवर्तयेत् । यतो महाब्रह्मा ।
एतदपि कुत इत्याह । यतो कौब्रह्मिः पापो ब्रह्मा कुब्रह्मो न तस्या-
पत्यम् ॥

अकौब्रह्मिः कुब्रह्मभिः । महाब्रह्मैः महाब्रह्मा । इत्यत्र “कुमहत्यां वा”

[१०८] इत्यद्वा ॥

ग्रामतक्षैः कौटतक्षैः स्यूतानःश्चस्ततोचलत् ।

सोगोष्ठश्चैरैतिश्चैर्युङ्क् व्याघ्रश्चैरिव लुब्धकः ॥ १२७ ॥

१२७. स चमूपतिस्ततो रणस्थानादचलत् । कीदृक् सन् । अनांसि
शंकेटान्येवातिशीघ्रगत्वाङ्घ्रानि ईवानःश्वाः । स्यूताः प्रगुणीकृत
अनःश्वा यस्य सः । कैः । ग्रामतक्षैर्ग्रामस्य तक्षमिर्ग्रामसाधारणैस्त
क्षमिस्तथा कुटी शाला स्त(त)स्यां भवाः कौटा ये तक्षाणस्ते कौट
तक्षा ये स्वतन्त्रा न कस्याप्यायत्तास्तैश्च तथा गोष्ठे गोकुले श्वानं
गोष्ठश्वा गोष्ठश्वा इव गोष्ठश्वा यथा गोष्ठश्वास्तथाविधशौर्याभावेनर्षि
कारिषु गोष्ठश्वा एव भवन्ति नान्यत्किञ्चित्कर्तुमलं तथा ये स्यूस्त एव
मुच्यन्ते । न तथा ये तैर्महाशूरैरित्यर्थः । अतिश्चैः श्वानमतिक्रान्तै
सुष्ठु स्वामिभक्तैः सेवकैर्युङ्क् युक्तः । व्याघ्र इवातिशूराः श्वानो व्याघ्र
जात्यकुर्कुरास्तैर्युङ्क् लुब्धको यथा स्यात् ॥

१ सी °ब्रह्मम्. २ ए °रतैश्चैर्बृह.

१ सी यतःकौब्र. २ ए शकायन्ये°. ३ ए °न वा°. ४ सी इव श्वा
स्य. ५ ए °कुलशा°. ६ ए °पति°. ७ सी °सैर्बृह.

अथोद्रजःपूर्वसक्थोत्तरसक्थाय भूपतिः ।

रामो नु वानरशुनेदात्तस्मै पारितोषिकम् ॥ १२८ ॥

१२८. अथ भूपतिस्तस्मै पुंसे पारितोषिकं पारितोषप्रयोजनं स्व-
र्णाद्यदात् । कीदृशाय । पूर्वं सक्थि सक्था(क्थः?) पूर्वभागो वा पू-
र्वसक्थमेवमुत्तरसक्थं द्वन्द्वे उद्रजसी भूरिमार्गात्तदैवागतत्वादुद्धूलिते
पूर्वसक्थोत्तरसक्थे यस्य तस्मै । यथा रामः सीताप्रवृत्तिं गृहीत्वा
बहुमार्गागतत्वेनोद्रजःपूर्वसक्थोत्तरसक्थाय वानरशुने वानरः श्वेव
बलिष्ठत्वाद्दानरश्चा हनूमांस्तस्मै पारितोषिकमदात् ॥

हसन्कुक्कुटसक्थे स मृगसक्थे विडम्बयन् ।

पुमान्फलकसक्थाभ्यां निर्ययौ जवनोरसम् ॥ १२९ ॥

१२९. जवनानां वेगवतामुर(रः) प्रधानं जवनोरसं वेगवत्सु
श्रेष्ठः स पुमान्निर्ययौ राजभवनान्निर्गतः । कीदृकसन् । फलके इव
फलके अमांसले अतिकठिने च ये सक्थी(क्थिनी) ऊरू ताभ्यां कृत्वा
कुक्कुटसक्थे हसन्मृगसक्थे च विडम्बयन्नुकुर्वन्नित्यर्थः ॥

ग्रामतक्षैः । कौटतक्षैः । अत्र “ग्राम०” [१०९] इत्यादिना-अह ॥

गोष्ठश्वैः । अतिश्वैः । अत्र “गोष्ठ०” [११०] इत्यादिना-अह ॥

व्याघ्रश्वैः । अत्र “प्राणिनः०” [१११] इत्यादिना-अह ॥ प्राणिन उँपमा
नादिति पूर्वपदविज्ञानादिह न स्यात् । वानरशुने ॥

अनःश्वः । अत्र “अप्राणिनि” [११२] इत्यह ॥ अप्राणिनीति किम्
वानरशुने ॥

१ सी °वथे च मृ०. २ ए °यौ व०.

१ सी °सक्थः द्व०. २ सी रामसी०. ३ सी शुरु प्र०. ४ ए अमा
५ ए °नकु०. ६ ए °क्षैः. ७ ए उमा०.

पूर्वसकथोत्तरसकथाय । मृगसकथे । उपमानात् । फलकसकथान्याम् । अत्र
“पूर्व०” [११३] इत्यादिना-अद् ॥ कुक्कुटादपीच्छन्त्यन्ये ॥ कुक्कुटसकथे ॥

जवनोरसम् । अत्र “उरसोमे” [११४] इत्यद् ॥

लावण्यजालसरसंभे(म)मृताश्मं दृशोर्वधूम् ।

गृह्णन्वेश्माभि भूपोथाचलत्कालायसास्त्रभृत् ॥ १३० ॥

१३०. अथ कालायसं प्रधानलोहजातिभेदस्तस्य यदखं क्षुरिका
तद्गृह्णो वेश्माभिलक्ष्यीकृत्याचलत् । कीदृक्सन् । वधूं गृह्णन् । किं-
भूताम् । लावण्यस्य जालसरसमेवंनाम सरः सौन्दर्यामृतपूर्णमित्यर्थः ।
अत एव दृशोर्जगच्चक्षुषोरमृताश्ममृतस्योश्माश्मताश्म एवंनामा प्र-
धानाश्मजातिविशेषस्तत्तुर्यामत्याहादिकामित्यर्थः ॥

पौरैरुपानसादृश्यैः पुण्याहे ददृशे व्रजन् ।

संख्याताहजयोत्सिक्तैः सोसंख्याताहकौतुकात् ॥ १३१ ॥

१३१. स भैमिः पुण्याहे शुभदिने प्रासादाय व्रजन्सन्नुपगतमनं
उपानसमित्यन्नविशेषस्य संज्ञा । तस्य यान्यदृानि हृद्वास्तत्रस्थैः पौरै-
र्ददृशे । कस्मात् । असंख्यातेष्वहःसु यत्कौतुकं तस्मादतिकौतुकादि-
त्यर्थः । यतः कीदृशैः । संख्याताहेषु स्तोकदिनेषु यो जयः स्वामि-
कर्तृकं आन्नविजयस्तोनोत्सिक्तैर्गवितैः ॥

जालसरसम् । उपानस । अमृताश्मम् । कालायस । इत्यत्र “सरोनोश्म०”

११५] इत्यादिना-अद् ॥

१ षं सनमृत्. २ षं शोवधूं. ३ षं यस्यास्त्रभृत्.

१ षं लक्ष्मीकृत्. २ सीं स्यात्मेश्ममृत्. ३ षं ल्यामाला. ४ षं सादय.
५ सीं न उपासन उपासनस. ६ षं षसं. ७ षं नि हाट्टां. ८ सीं
क्रोकां. ९ षं आहविं. १० षं पाना अं.

पुण्याहे । अत्र “अहः” [११६] इत्यद् ॥

संख्याताह संख्याताह । इत्यत्र “संख्यातादहश्च वा” [११७] इत्यद् ।
अहोहादेशो वा ॥

सर्वाहशुभलप्रे स्वैर्युतो ब्रह्मोत्सवैर्गृहम् ।

तयात्यहेन्दुमुख्या स पूर्वाह्नार्कप्रभोविशत् ॥ १३२ ॥

१३२. पूर्वाह्नार्कप्रभः प्रवर्धमानप्रतापोदय(यः) स भैमिः सर्वाह-
शुभलप्रे सर्वाहे सकलदिनमध्ये शुभं यैल्लभं तत्र गृहमविशत् । क-
थम् । अत्यहोहरतिक्रान्तो रात्रौ भवो य इन्दुस्तद्वन्मुखं यस्यास्तया
वध्वा सह । कीदृक्सन् । द्र्यहो द्वयोरहोर्भव. उत्सवो येषां तैर्ब्रह्मो-
त्सवैः स्वैः स्वजनैर्युत(तः) ॥

सर्वाह ॥ अंश । पूर्वाह्न ॥ संख्या । ब्रह्म ॥ अर्धय । अत्यह । इत्यत्र
“सर्वांश०” [११८] इत्यादिना-अद् । अहादशश्च ॥

गते संख्यातरात्रेर्वाग् वर्षारात्रान्महीपतिः ।

व्यसृजत्पुण्यरात्रार्धरात्रे श्वश्रूं गुरुं च तम् ॥ १३३ ॥

१३३. भूपतिर्वर्षारात्रार्धार्क पुण्यरात्रस्य नक्षत्रादिभिः पवि-
त्राया रात्रेयोर्धरात्रस्तस्मिन् सन्मुहूर्त इत्यर्थः । श्वश्रूं तं गुरुं च व्य-
सृजत् । क सति । संख्याता या रात्री रात्रिजातिस्तत्र संख्यातरात्रे
गते कियतीध्वपि रात्रिष्वतिक्रान्तास्वित्यर्थः ॥

१ सी °यापाहे° . २ ए °ह्नाप्र° .

१ सी °ताहः सं° . २ ए °ह्नाकः प्रव° . ३ ए यलभं . ४ ए °क्रान्तौ रा
५ ए °युता । स° . ६ सी °न्ययं । अ° . ७ ए °त्रेयोर्ध° . ८ सी °शु मुह
९ सी °त्रे कि° .

कालेष्यदीर्घरात्रेन्तरेकरात्रद्विरात्रयोः ।

शक्त्यान्यानपि चक्रेरीनतिरात्रेन्दुनिष्प्रभान् ॥ १३४ ॥

१३४. भैमिरन्यानप्यान्नादितरानप्यरीनेकरात्रद्विरात्रयोरन्तरतिशी-
घ्रमित्यर्थः । शक्त्या कृत्वातिरात्रो रात्रिमतिक्रान्तो दिवातनो य इन्दु-
स्तद्वन्निष्प्रभान्निस्तेजस्कांश्चक्रेभिषेण्य जिगायेत्यर्थः । क । न दीर्घरात्रा
दीर्घा रात्रयोत्रादीर्घरात्रस्मिन्कालेपि यात्राया अयोग्य उष्णकाले
वर्षाकालेपि चेत्यर्थः ॥

सर्वरात्रजागरूकः सन्दिषां पुरुषायुषम् ।

आक्रामत्क्षमां स द्विस्तावात्रिस्तावे इव याज्ञिकः ॥ १३५ ॥

१३५. स भैमिः सर्वरात्रजागरूकः सदोद्यतोत एव द्विषां पुरु-
षायुषं पुरुषस्थायुर्वर्षशतं संस्तद्वधेनान्तं नयन्सन्दिषां क्षमामाक्राम-
द्वशीचक्रे । यथा याज्ञिकः सर्वरात्रजागरूकस्तथाभिचारमन्त्रैर्द्विषां रा-
त्रिचराणां पुरुषायुषं स्यन् द्विस्तावात्रिस्तावे विकृतियागस्य वेदिवि-
शेषावाक्रामत्यनेकयागक्रियाकरणैर्व्याप्नोति ॥

वर्हि द्विस्तावं त्रिस्तावमिव सश्रोवसीयसम् ।

श्वःश्रेयसार्थमार्चस्तमुच्चेशाद्या हयद्विषैः ॥ १३६ ॥

१३६. सह श्रोवसीयसेन कल्याणेनास्ति यस्तं सश्रोवसीयसं ।
भैमि शोभन्तं श्रेयंः श्वःश्रेयसं क्षेमं तदर्थमुच्चेशाद्या उच्चदेशाधिपाद्य
नृपा हयद्विषैः कृत्वार्चन् । हयाश्च द्विषाश्च हयद्विषम् । हयद्विषं च

१ सी श्रयोरन्तरतिशी° । २ सी वंत्र° । ३ ए रूकस्य° । ४ सी स्ताव इ°

१ ए न्याति° । २ सी दीर्घरा° । ३ ए रात्रिस्त° । ४ सी त्रायां अ°
५ सी ले चे° । ६ सी वंत्र° । ७ ए शिका म° । ८ सी वशीय° । ९ सी
वशीय° । १० ए यः स्वश्रे° । ११ ए त्वा कुक्म् । १२ सी द्विषं चे° ।

ह्यद्विपं च ह्यद्विपं चेत्येकशेषे ह्यद्विपानि तैरतिप्रभूतैरित्यर्थः । अन्यथा तु सेनाङ्गत्वादेकत्वमेव स्यात् । यथामिहोत्रिणः सञ्चोर्वसी-
यसं द्विस्तावान्द्विस्तावस्तुमेवं त्रिस्तावं च वह्निमग्निविशेषं श्वःश्रेय-
सार्थमर्चन्ति ॥

निःश्रेयसार्थिभिरपि स्तुतदोस्तथोर्वी

निस्त्रिंशपाणिरदशैः स जिगाय मासैः ।

न द्यङ्गुलं नयपथस्य विलङ्गते स्म

नात्यङ्गुलो भवति जातु यथा स्म कोपि ॥ १३७ ॥

१३७. यथा कोपि जातु नयपथस्य द्यङ्गुलं द्वे अङ्गुली न वि-
ङ्गलते स्म । यथा कोपि नयपथस्यात्यङ्गुलश्चाङ्गुलिमप्यतिक्रान्तश्च जातु
न भवति स्म । सर्वोपि यथात्यन्तं ना(न्या)प्यभूदित्यर्थः । तथात्यन्तं
कण्टकोच्छेदाभ्याम्यनुशासनादिप्रकारेण सँ भैमिर्निस्त्रिंशपाणिः खड्ग-
व्यग्रकरः सन्नदशैः न दशादर्शास्तैर्न्यूनैर्दशभिर्मासैरुर्वी जिगाय वशी-
चक्रे । अत एव कीदृक् । निःश्रेयसार्थिभिरपि मोक्षेच्छुभिर्निःस्पृहैर्मुनि-
भिरपि स्तुतदोर्वर्णितबाहुवीर्यः ॥

संख्यातरात्रे । एकरात्रं । पुण्यरात्र । वर्षारात्रात् । दीर्घरात्रे ॥ सर्वं । सर्व-
रात्र ॥ अंश । अर्धरात्रे ॥ संख्या । द्विरात्रयोः ॥ अब्यय । अतिरात्र । इत्यत्र
“संख्यात०” [११९] इत्यादिना-अत् ॥

१ ए °स्तथावी° नि°.

१ सी °वशीय° . २ ए स्तावास्त° . ३ ए °थयस्या° . ४ ए °ति । स° .
५ सी °त्यन्तक° . ६ ए °दानाप्य° . ७ ए स भौमिमिस्त्रि° . ८ सी °शादशा-
९ ए °भिर्निस्पृ° . १० सी °त्र । व° . ११ सी °वरा° .

पुरुषायुषम् । द्विस्तावात्रिस्तावे । इत्येते “पुरुष०” [१२०] इत्यादिना
निपात्याः ॥ द्विस्तावात्रिस्तावयोर्वैद्यां प्रयोगः ॥ अन्यत्रापि दृश्यते । द्विस्तावं
त्रिस्तावं^३ वह्निम् ॥

श्रवसीयस[म्] । अत्र “श्वसः०” [१२१] इत्यादिना-अत् ॥

निःश्रेयस । श्वःश्रेयस । इत्यत्र “निसश्व०” [१२२] इत्यादिना-अत् ॥

अदशैः । निस्त्रिंश । इत्यत्र “नञ्ज्ययात्०” [१२३] इत्यादिना ङः ॥

व्यङ्गुलम् । अत्यङ्गुलः । अत्र “संख्या०” [१२४] इत्यादिना ङः ॥ व-
सन्ततिलका छन्दः ॥

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्ध-
हेमचन्द्राभिधानशब्दानुशासनव्याश्रयवृत्तावेकोनविंशः सर्गः ॥

द्याश्रयमहाकाव्ये

विंशः सर्गः ।

पद्माक्ष्य आततपडङ्गुलकृष्यरिक्था

रन्तुं वनेष्वयुरथ श्रमजिह्वसैक्थ्यः ।

निःशङ्कमूपुरिह शासति गां द्विमूर्धा

कः कस्त्रिमूर्ध उत योपनयं विदध्यात् ॥ १ ॥

१. पद्माक्ष्यः स्त्रियः पुष्पोच्चयादिक्रीडया रन्तुं वनेष्वयुः । की-
दृश्यः । आततं विस्तीर्णं यत्पडङ्गुलं षडङ्गुलयो यस्य तदङ्गुलिसह-
शावयवं धान्यकण्टकादीनां विक्षेपणकाष्ठं तेन कृष्यमतिबहुत्वात्कर्ष-
णीयं रिक्थं धनं यासां ताः । अत्यन्तमीश्वर्यं इत्यर्थः । अथ गम-
नानन्तरं श्रमजिह्वसक्थ्यः श्रान्ताः सत्यो वनेष्वेव निःशङ्कं निर्भय-
मूपुः । युक्तं चैतत् । यस्मादिह भैमौ गां पृथ्वीं शासति को द्विमूर्धोताथ
वा कस्त्रिमूर्धो योपनयं चौर्यलुण्टनाद्यना(द्यन्यायं) विदध्यात् । चण्ड-
शासनत्वेनान्यायिनो मस्तकं ग्रहीतर्यस्मिन् यो द्विमूर्धा त्रिमूर्धा वा
स्यात्स एवाहमस्यैकं द्वे वा मस्तके दत्त्वैकेन शिरसा जीविष्यामीत्यभि-
प्रायेणान्यायं कुर्यादित्यर्थः ॥ वसन्ततिलका ॥

जायाप्रमाणजनताभिरगायि स त्रि-

मूर्धद्विमूर्ध इव देव उदात्तशक्तिः ।

१ ए° रिक्ता र° । २ सी° सक्थाः । नि° । ३ सी° विध्यत्.

१ सी° उय र° । २ सी° क्षेणपाका° । ३ सी° इ° भीमो गां । ४ सी°
भोत्र° । ५ मी° यर्षा° वा स्वा° । ६ ए° यो हि मू° । ७ सी° कं वा.

सुप्रातसुश्वसुदिवस्त्रिदशेश्वरो वां

एणीपदाजपदभद्रपदादिराद्वा ॥ २ ॥

२. स भैमिर्जाया भार्या प्रमाणी मुख्या यासां ता या जनता जनौघास्ताभिरगाथि गीतः । यत् उदात्तशक्तिरुद्धटप्रभुत्वादिशक्तित्रयस्तथा शोभनं कर्म प्रातः प्रभातेस्य सुप्रातस्तथा शोभनं कर्म श्वोस्य सुश्वस्तथा शोभनं कर्म दिवा यस्य सुदिवस्ततो विशेषणकर्मधारयः । सर्वदा न्याग्रयोचितसक्रिय इत्यर्थः । त्रिमूर्धद्विमूर्ध इव देवो यथा पञ्चशिराः सदाशिवो गीयते । यथा वा त्रिदशेश्वरो देवेन्द्रो गीयते । तथैण्या इव पादावस्यैणीपदं मृगशिर एवमजपदो मेषराशिः । स चाश्विनीभरणीकृत्तिकैकपादरूप इत्यश्विनी भरणी कृत्तिकेयांया एकपादश्चोच्यन्ते । तथा भद्राः पादा आसां भद्रपदाः पूर्वभद्रपदा उत्तरभद्रपदाश्च द्वन्द्वे ता आदिर्येषां नक्षत्राणां तेषां राट् चन्द्रः । श्रिया संपूर्णकलादिलक्ष्म्या युक्तो य एणीपदाजपदभद्रपदादिराट् स यथा वा गीयते ॥

अशारिकुक्षं चतुरश्रवक्षःस्थलं स्वयं प्रोष्ठपदाधिपं नु ।

नमस्यतां तं रजनी ध्रुवं कल्याणीद्वितीया समभून्न कस्य ॥३॥

३. तं भैमिं नमस्यतां प्रणमतां मध्ये कस्य नमस्यन्नरस्य रजनी प्रणामरात्रिष्टु(ष्ट्रु)वं न समभूत् । किंभूता । कल्याणी भैमेः प्रसच्या सद्यः सर्वसंपदुल्लासात्सर्वशुभहेतुर्द्वितीया प्रणामरात्रेरनन्तरा रात्रिर्यस्याः सा कल्याणीद्वितीया । किंभूतं त[म् ।] न शारेरिर्व स्थूलः

१ सी वा त्रेणी° । २ सी° कुक्षि च° । ३ सी° रत्नव° । ४ ए° पदधि° ।

१ ए° णी कृत्तिका° । २ सी° का ए° । ३ ए° भद्राप° । ४ सी° द्रपाद उक्त° । ५ ए° णम्यतां । ६ सी° स्य रज° । ७ सी° श्रिभ्रावं । ८ सी° व स्थलं कु° ।

कुक्षिर्मध्यं यस्य तं कृशोदरम् । तथा चर्तस्रोश्रयो यस्य तच्चतुरस्रं(श्रं)
तद्वक्षःस्थलं यस्य तम् । उपलक्षणत्वात्प्रमाणोपेतसर्वाङ्गोपाङ्गमित्यर्थः ।
तथा सकलजगदाह्लादकत्वात्स्वयं साक्षात्प्रोष्ठपदाधिपं नु प्रोष्ठो गौस्त-
स्येव पादा आसां प्रोष्ठपदाः पूर्वभद्रपदा उत्तरभद्रपदाश्च । तासाम-
धिपश्चन्द्रस्तमिव । अथ च ये प्रोष्ठपदाधिपं प्रस्तावाद्द्वितीयेन्दुं स्वयं न-
मस्यन्ति तेषां मध्ये कस्य नरस्य द्वितीया तिथि(थिः) कल्याणी
शुभहेतुर्न स्याद्द्वितीयायामिन्दुदर्शनस्य सर्वसंपन्निवन्धनत्वेन शास्त्रेषु
गीयमानत्वादित्युक्तिलेश(शः) ॥

पङ्कजुल । इत्यत्र “बहु०” [१२५] इत्यादिना टः ॥

जिह्वासक्थयः । पञ्चाक्षयः । अत्र “सक्थि०” [१२६] इत्यादिना टः ॥

द्विमूर्धः द्विमूर्धा । त्रिमूर्धः(धं) त्रिमूर्धा । इत्यत्र “द्वि०” [१२७] इत्या-

दिना वा टः ॥

जायाप्रमाण । त्रिदश । इत्यत्र “प्रमाणी०” [१२८] इत्यादिना डः ॥

सुप्रात । सुश्व । सुदिवः । शारिकुक्षम् । चतुरस्रं । पृणीपद । अजपद ।

प्रोष्ठपद । भद्रपद । इत्येते “सुप्रात०” [१२९] इत्यादिना निपात्याः ॥

कल्याणीद्वितीया रजनी । इत्यत्र “पूरणीभ्यः०” [१३०] इत्यादिना-

अप् ॥ उपजातिः ॥

समप्रथत सोचतुरः कषायैः

सदा सुचतुरोस्खलितैः पुमर्थैः ।

१ ए पुमार्थैः.

१ ए °क्षिसंध्यं. २ सी °तस्रोस्रयो. ३ सी °दाश्च. ४ ए च यथोष्टप°. ५ ए तिथि क°. ६ सी °यामि°. ७ सी °न्धत्वे°. ८ ए °लेइयः । ष°. ९ सी °मूर्द्धि द्वि°. १० सी °कुक्षि । च°. ११ सी °रत्न । ए°. १२ ए °श्र । पाणी°.

इहोपचतुरेषु जगत्सु पाप-

ण्डिनां विचतुरं शतमर्चमानः ॥ ४ ॥

४. स भैमिश्चत्वारि समीपे येषां संख्येयानां तेषूपचतुरेषु त्रिषु जगत्सु समप्रथत प्रख्यातः । यतः कषायैः कृत्वा सदाचतुरः क्रो-
धादिकषायचतुष्टयरहित इत्यर्थः । तथास्खलितैः पुमर्थैः सुचतुरः
शोभनपुमर्थचतुष्टयान्वित इत्यर्थः । तथेह पृथग्ग्यां पाषण्डिनां विद्वे-
श्यानि विगतानि वा चत्वारि यस्य तद्विचतुरं शतं षण्णवतिमर्च-
मानं ॥ कोलश्छन्दः । जसौ स्यौ कोलः ॥

अन्तर्लोमं द्रुधदथ बहिलोममौर्णं त्रिचत्वाः

कर्षन्दीनांस्त्रिचतुरपशूनेकदा पुष्यनेत्रे ।

आसेव्येहन्यनृचसहितैर्बहुचैः पद्मनाभे

दुःसक्थः पथ्यहलिरमुना कोपि दुःसक्त ऐक्षि ॥ ५ ॥

५. अथामुना भैमिना कोपि ग्राम्यनरो दीनान्बलादाकृष्यमाण-
त्वेन दीनमुखांस्त्रिचतुरपशूनींश्चतुरो वा छागान्पथि कर्षन्विक्रेतुं राज-
मार्गे नयन्सन्नैक्षि । क । एकदैकस्मिन्काले । एकस्मिन्वर्ष इत्यर्थः ।
पुष्यो नेता नायको यस्य तस्मिन्पुष्यनेत्रे पुष्येण चन्द्रयुक्तेन युक्त
इत्यर्थः । अहन्यामलकैकादशीत्याख्यया प्रसिद्धायां पौष्यां फाल्गुन-
शुक्लैकादश्याम् । महापर्वदिन इत्यर्थः । क सत्यैक्षि । पद्मनाभे
विष्णौ । किंभूते । न विद्यन्त ऋचो येषामनृचा माणवास्तत्सहितै-

१ ए^० न्तभोमं. २ सी^० लोम द^०. ३ सी^० मौर्णं त्रि^०.

१ ए^० षू च^०. २ ए^० तुर क्रो. ३ ए पुमार्थैः सच^०. ४ सी^० दृशानि.
५ सी^० नः । कोलछन्दः. ६ ए^० श्छन्दं । जसौ स्यौ. ७ ए^० चपुरपशुकीच-
तुरो. ८ सी^० तुरः प^०. ९ सी^० द्वाया पौ^०.

बहुय ऋचो येषां तैर्बहुचैश्वरपौरुषपलक्षणत्वादन्यलोकेनाप्यासेव्य उप-
बासप्रतविशेषपूजाविशेषादिनारोध्ये । पौण्यां फाल्गुनशुक्लैकादश्यां
विष्णोराराधनं महाफलम् । यद्ब्रह्माण्डपुराणम् ।

यदा तु शुक्लद्वादश्यां पुण्यं भवति कर्हिचित् ।

तदा सा तु महापुण्या कथिता पापनाशिनी ॥ १ ॥

पुराणभाषया द्वादशीशब्देन व्रतैकादश्युच्यते ।

तस्यां जगत्पतिर्देवः सर्वसर्वेश्वरो हरिः ।

प्रत्यक्षतां प्रयात्येव तेनानन्तं फलं स्मृतम् ॥ २ ॥

इमामेकामुषोष्यैव पुण्यनक्षत्रसंयुताम् ।

एकादशीसहस्रस्य फलं प्राप्नोति नान्यथा ॥ ३ ॥

तस्मादेषा प्रयत्नेन कर्तव्या फलकाङ्क्षिभिः ।

फाल्गुने च विशेषेण विशेषः कर्तव्यो नृप ॥

एतेन च पर्वोपन्यासेन तदा राजाप्युपोषितो व्रतविशेषस्थो धर्म-
ध्यानस्थश्चासीदिति विशेषेणोल्लसद्दयं बलादाकृष्यमाणान्दीनान्पशून्-
दर्शेत्यर्थो व्यञ्जितः । कीदृशरः । अन्तर्लोमान्यस्यान्तर्लोमं तथा ब-
हिल्लोमान्यस्य बहिल्लोमं च । उभयपार्श्वयोर्लोमशमित्यर्थः । और्ण-
मूर्णामयं पटं दधत्तथा मुग्धत्वात्त्रय एव चत्वारो यस्य स त्रिचत्वा-
स्तथा निः(निः)स्वत्वान्नास्ति हलिर्महद्वलमस्याहलिरत एव दुष्टे का-
श्यकठोरत्वादिना विकृते सक्थ्री(क्थिनी) यस्य स दुःसक्थस्तथा

१ ए° बहु ऋ. २ ए° राश्वपौ°. ३ ए° सर्वे°. ४ सी° पोष्यतं पु°. ५ सी° युतं । ए°. ६ ए° धिते नृपः । ए°. ७ ए° तशे°. ८ ए° शेषणो°. ९ ए° लोम त°. १० सी° पदं दः. ११ सी° त्वास्त्रय. १२ सी° निसत्वा°.

दुष्टा निन्द्या सक्तिः पशुविक्रयादिकुव्यापारसंसर्गो यस्य स दुःसक्तः ॥
मन्दाक्रान्ता छन्दः ॥

दुःसक्तिमूचे तमसौ सुसक्ति-

रेनस्यसक्तिः सुकृते सुसक्तः ।

अवीनसंक्थान्नु गतावसक्ता-

न्हेतोः कुतः कर्षसि भोः सुसंक्थ ॥ ६ ॥

६. असौ भैमिर्दुःसक्तिं पशुविक्रयरूपदुःकर्मासक्तं तं नरमूचे ।
कीदृक्सन् । शोभना सक्तिर्धार्मिकैः सह संसर्गो यस्य स सुसक्तिरत
एवैनसि पापकर्मविषयेसक्तिस्तथा सुकृते धर्मे सुसक्तः । किमूच इ-
त्याह । शोभने गर्भेनदक्षे सकथ्री(क्थिनी) यस्य भोः सुसक्थावी-
श्लगागान्कुतो हेतोः कर्षसि । किंभूतानपि । असक्थान्नु यथा सक्थि-
रहिता गतावसक्ताः स्युरेवं गमनेसक्तानसंसर्गान्बलान्नीयमानत्वेन स्व-
यमगच्छत इत्यर्थः ॥ उपजातिः ॥

स प्रत्यवोचत्सुहलो न दुर्हलो

न चास्म्यहं किं त्वहलो नयामि तत् ।

असक्थिदुःसक्थिसुसक्थिकानमू-

न्दातुं वसुभ्यः प्रति सौनिकापणे ॥ ७ ॥

७. स नरः प्रत्यवोचत् । तथा हि । हे राजन्नस्मि न सुहलो न च
दुर्हलो न शोभनया न वाशोभनया हल्या युक्तः किं त्वहमहलो ह-
लिरहितोतिदरिद्र इत्यर्थः । तत्तस्मादमून्पशून्वसुभ्यः प्रति दातुं ध-

१ ए० सक्थिदुःसक्थिः २ ए० सक्थः ॥ अ० ३ सी० विथका०

१ ए० दिव्या० २ सी० मद० ३ सी० वशक्ताः ४ सी० यमाण० ५ ए०
प्रत्यवो० ६ ए० न्वस्तुभ्यः

नानि गृहीत्वामून्दातुमित्यर्थः । सौनिकापणे खाटिकशालायाममूत्र-
यामि । कीदृशान् । एकोसक्थिरत्पोरुद्वितीयो दुःसक्थिस्तृतीयस्तु
सुसक्थिकः । विशेषणद्वन्द्वे तान् ॥ इन्द्रवंशावंशस्थयोरुपजातिः ॥

दुर्हलिः सुहलितो यथा हलिं
सुप्रजस्त इव चाप्रजाः प्रजाम् ।

एतदीयपिशितानि सौनिका-
त्सन्ति दुष्प्रजस ईप्सवो धनैः ॥ ८ ॥

८. यथा दुर्हलिः सुहलितः सकाशाद्धलिं महद्धलं यथा वाप्रजा
निरपत्यः सुप्रजस्तो बह्वपत्यात्सकाशात्प्रजामपत्यं धनैरीप्सुः स्यात् ।
उत्तरार्धं स्पष्टम् । किं तु । दुष्टा प्रजा येषां ते दुष्प्रजसो निन्ध-
लोकाः ॥

अचतुर्ः । सुचतुर्ः । विचतुरम् । उपचतुरेषु । त्रिचतुर । इत्यत्र “न-
न्सुवि०” [१३१] इत्यादिना-अप् ॥ समासान्तविधेरनित्यत्वादिह न स्यात् ।
त्रिचत्वाः ॥

अन्तर्लोमम् । बहिलोमम् । अत्र “अन्तर०” [१३२] इत्यादिना-अप् ॥

पुष्यनेत्रे । अत्र “भाञ्जेतुः” [१३३] इत्यप् ॥

पद्मनाभे । अत्र “नाभेर्नाञ्जि” [१३४] इत्यप् ॥

अनृच । बहृचैः । अत्र “नञ्०” [१३५] इत्यादिना-अप् ॥

१ सी °वजाम्.

१ ए °तु सौ° . २ सी °टिकेशा° . ३ सी °य सु° . ४ सी °द्वुं म° .
५ सी °ष्ट। दु° . ६ सी °रः । सच° . ७ ए °नाप्स । स° . ८ सी °र।
म° . ९ ए नङ् इ°

असक्तान् असक्तिः । सुसक्तः सुसक्तिः । दुःसक्त(क्तः) दुःसक्तिम् । अस-
क्तान् असक्तिम् । सुसक्तम् सुसक्तिकान् । दुःसक्तम् दुःसक्तिम् । अहलः अ-
हलिः । सुहलः सुहलिः । दुर्हलः दुर्हलिः । अत्र “नन्सु०” [१३६]
इत्यादिना वा-अप् ॥

अप्रजाः । सुप्रजस्तः । दुःप्रजसः । अत्र “प्रजाया अस्” [१३७] इत्यस् ॥
रथोद्धता छन्दः ॥

दुर्मेधसस्तस्य वचोल्पमेधसः

श्रुत्वेति राज्ञा जगदे सुमेधसा ।

अमेधसो धिग्भवत मन्दमेधसो

हिंसन्ति जन्तून्निजजीविकाकृते ॥ ९ ॥

९. पूर्वार्धं स्पष्टम् । बतेति खेदे । धिग्निन्दायाम् । खियेहं नि-
न्दासि च । यदमेधसो जीवधोद्यतमनस्कत्वेन निन्द्यबुद्धयः खादि-
कादिपापिष्ठलोका मन्दमेधसः परलोकपराङ्मुखत्वेनाल्पबुद्धयः सन्तो
निजजीविकाकृते जन्तून्हिंसन्ति ॥

मन्दमेधसः । अल्पमेधसः । अमेधसः । सुमेधसा । दुर्मेधसः । अत्र
“मन्द०” [१३८] इत्यादिना वा-अप् ॥ इन्द्रवंशावंशस्थयोरुपजातिः ॥

स्वजीविकायै न भवन्ति दुर्जा-

तीया वरं सप्तकमासिकाः किम् ।

घ्नन्ति श्वधर्माण इमे विधर्माः

किं सोमजम्भस्तृणजम्भ एतान् ॥ १० ॥

१ ए० काये न. २ सी० न्ति सध०.

३ सी० क्तिः । दुसिक्त । दुः०. २ ए० सक्ति०. ३ सी० सक्तिः । अ०.
४ ए० सक्तिः । दुः०. ५ ए० सक्तिः । अ०. ६ सी० वापा । अल्पमे०. ७ ए०
यः खदिका०. ८ सी० सः । अ०. ९ ए० धेसाः । अ०.

१०. दुष्टा पशुवधादिपापकारित्वेन निन्दिता जातिः सामान्यं पुरुषत्वादि येषां ते दुर्जातीया इमे सौनिकादिलोका विधर्मा निर्धर्मा अत एव श्रधर्माणः कुङ्कुराचाराः सन्तः किं किमित्येतान्पशून्प्रन्ति किंभूतान् । सोमो वल्लिरसो जम्भोभ्यवहार्यो येषां तान् सोमजम्भस्तथा तृणजम्भश्च । निरपराधानित्यर्थः । किं तु । सप्त द्रम्मा भृतिरस्य “सोस्य भृतिवन्नांशम्” [६. ४. १६८.] इति के सप्तको मासो येषां ते सप्तैकमासिका भृत्याः सन्तः स्वजीविकायै स्ववृत्त्यर्थं किं किमिति न भवन्ति । वरं श्राध्यमेतज्जीववधाहेतुत्वात् ॥ उपजातिः ॥

व्याधा वने हरितजम्भिं सुजम्भयमन्तौ

यदक्षिणेर्मणि मृगे प्रहरन्त्यधं तत् ।

भूशासितुः सुरभिगन्धि यशः क्षिणोति

प्रत्यक्षमेव किमुतेप वधः पशूनाम् ॥ ११ ॥

११. व्याधा वने मृगे यत्प्रहरन्ति । किंभूते । शोभना जम्भा दंष्ट्रा यस्य तस्मिन्सुजम्भिं । तथा हरितानि तृणानि जम्भो भक्ष्यमस्य तस्मिन्स्तथामन्तौ निरपराधे । तथेर्म बहुव्रणं वा दक्षिणमङ्गमीर्म बहस्य दक्षिणाङ्ग ईर्म(र्म) व्रणमस्येति वा दक्षिणेर्मा तस्मिन् । व्यदुक्कामानां व्याधानां दक्षिणं भागं बहुकृत्य व्यधनानुकूलं स्थिते व्याधेन वा दक्षिणभागे कृतव्रणे । तद्वनेभवत्वेन परोक्षमप्यधं पापं कर्तुं भू-

१ ए °भिं सज° । २ ए °मन्तो य° । ३ सी °मुनेष° ।

१ सी कुङ्कुरा° । २ सी सोमव° । ३ सी °सका । ४ सी °मेधजीव° । ५ सी °त् । व्या° । ६ सी °पुद्धे । त° । ७ सी ईर्म व्र° । ८ ए °तेन व्या° । ९ सी °धं क° ।

शासितुः सुरभिगन्धि यशः कर्म क्षिणोति क्षयं नयति किमुत किं
पुनः प्रत्यक्षमेवैष पशूनां वधः ॥ वसन्ततिलका ॥

उद्गन्धि दुग्धं कलमान्सुगन्धी-

सत्यक्त्वा पलं काङ्क्षति पूतिगन्धि ।

लोको यदुद्गन्धि सुगन्धमत्तुं

तच्छासितुस्तत्खलु दुर्विवेकः ॥ १२ ॥

१२. स्पष्टम् । किं तु । पूतेरिव गन्धो यस्य तत्पूतिगन्धि स्वभावेन
दुर्गन्धं परं कर्पूरादिसुरभिद्रव्यक्षेपेणोद्गन्ध्युल्लसद्गन्धं सुगन्धं च सत्पलं
मांसमत्तुम् । तच्छासितुलोकं शिक्षयितुर्नृपस्य ॥ इन्द्रवज्रा ॥

उद्गन्धमम्बिवह सुगन्ध्यथ पूतिगन्धि

यद्वन्मरुत्सुरभिगन्धिरु पूतिगन्धः ।

संसर्गतः सुरभिगन्धमिदं वपुर्वा

राजानुरूपगुणभृज्जन एष तद्वत् ॥ १३ ॥

१३. उ हे पशुकर्षिन्नर यद्वद्यथेह जगत्यम्बु जलं संसर्गतः सुर-
भिद्रव्यसंसर्गादुद्गन्धमुत्कृष्टगन्धं सुगन्धि चाथाथ वा दुर्गन्धद्रव्यसं-
सर्गात्पूतिगन्धि दुर्गन्धं स्याद्यथा वा मरुद्घातः संसर्गतः सुरभिगन्धिः
पूतिगन्धि वा स्याद्यथा वेदं प्रत्यक्षदौर्गन्ध्यं वपुः संसर्गतः सुरभिगन्धं
स्यात्तद्वत्तथैष जनः संसर्गतो नृपसंसर्गेण राजानुरूपगुणभृत् । राज-
व्यशब्देनात्र राजगता गुणा उपचारादुच्यन्ते । ततो राजानुरूपा रा-
जगुणसदृशा ये गुणाः कृपादयोः कृपादयो वा तद्विभ्रत्स्याद् यथा

१७५ °गन्धीस्त्य° । २ सी °न्धि सु° ।

१ सी °मुति किं । २ सी °गन्धिद्र° । ३ इ °न्धो, यथा स्या° । ४ ए °जारु° ।

राजा तथा प्रजेति वचनात् । एतेन राज्ञात्मनोव हि(न्येव हिं?)सा-
करणदोषः स्थापितः ॥

दुर्जातीयाः । अत्र “जातेरीयः०” [१३९] इत्यादिनेयः ॥

सप्तकमासिकाः । अत्र “भृति०” [१४०] इत्यादिनेकः ॥

श्वधर्माणः । अत्र “द्विपदाद्धर्मादन्” [१४१] इत्यन् ॥ विकल्पमिच्छ-
न्येके । श्वधर्माणः विधर्माः ॥

सुजम्भिः । हरितजम्भिः । तृणजम्भिः । सोमजम्भिः(म्भः) । अत्र “सुहरित०”
[१४२] इत्यादिना-अन् ॥

दक्षिणेर्मणि । इत्ययं “दक्षिणेर्मा०” [१४३] इत्यादिनाञ्चन्तः साधुः ॥

सुगन्धीन् । पूतिगन्धि पलम् । उद्गन्धि । सुरभिगन्धि । अत्र “सुपूति०”
[१४४] इत्यादिना-इत् ॥

सुगन्धि अभु सुगन्धं पलम् । पूतिगन्ध्यम्बु पूतिगन्धो महत् । उद्गन्धि
पलम् उद्गन्धमम्बु । सुरभिगन्धिर्महत् सुरभिगन्धं वपुः । अत्र “वागन्तौ”
[१४५] इतीद्वा ॥ वसन्ततिलका ॥

न न्यायगन्धोसि न धर्मगन्धिः करीषगन्धस्य पुरीषगन्धिः ।

कृते शरीरस्य करं धिगेप गृह्णामि भूमेर्न तु रक्षणार्थं ॥ १४ ॥

१४. न्यायस्य गन्धो यस्मिन्स न्यायगन्धोहं नास्मि । एवं निर-
पराधपशुवधस्य महापन्यायस्यानिवर्तकत्वान्मयि न्यायस्य गन्धोपि
नास्तीत्यर्थः । अत एवाहं न धर्मगन्धिर्वर्तेत एव वाहं पापाशुचिलि-
प्तत्वात्पुरीषस्येव गन्धो यस्य स पुरीषगन्धिः सन्नेषोहं करीषगन्ध-

१ सी °य ॥ न्योय°.

१ ए °म्भः । अ° . ३ सी °गन्धो महत् . ३ ए °गन्धमरु° . ४ ए °ग-
न्धव° . ५ ए °र्मंग° . ६ सी °चित्त° .

स्यानेकमलाविलत्वाच्छागणचूर्णवहुर्गन्धस्य शरीरस्य कृते करं राज-
भागं धिम्निन्दितं यथा स्यादेवं गृह्णामि न तु भूमे रक्षणायानेकपशु-
नामेवं वधात् ॥

धर्मगन्धिः न्यायगन्धः । अत्र “वाल्पे” [१४६] इतीद्वा ॥

पुरीषगन्धिः करीषगन्धस्य । इत्यत्र “वोपमानात्” [१४७] इतीद्वा ॥

उपजाति(तिः) ॥

तौ विष्णुपद्यामजपादहस्ति-

पादौ सह व्याघ्रपदा सुपादौ ।

मुनी द्विद[त्कु]म्भपदीजडं मां

सुदच्चतुष्पाद्वधकं स्तुतो धिक् ॥ १५ ॥

१५. सुपादौ पृथ्वीपवित्रैकांङ्गी तौ सर्वत्र प्रसिद्धावजपादहस्ति-
पादौ नाम मुनी व्याघ्रपदा मुनिना सह सहितौ मां धिक्स्तुतः ।
क । विष्णोः पादौ कारणतया यस्यास्तस्यां विष्णुपद्यां गङ्गायाम् ।
कुमारपालनृपोऽन्तं न्यायी धार्मिकः कृपालुश्चेत्यादि यन्मदीयं वर्णनं
गङ्गातटस्था अपि मुनयः कुर्वन्ति तद्गर्ह इत्यर्थः । यतः किंभूतम् ।
सुजाताः शोभनाः समस्ता वा दन्ता येषां ते सुदन्तोतिक्रान्तबाल्या-
वस्था ये चतुष्पादश्चतुष्पदाश्छागादयस्तेषां वधकं तद्वधकानां वधा-
दनिवर्तकत्वात् । एतदपि कुत इत्याह । यतो द्वौ दन्तौ यस्य स द्वि-

१ ए ०दकं.

१ ए ०कमालां. २ सी ०णायाने०. ३ सी ०मे व०. ४ ए ०वं विषा०.
५ ए ०रीगं. ६ ए ०द्वा ॥ तौ. ७ सी ०त्रकाही. ८ सी ०घ्रपादा सुपादौ
मुनीति मुं. ९ सी ०दिना यं. १० ए ०द्वतोति०. ११ सी ०न्तोविक्रां.

दन्वालस्तथा कुम्भस्येव पादौ यस्याः कुम्भपदी दासी । द्वन्द्वे तद्व-
ज्जडं हेयोपादेयार्थेष्वज्ञम् ॥

व्याघ्रपदा । इत्यत्र “पात्पादस्य०” [१४८] इत्यादिना पादस्य पाद् ॥
अहस्त्यादेरिति किम् । हस्तिपादौ । अजपाद् ॥

कुम्भपदी । विष्णुपद्याम् । इत्येतौ “कुम्भपद्यादिः” [१४९] इति नि-
पात्यौ ॥

सुपादौ । चतुष्पाद् । इत्यत्र “सुसंख्यात्” [१५०] इति पाद् ॥

सुदत् । द्विदत् । इत्यत्र “वयसि०” [१५१] इत्यादिना दन्तस्य दैत् ॥

अत्ययोदतिररोकदन्कुधा श्यावदन्तयुगरोकदन्तकः ।

श्यावदंश्च यमकिंकरो यथा प्राणिभिन्मयि नृपेपि ही जनः १६

१६. मयि नृपेपि मयि राज्ञि सत्यपि । ही खेदे । जनः कुधा
कृत्वा प्राणिभिन् प्राणिनः पशून् भिनत्ति विनाशयति । कीदृक्सन् ।
अय इव दन्ता अस्या अयोदती नाम राक्षसी । तामतिक्रान्तः । रा-
क्षसीतुल्य इत्यर्थः । यथा यमकिंकरः कुधा प्राणिभिन् । किंकिनामे-
त्याह । अरोकदंस्तथा श्यावदन्तयुगरोकदन्तकस्तथा श्यावदंश्च ।
अरोका निर्दीप्तयो निश्छिद्रा वा श्यावाः कपिशा दन्ता अस्येति
व्युत्पत्तिः ॥

अत्ययोर्दतिः । अत्र “स्त्रियां नास्त्रि” [१५२] इति दैत् ॥

श्यावदन् श्यावदन्त । अरोकदन् अरोकदन्तकः । अत्र “श्यावारोकाद्वा”

[१५३] इति वा दैत् ॥ रथोद्धता छन्दः ॥

१ सी °श्च नृप°.

१ सी °धैवश°. २ ए °द्यादिति. ३ ए दतुः । अ°. ४ सी °पि ही म°.
५ सी °वदंश्च. ६ सी °दति । अ°. ७ ए दतुः । श्या°. ८ सी °दन्तक ।
अ°. ९ सी °प्रशावा°. १० ए हतुः । र°.

लोकोत्र मूषिकदतोहिदतः पशून्ह-

न्याः शुद्धदन्खलु हसन्न तु शोचति स्वम् ।

वज्राग्रदंच्छिखरददृषदद्वराह-

दन्ताहिदन्तयमदूतहनिष्यमाणम् ॥ १७ ॥

१७. आः खेदे । लोकोत्र भुवि मूष(षि)कस्येव दन्ता येषां तान्मूषिकदत एवमहिदतश्च पशून्खलु निश्चयेन हन्ति । कीटक्सर्प । पशुपु हतेष्वस्माकं प्रधानं भोज्यं भविष्यतीति हर्षेण हसन्नत एव शुद्धदन्हास्यश्वेत्येनोज्ज्वलदन्तः । न तु न पुनः स्वं शोचति । कीटशं सन्तम् । वज्राग्रददादिविशेषणोपेता ये यमदूतास्तैर्हनिष्यमाणम् ॥ वसन्ततिलका ॥

किं शुभ्रदच्छिखरदन्तखराग्रदन्त-

दुःशुद्धदन्तवृषदन्तवराहदद्भिः ।

दूतैर्हर्यदिह मूषिकदन्तकीटाः

क्लिश्नन्ति जन्तुवधकं स्फुटशुभ्रदन्तम् ॥ १८ ॥

१८. यद्वा । हर्यमस्य दूतैः । किंकिंभूतैः । शुभ्रदच्छिखरदन्त-
खराग्रदन्तदुःशुद्धदन्तवृषदन्तवराहदद्भिः । खराग्राः प्रचण्डाग्रभागा
दन्ता येषां ते तथा दुष्टु शुद्धा दन्ता येषां ते तथा । शेषविशेषण-
व्युत्पत्तिः स्पष्टैव । ततो विशेषणद्वन्द्वे तैः । यमदूतकृतव्यथानां पर-
लोकभावित्वेन परोक्षत्वात्तद्गणनेन न किंचिदित्यर्थः । यद्यस्मादिहेह-

१ ए० दख०. २ सी० ँच्छिपर०. ३ ए० ँन्तवृष०. ४ ए० ँर्यदि०.

१ ए० मूषिक०. २ ए० न् । कान् । प०. ३ सी० ँहास्याश्वेत्येनो०. ४ सी०
दन्तिख०. ५ सी० ँथा शे०. ६ सी० ँत्तदण०. ७ सी० ँन कि०.

लोकेपि जन्तुवधकं मांसभक्षणाय प्राणिनां धातुकं नरं मूषिकदन्ता
ये कीटा लूतास्त एव क्लिभ्रन्ति पीडयन्ति । किंभूतम् । स्फुटशुभ्रद-
न्तमभीष्टभोज्यप्राप्तिर्हर्षोत्थहास्येन प्रकटोज्ज्वलदन्तम् । मांसभ-
क्षका हि प्रायो लूतारोगमहाक्लेशेन विपद्यन्ते ॥

वज्राग्रदत् खराग्रदन्त । शुद्धदन्त् शुद्धदन्त । शुभ्रदत् शुभ्रदन्तम् । वृषदत्
वृषदन्त । वराहदन्तिः वराहदन्त । अहिदन्तः । अहिदन्त । मूषिकदन्तः मूषिक-
दन्त । शिखरदत् शिखरदन्त । इत्यत्र “वाग्रान्त०” [१५४] इत्यादिना वा
दत्(त्) ॥

संज्ञोसंज्ञुः प्रञ्चुरप्रञ्च ऊर्ध्वज्ञोर्ध्वञ्चुर्जानुना खेन भुङ्के ।

पापं पापोपार्जितार्थं नु जन्तुर्दुर्हत्प्रायैः स्वैः सुहृद्भिश्च सार्धम्

॥ १९ ॥

१९. संगते गुर्वादौ विनयेन रोगादिना वा मिलिते जानुनी यस्य
स संज्ञोसंज्ञुर्वासंगतजानुर्वा तथा प्रगते प्रवृद्धे प्रणते प्रकृष्टे वा जानुनी
यस्य स प्रञ्चुरप्रञ्चो वा तथोर्ध्वे जानुनी यस्य स ऊर्ध्वञ्च ऊर्ध्वस्थोर्ध्व-
ध्वञ्चुर्वा सर्वोपीत्यर्थः । जन्तुः खेनात्मीयेन जानुना । उपलक्षणत्वा-
त्स्वकायेनेत्यर्थः । पापमशुभं कर्म भुङ्केतुभवति । पापोपार्जितार्थं नु
पापेन जीववर्धादिनोपार्जितो योर्थो द्रव्यं तं स्वैर्ज्ञातिभिः सुहृद्भिश्च मि-
त्रैश्च सार्धं भुङ्के । किंभूतैः । दुर्हत्प्रायैः । पापोपार्जितद्रव्यविभागस्य
ग्राहकत्वेन दुःखहेतोः पापविभागस्य त्वग्राहकत्वेन च नरकादिमहा-

१ ए लोकिपि. २ सी कं मासं. ३ सी घातकनरम्. ४ ए द-
न्तामां. ५ सी दन्त । शुभ्रदन्तम् । वृ. ६ सी दन्तं । व. ७ ए हन्तिः.
८ सी दन्तं । अ. ९ सी दन्त मू. १० सी दत् । शि. ११ ए शिरं.
१२ सी स्व सं. १३ ए हते वा प्र. १४ ए धादिनो. १५ सी न च नरं.

दुःखहेतुत्वादरितुल्यैः । तस्मादेतदर्थमज्ञानान्ध एव प्राणी प्राणिवधा-
दिमहापापकर्म करोतीत्यर्थः ॥ शालिनी छन्दः ॥

उर्ध्वोर्ध्वजानुमिति तं द्रुणसं स जैत्र-

धन्वाथ गाण्डिवधनुःशतधन्वतुल्यः ।

इत्यादिशतखरणसं खरणस्तनूज-

मायोगिनं खुरणसं खरणःसुतं च ॥ २० ॥

२०. स्पष्टम् । किं तु । ऊर्ध्वजानुमूर्ध्वस्थम् । तं पशुकर्षिणं न-
रम् । द्रुवन्नासिकास्य द्रुणसं नाम । जैत्रं जिष्णु धनुर्यस्य स जैत्रध-
न्वात् एव गाण्डिवधनुपार्जुनेन शतधन्वना च नृपभेदेन तुल्यः ।
खरा खरस्येव वा नासिकास्यं खरणसं नाम । आयोगिनमधिकारि-
णम् । खुरवन्नासिकास्य खुरणसं नाम ॥ वसन्ततिलका ॥

किमादिशदित्याह ।

विस्त्रो विखुर्न खलु किं तु मृषाभिभाषी

स्यात्स्थूलनासिक इव प्रणसोपि विग्र(ग्रः) ।

शिंघ्यस्ततोपि परयौवतजानिरसा-

दप्यत्र जन्तुवधकः प्रसभं भवद्भिः ॥ २१ ॥

२१. विस्त्रो विगतनासिकः पुमान्खलु निश्चयेन न विखुर्न विगत-
नासिकः किं तु स्थूलनासिकः प्रणसः स्यादेवं प्रणसोपि प्रवृद्धनासि-

१ सी उक्तोर्ध्व° । २ ए णसमज्ञे° । ३ ए धनुश° । ४ सी रणःसु° ।
५ ए विपुर्न° । ६ ए विग्रहः शि° । ७ सी शिक्ष्यस्त° । ८ ए दप्यत्र° ।

१ ए र्थसंज्ञा° । २ सी स्पष्टः । किं । ३ सी म् । पंशुः° । ४ सी द्रुवा-
नासि° । ५ ए नामाः । जै° । ६ सी त्रं विष्णु । ७. ए स्य हर° । ८ सी
° इ । निक्खेतिखु° । ९ सी न नु विपुर्न° । १०° ए किं, स्थू° ।

कोपि मृषामिभाषी विघ्नो विगतनासिकः साधुवादरूपस्य परमार्थन-
 क्रस्याभावात्(?) । अत एवायं महापापिष्ठत्वाद्भवद्भिः शिष्यः शिक्ष-
 णीयस्ततोपि मृषाभाषिणोपि सकाशात्परयौवतं परस्त्रीसमूहो जाया
 यस्य स परयौवतजानिः पारदारिकः परदारासेवनेनैतदपलापमहा-
 लीकेन च मृषामिभाषकाद्विगुणं महापापिष्ठत्वाद्भवद्भिः प्रसभं हठा-
 द्विशेषेणेत्यर्थः । शिष्यः । अस्मादपि परयौवतजानितोप्यत्र जगति
 जन्तुवधको मृषावादादिसर्वमहापापमूलेन जन्तुवधेन मृषामिभाष्या-
 दिपापिष्ठेभ्योतिमहापापिष्ठत्वाद्भवद्भिः प्रसभं शिष्यः ॥

^{१२}संज्ञः । संज्ञः । प्रज्ञः । प्रज्ञः । अत्र “संज्ञाद्” [१५५] इत्यादिना^{१३}
 शुद्धौ ॥

अनूर्ध्वजः(जुः) । [ऊर्ध्वज्ञः] ऊर्ध्वजानुम् । अत्र “वोर्ध्वात्” [१५६] इति

शुद्धौ वा ॥

सुहृद्भिः । दुहृन् । इत्येतौ “सुहृद्” [१५७] इत्यादिना निपात्यौ ॥

जैत्रधन्वा । इत्यत्र “धनुषो धन्वन्” [१५८] इति धन्वन् ॥

शतधन्व गाण्डिवधनुः । अत्र “वा नाञ्जि” [१५९] इति वा धन्वन् ॥

खरणः । खुरणः । अत्र “खर०” [१६०] इत्यादिना नस् ॥

दुणसम् । खरणसम् । खुरणसम् । अत्र “अस्थूलाञ्च नसः” [१६१]

नि नसः ॥ अस्थूलादिति किम् । स्थूलनासिकः ॥

प्रणसः । अत्र “उपसर्गात्” [१६२] इति नसः ॥

१ सी शिक्ष्यः शि° । २ सी श्रातं पर° । ३ ए निः पर° । ४ सी द्वि-
 शिष्येत्य° । ५ सी शिष्यासा° । ६ सी वंषा° । ७ सी षाभा° । ८ सी
 भ्योप्यति° । ९ सी शिक्ष्यः । सं° । १० ए संज्ञः प्रज्ञः । ११ सी जुः ।
 प्रज्ञः । अ° । १२ ए प्रसंख्या° । १३ सी ना निपा° । १४ ए धन्वः गा° ।

विखुः । विखः विग्रः । अत्र “वेः खुखग्रम्” [१६३] इति खुखग्रः ॥

परयौवतजानिः । अत्र “जायाया जानिः” [१६४] इति जानिः ॥

विकाकुदुत्काकुदपूर्णकाकुदं संपूर्णकाकुत्सममेव तद्वचः ।

प्रपद्य ते पूर्णककुज्जनैरमार्याघोषणामा त्रिककुद्विरेव्यधुः ॥२२॥

२२. ते नियोगिनः पूर्ण ककुदं स्कन्धो येषां ते जनास्तैस्तद्वच-
लोकैः कृत्वामार्याघोषणां व्यधुः । कथम् । त्रीणि ककुदानि ककु-

दाकाराणि शिखराण्यस्य त्रिककुद्यो गिरिल्लङ्काद्रिस्तस्मादा तमभिव्याप्य
तमवधीकृत्य वा । किं कृत्वा । तद्वचो भैमेर्वचनं सममेव युगपदेव
प्रपद्याङ्गीकृत्य । किंभूतम् । विगतं काकुदं ताल्वत्रै विकाकुत्तयोत्का-
कुत्तथापूर्णकाकुदं तथा संपूर्णकाकुत्किंचित्तालुस्पर्शरहितं किंचिद्भोद्रत-

तालुस्पर्शं किंचिच्चापूर्णतालुस्पर्शं किंचिच्च संपूर्णतालुस्पर्शमित्यर्थः ॥

विकाकुत् । उत्काकुत् । इत्यत्र “व्युदः०” [१६५] इत्यादिना लुक्समा-

गन्तः ॥

संपूर्णकाकुत् । अपूर्णकाकुदम् । अत्र “पूर्णाद्वा” [१६६] इति वा लुक् ॥

पूर्णककुजनैः । अत्र “ककुदस्य०” [१६७] इत्यादिना लुक् ॥

त्रिककुत् । इति “त्रिककुद्विरौ” [१६८] इति निपात्यम् ॥ वंशस्थेन्द्र-
वंशयोस्त्वजातिः ॥

जन्तुं घटोद्भीवद्धेहन्न कोपि जनः सुशस्त्रीकसुभोक्त्वकोपि ।

वामिकायां शुभदण्डिकायां श्रेयस्तैन्वूकेन भुवामनेन ॥२३॥

१ कुदं. २ ए र्यामघो. ३ सी णामत्रकं. ४ सी दन्नकोपि जिन
उं. ५ सी स्ततः के.

१ सी विखः. २ ए विग्रैः । अं. ३ ए जानिरजां. ४ ए ते येनां.
५ ए ल्लङ्काद्रिं. ६ सी ततमं. ७ सी त्र कटं. ८ सी शैधिं. ९ सी
विच. १० सी लुक् । त्रिं. ११ सी म् ॥ उं.

२३. कोपि जनो भुवां पृथ्व्यां जन्तुं घटोधीवद्गामिव नाहन् ।
कीदृक् । महाभटत्वाच्छोभना शस्त्री क्षुरिका यस्य स सुशस्त्रीकस्तथा
शोभनो भोक्ता रक्षको राजादिर्यस्य स सुभोक्तृको विशेषकर्मधारये
सोपि । यतः । कीदृश्यां भुवाम् । शुभाः पशुवधनिवारणाय नियुक्त-
त्वेन पशुवधस्थानेषु परिभ्रामुक्त्वाच्छुभव्यापारा दण्डिनो राजकाम्बिका
यस्यां तस्याम् । एतदपि कुत इत्याह । यतः श्रेयस्तनूकेन न्यायद-
यादिसद्गुणपवित्राङ्गकेनानेन भैमिना कृत्वा सुस्वामिकायां शोभन-
क(भ?)र्तृकायाम् ॥

घटोधी । इत्यत्र “स्त्रियामूधसो न्” [१६९] इति नः समासान्तः ॥

बहु(शुभ)दण्डिकायाम् । अत्र “ईनः कच्” [१७०] इति कच् ॥

अग्निस्मन्प्रहणान्यर्थवतानर्थकेन च तदन्तविधिं प्रयोजयन्ति । सुस्वामि-
कायाम् ॥

ऋत् । सुभोक्तृकः ॥ नित्यदित् । सुशस्त्रीक । श्रेयस्तनूकेन । इत्यत्र “ऋ-
नित्यदितः” [१७१] इति कच् ॥ उपजातिः ॥

सुशालिके सदैधिके सुसर्पिके भोजने निर्मधुकोत्पयस्के ।

प्रजोदुरस्का रमते स न त्वामिषेनुपानत्क इवापमार्गे ॥२४॥

२४. स्पष्टम् । किं तु । निर्मधुकोत्पयस्के मधुनो मद्योन्निरगतं

१ ए°के सुद° । २ सी°दिके । ३ ए°दुरस्का । ४ सी°रधेस्का ।
५ सी°त्वामिषे° ।

१ ए°पि भु° । २ सी°भुवि पृ° । ३ सी°भीमिव° । ४ ए°दियस्य । ५ सी°
श्रेयेण° । ६ सी°भ्रामक° । ७ ए°पारद° । ८ सी°स्यां ए° । ९ ए°य-
थाश्रे° । १० सी°इन क° । ११ सी°धके° । १२ सी°जन्ति° । १३ ए°
कीकः । श्रे° । १४ सी°मध्यान्नि° ।

निर्मधुकं तथोत्प्रा]बल्येन पयो दुग्धं यत्र तदुत्पयस्कं विशेषणकर्मधा-
रये तस्मिन् । उदुरस्कामीष्टामारिघोषणोत्थहर्षेणोच्छ्वसितहृदया सती ।
यथानुपानत्कः पादुकारहितो नरोपमार्गे कण्टकाद्याकीर्णत्वान्न रमते ॥

भूभुजा सदनडुत्कसुलक्ष्मीकादिदेवैसदृशेन तदानीम् ।

दुष्कृताब्धितरणे जितनौकेनैकपुंस्कममुना जगदासीत् ॥२५॥

२५. तदानीममुना भूभुजा भैमिना कृत्वा जगदासीत् । किंभू-
तम् । एकः कुमारपाल एव पुमान्पुंगुणोपेतः पुरुषो यत्र तदेकपुं-
स्कम् । विक्रमाभयदानन्यायपालनादिभिः पुंगुणैर्जगति कुमारपाल-
तुल्यः पुमानन्यो नाभूदित्यर्थः । यतः । किंभूतेन । विक्रमादिगुणैः स-
दनडुत्कसुलक्ष्मीकादिदेवसदृशेन सदनडुत्कदेवेन शम्भुना सुलक्ष्मी-
कदेवेन च विष्णुना तुल्येन । प्रचण्डशासनेनेत्यर्थः । तथोर्व्याममा-
रिप्रवर्तनया दुष्कृताब्धितरणे जिता नौवेडा येन तेन । स्वागता ॥

योलीकदर्पात्पलमाद ऋद्धिमान्

स तं सलक्ष्मीकमपि व्य्वासयत् ।

अश्रद्धंमुच्छ्रद्धकमाश्वनर्थके-

तरैर्वचोभिः करुणाविधौ व्यधात् ॥ २६ ॥

२६. पूर्वार्धं स्पष्टम् । किं तु । व्यवासयद्देशताडितं चक्रे । तथा
करुणाविधौ दयाकरणविषये नास्ति श्रद्धान्तरः परिणामविशेषो यस्य

१ सी ०भुजा स० २ ए ०वशट्० ३ ए दुक्षता० ४ ए ०कपुस्कं०
५ सी ०त्पदमा० ६ ए ०व्यवताय० ७ बी ०द्धमच्छ० ८ ए ०धंकेत०

१ ए तथात्प्रा० २ सी उदर० ३ बी ०मधुना ४ बी ०दामन्या०
५ बी ०दुडु० ६ बी ०दुडु० ७ ए सी नौवेडा ८ बी ०भ । व्य०
९ बी ०आदिभि०

तमश्रद्धं नरमनर्थकेतरैः सार्थकैर्वचोभिर्धर्मदेशनाभिः ।
मुल्लसच्छ्रद्धं व्यधात् ॥

सहधिके । उदुरस्का । सुसर्पिष्के । निर्मथुंक । अनुपांनत्कः । सुशालिके ।
अत्र “दधि०” [१७२] इत्यादिना कच् ॥

एकपुंस्कम् । सदनडुंस्क । जितनौकेन । उत्पयस्के । सुलक्ष्मीक । इत्यत्र
“पुम०” [१७३] इत्यादिना कच् ॥ केचिल्लक्ष्मीशब्दाद्विस्वबहुस्वयोरपि नित्यं
कचमिच्छन्ति । सलक्ष्मीकम् ॥

अनर्थक । इत्यत्र “नजोर्थात्” [१७४] इति कच् ॥

उच्छ्रद्धकम् अश्रद्धम् । अत्र “शेषाद्वा” [१७५] इति वा कच् ॥ इन्द्र-
वंशावंशस्थयोरुपजातिः ॥

सुप्रेयसी करुणया बहुविष्णुमित्र-

ग्रामेप्यभूत्ससुत एव जनो नृपेस्मिन् ।

सुभ्रातृपुत्रसहिते क्षतनाडिकृत्त-

तन्त्रीगलोज्वलिमाप न देवतापि ॥ २७ ॥

२७. अस्मिन्भैमौ नृपे नृञ्शासति सति बहवो विष्णुमित्रा यत्र स
बहुविष्णुमित्र एवंनामा यो ग्रामस्तस्मिन्नपि । आस्तां सुप्रसिद्धे पुरा-
दिस्थाने । अत्यप्रसिद्धे ग्रामादिस्थानेपीत्यर्थः । ससुत एव । उपलक्ष-
णत्वात्सबान्धवोपीत्यर्थः । जनोभूत् । कीदृक् । करुणया कृत्वा शो-

१ बी भूत्सुत. २ ए न् । लुभ्रां. ३ ए कृतं. ४ ए लाजाबं.

१ सी उदरं. २ ए धुके । अं. सी धुकः । अं. ३ ए पावुत्कः.
४ ए डुक्क । जिं. ५ ए सी जाति । सुं. ६ बी तिः । सप्रें. ७ ए
स्मिन्भैमौ. ८ ए बी ति वं. ९ ए ग्रामी असिं. १० ए नेपीं.
११ सी धंः । अस्तुत. १

[६०७.३.१५५]

भना प्रेयसी प्रियतमा यस्य स सुप्रेयसी । ग्रामेपि लोको न जन्तु-
 थं चकारे^१ । तथा देवतापि । आस्तां जनेः । चण्डिकादिदे-
 व्यपि ना^२ न लेभे । का(क)म् । क्षताश्लिन्ना नाड्योङ्गस्य येषां
 नाडयस्तथा कृत्ता श्लिन्ना तन्नीर्धमनिर्येषां ते तथा गला येषां
 ते क्षत^३ ततन्नीगलाश्च येजाः । देवतानां पुरो ये हिंसिताश्छागा इ-
 ते कृ^४ । तद्रूपो यो बलिस्तम् । किंभूतेस्मिन् । शोभनो भ्राता कुमा-
 रपागे यस्य स सुभ्राता महिपालदेवस्तस्य पुत्रोजयदेवस्तैन सहिते ॥
 त्तिलका ॥

व्याधोपि तत्रालमनेकतन्त्री-
 कामेकतन्त्रीं ध्वनयन्विपश्चीम् ।

स्तम्बं मुनाडीकमखण्डनाडिं

श्रित्वा मृगान्कर्षति न स हन्तुम् ॥ २८ ॥

२८. तत्र भैमौ सति व्याधोपि मृगान्हन्तुं न कर्षति स्म लक्ष्यं
 नानयति स्म । कीदृक्सन् । अनेकतन्त्रीकामनेकवल्लकीगुणामेकतन्त्रीं
 च विपश्चीं वीणामलंमत्यर्थं ध्वनयन्मृगचित्तहरणाय वादयन् । किं
 कृत्वा । स्तम्बं गुरुमं श्रित्वा । मृगाणां स्वमदर्शयितुं स्तम्बेनान्तर्हितो
 भूत्वेत्यर्थः । किंभूतम् । शोभना अखण्डाश्च नाड्यः स्युः यस्य तं
 मुनाडीकमखण्डनाडिं च ॥

बहुविष्णुमित्र । इत्यत्र “न नास्ति” [१७६] इति न कश्च ॥

१ ए° कलन्त्री° । २ ए° कलन्त्रीध्व° । ३ ए° भ्वं ना° ।

१ सी° था कृत्ता । २ बी° नः चिण्डि° । ३ ए° ते न क्ष° । ४ बी° कृत्तछि° ।
 बी° श्रीधम° । सी° श्रीधर्मनर्थ° । ६ बी° ते तस्मि° । ७ सी° स्ते । व° ।
 ८ बी° तिसालक्षं ना° । ९ ए° नेव° । १० बी° लय° । ११ सी° लयः सयाः

सुप्रेयसी । इत्यत्र “ईयसोः” [१७७] इति न कच् ॥

ससुतः । अत्र “संहात्०” [१७८] इत्यादिनां न कच् ॥

सुभ्रात् । इत्यत्र “भ्रातुः स्तुतौ” [१७९] इति न कच् ॥

क्षतनाडिकृत्तघ्नी । इत्यत्र “नाडी०” [१८०] इत्यादिनां न कच् ॥

स्वाङ्ग इति किम् । सुनाडीकं स्तम्बम् । अनेकतघ्नीकां विपञ्चीम् ॥ अन्ये
स्वाङ्गः । न पारिभाषिकं स्वाङ्गमिह गृह्यते किं तु स्वमात्मीयमङ्गं स्वाङ्गम् ।
आत्मा चेहान्यपदार्थस्तस्याङ्गमवयवस्तस्मिन्निति । तेषां मते । अखण्डनाडिं स्त-
म्बम् । एकतघ्नीं विपञ्चीम् । इन्द्रवंशा ॥

निष्प्रवाणिवसनाः करभोरुसुभवनस्तमनसः ऋतुषूचैः ।

दाक्षिर्भागवमुखा अतिकैकेय्यात्मजे पशुवधं जहुरस्मिन् ॥२९॥

२९. कैकेयस्य राज्ञोपत्यं स्त्री कैकेयी तस्या आत्मजो भरतः ।
अमार्याघोषादिमहाधर्मेण तमप्यतिक्रान्तेस्मिन्भैमौ सति दाक्षिर्भाग-
वमुखा मुनयः ऋतुषूचैः पशुवधं जहुरस्त्यजुः । पशुवधपरिहारेण
ऋतुषूच्युरित्यर्थः । किंभूताः सन्तः । प्रोयतेस्यामिति प्रवाणी तन्तु-
वार्यशलाका । सा निर्गतास्मादिति निष्प्रवाणि । तन्नादचिरोद्भूतमि-
त्यर्थः । “ह्रीवे” [२. ४. ९७] इति इस्वः । यद्वा । ऊयतेस्यां वानि-
र्दे(र्)शाः । प्रसृता वानिः प्रवाणिः । सा निर्गता तन्तुभ्योस्येति नि-

१ ए० भोरुस्तुभून० । सी० भोरुसुनन० । २ बी० कैकेय्या० ।

१ बी० सी० हा इ० । २ ए० ना क० । ३ बी० त्र भ्रातुः स्तु० । ४ ए० ना क०
५ ए० स्तम्बा । अ० । ६ ए० त्वाहु नापा० । ७ ए० षां ख० । ८ ए० ना स्त० । ९ बी० नः
वंश । नि० । १० सी० दिना ध० । ११ ए० जहुस्त० । १२ ए० सी० शुप० ए
१३ ए० ऋतुषूच० । १४ बी० यसला० । १५ सी० वाणं । तत्र्याद० । १६ ए० निर्देशाः प्रपी०
सी० निर्देशाः । १७ सी० वरनि प्र० । १८ ए० वाणि । सा । १९ ए० ति निःप्रवा

ष्वपि रश्मिलयेके । तद्वसनं येषां ते निष्प्रवाणिवसनाः । यागा-
चार्यत्वाद्यागक्रियाकाले माङ्गलिक्याय परिहितसर्देशनूतनवस्त्रा इ-
त्यर्थः । तथा करभोरूमिः सुभ्रूमिश्च स्त्रीविशेषैरनस्तमक्षिप्तमजितं
मनो येषां ते । जितेन्द्रियाश्चेत्यर्थः ॥ स्वागता ॥

मैत्रेयिकास्युग्रधियोपि दाविका-

कूलैर्यैर्दाविकपूर्वदाविकाः ।

ते दार्घसत्राहुतिमत्र चक्रिरे

प्रालेयभैश्रायस तद्वचोवशात् ॥ ३० ॥

३०. अत्र जंगति दाविकपूर्वदाविका दैविकायां नद्यां भवा पू-
र्वदैविकानान्नि प्राच्यग्रामे भवाश्च ते दाक्षिभार्गवमुखा मुनयो दा-
र्घसत्री दीर्घसत्रे चिरकालीनयागे भवा याहुतिरोहवनं तां चक्रिरे ।
कैः कृत्वा । दाविकाकूलैर्दैविकाया नद्याः कूले भवैर्यैः । न तु प-
शुभिरित्यर्थः । कस्मात् । प्रलयाद्विमाद्रेरागतं प्रालेयं हिमं विनयादि-
प्रधानत्वेनातिशीतलत्वात्तद्वद्भाति प्रालेयभं तथा श्रेयसो दयाप्रधान-
वर्मस्येदं श्रायसं च धर्मसंबद्धं यद्वचो भैमिवचनं तस्य यो वश आ-
यत्ता तस्मात् । किंभूताः । मित्रयुराद्यपुरुषो गोत्रस्य प्रवर्तयिता
तस्य कर्म मैत्रेयिका मित्रयुर्प्रवर्तितो यागे छागादिवधस्तस्या आप्तिः का-

१ स्त्री श्रेयकां. २ ए ते दीर्घं. ३ स्त्री भस्त्रायं.

१ ए ते निःप्रवां. २ स्त्री दसनूं. ३ ए स्त्री भोरूमिः. ४ स्त्री निः
विश्व. ५ स्त्री विकापूं. ६ ए देकां. ७ स्त्री देवेकां. ८ ए विनां.
९ स्त्री त दां. १० ए स्त्री यो दीं. ११ ए संवि विं. १२ ए स्त्री
१३ ए सं वं. १४ स्त्री प्रवृत्तितो.

र्यत्वेन लाभस्तयोप्रा हिंसा धीर्येषां तेपि । आन्नायायातच्छागवैधर्क-
माणोपीत्यर्थः ॥ इन्द्रवंशा ॥

सशांशपस्तम्भभुजोतिनैया-

यिकोतिसौवागमिको मृगव्यात् ।

ररक्ष सत्त्वानि धनानि वैही-

नराणि वैहीनरिवन्महोजाः ॥ ३१ ॥

३१. स भैमिर्भृगव्यादाखेटात्सर्वा^५न्यारण्यान्पशून्ररक्ष । यूतः । की-
टक् । सर्वधर्मप्रधानदयाधर्मस्याख्यातृत्वेन परस्परवाक्यविरोधादिदो-
षरहितत्वेन च सर्वागमेषु शोभन आगमः स्वागमः श्रीद्वादशाङ्गं तं स-
दाहृतमुनिपर्युपास्यातिशयेन वेत्त्यधीते वातिसौवागमिकः । एतेन सम्य-
ग्ज्ञानमुक्तम् । तथातिनैयायिकोत्यन्तं न्यायेन प्राणिवधरक्षादिना^{१३} धर्म-
येन चरन् । एतेन सम्यक्क्रियापरत्वोक्तिः । तथा शिंशपाया वृक्षभे-
दस्य विकारः शांश^{१५}पो यः स्तम्भस्तद्वदतिसारौ^{३६} भुजौ यस्य सः । तथा म-
हदोजः स्वमित्रबन्धुमित्रसैन्यादिजनितं बलं यस्य सः । एतेन सर्वश-
क्तिसंपन्न इत्युक्तम् । यथा^{३९} वैहीनरिवहीनरस्यापत्यं विज्ञौ^{३०} न्यायी शक्तश्च
सन्वैहीनराणि वहीनरस्य स्वपितुः संत्कानि धनानि रक्षति ॥ उपेन्द्रवज्रा ॥

१ ए शांसप°. २ ए वैरीन°. ३ ए हौजः । स.

१ बी सी यात°. २ बी तयागच्छा°. ३ ए वधः कर्मणो°. ४ बी
मणो°. ५ सी खेलात्स°. ६ ए त्वानार°. ७ ए स्यात्°. ८ सी
च. ९ सी दशङ्ग°. १० सी स्त्यावे°. ११ सी धीर्येते. १२ बी धर्म न
सी धर्म न°. १३ ए ये च°. १४ सी शपायस्त°. १५ ए पो यत्
१६ सी भुजो य°. १७ बी सी स्व°. १८ ए न्याजनितव°. १९
वही°. २० बी षो श्यायी. २१ बी णि वाही°. २२ बी सी सत्

सौवश्विदौवारिकमश्रिदौवा-

रपालि सौवस्तिकमुख्यलोकः ।

मांसान्यतिस्फैयकृतोत्र नैय-

ग्रोधं कपायं नु न भोक्तुमैच्छत् ॥ ३२ ॥

३२. स्पष्टम् । किं तु । शोभनोश्वोस्य स्वश्वस्तस्यापत्यं सौवश्विः ।
दौवारिको द्वारे नियुक्तः । दौवारपालिर्द्वारपालस्यापत्यम् । अति-
स्फैयकृतो दयादिगुणैः स्फा(स्फय)कृतस्यैरपत्यमतिक्रान्तः सन् । अत्र
भैमौ सति ॥

निष्प्रवाणि । इत्यत्र “निष्प्रवाणिः” [१८१] ३ रे कजभावो निपात्यः ॥

सुभ्रू । करभोरु । अत्र “सुभ्रूवादिभ्यः” [१८२] इति न कच् ॥

सप्तविंशः पादः ॥

गिति । दाक्षि ॥ गिति । भागव । इत्यत्र “वृद्धिः०” [१] इत्यादिन

वृद्धिः ॥

कैकेयी । मैत्रेयिका । प्रालेय । इत्यत्र “केकय०” [२] इत्यादिना वृद्धि

यादेशे शब्दरूपस्येयादेशः ॥

दाविक । दाविकाकलैः । पूर्वदाविकाः । शांशप । दार्घसत्रे । श्रायस

इत्यत्र “देविका०” [३] इत्यादिना वृद्धिप्रसङ्ग आकारः ॥

१ सी मांसान्यतिस्फैय० । २ सी ०ति स्फैय० । ३ सी ०यग्रोधक० । ४
०ग्रोधे क० । ५ ए भोक्तुमै० । ६ सी ०त् । सेष्टः । किं ।

१ बी स्पष्टः । किं । २ बी ०स्य सश्व० । ३ ए ०वश्वि दौ० । ४ सी ०ति
न्यकृ० । ५ सी ०णेः कृ० । ए ०णेः स्याकृ० । ६ ए ०स्ववषे० । सी ०स्पपरत
७ बी ०त्यमिति० । ८ बी भैमो स० । ९ सी सुभ्रूः । किर० । १० ए ०भो
ज० । ११ सी ०द्धिः । किंके० । १२ ए ०श्व रू० । १३ ए ०वि दा० । सी
कादाविकाकलैः । १४ बी ०विककृ० । १५ बी ०त्र । प्राय० ।

जिति । वैहीनरि ॥ गिति । वैहीनराणि । अत्र “वहीनरस्यैत्” [४]

इस्यैत् ॥

नैयायिकः । सौवागमिकः ॥ जिति । सौवक्षि । इत्यत्र “खः” [५] इत्या-

दिनैदौतावागमौ ॥

दौवारिक । सौवक्षिक । स्फैयकृतः । अत्र “द्वारादेः” [६] इत्यादौतावा-
गमौ ॥ आदेरिति” [७. ४. १०.] इति प्रतिषेधाद्वारादिपूर्वाणामपि स्यात् ।
दौवारपालि ॥

नैयप्रोधम् । अत्र “न्यप्रोधस्य०” [७] इत्यादिनैदागमः ॥ उपजातिः ॥

नैयङ्गव्यासीव्याङ्गवत्वक्पटानां

त्वग्दुःप्रा(ग्दुःप्रा)पास्मिन्धोपयत्याश्वमारिम् ।

स्वाङ्गिव्याङ्गिश्वाभस्त्रिभिर्व्यावर्भाषी-

निष्ठैः श्वाकर्णेप्युच्चकैः पल्लिदेशे ॥ ३३ ॥

३३. न्याङ्गवी न्यङ्गमृगभेदसत्का त्वक् चर्म पटौ येषां न्याङ्ग-
वत्वक्पटानां मुनीनां शबराणां वा नैयङ्गवी त्वक् दुःप्रापासीत् । मृ-
गाणां मारणाभावात् । क सति । अस्मिन्भैमौ । किंभूते । व्याव-
र्भाषीनिष्ठैर्विनिमयेनान्योन्यं भाषणे तत्परैः सङ्घिः स्वाङ्गिव्याङ्गिश्वा-
भस्त्रिभिः स्वङ्गव्यङ्गश्चभस्त्राणामपत्यैः प्रयोज्यकर्तृभिरुच्चैरुदात्तस्वरेणा-

१ ए °षीनष्टैः श्वा°.

१ सी °ति । विवे° . २ ए बी °रिक्तः । सौ° . ३ ए बी °स्तिकः । स्फै° .
४ सी °कृत । अ° . ५ ए °धस्यादि° . ६ बी °वीनाङ्क° . ७ सी °कुटुम्ब° .
८ ए °दोषां . ९ ए °ङ्गत्व° . १० ए °णां नै° . ११ बी वा नय° . १२ ए
°स्मिन्भौमौ . १३ सी °भूतैर्व्याव° . १४ ए °भाषानिष्ठैविनि° . बी °भाषानिष्ठैवि° .
नये° . १५ बी °स्त्रिस्वाम° . १६ ए सी °भिः श्वङ्ग° .

श्वमारिं घोषयति । क । श्वार्कणे^२ श्वार्कणेः श्वकर्णापत्यस्य पल्लीपैतेः
सत्के पल्लिदेशेपि ॥

नैयङ्कवी न्याङ्कव । इत्यत्र “न्यङ्कोवी” [८] इति वा-ऐदागमः ॥

व्यावभाषी । स्वाङ्गि । व्याङ्गि । इत्यत्र “न जस्वाङ्गादेः” [९] इत्यै-
दातौ न ॥

श्वभस्त्रिभिः । अत्र “श्वादेरिति” [१०] इति नौव^६ ॥

श्वार्कणे । अत्र “इजः” [११] इत्यौञ्ज ॥ वैश्वदेवी^७ छन्दः ॥

न^८ श्वापदं श्वापदिकोपि शौवापदामिषेच्छुः पलमाददेसिन् ।

न प्रोष्ठपादोप्यभवन्नृशंसो धर्मात्तदात्युत्तरभद्रपादः ॥ ३४ ॥

३४. अस्मिन्नूपे सति शुन इव पदमस्य श्वापदमारण्यकः पशुमृगाचि-
त्रकादिस्तेन चरति श्वापदिकोपि व्याधोपि श्वापदं श्वापदस्य मृगस्य विकारं
पलं मांसं नाददे श्वापदवधेन नाग्रहीत् । कीदृक्^९ । शौवापदामिषेच्छुः
श्वापदसरकमांसमिच्छन् । एतेन राज्ञोतिप्रचण्डाज्ञतोक्ता । तथा तदा
भैमे राज्यकाले प्रोष्ठपादोपि^{१०} प्रोष्ठपदामिश्रन्द्रयुक्ताभिर्युक्ते काले जा-
तोपि नरो नृशंसो हिंस्रकर्मा नाभूत् । प्रोष्ठपदासु हि जातोतिनि-
विंशः स्यात् । यदुक्तम् ।

१ बी न प्रौष्ठ^१. २ बी शंसोष^२.

१ सी^३ कणेः श्वावणे श्वं. २ ए^४ णे श्वकं. ३ ए^५ पतेसत्केः पं. ४ ए^६ व
अस्वहा. ५ बी इत्येदोः. ६ बी नौनु । स्वाकं. सी नौनु । श्वां. ७ बी
नीदछन्दः. ८ सी^७ ंदः । नाश्वां. ९ ए^८ मश्वाश्वां. १० सी^९ ण्यकप
११ ए^{१०} शुमृगं. १२ सी^{११} दिकापि श्वां. १३ सी^{१२} क् । पादाशौवामि
१४ ए^{१३} शोपि प्रं. १५ बी^{१४} राजकां. १६ ए^{१५} सी^{१५} षपदोः. १७ बी^{१६}
प्रौष्ठं. १८ सी^{१७} ले नृं.

परदारमद्यसेवी दारुणकर्मा निशाचरस्तीक्ष्णः ।

विषमः प्रसह्य हर्ता प्राक्प्रोष्ठपदे भवति जातः ॥

प्राक्प्रोष्ठपदा पूर्वभद्रपदा यत्र स प्राक्प्रोष्ठपदः कालस्तत्र । यतः ।
 गीहृक् । धर्मादत्युत्तरभद्रपाद उत्तरभद्रपादासु जातमतिक्रान्तः । उ-
 त्तरभद्रपादासु हि जातोतिधार्मिकः स्यात् । उक्तं च । वक्ता सुखी
 प्रजावान्धार्मिको द्वितीयास्त्रित्यादि । द्वितीयासूत्तरभद्रपादासु । श्रीकु-
 मारपालोत्पादितयाहिंसादिविषयया धर्मवासनया तस्मादप्यतिधार्मिक
 इत्यर्थः ॥

श्रापदम् शौवापद । इत्यत्र “पदस्यानिति वा” [१२] इति वा-औत् ।
 अनितीति किम् । श्रापदिकः ॥

प्रोष्ठपादः । उत्तरभद्रपादः । अत्र “प्रोष्ठ०” [१३] इत्यग्दिनोत्तरपदस्य
 वृद्धिः ॥ उपजातिः ॥

तं पूर्वनैदाधरविप्रतापमनुव्रजन्सोपि न जन्तुर्हिसाम् ।

चक्रे सुपाञ्चालकैः सर्वपाञ्चालकार्धपाञ्चालकलोक उच्चैः ३५

३५. सोपि हिंसकत्वेन सर्वत्र प्रसिद्धोपि सुपाञ्चालकैः सर्वपाञ्चाल-
 कार्धपाञ्चालकलोकः सुपञ्चालेषु सर्वेषु पञ्चालेष्वर्धेषु पञ्चालेषु च
 भवो यो लोकः स जन्तुर्हिसामुच्चैर्न चक्रे । यतः । पूर्वनैदाधो निदा-
 धस्य पूर्वस्मिन्भागे भवो यो रविस्तद्वत्प्रतापो यस्य तं तर्था तं भैमि-
 मनुव्रजन् कत्वात्तदाज्ञाप्रतिपालनेनानुगच्छन् ॥

१ ए लकां. २ सी कलो.

१ बी भोमिनि. २ ए त्र । यः की. ३ ए रभाद्रपद. ४ ए र
 भाद्र. ५ सी सु हि. ६ ए रभाद्र. ७ सी स्त्री च प्र. ८ ए था
 स्वप्. ९ बी वात्. १० सी दः । अ. ११ सी सत्वे. १२ ए
 कलो. १३ सी लकसु. १४ ए बी सुपाञ्चा. १५ सी था भे.

पूर्वनैदाघ । इत्यत्र “अंशादतोः” [१४] इत्युत्तरपदवृद्धिः ॥

सुपाञ्चालक । सर्वपाञ्चालक । अर्धपाञ्चालक । इत्यत्र “सुसर्व०” [१५]

इत्यादिनोत्तरपदवृद्धिः ॥

पदातिभिः सोपरकार्णमृत्तिकपूर्वपाञ्चालकपूर्वमद्रैः ।

हालामथो दारितभाण्ड आस्यद्विवाषिकीं वाधिकवाषिकीं च

॥ ३६ ॥

३६. स्पष्टम् । किं तु । अपरकार्णमृत्तिकपूर्वपाञ्चालकपूर्वमद्रै-
रपरकृष्णमृत्तिकानाम्नि प्राग्ग्रामे पूर्वेषु पञ्चालेषु पूर्वेषु मद्रेषु च
भवैः । द्विवाषिकीं द्वे वर्षे भूतामधिकवाषिकीं चाधिकानि द्वाभ्यां
वर्षाभ्यां सकाशादतिरिक्तानि वर्षाणि भूतां च ॥

सीदतामदित धान्यमसौ त्रै-

वा(व)षिकं यदिह तेन कदापि ।

न द्विकौडविक आढ्यगृहं को-

प्यभ्यगादधिककौडविको वा ॥ ३७ ॥

३७. असौ भैमिर्यद्यस्माद्धेतोः सीदतां मांसादिविक्रयनिषेधेनाव-
र्तमानानां सौनिककलालादीनां त्रैवा(व)षिकमतिबहुत्वेन त्रीणि वर्षाणि
भावि धान्यमदित ददौ । तेन कारणेनेह जगति कोप्याढ्यगृहं क-
दापि नाभ्यगात् । कीटकसन् । द्वौ कुडवौ सेतिके प्रयोजनमस्य

१ बी कपूर्व° । २ सी मद्रैरपकृष्ण° । ३ बी द्विषि° । ४ बी कवाषि° ।
५ बी षिकी य° । ६ ए ष्यकीगृ° । ७ सी भ्यद° ।

१ ए लकः । अ° । २ ए क पूर्वमद्रैरपरकृ° । ३ ए प्राग्भागे पूर्वेषु पाञ्चा° ।
४ बी कलाला° । सी करपपाला° । ५ बी तिवाहु° । ६ सी हं तदाप्य जा° ।
७ पी दाप्यना° ।

द्विकौडविको धान्यसेतिकाद्वयार्थी । एवमधिककौडविकः ॥ स्वा-
गता ॥

नृपः स्वपत्पाञ्चकलायिकाह-

वृत्तिद्विसांवत्सरिकाङ्गरक्षे ।

द्वैशाणशौणानिशितासिपार्श्वो-

शृणोन्निशीथे स्वरमन्यदार्तम् ॥ ३८ ॥

३८. अन्यदा नृपो निशीथ आर्तं सटुःखं स्वरमशृणोत् । की-
दृक् । द्वाभ्यां शाणाभ्यां मानभेदाभ्यां क्रीता द्वैशाणी । श्रेष्ठत्वेन
महाघेत्यर्थः । या शाणा तेजनोपलस्तस्यां निशितस्तीक्ष्णीकृतो योसिः
स पार्श्वे यस्य सः । किंभूते निशीथे । पञ्च कलाया मानमस्य
“मानम्” [६ ४. १६९] इतीकणि पाञ्चकलायिकम् । तद्वितान्तमिदम् ।
स्वर्णादिपरिमाणविशेषस्य नाम । पाञ्चकलायिकमहर्वृत्तिर्दिनजीविका
येषां ते पाञ्चकलायिकाहर्वृत्तयः । शूरर्वाचुक्कतादिगुणैर्महावृत्तय
इत्यर्थः । द्विसांवत्सरिकाश्च द्वौ संवत्सरौ भूताः । चिरकालीना इ-
त्यर्थः । येङ्गरक्षा निशीथस्य निद्राभरहेतुत्वात्स्वपन्तस्ते यत्र तस्मिन् ॥
उपजातिः ॥

नृपोथ दध्याविति कापि शोका-

पूरान्मुमूर्षन्त्यभिरोदतीह ।

१ बी स्ती °त्तिद्विसा° । २ ए °क्षे । द्वेशा° । ३ स्ती °शाणनि° । ४ प
°दात्त । अ° । ५ बी °रोदती° ।

१ स्ती °दुःखस्व° । २ बी °मसृणो° । ३ बी °दृक्सन् । द्वा° । ४ स्ती °थः
अथ वा शा° । ५ बी °कण् पा° । ६ बी °हृत्तिर्दिन्जी° । ७ बी °यः । सरत्वा
°नकता° । ८ स्ती °त्वानद्धतादिभिर्गणोमे° । ९ ए °दिर्गणै° ।

विदीर्यते द्वैकुलिजिक्युखा ह्या-

र्धकौडविक्रयभ्यधिकान्नपूरात् ॥ ३९ ॥

३९. पूर्वार्धे स्पष्टम् । युक्तं चैतत् । यदसौ शोकापूरादभिरोदिति ।
हि यस्मादार्धकौडविक्री कुडवस्यार्धेन क्रीतोखा स्थाली द्वैकुलिजिक्री
द्वे कुलिजे धान्यमानभेदौ पचन्ती संभवेन्त्यवहरन्ती वा सत्यभ्यधि-
कान्नपूराद्विदीर्यते ॥

राजार्धकंसिकमथो परिधाय वस्त्र-

मात्तार्धकौडविकगुण्ठननीलवासाः ।

प्रावाहणेयपदिकान्स्वपतः प्रवाह-

णेयेतरानपि विहाय ततश्चचाल ॥ ४० ॥

४०. अथो राजा ततः स्थानाच्चचाल । किं कृत्वा । कंसो व्री-
ह्यादिमानम् । अर्धे कंसस्यार्धकंसः प्रयोजनमस्यार्धकंसिकम् । अल्प-
मूल्यमित्यर्थः । वस्त्रं परिधार्य तथा स्वपतः प्रावाहणेयपदिकान्प्रवा-
हणः शस्त्राजीवी विप्रस्तस्यापत्यानि शुभ्रादित्वादेयणि [६. १. ७३.]
प्रावाहणेया ये पदिकाः पतयस्तान्प्रवाहणेयेतरानपि विहाय । कीट-
कसन् । केनाप्यनुपलक्षणार्थमात्तं गृहीतमार्धकौडविकं कुडवार्धेन क्रीतं
गुण्ठनं सकलशरीराच्छादकं नीलं वासो वस्त्रं येन सः ॥

१ ए यंत द्वैकलि°. बी यंत द्वैकु°. २ सी जित्सुखा. ३ सी धर्धकौड°.

१ ए यसौ. २ ए भि । हि. ३ सी विक्रय कु°. ४ सी चती सं°.
५ ए वन्तीयवह°. ६ ए कंसः प्र°. ७ सी कंसप्र°. ८ सी यतः प्रा°.
९ बी तः प्रावा°. १० ए हणा श°. ११ बी भ्रादत्वा°. १२ बी णि
°य्ये°. १३ सी णेयप°. १४ सी त्तयो यस्मात्प्रवा°. १५ बी रामपि°.
१६ ए धायः । नी°. १७ बी नाप्युप°. १८ बी दूनं नी°.

पूर्वपाञ्चालक । इत्यत्र “भमद्रस्य दिशः” [१६] इत्युत्तरपदवृद्धिः ॥
भमद्रस्येति किम् । पौर्वमद्रैः ॥

अपरकार्णमृत्तिक । इत्यत्र “प्राग्रामाणाम्” [१७] इत्युत्तरपदवृद्धिः ॥
द्विवापिकीम् । अधिकवार्षिकीम् । अत्र “संख्या०” [१८] इत्यादिनो-
त्तरपदवृद्धिः ॥ अभाविनीति किम् । त्रैवा(व)पिकं धान्यम् ॥

मौन । द्विकौडविकः । अधिककौडविकः ॥ संवत्सर । द्विसंवत्सरिक ।
इत्यत्र “मान०” [१९] इत्यादिनोत्तरपदवृद्धिः ॥ अशाणकुलिजस्येति किम् ।
द्वैशाणं । द्वैकुलिजिकी ॥ अनाज्ञीति किम् । पाञ्चकलायिक ॥

अर्धकौडविक । आर्धकौडविकी । इत्यत्र “अर्धात्०” [२०] इत्यादिनो-
त्तरपदवृद्धिः । वा त्वादेः । परिमाणात्पूर्वस्य त्वर्धशब्दस्य वां स्यात् ॥ अनत
इति किम् । आर्धकंसिकम् ॥

प्रावाहणैर्य । प्रावाहणेय । इत्यत्र “प्राद्०” [२१] इत्यादिनोत्तरपदवृद्धि-
रादेः पूर्वस्य तु प्रस्य वा ॥ वसन्ततिलका ॥

समलक्षि स यान्प्रवाहणैर्यकतोप्यप्रावाहणैर्यकः ।

तादृग्वेपः प्रवाहणेयिभिरेकप्रावाहणेयिवर्त् ॥ ४१ ॥

४१. स राजा प्रवाहणैर्यकतोपि प्रवाहणेयानां प्रवाहणस्यापत्यानां
समूहादपि यान्सन् । बहूनां रक्षापालानां मध्यान्निर्गच्छन्नपीत्यर्थः ।

१ सी ०णेयेयं. २ बी ०यकातोप्यप्रवां. ३ बी ०यकं प्रावाहणेयानां स
मूहः. ४ ए ०त्. रां.

१ बी ०मद्रेः । अं. २ सी ०पिका । अत्र. ३ ए ०म् । देशां. ४
मानादकौ. ५ ए ०ण । द्वैकु. ६ बी ०कुलिजिं. ७ ए ०र्धकाडं.
०णेल्यं. ९ सी ०य प्रावाहणेयं. १० सी ०हतो. ११ सी ०रक्षपां.

प्रवाहणेयिभिः प्रवाहणेयस्यापलैर्युवभी रक्षापालैः समलक्षि । क इव ।
एकप्रवाहणायिवत् । कोप्येकोयं प्रवाहणेयस्यापलं युवा यातीति ज्ञातो
न तु राजेत्यर्थः । यतो नास्ति प्रवाहणेयकं प्रवाहणेयानां समूहः
सहचरं यस्य सः । एकाकीत्यर्थः । तथा तादृग्वेपः परिहिताल्पमू-
र्यनीलवन्नत्वेन प्रवाहणेयिवेपसदृशवेपैः ॥

प्रवाहणेयिभिः । प्रवाहणेयै । प्रवाहणेयकर्तः । प्रवाहणेयैकः । अत्र
“एयस्य” [२२] इत्युत्तरपदवृद्धिः । आदेस्तु प्रस्य वा ॥ वेतालीयं छन्दः ॥

आचापलेनैप जयन्नचापलं

क्षितेरनैश्वर्यमनैपुणं विना ।

पथानंशौचेन ययौ स तस्य य-

न्नाकौशलं पथ्यपथ्ये(थे) ह्यकौशलम् ॥ ४२ ॥

४२. स एष राजानशौचेनाशुचित्तरहितेन पथा कृत्वा ययौ ।
कीदृक्संज्ञं । आचापलेन स्थिरचिर्त्ततया क्षितेः पृथग्या अचापलं
स्थिरतां जयन् । निर्भय इत्यर्थः । तथानैश्वर्यमनैपुणं विनासामर्थ्य-
नादक्षतया च रहितः । शक्तो दक्षश्चेत्यर्थः । युक्तं यदसौ शुचिना
पथा ययौ । यद्यस्मात्तस्य भैमेः पथि मार्गविपर्यय आकौशलमनिपु-

१ ए नशोचे° । २ ए यौ न त° । सी यौ च त° । ३ सी °लं पाथ्ये ।

१ ए लैयुव° । २ ए °स्य । ए° । ३ सी °था सदृ° । ४ बी °णेयवे° ।
५ ए °पः । प्रावा° । ६ बी °भिः प्रवा° । ७ ए °यि प्रावा° । ८ बी °तः
प्रवा° । ९ सी °यकन्तः । अ° । १० बी °न्दः । अचापलेनैप । ११ ए °ना-
सुचि° । १२ ए पथ्या कृ° । १३ बी °न् । अचा° । १४ बी °त्तनाया । १५ बी
°थ्येन द° । १६ ए शक्तौ द° । १७ ए परिमा° । १८ बी °पये अकौ° ।
१९ ए आकौश° ।

णत्वं नास्ति । मार्गे ह्यसौ कुशल एवेत्यर्थः । तथा हि यस्मात्तस्यापथे-
मार्गेकौशलम् । अथ च पथि सदाचारेपथेनाचार इत्यर्थः । शब्द-
च्छलेनायमर्थान्तरन्यासः । इन्द्रवंशावंशस्थयोरुपजातिः ॥

आनैश्वर्यानिपुणाशौचरुग्णो यल्लोकस्तर्त्तिक मयेत्यन्यदुःखैः ।

दुःखीत्याटीघनृपस्तेन नाक्षेत्रज्ञेर्ष्याक्षेत्रज्ञ्य(ज्ञे?)मेपांन्वमंस्त ४३

४३. यद्यस्माल्लोक आनैश्वर्यं दारिद्र्यमसामर्थ्यं वा । आनैपुणम-
ज्ञा(ज्ञे)ता । आशौचं रोगादिनाशुचित्वम् । इन्द्रे तै रुग्णः पीडितो
वर्तते । कस्या अपि स्त्रिया एवं शोकेन रोदनान् । तत्तस्माद्धेतोर्मया
किम् । आनैश्वर्यादिदुःखादर्शकत्वेन व्यर्थनृपशब्दार्थत्वान्मया नृपेण
न किमपीत्यर्थः । इत्येवंप्रकारेणान्यदुःखैरानैश्वर्यादिविपर्यैलोकस्य कष्टै-
र्दुःखी सन्नृपो भैमिर्यद्यस्मादाटीदभ्राम्यत्तेन हेतुनैप नृपोक्षेत्रज्ञेपि
क्षेत्रज्ञ आत्मा न तथाक्षेत्रज्ञः परस्तस्य भावेपि लोकस्य परत्वेप्या-
क्षे(क्षै)त्रज्ञं स्वस्माल्लोकस्य परत्वं नान्वमंस्त । प्रजादुःखदुःखितत्वा-
दात्मनो भिन्नां प्रजां नाज्ञासीदित्यर्थः ॥

अक्षेत्रज्ञ्ये(ज्ञे?) अक्षेत्रज्ञम् । अनैश्वर्यम् आनैश्वर्यं । अकौशलम् आकौश-
लम् । अचापलम् आचापलेन । अनेपुणम् आनेपुणं । अनैश्वर्येण अ(आ)-

१ ए सी °प्याक्षेत्र°.

१ सी कुल. २ ए °तिः । अने°. ३ ए सी °मन्यता. ४ ए °रक°. ५ ए °न्यदुखै°. ६ सी सन्नृपो. ७ ए सी °पोक्षेत्र°. ८ ए वी °त्रक्षेपि. ९ सी आत्म न. १० ए °त्रज्ञां स्व°. वी °त्रज्ञंस्तसा°. ११ सी °शं अने°. १२ ए आक्षेत्र°. १३ ए °म् । आ°. १४ सी °श्वर्यं । अ°. १५ वी °प-
लात् । अ°. १६ वी सी °म् अने°. १७ सी °पुणः । अ°. १८ वी °न-
शोचै°.

बौच । इत्यत्र “नधः०” [२३] इत्यादिनोत्तरपदवृद्धिरादेस्तु नञो वा ॥
शालिनी छन्दः ॥

किं कौरुजङ्गल्युत वैश्वधेनवी

न कौरुजाङ्गल्युत वैश्वधेनवी ।

इयं हि सौवर्णवलज्यदो मृशं-

स्तरोरधेः स्त्री रुदतीं ददर्श सः ॥ ४४ ॥

४४. स भैमिस्तरोरधो रुदतीं स्त्रीं ददर्श । कीदृक्सन् । अद
एतन्मृशंस्तस्यास्तथाविधरूपेनेपथ्यादिदर्शनात्परिभावयन् । तदेवाह ।
इयं स्त्री किं कौरुजङ्गली कुरुसंबद्धा जङ्गला निर्जला देशः कुरु-
जङ्गलास्तेषु भवा । उत किं वा वैश्वधेनवी विश्वधेनौ देशभेदे
भवा । उताथ वेयं न कौरुजाङ्गली नापि वैश्वधे(धै)नवी । किं त्वियं
स्त्री हि स्फुटं सौवर्णवलजी सुवर्णवलजे पुरे भवा ॥ इन्द्रवंशावंश-
स्थयोरुपजातिः ॥

अथेत्यवोचत्स पितेव वत्से

सौवर्णवालज्यसि किं सदुःखा ।

सौभाग्यदर्पादपसौहृदेन

सौहार्दिनी किं विधुतासि पत्या ॥ ४५ ॥

१ ए श्वधेनं. २ वी ण्वलं. ३ ए दो मृशंततोरं. ४ वी रोदधः
५ वी धः स्त्री रं. सी धः स्त्री रुदन्ती दं.

१ सी स्तथा. २ वी पमने. ३ ए कि कुरुं. ४ वी कुरुसं
५ ए द्वाजाङ्गं. ६ वी निजाला. ७ ए रूजाङ्गं. ८ ए भवो कि वा.
९ सी कि सदुः. १० ए धेनौ. ११ ए जी सौव. १२ वी ण्युं.
१३ वी वंशं.

४५. अथ स राजा पितेवावोचत् । तथा हि । हे वत्से सौवर्णवा-
लर्जि किं किमिति सदुःखासि किं त्वं सौहार्दिनी सुहृदः सुहृदयस्य वेदं
भावः कर्म वा “तस्येदम्” [६. ३. १६०.] इत्यणि युवाद्यणि [७. १. ६७.]
वा सौहार्दं पत्यौ प्रेम तद्वती सत्यपि पत्या विधुतासि पराभूतासि ।
यैतः । सौभाग्यदर्पादपसौहृदेन त्वय्यपगतस्नेहेन ॥ उपजातिः ॥

सौरसैन्धव उ सौह्वनार्गरो वानुशातिकिरपारलौकिकः ।

त्वां न दुर्त्रतिक आग्निवारुणीं गामिवेह विनिहन्तुमाहरत् ४६

४६. उ हे वत्से सुरसिन्धोर्गङ्गायाः समीपो देशोपि सुरसि-
न्धुवाराणसी तत्र जातः । “कोपान्त्याद्याण्” [६. ३. ५६.] इत्यणि
सौरसैन्धवः सौह्वनार्गरो वा सुह्वनगरे प्राचां नगरे भवो वा ।
एतद्देशभवो ह्यतिदाम्भिकः स्यादित्यतिदाम्भिक इत्यर्थः । कोपि दुर्त्र-
तिको दुष्टव्रती कापालिकादिर्दुर्विद्यासाधनार्थं त्वां विनिहन्तुमिह स्थान
आहरन्न किमानिनाय । नत्रत्र लोकभापया किमर्थे । यतः । कीदृक् ।
आनुशातिकिरनुशतिकस्य चोरस्यापत्यं कुलक्रमागतचौरिकाबलेन हरणे
कुशल इत्यर्थः । तथा परलोकः प्रयोजनमस्य पारलौकिको न तथा-
पारलौकिकः स्त्रीवधमहापापस्य चिकीर्षुत्वेन परलोकानपेक्षी । यथा
सौरसैन्धवः सौह्वनार्गरो वा कोप्यृत्विगाग्निवारुणीमग्निवरुणदैवतां

१ वीं गरो वा°.

१ सो°त्से स सौ° २ ए°जि किमि°. ३ ए तद्विती. ४ ए वितसि य°.
५ सी यथा सौ°. ६ ए°रसेन्ध°. ७ वी सी°न्धव सौ°. ८ सी°गरेः प्रा-
चीनगरे भ°. ९ ए भवौ त°. वी भवौ चैत°. १० वी°दिति°. ११ सी
°व्रती. १२ वी°दिदुर्वि°. १३ सी°यत्वा वि°. १४ ए°मर्थं । य°. १५ वी
°स्य चोर°. १६ वी°कोऽनु त°. १७ ए°नपक्षी. १८ सी वातोगत्वि°.

गामनंद्वाही विनिहन्तुं यागे यूपसमीप आहरति । असाध्यराज्य-
क्षममाव्याधिनिवर्तनायाग्निवाहणीमनद्वाहीमालभेतेति हि श्रुतिः ॥

कांगजङ्गली कौरुजाङ्गली । वैश्वधेनवी वैश्वधेनवी । सौवर्णवल्ज्जी सौवर्ण-
वालज्जि । अत्र “जङ्गल०” [२४] इत्यादिना पूर्वपदस्य नित्यं वृद्धिरुत्तरपदस्य
तु वा ॥

सौहार्दिनी । सौभाग्य । सौरसैन्यवः । अत्र “हृद्०” [२५] इत्यादिनो-
भयपदवृद्धिः ॥ बहुलाधिकारान्मित्रामित्रार्थयोः सुहृद्दुहृच्छब्दयोरपसौहृदेनेत्यपि
स्यात् । दौह(हृ)दमित्यपि ज्ञेयम् ॥

सौख्यनीगरः । अत्र “प्राचां नगरस्य” [२६] इत्युभयपदवृद्धिः ॥

आनुशातिकिः । पारलौकिकः । अत्र “अनु०” [२७] इत्यादिनोभयपदवृद्धिः ॥

आग्निवारुणीम् । अत्र “देवतानामात्वादौ” [२८] इत्युभयपदवृद्धिः ॥

रथोद्धता ॥

सौमेन्द्रमैन्द्रावरुणं हविर्नु

किं त्वाच्छिनत्कोप्यसुरश्छलेन ।

ऐक्ष्वाकदारान्नु हिरण्मयैणे-

नाभ्रौणहृत्यक्षुभितो दशास्यः ॥ ४७ ॥

४७. किं कोप्यसुरो दैत्यश्छलेन त्वा त्वामाच्छिनद्रूपातिशयमू-
ढत्वेन हठादप्रहीत् । यथा सौमेन्द्रदेवतमैन्द्रावरुणं च [ह]विर्ह्व्यं
कोप्यसुरश्छलेन ऋत्विग्भ्य आच्छिनत्ति । यथा वा दशास्यो रावण

१ बी सी °रछले° । २ बी °रान्नाम° । ३ सी °हत्या ते° ।

१ सी °नश्रद्धा° । २ बी °साध्यं रा° । ३ ए °रुणमिन° । ४ बी सी
°ति श्रु° । ५ बी °रजा° । ६ सी °ली वै° । ७ ए °श्वधेन° । ८ सी सौर° ।
९ बी °हृद्दुहृच्छ° । १० सी °द्विः । अग्नि° . . .

ऐक्ष्वाकदारान्नामभार्या सीतां हिरण्मयैणेन स्वर्णमृगेण कृत्वाच्छिनत् ।
यतः । कीदृक् । भ्रूणत्रो भावो भ्रूणहृत्यं भ्रूणहत्या तेन क्षुभितो भीतो
भ्रौणहृत्यक्षुभितो न तथा । महापापिष्ठ इत्यर्थः ॥ उपजातिः ॥

मैत्रेयवाक्सारववाःपवित्रा-

मनन्तमान्तिक्यनिजप्रियां त्वाम् ।

अनन्तियोप्यन्तितमोत्र विध्वं-

सितुं कुधैवत्य उतानिनाय ॥ ४८ ॥

४८. उताथ वा कुत्सितं धैवत्यं धीत्रः पण्डितस्य भावः पाण्डित्यं
यस्य स कुधैवत्यः कुधीः पारदारिकस्त्वां विध्वंसितुं विध्वस्तशीलां
कर्तुमत्र स्थान आनिनाय । कीदृक्सन् । अनन्तियोपि शीलभङ्गहेतु-
त्वादन्तिकेसाधुरप्यन्तितमः शीलभङ्गायातिशयेनान्तिकः । किंभूतां
सतीं त्वाम् । मित्रयोरपत्यं गृष्ट्यादित्वादेश्चि [६. १. ८४.] मैत्रेयो
मुनिस्तस्य या वाक् तथा सरयवां भवं सारवं यद्वाजलं तद्वत्पवित्रां
सुशीलत्वेन निर्मलाम् । तथान्तिके निकटे साधुरन्तिक्योत्यनुरक्त
इत्यर्थः । यो निजप्रियः स तथान्तमोतिनिकटो न तथानन्तमः
प्रोषितत्वादिना दूरस्थ आन्तिक्यनिजप्रियो यस्यास्ताम् ॥

अप्यन्तितोन्तिकर्तुं एत्य तदैवमुक्त्वा

भूपे स्थितेन्तिकतमे निजवान्धवे नु ।

साथान्तिपद्मगददन्तिकसन्नुपांद्हि-

इन्द्रं स्रजिष्ठमिव दन्तरुचादधाना ॥ ४९ ॥

१ ए° वचाः पतित्रा° । २ सी° नन्तिमा° । ३ ए° न्तिकानि° । ४ बी°
त क ए° । ५ ए° धानः । अथान्तिकतः.

१ सी° न म° । २ सी° स्य वा भा° । ३ सी° ज्ञाति° । ४ सी° शान्तिमो° ।
५ बी° सी° न्तिकानि° ।

४९. अथान्तिके सीदत्यन्तिपन्निकटस्था सा स्त्री न्यगदद्भाषे ।
 क सति । भूपे । किंभूते । अन्तिकान् । “अहीयरुहोपादाने” [७. २.
 ८८.] इति तसावन्तितोपि निकटादप्यन्तिके आद्यादित्वात्तसौ [७. २.
 ८५.] अन्तिकतः । अत्यन्तं निकट इत्यर्थः । एत्यागत्य तदैवमुक्त-
 रीयौक्स्वावस्थिते मौनमाश्रिते । कस्मिन्निव । अन्तिकतमेतिनिकटे
 निजबान्धवे नु । अतिनिकटमात्रेके पित्रादिस्वजन इवेत्यर्थः । कीदृ-
 क्मती । सलज्जत्वेनाधोमुखं भाषणादन्तरुचा कृत्वान्तिकसन्निक-
 टस्थं नृपांश्चिद्वन्द्वं स्रजिप्रमिव बहूनां मध्येतिशयेन स्रग्वीव दन्त-
 कान्तेरतिविशद्वेत्वादतिप्राचुर्याच्च पूजाहेत्वतिशयितपुष्पमालान्वितमि-
 वाद्धानां ॥ वसन्ततिलका ॥

बोधिसत्वमिव वेद्मि भवन्तं सुत्वचिष्ठतय ऋज्ववदातम् ।

अस्रजीयसि जने स्रजयेत्कः कोत्वचीयसि वत त्वचयेद्वा ५०

५०. हे महापुरुष भवन्तं त्वां सुत्वचिष्ठतया बहूनां मध्येत्यर्थं
 त्वग्वांस्त्वचिष्ठः सुप्तु त्वचिष्ठः सुत्वचिष्ठस्तद्भावेन त्वचः सौम्यतादि-
 श्रीविशेषेण हेतुन ऋजुः सरलस्वभावः स चासाववदातश्च पापम-
 लरहितश्च ऋज्ववदातस्तम् । यद्वा । ऋजूनि सरलान्यवदातान्युत्कृष्ट-
 कृपाकरणादीन्यद्भुतकर्माणि यस्य तं वेद्मि । कमिव । बोधिसत्व-
 मिव बुद्धदेवतामिव । आर्कृतिविशेषेणापि त्वां बुद्धदेवमिव लोकोत्तर-
 कृपार्जवादिगुणाधारं जानामीत्यर्थः । अमुमेवार्थं व्यतिरेकार्थान्तर-

१ ए °त्वचिष्ठ° । सी °त्वचष्ठ° ।

१ सी °त्योक्ताव° । २ ए बी °दनात्र° । ३ सी °त्रकं पि° । ४ सी °दति° ।
 ५ बी °न्विष्टं सु° । ६ ए °न्विष्टस्त° । ७ बी °नि शर° । ८ बी °कृतवि° ।
 ९ सी लोकेत्त° ।

न्यासाभ्यां द्रढयति । बतेति कोमलामन्त्रणे । द्वयोर्मध्येत्यन्तं स्रग्वी
स्रजीयान्न तथास्रजीयांस्तस्मिन्पुष्पमालारहितजनविषये कः स्रजयेत्
स्रग्विणमाचक्षीत । वा यद्वा । अत्वची^३सि विशिष्टत्वग्रहिते जने क-
स्त्वचयेस्त्वग्वन्तमाचक्षीत । न कोपीत्यर्थः ॥

सौमेन्द्रम् । ऐन्द्रावरुणम् । अग्र “आतो न०” [२९] इत्यादिना नोत्तर-
पदवृद्धिः ॥

सारं व । ऐक्ष्वाक । मैत्रेय । औणहत्य । धैर्वत्यः । हिरण्मय । इत्येते “सा-
रव०” [३०] इत्यादिना साधवः ॥

अनन्तम । अन्तितमः । अन्तितः । अनन्तितयः । अन्तितपद् । एते “वा-
न्तम०” [३१] इत्यादिना वा साधवः ॥ पक्षे । अन्तिकतमे । अन्तिकतः ।
अन्तिकवय । अन्तिकसद् ॥

स्रजयेत् । स्रजिष्ठम् । स्रजीयसि । त्वचयेत् । सुत्वचिष्ठतया । त्वंचीयसि ।

इत्यत्र “विन्मतोर्०” [३२] इत्यादिना विन्मतोर्लुप् ॥ स्वार्गता ॥

कनयन्त्रधं धर्ममथो कनीया-

नथ वा कनिष्ठोसि मनुः स्वयं सः ।

यवयेद्यविष्ठस्य यवीयसोलिप-

ष्ठजने तथाल्पीयसि नालपयेत्कः ॥ ५१ ॥

१ ए ञ्जवर्थधं० । २ सी षं नु । य० ।

१ सी ध्ये स्र० । २ ए षस वि० । ३ सी षि वशि० । ४ ए सौम्येन्द्र ।
ऐ० । ५ बी ष्वः । ऐ० । ६ ए ष्वहस्यः । ७ ए ष्तमः । अ० । बी ष्तमा ।
अ० । ८ ए सी ष्तिय । अ० । ९ सी वान्त्यम० । १० सी ष्तिक्य० ।
११ बी षे । स० । १२ ए त्वचये० । १३ ए विन्तोर्लु० । १४ बी ष्मतोर्लु० ।
१५ ए ष्गताः । क० ।

५१. अथ बाहो महापुरुष कनीयान्द्वयोर्मध्येत्यन्तं युवा कनिष्ठो
 बहूनां मध्येत्यन्तं युवा चातितरुणतम इत्यर्थः । असि त्वम् । सोति-
 धार्मिकत्वेन प्रसिद्धः स्वयं साक्षान्मनुर्मन्वृषिः । को मनुरित्याह ।
 कनीयान् द्वयोरल्पयोर्मन्वोर्मध्येत्यल्पोथ वा कनिष्ठो बहूनां मनूनां
 मध्येत्यल्पो वा । स्वायंभुव १ स्वरोचिप २ औत्तम ३ तामस ४
 चाक्षुष ५ रैवत ६ वैवस्वत ७ सूर्यसावर्ण ८ ब्रह्मसावर्ण ९ रुद्रसावर्ण
 १० धर्मसावर्ण ११ दक्षसावर्ण १२ रौच्य १३ भौत्याख्या[१४] हि
 चतुर्दश मन्वर्ष(न्वृष)यः आद्याः सप्त भूता अन्त्यास्तु भाविनः । तेषु
 त्वं लघुर्तरो लघुतमो वा मनुर्भवसीत्यर्थः । यतः । कीदृक् त्वम् । एवं
 कृपालुत्वादिगुणैरधं पापं कनयन्नल्पीकुर्वन् । अथो तथा धर्मं कन-
 यन्युवानं कुर्वन् । अमुमेवार्थमर्थान्तरन्यासाभ्यां द्रढयति । यविष्टस्य
 यवीयसश्च । संबन्धमात्रेण पृष्ठी । माषाणामश्रीयादित्यादिवत् । बहूनां
 यूनानां द्वयोर्वा मध्येतियुवानं नरं को न^{१२} यवयेद्युवानं नाचक्षीतेत्यर्थः ।
 तथाल्पिष्टजनेल्पीयसि च विपये को नाल्पयेत् ॥

कनयन् । कनिष्ठः । कनीयान् । अत्र “अल्प०” [३३] इत्यादिनाल्प-
 यूनाः कन्वा ॥ पक्षे । अल्पयेत् । अल्पिष्ट । अल्पीयसि ॥ यवयेत् । यविष्टस्य ।
 यवीयसः ॥ केकिरवं छन्दः ॥

श्रेष्ठे ज्येष्ठे श्रेयसि ज्यायसि त्व-

द्यात्मोत्केशान्द्राकङ्क्षामि ज्ययामि ।

१ सी °ष्ठय°.

१ बी नुमान्वृ° . २ सी यान्नल्प° . ३ ए भुवः १ स्वा° . ४ बी ष ५
 येराव° . ५ ए स्वतः ७ सू° . ६ बी धस्यव° . ७ सी रोद्रच्य . ८ ए
 तमो° . ९ ए रमन्या° . १० ए यवष्ट° . ११ बी सी योर्मध्ये° . १२ बी
 न युव° . १३ सी कण्वा । प° . १४ ए ल्पीयसि° .

साधीयःसाधिष्ठनेदिष्ठनेदी-

यांसः श्रोतुः सन्तु ते दुःखवेगाः ॥ ५२ ॥

५२. उद्गतः क्लेशो येभ्यस्त उक्लेशा दुःखहेतव आत्मन उक्लेशा आत्मोक्लेशास्तानहं त्वयि विषये द्राक् श्रयामि वचनस्यातिस्फुटसत्य-
त्वेन प्रशस्यं यथा स्यादेवमाचक्षे । तथा जयामि वचनस्यातिमहत्त्वा-
द्बुद्धं यथा स्यादेवमाचक्षे च । प्रशस्यशब्दाद्बुद्धशब्दाच्च क्रियाविशेषणादन्न
णिञ् । यतः । किंभूते स्वयि । श्रेष्ठे श्रेयसि च । महापुरुषत्वेनातिप्रशस्य-
तम इत्यर्थः । तथा ज्येष्ठे जायसि च । अत्यन्तं गुणैर्बृद्धतम इत्यर्थः ।
ततश्च श्रोतुर्मदीयोक्लेशानाकर्णयतः सतस्ते तव महापुरुषत्वेन पर-
दुःखदुःखितत्वाद्दुःखवेगाः कष्टसंभाराः सन्तु । कीदृशाः । द्वयोर्म-
ध्येतिवाढाः साधीयांसो बहूनां मध्येतिवाढाः साधिष्ठान्तिथा बहूनां
मध्येत्यन्तिका नेदिष्ठा द्वयोरत्यन्तिका नेदीयांसः । विशेषणकर्मधारये
ते तथा । अतिगाढतमा अतिनिकटतमाश्चेत्यर्थः ॥ शालिनी छन्दः ।

प्रेम नेदयति साधयितोक्तेः

प्रापयन्सवरिमेह गरीयान् ।

त्वां त्रपिष्ठमहमत्रपिमाणं

ही करोम्यगरिमा त्रपयन्ती ॥ ५३ ॥

५३. गरीयान्द्वयोर्मध्येत्यन्तं गुरुत्वयुक्त उक्तेर्वचसः साधयिता
वाढमारुयाता । अत्रापि क्रियाविशेषणाद्वाढाणिञ् । अत्यन्तं वक्ता पुमा-

१ बी श्रोतः स° २ बी °तोक्ते प्रा°

१ सी °नवहं. २ ए °चक्ष । त°. ३ बी क्षेत । त°. ४ बी °त्वाद्बुद्धं.
५ बी °मापक्षे. ६ सी °याया वि°. ७ सी °णादिति णि°. ८ सी °तमेल°.
९ ए °धिष्ठा व°. १० सी °त्यन्तका°. ११ सी °ख्या । अ°.

निह जगति प्रेम प्रियभावं प्रीतिं नेदयत्यन्तिकं करोति । कीदृशम् ।
सह वरिष्णोरुत्वेन यत्तत्सवरिम महत् । यतः । कीदृशः । प्रापयन्प्रिय-
माचक्षाणः । यो हि गरीयान्वक्ता स्यात्स सुखदोक्तिभिर्जगतो महतीं
प्रीतिं निकटीकरोतीत्यर्थः । अहं त्वगरिमा स्त्रीत्वेन गुरुत्वरहितात्र-
पिमाणं त्रपिष्णा दुःखेन रहितं त्वां हीं खेदे त्रपिष्टं महापुरुषत्वेन
दर्पणवन्निर्मले त्वच्चित्ते स्वदुःखसंक्रमणेनातिदुःखिनं करोमि । यत्स्व-
पयन्ती नृपं (तृपं?) स्वदुःखमाचक्षाणा ॥ स्वागता छन्दः ॥

दुःखभणनेन सज्जनजनस्य दुःखकारिणं स्वं प्राणिन्द्य दुःखहे-
तूनाह ।

आसीत्प्रेयान्मेतिवृन्दिष्ट वृन्दी-

यान्स्त्रीप्रेष्टः स्फेष्टवंहिष्टकान्तिः ।

स्फेयोद्राधिष्टेक्षणश्रीरतिस्थे-

योवर्षीयान्स्थेष्टवर्षिष्टवुद्ध्या ॥ ५४ ॥

५४ हे अतिवृन्दिष्ट महापुरुषत्वेनातिप्रशस्य मे मम प्रेयान्भर्ता-
सीत् । कीदृक् । स्फेष्टातिस्थिरात्युपचिता वंहिष्टातिबहुला कान्तिर्ल-
क्ष्म्याशुत्कर्षजनिता दीप्तिर्यस्य सः । तथा स्फेयस्यत्युपचिता द्राधि-
ष्टातिदीर्घेक्षणश्रीर्यस्य सः । अतिरूपपात्रमित्यर्थः । तर्थां स्थेष्टाति-
स्थिरा वर्षिष्टा चातिवृद्धा या बुद्धिस्तया कृत्वातिस्थेयो वर्षीयान् स्थेया-

१ ए ँन्तिः । स्फेय° । सी ँन्तिः । स्फाय° । २ सी ँत्सिायो° । ३ बी
°यान्श्रेष्ट° । सी °यान्श्रेष्ट° ।

१ बी °रिद्योरे° । २ ए °त् । की° । ३ बी °वत्तयास्यात्सुख° । ४ बी
ही क्षेदे । ५ सी °णनिर्म° । ६ ए °न्ती ष्टं दुः° । ७ सी °नस्य° । ८ सी
स्वं प्राणि° । ९ ए °क् । स्फेष्टा° । सी °क् । स्फेष्टाति° । १० ए °था श्रेष्टा° । बी
°था श्रेष्टा° ।

नतिस्थिरप्रकृतियौ वर्षीयानतिवृद्धस्तमप्यतिक्रान्तोत एव वृःदीयानति-
प्रशस्योत एव स्त्रीप्रेष्ठः स्त्रीणामतिप्रियः ॥ शालिनी छन्दः ॥

द्राघीयोबंहीयोवणिज्यैर्गरिष्ठो

लक्ष्मीं सोस्थेमां स्थापयन्स्फापयंश्च ।

दध्यौ रात्रौ निर्वहिमद्राघिमायां

वर्षिष्णानाप्तोपि त्रपीयान्कदाचित् ॥ ५५ ॥

५५. स मत्प्रियो वर्षिष्णा वार्धकेनानाप्तोपि युवापि त्रपीयान्
बहुलक्ष्मीरक्षाचिन्तयातिदुःखी सन्कदाचिन्निर्वहिमद्राघिमायां बंहिष्ठो
बाहुल्याद्वाघिष्णो दीर्घत्वाच्च निष्क्रान्तायां शोपायामित्यर्थः । रात्रौ दध्यौ
चिन्तितवान् । कीदृग् । द्राघीयांस्यतिदीर्घाणि बंहीयांसि चातिबहु-
लानि यानि वाणिज्यानि वणिक्कर्माणि व्यवहारास्तैः कृत्वा गरिष्ठोतिगु-
रुरत एवास्थेमां स्थेम्ना स्थैर्येण रहितां स्वभावेन चपलामपीत्यर्थः ।
लक्ष्मीं स्थापयन् स्थिरां कुर्वन्स्फापयंश्चोपचितिकुर्वंश्च ॥ वैश्वदेवी
छन्दः ॥

यद्ध्यौ तदाह ।

बंहयेच्च गरयेत्प्रिययेद्वा योर्थमक्षमसलोभनृपोव्याम् ।

द्राघयेत्स वरयेत्स्थिरयेच्चानर्थमेकमवरिष्ठमनीप(पः) ॥ ५६ ॥

१ बी°स्थेम्नां स्था° । २ बी°यन्स्थाप° । ३ ए°येच्चा° । ४ सी°येद्दान° ।
५ सी°मविति° । ६ ए°नीयः । अ° । बी°नीपुः । अ° ।

१ ए°ति ये व° । २ बी°मम प्रियो । ३ बी°प्तोसि यु° । ४ सी°सन निर्व° ।
५ बी°घिष्ठो दी° । ६ बी°दध्यौ चि° । ७ सी°नि वा° । ८ ए°सी°नि
वाणि° । ९ बी°सी°त्वाब्धि° । १० ए°रुतर ए° । सी°रुतरं त ए° । ११
बी°स्थेम्नां स्थे° । १२ ए°पुयांश्चो° । १३ बी°वीरछन्दः । १४ सी°तदेवाह ।

५५. अक्षमः पालयितुमशक्तः सलोभश्च लुब्धो यो नृपस्तस्य योर्वा तस्यां यो नरोर्थं द्रव्यं बहुव्यवहारदिभिर्बह्वयेच्च बहुलं कुर्यात्-
द्वरयेच्च विस्तारयेत्प्रिययेद्वा प्रियं कुर्याच्च । स चौरादिभिर्नृपेण वा-
र्थस्यापहरणादेकं केवलमनर्थं द्रव्याभावं कष्टं वा द्राघयेदीर्घीकुर्यात्-
द्वरयेद्गुरूकुर्यात्स्थिरयेच्च । कीदृकसन् । अवरिष्टालन्तमनुरमहत्तमा
मनीषा यस्य सः । निर्बुद्धिरित्यर्थः ॥ स्वागता ॥

स्वानि वर्षयितुमेषु वृन्दयन् राट्स्ववृन्दिमसु वीक्ष आत्मनः ।

आपदं क्रंशिमदां वरियसीमक्रशिष्ठविभवाक्रंशीयसः ॥ ५७ ॥

५७. स्वानि द्रव्याणि वर्षयितुं वर्षयितुं वृन्दयन्वृन्दारकं प्रकृष्टं
कुर्वन्नर्थादात्मानम् । अनेकव्यवहारैः प्रकर्षेण द्रव्याणि वर्षयन्सन्नि-
त्यर्थः । अहमत्मानः स्वस्य क्रंशिमदां कृशत्वदायिकां दारिद्र्यदामि-
त्यर्थः । वरियसीमतिमहतीमापदं सर्वस्वापहाररूपां वीक्षे संभाव-
यामि । क । एषु राट्सु सामीप्यके समीपम् । यदेशधुनोष्यते
तेषां मनःस्थत्वेन प्रत्यक्षाणां नृपाणां समीप इत्यर्थः । यतोवृन्दिमसु
वृन्दिना प्रशस्यत्वेन रहितेष्वसामर्थ्यलोभातिरेकादिना निकृष्टेष्वि-
त्यर्थः । आत्मनश्च कीदृशस्य । अक्रशिष्टोऽकृशतमो महत्तमो यो वि-
भवो द्रव्यं तेनाक्रशीयसो महत्तमस्य ॥ रथोद्धता ॥

उष्ट्रान्भ्रंशिष्ठान्भ्रश्यन्भ्रंशीया-

त्रथान्प्रथिष्ठान्प्रथयन्प्रथीयान् ।

१ ए °पु छन्द° । २ वी °मनुवीक्ष्य आ° । ३ ए °सु वीक्ष° । ४ ए कसिम° ।
५ वी °कसीय° । ६ वी °न्भ्रसिष्ठा° । ७ वी °न्भ्रसीया° ।

१ सी रोथोद्भवम् । २ ए °दि निर्व° । ३ वी कसिमदां । ४ ए °पदां स° ।
५ वी वीक्ष्ये स° । ६ वी °शेषनो° । ७ ए °मीपेल° । ८ ए °स्य । उ° ।

विश्वहान्तर्गतो ग्रन्थः सी पुस्तके नास्ति ।

वृषान्त्रंदिष्टान्द्रदयन्त्रदीया-

न्सुराङ्गि देशे ततः स आगात् ॥ ५८ ॥

५८. ततः स्वस्य महापत्संभावनोकरणानन्तरं स मत्थियः सुरा-
ङ्ग्यत्र देशे गूर्जर]त्रायामागात् । कीदृक्सन् । अशिष्टानतिभृशानुष्ट्र-
न्भ्रशयञ् शीघ्रान्कुर्वन्त्यतो भ्रशीयानत्युत्सुकस्तथातिपृथूत्रथान्प्रथय-
न्नतिबहुत्वेन सर्वपथीनान्कुर्वन्त्यतः प्रथीयान्महद्धर्यातिपृथुस्तथातिवृढा-
न्सोद्यमान्वृषान्सोद्यमीकुर्वन्त्यतोतिसोद्यमैः ॥ उपजाति(तिः) ॥

सं मां अदिष्टां अदयन्त्रदीया-

लृ(ल्लं)क्ष्मीं द्रदिष्टां द्रदयन्त्रदीयान् ।

परित्रदीयान्सुपरित्रदिष्टां

सहानयत्सव्रदिमभ्रशिम्ना ॥ ५९ ॥

५९. स मत्पतिर्भ्रदीयान्मनसा वाचातिमृदुरत एव अदिष्टामति-
मृद्वीं मां अदयन्मृदाचक्षाणः सन्नत्र देशे सहानयत् । केन हेतुना ।
सह व्रदिम उद्यमस्य भ्रशिम्नातिशयेनास्ति यस्तेनोत्साहप्रकर्षान्वितेन
सुपरित्रदिष्टा सुप्रभुत्वेन । कीदृशः । द्रदीयानत्यन्तं बल्युपचितो वा ।
तथा द्रदिष्टामत्युपचितां लक्ष्मीं द्रदयन् वृद्धिरक्षादिना बलिष्ठामुपचितां
वो कुर्वन्नत एव परित्रदीयानतिपरिवृढोनेकजनस्वामी ॥

१ बी °न्वद°. २ बी °सुसुरा°. ३ ए °शे त°. ४ सी सम अ°.
५ सी °यन्मदीयालक्ष्मी. ६ ए °म्ना ॥ समत्प°.

१ बी °तः म°. २ ए °नाकार°. ३ बी °त्प्रिषा सु°. ४ सी °ति भ्रशा°. ५
बी °मान्कु°. ६ ए °तोपिसो°. ७ ए °मः ॥ स सां अ°. ८ बी °तिर्द्वी°.
सी °तिर्द्वी°. ९ ए दुतर अ°. १० सी °क्षिडति°. ११ बी सी °प्रमत्वे°.
१२ सी वात्रकु°. १३ सी °वातिष°.

म परित्रढयन्परित्रढिष्टं सद्रढिमम्रदिमानमत्र भूपम् ।

विभवप्रथिमापहारशङ्कां क्रशयन्भूयिष्ठादभूय[य]त्स्वम् ॥६०॥

६०. स मत्पतिः स्वं धनं भूयिष्ठादतिवहोरपि स्वात्सकाशादभू-
ययदनेकवणिज्यैर्वहूचक्रे । यतो विभवप्रथिमापहारशङ्कां क्रशयन्कृ-
शीकुर्वन् । मुञ्चन्नित्यर्थः । एतदपि कुत इत्याह । यतोत्र देशे नृपं
परित्रढयन्वास्तव्यीभवनेन प्रभूकुर्वन् । किंभूतम् । सद्रढिमम्रदिमानं
द्रढिन्ना प्रजारक्षासामर्थ्येन म्रदिन्ना च निर्लोभत्वोत्थेन सदयहृदयत्वेन
सहितमत एव परित्रढिष्टमुत्कृष्टप्रभुम् ॥ औपन्छन्दसकर्म ॥

बहयन्स्वधर्मं वसु भावयंश्च

स्ववयन्विलासान्मुखभूमि मग्नः ।

कुधियां दविष्टो विपदां दवीयान्

स निनाय भूयः समयं यवीयान् ॥ ६१ ॥

६१. यवीयानतियुवा स मत्पतिर्भूयःसमयमतिबहुकालं निना-
यातिचक्राम । कीदृक्सन् । कुधियां मूर्खाणां कुत्सितानां बुद्धीनां वा
दविष्टोतिदूरोत एव विपदां दवीयानतिदूरोत एव स्वधर्मं बहयन्बहू-
कुर्वन्स्तथा वसु द्रव्यं भावयंश्च बहूकुर्वन्श्च । तथा विलासाच्च शृङ्गारचे-
ष्टाविशेषान्स्वयन्नपचितीकुर्वन् । यथावसरं धर्मार्थकामान्सेवमान
इत्यर्थः । अत एव च सुखभूमि सुखबाहुल्ये मग्नः ॥ केकिरवं
छन्दः ॥

१ वी °मत्रहिमा° । २ ए °प्रतिमा° । वी °प्रथमा° । ३ सी °यद्भूयि° ।

१ सी °हिमा प्र° । २ सी °रिवृढमु° । ३ वी °क ॥ व° । ४ ए दां पद° ।
५ ए सी °कुर्वन्त° । ६ वी °न्स्यन्तु° । ७ ए °माज्ञासेव° । ८ सी °खवा° ।
९ वी °व्येन म° ।

अस्थवीय इह सोस्थविष्टधीः क्षोदयद्यवयदन्ययौवतम् ।

क्षेपयच्च दवयन्नजीजनत्स्वोपमं मयि यविष्ट आत्मजम् ॥६२॥

६२. स यविष्टोतियुवा मत्पतिरिह देशे वसन् स्वोपममात्मतुल्य-
मात्मजं मय्यजीजनत् । कीदृक्सन् । अस्थविष्टधीरस्थूलबुद्धिः । दी-
र्घदर्शीत्यर्थः । अत एवान्ययौवतं दवयन्दूरीकुर्यन् । परदारसङ्गं व-
र्जयन्नित्यर्थः । कीदृशम् । अस्थवीयः कृशाङ्गम् । रूपपात्रमित्यर्थः ।
तथा क्षोदयद्यवयत्क्षेपयन्नासतीत्वेन क्षुद्रान्निदविटादीन्यूनस्वरूपांश्चि-
प्रांश्च सोद्यमानाचक्षणम् ॥ रथोद्धता ॥

अक्षोदीयानहसिष्टहर्षो विदधे क्षेपीयो महोत्सवं सः ।

हसिमक्षोदिमशातनं हसीयःक्षोदिष्ठानामप्यथार्थदानैः ६३

६३. अथ पुत्रजन्मानन्तरं स मत्पतिः क्षेपीयोतिक्षिप्रं महोत्सवं
विदधे । कीदृशम् । हसीयःक्षोदिष्ठानामपि हसीयांसोतिहस्वा इ-
(अ)तिलघवोतिदरिद्रा इत्यर्थः । तथा क्षोदिष्ठा अतिक्षुद्रा अतिनृशंसा
व्याधादयो द्वन्द्वे तेषामपि । आसतां हस्वमात्राः क्षुद्रमात्राश्चेत्यर्थः ।
अर्थदानैर्हसिमक्षोदिमशातनं द्रव्यस्यातिबहोर्दानादतिदरिद्राणामप्यति-
नृशंसानामपि च दरिद्रत्वनृशंसत्वयोर्विनाशकमित्यर्थः । यतः ।
कीदृक्सः । क्षुद्रो दरिद्रः कृपणश्चात्यन्तं क्षुद्रः क्षोदीयान्न तथा ।
ईश्वर उदारश्चेत्यर्थः । तथाहसिष्टहर्षो गुरुतमानन्दः ॥ औपच्छन्दस-
कापरान्तिका ॥

स्थूलयामि युवयामि शिशुं क्षेपिष्ठमित्यहसिताशयवृत्तिः ।

क्षेपिष्ठोपनतसत्पयसिष्टत्वाभ्यदूरयमहं न हि पुत्रम् ॥ ६४ ॥

१ ए °म हि.

१ सी °त्मजमजी°. २ ए °बुद्धिदी°. सी °बुद्धिरदी°. ३ बी °वक्षेप°. ४ सी °भ्रतट°. ५ बी.सी °स्वाति°. ६ ए °ति द°. ७ बी °लभे:.

६३. अहं पुत्रं न हि नैवाभ्यदूरयम् । सदा स्वसमीपस्थमकार्ष-
मित्यर्थः । कीदृक्सती । क्षेपिष्ठमतिक्षिप्रं यथा स्यादेवं शिशुं स्थूल-
यामि स्थूलं करोमि । तथा युवयामि युवानं करोमि । इत्येवंप्रकारेणा-
हसिता स्नेहातिरेकादहस्वीकृता विपुलीकृताशयवृत्तिर्मनोरथो यया
सा । तथा प्रकृष्टा पयस्विनी पयसिष्ठा तस्या भावः पयसिष्ठत्वम् ।
क्षेपिष्ठा क्षिप्रतयोपनतं स्वयं दौकितं सन्निरोगत्वपुष्टिकृत्वादिना
शोभनं पयसिष्ठत्वं यस्याः सा । अतिस्नेहात्स्वयं प्रमुत्तंप्रचुरचान्निस्ते-
त्यर्थः ॥ स्वागता ॥

सुतं करिष्ठं करयन्त्यवर्धयं

करीयसी स्वं पयसी[यसी] स्वयम् ।

पतिं वसिष्ठं वसयन्त्यहं कदा-

प्यानाययं न ह्यपराः परीयसीः ॥ ६५ ॥

६५. अहं सुतं स्तन्यपानादिनावर्धयम् । कीदृशी । कर्ता जनको-
स्त्यस्याः कर्तृमती प्रकृष्टा कर्तृमती करीयसी । प्रशस्यपितृवंशेत्यर्थः ।
यद्वा । प्रकृष्टा कर्त्री जनयित्री करीयसी । तथा प्रकृष्टं कर्तृमन्तं करिष्ठं
प्रशस्यजनकवन्तं स्वमात्मीयं सुतं करयन्ती कर्तृमन्तं विश्वमानप्रशस्य-
जनकमाचक्षणा । यद्वा । प्रकृष्टं कर्तारमन्यक्तालापरिह्वणादिबालं-

१ ए ० सी स्व० ।

१ ए ० र्म्. २ बी ० छमितिक्षिप्रं य स्या०. ३ सी ० शुं क०. ४ ए स्थूलं.
५ सी ० रेण हं. ६ सी ० पि प्रं. ७ बी सी ० पवन्तं. ८ सी सनीरो.
९ सी ० ष्टिकृत्वा. १० बी प्रस्यन्तं. सी प्र ष्टं वसं. ११ ए ० तपस्तुतप्रं.
१२ ए ० वभूलेत्यं. १३ ए ० कोस्तस्यां क०. सी ० को तस्याः. १४ सी ० ती
करी. १५ सी कत्री क०. १६ ए ० विवणा. १७ बी ० लकौचि.

लोचितक्रियाणां विधातारं करिष्टं स्वं सुतं करयन्ती कर्तारमाचक्षाणा
 त्तदनुकूलाचरणेन कर्तारं कुर्वाणा वा । यद्वा । करिष्टं प्रकृष्टं जनक-
 मन्तं कर्तारं वा पुत्रस्य जनयितारं स्वमात्मानं करयन्ती कर्तृ-
 मन्तं कर्तारं वाचक्षाणा । न हि न पुनरपरा अन्याः पर्यायसीरति-
 पयस्विनीः पुत्रस्तन्यपानार्थं कदाप्यानाययम् । कीदृक्सती । वसिष्ठ-
 मत्यन्तं वसुमन्तमतिद्वय्याह्यं पतिं भर्तारं वसयन्ती वसुमन्तमाच-
 क्षाणा । ईश्वरोयं बहुद्रव्यं वो दास्यंतीति पुत्रस्य स्तन्यपानाय स्वपति-
 मत्याह्यं भणन्तीत्यर्थः । यतः स्वयमेव पर्यायसीयस्यतिपयस्विनी । वंश-
 स्थेन्द्रवंशयोरुपजातिः ॥

स्नेहेन मां पर्याययन् वसवीयसश्च

पुत्रो भवन्स तु जनैर्भृशमित्यतर्कि ।

एष प्रपा वसवयत्पययज्जनानां

चक्रे पयिष्ठवसविष्ठशुभा वसीयान् ॥ ६६ ॥

६६. स तु स पुनर्बालको जनैर्भृशमतर्कि । कथमित्याह । एष
 बालको वसीयानतिवसुमान्सन्प्रपाश्चक्रे । पूर्वभवेकारयदित्यर्थः ।
 कीदृशीः । पयिष्ठवसविष्ठशुभाः पयिष्ठाः शीतलसुरभिसुस्वादुजल-
 पूर्णघटत्वाद्दृतिशयेन पयस्विन्यो वसविष्ठाश्च विशिष्टोपभोग्यगंवाक्षो-
 पवनपुष्पफलशीतलच्छायैर्दिमहर्द्धिकत्वेनातिवसुमत्यो याः शुभा म-

१ ए°सन्. २ ए°यशश्च. ३ ए°सय°.

१ ए°ष्ठं स्वम्. २ सी°णा । न हि. ३ वी°कृष्टज°. ४ वी°सी
 °स्यति. ५ सी°पर्याय°. ६ ए°मान्प्र°. सी°स विष्ठ°. ८ सी°सयि-
 षाश्चविशि°. ९ ए°गप°. १० वी°सी°तच्छा°. ११ ए°याम°.

नोज्ञास्ताः । केषां कृते । वसवयत्पययज्जनानां वसवयन्तः पयय-
न्तश्च वभृमतीः पर्यस्विनीश्चाचक्षाणा ये जनास्तोषाम् । गवाक्षादि-
भिर्महर्द्धिकाः सुपयःपूर्णाश्च प्रपाः क्व सन्तीत्युपभोगेच्छया वदतां
लोकानां निमित्तमित्यर्थः । कुत एवं वितर्क इत्याह । यतः स्नेहेन
मां परमस्यनपयस्विनीं कुर्वन्तथा वसवीयसो महेभ्यस्य पुत्रश्च भवन् ॥

श्रयामि । श्रेष्ठे । श्रेयसि । इत्यत्र “प्रशस्यस्य श्रः” [३४] इति श्रैः ॥

ज्ययामि । ज्येष्ठे । अत्र “वृद्धस्य च ज्यः” [३५] इति ज्यः ॥ प्रश-
स्यस्य तु ज्यादाशोदाहरणं स्वयं ज्ञेयम् ॥

ज्ययसि । इति “ज्यायान्” [३६] इति निपात्यम् ॥

गाघयिता । साधिष्ट । साधीयः । नेदयति । नेदिष्टः(ष्ठ) । नेदीयांसः ।
अत्र “बाढ” [३७] इत्यादिना साधनेदौ ॥

प्रिय । प्रेम । प्रापयन् । प्रेष्टः । प्रेयान् । स्थिर । अस्थेयाम् । स्थापयन् ।
स्थेष्ट । स्थेयः ॥ स्फिर ॥ स्फापयन् । स्फेष्ट । स्फेयः ॥ उरु । वरिम । वरयेत् ।
वरिष्ट । वरीयसीम् ॥ गुरु । गरिमा । गरयेत् । गरिष्टः । गरीयान् ॥ बहुल ।
बंहिम । बंहयेत् । बंहिष्ट । बंहियः ॥ तृप्र । त्रपिमाणम् । त्रपयन्ती । त्रपि-
ष्टम् । त्रपीयान् ॥ दीर्घ । द्राघिमायाम् । द्राघयेत् । द्राघिष्ट । द्राघीयः ॥ वृद्ध ।
वर्षिष्णा । वर्षयितुम् । वर्षिष्ट । वर्षीयान् ॥ वृन्दारिक । वृन्दिमसु । वृन्दयन् ।

१ ए स्य०. २ सी न्तश्च. ३ बी सी यस्विनी०. ४ ए न मा प०.
५ सी ससन्प०. ६ ए सी वसवीय०. ७ बी भ्यश्च पु०. ८ सी त्रस्य भ०.
९ बी स्य श्रः. १० ए बी जाया०. ११ ए बी षिष्टः । सा०.
१२ बी न् । स्पष्टः । प्रे०. १३ स्थिरः । अ०. १४ ए सी स्वेष्टः । स्थे०.
१५ सी न् । स्पष्टः । स्फे०. १६ ए रिम । ग०. १७ ए बहीष्ट. १८ सी
षिष्टः । द्रा०. १९ बी सी रिकः । वृ०.

वृन्दिष्ट । वृन्दीयान् । अत्र “प्रियस्थिर” [३८] इत्यादिना प्रादय आदेशाः ॥
कश्चित् करोत्यर्थे णौ प्राद्यादेशान्नेच्छति । तन्मते प्रिययेत् । स्थिरयेत् ॥

प्रथिम । प्रथयन् । प्रथिष्टान् । प्रथीयान् ॥ अदिमानम् । अदयन् । अदि-
ष्टाम् । अदीयान् ॥ अशिम्ना । अशयन् । अशिष्टान् । अशीयान् ॥ अक्षिम ।
अशयन् । अक्षिष्ट । अक्षीयसः ॥ अद्विम । अद्वयन् । अद्विष्टाम् । अद्वीयान् ॥
परिव्रदिम्ना । परिव्रदयन् । परिव्रदिष्टम् । परिव्रदीयान् । अत्र “पृथुमृदु”
[३९] इत्यादिना ऋतो रः ॥ केचित्तु वृढशब्दस्यापीच्छन्ति । अद्विम ।
अद्वयन् । अद्विष्टान् । अद्वीयान् ॥

अभूययत् । भूयिष्टान् । इत्यत्र “बहोर्णोष्ठे भूय” [४०] इति भूय ॥
णौ केचिद्विकल्पमाहुः । अभूययत् । बहयन् ॥ बहोर्णो भाविति कश्चित् ।
भावयन् ॥

भूयः । भूयि । इत्यत्र “भूर०” [४१] इत्यादिना भू इत्यादेश ईय-
सिमनोश्चेवर्णस्य लृक् ॥

स्थवयन् । स्थविष्ट । स्थवीयः ॥ दवयन् । दविष्टः । दवीयान् ॥ यवयत् ।
यविष्टः । यवीयान् ॥ हसिम । हसिता । हसिष्ट । हसीयः ॥ क्षेपिम् । क्षेप-
यत् । क्षेपिष्टम् । क्षेपीयः ॥ क्षोदिम् । क्षोदयत् । क्षोदिष्टानाम् । क्षोदीयान् ।
अत्र “स्थूलदूर०” [४२] इत्यादिनान्तस्थादेरवयवस्य लुगामिनश्च गुणः ॥

१ बी सी देशं नेच्छ° । २ सी त् । प्र° । ३ ए प्रतिष्ठा° । ४ सी कशम° ।
५ ए शिन । ऋ° । ६ बी सी कसीय° । ७ ए व्रवी° । ८ ए षानित्य° ।
९ सी बहो° । १० ए न् । बाहोर्णो° । भूत इ° । १२ सी स्थयय° ।
१३ सी स्थवी° । १४ ए विष्टः । स्थ° । ए सिता । १६ बी सित ।
ह° । सी सि । ह° । १७ सी मषिष्ट° । क्षे° । १८ ए पीय । क्षो° । १९ ए
बी दिसः । क्षो° । २० सी म् । अ° । २१ ए दिनां स्था° ।

केचित्स्थूलदूरयूतां करोत्यथं णौ नेच्छन्ति । स्थूलयामि । अभ्यवूरयम् ।
युवयामि ॥

करयन्ती । करिष्टम् । करीयसी ॥ पययत् । पयिष्ठ^३ । पयीयसीः ॥ वस-
यन्ती । वसिष्टम् । वसीयान् । अत्र "त्रन्त०" [४३] इत्यादिना तृप्रत्यया-
न्तस्यान्यस्वरादेश्चावयवस्य लुक् ॥ विन्मतोलुप्यनेकस्वरस्यान्यस्वरादेश्च
(कं ?) विकल्पेनेच्छन्त्येके । लुगभावपक्षे णौ गुणं चेच्छन्ति । पययत् । पय-
सयन् । पयिष्ठ । पयसिष्टत्वा । पयीयसीः । पयसीर्यसी ॥ वसयन्ती । वस-
यत् । वसिष्टम् । वसविष्ट । वसीयान् । वसवीयसः ॥ वसन्ततिलका छन्दः ॥

मां लपन्नस्रजयितास्रजीयसीमस्रजिष्टपितरं च सुस्मितैः ।

दण्डिनाथन उ हास्तिनाथनो वाशिनार्थनिस्तेत्यलक्षि सः६७

६७. उ हे महारूप स बालकः सौभाग्यादिगुणैः शुद्धब्राह्मण-
वंशजातत्वेन चालक्षि लोकैरशङ्कि । कथमित्याह । किमयं दण्डिनो
हस्तिनो वाशिनो वर्षेणपत्यं बालक इति । कीदृशः । लपन्नव्यक्त-
मधुरं भाषमाणः सन् सुस्मितैः कृत्वास्रजीयसीमस्रजि^३ग्विणीं मामस्र-
जिष्टपितरं चास्रग्विणं जनकं च स्रजयिता स्रग्विणं कर्ता ॥

स्रजयिता । स्रजिष्ट । स्रजीयसीम् । अत्र "नैकस्वरस्य" [४४] इत्यन्य-
स्वरादेशे लुक् ॥

१ बी^० पन्नस्रजं । २ बी^० स्रजयीयं । ३ बी^० तैः । डण्डनां । ४ ए दा-
ण्डनां । ५ बी^० नाथुतो वासिनां । ६ ए^० यनैरं ।

१ ए^० सिंवारं । २ ए बी^० स्रजं । ३ ए^० यिष्ठः । पं । ४ सी वशिष्ठं ।
५ ए^० सिंवारं । ६ ए^० त्रं त्रयां । बी^० त्रं त्रयां । ७ बी^० लुक् भां ।
८ सी^० यसीः । वं । ९ सी^० वशिष्ठं । १० सी^० विष्टः । वं । ११ ए^० न्दः ।
मा लं । १२ सी^० वासिनो । १३ ए^० णीं नामं । १४ सी^० स्रजिं ।

दाण्डिनायनः । हास्तिनायनः । अत्र “दण्डि०” [४५] इत्यादिनाम्य-
स्वरादेर्लुप्त ॥

वाशिनायनः । अत्र “वाशिन आयनौ” [४६] इत्यन्यस्वरादिर्न लुक् ॥
रथोद्धता ॥

जैह्वाशिनेयान्निगमाध्वनीना-

त्सामन्यकार्थर्वणिकात्स विद्याम् ।

प्रापात्मनीनादथ सौत्वनाच्चा-

दौरात्म्यसद्यौवनिकां तनूजाम् ॥ ६८ ॥

६८. स पुत्रो जैह्वाशिनेयाज्जिह्वाशिनो ब्राह्मणस्याप्रत्यात्सकाशा-
द्विद्यां प्राप । किंभूतात् । अज्ञातः सामनि सामवेदे सान्त्वने वा
साधुः सामन्यको य आथर्वणिकोथर्ववेदज्ञस्तस्मात्तथा निगमेषु वेदे-
ष्वर्थादृग्यजुषोरध्वनीनोध्वानमलंगामी यस्तस्माच्चतुर्वेदीविद् इत्य-
र्थः । तथात्मनीनाद्धार्मिकत्वेनात्मने हितात् । अथ विद्याप्राप्त्यन-
न्तरमात्मनीनात्सौत्वनाच्च सुत्वनो याज्ञिकस्यापत्यात्सकाशात्तनूजां पु-
त्रिकां प्राप । किंभूताम् । अविद्यमानं दौरात्म्यं कुरूपत्वनिर्गुणत्वा-
दिना दुष्टं स्वरूपं यस्याः सादौरात्म्या या सद्यौवनिका शोभनयौ-
वना ताम् ॥

जैह्वाशिनेयात् । इत्यत्र “एये०” [४७] इत्यादिनाम्यस्वरादेर्लुप्त ॥

बी ह्वासिने० । सी ह्वाशने० । २ ए बौधनि० ।

१ ए दिनां स्व० । २ सी वासिना० । ३ ए नायिन । अ० । ४ सी वा-
सिन आयिनौ । ५ सी ह्वाशने० । ६ ए शिनया० । ७ बी नेवाजिह्वा० ।
८ बी वेदसा० । ९ ए बी सामान्य० । १० सी दुष्टस्व० । ११ बी सा
आदी० । १२ सी ह्वाशने० । १३ सी इत्येये० ।

अध्वनीनात् । आत्मनीनात् । अत्र “इनेध्वानोः” [४८] इति न लुक् ॥

आथर्वणिकात् । अत्र “इकणि०” [४९] इत्यादीनां न लुक् ॥

यौवतिहाम् । अत्र “यूनोके” [५०] इति न लुक् ॥

सामन्य । इत्यत्र “अनोच्ये ये” [५१] इति लुक् ॥ अत्र इति किम् । दौरात्म्य ॥

सौत्वनात् । इत्यत्र “अणि” [५२] इति लुक् ॥ इन्द्रवज्रा ॥

शाङ्गिनगाथिनवैदथिनाथैः कैशिनपाणिनगाणिनमुख्यैः ।

गौणिनवादमदत्त स मैधावस्तनयो मम मङ्गु मुदं च ॥ ६९ ॥

६९. मैधावो मेधाविनोपत्यं [स] मम तनयः शङ्गिनो गाथिनो विदथिनः कैशिनः पा[प]णिनो गा[ग]णिनश्चापत्यैराचार्यैः सह गुणिनां पण्डितानामस्य गौणिनो यो वादस्तमदत्तात्यन्तं सर्वशास्त्रवेत्तृत्वाद्नेकाचार्यैः सह पण्डितवादं चकारेत्यर्थः । तथा सर्वत्र जैतृत्वान्मम मङ्गु मुदं चादत्त ॥

शाङ्गिन । इत्यत्र “संयोगादिनः” [५३] इति लुक् । संयोगादिति किम् । मैधावः ॥

गाथिन । वैदथिन । कैशिन । पाणिन । गाणिन । इत्यत्र “गाथि०”

[५४] इत्यादिना लुक् ॥

गौणिन । इत्यत्र “अनपत्ये” [५५] इति लुक् ॥ अनपत्य इति किम् ।

मैधावः ॥ दोषकवृत्तं छन्दः ॥

१ ए शान्तिन० । २ बी ०थैः कौशि० ।

१ बी ०नीत् । २ ए ०ध्वानोः । ३ सी ०क् । अथ० । ४ ए ०त्र कं । ५ बी ०ना छं । ६ सी यूनेके । ७ ए ०त्र । ८ ए ०थः शाङ्गि० । ९ ए ०यं गोणि० । १० ए ०ण्डितं च० । ११ बी ०त्र जैतृ० । १२ सी ०धाव । गां ३१ ए ०दथिनः । कै० । १४ ए ०न । गणि० । १५ ए ०णित्वा० । १६ ए ०म् । मेधा० । १७ सी ०धाव । दो० ।

पालानिवौक्षान्प्रतिवादिनोजयद्ब्राह्मणान्ब्राह्मरहस्यवेधसौ ।

सौषामवद्ब्राह्मयुतोपि धीयुतोतिहैतनामो जितचाक्रवर्मणः ७०

७०. असौ मत्पुत्रः प्रतिवादिनो दुर्ब्राह्मणान्परिभयितुकामत्वेन दुष्टचित्तान्द्विजानौक्षानुक्षणां संवन्धिनः पालानिव पालकानिव गोपालानिवेत्यर्थः । अजयत् । कीटकसर्न । ब्रह्मण इयं ब्राह्मी प्रज्ञाहेतुरोषधिः प्रज्ञार्थं तस्या अभक्षणेन तयायुतोपि धीयुतः स्वाभाविकप्रज्ञया युक्त इत्यर्थः । अत एव सौषामवत्सुषाम्नोपत्यं सौषाम ऋषिस्तद्वत् । ब्रह्मणः स्रष्टुरिदं ब्राह्मं यद्रहस्यमुपनिषच्छास्त्रं वेदग्रन्थस्तद्वेदी । अत एव चातिहैतनामो हितनाम्न ऋषेरपत्यं वेदवेदिनमतिक्रान्तस्तथा जितचाक्रवर्मणः ॥ इन्द्रवंशंशंशस्थयोरुपजातिः ॥

स यशो जितहैतनामनस्तन्मैधावो मेधाविरूप्यमांपत् ।

कौथुमकालापपैठसर्पास्तैतलजाजललाङ्गलाश्च नो यत् ॥७१॥

७१. मैधावो मेधाविनोपत्यं स मत्पुत्रो जितहैतनामनः सन्मेधाविरूप्यं मेधाविनां भूतपूर्वं तद्यश आपत् । यद्यशो नापुः । के । कुथुमिना कलापिर्नां च प्रोक्तं वेदं विदन्त्यधीयते वा कौथुमैः कालापाश्च तथा पीठसर्पिण ऋषेरपत्यानि पैठसर्पा इन्द्रे ते तथा तैतली जाजली लाङ्गली चार्थास्तदुक्ता ग्रन्था अप्युपचारात्तत्तच्छब्दैरुच्यन्ते । तानधीयते तैतलजाजललाङ्गलाश्च महावैदिकाः ॥ औपच्छन्दसकम् ॥

१ बी °न् । ब्राह्म° । २ बी °तुरीष° । ३ बी ब्राह्म्यं य° । सी ब्राह्म य° ।
४ ए °तिहेतुनामो हैतनामं हि° । ५ बी °मो हैतनामं ऋतनाम्न । ६ सी °तचक्र° ।
७ ए °शास्थ° । ८ सी सत्पु° । ९ बी °त्पुत्रो जि° । १० ए °रूपं मे° ।
११ सी °ना वा श्रे° १२ बी °माः कला° । १३ बी °न्द्रे त° । १४ ए ते तैतल° ।
१५ सी तैतिली । १६ बी °ली जाज° । १७ सी चार्था° । १८ सी °न्या उप° ।

सौपर्वयुक्तसौकरसद्मशिष्यशैलालशैखण्डजितस्तुतोष ।

साब्रह्मचारोस्य जनो गुणेनाश्मोपि द्रवेत्कीदृगर्नाश्मनो यः ॥७२॥

७२. अस्य मत्पुत्रस्य साब्रह्मचारिणामयं साब्रह्मचारो जनः सहा-
ध्यायिलोको गुणेन महाविद्वत्तादिना तुतोष । किंभूतस्य । सुपर्वणोपत्यं
सौपर्वस्तेन युजो युक्ता ये सौकरसद्मशिष्यशैलालशैखण्डजितः ।
सूकरसद्मापत्यस्य च्छात्रश्च शिलालिशिखण्डिनोरपत्ये च तान्वैदिकद्वि-
जाञ्जयति यस्तस्य । यद्वा किमत्र चित्रं यदस्य गुणेन साब्रह्मचारो जन-
स्तुतोष । यतो गुणेन कृत्वाश्मोप्यश्मविकारवदतिकठिनहृदयः खला-
दिरपीत्यर्थः । द्रवेदाद्रहृदर्या स्याद्यस्त्वनाश्मनो नाश्मविकारतुल्यः
स्नेहार्द्रचित्तः सज्जनमित्रादिः स कीदृक्सन्नितरां द्रुत एवेत्यर्थः ॥

औक्षान् । इत्यत्र “उक्षणो लुक्” [५६] इत्यन्यस्वरादेर्लुक् ॥

ब्राह्म । इत्यत्र “ब्रह्मणः” [५७] इति लुक् ॥

ब्राह्मी । इत्यत्र “जातो” [५८] इति लुक् ॥ पूर्वेण सिद्धे जातावनपत्यं
एवेति नियमार्थं वचनम् । तेनोत्तरसूत्रेणापत्ये लुम् । ब्रह्मणोपत्यानि ब्राह्मणान् ॥

सो(सौ)पाम । इत्यत्र “अवर्मणो न्नो(मनो)पत्ये” [५९] इति लुक् ।

अवर्मण इति किम् । चाक्रवर्मणः ॥

हेतनामः हेतनामनः । अत्र “हितनाम्नो वा” [६०] इति वा लुक् ॥

मैर्धावः । अत्र “नोपदस्य” [६१] इत्यादिना लुक् ॥ अपद इति किम् ।

मेधाविरूप्यम् ॥

२ ए °ष । सत्र° । २ ए °नाश्वानो. सी °नासनेय ॥ अ°.

१ बी °स्य ऋ° । २ वी °रिण्याम° । ३ सी °द्वादः कि° । ४ सी °भी
साध्यस्त्वनाश्मना ना° । ५ बी °त्रादि स° । ६ ए °दिः की° । ७ सी °क् ।
अवर्मण इति कि° । ८ ए °स्य इति लुक्° । ९ वी सी °धाव । अ°.

कालाप । कौथुम । तैतलजार्जललाङ्गलाः । शैखण्ड । शैलाल । साब्रह्मचारः ।
पैठसर्पाः । सौकरसम् । सौपर्व । इत्यत्र “कलापि०” [६२] इत्यादिना लुक् ॥

आश्मः । अनाश्मनः । अत्र “वाश्मनो विकारे” [६३] इति लुक् ॥
इन्द्रवज्रा ॥

स चार्मकोशस्थगितास्यबाह्योतिशौवसंकोच इहानहंयुः ।

गुरोरपार्थक्य इवांहिमूलादाहं निनाय ब्रह्मवद् ब्रह्मीनः ७३

७३. यथा ब्रह्मीनो द्वाभ्यामहोभ्यामधीष्टो भूतो वा ब्रह्म द्वयो-
रहोः समाहारं नयति तथा स मत्पुत्र आहं “श्वादिभ्योत्र” [६.२.२६]
इत्यर्हि अहां समूहं निनायात्यवाहयत् । कीदृक्सन् । चार्मश्चर्मणो
विकारो यः कोशः प्रत्याकारस्तेन स्थगितो योसिस्तद्वद्बाह्योबहिर्भूतो
गुरुहृदयमभ्यस्थः । कुत ईदृगित्याह । यतो गुरोर्मातापित्रादेः पूज्य-
स्यांहिमूलादपार्थक्य इवापृथग्भूत इव । ईदृगपि कुत इत्याह । यत
इह गुरोरंहिमूले शुनोर्यं शौवो यः संकोचः शीतादिना संकुचनं
तमतिक्रान्तो विनीततमत्वेन नतसंलीनाङ्गत्वादतिसंकुचित इत्यर्थः ।
ईदृशोपि कुत इत्याह । यतोनहंयुर्विद्याद्यवलेपरहितः । विनयोत्कर्षेण
गुरूनावर्जयन्प्रभूतानि दिनानि दिनद्वयवत्सुखेनातिचक्रामेत्यर्थः ॥

चार्मकोश । शौवसंकोचः । अत्र “ चर्म० ” [६४] इत्यादिनान्त्यस्वरा-
देलुक् ॥

१ ए रोपां.

१ ए जलालां. २ सी ङ्गल शैलां. ३ ए खण्डः । शै. ४ ए
महाभ्यां. ५ बी सी ङ्गं स्वादिं. ६ सी ङ्गि आहां. ७ ए शुनेयं.
८ सी ङ्गं शोवाय सं. ९ ए ङ्गि निदनं. १० सी ङ्गं कोच । अं.

बाह्यः । अत्र “प्रायोव्ययस्य” [६५] इति लुक् ॥ प्रायोग्रहणं प्रयोगानु-
सरणार्थम् । तेनेह न स्यात् । अपार्थक्यः ॥ पदस्येत्येव । अनहंयुः ॥

आह्वम् । अत्र “अनीन०” [६६] इत्यादिनाहोतो लुक् ॥ अनीना[द]टीति
किम् । अहीनः । “रात्र्यहर०” [६. ४. ११०] इत्यादिनेनः ॥ अह । “द्वि-
गोररन्नहोद्” [७. ३. ९९] इत्यद् ॥ अति(टि?) । अन्वहमिस्यादिप्रस्युदाहरणं
स्वयं ज्ञेयम् ॥ उपजातिः ॥

विंशेथ वर्षेस्य पिता विपन्नः शुक्लाद्रवेय्यैप सुतोपि दष्टः ।

सांकृत्यदौलेयसदाक्षिचौडिकामण्डलेयैः प्रतिबोधितोपि ॥ ७४ ॥

७४. स्पष्टः । किं तु शुक्लाद्रवेय्या शोकसर्पिण्या सुतोपि दष्टोति-
शोकातुरोभूदित्यर्थः । सांकृत्यादयो मुनयः ॥ इन्द्रवज्रा ॥

ययावभाग्यैर्मम पाण्डवेयजाम्वेयवाभव्यनिभोथ धाम ।

स्वायम्भुवं शार्वरजम्बुकं तु स मार्तुकस्नेहनदीं विलङ्घ्य ॥ ७५ ॥

७५. अथ शुक्लाद्रवेयीदशनानन्तरं ममाभाग्यैरपुण्यैः स पुत्रः स्वायं-
भुवं स्वयंभुव इदं धाम ब्रह्मलोकं स्वर्गं ययौ । कीदृक् । पण्डोरपत्यानि
शुभ्रादित्वादेयणि [६. १. ७३] पाण्डवेयाः पञ्च पाण्डवास्तथा जम्बूवर्णा

१ सी शुक्लाद्रतोव्येप° । २ सी दाक्षचौ° । ३ ए क्षिवोडि° । ४ सी
पि सः ॥ स्व° । ५ ए धामः । स्वा° । ६ सी जम्बुकं° । ७ ए तृकः स्ने° ।

१ सी बाह्य । अ° । २ सी पाथिव्य । प° । ३ सी तो । अ° । ४ सी
हीन । रा° । ५ बी नेन । अ° । सी नेम । अ° । ६ सी रनहो° । ७ बी
जाति । वि° । सी जाति । विज्ञे° । ८ ए तः । वंज्ञे° । ९ सी द्रव्येय्या° ।
१० सी पिण्य सु° । ११ ए वज्राः । य° । १२ इन्द्रवज्राः सः । १३ सी
पुण्यै पुत्र स्वा° । १४ सी वर्णगी° ।

गौर्जम्बूस्तस्या अपत्यं चतुष्पाच्च एयञ्जि [६. १. ८३] जाम्बवेयो वाभ्रव्यश्च
 ऋषी बलविद्वत्त्वादिना तैर्निभस्तुल्यः । किं कृत्वा ययौ । मातुरागतो मातृ-
 को यः स्नेहः स एव संततं प्रवाहित्वान्नदी तां विलङ्घ्यावगणय्येत्यर्थः ।
 यथा कश्चिन्नदीं मार्गसिन्धुं विलङ्घ्य शवरजम्बूनां देशे भवम “उवर्णेत्”
 [६. ३. ३९] ईतीकणि शारवर्जम्बुकं ग्रामं याति ॥ उपजाति(तिः) ॥

अर्धौ दौष्कोध(ध्व)न्यधानुष्कसापि-

ष्को यद्वद्वाकस्मिकं याति नाशम् ।

शाकृत्क्येषांशाश्रतिक्यङ्गयष्टि-

स्तद्वत्किं तां धारयिष्याम्यनाथा ॥ ७६ ॥

७६. यद्वदर्थं दौष्को दोर्भ्या तरन्नरोद्वेदोर्भ्या तरीतुमशक्यत्वाद्-
 ब्धावाकस्मिकमकस्माद्भवं नाशं याति विनश्यति । यथा वाधानुष्को
 न धनुःप्रहरणो यः सौर्षिष्कः सर्षिष्पण्यः स धनुःप्रहरणाभावात्सौर्षिःस-
 द्धावाच्च सौर्षिलुण्टनाय निःशङ्कं चौरपातेनाध्वन्याकस्मिकं नाशं याति
 तद्वत् । तथा शाकृत्की शकृता विष्टया संसृष्टैषा प्रत्यक्षाङ्गयष्टिरौष्क-
 स्मिकं नाशं याति । यतोशाश्रतिक्यशाश्रुता तस्मात्तां विनश्चरीम-
 ङ्गयष्टिमनाथा पतिपुत्ररहिता सत्यहं किं धारयिष्यामि नैवेत्यर्थः ॥

१ सी °ब्धौ दोष्को°. २ ए दौष्कोध°. ३ ए °र्षिपो य°. ४ ए °पाशा-
 श्रतिकिङ्ग°. ५ ए °द्वकिं ता धा°. ६ सी °स्मिकं ता धा°.

१ ए गौजम्बू°. २ बी °म्बू तस्या°. ३ सी °स्थाप°. ४ ए सी °न्नदी
 मा°. ५ सी °र्णादिकण् इ°. ६ ए इक°. ७ ए °रजाम्बु°. ८ ए °था
 दोष्को दो°. ९ बी दौष्को दोर्भ्या तर्ग°. सी दौर्भ्या त°. १० ए °रोधदोर्भ्या त-
 तरा°. ११ सी °यः सर्षि°. १२ बी °र्षिष्क सर्°. १३ ए °त्सर्षिलुण्ट°. सी
 °त्सर्षिस°. १४ बी °र्षिलुण्ट°. १५ सी °लुण्टना°. १६ सी °कृत्की श°. १७ ए °सृष्टा प्र°. १८ बी °कस्मिकं°. १९ बी °शास्वती°.

विंशे । अत्र “विंशतेस्तेडिति” [६७] इति तेलुक् ॥

दक्ष । दाक्षि ॥ चूडा । चौडि । बाह्वादिवादिञ् ॥ इवर्ण । सांकृत्य । गर्गा-
दिवाद्यञ् । दुली । दौलेय । “द्विस्वरादनद्याः” [६. १. ७१] इत्येयण् ।

अत्र “अवाविर्णस्य” [६८] इत्यवर्णवर्णयोर्लुक् ॥

कामण्डकेयैः । देवीविवक्षायां “ङ्यास्यूडः” [६. १. ७०] इत्येयण् ।
गवि तु “अतुप्पाद्भयः” [६. १. ८३] इत्येयञ् । जाम्बेय । इत्यत्र “अकद्र०”
[६९] इत्यादिनोवर्णस्य लुक् ॥ अकद्रूपाण्डोरिति किम् । काद्रवेयैः । शुभ्रा-
दिरवादेयण् [६. १. ७३] । पाण्डवैः ॥

बाभ्रवः । इत्यत्र “अस्वयंभुवोव्” [७०] इत्यव् । अस्वयंभुव इति किम् ।
स्वयंभुवम् ॥

ऋवर्ण । मातृक ॥ उ[वर्ण] । शाबरजम्बुकम् ॥ दोस् । दोष्कः ॥ इस्
सापिष्कः ॥ उस् । धानुष्क । त् । शार्कृत्की । अत्र “ऋवर्ण०” [७१] इत्या
दिनेकस्येतो लुक् ॥ शश्वदकस्मात्प्रतिपेधः किम् । शाश्वतिकी । “वर्षाकाले
भ्यः” [६. ३. ८०] इतीकण् । आकसिकम् । अध्यात्मादिवादि
कण् [६. ३. ७८] शालिनी ॥

अर्थं नृपो पुत्रमृतस्य गृह्णात्यर्थेपि नास्थेत्ययि गच्छ गच्छ ।

मा जल्प मा जल्प तवेति जल्पन्त्यगे स्वमुल्लम्बयितुं प्रवृत्ता ॥७७॥

१ ए ०यितुं प्रवृत्ता । की० ।

१ ए ०विंश अ० । २ वी सी ०स्तेडिति० । ३ ए ०ति स्तेडु० । सी ०तुडुं
४ ए ०चूड । ची० । ५ ए ०र्णयोर्लुक् । ६ सी ०वर्ण० । ७ ए सी ०वि च
८ वी सी ०द्रवः एयण० । ९ ए ०ग् । शु० । १० ए ०पेयी । शु० । ११ ए
०वेयः । वा० । १२ सी ०भव । इ० । १३ ए ०त्र ख० । १४ वी ०अश्वयं
१५ ए ०म् । दोष्वः । इ० । १६ ए ०पिष्टः । उ० । सी ०पिष्क । उ० । १७ ।
०नुष्व । त् । १८ सी ०श्वतिकी । अ० । १९ ए ०शास्वति० ।

* वी पुस्तके ९३ तमपद्यटीकारस्थधनुश्चिह्नपर्यन्तं १त्राणि न सन्ति ।

७७. तदा सा स्त्री अगे वृक्षे स्वमुलम्बयितुं प्रवृत्ता । कीदृक्सती । जल्पन्ती । किमित्याह । अपुत्रः सन्यो मृतस्तस्यार्थं नृषां गृह्णातीति हेतोरर्थेऽपि धनेऽपि विषये नास्या न ममैशास्ति । तस्मादपि हे महा-पुरुष मद्भेतुंकां तवापि काप्यापन्मा स्म भूदिति त्वं गच्छ गच्छ । तथा कोऽपि श्रोष्यतीति मा जल्प मा जल्पेति ॥

गच्छ गच्छ । मा जल्प मा जल्प । इत्यत्र “असकृत्संभ्रमे” [७२] इति पदस्य वाक्यस्य च द्विरुक्तिः ॥ उपजाति(तिः) ॥

आच्छिन्द्वाच्छिन्द्नीत्याच्छिदत्पांशमस्याः

शोचं शोचं तामित्यवोचच्च भूपः ।

राजायं तेर्थं न ग्रहीता ग्रहीता

स्तोकं स्तोकं श्रद्धीयतां मद्बचोपि ॥ ७८ ॥

७८. स्पष्टम् । किं तु पाशं गलत्रन्धनवस्त्रमाच्छिन्द्वाच्छिन्द्नीत्याच्छिदत् । भृशं बलात्कारेणोद्दालितवान् । शोचं शोचमभीक्षणं स्वं निदि(न्दि)त्वेत्यर्थः । अयमत्रत्यो राजा । अथ चायं प्रत्यक्षो मलक्षणो राजेत्यपि राज्ञा व्यञ्जितम् । न ग्रहीता ग्रहीताविच्छेदेन सदा न ग्रहीष्यति ॥ वैश्वदेवी^१ छन्दः ॥

कुरुते कुरुतेतमां दयां यन्नृपतिर्मोक्षयति तत्परासुचित्तम् ।

स्थेयाः पतिपुत्रयोः प्रदातुं पयसः पुंत्रि घटं घटं हि नित्यम् ॥ ७९ ॥

७९. यद्यस्मान्नृपतिरत्रत्यो राजा सकलप्रथ्व्याममार्याघोषणाकारित्वाद्दयां [कुरुते] कुरुतेतमां भृशमभीक्षणमविच्छेदेन वास्यन्तं कुरुते ।

१ ए^१ त्पाशोमं. २ सी^२ पि । पेशं. ३ ए पुत्र घं.

४ ए^४ वि निदि. ५ ए मनाशा. ६ सी^६ मारयास्ति. ७ ए^७ का का तवापि क्याप्या. ८ ए^८ कोष्य श्रो. ९ सी^९ वी । कु. १० ए^{१०} त्वादयां.

तत्तस्मात्परासुवित्तं मृतस्य द्रव्यं मोक्षयति । तस्माद्धे पुत्रि पयसो
जलस्य प्रत्येकं घटं घटमेकैकं घटं हि स्फुटं नित्यं परलोकगतयोः पति-
पुत्रयोर्नर्पणाय प्रदातुं स्थेयाः । द्रव्यापहारशङ्कां मुक्तवैतयोः परेतका-
र्याणि कर्तुं तिष्ठेत्यर्थः ॥

भृशे । आच्छिन्नञ्चाच्छिन्नीत्याच्छिदत् ॥ आभीक्ष्ण्य(क्षणे ?) । शोचं शोच-
मवोचत् ॥ अविच्छेदे । न ग्रहीतां ग्रहीता । इत्यत्र “भृश०” [७३] इत्यादिना
द्विरुक्तिः । भृशादयश्च क्रियाधर्मा इति क्रियापदमेवात्र संबध्यते । क्रियाविशेष-
णस्यापि क्रियात्वेनाध्यवसायाद्भृशादियोगे द्विवचनं स्यात् । यथा स्तोकं स्तोकं
श्रद्धीयताम् । प्राक्तमबादेरिति किम् । कुरुते कुरुतेतमाम् । अत्र तमबादेराति-
शयिकात्पूर्वमेव द्विवचनं पश्चात्तमबादिरन्यथा छानियमः स्यात् ॥

पतिपुत्रयोः पयसो घटं घटं प्रदातुम् । अत्र “नाना०” [७३] इत्यादिना
द्विरुक्तिः ॥ औपच्छन्दसकम् ॥

कुर्वत्यनिशं नमो नमस्त्वं ज्येष्ठं ज्येष्ठमनु प्रसादयर्षीन् ।

कतरा कतरा त्वदीशमूर्ध्वोर्विपदेवं जनवाचि मा स रोदीः ॥८०॥

८०. हे पुत्र्यनिशं सदा नमो नमोधिकं नमस्कारं कुर्वती सती
त्वमृषीन् ज्येष्ठं ज्येष्ठमनु प्रसादय ज्येष्ठानुक्रमेण मुनीन्संतोषय द्रव्याप-
हारशङ्कां मुक्त्वा सदा गुरुसेवादिधर्मकृत्यानि कुर्वित्यर्थः । तथा त्वदी-
शमूर्ध्वोस्त्वपतिपुत्रयोः कतरा कतरा विपर । आधिविपश्चाधिव्या(वि)-

१ सी °स्य घटं प्रत्येकमेकं घटं । २ सी °टं स्फुटं हि नि° । ३ सी °च्छिन्दत् ।
अभी° । ४ ए °भीक्ष्ण । शो° । ५ सी °ता । इ° । ६ सी °त् । तथा । ७ ए
°शयका° । ८ सी °क्तिः । कु° । ९ सी °मोधि° । १० सी °री त्व° । ११ सी
°शङ्का यु° । १२ सी °न्धोस्त्वदीशपु° ।

पदोर्मध्ये का मृत्युहेतुर्विपदभूदित्यर्थः । एवंप्रकारेण जैनतावाचि
लोकस्य प्रश्रवाक्ये सति तयोर्विपद्म(स्म)रणेन माँ स्म रोदीः ॥

कतमा कतमानयोर्विभूतिः कतमन्निहुतमीश्वरत्वमाँति ।

कतमत्कतमत्प्रकाशमेवं न खलु प्रक्षयति पुत्रि राजना त्वाम् ॥८१॥

८१. स्पष्टम् । किं त्वनयोस्त्वत्पतिपुत्रयोः कतमा कतमा विभूति-
रस्तिं किं रत्नसंबन्धकृतोत् स्वर्णरूपादिसंबन्धकर्ताहोस्विदुभयसंब-
न्धकृतैत्यर्थः । निहुतं गुप्तं निर्धानीकृतमित्यर्थः । ईश्वरत्वमैश्वर्यं
विभूतिरित्यर्थः । राजना राजपुरुषः ॥

नमो नमः । ज्येष्ठं ज्येष्ठमनु प्रसादयर्षान् । इत्यत्र “आधिक्ये” [७५]
इत्यादिना द्विरुक्तिः ॥

त्वदीशमून्योः कतरा कतरा विपन् । कतमा कतमानयोर्विभूतिः । अत्र
“डतर०” [७६] इत्यादिना द्विरुक्तिः ॥ स्त्रीग्रहणं किम् । अनयोः कतमदीश्वर-
त्वम् ॥ केचिद्भुतरडतमाभ्यां स्त्रीलिङ्गाच्चान्यत्रापीच्छन्ति । अनयोः कतमत्क-
तमदीश्वरत्वम् ॥

प्रथमं प्रथमं पुत्रि मा स्म भुक्थाः पूर्वं पूर्वं भोजयेर्गुरुंस्त्वम् ।

अनुपोपप्लवमायुरभ्यतीयाः प्रप्रशमं संसंश्रयत्य(न्त्य)खण्डम् ॥८२॥

८२. हे पुत्रि प्रथमं प्रथमं गुरुभ्यः पूर्वतरं त्वं मा स्म भुक्थाः
किं तु पूर्वं पूर्वं स्वस्मात्पूर्वतरं गुरुभोजये राजोपद्रवाभावेन प्रभूतं

१ ए ०ज त्वा०. २ ए ०जयोर्गु०. ३ सी ०गुरुस्त्व०.

१ सी ०दोमध्ये. २ ए ०जनिता०. ३ सी ०पद्मर०. ४ सी ०मा रो०.
५ ए ०स्ति कं र०. ६ ए ०होधिदु०. ७ सी ०कृत्येत्वे०. ८ ए ०निधनी०.
९ सी ०धामीकृ०. १० ए ०श्रयं वि०. ११ सी ०धिक इ०. १२ सी ०गुरुः पूर्वं मा.
१३ सी ०तं स्वं ध०.

स्वधनं गुरुभोजनादिना धर्मकार्येण सफलयेरित्यर्थः । तथा नास्त्युपोप-
द्रवो राजादिकृतो धनापहारादिरुद्रघो यत्र तद्यथा स्यादेवमखण्डं
वृक्षादावुद्गमनादिनापमृत्योरकरणेन परिपूर्णं निष्कलङ्कं वायुरभ्यतीया
गम्यतेः । कीदृक्सती । प्र[प्र]शममुपशान्तिं शोकोपशमेनेन्द्रियविज-
येन च मनःसमाधिमित्यर्थः । संसंश्रयन्ती ॥ औपच्छन्दसका-
परान्ति ऋ ॥

उपर्युपर्यार्तिमिमामथोच्चैः स इत्युदुद्बोधय तरुनधोधः ।

चिकीर्षुरध्यध्युपकारमार्तमार्तं च पाता स्वगृहाज्ञगाम ॥ ८३ ॥

८३. अथ राजा तरुनधोधो वृक्षाणामासन्नः सन्स्वगृहान्स्वसौधं
जगाम । गृहा(हाः) पुंसि च भूभवेवेति गृहस्य पुंस्त्वम् । किं कृत्वो ।
आर्तिमुपर्युपरि धनापहारशङ्कोत्थस्य दुःखस्वासन्नामिमां स्त्रियमित्युक्त-
रीत्योच्चैरत्यन्तमुदुद्बोधय संबोधय सुस्वीकृत्येत्यर्थः । यतः । कीदृक् । आर्त-
मार्तं दुःखितं दुःखितं पाता दुःखेभ्यो रक्षिता । तथामार्तं(थार्त?)-
मध्यध्युपकारमुपकारस्यासन्नं चिकीर्षुश्चौ(श्चो)पचिकीर्षुरित्यर्थः ॥ उप-
जातिः ॥

पुरे पुरे स्वस्य हठापहृत्यासुतोसुतो दुःस्थ इति सरन्सः ।

अथ प्रजा(जां) नन्दयितैकैकाममात्यमेकैकमिति न्यदिक्षत् ८४

१ ए °धातिऽपमृत्योमिमेभेयो° २ ए °पकृत्वा° ३ सी °कमेकमामात्यमेकै°

१ ए °स्त्युप° २ ए °शमिने° ३ सी संश्र° ४ सी °काजाति । उ°
५ ए °त्वात्सु° ६ सी °यगिमि° ७ ए °रत्वंसु° ८ सी °ध्य सु°
९ सी °कृत्येत्य° १० ए °धेः । की° ११ ए °खितम्° १२ ए °मात्तम°
१३ सी °रस्या° १४ ए °परि° १५ सी °जाति । पु°

८४. स्पष्टम् । किं तु स्वस्य द्रव्यस्य । असुतोसुतो निष्पुत्रो निष्पुत्रः । स राजा । एक एकां सर्वामित्यर्थः । प्रजां नन्दाप्रतासुतद्रव्यस्य हठापहृतेर्निर्वारणेच्छयाहादयिता सन्नेकैकममात्यमिति वक्ष्यमाणरीत्या न्यदिक्षत् ॥

पूर्वं पूर्वं भोजयेर्गुरून् । प्रथमं प्रथमं मा स्म भुक्त्वाः । अत्र “पूर्व०” [७७] इत्यादिना द्विरुक्तिः ॥

प्रप्रशमम् । अनुपोपप्लवम् । संसंश्रयन्ती । उदुद्धोध्य । इत्यत्र “प्रोप०” [७८] इत्यादिना द्विरुक्तिः ॥

तरुर्नधोध(धः) । अध्यध्युपकारम् । उपर्युपर्यातिम् । अत्र “सामीप्येधो-भ्युपरि” [७९] इति द्विरुक्तिः ॥

क्रियया वीप्सायाम् । आर्तमार्तं पाता ॥ गुणेन । असुतोसुतो दुःस्थः ॥ द्रव्येण । पुरे पुरेसुतः । अत्र “वीप्सायाम्” [८०] इति द्विरुक्तिः ॥

एकैकम् । अत्र “उप् च०” [८१] इत्यादिना द्विरुक्तस्यैकस्यादौ य एकस्तत्सक(क?)स्यादेः उप् ॥ एक एकाम् । अत्र विरामस्य विवक्षितत्वात्पुंवद्भावे सति संधिकार्यं न स्यात् ॥ उपेन्द्रवज्रा ॥

द्वन्द्वं हीनाः सन्तु लक्षा मदाये द्वाभ्यां द्वाभ्यां कोटयो वाथ निम्नाः ।

ग्राह्यं वित्तं न त्वसूनोः परासोरेतद्वन्द्वं निर्दिशामो भवद्भ्यः ॥८५॥

१ ए ० रेतं द्वन्द्वं.

१ सी ० स्पष्टः । किं. २ सी ० तो नि०. ३ ए ० पुत्रः. ४ ए प्रजा न०.
५ सी ० कमामा०. ६ ए ० वेदुर्गु०. ७ ए प्रशमं सी प्रश०. ८ ए ० नव-
धोवः । अ०. ९ ए ० धोधयर्प०. १० ए ० रेसु०. ११ सी ० एकम्. १२ ए
विविक्षि०. १३ ए ० न्द्रकाय द्वा०.

रहस्ये । द्वन्द्वं निर्दिशामः ॥ मर्यादोक्तौ । आचतुरं ये द्वन्द्वम् ॥ व्युक्रान्तौ ।
 द्वन्द्वं विभिन्नाः ॥ यज्ञपात्रप्रयोगे । द्वन्द्वं यज्ञपात्राणि प्रयुक्ते । अत्र “रहस्य०”
 [८३] इत्यादिना द्वन्द्वमिति निपात्यते ॥ इन्द्रवज्राः(त्रा) ॥

द्वन्द्वं विजित्य शिववैश्रवणौ स्थितस्य

वाच्यस्य तेथ न न कुर्म इति स्म नाहुः ।

छायां दधुर्न खलु कालिककालिकां स-

ज्जातीयबुद्धय उपाददिरे तदाज्ञाम् ॥ ८७ ॥

८७. अथ तेमात्या वाच्यस्य सुराजत्वेन युक्तायुक्तं वक्तुं शक्य-
 स्यापि राज्ञः पुरो न न कुर्म इति नाहुः स्म मनसा पीड्यमानत्वेन
 मृतवित्ताग्रहणाज्ञां नैव कुर्म इति नोचुरित्यर्थः । कीदृशस्य । द्वन्द्वं
 शिववैश्रवणावत्यन्तं सहचरौ शंभुधनदौ विजित्यैवं परोपकारितोदा-
 राशयत्वादिगुणोत्कर्षेण पराभूय स्थितस्य वर्तमानस्य । ननु राज्ञो
 मुखदाक्षिण्येनेदं नोक्तं भविष्यति । मनस्यरुच्या तु मुखं कृष्णं
 कृतं भविष्यति । नेत्याह । काल्येव कालिका कालिकायाः सदृशी
 कालिककालिका तां मनस्यरुच्या कृष्णां छायां मुखकान्तिं च न खलु
 दधुः । किं तु तदाज्ञामुपाददिरेङ्गीचक्रुः । यतः । सती प्रकारोस्याः
 सज्जातीयातुच्छत्वेन स्वामिशुभाभिप्रायवहुमानिनीत्वेन च शोभना
 बुद्धिर्येषां ते ॥

द्वन्द्वं शिववैश्रवणौ । अत्र “लोक०” [८४] इत्यादिना द्वन्द्वमिति
 निपात्यम् ॥

न न कुर्मः । अत्र “आबाधे” [८५] इति द्विरुक्तिः ॥

१ सी द्वन्द्वं वि० । २ सी पाल्यते । ३ सी ति चु० । नौ ४ ए वश्रैव० ।
 ५ ए णं भ० । ६ ए लिङ्गः क्वा० ।

काल्(लि)ककालिकाम् । अत्र “न वा गुणः” [८६] इत्यादिना द्विरुक्तिः ।
तत्र चादौ स्यादेः ङी सा च रित् । रिक्करणं प्रतिषिद्धस्य पुंवद्भावस्य रितीति
विधानार्थम् । तेनात्र कोपन्त्यत्वात्पुंवद्भावप्रतिषेधेऽपि “रिति” [३. २. ५८]
इत पुंवद्भावः ॥ वाग्रहणात्पक्षे जानीयरपि । सजातीय ॥ वसन्ततिलका ॥

इत्यादिशक्षि(त्क्षि)तिपतिः स यथा प्रियप्रि-

येण व्यधुः मुखसुखेन तथा ह्यमात्याः ।

त्यागी प्रियेण परिपर्यसुतः सुखेन

दाताथ वा परि बलेः क इति ब्रुवाणाः ॥ ८८ ॥

८८. सः क्षितिपतिर्भैमिर्यथा प्रियप्रियेणाक्लेशेनेति पूर्वोक्तरीत्या
मृतवित्ताग्रहणविषयेमात्यानादिशत् । तथा हि तथैवामात्याः मुखसुखे-
नाक्लेशेन नृपादेशं व्यधुः । कीदृशाः सन्तः । भैमेरौदार्यातिशयरञ्जि-
तत्वेन ब्रुवाणाः । किमित्याह । असुतः परिपर्यसंख्यस्याप्यपुत्रमृतद्र-
व्यस्यैवं लीलयैव मोक्षणादमुं भैमिं विना प्रियेण सुखेन त्यागी दाता
कोथ वा बलेः परि बलिं विना सुखेन को दाता भैमिवली मुक्त्वात्रै
न कोपि त्यागीत्यर्थ इति ॥

प्रियप्रियेण प्रियेण । सुखसुखेन सुखेन । इत्यत्र “प्रिय०” [८७] इत्या-
दिना वा द्विरुक्तिस्तत्र चादौ स्यादेः ङुप् ॥

परिपर्यसुतः । परि बलेर्दाता । इत्यत्र “वाक्यस्य०” [८८] इत्यादिना
वा द्विरुक्तिः ॥

१ सी प्रिये° । २ सी °रिक्लेक.

१ सी °पु सो च. २ सी °धेप रि°. ३ ए °ति भैमि°. ४ ए °सुखाक्ले°.
५ सी °न दाता को भै°. ६ ए °त्र प्रिय र°.

राजत्राजन्नृधव नृधवासेकवीरः पृथिव्यां

न्यायिन्न्यायिन्बुध बुध जहि प्राग्नयं दुर्नियुक्त ।

सौजः [सौजः] खल खल कले वेत्सदो दुष्ट दुष्ट ..

क्षुद्र क्षुद्रेत्यजनि जनतावाद उच्चैस्तदानीम् ॥ ८९ ॥

८९. तदानीमपुत्रमृतवित्तत्यागकाल उच्चैरुत्कृष्टो जनतावादो लोकोक्तिरजनि । कथमित्याह । हे राजन् राजन् हे नृधवं नृधव नराणां भर्तः कुमारपालासि त्वं पृथिव्यामेकवीरः । केनाप्यकृतपूर्वस्यापुत्रमृतवित्तत्यागस्य करणान्निरूपमो दयावीरो दानवीरश्चेत्यर्थ इति । तथा हे न्यायिन्न्यायिन्बुधवन्मन्य हे बुध बुध पण्डितंमन्य दुर्नियुक्त दुष्टस्यापुत्रमृतवित्तस्य ग्रहणेन दुष्टाधिकारिन्दुष्टामात्य प्राप्तयमपुत्रवित्तग्रहणरूपां प्राक्तनीं नीतिं जहि त्यजेति । तथा रे [सौजः] सौजो बलिष्ठ तथा सर्वकपत्वादे खल खल तथा रे दुष्ट दुष्टापुत्रमृतस्वार्हारादिदोषयुक्त तथा लोकानां महाकष्टे पातुकत्वेन रे क्षुद्र क्षुद्र कले कलिकालाद् एतदपुत्रमृतवित्तत्यागलक्षणं त्वदीयसौजस्वादीनां निपूदनं राज्ञः सन्न्यायाचरितं वेत्सीति च ॥

संमतिः कार्येष्वाभिमत्यं पूजनं वा तत्र । राजत्राजन्नृधव नृधवासेकवीरः पृथिव्याम् । असूयायाम् । न्यायिन्न्यायिन्बुधं बुध जहि प्राग्नयं दुर्नियुक्तं ॥ कोपे । सौजः सौजः खल खल कले वेत्सदः ॥ कुत्सने । क्षुद्र क्षुद्र दुष्ट दुष्ट कले

१ सी° युक्तं । सी° । २ सी° क्षुद्रे° ।

१ ए° व न° । २ ए° त्यागेस्य । ३ ए° णानिक° । ४ सी° लधः । त° ।
५ ए° कारन्दु° । ६ सी° ल त° । ७ ए° हादि° । ८ सी° काब्द । ९ ए°
निस्र° । १० ए° मति कम्° । ११ सी° जन्त्र° । १२ सी° ध ज° । १३ ए°
निं । को° । १४ ए° दुष्ट कौले° ।

वेत्स्यदः । अत्र “संमति०” [८९] इत्यादिना द्विरुक्तिस्तत्र पूर्वोक्तौ स्वरैष्व-
न्यः स्वर(रः) भुतो वा ॥ मन्दाक्रान्ता ॥

•• दस्यो३ दस्यो हतक हतक३ पाप पापाङ्ग कूज३

अङ्गोत्कूजानुभवसि फलं त्वं स्वयं वेश्म यासि३ ।

देवं खण्डालयमकलयः सोपरेद्युः खसं प्र-

त्येवं प्रोचे प्रणिधिकथिते शीर्णकेदारहर्म्ये ॥ ९० ॥

९०. अपरेद्युः शीर्णं भग्नं यत्केदारस्य शंभोर्हर्म्यं तस्मिन्प्रणिधि-
कथिते केदारहर्म्यं भग्नमस्तीति चरैः कथिते सतीत्यर्थः । स भैमिः
खसं खसाः केदारसमीपदेशस्थाः क्षत्रियभेदाः खसानां राजाप्यभे-
दात्खसस्तं खसराजं प्रत्येवं तर्जनाप्रकारेण प्रोचे । तथा हि । हे
दस्यो३ दस्यो योत्रिकादिध्वकस्माद्धाटेः पातकत्वेन चौरात् एव रे
पाप पापात् एव च रे हतक हतक३ निन्द्यतम । अङ्गर्शब्दः संबो-
धने । हे खस कूजाव्यक्तं शब्दं कुरु तथाङ्ग हे खसोत्कूज प्रावत्ये-
नाव्यक्तं शब्दं कुरु । केनाप्यनिगृहीतत्वेनानिशं चौर्यादिपापकर्मणोपा-
र्जितप्रभूतविभूतिदर्पणाव्यक्तान्कलकलारावान्कुर्वित्यर्थः । परमेतत्कुं-
र्मणः फलमनुभवसि त्वं “सत्सामीप्ये सद्बद्धा” [५. ४. १] इति भवि-
ष्यति वतमाना । अधुनैव त्वां निग्रहीष्यामीत्यर्थः । तथा हे खस विन-
यादिधर्माचारर्षष्टत्वात्स्वयं वेश्म गृहं यासि३ आश्रयसि । देवं
केदारं खण्डो विशीर्णं आलयः प्रासादो यस्य तं तथाकलयोधारयः

१ सी °लयः कलयेऽसौ°.

१ सी °खलस्व° . २ सी °रेवृक्षाणं भ° . ३ सी °यभेदाः . ४ सी या-
वृका° . ५ सी °त्वे चो° . ६ सी °शब्द सं° . ७ सी °कुकार्मणं फ° .
८ सी °भ्रष्टास्वयं .

केदारप्रासादं विशीर्णं न समाचरय इत्यर्थः । अस्याधि फलमनु-
भवसीति ॥

तदेवं चौर्याद्यन्यायकारित्वाद्विशीर्णस्य केदारप्र(प्रा)सादस्य सा-
राया अकर्तृत्वाच्च केदारसमीपदेशस्थं खसराजं संतर्ज्यात्मानं निन्द-
न्विशीर्णकेदारप्रासादोद्धारायामात्यमाह ॥

सन्न्यासे खण्डालये देव आस्ते

प्रायश्चित्तं देवोपदिश्यां क्रियां च ।

तत्राचर्यासं तद्विशेषं च राजे-

त्यन्तर्ध्यात्वोचे वाग्भटामात्यमेवम् ॥ ९१ ॥

९१. राजा वाग्भटामात्यं भग्नकेदारप्रासादोद्धारार्थैवं वक्ष्यमाण-
रीत्योचे । किं कृत्वा । भक्त्यतिशयादन्तश्चित्ते ध्यात्वा । किमित्याह ।
अहं सन्न्यासे तिष्ठामि । देवः केदारः खण्डालये विशीर्णप्रासादं
आस्ते । तस्माद्धे देव केदार तद्विषयकृतैवंविधाविनयोत्थमहापापविशु-
द्धयर्थं मम प्रायश्चित्तं विशोधि तपश्चरणं क्रियां च स्वर्णदानादिकं कार्यं
चोपदिश्यात् । आदिशेस्त(त्त)तश्च तत्र प्रायश्चित्तं च तद्विशेषं च
प्रायश्चित्तविशेषं स्वर्णदानादिकं चाहमाचर्यासमनुष्ठेयासमिति ॥ वैश्व-
देवी छन्दः ॥

यदूचे तदाहं ॥

कारुंश्च प्रहिणुरे धनं च भृतकानायुङ्क्ष्व नेतृस्तथा

चान्द्रं वेश्म चिदस्तु गान्धिकपुटीचिज्जायतां धाम तं ३त् ।

१ सी °क्रियायां. २ ए राज्येत्य°. ३ ए °स्तु गन्धि°. ४ सी तत्°.

१ ए °रस. २ सी °स्य मरा°. ३ सी °अक्षतत्वा°. ४ सी संत्य-
ज्यात्मा°. ५ सी °मात्ममेवं भ°. ६ सी °सादमाचर्यासं. ७ ए °श्याम् । आ.
८ सी °ह । कोरं°.

भक्तिस्ते मयि यद्वदहति विभौ शंभौ तथा मेहति३

तद्वेश्माक्षतमात्थ तत्प्रवरमित्यात्थ३ तदामात्य भोः ॥९२॥

९२. भो अमात्य यद्वत्ते मयि विभौ प्रभौ विपये भक्तिरहत्युचिता
स्यात्तथा मे शंभौ विपये भक्तिरहति३ । तस्माद्विशीर्णकेदारभवनोद्धाराय
कारुंश्च वर्धक्यादीञ् शिल्पिनो धनं च प्रहिणु३ । तथा भृतकान्कर्म-
करान्नेतुंस्तथा भृतकादिचिन्ताकारिणो नायकांश्चायुङ्क्ते प्रयुङ्क्ते । ततश्च
तद्धाम केदारभवनं चान्द्रं वेदमचिदस्तु चन्द्रप्रासाद इव भवतु चन्द्र-
भवनं क्षेत्रात्रावेव निष्पद्यतेन्यथा पतेत्तद्वच्छीघ्रं निष्पद्येतामित्यर्थः ।
तथा गान्धिकपुट्टीचिज्जायताश्म । यथा गन्धपण्यस्य वणिज औ-
पधपुट्टिका क्षणान्निष्पद्यत एवं निष्पद्यताम् । तथा भो अमात्य तदा
तस्मिन्निववक्षित आं वयोः प्रसिद्धे काले तद्वेदम केदारभवनं त्वमक्ष-
तमभग्नमस्तीत्यात्थावोचः । तदायोगे “स्मे च वर्तमाना” [५.२.१६]
इत्यतीतेन वर्तमाना । तथा तद्वेदम तदा प्रवरमनेकरूपकचित्रादिभिः
प्रधानमस्तीति त्वमात्थाख्यः । तद्वेदमाक्षतं तत्प्रवरमित्युक्तवन्तममात्यं
प्रणिधिभणितियुक्त्या स्वमतात्प्रच्याव्यैवमुपालम्भं चामात्यं प्रति रा-
जोच इति संबन्धः ॥

दस्यो३ दस्यो । हतक हतक३ । अत्र “भस्वने पर्यायेण” [९०] इति
द्विरुक्तिः । तत्र पर्यायेण पूर्वस्यमुत्तरस्यां वोक्तावन्यस्वरः हुतो वा ॥ पक्षे ।
पाप पाप ॥

१ सी ँकदा० । २ ए ०रानेवुं० । ३ सी ०ह्व । तं० । ४ सी तदासं
के० । ५ सी ०यतां । तथा भो आमा० । ६ ए ०निष्पद्यं० । ७ ए आचार्याः प्रं०
८ सी ०सिद्धं० । ९ ए ०ण ति । १० ए ०स्थाप्रवरं० ।

अङ्ग कूज३ । अङ्गोत्कृजानुभवसि फलम् । पाप पाप । इत्यत्र “त्यादेः०”

[९१] इत्यादिना वा झुतः ॥

क्षिया आचारैरेपः । तत्र स्वयं वेश्म यासि३ । देवं खण्डालयमकलयुः । सद्यस्यासे । खण्डालये देव आस्ते ॥ आशिपि । प्रायश्चित्तं देवोपदिश्या(३)-
क्रियां च । तन्नाचर्यासं तद्विशेषं च ॥ ०प्रेपे । कारुंश्च प्रहिणु३ धनं च ।
श्रुतकानायुद्धव नेतृस्तथा । इत्यत्र “क्षिया०” [९२] इत्यादिना वा झुतः ॥

गान्धिकर्षुटीचिजायतां धाम त३त् । चान्द्रं वेश्मचिदस्तु । इत्यत्र “चि-
तीवार्ये” [९३] इति वा झुतः ॥

प्रतिश्रवणे । शंभौ तथा मे भक्तिरंहति३ । भक्तिस्ते मयि चद्रदहति ॥ नि-
गृह्यानुयोगे । तत्प्रवरमित्यात्थ(३) । तद्वेश्माक्षतमात्थ । इत्यत्र “प्रतिश्रवण०”
[९४] इत्यादिना झुतो वा ॥ शार्दूलविक्रीडितं छन्दः ॥

स्रष्टा नु३ शंभुर्नित्युशन्तो मुनीन्द्रा

ओ३म्भष्टारमो३म्(मोम्?) शंभुमित्यस्तुवन्यम् ।

शीर्णागारं तं नाश्रुणोर्नाबुधो वा-

श्रौपं हि३ प्रावेदं ह्युदित्वा स ऊचे ॥ ९३ ॥

९३. अथ बाहो अमात्य यं केदारमो^{११} स्रष्टारं विधातारं [ओं शंभुं
संहर्तारं?] प्रतिपद्यामह इत्येवंप्रकारेण मुनीन्द्रा अस्तुवन् । यतः
स्रष्टा नु३ शंभुर्नित्युशन्तः सृष्टिसंहारकारित्वात्केदारोयं ब्रह्मा व

१ सी^१ वति फ^० । २ सी^२ त्यादेत्या^० । ३ सी^३ चाराभ्रे^० । ४ ए^४ रप्रेषः
तत्रास्व^० । ५ सी^५ लयः । स^० । ६ ए^६ श्यात्रः क्रियां । ७ ए^७ प्रैप । का^०
८ ए^८ पुत्राचि^० । ९ सी^९ झुत । श्र^० । १० सी^{१०} रही ति^० । ११ स^{११}
भो श्रष्टरं^० ।

हरो वेति देवताद्वयविषयसंशयप्रकारेणेच्छन्तस्तं केदारं शीर्णं भ्रमर्मा-
गारं यस्य तं शीर्णागारं लोकेभ्योनाशृणोर्नाबुधो वा चरैर्नाज्ञासीर्वा
यत्त्वं नद्वेष्टम तदाक्षतं प्रवरं वात्थेत्यर्थः । इति नृपप्रभेमात्पो हे रा-
जम्^१ हि स्फुटं तं शीर्णागारमैश्रौपं प्रावेदं चाधुनाहमपि श्रुतवाञ्छात-
वांश्रेत्यर्थः । इत्युदित्वा प्रत्युत्तरमुक्त्वा राजानमूचे ॥

अष्टा नु३ शंभुर्बु । इत्यत्र “विचारे पूर्वस्य” [९५] इति भ्रुतो वा ॥

ओ३म् स्रष्टारम् ओ३म्(ओम्?) शंभुम् । इत्यत्र “ओमः प्रारम्भे” [९६]

इति भ्रुतो वा ॥

शीर्णागारं तं नाशृणोर्नाबुधो वा अश्रौपं हि^२ प्रावेदं हि । इत्यत्र-“हेः
प्रभ०” [९७] इत्यादिना हेः भ्रुतो वा ॥ वैश्वदेवी छन्दः ॥

मन्त्री यदूचे तदाह ।

सोमेशवेष्टम३ अगम३[ः] अपश्य-

स्तदित्यथोचे नृपतिः पुनस्तम् ।

एत३दगच्छ^३३न्तदपश्यमुच्चै-

र्मन्त्रिन्नदोप्युद्ध्रियतां विशीर्णम् ॥ ९४ ॥

९४. हे राजस्त्वं सोमेशवेष्टम३ सोमनाथभवनं यात्रार्थमगम३-
स्तथा तत्सोमेशवेष्टमापश्य इति मन्त्रयूच इति संबन्धः । अथामार्त्यस्यै-
व भणनानन्तरं प्रत्युत्तरयन्नृपतिः पुनस्तममात्यमूचे । यथा हे मन्त्रिन्नेत३-

१ ए सोमेशवेष्टमः३ अप^०. २ सी^०म अ^०. ३ सी^०च्छ३स्तद^०.

१ सी^०षयशंश^०. २ ए^०मारं. ३ ए^०भ्यो वा ना^०. ४ सी^०वाचेल^०.
५ ए^०मश्रौषं. ६ ए वा। शी^०. ७ सी^०हि प्रा^०. ८ ए^०शवोदम. ९ बी^०
धंमागमत्। स्त^०. १० ए^०वेष्टम प^०. ११ ए^०लस्येवं.

त्सोमेशवेशमाहमुच्चैरतिशयेनागच्छ३म् । तथा तत्सोमेशवेशमोच्चैर-
पश्यम् । अदोपि सोमेशवेशमापि विशीर्णमुद्ध्रियताम् ॥

प्रश्ने । सोमेशवेशमं३ अगम३[:] अपश्यस्तत् ॥ प्रश्नाख्याने । एतु३-
दगच्छ३म् तदपश्यम् । अत्र “ प्रश्ने च० ” [९८] इत्यादिना वा दुर्तः ॥
उपजातिः ॥

राजाज्ञयाथ सचिवो न्यगदत्स्वकानि-

त्यागच्छ भोः कपिलक३ व्रजं दे३वदत्त ।

उत्तिष्ठ कृ३त्तशिख साधय कृ३णमि(३)त्र

केदारसोमशिरसोर्भवने विधेध्वम् ॥ ९५ ॥

९५. स्पष्टम् । किं त्वागच्छ मर्द्धचःश्रवणाद्यर्थं मत्समौपमायाहि ।
साधयामुकं किञ्चित्कार्यं निष्पादय ततो यूयं सर्वेपि मिलित्वा केदार-
सोमशिरसोः केदारसोमनाथयोर्भवने विधेध्वं निष्पादयध्वम् ॥
वसन्ततिलका ॥

नम कपिलक मन्त्रिशसनं त्वं प्रतिशृणु कृ३त्तशिख त्वमप्यदो भोः ।

विभृहि शिरसि देवद(३)त्त शीघ्रं मिथ इति तेप्रणिगद्य तत्र जग्मुः९६

९६. स्पष्टम् । किं तु नम शिरो नमयित्वाङ्गीकुर्वित्यर्थः । प्रतिशृण्व-
ङ्गीकुरु । अदो मन्त्रिशसनम् । शिरसि विभृहि शिरस्यञ्जलिं वद्ध्वा मन्त्रि-
शासनं प्रतीच्छेत्यर्थः । तत्र केदारसोमनाथौ यत्र स्तः ॥

१ ए सी राशाज्ञ° । २ ए °ज३ दे° । ३ ए वी देव° । ४ सी
°ण३ मि° । ५ ए सी विदध्व° ।

१ सी °भेचै° । २ वी °श्म३ आगमः३ अ° । ३ सी °तः । रा° । ४ ए
सी °द्वचश्र° । ५ ए °यश्च । °व° । ६ ए °धः । के° । ७ ए °नाथो य° ।

आग छ भोः कपिलक३ । नम कपिलक ॥ गुरुर्वैकोनन्त्योपि लघुत् । व्रज दे-
 ३वदत्त विभृद्दि शिरस्मि देवद(३)त्त । उत्तिष्ठ कृ(३)सशिव् । प्रतिशृणु कृस-
 शिख । अत्र “दूराद्” [९९] इत्यादिना वा मुतः ॥ महाविभाषयैव मुतवि-
 कल्पे सिद्धे वाग्रहणं न विकल्पार्थं किं त्वन्त्यस्य मुतेन सह गुरोरसमावेशार्थम् ।
 तेन कृःसशिख३ इति न स्यात् ॥ अनृदिति किम् । साधय कृष्णमि३त्र । कृष्ण-
 बन्धिन ऋतो न मुतत्वम् ॥ औपछन्दसकम् ॥

हे३ देवदत्त चलं हे३ व्रज यज्ञदत्त

गोविन्द हे३ त्वरय माधवं हे३ त्वरस्व ।

अन्योन्यमित्यभिदधद्भिरुपेत्य हर्षे-

णाकारि शिल्पिभिरथायतनद्वयं तत् ॥ ९७ ॥

९७. स्पष्टम् ॥

हे३ देवदत्त चल । गोविन्द हे३ त्वरय । हे३ व्रज यज्ञदत्त । माधवं हे३
 त्वरस्व । इत्यत्र “हेहेवेपामेव” [१००] इति यत्रतत्रस्थयोर्हेहेशब्दयोर-
 न्यः स्वरः मुतो वा ॥ वसन्ततिलका ॥

युष्मानभो अभिवादये भव जयी भो३ एधि जैनश्च भो

युष्मानप्यभिवादये सुकृतवान्भूयाः कुमार३ भव ।

आयुष्मांश्च कुमारपाल चिरमित्याशंसितोत्रार्हतै-

श्वैत्यं स्फाटिकपार्श्वविम्बमकृत स्वर्णेन्द्रनीलैर्नृपः ॥ ९८ ॥

९८. नृपो भैमिः स्फाटिकं स्फटिकमयं पार्श्वविम्बं श्रीपार्श्वनाथप्र-

१ बी हे दे० । २ ए बी ल हे३ व्र० । ३ बी व हे३ त्व० । ४ सी
 नस्वभोश्च । ५ ए तोवाहंतेश्वैत्यं स्फटि० ।

१ बी नमः क० । २ बी ख इ० । ३ सी, मिथः । ४ बी हे दे० ।
 ५ ए व हे३ त्व० । ६ बी रय । इ० ।

तिमा यत्र तच्चैत्यं प्रासादं स्वर्णेन्द्रनीलैः स्वर्णेन नीलमणिमिश्रं कृत्वा-
त्राणहिलपाटकेकृताकारयदित्यर्थः । कीदृक्सन् । आर्हतैर्हृदैवतैराचा-
र्योपाध्यायाद्यैराशंसितो दत्ताशीर्वादः । कथमित्याह । भो आर्हता
आचार्या अहं युष्मानभिवादये वन्द इति भैमेरभिवाद आर्हताः प्रत्य-
भिवदन्ति । भो३ भैमे त्वं जग्यमार्याघोषणादिप्रकृष्टधर्मवृद्धये जयन-
शीलो भव । तथा भो भैमे जैनश्चार्हतश्चैधि भव । तथा भो उपाध्या-
याद्यार्हता युष्मानप्यहमभिवादय इति भैमेरभिवादेपरेप्यार्हताः प्रत्य-
भिवदन्ति हे कुमारं३ कुमारपाल त्वं सुकृतवान्धर्मलाभवान्भूया-
स्तथा हे कुमारपाल त्वं जिनधर्मवृद्धये चिरमायुषमांश्च भवेति ॥ शा-
दूलविक्रीडितम् ॥

मोदस्व गार्ग्यं शिवमस्तु तवापि वात्स्य३

पुण्यैधि वात्सि जयतात्तुपजेत्यृषीणाम् ।

यत्राभिवादमनु वागथ तत्र भूपः

श्रीदेवपत्तनतलेकृत पार्श्वचैत्यम् ॥ ९९ ॥

९९. अथ तथा भूपो भैमिस्तत्र श्रीदेवपत्तनतले देवपत्तनाख्यपुर-
स्य तलपदे पार्श्वचैत्यमकृताकारयत् । यत्राभिवादमभिवादये गार्ग्योहं
भो इत्याद्यभिवन्दनामनुलक्ष्यीकृत्य ऋषीणां वागाशीर्वचनं वर्तते ।
तथाहि । हे गार्ग्याभीष्टपूर्त्या मोदस्व तथा हे वात्स्य३ तवापि शिव-
मस्तु तथा हे वात्सि वत्सस्यापत्य स्त्रि पुण्या पापमलापर्गमात्पवित्रैधि
भव तथा हे तुषज शूद्रभेद त्वं जयतादिति ॥

१ सी ०स्तु मत्स्य. २ ए ०चैत्याम्.

१ बी तच्चैत्यं. २ बी सी ०हिलपां. ३ सी ०था भैमे जेजे. ४ ए
०यादहं. ५ सी ०रपां. ६ सी ०दमये. ७ सी वापित्स्य. ८ सी.
तवापि हे. ९ सी ०गतात्पुं. १० ए ०भै त्वं.

शुष्मानभो भमिवादये भव जयी भोः एषि जैनश्च भोः ॥ गोत्रे ।
 भमिवादये वात्स्योहं भोः शिवमस्तु तवैपि वात्स्यः भमिवादये गार्ग्योहं
 भो मोदस्व गार्ग्य ॥ नाम । शुष्मानभ्यमिवादये सुकृतवान्भूयाः कुमारः भवा-
 युष्माश्च कुमारपाल । इत्यत्र “अस्त्री०” [१०१] इत्यादिना भुतो वा ॥ स्त्रीश्-
 च्चवर्जनं किम् । भमिवादये वात्स्येहं भोः पुण्यैषि वात्सि । भमिवादये तुपजोहं
 भो जयतान्तषज ॥ वसन्ततिलका ॥

सोमेदपुरीःमकलयः सुमताः३ आपः

साधाः३उ गूर्जरपुरेः अगमः पृथाः३उ ।

तत्र अभूर्वरकुमारविहारचैत्य-

दृष्ट्याः३इ दिक्ष्विति तदाजनि पान्थवार्ता ॥ १०० ॥

१००. तदा पार्श्वनाथभवनद्वयविधानकाले दिक्षु पान्थवार्ता
 पथिकानां मिथो वार्ताजनि । कथमित्याह । हे सुमताः३इ सुमते त्वं
 सोमेदपुरीःम् देवपत्तनमकलयैः३ अज्ञासीरपश्य इत्यर्थस्तथा हे
 साधाः३उ साधो त्वं सोमेदपुरीःमापैः३ अगमस्तथा हे सुमता-
 ३इ त्वं तथा हे साधाः३उ त्वं च पृथाः३उ पृथौ विस्तीर्णं गूर्जर-
 पुरेः अणहिलपाटके चागमः३स्तथा तत्र सोमेदपुरीगूर्जरपुरयोर्वर-
 कुमारविहारचैत्यदृष्ट्याः३इ वरे अद्भुते कुमारविहारौ कुमारविहारा-
 ख्ये ये चैत्ये पार्श्वनाथप्रासादौ तयोर्था दृष्टिस्तदर्थं त्वमभूः संपन्नो
 वरकुमारविहारचैत्ये देवं दृष्टवानित्यर्थ इति । एतेनैतयोः कुमारविहा-

१ ए अपगं. २ ए कुलामां.

१ सी वात्स्य अं. २ ए वी द्यो गां. ३ वी स्त्रीम्. ४ सी हं
 भो पुं. ५ ए यः आज्ञां. ६ वी धाः सां. ७ वी प आगं. सी
 प अं. ८ सी पृथो विं. ९ सी हिल्यां. १० वी लयः । एं.

रयोर्निरुपमं^१ रामणीयकमुक्तम् । सर्वत्र “प्रश्ने च प्रतिपदम्” [७. ४. ९८]
इति हुतः ॥

भक्तोसि साधा३उ ततो वसामि

गिरा३उ किं ते पुरि शंभुनेति ।

स्वप्ने निदिष्टः क्षितिपः कुमार-

पालेश्वराख्यायतनं^२ व्यधत्त ॥ १०१ ॥

१०१. क्षितिपो भैमिरणहिलपुरे कुमारपालेश्वराख्यायतनं व्यध-
त्ताकारयन् । यतः स्वप्ने शंभुना निदिष्ट आज्ञप्तः । कथमित्याह । हे
साधा३उ अत्र “दूराद्” [७. ४. ९९] इत्यादिना हुतः । हे साधो
कुमारपालासि त्वं मयि भक्तस्ततस्तस्माद्धेतोः किं गिरा३उ ।
अत्र “विचारे पूर्वस्य” [७. ४. ९५] इति हुतः । गिरौ हिषवति स्फटि-
काचले वा स्वाश्रये वसामि किं वा ते पुरि वसामि त्वद्भक्तिविशेषह-
तहृदयोहं स्वाश्रयं गिरि(रिं) मुक्त्वाणहिलपुरे वस्तुमिच्छामीति तात्प-
र्यार्थ इति ॥ उपजातिः ॥

आयुष्मान्भव भूपता३इ अजय३[ः] शान्त्या३ सुबुद्धा३वृषी[३]ञ्
जिष्णा३वृर्ज तदै३न्दवे जय चिरं चौ३लुक्यचूडामणे ।

क्षमानृषीकरणात्प्रवर्तय निजं संवत्सरं चेत्यृषि-

ष्वाघोपत्सु सदा नृपः पदविधिर्यद्वत्समर्थोभवत् ॥ १०२ ॥

१०२. यद्वद्यथा पदविधिः पदसंवन्धी विधिः सदा समर्थपदा-

१ ए °धत्ताका° । २ ए °र नो३लु° ।

१ वी °मं रम° । २ ए सी °त पाद° । ३ सी °ना इति आ° । ४ ए हुतो
सा° । ५ सी °जाति° आ° ।

* इत उत्तराणि वी पुस्तकधर्माणि न लब्धानि ।

श्रया भवति समर्थानां पदानां स्यादित्यर्थः । तथा नृपः कुमारपालः
 सदा समर्थः सर्वशक्तिसंपद्धिः शक्तो भवन् । शब्दश्रंषेणोपमा । केषु
 सन्तु । ऋषिषु । किंभूतेषु । आघोपत्सु भैमेलोक्तोरैर्विनयादिगुणैरव-
 दानैर्द्वैतहृदयत्वेनाशिपो ददत्सु । कथमित्याह । हे भूपता३इ भूपते
 आयुष्मान्भव युष्मान्भो अभिवादय इति कुमारपालाभिवादेत्र गम्यः ।
 “अवीशुद्धे” [७- ४. १०१] इत्यादिना प्रत्यभिवादेत्र युतः । तथा हे
 सुबुद्धा३य सुबुद्धे ज्ञान्या३ इन्द्रियजयेन कृत्वर्पा३नप्यजय३ः ।
 सर्वत्रात्र “प्रश्ने च०” [७. ४. ९८] इत्यादिना युतः । तत्समात्केनाप्यजे-
 यानामन्तरङ्गद्विषामपि जयाद्धेतोर्हे जिष्णा३व् जिष्णो ऊर्ज जगत्रयेपि
 गलिष्ठो भव । विकल्पेन [प्य]न्ताश्रुरादय इति मताश्रयणान्नात्र णिच् ।
 तथा हे पेष्ठन्द३वे अत्राणन्ताश्रुनीच् । हे सोमवंश्य तथा हे चौष्ठलुक्य-
 वृडामणे जगद्रक्षायै चिरं जय । तथा क्षमानृण्यीकरणान्निजं संवत्सरं
 प्रवर्तय च । पृथ्वीमनृणीकुर्वन्निह निजनाम्ना संवत्सरं प्रवर्तयतीति
 स्थितिरिति ॥

प्रश्ने । सोमेष्टपुटी३मकलय३ः] सुमता३इ । आप३ः साधा३इ । तत्र-
 ३अभु३र्वरकुमारविहार[चैत्य]दृष्ट्या३इ । गुर्जरपुरे३ अगम३ः] पृथा३इ ॥
 अर्चायाम् । भक्तोसि साधा३इ ॥ विचारे । ततो वसामि गिरा३इ किं ते
 पुरि ॥ प्रत्यभिवादे । आयुष्मान् भव भूपता३इ । अत्र “प्रश्नार्चा०” [१०२]
 इत्यादिना संधियोग्यस्य संध्यक्षरस्य युतो भवन्नाकार इदुत्परः युतो भवति ।
 स च प्रत्यासत्या एकारैकारयोरिकारपर ओकारांकारयोर्हकारपर इति ॥

१ ए ०दा मदा स . २ सी ०श्रत्ये न. ३ सी [नप्यो]. ४ सी ०वे त्तिअ०
 ५ सी ०नृणीक०. ६ सी ०थस । पृथिवीम०. ७ सी ०गिरा३इउत किं.
 ८ ए ०कारै.

अजय३[:] शान्त्या३ सुबुद्धा३युषी३न् । जिष्णा३वृज्ज । इत्यत्र “तयोऽव्यो०”
 [१०३] इत्यादिना तयोः सुताकारात्परयोरिदुतोः स्थाने स्वरं परे संहितायां विप-
 ये यवौ ॥ केचिदैदौतोश्चतुर्मात्रं सुतमिच्छन्ति । ऐ३न्दवे । चौ३लुक्यच्च्डामणे ॥

पदविधिर्यद्वत्समर्थोभवत् । इत्यनेन “समर्थः पदविधिः” [१२२]
 इति सूत्रार्थो ज्ञापितः ॥ शार्दूलविक्रीडितं छन्दः ॥

अष्टाविंशः पादः समर्थितः ॥

इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणविरचितायां श्रीसिद्धहेमचन्द्रा-
 मिधानशब्दानुशासनव्याश्रयवृत्तां विशः सर्गः समर्थितः ॥

संपूर्णं चेदं व्याश्रयमहाकाव्यं तत्संपूर्णं च तद्वृत्तिरपीति' शुभ-
मस्तु ॥ नमः श्रीपार्श्वनाथजिनदत्तगुरुपादपद्मेभ्यः । प्रसीदन्तु जिने-
श्वरसूरिगुरुपादाः । सदा प्रमत्त्यै तत्रभवत्यै सरस्वत्यै नमोऽम्ब्विति ॥

श्रीचान्द्रे विपुले कुलेतिविमले श्रीवर्धमानाभिधा-

चार्येन्द्रस्य जिनेश्वरोन्तिपदभूत्सूरिर्द्विजानां पतिः ।

श्रीमद्गुलभराजसंमदि वसत्यध्वानमुदयोत्य यः

माभून्साधुविहारिणी व्यरचयच्छ्रीगृजरात्रावजौ ॥ १ ॥

संवेगरङ्गशैलां सुधाप्रपां त्वकृत शिवपथिकहेतोः ।

योन्तःसिद्धिपथं तत्पदे(द्रे?) स जिनचन्द्रसूरिरुदैन ॥ २ ॥

तत्पट्टेभयदेवसूरिरभवद्यः पार्श्वकल्पद्रुमं

सच्छायं श्रितदत्तवाञ्छितफलं श्रीस्तम्भनेरोपयत् ।

जन्तूनां हितहेतवेत्र सुघर्षार्थैः सद्योद्यमैः

संपूर्णाश्वनवाङ्गवृत्तिसरमीः श्रेयोर्थमोर्मूच्यतः ॥ ३ ॥

तच्छिष्यो जिनवल्लभो गुरुरभाञ्चारित्रपाविच्यतः

सारोद्धारसमुच्चयो गु निखिलश्रीतीर्थसार्थस्य यः ।

सिद्धाकर्षणमन्त्रको न्वखिलसद्विद्याभिरालिङ्गनात्

कीर्त्या सर्वगया प्रसाधितनभोयानार्थ्यविद्यो ध्रुवम् ॥ ४ ॥

तत्पट्टाम्बरसूरडम्बरधरैः कृष्णद्युतिर्देवतैः

सेव्यः श्रीजिनदत्तसूरिरविभः प्राच्यां युगाधीयताम् ।

१ सी °लि । न° । २ सी °नाथाय श्रीजिं । ३ सी °हारणो । ४ ए °रिणे व्य° । ५ ए °शालायां सु° । ६ सी °योन्तिसिद्धप° । ७ सी °तहेत° । ८ ए °दार्थे स° । ९ सी °र्णवर्न° । १० सी °गृह्यत । त° । ११ सी °को ञ्खिल° । १२ सी °ध्यपिबो° । १३ सी °धर कु° । १४ सी °रिभविभ प्रा° ।

केनाप्यस्खलितप्रतापगरुडो यस्य त्रिलोक्यां स्फुरं-

खोटं त्रोटमपास्यति श्रितवतां विघ्नाहिपाशान्क्षणान् ॥ ५ ॥

तत्पट्टेचलचूलिकाञ्चलमलंचक्रेष्टवर्षोपि स

श्रीमान्द्रो जिनचण्डसूरिसुगुरुः कण्ठीरवाभोपसः ।

यं लोकोत्तररूपसंपदमपेक्ष्य न्वं पुलिन्दोपमं

मन्वानो नु दधौ स्मरस्तदुचितांश्चापं शरान्पञ्च च ॥ ६ ॥

आरुह्य श्रितिभृत्सभाचतुरिकां निर्जित्य दुर्वादिन-

स्तेजोग्रौ ज्वलिते लसत्यनुदिशं नादे यज्ञोदुन्दुभेः ।

पाणौकृत्य जयश्रियो गुरुमहैर्यः मा(शा?)रदां मातरं .

पृथ्वीं चोन्मुदितां व्यधाजिनपतिः सूरिः स जज्ञे ततः ॥ ७ ॥

प्रासादोत्तमनुङ्गशृङ्गमुभगं पर्यङ्करोत्तत्पदं .

श्रीमान्सूरिजिनेश्वरोत्र भगवान्गाङ्गेयकुम्भप्रभः ।

माधुर्यातिशयश्रिया निरूपमां यद्वाचमन्वर्हतो

नूनं सापि सिता मुधा च लवणं वारीव चोत्तारणाम् ॥ ८ ॥

या रूपातिशयाद्विद्रूपकमिवानङ्गं हसत्यञ्जसा

सौम्यत्वान्नु ददाति लक्ष्ममिपतः पत्रावलम्बं विधौ ।

नानासिद्धिरमाद्भुतात्करकजाजित्वैव लक्ष्म्याश्रितं

पद्मं वात्तृणाननं वितनुते मन्ये मृणालच्छलान् ॥ ९ ॥

सूरिजिनरत्न इह बुद्धिमागरः सुधी-

रमरकीर्तिः कविः पूर्णकलशो वृधः ।

ज्ञौ प्रबोधेन्दुगणिलक्ष्मितिलकौ प्रमो-

दादिमूर्त्यादयो यद्विनेयोत्तमाः ॥ १० ॥

१ सी °त्पट्टां च° . २ सी °हैर्यञ्छार° . ३ सी व्यध्याजि° . ४ सी °दं
धीमा° . ५ सी लक्ष्म्यामि° . ६ सी लक्ष्म्युद्धितं . ७ सी °लसो बु°
८ सी °त्तमा । सु° .

सुगुरोस्तस्यादेशात्स कर्णकर्णोत्सवं विवृतिमेताम् ।

स्वमतिविभवानुसारान्मुनिर्व्यधादभयतिलकगणिः ॥ ११ ॥

आम्नांती सर्वविद्यास्वविकलकविताकेलिकेलीनिवास(सः)

कीर्त्या(र्य?)ऽवेः पारदृश्वा त्रिभुवनजनतोपक्रियास्वात्तदीक्षः ।

निःशेषग्रन्थसार्थे मम गुरुरिह तु व्याश्रयेतिप्रकामं

टीकामेतां स लक्ष्मीतिलककविरविः शोधयामास सम्यक् ॥ १२ ॥

अष्टये द्वादशभिस्त्रयोदशशते श्रीविक्रमाब्देत्वियं

श्रीप्रह्लादनपत्तने शुभदिने दीपोत्सवेपूर्यत ।

मेधामान्द्यमदात्कथंचिदिह यच्चायुक्तमुक्तं मया

शोधयं स्वल्पमतौ प्रसद्य मयि तन्निर्मत्सरैर्मेधिरे(रैः) ॥ १३ ॥

मत्प्रदश सहस्राणि श्लोकाः पञ्च शतानि च ।

चतुःसप्ततिरप्यस्या वृत्तेर्मानं विनिश्चितम् ॥ १४ ॥

प्रक्रीडत्परिमाद्यदङ्गिसुभगा श्रीभूर्भुवःस्वस्वयी

सर्वेषां परमेष्ठिनां सितयशोभिद्योतिता सर्वतः ।

यावद्दीपमहोत्सवं प्रविभृते तेषां प्रतौपोज्ज्वल-

दीपैस्तावदियं करोतु विवृतिः प्राज्यं सुराज्यं भुवि ॥ १५ ॥

१ सी °शात्सकं. २ सी °ज्ञाता-स°. ३ सी °अष्ट्रे द्वा°. ४ सी °त्सरै।स°.
५ ए °नां शतं. ६ ए °तापज्ज्व°. ७ सी °राज्ये भु°.

**Bombay Sanskrit and Prakrit Series, Edited under the
Supervision of the Publication Department of the
Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona.**

	RS. AS.
No. I Pañcatantra, Book IV and V, edited with Notes by Dr. G. Buhler	0 4
No. II Nāgojibhaṭṭa's Paribhāṣendus'ekhara, Part I, Sanskrit Text and Various Readings, edited by Dr. F. Kielhorn (<i>out of stock</i>)
No. III Pañcatantra, Books II, and III, edited with Notes, by Dr. G. Buhler	0 4
No. IV Pañcatantra, Book I, edited with Notes, by Dr. F. Kielhorn	0 6
No. V Raghuvamśa of Kālidāsa, with the Commentary of Mallinātha, Part I (Cantos 1-VI), edited with Notes, by Mr. S. P. Pandit, M. A.	1 8
No. VI Mālavikāgnimitra of Kālidāsa, edited with Notes, by Mr. S. P. Pandit, M. A., 2nd edition (<i>out of stock</i>)
No. VII Nāgojibhaṭṭa's Paribhāṣendus'ekhara, Part IIA, (Paribhāṣas 1-37) Translation and Notes, by Dr. F. Kielhorn	0 8
No. VIII Raghuvamśa of Kālidāsa, with the Commen- tary of Mallinātha, Part II (Cantos. VII-XIII, edited with Notes, by Mr. S. P. Pandit, M. A. (<i>out of stock</i>)
No. IX Nāgojibhaṭṭa's Paribhāṣendus'ekhara, Part IIB, (Paribhāṣas 38-69), Translation and Notes, by Dr. F. Kielhorn	0 8
No. X Das'akumārācārita of Daṇḍin, Part I, by Dr. Buhler and Part II, by Dr. Peterson, re-edited with Notes in one Volume, by G. J. Agashe	4 6
No. XI Nitiś'ataka and Vairāgyas'ataka of Bhartṛhari, edited with Notes, by Justice K. T. Telang, M. A. (<i>copy-right restored to the editor</i>)

	RS. AS.
No. XII Nāgajibhatta's Paribhasendus'ekhara, Part IIC, (Paribhāṣas 70-122), Translation and Notes, by Dr. F. Kielhorn 0 8	
No. XIII Raghuvans'ya of Kālidasa, with the Commen- tary of Mallinātha, Part III (Cantos. XIV-XIX) edited with Notes, by Mr. S. P. Pandit, M. A. (out of stock)	
No. XIV Vikramānkadeva-carita of Bilhana, by Dr. G. Buhler (copy-right restored to the editor)	
No. XV Malati-Madhava, with the Commentary of Jagaddhara, edited with Critical Notes, etc., by Dr. R. G. Bhandarkar, Second edition 4 4	
No. XVI Vikramorvas'ya of Kalidasa, with Notes, by S. P. Pandit, M. A., Third edition 2 0	
No. XVII Hemacandra's Des'i-namamāla, Part I, by Prof. Pischel and Dr. Buhler, Under revision	
No. XVIII* Vyākaraṇa-Mahābhāṣya of Patañjali, Vol. I, Part I, by Dr. Kielhorn, Second edition 1 8	
No. XIX† Vyākaraṇa-Mahābhāṣya of Patañjali, Vol. I, Part II, by Dr. Kielhorn, Second edition... .. 1 8	
No. XX* Vyākaraṇa-Mahābhāṣya of Patañjali, Vol. I, Part III, by Dr. Kielhorn, Second edition 1 8	
No. XXI† Vyākaraṇa-Mahābhāṣya of Patañjali, Vol. II, Part I, by Dr. F. Kielhorn, Second edition ... 3 0	
No. XXII† Vyākaraṇa-Mahābhāṣya of Patañjali, Vol. II, Part II, by Dr. F. Kielhorn, Second edition ... 3 0	
No. XXIII Vāsiṣṭha-Dharmas'āstra, edited with Notes, by Dr. A. A. Führer (Second edition) 0 12	
No. XXIV Kādambari by Bāṇa and his Son, Vol. I, Text; Vol. II, Notes and Introduction, by Dr. P. Peterson, Vol. II, out of stock, Vol. I, Rs. 2, both together ... 5 8	
No. XXV Kīrti-kaumudī, edited with Notes, by Professor A. V. Kathawate (copy-right restored to the editor)... ..	

* Nos. 18, 19 and 20 are bound together in one volume, the whole volume being priced Rs. 4-8.

† Nos. 21, 22 and 26 are bound together in one volume, the whole volume being priced Rs. 9.

	RS. AS.
No. XXVI} Vyākaraṇa-Mahābhāṣya of Patañjali, Vol. II, Part III, by Dr F. Kielhorn, <i>Second edition</i> ...	3 0
No. XXVII Mudrārāksasa of Viśākhadatta, with the Commentary of Dhundirāja, edited with Notes, by Justice K. T. Telang, M. A. (<i>copy-right restored to the editor</i>)
No. XXVIII* Vyākaraṇa-Mahābhāṣya of Patañjali, Vol. III, Part I, by Dr. F. Kielhorn, <i>Second edition</i> ...	3 0
No. XXIX* Vyākaraṇa-Mahābhāṣya of Patañjali, Vol. III, Part II, by Dr. F. Kielhorn, <i>Second edition</i> ...	3 0
No. XXX* Vyākaraṇa-Mahābhāṣya of Patañjali, Vol. III, Part III, by Dr. F. Kielhorn, <i>Second edition</i> ...	3 0
No. XXXI Subhāṣitāvali of Vallabhadeva, edited by Dr. P. Peterson and Pandit Durgaprasad ...	2 8
No. XXXII Tarka-kaumudī of Laugākṣi Bhāskara, edited by Mr. M. N. Divedī (<i>copy-right restored to the editor</i>)
No. XXXIII Hitopadeśa of Nārāyaṇa, edited by Dr. P. Peterson	0 14
No. XXXIV Gaudavaho of Vakpati, edited by Mr. S. P. Pandit, M. A. (<i>under revision</i>)
No. XXXV Mahanārāyaṇa Upaniṣad, edited by Col. G. A. Jacob	0 7
No. XXXVI Selections of Hymns from the Ṛgveda (First Series) By Dr. P. Peterson, (<i>Fourth edition</i>)...	2 0
No. XXXVII S'ārngadharapaddhati, Vol. I, edited by Dr. P. Peterson	3 0
No. XXXVIII Naiṣkarmyasiddhi, by Col. G. A. Jacob (<i>under revision</i>)
No. XXXIX Concordance to the Principal Upaniṣads and the Bhagavadgita, by Col. G. A. Jacob	4 0
No. XI. Eleven Ātharvaṇa Upaniṣads, with Dipikās, by Col. G. A. Jacob, <i>Second edition</i>	1 8

1 Nos. 21, 22 and 26 are bound together in one volume, the whole volume being priced Rs. 9.

* Nos. 28, 29 and 30 are bound together in one volume, the whole volume being priced Rs. 9.

	RS. AS.
No. XLI Handbook to the study of Ṛgveda, Part I, Comprising Sāyana's Introduction to his Ṛgveda-bhāṣya, with English Translation, by Dr. P. Peterson (<i>under revision</i>)
No. XLII* Das'akumāracarita of Daṇḍin, Part II, by Dr. P. Peterson
No. XLIII Handbook to the Study of Ṛgveda, Part II, Comprising the Seventh Maṇḍala of Ṛgveda with the Bhāṣya of Sāyana	2 8
No. XLIV Āpastambha-Dharmasūtra, with the Commentary of the Hiraṇyakes'ī, Part I, by Dr. G. Bühler (<i>under revision</i>)
No. XLV Rājatarāṅgiṇī of Kalhaṇa, Part I, (Cantos I to VII) by Pandit Durgaprasad	1 8
No. XLVI Patañjali's Yogasūtra, with the Scholia of Vyāsa, and the Commentary of Vācaspati, and the Vṛtti of Nāgojibhatta, by Rajaram Shastri Bodas and Vasudeo Shastri Abhyankar (<i>Second edition</i>)	3 8
No. XLVII Parāś'ara's Dharma-saṁhitā, with the Commentary of Sāyana-Mādhvacārya, Vol. I, Part I, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	2 2
No. XLVIII Parāś'ara's Dharma-Saṁhitā, with the Commentary of Sāyana-Mādhvacārya, Vol. I, Part II, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	2 0
No. XLIX Nyāyakos'a, by Mahāmahopādhyāya Bhimacharya Zalkikar, (<i>under revision</i>)
No. L Āpastambha-Dharmasūtra with the Commentary of Hiraṇyakesī Part II, by Dr. Bühler (<i>under revision</i>)
No. LI Rājatarāṅgiṇī of Kalhaṇa, Vol. II, (Canto VIII) by Pandit Durgaprasad (<i>under revision</i>)
No. LII Mṛcchakaṭīka, Vol. I, Text with two Commentaries and Various Readings, by Mr. N. B. Godbole	3 8
No. LIII Navasāhasāṅka-carita, Part I, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	1 10

* See above, No. X.

No. LIV	Rājatarāṅgiṇī of Kallaṇa, Vol. III, containing the supplements to the work by Dr. P. Peterson (<i>under revision</i>)	
No. LV	Tarkasaṅgraha of Annaṃbhaṭṭa with Dipika, and Nyāyabodhini, edited with Notes etc. by Y. V. Athalye and M. R. Bodas (<i>Second edition</i>) ...	3 0
No. LVI	Bhaṭṭikavya, edited with the Commentary of Mallinātha, Vol. I, by Rao Bahadur K. P. Trivedi ...	9 0
No. LVII	Bhaṭṭikavya, edited with the Comemetary of Mallinātha, Vol. II, by Rao Bahadur K. P. Trivedi ...	6 0
No. LVIII	Selections of Hymns from the Ṛgveda (Second Series), by Dr. P. Peterson (<i>under revision</i>)	
No. LIX	Parāśara's Dharma-Saṃhita, with the Commentary of Sāyana-Mādhavācārya, Vol. II, Part I, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	4 0
No. LX	Kumārapala-carita of Hemacandra, (in Prakrit) by S. P. Pandit, M. A.	8 8
No. LXI	Rekhagaṇita, Vol. I, by Messrs. H. H. Dhruva and K. P. Trivedi	12 0
No. LXII	Rekhagaṇita, Vol. II, by Messrs. H. H. Dhruva and K. P. Trivedi	9 0
No. LXIII	Ekāvali of Vidyādharma, with Mallinātha's Commentary, edited by Rao Bahadur K. P. Trivedi... ..	11 0
No. LXIV	Parāśara's Dharma-Saṃhita, with the Commentary of Sāyana-Mādhavācārya, Vol. II, Part II, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	5 0
No. LXV	Pratāparudra-yaśobhūṣaṇa of Vidyānātha, with Commentary Ratnāpaṇa of Kumārsvāmin, edited by Rao Bahadur K. P. Trivedi	11 0
No. LXVI	Harṣa-carita of Bāṇa, Part I, Text with Commentary Saṅketa, edited by Dr. A. A. Führer ...	2 0
No. LXVII	Parāśara's Dharm Saṃhita, with the Commentary of Sāyana-Mādhavācārya, Vol. III, Part I, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	1 0
No. LXVIII	S'ribhāṣya of Rāmānuja, Vol. I, Text, edited by Mr. Vasudev Shastri Abhyankar	11 0

	ISS. AS.
No. LXXIX Dvyas'raya-kāvya of Hemacandra, Vol. I, (Cantos I—X) by Prof. A. V. Kathawate ...	9 0
No. LXX Vaiyākaraṇabhūṣana of Kōṇḍabhaṭṭa, with the Vaiyākaraṇabhūṣana-sāra and the Commentary Kāśīka of Harirāma edited with Note, by Rao Bahadur K. P. Trivedi	10 0
No. LXXI Sadbhāṣācandrika of Lakṣmīdhara, with In- troduction, Notes etc., by Rao Bahadur K. P. Trivedi	7 8
No. LXXII S'ribhāṣya of Rāmānuja, Vol II, Notes, by Mr. Vasudev Shastri Abhyankar	6 8
No. LXXIII Nirukta of Yaska, with the Commentary of Durgācārya, Vol. I, by Professor H. M. Bhadkamkar	9 8
No. LXXIV Parāśara's Dharma-Sāmlhitā, with the Com- mentary of Sayana-Mādhavācārya Vol. III, Part II, by Vaman Shastri Islampurkar	5 8
No. LXXV Kāvya-dars'a of Dandin with a new Com- mentary, edited with Notes by Professor S. K. Belvalkar and Rangacharya Raddi Shastri, Parts I and II published, Part III in Press. The published Parts	4 1
No. LXXVI Dvyas'raya-kāvya of Hemacandra with the Commentary of Abhayatilakaguni, Vol. II, (Cantos XI—XX) by Prof. A. V. Kathawate	

WORKS OUT OF SERIES

Aitareya Brāhmaṇa, Word-index to, compiled by Pandit Vishwanath Balkrishna Joshi	4 0
Amarakośa with the Commentary of Mahes'vara, edited, with an Index, by Mr. Ramechandra Shastri Talekar...	0 13
Atharvaveda Sāmlhitā, with the Commentary of Sayana- cārya, edited, by Mr. S. P. Pandit, <i>Four volumes at</i> <i>Rs. 10 each</i>	40 0
Kāvya-prakāśa,* edited by Vamanacharya Zalkikar with his own Commentary, (<i>under revision</i>)
Vendidad, <i>Complete in two Volumes</i>	5 0

ISS. AS.

*Kāvya-prakāśa, Ullāsa I and II (available separately) 0 10

Kāvya-prakāśa, Ullāsa I, II, and X with Zalkikar's Sanskrit
Introduction (available separately) 3 0

**THE SAME LIST ABRIDGED AND ARRANGED
ALPHABETICALLY**

(For fuller details see the earlier list).

	RS. AS.
Aitareya-Brahmana, Word-index to, by Vishwanath Balkrishna Joshi (out of series)	4 0
Amarakosha with Mahes'vara's Commentary, by Ramchandra Shastri Talekar, (out of Series)	0 16
Apastambha-Dharmasūtra, Part I, by G. Bühler, (No. 44)... ..	1 3
Apastambha Dharmasūtra, Part II, by G. Bühler. (No. 50).	
Atharvaveda Samhitā with Śāyanabhāṣya, four volumes, by S. P. Pandit, (out of Series)	40 0
Atharvaṇa Upaniṣads, eleven, with Dīpikas, by G. A. Jacob, (No. 40)	1 8
Bhāṭṭikāvya with Mallinātha's Commentary, Part I, by K. P. Trivedi, (No. 56)	9 0
Bhāṭṭikāvya with Mallinātha's Commentary, Part II, by K. P. Trivedi, (No. 57)	6 0
Concordance to the Principal Upaniṣads and the Bhagavad-gītā, by G. A. Jacob, (No. 39)	4 0
Das'akumaracarita, Part I, by G. Bühler, (No. 10) and Part II, by P. Peterson (No. 42), both together	4 6
Des'i-namamala, Part I, by Pischel and Bühler (No. 17)	
Dvyas'raya-kāvya, Part I, by A. V. Kathawate, (No. 69)	9 0
Dvyas'raya-kāvya, Part II, by A. V. Kathawate (No. 76)	9 0
Ekāvālī, with Commentary, by K. P. Trivedi, (No. 63)	14 0
Gaṇḍavaho, by S. P. Pandit (No. 34)	—
Handbook to the Study of Ṛgveda, Part I, by P. Peterson (No. 41)	
Handbook to the Study of Ṛgveda, Part II, by P. Peterson (No. 43)	2 8
Harṣa-carita, with Commentary, by A. A. Führer, (No. 66)	2 0
Hitopades'a, by P. Peterson, (No. 33)	0 14
Hymns from Ṛgveda, Selection of, (First Series), by Dr. Peterson, (No. 36)	2 0

	RS. A.
Hymns from R̥gveda, Selection of, (Second Series) by Dr. Peterson, (No. 58)
Kādambari, Vol. I, Text and Vol. II, Notes and Introduction, by Dr. Peterson, (No. 24)	6 6
Kāvya-prakāśa, with a Commentary, by Vamanacharya Zalkikar, (out of Series)	-
Kāvya-dars'a with Commentary, Notes, etc. by S. K. Belvalkar and Raddi Shastri, Parts I and 2 (<i>Part 2 in Press</i>)	1 4
Kīrtikaumudī, by A. V. Kathawate, (No. 25)
Kumārāpālarīta, by S. P. Pandit, (No. 60)	8 8
M̥ṛcchakaṭīka, Vol I, by N. B. Godbole (No. 52)	3 8
Mālavikāgnimitra, by S. P. Pandit, (No. 6)
Mālatī-Mādhava, by R. G. Bhandarkar, (No. 15)	4 4
Mahābhāṣya, Vyākaraṇa—, of Patañjali, Vol. I, Parts I, II, and III together (Nos. 18, 19, 20)	4 8
Mahābhāṣya, Vyākaraṇa—, of Patañjali, Vol. II, Parts I, II, and III together (Nos. 21, 22 and 26)	9 0
Mahābhāṣya, Vyākaraṇa—, of Patañjali, Vol. III, Parts I, II, and III together (Nos. 28, 29, 30)	9 0
Mudrarākṣasa, by K. T. Telang, (No. 27)
Mahānārāyaṇa Upaniṣad, by G. A. Jacob (No. 35)	0 7
Naiṣkarmyasiddhi by G. A. Jacob, (No. 38)	2 8
Navasahasāṅkacarita Part I, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 53)	1 10
Nirukta of Yāska, with Durga's Commentary, Vol. I, by H. M. Bhadkamkar	9 8
Nīti and Vairagya S'atakas, by K. T. Telang, (No. 11)
Nyāyakoś'a, by Bhimacharya Zalkikar, (No. 49)
Pañcatantra, Book I, by F. Kielhorn, (No. 4)	0 6
Pañcatantra, Books II and III, by G. Bühler, (No. 3)	0 4
Pañcatantra, Books IV and V by G. Bühler, (No. 1)	0 4
Parāś'ara Dharmasamlīta, Vol. I, Part I, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 47)	2 2 •

	Rs.
Parās'ara Dharmasamhitā, Vol. I, Part II, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 48)	2 0
Parās'ara Dharmasamhitā, Vol. II, Part I, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 59)	4 0
Parās'ara Dharmasamhitā, Vol. II, Part II, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 64)	5 0
Parās'ara Dharmasamhitā, Vol. III, Part I, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 67)	4 0
Parās'ara Dharmasamhitā, Vol. III, Part II, by Vaman Shastri Islampurkar,	5 8
Paribhāṣendus'ekhara, Part I, by F. Kielhorn, (No. 2)	
Paribhāṣendus'ekhara, Part II A, by F. Kielhorn, (No. 7)	0 8
Paribhāṣendus'ekhara, Part II B, by F. Kielhorn, (No. 9)	0 8
Paribhāṣendus'ekhara, Part II C, by F. Kielhorn, (No. 12)	0 8
Pratāparudrayas'obhūṣaṇa of Vidyānātha, with Commentary, by K. P. Trivedi, (No. 65)	11 0
Raghuvaiṣ'a, Part I, by S. P. Pandit, (No. 5)	1 8
Raghuvaiṣ'a, Part II, by S. P. Pandit, (No. 8)	
Raghuvaiṣ'a, Part III, by S. P. Pandit, (No. 13)	
Rājatarāṅgiṇī, Part I, by Pandit Durgaprasad, (No. 45)	1 8
Rājatarāṅgiṇī, Part II, by Pandit Durgaprasad, (No. 51)	
Rājatarāṅgiṇī, Part III, by P. Peterson, (No. 54)	
Rekhāgaṇita, Part I, by H. H. Dhruva and K. P. Trivedi, (No. 61)	12 0
Rekhāgaṇita, Part II, by H. H. Dhruva and K. P. Trivedi, (No. 62)	9 0
Sārṅgadharapaddhati, Part I, by P. Peterson (No. 37)	3 0
Ṣaḍbhāṣacandrikā of Lakṣmīdhara, by K. P. Trivedi, (No. 71)	7 8
S'ribhāṣya, Part I, by Vasudev Shastri Abhyankar, (No. 68)	11 0
S'ribhāṣya, Part II, by Vasudev Shastri Abhyankar, (No. 72)	6 0
Subhāṣitāvalī of Vallabhadeva, by P. Peterson, (No. 31)	2 8
Tarkakanudī of Laugākṣi Bhāskara, by N. M. Dvivedi, (No. 32)	

	RS. AS.
Tarkasūtra of Annambhatta, by Y. V. Athalye, (No. 55)	3 0
Vāsishta Dharmasūtra, by A. A. Führer, (No. 23)	... 0 12
Vaiyākyaṅgīyāsana of Kondaḥhatta, with two Com- mentaries, by K. P. Trivedi, (No. 70)	... 10 0
... in Two Volumes, (out of Series)...	... 5 0
... kadēva-carita, by G. Buhler, (No. 14)
... orvas'ya by S. P. Pandit, (No. 16)	... 2 0
... tras of Patañjali, by Rajaram Shastri Bodas, and Vasudev Shastri Abhyankar, (No. 46)	... 3 8

BOMBAY SANSKRIT AND PRAKRIT SERIES.

(i) Works in Press.

- (1) Anubhaṣya of Vallabhaçarya with an Original Commentary by Pandit Shridhar Shastri Pathak.
- (2) Āpastamba-Dharmasūtra Parts I and II, by Buhler, No. 41 and 50 (*Second edition*).
- (3) Gaudavaho of Vakpati, by S. P. Pandit, No. 34 (*Second edition*).
- (4) Hymns from Rgveda, Second Selection, by P. Peterson, No. 58 (*Second edition*).
- * (5) Kavyaprakāśa of Mammata by Vananaçarya Zalkikar (*Fourth edition*).
- (6) Kāvyaçars'a of Daṇḍin with Commentary, Notes etc. Part 3, by S. K. Belvalkar, and Raddi Shastri (No. 75).
- (7) Kāvyaġaṅkārāsaraṅgraha by N. D. Banhatti.
- (8) Syādvādamājari of Mallisena with the Com. of Hemacandra and Notes by Prof. A. B. Dhruva, M. A., LL. B.
- (9) Tarkabhāṣa of Kes'avamis'ra, with Notes, by Prof. D. R. Bhandarkar, and Pandit Kedarnath.

	RS. AS.
*Kāvyaçars'a, Ullāsa I and II (available separately)	... 0 10
Kāvyaçars'a, Ullāsa I, II, and X with Zalkikar's Sanskrit Introduction (available separately)	... 3 0

(ii) *Works under Revision.*

- (1) Des'i-nāmamala of Hemacandra, Second edition, with an Index by Prof. P. V. Ramanujaswami, M. A. (No. 17.)
- (2) Hand-book to the study of R̥gveda Parts I and II by P. Peterson, Second edition (Nos. 41 and 43).
- (3) Nāiṣkarmyasiddhī, (No. 38) Second edition, by Prof. Hiriyanna, M. A.
- (4) Nyāyakośa by Vamanacharya Zalkikar, Second edition, revised and enlarged, (No. 49).
- (5) Rajatarāṅgini of Kalhana, Parts I, II, and III, by P. Peterson and Pandit Durgaprasada, Second edition, (No. 45, 51 and 54).

(iii) *Works in Preparation.*

- (1) Mṛcchakatika, Vol. II, Notes, etc., by K. C. Mehendale, B. A.
- (2) Nirukta, Vol. II, by R. G. Bhadkamkar, M. A.
- (3) Prakriyākaumudī of Ramacandra, by Rao Bahadur K. P. Trivedi, B. A.
- (4) Vyavahāra-mayukha of Nilakanṭha, by Prof. P. V. Kane, M. A. LL. M.

GOVERNMENT ORIENTAL (HINDU) SERIES.

(i) *Works in Press.*

- (1) Sarvadars'anasāṅgraha of Saṅgā, with a new Commentary by Mahamahopādhyāya Vasudeo Shastri Abhyankar.

(ii) *Works undertaken.*

- (1) Āpastamba S'ulba Sūtra by Prof. R. N. Apte, M. A., LL. B.
- (2) Bṛhatsamhitā by Mr. R. V. Patwardhan, B. A., LL. B.
- (3) Nighaṅṭu and Nirukta by Prof. V. K. Rajwade, M. A.
- (4) R. G. Bhandarkar's Collected Writings, Vol. I, by Mr. N. B. Utgikar, M. A.
- (5) R. G. Bhandarkar's Collected Writings, Vol. II, by Mr. N. B. Utgikar, M. A.

- (6) Śābarabhāṣya by Dr. Ganganath Jha, M. A., D. Litt.
(7) Vyākaraṇa-śābhāṣya, English Translation, by Prof. K. V. Abhyankar, M. A. and Mahamahopādhyaya Vasudeo Shrinani Abhyankar.
(8) Vyākaraṇa-Mahābhāṣya, Word-Index, by Pandit Shridhar Pathak and Siddheshwar Shastri Chitrap.

MISCELLANEOUS WORKS.

(i) *In Press.*

- (1) List of new Mss. added to the Manuscripts Library (1895-1915).

(ii) *In Preparation.*

- (1) Catalogue of Sir R. G. Bhandarkar's Private Library.

* The Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute issued six-monthly. Annual Subscription Rs. 10

Vol. I, Part I.	July 1919.
Do, Part II.	January 1920.
Vol. II, Part I.	July 1920.
Do, Part II.	January 1921.

